СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXX/1

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE

LXX/1

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction
Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Žarko Bošnjaković, Dr. Miodrag Jovanović, Dr. Dragomir Kozomara, Dr. Sofija Miloradović, Dr. Radivoje Mladenović, Dr. Miroslav Nikolić, Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Mihai Radan, Dr. Slobodan Remetić, Dr. Rada Stijović

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2023

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

LXX/1

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор
Др Недељко Богдановић, др Жарко Бошњаковић, др Миодраг Јовановић, др Драгомир Козомара, др Софија Милорадовић, др Радивоје Младеновић, др Мирослав Николић, др Драгољуб Петровић, др Михај Радан, др Слободан Реметић, др Рада Стијовић

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2023

Покренут 1905. године.

Главни уредници:
Академик Александар Белић (1905–1960),
академик Михаило Стевановић (1960–1974),
академик Павле Ивић (1976–1999),
академик Александар Младеновић (2002–2010),
академик АНУРС Слободан Реметић (2010–).

Секретар часописа
Др Марина Јуришић

Прихваћено на VI скупу Одељења језика и књижевности САНУ
26. септембра 2023. године на основу рецензија:
др Слободана Реметића (АНУРС, Бања Лука), др Драгољуба Петровића
(Филозофски факултет, Нови Сад), др Недељка Богдановића (Филозофски
факултет, Ниш), др Драгомира Козомаре (Филолошки факултет, Бања Лука)
и др Марине Јуришић (Институт за српски језик САНУ, Београд).

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије

Издају
Српска академија наука и уметности, Београд, Кнеза Михаила 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнеза Михаила 36/I

Телефон: 011/2027-121
e-mail: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com
www.isj.sanu.ac.rs

Часопис излази годишње

Компјутерска припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Штампа:
Планета принт
Београд, Виноградарски венац 9/10

САДРЖАЈ

Стр.

Монографије, расправе и чланци

Радивоје Младеновић: *Говор села Врбичане крај Призрена* 1–368

Недељко Р. Богдановић: *Мали речник села Бучума* 369–634

Драгољуб Петровић, Ивана Ћелић, Јелена Капустина: *Речник Куча: допуне* 635–746

Сузана Ј. Пешевић Стојановић: *Фонетске особине говора Масловара код Котор Вароша* 747–857

Додатак

Упутство за припрему рукописа за штампу 861–869

УДК: 811.163.41'282.2(497.115)
Изворни научни рад

Радивоје Младеновић

ГОВОР СЕЛА ВРБИЧАНЕ КРАЈ ПРИЗРЕНА

Монографија *Говор села Врбичане крај Призрена* урађена је у оквиру Стратешког пројекта САНУ „Историја и културно наслеђе српског народа на Косову и Метохији“ (ИНСКИМ).

Књигу посвећујем Врбичанцима и њиховом сећању на завичај.

С А Д Р Ж А Ј

У В О Д 19
О Врбичану и његовим становницима 21
Настанак монографије 26
Структура монографије 27

А К Ц Е Н А Т 31
Типолошка припадност врбичког акцента 31
Акценат променљивих речи 32
Синтагматски акценат 33
Акценат сложеница 34
Предлози и акценат 36
Акценат компаратива и суперлатива 36
Антепенултимски акценат и енклитике 37
Негација *не* и акценат 38
Везници и акценат 38
Компензацијско дужење вокала после испадања /х/ 41
Акценат у новој лексици 42
Дезакцентуација 42

Г Л А С О В И 43
ВОКАЛИЗАМ 43
Судбина полугласника 43
Полугласник на месту некадашњих јерова у коренској морфеми . . 44
Полугласник у слабом положају 47
Секундарни полугласник 47
Полугласник од редукованог вокала 48
Полугласник турског порекла 49
Нефонолошки полугласник 49
Назални вокали 49
Судбина појединих вокала и вокалских група 51
Замене вокала фонетски условљене 51
Морфолошке замене вокала 52

О неким вокалским групама 55
Вокалске групе после испадања /х/ 55
Остале вокалске групе 56
Испадање појединих вокала 58
Афереза 58
Апокопа 58
Синкопа 59
Покретни вокали 60
Вокали средњега реда под акцентом 61
Вокално /р/ 62
Унутрашња позиција 62
Иницијална позиција 63
Финална позиција 63
Слоготворно /л/ 63

КОНСОНАНТИЗАМ 65
Африкате 67
Африкате /ч’, ц’/ 67
Африкате /ц, s/ 69
Африкатизација фрикатива 69
Фрикативи 70
Фрикативи /ш, ж/ 70
Глас /х/ 70
Глас /ф/ 72
Латерали 73
Глас /л/ 73
Глас /л/ у групама /ли, ле/ 73
Глас /љ/ 74
Глас /л/ на крају слога 74
Глас /в/ 76
Глас /в/ на крају речи 76
Глас /в/ испред безвучног сугласника 77
Именице „грудва“ и „буква“ 77
Судбина иницијалне групе **въ-* 77
Глас /в/ у интервокалном положају 77
Групе /вокал + в + а/ 77
Групе /вокал + в + е/ 78
Групе /вокал + в + и/ 78
Групе /вокал + в + о/ 80
Групе /вокал + в + у/ 80
Глас /ј/ 80

Глас /j/ на почетку речи 81
Глас /j/ на крају речи 81
Глас /j/ у средини речи испред сугласника 81
Глас /j/ у вокалским групама 82
Групе /вокал + j + а/ 82
Групе /вокал + j + е/ 83
Групе /вокал + j + и/ 83
Групе /вокал + j + о/ 84
Групе /вокал + j + у/ 84
Замена /ђ/ са /j/ 85
Протетичко /j/ 85
Антиципацијско /j/ 86
Глас /њ/ 86
Етимолошко /њ/ 86
Секундарно /њ/ 87
Аналошко /њ/ 87
Глас /њ/ у групама /ни, не/ 88
Глас /њ/ у групама /шн, жн/ 89
Глас /њ/ у групи /гн/ 89
Секундарно /њ/ < /j 89
Секундарно /њ/ < /љ/ 90
Глас /њ/ морфолошког порекла 90
Антиципацијска палаталност испред /њ/ 90
Палатализовање финалних сугласника 91
Сугласничке групе 91
О неким старим сугласничким групама 91
Иницијална група /*чр-/ 92
Групе /-ст, -зд, -шт/ 92
Асимилативни и дисимилативни процеси у сугласничким групама 93
Групе са сонантом у другом делу 93
Групе са плозивом у другом делу 96
Групе са африкатом у другом делу 97
Епентеза 98
Метатеза 98
Јотовања 99
Старо јотовање 99
Ново јотовање 99
Подновљено јотовање 100
Односи међу појединим сугласницима 100

ОБЛИЦИ 102
РЕЧИ СА ДЕКЛИНАЦИЈОМ 102
Именице 103
Деклинациони тип 1: именице м. р. на -*ø* и сродне именице на -*о*, -*е*, -*и* 103
Облици једнине 103
Номинатив једнине 104
Облици зависних падежа једнине 106
Општи падеж једнине без предлога 106
Општи падеж једнине у предлошко-падежним конструкцијама 107
Датив једнине 111
Вокатив једнине 111
Облици множине 112
Номинатив множине 112
Номинатив множине без проширења основе 112
Вишесложне именице 112
Једносложне именице 112
Именице са суплетивном множином 113
Номинатив множине именица са проширењем основе 114
Облици зависних падежа множине 115
Општи падеж множине 115
ОПмн. без предлога 115
ОП.мн. с предлозима 115
Датив множине 118
Деклинациони тип 2: именице средњег рода 119
Облици једнине 119
Номинатив једнине 119
Именице с наставком -*е* 119
Именице с наставком -*о* 120
Облици зависних падежа једнине 121
Општи падеж једнине 121
Општи падеж једнине без предлога 121
Општи падеж једнине с предлозима 121
Датив једнине 124
Вокатив једнине 124
Облици множине 124
Номинатив множине 125
Општи падеж множине 125
Општи падеж множине без предлога 125
Општи падеж множине са предлозима 125
Датив множине 127

Деклинациони тип 3: именице женског и мушког рода на *-а* 128
Облици једнине 128
Номинатив једнине 128
Именице женског рода 128
Именице мушког рода 129
Општи падеж једнине 129
Општи падеж једнине без предлога 130
Општи падеж једнине с предлозима 130
Датив једнине 136
Вокатив једнине 136
Вокатив једнине на *-о* 136
Вокатив једнине на *-е / -о* 136
Облици множине 137
Номинатив множине 137
Облици зависних падежа множине 137
Општи падеж множине 137
Општи падеж множине без предлога 137
Општи падеж множине са предлозима 138
Датив множине 140
Деклинациони тип 4: именица *маши* 140
Облици једнине 141
Номинатив једнине 141
Општи падеж једнине 141
Датив једнине 141
Вокатив једнине 141
Облици множине 141
Номинатив множине 141
Општи падеж множине 141
Датив множине 141
Збирне именице 141
Збирне именице на *-је* 142
Збирне именице *дéца*, *бráћа* 142
Збирне бројне именице 143
Збирне именице по унутрашњем значењу 145
Именице *pluralia tantum* 145
Облици именица у партитивним синтагмама 147
Именице мушкога рода на *-ø* 147
Именице на *-а* 148
Именице средњег рода 148
З а м е н и ц е 149
Личне заменице 149

Заменице првог и другог лица једнине и множине 149
Номинатив једнине и множине заменица 1л. и 2л. 150
Зависни падежи једнине и множине заменица 1л. и 2л. једнине 150
Заменица трећег лица 152
Облици једнине 153
Зависни падежи једнине 153
Заменица 3л. множине 155
Номинатив множине 155
Зависни падежи множине 155
Заменица *се́бе* 156
Заменица *кој* и заменице сложене са њом 156
Заменица за лица *кој* 156
Облици једнине заменице *ко́ј* 157
Номинатив једнине 157
Облици зависних падежа једнине заменице *ко́ј* 158
Неодређена заменица за лице 159
Неодређена заменица именички употребљена 159
Неодређена заменица придевски употребљена 159
Облици зависних падежа једнине заменице *не́кој* 160
Именичка заменица *по́некој* 161
Одрична заменица за лица *ни́кој* 161
Општа заменица *сва́к(и) / сва́кој* 162
Заменица *сва́к* именички употребљена 162
Заменица *сва́ки / сва́кој* придевски употребљена 162
Облици множине заменице *ко́ј* и заменица сложених са њом 163
Номинатив множине 164
Зависни падежи множине 165
Заменица *што* и заменице сложене са њом 166
Заменица за ствари *што́* 166
Значења и употреба заменице *што́* 166
Облици заменице *што́* 167
Неодређене заменице за ствари 167
Заменица *не́што* 168
Заменица *што́годер* 168
Одрична заменица за ствари *ни́што* 168
Општа заменица за ствари *све́што* 169
Придевске заменице 169
Присвојне заменице 169
Присвојне заменице 1, 2, и 3. лица јд. и мн. 169
Номинатив једнине присвојних заменица првог и другог лица . . . 169
Заменице *мо́ј*, *тво́ј* 169

Заменице *на́ш*, *ва́ш* 169
Присвојне заменице трећег лица 170
Заменице изведене из облика једнине 170
Заменица *ње́гов* 170
Заменица *ње́јзин* и *ње́јан* 170
Заменице изведене из облика множине 171
Заменица *њи́н* 171
Општа присвојна заменица *сво́ј* 171
Упитна присвојна заменица *чи́* 172
Присвојно-демонстративне заменице 172
Заменички придев *сам* 172
Заменице за каквоћу и заменице за количину 173
Заменице за каквоћу 173
Показне заменице за каквоћу *о́вакви*, *ш̄а́кви*, *о́накви* 173
Упитна заменица за каквоћу *ка́кви* 173
Општа заменица за каквоћу *све́какви* 173
Каквоћна заменица за негирање *ни́какви* 174
Заменице за количину 174
Демонстративне заменице за количину *ово́л'икви*, *ш̄о́л'икви, оно́л'икви* 174
Упитна заменица за количину *ко́ликви* 174
Општа заменица за количину *све́* 174
Општа заменица за количину у множини 175
Зависни падежи придевских заменица (осим показних) 175
Једнина 175
Општи падеж једнине 175
Датив једнине 176
Облици множине 177
Номинатив множине 177
Општи падеж множине 178
Датив множине 180
Показне заменице *о́вај*, *ш̄а́ј*, *о́нај* 181
Номинатив једнине показних заменица 181
Номинатив множине показних заменица 182
Показне заменице уз збирне именице 183
Зависни падежи једнине показних заменица 183
Мушки род 183
Средњи род 184
Женски род 184
Зависни падежи множине показних заменица 184
Општи падеж множине 184

Датив множине 185
П р и д е в и 186
Описни придеви 186
Номинатив једнине 186
Присвојни придеви 187
Градивни придеви 188
Придеви месног значења 189
Придеви временског значења 189
Облици придева 190
Зависни падежи једнине придева 190
Општи падеж јд. 190
Датив јд. 191
Облици множине: 192
Номинатив множине 192
Зависни облици множине придева 193
Општи падеж 193
Датив множине 195
Б р о ј е в и 196
Основни бројеви 196
Број *јéн* 196
Број *двá, óба*, *óбадва* 199
Бројеви од *трú* до *дéвет* 201
Бројеви друге десетице 201
Бројеви десетица 201
Бројеви стотица 201
Редни бројеви 202
Облици номинатива једнине 202
Облици номинатива множине 203
Облици зависних падежа редних бројена 203
Једнина 203
Множина 204
Дистрибутивни бројеви 205
Мултипликативни бројеви 205
Компарација придева, прилога, именица, глагола, предлога 205
Компарација придева 206
Компарација прилога 207
Компарација именица 207
Компарација глагола 207
Компарација предлога 208
З а м е н и ч к о-п р и д е в с к а п р о м е н а 208
Облици номинатива заменичко-придевске промене 208

Номинатив једнине 208
Номинатив множине 209
Облици зависних падежа заменичко-придевске промене 210
Једнина 210
Заменица *кóј* и заменице сложене са њом 210
Облици једнине придевских заменица 211
Облици једнине придева и редних бројева 212
Множина 212
Општи падеж множине 212
Датив множине 212

ГЛАГОЛИ 214
Глаголске групе према односу основа 214
Глаголи прве врсте 214
Глаголи друге врсте 216
Глаголи треће врсте 216
Глаголи четврте врсте 216
Глаголи пете врсте 217
Глаголи шесте врсте 218
Глаголи седме врсте 218
Глаголи осме врсте 219
Помоћни глаголи 220
Облици глагола 221
Презент 222
Једнина 222
Прво лице једнине 222
Друго лице једнине 223
Треће лице једнине 223
Множина 223
Прво лице множине 223
Друго лице множине 223
Треће лице множине 224
Футур први 225
Аорист 225
Облици аориста глагола прве врсте 226
Облици аориста глагола друге врсте 227
Облици аориста глагола треће врсте 228
Облици аориста глагола четврте врсте 228
Облици аориста глагола пете врсте 229
Облици аориста глагола шесте врсте 229
Облици аориста глагола седме врсте 231

Облици аориста глагола осме врсте 232
Имперфекат 233
Имперфекат глагола прве врсте 234
Имперфекат глагола друге врсте 234
Имперфекат глагола четврте врсте 235
Имперфекат глагола пете врсте 235
Имперфекат глагола шесте врсте 236
Имперфекат глагола седме врсте 236
Имперфекат глагола осме врсте 238
Императив 238
Друго лице једнине 238
Друго лице множине 242
Потенцијал 243
Једнина 243
Множина 243
Перфекат 244
Перфекат актив 244
Једнина 244
Множина 246
Облици пасива 247
Партиципски пасив 247
Перфекат пасив 247
Презент 248
Имперфекат 249
Футур први 249
Рефлексивни пасив 250
Глаголски придеви 250
Радни глаголски придев 250
Једнина 250
Множина 251
Трпни глаголски придев 252
Трпни глаголски придев глагола прве врсте 252
Трпни глаголски придев глагола друге врсте 252
Трпни глаголски придев глагола треће врсте 252
Трпни глаголски придев глагола четврте врсте 253
Трпни глаголски придев глагола пете врсте 253
Трпни глаголски придев глагола шесте врсте 253
Трпни глаголски придев глагола седме врсте 253
Трпни глаголски придев глагола осме врсте 254
Глаголски прилог садашњи 254

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ 256
Прилози 256
Прилози за време 256
Прилози образовани суфиксом *-*гда* 256
Прилог *кə́д* 256
Прилог *ни́кəд* / *ни́кад* 256
Прилог *не́кəд* 256
Прилог *о́ш̄кəд*: 257
Прилог *сə́г / сə́га / сə́ге* 257
Прилог *ш̄ə́д / ш̄ə́да* 257
Прилози с некадашњом заменицом **sъјь* 257
Прилог *дə́нəс / дə́нəска* 257
Прилог *но́ч'ес / но́ч'еска* 257
Прилог *си́ноч'* 258
Прилог *ју́ш̄рос/ ју́ш̄роска* 258
Прилози локативног порекла 258
Прилог *ла́ни* 258
Прилог *п̄реко́лани* 258
Прилог *у́ју ш̄ру* 258
Прилог *ју́ш̄ре* 259
Прилог *ју́ш̄редəн* („сутрадан“) 259
Прилог *п̄реко́ју ш̄ре* („прекосутра“) 259
Прилози инструменталног порекла 259
Прилог *но́ч'ом* 259
Прилог *ју́ч'ер* и *ве́ч'ер* 259
Прилог *п̄реко́ју ч'ер* („прекјуче“) 259
Прилози *на́веч'ер*, *п̄ре́двеч'ер*, *п̄ри́веч'ер* 260
Прилози са значењем „раније од времена када се нешто збива“ . . 260
Прилог *на́п̄ре* 260
Прилог *п̄о́нап̄ре* 260
Прилог *п̄ŕво* („пре свега, пре свих“) 260
Прилог *се́фш̄е* („први пут, најпре“) 261
Остали прилози временског значења 261
Прилог *п̄о́осл'е* 261
Прилог *п̄о́лноч' / п̄о́лноч'и* 261
Прилог *са́бајл'е* (тур. *sabahile*, „ујутру“): 261
Прилог *о́дма* 261
Прилог *ви́ше* („већ“) 261
Прилог *ра́но* 261
Прилог *до́цкан / до́цна* („касно“) 261
Прилог *ка́сно* 261

Прилог *о́давно* 262
Прилог *ш̄о́п̄рв* („касније, доцније“) 262
Прилог *ње́кња* („пре мало времена, недавно“) 262
Прилог *јо́п̄е* 262
Прилог *све́* („увек, свакад, непрестано“) 262
Прилог *вə́здəн* 262
Прилог *дого́дине* 262
Прилог *п̄ла́дне* 262
Прилог *у́век* 262
Прилог *да́јма* (тур. *daima*, *dayma*; „увек; од самога почетка у времену“) 263
Прилог *о́ндак* 263
Прилог *кно́ч’и* („данас увече, вечерас“) 263
Прилошки изрази са временским значењем 263
Израз *не́кој п̄у́ш̄* („понекад“) 263
Израз *је́н ч’ə́с* („за кратко време, зачас“) 263
Прилози за место 263
Прилози са заменичким кореном *ов-*, *ош̄- он-* 263
Прилог *о́вде* / *о́вдека* / *о́вдена* 263
Прилог *о́нде* 263
Прилог *одо́вуда* 263
Прилог *о́ш̄уда* 263
Прилог *о́вамо* / *ва́мо* 264
Прилог *на́вамо* 264
Прилог *на́ш̄амо* 264
Прилог *п̄о́ш̄амо* 264
Прилог *о́намо* 264
Прилози сложени са **kъdě* 264
Прилог *де́* 264
Прилог *ни́где* 264
Прилог *не́где* 264
Прилог *п̄о́негде* 264
Прилог *до́негде* 265
Прилози сложени са **kǫd-* 265
Прилог *о́ш̄куда* 265
Прилог *одни́куда* 265
Прилози мотивисани именицама *гора*, *дол* 265
Прилог *до́л’е* 265
Прилог *на́дол’е* („према доле; наниже“) 265
Прилог *го́ре* 265
Прилог *на́горе* („према горе, навише“) 265

Прилог *óздол / óздола / одóздола* 266
Прилог *óзгор / óзгора / одóзгора* 266
Остали прилози за место 266
Прилози *óколо / наóколо / узóколо* 266
Прилог *дóкл'е* 266
Прилог *óдокл'е* 266
Прилог *свéгде / свугде* 266
Прилог *дáл'еко* 267
Прилог *бл'úзо* 267
Прилог *нáпред* 267
Прилог *нáтраг* 267
Прилог *úспред* 267
Прилог *нáзад* 267
Прилог *пóзади* 267
Прилог *отпóзади* 267
Прилог *скрáја* 267
Прилог *ýвис* 267
Прилог *ýнутра* 267
Прилог *нáдвор* 267
Прилог *тýј / тýјка* 268
Прилог *дóма* 268
Прилог *óткуд / óткуда* 268
Прилози *л'éво, дéсно* 268
Прилог *кáршија* (тур. *karşi*): „преко пута, са супротне стране“) 268
Прилог *дéгодер* 268
Прилог *кýд гóдер* 268
Предлошко-прилошка конструкција *на стрéде*, *у стрéде* 268
Прилози за начин 269
Прилози на *-ски* 269
Прилози придевског порекла 269
Прилози изведени суфиксом *-ако* 269
Прилог *кáко* 269
Прилог *óвако / вáко* 269
Прилог *тáко* 270
Прилог *óнако* 270
Прилог *нéкако* 270
Прилог *нúкако* 270
Прилог *свéкако* („на сваки начин“) 270
Прилог *јéднако* 270
Остали прилози за начин 270
Прилог *зáʲено* („у заједници, у друштву“) 270

Прилог *на́ʲено* („на једном месту“) 270
Прилог *све́ʲено* 270
Прилог *одје́мшут* 270
Прилог *је́два* 270
Прилог *на́л’ице* („на добар начин, онако како треба, како ваља“) 271
Прилог *бо́же / бо́жем* 271
Прилози страног порекла 271
Прилог *кобе́јеги* (балкански турцизам, *bayağı*) 271
Прилог *ко́лај* („лако, без напора“, тур. *kolay*) 271
Прилог *ч’е́в* („бити у добром расположењу“, тур. *keyif*) 271
Прилог *а́лал* (балкански турцизам „са срећом, благословено“, тур. дијал. *alal*) 271
Прилог *ц’а́бе* (балкански турцизам *caba*) 271
Прилог *шо́лосум* (тур. *tulum*, „на напријатан начин, изазивајући осећај непријатности“) 271
Прилог *ше́к* („непарно“, тур. *tek*) 272
Прилог *чи́фш* („парно, у пару“, тур. *çift*) 272
Прилог *ба́шка* („засебно, одвојено“; балкански турцизам, тур. *başka*) 272
Прилог *зо́р* („тешко, мучно, под силом“, балкански турцизам, тур. *zor*) 272
Прилози за количину 272
Прилози са групом /-л’ик-/ 272
Прилог *ко́л’ико* 272
Прилог *ово́л’ико / во́л’ико* 272
Прилог *шо́л’ико* 272
Прилог *оно́л’ико* 272
Прилог *неко́л’ико* 273
Остали прилози за количину 273
Прилог *мло́го* 273
Прилог *ко́ц’а* (тур. *koca*) 273
Прилог *ба́јеги* („у већем броју, у већем обиму, прилично“, тур. *bayağı*) 273
Прилог *кала́балак* („о људима у великом броју, мноштво“, тур. *kalabalık*) 273
Прилог *ма́ло* 273
Прилог *л’е́к* („мало“) 273
Прилог *и́ч’* („ништа, нимало, никако“, тур. *hiç*) 273
Прилог *не́шшо* 273
Прилог *ви́ше* 274

Прилог *до́сӣа* 274
Прилог *бо́л* („онолико колико је потребно, довољно; у великој количини, много“; тур. *bol*) 274
Прилог *ја́ко* („веома, врло“) 274
Прилог *јо́ш / јо́шӣе* 274
Прилог *ду́го* („доста, много времена“) 274
Прилог *све́* („у потпуности, у пуној мери, сасвим, потпуно“) . 274
Прилог *ӣо́л* („колико износи половина нечега“) 274
Количински прилошки изрази са *ӣуӣ* 274
Количински изрази *мло́го*, *ӣу́но* + *ӣуӣ* 274
Прилози за узрок 275
Предлошко-прилошка конструкција *за* + *ӣо́ј* 275
Прилог *за́шӣо* 275

Предлози и предлошки скупови 275
Предлози 275
Предлошки скупови 280

Везници 280
Везници зависносложених реченица 280
Везници у служби везника односних реченица 281
Везници у служби везивања објекатских реченица са изричним значењем 282
Везници у служби везивања реченица са узрочним значењем . . . 283
Везници у служби везивања последичних реченица 284
Везници у служби везивања условних (погодбених) реченица . . . 285
Везници у служби везивања временских реченица 285
Везници у служби везивања реченица просторног односа 289
Везници намерних (финалних, циљних) реченица 291
Везници допусних реченица 291
Везници поредбених (начинских) реченица 292
Везници независносложених реченица 293
Саставне (копулативне) реченице 293
Супротне (адверзативне) реченице 294
Раставне (дисјунктивне) реченице 297
Градационе конструкције 298

Узвици 299
Узвици за казивање емоционалних стања 299
Узвици подражавања звукова животиња 300
Узвици за вабљење и терање стоке 300
Имитирање осталих звукова 301

Р е ч ц е 302
Речце-партикуле (срасле са заменицама и прилозима) 302
Партикуле уз заменице 302
Партикуле уз прилоге 303
Речце 303
Речце за потврђивање 303
Речце за одрицање 305
Упитне речце 306
Поредбена речца *к а о / к а* 306
Показне речце 307
Императивне речце 307
Речце за наглашавање, појачавање, истицање значења 308
Речце које повезују елементе нарације уз истицање: *и, ӣа, е, а* 311
Речце за издвајање и ограничавање 312
Модалне речце 313
Речца за заклињање *жими*, *жиӣи* 313
Речца за одобравање, саглашавање *ако* 313
Речца за допуштање и истицање *оно* 313
Речце допусног значења 314
Несамостална речца *ӣуӣ / ӣуӣа* 314
Повратна речца *се* 314

ВРБИЧКИ ГОВОР И ОКОЛНИ ГОВОРИ 314
Врбички и подгорски говор 316
Врбички и сретечки говор 321
Врбички и дојнички говор 327
Врбички и подгорански говор 333

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ 337

СКРАЋЕНИЦЕ 355
Техничке скраћенице 355
Скраћенице цитиране литературе 355
Résumé 361

У В О Д

1. Монографија *Говор села Врбичане крај Призрена* доноси опис српског говора једног насеља у северозападном подбрђу Шар-планине.

Врбичане је планинско село, на шест километара југоисточно од Призрена. Смештено је на висоравни са десне стране изнад клисуре Призренске Бистрице, која га одваја од Шар-планине. Село се налази на просечној висини од 900 м. Смештено је између Вртопа, Ливадица, Копаних вода, Големог била, Тоцила, Горњана и Дула. Са околним насељима повезано је уским сеоским путевима: са сретечким селима Живињане и Плањане на југу, са Призреном на западу, селима Ново Село и Дојнице на северу. Са Сиринићком жупом, најпре са селом Севце, веза је остваривана преко Копаних вода. Стрмом стазом према Призренској Бистрици стиже се до манастира Светих Архангела. Макадамским путем повезано је са Новим Селом и даље са Призреном од 1986. године. После 1999. године пут између Врбичана и Новог Села није одржаван, тако да је на неким местима непогодан за вожњу аутомобилом.

Село је подељено у шест заселака (*ма́ал'е*): *Шт̄е́т̄арци*, *Буга́ркини (Кола́шинци)*, *Ла́зинци*, *Пр́п̄ефци*, *Павл'е́т̄ови* и *Деја́нови*. Највећи и најстарији заселак је *Шт̄е́т̄арци.*

1.1. Судећи по Светоарханђелској хрисовуљи (1347–1348: 269) село се називало *Врбичани*, тако да је садашње име *Врби́ч'ање* новије, преосмишљено према с. р. јд., како је и иначе у називима насеља у ширем ареалу око Врбичана.

Према усменим информацијама Јелене Катић, која је поново ишчитала турски текст у делу о Врбичану (уп. Катић 2010), али и у необјављеном *Оп̄ширном п̄оп̄ису Призренског санџака из 1591. године*, могуће је читање имена насеља *Врбичани* и *Врбичане*, што може сведочити о времену преосмишљавања некадашњих множинских назива насеља у једнинске у овом делу српске дијалекатске области.

У опису говора користи се административни назив *Врбичане*.

Неки аутори село називају *Врбичани* (Цвијић 1911: 1259, Филиповић 1967: 97), неки према актуелном преосмиљеном облику (Јастребов 1926: 70, Костић 1928: 70, Младеновић 2022: 200).

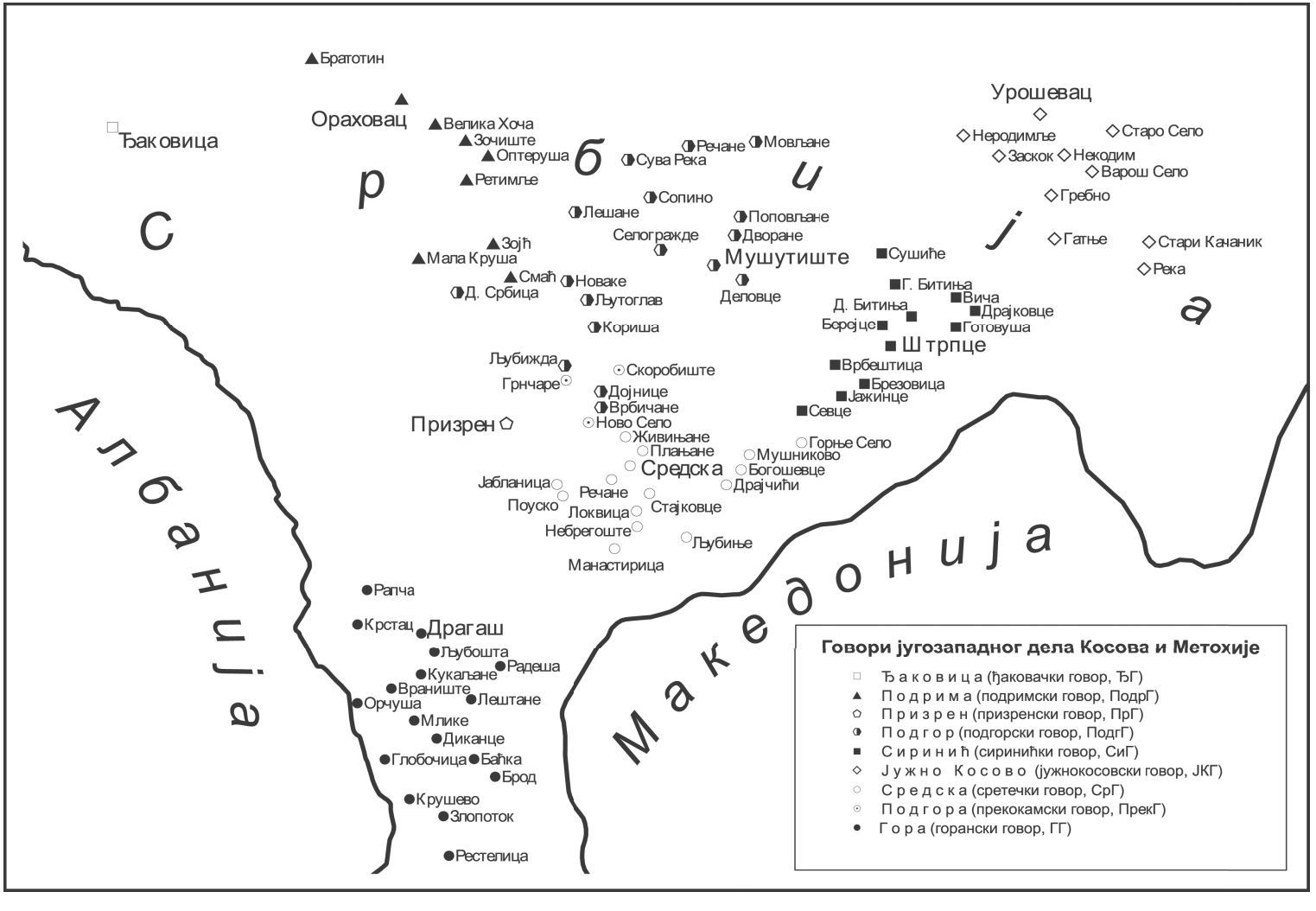
Србија
Албанија
Македонија
Ђаковица
Ораховац
Подрима
Братотин
Велика Хоча
Зочиште
Оптеруша
Ретимље
Сува Река
Речане
Мовљане
Сопино
Лешане
Поповљане
Селограждe
Дворане
Мушутиште
Зојић
Мала Круша
Смаћ
Новаке
Д. Србица
Љутоглав
Деловце
Кориша
Сушиће
Г. Битиња
Д. Битиња
Вича
Драјковце
Борјице
Готовуша
Штрпце
Врбештица
Брезовица
Јажинце
Севце
Урошевац
Неродимље
Старо Село
Заскок
Некодим
Варош Село
Гребно
Гатње
Стари Качаник
Река
Љубижда
Грнчаре
Скоробиште
Дојнице
Врбичане
Ново Село
Призрен
Живињане
Планчане
Средска
Мушниково
Богошевце
Драјчићи
Горње Село
Јабланица
Поуско
Речане
Локвица
Стајковце
Небрегоште
Манастирица
Љубиње
Рапча
Крстац
Драгаш
Љубошта
Радеша
Кукаљане
Враниште
Лештане
Орчуша
Млике
Диканце
Глобочица
Бајка
Брод
Крушево
Злопоток
Рестелица
Говори југозападног дела Косова и Метохије
Ђаковица (ђаковачки говор, ЂГ)
Подрима (подримски говор, ПодрГ)
Призрен (призренски говор, ПрГ)
Подгор (подгорски говор, ПодгГ)
Сиринић (сиринићки говор, СиГ)
Јужно Косово (јужнокосовски говор, ЈКГ)
Средска (сретечки говор, СрГ)
Подгора (прекокамски говор, ПрекГ)
Гора (горански говор, ГГ)

1.2. О Врбичану и његовим становницима

1.2.1. По локалном предању село је на садашњем локалитету од 1690. године, када је због куге (*ч'у́ма*) у време Аустријско-турског рата пресељено из *Се́л'ишта*, оближњег места јужно од Врбичана ка Дулу[1]. Географски положај *Се́л'ишта* у односу на Врбичане, сам назив који недвосмислено сведочи о напуштеном насељу, затим припадност *Се́л'ишта* и Врбичана атару села Врбичане – упућују на оправданост локалног објашњења о пресељењу села. Иначе, у самом *Се́л'ишту* има видљивих трагова некадаших кућа, а недалеко у потесу *О́града*, на месту *Сло́н* је и *Цр́квиште* са остацима цркве. Опход у време сеоске славе *Свете-Тро́јце*, такође, потврђује да су *Се́л'ишта* и сама црква били некадашње Врбичање. Како сведочи казивање Слободана Стојковића[2], опход је почињао *на Цр́квишту* поред *Се́л'ишта* и одатле се кретао ка засеоцима у Врбичану. Иначе је из рушевина ове цркве узет и камен темељац за цркву, чија је изградња на Пажићу, централном делу Врбичана, започета 1996. године на месту некадашње цркве. На постојање још једне цркве изнад Врбичана упућује топоним *Цр́квиште*.

До Призрена се из Врбичана ишло скраћеним путем преко *Вр́бичке ре́ке* и *Ду́ла*. За остатке цркве Св. Илије[3] и гробља Врбичанци сматрају да су припадали Врбичану (в. стр. 344) и да су се ту сахрањивали. П. Костић, међутим, наводи: „До ослобођења Призрена тамо су се сарањивали православни Срби који живе на тој страни Бистрице“ (1928: 99).

Изнете чињенице о месту некадашњег Врбичана не подржавају претпоставку да је на месту *Се́л'ишта* било неко друго насеље, иако назив оближњег Новог Села[4] на око километар од Врбичана[5] сведочи о пресељењу[6].

---

[1] По локалном предању кугу (*ч'у́ма*) преживели су чобани који су били на бачилима и стајама (*пл'е́вн'а*), тако да су они родоначелници садашњих родова у Врбичану.

[2] В. Дијалекатски текстови, стр. 345.

[3] „*Црква Св. Илије* налазила се на десној обали Призренске Бистрице, на брежуљку изнад реке при њеном улазу у град, одмах до крајњих југоисточних градских кућа. Ту је до 1918. године било српско гробље“ (Јовановић 1987: 507). Милорад Ђорђевић, Врбичанац, наводи податак да је последњи становник Врбичана сахрањен на том месту неки Кузман.

[4] По локалној врбичком предању Ново Село настало је из бачила које је имао један од двоје браће хришћана из Врбичана, када је брат на бачилу прешао на ислам. С обзиром на то да је село већ формирано пре доласка Турака у ове крајеве, хронологија помињања настанка Новог Села не потврђује легенду.

[5] Мада су Врбичане и Ново Село у непосредном суседству, конфесионалне разлике – Врбичанци су православни хришћани, Новоселци муслимани, протоком времена и различитим односом супстратних и адрстратних слојева, удаљиле су говоре ових насеља. Одређене заједничке иновације у говорима ова два села (в. т. 173–173.3), међутим, сведоче о некадашњој већој блискости или идентичности језичких структура.

[6] На локалитету данашњег Новог Села 1347–1348. налази се Новосељане (уп. Богдановић 1987: 346).

1.2.2. Врбичане је типично планинско село са приземним или кућама на спрат, зиданим каменом или черпићем, концентрисаним у засеоке са припадницима истога рода.

Обрадивог земљишта нема много, тако да је у претходним вековима најзаступљеније било сточарство.

Сваки заселак (*ма́ала*) имало је своје *гу́вно* у селу, а – према сведочењу старијих Врбичанаца – пре него што су напуштене удаљеније њиве, некада се вршидба обављала и крај тих њива.

Бројне ливаде, које су заузимале протоком времена све већу површину напуштањем њива, давале су довољно сена за кућно сточарство. Сено се чувало у стоговима на ливадама или *ос ко́њи у са́кови се но́сило у пл'е́вн'е*.

У селу су биле три воденице, које су поодавно престале да раде. Најпре је напуштена она на Модарнику испод засеока Прпефци, док су друге две радиле још неко време. Познати воденичари били су из рода Бугаркини.

Баште су биле уз засеоке. *До ба́ич'е во́да се узи́мала из Мо́дарник ел'и из Врбич'ка́-река*.

Сеоско гробље (*Вр́бичка гро́бишта*) је изнад Пажића у Дубљовачи.

Четворогодишња основна школа је на крају Врбичана према Новом Селу. Некада су је похађала и новоселска деца.

Иако недалеко од Призрена, Врбичане је дуго било без струје, пута, имало је само четворогодишњу школу, па је већ између два светска рата почело да се демографски празни. Најпре је исељавање ишло ка Призрену, касније и према удаљенијим местима. Од јуна 1999. године село је без становника.

1.2.2. Локално предање Врбичанаца сведочи о томе да су они заједно са становницима села Поуско[7] (у XIV в. *Повиљско*), били чувари манастира Светих Архангела.

У вези са овом легендом је и она која живи у роду *Шта́рци*. *Шта́рци* верују да су њихови преци били *шти́тарци* („штитари“) манастира Светих Архангела, а да је садашњи назив рода преосмишљен после Косовског боја и рушења манастира. Своје убеђење поткрепљују тиме што међу припадницима рода, како међу мушкарцима тако и међу женама, преовладавају високи и снажни људи који су због тога бирани да носе штит[8].

2. У Врбичану од јуна 1999. године, када је село напуштено, нема Срба. Српске куће су већим делом урушене, неке су и спаљене. На гробљу су неки

[7] Насеље се на садашњем локалитету помиње као *Повилско* у Светоарханђелској хрисовуљи (1347–1348: 354).

[8] Поменуто предање чуо сам у детињству од свог прадеде Саве Младеновића. Према објашњењу које сам добио од припадника других врбичких родова, Штетарци – који су се први преселили на садашње станиште – добили су надимак по штети коју су наносили другима у околини.

надгробници порушени и оштећени. О празницима, најчешће Тројичиндану, групе интерно расељених Врбичанаца приликом обиласка насеља срећују и сеоско гробље.

У централном делу села, на Пажићу, Врбичанци су 1996. почели да зидају цркву, коју нису успели да доврше због рата 1999. године. Иако недовршена, без крова, за Врбичанце који се окупљају на Тројичиндан, она је свето место. Сеоски славски колач којим се обележава сеоска слава и слава цркве посвећена празнику силаска Светога Духа на апостоле, међу Врбичанцима познатијем као *Света-Тро́јце*, почео је да се меси те године када је и започета градња цркве. Након паузе од неколико година после 1999. године, обновљена је традиција славског колача, па се Врбичанци у расејању окупљају поред започете цркве.

3. Врбичане је старо српско насеље. Први пут помиње се 1326. године под именом *Врбичани*, када је по повељи Призренске епископије припадало „митрополији цркви Левиши“ (уп. Јовановић 1987: 418). Због важног географског положаја за заштиту манастира Светих Архангела, уз сагласност сабора Призренске митрополије и патријарха Јоаникија, цар Душан је 1347–1348. Врбичане заменио за села Млачно, Милопусте и Заплжане и приложио свом манастиру[9].

3.1. По подацима из Опширног пописа Призренског санџака из 1571. године (Катић 2010) Врбичани припадају нахији Призрен. Те године село има 12 кућа / баштина[10], у којима живе хришћани српског именослова.

Наводе се имена мушких становника села из 1571. године:

Стојко Илија; Станислав Никола; Пејча Степан неожењен; Петко Николин; Михаило Николин неожењен; Стојко Петко неожењен; Божидар Николин; Пејча Јован; Дабижив Бенко; Божидар Ђуро; Дабижив Бојо; Стојко Јован; Бојо Петко; Ђуро Петко неожењен; Михаило Јован; Баштина Никола држао је Кола а сада житељи села. (према Катић 2010: 120).

3.2. Говорећи о становништву Врбичана из 1940, М. Филиповић наводи родове:

„*Штетаровци* (20 дом., Ђурђиц) који се сматрају старинцима. – *Лазинци* (10 дом.) и *Прпевци* (7 дом.), један род (Св. Петка, 14. октобра), досељени из непознатог места. – *Стојковићи* (3 дом.), пореклом из „Бугарије“, тј. из неког краја јужно од Шар-планине. (Можда су ово они који су 1904. навели да су из скопске казе.) Њихов су огранак сви муслимани у Новом Селу.

[9] Према Светоарханђелској хрисовуљи (1347–1348: 269) (уп. и: Арханђелска повеља 1347–1348: 354).

[10] Катић 2010: 559; Табела: Нахија Призрен.

– *Колашинци* (4 дом., Св. Никола), старином из Ибарског Колашина; по некој баби се зову и „Бугаркини“ (Филиповић 1967: 97).

М. Филиповић сматра да Ј. Цвијић[11] није добио тачна обавештења о пореклу становништва Врбичана.

Подаци о пореклу становништва Врбичана који се наводе у Филиповић 1967. нису у свему потврђени провером на терену.

3.2.1. Према подацима Врбичанаца Слободана Стојковића и Милорада Ђорђевића[12] – који се могу сматрати поузданијим од оних које наводе Ј. Цвијић и М. Филиповић – у селу је пре 1999. живело пет родова у шест заселака (*ма́ал'е*). Засеоци су најчешће посебне предеоне целине одвојене потоцима.

а) *Шт̄е́т̄арци* (најстарији и највећи заселак; старинци; славе Ђурђиц);

б) *Деја́нови* (грана рода Штетарци; име добили по претку који се одселио и формирао нови заселак; славе Ђурђиц);

в) *Павл'е́т̄ови* (досељени из непознатог правца; најмањи заселак; једна породица у засеоку пресељена је из рода Штетарци; славе Ђурђиц);

г) *Буга́ркини* (по баби која је била Бугарка)[13], које зову још и *Кола́шинци* (по родоначелнику који је био из Колашина; славе Св. Николу);

д) *Ла́зинци* (давни досељеници из Локвице; непознато време пресељења; славе Св. Николу);

ђ) *Пр̄е́фци* (давни досељеници из Локвице у Сретечкој жупи; непознато време пресељења; славе Св. Петку).

3.3. О кретању броја домаћинстава и броја становника у тами векова не зна се много.

а) Према стању из 1571. Врбичане има 12 кућа (уп. Катић 2010: 559), што се за XVI век може сматрати насељем са средњим бројем домова и житеља.

б) У оквиру отоманске организације државе, према стању с краја XIX, почетка XX века, како наводи И. С. Јастребов (1904: 169) Врбичане је део Призренског округа, који је подељен у шест бајрака. Врбичане је део Љубинског бајрака, у коме су 32 села. У селу је било 14 православних кућа.

в) Ј. Цвијић (1911: 1259) наводи да су у Врбичану почетком XX столећа живели православни старинци у 3 породице са 15 кућа и у једној породици са једном кућом из Скопске казе.

---

[11] Ј. Цвијић 1911: 1259.

[12] Ови подаци наводе се у: Ђорђевић Милорад, *Ах т̄о Врбичане*, Крушевац 2015, стр. 11–12.

[13] Наводим податке о роду Бугаркини / Колашинци, које сам добио од Слободана Стојковића: „Пр́ви што до́ша от Ко́лашин у Врби́ч'ање му би́ло и́ме Ра́ша. Ра́ша ро́дија Сто́јана. Сто́јан ро́дија Ста́јка. Ста́јко ро́дија Јо́вана. Јо́ван ро́дија мо́ˈега о́ца Сте́вана. Сте́ван ме́не ме ро́дија. Слобо́дана.“

г) Петар Костић (1928: 70) помиње податак да је у Врбичану, које је у Србичко-љубиждaнској парохији, према црквеним подацима број домова 1885. био 30, 1925. године 41.

д) Према информацијама Миленка С. Филиповића из 1940. године у Врбичану је живело 16 породица унутар четири рода у 44 домаћинства (1967: 97).

ђ) У последњих стотинак година, а посебно од седамдесетих година прошлога века, исељавање Врбичанаца проредило је број становника. Врбичанци су се најчешће досељавали у Призрен у махалу Курило, која је и најближа Врбичану, тако да су овако концентрисани и после пресељења опстајали у својој традицији и чували донет говор у унутаргрупној комуникацији.

е) Према подацима са пописа[14] у последњих седамдесетак година број житеља у Врбичану био је:

Година	Број становника
1948.	299
1953.	309
1961.	286
1971.	195
1991.	77
2011.	0

3.4. Исељавање из Врбичана подстакнуто је најпре недостатком обрадиве земље и лошим комуникацијама са суседним областима[15], а потом и политичким (не)приликама на Косову и Метохији. Сточарење на Шар-планини са бројним стадима оваца и бачилима, које је до почетка XIX века било знатно заступљено, замрло је због несигурности у Отоманској империји и пљачкашких похода разбојника (*ара́мије*) из оближње албанске области Љума (*Љу́мани*), па су мушкарци у већем броју почели да одлазе у печалбу. Према информацијама самих Врбичанаца најпре се ишло у Влашку (*у Вла́шко рабо̄тал'е*) , а онда крајем XIX века један број отиснуо се у Америку (*Смо и́шл'е да рабо̄тамо ч'и́к у Амбе́рика*). Са пресељењем „Американаца“ између два Светска рата, углавном у Призрен, започето је континуирано демографско пражњење Врбичана. После Другог светског рата радне миграције крећу се углавном према Београду.

[14] За податке са пописа између 1948. и 1991. године в. Савезни завод за статистичку евиденцију ФНРЈ и СФРЈ. За 2011. в. http://pop-stat.mashke.org/kosovo-ethnic-loc2011.htm

[15] Тек је 1986. године прокопан земљани пут, који је нешто касније претворен у макадамски са лошим одржавањем. До тада се до Призрена могло стићи само пешице или на коњу. После 1999. године пут је запуштен, тако да се до Врбичана сада не може стићи путничким аутомобилом.

Настанак монографије

4. Интересовање за говор Врбичана (врбички говор) започето је 1972. године, када је за потребе семинарског рада на Филолошком факултету у Београду снимљена дијалекатска грађа и прибележен одређени број локалних црта. Тај материјал је сачуван и саставни је део ове монографије.

С обзиром на то да сам по мушкој линији део врбичког рода Штетарци, у годинама живота у Призрену у различитим приликама и околностима био сам у контакту са сродницима који су у међусобној комуникацији, како у самом Врбичану тако и онда када су пресељени у Призрен и даље користили донет врбички говор. Врбички говор слушао сам и у породици од свога прадеде Саве Младеновића, досељеног у Призрен 1919, који је опстајао у свом дијалекатском пореклу и у новој средини.

Подстакнут семинарским радом, наредних година професоровања у Призрену, бележио сам понешто из врбичког, али и других говора које сам био у прилици да чујем у Призрену и околини. Дијалекатска разноврснот области у којој сам одрастао и провео првих четрдесетак година живота, одредили су и моја научна интересовања. Из те потребе да се забележи и опише оно са чим сам живео и што је протицало крај мене настао је и *Говор села Врбичане крај Призрена*. Ова потреба постала је и већа после трагичног изгона српског народа са Косова и Метохије 1999. године и сазнања да је оно што је забележено, описано и публиковано археолошки запис о животу неколико различитих српских говора у Призрену и његовој околини.

Иако је мој одлазак из Призрена 1989. године унеколико проредио ближе контакте са Врбичанцима и врбичким говором, у повременим доласцима у Призрен бележио сам нову грађу подстакнут интересовањем за говор својих предака.

Прикупљена дијалекатска грађа, која је била фрагментарна и није увек пружала довољно поузданих података, одлагала је рад на опису врбичког говора. Стицајем околности, после изгона српског становништва 1999. године обновљен је ближи контакт са неким Врбичанцима који су очували свој локални говор. Овде мислим пре свега на рођака Слободана Стојковића, са којим сам у вишегодишњим контактима у Смедереву попуњавао празнине у грађи, али и проверавао већ забележени материјал. Тек су ови вишегодишњи разговори после 1999, уз додатна сусретања и са другим Врбичанцима, да поменем само рођака Славољуба Младеновића, затим помоћ Милета Ђорђевића, омогућили сагледавање једног специфичног дијалекатског типа.

На овом месту желим да истакнем да је снимљена грађа из села Дојнице, чији је говор најсроднији врбичком, донекле разјаснила неке особености говора Врбичана. Иако се говор Дојница у овој монографији помиње у ареалном контексту, због важности дојничког говорног типа за разумевање

врбичког, на овом месту истичем помоћ коју сам имао у Дојничанима Живки Стојковић и њеном сину Петру Стојковићу, затим Стојадину Стојковићу.

5. Зашто је врбички говор – првобитно замишљен као део монографије *Говор Призренског Подгора,* издвојен и посебно описан? Основни разлог је у његовој структури, којом одудара од говора осталог дела Призренског Подгора, и како Подгорци кажу „*Врбич'áнци завр́ч'ав на сшрешéч'ки*“. Опис врбичког говора потврдио је овакав став, пошто се у њему уочавају неке типично сретечке црте, којих у осталом делу Подгора, осим делимично у Дојницу, нема. Некада је сретечки утицај маркантан и типолошког је карактера, некада су то мање појединости које овом – у основи подгорском говору са продором сретечких црта – дају дијалекатску индивидуалност, која не би била довољно уочљива и проучена у опису скупине говора од 17 насеља, са присутном дијалекатском микродиференцијацијом.

Одустало се и од започетог рада на заједничком опису говора Врбичана и Дојница – које повезује низ особина пристиглих из сретечког правца, пошто је говор Дојница у односу на врбички под слабијим сретечким утицајем и ближи подгорском говору западног дела Призренског Подгора. Грађа из Дојница ући ће у будућу монографију *Говор Призренског Подгора*.

6. Говор Врбичана практично је непознат науци. Нешто података може се наћи у прилозима Р. Младеновића када је овај идиом пометут у оквиру анализе дијалекатских односа у оквиру говора Призренског Подгора, коме Врбичане географски и већим делом дијалекатски припада.

Једини релевантни податак о врбичком говору његово је смештање у посебан подијалекатски врбичко-дојнички тип у оквиру говора Призренског Подгора у Младеновић 2022.

Иако намењена пре свега Врбичанцима, без СІР-а, похвале је вредно прегнуће Врбичанца Милорада Ђорђевића да уради географски, антропогеографски и етнографски запис о Врбичану. То је учињено књигом *Ах шо Врбичане* (Крушевац, 2015), која је – прерађена и допуњена – доживела и друго издање с насловом *Књига о Врбичану, Призрен* (Крушевац 2022).

Само дијалекатско окружење око Врбичана (јужнометохијски говори призренско-јужноморавског типа, пре свега говор Призренског Подгора; северношарпланински говори, пре свега у Сретечкој жупи и Сиринићу, али и говор у Подгори) науци је познато из монографија М. Павловића (Павловић 1939), С. Реметића (Реметић 1996) и бројних радова Р. Младеновића о говорима смештеним у северношарпланинско-метохијско-јужнокосовском ареалу.

С т р у к т у р а м о н о г р а ф и ј е

7. Опис врбичког говора заснован је традицији српске дијалектолошке школе. Искуство у истраживању српских косовскометохијских говора

призренско-јужноморавског типа помогло је да се појединачне особине сагледају не само као дескрипција него и као саоднос са дијалекатским стањем околних говора на принципима лингвистичке географије. Већ обављена и објављена истраживања из ужег и ширег дијалекатског окружења око Врбичана, али и увид у обимну и поуздану дијалекатску грађу којом располажем, омогућили су лакше сналажење у сложеним односима у идиому какав је врбички.

Између навођења малобројних репрезентативних примера и богатије дијалекатске егземплификације, одлучио сам се за већи број илустрација, пошто се поузданост закључака повећава бројем узорака који је анализиран, али је и исто време то и прилика да будући истраживачи критички процене, оцене и евентуално коригују неке закључке изнете у опису говора. Разлог више за богатију егземплификацију је у чињеници да је говор Врбичана, као и говор већег дела Косова и Метохије, у озбиљном растакању и нестајању изван матичне области.

7.1. Опис врбичког говор структурисан је на следећи начин:

а) У *Уводу* су саопштене основне информације о насељу, становништву, настанку књиге и њеној структури.

б) У поглављу *Акценат* описан је врбички ритамски антепенултимски акценат, уз разматрање његове типолошке припадности и односа са прозодијским системима околних говора. Посебна пажња посвећена је привидном ремећењу антепенултимског ритма у различитим односима енклитика и тоничне речи, затим прозодијским односима у предлошко-падежним и предлошко-прилошким конструкцијама, акценту компарираних речи, нефонолошком дужењу вокала у једносложним именицама после испадања /х/, дезакцентуацији.

в) Опис фонолошко-фонетског система у поглављу *Гласови* подељен је у два потпоглавља – Консонантизам и Вокализам. Поред описа синхроног стања, анализирана је и судбина неких старих гласова, гласовних промена и гласовних група.

г) Поглавље *Облици* обухвата два потпоглавља – Речи са деклинацијом и Речи са конјугацијом. Потпоглавља су подељена према врстама речи. Анализиране су категорије и облици, уз навођење бројних дијалекатских илустрација.

У оквири *Речи са деклинацијом* именице су описане према деклинационим типовима, уз опис облика у оба граматичка броја. Сложен систем заменица посматран је у оквиру више скупина, груписаних према синтаксичком положају и морфолошким средствима. Опис значења и облика придева спроведен је према врстама по значењу. Бројеви као категорија размотрени су у оквиру традиционалне поделе на основне и редне бројеве. Аналитичкој

компарацији придева, прилога, именица, глагола и предлога, затим синтетичком опису заменичко-придевске промене посвећене су посебне теме.

Опис глаголског система подељен је у две веће целине. У првом делу описа – *Глаголске групе према односу основа* – размотрено је груписање глагола према глаголским основама. У другом делу – *Облици глагола* – описан је систем личних и неличних глаголских облика.

Непроменљиве врсте речи груписане су према употреби. Најпре су описани *Прилози*. Унутар ове бројне скупине, због прегледности вршено је груписање по значењу, а унутар овако груписаних прилога по мотивној речи или по значењу и подзначењу.

У одељку *Предлози* кроз синтезу саопштени су закључци о појединим предлозима и предлошким скуповима, уз упућивање на примере употребе у одељку о предлошко-падежним конструкцијама у оквиру сва четири деклинациона типа именица.

Везници и везнички скупови описани су у оквиру употребе у зависносложеним и независносложеним реченицама, уз коментар о појединачним клаузама, па овај део, заједно са описом предлога, представља неку врсту синтаксе врбичког говора.

Узвици су груписани према функцији у језику, која је више прагматичка него граматичка.

Граматички опис врбичког говора завршава се груписањем *Речца* на партикуле и на речце у ужем значењу. Речце у ужем значењу, опет, распоређене су према значењу и употреби.

У последњем поглављу – *Врбички говор и околни говори*, применом принципа лингвистичке географије, разматра се однос врбичког говора са дијалекатским окружењем – говором Дојница, као најсроднијим идиомом, затим сретечким, подгорским и подгоранским говором.

У *Дијалекатским текстовима* налази се транскрибован аудио-материјал сниман у раздобљу од педесетак година.

АКЦЕНАТ

8. Типолошка припадност врбичког акцента

Све призренско-јужноморавске говоре западно од Врања, укључујући и српске говоре у северном делу Северне Македоније, повезује балканистички неграматички акценат парадигматског или ритамског типа[16]. Преосмишљени словенски тип граматичког акцента, настао у процесу етнојезичке амалгамизације у овом делу Балканског полуострва[17], захватио је и све српске косовскометохијске говоре призренско-јужноморавског типа. Контакт са инојезичним становништвом, између осталог, унео је у српске северношарпланинске говоре тип везаног акцента за последња три слога романског типа. Ако је судити по правцима еволуције неграматичког парадигматског акцента, у процесу разграђе словенског граматичког акцента, најпре је следила етапа парадиматског акцента који је у даљем процесу аналитизације замењен наједноставнијим типом – ритамским акцентом.

Сам процес замене парадигматског акцента у говорима области око Врбичана има различите резултате и различите домете[18]. У низијском делу ареала опстаје парадигматски акценат граматичког или семантичког типа (Призрен, Подрима, Ђаковица), без или са зачецима ритамског акцента у неким категоријама, како је, на пример, у парадигми именица у призрен-

[16] О овоме се детаљније расправља у Младеновић 2015а.
О акценатским приликама у говорима око Врбичана в. и: Павловић 1939: 154, Реметић 1996: 345–355, Младеновић 2000а, Младеновић 2000б, Младеновић 2001: 73–88, Младеновић 2001а, Младеновић 2001б, Младеновић 2006, Младеновић 2012: 304, Младеновић 2013: 28–61, Младеновић 2019: 80–95, Младеновић 2021: 72–74, Младеновић 2022 : 200–202.

[17] Динамични и везани акценат у словенским балканизираним језицима и говорима настао је у језичком контакту са полуроманизованим и хеленизираним становништвом Балканског полуострва. Везивање акцента за један од последња три слога карактерише и друге несловенске балканске језике – арумунски, румунски, албански, грчки (уп. Белић 1935: 458, Конески 1966: 95, Илијевски 1981: 39–42, Марковић 2007: 20; Младеновић 2015а, Младеновић 2019: 81–82).

[18] Југозападни део Косова и Метохије спада у области веома динамичне дијалекатске диференцијације, са јасно индивидуализованим говорима ближе или даље типолошке и дијалекатске сродности (уп. Младеновић 2004).

ском градском говору (Реметић 1996: 344–347). У подбрђу Шар-планине и на Шар-планини, који се ареално наслања на македонски дијалекатски комплекс са ритамским антепенултимским, у мањем делу и пенултимским акцентом, оформљен је јединствени ареал говора у оквиру српског дијалекатског комплекса са ритамским антепенултимским акцентом у Сретечкој жупи, Подгори и Гори, и пенултимским у Призренском Подгору и Сиринићу.

Врбички говор нашао се на самој ивици додира два неграматичка прозодијска система ритамског типа – сретечког и подгоранског са антепенултимском акцентуацијом[19], и подгорског са пенултимском акцентуацијом променљивих речи и – већим делом – са акцентом на затвореној ултими прилога, чинећи на тај начин ареал са говором Сиринића (Младеновић 2019: 80–95). У врбичком говору, са очигледним утицајем из сретечког правца, стабилизован је једноставнији прозодијски систем ритамског антепенултимског акцента променљивих и непроменљивих речи[20]. И у овом говору препознаје се све оно што карактерише сретечки акценат – ритамски антепенултимски акценат подразумева везивање акцента за антепенулиму где год је то могуће уз доследно избегавање акцентовања отворене или затворене ултиме вишесложних речи. Оно што такође удаљава идиоме са анпепенултимском акцентуацијом од пенултимских је појава синтагматског акцента, када се антепенултимски ритам ствара на нивоу именичке синтагме, али и на нивоу односа проклитике и глаголске јединице.

9. Акценат променљивих речи

9.1. Променљива морфемска структура речи која мења слоговни састав подразумева интонационо прилагођава антепенултимском ритму:

Си́н – си́нови – сино́вима, *зе́т – зе́та – зе́тови – зето́вима*, *мла́д – мла́дога – мла́дому – мла́ди – мла́дима*, *по́млад – помла́дима*, *му́ж – му́жи – му́жима*; и *зе́товим* / *зето́вима* бра́ч'ама да пра́тиш да́р; *помла́дима* бра́ч'ама не́смо да́вал'е да ди́зав те́шко; бра́т ми *те́шко* жи́ве^{j}а, *по́тешко* о[д] то́ј не́мало; *оба́двојца* до́шл'е, *обадво́јцама* бра́ч'ама де́ца; нити *зна́м* де́ ^{j}е, а ја́ не́ гу *по́знавам*, а гу *позна́ваше* ту́ј же́ну.

Више примера в. у Дијалекатским текстовима

9.2. Ремећење антепенултимског ритма акцентовањем отворене ултиме потврђено је код два узвика, што и није неочекивано с обзиром на то да ове речи имају пре свега прагматичку функцију, а средство су истицања.

[19] Подгоранско Ново Село је на један километар од Врбичана, а није далеко ни сретечко село Живињане.

[20] Антепенултимски акценат обележје је поред сретечког (уп. Павловић 1939: 154) и подгоранског говора (уп. Младеновић 2012: 304), затим горанског говора (уп. Младеновић 2001: 73–88), тако да је створен један компактан ареал са оваквим акцентом на Шар-планини и њеном јужном подбрђу.

а) О узвику *а*^{х}*á* в. т. 146д.

б) О узвику *и*^{х}*á* в. т. 146з.

9.3. Код понављања узвика за подражавање звукова животиња обично свака јединица има свој акценат (в. т. 147). Акцентовање ултиме код последњег понављања, са атоничним претходним јединицама, забележено је у *кре-кре-кре́*, узвику за подражавање кокодакања кокошке при ношењу јаја (в. т. 147в).

10. С и н т а г м а т с к и а к ц е н а т

Иако је потврђено преношење акцента са иницијалног слога двосложне именице на отворену ултиму придевске речи у синтагми, у врбичком говору овакво стварање синтагматског антепенултимског ритма није често, већ доминирају примери у којима сваки члан именичке синтагме чува свој акценат. Иновација, очигледно стигла из сретечког правца, овде није уопштена у обиму како је иначе уопштена у сретечком, подгоранском или горанском говору.

У глаголским синтагмама са објектом као зависним чланом није потврђено преношење акцента са именице на ултиму глагола. Разлог треба тражити у томе што у оваквим синтагмама постоје јасно два раздвојена појма, док је у именичким ситагмама у основи један појам који обједињује именицу и њену придевску одредбу.

а) Примери са синтагматским акцентом (придевска реч + двосложна именица):

не́ма мл’е́ко *о̄ш с̄телна́-крава*, до́шла *сə*^{с} *своа́-деца*, у ку́ч’а *за Бəн’и́-веч’ер*, па смо ра́ди *за Бəн’и́-веч’ер*, сви́ смо би́л’е *до́ма на Бəњи́-веч’ер,* не́ма о́гењ *оз јена́-грања*, а си ч’у́ла не́што *за с̄таре́-л’уди*, а ги зна́ш те́^{ј} л’и́ваде *ис̄под Го́рн’е́-н’иве*, па ми сме́та *мəгљиво́-време*, било *мəгљиво́-време*, не́мој да ме́ч’аш ка́мење *ок с̄таре́-жене*.

У топонимима у којима има услова за синтагматски акценат, чини се, да је овакво ритамско-синтагматско спајање нешто чешће:

Гол’е́м-камењ, *Крива́-њива*, *Пал’исо́в-камењ*, *Сими́н-по̄то̄к, Врбичка́-река*, *Шиљáс-камењ* (врх брда), *По̄пова́-вода* (пасиште са извором).

Забележени примери топонима у којима сваки члан синтагме чува свој акценат могу се јавити и са синтагматским акцентом:

Го́л’емо би́ло, *Ми́цко би́ло*, *Ди́мина ба́ш’а*.

б) Примери без синтагматског акцента (придевска реч + двосложна именица):

а и *мо́а сна́а* рабо́тала, *не́коа же́на*, *ни́коа ма́ч’ка* ни мл’е́ко не́ч’е, у *до́л’на со́ба*, до́шла о^{с} *сво́а де́ца*, кəд је *л’е́т̄н’о вре́ме*, кəд је *је́сен’о вре́ме*, *ва́кви ч’о́век* не́мало на све́т, *ва́кви ч’о́век* не́ се на́оди, *о́накви жи́во̄т* би́ја по́напре, *ка́ква п̄и́т̄а* ^{ј}е, *ка́ква му́ка* не-се́-нац’е у ра́т, *ње́гово се́но* не́-било

бə̑ш су̏во, *у дрвена ко̏ла*, от *ст̄а̏ре л’у̏ди* не̏-може да се на̏прај *мла̏де мо̏мци*, при̏неси *оз де̏сна ру̏ка*, *н’о̏јзини бра̏ч’а*, *ва̏ши бра̏ч’а*.

в) Нема преношења са тросложне и вишесложне именице на придевску реч:

не̏ᵝе ша̏ла *ос о̏ст̄ре но̏жеви*, а де̏ и̏ма *до̏бре ја̏гњич’и*, у̏дри те̏ј *п̄ого̏л’еме ку̏ч’ики*, у̏зи *комши̏ине ма̏ч’ики*;

Го̏рњо Го̏рњане (њиве, шума), *До̏љно Го̏рњане* (њиве, шума).

11. А к ц е н а т с л о ж е н и ц а

У врбичком говору нема много сложеница. Оне се углавном односе на сливање елемената у прилозима или предлозима. Сливање у сложеницу или опстанак предлошко-прилошке конструкције показује место акцента на прилогу – уколико се не остварује принцип антепенултимске акцентуације, онда се таква конструкција не сматра сложеницом.

Код предлога / предлошких скупова примењује се исти принцип класификације када је овај део предлошко-падежне конструкције под акцентом.

11.1. А к ц е н а т п р и л о г а

У највећем броју прилога у којима се уочава префикс и основни прилог, акценат је премештен на префикс ако се он уклапа у антепенултимски ритам. У овој врсти речи, дакле, није примењен принцип у акцентовању предлошко-падежних конструкција у којима се са именичке речи никада не преноси акценат на предлог.

а) У прилозима сложеним са *кə̑д* акценат се редовно преноси на префикс / речцу: *ни̏кəд / ни̏кад не̏кəд / не̏кад*, *о̏т̄кəд*.

б) У *у̏ју т̄ру* (*у̏ју т̄ру* пр̏во да у̏зеш ма̏ло ме̏д) акценат је увек на антепенултими.

в) Прилози *п̄реко̏лани*, *п̄реко̏ју т̄ре* („прекосутра“), *п̄реко̏ју ч’ер* („прекјуче“) интегрисани су у антепенултимски ритам.

г) У прилозима сложени са *ве̏ч’ер*: *у̏веч’ер*, *на̏веч’ер*, *п̄ре̏двеч’ер*, *п̄ри̏веч’ер*, префикс је сливен са основним прилогом.

д) Иако у садашњем дијалекатском стању нема прилога „пре“, он се препознаје у *на̏п̄ре, п̄о̏нап̄ре* (до̏ша *п̄о̏нап̄ре*).

ђ) Некадашњи прилог „давно“ препознаје се у *о̏давно* (*о̏давно* смо се исе̏л’ил’е).

е) У прилогу *вə̑здəн* (и *вə̑здəн* ра̏ботај и ч’у̏ти) акценат је на пенултими, како је и у подгорском (према мом материјалу), и у сиринићком (Младеновић 2019: 722), и у сретечком.

ж) Окамењена предлошко-падежна форма чува се у *дого̏дине* (ч’е се ви̏димо *дого̏дине*).

з) Прилози *одо́вуда*, *о́шуда* (је́ни пу́цав *одо́вуда*, ви́ка ма́ти *о́шуда*).

и) Прилози сложени са *ша́мо*: се о́крени *на́шамо*, о́стај гра́ʲн’е *по́шамо*.

ј) Поред *о́вамо / ва́мо*, присутан је и сложени предлог *на́вамо* (и́де во́јска све́ *на́вамо* ок При́зрен).

к) Прилози сложени са *де́*: *ни́где* га не́ма, а си мо́гала *не́где* да на́ц’еш ква́сац, *по́негде* јо́ш ди́мил’е до́јнич’ке ку́ч’е, дәнәс смо иско́пал’е *до́негде*.

л) Прилози сложени са *куд-*:

Прилог *о́шкуда*: А *о́шкуда* да у́зем па да му да́дем?

Прилог *одни́куда* може бити сложеница са два префикса, тим пре што није потврђен прилог изван везе *од + никуда* (*одни́куда* не́мало ко́ј да по́могне).

љ) Прилози сложени са *до́л’е*, *го́ре*: ву́ч’и дрво *на́дол’е*, ву́ч’и *на́горе* оз ју́же, *о́здол / о́здола / одо́здола, о́згор / о́згора / одо́згора*.

м) Прилог *о́коло,* среће се и као сложеница *нао́коло / узо́коло* (*нао́коло* сва́тови по́ʲев, што́ си растрвила ч’е́ницу *узо́коло*).

н) Прилог сложен са *до́кл’е*: *о́докл’е* да у́зем па да ти да́дем.

њ) Прилози сложени са *пред*: по́терај *на́пред* во́га поста́рога ко́ња, о́стај то́ј *и́спред*ш.

о) Прилози сложени са именицама: се вра́тија *на́траг*ᵏ да га до́веде; се о́крени *на́зад*ш;

ви́ди а́ и́ма не́што *по́зади*; ти ви́си не́што *опо́зади*; оста́ните сви́ *на́двор*; А о́на не́-беше *на́л’ице* („на добар начин, онако како треба, како ваља“).

о) Прилози сложени са *је́н*: *за́ʲено* смо се у́дал’е, *на́ʲено* ги на́шл’е, *све́ʲено* му би́ло што́ ч’е га у́зев.

11.1.2. У малом броју прилошких конструкција није дошло до усклађености са антепенултимским ритмом.

а) И у врбичком говору, како је у околним говорима[21], предлошко-прилошка конструкција *на сшре́де*, *у сшре́де* синонимна је са предлошко-падежном конструкцијом *у / на + сшре́дину/* (О́гњиште ни би́ло *у сшре́дину*).

И о́гњ се кла́ʲа *на сшре́де*, *на сшре́де* се ту́ри а́стал, л’е́ба се пре́сеч’е *на сшре́де*; де́ца тре́бало да о́станев *у сшре́де*, о́стај га *у сшре́де*.

б) Пенултимски акценат у *од је́мпуш* („одједном, изненада“) (за́грме *од је́мпуш*, ку́ч’е ри́пна на на́с *од је́мпуш*) сведочи да је у питању предлошко-прилошка конструкција.

в) Чини се да *пла́дне* није прекинуло везу са именичком позицијом у систему, па предлози / префикси уз ову лексему никада не срастају са основном речју: да до́несеш пи́ʲен’е *за у пла́дне*, *на пла́дне* се́днемо да се одмо́римо, да те ч’е́ка *на пла́дне*.

[21] Уп. Младеновић 2019: 743–744; сретечки, подгорски, подримски говор (према мом материјалу).

г) У прилошким изразима *не́кој пу́т* и *за је́н ч’э́с* (*не́кој пу́т* са́л се́ди и ч’у́ти, а ма́ти оме́сила *за је́н ч’э́с*) свака јединца израза чува свој акценат.

12. Предлози и акценат

Независно од слоговне структуре, именичка реч доследно чува свој акценат у предлошко-падежним конструкцијама, како је и у свим говорима око врбичког, независно од њихове припадности ритамском пенултимском, ритамском антепенултимском, парадигматском граматичком или парадигматском семантичком типу акцента (уп. Младеновић 2019: 91). Оваква ситуација ремети правило ритамског акцента, иако је предлог у интонационом и семантчко-граматичком јединству са именичком речју.

По́весел *од бра́та*, се пла́шила *од му́жа*, *от* поста́рога *бра́та*, *од Бо́га* до́бро да на́ц’еш, је́ден’е *от пе́тла*, му ви́каше не́што *от пе́нц’ер*, же́на *от При́зрен*, да́ди *от* сво́ј *де́л*, бе́гај *од о́гењ*, це́ц’ *от пе́пел*, гу у́зе^{j}а *из ро́да*, се ди́ните *ис тро́н’*, ма́ти му до́шла *из гра́т*^{д}, се́дни *до бра́та*, при́неси *до Ра́дета*, *до ко́*^{j}*н’а*; ч’е поко́симо *до но́ч’*, се бе́ре *до је́сен’*, при́неси *до зи́д*^{т}, ч’е по́раснев *до је́сењ*, и́ди *до тро́њ*, не́ се у́даде *због бра́та*, про́сни ч’а́ршаф и *под Ми́лана*, не́што *пот си́на*, ту́ри ру́ку *под ја́стак*, жа́р *пот ко́тал*, у При́зрен *под мо́с*, ту́риш ма́ло во́ду *нат па́тл’иц’ан*, све́ би́ло *прет ку́ма*, у́мрела је́на не́дел’а *пре*^{д} *Ц’у́рц’евдан*, нека до́несе *пред Велигдан*.

В. и примере у т. 24.2.2, т. 26.1.2, т. 27.2.1.2, т. 28.1.2, т. 30.2.2., т. 32.1.2.

Вишесложни предлози, посебно ако се препознаје веза са прилозима, често су акцентовани, тако да су у предлошком-падежној конструкцији оба члана интонационо истакнута (в. т. 128).

13. Акценат компаратива и суперлатива

13.1. За разлику од околних говора са пенултимским и говора са парадигматским акцентом, у којима су најачешће акцентоване и компаративна речца и основна реч (Уп. Младеновић 2019: 564–570), у говорима са антепенултимским ритмом – а тако је и у врбичком – компаративне речце *по-* и *нај-* интонационо се интегришу у реч која се пореди:

би́ло *по́тәнко* пре́ден’е, на́ша н’и́ва ни би́ла *поду́гачка* од н’и́на, и́мало је́на *пого́л’ема* н’и́ва; *на́јстар* си́н му се оже́н’ија, *на́јдобар* да́р;

по́тешко се рабо́тало, ме́тни ту́ј тра́ву *пода́л’еко*; *на́јвише* смо се му́ч’ил’е ми́, *на́јтешко* ми би́ло ко́пан’е;

не́мало *подома́ч’ица* од њу́, *по́ләжов* од Ста́нка не́мало; *на́јстра* ми би́ло од ави́^{j}они, о́ни би́л’е *нају́наци* у бо́рбу;

У во́ј вре́ме ко́ј *пора́бота*, та́ј *по́има*.; *најмо́гала* да пл’е́те.

13.2. У случајевима интерполације енклитика или везника, акцентоване су и компаративна речца и основна реч:

óна *пó* ми ʲе *свóја* о[д] тéбе, *нáј* ми *досáџ'ала* óна, *нáј* ме *добóл'ело* штó ме пцýваја, кóј мóже *нáј* да *рúне*.

В. и примере у т. 13.

13.3. Пошто се компарира предлошко-падежна конструкција, а акценат именичке речи увек остаје на њој, тоничне су и компаративна речца и именица:

кət смо дóшл'е *пó до Врбúч'ан'е*, ч'е стáнемо да се одмóримо *пó при веч'ер*, сéдни *пó до брáта*.

14. Антепенултимски акценат и енклитике

14.1. У конструкцијама са енклитикама иза глагола место акцента вишесложних глагола најчешће је на слогу који подразумева уобичајено место на двосложном или вишесложном глаголу (*нáсмеј* ми се, *дóнеси* ми дрва). Потврђени су, међутим, и примери, посебно у експресивнијој комуникацији, када ритамску целину глагол у императиву чини са енклитикама, и тада се акценат помера према крају за слог или два, у зависности од тога да ли се иза тоничне речи налази једна (а) или две енклитике (б):

а) *донéси-ми* погóл'ему сóвру, *однéси-му* да јéде, *закол'úте-га* пéтла, *нац'úте-ги* дé са, *спасúте-ги* ако мóжете, *однéси-ги* ч'éрке, *обрч'áјте-се* позади сéбе, *помéри-се* пóтамо.

б) *Донесú-ми-га*, *насмéј-ми-се*, *сварите́-ми-гу* ч'éницу, *дајте́-ми-га* да му пóкажем кó[ј] је пóјак, *турите́-ми-гу* и њý у бúсаге.

Овакав тип синтагматског акцента обележје је и северношарпланинских говора са антепенултимском акцентуацијом[22].

14.1.1 Исти принцип постоји и у конструкцијама са другим тоничним речима и енклитикама иза:

од јéмпут *ете́-ти-га* на пýт, *ете́-ти-га* ч'óвек, *ете́-ти-га* на óборња врáта, *ете́-ти-ги* кóмшиʲе око сúнови; *кој́а-ти-ʲе* пóдобра, *какви́-ти-са* брáч'а, од јéмпут *ете́-ти-ги* на пýт.

14.1.2. Обични су и примери где нема оваквог антепенултимског ритма:

кóʲа ти ʲе пóдобра, *кóʲа* му је пóстара ч'éрка, *éте* ти га брáт на сóкак, *óднеси* га и[з] сóба, *ýнеси* ги дрва у кýч'а, *такви* ми бúл'е кóмшије, *кáкви* ти са кóсач'и, *кóја* ти је нáјскупа, éте ги *јáјца* од Вéл'игдан.

14.2. Када се глаголска или заменичка енклитика нађе испред двосложног основног глагола, акценат се факултативно преноси на енклитику, стварајући антепенултимски ритам (а). Обични су и примери са чувањем места акцента глагола (б).

[22] Горански говор (Младеновић 2001: 82), сретечки говор, подгорански говор (према мом материјалу).

а) Ми́л’ицо, а *де-си́-била?*; кад *ш̄и́-бија*, што-*ш̄и́-ш̄лач’ев* де́ца, на сла́ве *не-се́-вика* куд

Врби́ч’анци; *Де си́-бија*?; а де *се́-збори* де́цама за то́ј, н’и́ва *не-се́-зна*ʲ*е* де́ ʲе, *не-му́-збори* за ма́тер, Што-*би́-било* да те ви́деʲа?; *не-се́-може* бе[з] жи́то.

б) Сто́јо, де́ си *би́ла*?; де́ си *кри́ја* па́ре, нити се *зна́ло* за бо́л’ес, а ч’е ти *збо́ри* ма́ти, не́ му *но́си* ни́што, де́ си *ч’у́ја*, а што́ би *би́ло* да и́маш пу́шку, те́бе не́ те *ч’е́кав*.

15. Негација *не* и акценат

15.1. Акценат се редовно преноси на негацију двосложних и једносложних глагола, па се тако ствара антепенултимски ритам:

А ја́ *не́-могу* ни да ра́ботам, а *не́-знам* де́ ʲе, *не́-смем* да ти ка́жем, жи́то *не́-ч’и́ни* па́ре, ни́шта *не́-рад’а* бе[з] слу́нце, ни дэ́нэс *не́-доша*, *не́-било* да се збо́ри, *не́-било* ни́ у на́шу фами́л’иʲу, *не́-брала* ни о́на, ни о́на *не́-мије* де́ца, а ни́што *не́-једем* до пла́дне, бу́ре *не́-било* напу́њето до вр̄.

15.2. Када је *не́* од сажетог *не́је* у 3л. јд. презента, а овако настало *не́* преноси се и у 3л. мн., сажет облик је увек под акцентом:

о́на *не́* ка́зала ни́кому, а о́н па *не́* рабо́таја ни́где у др̄жавно, ма́ти *не́* мо́гала све́ да ги по́музе.

Акценат остаје и онда када је *не́* одвојено заменичким енклитикама од глагола:

ка́ко бра́т да *не́* ти се оже́нија, у́морним радни́цима *не́* ги ʲе до сме́ʲан’е, а бра́ту *не́* му би́ло за ра́дос, свато́вима *не́* ги да́вал’е да о́тинев ис ку́ч’у, де́те јо́ш *не́* ни би́ло кр̄стено.

У последња два примера *не́* је на месту „нису“. Очигледно је да је *не́* под акцентом општа речца за негирање на месту *не́је*, *не́са*, *не́мој*.

16. Везници и акценат

16.1. Акценат везника зависносложених реченица

а) Везник *ш̄то* у везивању односних реченица није акцентован (в. т. 131.1.).

Везник *који* због своје синтаксичке позиције као субјекта или објекта, али и везе са заменичким значењем, скоро је по правилу под акцентом (в. т. 131.2.).

б) Везник *ш̄то* у везивању изричних реченица није акцентован (в. т. 132.1.).

Везник *како* у везивању изричних реченица факултативно је под акцентом као средство истицања садржине зависне клаузе. Сажета варијанта *ка* (< *како*) у везивању оваквих реченица, како је потврдила грађа, редовно је под акцентом (в. т. 132.4.).

в) Везник *што* у везивању узрочних реченица факултативно се акцентује као средство истицања (в. т. 133.1.). Везник узрочних реченица *зашто* (< зато што) редовно је под акцентом, чувајући на тај начин траг везничког скупа (в. т. 133.2.).

г) Везници последичних реченица (*па*, *да*, *те*) нису потврђени под акцентом, осим изузетно када су средство истицања. У везничком споју *тако да* – редовно је под акцентом *тако* (в. т. 134.3.).

д) Нису потврђени под акцентом везници условних реченица *ако*, *да* и *кад*.

ђ) Неки везници временских реченица не акцентују се, неки су често под акцентом. Оваква ситуација условљена је прагматичким разлозима – акцентује се везник ако се истиче садржина временске клаузе.

Не акцентује се *кат, док* (в. т. 136.1., 136.4)

Везник *ч'им* је често под акцентом: Би́ло куд на́с *ч'и́м* се за́врши је́на ра́бота, а́јт на дру́гу. (в. т. 136.2.)

Везник *а* је скоро редовно под акцентом: *А́* се ч'у́ло не́где ви́кан'е, о́н тр́ч'и та́мо. (в. т. 136.3.)

Најчешће се акцентује везник *како* (*Ка́ко* се на́пиʲе, та́ко ви́ка на на́с.), док је сажета форма овог везника *ка* редовно под акцентом (А про́шло мло́го го́дине *ка́* смо ту́ј) (в. т. 136.5.).

Везник *о́ткад* редовно је под акцентом (Не́-видо ни́што до́бро *о́ткад* до́ц'осмо у Кра́л'ево.) (в. т. 136.6.).

У везничким спојевима *само што / сал што* редовно су акцентоване речце *само / сал* у везничкој служби: *Са́л што* сам се у́дала, све́кар ми у́мре.; *Са́мо што* за́твори о́борња вра́та, не́кој на вра́та ос ка́мењ.

У везничким спојевима *пред да* и *пред што* први члан је факултативно под акцентом, чешће у споју *пред што*. Акцентовање је условљено прагматичким разлозима истицања садржине временске клаузе (в. т. 136.8.).

е) Везници реченица просторног односа често су под акцентом: Па тр́ч'и да бе́ремо *де́* и́ма здре́л'е сл'и́ве.; А о́вија што са у дво́р, *о́докље* вра́га се ство́рише?; Те́раʲа сто́ку *до́кље* мо́гало да се те́ра.

Поред прагматичких разлога, томе доприноси обличка и значењска веза ових речи са прилозима.

ж) Везници намерних реченица *да* и *за да* нису потврђени под акцентом (в. т. 138.1., 138.1.3.)..

з) Везник допусних речница *ако* редовно је под акцентом (Ра́ботам јо́ш *а́ко* сам ста́р.) (в. т. 139.1.).

и) Везници поредбених реченица чија је веза са прилозима очигледна, најчешће су под акцентом: *Ка́ко* ч'е гу на́уч'иш, та́ко ч'е ти би́не.; *Ко́л'ико* си рабо́таја, то́л'ико ч'е и и́маш пе́нзиʲу. (в. т. 140.2., 140.3.).

Остали везници и везнички скупови најчеће су атонични: Ста́лно збо́ри *ка* пра́зна воде́ница.; Не́ма ни́што од ње́га, *ка да* ʲе гро́бник.; И ја́ сəм се му́ч’ила *ка што* ми се му́ч’ила мо́ја ма́ти.

16.2. Акценат везника независносложених реченица

16.2.1. Саставне реченице

Када су везници *и*, *ни / нити*, *па*, *те* између клауза независносложених реченица, они су обично атонични. Када су употребе испред више клауза у низу, факултативно укључујући и прву клаузу, они попримају значење речце за истицање, и тада су везници свих клауза обично под акцентом.

а) *И́* ва́л’а да се по́мете гу́вно, *и́* да се и́змаже оз ла́јна, *и́* да се на́садив сно́пови, *и́* да се у́веде ко́н’, *и́* да се вр̏ши це́л дə́н, *и́* да се о́брч’а сла́ма, *и́* да се ми́ч’и сла́ма, *и́* да се зве́ре ч’е́ница, *и́* да се о́веје ч’е́ница, *и́* да се ту́ри у а́мбар.

б) У ти́ја дə́нови *ни́* не́што рабо́тамо, *ни́* и́демо ку[д] дру́гога у го́сти.; Ви́ше *ни́ти* пре́демо, *ни́ти* пл’е́темо, *ни́ти* тка́ʲемо.

в) *Па* у зи́ма у́зеш ку́дел’у и ву́ну *па́* пре́деш, *па́* пл’е́теш, *па́* тка́ʲеш.

г) Бра́ту ста́лно не́што да му би́не ло́шо: *те́* му укра́доше ко́н’а, *те́* ме́ч’ка му и́зеде ко́ломбоч’, *те́* ко́ла му се иса́бише.

В. и примере у т. 142.

16.2.2. Супротне реченице

Интонационо истицање везника супротних реченица факултативно је, и зависи од интензитета истицања супротности. Када се супротност изразитије истиче, онда је и везник под акцентом.

а) Везник *а*, како грађа показује, није акцентован.

б) Везници *ама* и *веч’* факултативно су под акцентом: Све́где и́ша, *а́ма* на́јвише во́л’еʲа да до́ц̏’е куд на́с.; Па ти́ не́-знаш ни́што дру́го, *ве́ч’* што ви́каш на на́с.

в) Везником *тике* изражава се појачана супротност, па је он често под акцентом: Не́мало пут од Врби́ч’ан’е до При́зрен, *ти́ке* је́на пу́тинка што би́ла.;

г) Речце *само* и *сал* у позицији везника често су под акцентом: Сви́ да се ра́збол’ив, *са́мо* о́н оста́наја здра́в.; Оста́нал’е ма́ло на сва́дба, *са́л* да не́-зборив л’у́ди да не́-дошл’е.

В. и примере у т. 143.

16.2.3. Раставне реченице

Везници раставних реченица најчешће се јављају на почетку сваке клаузе, када су углавном под акцентом. Оваквом тоничншћу истичу се алтернативне ситуације.

а) А што́ ч’у пр́во – *е́л’и* де́ца да на́ран’им, *е́л’и* сто́ку да на́ран’им.; – Па *и́л’и* кру́шац га уте́паја, *и́ли* се осу́шило без во́ду.; *Да́ л’и* би́ло то́ј пред Бо́жич’, *да́ л’и* би́ло пред Ве́л’игдән, не́-памтим.

б) Везник *би́ло* јавља се испред сваке реченице. Увек је је под акцентом: То́ј мо́рало та́ко – *би́ло* да да́деш са́м, *би́ло* да ти у́зев^{ф} о́ни.

в) Речца *л’и* у везничкој служби никада није под акцентом, већа се интонационо наслања на акцетновану реч испред: Па пра́во у по́л’е оз му́жа *л’и*, оз де́вера *л’и*, оз је́трве *л’и*.

В. и примере у т. 144.

16.2.4. Градацијске структуре

У градацијским конструкцијама истиче се други члан конструкције, па није неочекивано да су елементи оваквих градацијских везника под акцентом: *не́ само што̄ ... то̄и́ке*, *не́ сал што̄... то̄и́ке*, *ни... а ка́мол’и, не то̄о́л’ико... ко́л’ико, бу́ди... то̄а и, е́м... е́м.*

Не́ само што̄ ги опл’а́ч’ал’е ку́ч’е *то̄и́ке* ги и исте́пал’е.; *Не́ са́л што̄* у́мре^{ј}а на му́ке *то̄и́ке* наму́ч’и^{ј}а и́ се́бе и́ фами́л’и^{ј}у.; Ти́ не́-можеш *ни* сво́је да по́косиш *а ка́мол’и* дру́ге л’и́ваде.; *Бу́ди* смо се му́ч’ил’е у мла́дос, *то̄а и* у ста́рос не́ ни ^{ј}е по́добро.; Кәт смо би́л’е мла́де *е́м* смо пл’е́л’е, *е́м* смо тка́л’е, *е́м* смо ко́пал’е у њи́ве.

В. и примере у т. 145.

17. Компензацијско дужење вокала после испадања /х/

После испадања финалног -*х* из једносложних речи, вокал основе се дужи до полудужине. Интонација је углавном равна, са спорадичном дугосилазном интонациојом:

сва́рила *гра̄́*, ми ^{ј}е *сто̄ра̄́* од н’е́га, *гра̄́* се се́јаа прес ко́ломоч’, да се најде́демо *сәз гра̄́*, и́мам *сто̄ра̄́* от Ши́птари, ако на́прај *гре̄́*, о́дма да до́ц’е, сва́рила *гра̄́*, и́мај *гре̄́*, *за сто̄ра̄́* ^{ј}е, о́тишла *на вр̄́* бр̄до, и́ди *на вр̄́*.

Овакво дужење обележје је северношарпланинских говора и говора виших насеља Призренског Подгора[23]. Није потврђено у низијским метохијским говорима Призрена и Подриме (према мом материјалу).

Оваквог дужења нема када испада -*х* из вишесложних именица:

ко́мшија бе́ше *си́рома*.

[23] Младеновић 2001: 84–85, Младеновић 2019: 202, Младеновић 2022: 202.

18. Акценат у новој лексици

Акценат нових речи са отвореном ултимом редовно се интегрише у систем антепенултимског ритма (би́ја *на кљи́нику* за о́ч’и, де́ ʲе та́ј *бо́лница*, ку́пија и о́н *ма́шину* за ме́со, не́ ни ʲе до́бра *репрезента́ција* у фу́дбал, пра́зне са и *уч’ио́нице*).

Именице м. р. на сугласник најчешће се интегришу у антепенултимски ритам, некада имају акценат на затвореној ултими:

не́ма *материја́л* за ку́ч’у, ни да́доше *материја́л*, не́мало *материја́л* за ку́ч’е, ви́кна на *тел’ефо́н* по́стару у́нуку, ми се поква́рија *тел’евизо́р*, и́мало *на тел’евизо́р*, пу́н би́ја *аутобу́с*, а́ тре́ба да ти сти́гне *аутобу́с*.

19. Дезакцентуација

Дезакцентуација је факултативна, а остварује се у синтагматским спојевима са атрибутом или атрибутивом:

До́ша на о́борње вра́та *јен*-ч’о́век, и ја́ у́зо *јен*-ка́мен’ у ру́ке, у́л’ега у л’у́ди *некој*-бо́л’ес, а *некој*-сва́т па ч’е се на́пиʲе, *некој*-во́јник да се у́тепа са́м се́бе, ме́не ми збо́рела *баба*-Ста́нојка, *деда*-Ни́кола жи́веʲа сто́ го́дине, а де́ ʲе *стрина*-Де́ска, *тетка*-Сто́јанка се разбо́л’ела, ми ре́ч’е *аџ’а*-Три́вун, а *аџа*-Ста́ној оста́наја да жи́ви у Амбе́рика, о́тишл’е у *Света*-Тро́јце, то́ј би́ло на *Свети*-Јо́ван, ми сла́ву сла́вимо *Света*-Пе́тку, не́ мо́гала да о́тине за *тој*-вре́ме, му ре́ч’и *деда*-Бла́гоју ако га ви́диш, му о́днеси да је́де и *деда*-Стано́миру.

ГЛАСОВИ

ВОКАЛИЗАМ

20. Инвентаром и судбином старих вокала, врбички говор не разликује се од околних призренско-јужноморавских идиома[24], укључујући ту и сретечки говор (уп. Павловић 1939: 50–79, Младеновић 2005: 67–68). Поред пет класичних вокала, у говору Врбичана присутна је и фонема полугласничке вредности реда -*а* као сведени континуант некадашњих јерова.

Вокалску службу врши и сонант /р/, испред кога нема значајнијег полугласничког призвука, па је /р/ вокално очувало свој фонолошки статус.

Слоготворно /л/ замењено је једнофонемским /у/, осим уз дентални фрикатив, када је остварена двофонемска замена призренско-јужноморавског типа.

СУДБИНА ПОЛУГЛАСНИКА

20.1. За разлику од сретечког, са којим га везује низ особина, у врбичком говору у суфиксима нема трагова западномакедонске рефлексације полугласника типа *о̄тец*, *кру́шец*, *пе́то̄к*, посведочене у сретечком говору. У суфиксима полугласник се у врбичком говору понаша онако како се понаша у околним призренско-јужноморавским говорима – замењен је са -*а*. У префиксима и коренској морфеми очуван је полугласник, како је и иначе у метохијском ареалу, али и у сретечком говору. Контакт са сретечким говором унео је као готову иновацију вокализацију /*ъ > о/ у предлозима *ок* (< **кък*) и *ос* (< **със*).

Треба поменути, такође, да судбина секундарног полугласника сведочи о мешавинском типу овога говора, пошто је уз палаталне сонанте /њ, љ/ секундарни полугласник замењен са /е/ као у сретечком, уз тврде сонанте са /а/, како је у метохијским говорима.

[24] Реметић 1996: 356–377, Младеновић 2004: 221–223, Младеновић 2013: 63–96, Младеновић 2019: 96, Младеновић 2022: 202–206.

20.1.1. Полугласник на месту некадашњих јерова у коренској морфеми

20.1.1.1. Прилог (предлог) *кəд* и прилози (придеви) сложени са њим:

Бə́ш *кəт̄* сəм до́ша у ку́ч'а, *кəт̄* си би́ја, по пу́т *кəд* и́ша, *ни́кəд* не́-била, не́ не по́могла *ни́кəд*, ко́ј-зна *ка́даш'н'о* ʲе во́ј се́ло.

В. и примере у т. 109.1–109.4.

20.1.1.2. Прилози *сə́г*, *т̄ə́д / т̄ə́г* (и придеви изведени из ових прилога):

*сə́к*ᶻ ако мо́же, *т̄ə́д* мо́гало, та́ко ʲе *за сə́г*, *от̄ сə́га* ни́шта не ра́ботам, *до сə́ге* тре́бало да ни до́несе, ни *т̄ə́д* не́-знала, *т̄ə́д* да доне́сете па́ре, *сə́к*ᶻ ако мо́же, *т̄ə́г*ᵏ поко́сил'е л'и́ваду, *сə́гаш'не* же́не ни́ти мо́жев да тка́ʲев; Е́, да ми се вра́ти *т̄ə́дашн'о* вре́ме!

В. и примере у т. 109.5.–109.6.

20.1.1.3. Именице *дə́н*, *сə́н*, *п̄ə́с*, *о́п̄ənак*, *бə́н'ак,…*

Аналошко ширење полугласника у фонетску позицију са полугласником у слабом положају захватило је именице *п̄ə́с*, *сə́н*, *дə́н*. На овом месту се ти примери неће посебно издвајати.

а) *дə́н*:

Џ'у́рџ'евдən, *Сп̄а́совдən*, *дə́н*, *дə́нови*, кəд је *Ве́л'игдən*, сва́дба би́ла три́ *дə́на*, три́ *дə́на* лу́па, и сла́ва ни би́ло три́ *дə́на*, ч'е́терес и два́ *дə́на*, је́дешо је́н пу́т *на дə́н*, се пу́цало и *у дə́н*, је́на не́дел'а *п̄ре*ᵈ *Џ'у́рџ'евдən*, о́тидо *на Сп̄а́совдən*, ни два́ *дə́на* не́-била, не ра́ботам о́вија *дə́нови*, и́мало ја́јца *за Ве́л'игдən*.

б) *сə́н*:

сə́н ти ʲе лə́жа, ни о[д] два́ *сə́на*, не́-спијем од ло́ши *сə́нови*, ма́ти ми до́ц'уʲе *у сə́н*, *у сə́н* ми до́ша, да се у́плашиш *от̄ сə́нови*.

в) *п̄ə́с*:

п̄ə́с, *п̄ə́сови*, и́мам два́ *п̄ə́са*, о́днеси л'е́ба *п̄ə́су*, о́н је ка *п̄ə́с*, смо и́мал'е и два́ *п̄ə́са*, и́мам два́ *п̄ə́са*, ги вр̀за *п̄ə́сови*, и ву́ци бе́гавᶠ *от̄ п̄ə́сови*, о́днеси л'е́ба *п̄ə́су*, о́на ʲе ка *п̄ə́с*, па и смо и́мал'е два́ *п̄ə́са*.

г) *о́п̄ənак*:

о́п̄ənак, *о́п̄ənци*, а му се исце́паʲа и *о́п̄ənак*, да се су́шивᶠ *о́п̄ənци*, до́ма смо пра́јл'е *о́п̄ənци*, през *о́п̄ənци* пр̀сти иска́ч'ал'е, на́јдобри би́л' но́ви *о́п̄ənци*.

д) *бə́н'ак*:

да до́несем *бə́н'ак*, ч'е и́сеч'е *бə́н'ак*, *бə́н'ак* се о́стал'а пред вра́та, и о́вде и́дем за *бə́н'ак*.

ђ) *зə́ва*:

смо и́шл'е *о[с]* све́ *зə́ву*, и́мала и две́ *зə́ве*, не́ збо́рела *о[з]* *зə́ва*, смо о́тишл'е *сə[с]* *зə́ва*, не́ се ме́тала ос ка́мењи *на зə́ва*.

е) *вə́шка*:

у́тепај *вə́шку*, смо ги те́пал’е *вə́шке*, ми доса́дила је́на *вə́шка*, на́пре и́мало мло́го *вə́шке.*

ж) *ѿə́мн’ан*:

и *ѿə́мн’ан*, а до́несе *ѿə́мн’ан*, зами́риса *ѿə́мњан*, де́ си у́зе^{j}а *ѿə́мњан.*

з) *ч’ə́с*:

ч’е се вра́тим *за* је́н *ч’ə́с*, ч’е ура́бота *за* је́н *ч’ə́с*.

и) *ѿə́мн’ина*:

до́ша *у ѿə́мн’ина*, а се пла́шиш да и́деш *у ѿə́мн’ина*, а бе́ше је́на *ѿə́мн’ина*, бра́ч’а до́ц’оше у *ѿə́мњину.*

20.1.1.4. Заменица **вəс*

Заменица **вəс* без метатезе опстала је само у прилогу *вə́здəн*:

вə́здəн не́што ра́бота, а *вə́здəн* је на у́л’ица, па на́ма *вə́здəн* ни би́ло те́шко, *вə́здəн* се пла́шила од му́жа.

20.1.1.5. Полугласник у глаголима

И ја́ га *ѿə́кна* сəс ру́ку, да га *ѿə́кнем*, сна́а се *ѿə́кне*; не́ ме *ѿə́цај*, и га *ѿə́цал’е* по пл’е́ч’и, а за́што да га *ѿə́кнем* ко́н’а.

У глаголу *се раздə́н’ило* опстаје полугласник из мотивне именице: се *раздə́н’ило* кəт по́ц’осмо, пр́во нека *се ра́здəн’и* .

У Врбичану *ја́јца се фа́рбав*, а не *се мə́сѿив*, како је у вишим селима Призренског Подгора (према мом материјалу) и Сиринићу (Младеновић 2019: 103–104). Овом лексичком појединошћу врбички говор наслања се на сретечки и говор низијских подгорских села.

20.1.1.6. Полугласник у придевима / прилозима

И ко́штањи за *Бəњи́*-веч’ер, сви́ смо би́л’е у ку́ч’а за *Бə́н’и* ве́ч’ер, па смо ра́ди за *Бəн’и́*-веч’ер; *Ча́сни* кр́с те уте́паја!; за *ѿə́нко* пре́ден’е, по́тешко би́ло *ѿə́нко* пре́ден’е; *лə́ко* му је бра́ту да ка́же, не́ ни би́ло *лə́ко*, *лə́ко* му ^{j}е њему, збо́ри *ѿо́ləко*; *ѿə́мно* ^{j}е, па ми сме́та *мə́гљиво* вре́ме.

20.1.1.7. Полугласник на месту некадашњих јерова у префиксима

Полугласник у овим морфемама показује знатну стабилност:

бра́ч’а *се сə́сѿајл’е*, а́ *ч’е се сə́сѿајѿе*, *се сə́сѿајл’е*, и да *сəпл’е́ѿемо* ц’е́мпер, да *изə́ѿкамо* ч’а́ршафи, *сəбе́риѿе* сл’и́ве, *сə́бери* то́ј што оста́нало, смо и́шл’е и *на сə́бори*, се но́сило *сəпл’е́ѿене* ч’а́рапе, тре́бало да *изə́камо*, о́ни *се сə́сѿајл’е*, смо мо́гал’е и да *сəпл’е́ѿемо* ц’е́мпер.

Потврђени су и примери са вокалом /а/ у малом броју примера:

би́ја *са́бор* у Му́штиште, смо *се са́сѿајл’е* си́ноч’.

Поред *сə́берем*, обичан је и облик *збе́рем* (*збе́ри* се́но, а́ *сѿе збра́л’е* се́но, и ми́ га *збра́смо*).

Потврђено је само *смéљи*: јýтре *смéл'ит̄е* ч'éницу, *ч'е смéл'ем* ако мóгу).

20.1.1.8. Полугласник у суфиксима

У суфиксима и морфемама које подсећају на суфиксе, полугласник је редовно замењен вокалом /а/:

ни мóј *óт̄ац*, жи́ве^{j}а ка *ýдоваџ*, јéн *óп̄ənак*, пáднала *на п̄éсак*, *у ч'éт̄врт̄ак*, *у п̄éт̄ак* ч'е му кáжемо, и́де éл'и *мóмак*, би́ја и *глáдан* и *жéдан*, мóј *брáт̄анаџ*, и тáј *ýдоваџ*, á си *жéдан*, нé^{j}е ви́ше *бóлан*, *кáкав* вóл, *т̄áкав* ти ^{j}е си́н, óтиша *зáјаџ*[25] у кýпус, ми тéкнало дé ^{j}е *зáјаџ*.

О снази вокализације у завршним морфемама сведочи и доследна замена турског полугласника са /а/ (*сирóмашлак* би́ло, *бóшч'алак* се дáвало, *од* њéгов *дóмазлак*, *калáбалак* смо би́л'е).

У прилогу *нóч'ес* (*нóч'ес* ч'е ни дóџ'ев и брáч'а; Áу, што гр́мело *нóч'ес*!) на месту некадашег јера налази се /е/[26]. Овакав облик упућује на лексичку позајмљеницу из сретечког говора, у коме су у суфиксима некадашњи јерови вокализовани у македонском духу.

На сретечки утицај упућује и факултативни облик *рýч'ек* (а и *за рýч'ек* и́мало, дóџ'и *на рýч'ек*) поред обичнијег *рýч'ак* (нáјбогат *рýч'ак* куд њи́, а ти ^{j}е гóтов *рýч'ак*).

20.1.1.9. Полугласници у предлозима

У Врбичању су потврђена два лика предлога **съ* – основно *оз* и спорадично *сəс*. Оваква судбина старог предлога сведочи о важности сретечког стања за формирање врбичког говора. Сам предлог *оз*, иначе, потврђен је као конкурент мале снаге и у неким нижим насељима Призренског Подгора, али и Подриме (према мом материјалу). Предлог *ос / оз* разнет је, очигледно, миграцијама из Сретечке жупе ка низијским пределима северно од ове области.

Па прéшупл'иш *оз* нóж^{ш}, сáма дéвојка *оз* мóмка нé-била, дóшла *оз* мáтер, збóрела *оз* њéга, ýдри га *оз* мə́тка, жњé^{j}емо *оз* јéтрва, дóшла *о*^{c} свóја дéца, а преговóрила *оз* дéте, збóрела *оз* њéга, па мáало *оз* рýка, *оз* óвија што побéгнал'е, ни *оз* брáтанца нé-збори;

рабóтал'е *сəс* мóја дéца, *сəс* мóја брáч'а, дóшла *сə*^{c} својá-деца, кýч'е *сəс* кáмен' би́л'е.

[25] Преосмишљен облик *зáјаџ* (: *зáјџа*).

[26] Неочекивана рефлексација на месту некадашњег полугласника предњег реда у овом прилогу захватила је и говоре у подбрђу Шар-планине, у којима – иначе – нема трагова несрпског свођења некадашњих јерова: сиринићки говор (Младеновић 2019: 709), подгорски говор (према мом материјалу), призренски градски говор (Реметић 1996: 351, 365). У јужнокосовским говорима, већ, нема трагова прилога са *-е* (уп. Младеновић 2013: 376), већ је *ноч'ас*.

В. и примере у т. 24.2.2ш, т. 26.1.2ш, т. 27.2.1.2ш, т. 28.1.2ц, т. 30.2.2ш[6], 32.1.2ш[1].

20.1.2. Полугласник у слабом положају

У позицији када би испадањем била створена тешка сугласничка група, полугласник опстаје у:

сə́н је *лə́жа*, тóј би́ла *лə́жа*, óн ти ʲе нáјгол'ем *лə́жов*, *лə́жов над лə́жова*, не-мé-*ləжи*, а бə́ш си *лə́жл'а*, јéтрва не *излə́жала*, и нáс не *излə́жала*, óн па вóл'еʲа да *лə́же*; óтиша *у мə́гла*, *мəгљивó*-време, бéше јéн *мə́гљив* дə́н, Лáзинци и́мал'е јéна *мə́ска*.

И у овом идиому потврђено је само *лóжица*:

лóжице би́л'е о[д] др̀во, дáј му *лóжицу*, óтац ни прáја *лóжице*.

20.1.3. Секундарни полугласник

Осим у именицама са палаталним сонантима испред секундарног полугласника *óгењ* и *ч'éшељ* у осталим лексемама у врбичком говору потврђена је јужнометохијска рефлексација секундарног полугласника (а). Ликови *óгењ*, *ч'éшељ, кýжељ* лексичке су позајмљенице из сретечког говора са већ извршеном заменом са /е/ (б). Оваква диференцијација судбине секундарног полугласника није потврђена у дојничком говору, у коме је сваки секундарни полугласник замењен са /а/ (према мом материјалу). Као траг присуства усељеника из Сретечке жупе у Призрен[27] – као факултативни – посведочени су и овакви облици у градском призренском говору (уп. Реметић 1996: 364–365).

а) Бə́ш кəт *сəм* дóша, па штó ако *сəм* си́рома, ни́ти *сəм* мéсила, пр̀во *сəм* се óмила, јá *сəм* ти свóј, смо вéʲал'е ч'éницу *на вéт̄ар*, а мóј *свéкар* óтиде, *свéкар* ми би́ја стáр, смо вéʲал'е ч'éница *на вéт̄ар*, а мóј *свéкар* ýл'егна; и́мало жáр *пот̄ кóт̄ал*, тýри вóда *у кóт̄ал*, пóбеже *пéт̄ал*, á је дóбар *пéт̄ал*, и́мала *сéдам* дéца, и́ма *óсам* дə́на, *седáмдесет̄* и́л'аде;

б) бéгај *од óгењ*, *на óген'* смо се грéʲал'е, сéдни *пр̄и óген'* да се згрéʲеш, *у óгењ* да прéгори, *на óгењ* да прéгори; дај ми *ч'éшел'*, дé врáга се зáгуби *ч'éшел'*; пр̀во се ýзе јéн *кýжел'*, од јéн *кýжел'*, и́мало ка бр̀кови *на кýжел'*.

Факултативна секвенца -*ом* у: двáес и *сéдом*, двáес и *óсом* гóдине, *седóмдесет̄* гóведа, нéкој *седóмнаес* – секундарна је лабијализација /а/ > /о/ под утицајем билабијалног /м/, а не преузета вредност из сретечког говора. На то упућују облици типа *сéдам*, док је у сретечком доследно *сéдом*, *óсом*.

Именица *јáган'ци* потврђена је са /а/ (и́мал'е у село и *јáган'ци*) и са /ə/ (*јáгəн'ци* би́лė куд óфце).

[27] Према подацима Ј. Цвијића (Цвијић 1911: 1260–1261) већину православног становништва у Призрену чине присељеници из суседних области, а најбројнији су они из Сретечке жупе.

Нису потврђени облици глагола типа „цəфтело“ и „сəвнуло“, већ се употребљавају *цвéт̄ало* и *се раздə́њило*.

20.1.4. Полугласник од редукованог вокала

Редуковање пуног вокала до полугласничке вредности није потврђено у већем броју лексема.

а) У речци за истицање *бə́ш* (тур. *baş*) редуковани вокал је лексикализован:

бə́ш кət сəм дóша, и *бə́ш* да пóц’ем, *бə́ш* да ýзем пáре, нéмамо *бə́ш* тóл’ико да се јéде, *бə́ш* кət си дóша у кýч’у.

В. и примере у т. 157.3.

б) У личном имену *Дə́вн’ан* редовно долази до редуковања /а/ у /ə/:

и *Дə́вњан* кóсија, бúло *п̄ре[д] Дə́вњана*, ми кáжи и *за Дə́вњана*, вúкни и *Дə́вн’ана*, а ч’е дáдеш и *Дə́вн’ану*, и тој *Дəвн’áново* дéте.

в) Глагол *бə́нем* („банути ненадано“) (< од корена **bak-* с варијантом **bah*, *bahnuti*, Скок 1: 84, bacati) потврђен је само са полугласником:

ако ти *бə́не* у кýч’у, нé трéбало тáко да ги *бə́неш,* и мú ги *бə́насмо* у стáн.

г) У именици *мə́т̄ка* /о/ је редовно редуковано до полугласника:

ýдри га *сəс мə́т̄ка*, па ýзосмо *мə́т̄ке* да се тéпамо, дé си óстаја погóл’ему *мə́т̄ку*.

Облик са редукованим вокалом присутан је и у подгорском (према мом материјалу), сиринићком (Младеновић 2019: 111), призренском градском говору (Реметић 1996: 359, 364, 385), у јужнокосовским говорима (Младеновић 2013: 68). У сретечком говору нема лексеме „мотка“, већ је у употреби *сóва* (< **coha*).

д) У малом броју речи забележено је факултативно редуковање пуних вокала до полугласничке вредности:

Поред обичнијег *знáш*, потврђено је и: а *знə́ш* кáко бúло, јá *знə́м* да ти кáжем[28].

Обично је *т̄úган’*, ретко и *т̄úгəн’* (úспржи *у т̄úгəн’*, смо ýзел’е *т̄úгəн’* за тигáн’ице).

Поред *зúд* забележено је и ретко *зə́д*$^{т̄}$ (сéдни *до зə́д*$^{т̄}$, сáмо у Шúптари бúло *зə́дови* око кýч’е). Редукција у овој именици бележена је и у оближњим метохијским селима (према мом материјалу)

ђ) Наслањањем на сретечко стање у *мóт̄ика* (*мóт̄ика* на рáмења па áјт у пóл’е), у врбичком говору нема јужнометохијског облика *мат̄ика* и *мət̄ика*.

[28] Факултативна редукција је посведочена у подгорском (према мом материјалу) и сиринићком говору (Младеновић 2019: 11–112), није потврђена у сретечком (према мом материјалу).

У броју *ч’е́т̄ерес* (*ч’е́т̄ерес* и два́, *ч’е́т̄ерес* дѳ́на, има *ч’е́т̄ерес* го́дине) није уочен облик са редукованим вокалом (*ч’ет̄ərес*), обичан у осталом делу подгорског говора (према мом материјалу).

У придеву (прилогу) „дугач’ак“ остају стабилни вокали (на́ша н’и́ва ни би́ла *п̄оду́гачка* од н’и́на, то́ј ти би́ло *ду́гач’ко* збо́рен’е). Облик без редукованих вокала обележје је сретечког говора, али и говора села Дојнице (према мом материјалу). У другим насељима подгорског говора и *дəгə́ч’ак*.

20.1.5. Полугласник турског порекла

Нивелацијом према сретечком стању, полугласник турског порекла – који се у овим лексемама често не замењује са /а/ у осталом делу подгорског говора, у врбичком идиому замењен је са /а/:

ту́ри ру́ку *п̄од ја́ст̄ак*, у́зи по́гол’ем *ја́ст̄ак*, о́днеја *ба́кар*, ако и́ма јо́ш *ја́ст̄аци*, и́знеси и *ја́ст̄аци*, *у са́ндаци* смо и́мал’е, и *са́ндак* смо и́мал’е, а то́ј би́ло *не́мат̄лак*, о́на зна́ што ʲе то́ј *до́мазлак*, смо ви́дел’е *сиро́т̄ин’лак*, то́ј ги ʲе *од а́зганлак*, *сиро́машлак* би́ло, *бо́ич’алак* се да́вало, *од* ње́гов *до́мазлак*.

20.1.6. Нефонолошки полугласник

У врбичком говору потврђен је мали број примера са нефонолошким секундарним полугласником на крају речи.[29] Томе, свакако, доприноси антепенултимски акценат, па је потреба за уравнотежењем једносложница оваквом ритамском акценту мање снаге него што је то у сиринићком говору са пенултимским ритмом. На тај начин је читава једна категорија оваквог полугласника присутног у оближњем сиринићком говору елиминисана. То доприноси и смањењу потребе за прагматичком потребом за оваквим акцентом.

Ту́риш кр̄па *вр̄зə* што́ца.; – Деца и́мала мло́го, ч’и́к *де́ве̄т̄ə*. *Пе́т̄ə* ги оста́нал’е, ч’е́тири ги у́мрел’е.; – Ете́-ти-гу Бо́рика куд *на́сə*. Ч’е до́ц’е ако и́ма *ко́рисə*.; – Мо́ј *о́т̄аци̑ə*, да ти ка́жем, мло́го би́ја до́бар!.

НАЗАЛНИ ВОКАЛИ

20.2. Судбином назалних вокала врбички говор део је српске рефлексације ових самогласника, с напоменом да присуство рефлексације несрпског типа морфолошког порекла – факултативни ОПјд. именица на *-а* (и́ди *кӯт̄ се́ст̄р-а̲*) и енклитика *са* – не потире наведени закључак.

20.2.1. Назални вокал предњег реда замењен је вокалом /е/:

ка́ко ти ʲе *и́ме*, а и́ма ра́зне *и́мен’а*, нити и́мало *ме́со*, ка́ко ти ʲе *је́т̄рва*, а о́днеси и *је́т̄рве*, *де́ве̄т̄* ел’и *де́се̄т̄* го́дине, је́н *ме́сец* не́-бија.

[29] Уп. са знатном присутношћу у сиринићком говору (Младеновић 2019: 116–119).

У именици *за́јац*, како је и у свим околним говорима[30], морфолошким преосмишљавањем ширењем суфикса -*ьц* истрвен је резултат замене назалног вокала предњег реда.

20.2.2. Назални вокал задњег реда по правилу замењен је вокалом /у/:

не́мам ви́ше *зу́би*, и́секо и та́ј *ду́б*^{и}, нити *пу́ш* и́мало до Врби́ч'ан'е, до́ц'оше и *му́жи*, а *клу́пч'ики* не́-бил'е ту́ј, у́зела најго́л'емо *клу́пч'е*, се́стра би́ла *у́нушра*, ч'е и́зедеш и *вру́ч'* л'е́ба, *зу́би* ме бо́л'ив, му се скр́шија јо́ш је́н *зу́б*^{и}, ги се изгу́бија *на пу́ш*, де́ са на́ши *му́жи*, и мо́ј *му́ж*^{ш} Ни́кола, а сви́ смо и́мал'е *ку́дел'е*.

20.2.2.1. Ако није у питању морфолошко ширење -*а* презентске скупине у малобројну скупину глагола на -*у*[31], суфикс -*на*- је могао стићи из македонског правца у сретечки и метохијске говоре[32]:

и бра́т ги *пого́нија*, за́што не́си ми *ре́кнала*, *па́днала* и ки́ша, *бри́нала* за си́на, же́на га *ку́нала*, *се сши́снал'е* ос па́ре.

В. примере у т. 91.3.

20.2.2.2. У ОПјд. именица -*а* деклинационог обрасца у врбичком говору на месту назалног вокала задњег реда срећу се наставци -*у* (а) и -*а* (а). Наставак -*а*, очигледно унет из сретечког правца, потврђен је само у предлошко-падежним конструкцијама као конкурент наставку -*у*. У беспредлошком облику ОПјд. стабилно је -*у*. Оваква репартиција наставака прати и облике именичких заменица и систем заменичко-придевске промене:

а) *По́стару се́стру гу* ви́кај, и *њу́ гу* по́знал'е, а *је́трву* о́дведе све́кар; би́ла *оз мо́ју се́стру*;

б) у́л'ени *у ку́ч'а*, у́неси де́те *у со́ба*; кэт сэм и́ша *у шко́ла*, се сва́дила оз је́трва, се́дни до све́крва, ме ч'е́кај куд ре́ка, уга́сила о́гењ *оз во́да*.

В. примере у т. 30.2.1., 30.2.2., 89.1.2.2.

20.2.2.3. У 3л. мн. помоћног глагола „јесам" уопштен је облик *са*, унет из сретечког говора као готова иновација. Облик са несрпском рефлексацијом, додуше као ретком факултативном реализацијом, среће се и у оближњим јужнометохијским насељима[33].

[30] Младеновић 2019: 119, подгорски говор, подримски говор, призренски градски говор (према мом материјалу). Преосмишљавање је остварено и у сретечком говору (Павловић 1939: 39) са, додуше, несрпском рефлексацијом полугласника у аналошком суфиксу (*за́*^{ј}*ец*).

[31] Уп. са оваквим објашњење порекла -*а* у глаголима типа *лупна́ла* у сиринићком говору у Младеновић 2013: 78, Младеновић 2019: 120.

[32] Павловић 1939: 190, Стевановић 1950: 46, Реметић 1996: 367–368.

[33] Уп. са стањем у призренском градском говору, у коме су потврђене три реализације ове енклитике: *су*, *са*, *се* (Реметић 1996: 369), западни део подгорског говора: *су*, *са* (према мом материјалу).

О́ни *са* на́јстари у се́ло, де́ ти *са* си́нови, о́ни *са* уте́пани од ра́боту.

В. и примере у т. 92.2.

20.2.3. И у овом говору именица *лу́мбурка* („врста тикве“) (уп. Скок 2: 322, *lub*) има неочекивану групу /умб/. Лексема с овом групом, иначе, потврђена је и у сиринићком (Младеновић 2019: 120), затим у осталим насељима Призренског Подгора, у подримском говору (према мом материјалу). Провером материјала, лексема није потврђена у сретечком говору.

И *лу́мбурку* сәм и́маја, смо и́спекље *лу́мбурку*, до́ша *до лу́мбурка*, му ро́дил’е *лу́мбурке*.

У другој лексеми са овим кореном на месту назалног вокала је /у/ (ку́пија *лубе́ницу*).

СУДБИНА ПОЈЕДИНИХ ВОКАЛА И ВОКАЛСКИХ ГРУПА

20.3. Замене вокала фонетски условљене нису честе у врбичком говору.

Садашњи вокали на месту некадашњих најчешће су резултат морфолошких аналогија и уједначавања.

20.3.1. З а м е н е в о к а л а ф о н е т с к и у с л о в љ е н е

а) Замене пуних вокала полугласником не захватају велики број позиција и примера. О оваквим заменама (*Дәвњан*, *бәш* кәт сәм до́ша...) в. т. 2.1.4, 157.3.

У врбичком говору, наслањањем на стање у сретечком, у неким лексемама није дошло до замене пуног вокала полугласником. Тако је: *ч’е́ш̄ерес* и два́ (уп. *ч’еш̄ә́рес* у другим насељима подгорског говора). Према *дәгә́ч’ак* у највећем делу Призренског Подгора и Подриме, у врбичком је: на́ша н’и́ва ни би́ла *ш̄оду́гачка* од н’и́на, а́л’ина ги ʲе *ду́гачка*, пу́шти *ш̄оду́гач’ко*.

б) На месту полугласника турског порекла среће се *-а*: и је́н *са́ндак*, у два́ *са́ндака*, *сиро́машлак*, *до́мазлак*, *кала́балак*.

В. и примере у т. 2.1.5.

в) У групи /ц’е/ (< ђе) *-е* остаје стабилно у предлогу *мец’у*:

а што́-знам што́-било *мец’у* н’и́; А што́-знам што́-било *мец’у* ње́га и Јо́вана.; и́мало не́што *мец’у* бра́ч’а, а што́-знаш што́-било *мец’у* Врби́ч’анци.

Исто и у: не́ по́мерај *ме́ц’у*, де́ ʲе *ме́ц’а*, е́не га *ме́ц’н’ик*.

Новонастала група после испадања /х/ у имени „мађеха“ елиминисана је затварањем хијата без измене /е/:

до *ма́ч’еву*, *ма́ч’ева* не́ʲе ка ма́ти, *ма́ч’ева* ме гље́дала ка да сәм њо́јно де́те, а ми́ смо и́мал’е *ма́ч’еву*, да ни се ра́збол’и *ма́ч’ева*.

Ма́ђева је и у сретечком говору (према мом материјалу), у призренском градском говору *мач’е́ʲа* (уп. Реметић 1996: 364, 369, 380, итд.), у говору Подриме *ма́ђеʲа* (према мом материјалу). У сиринићком (Младеновић

2019: 152) и подгорском група /-еја-/ замењена је групом /-ија-/ (према мом материјалу).

г) Финални вокали презентске основе група *-а* и *-е* остају стабилни у контакту са наставком *-в* у 3л. мн. презента (*и́мав*, *ви́кав*, *бе́гав*, да *до́ц'ев*, *бе́рев* сл'и́ве; в. т. 94.2.3.). Стабилности доприноси стабилизација лабиоденталног /в/ у овом облику, тако да нема потврда са лабијализацијом /а, е/, иначе потврђеном у Сиринићу (в. Младеновић 2019: 156–157) и вишим селима Призренског Подгора (Младеновић 2022: 205). Стабилност /а, е/ у групама /-ав, -ев/ врбички дугује сретечком говору, у коме – додуше не у 3л. мн. презента, већ у јд. радног глаголског придева м. р. (*и́мав*, *у́мрев*) – вокали остају изван затварања и супституције.

Не може се пратити судбина основинских *-а-* и *-е-* у 3л. мн. имперфекта, пошто је продором аористног наставка *-ше* у овај облик елиминисана финална група *вокал + у* (*и́маше* и о́н, в. т. 97).

д) Према *дибо́ко* у највећем делу јужне Метохије[34], наслањањем на сретечко стање (уп. Павловић 1939: 73), у врбичком је *ду́боко* (тре́ба *ду́боко* о́рање, во́да би́ла *ду́бока,* не́мој *ду́боко* да и́деш, иско́паја *ду́боку* ру́пу)[35].

ђ) Према *маѿи́ка* у осталом делу подгорског говора и говору Подриме (према мом материјалу), затим у сиринићком говору (Младеновић 2019: 161), у врбичком је – наслањањем на сретечко стање, *мо́ѿика* (у́зеш *мо́ѿику*, *мо́ѿика* са́ма не ра́бота, *мо́ѿика* ва́л'а некој-пу́т и да се на́остри, *мо́ѿике* оста́нал'е бес копач'и).

е) Вокалске групе /вокал + и/ у глаголским основама настале после испадања /в/ неутралисане су заменом /-и-/ са /-ј-/: ч'е *на́ѿрајмо*, *сѿа́јѿе* и ви́, и да *о́сѿајш*, ако *ѿра́јѿе* ве́сел'е.

В. и примере у т. 21.4.5.3а, 91.7.

ж) Факултативни облици са *-о-* (*се́дом* ч'о́века, *седо́мнаес* ко́зе, за *о́сом* ц'а́ка, *о́сом* да и́ма, *осо́мнаес* и́л'аде ма́рке што да́ја) лабијализација су /а/ према билабијалном /м/.

з) У прилогу *но́ч'ес*, наслањањем на стање у сретечком говору, остаје стабилно /-о-/, тако да нису потврђени јужнометохијски (Реметић 1996: 351, 365, 385) и сиринићки (Младеновић 2019: 161) облици типа *нэ́ч'ес / нач'ес*.

Примере в. у т. 110.2.

20.3.2. Морфолошке замене вокала

а) Нивелацијом према *до́кље* је и *о́докље* (а *о́докље* си ти́, *о́докље* му би́ла же́на, *о́докље* сте у́зел'е) и *о́донде* (*о́донде* да у́зеш, *о́донде* је на́јтврдо).

[34] Реметић 1996: 56–57, Младеновић 2019: 192.

[35] Врбички је остао изван иновације *ди́бок*, настале укрштањем *дубок* са *висок*, *широк* (уп. Видоески 1962: 56).

б) У *ш̄ре́ндафил'* (и́мало у Врби́ч'ан'е и *ш̄ренда́фил'и*, ка́ко да не́-знам што́ ʲе *ш̄ре́ндафил'*, у́зи и ʲено *ш̄ренда́фил'ч'е*) /а/ је замењено са /е/ (уп. Скок 3: 490, *trandafio*), како је и иначе у северношарпланинским говорима (Павловић 1939: 88, Младеновић 2001: 128, Младеновић 2019: 160).

в) Према *маунка* у подримском и косовским призренско-јужноморавским говорима (Младеновић 2019: 160), у врбичком је *ме́унка* (ми́ *ме́унке* не ме́-тамо, *ме́унке* од гра̄, и *ме́унке* смо ч'у́вал'е, о́стре са ве́ј *ме́унке*), како је у подгорском, сретечком, сиринићком и горанском говору (Младеновић 2019: 160).

г) Према *о́гањ*, *ч'е́шаљ, ку́жаљ* у метохијским и јужнокосовским говорим у врбичком је *ку́жељ* (пр́во се у́зе је́н *ку́жел'*, од је́н *ку́жел'*, и́мало ка бр́кови *на ку́жел'*), *о́гењ*, *ч'ешељ*, како је и у сретечком говору.

д) Наслањањем на глагол *гре́бе*, сингуларизована именица гласи *гре́буља*:

у́зеш *гре́бул'у* и гре́беш тра́ву, *оз* же́л'езна *гре́бул'а*.

ђ) Појединична померања у глаголским основама типа *о́брч'ам* разматрају се у одељку о глаголским основама (в. т. 91.6.в).

е) Поред *крсш̄о́ноше* потврђено је и *крсш̄а́ноше*:

и́мало и *крсш̄а́ноше* кэ̄т сэ̄м би́ја мла́д, памтим и ја́ *крсш̄а́ноше*.

ж) Наслањањем на глагол *ква́ч'и*, и у овом говору, како је и иначе у ареалу око врбичког идиома, посведочено је *ква́ч'ка*:

и́машо је́на *ква́ч'ка* ос пи́л'ич'и, е́ве гу и на́ша *ква́ч'ка*, *ква́ч'ка* ос пи́л'ич'и.

з) Обликом именице *гра́мада* (на́праја го́л'ему *гра́маду,* све́ наме́таја *на гра́мада*, би́ло јо́ш је́на *гра́мада*), врбички говор део је ширег ареала сродних говора.

и) Ширење префикса *п̄ре-* (и се́стра *п̄рела́дила*, да *п̄ре́гори*) у префиксе *п̄ро-* и *п̄ри-* захватило је и врбички говор:

ако *п̄ре́шуп̄л'иш* оз и́гла, ни́ти *сэ̄м п̄регово́рила* оз н'е́га, мл'е́ко да *п̄ре́-цедим*, *ч'е* га *п̄рецéдимо*, *п̄ре́п̄аде* и на́ша др́жава, *не́* му *п̄регово́рила*, да *п̄ре́-мешам*; па *се п̄ре́ш̄рп̄и* мало.

У делу примера *п̄ро-* и *п̄ри-* остају стабилни:

ако *п̄ро́сне* по́стел'а, а мо́жеш да се *п̄ро́будиш*; се *п̄ри́несе* на а́стал, *п̄ри́-неси* је́деʲн'е.

ј) Знатна експанзија ширења *ни-* у *не-* у заменицама и прилозима, која је захватила метохијске говоре, мале је снаге у Врбичану, у чијем говору је потврђена само код заменица:

до́ша *ни́кој* ч'о́век; *ни́коа* ма́ч'ка и́зела ме́со, *ни́коʲи* и́шл'е по ра́боте.

У врбичком говору изразито доминирају форме са *не-* (*не́коа* ма́ч'ка и́зела ме́со, кука́вица ку́ка у *не́коʲе* др́во). Овом особином овај говор наслања се на сретечки, у коме *не-* остаје стабилно.

В. и примере у т. 47, 48.

к) Уопштавањем *-о* из тврде у меку промену, потискује се наставак *-е* из придева, заменица и редних бројева[36]:

на́шо ме́сто ʲе пла́н'инско, у *л'е́ѿн'о* вре́ме, све до *је́сен'о* вре́ме, и *ѿре́ч'о* де́те, и то́ј *војго́дишн'о* се́но; до *на́шо* ма́ало, и *ва́шо* де́те, кад је *л'е́ѿн'о* вре́ме, па ки́ша вр̀не кад је *је́сен'о* вре́ме, и *ѿре́ч'о* де́те о́тиде у л'и́вада, пре́даде и *војго́дишн'о* се́но, и́мало и у *на́шо* ма́ало, а *ва́шо* де́те де́ ви ʲе.

Изван ширења *-о* у *-е* остају присвојне заменице *мо́је*, *ѿво́је*:

мо́је де́те ми до́нело, а и *мо́је* у́нуч'е и́де у шко́ла, *ѿво́је* се́ло ти ʲе погóл'емо од *мо́је*.

л) У меку промену продире и наставак *-о* у Вјд. именица на *-ица*:

Ми́л'ицо, а де-си́-била?; Мо́ри *Ми́л'ицо*; Се́стро *Ра́дицо*, а ка́ко си?; Е́, мо́ри, *муч'е́ницо*!; А зар и те́бе те о́стаја, *сиро́ѿицо*.

м) Аористни наставак *-о* истискује *-е* у аористу и имперфекту, тако да је:

и ја́ *у́зо* је́но ја́гње, *у́зоше* ту́ʲ ку́ч'у, *у́зосмо* и ми́ је́на ко́ла се́но, и ја́ *ѿо́ч'о*, ви́ *ѿо́ч'осѿе* да и́дете, *је́дешо* је́н пу́т на дȍн.

В. примере и у т. 96.

н) У именицама м. р. на сугласник са проширењем основе уочено је колебање у дистрибуцији проширења *-ов-* / *-ев-* у зависности од природе претходног сугласника:

се нако́тил'е и *је́жеви*, не́ʲе ша́ла *ос но́жеви*, све́ смо ту́рал'е *у ко́шеви*, и та́мо и́ма *кр̀сѿеви*, не́мало ни *мо́сѿеви* де́ да про́ц'емо, *на дла́н'еви* му иско́ч'ил'е не́коʲе вр̀ге, *го́ч'еви* на сва́дба – ба́м, бу́м це́л дȍн и це́л но́ч';

се̏ге и́ма и ву́ци *ѿо дво́рови*, у фами́л'иʲа сви́ и́мав го́л'еми *но́сови*, му́ж ми гра́дија *мо́сѿови*, кад да ви́дим – *кр̀сѿови* искр̀шене, на́пре пра́јл'е *мо́сѿови* ос ка́мен'и, *у кл'е́ѿови* би́ло ла́дно, ч'е те у́тепавф *гре́ови*.

В. примере и у т. 25.2.

њ) У неким глаголима резултативног значења стабилан је префикс *о-* на месту *у-* у стандардном језику:

по́сл'е све́ се *они́шѿило*, пр̀во све́кар да *се о́мије*, а *се о́мија*, да *о́месим* по́гач'у, ко́ј мо́же да *о́меси*.

о) У врбичком говору изразито доминира предлог *куд*, али има и ретких потврда с предлогом *код*:

до́ша *куд* на́с ни́кој ч'о́век, о́тишл'е *куд* бра́та : о́тиде *код* бра́та.

---

[36] Оваква ширење /-о/ уочено је и у сретечком говору као иновација мање снаге (према мом материјалу) у односу на чување облика са *-е* (уп. Младеновић 2010: 117). Метохијски говори и сиринићки добро чувају наслеђену дистрибуцију *-е*, *-о* у облицима присвојних заменица (Реметић 1996: 488, Младеновић 2019: 482). У редном броју „треће“ уочава и продор *-о* (*ѿре́ћо*) у сиринићком и сретечком говору (уп. Младеновић 2019: 580).

Примере в. у т. 24.2.2п, 26.1.2ф, 27.2.1.2љ, 28.1.2и, 30.2.2ц, 32.1.2ф.

п) Ширењем наставка -*о* из именица с. р. јд. на -*о*, именица *ра́мо* пришла је овој скупини:

ди́ни *на ра́мо*, *ра́мо* му се уши́нало, па ту́рај це́л жи́вот л'ек на *на ра́мо*, ту́ри ра́кија *на ра́мо*.

Оваква замена наставка захватила је шири ареал коме врбички говор припада[37].

р) У облику броја *две* + именица с. р. у партитивним синтагмама нема замене обликом *два́*, већ је опстало старије *две́*:

у *две́* се́ла, да́ј ми *две́* ки́ла, у *о́бе* се́ла.

Примере в. у т. 78.2.

с) У Дјд. именица -*а* деклинационог обрасца наставци тврде и меке промене сведени су на наставак тврде промене -*е*:

и *ду́ше* не́што да да́деш, а *је́т̄рве* му́ж ги у́мре.

Примере в. у т. 30.3.

т) Како је и у другим говорима ареала коме врбички припада, показне речце *е́ве*, *е́т̄е*, *е́не* потврђене су са финалним -*е*, без трагова облика типа *ево*:

е́ве ти па и́ди, *е́не* га на мо́с, *ет̄е́*-ти-га бра́т, *е́не* ги мага́рич'и у а́р.

Примере в. у т. 155.

ћ) Везник раставних независносложених реченица има основни облик *ел'и*, с напоменом да је потврђен и лик *ил'и*:

ч'е до́несеш др̀во *ел'и* ја́ да до́ц̣'ем?; Да до́ц̣'ем ја́ *ел'и* де́вер да до́ц̣'е?; *Е́л'и* ч'е по́викаш ко́мшије да по́могнев *е́л'и* а́ргати?; И́де *е́л'и* мо́мак, *е́л'и* де́војка.

Примере в. у т. 144.1.

20.3.3. О неким вокалским групама

20.3.3.1. Вокалске групе после испадања /х/

После испадања /х/ новостворене вокалске групе некада остају отворене, некада се факултативно затварају, у делу лексема се редовно затварају хијатским гласовима /в/ или /ј/.

а) Вокалске групе после испадања /х/ факултативно се затварају хијатским /в/ у:

де́те ни *ма́ало* сəс ру́ка, *гре́от̄а* ʲе, а и мо́ја *сна́а* рабо́тала, а *сна́а* па посипу́вала, а *сна́а* би́ла по́зади ко́ʲн'а, *о[з]* све́ *сна́у* о́тиде, ви́кни *сна́у*;

ни *ма́вало* ис ку́ч'*а,* не се́-гљеда *од гре́вот̄а*, *гре́вот̄а* за њу́ што у́мрела пред вре́ме, а де́ ти *сна́ва*, на́јвише рабо́тала на́јмлада *сна́ва*.

[37] Младеновић 2019: 339, Реметић 1996: 474, 513; сретечки говор (према мом материјалу).

в) Вокалске групе редовно опстају у мн. једносложница са проширењем основе после испадања финалног -*х*:

и́ма ра́зни *гра́ови* (: *гра̑* се се́јаа прес ко́ломоч’), а па́мтиш *ст̄ра́ови* од ра́т, а мо́жеш да спи́ʲеш *од гре́ови*.

Група остаје несажета и отворена у именици *ма́ала*:

и́ди *у* на́шу *ма́алу* да тра́жиш, све́ *ма́ал’е* би́л’е ср̄пске, се испра́знила *ма́ала*.

На граници морфема после испадања /х/ из глагола, група /оо/ опстаје: *п̄ро́одило* во́јска це́л *дȁн*, му *п̄ро́оди* то́ј на ру́ка, *доо́дија* у но́ч’.

г) Вокалска група се редовно затвара хијатским /в/ у:

и́мало *му́ве* на го́ведо, не́ се жи́ви од *му́ве*, *бу́ве* мло́го ни сме́тал’е; у́зеш *со́ву* (< соха) да при́држи са́к о[з] се́но, и́сека и две́ *је́ве* (< *јоха); ме *о́глуви* оз ви́кан’е, *ду́ваше* јен-ве́тар, а́јде *на́дувај* ло́пту; *ма́ч’ева* му ре́ч’е, ви́ди гу *ма́ч’еву*.

д) Хијатским /ј/ вокалска група се затвара у[38]: на́прајл’е до́бра *ст̄ре́ʲа*, бе́гај *по̑т ст̄ре́ʲа*, бе́ше *п̄ро́маја*, ме у́тепа *п̄ро́маја*.

20.3.3.2. Остале вокалске групе

а) У именици *са́ат̄* група остаје несажета, а не затвара се ни хијатским гласом:

је́н *са́ат̄* пе́шки од на́с, за́врши за је́н *са́ат̄*, до́шла за је́н *са́ат̄*, да пожн’е́ʲемо за два́ *са́ат̄а*, ко́ј ти ку́пија *са́ат̄*.

а-1) Група /аи/ после испадања средишњег /в/ у Врбичану се редовно своди на /ај/:

сва́дба ч’е *на́п̄рајмо* и ми́, ако *на́п̄рај* ку́ч’а, *на́п̄рајт̄е* и ви́ по́гол’ем зи́тᵈ, а ка́ко да *о́ст̄ајм* жи́то, си́рење *ч’е на́п̄рајм* за це́ла го́дина, це́ц’ се *п̄ра́ја* от пе́пел, се *п̄ра́јл’е* тро́н’еви от шти́це, ако *на́п̄рај* грȇ, што *си на́п̄раја*, *смо на́п̄рајл’е* ку́ч’а у Ку́рило, *на́п̄рајл’е* зи́дови.

Примере в. и у т. 21.5.3.

Елиминацијом новостворене вокалске групе /вокал + и/, врбички се приближава северношарпланинским говорима у којима /и > ј/ доследно, како је у сретечком (Павловић 1939: 96, 98, 137) или најчешће, како је у сиринићком (Младеновић 2019: 175–176), пошто се у подгорском (Младеновић 2022: 204–205), у подримском и у призренском градском говору вокал /-и/ у овим групама чува (Реметић 1996: 399).

б) У јд. радног глаголског придева м. р. групе /-еа, -аа, -иа/ скоро се редовно затварају са /ј/:

у́зеʲа, *п̄у́ш̄ија*, *до́неʲа*, *се́днаʲа*.

[38] У врбичком говору непозната је лексема „проја“, а уместо ње употребљава се *коломо́ч’ница / коломбо́ч’ница*.

Ретки су примери типа:

и́маа и о́н, ја́ *сэ̄м на́браа*, *до́неа* ко́ломоч’.

В. и примере у. т. 106.1.

в) На граници морфема опстаје група у:

и сла́ма стр̀веше *наóколо*, па све погљéдује *наóколо*.

г) Иницијална група *ау-* замењена је групом *ав-* у новијој лескици:

а́ до́ша *а́фт̄обус*, *у афт̄о́буси* и́мал’е л’у́ди, и се поква́рија и ва́ј *а́фт̄о*, а де́ са *а́фт̄а*.

Забележени су и примери – вероватно под утицајем стандардног језика, са очуваном групом:

и́дем на *аут̄о́буска* ста́ница, пого́дише и *аут̄о́буску* оз бо́мба, ко́ј ти ʲе ва́ј *а́ут̄о*.

д) Група /ее/ остаје после испадања /ј/ у глаголима:

да *се згре́емо*, му *се сме́емо* н’е́му.

У бројевима десетица после испадања /д/ или испадања сугласничких група у којима је овај плозив, остају групе /ае/, /ее/ и /ие/:

а и́мало *ше́есет̄* ку́ч’е, *п̄е́есет̄* и пе́т го́дине и́мала; па ч’е и́ма *два́ес* и се́дом, *два́ес* и о́сом го́дине; *т̄ри́ес* и ку́сур го́дине; Како-ко́ј – не́кој *п̄е́т̄наес*, не́кој *ше́снаес*, *седо́мнаес*.

Док су бројеви *два́ес*, *т̄ри́ес* и *ше́есет̄* потврђени само са вокалском групом, број *п̄е́десет̄* потврђен је и са /д/:

п̄е́десет̄ и́л’аде да́до, *п̄е́десет̄* године са;

да́ди *п̄е́есет̄* и́л’аде, у́мреʲа у *п̄е́есет̄* го́дине.

ђ) Неке вокалске групе из којих је испало /ј/ опстају.

Група /ии/ (< ији):

Ст̄ани́ину ку́ч’у упа́л’ише, да́ј ми *каци́ич’е*, то́ј ми ʲе мо́ʲе *каци́ич’е*, *суди́ино* не́ се поре́кнује, што́ би́ло ос *т̄ерзи́ина* де́ца, не́ʲе *лэ̄к т̄е́рзиин* жи́вот, *комши́ино* би́ло, у *ко́мшиин* дво́р, *комши́ному* си́ну.

Група /ији/, после свођења на /ои/, елиминисана је редуковањем другог члана у: *дво́јца*, *т̄ро́јца* (в. т. 28.2.2б, 35а), *и́збро́ј*, ако му *на́гној*, но́га му *на́гнојла*.

У глаголу „појати“ секвенца /оја/ опстаје (смо *п̄о́јал’е* на Ц’у́рц’евдэ̄н, *п̄о́јала* и мо́ја ч’е́рка), али се и упрошћава испадањем /ј/: *п̄о́ала* оз дево́јч’ики, а си *п̄о́ала* и ти́, и́мало и *п̄о́ање* на сва́дба.

Из секвенца /оја/ и /ају/ у облицима заменица /ј/ факултативно испада, а вокалске групе опстају:

мо́ам де́цама ни́кој не́-даде л’е́ба, о́на ни ʲе *сво́а*, а де́ ти ʲе *т̄во́а* же́на, би́ч’и *не́коа* зна́ да по́ʲе, ви́кни и *мо́у* све́крву, не́ гу поко́сил’е *т̄во́у* л’и́ваду.

В. и примере у т. 51.1.2.

20.3.4. Испадање појединих вокала

20.3.4.1. Афереза

Иницијални вокал /о-/ из заменица и прилога мотивисаних заменицом *овъ факултативно испада (в. т. 66–68), осим из мн. показне заменице *óвија* (в. т. в. т. 66.2.1, 68.1.1) и присвојне заменице *ова́јзино* (в. т. 61):

а) *óвај* си́н ми ʲе ту́ј, *óвај* же́на не́ʲе о́довде, а *óвога* не спо́мен'ај, зар *óвому* ни́шта; ни *óвамо* не́мало, *óвако* не́ се ра́бота, *óвакви* л'у́ди ни́где не́ма, и́маше *овóл'икву* гла́ву, *óвако* ч'е уч'и́нимо;

б) ни би́ја *ва́ј* ч'о́век, не́ гу по́знавам *ву́ј* же́ну, а *во́ј* де́те ч'и́ʲе ʲе, де́ би́л'е *ве́ј* же́не, од *ве́ј* го́веда, за *ве́ј* го́веда, збо́ри за *ве́ј* се́ла, *во́му* не́ се дока́зује, *во́га* ч'е га ви́кнете, а *ва́мо* ако до́ц'е, *ва́ко* се ко́па ко́ломоч', *ва́кви* ко́мшиʲе не́ма ни́где, *во́л'иква* н'и́ва му би́ла, а *ва́ко* ч'е се догово́римо.

20.3.4.2. Апокопа

а) Финални вокал је стабилан у раставном везнику *ел'и / ил'и* (в. т. 144.1).

Упитна реч'ца *л'и*, сама или заједно са *да* (*да л'и*) у везничкој служби, потврђена је само са финалним *-и* (в. т. 144.2, 143.3).

Везник *буди* у градационим конструкцијама потврђен је само са очуваним *-и* (*Бу́ди* смо се му́ч'иле на Ко́сово па и о́вде се му́ч'имо) (в. т. 145.5).

б) Показне речце *е́ве* и *е́не* потврђене су само са финалним вокалом. Речца *е́ш̄е* има овакав облик, осим у ретким примерима у којима се изоставља финално *-е* у емотивном говорењу:

И ја́ њему *е́ш̄* ва́ко му ре́ко!; – Е па о́на *е́ш̄* ка да ʲе ве́штица!; – Ме исте́паја, *е́ш̄* ка да сэм кри́ва ја́, а не́ о́н!

В. примере и у т. 155б.

в) Императивна речца „хајде“ потврђена је са три лика: *а́јде*, *а́јд*, *а́ј*:

А́ј ш̄ и́ди ако сме́ш!; – *А́ј ш̄*, бре́, што́ се бри́неш; – *А́ј*, ка́жи му ако сме́ш.; – *А́ј*, и́ди ти́ ако мо́жеш.

В. примере и у т. 156.1.

г) Поред основног облика императива *је́ди*, потврђено је и ретко *је́ј* сретечког типа:

је́ј ако и́маш што́ да је́деш, *је́ј* па иди, *је́ј ш̄е* побрго па да работате.

Није јасно да ли је у овом облику траг старог императива глагола „јести“ или је у питању апокопа.

В. примере и у т. 98.1.1.

д) Из више глагола испада финална секвенца у 2л. јд., а то се код дела глагола преноси и у 2л. мн. Облици са апокопом обележје су експресивнијег говорења.

а. Поред основног облика *ч’е́кај*, потврђено је и:

Ч’е́к ако те у́ватим!; – *Ч’е́к* ако сме́ш да ме ч’е́каш!

В. примере и у т. 96.1.6.

б. Поред облика *др̀жи*, чест је императив глагола „држати“ са апокопом:

*др̀ж*ш и во́ј ју́же, *др̀ж* ко́ња за о́глав, *др̀ж*ш др̀во да не па́дне.

В. примере и у т. 97.1.8.

в. У облику с апокопом очуван је старији облик императива глагола „бежати“, пошто је у пуном глаголу присутна преобликована основа *бе́гај*:

Бе́ж од ме́не!; – Па ти ми́ *бе́ж* до́ма!; – А де́ца *бе́ж*ш позади-вра́та.

В. примере и у т. 97.1.8.

г. Поред облика императива *ди́гни се*, обични су и облици са акопоком *ди́к се*:

Ди́к се ис тро́н’!; – *Ди́к се* да ра́боташ!; – *Ди́к се*, не́ се ди́гнала, да́богда!

У облику са апокопом повратна заменица / речца *се* по правилу је иза глагола, док је у императиву типа *ди́гни се* редослед слободан.

В. примере и у т. 98.1.3.

д. Поред основног облика императива *ч’у́ти*, присутно је и *ч’у́т*:

Ч’у́т! Ни́шта не́ збо́ри!; – *Чу́т*, бре́, кə[д] ти ви́кам!

В. примере и у т. 98.1.6.

ђ) Бројеви стотица у партитивним синтагмама срећу се без финалног вокала, чиме се чува траг старог Гмн.:

и́мало л’у́ди што и́мал’е по *пе́стотин* о́фце.; му пла́ти а́р по *пе́стотин* е́вра, *две́стотин* го́веда и́мало у се́ло, *две́стотин* и пе́есет л’и бе́ше, ми ре́ч’е што пла́тила по *ч’етири́стотин* ди́нара ки́ло.

20.3.4.3. С и н к о п а

а) У вези везника *да* и глагола који почиње са *и-*, вокал *-а* из везника често испада:

тре́бало *д[а] и́дем* до́ма, ако си ра́да *д[а] и́деш* у л’и́ваду, *д[а] и́дете* на ра́бота, нити сəм мо́га *д[а] и́збројм* па́ре, а си о́ч’ала *д[а] и́збројш о́фце*, тре́бало и то́ј *д[а] изне́семо*, а *д[а] и́збришем* а́стал.

Бележено је, међутим, и:

ми ре́ков *да и́дем* у по́шта, не́ мо́гал’е *да и́зорев*ф.

Изван наведеног услова *-а* остаје стабилно:

тре́бало *да у́несем* се́но, а ка́ко *да у́дри* де́те, и *да о́днесе*, *да о́мијем* де́те, *да о́месим*.

б) У вези футурске честице *ч’е* и глагола који почиње са *-и* испада *-е* из футурске честице:

ч’[е] и́дем да но́сим, *ч’[е] и́дете* на Ве́л’игдəн.

Изван наведеног услова *-е* остаје стабилно:

ч'е унесе̄те што́ би́ло, *ч'е оме́сӣте* по́гач'у.

в) Облици императива с апокопом преносе се и у 2л. мн., осим од глагола *ч'е́к*, па је:

бе́шӣте од ме́не; *Бе́шӣте*, де́ца!; *бе́шӣте* от ки́ша; *др́шӣте* то́ј што́ и́мате; *ди́кӣте се* од а́стал, *ди́кӣте се* да рабо́тате; *Ч'у́тӣте*, ни је́н ре́ч' да не́-ч'ујем!; *је́јӣте* ако и́мате, *је́јӣте* па да ко́симо.

г) Испадање из унутрашњег слога основе глагола потврђено је у:

а. Основа презента и императива глагола „ударити" је *у́дри*:

ч'е те *у́дрим*, *у́дри* га ос ста́п, *у́дрӣте* зми́ју по гла́ва, ако га *у́дримо*, нити мо́гал'е да га *у́дрив.*

б. Једини облик глагола „заборавити" је *за́брајм*:

ако мо́гу да *за́брајм*, а како да те *за́брајм*, не́смо тре́бал'е да *за́брајмо* да до́ц'емо, ако *за́брајӯте* и ви́.

в. Једини облик глагола „готовити" је *го́тӣвим*:

го́тӣвим за го́сти, не́-зна да *го́тӣви* пи́ту, *го́тӣвӣте* и ви́ ако зна́те, *ч'е го́тӣвим* ако мо́гу.

д) И у овом говору[39] потврђен је облик *о́рница* као микротопоним за напуштену њиву са неплодном земљом, са очигледним наслањањем на **ораница*:

и́мало на́пре и не́ко^j^е н'и́ве *у О́рница*, смо па́сл'е сто́ка *у О́рница*, ка́ не́-знам де́ ^j^е *О́рница*.

20.3.5. Покретни вокали

Покретни вокали присутни су код дела прилога, пошто су облици заменичко-придевске промене посведочени само са финалним вокалом (*тӣо́га*, *тӣо́му*).

У делу прилога среће се само облик на сугласник, у делу прилога само на самогласник, тако да су они без покретног вокала.

Број прилога са покретним вокалом није велики.

а) Прилози образовани суфиксом **-гда* чешћи су на сугласник:

сə́г^к^ ч'е ти ка́же, ако мо́же *сə́г* да до́ц'е, *о̄тӣ сə́г* са́мо ти́ да и́деш, *о̄тӣ сə́г*^к^ ч'е па́зимо; *сə́ге* не́ма ни́шта, а *о̄тӣ сə́ге* – ч'у́ти; а ка́ко *сə́га* да и́дем, *о̄тӣ сə́г*а да но́сиш;

ми́ *тӣə́д* ни́шта не́смо зна́л'е, *до тӣə́д*^тӣ^ ч'е се ми́ри; *тӣə́да* до́ц'оше ц'а́ндари;

Прилог *тӣə́г* потврђен је само у овом облику (мло́го про́шло *о[д] тӣə́г*^к^ до сə́г^к^).

[39] Уп. са присуством именице *орница / орнице*, најчешће као микротопонима у сретечком, сиринићком говору (Младеновић 2019: 172), подгорском (према мом материјалу), горанском (Младеновић 2001: 148), кумановском (Видоески 1962: 102), севернометохијском (Букумирић 2012: 396, *орница*).

б) Прилози са заменичким кореном *ов-*, *оѿ-*, *он-*

Прилози *одо́вуда* и *о́ѿуда* потврђени су само са *-а* (а). У предлошкој служби, међутим, они су без *-а* (б).

а. *Одо́вуда* на́ши би́л'е, *одо́вуда* ако мо́же.

о́ѿуда се ч'у́јеше не́што; а до́шл'е *о́ѿуда*.

В. и примере у т. т. 115.3, 115.4.

б. Што́ и́мало *о́ѿуд* ка́рпе?; *о́довуд* Сири́нич'е ʲе По́дгор.

В. и примере у т. 24.2.2н, 26.1.2љ, 30.2.2л; 24.2.2м, 26.1.2м, 27.2.1.2к, 30.2.2к.

в) Прилози мотивисани именицама *гора* и *дол*

Прилози *о́здол / о́здола / одо́здола* и *о́згор / о́згора / одо́згора* потврђени су без и са вокалом *-а* на крају. Доминирају облици са финалним вокалом:

и о́ни дотр̀ч'аше *о́здол*; ако га ви́диш да и́де *о́здола*, ги поте́раше *о́здола* на́горе; *одо́здола* и́шла на́ша во́јска;

о́згор ту́ри је́но др̀во; *о́згора* се ту́рало ка́мење, а што́ да ту́рим *о́згора*; *одо́згора* на ку́ч'е се ста́л'ало пло́ч'е.

В. и примере у т. 118.5, 118.6.

г) Потврђено је само *одје́мѿуѿ*: *од је́мѿуѿ* ете́-ти-га на пу́т, се ра́згоре *од је́мѿуѿ* о́гењ.

д) Мултипликативни бројеви и количински прилози са речцом *ѿуѿ* бележени су само са финалним сугласником:

је́мѿуѿ пу́ч'е пу́шка, сэ́м се же́нија *два́ѿуѿ*, *ѿри́ѿуѿ* се пре́крсти, *два́ѿуѿ* и́шла на во́да, *мло́го ѿу́ѿ* што га ви́кал'е, *ѿо ше́с ѿу́ѿ* што сэ́м и́ша на стра́жу.

В. и примере у т. 68, 126.17.2.

ВОКАЛИ СРЕДЊЕГА РЕДА ПОД АКЦЕНТОМ

20.4. Изван акцента вокали /е/ и /о/ показују знатну стабилност артикулационо-акустичких обележја. Овим својством врбички говор део је ширег ареала који чине сретечки и јужнометохијски говори, а удаљава се од сиринићког у коме је отварање, дифтонгизација и суптитуција средњих вокала маркантно обележје овога говора[40].

Под акцентом средњи вокали најчешће не подлежу отварању или затварању. Када се отварају, по правилу то је прагматички условљено, а од граматичких конституената често је на основним јединицама предикатске реченице – субјекту и предикату, чешће на предикату него на субјекту. Уочено је, такође, да је степен отворености /е, о/ и обим отварања чешћи у говору жена него у говору мушкараца.

[40] Више о овоме в. у Младеновић 2019: 121–159.

Не́мало се ни́шта да се је́де. *Л’ѐба* се тр̏пело.; – А да смо мо́гал’е да *п̄обѐгнемо*, *би п̄ѐбегље*.; – Све́крва ми би́ла бо̏ш не́ко^{j}а... *Оз врѐт̄ено* ме бр̏цала ка̏^{т} ч’е се на́л’ути.; – Ни́шта! Гла́дни! И ра́зне тра́ве да *бѐремо* па да је́демо!; – А што́ па да *п̄ринѐсемо* ако не́мамо ни́шта!; – А ч’е́рке ми би́л’е *л’ѐп̄е* ка лу́тке.; – А мо́же *зѐт̄ови* да би́нев^{ф} си́нови?!; – Ми ви́ка: *Мѐт̄ни* га, *мѐт̄ни* га и то́ј!; – И *ѐни* са ло́пови!; – А *ѐт̄ац* ми па о́тиде да *ѐре*.; – А ја́ са́ма пи́рна *вѐду* ч’е но́сим од и́звор.

20.4.1. Није уочено затварање средњих вокала у контакту са /ј/, /м/, /б/, иначе присисутно у сретечком говору (према мом материјалу), па је:

се^{j}ем, слу́нце *огре^{j}ало*, и о́н *се^{j}а^{j}а* ко́ломбоч’; да *жње́^{j}ем*, *се сме́^{j}ем*, *изго́ре^{j}а* и то́ј, *ви́де^{j}а*, а о́н па *ми́сл’е^{j}а*, ни о́н *не́^{j}е* за ра́бота; нити од *мо́^{j}е* ч’е́рке, што́ да ч’е́кам от *сво́а* де́ца, *ко́ја* ти била; а све́где *бо́мбе* па́дав, а ви́диш ту́ј *бо́мбу*, у́зи и ма́ло *бо́мбоне*.

ВОКАЛНО /Р/

20.5. Полугласнички призвук испред /р/ вокалног није изразит, и на нивоу је онога што се констатује за сретечки, подгорски и сиринићки говор (Младеновић 2019: 185–189, Младеновић 2022: 205–206).

У врбичком говору није потврђено продужено /р/, бележено у сиринићком говору (Младеновић 2019: 188–190), затим у вишим селима подгорског говора и говору Подриме (према мом материјалу).

Нема ни секундарног /р/ вокалног из групе /р + вокал/ типа *п̄рсолак* (< *п̄ресо́лак*), како је у сиринићком говору (Младеновић 2019: 190).

20.5.1. У н у т р а ш њ а п о з и ц и ј а

Највећи број лексема са /р/ вокалним у унутрашњој је позицији:

ту́риш кр̏па *вр̏зə* шти́ца, да цу́не ру́ка *све́крве*, је́н на́рамак *др̏ва*, на́браше *др̏ва* за зи́ма, бра́ч’а *одвр̏заше*, *завр̏заше* ко́њи, и у *цр̏ква* да и́де, *је́т̄рва* не излə̏жала, изго́ре^{j}а и *др̏ва*, па ки́ша *вр̏не*, у́зи *др̏во*, а што́ ти је *цр̏вен* но́с, а ч’е *вр̏не* у је́сен’, га бо́л’и *т̄р̏бу*, и́ма не́што *на т̄р̏бу*, ги оте́кнал’е *т̄р̏буси*; *Тр̏бу* ти тво́ј!; *др̏ва* на ма́гаре ту́риш, *је́т̄рвам* на́јдобар да́р да да́деш, збо́рив *мр̏зл’иве* же́не, *п̄р̏во* се да́де де́цама, а́ј *п̄р̏во* да да́демо бра́ч’ама, и́мало и по́старе *је́т̄рве* од ме́не, *кр̏ст̄еви*, *кр̏ст̄ови* искр̏шене, *у Врби́ч’ан’е*, же́на ми би́ла *од Врби́ч’ање*, би́ло пу́но *Врби́ч’ан’ци*, би́ла *цр̏ква у Врби́чан’е*, два́ес и *ч’е́т̄врт̄а* го́дина му ^{j}е, *п̄р̏ва* же́на, л’у́ди преда́вал’е *др̏ва*, све́ смо би́л’е у се́ло *Ср̏би*, јо́ш је́но се́ло *до Врби́ч’ан’е* ^{j}е *ср̏п̄ско*, да жи́виш *у бр̏до*, се зна́ло да би́ла *цр̏ква* ту́ј, а пред ју́тро по́ч’на да *вр̏не*, и́де до́мач’ин *п̄р̏во*, *кр̏п̄а вр̏^{c}* си́рење, ста́јш се́но *вр[с]* сла́ма.

У радном гл. придеву глагола „умрети“ на месту /р/ вокалног налази се секвенца /ре/, како је и у свим околним говорима[41], осим у сиринићком (Младеновић 2019: 187). Замена /р/ са /ре/ морфолошког је порекла – аористна основа преобликована је према презентској.

Ми *у́мрела* мла́да, ма́ти ми *у́мрела* ра́но, *у́мрела* је́на не́дел’а пред Џ’у́рџ’евдән, ги *у́мрело* на́јстаро, бра́т му *у́мреʲа* пред вре́ме, мло́го л’у́ди *у́мрел’е*.

20.5.2. И н и ц и ј а л н а п о з и ц и ј а

У иницијалној позицији /р/ вокално је потврђено у малом броју речи. Полугласнички призвук испред вокалног /р/ изразитији је у овој позицији, како је и у другим околним говорима, али фонолошке неутрализације декомпозицијом нема:

Смо се́ʲал’е и *ᵊржш*, смо пра́јл’е ју́жице *од ᵊржш*, а и́маш *ᵊржану* сла́му; де́те не́ʲе *ᵊрџ’аво*, за́што збо́риш *ᵊрџ’аво* за њу́.

20.5.3. Ф и н а л н а п о з и ц и ј а

У овој позицији /р/ вокално присутно је само у именици / предлогу „врх“:

ка да га ви́до *на вр̄* бр̄до, јо́ш и́ма сн’е́гᵏ *на вр̄* пла́н’ина, а ви́диш та́ј *вр̄*, *на вр̄* ч’е ту́риш је́н ка́мен’, ту́ри *на вр̄* .

СЛОГОТВОРНО /Л/

20.6. Због замене /л/ вокалног са /у/ у свим позицијама, осим иза /с/, врбички говор најближи је сретечком (Павловић 1939: 72–79) и подгорском говору (Младеновић 2022: 206).

20.6.1. /Л/ вокално > *у*:

а *ву́ци* до́шл’е у дво́р; *Ву́ци* му на пу́т! (заштитна формула); и́мала и *ву́ну*, што ми сме́тала је́на *бу́ва*, а и сəм *му́зла*, ка́ не́-знам да *му́зем*, по́што са *ја́буке*, га бо́л’ив *ку́кови*, па ме *ву́кла* за ко́се.

20.6.2. /Л/ вокално > *лу*:

да се о́суши *на слу́нце*, не́-треба да гље́да *у слу́нце*, ти ви́дим и *слу́зе*, па́де *ни[з] слу́бица*, ко́кошка ти ʲе *на слу́бица*, ако па́днеш *ош̄ слу́бицу*, те ч’е́кало *ӣри слу́бица*, при́неси *слу́бицу* до зи́дᵀ, а *слу́нце* огре́ʲало, си́јало ка *слу́нце*, се́дни *на слу́нце*, ни *слу́зу* не́ пу́штила, ги те́ч’ев *слу́зе*, ми до́неси *слу́бицу*.

Није потврђена лексема „жуна“, тако да се не може пратити судбина /л/ вокалног у овој позицији.

[41] Павловић 1939: 189, Реметић 1996: 377.

Иначе је: *жу́ч'* га бо́л'и, *жу́ч'* му је пу́н ос ка́мен'и, му пу́ка *жуч'*.

20.6.3. /Л/ вокално у корену **длб-* замењено је са /у/:

и́ша и *у ду́боко*, а во́да би́ла бə́ш *ду́бока*, и́скопај *ӣоду́боку* ру́пу.

Оваквом заменом, а одсуством облика *дибоко*, врбички говор приближава се сретечком (в. т. 20.3.1д).

20.6.4. Од корена **длг-* у сретечком духу бележене су потврде са кореном *дуг-*:

на́ша н'и́ва ни би́ла *ӣоду́гачка* од н'и́на, *за ду́го* не́ се ч'у́ де́ ʲе, сə́ши *ӣоду́гач'ку* ко́шул'у, мо́ј ста́п је *ӣоду́гач'ак*, а́ ти ʲе *ду́гач'ко*.

Нема потврда типа *дəгəчак*, иначе присутног у сиринићком (Младеновић 2019: 192), али и јужнометохијским говорима (према мом материјалу) .

20.6.5. Именица **лъжица* гласи *ло́жица*, како је у свим околним говорима[42].

Смо и́мал'е *ло́жице* о[д] дрво, смо је́л'е *оз* дрвене *ло́жице*, дај ми *ло́жицу*, а ч'е ку́пи *ло́жице*.

[42] Павловић 1939: 104, 137, 166 (*ло́ʲца* < ложица, *ло́ʲчарник* < ложичарник), Младеновић 2019: 193, подгорски говор, призренски градски говор, подримски говор (према мом материјалу).

КОНСОНАНТИЗАМ

21. Врбички говор балканистичким развојем консонантизма[43], са довршеним формирањем симетричних корелација опструената по звучности, део је метохијског и косовског ареала призренско-јужноморавских говора. Овим својством удаљава се од северношарпланинских говора у Сретечкој жупи и Сиринићу – у којима овај процес започет и одмакао у неким деловима – није до краја довршен[44]. Ако се у вокализму препознаје ближа веза врбичког говора са сретечким, еволуција консонантизма кренула је у другом правцу, добро илуструјући мешавински карактер овог идиома.

У врбичком говору формиране су симетричне корелације опструената по звучности: д : т, џ’ : ч’ (са флотантним изговором), ѕ : ц, з : с, ж : ш, б : п, г : к, (в : ф).

Свођење парова африката на појединачне јединице и успостављање опозиције по звучности џ’ : ч’[45], говори да су у врбичком развијене пуне африкате /ћ/ и /ђ/ којима је неутралисана опозиција /т : т’/ и /д : д’/, која – судећи по стању у северношарпланинским говорима – није истрвена[46].

И у врбичком говору корелација у фонолошком систему остварена је увођењем у систем двеју звучних фонема несловенског порекла /џ, ѕ/, које су постале корелати по звучности / безвучности безвучним фонемама /ц, ч/.

У систему фрикатива стабилне су корелације /с : з/ и /ш : ж/. Асиметричност /ф/ у фонолошком систему отклоњена је преобликовањем акустичко-артикулационих карактеристика /в/ у лабиодентални глас, који се у неким позицијама укључује у систем опструената, отклањајући на тај начин асиметрију у фонолошком систему. Овде се мисли на једначење по звучности у позицији /в + безвучни опструент/, али и делимичном, некада и

[43] О таквој тенденцији балканистичког зближавања више в. у Асенова 2002: 36–37. О страним утицајима на консонантски систем в. и Станишић 2010, Младеновић 2017.

[44] О овоме детаљније у Младеновић 2019: 193–195.

[45] Овакво свођење захватило је јужнометохијске (Стевановић 1950: 71–72, Реметић 1996: 407–411, Младеновић 2004: 224, Младеновић 2007а: 256, 259; Младеновић 2022: 206–208) и косовске призренско-јужноморавске говоре (Богдановић Н. 1992: 42, Младеновић 2013: 96–98).

[46] Павловић 1939: 23–24, Младеновић 2001: 181–184. Младеновић 2004: 224, Младеновић 2019: 195–196 .

потпуном – додуше, ретком – обезвучавању на крају интонационог такта. Са друге стране, знатна стабилност звучности /в/ на крају интонационог такта подржана је контактом са сретечким залеђем. И у врбичком говору /в/ није у потпуности интегрисано у систем шумних сугласника, пошто не утиче на озвучавање безвучних опструената испред.

Фрикативи /ш, ж/ не показују склоност ка умекшавању, како је у сиринићком говору. Ова особина врбички говор повезује са сретечким, али и говором нижих подгорских насеља.

Систем експлозивних сугласника знатне је стабилности. Треба напоменути да у врбичком говору нема много потврда са фонолошком неутрализацијом звучних екплозивних сугласника десоноризацијом, чиме врбички иде заједно са сретечким и сиринићким говором. Треба истаћи да је дијалекатска грађа показала да је у делу примера звучност на крају интонационог такта нападнута делимичним обезвучавањем без фонолошке неутрализације.

Стабилнијим изговором сонаната /в, ј/, посебно сонанта /в/, врбички говор део је говора низијских насеља Призренског Подгора, пошто је у сретечком, затим у вишим селима Подгора /в/ нестабилније, склоно је билабијалном изговору, па и испадању – пре свега у сретечком говору – из неких интервокалних позиција. Испадање /ј/, међутим, из неких лексема врбички дугује близини сретечког говора.

Судбином палаталних сонаната /љ, њ/ врбички је део говора јужнометохијског ареала, пошто је предњонепчана палатална природа ових сонаната замењена алвеопалаталним изговором /л’, н’/. Алвеопалатални изговор је практично истиснуо /љ/, осим факултативно у групама /кљ, гљ/, док број потврда са /њ/ сведочи о већој отпорности палаталног назала на алвеопалатализацију.

За разлику од сретечког говора, у коме у насељима са хришћанским становништвом, са којим су Врбичанци били у контакту због сродничких односа, није дошло до неутрализације у групама /ли, ле/, у врбичком говору је судбина ових група подржана јужнометохијским дистрибуционим ограничењем, па су групе доследно замењене са /л’и, л’е/.

Продужени вибрант /р/, који може имати упориште у страном фонетско-фонолошком систему, као средство емфатичког истицања, али и тежње да се очува његов фонолошки статус[47], није бележен у врбичком говору, а није ни својство сретечког говора (према мом материјалу). Овакав вибрант, потврђен мањим бројем примера, посведочен је и у подгорском говору.

[47] О продуженом /р/ в. детаљније у Младеновић 2019: 188–190.

АФРИКАТЕ

21.1. У врбичком говору оформљен је четворочлани систем африката: /ц : s, ч’ : џ’/.

Асиметричност у овом делу фонолошког система отклоњена је развијањем звучне денталне африкате /s/, која се јавља у познатим фонетским контекстима карактеристичним за балканистичко преобликовање фонолошког система.

Иако је и у овом говору уочено флуктуирање у артикулацији предњонепчаних африката, нема дилеме да је ово флуктуирање без фонолошке вредности. У врбичком говору доминира африката са појачаном фрикативношћу /ч’, џ’/, нема много потврда са предњонепчаним африкатама блиским општештокавским палаталним фоновима. Нису потврђени алофони са ослабљеном фрикацијом (ћ^{т}, ђ^{д}). Оваквим артикулационо-акустичким својствима сведених предњонепчаних африката врбички говор приближава се призренском градском говору, затим говору граничних низијских метохијских говора са ритамском пенултимском акцентуацијом. Са друге стране је ареал подримског говора и говора виших села Призренског Подгора, у којима је стабилисан систем предњонепчаних африката блиских општештокавским /ћ, ђ/[48].

21.1.1. Африкате *ч’, џ’*

21.1.1.1. Африкате /*ч’, џ’*/ < /ч, џ/:

јéно *кýч’е*, *ч’éшерес* и двá, јéно *дéвојч’е*, *на áсшалч’е*, *ч’éница*, *крáвајч’е*, *кýч’ики*, *девóјч’ики*, *гóч’ – гóч’еви*, *сáч’ – сáч’еви*, *Врбúч’анци* нé урабóтал’е, дáди и *кýч’ешу*, ч’е *úсеч’е* бə́н’ак, за Бəн’ú-*веч’ер*, па смо рáди за Бəн’ú-*веч’ер*; *Чə́сни* кр̀с те утéпаја!; мáло л’éба и *кýч’ешу*, *кýч’ики* гу отéрал’е *мéчк’у*, јéно *кýч’е*, нé-сејем вúше *бáшч’у*, нúкој *ч’óвек*, нéкоа *мáч’ка* úзела мéсо; Е́, мóри, *муч’éницо*!; јéному *девóјч’ешу* мáти, ýзи др̀во *о[д] дéвојч’е*, нéма мóмци за нáше *девóјч’ики*, рáкија ни ј̑е *на áсшалч’е*, *ч’éница у Врбúч’ан’е*, мéси се *кравáјч’ики*, ги се *уч’úнило* дéцама, дóмач’ин да *дóч’ека* гóсти, дáде се *рéч’*, *бóшч’алак* се дáвало, ка у *Срéшеч’ка* жýпа, а пред јýтро *пóч’на* да вр̀не, *ч’áрапе* бúл’е вýнене, а тó[ј] су сл’ę́пе *óч’нице*, му *пýч’е ч’úр*, сúн му бéше *плáч’ко*, и тóму *плáч’ку*, ми *се ч’úни*, ги *искóч’ило*, ако *нé се óч’ешљам*, да *се óч’ешљаш*, *се оч’ę́шл’ала*, дéвојке *се оч’éшл’аше*, па ýдри *ýч’ишел’*, тýри *úл’ач’*, ги *се уч’úнило*, сúсала до *ч’éшири* гóдине, *ч’е се úсеч’еш*, и сəм ткáла *ч’ýл’аник, ч’ул’áници* се ткáло, *прéпашч’е* бúло пóкратко *ош скýшач’у*, *ч’обáнину* нéј̑е лə́ко, *ч’óбани* дотéрал’е óфце, *дóјнич’ке* крáве, нáшему *кýч’ешу*, од нáшо *кýч’е*, да кáже јéн *рéч’* мýжу, смо нóсил’е *рýч’ак*, и јéна *мéч’ка*, *врéч’а*, *бáшч’а*, *у бáшч’е*, мóја *бáшч’а* бúла дáјма пýна, да *úсеч’ем* бə́н’ак, *дéвојч’е* нé ми ј̑е удáдено, прéц’а *за ч’áрапе*, дáј ми тóј

[48] Детаљније о овоме у Младеновић 2007а, Младеновић 2022: 206–207.

клу́ӣч’е, *сви́рајч’е* и́мало на и́гранке, *свира́јч’ики* смо пра́јл’е, је́н *Гр́нч’арац* по́л’ак ни би́ја, *ч’е́ӣерес* и́мало, па ч’е се на́прај *ру́ч’ек*, ч’е *и́сеч’е* што смо но́сил’е, *венч’а́ница*, би́ло *го́ч’еви,* са́мо је́нога *ч’о́века од Гр́нч’аре*, се изгу́бише *Дојни́ч’ани*, ни́ко^ј^а *и́грач’ка* ^ј^е, *у Врби́ч’ан’е* смо и́шл’е, ви́ше *у Врби́ч’ан’е*, кэд ни и́зела *ме́ч’ка* кра́ва, тро́шил’е *ру́ч’но* ко́ломоч’;

и да сэпл’е́темо *ц’е́мӣер*, му ви́каше не́што *оӣ ӣе́нц’ер*, по је́н *ц’а́к* на л’е́ц’а, и *а́ц’а* по́бегна, се оже́н’ија по́млад *а́ц’а*, *а́ц’офци* ни пома́гал’е, и мо́^ј^и *а́ц’офци*, и́мам два́ *а́ц’е*, *бац’а́нцима* тре́ба, и до́ша у До́јнице је́н *јаба́нц’ија* („туђинац“), смо и́шл’е *на боја́ц’ије*, и *а́рӣац’ик* се се́^ј^ало, о́двојмо *а́рӣац’ик*, и́ша ди́м *из о́ц’ак*, а га ви́де *на ӣе́нц’ер*, сви́ *ӣе́нц’ери* искр́шени, да́ј ми ту́ј *ц’е́зму*, *ц’а́бе* ти ^ј^е све́ то́ј.

21.1.1.2. Африкате /ч’, ц’/ < /ћ, ђ/:

Цве́ч’е цве́тало, и *ӣре́ч’о* де́те, у́зоше те́^ј^ *ку́ч’е*, и ва́шим *бра́ч’ама*, *бра́ч’а* се поде́л’ил’е, Мил’е́тове *бра́ч’а*, *ч’е́рка*, *но́ч’*, *ше́ч’ер*, *у ӣро́л’еч’е*, и *до ӣро́л’еч’*, ви́ди гу *ч’е́рку*, одне́си-ги *ч’е́рке*, *бу́рич’и*, *мага́рич’и*, о́бедвем *ч’е́ркама*, а *ч’е* до́ц’еш *кно́ч’и*, до́ша *у ӣо́лноч’*, и *ӣре́ч’о* де́те о́тиде, у́зоше гу *ку́ч’у*, *у ӣреду́зеч’е*, *ч’е́рка* ми не́ма де́цу, бе́ше ку^т^ *ч’е́рку*, ако у́зеш и *оӣ ч’е́рку*, *ч’е* поко́симо *до но́ч’*, све́што и́мало *у ку́ч’е*, не́мала *сӣре́ч’а*, *сӣре́ч’а* ги би́ла та́ква; Не́мој, *ч’е́рко*!; ни ва́шим *бра́ч’ама*, ре́кни *бра́ч’ама*, да́демо *бра́ч’ама*, *до́мач’ин* да до́ч’ека го́сти, и́де *до́мач’ин* пр́во, а *о́ч’е* о́на да се у́даде, а кэт па́днаја *но́ч’*, се ви́дело *у но́ч’*, и кр́в^ф^ ти ^ј^е *вру́ч’*, *си́ноч’* сэм га сни́ла, да *ч’у́ӣим*, *ч’у́ӣела* ка да не́ма у́ста, сви́рим ако *о́ч’у*, *за у куч’у*, др́во *ӣреӣ ку́ч’у*, *би́ч’и ч’е до́ц’еw*, и *ч’е́рка ч’е* ми се у́даде, тво́је *ч’е́рке*, *ч’е́ркама ч’е* ре́кнемо, тре́ба и *све́ч’а* да ги па́л’им, *би́ч’и ч’е* помо́гнете, *ӣе́л’ич’и*, *ӣра́сич’и* за прода́ван’е, не́^ј^е до́бро *за ку́ч’у*, и́мало мра́фке и *у ку́ч’е*, но́си *вре́ч’у*, на́шо *цве́ч’е* ове́нало, ки́ша по́ч’на *у но́ч’*, *до но́ч’ ч’е* завр́шимо, *ӣред но́ч’* за́грме, и́ма ста́н *би́ч’и*, *ч’е* пу́штимо о́нај сто́ка, то́ј *за бе́рич’еӣ, до́мач’ин ч’е* о́тине, *ч’е* и́сеч’е, смо уно́сил’е *у ку́ч’е*, не́мало *но́ч’ом* да се и́де *ис ку́ч’а, ч’у́ӣе^ј^а*, *сӣре́ч’а* мо́^ј^а ма́ти што ви́дела, *шц̑ч’ер* ста́јш, и кэ[д] до́ц’е *ӣро̑љеч’*;

до́ц’о у ку́ч’у, *ме́ц’а*, о́дма да *до́ц’е*, ч’е *до́ц’е*, *л’е́ц’а*; Од Бо́га до́бро да *на́ц’еш*!; А *оби́ц’осӣе* је́де^ј^н’е?; а ч’е *до́ц’еш* кно́ч’и, тре́бало да *ӣро́ц’ем*, *ч’е* ни *до́ц’ев* и *бра́ч’а*, ка́кве са на́ше *ку́ч’е*, би́ја *на ме́ц’а*, се по́мери *од ме́ц’у*, *не́ ра́ц’ала* мло́го, же́на о́дма да *до́ц’е*, по је́н ц’а́к *на л’е́ц’а*, не́-мога да *ӣро́ц’е,* зе́т му бе́ше *од Ц’ако́вица*, па ме бо́л’ив и *л’е́ц’а*, и́мало не́што *мец’у* бра́ч’у, што́-било *мец’у* Врби́ч’анци, *на вицʼе́ниј^е* дола́зил’е куд мла́ду, ги обе́л’ел’е *ве́ц’е*, је́на *ве́ц’а* гу ^ј^е по́ниско о[д] дру́га, *ӣро́ц’е* прекај ма́тер, *ч’е ӣро́ц’ев* је́жови, се пре́ла тэ́нка *ӣре́ц’а*, па мо́таш *ӣре́ц’у*, смо мо́тал’е *ӣре́ц’у* у клу́пч’ики, ка́мен’и *на ме́ц’е*, га ви́камо *ме́ц’н’ик*, *ме́ц’а* не се по́мера, те́ј

пе́сме *ц'урц'е́вданске*, *ц'у́бре* да тр̑ам, *до̑ц'е* де́вер, *не́* се *на́ц'оше* ни́ тэ́д^{т}, два́ ту́ј *ро́ц'ака* мо́^{ј}и, *ц'у́бр*е што тре́ба да се ту́ра.

21.1.1.3. Глас /ј/ на месту /ц' < ђ/ у сложеницама глагола **iti*

У сложеницама глагола **iti* као резултат јотовања бележена је скоро по правилу африката (*ч'е ӣро́ц'ем* преко л'и́ваду; Од Бо́га до́бро да *на́ц'еш*!; *ч'е до́ц'е*, же́на о́дма да *до́ц'е*).

Ретки су примери типа *до́^{ј}е*:

ако *до́^{ј}е* у ку́ч'а, *ч'е ӣро́^{ј}е* по пу́т, а ч'е *до́^{ј}еш* куд на́с, да га *на́^{ј}еш* де́ ^{ј}е.

21.1.2. Африкате *ц*, *s*

21.1.2.1. Артикулационо-акустичка својства денталне африкате /ц/ не разликују се од општештокавске вредности, тако да нису од посебног интереса за дијалекатски опис:

це́л но́ч' да ски́та, и *за* мо́^{ј}и *у́нуци*, и́мало и *цре́шн'е*, нека *цр̑кне*, и *о́бојци* и́мало, *о́ӣэнци* се но́сило, ни збо́ре^{ј}а *за ца́ра* Ду́шана, *Ра́ца* му ка́заја, *Сла́вица* Славе́това, вра́пч'ики и́мало *на цре́шње*, смо ч'е́кал'е *ӣоӣ цре́шн'а*.

21.1.2.2. Звучна дентална африката /s/ по правилу замењује /з/ као резултат африкатизације у истом фонетском контексту како је и иначе у балканизираним српским говорима. Некада се као факултативан јавља и алтернант /з/ (што ку́пил'е и *зво́но*, ч'у́кал'е у две́ *зво́на*, а́ до́шла *ӣе́нзија*, не́маше *бе́нзин*).

21.1.2.3. Африката /s/ < з:

Што ку́пил'е и *сво́но*, а ч'у́ка *сво́но*, ч'у́кал' у две́ *сво́на*, и́мало и *зво́но* на цр̑ква, и по́ч'на *сво́но* да лу́па, *до сво́на*, ч'е́рка бе́ше *Свéзда*, ма́тере гу гу би́ло и́ме *Свéзда*, не́ се ви́дел'е *свéзде*, ви́ди ко́л'ико *свéзде*, а што́ *сви́риш* на вра́та, ако тре́ба да *сви́рим*, *сви́рила* преко вра́та, бэ́ш *осе́бнала*, а́ *се́беш*, *смо се́бал'е*, а што́ *осе́бнала*, а што́ *сви́риш* на вра́та, се́дни *до си́д^{ӣ}*, што бе́ше ка *свéр* на на́с, не́мам ни *ӣе́нси^{ј}у*, на́ц'е и *бе́нсин* да ку́пи.

21.1.3. Африкатизација фрикатива

Поред африкатизације /з/ > /s/, оваква асимилација потврђена је и у:

а) пс > *ӣц*:

не́смо ги *ӣцу́вал'е*, а бе́ше ни́ко^{ј}е *ӣцу́ва^{ј}н'е* на со́как, не́мој да *ӣцу́јеш* ма́тер, па не *ӣцу́вал'е,* ка́кво ^{ј}е то́ј *ӣцу́^{ј}ен'е*, у́зе и *ӣте́ӣцију* (обичније *ӣте́ӣсија*), би́л'е ка *ӣци́*, да поде́л'имо *бра́цки*, не́ ти га зна́м ја́ *гра́цко* збо́рење.

б) пш > пч > *ӣч'*:

крава́јч'ики от *ч'е́нич'но* бра́шн'о, озде́ла но́си вре́ч'у *ос ч'е́ницу*, дома́ч'ица пре́ч'ека *ос ч'е́ница*, по́прска *ос ч'е́ни́цу*, *ч'е́нице* смо и́мал'е, смо ве́^{ј}ал'е *ч'е́ницу*, ако ве́^{ј}еш *ч'е́ницу* на ве́тар, крава́јч'ики о^{т} *ч'е́нич'но* бра́шн'о, и́мало ку́кол' *у ч'е́ница*.

в) ж > *ц’*:

га утéпаше јéнога *ц’áндара*, ни́што нé-збори *ц’андáрима*, *ц’áндар* дóша одóздола, припýцаше и *ц’áндари*, ви́де^{j}а двá *ц’áндара.*

г) Није јасно порекло /ч’/ у:

у кəд и́зрасне *кóломоч’*, трǫ́шил’е рýч’но *кóломоч’*, у нáш *кóломоч’*, кəд ýздре *кóломоч’*, ти дóц̑’и у нáш *кóломоч’*.

ФРИКАТИВИ

21.2. Систем фрикатива у врбичком говору не разликује се од оног у околним говорима: /с, з; ш, ж; ф/. Из система је испало /х/.

Фрикативи /ш, ж/

21.2.1. Фрикативи /ш, ж/ најчешће имају општештокавску вредност. Гласови /ш’, ж’/, чија је артикулација померена напред, посведочени су не тако бројним примерима као средство прагматичког истицања[49].

Није уочена веза фонетског контекста и умекшанијих фонова.

É, а óно да вр́не јена-*ки́ш’а*, а ч’е нóч’! Па *ки́ш’а* пáдај, пáдај, пут нé се ви́де^{j}а под нóге!; – И тýј уч’и́нисмо ка ми́цку свáдбу. Дрýго *ни́ш’ш̄о* нéсмо. – Дéте глáдно на си́су плáч’е. Ни́ да га *нáран’иш’* нéма, *ни́ш’ш̄о*! *Ни́ш’ш̄о* да му дáдеш!;

É, мóј *ж’и́вош̄*! Да ти *кáж’ем* прáво – нé ме *ц̄ýш’ч’а^{j}а* да мр́днем ис кýч’а, нé ме *ц̄ýш’ч’а^{j}а* мáтер да ви́дим! – И́мало нéко^{j}е грóзне *ж’éне*. Мéч’ал’е ýрок на дéца. Глáва нека *скр́ш’ив*! – А јá á ж’éдна, á глáдна, á *ж’н’é^{j}ем*, á врýч’ина, слýнце гóри!; – Кəт се и́змеша вóј на Кóсово, мóрал’е и *ж’éне* да и́дев да ч’ував.

Глас /х/

21.2.2. Глас /х/ испао је из свих позиција. Слабо аспировано /^{x}/, потврђено као факутативна реализација у малом броју узвика, без фонолошке је вредности.

21.2.2.1. Глас /х/ испада

а) На почетку речи:

стáдосмо *у лáд$^{ш̄}$* пот сл’и́ва, у кл’éтови би́ло *лáдно*, éне ги магáрич’и *у áр*, нити за пéт *и́л’аде*, *и́л’аду* дéвесто двáес и ч’éтврта гóдина, *и́л’аду* дéвесто педéсета, ако *óч’еш̄е*, а *óч’е* óна да се ýдаде, а *óч’еш* да се ýдадеш, и ми́ *óч’емо* да и́демо, а *óч’еш* јáбуку, *áјде* се ди́ните ис трóн’, *áјдеш̄е* у двóр, *áјде* да пó^{j}емо слáву, и́ма *у óц̑’аци*, дáј ми *л’éба*, *и́ч’* нé се умóрила, трéба да

[49] Више о умекшаним предњонепчаним фрикативима у сиринићком говору в. у Младеновић 2019: 207–208.

га *ра́н'им* оз ли́жич'е, оз о́што га *ра́њиш*, до́ша јен-*о́ц'а* у Но́во Се́ло, ви́дел'е и то́га *о́ц'у*, тре́бало да *ва́ч'ам* пе́тла, а́ мо́же да се *ва́ч'а* и та́ј бо́л'ес, је́на цр́вена *а́л'ина*, де́војч'е и́маше је́но но́во *а́л'инч'е*, по́пи *ла́дно* мл'е́ко, сва́дба ни би́ла у *о́ш̄ел*.

б) На крају речи:

сва́рила *гра̄*, ми ʲе *сш̄ра̄* од н'е́га, *гра̄* се се́јаа прес ко́ломоч', да се најѐдемо *сэз гра̄*, и́мам *сш̄ра̄* от Ши́птари, ако на́прај *гре̄*, *о́дма* да до́ц'е, сва́рила *гра̄*, ми је *сш̄ра̄* од н'е́га, и́мај *гре̄*, *за сш̄ра̄* ʲе, о́тишла *на вр̄* бр́до, и́ди *на вр̄*, *о́дма* се вра́тија, га бо́л'и *ш̄р́бу* (: тр́буси), и́ма не́што *на ш̄р́бу*; *Тр́бу* ти тво́ј!; на́јгол'ем *ш̄р́бу*, и ја́ *до́ц'о*, *о́ш̄идо* и ја́ у во́јска, ја́ *на́бра* је́н на́рамак др́ва, а Ми́тар па бе́ше *си́рома*, и о́н би́ја *си́рома*, *о́дма* му доне́соше во́ду, *до́ц'о* до ње́га, *ш̄ри́ц'о* да по́могнем.

Примере са аористом и имперфектом в. у т. 96, 97.

в) У средини речи

и́мало и у на́шо *ма́ало*, до на́шо *ма́ало*, па ни *ма́ало* оз ру́ка, *ма́ало* сэс ру́ку, *сна́а*, *гра́ови*, *сш̄ра́ови*, *гре́ови*, а *сна́а* би́ла по́зади ко́ʲн'а, а ма́ти му *ш̄рела́дила*, а и мо́ја *сна́а* рабо́тала, да́де да́р и *сна́е*, а *сна́а* па посипу́вала, и́ма ра́зни *гра́ови*, а па́мтиш *сш̄ра́ови* од ра́т, ч'е те у́тепавᶠ *гре́ови*, а мо́жеш да спи́ʲеш *од гре́ови*, *вра́ови* не умо́рил'е, смо вр́шил'е по два́ *вра́а*, да́ј два́ *о́раа*, *на сиро́маа* сви́ ди́зав ру́ку, ко́ј да по́могне *сиро́мау*, тре́бало да *на́ран'им* го́веда, а *си нара́њила* де́ца, *за́оди* око ку́ч'е, се *нао́дила* ра́бота ако тра́жиш, у ч'е́нице и́мало и *гра́ор*, и́маше на се́бе *ве́ш̄о* те́ше, да *се о́лади*, нека се *о́лади* во́да, *ш̄у́ови* ни је́л'е о́раси и л'е́шн'ици, не́смо и́мал'е *му́абеш̄*, и о́ни ма́ло *ш̄омуабе́ш̄ил'е*, у́зи је́но *су́о* др́во.

Овим примерима припадају и: не се́-гљеда *од гре́воша*, не́-дава ни мо́јзи *сна́ве*, ни *ма́вало* ис ку́ч'а, *гре́воша*, *сна́ва*; тр́ч'аше да га *у́ваш̄и*, *му́ва*, *бу́ва*.

21.2.2.2. Заменици гласа /х/

а) У малом броју новије лексике /х/ је замењено са /к/:

се му́ч'ија ка И́сос *Кри́сшос*, да про́ц'евᶠ *Ду́кови*, ту́рија *ш̄л'е́к* на пл'е́вн'а, и је́на *ш̄л'е́кана* те́псија, бо́лан је *од бро́нкиш̄ис*, у Врби́ч'ање *ва́здук* би́ја до́бар, га *сакра́нил'е* у Младе́новац, ми на́писа *за́кш̄ев*, па до́ц'о у је́н ду́гач'ак *ко́дник*, све́где и́мало *ко́дници*, и је́н *кел'и́коп̄ер* над на́с, и ми́ смо би́л'е ла́ни у *Про́кор* Пч'и́њски.

б) У именици „кожух“ посведочена је лексичка позајмица са западномакедонским замеником /в/ < /ф/ < /х/:

ко́жуви се но́сило у пла́н'ина, и́маја је́н ста́р *ко́жув*, о́н *ко́жув* ни́кад не но́сија.

21.2.2.3. Слабо аспировано /ˣ/

Слабо аспирован глас /ˣ/ без фонолошке вредности забележен је у узвицима:

А^{х}á, да си мога!; – *А^{х}á*, могу и ја.; – *А^{х}á*, гóл’емо ^{ј}е тóј твóје.; – *А^{х}á*, ч’е ви́ди са́л ако ми дóц’е у ку́ч’у. – ^{х}*А*, удри гу змију о[з] ста́п!; – И ја́ ^{х}*á* да пóбегнем дóма!; – Кóл’ико смо би́л’е у сва́тови, *и^{х}á*!; – *Ó^{х}*, си́рота ја́ за ње́га!; – И óн ^{х}*á* на ме́не да ме у́дри.; – Па сэ́г^{к} ч’е се фа́л’и, ^{х} *é*.

Г л а с /ф/

21.2.3. Фрикатив /ф/ остаје неизмењен у највећем делу лексема[50].

21.2.3.1. Фрикатив /ф/ остаје незамењен:

же́не *фа́рбал’е* ја́јца, *смо* гу *офа́рбал’е* ку́ч’у, и *фа́брике* и́мал’е, и кóмшија *Фи́л’ит̄*, ако и́маш *на́факу*, *от̄ ка́фана у ка́фана*, тре́бало да изэ́ткамо *ч’а́ршафи*, два́ *ч’а́ршафа*, у *фами́л’и^{ј}а* сви́ и́мав, на́пре се гље́дало *т̄о фами́л’и^{ј}е*, да у́зем от свóја *фами́л’ија*, ма́ти *фа́рбала* ву́на, све́ вр̄бич’ке *фами́л’и^{ј}е*, не́мало *фија́кери* у Врби́ч’ан’е, пóстар ми ^{ј}е на *факулт̄е́т̄*, а кэт сти́гнал’е *фе́дерни* кре́вети, *фа́ла* ти и за óвој, да *се за́фал’им* др̄жаве, и́мала и је́на *фу́руна*, и́мало и цве́ч’е *т̄ре́ндафил’*, ку́пија *шт̄óф* за óдело, *се́фт̄е* да прóбамо, а́ пл’е́теш *фа́нелу*, ми се исце́пала *фа́нела*, óтвори гóрњу *фи́^{ј}оку*, у́зи је́н *фр̄та́л’*, ше́ч’ер се ту́раја у *фи́шеци*, мóја де́ца ми у́ч’ив у шкóла *фра́нцуски*, ми *фа́л’и* је́но две́ и́л’аде.

21.2.3.2. У групама /в + безвучни опструент/, /в/ је интегрисано у систем шумних сугласника, па је супституисано са /ф/ (*óфца*, *óфч’о* си́рен’е).

В. и примере у т. 21.4.2.

21.2.3.3. Заменик /в/ уочен је у малом броју лексема:

при́ц’и *до сóвра*, доне́си-ми погóл’ему *сóвру*, изне́сите *сóвру*, мóј пóстар бра́т *Ст̄е́ван*, и *Ст̄е́вана* га у́зел’е, *Ст̄ева́нове* де́ца оти́доше дóма, ње́гов зе́т *Три́вун*, збóре^{ј}а *ос Три́вуна*.

21.2.3.4. Група /хв/

Група /хв/ сведена је на /ф/ у „хвалити; захваљивати се“ (а), док је на месту ове некадашње сугласничке секвенце /хв/ > /в/ у „хватати“ (б).

Није сигурно да ли је заменик /в/ заправо озвучено /ф/ или је остатак сонанта после губитка /х/. На овакву дилему упућује чињеница да је лексема „хвала“ највероватније новија у лексичком систему врбичког, али и осталних околних говора.

а) *Фа́ла* ви и за вóј, ни *фа́ла* не́ ми ре́ка, да ти *се за́фал’им*, зе́т ми *се зафа́л’ија*, млóго ми *се фа́л’ила* је́трва оз бра́та, а óн ти ^{ј}е па *фа́лц’ија* („хвалисавац“).

[50] Стабилношћу /ф/ врбички говор наслања се на овакво стање у околним говорима (Реметић 1996: 400–402, Младеновић 2001: 178–180, Ђуровић 2000: 91–92, Младеновић 2013: 103–104, Младеновић 2019: 226).

б) Ако те *до́ва̄тим*, *ва́ч’ај* те́л’е, *се дова́тија* за др̏во, тре́бало да *у́ва̄тиш* за́јца, де́те ми *ва́ч’ало* вра́пч’ики, де́ *сте* ги *ва́ч’ал’е*, ме *у́ва̄ти* ако мо́жеш, и за́јци *смо ва́ч’ал’е*.

ЛАТЕРАЛИ

21.3. Иако је опстала опозиција по палаталности, наслеђени систем латерала унеколико је измењен новоуспостављеним дистрибуционим ограничењем у групама /ли, ле/, затим смањењем палаталности /љ/ до алвеопалаталног гласа. Стањем у систему латерала, врбички говор део је еволуције која је захватила метохијске призренско-јужноморавске говоре[51] и део северношарпланинског ареала[52].

Глас /л/

21.3.1. У позицији /л + а, о, у, ə/, /л/ се артикулише на месту додира алвеола и секутића. Није потврђено „тврдо“ /л/ које се изговара на секутићима.

ме́сто де́ *би́ла* цр̏ква, по́сл’е све́ *се они́ште̄ло*, се зна́ло да *би́ла* цр̏ква, *би́ла* цр̏ква у Врби́чан’е, ама *оста́нало* са́мо ка́мен’и, *не́мало* пре́возᶜ, *не́мало* ни́шта, *не́ мо́гало* да се жи́ви, а *и́мало* ше́есет ку́ч’е, пр̏во о́тишл’е *мла́ди*, и о́ни *ма́ло* оста́нал’е *у се́ло*, све́ *за̄пу́сте̄ло*, и *се́ло о̄пу́сте̄ло*, са̏кᶠ *се́ло о̄пу́сте̄ло*, ку́ч’а *у Ку́рило*, ту́ј *би́ло* пу́но Врби́ч’анци, како *би́ло у се́ло*, *и́мало* сто́ка, *ло́јза*, сиро́машлак *би́ло*, *не́мало* од о́што да се жи́ви, же́на ми *би́ла* од Врби́ч’ан’е, же́на ми *у́мрела*, не́ сəм и́ша *мло́го* у шко́лу, ма́ти ми *у́мрела*, дола́зил’е куд *мла́ду* ју́тре, *бо́шч’алак се да́вало* оз да́рови, и и́деш *за мла́ду*, три́ дə́на *лу́па*, и *сла́ва* ни *би́ло* три́ дə́на, и то́ј се *кӯпу́вало*, де́војка *би́ла* у ро́дбина, *и́мало* у се́ло, ама *ма́ло* дру́кше, *би́ла* наки́тена, ни́ти о́на ме́не ме *зна́ла*, *и́мало* и ма́нистра, ма́ти де́сет *ро́дила*, о́на ʲе *на́јмлада*, *тре́бало* да о́стане.

21.3.1.1. Глас /л/ у групама /ли, ле/

а) /ли, ле/ > /л’и, л’е/

ста́ри *и́змрел’е*, све́ч’а *за̄пал’и*, па *смо и́мал’е* два́ пə́са, ч’а́рапе *би́л’е* ву́нене, јо́ш *не́* гу *о̄кри́л’е*, сəм гра́дија *цӣпел’е*, у гра́дᶠ *смо до́шл’е*, не́мој да збо́риш *мр̏зл’ивам* же́нама, *смо да́вал’е за Ве́л’игдəн*; и́де *е́л’и* мо́мак, *е́л’и* де́војка; *Ми́л’ицо*, а де-си́-била?; сви́ и́мав *го́л’еми* но́сови, *сл’е́нала* ду́боко у бу́нар, *не́ се вицу́вал’е* л’у́ди, ни́ти *о́рал’е* н’иве, ни *ко̄пал’е* за па́ре, ч’е́рке му *се у́дал’е*, *до̄те́рал’е* и тво́ја го́веда, ги *на́шл’е у* мо́ја *л’и́вада*, о́бојца *рабо́тал’е*, па *мо́рал’е* да и́дев и *да́л’еко* по ра́боте, ста́ри *оста́нал’е*, ста́ри *и́змрел’е*, Врби́ч’анци *не́ урабо́тал’е*, и́мало *на те̄л’е́визор*, тə́д *о̄поко́сил’е*

[51] Уп. Стевановић 1950: 66–70, Реметић 1996: 412–414, Младеновић 2004: 224–225, Младеновић 2022: 207.

[52] Младеновић 2001: 194–196; Младеновић 2005: 73.

л’и́ваду, би́ја *у л’и́ваду*, и́мало ја́јца *за Ве́л’игдән*, да *за́кол’е* пе́тла, ја́ган’ци *па́сл’е у л’и́вада*, о́ни *не́ урабо́шал’е*, о́днеси *л’е́ба* пə́су, о́ни *се сə́сшајл’е*, а *смо мо́гал’е*, *во́л’е*ʲ*а* да лə́же, *неко́л’ико* пута, поко́си *л’и́ваду*; ни́ *о́рал’е*,

б) /ли, ле/ > /љи, ље/;

не *се́-гљеда* од гре́вота, не́-треба да *гље́да* у слу́нце, на́пре се *гље́дало* по фами́л’иʲе; ми́ *смо* му *ре́кље;*

ни́ *копаље*, *и́маље* и за на́с, се́ло ни *упа́љиље*.

Глас /љ/

21.3.2. Артикулационо-акустичким средствима изједначени су палаталани латерали као континуанти етимолошког /љ/ и /љ/ из група /ли, ле/. У оба случаја изразито доминира алвеопалатално /л’/.

а) Глас /љ/ < /љ/:

мəгљиво́-време, *ос* ч’е́с *ч’е́шељ*, *о́шишље љу́ди*, де́ ти са *ч’е́шљови*, *Сшо́иљко* му би́ја о́тац.

б) Глас /л’/ < /љ/:

л’у́ди преда́вал’е др̀ва, је́на *не́дел’а* пред Ц’у́рц’евдən, а *ку́дел’е* и́мало у сва́ка ку́ч’а, ту́риш ву́ну *на ку́дел’у*, се сме́ʲем *пред л’у́ди*, ако *пре́шупл’иш* сəс и́гла, и́мало *ку́кол’* у ч’е́ница, на́шим *л’у́дима* ни́што не́ тре́бало; Áј ако мо́жеш, *Л’у́пке*!; *л’у́ди* и́шл’е и по ра́боте, а *ко́шул’а* наве́зена, *и́л’аду* де́весто два́ес, и о́н *и́л’аду* де́весто педе́сета, узеш *ку́дел’у*, о́вија *л’у́ди* ни ка́зал’е, на ше́с *не́дел’е*, *сша́л’амо* се́но у пл’е́вн’а, *наспа́л’амо* сла́му, ту́риш и *бо́сил’ак*, а сə́ге па све́ *за́брал’ам*, *од л’у́шике*, *л’у́шина*, на́пре се се́ʲало *ко́нопл’е*, а зна́ш што́ ʲе *др̀л’ач’а*, је́н *бу́л’ук* о́фце.

в) У придеву *до́љни* остварена је метатеза палаталности подржана прилогом *до́ље*:

на *до́љни* зи́д, ч’е́кај при *до́л’ни* зи́дᵀ, у *до́л’но* ма́ало, па ч’е ко́симо *до́л’не* л’и́ваде, *до́л’на* со́ба.

Глас /-л/ на крају слога

21.3.3. Чувањем неизмењеног /-л/ на крају слога, врбички говор показује блискост још само са говором оближњег села Дојнице (према мом материјалу). Опстанак неизмењеног /-л/ у овој позицији у говору Врбичана и Дојница неочекиван је, пошто је у оба ареала на која се наслањају врбички и дојнички идиом латерал у наведеној позицији замењен[53]. Опстанак неизмењеног -*л* највероватније је подржан чињеницом да су метохијска и сретечка судбина знатно удаљене (*де́бев*, *ве́сев*, *за́бев*, *пе́пев* у сретечком говору : *дебе́ја*, *весе́ја*, *забе́ја*, *пепе́ја* у метохијским говорима, укључујући

[53] Судбина -*л* на крају слога у северношарпланинско-јужнометохијском ареалу детаљно се разматра у Младеновић 1999.

ту и говор виших села подгорског говора), па је то подржало чување затеченог стања, посебно због чињенице да је сретечка замена једнофонемска, метохијска двофонемска.

Због чувања /-л/ на крају слога у делу лексема на врбичко-дојничко стање подсећа оно у сиринићком говору[54], у коме је – додуше – северношарпланиска замена остварена у делу лексема и позиција.

Доследна замена *-л* са *-(ј)а* у јд. м. р. радног глаголског придева у врбички говор стигла је морфолошким путем као маркантно својство говора јужнометохијског ареала[55].

У лексеми „раоник“ лексичким позајмљивањем из сретечког говора преузен те облик са /в/ < /л/ на крају слога: То́ј до́л’е на плу́г од же́л’езо га ви́камо *ра́вник*.

21.3.3.1. Глас /л/ на крају речи:

у́зи и *со́л*, до́неси и је́де^{ј}н’е *на а́сшал*, и ње́му му је *жа́л*, сла́ва ни ^{ј}е све́ти *Ра́ӈ’ел*, да́ди ако о́ч’еш *ош* сво́ј *де́л*, *у ӣе́ӣел* смо га ту́рал’е, це́ӈ’ се пра́ја *ош ӣе́ӣел*, *ӣе́шал* кə^{т} ч’е за́по^{ј}е пред зо́ра, ако ва́рите *у ко́шал*, *о́рал* ни кра́де пи́л’ич’и, па мло́го ти ^{ј}е сла́н *ра́сол* ва́ј го́дина, *ве́сел*, је́н *де́бел* ч’о́век, што́ ^{ј}е *ки́сел* л’е́ба, у́зеш *ко́шал*, а л’и́пца и *ӣе́шал*, *ӣо́дебел* од н’е́га, *ӣо́весел* од бра́та не́мало, ва́ј *во́л* је бə́ш *де́бел*, и *це́л* но́ч’, ву́ч’и *це́л* жи́вот, у́зи и *со́л*, *на а́сшал*, до́ша *Ра́ӈ’ел*, у́зи сво́ј *де́л*, и́сипи *ӣе́ӣел*, *ӣе́шал* за́поја, ако до́ӈ’е *о́рал*, *ра́сол* смо пи́л’е, сни́ла што до́ша јен-*а́ӈ’ел*, цре́пул’е пра́јмо *ош ка́л*, се ме́та *ка́л* на зи́д^{т}, *ӈ’а́вол* нека га но́си, не́ма *машеријáл* за ку́ч’у, ту́риш и ма́ло *со́л*, не́машо *со́л* да ту́рим, и л’и́пца *во́л*, ку́му му је и́ме *Ра́ӈ’ел*, и́мало жа́р *ӣош ко́шал*, ту́ри во́да *у ко́шал*, а о́вај ч’о́век је *ӣо́дебел* од н’е́га, е́те ти га *о́здол*, *са́л* ако га на́ӈ’ем.

21.3.3.2. Глас /л/ у антеконсонатској позицији:

да́ј ми *ра́солч’е*, да́ј ми ма́ло *ра́солч’е*, не́ма мл’е́ко от *сшелна́*-крава, сто́ка ни па́сла у *се́лске* л’и́ваде, до́неси *сше́лну* кра́ву, у *се́лске* л’и́ваде, *се́лска* сла́ва, на плу́г и́мало *ра́лник*, му се искр̀шија *ра́лник*, те́ј де́те бе́ше *си́лно*, за́врна *си́лна* ки́ша, ра́кија ни ^{ј}е *на а́сшалч’е*, а у про́л’еч’ *сша́лно* бе́ше ки́ша, и о́но бе́ше *бо́лно*, ту́ри не́што *на о́лшар*, и́зеди је́но *за́лч’е* л’е́ба, ни́ти смо и́мал’е *за́лч’е* л’е́ба, у́зи и ма́ло *со́лч’е*, де́ ти ^{ј}е *бо́калч’е*, смо и́секље и *ко́лци*, а ма́ти све́ *ӣо бо́лнице*, сви́ *бо́лни* би́л’е, а што́ си ку́пија *сше́лну* кра́ву, на́ши не́-бил’е *бо́лни*.

а) Именица *ше́лци* потврђена је и са јужнометохијском рефлексацијом *ше́јаци*: *ше́лци* ч’е по́раснев до је́сен’ : до́бро је ме́со *о[д] ше́јаци*. С обзиром

[54] Уп. Младеновић 2019: 257–261.

[55] Уп. са заменом *-(ј)а* у јд. радног глаголског придева глагола од друге до осме врсте м. р. у сиринићком говору (Младеновић 2019: 595–626), иако се у именским речима и глаголима прве врсте никада не среће *-ја*.

на судбину /-л/ на крају слога у осталим лексемама, облик *т̄е́јаци* је у говор Врбичана стигао лексичким позајмљивањем.

Овакво двојство забележено је и у говору села Дојнице.

б) Радни глаголски придев јд. м. р.:

кэ̄т сэ̄м *до́ша*, *о́т̄иша* у Бе́оград, а́ си гу *п̄ро́ша*, ни *до́не*ʲ*а*, ни́ти ја́ *сэ̄м* гу *зна́ја*, *сэ̄м се же́њија*, и о́тац ми *изго́ре*ʲ*а* дрва, га *ви́де*ʲ*а* на со́как, а о́н па *ми́сл'е*ʲ*а* на бра́та, *п̄а́днаја* на пу́т, ко́ња де́вер *во́дија.*

В. и примере у т. 100.1.1.

ГЛАС /В/

21.4. Стабилношћу /в/ врбички говор наслања се на јужнометохијско стање[56], пошто је у говорима северношарпланинског ареала овај глас склон билабијализацији и испадању из појединих позиција[57].

21.4.1. Глас В на крају речи

На интонационом крају речи сонатска природа /в/ нападнута је, пошто се – поред звучног лабиоденталног алофона, среће и делимично обезвучен фон, док је потпуна десоноризација необична. Оваквим статусом /в/ се уклапа у тенденцију делимичног обезвучавања опструената, али не и десоноризације.

Релативној стабилности /в/ у овој позицији доприноси контакт са сретечким говором, али и са осталим делом подгорског говора, у коме је замена /в/ са /ф/ мале снаге.

У групи /в + безвучни опструент/ нису потврђени билабијални алофони карактеристични за виша села подгорског говора (Младеновић 2022: 209), у којима је овакво чување фонолошког статуса развијено заједно са сиринићким говором.

а) Мо́рал'е да *и́дев*, тре́бало да *збе́рев* сл'и́ве, л'у́ди да *се збе́рев*, е́не *т̄р́ч'ив* по у́л'ице, *ко́сив* у на́с, *бра́т̄ов* си́н, ул'е́нала у *бра́т̄ов* ста́н, а́ ʲе *ње́гов*, те́лци ч'е *п̄о́раснев* до је́сен', мло́го ми ʲе *ч'е́в* за ње́га, нека ти ʲе *жи́в* и *здра́в*, а́јде га у́вати *за о́глав*, а што́ си *мр́сол'ав* („слинав'), ти́ си *Не́дељков* у́нук, ти́ си *Ми́рков* си́н, а та́ј бе́ше *гу́шав*, ни *мр́т̄ав* не́ би ре́ка, у *ње́гов* дво́р, де́ се и́згуби *Ве́кослав*.

б) А ч'е ни *до́несев*ᵠ да ви́димо, де́ца *т̄р́ч'ив*ᵠ, не́ мо́гал'е да *до́ц'ев*ᵠ, па ве́сел'е *п̄ра́ив*ᵠ, *бра́т̄ов*ᵠ си́н ве́сел'е *п̄ра́ив*ᵠ, би́ч'и ʲе *здра́в*ᵠ, му ре́ч'е и *Не́дељков*ᵠ си́н; *О́т̄ров*ᵠ да по́пиʲеш што́ си та́кви! (клетва); а́ ʲе *де́т̄ет̄ов*ᵠ, а́ си *здра́в*ᵠ, ста́п ти ʲе *т̄е́т̄инов*ᵠ.

в) Му се изгу́бија *о́глаф*, нека *до́несеф* то́ј што *и́маф*, па ако ʲе *мр̄таф*.

В. и примере у т. 94.2.3.

[56] Реметић 1996: 397–400, Младеновић 2022: 208–209.

[57] Павловић 1939: 93–106, Младеновић 2019: 213–226.

21.4.2. Глас /в/ испред безвучног сугласника

У овој позицији /в/ се у потпуности уклапа у дистрибуционо ограничење својствено осталим опструенатима, па долази до замене /в/ са /ф/:

по ма́ло *т̄ра́фке*, *Јофч'е́т̄ово* де́те, ч'у́ваја и *о́фце*, ма́ти му би́ла *из Дра́јкофце*, а́ си ч'у́ја *за Се́фце* у Сири́ничʼе, смо бра́л'е ц'урц'е́вдəнске *т̄ра́фке*, у́зеш ту́ј *це́фку*, ни зна́м а́ се ојáгњил'е *о́фце*, *Јо́фч'е* ни би́ја; А што́ ч'емо са́ге, *ку́кафци* ми́?!; у́зи и је́но *гла́фч'е* ку́пус, а ч'и́ја ма́ч'ка *ма́фч'ила* це́л но́ч', му се у́боло је́но *др̄фце* у ру́ка.

21.4.3. Именице „грудва“ и „буква“

Обе именице чувају старији облик без /-в-/:

и́мало *гру́де* у н'и́ва, ту́ч'ите *гру́де* оз мо́тика, у́зеш *гру́ду*;

исе́космо и је́ну *бу́ку*, не́ са до́бре шти́це *од бу́ка*, и́сеч'и и *бу́ку*.

Овим облицима врбички говор део је ширег ареала околних говора[58].

21.4.4. Судбина иницијалне групе **въ-*

Ова стара група доследно је замењена са *у-* (*у́довац*, *у́нук*, *у́нут̄ра*, и́ди *у л'и́ваде*). Испадање континуанта некадашњег **въ-* у *т̄о́рник* (до́ша *у т̄о́рник*, ако мо́же *до т̄о́рник*), ако није лексичка позајмица, могућа је аналогија према *п̄оне́дељник*, на што упућује и заједнички суфикс.

21.4.5. Глас /в/ у интервокалном положају

Глас /в/, осим у малобројним гласовним секвенцама, остаје стабилан. Оваквом стабилношћу врбички говор наслања се на јужнометохијско стање. Како показује дијалекатска грађа аутора ове монографије, исто је стање и у говору села Дојнице, са којим врбички показује и највећу сродност.

21.4.5.1. Г р у п е /вокал + в + а/

а) *-ава-*:

до́шл'е ми *на сла́ва*, *сна́ва*, по́сипи *кра́вама*, по ма́ло *т̄ра́ва*, ја́ бе́шо куд н'е́га *на сла́ва*, му лу́пнала *гла́ву*, до́шл'е *на сла́ву*, и *сла́ва* ни би́ло три́ дə́на, сла́ма се по́сипе *кра́вама*; *не́* ми *да́вала*, ти *си* га *п̄озна́ваја*, ч'е *у́даваш* де́војч'е, а ч'е до́ц'ете *на́вамо*, не́сəм *здра́ва*;

и мо́ја *сна́а*, а и *сна́а* рабо́тала.

б) *-ева-*:

не́ се за́девај, ме *заде́вал'е.*

в) *-ива-*:

на́ша *н'и́ва*, Ста́нкова *њи́ва*, *ч'е* те *це́л'ива*, ме *цел'и́вал'е*, ни́ти би́ла *кри́ва*, ти́ си *кри́ва*, *сл'и́ва* да се о́бере, смо па́днал'е *у ко́п̄риве*, и́мало и *ко́п̄рива* у дво́р, смо *се п̄окри́вал'е*.

[58] Исто је и у контактним говорима. Уп. Павловић 1939: 71, 127, 178; Младеновић 2019: 277, Реметић 1996: 398, 416, 442, итд.

г) -*ова*-

два́ *ш́овара* жи́то, до́не^ј^а је́н *ш́овар* жи́то, и *п́опова* же́на, ако те *до́ватим* за ко́се, се ко́си *о́вако*, *го́шова* ^ј^е, а́ си *го́шова* ос но́сен'е, *п́опова* ра́бота, ми до́шла *ње́гова* брата́ница, то́ј ми ^ј^е *бра́шова* ку́ч'а, и *Ми́шрова* ч'е́рка.

д) Група -*ува*-:

Група -*ува*- стабилна је у глаголским основама:

а сна́а *посипу́вала*, *не́ се виц'у́вал'е*, и то́ј се *купу́вало*, *смо вржу́вал'е* сно́пови, же́не *се обуку́вал'е*, све́ сна́а *изу́вала*, *смо се омрсу́вал'е*, ми́ сво́ј о́бич'ај *ч'у́вамо*, ако те *у́ваш́им*, и ве́тар *ду́ваше*, о́фце *смо ч'у́вал'е*

В. примере и у т. 91.4г.

21.4.5.2. Г р у п е /вокал + в + е/

а) -*аве*-:

и́мало јо́ште и *у кра́ве*, му до́шл'е све́ *сна́ве*, о́не не́ би́л'е *у́лаве*, ка да и́мав^ф^ не́што *у гла́ве*, у́дри *у гла́ве*, не́ и́шл'е *голо́главе*, све́што ги про́шло *пре́ко гла́ве*.

Наслањањем на испадање /в/ из осталих глаголских облика са групом -*ави*-, глас /в/ испада и из групе -*аве*- у трпном глаголском придеву:

Све́ би́ло *сша́ено* на а́стал, смо но́сил'е *пра́ени* о́пэнци, ку́ч'е ни би́л'е *пра́^ј^ене* ос ка́мен' и ос ка́л.

б) -*еве*-:

ни на́шем *деве́рима*, *де́вер* и *девероѵица* кут мла́ду, *о[д] де́вера* да́р.

в) -*иве*-:

У на́ше *ње́ве*, и во́да да и́де *пре́з н'и́ве*, же́не би́л'е *кри́ве*, *кри́вела* кэд и́шла, ра́кија *о́ш сл'и́ве*, не́ ро́дил'е *сл'и́ве*, а што́ ти са о́не па *кри́ве*, то́ј не́ било *искри́вено*.

г) -*ове*-:

гове́дама спре́мила се́но, да се да́де со́л *гове́дама*, и́мало *му́ве на го́ведо*, јо́ш је́но *го́ведо*, а сте ги кр́мил'е *го́веда*, би́ч'и *ч'е́ па́сев го́веда*, до́ша ни́кој *ч'о́век*, дotéрал'е *го́веда*, дotéрал'е и тво́ја *го́веда*, о́бедве *го́веда*, *го́ведо – го́веда – гове́дама*, през *н'е́гове* н'и́ве, и те́ј *ње́гове* се́стре, да но́симо *руко́вец'и*, је́н *ру́ковец'*, ка́кви *ч'о́век* бе́ше о́н, ни је́н *ч'о́век*.

д) -*уве*-:

не пе́цал'е и *бу́ве*, те́пај ги *бу́ве*, му́ка *оз му́ве*, о́бој *су́ве* ч'а́рапе, на *су́ве* гра́^ј^н'е, и́мало *му́ве* на све́ стра́не, *бу́ве* ни досе́ц'ал'е мло́го, нити сте *глу́ве*, што́ *не́ се одзи́ваш́е*.

21.4.5.3. Г р у п е /вокал + в + и/

а) -*ави*-

а[1]. У глаголским основа /в/ доследно испада из групе /-ави-/:

ч'е на́прајмо и ми́, *да о́сшајм*, *о́сшајше*, *на́прај*, *на́прајше*, му *на́прајл'е* ку́ч'у, ме *о́сшајла*, *смо на́прајл'е* ку́ч'у у Ку́рило, а ка́ко да *о́сшајм* жи́то,

пра́јл'е мо́стови, ше́с ме́сеца ме *о́стајла*, *на́прајл'е* зи́дови, ве́сел'е *пра́јм*, да *на́прајм* гу́но, *ста́јш* ма́ло со́л, *о́стајш* је́н дэ́н, ни́ти *смо за́брајл'е*, *за́брајла* де́ би́ла.

Али је: да *сла́вимо* сла́ву, ви *се поздра́вија* о́тац. Опстанак /в/ подржан је именицама *сла́ва* и *по́здрав*.

а[2]. У облицима именица и придева /в/ је стабилно:

ласта́вица, *кука́вица*, а́ ви́диш да и́ма *ласта́вице*, *кука́вица* ку́ка у не́ко^{ј}е дрво, *ру́кави* му би́л'е исце́пане, и́спл'ети *рука́вице*, е́те ту́ри ру́ке *у ру́кави*, а се ви́ди *пре́з ру́кави*, *у ру́кави* му би́л'е, ре́кни *здра́вицу*, да сте жи́ви и *здра́ви*, от *пра́ви* тру́пови.

б) *-еви-*

У Нмн. / ОПмн. именица м. р. на сугласник у аломорфу *-ев-и* /в/ остаје стабилно:

оз је́жеви, *за но́жеви*, *ко́шеви*, се нако́тил'е и *је́жеви*, не́^{ј}е ша́ла *оз но́жеви*, све́ смо ту́рал'е *у ко́шеви*, *тро́н'еви* от шти́це, *го́ч'еви* на сва́дба, *кр́севи* се искр́шише.

в) *-иви-*:

а *жи́вим* не́како, да сте *жи́ви* и здра́ви, о́ни са *кри́ви*, а што́ ти са *кри́ви*, што́ *кри́виш* док и́деш, ако *до́живим* да и́мам прау́нуци.

г) *-ови-*

У Нмн. / ОПмн. им. м. р. са проширењем основе /в/ у форманту *-ов-и* показује изразиту стабилност, чиме се врбички говор наслања на јужнометохијски ареал, пошто у сретечком говору /в/ у овој позицији показује склоност ка билабијализацији и испадању.

дэ́нови, *от сэ́нови*, а на́ши *пэ́сови*, *по дво́рови*, *но́сови*, *мо́стови*, *гра́ови*, *стра́ови*, *гре́ови*, се да́вало *оз да́рови*, *си́нови* не́-знал'е, да ви́кнем *си́нови*, да се у́плашиш *от сэ́нови*, о́вија *дэ́нови*, ги вр́за *пэ́сови*, и ву́ци бе́гав^{ф} *от пэ́сови*, ву́ци по *дво́рови*, а што́ да збо́рим *за о́рлови*, смо спа́л'е *по тро́н'ови*, пра́јл'е *мо́стови*, а ја́ ч'е вр́зујем *сно́пови*, и́ма ра́зни *гра́ови*, ч'е те у́тепав^{ф} *гре́ови*, оте́рал'е *во́лови* у пла́^{ј}н'ина, да да́де *да́рови*, на́прајл'е *зи́дови*, се да́вало *оз да́рови*;

и *сино́вима* ку́ч'е, ка́жи *сино́вима, сино́вима* награ́дија, по́кажи *сино́вима*, ка́ко да не́-дадем сво́им *сино́вима*.

Ретки су и примери са билабијалним фоном у овом облику:

да́рови се да́де, а не́ма *си́нови*, *сва́тови* кэ^{т} ч'е сти́гнев.

д) *-уви-*:

не́са *су́ви* о́раси, на *су́ви* тру́пови, а ка́ко да збо́рим оз *глу́ви* л'у́ди, не́са *глу́ви*.

21.4.5.4. Г р у п е /вокал + в + о/

а) -*аво*-:

Ми до́неси во́ду, *сна́во*.; *кра́во*, *у́баво* бе́ше, не́-било *здра́во*, *у ӣе́мбаво* се ту́рало, л'и́це му би́ло *кр́ваво*, офа́рбал'е *у ӣе́мбаво*.

Именица „снаха" потврђена је и са отвореним хијатом. С обзиром на то да се јавља и облик *сна́ва*, може се закључити да је облик са отвореним хијатом настао испадањем /в/: Де́ си, *сна́о*?

б) -*ево*-:

гре́воӣа, и ја́ и́ди *л'е́во*, та́ј во́л *л'е́во*, *де́војка* би́ла у ро́дн'ина, све́ *де́војке* у се́ло, *девој́кама* ги се кажу́вало, је́но *де́војч'е*, и́мало и *дево́јч'ики*.

в) -*иво*-:

а збо́ри *ӣи́во*, *ӣо́ӣиво* збо́ри, *мəгљиво́*-време, бе́ше *мə́гљиво*, ми ʲе *кри́во* за ње́га, де́те не́ ти ʲе *кри́во*.

г) -*ово*-:

го́ӣово да и́демо, *ӣо́ново* ч'е вр́не, и́шл'е *ӣо́ново*, у *ње́гово* по́л'е, слу́жија *у Те́ӣово*, *бра́ӣово* де́те, *Славе́ӣово* ку́ч'е, *Ма́рково*, *Јова́ново*.

Забележени су у овој позицији и билабијални фонови:

го́ӣowo за до́нəс, *ӣо́nowo* да до́несе, *н'е́гowo* па *н'е́гowo* да би́не.

д) -*уво*-:

нити ʲе *глу́во*, де́те му је *глу́во*, се́но а́ је *су́во*, у́зи *ӣо́суво* си́рен'е.

21.4.5.5. Г р у п е /вокал + в + у/

а) -*аву*-:

гу до́неси *кра́ву*, да збе́рем *ӣра́ву*, *сла́ву* смо сла́вил'е, ако и́маш *сна́ву*.

Потврђено је и: па ви́кни *сна́у*.; А *сна́у* де́ си ви́дела?

б) -*иву*-:

и *сл'и́ву* да обе́рете, *жи́ву* не́ мо́гал'е да гу *у́ваӣив*^{ф}, на *кри́ву* гра́њу.

в) -*ову*-:

по́коси *о́вуј* стра́ну, да у́зеш *о́вуј* књи́гу, *ње́гову* њи́ву у́зел'е.

г) -*уву*-:

у́тепај *бу́ву*, ни́кој не́ч'е *су́ву* тра́ву, не́ му изл'е́ч'иле̇ *су́ву* ру́ку, ви́ди *му́ву*.

ГЛАС Ј

21.5. У врбичком говору артикулација /ј/ показује варијантност – среће се сонант са већом или слабијом фрикацијом, а из неких позиција и испада. На његову стабилност, поред позиције у говорном низу, утиче и темпо говорења.

Са дијалекатског аспекта од интереса је судбина овога гласа у међувокалском положају, пошто у овој позицији /ј/ показује и највеће колебање.

У врбичком говору /j/ је стабилније него што је у граничним северно-шарпланинским говорима у Средској[59] и Сиринићу[60], а приближава се ономе које карактерише јужнометохијске говоре[61]. Треба истаћи да је у врбичком говору пасивнији изговор нешто очигледнији, и то претежно у међувокалској позицији, у облицима неких заменица, како је и иначе у сретечком говору.

21.5.1. Глас /j/ на почетку речи

На почетку речи /j/ је изразито стабилно:

и *јéтрва* рéкла, да *јéдемо*, *јóпе* пóч'нал'е да зúдав, на виц'éни^j^е долáзил'е куд млáду *јýтре*, нúти *јá* сəм гу знáја, куд млáду *јýтре*, *од јáгн'ич'и*, ни кýпија *јáгње*, *јáган'ци*, јóш *јéно* сéло, úмам двé *јéтрве*, зáкласмо и *јáре*, úма *јéде^ј^н'е*, ýзеш *јýже*, *јóш* да ми дóнесе, *јóш* úмам, бúја *јéмпут* оз мéне, *јáшиш* на кóн'а, нéмамо *јéмпут*, бúла *јéна* жéна, *Јóван* ми ^ј^е дéвер, *јá* ти збóрим, *јá* да úдем, *јýтре јóпе* úдемо у грáд^т^, тýри *јáстак* под глáву, óн бúја *јéдинац* у мáтер, нúти вúдим *јáзафци*, úмало *јáрам* на вóлови.

21.5.2. Глас /j/ на крају речи

На крају речи /j/ се понаша двојако – потврђено је са пуном (а) или ослабљеном фрикацијом (б). Интензитет артикулације зависи од темпа говорења, али и од удаљености од акцентованог слога. Уочено је да је у бржем говорењу у овој позицији чешће /^ј^/, затим да је слабија фрикација факултативно присутнија у финалној групи -*ej*.

а) *Кóј* нé мóгал'е, *тýј* сéди, *нéкој* пéтнаес, *нéкој* шéснаес, *кóј* ти ^ј^е *твóј* брáт, нéма *нúкој* у сéло, и ме *óстај*, га *óстај*, ако *нáпрај* кýч'а, се *нáпрај* ч'ýдо, а штó ти ^ј^*е тóј* по рýке, ги *пóтерај* кýч'ики, *тýј* смо спáл'е, *óвуј* крáву прóдади, свú смо úмал'е *рáзбој* у кýч'а, *пóтерај* пóбрго кóн'и, а мú нéмамо *тáј óбич'ај*, ми ^ј^е бóлно и *тóј* дéте, нé-могу да жúвим од *óвеј* жéне, а пáмтиш *óнеј* дрва до пóток, намéтамо сéно на *тéј* нáвиљци, *кóј* па мóгаја да знá, *нúкој* нé-треба да знá, па *пóсипуј* свé по рéд, рáно *се дúзај* и *ýзимај* да рáботаш óдма;

б) ýзи и *тé^ј^* пáре, смо узúмал'е и у *тé^ј^* пóстаре стрúне, мéтнеш и *тý^ј^* трмку, а óна па се *смé^ј^*, да се ýплашиш о[д] *тé^ј^* кýч'ики, па *ýврч'а^ј^* слáму за јýжице, *úстера^ј^* гóведа до говéдара, и стáлно *пóдиза^ј^* слáму у врā, нáш *óбич'а^ј^* бə́ш бúја дóбар.

21.5.3. Глас /j/ у средини речи испред сугласника

У средини речи испред сугласника посведочени су само примери са /j/ нормалне артикулације. Глас /j/ < /и/ не разликује се по акустичко-артикуларционим својствима од /j/ другог порекла.

[59] Павловић 1939: 103–105.

[60] Уп. Младеновић 1999: 227.

[61] Уп. Реметић 1996: 392–397; Младеновић 2022: 209, подримски говор (према мом материјалу).

До́јнице, *њо́јна* ма́ти де́сет ро́дила, о́на ʲе *на́јмлада*, ни тə́д не́-знала де́ ʲе *Ст҃а́нојка*, *ова́јзино* де́те, *т҃а́јзино*, *она́јзино*, *о́бојца* си́на му се ожéн’иле, *дво́јца*, *т҃ро́јца*, *де́војка* би́ла у ро́дбина, ше́с ме́сеца ме *о́ст҃ајла*, *на́п҃рајл’е* зи́дови, ка́ква ʲе *де́војка*, *кра́вајч’е*, *крава́јч’ики*, и́шла *п҃рекај-се́лски* по́ток; *кəд је* л’е́тн’о вре́ме, *узи́мајт҃е* мо́тике у ру́ке, *се ди́зајт҃е* од а́стал, *бе́гајт҃е* ако мо́рате, *ч’е на́п҃рајмо* и ми́, *о́ст҃ајт҃е*, *на́п҃рајт҃е*, да *о́ст҃ајм*, *о́ст҃ајт҃е*, му *на́п҃рајл’е* ку́ч’у, *смо на́п҃рајл’е* ку́ч’у у Ку́рило, сва́дба ч’е *на́п҃рајмо* и ми́, *о́ст҃ајт҃е* се́но непоко́сено, *на́п҃рајт҃е* и ви́ по́гол’ем зи́тд, а́јде *ист҃е́п҃ај-га*.

21.5.4. Глас /ј/ у вокалским групама

21.5.4.1. Г р у п е /вокал + ј + а/

Глас /ј/ је различите стабилности у вокалским групама са /а/ иза /ј/.

У групама /аја/, /ија/ и /уја/ /ј/ је стабилно.

У групи /еја/ доминира алофон смањене фрикације /eʲa/.

У групи /оја/ /ј/ показује знатну нестабилност, пошто су забележени примери нормалне фрикативности, али и примери, пре свега заменице, из којих овај глас испада.

а) -*аја*-:

А зар и те́бе те *о́ст҃аја*, сиро́тицо?; *се́днаја* на пра́гк, што *си на́п҃раја*, и *за́лаја* јо́ш је́но ку́ч’е, *изра́снаʲа* ко́ломоч’; Чə́сни кр́с те *ут҃е́п҃аја*!; *се́днаја*, што́ си *се сва́ц’аја* оз њу́, ску́по ми *п҃ла́ч’аја* ста́н; *п҃ро́маја* ч’е ме у́тепа;

и ја́ *сəм и́маʲа* бра́та, а ко́ј *зна́ʲа* да ч’е би́не ра́т, *л’е́гнаʲа* си́ноч’ и не́ се пробу́дија, о́н ги *школу́ваʲа* све́ де́ца, *се сп҃ре́маʲа* да о́тине, ме забо́л’ела гла́ва *от҃ п҃ро́маʲа*, и о́н *се́ʲаʲа* ко́ломбоч’;

гра̄ се *се́јаа* прес ко́ломбоч’.

б) -*еја*-:

у́зеја да ко́си, га забо́л’ела ру́ка *у се́јан’е*;

слу́нце *огре́ʲало*, *изго́реʲа* и др́ва, га *ви́деʲа* на со́как, а о́н па *ми́сл’еʲа* на бра́та, ни *до́неʲа* је́но ку́ч’е, на о́ген’ *смо се гре́ʲал’е*, *жи́веʲа* ка у́довац, *у́зеʲа* па́ре, *до́неʲа* же́ну до се́ло, о́тац ми *у́мреʲа*, *до́неʲа* је́н то́вар жи́то, *у́зеʲа* је́нога ко́н’а, гу *у́зеʲа*, *изго́реʲа* и то́ј, *ви́деʲа*, а о́н па *ми́сл’еʲа*, а га зна́ш *мо́ʲега* зе́та, по́ləко би́ло кə[д] до́шл’е *веʲа́л’ице*, вра́г га *о́днеʲа*, ко́ј ц’а́вол га *до́неʲа*, ба́шч’а ми би́ла *се́ʲана*, е́те га *п҃от҃ ст҃ре́ʲа*;

п҃о́ч’еа да ʲе́де, *до́неа* је́н са́ндак, и све́кар ми *у́мреа*.

в) -*ија*-:

А о́н па *се ожéн’ија* оз њу́, сəм *се же́њија* два́пут, ко́ња де́вер *во́дија*, *гра́дија* мо́стови у преду́зеће, *сəм би́ја* же́њет, док *сəм би́ја* у се́ло, *сəм гра́дија* ци́пел’е, то́ј кət *сəм би́ја* де́те, *п҃у́ш҃т҃ија* кра́ве у л’и́вада, *се иса́бија* ра́диʲон, кət ти́-*бија*, *ку́п҃ија* и две́ мо́тике, *п҃у́ш҃т҃ија*, да у́зем от сво́ја *фами́л’ија*, ми *доса́дија* та́ј *п҃ија́ница*, *ч’и́ја* си ти́, *о́вија* што са по́стари, *оз о́вија* да и́дем, за *т҃и́ја* ро́ц’аци;

тóј нéмало *у* мóја *фамúлиʲа*, а вóјску *сəм слýжиʲа* у Крáл'ево, Бóг ме *сп̄áсиʲа*, а бúч'и му ʲе *ал'éргиʲа.*

г) -*оја*-:

рабóтал'е сəс *мóја* дéца, дотéрал'е и *т̄вóја* гóведа, тóј *њóјан* рóдᵀ, и *Сп̄óјан* Дрáгин, óни *другóјако* збóрив, *куп̄ Сп̄áноја* óтини, ýзи *од Блáгоја*;

се п̄óʲало и тóј, *нéкоʲа* жéна од Л'ýбижду, *кóʲа* ти ʲе пóдобра; *Нéкоʲа* óч'е да рáбота, *нéкоʲа* úч' нéч'е нú да ч'ýје.;

нéкоа мáч'ка úзела мéсо, дóшла сəᶜ *своá*-деца, дóшла оᶜ *свóа* дéца; *п̄óала* оз девóјч'ики, а и *мóа* снáа рабóтала, *нéкоа* жéна, *нúкоа* мáч'ка ни мл'éко нéч'е, *кóа* јéтрва ти кáзала, па *смо п̄óал'е* на -úи; Тáј *кóа* мéси, нé-ишла у пóл'е.

д) -*уја*-:

сəм *ч'ýја* што кýпил'е и звóно, а си *ч'ýја* штó бúло.

21.5.4.2. Г р у п е /вокал + ј + е/

У вокалским групама са /е/ у другом делу, осим у групи /ује/, /ј/ се најчешће реализује са ослабљеном фрикативношћу.

а) -*аје*-:

да *се најéдемо*;

Стрéтеч'ка *жýп̄аʲе* дрýго, *óнаʲе* удáдена, *сéст̄раʲе* у Бéоградᵀ.

б) -*еје*-:

да *жњéʲем*, *се смéʲем*, *Врбúч'ан'е-ʲе* нат кáсарна, ни óн *нéʲе* за рáбота, сéдни при óген' да се *згрéʲеш*, *нé-сеʲем* вúше бáшч'у, трéбало да *жњéʲемо* сəс јéтрву, *се смéʲем* пред л'ýди, ни óн *нéʲе* за тóј, сéло *нéʲе* дáл'еко од грáд, *ч'úʲе ʲе* вóј дéте, *дéʲе* Стáномир, *от̄ шт̄úце-ʲе*.

в) -*ује*-:

на вицʲéниʲе долáзил'е, нáпре се гљéдало *п̄о фамúл'иʲе*, *т̄рéбало да спúʲем*; *Кóј т̄иʲе* твóј брáт?; а мóжеш да *спúʲеш*, нáрод *п̄óп̄иʲе*, *ч'úʲе* ʲе вóј дéте, а *ч'úʲе* гóведо.

г) -*оје*-:

úдеш *кот̄ свóʲега*, кукáвица кýка у *нéкоʲе* дрво, а úма *нúкоʲе* врéме, да úдеш куд *мóʲега* брáта, *т̄áкоʲе* за сəг.

д) -*ује*-:

да *се ч'ýје*, *се дáрује*, да га *шкóлује*, *се ут̄éп̄ује* од рáбота, да *óбује* цúпел'е, а óна да *ст̄рáмује*, зéмн'а *се оцéдује*, тóј што ти *кáжујем*, и прво *óбује* цúпел'е, ка нéшто да му се *п̄рикáжује*;

трéбало да *вржуʲем* снóпови, да га *дáруʲе*.

21.5.4.3. Г р у п е /вокал + ј + и/

Групе /вокал + ј + и/ ретке су због сродности гласова /ј/ и /и/ и њиховог сажимања или испадања /ј/.

Потврђено је испадање /ј/ из свих група са /-и/ иза /ј/.

У групи /оји/ у облицима заменица /ј/ по правилу опстаје. Доминирају примери са /ʲ/.

У групи /оји/ у глаголским основама и облицима бројних именица типа „двојица“ група се своди на /ој/.

а) -*аји*:

не́мало та́кви *оби́ч’аʲи*, а зна́ш за н’и́ни *оби́ч’аʲи*;

ако тре́ба и *оби́ч’аи*, та́ко и куд на́с *оби́ч’аи*, му се исце́пала *ма́ица*, у́зи су́ву *ма́ицу*.

Група /аи/ < /ави/ сводн се на /ај/ у глаголским основама: *на́прај*, *о́стајте*.

б) -*еји*-:

од *Андре́ина* де́ца, *А́ндреин* си́н Бла́гој.

в) -*иј*и-:

та́ј тра́ва се ви́ка *змиʲин* је́зик, а *ч’иʲи* си ти́, *те́рзиʲин* си́н, *судиʲине* ко́ла;

и́ма *змиине* ру́пе, *ч’ии* би́л’е ти́ја сва́тови, *ч’ии* са о́вија, то́ј по́старо *терзи́ино* де́те, во́ј је *суди́ина* ку́ч’а.

г) -*оји*-:

да оти́нете *у сво́ʲи*, *мо́ʲи* о́тац и ма́ти, *ни́коʲи* и́шл’е по ра́боте, се л’у́тил’е и *мо́ʲи*, *не́коʲи* де́ца, *ко́ʲи* ве исте́рал’е;

да *не се за́гној* ра́на, и *дво́јца*, *тро́јца* не́-дошл’е, да *и́зброј*ш, да *по́дој* де́те, ми́ се *о́двојсмо*, *на́пој* ко́ња, *на́појте* сто́ку;

би́ја је́н *Сто́иљко*, а је жи́в *Сто́иљко*, је́н *Во́ислав* от Стре́цка.

д) -*уји*-: група није потврђена.

21.5.4.4. Г р у п е /вокал + ј + о/

Групе /вокал + ј + о/ практично нису потврђене.

а) -*ајо*: група није потврђена.

б) -*ејо*-: група није потврђена.

в) -*ијо*-:

не́маше ни *ра́диʲон*, ви́ди га *камиʲо́н*, *авиʲони* над на́с, нити смо ви́дел’е не́коʲи *авиʲони*; А ме по́знаваш, *Ма́риʲо*?

г) -*ојо*:

Сто́јо, де́ си би́ла?

д) -*ујо*-: група није потврђена.

21.5.4.5. Г р у п е /вокал + ј + у/

У групи /вокал + ј + у/ /ј/ је знатне стабилности у групама /ају/ и /ују/. Глас /ʲ/ као факултатива реализација посведочена је у групама /ају/ и /ију/. Факултативно испадање забележено је у облицима заменица у групи /ају/.

а) -*ају*:

па ту́риш *ма́ју*, *ма́ју* смо купу́вал’е, *ма́ју* смо купу́вал’е у При́зрен, бе́гај от *про́мају*, на́прај *про́мају* да и́скоч’и ди́м.

б) -*еју*-:

о́тиша *по̄т ст̄ре́ју*, по́прај *ст̄ре́ју*, ви́кни и *А́ндреју*;

бе́гај *по̄т ст̄ре́ʲу*.

в) -*ију*-:

скр́ши *ши́ју*, уте́паја *зми́ју*, ви́деʲа *И́л'ију*, гл'е́дамо *у Ср́бију*, пр́во *фами́л'ију* гље́дај, ви́кнаше *Ц'о́рц'ију*;

не́мамо *муни́циʲу*, смо и́зел'е *т̄у́ршиʲу*, да́ј ги *т̄е́пциʲу*, и ки́ло *ра́киʲу*, а и́мам *п̄е́нзиʲу*, а за́што сте ви́кал'е *мил'и́циʲу*, не оте́раше *у Ср́биʲу*.

г) -*ују*-:

ви́кни *Ст̄о́ју*, о́раја ту́ј *сво́ју* њи́ву, и́мал'е *сво́ју* воде́ницу, ни *сво́ју* ма́тер не гље́даʲа, *не́кују* ни́ ч'е ви́диш;

ма́тер л'и ти *т̄во́ʲу*, *ко́ʲу* да ви́кнем;

а ви́де *сво́у* ма́тер, и *т̄во́у* ку́ч'у упа́л'ил'е, и *мо́у* же́ну, на́прајл'е *не́коу* шко́лу, *ко́у* н'и́ву да про́дадем, *не́коу* же́ну ч'е ти на́ц'емо.

д) -*ују*:

не́мамо ни *ст̄ру́ју*, награ́дија и *ст̄ру́ју*, *у́ју т̄ру* се ди́нем, би́ч'и и *у́ју т̄ру*.

21.5.5. Замена /ђ/ са /ј/

У врбичком говору у мањем броју примера у презенту у сложеницама глагола **iti*, поред примера са /ц'/ /< ђ/ забележена је и замена са /ј/. Оваква замена, која није потврђена у дојничком (према мом материјалу), преузета је из сретечког говора. Иначе је у Врбичану и Дојницу *си́ноч'* (уп. са сретечким *си́нојка*).

а) ако *до́ʲе* у ку́ч'а, *ч'е про́ʲе* по пу́т, стреч'у да *наʲеш*.

б) Од Бо́га до́бро да *на́ц'еш*!; ч'е *до́ц'е*, не́мало ни мо́стеви де́ да *про́ц'емо*, же́на о́дма да *до́ц'е*, *ч'е про́ц'ем* преко л'и́вада.

21.5.6. Протетичко /ј/

У врбичком говору вокалски почетак затвара се протетичким /ј-/ у истим лексемама у којима се затвара у околним говорима призренско-јужноморавског типа[62], укључујући ту и сретечки говор.

Јо́ш ако и́ма, *јо́ш* не́сэм ви́деʲа, у́зи *ју́же*, смо пра́јл'е и *ју́жице*, *у је́сењ* се бе́ре, *је́мт̄ут̄* да ка́жем, и *ја́* и́мам, *ја́јца* да фа́рбамо, ч'[е] и́демо *ју́т̄ре*, и *је́ч'ам* се је́ло, и́мало и *је́ч'ам*, да́ј ми *ју́же*, *ју́жицу* ч'е у́зеш, би́ја *је́н* ч'о́век, *је́ни* оти́доше та́мо, *је́ни* л'у́ди о[д] До́јнице, *ја́рам* за во́лови, и мо́ја *је́т̄рва*, ка́жи и *је́т̄рве*, две́ *је́т̄рве*, *у ја́сле*, у се́ло *Је́зерце*, и́ма *ја́зафци*, ува́тисмо две́ *јере́бице*.

[62] Уп. Реметић 1996: 393, Младеновић 2019: 243–244, сретечки говор (према мом материјалу).

21.5.7. Антиципацијско /ʲ/

У говору Врбичана испред алвеопалаталног /н’/ развија се факултативна антиципацијска палаталност без фонолошке вредности[63]. Снага ове балканистичке иновације у врбичком говору мања је од оне у јужнометохијским говорима, који су и крајња тачка присуства ове особине.

Више о овоме и примере в. у т. 21.6.2.1.

Није потврђена антиципацијска палаталност испред /ч’, ц’/ < /ћ, ђ/, иначе својствена сиринићком говору (Младеновић 2019: 247–251), а потврђена малим бројем примера и у говору виших подгорских насеља окренутих Сиринићу (Младеновић 2022: 208).

ГЛАС /Њ/

21.6. Назални палатални сонант /њ/ у врбичком говору захваћен је факултативним смањењем палаталности, чиме се остварује корелација са судбином /љ/. Присуство алофона /њ/ и /н’/, али и антиципацијска палаталност /ʲн’/, говоре да је овај идиом судбином /њ/ део јужнометохијског ареала, с напоменом да је број алвеопалаталних реализација /н’/ мањега обима него у осталом делу подгорског говора (уп. Младеновић 2022: 207–208). Нешто већа стабилност палаталности /њ/ може се довести у везу са упливом сретечког говора, са којим је овај дијалекатски микроареал у непосредном контакту.

Није потврђена супституција /њ/ са /н/, осим у придеву *до́љни* (на *до́љни* зи́д, у *до́л’не* л’и́ваде). У овом примеру је дошло до метатезе палаталности подржане прилогом *до́ље*. Иначе, опстаје палатални / алвеопалатални назал у придеву *го́рњи*.

Као траг ближег контакта са сретечким говором уочено је умекшавање у групама /ни, не/ > /њи/н’и, ње/н’е/ у ограниченом броју лексема.

У делу лексема /њ/ је морфолошког порекла, пошто је очигледно ширење палаталног алтернанта из аломорфа са овим гласом.

На присуство предњонепчаног или алвеопалаталног алофона не утиче порекло /њ/.

21.6.1. Етимолошко /њ/

а) *њ* (< њ):

ја́гње, *ја́гњич’и*, и ја́ у́зо је́но *ја́гње*, *ко́њ*, *си́рење*, *ко́пање*, *ње́кња*, и *њи́ма* ги ка́жи, а́ си и́маʲа *ко́њи за вр́шење*, љу́ди завр́заше *ко́њи*, ми ре́коше *за њу́*, све́ *њи́ве*, се оже́њија *оз њу́*, и́шла *на ко́ња*, *ко́ња* де́вер во́дија, та́ко да́деш *ко́њу* и́ме, *у њи́ва* да ко́памо, бе́гај *од о́гењ*, ни ку́пија и *ја́гње*, а де́ и́ма *ја́гњич’и*, збо́рела *оз ње́га*, тре́бало да *жње́ʲемо* оз је́трва, пр́во *о́гењ*

[63] Детаљно о овој појави у балканословенском ареалу в. у Младеновић 2010а, Младеновић 2019: 245–247.

да пре́гори, и́мал’е два́ *ко́ња*, и *ње́му* му је жа́л, за *Бањи́*-веч’ер, не́ма *о́гењ*, *ње́кња* му се оже́н’ија си́н, ни ку́пија и *ја́гње*, а де́ и́ма *ја́гњич’и*, збо́рела *оз ње́га*, пр́во *о́гењ* да пре́гори, на *Бањи́*-веч’ер, бе́гајте *од о́гењ*, и *ње́му* му да́ди, *ст̄ре́дњи* бра́т ми до́ша, скр́шија *ст̄ре́дњи* пр́с, *сиро́т̄иња* смо би́л’е, а́ ти ʲе спра́сна *сви́ња*, на́клади *о́гењ у о́гњишт̄е*, што́ исе́коше о́вуј *цре́шњу*, ка́ко не́-било *бо́гиње*, у́мреʲа *од бо́гиње*; Ако и́ма *ка́рање*, не́ма *рабо́т̄ање*.; до́ша и *младо́жења*, ви́кните *младо́жењу*, до́бре са ве́ј *л’е́т̄ње* сл’и́ве, и смо пра́јл’е кра́вл’о *си́рење*.

б) *н’* (< њ):

бə́н’ак, *Бəн’и́*-веч’ер, *ја́ган’ци*, *у т̄и́гəн’*, *на т̄и́ган’*, на́ша *н’и́ва* ни би́ла поду́гач’ка *од н’и́на*, сəм преговорила *сəс н’е́га*, *л’е́т̄н’о* вре́ме, *је́сен’о* вре́ме, и то́ј *војго́дишн’о* се́но, про́даде и *војго́дишн’о* се́но, ви́ди гу *н’у́*, и *н’е́га* га исте́раше, и о́н је́на *н’и́ва*, ч’е и́сеч’е *бə́н’ак*, у ку́ч’а за *Бəн’и́*-веч’ер, па смо ра́ди за *Бəн’и́*-веч’ер, тə́нко *т̄ре́ден’е*, *на о́ген’* смо се гре́ʲал’е, се́дни *т̄ри о́ген’*, *ја́ган’ци* па́сл’е у л’и́вада, у́зеʲа па́ре *за ја́гн’ич’и*, и́спржи *у т̄и́гəн’*, по́дебел је *од н’е́га*, а за́што да га тə́кнем *ко́н’а*, кəд је *л’е́т̄н’о* вре́ме, кəд је *је́сен’о* вре́ме, у́зеʲа је́нога *ко́н’а*, ми је стра̄ *од н’е́га*, ни *н’е́гов* си́н не́-бија, о́тиша *у* о́нај *н’и́ва*, *ко́н’и* би́л’е за *но́сен’е* др́ва, а *ко́п̄ан’е* ми би́ло на́јтешко, ни́ти се о́рал’е *н’иве*, тво́је *си́рен’е* би́ло на́јмрсно, *т̄ра́шен’е* и *нагр́ч’ан’е* ко́ломбоч’, *ко́н’и* ни са у́морни, ка́кве са *сə́гашн’е* де́ца, преко́јуч’ер за́класмо *сви́н’у*.

в) Више о замени некадашњих полумеких сугласника палаталним /њ/ у *је́сењ* и *дла́ањ* в. т. 27.1.

21.6.2. Секундарно /њ/

У врбичком говору, како је и у околним идиомима, потврђено је неетимолошко секундарно /њ/, које је морфолошког или фонетског порекла. Обимом секунарног /њ/ фонетског порекла врбички говор чини микроареал са сретечким говором[64], са говором Дојница, затим са сиринићким говором[65]. Обухват лексема са секундарним /њ/, посебно са умекшавањем /н/ у групама /ни, не/ у јужнометохијским говорима мањега је обима.

21.6.2.1. Аналошко /њ/

У делу именица увођењем збирних именица у једнинско-множински однос, унети су и резултати оствареног јотовања док је именица припадала збирној множини. Присуство плуралског наставка *-и* могло је да подржи умекшавање примарног /н/:

до ка́мењ, ку́ч’е *сəс ка́мењ*, *ко́шт̄ањ*, оз је́на *гра́ња*, ти па́днаʲа ва́ј *ко́шт̄ањ*, и *ко́шт̄ањи* за Бањи́-веч’ер, *оз* јена́-*грања*, ме́тнасмо *ка́мењи*, не́ се ме́тала *ос ка́мењи*, попа́дал’е л’и́сти *от̄ ко́шт̄ањи*, и на гра́ʲн’е и́мало *т̄р́њи*,

[64] Павловић 1939: 159, Младеновић 2005: 169–173.

[65] Младеновић 2019: 266–270.

бе́ше јен-*гру́мењ*, и́мало и *гру́мењи*, што бе́ше го́л'ем *пла́мењ*, *ко́ч'ањ* на ку́пус и́звртиш оз но́ж, му се сте́га со́л *у* је́н *гру́мењ*, кət сəм се уда́вала не́мало *пр́стењи* од зла́то, ч'е се о́суши и ва́ј *ко́штањ*, и́звуч'и и[з] зе́мњу и *ко́рењ*;

ос ка́мен' на ја́збака, ме́тна је́н *ка́мен'*, ку́ч'е *сəс ка́мен'* би́л'е, *тр́н'*, а га и́звади *тр́н'*, *на гра́ʲн'а* и́мало *тр́н'и*, ама оста́нало са́мо *ка́мен'и*, л'и́сти *от ко́штан'и*, и *на гра́ʲн'е* и́мало, се у́боја *на тр́н'и*, не́-мога да про́ц'е *о[д] тр́н'и*, и́ма и *гру́мен'и*, *пла́мен'* до не́бо, твр́д му је *ко́ч'ан'* во́му ку́пусу, *у* је́н *гру́мен'*, и́мало *гру́мен'и* по ше́ч'ер, ги ку́пија *пр́стен'* куд зла́тара, *пр́стен'и* от стре́бро, смо ва́рил'е и *ко́штан'и*, и ва́ј *ко́штан'*.

Именица *тро́њ*, која је потврђена само са /њ/, и иначе овако гласи у свим околним говорима[66]:

и́ди *до тро́њ*, а́јде се ди́ните *ис тро́н'*, смо спа́л'е *по тро́њови*, *ис тро́њ*, а́јдете де́ца *у тро́н'*.

21.6.2.2. Глас /њ/ у групама /ни, не/:

а) Г р у п а /ни/:

ч'е́рка ги *се обљи́зњила*, ме́сто се ви́ка *Ра́вњиште*, *и́спод Ра́вњиште* не́мало л'и́ваде, *у* на́ше *пла́њине*, а о́н па *се оже́њија* оз њу́, а ка́ко да му *за́брањим*, пр́во да га *о́жењим*, тре́бало де́те да *на́рањим*, па ти́ *це́њиш* мло́го ску́по, ка́ко се пра́ј *коломбо́ч'њица*, о́ч'ала да га *по́сињи*, бе́ремо тра́ву *ко́питњик*, *стра́шњица* ул'е́гнала у ме́не, а ка́ко да му *за́брањим* да и́де, сна́ва ми би́ла *рабо́тњица*, ку́ку што ни доса́ц'ал'е *сте́њице*, ни́шта не́ ви́деʲа *у тə́мњина*;

о́тиде пре[д] *тə́мн'ина*, *се раздə́н'ило* кəд о́тиде, да *на́пун'им* два́ес го́дине, и́ди *на́пун'и* во́ду, тре́бало да *зара́вн'имо* л'и́ваду, и́ма н'и́ве *у Ра́вн'ште*, на́шо ме́сто ʲе *пла́н'инско*, о́бојца си́на му *се оже́н'ил'е*, му *се оже́н'ија* си́н, тре́бало да *на́пун'им* бу́рич'и, сəм *се же́н'ија* два́пут, смо бра́л'е и *ко́питн'ик*, тр́ч'и *на́ран'и* го́веда, и та́ко га *ра́н'ил'е* ос пу́шка, мо́га и да га *ра́н'и*, му́жа ми га *це́н'ил'е* мло́го, сви́ смо је́л'е *коломбо́ч'н'ицу*, а н'е́га га *пости́н'ил'е*, у дə́н не́ се виду́вал'е *сте́н'ице*.

На присуство секундарног /њ/ у: да ти и́сеч'ем *стра́шњицу*, се се́кло *стра́шн'ица* – могла су да утичу два разлога: група /ни/, али и умекшавање у групи /шн/ (уп. *стра́шно* и *стра́шњо*).

Именица *тига́њица* среће се редовно са /њ/ (па смо пра́јл'е *тига́њице*, а зна́ш да пра́јш *тига́н'ице*, у́зи јо́ш је́ну *тига́њицу*). Стабилизацији /њ/ допринела је и мотивна реч *ти́гањ*.

Глас /њ/ у именици *ро́дн'ина*, иако може бити морфолошког порекла, вероватније је резултат асимилације у групи /ни/, пошто у синоними-

[66] Уп. Младеновић 2019: 267. О присутности /њ/ у именици и литературу о овом питању на ширем ареалу призренско-јужноморавских, косовско-ресавских и македонских говора в. у Младеновић: 267, напомена 136.

ма *сво́јбина* и *ро́дбина* опстаје *-ина*[67] (би́ло *ве́дрина* ка дэ́н, ју́ч'ер бе́ше *обла́ч'ина*).

б) Г р у п а /не/:

ње́кња, и о́н *је о́жењеш*, сэм би́ја *же́њеш*, би́ло *забра́њешо* да се се́ди на пра́г[к], сэм би́ја *же́њеш* кэд у́мре и о́н, би́ло *забра́њешо*, де́ сте ме́тал'е *ко́миње*, па да вр́не јен-*сн'е́г*[к], и *сњег* да вр́не це́л но́ч', бу́ре не́-било *нашу́њешо* до вр́, де́те ги би́ло *нара́њешо*, ва́ј зе́т је *шо́сињеш*, *забра́њешо* ги би́ло да се вра́ти, у се́ло *Ре́ч'ање*, смо се за́текље у *Ре́ч'ање*;

и де́вер ми би́ја *о́жен'еш*, ро́ден сэм *у Врби́ч'ан'е*, у се́ло *Врби́ч'ан'е*, же́на ми би́ла *од Врби́ч'ан'е*, *Врби́ч'ан'е* [j]е нат ка́сарна, се́ло *до Врби́ч'ан'е*, мло́го смо би́л'е *це́н'еши* та́мо, бо́кал *на́шун'еш* оз ви́но, ни сто́ка би́ла *нара́н'еша*, нити зна́ја да [j]е *шо́син'еш*.

В. примере и у т. 107.7б.

21.6.2.3. Глас /њ/ у групама /шн, жн/:

за́месиш ос ч'е́нич'но *бра́шњо*, не́[j]е до́бро ла́дно *бра́шњо*, не́ мо́гало да би́не *шо́страшњо*, а *стра́шњо* смо се пла́шил'е, а је́н па бе́ше *у ко́жњо*;

у́зеш ма́ло *бра́шн'о*, крава́јч'ики от ч'е́нич'но *бра́шн'о*, тој би́ло *стра́шн'о*, на кра́ј бе́ше *стра́шн'о*; а се но́сило и *ко́жн'о*.

Док је у *бра́шњо* стабилисан палатални глас, у придевима / прилозима *стра́шно* и *ко́жно* умекшавање је факултативно.

О именици *стра́шн'ица* в. т. 21.6.2.2а.

21.6.2.4. Глас /њ/ у групи /гн/

На умекшавање /н/ у *гње́здо* и *сте́гњем* / *ра́стегњем* могућ је двоструки утицај – /е/ у групи /не/, али и прогресивно асимилативно дејство у групи /гн/:

вра́пч'ики *у гње́здо*, па́днал'е *од гње́здо*, ако и́ма не́што *у гн'е́здо*; да га *сте́гњеш* сно́п, те́сто да се *ра́стегње*.

На важност присуства /е/ иза групе /гн/ упућује опстанак /н/ у: *гно́ј*, па да *за́гној*, *смо гно́јл'е* н'и́ве.

21.6.2.5. Секундарно /њ/ < /ј/

Секундарно /њ/ на месту /ј/ забележено је у двема сугласничким групама.

а) У секундарној групи /вњ/ < /мњ/ < /мј/, насталој дисимилацијом по назалности у сретечко-сиринићком духу:

ви́кни и *Дэ́вн'ана*, а ч'е да́деш и *Дэ́вн'ану*, и *Дэ́вњан* ко́сија, би́ло *пре[д] Дэ́вњана*, ми ка́жи и *за Дэ́вњана*.

Назални палатални сонант /њ/ сведочи о претходној асимилацији по назалности и групи /мњ/.

[67] Исти је однос и у сиринићком (Младеновић 2019: 268) и сретечком говору (према мом материјалу).

б) У групи /мњ/ < /мј/, међутим, нема дисимилације по назалности:
а до́несе *ш̄ə́мн'ан,* зами́риса *ш̄əмн'ан*.

21.6.2.6. Секундарно /њ/ < /љ/

У групи /мњ/ < /мљ/ очуван је резултат асимилације по назалности у јужнометохијском духу, пошто је у контактном сретечком говору и у овој групи дошло до дисимилације по назалности, па је *зе́вња* (уп. Павловић 1939: 95, 113, 122, 124 итд.):

зе́мн'а смо рабо́тал'е, се́ди *на зе́мн'а*, за́што си ку́пија јо́ш *зе́мњу*, смо је́л'е у ч'а́наци *од зе́мн'у.*

21.6.2.7. Глас /њ/ морфолошког порекла

Иако подсећа на суфикс *-ања*, фонетски контекст присуства /њ/ у именици *ро́дњина* упућује на фонетско порекло /њ/.

Није јасно порекло /њ/ у Нмн. / ОПмн. именица с. р. *ра́мења, и́мења*, *ви́мења* (*ра́мен'а* ме бол'ив^{ф}, и́ма ра́зне *и́мења*).

Антиципацијска палаталност испред /њ/

21.6.3. Нападнута палаталност /њ/ и у врбичком говору иницирала је антиципацијску палаталност као механизам одбране фонолошког статуса палаталног гласа. Контакт са сретечким говором, у коме је палатална природа /њ/ – иако нападнута – и даље доминантна, помогао је већој стабилности палаталности /њ/ и у врбичком говору, а то значи и мањој потреби за антиципацијском палаталношћу. Близина јужнометохијских говора, са доминантним алвеопалаталним назалом, међутим, створила је услове да се и у врбичком говору јави антиципацијска палаталност.

У позицији /вокал + њ + вокал/ факултативно се јавља антиципацијска палаталност испред алвеопалаталног /н'/[68]. Уз антиципацијско /ʲ/ није потврђена супституција палаталног гласа веларним /н/. Доминирају облици без антиципацијске палаталности са /њ/ односно /н'/.

За си́ре^{ј}н'е, *до ко́ш̄а^{ј}н'е*, смо и́мал'е је́нога *ко́^{ј}н'а*, би́ло тə́нко *ш̄ре́де^{ј}н'е*, *је́се^{ј}н'о* вре́ме, ку́пија је́нога *ко́^{ј}н'а*, за *но́се^{ј}н'е* дрва, а бе́ше бл'и́зо *ш̄ри ко́^{ј}н'а*, смо ч'у́вал'е ста́ро *си́ре^{ј}н'е*, о́на ти би́ла пр́ва *за ко́ш̄а^{ј}н'е*, попа́дал'е *ко́ш̄ша^{ј}н'и*, до́неси и *је́де^{ј}н'е* на а́стал, *на гра́^{ј}н'а* и́мало тр́н'и, не́мало л'и́сти *на гра́^{ј}н'е*, на́ши *ко́^{ј}н'и* би́л'е бр́цки, нато́вариш *ко́^{ј}н'и* и а́јт до́ма, не́мало мло́го *гра́^{ј}н'е*, ми до́неси *си́ре^{ј}н'е*, смо ву́кље *на са́^{ј}н'е*, сва́ри *ко́ш̄ша^{ј}н'и* и је́ј док мо́жеш, а што́ смо па и́мал'е *за је́де^{ј}н'е*, сəм за́брајла ка́кво би́ло на́прешн'о *ш̄е́ва^{ј}н'е*.

[68] Ова иновација ширег балканског ареала захватила је све метохијске говоре, укључујући и виша насеља Призренског Подгора, а слабих трагова има и у сиринићком говору. Уп. Стевановић 1950: 66–70, Реметић 1996: 411–419, Младеновић 2004: 224–225, Младеновић 2010а, Младеновић 2019: 266, Младеновић 2022: 208.

ПАЛАТАЛИЗОВАЊЕ ФИНАЛНИХ СУГЛАСНИКА

21.7. У малом броју именица у врбичком говору некадашњи полумеки сугласници замењени су мекима. Ова особеност северношарпланинских говора[69], а такође и говора Дојница и подгоранског говора (уп. Младеновић 2005: 74), упућује на везу овог идиома са сретечким говором, пошто су у насељима Призренског Подгора ове именице потврђене углавном са тврдим сугласницима (према мом материјалу). Инвентар лексема са меким сугласницима у врбичком говору мањи је него у сретечком говору[70], што је свакако последица контакта са јужнометохијским залеђем.

Замена полумеких меким сугласницима потврђена је код:

па се кри́л'е *у ӣа́ӣрач'*, и си бра́ла *ӣа́ӣрач'*, смо су́шил'е *ӣа́ӣрач'*; си до́нела два́ *руко́вец'а*, да се но́си *руко́вец'и*, ти́ ч'е ми но́сиш *руко́вец'и*; тре́ба да ту́риш *на дла́ањ*, *на дла́н'еви* му иско́ч'ил'е не́ко^{j}е вр́ге, *на дла́н'* све́ кр́в^{ф}; те́лци ч'е по́раснев *до је́сењ*, не́ма да се бе́ре *до је́сењ*, а ко́ј-зна а ч'е вр́не *у је́сен'*.

СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

21.9. Инвентаром и опстанком старих или настанком нових сугласничких група, врбички говор се у основни наслања на околне говоре, с напоменом да у судбини малог броја група које се различито понашају у сретечком (и сиринићком) и јужнометохијским говорима, говор Врбичана показује доследност приклањања једном или другом типу идиома.

21.9.1. О неким старим сугласничким групама

21.9.1.1. Групе са очуваним /с/

У врбичком говору, како је и иначе у околним говорима[71], опстаје старо /с/ у *сл'и́ва*, *сӣа́ӣ* и *о́сӣар*:

доне́сосмо и *сл'и́ва*, не́ ни ро́дила *сл'и́ва*, се за́пусте и *сл'и́варник*, и две́ *сл'и́ве*;

и *оз* је́н *сӣа́ӣ* у́дри, ни три́ *сӣа́ӣа* не по́могље, поди́гнал'е *на сӣа́ӣови*, се пра́јло *оз* је́но *сӣа́ӣч'е*;

о́сӣро збо́ре^{j}н'не, а́ ^{j}е *о́сӣар* ва́ј но́ж^{ш}, па *ч'е на́осӣрим* ко́су, на је́н *о́сӣар* ка́мен', тре́ба да ^{j}е *о́сӣро* од о́вај стра́на.

---

[69] Младеновић 2001: 219–222 (в. на овом месту и детаљну литературу о овом питању), Младеновић 2019: 289–290.

[70] Према *кле́ћ*, *ӣе́ђ*, *со́љ* у сретечком говору, у врбичко-дојичком је *кл'е́ӣ*, *ӣе́д*, *со́л* (и́змери *ос ӣе́д*, би́ло је́но два́ *ӣе́да*, а ту́рила *у кл'е́ӣ*, *у кл'е́ӣови* би́ло ла́дно, *со́л* за сто́ку), како је и у подгорском говору..

[71] Белић 1905: 179, Павловић 1939: 166, 160, 178, 121, 131 итд.; Стевановић 1950: 79, Реметић 1996: 423, Младеновић 2013: 116, Младеновић 2019: 270–271.

21.9.1.2. Иницијална група /*чр-/

Стара група /*чр/ замењена је групом /цр/ у свим лексемама, укључујући и именицу *цре́шња*:

се је́ло и *цре́ва*, ку́пија *цре́ӣ*, ако је *цр́вен* па́тл'иӆ'ан, а *цр́на* ја́ за ње́га;

е́не ги де́ца *на цре́шње*, и́мамо и *цре́шњу* у дво́р, по́што са *цре́шње*.

21.9.1.3. Групе /-ст, -зд, -шт/

а) На крају речи:

ше́с ме́сеца, о́н га но́сија *кр́с*, га на́шл'е у При́зрен *ӣод мо́с*; Не́кој *ӣе́тнаес*, не́кој *ше́снаес*, *седо́мнаес.*; Ча́сни *кр́с* те уте́па^ј^а!; оз је́н *ши́л'ас* ка́мен'; *Мла́дос – лу́дос*; *сӣа́рос –гр́дос*!; ч'е туриш *ос ӣр́с*, да́ј је́н *гр́с*, му иско́ч'ија и *ӣри́ш*, о́н је *ӣо́веш* од ме́не за те́ј ра́боте, сто́пиш ма́ло *ма́с*, и од о́вај *бо́л'ес*, ч'е до́ӆ'е *у а́вгус*, по је́н *гро́з^с^* и́зедеш, а ти о́диде *го́с*, *ӣри́ш* ти на је́зик, не́мамо *ко́рис* од ње́га, не^ј^е мло́го *ве́ш*, и *бре́с* се осу́шија.

б) Из бројева десетица финално -*ӣ* испада у нижим бројевима, опстаје у вишим:

па ч'е и́ма *два́ес* и се́дом, *два́ес* и о́сом го́дине, и́л'аду де́весто *два́ес* и ч'е́тврта го́дина, де́весто *два́ес*, *ч'е́ӣерес* и два́, а има *ч'е́ӣерес*;

још *ӣе́есеӣ,* а и́мало *ше́есеӣ* ку́ч'е, про́шло *ӣе́десеӣ* да́на, пе́дест три́, *ше́есеӣ* ако и́ма, *седа́мдесеӣ* л'и бе́ше, ч'е би́не *осо́мдесеӣ*.

в) У унутрашњости речи групе /ст, зд, шт/ остају стабилне[72], осим у броју *ше́есеӣ*:

пра́јл'е *мо́сӣови* сəс ка́мен'и, не́мало ни *мо́сӣеви*, и та́мо и́ма *кр́сӣеви*, *кр́сӣови* искр́шене, да *се ӣре́крсӣим*, би́ла је́на *Кр́сӣана* у Врби́ч'ање, *смо кр́сӣил'е* де́ца, жи́то ва́л'а да ^ј^е *ч'и́сӣо*, ако ди́рне *ос ӣр́сӣи*, у́зела два́ *гр́сӣа* бра́шн'о, и́мало *здре́л'и* гро́здови, до́неси пого́л'еми *гро́здеви*, а оти́доше *го́сӣи*, о́вија *бре́сӣови* бə́ш са ста́ри;

а и́мало *ше́есеӣ* ку́ч'е, *ше́есеӣ* о́фце што и́маа.

г) Етимолошке групе /стр, здр/

Епентеза у групама /ср, зр/, затим однос *ӣр́с* : *ӣр́сӣи* нису утицали на стабилност етимолошких група /стр, здр/[73], па је потврђено:

и́мало и *сӣра́шн'ица*, ви́кни *се́сӣру*, на́пре не́мало ни *сӣру́ја*, ги *сӣре́л'ал'е*; А́, *сӣре́ла* те уте́пала! (клетва); ка́жи ги *се́сӣре*, *од* ра́зне *сӣра́не*, а́ си *здра́ва*, о́но ми би́ло *на́јздраво*, са́мо *здра́вл'е*, се на́пива *за здра́вл'е*, *здра́ф* си и ти́.

[72] Уп. са факултативним испадањем у сиринићком говору (Младеновић 2019: 272).

[73] Уп. са факултативним испадањем плозива у групама /-стр-/ и /-здр-/ у сиринићком говору (Младеновић 2019: 272–273).

21.9.2. Асимилативни и дисимилативни процеси у сугласничким групама

21.9.2.1. Групе са сонантом у другом делу

21.9.2.1.1. Група /мн/

Судбина етимолошке групе /мн/ упућује на контакте врбичког говора са околним идиомима у којима је ова сугласничка група, али и неке друге, имала различиту судбину.

а) Етимолошка група /мн/ у „гумно“ дисимилацијом по назалности замењена је у северношарпланинском духу[74] са /вн/, а потврђен је и сретечки облик[75] са испадањем /в/ < /м/ из сонантске групе:

на гу́вно се вр̏шило, принесемо сно́пови *до гу́вно*, у н’и́но *гу́вно*, се вр̏шило *то̄ гу́вна*, смо ма́зал’е *гу́вна* оз ла́јна, наса́димо сно́пови *у гу́вно*;

би́ло је́но *гу́но* у се́ло, на стре́д[т] се́ло *гу́но*, сто́жар *у гу́но*.

б) Етимолошка група /мн/ опстаје у *то̄ə́мно*, *то̄ə́мн’ина* у јужнометохијском духу:

до́ша *у то̄ə́мњина*, де́ да и́деш у *то̄ə́мн’ину*, а бе́ше *то̄ə́мно* нао́коло, ако се *сто̄ə́мњиш* на пу́т.

в) Група /мн/ у „много, мнозина“ дисимилацијом по назалности замењена је групом /мл/:

па *мло́го* ти [j]е сла́н ра́сол, оти́доше *мло́го* л’у́ди, не́ сти́гнал’е до се́ло, не́сəм и́ша *мло́го* у шко́ла, војни́цима не́ ги тре́ба *мло́го*, *мло́го* л’у́ди, *за мло́зина* се спре́мија, *мло́зина* оти́доше.

21.9.2.1.2. Група /вн/

Група /вн/ опстаје подржана стањем у сретечком говору[76], пошто је у јужнометохијском ареалу она асимилацијом по назалности замењена групом /мн/:

бра́това *то̄л’е́вн’а* му би́ла испот се́ло, а ви́диш *то̄л’е́вњу*; и́ма н’и́ве *у Ра́вн’ишто̄е*, *и́сто̄д Ра́вњишто̄е* не́мало л’и́вада, све́ би́ло *ра́вно*; то́ј би́ло *о́давно*, не́ се ви́де *о́давно*.

21.9.2.1.3. Група /мљ/

Судбина групе у именици „земља“ са оствареном асимилацијом по назалности упућује на јужнометохијски слој:

и брат купуј *зе́мњу*, се́ди *на зе́мн’а*, *зе́мн’у* смо рабо́тал’е, за́што си ку́пија јо́ш *зе́мњу*, смо је́л’е у ч’а́наци *од зе́мн’а*, под но́ге *зе́мн’а*, *зе́мњу* не ра́њи, *зе́мња* у́век вре́ди.

[74] Уп. Младеновић 2019: 274.

[75] Према мом материјалу.

[76] Павловић 1939: 37, 113,122, 171 итд.; Исто и у сиринићком говору (Младеновић 2019: 274).

21.9.2.1.4. Група /мј/

Изворна група /мј/, посведочена у двема лексемама, замењена је групом /мњ/ у *ш̄ə́мњан* (а) и групом /вн/ у *Дə́вњан* (б). Недоследност замене упућује на контакте са јужнометохијским залеђем у *ш̄ə́мн'ан*, односно са сретечким говором у *Дə́вњан*.

а) А до́несе *ш̄ə́мн'ан, ш̄ə́мн'ан* зами́риса, е́те га по́п *ос ш̄ə́мн'ан*.

б) Ви́кни и *Дə́вн'ана*, а ч'е да́деш и *Дə́вн'ану*, и *Дə́вњан* ко́сија, би́ло пре[д] *Дə́вњана*, ми ка́жи и за *Дə́вњана*.

21.9.2.1.5. Група /дн, дњ/

а) Група се редовно упрошћава у глаголу *би́нем*, именици и придеву *бə́њак / бə́њи*, затим броју *је́н, је́на*. Под утицајем стандардног језика продиру и облици *је́дан* и *је́дна*.

Ни *је́на* н'и́ва, а ви́де *је́но* бо́со де́те, смо и́мал'е *је́нога* ко́ʲн'а, пу́шка *је́ному* во́јнику, оста́нала *је́н* ме́сец, до́шл'е *је́ни* л'у́ди, ч'е *би́не* до́бро, да *би́немо* л'у́ди, да *би́немо* ка што ва́л'а; у́несе се *бə́н'ак*, и *на бə́н'ак*, а на *Бən'и́веч'ер*, за *Бə́н'и* ве́ч'ер сви́ смо до́ма.

б) У презентској основи глагола „отићи", који је пришао трећој Белићевој врсти, факултативно су потврђени облици са упрошћеном групом /дн/ > /н/ и сачуваном групом:

да *ош̄и́немо* у се́ло, а и ти́ да *ош̄и́неш*, а *ч'е ош̄и́неш̄е* куд њи́;

и ми́ ч'е *ош̄и́днемо* до се́ло, а ми́ па *ч'е ош̄и́днемо*.

Чешћа је основа са упрошћеном групом, која је и једина у сретечком говору (према мом материјалу).

в) Група опстаје у:

па *о́днеси* на́шем де́цама, *о́днеси* л'е́ба пə́су, *п̄а́днал'е* од гње́здо, ако *п̄а́днеш* от слу́бица, де́те *п̄а́днало*, па *ч'е се́дне*, *се́днала* на ка́мењ, и да *о́днесе*, и́мало *око п̄ла́дне*, не́смо сви́ *је́днаки*, па ме *бо́дна* о[с] ста́п.

21.9.2.1.6. Група /гн, гњ/

Група /гн/ различито се понаша у појединачним лексемама.

а) Група се чува у:

п̄обе́гнала у бра́та, оз о́вија л'у́ди што *п̄обе́гнал'е*, мло́зина *не́ ст̄и́гнал'е* до се́ло, а ч'е ме *ст̄и́гнеш*, *п̄о́бегни* ако мо́жеш.

б) Група /гњ/, примарна или секундарна, добро се чува у:

вра́пч'ики *у гње́здо*, па́днал'е *од гње́здо*, ако и́ма не́што *у гн'е́здо*, и ја́ у́зо је́но *ја́гње*, а и́маше и је́но *ја́гње*.

в) Група /гн/ се факултативно упрошћава испадањем плозива у:

ул'е́нала у бра́тов ста́н, ако *у́л'енеш* у дво́р, да *и́зл'енем* на сокак, *ди́ни* на ра́мо, а́јде *се ди́ниш̄е* ис тро́н', па *се ди́нем* ра́но, *на И́њаш̄* се ди́немо;

ако *ул'е́гнеш*, и кра́ве *ул'е́гнал'е*, нити мо́га да се *ди́гне*.

Обичнији су облици са упрошћеном групом, како је и у сретечком говору.

21.9.2.1.7. Група /кр/

Група је стабилна (да *кре́нем*, *кро́л'аја* ло́јзе, да *за́кроj*, *се искри́вија*), осим у именици „кромпир“:

Смо се́ʲал'е и *ко́мпири*, је́но ки́ло *ко́мпир*, и за ве́ч'ера *ко́мпир*.

21.9.2.1.8. Група /вљ/

Група /вљ/ упрошћава се испадањем првог сонанта у имперфективним глаголима према којима су перфективни из којих из групе /ави/ редовно испада /в/ (оставим > остаим > *о́стајм* : *о́стаљам*), па је и испадање /в/ из групе /вљ/ нивелација према свршеним глаголима:

не́ се о́стал'а ни́што, де́ се *о́стал'а* роди́тел'и, *о́стал'ам* за ју́тре, а си по́ч'нала да *при́стал'аш*, смо *остал'ал'е* за дру́га го́дина, *ста́л'аја* жи́то у а́мбар, е́ве га де *по́прал'а* ко́ла.

21.9.2.1.9. Именице „грудва“ и „буква“

У именицама *гру́да* и *бу́ка* очуван је старији облик ових именица:

и́мало *гру́де* у н'и́ва, па ту́ч'и *гру́де* през н'и́ва; исе́космо и је́ну *бу́ку*, не́са до́бре шти́це *од бу́ку*.

В. т. 21.4.3.

21.9.2.1.10. Именица „длето“ потврђена је с групом /гл/:

ко́жу за о́пəнци пре́шупл'иш *оз гље́то*, де́ вра́га си о́стајла *гље́то*.

21.9.2.1.11. Група /вл/

Из именице „влакно“ испада иницијално /в-/:

И је́но тə́нко *ла́кно*, ти па́днало *ла́кно* у је́ден'е.

Иначе је:

смо вла́ч'ил'е ву́не, но́си *на вла́ч'ара*.

21.9.2.1.12. Група /тњ/ < /ч'н/ < /ћн/

Група /ч'н/ остаје стабилна (*ку́ч'на* ра́бота, нека ви ʲе *стре́ч'но*, *Бо́жич'н'е* по́сте) пошто је слабљењем палаталности /ћ/ и његовом заменом са /ч'/ смањена могућност метатезе палаталности и умекашавања потоњег /н/. Забележени су и ретки примери са /тњ/ на месту /ч'н/:

да и́мам и ја́ *могу́тн'ос*, смо је́л'е и *коломбо́тн'ица*.

21.9.2.1.13. Група /*хв/

Група /*хв/ имала је различиту судбину у појединачним лексемама.

У *фа́ла* (< хвала) замењена је са /ф/ у прогресивној асимилацији по звучности.

У *до́ватим* (< дохватим), *до́вач'ам* на месту /хв/ налази се /в/. Оваква некорелативност обележје је и сретечког говора.

Примере в. у т. 21.2.3.4.

21.9.2.1.14. Група /вер/

У именици „веверица“ очуван је изворни лик са хаплологијом, па је очувано /р/ и у првом слогу:

А ви́диш *верве́рицу*, ка́ не́мало *верве́рице* у Врби́чан’е, о́вде у Смеде́рево нити и́ма *верве́рице*.

21.9.2.2. Групе са плозивом у другом делу

21.9.2.2.1. Група /гд/

У прилозима за време **съгда*, **тъгда* и **къгда* сугласничка група /гд/ различито се упрошћава.

У прилозима „где“ и „тада“ испада први плозив редовно у *де́*, најчешће у *тәд*:

де́ си гу ви́де^{ј}а, а *де́* ч’еш, *де́* си би́ла н’е́кња; *тәд*^{т} се и́шло пе́шки, а *тәдә* ни бра́ч’а не́-дошл’е. В. примере и у т. 116.

У прилогу „сада“ редовно, у „тада“ факултативно, испада /д/:

сәге не́ма то́ј, *сәге* не́^{ј}е и́сто, а ти́ *сәг*^{к} ч’[е] и́деш; за то́ј *тәг* ни́ти се збо́рело. В. и примере у т. 109.

21.9.2.2.2. Група /мт/

Глагол „памтити“ потврђен је са сачуваном групом (а ч’е мо́жеш да *за́памтиш*), али и са ретком заменом /м/ са /н/, што се може сматрати асимилацијом по месту изговора:

па́нтим ка́ко би́ло, не́сәм *запа́нтила* ра́т, *па́нтим* у се́ло, не́ га *па́нтим* пра́ндеду.

21.9.2.2.3. Група /нк/

У именици *тр́мка* („кошница од пруће“) група /нк/ > /мк/:

па у́зеш *тр́мку*, гу утепу́вал’е *тр́мку* за ме́д^{т}, и́мало ба́еги ч’е́л’е *у тр́мке*.

21.9.2.2.4. Група /нп/

У „једампут“ група /нп/ асимилацијом по месту творбе замењена је са /мп/:

је́мпут о́тиде и о́н, до́бро ^{ј}е *је́мпут*, ако мо́же јо́ш *је́мпут*.

21.9.2.2.5. Група /мб/

а) Именица *ко́ломбоч’* и изведнице јављају се са сачуваном и упрошћеном групом из које испада плозив:

по́што ^{ј}е *ко́ломбоч’*, ни се осу́шија *ко́ломбоч’*; *коломбо́ч’ницу* смо је́л’е, па ти је́ди

коломбо́ч’ницу, *коло́мбоч’но* бра́шн’о;

и о́н се́ʲаʲа *ко́ломоч’*, а *ко́ломоч’,* и́мал’е *ко́ломоч’* и за на пи́јац, да ко́пам ко́ломоч’; су́ва би́ла *коломо́ч’ница.*

У *ко́ломоч’* доминира сретечки лик са упрошћеном групом, у изведеницама јужнометохијски лик са очуваним /мб/.

б) У *Амбе́рика* и *о́кт̄омбар* присутно је секундарно /м/:

деда-Са́ва би́ја *у Амбе́рика*, не́коʲи не́ се вра́тил’е од *Амбе́рику*, ако сти́гнеш *до о́кт̄омбар*.

21.9.2.2.6. Група /нд/

Група је посведочена у *гу́ндељ* и *п̄ра́ндеда*:

попа́дал’е *гу́ндел’и* на зе́мн’а, не́ се пла́ши *од гундел’а*, ме́не ми ʲе *п̄ра́ндеда* Са́ва от Ште́тарци, ич’ не́ га па́нтим *п̄ра́ндеду*.

21.9.2.2.7. Група /пк/ у *ко́л’еп̄ка*

У именици *ко́л’еп̄ка* није дошло до асимилације по експлозивности, већ се именица наслања на глагол *ко́л’ебам*:

де́те ни спа́ло *у ко́л’еп̄ка*, де́те ми ʲе *у ко́л’еп̄ка*, *ко́л’еп̄ка* би́ла у сва́ка ку́ч’а, па *ко́л’еп̄ке* са от шти́це напра́ене, принеси *ко́л’еп̄ку*.

21.9.2.3. Групе са африкатом у другом делу

21.9.2.3.1. Група /пч’/

Иницијална група /пч’/ упрошћена је испадањем иницијалног експлозивног сугласника:

смо ве́ʲал’е *ч’е́ница* на ве́тар, и́мало ку́кол’ *у ч’е́ница*, а ч’е ве́ʲеш ч’е́ницу, крава́јч’ики оᵀ *ч’е́нич’но* бра́шн’о, *ч’е́нич’но* немало; *ч’ела* ч’е у́мре ако те у́пеца, и ми́ смо и́мал’е *ч’е́л’е*, о́тиде је́н ро́ј *ч’е́л’е*.

Упрошћавањем иницијалне групе у *ч’е́ница*, врбички говор наслања се на сретечки, пошто је у осталом делу подгорског говора у *п̄ч’ени́ца / п̄ћени́ца* ова група очувана (према мом материјалу).

21.9.2.3.2. Група /сц/

Група /сц/ на граници префикса и основног дела речи опстаје у:

се исце́п̄ала ко́жа на го́ч’, ру́кави му би́л’е *исце́п̄ане*, а му се *исце́п̄аја* и о́пənак, тре́ба да се *и́сцеди* до́бро.

21.9.2.3.3. Група /шч’/

Група /шч’/ опстаје у именици *ба́шча*:

не́-сеʲем ви́ше *ба́шч’у*, о́бојца рабо́тал’е *у ба́шч’у*, и́мало и *ба́шч’е*.

21.9.3. Епентеза

Судећи по забележеној грађи, разбијање етимолошких група /ср / зр / жр + вокал/ епентентским /т, д/ практично је довршено у врбичком говору:

ст̄ра́м да ги ʲе, ту́ри *на ст̄ре́де*, ни та́ј же́на не́мала *ст̄ре́ч'а*, *ст̄ре́ч'а* ги би́ла та́ква, *ст̄ра́мот̄а* ги ʲе, а́ко и *на ст̄ре́де*, не́маја *ст̄ре́ч'у*, а *от̄ ст̄ра́мот̄а*, *ст̄ре́ч'ан* ви пу́т, а́ко *до ст̄ре́да*, ако те *ст̄ре́т̄нем*, *ст̄ре́да* ʲе ју́тре; *за При́здренци* ка́жи, о́вија *При́здренци* до́шл'е, у во́јска би́ја *у Здре́н'анин*, сл'и́ве кə̑ᵀ *ч'е у́здрел'ив*, а ʲе *здре́ла* ја́бука; је́но *ждре́бе*, ете́-ти-га *ждре́бе*, не́мало мло́го *ждре́бич'и*.

Нема много потврда са наведеним групама у којима није остварена епентеза:

у́неси *на сре́т̄ ку́ч'а*, *се срамо́вала* је́трва.

Под утицајем административног назива, епентеза изостаје у:

га на́шл'е *у При́зрен* под мо́с, у́зеʲа же́на *от̄ При́зрен*, а зна́ш де́ ʲе *Зре́њанин*.

Етимолошке групе /стр, здр/ остају стабилне у врбичком говору[77] (в. т. 21.9.1.3б), чиме се овај идиом наслања на непосредно дијалекатско залеђе у Призренском Подгору и Сретечкој жупи.

21.9.4. Метатеза

Метатезом је обухваћен мали број гласовних група.

а) Група /зј/ доживела је метатезу у именицама *ло́јзе* и *гро́јзе*:

и́мало *ло́јза*, а си би́ла у *ло́јзе*, је́но ме́сто што се ви́ка *Ло́јзишт̄е*, а ч'е и́ма *гро́јзе* за све́ бу́рич'и, не́мало *гро́јзе* у на́ше *ло́јза*.

Групе /зј, сј/ нису доживеле метатезу у *ко́зјо* си́реʲн'е, и́мало *ру́сје* у мл'е́ко.

б) Група **вьс-* замењена је метатезом групом /св-/ (*све́*, *сви́*, *сва́ки*, *све́шт̄о*, *све́какав*), осим у прилогу *вə́здəн*.

в) Група /бзо/ замењена је групом /боз/:

смо бра́л'е и *бо́с*, де́ и́ма *бо́зᶜ*, *бо́зᶜ* прецве́тија.

г) Група /пол/ замењена је групом /пла/ у *п̄ла́дне*:

до́ша *у п̄ла́дне*, да се жн'е́ʲе *до п̄ла́дне*, ако мо́же *до п̄ла́дне*.

Група /пол/ остаје стабилна у *п̄о́лноч' / п̄о́лноч'и*: сти́гна *у п̄о́лноч'*, вра́гови и́скач'авᶠ *у п̄о́лноч'*, ако сти́гневᶠ до *п̄о́лноч'и*.

д) Група **цвъ* остаје стабилна у:

цве́ч'е ни *цве́т̄ало*.

ђ) Иницијална група /пц-/ < /пс/ није доживела метатезу у *п̄цу́је* .

е) Унутрашња група /јр/ остаје у турцизмима *ба́јрак*, *Ба́јрам*:

се́ но́сило *ба́јраци*, мо́мак но́си *ба́јрак*; бе́ше је́н *Ба́јрам* от Скоро́биште.

[77] Уп. са њиховим факултативним упрошћавањем испадањем плозива у сиринићком говору (Младеновић 2019: 272–273).

21.9.5. Јотовања

21.9.5.1. Старо јотовање

а) Морфолошко преобликовање глаголског придева трпног са елиминацијом резултата старог јотовања доследно је спроведено у врбичком говору:

гра́н’е би́л’е *обе́сене*, *ро́дена* у Врби́ч’ање, о́тац ми би́ја *за́робен* у Не́мач’ко; па о́н ми́сл’и – *ме́сено-обе́сено*; а во́да *замӯ́тена*, све́ ги би́ло *наре́дено*.

В. и примере у т. 107.7.

б) У примерима типа *запа́л’ено*, *несо́л’ено* (ку́ч’е ни са *запа́л’ене*, тре́ба да је́дем *несо́л’ено*) /л’/ није остатак резултата јотовања, већ последица дистрибуционог ограничења у употреби групе /ле/.

в) У глаголима са секундарним /њи/ < /ни/ (в. т. 21.6.2.2) ово /њ/ преноси се и у облик трпног глаголског придева, па се не може сматрати остатком резултата старог јотовања[78]:

Зе́мн’а би́ла бӑ́ш *зара́вн’ета*, све́ би́ло *напу́њето*, а би́ја *о́жењет*, о́вде ју́нак *не́жењет*, то́ј би́ло *забра́њето* да се у́зе, кра́ве са *нара́н’ете*, н’и́ва би́ла *по́жн’ета* (: жње́јем).

В. и примере у т. 107.7.

г) И у овом говору резултат јотовања /вј/ у глаголима *-и* презентске групе опстаје, с напоменом да се група /вљ/ упрошћава испадањем /в/ (*о́стал’ам*, *по́прал’ам*). Примере в. у т. 21.9.2.1.8.

Очувани су резултати старог јотовања у глаголима *-и* групе изведеним суфиксом *-а*, уз затамњење облика прилазом ових глагола глаголима *-а* групе:

за́грч’ам ко́ломоч’, јо́ш *загр́ч’аш* ко́мпир, *се окре́ч’ам* по де́ца, не́ тре́бало да *и́скач’ам* ис ку́ч’а, ако *преска́ч’ате* преко ре́ка, *се ни́шате* за Ц’у́рц’евдӑн, *про́тињам* ко́нац у и́гла.

21.9.5.2. Ново јотовање

а) У сложеницама глагола **iti* јотовање је доследно остварено. Ретки примери са /ј/ на месту /ц’/ /< ђ/ нанос су из сретечког говора:

све́ што *до́ц’е* ч’е *про́ц’е*, *про́ц’и* пр́во прес по́л’е, стре́ч’а нека те *на́ц’е*, *при́ц’и* да је́деш оз на́с, *на́ц’и* па́ре де́ зна́ш, не́ га *на́ц’осмо* ни́где, *про́ц’оше* ни́ко^{ј}и Гр́нч’арци.

б) И у овом говору ново јотовање захватило је групе /т, д, л, н, п, б, м, в + ј/, док су изван јотовања остале групе /сј, зј/ (*ру́сје*, *ко́зјо*).

де́ са *бра́ч’а*, *о[д]* тво́ји *бра́ч’а*, *цве́ч’е* ти ове́нало, и́сеч’еш *пру́ч’и*, се пл’е́ло *ос пру́ч’и*, *тре́ч’о* му би́ло де́те, при́несеш *ка́мењи*, *тр́н’и* и́мало и по пу́т, ч’е збе́реш *си́ре^{ј}н’е*, а би́ло не́ко^{ј}е *оно́дење*, што́ и́ма *за ^{ј}е́ден’е*, је́но *ка́ран’е*.

[78] Детаљније о овоме в. у Младеновић 2019: 286.

21.9.5.3. Подновљено јотовање

а) Елиминисање групе /шт/ групом /шч'/ < /шћ/ остварено је у несвршеним глаголима:

пу́шч'аја во́ду у ко́ломоч', се *пу́шч'а* ре́ч', *по́пушч'ај* то́ј ју́же, не́смо *пу́шч'ал'е* сто́ку у л'и́ваде, де́ца смо ги *кршч'е́вал'е* бр́го, до́ц'ите *на кршч'е́ва*ʲ*н'е*, му *опрошч'а́вала* и о́на, о́н *наме́шч'аја* ру́ке и но́ге, у *Некр́шч'ени* дэ́нови (поред *Некр́ст'ени* дэ́нови).

б) Аналошка група /шт/

Из несвршених глагола у свршене продрла је група /шт/:

сто́ку *пу́штимо* да па́се, де́ца *ч'е пу́штимо*, гу *пу́штија* у ку́ч'а, да ти *на́мешт'им* кре́вет, и га *пу́штише* да и́де, *наме́штите* све́ то́ј.

21.9.6. Односи међу појединим сугласницима

21.9.6.1. Ш : С:

У именици *ч'е́шма* очуван је изворни турски облик (тур. *çeşme*):

о́тинем *на ч'е́шма* за во́да, не́мал'е ни *ч'е́шме*.

21.9.6.2. Т : Ч' /< Ћ/

Неколико глагола са некадашњим суфиксом *-је* прешло је из глаголске *-е* групе у *-а* групу, истовремено чувајући резултат јотовања:

Кэд збо́ри *за́врч'а* на арна́утски, го́веда све́ ги *завр́ч'аја* око се́ло, *за́грч'ам* ко́ломоћ, ста́лно га *загр́ч'ала*, ако мо́жеш да га *ва́ч'аш*, *ва́ч'ај* ко́кошке, а ти́ *ша́пч'и*, ти *ша́пч'ала* Бо́рика, тре́бало да *окре́ч'амо* о́ткоси.

21.9.6.3. К, Г : Ч, Ж

У низу глагола аналогијом су елиминисани резултати палатализације:

сто́ка *л'е́гала* у пл'е́вн'а, *л'е́гам* што сэм бо́лна, *по́мага* кэ[д] тре́ба, по́ч'на да *ви́ка*, па тре́ба да *бе́гам*, *смо бе́гал'е* у гра́дᵀ, да *поср́камо* ис ч'а́нак, *пр́скамо* л'у́тике.

В. и примере у т. 91.6в.

21.9.6.4. Т : Д

а) У именици *ко́мат* очувано је финално *-т* из изворника:

у́зеш је́н *ко́мат* л'е́ба, не́мој да ме́таш *ко́мати*, у́зеја по́гол'ем *ко́мат*, два́ *ко́мата* л'е́ба, *не́ се ко́мати* („нервирати се“).

б) У глаголу *о́тинем*, *о́тишла* очуван је примарни префикс *от-* у глаголу са нетипичним односом основа (*и́дем* : *и́шла*):

да *о́тинем* да га ви́дим, *оти́досмо* у бра́та, сви́ *о́тишл'е* у При́зрен.

21.9.6.5. С : З

У именицама *га́з*, *га́зарч'е* /с/ > /з/:

и́масмо је́но *га́зарч'е*, а не́мало ни *га́зᶜ* да се ку́пи.

Предлог сретечком порекла *ос* (< **съ*) среће се као *оз* и у позицијама када почетни глас именичке речи не утиче на звучност. Само озвучавање

омогућено је ликом *оз* у позицији предлог + реч са иницијалним звучним опструентом (*оз бра́та*, *оз дру́ги* л’у́ди).

Збо́рела *оз ње́га*, *оз ру́ка*, па се ožéн’ија *оз њу́*, де́војка *оз мо́мка* не́-била, се да́вало *оз мо́ран’е*, па ни ма́ало *оз ру́ка*, *оз о́вија* што побе́гнал’е.

В. и примере у т. 128.1.21.

21.9.6.6. Т : Ц’ (< Ђ)

У именици *ру́ковеџ’*, *руко́веџ’и* дошло је до озвучавања финалног меког сугласника /ч’/ < (/ћ/ < полумеког сугласника). Примере в. у т. 21.7.

У сретечком говору је очуван безвучни алтернат (*ру́којћ – ру́којћи*)[79].

21.9.6.7. В : Б

У именици *ја́збак* замењено је /в/ са /б/:

ви́дела *ја́збака,* је́н *ја́збак*, *ја́збаџи* не́-праив^{ф} што́ту.

21.9.6.8. К : Ч

Према глаголу *у́роч’им* (: *у́рок*) оформљен је и придев *у́роч’л’ив*:

Та́ј ж’е́на и́маше *уро́ч’л’иве* о́ч’и, ако ви́диш *уро́ч’л’иве* о́ч’и.

21.9.6.9. Г : З:

У прилогу *бр́го* („брзо“) налази се /г/ на месту /з/.

21.9.6.10. Ђ : Д:

У придевима просторног значења „задњи, предњи, средњи“ факултативно се срећу облици са /д/, односно /џ’/. Ови облици настају метатезом палаталности[80] на исти начин како је остварена оваква метатеза и у *до́љни* (< *до́лњи*):

та́ј *за́џ’ни* си́н не́-бија о́вде, то́ј ти ^{ј}е *за́џ’но*, а на *стре́џ’ан* дэ́н, *стре́џ’ни* си́н му је у Фра́нцуско.

21.9.6.11. Ч’ : Ц

У императиву примарно /ц/ замењено је аналошким /ч’/ из презента:

ву́ч’и це́л жи́вот на ра́мен’а, *и́спеч’и* јо́ш је́н л’е́ба, *исе́ч’ите* и ве́ј др́ва.

21.9.6.12. К, Г, Х : Ц, З, С

У Нмн. / ОПмн. именица м. р. на -*к*, -*г*, (-*х*) добро се чувају резултати палатализације:

да се су́шив *о́пәнци*, на́пре и́мало и *о́бојци*, ако и́ма јо́ш *ја́стаци*, и́знеси и *ја́стаци*, ме бо́л’ив *бу́брези*.

Алтернација се добро чува и после испадања /х/, па је:

сиро́маси, *тр́буси* (: *си́рома*, *тр́бу*).

---

[79] М. Павловић (1939: 117) наводи *руковеђ*. У мом материјалу из сретечког говора именица је потврђена као *ру́којћ*.

[80] Уп. са објашњењем порекла овакве замене гласова у Младеновић 2001: 221.

ОБЛИЦИ

РЕЧИ СА ДЕКЛИНАЦИЈОМ

22. Мешавински карактер врбичког говора и његов контакт, са једне стране – са метохијским и – са друге стране – са сретечким говором[81], учинио је да се овај у основи подгорски говор у процесу аналитизације свођењем свих облика зависних падежа на ОП, осим беспредлошког датива оба броја[82], типолошки приближи северношарпланинским говорима[83], пре свега сретечком говору. Стабилизацијом форманта *-ма* у Дмн. именица, међутим, кренуо је у јужнометохијском правцу, чинећи на тај начин заједно са говором подгорског села Дојнице најјужнију тачку српског дијалекатског простора са стабилизованим *-ма* у овом падежном облику[84]. Уопштавањем, даље, наставка *-е* у Дјд. деклинационог обрасца именица на *-а*, врбички говор представља – заједно са подгорским и сретечким говором – најјужнију тачку српске дијалекатске области са уопштеним наставком *-е* у овом падежном облику.

У заменичко-придевској промени у сусрету унеколико различитих система наставака говора јужнометохијског ареала и сретечког говора, настао је специфичан систем наставака у коме је, на пример, у Дјд. уопштен сретечки наставак *-ојзи* (према *-ејзи* у метохијским говорима), али са Дмн. који се удаљава од сретечког модела и приближава или једначи са оним у граничном јужнометохијском делу.

Неутралисање множинске моције рода у делу јужнометохијског ареала, само је делимично захватило врбички говор, пошто се у њему и даље

[81] Синтетички преглед именске и глаголске флексије у говорима југозападног дела Косова и Метохије налази се у Младеновић 2017а. О судбини флексије именица у ширеем ареалу коме врбички говор припада в. Младеновић 2019б.

[82] О судбини датива оба броја у метохијско-косовско-северношарпланинском ареалу в. у Младеновић 2016а.

[83] Павловић 1939: 157–170, Младеновић 2001: 269–325, Младеновић 2004: 225–232, Младеновић 2005: 58–79, Младеновић 2012.

[84] Јужнометохијски слој у подгоранском (прекокамском) говору унео је дативско *-ма* у овај мешавински идиом са препознатљивим горанским утицајем (уп. Младеновић 2005: 75).

чува трочлани систем облика који је нападнут у с. р., у мањем обиму и у м. р., па се уочава тенденција ка стварању двочланог система.

Детаљнија анализа облика указаће на специфичну композицију врбичког говора, у коме практично нема иновација искључиво врбичког типа, а препознају се особине јужнометохијског односно сретечког порекла.

ИМЕНИЦЕ

23. С обзиром на однос основе и наставака именице врбичког говора групишу се у четири деклинациона типа:

Деклинациони типови именица	
1. деклинациони тип	– Именице м. р. на -*ø* – Именице м. р. на -*о*, -*е*, -и
2. деклинациони тип	– Именице с. р.
3. деклинациони тип	– Именице ж. р. и м. р. на -*а*
4. деклинациони тип	– Именица *ма́ти*

Иако је инвентар падежних наставака у врбичком говору мањи у односу на суседна насеља Призренског Подгора, подела одговара ономе што се констатује за околне говоре: сретечки (Павловић 1939:159–170, подгорски (Младеновић 2022: 210–213), за сиринићки (Младеновић 2019: 294–4110), призренски градски (Реметић 1996: 447–496), јужнокосовски (Младеновић 2013: 131–202), затим подгорански (Младеновић 2005: 71–75), горански (Младеновић 2001: 269–325). Мада нема подударности у аломорфима, бројем дифренцијалних морфолошких обележја и степеном аналитизма врбички говор најближи је сретечком, подгоранском, па и горанском говору.

За опис инвентара морфолошких обележја врбичког говора нису узимане као релевантне особине унете из других језичких система – из стандардног језика или из дијалекатских варијетета.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 1: ИМЕНИЦЕ М. Р. НА -*Ø* И СРОДНЕ ИМЕНИЦЕ НА -*О*, -*Е*, -*И*

24. Облици једнине

Овом деклинационом типу – поред именица м. р. на -ø – припадају и именице м. р. на -*о*, -*е*, -*и* у Нјд.

Именице ж. р. на -ø у потпуности су интегрисане у овај деклинациони образац (в. т. 24.1г).

Наставци једнине	
Њд.	*-ø* *-о* *-е* *-и*
Дјд.	*-у*
ОПјд.	*-ø* *-а*
Вјд.	*-е* *-у* *-ø* (= Њд.) *-о* (= Њд.) *-е* (= Њд.) *-и* (= Њд.)

24.1. Н о м и н а т и в ј е д н и н е

а) Највећи број именица овога говора у Њд. има настакак *-ø*:

Дóша куд нáс ни́кој *ч'óвек*, и *јáзбак* прá[j] штéта, а и *зéт* óтиде, óтиша *зáјац* у кýпус, пр́во *óгењ* да прéгори, *свéкар* ми би́ја стáр, и́мало *жáр* пот кóтал, се разгóре[j]а и *óгењ*, ми се прешýпл'ија *кóтал*; Чэ́сни *кр́с* те утéпаја!; а дé [j]е *мýж*, éве га *брáтанац*, жи́ве[j]а ка *ýдовац*, и *Дэ́вњан* кóсија, óн је ка *пэ́с*, а му се исцéпаја и *óпэнак*, изрáсна[j]а *кóломоч'*, се исáбија *рáди*[j]*он*, а *брáт* кэт ти́-бија, óн ми би́ја пóстар *си́н*, дé-бија *Стáној*, *кóн'* да му пóбегне, *пráг* ни би́ја о[д] др́во, *дáр* се дáва, *мýж* ми грáдија мóстови у предýзеће, *мóс* ч'е ги пáдне, тó[j] [j]е нáјостар *нóж*, а штó ти је цр́вен *нóс*, *ц'áндар* дóша одоздóла, нé сеози́даја сáм *зи́д*[т], и́маше и *бýнар*, *Јóван* ми би́ја на мéц'а, ни н'éгов *си́н* нé-бија у вóјска, мóј *зéт* Вéкослав, дé се кýпује *стáн*, *мóмак* бија оз њéга, и́мало *кýкол'* у ч'éница, слáва ни [j]е свéти *Рáнц'ел*, нé[j]е óвај *ч'óвек*, по јéн *ц'áк* на л'éц'а, ни се осýшија и *кóломбоч'*, *óрал* ни крáде пи́л'ич'и, *пéтал* кэт ч'е зáпо[j]е пред зóра, *врáк*[г] нека га нóси, ти [j]е слáн *рáсол* вáј гóдина, *трóн'* нé се купýваја, ти пáдна[j]а вáј *кóштањ*, нéма *óгењ* оз јенá-грања, пóч'на и *јéсен'*, вáј *вóл* је бэ́ш дéбел, и́мало *óкич'* на тр́н'и („иње"), á [j]е мéк *стáп* од вр́бу, јéн ми́цак *снóп*, се стáл'аја *кр́с*, би́ја *лáд*[т] пот сл'и́ва, н'éкња му се ожéн'ија *си́н*, и *дéвер* ми би́ја óжењет, *стáп* се ýзе у рýке, и́мало и *ч'áнак,* брáтов *пéд*[т] би́ја пóгол'ем, *стрáм* да ги [j]е, му је и́сеч'ен и тáј *длáњ*, се збéре *рýковец*[ч], кýпија *При́здренац, кýм* ти дóнесе, према жéна трéба да би́не и *мýж*, и *Вéл'игдэн* прóша, слáва ни [j]е свéти *Рáнц'ел*, *цéц'* се прáја от пéпел, *свéкар* ги би́ја *дóмазет*, нáјпре ýзе *дóмач'ин*, штó [j]е вáј *бр́лог*[к], *тáнур* би́ја за мéсење л'éба, *бáјрак* прет свáтови да и́ма, *нéмат́лак* ч'е те ýтепа, и *зéл'аник* се прáјло, тóл'икви *кáзан* би́ја у двóр.

б) Именица „пролеће“ припада овом деклинационом типу у оба граматичка броја (: *ӣро́л’еч’ – ӣро́л’еч’и*):

ӣро́л’еч’ па бе́ше о[з] сн’е́г[к], ла́ко [j]е кад је *ӣро́л’еч’*.

Забележене потврде са обликом ове именице у с. р. јд. највероватније су новији унос из стандардног језика.

в) Овом деклинационом типу припадају и именице м. р. из којих је испало финално -*х*:

и *гра̄́* [85] се се́ја[j]а, ми [j]е *сӣра̄́* од н’е́га, сва́рила *гра̄́*, ако ни́кне *гра̄́*, *гре̄́* ти [j]е да гље́даш, *гре̄́* [j]е ако не́-дадеш, *гра̄́* се се́јаа прес ко́ломоч’, и́маше мло́го *ӣра̄́* по пу́т, овај *вра̄́* би́ја на́јгол’ем, *сӣра̄́* да ти [j]е од ње́га, то́ј што ви́диш је на́јгол’ем *вр̄́*;

о́ра да се о́суши, ко́мшија бе́ше *си́рома*.

Док у именици „трбух“ (га бо́л’и *ӣ́рбу*) необична основа опстаје уз чување наслеђеног односа (*ӣ́рбу – ӣ́рбуси*), нетипична основа после испадања финалног -*х* из именице „кожух“ елиминисана је уз очигледно наслањање на сретечки облик (*ко́жув* се но́сија, де́ ми [j]е *ко́жув*^{Ф})[86].

г) Именице на сугласник некадашњих меких основа ж. р. пришле су овом деклинационом типу:

ако и́ма да се да́де *со́л* го́ведам, а цр̄н *но́ч’* бе́ше, и́мало и су́в *ӣа́ӣрач’* до н’и́ве, а о́вај *је́сењ* па ки́ша да вр̄не, а *смр̄́ӣ* са́м ч’е до́ц’е, а би́ло *ра́дос*; *Сӣа́рос* ти [j]е, де́те, *гр̄́дос*.; сви́н’ски *ма́с* ти [j]е на́јдобар, а би́ја и *гла́д* у ра́т, да и́ма не́кој *ӣо́моч’*, не́ма *ӣо́моч’* од ни́где, *ӣа́ӣрач’* се бра́ја, па се су́шило *ӣа́ӣрач’*, то́ј ти [j]е на́јтежак *бо́л’ес*, та́ј *бо́л’ес* не́ се по́мења, та́мо ни [j]е *кље́ӣ*.

Именице „кост“, „кћер“, „буђ“ пришле су -*а* деклинационом типу:

му се искр̄шила и *ко́ска* на но́га, и *ко́ска* се ви́дела, а *ч’е́рка* па да му се у́даде, *бу́ц’а* и́мало на све́ стра́не, *бу́ц’а* се ува́тила на си́рен’е.

д) Именица „вече“, потврђена само с партикулом -*р*, припада м. р. јд. на -*ø*:

до́ша и Бањи́-*веч’ер*, ч’е би́не и Ба́њи *ве́ч’ер*, ч’е про́[j]е и та́ј *ве́ч’ер*.

ђ) Именицама на -*ко* припадају лична мушка лична имена:

Мо́ј бра́т *Сӣо́иљко*, а де́ би́ја *Бра́нко*, *Бра́нко* му је си́н, па та́ј *Ѕво́нко* Мла́денов, *Сӣа́нко* отШте́тарци, *Ми́рко* л’и би́ја; Де́ о́тиша *Во́јко*?

е) Именице за казивање сродства особа мушкога пола имају нетипичан однос једнинских и множинских облика.

У јд. припадају -*а* деклинационом типу (*де́да*, *а́ц’а* „стриц“, *да́јка* „ујак“):

ни мо́ј *а́ц’а* не́ма[j]а, *де́да* ми би́ја у ра́т, ако ти по́могне *да́јка*-Ста́ној.

[85] О дужењу вокала у једносложницама после испадања -*х* в. т. 17.

[86] У дојничком говору, са којим врбички показује највећу сличност, у овој именици је *ко́жуш* (о́тац и́маше јен-*ко́жуш*). Облик *ко́жуш* упућује на везу са сиринићком елиминацијом нетипичне основе (уп. Младеновић 2019: 300).

У мн. ове именице имају наставак *-офци* (*да́јкофци*, *а́ц'офци*, *де́дофци*):

де́дофци ми са од Врби́ч'ан'е, *а́ц'офци* оти́доше на ко́сен'е, ме по́могље и *да́јкофци*.

Нетипичност ових именица огледа се и у партитивним синтагмама. У синтагми са основним бројем облик је према јд. (и́мам два́ *а́ц'е*), у синтагмама са количинским прилогом је облик на *-офци* (ја́ и́мам по́више *а́ц'офци* о[д] те́бе, мло́го *де́дофци* ни о́тишл'ẹ у Амбе́рика).

Овај необичан однос резултат је контакта са јужнометохијским облицима у јд. на *-а* (*де́да*, *да́јка*, *а́ц'а*), док је у мн. стабилисан облик према сретечком односу: *де́до*, *да́јко*, *а́ц'о* : *де́дофци*, *а́ц'офци*, *да́јкофци*.

ж) Хипокористици од мушких имена на сугласник

ж[1]. Хипокористици на *-а*:

а *Пе́ра* да до́ц'е, а *Пе́ра* де́ би́ја, а и *Жи́ка* ку́пија ку́ч'у, ни *Ла́за* не́ поко́сија, ме́не *Ла́за* ми би́ја де́да, *Ми́ра* ми о́тиша до́ма, *Бо́да* ни ка́заја.

Према јужнометохијским облицима на *-а*, у сретечком говору ови хипокористици су на *-о* (*Пе́ро*, *Жи́ко*, *Ми́ро*, *Бо́до*) (према мом материјалу).

ж[2]. Хипокористици на *-и* због проширења основе у зависним падежима делимично се приближавају именица с. р. са проширењем основе (*Дра́гета*, *Дра́гету*):

Дра́ги му би́ја по́стар зе́т, *Зо́ки* по́гина на Ду́л'е, што́ ти ре́ка на́ш *Цо́би*, ди́ректор ни би́ја *Ми́ки* Ву́ч'ович'.

Овај део граматичког система наслања се у потпуности на метохијско стање и у облицима зависних падежа (збо́реја *ос Пе́ру*, ви́кни *Бо́ду*), пошто у сретечком говору ове именице имају специфичне облике придевског порекла на *-ога* (збо́рела *оз Ми́рога*, и́звикај *Пе́рога* на вра́та) (према мом материјалу).

з) Ако се занемари административни утицај остварен кроз ширење *-је*, вишесложна мушка лична имена потврђена су са *-ј*:

Ста́ној л'и ти би́ја ку́м, ти́ л'и си Ми́рков *Ра́дивој*, Ла́зин си́н *Ста́ној*, а у́мреј'а *Бла́гој*, де́ о́тиша *Бла́гој*, нека се ја́ви и *Ми́л'ивој*.

и) Именица „хлеб" у јд. преобликована је уносом финалног *-а* (*л'е́ба* у́век тре́ба да се и́ма, *л'е́ба* се је́ло је́мпут на дə́н). У мн., међутим, очуван је множински облик м. р. с проширењем (*л'е́бови*).

Облици зависних падежа једнине

24.2. У овом деклинационом типу у једнини очувани су: ОП (са стабилном морфолошком диференцијацијом облика на *-а* у именицама са значењем живог, и облика ОПјд. = Njд. у именицама са значењем неживог), затим беспредлошки Дјд. на *-у* и Вјд. који се најчешће обележава наставком *-е*.

24.2.1. Општи падеж једнине без предлога

а) Именице са значењем живог редовно су с наставком *-а*:

а си га ви́дела *Ми́л'ета* си́ноч', ко́ј га ви́де *Ра́дета*, а га зна́ш мо́ʲега *зе́та*, да за́кол'е *пе́тла* за ма́јстори, а за́што да га тə́кнем *ко́н'а*, у́зеʲа је́нога *ко́н'а*, смо и́мал'е је́нога *ко́ʲн'а*, ви́кни и *Дə́вн'ана*, и по́тера *во́ла*, не́ ви́дела ни *со́кола*, до́веди и *о́ца*, а *о́ца* ко́ј не́ма, нити смо ви́дел'е неко́ʲега *ч'о́века* на пу́т, ко́ʲега *ч'о́века* сте пи́тал'е, ч'е ви́кнемо и *де́вера*, *све́кра* смо пошту́вал'е мло́го, *све́кра* посипу́вала да се о́миʲе, *Са́ндета* л'и сте ви́дел'е, ако га на́ц'е *Сла́вета* до́ма, де́ *вра́га* о́тиде, ни́ко ни́ не ви́деʲа *вра́га*, *бра́та* не́сəм и́мала, *приј́а́тел'а* ч'е ви́каш у ку́ч'а, пр́во *ку́ма* ви́каш о[з] здра́вицу, *зе́та* пока́н'ил'е да је́де, *ја́збак* је́де мла́дᵀ *ко́ломоч'*.

б) Именице са значењем неживог завршавају се наставком -*ø*:

и ја́ ме́тна *је́н ка́мен'*; *Тр́бу* ти тво́ј!; *Ту́лум* ти тво́ј!; и́мам *стра́* от Ши́птари, ако на́прај *гре́*, а га и́звади *тр́н'*, о́н но́сија *кр́с*, па си бра́ла *па́прач'*, и́мал'е *ко́ломоч'* и за на пи́јац, а и́маш о́стар *но́ж*, у́зи и *со́л*, у́зи по́гол'ем *ја́стак*, и о́н се́ʲаʲа *ко́ломоч'*, ми доса́дила је́на вə́шка це́л *но́ч'*, ч'е и́сеч'е *бə́н'ак*, на́прајте и ви́ по́гол'ем *зи́то*, све́крва ч'е да́де *да́р* и сна́е, ја́збак је́де мла́дᵀ *ко́ломоч'*, и да сəпл'е́темо *ц'е́мер*, а до́несе *тəмн'ан*, при́стајла *ру́ч'ак*, и́знеси *ру́ч'ак* да ʲе́демо, ту́риш и *со́л*, ме́тни *ка́мењ* на ку́ч'е, збе́ри *па́прач'*, на́јпрво за́месим *ко́лач'*, но́сим *ру́ковец'*, по́гљеј *но́ч'* прес пе́нц'ер, смо ту́рил'е *ку́пус*, на́бери *бо́з* и за ме́не, а што́ си препу́н'ила *ч'а́нак*, га сру́шише и *зи́дᵀ*, ве́тар му искри́вија *о́ц'ак*, пре́сан *гро́б*, у́зи *бо́кал*, на́пуњи *бо́кал*, до́неси *л'е́гењ* од на́двор.

24.2.2. Општи падеж једнине у предлошко-падежним конструкцијама

а) *од*:

по́весел *од бра́та* не́мало, вə́здən се пла́шила *од му́жа*, ч'е у́зем *от* поста́рога *бра́та*; *Од Бо́га* до́бро да на́ц'еш!; ч'е на́прајш је́ден'е *от пе́тла*, му ви́каше не́што *от пе́нц'ер*, у́зеʲа же́на *от При́зрен*, па му да́ди ако о́ч'еш *от* сво́ј *де́л*, бе́гај *од о́гењ*, це́ц' се пра́ја *от пе́пел*, а па́мтиш стра́ови *од ра́т*.

б) *из*:

гу у́зеʲа *из ро́да*; а́јде се ди́ните *ис тро́н'*, ма́ти му до́шла *из гра́тᵒ*.

в) *до*:

се́дни *до бра́та*, при́неси *до Ра́дета*, не́мало ни́што *до ко́ʲн'а*; ч'е покосимо *до но́ч'*, не́ма да се бе́ре *до је́сен'*, при́неси слу́бицу *до зи́дᵀ*, те́лци ч'е по́раснев *до је́сењ*, и́ди *до тро́њ*.

г) *због*:

а зар тре́бало да га у́тепа *због* је́н *зи́д*, не́ се у́даде *због бра́та*.

д) *мец'у*:

А што́-знам што́-било *мец'у ње́га* и *Јо́вана*.; на́пре не́мало сва́ц'а *ме́ц'у Србина и Ши́птара*.

ђ) *под*:

про́сни ч’а́ршаф и *под Ми́лана*, ако и́мало не́што *пот си́на*, и́мало би́ч’и *под мо́с*, ту́ри ру́ку *под ја́стак*, и́мало жа́р *пот ко́тал*, га на́шл’е у При́зрен *под мо́с*.

е) *над*:

л’е́теше јен-о́рал *нат* ста́рога *ко́ња*, ту́риш ма́ло во́ду *нат па́тл’иџ’ан*.

ж) *пред* (просторно значење):

би́ло *пре[д] Дәвњана*, све́ би́ло *прет ку́ма*, ако те ви́дим да и́деш *прет ко́н’а*.

з) *пред* (временско значење):

у́мрела је́на не́дел’а *пре*[д] *Џ’у́рџ’евдән*, нека до́несе *пред Велигдән*, се у́спаја *пре[д] дән*.

и) *през*:

гра́ се се́јаа *прес ко́ломоч’*, тре́бало да про́џ’ем *прес При́зрен*, и ми́ ти та́ко да и́демо *през Бе́оград*[т].

ј) *уз*:

тра́жите *ус по́ток*, смо га се́ј але *ус ко́ломоч’*, се у́спрај сно́п *у*[с] *сто́жар*, гу́штер по́бегна *у*[з] *зи́д*.

к) *низ*:

па и́дите све́ *нис по́ток* до се́ло, пу́шти гу *нис ка́мењ*, оте́раше и Бра́нка *нис пу́т*.

л) *зад* /*позади*:

е́не гу *зад а́стал*, и́шла *по́зади бра́та*, а сна́а би́ла *по́зади ко́ј н’а*, о́стај сно́п *по́зади сто́жар*.

љ) *повише*:

А ави́ј они, ави́ј они *по́више При́зрен*!, шу́ме сви́ и́секље *по́више гра́д*[т].

м) *одовуд*:

све́ го́веда па́сл’е *о́довуд по́ток*.

н) *отуд*:

отут Ша́р је Македо́нија.

њ) *прекај*:

И́ди све́ *пре́кај по́ток*.; во́ди ко́н’а *прекај пе́реж*[ш].

о) *без*:

не́-може сва́дба *бес ку́ма*, о́тишла *бе[з] си́на*, а ка́ко да у́дене и́глу *бес пр́с*.

п) *куд* / *код*:

о́тишл’е *куд бра́та*, оста́нала је́н ме́сец *куд бра́та*, и да до́џ’е *ку[д] де́вера*, оста́нала *кут си́на* да жи́ви; и и́мало *код зи́д*.

р) *преко*:

о́ч’аше да у́вати Ста́ноја *преко Дра́гета*, оти́досмо у Бе́оград *преко Кру́шевац*.

с) *у*:

а. *у* (< *въ):

ако га изне́сете и[з] со́ба *у дво́р*, до́ша *у п̄о́лноч'*, е́не ги мага́рич'и *у а́р*, лу́пај *у го́ч'*, а ко́ј-зна а ч'е вр̄не *у је́сен'*, па се кри́л'е *у п̄а́п̄рач'*, а ту́рила *у кл'е́т̄*, ч'е се́ʲемо *у п̄ро́л'еч'*, а *у п̄ро́л'еч'* ста́лно бе́ше ки́ша, га на́шл'е *у При́зрен* под мо́с; А́јдете, де́ца, *у т̄ро́н'*!; *у п̄е́п̄ел* смо га ту́рал'е, ако ва́рите *у ко́т̄ал*, сл'е́нала ду́боко *у бу́нар*, *у сə́н* ми до́ша, *у п̄е́т̄ак* ч'е му ка́жемо, ту́ри во́да *у ко́т̄ал*, о́тиша за́јац *у ку́п̄ус*, ста́досмо *у ла́д*$^{т̄}$ пот сл'и́ва, и́спржи *у т̄и́гəн'*, до́шла и *у на́ш дво́р*.

б. *у* (< **у*):

побе́гнала *у бра́т̄а*, *у ро́да* оста́нала, о́тишла и *у ро́да*, *у Ми́л'ет̄а* спа́л'е, и́мало јо́ш ма́ло *у Дра́гет̄а*, оста́нал'е две́ го́дине *у де́вера*.

У истом значењу обичније су конструкције *куд* + / *код* + од конструкција *у* +.

ћ) *на*:

се ме́тна ос ка́мен' *на Ст̄а́ноја*, ви́кна *на му́жа*; и ја́ по́ч'о да и́дем *на п̄и́јац*, се исце́пала ко́жа *на го́ч'*, и́ма не́што *на т̄р̄бу*, а тре́ба да ту́риш *на дла́н'*, до́неси и је́деʲн'е *на а́ст̄ал*, би́ло забра́њето да се се́ди *на п̄ра́г*^{к}, се́днаја *на п̄ра́г*^{к}, *на о́гењ* смо се гре́ʲал'е, се ме́тни ос ка́мен' *на ја́збака*, о́тидо *на Сп̄а́совдəн*, и́мало *на т̄ел'е́визор*, па́днала *на п̄е́сак*, га ви́деʲа *на со́как*, а о́н па ми́сл'еʲа *на бра́т̄а*, е́не га *на мо́с*.

у) *п̄о* (локативно значење):

ч'е про́ʲе *п̄о п̄у́т̄*, га ви́деље *п̄о п̄у́т̄* кəд и́ша, пра́ти да́р *п̄о ку́ма*, и́маше не́што цр̄но *п̄о зи́д*.

ф) *п̄о / п̄осл'е* (генитивно значење):

п̄о Дра́гет̄а о́тиде и Ста́номир, *п̄о зе́т̄а* и о́на се ра́збол'е, тре́бало *п̄о де́вера* и о́н да по́коси; ни́кој не́ ни до́ша *п̄о́сл'е Ст̄а́нка*.

Доминира *п̄о*.

х) *око / около*:

цве́ч'е смо ту́рал'е *около а́ст̄ал*, ч'е ни пла́ти *око Ве́л'игдəн*, ч'е на́редиш све́ што и́маш *около* та́ј *ду́б*^{ј}, се збра́ше л'у́ди *о́коло бра́т̄а*, ни тра́ва не́мало *о́коло ко́ња*.

ц) *п̄рема*:

Ста́на не́-била *п̄рема му́жа*.

ч) *ок*:

о́трч'а *ок си́на*, гље́дај *ок п̄е́нц'ер*, се о́крени *ок Ра́дет̄а*, ву́ч'и др̄во *ок Јо́вана*.

ц̧) *намест̄о*:

Намест̄о ку́ма да ви́кне, сна́а о́тиде кут ку́му.

ш) *за*:

и ко́штањи *за* Бањи́-*веч'ер*, и́мало ја́јца *за Ве́л'игдан*, ми ка́жи и *за Дѐвњана*, ми ка́жи *за* сво́ˈега *си́на*, смо да́вал'е па́ре *за шу́мара*, па смо ра́ди *за* Бан'и́-*веч'ер*, сви́ смо би́л'е у ку́ч'а *за* Бан'и́-*веч'ер*, смо да́вал'е *за Ве́л'игдан* ја́јца де́цама.

ш[1]) *оз / сас*:

и́змери *ос пе́д*, ни *оз бра́танца* не́-збори, се ме́тни *ос ка́мен'* на ја́збака, и *оз* јен-*ста́п* у́дри, а да и́деш *оз Бла́гоја*, о́тиде до́ма *оз Ра́дета*;

ку́ч'е *сас ка́мен'* би́л'е, да се најѐдемо *саз гра́* .

ш[2]) *при*:

ч'е́кај *при* до́л'ни *зи́д*[т], се́дни *при о́ген'* да се згре́ˈеш, а бе́ше бл'и́зо *при ко́ˈн'а*.

У овом значењу обичнији је конкурент *до* + ОП.

ш[3]) *врз*: ж

о́стај ша́мију *врс ка́мењ*, и раши́рила ма́ти јен-ч'а́ршаф *врс тро́н'*.

ш[4]) *настред / на стред / на стреде*[87]:

не ч'е́кал'е *на́стред дво́р*, се ви́ди јен-ка́мен' о́стаен *на́стред*[т] со́как;

растова́рисмо др́ва *на стре́д дво́р*;

сно́пови би́л'е *на стре́де дво́р*, и је́но др́во *на стре́де кла́ник*.

Судећи по месту акцента *на́стред* је сложени предлог, *на стре́д* и *на стре́де* предлошки скупови.

24.2.2.1. П р е д л о ш к и с к у п о в и:

а) *за на*:

по́њава ни би́ла *за на тро́н'*, и́мал'е ко́ломоч' и *за на пи́јац*, до́нела ч'а́ршаф *за на са́ндак*.

б) *за од*:

то́ј би́ло да се ч'у́ва *за от кру́шац*, за́творише све́ да се ч'у́вав *за од бо́л'ес*.

в) *до у*:

до́шла во́јска *до у При́зрен*, ме до́нел'е до *у дво́р*, но́сил'е ро́бу *до у пи́јац*, при́неси *до у љѐт*.

г) *до на*:

ч'е гу до́несе *до на ко́н'а* да гу ста́ј, при́неси се́но *до на са́к*.

д) *ис према*:

па до́ц'е је́н о́блак *ис према При́зрен*.

ђ) *у стред / у стреде*:

сно́пови би́л'е успр́ч'ени *у стре́де дво́р*, зако́пајте *у стре́д ко́ломоч'*.

[87] Иако две друге варијанте нису прилагођене ритамском акценту па се због тога не могу сматрати предлозима, већ предлошким скуповима, оне су унете на овом месту због прегледности грађе.

24.3. Датив једнине

а) У Дјд. стабилан је наставак *-у*:

му оста́нала пу́шка је́ному *во́јнику*, ка́жи и *о́цу* и ма́тере, а ч’е да́деш и *Дәвн’ану*, а си му ре́кла *бра́шанцу*, лә́ко му је *бра́шу* да ка́же, о́днеси л’е́ба *пәсу*, му се ʲе́де мла́дᵀ ко́ломоч’ и *ја́збаку*, сва́кому *го́сшу* по ши́ше ра́кија, ни *бра́шу* не́мало ви́ше, а зар му се пла́шим *Јо́вану*, *дома́ч’ину* се на́пива на сла́ва, *о́цу* ако сме́ш да ка́жеш, ма́ʲему *све́кру* ко́мшија, ка́мењ му па́ја *си́ну* на но́ге, да́ди му *си́ну* и со́л, му о́прала но́ге *све́кру*, ту́рила се́но *ко́њу*, вр́жи но́гу *ко́њу*, му се то́вари то́ј *бра́шу Ми́лану*, *дома́ч’ину* да на́здравим, му се сме́ʲал’е то́му ста́рому *ч’о́веку*, пр́во да се помо́л’имо *Бо́гу*, што́ му ʲе бри́га мо́ʲему *ч’о́веку*, *у́нуку* да да́дем л’е́к па́ре, де́ се збо́ри *де́веру* за то́ј.

б) Именице м. р. са проширењем основе:

А ко́ј па сме́ʲа да ка́же *Ми́л’ешу*, да́ди и *Ра́дешу*, *Цо́бешу* му се уч’и́нило, *Дра́гешу* ч’е о́днесеш, *Са́ндешу* му се сло́шило на́двор, му помо́гните *Ми́кешу*, и *Сла́вешу* сте о́днел’е.

в) Посесивни Дјд. у конструкцијама типа „*на ве́ч’ер сла́ве*“, иначе потврђен у осталим метохијским говорима призренско-јужноморавскиг типа (Младеновић 2002: 299), затим у сиринићком (Младеновић 2019: 316, 376), у врбичком говору замењен је аналитичком конструкцијом са ОПјд.:

На дә́н *Ц’у́ри’евдән*, на ве́ч’ер *Ве́л’игдән*.

Исто је и у именицама на *-а* (на ве́ч’ер *сла́ву*) (в. т. 30.3).

Оваква замена подржана је стањем у сретечком говору (према мом материјалу).

24.4. Вокатив једнине

Дистрибуцијом наставака у Вјд. именица м. р. на *-ø*, говор Врбичана најближи је сретечком говору.

У Вјд. заједничких именица м. р. на *-ø* са финалним *-к*, *-г* наставак је *-у* (а), од осталих именица овога значења наставак је *-е* (б). Облик Вјд. *Бо́же* (в) преузет је из језика цркве.

а) Море *ч’о́веку*, а́ гу ви́де?; – Е́ве ти и те́бе, *во́јнику*.; – *Несшре́шњику*, не́стретњи!; – Па ме лә́жеш, мо́ре *вра́гу*!; – Не́ ме пла́ши, море-*гро́бнику*!

б) Не́мој, *му́же*, и ти́!; – Нека ти је стре́ч’но, *бра́ше*!; – А си до́ша, *прија́шеље*?; – А́, бре́ *зе́ше*, за́што?; – Што́ ми у́зе па́ре, *ло́пове*?; – Дај ракију, *домач’ине*.; – Смо ве́ʲал’е и смо збо́рел’е: „Ду́ни, *ве́шре*, да ми о́двеʲеш ч’е́ницу!“; – Да си ми жи́в, *ку́ме*!; – Жи́вел’и, *ку́ме*!; – Нека ти ʲе на́здравље, *ку́ме*!; – И ти́ си ми по́мога, *де́вере*!.; – Е́, бре́ *бра́ше*, ка́ко те прева́рише?; – Не́мој, *бра́ше*, да ту́раш мло́го у гла́ву!; – Нека си ни здра́в и жи́в, *дома́ч’ине*.; – Сви́ те ч’е́камо, *дома́ч’ине*, ти́ да по́ч’неш да ʲе́деш.

в) Ч’у́вај, *Бо́же*, од не́стреч’а.; – По́мози, *Бо́же*!; – Ч’у́вај, *Бо́же*, од ло́шо.

г) Вјд. личних имена са финалним сугласником једнак је Њд.:

Сто́јан, а сте завр̏шил’е?; – *Бла́гој*, у́зи и ти́!; – Бре́ *Ста́ној*, па зар мо́раше та́ко!; – Не́мој, *Ми́лан*, и ти́!; – *Ве́сел’ин*, де́ си о́тиша?; – *Мла́ден*, и ти́ја л’у́ди те ви́дел’е.; – Е́ј, бре-*Ми́лан*, де́ се за́држа?; – *Ми́тар*, а ч’е ни до́несеш ју́тре?

Облици множине

25. Номинатив множине

25.1. Номинатив множине без проширења основе

25.1.1. Вишесложне именице:

и́мало *ч’а́наци*, не́ се о́стал’а *роди́тел’и*, тре́ба да се но́си *руко́вец’и*, *тр̏буси*, *ја́стаци*, *ру́кави* му би́л’е исце́пане, *прија́тел’и*, *ка́мењи*, на́пре не́мало ни *ау́то́буси*, *во́јници*, не́ма *мо́мци* за на́ше девојч’ики, *Врби́ч’анци* не́ урабо́тал’е, да се су́шив *о́пәнци*, на́пре и́мало и *о́бојци*, *ма́јстори*, *ч’а́ршафи*, о́вија *При́здренци* до́шл’е, *Ши́ттари* пу́цал’е и на о́вија во́јници, *се́л’ани*, *ко́штањи*, *за́јци*, *о́раси* пора́снал’е, и *ко́жуви* се но́сило, а и *ста́рци* па ч’е у по́л’е, *ч’о́бани* ч’е до́терав сто́ку, ти́ја *ка́мењи* са до́бри за зи́д[т], *за́јци* ни на́прајше што́ту, и *мо́мци* по и́гранке, са́мо *Ср̏би* смо би́л’е у Врби́ч’ање, *ја́збаци* се кри́јев, *кре́вети* по́сл’е до́шл’е, *ду́шмани* ду́шу ч’е ти у́зев, се но́сил’е *руко́вец’и*; У Врби́ч’ан’е би́л’е *Што́тарци*, *Ла́зинци*, *Сто́јкофци*, *Пр̏efци*, *Деја́нови* и *Кола́шинци*. *Кола́шинци*, њи́ смо ги ви́кал’е и *Буга́ркини*.

Множина именице *ч’о́век* гласи *љу́ди*:

о́вија *л’у́ди* што побе́гнал’е, *л’у́ди* завр̏заше ко́њи, а *љу́ди* и́шље прес по́ље, о́вија *л’у́ди* ни ка́зал’е, не́ се виц̧’у́вал’е *л’у́ди*, ни о́вија ста́ри *љу́ди* не́-бил’е.

25.1.2. Једносложне именице

Мали број једносложних именица није захваћен проширењем основе:

му́жи па пу́цал’е, *му́жи* рабо́тал’е, на́ши *му́жи* и́шл’е у Амбе́рика, *му́жи* ч’е до́несев, и *ву́ци* бе́гав[ф] от пәсови, *ву́ци* за́одив около ку́ч’е, се ч’у́ше и *ву́ци*, сәге и́ма и *ву́ци* по дво́рови, *ко́н’и* за вр̏шен’е, на́ши *ко́н’и* не́-бил’е го́л’еми, *л’и́сти* от ко́штан’и, кәт ч’е па́днев[ф] *л’и́сти*, *л’и́сти* на гра́[ј]н’е, *тр̏н’и* на гра́ње, *ц̧’аци* у шко́ла, е́ве ги *го́сти*, на́ши *го́сти* за сла́ва, *ми́ши* ни пра́јл’е што́ту, па *ми́ши* ч’е у́л’енев, му се искри́вил’е *пр̏сти*, а ти смр̏знал’е *пр̏сти*, му изра́снал’е *кра́ци*, да ни до́ц̧’ев и *го́сти*, *жа́рл’и* да се га́си у во́да (и: *жа́рл’еви*).,

Инвентар оваквих именица у врбичком говору приближно је исти као у околним говорима[88].

[88] Уп. са стањем у сиринићком говору (Младеновић 2019: 323), призренском градском (Реметић 1996: 453–458), подгорском (према мом материјалу), подримском (према мом материјалу), јужнокосовском (Младеновић 2013: 148).

25.1.3. Именице са суплетивном множином

У врбичком говору оформљена је специфична дистрибуција наставака суплетивне множине (с. р. јд : м. р. мн.), непотврђена ни у једном другом српском идиому, осим у говору Дојница. Оваква разноликост резултат је контаката са околним различитим дијалекатским системима.

У основи разликују се два стабилисана модела:

а) *-ики* (: *-ч'е*, *вра́ӣч'е – вра́ӣч'ики*),

б) *-ич'и* (: *-е*, *ӣи́л'е – ӣи́л'ич'и*).

25.1.3.1. Номинатив мн. на *-ики*

Маркантно обележје врбичког говора је суплетивна множина на *-ики* од именица с. р. на *-ч'е* (*ку́ч'е - ку́ч'ики*), чиме овај говор чини посебну целину са сретечким[89] и говором Дојница, пошто је *-ики* непознато не само у суседним подгорским селима, већ ни у горанском и подгоранском – говорима са антепенултимском акцентуацијом[90].

Вра́ӣч'ики и́мало на цре́шње, *ку́ч'ики* у дво́р, *дево́јч'ики* се уда́доше, ако о́ч'ев *дево́јч'ики*, узла́јаше *ку́ч'ики*, *ку́ч'ики* гу оте́рал'е ме́чк'у, *крава́јч'ики* о[т] ч'е́нич'но бра́шн'о, ме́си се *крава́јч'ики*, *вра́ӣч'ики* у гње́здо, ни до́шл'е *уну́ч'ики*.

25.1.3.2. Номинатив мн. на *-ич'и*:

по́што са *бу́рич'и*, *бу́рич'и* са о[д] ду́д, е́не ги *мага́рич'и* у а́р, *мага́рич'и* (: *ма́гаре*) не́ но́сил'е ка ко́н'и, про́ц'оше *ӣи́л'ич'и* ос ква́ч'ка, *ја́рич'и* оти́доше кут ко́зе, *ја́гњич'и*.

25.1.3.3. Остали примери са суплетивном множином

а) Од именице *ӣе́л'е* у Врбичану су потврђена два облика: очекивано *ӣе́лци* (*ӣе́лци* да си́сав), пошто *-л* на крају слога изван радног глаголског придева м. р. јд. опстаје неизмењено, и *ӣе́јаци* (и *ӣе́јаци* пора́снаше), облик карактеристичан за суседна насеља подгорског говора са пенултимском акцентуацијом (према мом материјалу). Очигледно је да је у питању лексичка позајмљеница из подгорског говора са извршеном заменом *-л* на крају речи.

б) У врбичком говору двојство је потврђено и у мн. именице *ја́гње*:

ја́ган'ци па́сл'е у л'и́вада;

ја́гњич'и са у л'ивада.

---

[89] Павловић 1939: 37–38,169; Младеновић 2004: 229, Младеновић 2005: 75.

[90] Уп. са неутрумизацијом наставка *-ићи* у горанском и подгоранском говору (*кучића*, *девојчића*) (Младеновић 2001: 309–311, Младеновић 2005: 75). Наставак *-ики* није развијен ни у подгоранском говору, који је у непосредном суседству са говором Врбичана и Дојница, већ је потврђен само наставака *-ич'а* (< *-ићи*) (уп. Младеновић 2005: 75, Младеновић 2012: 305).

25.2. Номинатив множине именица са проширењем основе

Највећи број једносложних именица захваћен је проширењем основе у множини. Потврђена су два форманта за проширење: *-ов-* и *-ев-*, с напоменом да се уочава колебање у употреби, тако да су у појединим именицама потврђена оба форманта. Овакво колебање последица је сусрета више дијалекатских система.

Мали број двосложних именица има проширење *-ов-*. Те именице су са непостојаним вокалом, тако да је и код њих основа за проширење, заправо, једносложна (петл-*ов*-и).

У именици *л'е́ба* и после уопштавања нове форме у јд., у мн. је очувана основа са проширењем.

а) Само са проширењем *-ов-* потврђене су именице:

а. Једносложне:

пе́дови не́са и́сти, да се о́сушив *сно́пови*, и́мало ра́зни *гра́ови*, *стра́ови* за це́л ж'и́вот, *сва́тови* иско́ч'ише из дво́р, и о́вија *дэ́нови* ч'е про́ц'ев, *сэ́нови* што ми до́одив у но́ч', се́лски *пэ́сови* узла́јаше, а́ко су вр̀зани *пэ́сови*, *си́нови* не́-знал'е, се ожѐњише *си́нови*, *вра́гови* те и́зел'е, *да́рови* за све́кра и све́крву, *сва́тови*, *ста́пови* за те́пан'е, *сно́пови* успр̀ч'ени ус сто́жар, *во́лови*, *ку́мови*, *дво́рови* оста́нал'е без л'у́ди, *кл'е́тови* ни би́л'е у зе́мн'а, ч'е те у́тепав[ф] *гре́ови;*

л'е́бови се пе́кло за це́ла фами́л'ија;

б. Двосложне:

ко́тлови, *пе́тлови*;

б) Именице са оба проширења

Двојство *-ов-* / *-ев-* јавља се углавном уз предњонепчане гласове, затим уз фрикатив /с-/. Присуство *-ев-* уз /с-/ аналогија је према *-ев-* уз фрикативе /ш-, ж-/[91]. Слично колебање у употреби проширења уочено је и у говору Љубижде и Корише, суседних подгорских насеља са пенултимском акцентуацијом (према мом материјалу).

а. Проширење *-ев-*:

го́ч'еви на сва́дба – ба́м, бу́м це́л дэ̀н и це́л но́ч', де́ са *са́ч'еви*, *дла́н'еви* ни би́л'е све́ у кр̀в, не́ се и́мало ни *тро́н'еви,* се пра́јл'е *тро́н'еви* от шти́це, не́мало ни *мо́стеви*, и та́мо и́ма *кр̀стеви*, де́ ми са *но́жеви*, се нако́тил'е и *је́жеви*, *но́севи*, ни би́ле пу́ни *ко́шеви*.

б. Проширење *-ов-*:

мо́стови би́л'е о[д] др̀ва, се на́прајше и *тро́н'ови*, *дла́н'ови, но́жови* се купу́вало у При́здрен, та́мо са *ко́шови*, а са и́сти *но́сови*, *мо́стови*, *је́жови* у пе́реж би́л'е, кэ[д] да ви́дим – *кр̀стови* искр̀шене, *са́ч'ови* са на та́ван, де́ ти са *ч'е́шљови*.

[91] Аналогија је подржана обликом ових именица у јд. (*кр̀с* – кр̀стови, *мо́с* - мо́стови).

26. Облици зависних падежа множине

26.1. Општи падеж множине

Маркантна особеност врбичког говора у односу на највећи део говора јужне Метохије изостанак је морфолошке диференцијације Нмн. и ОПмн. именица м. р. на -*ø*[92]. Овом особином врбички говор чини целину са говорима са којима је у непосредном контакту, а који су међусобно различити низом маркантних особености – сретечким (Павловић 1939: 167, Младеновић 2005: 69), говором западнијих подгорских насеља (Младеновић 2022: 211), затим са подгоранским говором (Младеновић 2005: 76).

На овом месту биће наведене дијалекатске илустрације зависних падежа множине свих скупина именица овог деклинационог обрасца.

26.1.1. ОПмн. без предлога:

Ко̑ᵢи *прија́тел'и* да ви́кне на сва́дба?; оте́рал'е *во́лови* у пла́ᵢн'ина, ви́кни ги и о́вија *се́л'ани*, л'у́ди завр̑заше *ко́њи*; А си и́маᵢа *ко́н'и* за вр̑шен'е?; и *ко́штањи* пе́ч'еш за Бањи́-веч'ер, ски́ни *тр̑н'и* од гра́њу, да да́де *да́рови* и је́трве и зе́ве, наса́димо *сно́пови* у гу́вно, на́пре пра́јл'е *мо́стови* сас ка́мен'и, те́паја и *о́рлови*, ги оте́кнал'е *тр̑буси*, ти́ ч'е ми но́сиш *руко́вец'и*, а па́мтиш *стра́ови* од ра́т, а ја́ ч'е вр̑зујем *сно́пови*, ако и́ма јо́ш *ја́стаци*, сви́ и́мав гол'еми *но́сови*, му́ж ми гра́дија *мо́стови*, не́-смем да ви́кнем *си́нови*, тре́бало да изе́ткамо *ч'а́ршафи*, не ра́ботам о́вија *де́нови*, ги вр̑за *пе́сови*, и́знеси и *ја́стаци*; да на́пун'им *бу́рич'и* оз во́да, о́рал ни кра́де *пи́л'ич'и*, ги по́терај *ку́ч'ики*, *вра́ч'ики* смо ва́ч'ал'е, у́дри *ку́ч'ики.*

26.1.2. ОПмн. с предлозима

а) *од*:

не́-мога да про́ц'е *о[д] тр̑н'и*, до́бро је ме́со *о[д] те́јаци*, и́мам стра̑ *от Ши́питари*, и ву́ци бе́гавᵩ *от пе́сови*, да се у́плашиш *от се́нови*, а мо́жеш да спи́ᵢеш *од гре́ови*, попа́дал'е л'и́сти *от ко́штан'и*, не́ мо́гало да се ж'и́ви *от ку́ч'ики,* у́зеᵢа *од на́ше уну́ч'ики*.

б) *из*:

зми́је иска́ч'ал'е *и[з] зи́дови*, не́мало што́ да се у́зе *ис по́друми*, у́зеᵢа же́ну *ис Ште́тарци*, ни и́стекло ви́но *из бу́рич'и*.

в) *до*:

о́стајл'е др̑ва *до зи́дови*, доне́сите *до на́вил'ци*, не́ᵢе то́ј *до* мо́ᵢи *си́нови*.

г) *због*:

ни упа́л'ише ку́ч'е *због во́јници*.

[92] У источнијем делу подгорског говора, затим у говору Подриме и Сиринића ОПмн. је раздвојен од Нмн. наставком -*е* (Реметић 1996: 453-458, Младеновић 2002: 294, Младеновић 2004: 228, Младеновић 2022: 211–212, Младеновић 2019: 327–335, Младеновић 2022: 211).

д) *зад / позади*:

и смо се кри́л'е од њи́ *позади-ка́мењи*, би́ч'и и́ма *зад на́вил'ци*.

ђ) *меџ'у*:

а што́-знаш што́-било *меџ'у Врби́ч'анци*, бе́ше сва́џ'а *меџ'у во́јници*.

е) *над*:

нат си́рци ту́риш не́коа кр́па, а слу́нце је *над о́блаци*.

ж) *под*:

ч'е ту́риш сла́му *под во́лови*.

з) *пред* (просторно значење):

се сме́ем *пред л'у́ди*, ту́ри ра́кију и *пре[д]* ти́ја *го́сти*, пи́ен'е и́знел'е *прет сва́тови*.

и) *пред* (временско значење):

смо се ди́зал'е *прет пе́тлови* па да ме́симо.

ј) *прекај*:

и смо се кри́л'е све́ *прекај по́тоци*, би́ч'и и́ма *пре́кај пе́режи*.

к) *преко*:

бе́гајте *преко по́тоци*, смо ту́рил'е на́јлони *преко цре́пови*.

л) *врз*:

ако и́мате да ста́јте ни́кој на́јлон *вр́с сно́пови*.

љ) *отуд*:

оста́ните *о́тут по́тоци*.

м) *одовуд*:

о́довуд ду́бови не́мало ви́ше др́ва.

н) *навр*:

у́зеш пе́пел *на́вр пр́сти*.

њ) *по / посл'е* (са генитивним значењем):

по та́н'ири ку́писмо и те́нџ'ере, *по му́жи* ч'е се́днев^{ф} же́не, *по́сл'е Ши́птари* до́шл'е ови́ја Кфо́рци.

о) *по* (са локативним значењем):

смо спа́л'е *по тро́н'ови*, са́ге и́ма и ву́ци *по дво́рови*, и́ма и *по дво́рови*, ни ре́кла што и́мало вра́гови *по по́тоци*, ка́ не́мало зми́је *по ка́мењи*.

п) *око / около*:

се збра́ше и *около во́лови*, ете́-ти-ги ко́мшије *око си́нови*.

р) *настред / на стред / на стреде*:

је́на ме́ч'ка се успр́ч'ила *на́стред ко́ломбоч'*;

ту́рал'е најде́бело др́во *на стре́д кро́вови*, у Стре́цка са́м ви́деја што ту́рал'е сто́жар *на стре́д дво́рови*;

на стре́де о́гн'ови ч'е се ту́ри по не́што.

с) *наместо*:

у́зеја во́лови *на́место ко́н'и*.

т) *пӣрез*:

а се ви́ди *пӣрез ру́кави*, побе́госмо *пӣрес пӣо́тоци*, ни про́шл’е *пӣрез дво́рови*, а́јт и́ди *пӣрес коло́моч’и*, по́бегни *пӣрез дво́рови*, а́ се ви́ди *пӣрес пӣе́ӈ’ери*.

ђ) *уз*:

не́-итај *ус ка́мен’и*, е́не ги мра́фке *уз во́лови*, и́дев гу́ндел’и *у[з] зи́дови*, и зми́је ч’е по́ч’нев да и́дев *уз* урни́сани *зи́дови*.

у) *низ*:

не мо́гала во́да да и́де *низ о́луци*, одне́соше *нис пӣо́тоци*.

ф) *куд / код*:

па што́ тра́жиш *куд ло́пӣови*, а бра́т о́тиша *кут пӣрија́тел’и*, и *куд л’е́кари* смо би́л’е, пр́во до́ц’осмо *куд ро́ц’аци,* ако не при́мив *куд зе́тӣови*;

смо тра́жил’е и *код* о́вија *Скоробиштанци*.

х) *пӣри*:

и смо до́шл’е сви́ бл’и́зо *пӣри де́вери*, сви́ смо се збра́л’е бл’и́зо *пӣри зи́дови*.

ц) *пӣрема*:

се ку́пи пи́ен’е и је́ден’е *пӣрема сва́тови* ко́л’ико и́маш.

ч) *за*:

а си ч’у́ла не́што *за* старе́-*л’уди*, не ми́-збори *за* она́јзини *си́нови*, ми те́кнало *за за́јци*, да за́кол’е пе́тла *за ма́јстори*, а што́ да збо́рим *за о́рлови*, не́ма мо́мци *за на́ше дево́ј’ики*, та́ј ко́жа ни би́ла *за о́пӣанци*, ч’е доне́семо *за ма́јстори*, се́но за *ко́њи*, *за пӣи́л’ич’и* ти збо́рим, да́ј му *за ку́ч’ики*, а ч’е и́ма гро́јзе *за* све́ *бу́рич’и*, у́зеа па́ре *за ја́гн’ич’и*.

ц) *без*:

ни́шта *бе[з] си́нови*, не́ма стре́ч’а *без л’у́ди*, ка́ко да би́неш *бес ку́мови*, ву́ци ч’е те и́зедев *бес ку́ч’ики*.

ш) *оз / сӕс*:

не́е ша́ла *оз но́жеви*, не́ се ме́тала *ос ка́мењи* на зе́ву, га те́рал’е *о[з] стӣа́пӣови* до у ку́ч’а, се ме́ри *ос пӣе́дови*, *оз* о́вија *л’у́ди* што побе́гнал’е, се ме́тал’е *ос ка́мењи* на ву́ци, по́ала *оз дево́ј’ики*;

би́ја у л’и́вада *сӕс ку́ч’ики*, на́пре пра́јл’е мо́стови *сӕс ка́мен’и*.

ш[1]) *у*:

а. *у* < *въ*:

све́ смо ту́рал’е *у ко́шеви*, смо је́л’е *у ч’а́наци* од зе́мн’а, *у кл’е́тӣови* би́ло ла́дно, ту́ри ру́ке *у ру́кави*, сви́ оти́доше *у Мил’е́тӣови*.

б. *у* < **у*:

и́мало и *у Ште́тарци*, и́мало ја́ки л’у́ди *у Ла́зинци*.

ш[2]) *на*:

се у́боја *на тр́н’и*, Ши́птари пу́цал’е и *на* о́вија *во́јници*, се ме́тал’е ос ка́мењи *на ву́ци*, и́мало о́кич’ *на тр́н’и*, *на дла́н’еви* му иско́ч’ил’е не́кое вр́ге.

ш[3]) *ок*:

сви́ се окре́наше *ок сва́шови*, пу́цајте ос пу́шке *ок ву́ци*.

26.1.2а. Предлошки скупови:

а) *за у*:

Кэт се збра́смо, сви́ оти́досмо *за у сва́шови*.

б) *за на*:

се ку́пи то́ј што ва́л'а *за на сва́шови*.

в) *за од*:

смо бра́л'е тра́ве *за од бо́лови.*

г) *до у*:

све́ тр̀ч'ал'е по њи́ све́ *до у Ла́зинци*.

д) *до ӣри*:

не́смо га је́л'е *до ӣри кра́ј зи́ма*.

ђ) *у сшреде / у сшред*:

сто́жар би́ја у гу́но *у сшре́де дво́рови*, се сэ́крила л'и́сица *у сшре́д ка́мењи*.

26.2. Датив множине

У Дмн. потврђена су два модела – основни јужнометохијски са развијањем форманта *-има* и сретечки *-ам*, потврђен малим бројем примера. Иако је обимом аналитизма у деклинацији овај говор део ареала са сретечким и подгоранским говором, у избору морфолошких средстава врбички говор иде заједно са говором осталог дела Призренског Подгора, укључујући ту и подгоранског говор, у коме се – поред сретечког дативског *-ам*, напоредо срећу и метохијски облици са иновацијом *-ма* (*му́жам*, *се́сшрам / му́жима, се́сшрама*) (Младеновић 2005: 75, Младеновић 2012: 305).

Именице са суплетивном множином на *-ики*, сретечког порекла, нешто чешће имају сретечки наставак *-ам*.

а) У Дмн. м. р. доминира основа на *-има*:

о́днеси *деве́рима* да је́дев, *л'у́дима* не́ ги би́ло пра́во, да ги се́диш на но́ге *му́жима*, не́ тре́бало да се ка́же ни на́шим *деве́рима*, ка́ко да не́-дадем сво́им *сино́вима*, до́ша ги по́зив за у во́јска њи́ним *му́жима*, ва́квим *л'у́дима* не́мој ни да ве́ру^{ј}еш, а ка́квим *ч'оба́нима* ре́ч'е, та́квима *го́сшима* да́ди да пи́јев ко́л'ико о́ч'еш; на́шем *л'у́дима* ни́што не́ тре́бало, сво́^{ј}ем *сино́вима* не́ о́стаја ни́што, на́шема *брашанцима* ги до́шло да и́дев на ра́бота.

б) Датив мн. на *-ам*:

на́шам *се́л'анам* не-ги́-било бэ́ш пра́во, на́пре *ӣо́ӣовам* не́ се да́вало па́ре за ко́лач'.

в) У Дмн. именице са суплетивном множином на *-ики*, *-ич'и* наставком *-ама* наслањају се на Дмн. с. р. Припадност ових именица с. р. у једнини, како је и иначе у околним говорима, утицала на избор множинског *-ама*.

Од именица на *-ич'и* у Дмн. најчешћи је наставак *-ама*, док је број потврда са *-ам* од именица на *-ики* нешто већи:

и *јари́ч'ама* смо да́вал'е тој-тра́фке, *п̄ил'и́ч'ама* ква́ч'ка ги ʲе ма́ти, ту́ри во́ду *п̄ил'и́ч'ама*, смо да́вал'е *т̄ел'и́ч'ама* да си́савᶫ;

ако ме́тнеш ме́со *ку́ч'икам*, *дево́јч'икам* смо збо́рел'е, а зар да не да́дете и *дево́јч'икам*; ка́квам *ја́рич'ам*.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 2
ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

27. Облици једнине

Наставци једнине	
Njд.	*-о* *-е*
Дјд.	*-у*
ОПјд. (Ајд.)	*-о* *-е*
Вјд.	*-о* *-е*

Именице с. р. групишу се у две скупине према судбини основе.

Именице које се завршавају на *-о* имају стабилан однос основа у оба граматичка броја (*сел*-о – *сел*-а). Од овог правила изузима се именица *ра́мо*, која се интегрисала у ову скупину само у једнини, пошто је у множини основа проширена, са делимичним удаљавањем преосмишљавањем форманта *-ена* у *-ења* (*ра́мо – ра́мења*).

Другу скупину чине именице на *-е*, које се групишу у оне без проширења основе (*п̄ољ*-е – *п̄ољ*-а), и оне са проширењем основе. Сутуација се даље усложњава тиме што део именица на *-е*, које у једнинско-множинској парадими не знају за проширење основе, формант *-ет̄-* имају у партитивним синтагмама.

27.1. Номинатив једнине

27.1.1. Именице с наставком *-е*

а) Именице без проширења основе:

слу́нце јо́ш не́ и́зл'егло, *слу́нце* огре́ʲало, мате́рама *ср̑це* ги је пу́но, на́шо *ме́ст̄о* ʲе пла́н'инско, по́тешко би́ло тэ́нко *п̄ре́ден'е*, па је́но *т̄е́п̄ан'е*, *ју́же* и́мало за но́сен'е се́но, *но́сен'е* дрва не́-било лэ́ко, ка́кво ʲе во́ј *но́сен'е*, и *ко́ноп̄л'е* се се́ʲало, *т̄е́ше* ги се ту́ри у са́ндак, *рабо́т̄ање* би́ло од но́ч' до но́ч', *п̄осит̄у́ʲен'е* пред ве́ч'ера, ва́ј го́дина не́мало *гро́јзе* у на́шо ло́јзе, *цве́ч'е* цве́-

тало, на́јдобро ʲе ша́рско *си́рење*, ста́ро *си́реʲн'е*, а *ко́пан'е* ми би́ло на́јтешко, *ко́пан'е* бе́ше, е́ве пр́во *ја́јце* што се о́фарба.

После преосмишљавања старе множине, називи насеља на *-е* пришли су с. р. јд. без проширења основе:

Врби́ч'ан'е ʲе ста́ро се́ло, *Скоро́бишт̄е* ни ʲе бл'и́зо, *Гр́нч'аре* би́ло на дру́го ме́сто, и *До́јнице* ʲе ста́ро се́ло, а зна́ш де́ ʲе *Гр́нч'аре*, а *Пла́њане* го́рело.

б) Именице са проширењем основе *-ет̄-*

Највећи број именица са проширењем *-ет̄-* у множини има суплетивне облике м. р. мн. на *-ики* (*ку́ч'е - ку́ч'ики*).

Зна́ло и на́шо *у́нуч'е*, ба́ш ги ʲе сла́но *ра́солч'е*, му је уда́дено и по́младо *де́војч'е*, а про́ц'е ни́коʲе *де́војч'е*, а што́ ла́ʲе *ку́ч'е*, *а́ст̄алч'е* ти се́ди кри́во, га гри́знало *ку́ч'е*, и за́лаја јо́ш је́но *ку́ч'е*, *сви́рајч'е*, *ко́т̄л'ич'е*, је́но *ка́п̄ч'е*;

о́вој ми ʲе по́старо *т̄е́л'е*, и *т̄е́л'е* си́сало, *т̄е́л'е* ч'е се о́дбије от си́са, јо́ш је́но *п̄и́л'е* л'и́пцало, пу́но *бу́ре* оз ра́кија, *ја́гње* бе́ше до о́фцу, му л'и́пцало *ма́гаре*,

а ва́шо *де́т̄е* де́ ви ʲе, и *де́т̄е* па́днало, у во́јска о́тиде и та́јзино по́старо *де́т̄е*, *де́т̄е* ни спа́ло у ко́л'епка.

в) Именице са проширењем *-ен-*

а. Именица „раме“ пришла је именицама *-о* скупине само у Njд. = ОПjд. = Вjд., док је у Дjд. (*ра́мену*) и множинским облицима очувала некадашње *-ен- (> -ењ)* (*ра́мења*, *раме́њама*).

Ра́мо ме бо́л'и, *ра́мо* му се уши́нало, је́но *ра́мо* ста́лно по́диза на́горе.

б. Малобројне именице на *-е* с проширењем *-ен-* у јд. чувају *-ен-* (*вре́мену*, *и́мену, ви́мену*), које је у множини преосмишљено у *-ењ-а* (*вре́мења*, *и́мења*, *ви́мења*). Оваква множина карактеристична је за северношарпланинске говоре – горански (Младеновић 2001: 308), сретечки (уп. Павловић 1939: 115, 116) и подгорански (према мом материјалу), па је очигледно да је ово преосмишљавање преузето из сретечког говора, пошто метохијски и сиринићки говор чувају формант *-ен-а* (уп. Младеновић 2019: 350).

Кəд је л'е́тн'о *вре́ме*, кəд је је́сен'о *вре́ме*, па ми сме́та мəгљиво́-*време*, *и́ме* му било та́кво, ста́ро *и́ме* ʲе то́ј, се о́мије пр́во *ви́ме*, ги је ка́л'аво *ви́ме.*

Није потврђена именица „бреме“, а уместо ње користи се *на́рамак*[93].

27.1.2. Именице с наставком *-о*:

е́те га *го́ведо* де па́се, по́старо *го́ведо*, и́мало јено-*гу́но* у се́ло, *гу́вно* се ме́ло, *гу́вно* ни би́ло у дво́р, о́вој *ма́ало* је најго́л'емо, *се́ло* оста́нало пу́сто, па́днало *гње́здо* од гра́н'а, *гње́здо* за вра́пч'ики, се осу́шило *ла́јно*, се́ге ʲе

[93] О присуству / одсуству лексеме „бреме“ у околним говорима в. у Младеновић 2019: 339.

л'е́то, оста́нало *се́но* не́брано, *др́во* ч'е се и́сеч'е, се осу́шило и о́вој *др́во*, *вре́тено* у́зеш у ру́ку, *бра́шн'о* се по́ткади, др́вено *ра́ло* и́мало, во́ј најви́соко *бр́до*, *бр́до* ос шу́ма, *ка́ндило* ʲе ту́ј, *ко́рито* би́ло др́вено, *кри́ло* му се искр́шило вра́пч'ету, *ре́шето* се иса́било, и *си́то* се ста́л'ало.

Именице градивног значења, које су у свом основном значењу без множине, могу имати множинске облике (ра́зне *мл'е́ка* и́ма):

па се уки́сел'и *мл'е́ко*, а ги би́ло по́сно *мл'е́ко*, до́бро је *ме́со* о[д] те́ʲаци, а ти уго́рнало *бра́шн'о*, ки́село ти ʲе *ви́но*, *ви́но* не́ ч'е се уки́сел'и, *се́но* ни се до́спело, *жи́то* не́ се ра́ц'ало мло́го, *жи́то* не́-ч'ини па́ре, *жи́то* би́ло у а́мбар,

27.2. Облици зависних падежа једнине

На овом месту биће разматрени облици с. р. јд. независно од тога да ли припадају скупини са или без проширења основе.

27.2.1. Општи падеж једнине

27.2.1.1. Општи падеж без предлога:

не га по́знавам ни ја́ о́вој *де́те*, а ка́ко да о́стајм *жи́то*, и ја́ у́зо је́но *ја́гње*, не́мој *ме́со* да је́деш мло́го, не́коа ма́ч'ка и́зела *ме́со*, у́зи *др́во* о[д] де́војч'е, до́неʲа *жи́то*, про́даде и војго́дишн'о *се́но*, о́стајте *се́но* непоко́сено, *си́рење* ч'е на́прајм за це́лу го́дину, смо ч'у́вал'е ста́ро *си́реʲн'е*, ни до́неʲа је́но *ку́ч'е*, ни ку́пија и *ја́гње*; А одне́состе *се́но*?; а ви́де је́но бо́со *де́те*, о́дне́си *се́но* мага́рету, а га ви́диш *ла́јно,* де́ да узеш *мл'е́ко*, оби́ц'осте *је́деʲн'е*, и гове́дама спре́мила *се́но* за зи́ма, а ч'е и́ма *гро́јзе* за све́ бу́рич'и.

27.2.1.2. Општи падеж једнине са предлозима

а) *од*:

па́днал'е *од гње́здо*, смо и́мал'е ло́жице *о[д] др́во* (и: смо је́л'е оз *др́вене* ло́жице), у́зи др́во *о[д] де́војч'е*, о́вија би́л'е *од Вра́н'е*, све́кар ги би́ја *од Ги́лане*, тре́бало да у́зе же́ну *од Бого́шофце*, сна́а ми ʲе *од Живи́н'ане*, се пра́јло те́ше *от ко́нопл'е*, л'е́ба *от* коло́мбоч'но *бра́шн'о*, крава́јч'ики *от* ч'е́нич'но *бра́шн'о*, се умо́рија *од збо́рење*, па се омр́симо *од ја́гње*, па́днало се́но *од ма́гаре*, му се сло́шило *од је́ден'е*, ри́пна *од ма́гаре*.

б) *из*:

па́де је́но вра́пч'е *из гње́здо*, у́земо ко́нопл'е *ис то́пило*, изл'е́наше о́фце *ис тр́ло*, ма́ти му би́ла *из До́јнице*, изл'е́нал'е ч'е́л'е *из др́во*.

в) *до*:

мло́зина не́ сти́гнал'е *до се́ло*, о́днеси др́ва *до ма́гаре*, па сти́гнал'е *до се́ло*, тр́ч'але по њи *до Гр́нч'аре*, не́мало ч'о́век *до се́ло*.

г) *зад /позади*:

а ко́ј-зна што́ и́ма *по́зади слу́нце*, по́беже *за[д] де́војч'е*, *по́зади се́ло* и́мала шу́ма, је́трва би́ла *позади ја́ре.*

д) *меџ'у*:

и́мало не́што *меџ'у Врби́ч'ање* и *До́јнице*, тре́бало да би́не *меџ'у* де́бело и тэ́нко *др́во*.

ђ) *под*:

шти́це у а́мбар би́л'е *под жи́то*, се сэ́крија *пот се́но*, ту́риш бра́шн'о *пот си́то*, ко́ломоч' л'и ʲе *под ре́шето.*

е) *испод*:

и́спод Ра́вн'ште не́мало л'и́вада, бра́това пл'е́вн'а му би́ла *испот се́ло*, Ку́рило ʲе *испод Врби́ч'ање.*

ж) *над*:

ави́ʲони л'е́тел'е и *нат Скоро́бište*, а бе́ше јен-о́блак *над Врби́ч'ање*.

з) *пред* (просторно значење):

тре́ба да ста́нете *прет се́ло*, заста́нал'е *пред Гр́нч'аре*.

и) *пред* (временско значење):

да се ди́нете *пред ју́тро*, и то́ј бе́ше *прет са́мо ди́зање*, до́ц'оше *прет слу́нце*.

ј) *повише*:

о́фце сэм па́са *по́више се́ло*, смо и́мал'е њи́ву *по́више Скоро́бište.*

к) *одовуд*:

а и́ма у́трина *о́довуд*ᵗ *тр́ло*.

л) *без*:

не-се́-може *бе[з] жи́то*, ни́шта не́-рац'а *бе[з] слу́нце.*

љ) *куд / код*:

а би́ла *куд* Векосла́вово *де́те*, га уте́паше зе́та *кут Пла́н'ане*, га ви́дел'е ту́ј *куд Живи́н'ане*; ако ви́диш ву́ка *ко[д] тр́ло.*

м) *преко*:

смо по́бегл'е *преко Ду́л'е*, сва́ки пу́т *преко по́л'е* до до́ма.

н) *у*:

а. *у* (< *въ):

вра́пч'ики *у гње́здо*, ако и́ма не́што *у гн'е́здо*, не́-треба да гље́да *у слу́нце*, и́мало и *у* на́шо *ма́ало*, кука́вица ку́ка *у* не́коʲе *др́во*, и́ма н'и́ве *у Ра́вн'ште*, и́мало јено-гу́но *у се́ло*, наса́димо сно́пови *у гу́вно*, *у по́л'е* смо спа́л'е, и́маја њи́ве *у Душа́ново*, *у бр́до* ни би́ла та́ј л'и́вада, ч'е ста́јмо сл'и́ве *у бу́ре.*

б. *у* (< *у):

ства́ри о́стајла *у* мо́је *де́те*.

њ) *на*:

ди́ни *на ра́мо*, да се о́суши *на слу́нце*, натова́рил'е др̀ва *на ма́гаре*, и́мало му́ве *на го́ведо*, *на гу́вно* се вр̀шило, ра́кија ни ʲе *на а́сшалч'е*, и́скопаш *на* тој *ме́сшо*, па ста́ј др̀во *на ра́мо*, се изгре́бала *на л'и́це.*

о) *навр*:

ч'е́шма ги би́ла *на́вр се́ло.*

п) *по* (локационо значење):

ка ма́нита и́де *по по́л'е*, се по́знава Врби́ч'анац *по збо́рен'е*, се ра́стрви сла́ма *по гу́вно*.

р) *по / посл'е* (генитивно значење):

по ју́не за́класмо и ја́ре, ку́пија и ко́ʲн'а *посл'е ма́гаре.*

с) *око / около*:

да се збе́рев Ши́птари *око Врби́ч'ан'е*, на́пре би́л'е о́фце *о́коло Скоро́бишше.*

т) *сшред*:

и цр̀ква ги би́ла *срешш се́ло*, е́не га сто́жар *сшред гу́вно*.

ћ) *насшред / на сшред / на сшреде*:

ч'е́шма ги била *на́срешш се́ло*;

ч'е ви́диш бре́с *на сре́дшш по́л'е*;

на сшре́де Скоро́бишше и́ма је́на ста́ра ку́ч'а.

у) *према*:

па ч'е се о́кренеш три́пут *према слу́нце*, н'и́но се́ло не́ʲе ни́шта *према* на́шо *се́ло*

ф) *ок*:

и бра́т се о́крена *ок Скоро́бишше*, по́гљеј *ок по́л'е*.

х) *през*:

а љу́ди и́шље *прес по́ље*, запу́цаше *прес пе́нц'ерч'е*, про́ша не́кој *през* на́ше *жи́шо*, се пре́сеʲе *пре[з] си́шо*, про́ц'оше ни́коʲи *през Врби́чан'е.*

ц) *низ*:

о́тиде тр̀ч'еч'и *ни[з] се́ло*, скотр̀л'ајте др̀во *низ бр̀до.*

ч) *уз*:

ако мо́гу да о́тинем *уз бр̀до.*

ц) *за*:

смо бра́л'е тр̀шинке („боровница") и *за прода́вање*, ко́н'и би́л'е *за но́сен'е* др̀ва, о́на ти би́ла пр̀ва *за ко́паʲн'е*; А си и́маʲа ко́н'и *за вр̀шен'е*?

ш) *оз / сəс*:

оз ју́же от сла́ма смо вржу́вал'е сно́пови, ка́ко си *о[з] се́но* ва́ј го́дина, ако мо́жемо да поди́немо *оз др̀во*, му да́деш де́тету ма́ло во́да *оз ло́жич'е*, ни́ти сəм преговорила *сəз де́ше*.

ш[1]) *при*:

при́неси се́но *при ма́гаре.*

27.2.1.2а. Предлошки скупови:

а) *до над*:

по́тера би́ло по н’е́га *до нат̄ се́ло*; И ми́ те́рај, те́рај *до нат̄ се́ло*.

б) *до п̄ри*:

и ми́ ч’е оти́днемо *до п̄ри се́ло*, до́ц̣’оше о́фце *до п̄ри т̄р́ло*.

в) *до у*:

до́шла во́јска *до у Ст̄ру́жје*, кət смо до́шл’е бл’и́зо *до у Врби́ч’ан’е.*

г) *за у*:

се спре́мил’е да и́дев *за у Гр́нч’аре*, ч’е одне́сете да је́дете *за у п̄о́л’е.*

д) *за на*:

то́ј ни спре́мила *за на гу́но*, му да́л’е да но́си *за на ба́ч’ило*.

ђ) *за уз:*

ста́р сəм да и́дем *за уз бр́до*.

е) *на дно*:

и́ма јена-бу́ка *на дно́ бр́до*

27.2.2. Датив једнине:

ме́тни ма́ло л’е́ба и *ку́ч’ет̄у*, му се искр́шила но́га и *ја́гњет̄у*, ква́ч’ка ч’е му по́могне *п̄и́л’ет̄у*, ка *мага́ре т̄у* да си ре́кла, а *ја́ре т̄у* да си́са, *го́веду* со́л ако и́ма, је́ному *девој́ч’ет̄у* ма́ти, и́ч’ не́ му се пла́шим *ку́ч’ет̄у*, да́ди и *ку́ч’ет̄у*, ка *бу́ре т̄у* да збо́риш, а сте да́л’е *мага́ре т̄у* да пи́је, не́ му се спи́је о́вому *де́т̄ет̄у*, ни́ *ку́ч’ет̄у* ни *ма́ч’ет̄у* ни́што не́-давам, ро́г му се искр́шија во́му *го́веду*, и *т̄е́л’ет̄у* би тре́бало во́ду да о́днесеш, о́днеси се́но *мага́ре т̄у*.

27.2.3. Вокатив једнине

Вјд. редовно је једнак је Njд.:

А ти́, *ма́гаре* ни́јено, ч’е ме лə́жеш.; – А, бре́ *де́т̄е*, за́што ч’у́тиш?; – *Ку́ч’е* ни́јено, ти́ ч’е ни пре́тиш!

Облици множине

Наставци множине	
Нмн.	*-а*
Дмн.	*-ама* *-ам*
ОПмн. (Ајд.)	*-а*
Вмн.	*-а*

28. Номинатив множине[94]:

дрва се бра́ло за зи́ма, *дрва* ако се про́давав^{ф}, *ла́јна* се осу́шил'е, *ја́јца* за фа́рбан'е, на́пре и́мало *гу́вна* по се́ла, ми се разбо́л'ел'е *ра́мења*, *ра́мења* са за ра́бота, и́ма ра́зна *и́мен'а*, *и́мен'а* се за́брајл'е, *ви́мења* на кра́ве, би́ч'и *ло́јза* не́мало у Врбич'ање, и́мало *ја́јца* за Ве́л'игдән, би́ч'и ч'е па́сев *го́веда*, е́те ги *ја́јца* од Ве́л'игдән, и́мало *ја́јца* за Ве́л'игдән, на́ше *го́веда* па́сл'е, ту́ј са гње́зда од ласта́вице, о́вај *бр́да* не́ се изо́рал'е, *сво́на* за цр́кву, на́пре и́мало *го́веда*, и́мало *то́пила* за ко́нопл'е, та́мо ти са *ју́жа*, би́ч'и ч'е па́сев *го́веда*.

28.1. Општи падеж множине

28.1.1. Општи падеж множине без предлога:

смо ма́зал'е *гу́вна* оз ла́јна, же́не фа́рбал'е *ја́јца*, изго́ре^{ј}а и *дрва*, на́браше *дрва* за зи́ма, доте́рал'е и тво́ја *го́веда*, натова́рил'е *дрва* на ма́гаре, а сте ги кр́мил'е *го́веда*, смо да́вал'е за Ве́л'игдән *ја́јца* де́цама, ми смо гра́дил'е *то́пила*, ч'у́јем и *сво́на*, пр́во да о́ми^{ј}еш *ви́мења*, па ма́жи *гу́вна* оз ла́јна, *гу́вна* смо ме́л'е, ч'е у́зеш *ја́јца*, у́зеш *зр́на* о^{т} ч'е́ница.

28.1.2. Општи падеж множине с предлозима

а) *од*:

ако у́зе ја́јца *од гње́зда*, све́што се пра́јло *о[д] дрва*, ма́ти ме́шала ра́зна *бра́шн'а*, твр́до ^{ј}е ме́со *од го́веда*, попа́дало се́но *от ко́ла*, што и́ма *од* мо́^{ј}е *л'е́ц'а*, ри́пни *от ко́ла.*

б) *из*:

ме́тал'е ко́ломоч' *ис ко́ла*, ако о́тинев вра́пч'ики *из гње́зда*, ко́нопл'е смо ва́дил'е *ис то́пила*, па о́фце те́рај *ис тр́ла*.

в) *до*:

ако сти́гнете *до* ср́пске *се́ла*, но́сите дрва *до тр́ла*, пр́во се доне́сујев сно́пови *до гу́вна*.

г) *позади / зад*:

ако се на́ц'еш *по́зади вра́та*, и́шл'е пе́шки *позади ко́ла*, а оста́нало не́што *зат ко́рита.*

д) *мец'у*:

зми́је се кри́јев *мец'у дрва*, по не́ко^{ј}е ка́мен'ч'е *мец'у жи́то*.

ђ) *под*:

про́сните сла́му *под го́веда,* а се кри́јев^{ф} *под ре́шета.*

е) *пред* (просторно значење):

стра́же би́л'е *прет* све́ *се́ла*, зе́т о́стаде *пред вра́та*.

ж) *без*:

не́-може ко́нопл'е да се на́прај *без то́пила*, у се́ло не́ мо́гало *без го́веда*.

з) *због*:

[94] О суплетивној множини именица с. р. в. т. 25.1.3.

се сва́дише *због ја́ца*, о́тишл’е у гра́д[т] *збо[г] ко́ла.*

и) *куд / код*:

ги на́шл’е *ку[д] ћрла*, и́ди *куд го́веда*, па́сев *кућ* скоро́бишка *ба́ч’ила*, мо́жда са *куд вра́ћа.*

ј) *врз*:

ва́л’а да се ста́ј не́што *врз ре́шећа.*

к) *ћреко*:

па све́ та́ко *ћреко ћо́л’а* бе́гај.

л) *у* (*< въ):

ме́тни *у гње́зда*, не́мало та́кве ку́ч’е *у* на́ше *ма́ала*, о́тиша *у дрва*, *у се́ла* не́мало до́бар жи́вот, сно́пови се насаду́вал’е *у гу́вна* око сто́жар, ни́ко[ј]и и́шл’е *у* по́дримска *ћо́л’а*, терористи се кри́л’е *у брда*, *у ћо́ћила* смо пу́шч’ал’е во́ду.

љ) *на*:

па ти но́си *на ра́мења*, ме́тни ка́мен’ *на го́веда*, *на гу́вна* се вршило, бора́вија и *на* та́ј *ме́ста*, се изгру́бил’е *на л’и́ца*, ту́ри ра́кију *на ра́мења*, ву́ч’и це́л жи́вот *на ра́мен’а*.

м) *стред*:

Јагље́ница те́ч’е, ми се ч’и́ни, *стред Љу́бишке ћо́л’а*.; и́ма пу́т *стре́д ма́ал’е*.

н) *настред / на стред / на стреде*:

на́стред ћо́ћила се ту́рало ко́нопл’е;

пу́шку ме́тнаја *на стре́д дрва* у дрвл’аник.

о) *ћо* (локационо значење):

и́мало ра́зни л’у́ди *ћо се́ла*, ко́мбај вршија *ћо* све́ *ћо́л’а*, ко́н’и се виц’у́вал’е *ћо гу́вна*, се вршило *ћо гу́вна*.

п) *ћо / ћосл’е* (генитивно значење):

ћо го́веда да ни се ра́збол’ив[ф] и о́фце.

р) *око / около*:

се збра́ше Врби́ч’анци *около го́веда*, се бра́л’е л’у́ди *око ћо́ћила*, му се на́прајл’е кра́сте *око у́ста*.

с) *ок*:

деда-Са́ва но́ч’ом и́ша *ок* српске *се́ла*, бе́гал’е *ок* при́здренске *ло́јза*.

т) *ћрез*:

те́рај о́фце *ћрес* стре́теч’ке *се́ла*, инц’и́нири ме́рил’е н’и́ве *ћрес ћо́ља*, а о́н па свиреше *ћрез дрва.*

у) *низ*:

а што́ ти и́де то́ј *низ у́ста.*

ф) *уз*:

на́ша во́јска ву́кла то́пови и *уз брда.*

х) *за*:

не́ ми збо́ри *за ч'у́да*, у зи́ма ч'[е] и́демо *за др̏ва* у шу́ма, ста́лно ми збо́риш *за ко́ла.*

ц) *оз / сəс*:

оз ју́жа се вр̏жује, ако се згре́ᵢемо *оз др̏ва*, смо ма́зал'е гу́вна *оз ла́јна*, *сəс вра́ша* згњеч'ија пр̏сти.

ч) *при*:

не́коᵢе же́не ч'е при́ц'ев *при шо́пила.*

28.1.2а. Предлошки скупови:

а) *до при*:

ги те́рал'е го́веда *до при се́ла*, да до́терав о́фце *до при ба́ч'ила*.

б) *до у*:

се но́сило сно́пови *до у гу́вна.*

в) *за на*:

ла́јна смо бра́л'е *за на гу́вна.*

г) *за по*:

ч'е попи́ᵢемо кəд и́демо *за по др̏ва.*

28.2. Датив множине

28.2.1. У Дмн. с. р. потврђена су два наставка: чешће -*ама*, ређе -*ам*:

а) О́стајл'е се́но и тво́ᵢем *гове́дама*, на́шем *гове́дама* не́ ги тре́ба мло́го, *гове́дама* ги се изгу́бил'е те́лци, ако ту́риш бу́нгур *гове́дама*, и та́квима *гове́дама* на́ша ма́ну, и *гове́дама* спре́мила се́но за зи́ма, *гове́дама* да́демо со́л на Ц'у́р'евдəн;

б) да́ди три́це *го́ведам*, ако и́ма да се да́де со́л *го́ведам*.

28.2.2. Дмн. збирних именица на -*а*

а) У дативу именица *де́ца* и *бра́ч'а* изразито доминира наставак -*ама*:

де́цама ни́кој не́-даде л'е́ба, о́днеси на́шем *де́цама*, а ко́ј ги па по́мога на́шема *де́цама*, ги тре́баја ста́н мо́ема *де́цама*, *де́цама* ма́ти тре́бала, се орадувала сво́ᵢема *де́цама*, ни *де́цама* не́ ги би́ло лəко, да́досте и ва́шим *де́цама*; да ги се ски́не ка́па ва́шем *бра́ч'ама*, ни ва́шим *бра́ч'ама* не́ ги ᵢе пра́во, *бра́ч'ама* се́стре ре́коше, та́квим *бра́ч'ама* ни́кој не тре́баᵢа, *бра́ч'ама* же́не ги су се́стре;

де́цам ги ре́коше, ги изго́реше ку́ч'е *бра́ч'ам.*

б) Датив збирних бројних именица:

ако да́деш и мо́ᵢим *дво́јцама* бра́ч'ама, њего́вема *шро́јцама* зето́вима.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 3: ИМЕНИЦЕ Ж. Р. И М. Р. НА -*А*

29. Осим именице *ма́ти*, остале именице женског рода припадају овом деклинационом типу. Именице ж. р. на сугласник пришле су именицама м. р. на -*ø*.

Овом деклинационом типу пришле су именице *ч'а́ц̧а* и *бу́ц̧'а*. Уопштавањем именице *ме́ч'ка*, избрисана је дистинкција по природном роду „медвед“ : „мечка“[95].

Део именица pluralia tantum сингуларизацијом пришао је именицама ж. р. на -*а*: *Заду́шница*, *Про́ч'ка*, *слу́бица*, *ма́ша*, *ве́рига*, *ви́ла*, *гра́бул'а*, *гу́сла* (в. т. 37).

30. Облици једнине

Наставци једнине	
Њд.	-*а*
Дјд.	-*е*
ОПјд. (Ајд.)	-*у* -*а*
Вјд.	-*о* -*е*

Највећи број именица овог деклинационог обрасца припада женском роду.

30.1. Номинатив једнине

30.1.1. Именице женског рода:

ста́лно бе́ше *ки́ша*, ако ро́ди и *сл'и́ва, ро́дн'ина* ч'е до́ц̧'е да ви́ди, *ст̄ра́шн'ица* се се́кла о[с] стра́ш'ик, и́спод Ра́вн'иште не́мало *л'и́вада*, по́зади се́ло и́мала *шу́ма*, се у́зе *гру́да*, му оста́нала *ӣу́шка* је́ному во́јнику, по́стара *је́т̄рва* од ме́не, *зə́ва* ми би́ла мла́да, што ми до́сац̧'а ва́ј *му́ва,* се исце́пала *ко́жа* на го́ч', ни та́ј *же́на* не́мала стре́ч'у, *ме́ч'ка* ни је́ла ко́ломбоч', *ст̄ре́ч'а* ги би́ла та́ква, *ӣо́т̄ера* би́ло по н'е́га до нат се́ло, *ч'а́ц̧'а* сву́т по ку́ч'а, *коломбо́ч'ница* ако и́мало да се је́де, бра́това *ӣл'е́вн'а* му би́ла испот се́ло, *цре́шња* бе́ше до о́борн'а врата, *ст̄о́ка* ни па́сла у се́лске л'и́ваде, *сла́ва* ни ʲе све́ти Ра́нц̧'ел, *До́брилка* од Му́штиште ми би́ла ме́не *т̄е́т̄ка*, ч'е се у́даде и *Ми́л'ица*, а ма́ти ми би́ла *Ст̄а́ниј*а; Нити мо́гала, *сиро́т̄ица*, да се о́дмори од ра́боту.; не́коа *ма́ч'ка* и́зела ме́со, па *ки́ша* вр̄не, ми о́стаде непоко́сена *л'и́вада*, ту́ј ти би́ла *и́гла*, не́мало *ра́бот̄а* за сви́ ра́дници, о́стаде *ба́ш'а* несе́јана, не́ʲе *ша́ла* ос но́жеви, *фами́л'ц̧'а* ни и́мала мло́го л'у́ди, *ру́ка*

[95] Овакво уопштавање остварено је су свим околним говорима (према мом материјалу).

ру́ку ми́је, и *је́шрва* по́бегна у сво́ʲи, ми доса́дила је́на *вə́шка* це́л но́ч’, *је́шрва* не изла́жала; А за́р и *је́шрва* ре́кла?; *мə́шка* се у́зе у ру́ке, што ме бо́л’ала *гла́ва*, *ву́на* и́мала у свака́-куч’а, *ку́ч’а* ни би́ла на кра́ј се́ло, и *ку́дел’а* зат по́јас, *мə́гла* око на́с, *сва́дба* ми би́ла три́ да́на, *кука́вица* ку́ка у не́коʲе дрво, ко́а ви ʲе *сла́ва* ва́ма, о́тиде *кра́ва* да па́се, *све́крва* ч’е да́де да́р и сна́е, Мла́дену *же́на* му би́ла *Сшáнојка*, ни тə́д не́-знала де́ ʲе *Сшáнојка*, *сла́ма* се ту́ри у ко́ла, а и мо́ʲа *сна́а* рабо́тала, а *сна́а* па посипу́вала, и та́ј *ч’е́рка* му се у́дала, та́ј го́дина па *зи́ма* до́ц’е ра́но, у́мрела и та́јзина *све́крва*, на́ша *н’и́ва* ни би́ла поду́гач’ка од н’и́на, ви́кал’е – је́на дрвена *ло́жица* за сви́ би́ла, а *шə́мн’ина* – не се́-види пр́с пред о́ко, ако се на́прај *ку́ч’а*, а о́вај *же́на* не́-била на сва́дба, *же́на* о́дма да до́ц’е, *ра́кија* ни ʲе на а́сталч’е, *ч’е́ница* не́ се се́ʲало мло́го у Врби́чан’е, не́ ра́ц’ала мло́го *ч’е́ница* у Врби́ч’ање, *ме́ц’а* не́сме да се по́мера, *слу́бица* би́ла ста́ена до зи́д, *ч’е́рка* ми не́ма де́ца, *ко́мшија* бе́ше ку[т] ч’е́рку, *слу́за* му се ви́деше у о́ко, то́ј би́ло *гре́вошта* од Бо́га.

30.1.2. Именице мушког рода:

А́ндреʲа би́ја Бла́гоʲев о́тац, и *Ц’о́рц’ија* ни ре́ка, Сла́ви ʲе *мера́кљија*, ко́њ *До́рија*, *И́л’ија* ни ʲе *а́ц’а*, о́тиша и *Пе́ра*, де́ ʲе *Жи́ка*, *Кр́шта*, *Ми́ра* Сто́јкович’, *Бо́да* ʲе у Смеде́рево, Ми́л’ефкин *Ко́шта*, е́те га *Ра́да* у прода́вница (поред *Ра́де*), *аца-Пе́ра* ни до́ша, мо́ј *де́да То́ма*, и *пра́ндеда Са́ва*, ч’е и́скоч’и и *младо́жеʲн’а*.

Именице на *-оје* припадају именицама м. р. на сугласник (*Ми́л’ивој*, в. т. 24.1з), како је и у сретечком, али и осталом делу метохијских говора призренско-јужноморавског типа (према мом материјалу). Није потврђено присуство типа *Миливоја*, карактеристично за сиринићки (Младеновић 2019: 357) и јужнокосовски говор (Младеновић 2013: 179).

30.1.3. Збирне бројне именице

О збирним бројним именицама в. т. 35а.

30.1.4. Збирне именице по унутрашњем значењу

О збирним именицама по унутрашњем значењу в. т. 36.

30.1.5. Именице изведене из прилога за количну

О именицама изведеним из прилога за количину в. т. 35б.

30.2. Општи падеж једнине

У дистрибуцији облика ОПјд. *-а* деклинационог обрасца препознаје се сусрет јужнометохијског подгорског облика на *-у* и сретечког морфолошког македонизма – ОПјд. на *-а*.

У самој дистрибуцији једног или другог наставка уочава се условљеност избора присуством / одсуством предлога уз ОПјд. Беспредлошки ОПјд. свих именица по правилу је на *-у* уз једно ограничење (в. т. 30.2.1б), у предлошко-падежним конструкцијама срећу се оба наставка, с напоменом да распо-

ложива грађа упућује на то да употреба наставка *-а* доминира уз предлоге *на* + ОПјд. и *у* + ОПјд., и то како у конструкцијама акузативног тако и конструкцијама локативног значења.

На стабилност наставка *-у* у беспредлошком ОПјд. свакако утиче доследно *-у* у ОПјд. / Ајд. личне заменице *óна* (*њý*, *гу*, *њý гу*; в. т. 42.2.2).

Интересантно је да је донекле слична ситуација и у сретечком говору у облицима личне заменице (*њý / њá / њáу*, *гу / ја*, *њý / њá / њáу гу / ја*), али и факултативној присутности наставка *-у* у беспредлошком ОПјд. (уп. Младеновић 2010: 62–63).

На врбичко стање донекле подсећа и оно у подгоранском, у коме се у ОПјд. деклинационог обрасца на *-а* срећу оба наставка, са – додуше – нешто другачијом репартицијом од оне у врбичком[96].

30.2.1. Општи падеж једнине без предлога

Наставак *-у* у ОПјд. доследан је у служби правог објеката (а). Када је употребљен ОПјд. са темпоралним значењем, изразито доминира форма на *-а* (б).

а) Дóне^{ј}а *жéну* до сéло, прúнеси *слýбицу* до зúд^{т}, и *слáму* стр̏веше наóколо, смо вé^{ј}ал'е *ч'éницу* на вéтар, да зарáвн'имо *л'úваду*, да ти úсеч'ем *ст̄рáшн'ицу*, зáшто си кýпија јóш *зéмњу*, ни тáј жéна нéмала *ст̄рéч'у*, тýри *рáкију* и пре[д] тúја гóсти, вúди гу *ч'éрку*, ако гу вúдим *жéну* на сóкак, трéба да цýне *рýку* свéкрве, тýриш *кр̄ӣу* вр̏зə штúцу, тýри *рáки^{ј}у* на óбе рáмења; А úмаше и óн *јéну н'úву*?; *коломбóч'ницу* смо јéл'е, исéкосмо и јéну *бýку*, и тéл'ету би трéбало *вóду* да óднесеш, já пéч'ешо *рáки^{ј}у*, тə̑д покóсил'е *л'úваду*, *свáдбу* ч'е нáпрајмо и мú, ýзоше *кýч'у*, рýка *рýку* мúје, нé-се^{ј}ем вúше *бáшч'у*, и јáзбак прá^{ј} *ш̄т̄éт̄у*, кýч'ики гу отéрал'е *мéчк'у*, тýри *рýку* под јáстак, му лýпнала *глáву* у зúд^{т}, тýриш *вýну* на кýдел'у.

б) Тéшко да ч'е прéтекне вáј *година*, вáј *гóдина* нéмало грóјзе у нáше лóјза, вáј *зúма* а ч'е úмамо да се најéдемо л'éба, бúч'и ч'е úма пóвише кúша вáј *гóдина*, тáј *гóдина* ми бéше бə̑ш тéшко, já сəм рóдена трúес и пéта *гóдина*, ч'éтерес и пр̏ва *гóдина* пóч'на мýка оз бáл'исти, смо пóбегље девéдесет дéвета *гóдина* у Ср̏бија, ч'е ти врáтим пáре вáј *нéдел'а*;

ти ^{ј}е слáна расóлница вýј *гóдину*, ако úмамо дóста сéно вýј *зúму*.

30.2.2. Општи падеж једнине с предлозима

У дистрибуцији наставака *-у* и *-а* у ОПјд. уочава се условљеност рода и избора морфолошког обележја.

[96] У подгоранском говору алтернирају форме на *-у* и *-а* независно од тога да ли су у беспредлошком ОПјд. или у предлошко-падежним конструкцијама (Младеновић 2005: 72, Младеновић 2012: 305).

Уз именице м. р. на *-а* у ОПјд. среће се *-у*. Стабилизацији наставка *-у* доприноси чињеница да именице м. р. на *-а* припадају категорији живог, а да именице м. р. на *-ø* морфолошки диференцирају Njд. и ОПјд.

Уз именице ж. р. на *-а* алтернирају наставци *-а* и *-у*.

С обзиром на непоузданост квантитативног мерења присуства једног или другог наставка, тешко је поуздано тврдити о процентима *-а* / *-у* уз поједине предлоге. Дијалекатска грађа показује знатну доминацију *-а* у предлошко-падежним конструкцијама са *на* + ОПјд. и *у* + ОПјд., док се у осталим конструкцијама уочава блага доминација једног или другог наставка. У целини, међутим, чини се да дијалекатски материјал потврђује превласт наставка *-а* од именица ж. р.

а) *од*:

зе́т му бе́ше *од Ц'ако́вица*, не́са до́бре шти́це *од бу́ка*, не́ма мл'е́ко *о̄т* стелна́-*крава*, па́днаја *о̄т сл'и́ва*, и и́демо *о̄т ку́ч'а* на ку́ч'а, у́зе^{j}а же́ну *о̄т Ср́бија*, смо је́л'е у ч'а́наци *од зе́мн'а*;

Нити мо́гала, сиро́тица, да се о́дмори *од ра́ботӯ*.; ако па́днеш *о̄т слу́бицу*, ако у́зеш и *о̄т ч'е́рку*, се по́мери *од ме́ц'у*, се умо́рија по́више *од же́ну,* и и́ди да ра́боташ *од н'и́ву* на н'и́ву;

у́зе^{j}а н'и́ву *од Бо́ду*, бе́гај *о[д]* та́квога *га́зду*, у́зима *од Ни́колу*, не́ма гла́с *о̄т Си́нишу*, та́ј да́р ти ^{j}е *о̄т Сла́вишу*, у́зи *о̄т Пе́ру*, смо се за́јмил'е *од Жи́ку*.

б) *из*:

се у́зе *из во́да*, ни ма́вало *ис ку́ч'а*, кəд и́скоч'и мла́да *ис ку́ч'а*, и н'е́га га исте́раше *и[з] шко́ла*, и́знеси *и^{ш} шта́ла*, па но́си бра́ш'но *из воде́ница*;

ако га изне́сете *и[з] со́бу* у дво́р, до́бар би́ја л'е́ба *ис цре́пул'у*.

в) *до*:

ч'е би́не до́бро ако ^{j}е *до ро́дн'ина*, кə[д] до́ша *до л'и́вада*, ако и́ма тра́ва *до во́да*;

ста́ни *до ме́ц'у*, ч'е ти пла́тим *до су́ботӯ*, *до фами́л'и^{j}у* ^{j}е;

се́дни *до га́зду*, *до де́ду* ми би́ја и зе́т, о́днеси то́ј *до а́ц'у*, ку́ч'а му је *до Ни́колу*, де́те ти би́ло *до А́ндре^{j}у*.

г) *због*:

се поте́паше *због зе́мн'а*, ста́лно би́ја до́ма *због воде́ница*;

а се сва́дише *због же́ну*, ч'е се те́пав *због До́брилку*;

по́бега *збо[г] ко́мшију*, нити се у́даде *због Пе́ру*, до́шла *збо[г] Кр́стӯ*.

д) *мец'у*:

са́мо о́ни зна́в што́-било *мец'у До́брила* и Јо́вана;

не́-ми-су сви́ и́сти *мец'у ро́дбину.*

ђ) *под:*

ласта́вица на́прајла гње́здо *по̄т стре́^{j}а*, смо ч'е́кал'е *по̄т цре́шн'а*, а кри́је *по̄д ру́ка*, ста́досмо у ла́д^{т} *по̄т сл'и́ва*;

при́ч'екај *по̄т стре́^{j}у*, и ка́мен' *по̄д гла́ву*, сла́ма *по̄т сто́ку*;

ту́рише о́дма ја́стак *п̄од га́зду*, се́крила па́ре *п̄од Бо́ду*, а *п̄од младо́жењу* ја́рам.

е) *над*:

се по́дине си́то *над мла́несш̄а*, сна́а по́кади *над во́дица*;

наме́таше гра́ње *над ру́п̄у*;

а је́но ка вра́пч'е л'е́теше *наш̄ Пе́ру*, ви́ди што́ и́ма *на[д] То́му*.

ж) *п̄ред* (просторно значење):

кə[д] до́шл'е *п̄реш̄ цр̏ква*;

не́-каза ни *п̄ред же́ну*;

и́ма ра́кија *п̄ред Ни́колу*, изне́соше *п̄ред а́ц'у* то́ј што́ до́нел'е.

з) *п̄ред* (временско значење):

пе́тал кə[т] ч'е за́по[ј]е *п̄ред зо́ра*, се прекр̏стимо *п̄ред ра́боша*;

ако до́ц'е *п̄реш̄ Про́ч'ку*.

и) *зад / п̄озади*:

кокоша́рник ни би́ја *заш̄ пл'е́вн'а*, *п̄о́зади сл'и́ва* ни́што не́мало, и́ма је́н ка́мењ *зад ру́п̄а*;

одне́сите сла́му *п̄о́зади ку́ч'у*;

е́не га *п̄озади-Са́ву*, о́стај *п̄о́зади де́ду*.

ј) *навр*:

на́вр њи́ва и́маше јен-пе́реш[ж].

к) *одовуд*:

о́довуд ре́ка би́ло Л'у́бишко по́л'е.

л) *ош̄уд*:

скоро́бишко би́ло *о́ш̄уд* на́ша *л'и́вада*;

о́ш̄уд[ш̄] шу́му не́мало да се о́ре.

љ) *врз*:

ста́јте по ма́ло ц'у́бре *вр[з] зе́мн'а*, и ста́јш *вр̏с* та́ј *ш̄ш̄и́ца*, ту́римо кр̏пу *вр̏з муч'е́ница*;

ту́риш кр̏пу *вр̏зə ш̄ш̄и́цу*, ста́јш се́но *вр[с] сла́му*.

м) *п̄рез*:

се́ге ски́тав и ми́ши *п̄рес ку́ч'а*, ч'е се пре́цеди *п̄рес кр̏п̄а*, и сто́ка про́оди *п̄рез* непоко́сена *л'и́вада*, по́бега *п̄ре[с] шу́ма*;

ако сме́ш да про́ц'еш *п̄рез њи́ву*, не́-смем да и́дем *п̄ре[з] шу́му.*

н) *низ*:

ме́тни *низ Би́сш̄рица*, и се ско́трл'а *низ л'и́вада*, па́де *ни[з] слу́бица*; У́з ре́ка, *ни́з ре́ка*, и не́како се спа́сисмо!;

па́де *ни[з] слу́бицу*, о́тиде *ни[з] сла́му.*

њ) *уз*:

и ми́ ти бе́гај *уз ре́ка*; *У́з ре́ка*, ни́з ре́ка, и не́како се спа́сисмо!

по́тешко се о́рало *уз н'и́ву.*

п) *сш̄ред*:

сшре́д н’и́ва бе́ше је́н бре́с;

пр́во пу́шти бра́зду *сшре́д њи́ву*.

р) *према*:

према сшре́да о́тиде у Бе́оград, се тра́жило де́војка *према фами́л’ија*, не́ се ра́бота *према не́дељa*;

према не́дел’у се ч’у́ва о[т] ч’уме, *према же́ну* тре́ба да би́не и му́ж;

према га́зду и ра́дник.

с) *ок*:

а о́на па погље́дала *ок њи́ва*, а де́вер се по́мери ма́ло *ок је́шрва*;

и́ди тр́ч’и *ок сна́у*;

се окре́нала *ок Ни́колу*, све́ гље́дај *ок а́ц’у’*, и́ди *ок младо́же[ј]н’у*.

т) *повише*:

и́ма је́на шу́ма *по́више цр́ква*;

бе́ше је́н о́ра *по́више* ту́ј *н’и́ву*.

ћ) *по* (локативно значење):

и ски́тај ко́л’ико о́ч’еш *по шу́ма*, и́ма и то́ј *по Сшре́шеч’ка жу́па*, са́мо се ски́та *по ку́ч’а*, па рабо́таја *по Шва́јцарска*,

и́ша *по сшо́ку*, и́мало кр́тови *по ба́шч’у*, и све́ га уда́рал’е *по гла́ву*, *по но́гу* му иско́ч’ише и вр́ге, у́дри *по сла́му*, па ти га у́дри *по ру́ку*;

и о́ни *по Ни́колу* у́дри, и не́коа ви́ка *по ко́мшију*.

у) *по / посл’е* (генитивно значење):

ч’е би́не *по Про́ч’ка*, ако мо́же *по Заду́шница*, *по́сл’е зи́ма* све́ се сре́ди;

сви́ смо у́морни *по сла́ву*, мла́да о́дма *по сва́дбу* не́-ишла;

и Пе́тар ми се о́жењија *по Сла́вишу*; *По́ Кр́сшу* Ми́ра се ро́дија, *по́ Ми́ру* Са́ва.

ф) *око / около*:

му вр́жемо цр́вено конч’е *около ру́ка*;

и ша́мија *око гла́ву*;

се збра́ше л’у́ди *о́коло де́ду*.

х) *прекај* („поред“):

кə[т] ч’е би́нете *прекај ре́ка*, ако про́ц’ете *прекај воде́ница*;

Кət смо би́л’е у Бе́оград, смо се ше́тал’е *прекај Са́ву*.; ни́кој не про́ша *прекај пл’е́вн’у*.

ц) *без*:

ни́шта не́ се ура́бота *без му́ка*, не́-може *без ра́боша*;

ку́ч’а ми је пра́зна *бе[з] же́ну*, уда́дена [ј]е *бе[з] сва́дбу*;

нити мо́гала да до́ц’е *без Бо́ду*, *без де́ду* не́-ишла, не́ тре́бало *без младо́жен’у*.

ч) *бл’изо*:

и́ма и и́звор *бл’и́зо ку́ч’а*.

ц) *куд / код*:

о́тиша *кӯт се́ст̄ра*, *куд л’и́вада* му па́сла ко́била, га до́не^ј^а *куд ја́бука*, смо оста́нал’е *куд ма́ч’ева*, се збе́ремо се́л’ани *кӯт^т^ цр̏ква*, се о́стане го́ре *куд мла́да*;

ко́мшија бе́ше *кӯт^т^ ч’е́рку*, е́не га *кӯт ст̄о́ку*, и́ди *куд Ја́гљику*;

о́тиша *кӯт Пе́ру*, ако и́деш и *код Бо́ду*, и́ма *куд Ни́колу*, *куд* и́стога *га́зду*, се и́де *куд младо́жењу* у ку́ч’у.

ш) *ӣреко*:

ч’е про́ц’ем *ӣреко л’и́вада*, а́јт и́ди *ӣреко н’и́ва*,

по́бега *ӣреко* на́шу *н’и́ву*, про́ц’и *ӣреко* на́шу *л’и́ваду*.

ш[1]) *намест̄о*:

са́ге *на́мест̄о кра́ву* др̏жи сви́ње.

ш[2]) *у*:

а. *у* (< *въ):

у во́јска о́тиде и та́јзино по́старо де́те, о́тиша *у ма́гла*, до́ша *у т̄а́мн’ина*, са́к^г^ ако мо́же и *у цр̏ква* да и́де, и́мало гру́де *у н’и́ва*, све́што и́мало *у ку́ч’а*, оте́рал’е во́лови *у ӣла́^ј^н’ина*, де́те ни спа́ло *у ко́л’еӣка*, и ја́ до́ц’о *у ку́ч’а*, и́мало ку́кол’ *у ч’е́ница*, ни н’е́гов си́н не́-бија *у во́јска*, смо о́тишл’е са́[с] за́ва *у њи́ва* да ко́памо, *у фами́л’и^ј^а* сви́ и́мав го́л’еми но́сови, и тре́ч’о де́те о́тиде *у л’и́вада*, ја́ган’ци па́сл’е *у л’и́вада*, ба́ш кат са́м до́ша *у ку́ч’а*, и́мало *у свака́-куч’а*, би́ја *у л’и́вада* са́с ку́ч’ики, сви́ смо би́л’е *у ку́ч’а* за Бан’и́-веч’ер, а би́ла и *у мо́је ро́дн’ина*;

ако до́^ј^е *у ку́ч’у*, пу́штија кра́ве *у л’и́ваду*, и́ди *у ку́ч’у*, је́динац би́ја *у фами́л’ију*, о́тиша *у о́нуј н’и́ву*, до́ша у *во́јску*, ч’е́каја у *њи́ву*.

б. *у* (< *у):

у́зела со́л *у је́ӣрва*;

тре́бало да спи́јем *у ч’е́рку*, у́зе^ј^а *у се́ст̄ру* ко́н’а за вр̏шен’е.

ш[3]) *на*:

Ко́је прија́тел’и да ви́кне *на сва́дба*?; се сте́паше *на у́л’ица*, ко́кошка ти ^ј^е *на слу́бица*, Јо́ван ми би́ја *на ме́ц’а*, па ми́ бе́смо *на сва́дба*, а о́вај же́на не́-била *на сва́дба*, до́шл’е ми *на сла́ва*, не́ се ме́тала ос ка́мењи *на за́ва*, го́ч’еви *на сва́дба* – ба́м, бу́м це́л да́н и це́л но́ч’, што́ ти ^ј^е то́ј *на ру́ка*, и идемо от куч’а *на куч’а*;

ту́риш ву́ну *на ку́дел’у*, и и́ди да ра́боташ од н’и́ву *на н’и́ву*, да ви́кнеш *на сва́дбу*;

па́днала бе́л’аја *на ко́мшију*, се нал’у́тила *на а́ц’у*, запу́цаше од бр̏до *на ко́мшију*, би́ч’и ^ј^е *на де́ду*.

ш[4]) *наст̄ред / на ст̄ред / на ст̄реде*:

ту́ри со́вра *на́ст̄ред со́ба*; *на ст̄ре́д* на́ша *н’и́ва* и́ма је́н и́звор; ако ту́ри-мо *на ст̄ре́де* те́псија;

о́стај жи́то *на ст̄ре́д^т^ со́бу*; *на ст̄ре́д у́т̄рину* и́мала во́да за сто́ку.

ш[5]) *за*:

о́тиде по́стара је́трва *за во́да*, сви́ смо ра́ди *за сла́ва*, у́зи *за ш̄ре́ч'а*, и сви́ се спре́мимо *за ра́бош̄а*, не́-роди ни *за го́дина*, ни о́н не́ʲе *за ра́бош̄а*, си́рење ч'е на́прајм *за це́ла го́дина*;

не-се́-брини *за ш̄о́ку*, на́браше др̏ва *за зи́му*, оти́немо у Врби́ч'ање *за Заду́шницу*, ми да́де а́пови *за гла́ву*;

не-се́-брини *за ч'и́ч'у*, спре́маја и *за де́ду*, ми ка́зала *за Са́ву*, ни је́н ре́ч' не́мој да ми ка́жеш *за А́ндреʲу*, спре́мила пи́ту *за Кр̏ш̄у*.

ш[6]) *ос / сəс*:

па ни ма́ало *оз ру́ка*, не́ збо́рела *о[с] зə́ва*, па ср̏кај *оз ло́жица*, и у́дри *оз гра́ʲн'а*, ако пре́шупл'иш *оз и́гла*, смо ги ту́кље гру́де *оз мо́ш̄ика*; де́те ни ма́ало *сəс ру́ка*, смо о́тишл'е *сə́[с] зə́ва* у њи́ва да ко́памо;

да на́пун'им бу́рич'и *оз во́ду*, збе́ри се́но *оз гра́бул'у*, па ту́ч'и гру́де *оз мо́ш̄ику*, и ја́ га тə́кна *сəс ру́ку*;

збо́реʲа *оз Бо́ду*, де́да се сва́дија *ос ко́мшију*, ни до́нел'е за́ʲено *о[з] Сла́вишу*, оти́досмо *оз Ми́ру* и *оз Бо́ду* да гу ви́димо; ако мо́жеш да до́ц'еш *сəс Пе́ру*, ни́ти збо́реʲа *сəс а́ц'у*.

ш[7]) *ш̄ри*:

те ч'е́кало *ш̄ри слу́бица*, и́ма др̏ва ту́ј *ш̄ри ку́ч'а*;

се́дни по́бл'изо *ш̄ри ч'е́рку*, ч'е́кај при *зə́ву*;

ко́ј се́ди по́бл'изо *ш̄ри га́зду*, у́нук му би́ја *ш̄ри де́ду*.

30.2.2а. П р е д л о ш к и с к у п о в и

а) *до у*:

га те́рал'е о[з] ста́пови *до у ку́ч'у*.

б) *до ш̄ри*:

га до́неʲа *до ш̄ри ку́ч'а*;

па ки́ша да ни вр̏не *до ш̄ри При́ш̄ину*.

в) *до на*:

ако мо́жеш да о́тинеш *до на н'и́ву*.

г) *за на*:

сви́ спре́мимо да́рови *за на сва́дба*;

спре́мамо све́ да и́мамо *за на сва́дбу*.

д) *за у*:

доне́семо све́ *за у н'и́ва*;

све́ се ку́пи што тре́ба *за у ку́ч'у*.

ђ) *за ш̄од*:

то́ј смо тка́л'е *за ш̄од гла́ва*;

сла́ма ʲе *за ш̄ош̄ ш̄о́ку*.

30.3. Датив једнине

Како је на ширем простору призренско-јужноморавских говора са очуваним флексивним дативом, укључујући и сретечки, и у врбичком говору је уопштен наставак *-е*[97]:

Свéкрва ч'е дáде дáр и *снáе*, однéси-ги *ч'éрке,* трéба да цýне рýку *свéкрве*, да дáде дáрови и *јéтрве* и *зǝ́ве*, кáжи ги *жéне,* нé-дава ни мójзи *снáве*, *младóжен'е* му се смéʲев, ги ýмреʲа мýжш *Стани́слафке*, рéко и *Слáфке*, нáшојзи *Стáнојке* мáти, ги ви́кам *јéтрве*, кój ч'е óднесе сéно *стóке*, *стри́не* ми дéца ги уми́рал'е, и *дéвојке* се дóнесе дáр, дáдемо *стóке*, *зǝ́ве* сǝм кажýвала, нéсме *жéне* да се кáже, ни *јéтрве* ми не-ги́-било лǝ́ко;

á си му кáзала *Бóде*, *áц'е* се дáвало нáјдобро јéдење, *Кр́сте* му се слóшило по пýт, мóʲему *кóмшије* да му се и́сабив нóве кóла, дáдите и *Тóме*, цýнала рýку и млáдому дéверу *Áндреʲе*.

За разлику од осталих подгорских насеља, укључујући и говор Дојница, али и околне призренско-јужноморавске говоре (уп. Младеновић 2019: 376), у синтагмама типа „на дǝ́н славе" датив је замењен ОПјд., па је:

ми дóц'евф гóсти на дǝ́н *слáва*, и на дрýги дǝ́н *слáву*, на вéч'ер *слáву*, на вéч'ер *слáва*, сви́ се збéремо на слýга *слáву*.

30.4. Вокатив једнине

У Вјд. потврђена су два наставка: *-о* и *-е*.

Наставак *-о* потврђен је код свих именица, осим код дела именица на *-ка*.

30.4.1. Вокатив једнине на *-о*:

É, море-*бýдало*!; – И́зл'ени, *кóмшијо*!; – А ч'е ни дóц'еш на гóсти, *сéстро*?; – *Ни́коло*, ги óтерај кýч'ики!; – А си би́ја у рáт, *Áндрејо*?; – *Си́нишо*, *Слáвишо*, *Сти́ро*, *Ми́ро*; – Ако ч'[е] и́деш куд њи́, *Јáгодо*?; сéстро *Јáгодо*; – Ако мóжеш, *Бóдо*, и ти́.!; – *Гáздо*, пáре!; – Áј, брé *Пéро*, ч'ýти ви́ше!; – А си се умóрила, *снáо*?; – Ни пóмогни, Света-*Мáријо*!; *јéтрво*, *свéкрво*; – Ти́ ч'е ми кáжеш, *крáво* јéна!;

30.4.2. Именице на *-ица* у Вјд. имају наставак *-о*:

А зар и тéбе те óстаја, *сирóтицо*.; – Де си́-била, *Слáвицо*?; – *Рáдицо*, а и́маш јóш нéшто?; Де си́-била, *муч'éницо*?; – *Ми́л'ицо*, а де-си́-била?; – *Сéстро Рáдицо*, кáко си?; – А штó-ч'еш ми, *тијáницо* пи́јана!; – Бéгај од мéне, *тропáл'ицо*!; – É, мóри, *муч'éницо*!; – *Кукáвицо* кýкавна!

Вокатив једнине на *-е / -о*

30.4.3. Од именица на *-ка* потврђена су три типа Вјд.: део именица има наставак *-о* (а), део именица наставак *-е* (б), код дела именица посведочена су оба настаква (в).

[97] Уп. с уопштеним наставком *-и* у Дјд. у оближњем подгоранском говору (уп. Младеновић 2005: 62).

а) Не́мој, *ч’е́рко*, ни н’е́му да се да́деш!; мори *ч’е́рко*; – А о́ч’еш, мори-*де́војко*?; – Сл’е́ни от слу́бица, *ме́ч’ко*?

б) Áј ако мо́жеш, *Л’у́ћке*, и ме́не ми до́неси.; – А си жи́ва, *Ми́лке*?; – Де́ ти са де́ца, *Л’у́ћке*?; *Сћа́нојке*; – Де́ си, *До́брилке*?; – Ка́ко си, *Да́нке*?; – Си поста́нала, *Сћа́нојке*.; *На́ћке*, *Л’у́бинке*, *Сло́боћке*.

в) *-(к)о* / *-(к)е*:

в[1]. А што́ ти ʲе, *ма́јко*?; – Не́-знам, *ма́јко*.; – И смо оста́рел’е, мори *ма́јко*. – *Те́ћко*, а би́ја Сто́јан?; – А́, *ку́ч’ко* ни́јена!; – Е́, *ку́ч’ко*, а́ си се наси́тила? /

в[2]. *Ма́јке*, а́ си се умо́рила?; – Ч’е ни до́ц’еш на спи́јен’е, *ће́ћке*.; – Не ми се́-сити, *ку́ч’ке*!

Облици множине

Наставци множине	
Нмн.	*-е*
Дмн.	*-ама* *-ам*
ОПмн. (Амн.)	*-е*
Вмн.	*-е*

31. Номинатив множине

Осим именица са суплетивном множином на *-и* – *о́ч’и*, *у́ши*, *на́ч’ви*, *ћл’е́ч’и*, остале именице ж. р. имају у Нмн. / ОПмн. наставак *-е*.

Именице *а́ц’а* и *де́да*, које у јд. припадају *-а* деклинационом обрасцу, облике множине граде по првом деклинационом типу.

а) А *ку́дел’е* у свака́-куч’а, ста́ре *же́не* са́мо се́див[ф] на сва́дба, у ку́ч’а са и по́старе *је́ћрве* од ме́не, *же́не* фа́рбал’е ја́јца, ка́кве ни би́л’е на́ше *ку́ч’е*, и те́ј *ч’е́рке* му се у́дал’е, не́са до́бре *шћи́це* од бу́ка, *же́не* ме́теше дво́р, *ко́мшије* не мо́гаше да ни по́могнев[ф], и́дев и *ме́ч’ке* у Врби́ч’ање, ни *воде́нице* не́ма ви́ше, а *рука́вице* се пл’е́л’е, вр́бич’ке *л’и́ваде*, и *ве́шћице* ски́тал’е по по́тоци, *сл’и́ве ц’ана́рике*, *кра́ве* ни са у кл’е́т, *кра́ве* му́зне ни би́л’е, до́бри ни са *ко́мшије*, *га́зде* се обога́тил’е;

б) *о́ч’и* не-ми́-видив до́бро, ме бо́л’ив *о́ч’и*, *у́ши* ми са затво́рене, ти са мо́дре *у́ши*, што́ о́днеле све́ мо́је *ћл’е́ч’и*, ми би́л’е у ку́ч’а те́ј др́вене *на́ч’ви* што оста́нале от ста́рбину.

32. Облици зависних падежа множине

32.1. Општи падеж множине

32.1.1. Општи падеж множине без предлога:

а́ ви́диш да и́ма *ласћа́вице*, смо ги те́пал’е *ва̊шке*, брат и́ма *н’и́ве* у Ра́вн’иште, па ту́ч’и *гру́де* у н’и́ва, смо бра́л’е *ћр́шинке* и за прода́вање, а

ви́де *му́ве* на го́ведо, му иско́ч’ил’е не́ко^{j}е *вр́ге*, ту́ри *ру́ке* у ру́кави, пу́штија *кра́ве* у л’и́ваду, ти ви́дим и *слу́зе*, смо и́мал’е *ло́жице* о[д] др́во, млого ви са л’у́те ве́ј *ра́ки^{j}е*, ни́ти о́рал’е *н’иве*, и пл’е́тем *ч’а́рапе* за зи́ма, му на́прајл’е *ма́ц’и^{j}е*, по́мераш *по́дношке* оз но́гу, и *смре́ке* смо бра́л’е за го́рен’е, на́јдобре *ко́зе* смо и́мал’е ми́, да изо́ремо *н’и́ве*, да поко́симо *л’и́ваде*.

32.1.2. Општи падеж множине с предлозима

а) *од*:

се пра́јл’е тро́н’еви *от шти́це*, ра́кија *от сл’и́ве*, му́жи рабо́тал’е по́више *од же́не*, ри́пал’е *от ка́рпе*, бо́лан је *од но́ге*, и́ма ко́рис и *от ко́кошке.*

б) *из*:

Врби́ч’анци бе́гал’е *из н’и́ве*, бу́ве иска́ч’ал’е *ис по́стел’е*, и́мало ра́дници и *из* дру́ге *др́жаве*.

в) *до*:

ако сти́гнемо *до* на́ше *ку́ч’е*, не́^{j}е то́ј *до* ва́ше *је́трве*, ч’и́ја ^{j}е ва́ј шу́ма *до* ва́ше *л’и́ваде*.

г) *због*:

го́ведар о́тиша *збо[г] кра́ве.*

д) *мец’у*:

смо ги кри́л’е от Ши́птари *ме́ц’у кра́ве.*

ђ) *под*:

зга́зија *под но́ге*, се ста́л’а сла́ма *пот кра́ве*.

е) *испод*:

а ги зна́ш те́^{j} л’и́ваде *испод Го́рн’е н’и́ве.*

ж) *над*:

ме́тал’е из ави́^{j}они не́ко^{j}е а́ртије *нат ку́ч’е.*

з) *пред* (просторно значење):

је́де^{j}н’е би́ло *пред је́трве*, ту́ри по́више се́но *прет кра́ве*,

и) *пред* (временско значење):

оти́доше *прет Свете-Тро́јце,* то́ј бе́ше *прет По́сте*.

ј) *зад / позади*:

ву́ци да се са́кријев *зад о́фце*, ба́шч’е ни би́л’е о́дма *позади ку́ч’е.*

к) *навр*:

и́мало сла́ма *на́вр пл’е́вн’е.*

л) *врз*:

ако ста́иш га́зу *врз да́ске*.

љ) *през*:

ако оти́нете *прес ко́приве* до та́мо, а во́јска и́де *през ма́ал’е*, но́си *през њи́ве*.

м) *низ*:

а́ј да и́демо *низ* о́вој *ка́рпе*, е́те гу тр́ч’и *низ у́л’ице*.

н) *уз*:

а ви́диш мра́фке што и́дев^{ф} *у[з] сл'и́ве*, пу́ови побе́гоше *уз бу́ке* до ре́ка.

њ) *сӣред*:

сӣрет ку́ч'е би́л'е о́гњишта.

о) *насӣред*, *на сӣред*, *на сӣреде*:

у При́зрен *на́сӣред ма́ал'е* би́л'е ч'е́шме.

п) *ок*:

па све погљѐдује *ок де́војке*, не́мој да ме́ч'аш ка́мење *ок* старе́-*жене*, све́ тр̀ч'и *ок* ново́селске *л'и́ваде*.

р) *ӣо* (локативно значење):

а што́ ти ^{ј}е то́ј *ӣо ру́ке*, бора́вија и *ӣо ӣла́н'ине*, *ӣо л'и́ваде* се кри́л'е ја́збаци, ч'е тр̀ч'и ку́ч'е *ӣо* скоро́бишке *же́не*, *ӣо ко́мшије* ми пра́ч'а^{ј}а па́ре, це́л жи́вот ми про́ц'е *ӣо ра́боӣе*.

с) *ӣо / ӣосл'е* (генитивно значење):

ӣо кра́ве бр̀го до́ша и го́ведар, про́даде и л'и́ваду *ӣо́сл'е По́сӣе*.

т) *око / около*:

изра́снала смре́ка *около н'и́ве*, на́прајл'е зи́дови *около ку́ч'е*.

ћ) *ӣрекај*:

а́ј *ӣрекај* на́ше *ӣл'е́вн'е*, и́мало *ӣрекај* л'у́бишке *н'и́ве*.

у) *без*:

ка́ко мо́жеш да жи́виш *бес ӣа́ре*, та́ко се жи́вело му́ч'но *без н'и́ве* и *л'и́ваде*.

ф) *куд / код*:

заста́нал'е *куд* на́ше *же́не*, пи́таја *куд* не́ко^{ј}е *ба́бе*, ку́ч'ики *кӣ о́фце* би́л'е, тра́жија *код* до́л'не *н'и́ве*.

х) *ӣреко*:

од њи́ по́беже *ӣреко* л'у́бишке *л'и́ваде*, и се пре́цеди мл'е́ко *ӣреко кр̀ӣе*, а ми́ не ту́рамо ви́ше ша́мије *ӣреко гла́ве*.

ц) *намесӣо*:

по́ләко је да ч'у́ваш ко́зе *на́месӣо кра́ве*, са̀ге са кра́ве *на́месӣо ју́нице*.

ч) *у* (< *въ):

сто́ка ни па́сла *у* се́лске *л'и́ваде*, не́-сме да се мр̀си *у По́сӣе*, и ја́ сәм и́шла *у Лаза́рице*, и́мало јо́ш сн'е́к^{г} *у смре́ке*, *у воде́нице* смо м'ле́л'е и ч'е́ницу и ко́ломбоч', ако у́зеш де́те *у ру́ке*, тра́ва се осу́шила и *у л'и́ваде*.

ц) *на*:

на гра́ње и́мало тр̀н'и, вра́пч'ики и́мало *на цре́шње*, све́ па́да *на ру́ке*, си ме ту́рија *на му́ке*, му па́днала вру́ч'а во́да *на ру́ке*, смо ме́ч'ал'е ц'у́бре и́ *на ба́шч'е* и́ *на њи́ве*, па да ту́риш си́рен'е *на шӣи́це*, смо и́шл'е *на* све́ *сла́ве*, *на сла́ве* не-се́-вика куд Врби́ч'анци, не́ се л'у́тија *на ко́мшије*, а ко́ј па сме́ да ви́кне *на га́зде*.

ш) *за*:

не́-знам ја́ то́ј *за само́вил'е*, не́ ми збо́ри *за го́сӣоӈ'е*, *за ӣа́ре* се ра́бота, ни да́доше материја́л *за ку́ч'е*, не́мало материја́л *за ку́ч'е*, не́мало и́л'ач'и *за сиӣа́нице*,

ш[1] *оз / сəс*:

му́жи па пу́цал'е *ос ӣу́шке* на ву́ци, не́ма о́гењ *ос* тə́нке *гра́ње*, смо је́л'е *оз* дрвене *ло́жице*, *оз ви́л'е* поди́замо сла́му у пл'е́вн'а, збе́рите се́но *оз гре́бул'е*, *ос ӣра́фке* се оку́памо на Ц'у́рӈ'евдəн;

смо ко́сил'е *сəс ко́се*, оти́досмо *сə*[c] *се́сӣре.*

ш[2]) *ӣри*:

и ку́ч'ики у тр̀ло оти́доше *ӣри о́фце.*

32.1.2а. Предлошки скупови:

а) *за од*:

то́[ј] је до́бро *за оӣ сиӣа́нице*, смо бра́л'е тра́фке *за од* ра́зне *бо́ље.*

б) *за у*:

ч'е на́прајм кр̀стеви *за у н'и́ве*, спре́мил'е мо́тике *за у н'и́ве.*

в) *за код*:

ч'е спре́мимо пи́те *за коӣ ко́мшије.*

г) *у сӣред / у сӣреде*:

и́маја и јен-и́звор *у сӣре́д л'и́ваде*, и да па́дне и да се у́тепа *у сӣре́де* сири́нич'ке *шу́ме*.

32.2. Датив множине

У Дмн. изразито доминира наставак -*ама*.

а) Наставак -*ама*:

све́м сво́ʲем *ч'е́ркама* спре́мила да́рови, а ги се орадӯвала сво́ʲем *сӣри́нама*, се отсе́л'ише и мо́ʲема *ч'е́ркама* де́ца, тре́бало да ги се на́л'утиш о́наквем *же́нама*, во́л'иквем *кра́вама*; а што си ги пра́ла ства́ри вол'и́квема *се́сӣрама*, ч'и́ʲема *се́сӣрама* са о́вија де́ца, ни́што не́ оста́нало *ч'е́ркама*, *јеӣрвама* да́р да да́деш, ни́ти се збо́ри *свекрвама*, а ко́ј-сме да ка́же не́што *сна́ам*а, *кра́вама* ви́мен'а да се о́мије; а да да́деш не́што *суди́јама*, пр̀во се да́де *комши́јама*, тво́ʲим *комши́јама* цр̀ч'е ги сви́ʲн'а, се по́ʲе и *младоже́н'ама.*

б) Наставак -*ам*:

па то́л'иквам *же́нам* му́жи не́ ги би́л'е у Врби́ч'ан'е, све́ кажу́вал'е *же́нам*, сла́ма се по́сипе *кра́вам*, ни је́на н'и́ва не оста́нала *ч'е́ркам*.

ДЕКЛИНАЦИОНИ ТИП 4: ИМЕНИЦА *МАТИ*

33. Судбина именица ж. р. на -*и* у врбичком говору не разликује се од оне у околним говорима – именица „кћи“ пришла је -*а* деклинационом типу, именица „мати“ наставцима за облик делимично се прикључила -*а* деклинационом обрасцу: у ОПјд. наставак је -*ø*, у Дјд. -*е*, Вјд. = Njд. У мн. у Нмн. и

ОПмн. наставак је -*е*, у Дмн. -*ама* / -*ам*. У свим облицима, осим у Njд. = Вјд., очувано је старије проширење -*ер*-.

33.1. О б л и ц и ј е д н и н е

33.1.1. Номинатив једнине:

јéному девóјч'ету *ма́ти*, а *ма́ти* ми се прела́дила, *ма́ти* му дóшла из гра́т[д], *ма́ти* му се преу́дала, *ма́ти* ми би́ла из Дóјнице, ка́ко ч'е ка́же мóа *ма́ти*, ни њóјна *ма́ти* нéмала.

33.1.2. Општи падеж једнине:

А ви́де свóу *ма́тер*, нéмој да пцу́јеш *ма́тер*, а *ма́тер* л'и му н'éгову, а гу ви́де *ма́тер*, и *ма́тер* гу отéраше у двóр, а да ви́кнеш и *ма́тер* ако трéба, у́зела *од ма́тер*, не му́-збори *за ма́тер*, ку́пи нéшто и *за ма́тер*, нéмало жи́вот *без ма́тер*, смо и́шл'е *оз ма́тер*.

33.1.3. Датив једнине:

да́ди гу *ма́тере*, а си ка́зала *ма́тере* за мéне, *ма́тере* ги се слóшило, ка́жи óцу и *ма́тере*, *ма́тере* ч'е ги ка́жеш, да си рéкла мóјзи *ма́тере*, и *ма́тере* ги бра́ч'а побéгоше.

33.1.4. Вокатив једнине:

Нéмој та́ко, мори-*ма́ти*!; – А́ си сти́гнала, *ма́ти*?; – У́, *ма́ти*, а́ за́што?!

33.2. О б л и ц и м н о ж и н е

33.2.1. Номинатив множине:

ма́тере да́јма жа́л'ил'е, ако дóц'ев *ма́тере* куд ва́с, би́л'е у сéло нéко[ј]е *ма́тере*.

33.2.2. Општи падеж множине:

ка́ не жа́л'ил'е *ма́тере*, тóли'ико би́ло *од ма́тере*, жи́вот ги би́ја лóш *без ма́тере*.

33.2.3. Датив множине:

матéрама срце ги је пу́но, ч'éрке смо мóрал'е свé да ка́жемо *матéрама*, на́јтешко ги је *матéрама* без дéца;

ма́терам ако óстане нéшто.

ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ

34. Судбина збирних именица у врбичком говору слична је оној у околним идиомима[98]. Слабљење па и нестанак читавих скупина ове граматичке категорије остварен је на два начина: а) плурализацијом и б) семантичком конгруенцијом уз ове именице. Оваква судбина збирних именица део је бал-

[98] Уп. Младеновић 2011, Младеновић 2019: 392–401.

канистичког упрошћавања и свођења више блискозначних варијаната на једну варијанту[99].

Збирне именице на *-је*

34.1. Збирне именице на *-је* практично су испале из система плурализацијом. На овакво преосмишљавање упућују резултати јотовања у множинској основи (*ӣру́ч'и*, *ӣ́рњи*, *жа́рљи* / *жа́рл'еви*).

Збирна именица је опстала у *цве́ч'е*, *гро́јзе* и *ру́сје* („трње"). Именице *цве́ч'е* и *гро́јзе* истисле су из лексичког система једнинске облик „цвет" и „грозд", пошто се истим обликом казује и *један* и *један* + предмет, тако да није потврђен једнинско-множински однос „цвет, грозд : цветови, гроздови". Именица *ру́сје* (: *ру́с*) поред збирног облика (Не́мој да ти па́дне ни си́тно *ру́сје* у мл'е́ко.; – И се ви́дело *ру́сје* у во́да.), потврђена је и са регуларним множинским обликом (Не́смо мо́гал'е да се напи́јемо во́да *од ру́сји* у и́звор).

Конгруенција уз именице *цве́ч'е* и *гро́јзе* најчешће је граматичка (*цве́ч'е* се бра́ло по л'и́ваде, ра́зно *цве́ч'е* бе́ремо за Ц'у́рц'евдән; зре́ло би́ло све́ *гро́јзе*, по́дримско *гро́јзе* би́ло сла́тко ка ше́ч'ер). Потврђени су, међутим, и примери са семантичком конгруенцијом: смо ту́рал'е у ч'а́ј ра́зне су́ве *цве́ч'е*.

34.1.1. Плурализоване збирне именице на *-је*:

смо се изгре́бал'е *на ӣ́рн'и*, и́мало и *на ӣ́рњи*, и *ӣру́ч'и* тре́бало да осу́шимо на о́гењ, не́-мога да се про́вуч'е *оӣ ко́рен'и*, и *на* ти́ја *ка́мен'и*, и *ко́шӣан'и* смо пе́кље, доне́семо *до ко́шӣан'и*, купу́ваја о́тац *ко́шӣањи*, ко́ј ти па и́маја на́пре зла́тни *ӣ́рсӣењи*, ба́ба ме́ч'ала *жа́рл'и* у во́да, ако пи́штив *жа́рл'и*, до́брому ко́сач'у *о́ӣкосји* би́л'е пого́л'еми, си до́нела *руко́вец'и*, да се но́си *руко́вец'и*, ти́ ч'е ми но́сиш *руко́вец'и*.

Збирне именице *де́ца*, *бра́ч'а*

34.2. И у врбичком говору несагласје облика (једнина) и значења (множина), довело је до специфичне дистрибуције облика, али и конгруенције[100], иначе својствене и говорима области коме овај говор припада, али и идиомима ширег ареала[101]. Несагласје једнинско-множинског односа и множинска семантика једнинског облика *де́ца* и *бра́ч'а*, у врбичком говору блокирали су употребу наставка *-у* у ОП, и то не само у предлошко-падежним конструкцијама него и онда када су ове именице употребљене без предлога у служби правог објекта. На стабилизацију *-а* форме ових именица, несумњиво, утицао је контакт са сретечким говором.

[99] Уп са оваквим објашњењем у Младеновић 2019: 392.

[100] В. Младеновић 2011: 205–226.

[101] Детаљније о овоме и литературу о овом питању в. у Младеновић 2019: 395–396.

Све именице на *-а* у Вјд. обележене су наставцима *-о* или *-е*. Именице *де́ца* и *бра́ч'а*, међутим, имају В = Н. Овакав синкретизам преузет је из једнинског синкретизма ових падежа именице *де́ца*.

Множински облик предиката уз именице *де́ца* и *бра́ч'а* (ми до́шл'е и мо́ја *де́ца*, до́ц'оше и бра́това *де́ца*; мо́ја *бра́ч'а* рабо́тал'е на́јвише от сви́) упућују да су и придевске речи заправо множина средњега рода.

34.2.1. Номинатив:

бра́ч'а се сə́стајл'е, *бра́ч'а* се поде́л'ил'е, Мил'е́тове *бра́ч'а*, но́ч'ес ч'е ни до́ц'ев и *бра́ч'а*, ни *бра́ч'а* не мо́гал'е да до́ц'ев^{ф}, *бра́ч'а* ми би́л'е сло́жни, сви́ *бра́ч'а* ч'е се о́жен'ив^{ф} мла́ди;

не́ка ми су жи́ве *де́ца*, *де́ца* ми би́л'е у л'и́вада, *де́ца* ми те́рал'е ко́н'и на о́ран'е, што-ти́-плач'ев *де́ца*, ни би́л'е ра́досни *де́ца* за Ве́л'игдən, на́јдобре *де́ца* ми са мо́је, пого́л'ема *де́ца* – пого́л'ема бри́га.

34.2.2. Општи падеж:

оз мо́ја *бра́ч'а*, и зе́т и́маа *бра́ч'а*, ви́кни и *бра́ч'а*, ги ува́тил'е и на́ша *бра́ч'а*, оз Андре́ине *бра́ч'а*, и ти́ се́дни *до бра́ч'а*, и́мало не́што *мец'у бра́ч'а*;

ч'е́рка ми не́ма *де́ца*, ви́кни *де́ца* да је́дев, до́шла *о^{с}* сво́ја *де́ца*, и *де́ца* смо кр̀стил'е, рабо́тал'е *сəс* мо́ја *де́ца*, и́мала го́л'еме / го́л'еми / го́л'ема *де́ца.*

34.2.3. Датив:

ни ва́шим *бра́ч'ама* не́ ги ^{ј}е пра́во, да ги се ски́не ка́па ва́шем *бра́ч'ама*, ре́кни *бра́ч'ама*, Стано́јкинам *брач'ама* уми́раше де́ца, а́ј пр̀во да да́демо по́-мицкем *бра́ч'ама*;

о́днеси на́шем *де́цама*, ги се уч'и́нило *де́цама*, смо да́вал'е за Ве́л'игдən ја́јца *де́цама*, ре́кни *де́цама*, пр̀во се да́де *де́цама*, а де се́-збори *де́цама* за то́ј, ни на́шима *де́цама* не́ ги би́ло лə́ко, да́досте и ва́шим *де́цама*, мо́ам *де́цама* ни́кој не́-даде л'е́ба.

34.2.4. Вокатив:

А́јдете, *де́ца*, у тро́н'!; – *Де́ца*, ми доне́сите и др̀ва за о́гењ!; – А сə́ге, *бра́ч'а*, нека ви ^{ј}е стре́ч'ан пу́т!; – По́пите, *бра́ч'а*, ра́ки^{ј}у па да је́демо л'е́ба!

Збирне бројне именице

35. Збирне бројне именице мушкога рода мотивисане основним бројевима *два́*, *тр̄и́*, *ч'е́тири* граде се наставком *-ица* (*дво́јца*, *о́бојца*, *тр̄о́јца*, *ч'етво́рица*) (а), од бројева *пе́т* и даље именице овога значења изводе се наставком *-ина* (*пе́тина*, *се́дмина*, *деве́тина*, *дванае́стина*…) (б). Са значењем „тачно десет“ и „приближно десетак“ користи се *десе́тина*[102]. Наставком

[102] Овакав распоред облика својствен је сиринићком (Младеновић 2019: 399–400) и сретечком говору (према мом материјалу).

-*ина* изводе се и збирне именице из прилога за количину *мло́го* и *не́кол'ико* (*мло́зина*, *некол'и́цина*).

Именице на -*ица* користе се и за мешовиту групу (И му́ж и же́на, *о́бојца* рабо́тал'е у ба́шч'а.; *О́бојца* ги утепал'е Шиптари. И́ му́жа, и́ же́ну.), како је и у околним говорима[103].

За скупину особа женскога пола потврђене су збирне бројне именице само од бројева *два́*, *тр́и́* и *ч'е́тири*: *две́ница*, *тр́и́ница*, *ч'етири́ница* (в). За овакве именице знају и сретечки (према мом материјалу) и горански говор (Младеновић 2001: 315).

Ова скупина именица системом облика представља целину са именицама *бра́ч'а* и *де́ца*. Разлог подударности налази се у чињеници да се обликом на -*а* казује збир више људских бића.

а) Суфикс -*ица:*

о́бојца си́на му се оже́н'иле, ако до́ц'ев *оба́двојца*, *дво́јца* ни ул'е́гоше у ку́ч'а, *тр́о́јца* жи́вел'е у стара́-куч'а, а *ч'етво́рица* поко́сише до пла́дне; де́ се о́бал'а *оз дво́јца*, и *за ч'етво́рица* му́жи, и́мало и *тр́е[д]* ти́ја *тр́о́јца*.

И ове именице у дативу имају наставак -*ама*:

Обо́јцама сино́вима да ка́жеш, ги се сло́шило *обадво́јцама*.

б) Суфикс -*ина:*

Е́те ги ти́ја *тр́е́тина* на вра́та, запу́цаше *тр́е́тина* во́јници, тре́бало сви́ *се́дмина* да ни до́ц'ев на сла́ва, ви́кните сви́ *се́дмина*; ч'е пра́шимо ко́ломбоч' *о*[c] *се́дмина*, би́ч'и ч'е на́ʲеш јо́ш *тр́е́тина*;

мло́зина не́ се вра́тил'е, ако ви́кнете *мло́зина* на сва́дба, тре́бало да се збо́ри *оз мло́зина*; *некол'и́цина* оти́доше нис пу́т, се ви́доше *некол'и́цина* у стре́т се́ло.

У Д ова скупина има наставак -*ама*:

тр́ети́нама арга́тима ги да́доше л'е́ба.

в) *Две́ница* је́трве и́мал'е де́ца, *две́ница* не́мал'е.; са́л *две́ница* се разбо́л'оше, ју́ч'ер *тр́и́ница* ни жњéл'е, *ч'етири́ница* нека пра́шивᵠ ко́ломоч'.

У Д ова скупина има наставак -*ама*:

Па ако сме́ш, ре́ч'и не́што *обедвени́цама* зə́вама.; *тр́ини́цама* Призд́ре́нкама.

[103] Уп. Младеновић 2019: 400, Младеновић 2013: 208, Подгор, Призрен, Подрима, Сретечка жупа (према мом материјалу).

Збирне именице по унутрашњем значењу

36. Иако потврђен малим бројем примера, продор множинске конгруенције уз именице овога типа[104] сведочи о слабљењу значења мноштва у именицама на *-а* које немају регуларну множину[105] (б).

а) Ч'е ми по́могне и мо́ја *сво́јбина*, тво́ја *сво́јбина* ти би́ла у До́јнице, и *на́ша* ро́дн'ина о́тиде у Ку́рило, се́лска *сиро́тин'а*, ко́ј гље́да да се по́могне *сиро́тиња*, *сто́ка* тре́бало да па́се, на́ша *сто́ка* ни би́ла си́тна, српска *во́јска* о́тишла; не́ збо́рела *ос сво́јбина*, и ми́ бе́гај *куд во́јску*.

б) ти до́несев да́рови *ро́дбина*, е́те ги до́ц'оше и на́ши *ро́дн'ина*, го́л'еме *сиро́тин'а* би́л'е, што́ ч'е ми ка́жеш за мо́је *ро́дбину*.

ИМЕНИЦЕ *pluralia tantum*

37. Слабљење категорије именица *pluralia tantum* и сингуларизација дела ових именица подстакнута је њиховом дефектном парадигмом, али и нејасном биполарном структуром именица које су доживеле сингуларизацију[106].

37.1. Именице *супкласе одећа* због своје биполарне структуре које чине јединствену целину, добро чувају множински облик:

бра́т не́маја ни сво́је *палто́лоне*, се но́сило на́пре *ч'а́шире*, а што́-знам ка́кве би́л'е *ч'а́кшире*, пла́тно *за га́ч'е* би́ло от ко́нопл'е, је́на же́на и[з] Скоро́биште и́мала *ди́миће*.

37.2. Највећи део *именица супкласе направа, алатка; превозно средство, музички инструмент* има множински облик (а). Део именица, без јасне биполарне структуре, доживео је сингуларизацију (б).

а) Се́стра ми бе́ше *на вра́та*, ч'е му о́стајш бра́шн'о *пред* ње́гове *вра́та*, ете́-ти-га *на* о́борња *вра́та*;

јо́ш не́-носим *нао́ч'аре*, и́маше је́не *нао́ч'аре* за слу́нце;

у́зе је́не *кл'е́ште*, бра́тове *кље́ште* ми би́л'е на а́стал;

оз и́сте *но́жице* смо стри́гал'е о́фце, се изгу́бил'е на́прешн'е *но́жице*;

не́мал'е љу́ди ни *ко́ла*, *ос ко́ла* ме до́нел'е, др́вена *ко́ла*;

на са́н'е смо ги ву́кље;

у гра́д и́мало и *ч'е́зе*, у те́ј Сто́јкове *ч'е́зе*;

на́ч'ви и́мало у сва́ка ку́ч'а, а ти збо́рим *за* на́ше *на́ч'ви*;

то́ј де се ту́рал'е но́ге са *по́дношке*;

---

[104] Уп. са оваквим јачањем семантике на рачун граматике у околним говорима у Младеновић 2011: 218–222, Младеновић 2013: 2010–2012, Младеновић 2019: 400–401, Призренски Подгор, Подрима (према мом материјалу).

[105] Види објашњење у Младеновић 2019: 400–401.

[106] Види о овоме у Младеновић 2007, Младеновић 2013: 212–221, Младеновић 2019: 402–411.

ста́јмо зо́б *у би́саге*, пу́не му бе́шоше *би́саге*.
б) *Око* ста́ро *ја́сл'е*; *ја́сл'е* пу́но о[з] се́но;
се ско́трл'а *ни[з] слу́бица*, *на* та́ј но́ва *слу́бица*, до́неси *слу́бицу*;
и мо́ј а́ц'а и́маја је́на *гу́сла*, и ч'е по́ʲе *уз гу́сла*, и се искр̀шила и та́ј *гу́сла*;
оз ви́ла смо ди́зал'е сла́ма, у́зи *ви́лу* у ру́ке;
оз ма́ша смо узи́мал'е жа́рл'еви;
ту́ј ти ʲе *ве́рига*, ста́и *ве́ригу* над о́ген';
др̀вена *гре́буља*, је́на *гре́бул'а* од же́л'езо.

37.3. Именице *сӯкласе делови т̄ела* највећим делом очувале су множински облик:
Ако ту́ри не́што *у* сво́ја *у́ст̄а*, а *у* тво́је *у́ст̄а*;
све́ преко мо́је *п̄л'е́ч'и* про́шло, и смо но́сил'е *на п̄л'е́ч'и*;
па ме бо́л'ив *л'е́ц'а*;
и да кри́је *у* те́ʲ н'о́јне *не́дра*, ту́ри *у* сво́ја *не́дра*;
ако те бо́л'ив *кр̀ст̄а*;
да га по́годи *у сл'е́п̄е о́ч'и*;
ни́кој у фами́л'ија не́ но́сија *му́ст̄ач'и*;
а га добо́л'ело што га у́дрија *у мо́шнице*;
ту́ри *п̄од ми́шке*, и́маше не́што *п̄од ми́шке*;
ч'е́рке ми и́мал'е цр̀не *ко́се*, се узи́мало де́тету *ко́се*.

37.4. Именице *сӯкласе имена везаних за црквени / народни календар* већим делом чувају множину (а):
а) И́мало *Лаза́рице* кət сəм би́ла де́те, и ч'е́рке ми и́шл'е *у Лаза́рице*;
Додо́л'ице не́смо и́грал'е, а ми збо́рела ма́ти што и́мало *Додо́л'ице*;
то́ј би́ло *у Ве́л'ике п̄о́ст̄е*, кət са *Пе́т̄рове п̄о́ст̄е*.
б) Именице *Заду́шница* и *Про́ч'ка* посведочене су у једнини:
и́демо *на Заду́шница*, *на Про́ч'ку* би́л'е о́гњеви.

37.5. Именице *сӣпа́нице* и *бо́гин'е*, које припадају *сӯкласи болест̄и са видљивим манифест̄ацијама од више делова* опстају у множини:
Де́те не́ ми и́мало јо́ш *сӣпа́нице*, *от̄ сӣпа́нице* у́мре;
ако се ч'у́ваш *од бо́гин'е*.

37.6. Некадашње именице pluralia tantum *сӯкласе географских имена* пришле су једнини:
Врби́ч'ање ʲе ста́ро се́ло, ма́ти *из До́јнице*, стре́теч'ко се́ло *Пла́н'ане*, а би́ја и у то́ј *Ре́ч'ан'е*, нити би́ја *у Гр̀нч'аре*.
У топониму *Се́л'ишт̄а* очувана је множинска форма: *У Се́л'ишт̄а* би́ло ста́ро Врби́ч'ање.

37.7. Именица са значењем „омеђено место на коме се налазе гробови“ у Врбичану припада именицама pluralia tantum:

ви́деⱼа што́ и́ма у вр̏бич’ке *гро́бишта*, сви́ ч’[е] и́демо *у гро́бишта*, *на гро́бишта* се ски́дало цр̏н’ина.

Обликом именице *гро́бишта* врбички говор наслања се на северношарпланинске говоре[107].

37.8. Именице *сӯкласе мноштва у видљивој форми; остаци нечега што је храна, о̄таци од хране* са очуваном множинском формом:

три́це да́вамо кра́вам за мл’е́ко;

пра́им *пи́тиⱼе* сва́ка го́дина, на́јдобре са мо́је *пи́тиⱼе*;

ако и́ма *по́мије*;

ку́ч’иста („кучине“) са от ко́нопл’е, у́зи и *о[д]* те́ј *ку́ч’иста*.

ОБЛИЦИ ИМЕНИЦА У ПАРТИТИВНИМ СИНТАГМАМА

Именице мушкога рода на *-ø*

38. У зависности од партитивне речи у синтагми, од именица м. р. на *-ø* потврђене су различлити форме.

38.1. Број + партитивна форма на *-а*.

ни *два́ дə́на* не́-била, смо и́мал’е и *два́ пə́са*, и́мам *два́ пə́са*, би́ч’и и́мало *два́ ја́збака*, *ч’е́терес и два́ дə́на*, и́мал’е *два́ ко́ња* у дво́р, би́ло је́но *два́ пе́да*, а са́л што си до́нела *два́ руко́вец’а*, ре́ч’е *за два́ бра́та*, би́ла је́на се́стра *у пе́т бра́та*, *сəз два́ му́жа*, *до ч’е́тири но́ч’а,* до́ц’е *око три́ са́ата*, *де́сет ме́сеца* не́смо зна́л’е ни́шта за н’и́.

Потврђена је само партитивна форма на *-а*.

38.2. Партитивна именица + партитивна форма

а) Партитивна синтагма у служби субјекта (партитивна реч: именица = Njд: партитивна допуна = Нмн.):

до́ц’оше *дво́јца ц’а́ндари*, *кр̏до во́лови* у пла́н’ину.

б) Партитивна синтагма са именицом као партитивном речи у служби објекта (именица у служби допуне = ОПјд.):

би́ч’и ч’е да́де је́но *тро́ш’е л’е́ба*, не́ се и́мало ни *то́вар ко́ломбоч’*, до́неⱼа је́н *то́вар жи́то*, ја́ на́бра је́н *на́рамак др̏ва*.

38.3. Прилог за количину + партитивна форма

а) Партитивна синтагма у служби субјекта (партитивна допуна = Нмн.):

мло́го ку́ч’ики оти́доше по о́фце, оти́доше *мло́го л’у́ди*, *ма́ло сва́тови* до́ц’оше, сва́ка го́дина *по то́л’ико сно́пови*, а зар *ма́ло ка́мен’и*.

б) Партитивна синтагма у служби објекта (партитивна допуна = ОПјд. / ОПмн.):

[107] У сретечком, горанском и подгоранском је *гро́бишта* (уп. Павловић 1939: 109, 168; Младеновић 2001: 321), у сиринићком хибридно *гробљи́шта* (уп. Младеновић 2019: 408).

ако ми да́де *по ма́ло ко́ломбоч’*, и́зеди *ма́ло л’е́ба*, ме́тни *ма́ло л’е́ба* и ку́ч’ету; у́зи *мло́го а́ргати*, ва́л’а да др̀жиш *неко́л’ико ку́ч’ики.*

Именице на -*а*

39. Уз бројеве партитивна допуна има облик ОПмн. (а), уз остале партитивне речи најчешће ОПјд. ж. р. на -*а* (б).

а) Број + партитивна форма:

ку́пија и *две́ мо́тике*, и́мала и *две́ зе́ве*, *о́бедве ч’е́рке* му се у́дал’е, *о́бедбе сна́ве* му се обл’и́зн’ил’е, и́ша *у по два́-триес ку́ч’е*, *де́ветн го́дине* не́-доша до́ма, се у́дадо *у пе́тнаес го́дине*, *за ше́с не́дел’е*.

б) Смо и́мал’е *пе́тн ко́мата ч’е́л’е*, да ту́рим *по две́ ка́пке во́да* у о́ко, не́мам ни *ч’е́тири ра́зреда шко́лу*, и́зел’е *по́ла ка́ца ту́ршија*, на́брасмо и ми́ *по ма́ло тра́ву*.

Именице средњег рода

40. Број + именица

Именице без проширења основе имају партитивну форму на -*а* (а). Број „два, оба“ у оваквим синтагмама има форму *две́* (б).

а) *У пе́т се́ла*, па́сла *се́дом го́веда*, смо доби́вал’е *по пе́сто ки́ла* ко́ломбоч’, *по пе́т ко́ла* што ни и́шл’е.

б) *О́бедве го́веда* ги на́шл’е у мо́ја л’и́вада,*у две́ се́ла*, да́ј ми *две́ ки́ла*, ч’у́кал’е *у две́ sво́на*, нити мо́гала да про́ц̣’е *пре́з две́ вра́та*, и́мало ко́ʲн’и *у о́бе се́ла*, и́зеди *о́бе ја́јца*, ни па́сев *о́бе го́веда*, гу тра́жија *у о́бедве ме́ста*[108].

40.1. Уз бројеве од именица са проширењем -*ет*- у једнини дошло је до специфичне дистрибуције облика. Од именица изведених деминутивним суфиксом -*ч’е* допуна има облик Нмн. / ОПмн. на -*ики* (а). Од именица са суплетивном множином на -*ич’и* са високом доследношћу употребљава се форма дуалског порекла -*ети*[109] (б).

а) Залајаше *две́ ку́ч’ики*, ни ома́цила ма́ч’ка *три́ ма́ч’ики*, у се́ло и́мало *де́сет девојч’ики*, и́мам *пе́т ну́ч’ики*, и́сечем *на пе́т па́рч’ики*.

б) И́мам *три́ ја́гњети*, ни л’и́пцал’е *ч’е́тири пи́л’ети*, *две́ ја́гњети прода́досмо*, смо у́зел’е *две́ те́л’ети*, ва́ј го́дина и́мам *се́дом ја́рети*, у́зеш *по две́-три зр̀нети*, и́мало у Врби́ч’ање *по неко́л’ико мага́рети*.

40.2. Именица као партитивна реч

У овим конструкцијама допуна је у ОПјд. / ОПмн.:

Да́ј ми *ки́ло бра́шн’о*, и́маше *бу́л’ук го́веда*, *пе́т то́вара жи́то*, је́н *гр̀с жи́то*.

[108] У Врбичану није потврђено „две месте“, како је у сиринићком говору (уп. Младеновић 2019: 421).

[109] Овом особином говор Врбичана чини ареал са северношарпланинским говорима (уп. Младеновић 2019: 418–420; сретечки говор (према мом материјалу)).

40.3. Прилог као партитивна реч

У овим конструкцијама допуна је у ОПјд. / ОПмн.:

У́зеш *ма́ло бра́шн'о*, ту́раш *то ма́ло си́рен'е*, *у то́л'ико ме́ста* рабо́таја, и́сеч'и *јо́ш др̀ва*.

40.4. Именица *де́ца* у партитивним синтагмама

Именица *де́ца* има специфичну дистрибуцију облика. Када се именица односи на општи појам порода, у употреби је конструкција: партитивна реч + *деца* (а). Када се именицом *де́те* означава мушки потомак, у употреби је *де́тети* (б).

а) И́мам *три́ де́ца*, ч'е́рка ми и́ма *ч'е́тири де́ца*, *неко́л'ико де́ца* у́мрел'е от сипа́нице, *о́бадва де́ца* му на́прајл'е ку́ч'а.

б) И́мам *две́ де́тети* и је́ну ч'е́рку, *о́бе де́тети* ми се школу́вал'е, све́ *три́ де́тети* смо кр̀стил'е у При́зрен.

40.5. Именица *бра́ч'а* у партитивним синтагмама

Именица *бра́ч'а* у партитивним синтагмама потврђена је само у овом облику без обзира на то да ли је партитивна реч основни број или је збирна бројна именица. Са обликом *бра́ч'а* напоредни су и чешћи облици партитивне допуне на *-а* типа *бра́та*.

Же́на ми и́мала *два́ бра́ч'а*, ги уте́пале све́ *три́ бра́ч'а*, *дво́јца бра́ч'а* са у Сре́мч'ица, се сте́пал'е *ос тро́јца бра́ч'а*.

ЗАМЕНИЦЕ

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

Заменица првог и другог лица једнине

41. Облицима личних заменица[110] 1л. и 2л. оба броја, врбички говор не разликује се од јужнометохијских идиома призренско-јужноморавског типа, удаљавајући се истовремено формама 1л. мн. и 2л. мн. од северношарпланинских говора – сретечког, подгоранског и горанског – у којима су под македонским утицајем развијени нови облици *ми́је*, *ви́је*[111].

Поред пуне форме, у зависним падежима заменице имају и енклитике, које се факултативно удвајају уз именичку реч (личну заменицу / именицу).

У предлошко-падежним конструкцијама потврђени су пуни облици заменица.

[110] О личним заменицама у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2010: 23–70.

[111] Провером материјала није потврђено напоредно присуство *ми / миј̂е, ви / виј̂е*, које за сретечки говор наводи М. Павловић (1939: 172).

41.1. Номинатив једнине и множине заменица 1л. и 2л.

41.1.1. Номинатив једнине 1. и 2. лица једнине *ја*, *тӣ*:

Не га по́знавам ни *ја*, *ја* бе́шо куд н’е́га на сла́ва, *ја* на́бра је́н на́рамак су́ве дрва, и *ја* ме́тна го́л’ем ка́мен’, и *ја* по́ч’о да и́дем на пи́јац, ако би́нем жи́ва *ја*, *ја* сам на́јстара у фами́л’ија, а само *ја* што пл’е́тешо, де́војка кат сам би́ла *ја*, и *ја* сам запа́зила, *ја* не́-могу ви́ше да се́дим о́вде, *ја* ко́л’ико сам пре-те́рала преко гла́ву, *ја* ко́ц’а сам ста́ра, а *ја* ба́ш не́-могу мло́го да ра́ботам;

тӣ си од на́шо ка́бил’е, *тӣ* си отШте́тарци, а *тӣ* ка да не́-знаш, тре́бало *тӣ* да на́прајш пи́ту, *тӣ* л’и си до́мач’ин, и *тӣ* мора да си же́њет, би́ч’и и *тӣ* си би́ја у Врби́ч’ан’е, и *тӣ* да́деш не́што ла́зарке, у́зи ко́у ја́буку *тӣ* о́ч’еш, *тӣ* си ка мо́ј си́н Пе́тар.

41.1.2. Номинатив једнине 1. и 2. лица множине *ми́*, *ви́*:

И *ми́* бе́смо на сва́дба, а *ми́* оти́досмо куд н’и́, не́смо и́мал’е ни *ми́*, а ка́ко *ми́* да не оти́немо, тре́бало и *ми́* да изл’е́немо, *ми́* смо га ви́кал’е гу́вно, а и *ми́* да оме́л’емо у воде́ница, *ми́* смо му ре́кље, и *ми́* ч’[е] и́демо, а зар *ми́* да не́мамо, ни *ми́* не́смо би́л’е то́л’ико вре́дни, а *ми* не́мамо, *ми́* смо ме́сил’е у цре́пул’е, *ми́* ви́како окла́гија, *ми́* та́ј а́дет не́мамо, *ми́* смо би́л’е ч’е́тири се́стре;

и *ви́* по́ч’осте да ко́сите, а *ви́* не́-бесте ни́ да ви́дите, а ч’е ко́сите и *ви́*, л’е́ба ни *ви́* не́сте и́мал’е, и *ви́* рабо́тајте ако ви се ра́бота, *ви́* сте ни на́јбл’изо, а и́мате и *ви́*, ни *ви́* не́сте би́л’е куд на́с, а што́ ч’ете са́ге *ви́*, ни *ви́* не́сте зна́л’е, и *ви́* сте ни до́шл’е, ми се сме́јте и *ви́* ако сме́те.

41.2. Зависни падежи једнине и множине заменица 1л. и 2л. једнине

У систему клитика и енклитика заменица 1л. мн. и 2л. мн. у врбичком говору најчешће нема корелативности (*тӣе́бе тӣ*, *ме́не ми*, *на́ма ни*, *ва́ма ни*, *на́с не*, *ва́с ве*). Нису потврђени облици датива *нами*, *вами*, иначе присутни као факултативни у подгорском говору (Младеновић 2010: 35), у коме су развијени заједно са сиринићким (Младеновић 2010: 35). Врбички је облицима *на́ма*, *ва́ма* део ареала који чине низијски јужнометохијски говори[112], сретечки говор, али и подгорански говор (Младеновић 2010: 34).

41.2.1. Општи падеж

41.2.1.1. Пуна форма *ме́не*, *тӣе́бе*:

од ме́не то́л’ико, ко́ј па пи́таја *за ме́не*, па се о́крена *ок ме́не*, ра́кија би́ла *пред ме́не*, му́ве *на ме́не*, до́шл’е *куд ме́не* да ме во́див, па зар тој *за ме́не*;

па збо́рив и *за тӣе́бе*, што́ да ч’е́ка *о[д] тӣе́бе*, у фами́л’ија са́л *тӣе́бе* што и́мал’е, ако до́ц’е *до тӣе́бе*, и́мало не́што *пре[д] тӣе́бе*.

[112] Уп. Реметић 1996: 483–484, Младеновић 2010: 34.

41.2.1.2. Енклитике *ме*, *ше*:

ма́ти *ме* нау́ч’ила да пре́дем, само ако *ме* гу́рнеш, па *ме* у́зоше и[з] со́ба, не́мојте да *ме* пу́штите на́двор, у шко́ла *ме* у́ч’ил’е, *ме* уда́рија по гла́ву, и о́н *ме* у́зе^{ј}а из дво́р;

а ко́ј *ше* пи́та за ње́га, ако *ше* по́знава, би́ч’и ч’е *ше* ви́ди, нека *ше* о́мијев^{ф}, ко́ј *ше* пи́та а́ и́маш, ко́ј *ше* на́пија.

41.2.1.3. Удвојена форма *ме́не ме*, *ше́бе ше*:

и *ме́не ме* ви́де, а *ме́не ме* у́зоше бес сва́дба, не́мој ти *ме́не* да *ме* но́сиш, *ме́не ме* све́крва ч’у́вала;

сви́ *ше* ви́дел’е и *ше́бе*, а зар *ше* жа́л’ил’е *ше́бе*, му́ж *ше́бе ше* ви́ка^{ј}а, па *ше́бе* ч’е *ше* гљѐдам.

41.2.2. Датив 1л. јд. и 2л. јд.

41.2.2.1. Пуна форма *ме́не*, *ше́бе*:

ме́не де́вер до́не^{ј}а да́р, и *ме́не* ч’е ка́жев^{ф};

Та́ко о́на *ше́бе* да́де, ти́ ње́јзи.

41.2.2.2. Енклитике *ми*, *ши*:

ни́што не́ *ми* ка́зала, та́ј *ми* ^{ј}е по́мицка, Бо́г да *ми* ч’у́ва де́ца, и о́на *ми* га о́ч’ала, му́ж *ми* би́ја на ра́бота, све́ *ми* се ч’и́ни, и бра́та *ми* уте́пал’е теро́ристи, нека *ми* ^{ј}е жи́в си́н;

ако мо́же да *ши* до́несе, а *ши* збо́рим за њу́, *ши* ви́кам да до́несеш, не́ка *ши* ^{ј}е на здра́вл’е, е́те што *ши* ^{ј}е су́дбина.

41.2.2.3. Удвојене форме *ме́не ми*, *ше́бе ши*:

ме́не ми се уч’и́нило, *ме́не ми* би́ло гре́вота за н’у́, а бра́т *ме́не ми* ре́ч’е, *ме́не ми* ^{ј}е па бри́га, *ме́не ми* тре́ба, *ме́не ми* поте́коше слу́зе, што *ми* се збо́рело и *ме́не*, *ме́не* не́ *ми* ^{ј}е жи́ва све́крва, и *ме́не ми* напи́саше докуме́нт;

ше́бе ши ^{ј}е ша́ла, све́ *ши* ^{ј}е ма́ло *ше́бе*, е́ве *ши ше́бе* јо́ш ил’а́дарка, а *ши* ^{ј}е стра́мота *ше́бе*, да *ши* ка́жем ја́ *ше́бе*, *ше́бе* не́ *ши* про́давам за и́нат, *ше́бе* ч’е *ши* ура́бота то́ј.

41.2.3. Општи падеж 1л. и 2л. мн.

41.2.3.1. Пуна форма *на́с*, *ва́с*:

до́шла *оз на́с*, о́ни бе́ше *код на́с*, *куд на́с* то́ј не́-било, ту́ј нека се́дне *до на́с*, оста́нал’е два́ но́ч’а *у на́с*, не мо́жете *без на́с*, ни ви́ не́сте би́л’е *куд на́с*;

не рабо́тамо *без ва́с*, ми ре́ч’е што и́мало *у ва́с*, ју́ч’ер о́тиша *од ва́с*, ч’е се ме́тамо ос ка́мен’е *на ва́с*, *оз ва́с* ч’е но́си, нека би́не *куд ва́с*, се стра́ми *од ва́с*, у́зите то́ј што́ ^{ј}е *пред ва́с*.

41.2.3.2. Енклитике *не*, *ве*:

све́ *не* те́раја да и́демо, ако *не* ви́диш, да *не* по́вика, и *не* поте́раше на́горе, *не* ви́доше на пу́т, па *не* ви́кнаше куд њи́;

Бо́г нека *ве* ч'у́ва, нека *ве* но́сив, ч'е *ве* пи́там, ако *ве* опл'а́ч'кал'е, мо́жда не́ *ве* ви́дела, ја́ не́ *ве* по́знавам.

41.2.3.3. Удвојена форма *на́с не*, *ва́с ве*:

на́с не те́рал'е, ко́ј *не на́с* па ви́де^{ј}а, и *на́с не* ту́рише у сто́ч'ни ва́гони, *на́с* ако *не* ви́кав, *на́с не* о́бука, *на́с не* исте́рал'е на́двор;

ни́кој не́ ч'е *ве* лэ́же *ва́с*, и два́пут *ва́с ве* ту́рал'е у а́пс, *ва́с* ч'е *ве* сме́стив у бара́ке, и *ва́с ве* гље́даја.

41.2.4. Датив 1л. мн. и 2л. мн.

41.2.4.1. Пуна форма *на́ма*, *ва́ма*:

а *на́ма* ка́ко мо́ра, ни *на́ма* не́-било до́бро, бла́го *на́ма* за Бо́га, бла́го *на́ма* што ве и́мамо;

ва́ма нека је о[з] стре́ч'а, бла́го *ва́ма* оз њу́, а *ва́ма* ако до́сади.

41.2.4.2. Енклитике *ни*, *ви*:

ни да́доше не́ко^{ј}и бо́нови, та́ко *ни* збо́рел'е де́ца, бра́т *ни* бе́ше бо́лан, ту́ј *ни* би́ла на́ша ку́ч'а, *ни* ви́кал'е да и́демо, *ни* у́зоше и пу́шке, о́вде *ни* ^{ј}е на́ша ку́ч'а;

да *ви* ка́жем за сла́ву, о́вој де́те *ви* и́ма сипа́нице, бра́т ч'е *ви* ка́же, о́вој *ви* би́ло ва́ше, о́н нека *ви* до́несе.

41.2.4.3. Удвојене форме *на́ма ни*, *ва́ма ви*:

на́ма ни све́ оста́нало та́мо, ни́шта *на́ма* не́ *ни* ка́зал'е, *на́ма ни* ^{ј}е му́ка за то́ј, *на́ма ни* се уч'и́нило, *на́ма ни* би́ло по́л'е да́л'еко, *на́ма* да *ни* се и́саби шпо́рет, *на́ма ни* се уч'и́нило;

ва́ма ч'е *ви* се да́де, ни *ва́ма* не́ *ви* тре́бало та́ко, сте *ни* у́крал'е *на́ма*, и *ва́ма* то́ј *ви* се де́сило, и *на́ма ни* се је́ло си́рење, *ва́ма* тре́ба да *ви* по́клони па́ре, а *ва́ма* ка не́ *ви* тре́бало.

Заменица трећег лица

42. Системом облика зависних падежа заменица 3л. врбички говор у основи не разликује од околних говора[113].

а) У једнини:

а. у м. р. и с. р. клитике *ње́га* и *ње́му* заједничке су свим идиомима;

б. заједничко је *ње́јзи* у Дјд. заменице *о́на*;

[113] О облицима клитика и енклитика личне заменице 3л. јд. у северношарпланинско-јужнометохијском ареалу в. у Младеновић 2010: 293–303.

в. обликом *њу́* у Ајд. ж. р., међутим, врбички говор чини ареал са јужнометохијским говорима, а удаљава се од сретечких облика *ња́* и *ња́у*, уз факуктативно *њу́*;

г. акузативном енклитиком м. р. и с. р. јд. *га* и дативском *му*, врбички говор иде и са сретечким и са јужнометохијским говорима (уп. Младеновић 2010: 54–55);

д. одсуством синкретизма *гу – гу* у Дјд., енклитиком *ги* у Дјд. ж. р., врбички говор подударан је са сретечким (уп. Младеновић 2010: 55), а удаљава се од јужнометохијских у којима је остварен синкретизам;

ђ. стабилном енклитиком *гу* у Ајд. врбички је саставни део јужнометохијског ареала (уп. Младеновић 2010: 55), уз напомену да се и у сретечком говору као конкурент мале снаге, поред основног *ја*, среће и енклитика *гу*.

б) У множини уједначеност множинских облика клитика и енклитика сретечког и јужнометохијских говора одражава се и у врбичком:

а. у ОПмн. је *њи́*;

б. у Дмн. је *њи́ма*;

в. стабилан је синкретизам *ги* у Дмн и Амн.

42.1. Облици једнине

42.1.1. Номинатив једнине м. р.:

о́н ми би́ја по́стар си́н, а и́маше и *о́н* је́ну погол’ему н’и́ву, *о́н* ми би́ја по́стар си́н, *о́н* што́ ти ка́же, и *о́н* се умо́рија, а *о́н* па би́ја се́лски го́ведар, не́зна ни *о́н* за то́ј, а зар *о́н* да и́де, и *о́н* о́тиде.

42.1.2. Номинатив једнине ж. р.:

А *о́на*, ба́ба, ч’е ме́ч’а жа́рл’и у во́ду.; а *о́на* за ко́га ј е уда́дена, не́пре ни *о́на* не́ но́сила, прет што ч’е у́л’ене *о́на* у дво́р, *о́на* ме пра́тила ку[д] те́бе.

42.1.3. Номинатив једнине с. р.:

о́но не́ ни ка́зало за ч’о́бани; *О́но*, у́нуч’е, ч’е пла́ч’е це́л но́ч’.; *о́но* и́знесе л’е́ба, *о́но* но́сило здра́вицу.

42.2. Зависни падежи једнине

42.2.1. Општи падеж / акузатив 3л. јд. м. р. и 3л. јд. с. р.

а) Пуна форма *ње́га*:

а *н’е́га* исте́раше ис шко́ла, ми је стра̄ *од н’е́га*, а о́вај ч’о́век је по́дебел *од н’е́га*, збо́рела *оз ње́га*, ја́ бе́шо *куд н’е́га* на сла́ва, и́змажеш ра́киј у *на ње́га*, *у н’е́га* смо но́ч’ил’е два́ но́ч’а, ни́што не́-може да се у́зе *од н’е́га*, сви́ се обр́ч’ал’е *на н’е́га*, сла́ма би́ла *īод ње́га*, *īо н’е́га* о́тиде и бра́т му.

б) Енклитика *га*:

ако *га* ви́диш, не́мој да га ви́каш, смо *га* ожéн’ил’е, и *га* ста́јмо на ка́мен’, *га* о́стајла да пи́је, ту́ри *га* у те́псија, доне́си-*га* до ме́не.

в) Удвојена форма:

смо *га* ви́дел’е *н’е́га*, *бра́ш̄а га* на́пил’е, па *га* у́дариш *во́ла*, ако *га* у́прегнеш *ју́нца*, смо *га* пома́гал’е и то́га *зе́ш̄а*, ако *га* ви́дите *Ве́љка*, *ње́га га* сѯкрил’е у а́мбар.

42.2.2. Општи падеж / акузатив 3л. јд. ж. р.

а) Пуна форма *њу́*:

ми ре́коше *за њу́* што о́тишла, и ми́ ви́кај *ш̄о њу́*, *до н’у́* бе́ше и де́те, *ш̄ред њу́* о́тиде ко́мшија, сви́ смо би́л’е *оз н’у́*, *куд њу́* не́мало ни́ да се у́зе, *од н’у́* ни́кој не́-знаја по́добро да ски́не у́рок.

б) Енклитика *гу*:

ју́ч’ер *гу* ви́дел’е, ч’е *гу* о́днесем до се́ло, ву́к *гу* уда́вија, не́мој да *гу* те́паш, све́кар *гу* за́грл’и, да *гу* у́несе у ку́ч’у, тре́бало да *гу* у́зе, не́мој да *гу* ка́раш, да *гу* ви́диш, *гу* и́зведе бра́т кут сва́тови.

в) Удвојена форма:

л’и́ваду гу ко́симо у ју́н, сви́ смо *гу* по́могл’е *њу́*, а *гу* позна́вате *Сш̄а́нојку*, пр́ву *ра́кију* ч’е *гу* по́пије да́мач’ин, не́мој да *гу* во́дите и мо́ју *кра́ву*, ви́ди *гу н’у́*.

42.2.3. Датив једнине 3л. м. р. и 3л. с. р.

а) Пуна форма *ње́му*:

а *ње́му* па́днала та́ј њи́ва, бла́го си *н’е́му* за то́ј што до́бија, *н’е́му* о́стајл’е па́ре.

б) Енклитика *му*:

му поко́сил’е све́ л’и́ваде, н’е́кња *му* се сло́шило, *му* о́стајла и́мање, у ц’е́п *му* ту́рила па́ре, ка́пут *му* би́ја ста́р, не́ма што́ да *му* ка́жем, *му* ме́тнемо ма́ло л’е́ба.

в) Удвојена форма:

и *ње́му му* је жа́л, *му* ви́кам *бра́ш̄у* за н’у́, а ни *ње́му* не́ *му* је до́бро, и *н’е́му* ч’е *му* би́не и́сто, *му* се да́де *де́ш̄еш̄у* ма́ло во́да.

42.2.4. Датив 3л. јд. ж. р.

а) Пуна форма *њо́јзи*:

њо́јзи се да́ло на́јвише, ма́ти *н’о́јзи* да ка́же, *њо́јзи* де́да би́ја у Смеде́рево.

б) Енклитика *ги*:

да́ј *ги* да је́де, одне́си-*ги* јо́ш не́што, де́да *ги* до́неј̇а ра́киј̇у, и да *ги* ка́жем, и́ди да *ги* до́несеш др́ва за о́гињ, ако *ги* у́зеш ја́јца из гње́здо.

в) Удвојена форма:

ка́жи *ги же́не*, *ње́зи ги* се ч’и́нило ша́ла, ако *ги* о́стане и *н’о́зи*, *ги* ка́за *сна́ве* да и́де, то́ј о́тац *ги* до́не^{ј}а *ч’е́рке*, *је̄прве ги* ви́кам, са́мо што *ги* ре́ко *ње́зи*.

Заменица трећег лица множине

43. Иако је систем моције рода придевских речи уз слабљење остао трочлан и у множини (в. т. 88), у Нмн. 3л. личних заменица трочлани систем сведен је на двочлани: *о́ни* за м. р. и с. р., и *о́не* за ж. р. Овакво свођење карактеристично је и за друге околне призренско-јужноморавске говоре (Реметић 1996: 486, Младеновић 2010: 198–204, Младеновић 2019: 435–436). Провером дијалекатског материјала из сретечког говора није потврђен облик личне заменице с. р. мн. *она*, који као сретечки наводи М. Павловић (1939: 173).

43.1. Номинатив множине

43.1.1. Номинатив множине м. р. и с. р.:

мо́гу и ја́ ако мо́гал’е *о́ни*, *о́ни* зна́л’е за н’и, *о́ни* о́рев ос тра́ктори, и *о́ни* побе́гоше у гра́д^{т}; А *о́ни*, бра́ч’а, сви́ ку́т ко́^{ј}и!; *О́ни*, мо́је де́ца, за́^{ј}ено ми по́могл’е.; Го́веда, *о́ни* па́сев де́ ги пу́штиш.; *о́ни* ни до́нел’е сно́пови на кола, о́*ни* бе́ше код на́с.

43.1.2. Номинатив множине ж. р.:

о́не тре́бав^{ф} да на́уч’ив^{ф} же́нске ра́боте, *о́не* не́ рабо́тал’е у по́л’е, оста́нал’е *о́не* до́ма, *о́не* би́л’е по́мицке од ме́не, *о́не* ги ка́зал’е стри́не, па зар *о́не* зна́л’е да ме́сив^{ф}, све́ *о́не* се у́дал’е мла́де.

43.2. Зависни падежи множине

43.2.1. Општи падеж множине / акузатив множине сва три рода

а) Пуна форма *њи́*:

не́мало ни́што *од њи́*, све́ би́ло *до н’и́*, до́ма до́шла *оз н’и́*, смо се одмо́рил’е *у њи́*, да ч’у́тиш *ӣред њи́*, ту́рамо сла́му *ӣод н’и́*, се ме́ч’ало пе́пел *ӣо н’и́*.

б) Енклитика *ги*:

во́ди *ги* до́ма, изне́си-*ги*, *ги* пре́зал’е за о́ран’е, не́што *ги* је́де, да *ги* на́пуњиш, *ги* и́звади из ру́па, *ги* и́звукље на́двор, ч’е *ги* ме́тнеш у дво́р, у њи́ва *ги* о́днел’е, вра́г^{к} нека *ги* но́си.

в) Удвојена форма:

ги доне́семо *сно́ӣови* у гу́вно, смо *ги* те́рал’е *го́веда* да па́сев, сви́ *ги* по́знавав *њи́*, н’о́јна *де́ца ги* гље́дала ка сво́а, све́ *н’и́ве ги* прода́досмо, а и *њи́ ги* ста́јл’е у ко́ла, тре́бало да *ги* ч’у́ваш *ӣа́ре*.

43.2.2. Датив сва три рода

а) Пуна форма *њи́ма*:

њи́ма ги ка́жи, ако однéсете *н'и́ма, н'и́ма* па ги се уч'и́нило, *њи́ма* ги на́прајл'е штéта, пр́во *н'и́ма* се нóси, ни *н'и́ма* нé ги дóспело, *њи́ма* смо ги поклóњил'е па́ре.

б) Енклитика *ги*:

нé *ги* се јéло и́ч', *ги* да́де сéно, да́ј *ги* да óбиц'ев срéшн'е, *ги* се ч'и́нило тéшко, ако *ги* пока́жеш, да *ги* за́ткаjеш.

в) Удвојена форма:

волóвима ги ста́ив^{ф} ја́рам, нéч'у да *ги* ка́жем *синóвима*, а *њи́ма* нé *ги* се сви́дела ку́ч'а, *н'и́ма* свé *ги* се да́вало, *њи́ма* ни́што не *ги́*-било тéшко, а и *њи́ма ги* је стра̄ ка на́ма.

ЗАМЕНИЦА *СЕ́БЕ*

44. У различитим значењима потврђен је само облик *сéбе*:

сва́к зна́ *сéбе*, збóрел'е *мец'у сéбе*, пр́во у́зи *за сéбе*, а *ош сéбе* нé-мога да у́зе, а́ си пи́таја *сéбе*, ни́што нéмала *на сéбе*.

44.1. У функцији речце за појачавање значења користи се, додуше, не тако често, дативска енклитика *си*[114]:

бла́го *си* га н'éму за тóј што дóбија, бла́го *си* га његóвојзи ма́тере.

44.2. Акузативна енклитика *се* део је глаголских облика:

а си *се* умóрила, са́мо ако *се* и́грало оз н'у́[115].

ЗАМЕНИЦА *КО́Ј* И ЗАМЕНИЦЕ СЛОЖЕНЕ СА ЊОМ

45. И у говору Врбичана присутно је морфолошко преобликовање остварено кроз морфосинтаксичко приближавање заменица **къшо* и **кыи*, што је довело до настанка нових облика карактеристичних за јужнији део балканословенског ареала. И у врбичком говору је најзначајнија последица оваквог преосмишљавања употреба истога облика заменица у различитим синтаксичким позицијама[116].

ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦА *КОЈ*

46. Заменица „ко“ потврђена је са само са новим обликом *ко́ј*.

Ова заменица посведочена је у именичкој и придевској употреби.

Заменица *кој* употребљава се у атрибутској служби и служби релативизатора односних реченица. Употреба *који* као релативизатора ретка је с

[114] Преосмишљена употреба дативске енклитике *си* посведочена је и у околним говорима (Реметић 1996: 487, Младеновић 2001: 340, Младеновић 2010: 45, Младеновић 2019: 439).

[115] В. и примере у т. 91–108.

[116] Детаљније о овоме у Младеновић 2010: 71–72, Младеновић 2019: 439–440.

обзиром на то да у ареалу коме припада говор Врбичана у овој функцији доминира *шшо*[117].

46.1. Избор облика заменице зависи од њене службе.

а) Ако је заменица употребљена као релативизатор реченице која се односи на скупину мушкога пола или на мешовиту скупину, употребљава се заменица с наставком *-и*:

Гове́дари *ко́ʲи* ч’у́вал’е го́веда у Врби́ч’н’е би́л’е от Скоро́биште ел’и од Гр̀нч’аре.; – А́ц’офци *коʲи* би́л’е у Амбе́рика, награ́дил’е но́ве ку́ч’е.; – Му́жи и же́не *коʲи* зна́л’е да жн’е́ʲев, се ди́зал’е ра́но да и́дев у н’и́ву.

а) Ако је заменица релативизатор релативне реченице која се односи на скупину особа женскога пола, користи се облик с наставком *-е*:

Па ако до́ц’ев же́не *ко́је* смо ви́кал’е...; – И ч’е до́ц’ев те́ј *ко́је* тре́ба да и́дев да бе́рев цве́ч’е.; – На дла́н’еви му иско́ч’ил’е *не́коʲе* вр̀ге.

в) Када се релативна реченица односи на скупину средњег рода, потврђена су три наставка: *-а*, *-е* и *-и*, што је корелативно са употребом придевских речи у атрибутској служби:

Го́веда *ко́ʲе* па́сл’е и́мав гу́сто мл’е́ко.

Ма́ти бра́ла ја́јца *ко́ја* ги фа́рбала за Ве́л’игдән.

Ч’е и́сеч’еш др̀ва *коʲи* се осу́шил’е.

46.2. О б л и ц и ј е д н и н е з а м е н и ц е *к о́ ј*

46.2.1. Номинатив једнине

У Њд. присутна је тророднoст: *ко́ј*, *ко́ја*, *ко́ʲе*.

а) Мушки род:

Ко́ј о́ч’е да и́де на сва́дбу, о́н мо́ра да́р да но́си.; – А на са́бор *ко́ј* што́ и́ма, то́ј да́де.; – *Ко́ј* во́л’и ка́ч’амак, ч’е га на́прај.; – *Ко́ј* во́л’и л’у́тике, и́ма у пи́јац.; – И́де *ко́ј* мо́же.; – *Ко́ј* се се́ти па да о́тине да гу ви́ди.; – *Ко́ј* о́ч’е да и́ма бе́рич’ет, о́н по́сти.; – Па зар зна́ *ко́ј* му би́ја у а́ргати.; – *Ко́ј* би́ја по о́фце, о́н зна́ што́ са ву́ци.; – Не́ма што́ *ко́ј* да ре́кне за њу́.; – А на сва́дбу – *ко́ј* пи́ја ра́кију, *ко́ј* пи́во, *ко́ј* ви́но.

б) Средњи род:

Ко́ʲе у́нуч’е ти би́ло?; – *Ко́ʲе* жи́то ʲе на́јдобро?; – А *ко́ʲе* ви́кан’е би́ло куд н’и́!; – Ка́ко *ко́ʲе* пора́снало, та́ко о́тишло.

в) Женски род:

Ко́ја зна́ла да тка́ʲе, о́на не́-ишла у по́л’е.; – Та́ј *ко́ја* се сва́дила, све́кру на о́ч’и не́ иска́ч’ала.; – Та́ј *ко́ја* ʲе на́јстара је́трва, о́на ме́сила, о́на ва́рила.

[117] Младеновић 2010: 100–102, Младеновић 2019: 456; Вељовић, Младеновић 2021: 14–23.

46.2.2. *Кој* у скупу са *како* са значењем опште заменице:

А *како-кој* и́ма, та́ко сла́ви.; – *Како-кој* мо́же да ко́си, то́л’ико по́коси.; – *Ка́ко ко́ја* ро́ди, та́ко оста́нује до́ма.; – Ч’[е] и́де на о́рање *ка́ко ко́ʲе* по́расне.

46.2.3. *Кој* са значењем заменице „свако“ у изразу са речцом *го́дер*:

Кој го́дер про́ша, до́ша куд на́с.; – У́зи *оѿ ко́га го́дер* о́ч’еш, ама мо́ра да се вра́ти.

46.3. Облици зависних падежа једнине заменице *кој*

46.3.1. Мушки род

У ОПјд. и Дјд. м. р. нису развијени новији облици без финалног вокала, па је *ко́га / ко́јега*, *ко́му / ко́јему*. Употреба једне или друге форме условљена је службом заменице: у именичкој употреби облици су *ко́га*, *ко́му* (а), у придевској *ко́јега*, *ко́јему* (б).

46.3.1.1. Општи падеж јд. м. р.

а) Тре́ба да зна́ш *ѿпреѿ ко́га* збо́риш, ви́кнеш *ко́га* и́маш, *куѿ ко́га* да и́дем, *оѿ ко́га* да у́зем, и *ко́га* да по́могне, се́ге да и́де *ос ко́га* о́ч’е.; Не́мој да л’у́тиш то́га *ко́га* тре́ба да мо́л’иш.; ви́кни *ко́га* о́ч’еш, *за ко́га* се у́дала, па *ко́га* ч’е стре́тнете на пу́т, пи́тајте *ко́га* би́ло, *куѿ ко́га* си би́ла, а от *ко́га* да ч’е́кам;

б) *Ос ко́ʲега* си́на си?; – *За ко́ʲега* При́зренца збо́риш?; ос *ко́јега* де́вера сте за́ʲено, до *ко́ʲега* сва́та си се́дала, *ко́ʲега* гова́дара ч’е у́зете.

46.3.1.2. Датив једнине

а) Не́ ч’е се сврти до́ма та́ј *ко́му* се ски́та.; – *Ко́му* да му ка́жем?; – А *ко́му* и́маш на́меру да да́деш.; – Да́ди то́му *ко́му* смо ду́жни.; *ко́му* си ме́сила пи́ту, *ко́му* да одне́семо, *ко́му* да збо́римо, *ко́му* му се пла́шите;

б) *Ко́ʲему* су́диʲе да ка́жеш.; – А зна́ш *ко́ʲему* ко́мшиʲе му се же́њи си́н?; *Ко́ʲему* га́зде сте му рабо́тал’е на́јдобро?

46.4. Средњи род

46.4.1. Општи падеж јд.:

От *ко́ʲе* де́те ти ʲе у́нук?; бес *ко́ʲе* ја́гн’е, до *ко́ʲе* пе́нц’ерч’е.

46.4.2. Датив јд.:

Ко́му пр́во да да́де си́су?; *Ко́му* се обе́ч’ала?; – Да зна́м *ко́му* ч’е ме да́девʰ.

Ко́ʲему ја́гњету, *ко́ʲему* си́н’ч’ету.; *Ко́ʲему* ја́рету сте да́л’е да си́са?; *Ко́ʲему* де́тету си се орадувала на́јвише?

46.5. Женски род

46.5.1. Општи падеж јд.:

ко́ју ч’е́рку си ви́деʲа, *ко́у* му́ку и́маш, у *ко́ју* л’и́ваду сте ко́сил’е, *ко́у* ву́ну си ку́пила;

от *кóа* јéтрва ʲе дéте, у *кóа* цр̏ква сте га кр̏стил’е; – Дé ʲе тáј жéна ос *кóа* си би́ла?

46.5.2. Датив јд.:

Потврђена су два облика: *кóјзи* и *кóејзи*.

Тáј жéна *кóјзи* ги отéрал’е мýжа, *кóјзи* стри́не зéт;

кóејзи снáве óтац, *кóејзи* жéне си кáзала.

НЕОДРЕЂЕНА ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦЕ

47. Неодређена заменица за лице, именички или придевски употребљена, среће се са финалним *-ј*. Ретки примери типа *нéки* највероватније су утицај стандардног језика.

Иако је ширење /ни-/ у /не-/ у овој заменици захватило врбички говор, оно је посведочено малобројним примерима. Присуство ове иновације, која је знатно узнапредовала у неким околним говорима[118], без значајнијег је утицаја на врбички говор. Стабилности /не-/ свакако доприноси одсуство иновације *никој* („неко“) у сретечком говору (уп. Младеновић 2010: 85).

47.1. Неодређена заменица именички употребљена

Номинатив једнине:

Нéко[ј] је бóгат, *нéкој* нéʲе.; *нéкој* дóнеʲа грáње, па *нéкој* кóј др̏жаја óфце, рéтко *нéкој* да прóц’е, *нéкој* рáбота у др̏жавни пóсо, *нéкој* нáпива на слáву, *нéкој* пóбрго кóси;

и́ма *ни́кој* што знá, *ни́кој* тýра жи́то у áмбар.

47.2. Неодређена заменица придевски употребљена

И у оваквој употреби доминира облик неодређене заменице са /не-/:

а) Номинатив јд. м. р.:

и́маја *нéкој* Дојни́ч’анин, би́ја *нéкој* сéл’анин, ти збóреʲа *нéкој* ч’óвек, ако ти дóц’е *нéкој* гóс, би́ја у цр̏ква *нéкој* пóп, ако ти кáже *нéкој* ч’óвек;

ако дóц’е *ни́кој* бóл’ес, дóша куд нáс *ни́кој* ч’óвек.

б) Номинатив јд. с. р.:

се узи́мало *нéкоʲе* јáјце, дóшло ни на врáта *нéкоʲе* дéте, *нéкоʲе* л’ýбишко дéвојч’е, ако се óсуши *нéкоʲе* др̏во, *нéкоʲе* гóведо и ч’е се и́згуби;

се вáч’ало по *ни́коʲе* врáпч’е, *ни́коʲе* дéте си́са до двé гóдине.

в) Номинатив јд. ж. р.:

нéкоа мáч’ка и́зела мéсо, и́мало *нéкоʲа* жéна у сéло, *нéкоа* вóда нéʲе за пиʲен’е, *нéкоа* снáа знá и да пóбегне, мóа ч’éрка нéʲе *нéкоа* тáко, и́ма *нéкоа* што ч’е ти ýч’ини мáц’иʲе;

ни́коа жéна од Гр̏нч’аре се угробни́ч’ила.

[118] О ширењу /ни-/ у /не-/ у заменицама и прилозима у говорима на југозападу Косова и Метохије в. у Младеновић 2010: 82–90.

47.3. Облици зависних падежа једнине заменице *не́кој*

47.3.1. Мушки род

47.3.1.1. Општи падеж

Када је заменица употребљена атрибутски уз именички појам за неживо, ОПјд. = Njд. (а); када је употребљена уз именицу са значењем живог (б), или је *ко́ј* употребљено именички (в), наставак је -*ега* односно -*ога*:

а) у́зеш *не́кој* о́стар ка́мен’, и ста́иш у *не́кој* ло́нац, па у́зем *не́кој* о́стар тр́њ, се у́бола на *ни́кој* тр́н’;

б) се́дне да пи́је оз *неко́ега* прија́тел’а, *неко́ега* во́ла и ч’е про́дадеш, оз *неко́ега* зе́та да и́дем, пред *нико́ега* сва́та не́мало ра́кија;

в) ако ви́диш *не́кога* при по́ток; *Не́кога* по́штујеш, *не́кога* не по́штујеш.

47.3.1.2. Датив једнине:

не́кому пу́шка, *не́кому* ста́п у ру́ке, *не́кому* о́дма му ве́рујеш;

то́ј би́ло *неко́ему* Гр́нч’арцу, *неко́ему* и ду́шу ч’е да́деш; *нико́ему* ко́мши^{ј}е не́-можеш да ве́рујеш па Бо́г^{к}!.

47.3.2. Средњи род

47.3.2.2. Општи падеж с. р.:

ме о́двел’е на *не́ко^{ј}е* ме́сто, смо гу ч’е́кал’е до *не́ко^{ј}е* вре́ме, ако га ви́диш *не́ко^{ј}е* де́те по пу́т, *не́ко^{ј}е* ку́ч’е ла́^{ј}е це́л но́ч’, кука́вица ку́ка у *не́ко^{ј}е* др́во.

47.3.2.3. Датив јд. с. р.:

неко́^{ј}ему де́тету ни́што не́ му ва́л’а, ако се пла́шиш *неко́^{ј}ему* ку́ч’ету, да́демо со́л и *неко́^{ј}ему* ја́рету, а то́ј би́ла *нико́^{ј}ему* дево́јч’ету ма́ти.

47.3.3. Женски род

47.3.3.1. Општи падеж јд. ж. р.:

ви́кни *не́коу* же́ну да ти по́могне, ч’е по́знаш *не́коу* о́фцу, *не́коу* сна́у не́-можеш да про́будиш, *не́коу* же́ну гу исте́рал’е;

запу́цаше из *не́коа* ку́ч’а, зад *не́коа* ка́рпа, то́ј и́мало до *не́коа* бу́ка, по *ни́коа* л’и́вада и́мало и зми́је.

47.3.3.2. Датив јд. ж. р.:

не́ ги се си́рило мл’е́ко *не́кој зи* же́не, *не́кој зи* кра́ве ви́ме не́^{ј}е до́бро;

неко́ези да́вал’е по и́л’аду ма́рке, ако ре́ч’еш *неко́^{ј}ези* же́не.

47.4. Заменица „неко“ у прилошком изразу са *ӣу́ӣ* потврђена је претежно у форми *не́кој*, али су забележени и ретки примери израза са *не́ки*. Није искључено да је *не́ки ӣу́ӣ* новији инфилтрат из стандардног језика. Стабилизација форме *не́кој* подржана је сретечким говором, у коме је управо овакав облик у прилошком изразу[119].

[119] У другим призренско-јужноморавским говорима често доминира форма *неки* (уп. Младеновић 2019: 454–455; подримски и подгорски говор (према мом материјалу)).

Ако мо́же да до́ц’е *не́кој ӣу́ӣ* куд ма́тер, *не́кој ӣу́ӣ* ч’е у́земо су́рутка, ч’е се у́морим и ја́ *не́кој ӣу́ӣ*, *не́кој ӣу́ӣ* за́врне ки́ша;

ако по́ч’не да ка́шл’а *ни́кој ӣу́ӣ*;

не́ки ӣу́ӣ де́ца ви́кав на пу́т, и́демо и ми́ *не́ки ӣу́ӣ* у гра́д[т].

ИМЕНИЧКА ЗАМЕНИЦА *ПО́НЕКОЈ*

48. Именичка заменица *ӣо́некој* мале је појавности. Разлог треба тражити у чињеници да се она употребљава у значењу заменице *ко́ј*. Ретки су примери са заменом /-не-/ са /-ни/.

Заменица се претежно употребљава именички.

48.1. Заменица *ӣо́некој* именички употребљена:

ӣо́некој о́стаја ко́ске у Амбе́рика, *ӣо́некој* мо́же да жн’е́[ј]е це́л дӭ́н, *ӣо́некој* се на́пије па се сва́ди;

а би́ло *ӣо́никој* да о́тера же́ну.

48.2. Заменица *ӣо́некој* придевски употребљена:

ако за́радим *ӣо́некој* ди́нар;

а *ӣоне́ко[ј]е* де́те па пла́ч’е, и се о́суши *ӣоне́ко[ј]е* дрво;

ӣоне́коа ц’ана́рика мло́го ра́ц’ала.

48.3. Од облика зависних падежа једнине у именичкој и придевској употреби потврђени су:

а) ОПјд. м. р. са значењем живог:

а *ӣоне́кога* и не́-треба да по́могнеш, *за ӣоне́кога* и́мало;

ӣонеко́[ј]ега му́жа и не тре́бало да се по́штује.

б) Дјд. м. р. и с. р.:

Поне́кому жи́вот му је цр̏н, а *ӣоне́кому* му се ч’и́ни да је л’ӭ́ко.;

ц’а́бе му збо́риш *ӣонеко́[ј]ему* ч’о́веку; *ӣонеко́[ј]ему* де́тету му се сло́шило у аутобу́с.

в) ОПјд. ж. р. на *-у* и на *-а*:

и ви́кнеш *ӣоне́коу* ко́мшику да ти по́могне;

ос ӣоне́коа зӭ́ва не́-може да се жи́ви.

г) Дјд. ж. р.:

ӣоне́кој зи ако сме́ш не́што да ка́жеш,

ч’е да́деш ву́ну и *ӣонеко́ејзи* је́трве.

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА ЗА ЛИЦА *НИ́КОЈ*

49. Одрична заменица за лица има само облик једнине мушкога рода.

Како је и иначе на већем ареалу, није очувана наслеђена интерполација предлога између одричног форманта и заменице, па је и у врбичком говору:

за ни́кога не́ма, *од ни́кога* не́мало по́моч’, па о́н не́-збори *оз ни́кога*, ч’е но́си *без ни́кога*.

Наслеђена заменичка промена очувана је у облицима ове заменице. Стабилности наслеђене промене допринео је један облик за све родове, али и значење лица (уп. Младеновић 2010: 91, Младеновић 2019: 466).

И у говору Врбичана, како је и у другим идиомима око овог говора (уп. Младеновић 2019: 467), у конгруенцији предиката потврђено је колебање. У највећем броју примера глагол у предикату је у једнини, у мањем броју множинско значење заменице утицало је на плурализацију предиката:

Ни́кој не́-знал’е што ми је ту́ј бра́т.; Не́ рабо́тал’е *ни́кој*.; *Ни́кој* не́-дошл’е да по́могнев.

49.1. Облици

а) Номинатив:

ни́кој не́-трч’и, а са̏ге *ни́кој* не́-зида ку́ч’у, *ни́кој* не́-смеја да му ка́же ни ʲе́н ре́ч’, оз во́лови *ни́кој* не́ о́раја, *ни́кој* не́-сме да о́тине у се́ло.

б) Општи падеж:

не́ се пла́шија *од ни́кога*, *ни́кога* не́-тражим, ч’е по́косим *без ни́кога*, не́ ч’е мо́л’им *ни́кога*, у куч’а *ни́кога* не́ видел’е.

в) Датив:

ни́кој *ни́кому* не ве́рује, *ни́кому* не́мој да ка́жеш, а то́ј *ни́кому* не́ по́могло.

ОПШТА ЗАМЕНИЦА *СВА́К(И)* / *СВА́КОЈ*

50. Наслеђена разлика у облицима између именичке изведенице „свако“ и одређеног придева „сваки“ избрисана је. Поред основног облика *сва́к(и)*, само у Njд. м. р. – под утицајем облика заменица *ко́ј*, *не́кој*, *ни́кој* – настао су паралелни облик *сва́кој*. У зависним падежима опстаје заменичка промена.

Општа заменица *сва́к(и) / сва́кој* користи се именички и придевски. У именичкој употреби потврђено је *сва́к*, у придевској претежно *сва́ки*, ретко и *сва́кој*. Облик *сва́к* у именичкој функцији наслања се финалним сугласником на именице на сугласник. Такве подршке нема у придевској употреби, па је стабилан облик *сва́ки / сва́кој*.

50.1. Заменица *сва́к* именички употребљена:

сва́к ч’е ти по́каже пу́т, *сва́к* зна́ се́бе, *сва́к* о́ч’е да и́ма, *сва́к* да ти по́могне, *сва́к* да на́пива и да по́пије ви́но, *сва́к* тра́жи сво́у стре́ч’у, а са̏ге *сва́к* и́ма сво́ј та́њир и сво́у ло́жицу, *сва́к* се ра́дује за Бо́жич’.

50.2. Заменица *сва́ки / сва́кој* придевски употребљена

50.2.1. Номинатив једнине

а) Номинатив јд. м. р.:

сва́ки го́с до́несе да́р, се по́сти *сва́ки* пе́так, *сва́ки* до́мач’ин зна́ де́ му ʲе сто́ка, *сва́ки* Ве́л’игдән, *сва́ки* ч’о́банин и́ма по два́ па̏са;

сва́кој ч’о́век тре́ба да и́ма же́ну.

б) Номинатив јд. с. р.:

ч’о́банин по́знава *сва́ко* ја́гње и *сва́ко* јаре, *сва́ко* се́ло и́ма сво́ј о́бич’ај, се во́л’и *сва́ко* де́те, *сва́ко* ма́гаре ʲе за ра́боту.

в) Номинатив јд. ж. р.:

сва́ка де́војка зна́ла да тка́ʲе и да пл’е́те, не́ те во́л’и *сва́ка* све́крва, не́ʲе до́бра *сва́ка* зо̑ва, *сва́ка* ку́ч’а тре́ба да и́ма дома́ч’ина.

50.2.2. Зависни падежи једнине

50.2.2.1. Мушки род

а) Општи падеж јд. м. р.:

да у́зе и[з] *сва́ки* ч’а́нак, се и́шло на гро́б за *сва́ки* пра́зник, око *сва́ки* ко́ломбоч’ да ко́паш, се пла́ши от *сва́ки* бо́л’ес;

за *сва́кога* и́ма по не́што, прет *сва́кога* та́н’ир, *сва́кога* ч’о́века да по́штујеш, *сва́кога* поста́рога да по́могнеш, *сва́кога* да по́сипеш да о́мије ру́ке.

б) Датив јд. м. р.:

сва́кому је ч’е́в за де́ца, *сва́кому* да до́несеш во́ду, *сва́кому* је до́бро, и *сва́кому* сиро́мау да́ја, *сва́кому* дома́ч’ину, *сва́кому* во́лу по ма́ло со́л.

50.2.2.2. Средњи род

а) Општи падеж јд. с. р.:

и *сва́ко* де́те да на́рањиш, пот *сва́ко* го́ведо да по́рине, за *сва́ко* ме́сеʲн’е мо́раш да на́ɥ’еш бра́шн’о.

б) Датив јд. с.р.:

а тре́ба *сва́кому* де́тету и́сто да да́деш, не́ʲе и́сто *сва́кому* де́тету; Да до́несеш *сва́кому* ја́рету, *сва́кому* ја́гњету.

50.2.2.3. Женски род

а) Општи падеж јд. ж. р.:

сва́ку му́ку и́мала, *сва́ку* ч’е́рку спре́мила за уда́вање, *сва́ку* н’и́ву изо́рал’е, гу спре́мив *сва́ку* лаза́рицу;

збе́ре се́но у *сва́ка* л’и́вада, узи́маʲа и[з] *сва́ка* ку́ч’а, да ста́немо прет *сва́ка* ку́ч’а, и́ша *сва́ка* не́дел’а.

б) Датив јд. ж. р.:

сва́кој зи де́војке на́ша ма́ну, *сва́кој зи* ма́тере де́ца ги са на́јважне, *сва́кој зи* кра́ве да́деш по ма́ло бу́нгур, *сва́кој зи* поста́рој зи је́трве сэм по́могла.

ОБЛИЦИ МНОЖИНЕ ЗАМЕНИЦЕ *КО́Ј* И ЗАМЕНИЦА СЛОЖЕНИХ СА ЊОМ

51. Неке заменице сложене са *ко́ј* имају, неке немају множину. Присуство / одсуство једнинско-множинског односа именичких неличних заменица

за лица условљено је њиховим значењем. Овакво стање карактерише и околне говоре призренско-јужноморавског типа[120]. „Заменице које се односе на свеукупност у присутности односно одсутности немају множину: *сва́ки* подразумева укупност у потпуности, *ни́ко* подразумева одсуство у свеукупности. Њихово реално значење броја већ је множинско, тако да нема потребе за морфолошким обележавањем опозиције по бројности (један : више од један)“ (Младеновић 2013: 254).

Предикат са заменицом *сва́ки* и *ни́кој* у функцији субјекта у врбичком говору конгруира – осим ретких изузетака – у једнини (в. т. 49). И у овом идиому потврђена је и ретка плурализација предиката, подстакнута семантиком множине ових заменица као скупине од више појмова:[121]

Ни́кој не́ мо́гал’е да о́тинев у се́ло, а *ни́кој* не́смо се сва́дил’е оз њи́, *ни́кој* не́-ишл’е са́ми у л’и́ваде;

сва́ки о́ч’ев да у́зев на́јвише за се́бе, *сва́ки* и́мав сво́ʲи ра́дости и сво́ʲе му́ке, *сва́к* от фама́л’ију тре́ба да ти по́могнев.

Како је и у другим сродним говорима, и у врбичком семантика множине ових заменица огледа се и у множинском облику заменичке енклитике употребљене као удвојени објекат:

сва́кому смо *ги* но́сил’е да́рови, сва́кому сте *ги* по́могље; *ни́кому* не́ *ги* оста́нала ду́жна.

У оваквој употреби основна је конструкција са заменичком енклитиком у једнини:

сва́кому смо *му* ка́зал’е што́ би́ло, а *сва́кому* ч’е *му* о́днесеш; *ни́кому* да не́ *му* о́станеш ду́жан.

51.1. Номинатив множине

51.1.1. Мушки род

У Нмн. и ОПмн. м. р. диминира наставак -*и* (а). Ретко су бележене и потврде са општемножинским -*е* (б).

а) *Ко́ʲи* ко́мшиʲе ти до́шл’е на сла́ва, *ко́ʲи* ку́мови ви са у Смеде́рево, *ко́ʲи* ара́мије укра́доше се́но, *ко́и* Гр́нч’арци о́ч’аше да гу ку́пив; *не́кои* л’у́ди по́ч’наше да ви́кав, *не́коʲи* Дојни́ч’анци по́бегље, *не́коʲи* л’у́ди ни са на о́борња вра́та, *не́коʲи* ко́мшиʲе по́добро да не́са ко́мшиʲе; ни *ӣоне́коʲи* Срби не́са бо́ш до́бри, *ӣоне́коʲи* бре́стови бр́го ч’е се о́сушивф, *ӣоне́кои* по́тоци у л’е́то оста́нујев без во́ду;

б) *ко́ʲе* ма́јстори зи́дав на́јдобро; *не́коʲе* л’у́ди о́дма ч’е те и́зложев.

[120] Детаљније о овоме в. у Младеновић 2011: 222–224, Младеновић 2013: 254.

[121] О плурализацији предиката уз ове заменице у српским косовскометохијским говорима више в. у Младеновић 2011: 222–224, Младеновић 2013: 254.

51.1.2. Средњи род:

У Нмн. и ОПмн. с. р. потврђена су два наставка: *-а* и *-е*:

а) *ко́ʲа* го́веда да́вав по́више мл’е́ко, *ко́а* ја́јца се фа́рбав за Ве́л’игдән; *ӣоне́коа* се́ла јо́ш не́мав ни стру́ју;

б) *ко́ʲе* вра́та са поје́фтине, а зна́ш *ко́ʲе* ко́ла са на́јдобре, *ко́ʲе* др̏ва се се́кље за зи́му; *ӣоне́коʲе* ко́ла о́дма ч’е се и́сабив, а *ӣоне́коʲе* др̏ва па не́-горив.

51.1.3. Женски род:

ко́ʲе пе́сме сте по́ʲал’е на Лаза́рице, *ко́ʲе* са те́ј же́не што сте ги ви́дел’е ју́ч’ер, *ко́ʲе* пи́тиʲе ч’е се је́дев; *не́коʲе* сна́ве ни́ те погљу́дујев, *не́коʲе* ч’е́рке ка да не́са ч’е́рке, *ӣоне́коʲе* де́војке са стра́м да те у́вати.

51.2. З а в и с н и п а д е ж и м н о ж и н е

51.2.1. Општи падеж

51.2.1.1. Општи падеж мн. м. р.:

ко́ʲи ма́јстори си по́годив да ти зи́дав, *ко́ʲи* си́нови сте пра́тил’е да о́тинев та́мо, от *ко́ʲи* Стре́ч’ан’и си ку́пија; од *не́коʲи* ни о́ра да не́-узеш из ру́ке, за *ӣоне́коʲи* л’у́ди по́добро да не́ ти ка́жем ни́што;

за *ко́ʲе* ко́сач’и пи́таш, за *не́коʲе* ро́ц’аци по́добро да ка́жеш.

51.2.1.2. Општи падеж мн. с. р.:

а) за *ко́ја* ре́шета си пи́таја, па *ко́ја* ја́јца да на́садим пот ква́ч’ку;

през *не́коа* си́та ни́што не про́оди, у *не́коа* по́л’а по́добро да не́-сеʲеш;

б) *ко́ʲе* вра́та искр̏шија, *ко́ʲе* др̏ва да и́шарам („истестерисати“) за дәнәс; кәд би мо́га да за́творим *не́коʲе* у́ста што не́ се за́тварав, преко *ко́ʲе* бр̏да сте про́шл’е, *ко́ʲе* ја́јца сте испр̏жил’е, у *не́коʲе* цре́ва кәд у́л’егне бо́л’ес.

51.2.1.3. Општи падеж мн. ж. р.:

у *ко́ʲе* со́бе да спи́ʲемо, *ко́ʲе* те́псије да ти до́несем; од *не́коʲе* је́трве, за *ӣоне́које* све́крве.

51.2.2. Датив множине

51.2.2.1. Датив мн. м. р.

У Дмн.м. р. потврђена су три наставка: *-им(а)*, *-ем(а)*, *-ам*. Доминира *-има(а)*.

Ко́им сино́вима да о́стај зе́мн’у, *не́коим* л’у́дима не́-можеш да до́кажеш, *неко́ʲима* шофе́рима и за́твор је ма́ло, *ӣонеко́има* приватни́цима ги зи́нала гу́зица за па́ре;

ко́ʲем ц’а́цима да́де пе́тице, *не́коʲем* зето́вима, *неко́ʲема* домач’и́нима све́ ги и́де на до́бро;

не́коам де́верам ни́што не́ ги ʲе по во́л’а.

51.2.2.2. Датив мн. с. р.

У с. р. доминира *-ем(а)*, ређе је *-им(а)*, ретко *-ам:*

ко́ʲем гове́дама си да́ла во́ду, *неко́ʲема* гове́дама не́мало ни́што;

ко́ʲим гове́дама смо наме́њил’е три́це;

ко́ам го́ведам.

Оваква распоред појединих наставака у Дмн. не прати присуство наставака у Нмн. / ОПмн. (уп. т. 51.1.2).

51.2.2.3. Датив мн. ж. р.

У ж. р. основно је *-ем(а)*, ретко *-ам*. Аломорф са *-а* нема много потврда.

Ко́ʲем же́нама ги оста́нало бра́шн’о, *ко́ʲема* ч’е́ркама не́ ч’е да́де, а *ко́ʲем* гости́нкама пр́во да ту́рим је́деʲн’е, *ко́ʲема* сва́ч’ама да ста́јмо, *не́коʲем* јетр́вама ни то́ј не́мало;

ко́ам ква́ч’кам ги се изгу́бил’е пи́л’ич’и.

ЗАМЕНИЦА *ШТО́* И ЗАМЕНИЦЕ СЛОЖЕНЕ СА ЊОМ

ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ *ШТО́*

52. Значења и употреба заменице *што́*[122]

52.1. Упитно и зависно-упитно значење:

Што́ ч’е би́не оз њу́?; – А *што́* да ти до́несем?; – *Што*-би́-било да те ви́деʲа?; – А *што́* си до́шла?; – *Што́* ти ʲе пи́сано, то́ј ч’е би́не.; – Ни́ти зна́м *што́* ч’у оз н’е́га.; – А *што́* да пра́јте!; – *Што́*-знам ка́ко би́ло. *Што́*-знам де́ ʲе.

52.2. У значењу упитног прилога *за́што*:

Па *што́* не́ ка́зала?!; – *Што́* о́тиде у њи́ да тра́жиш?; – *Што́* да и́демо ако не́ʲе ту́ј?; *Што́* по́бегна од на́с?

52.3. *Што́* заједно са *би́ло* са значењем „нешто“:

Што-би́ло да до́несе, до́бро ʲе.; – Смо је́л’е *што-би́ло*.

52.4. У везивању односних реченица, атрибутски или апозитивно употребљених, везник *што* губи заменичко значење и није више релативизатор. Како је и у околним говорима[123], и у врбичком говору *што* истискује *који* у оваквој употреби.

[122] О семантичким и синтаксичким дериватима заменице *што* у оближњем сиринићком говору в. у Вељовић – Младеновић 2021.

[123] Младеновић 2019: 474–475.

Та́ј та́мо *што* ч’е́каја, све́ погл’еду́вања ва́мо.; – Поко́сија та́ј *што* до́ша куд на́с.; – За́стана пред вра́та *што* смо ги закљу́ч’ил’е.; – Се ожéњија та́ј мо́ј си́н *што* у́ч’ија шко́лу у Л’е́сковац.; – Пр́ви кла́с *што* ч’е га ви́диш, га у́зеш.

Више о овоме и примере в. у т. 131.1, 131.2.

52.5. У везивању изричних реченица везник *што*, како показује грађа, изразито доминира у односу на везник *да*. Није искључено да је везник *да* у овим примерима новији унос из стандардног језика.

Ми ре́коше *што* си до́шла.; – Нити зна́ла *што* ч’е оти́нете од њу́.; – А ти́ ми ре́ч’е *што* ч’е ку́пите ку́ч’у.; – Ка́жи ми *што* си га ви́дела и н’е́га.

Више о овоме и примере в. у т. 132.1.

52.6. Везник *што* у везивању узрочних реченица напоредан је са везником мале снаге *зашто*. Није посведочен везнички скуп „зато што“.

Што смо по́бегље, смо оста́нал’е жи́ви.; – Смо и́мал’е *што* смо смо рабо́тал’е.; – Ста́лно би́ла бо́лна *што* жи́вела у гра́д[т].; – Па сəм по́бегла од њи́ *што* не́сəм о́ч’ала о́вде да ме у́дадев.

В. примере у т. 133.1.

52.7. *Што́* као речца за истицање:

Што́ би́ло ви́кање куд њи́!; – *Што́* би́ло на́пре и́гра[ј]н’е на и́гранке!

53. О б л и ц и з а м е н и ц е *ш т о́*

У ОП потврђена су два облика заменици *што́*: *што́* и *о́што*. Док се *што́* користи у беспредлошком ОП и предлошко-падежним конструкцијама, *о́што* је потврђено само у предлошко-падежним конструкцијама. У предлошко-падежним конструкцијама доминира *о́што*[124].

Не́ма *што́* да се у́зе од мо́је де́ца.; – А *што́* да ви́дим?; – *Што́* си до́неја?; – *Што́* и́мало на пи́јац?; – *Што́* збо́рела за ме́не?; – *На што́* да ту́рим л’еба?;

Смо га ра́нил’е *оз о́што* смо и́мале.; – И *за о́што* ч’е му пла́тиш?; – *Од о́што* да ти пл’е́тем?; А зна́ш *на о́што* си се убр́цаја.; – *За о́што* би́ја куд бра́та?; – А *од о́што* смо пл’е́л’е.

НЕОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ ЗА СТВАРИ

54. Потврђене су две заменице са неодређеним значењем: *не́што* и *што́годер*.

[124] Оваква дистрибуција облика карактеристична је и за околне говоре (уп. Реметић 1996: 487, 516, 517; Младеновић 2001: 344, Младеновић 2019: 475–476; сретечки, подгорански, подгорски говор (према мом материјалу)).

ЗАМЕНИЦА *НЕ́ШТО*

54.1. Иако је у оближњим подгорским насељима, укључујући и мешавински подгорански говор, потврђен знатнији факултативни продор /ни-/ у /не-/ у заменицу *не́што*[125], у врбичком говору оваквог продора нема[126]. Стабилност /не-/ у овој и другим заменицама и прилогу *не́где*, овај говор дугује близини сретечког говора, у коме није потврђено /ни-/ на месту /не-/.

54.1.1. Заменица *не́што* са именичким значењем:

му ви́каше *не́што* от пе́нӡ'ер, и́мало *не́што* мецӡ'у бра́ч'а, а и́ма *не́што* но́во, да о́стајш муч'е́ницу *на не́што*, ако ку́пиш *не́што*, за́брал'ам по *не́што*, ка да се о́брч'а *не́што*, *не́што* ч'е те пи́там, се и́сипе *не́што* у ч'и́нија, се пра́јло *не́што* за бе́рич'ет, па *не́што* да ра́ботам.

54.1.2. *Не́што* са прилошким значењем:

Ако ʲе *не́што* бо́лан, о́н о́дма куд л'е́кара.; – Не́ʲе *не́што* ве́села дə́нəс.

ЗАМЕНИЦА *ШТО́ГОДЕР*

54.2. Заменица *што́годер* има значење „нешто мало, не много, било шта".

Што́годер да му да́демо, ку́пи *што́годер* да да́рујеш, а се је́ло *што́годер* за ве́ч'ера, да сə́пл'етем *што́годер* од ва́ј ву́на, ч'е иза́демо *што́годер* па да и́демо, про́бери *што́годер* и но́си.

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ *НИ́ШТО*

55. Одрична заменица за ствари *ни́што* финалним *-о* наслања се заменицу *што́*. Обликом *ни́што* врбички говор приближава се сретечком[127], пошто у осталом делу околних призренско-јужноморавских говора доминира облик *ни́шта*, уз спорадично присуство *ни́што* (Младеновић 2010: 109–111).

От сə́га *ни́што* не ра́ботам, *ни́што* не́-треба да до́несе, *ни́што* не́смо је́л'е, *ни́што* не́-дава у ку́ч'а, за *ни́што* не́мој да бри́неш, не́ у́зеʲа *ни́што* ис ку́ч'а, не́мало *ни́што* мецӡ'у бра́ч'а, не́ ги ка́жује *ни́што* де́ би́ја, *ни́што* не помо́гнује, не́мам *ни́што* да ти да́дем за пу́т, *ни́што* не́ тре́бало да ка́же, са́мо о́вој и *ни́што* ви́ше, па *ни́што* не́си и́зеʲа, не́мам *ни́што* да ти да́дем, *ни́што* не́ тра́жија, ни́кому *ни́што* не́смо уч'и́нил'е, *ни́што* не́мој да ту́раш на ра́на.

---

[125] О варијантности одричне заменице *не́што* у говорима око врбичког детаљније в. у Младеновић 2010: 104–107).

[126] О знатно већој стабилности /не-/ у *не́што* него у *не́кој* у сиринићком говору в. у Младеновић 2019: 476–478.

[127] Иако М. Павловић (1939: 324) наводи *ни́шта*, провером материјала потврђено је само *ни́што* (Младеновић 2010: 110).

ОПШТА ЗАМЕНИЦА ЗА СТВАРИ *СВЕ́ШТО*

56. Обликом *све́што* врбички говор део је ширег балканословенског ареала у коме је очувана старија форма заменице[128].

Све́што и́мало у ку́ч'а, и ту́ј и́мало *све́што*, *све́што* смо рабо́тал'е, *све́што* да да́демо, *све́што* и́мало по шу́ме, *све́што* се по́јало, а и за ме́не *све́што* се збо́рело, *све́што* тре́ба да и́ма у ку́ч'а, *о[з] све́што* не пла́шил'е, па се л'у́ти *за све́што*.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ

ПРИСВОЈНЕ ЗАМЕНИЦЕ

57. У врбичком говору нису потврђене општа присвојна заменице „свачији" и одрична присвојна заменица „ничији". Уместо „свачији" користи се израз „*би́ло сва́кому* " (Та́ј шу́ма *би́ла сва́кому*.), а уместо „ничији" употребљава се „би́ло ни́кому" (То́ј што *би́ло ни́кому*, бр́го се иса́било.).

Поред уобичајених присвојних заменица, у употреби су и присвојно--демонстративне заменице *о́вајзин*, *то́ајзин*, *о́најзин*.

Присвојне заменице 1, 2. и 3. лица јд. и мн.

58. Номинатив једнине присвојних заменица првог и другог лица

58.1. Заменице *м о́ ј*, *то в о́ ј*

а) Номинатив јд. м. р.:

и *мо́ј* си́н ми до́ша, *мо́ј* а́ц'а о́тиша да ка́же, де́ ʲе *мо́ј* ко́мшија Сто́јан, у́мреʲа и *мо́ј* де́да; се умо́рија и *тво́ј* во́л, а *тво́ј* у́ч'ител' от ко́ʲе ме́сто би́ја.

б) Номинатив јд. с. р.:

мо́је де́те ни́ти зна́ло да о́ре, а ти́ ре́ч'е да би́ло *мо́ʲе* де́те;

тво́ʲе збо́рен'е би́ло та́ква, ме гри́зна *тво́је* ку́ч'е.

в) Номинатив јд. ж. р.:

а и *мо́ја* сна́а рабо́тала, *мо́а* све́крва ми би́ла до́бра, *мо́а* кра́ва да́ва на́јдобро мл'е́ко; *тво́а* ч'е́рка ра́ц'ала све́ му́шке де́ца, *тво́а* све́ч'а го́рела це́л но́ч'.

58.2. Заменице *на́ш*, *ва́ш*

а) Номинатив јд. м. р.:

на́ш дво́р ни би́ја ши́рок, *на́ш* ко́мшија Ми́тар и́маја ч'е́л'е, *на́ш* а́дет ти ʲе та́кав; и све́кар *ва́ш* зна́ʲа те́ʲ ра́боте, и *ва́ш* де́да би́ја ју́нак.

б) Номинатив јд. с. р.:

на́шо ме́сто ʲе пла́н'инско, зна́ло и *на́шо* у́нуч'е, и *на́шо* де́те па́днало, а *ва́шо* де́те де́ ви ʲе, *на́шо* у́нуч'е ч'у́вало и ко́зе.

[128] Детаљније о овоме и литературу о овом питању в. у Видоески 1965:155, Младеновић 2010: 111–113. Уп. и Младеновић 2019: 480–481.

в) Номинатив јд. ж. р.:

на́ша н’и́ва ни би́ла поду́гачка од н’и́на, по́сна ʲе *на́ша* вр̏бич’ка зе́мн’а; *ва́ша* ма́ти ви би́ла от Стре́цка, ви ра́ц’ала ва́ј *ва́ша* сл’и́ва.

Присвојне заменице трећег лица

58.3. Заменице изведене из облика једнине

58.3.1. Заменица *ње́гов*

а) Номинатив јд. м. р.:

ни *н’е́гов* си́н не́-бија у во́јска, до́ша и *н’е́гов* ку́м, да ми ка́же *ње́гов* бра́т, а *н’е́гов* о́тац Ве́љко, а́ ʲе *ње́гов* ста́п.

б) Номинатив јд. с. р.:

де́ слу́жило *н’е́гово* де́те, *ње́гово* се́но не́-било бо̏ш су́во ка што тре́ба, ако за́лаʲе *н’е́гово* ку́ч’е.

в) Номинатив јд. ж. р.:

н’е́гова се́стра Бо́рика, ни ме́сила *н’е́гова* ма́ти, и *ње́гова* гу́сла се иса́била, де́ о́тишла *н’е́гова* ба́ба, *ње́гова* стри́на ме́не ми ʲе те́тка.

58.3.2. Заменице *њо́јзин* и *њо́јан*

У врбичком говору користе се оба лика ове заменице, што је и иначе карактеристично за околне призренско-јужноморавске говоре (Младеновић 2010: 119–122, Младеновић 2019: 483–484). За говор Врбичана карактеристично је да је *њо́јзин* фреквентније, како је и иначе у северношарпланинском ареалу – у сретечком и у сиринићком говору, док у низијском делу јужне Метохије од Призрена до Ђаковице доминира *њо́јан* (уп. Младеновић 2010: 122). У осталим подгорским насељима, према расположивом материјалу, оба су облика заменице подједнако заступљена (уп. Младеновић 2010: 122).

а) Номинатив јд. м. р.:

н’о́јзин му́ж ги гра́дија, гу о́дведе зе́т *н’о́јзин*, ги ре́ка *њо́јзин* те́тин, *њо́јзин* бо́л’ес не́ се спо́мења, и де́вер *н’о́јзин*, *њо́јзин* л’е́ба би́ја ме́к ка ду́ша;

н’о́јан све́кар зна́ја да на́мешч’а ако се у́шинеш, ви́ка та́ј *њо́јан* зе́т.

б) Номинатив јд. с. р.:

де́ вра́га о́тишло то́ј *н’о́јзино* де́те, про́шло и *н’о́јзино* вре́ме, не́ стану́вало ни но́ч’ом *њо́јзино* вре́тено, ка да не́ʲе ср̏пско *н’о́јзино* и́ме;

не́ ги би́ло поме́тено ни *њо́јно* гу́вно, се изгу́било *н’о́јно* ја́ре.

в) Номинатив јд. ж. р.:

н’о́јзина му́ка би́ла го́л’ема, до́шла у на́с *н’о́јзина* у́нука, *њо́јзина* сл’и́ва ра́ц’ала сва́ка го́дина, па́мтим ка́ква би́ла *њо́јзина* у́нука;

мо́а ма́ти би́ла *н’о́јна* вр̏сница, о́вај ску́тач’а је *њо́јна*.

58.4. Заменице изведене из облика множине

58.4.1. Заменица *њи́н*

У врбичком говору потврђен је само облик ове заменице *њи́н*, чиме се овај идиом наслања на сретечки и говор осталог дела Призренског Подгора[129]. У сиринићком (Младеновић 2019: 484–485) и призренском градском говору (Реметић 1996: 489), затим у подримском говору присутно је поред *њи́н* и *њи́јан* (Младеновић 2010: 124).

а) Номинатив јд. м. р.:

и *њи́н* ра́збој о́тиша у о́гењ, то́ј што ка́же *њи́н* ку́м, а њи́н гра̑ се осу́шија, у́нук *њи́н* сви́реше армо́нику, а *њи́н* л'е́ба су́в би́ја.

б) Номинатив јд. с. р.:

бе̑ш је ки́село *н'и́но* војго́дишн'о ви́но, а ка́ко бе́ше то́ј *н'и́но* игран'е и по́јан'е, *њи́но* бу́ре се напу́њило ос ку́пус.

в) Номинатив јд. ж. р.:

њи́на фами́л'ија би́ла најбо́гата у се́ло, н'и́ва *н'и́на* не-се́-зна^{ј}е де́ ^{ј}е, се орау́вала и *њи́на* се́стра.

59. Општа присвојна заменица *сво́ј*

У зону употребе опште присвојне заменице *сво́ј* у врбичком говору уочава се слаб продор других присвојних заменица којима се означава припадност субјекту:

а кад ул'е́наја бра́т у *н'е́гову* ку́ч'у, а та́ј же́на ни́што не́ ка́зала *њо́јнојзи* ч'е́рке, ул'е́гнаја но́ч'ом у *ње́гова* ку́ч'а, о́раја у *ње́гова* њи́ва, у́зела *н'о́јну* ку́дел'у да пре́де, да ти до́несем и *мо́ју* по́гач'у.

Заменица *сво́ј* употребљава се и да означи некога блиског по сродству („својта“):

ме́не Ште́тарци ми са *сво́ј*, Ста́нојка не́ ми ^{ј}е *сво́ј*, а ти са *сво́ј* ти́ја из До́јнице.

а) Номинатив јд. м. р.:

сво́ј та́н'ир се ч'у́ва, сва́којзи тре́ба да је на́јдобар *сво́ј* му́ж, ако до́ц'е да те ви́ка не́кој *сво́ј* ис ку́ч'а, на́јслатак је *сво́ј* л'е́ба, а ка́ко *сво́ј* си́н па да не по́могне.

б) Номинатив јд. с.р.:

сво́је де́те на́јвише се во́л'и, *сво́је* ја́ре тре́бало да се ч'ува, де́те *сво́^{ј}е* да до́гљеда роди́тел'и, *сво́^{ј}е* се́ло не́ се за́брал'а.

в) Номинатив јд. ж. р.:

На́јдобро мл'е́ко да́ва *сво́ја* кра́ва, о́на не́ ми ^{ј}е *сво́ја*, на́јвише се во́л'и *сво́а* ку́ч'а, не-се́-дава сва́кому *сво́а* ко́била.

[129] Детаљније о овоме в. у Младеновић 2010: 123–125.

60. Упитна присвојна заменица *ч'ѝ*

а) Номинатив јд. м. р.:

ч'ѝ ʲе ва́ј ко́ломбоч', *ч'ѝ* ʲе пе́тал, а *ч'ѝ* бе́ше ти́, *ч'ѝ* ви ʲе та́ј ко́н'.

Потврђени су само примери са сажетом групом у Njд. и ОПjд. (= Njд.) м. р.:

б) Номинатив јд. с. р.:

ч'ѝʲе ʲе о́вој ку́ч'е, *ч'ѝʲе* де́те пла́кало си́ноч', *ч'ѝʲе* ви ʲе ма́гаре, *ч'ѝʲе* ра́мо на́јвише но́сило.

в) Номинатив јд. ж. р.:

ч'ѝја л'и́вада ч'е се ко́си на́јпрво, *ч'ѝја* је́трва бе́ше о́на, *ч'ѝја* о́фца се ојáгњила.

61. Присвојно-демонстративне заменице

Присвојно-демонстративне заменице, које су развијене у говорима око Врбичана, а које су конкурент за казивање припадности 3л., граде се или од Дјд. показних заменица (*ѿе́јзин*; косовскометохијски призренско-јужноморавски говори), или од Njд. (*ѿа́јзин*; северношарпланински говори – сретечки, горански, подгорански)[130]. Типом оваквих заменица врбички говор наслања се на северношарпланински ареал.

а) Номинатив јд. м. р.:

о́вајзин му́ж бе́га од ра́бота, ч'е по́расне и *ва́јзин* по́млад[т] си́н, *о́најзин* све́кар би́ја те́рзија.

б) Номинатив јд. с. р.:

ова́јзино де́те до́шло куд на́с, у во́јска о́тиде и *ѿа́јзино* по́старо де́те, а *ва́јзино* мл'е́ко па би́ло тə́нко.

в) Номинатив јд. ж. р.:

у́мрела и *ѿа́јзина* све́крва, *ва́јзина* је́трва би́ла бо́лна од ма́јасил', *ѿа́јзина* све́крва л'и ти ре́кла, *она́јзина* ква́ч'ка изведу́вала по два́ес пи́л'ети.

ЗАМЕНИЧКИ ПРИДЕВ *САМ*

62. Употребљеним уз именице или заменице, заменичким придевом *са́м* истиче се лице које без помоћи других учествује у радњи, или од кога радња потиче.

а) Номинатив јд. м. р.:

Оста́наја *са́м* у се́ло, ми ʲе бри́га што ра́бота *са́м*, ко́ј те те́раʲа *са́м* да и́деш, па ни о́н *са́м* не́-може да жи́ви.

б) Номинатив јд. с. р.:

[130] Детаљније о овоме в. у Младеновић 2010: 132–134. Провером материјала није потврђен јужнометохијски тип *ѿејзин*, који М. Павловић наводи за сретечки говор (1939: 175), већ је бележено грађење од номинативне основе.

де́те *са́мо* се о́букло, би́ч’и не́ ч’е пу́штиш *са́мо* де́те, ку́ч’е *са́мо* на́шло пу́т.

в) Номинатив јд. ж. р.:

жи́вела пи́рна *са́ма*, о́на *са́ма* се спре́мила за на пу́т, а́ко *са́ма* да о́тине, *са́ма* се о́мила.

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КАКВОЋУ И ЗАМЕНИЦЕ ЗА КОЛИЧИНУ

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КАКВОЋУ

63. Заменице за каквоћу изведене су придевским суфиксом -*ъв*.

У Njд. м. р. потврђене су форме на -*и*, сличне одређеном придевском виду, чиме се врбички говор наслања на сретечки (Павловић 1939: 176) и сиринићки (Младеновић 2010: 143, Младеновић 2019: 499), удаљавајући се од јужнометохијских говора – подгорског, призренског градског говора и говора Подриме, у којима је уопштен облик типа *ш̄а́кав*[131].

63.1. Показне заменице за каквоћу *о́вакви*, *ш̄а́кви*, *о́накви*

а) Номинатив јд. м. р.:

ва́кви ч’о́век не́мало на све́т, *ва́кви* ч’о́век не́ се на́оди, бо̏ш *ш̄а́кви* му́ж би́ја, *о́накви* жи́вот би́ја по́напре; Ка́кви о́тац, *ш̄а́кви* син.

б) Номинатив јд. с. р.:

ва́кво де́те ви́ше не-се́-рац’а, *о́вакво* је́дење ни́где не́ма, е *о́накво* ма́гаре па да л’и́пч’е.

в) Номинатив јд. ж. р.:

о́ваква ти ʲе же́на, *ва́ква* је́трва ка се́стра, *ш̄а́ква* ти ʲе мо́ја су́дбина.

63.2. Упитна заменица за каквоћу *ка́кви*

а) Номинатив јд. м. р.:

Ка́кви о́тац, та́кви си́н.; *ка́кви* жи́вот бе́ше у Врби́ч’ање, *ка́кви* ти ʲе па́тл’иц’ан о́вај го́дина.

б) Номинатив јд. с. р.:

ка́кво пи́ʲен’е и́маше, *ка́кво* ти ʲе ви́но, *ка́кво* ни би́ло се́но, *ка́кво* се́ло.

в) Номинатив јд. ж. р.:

ка́ква ʲе пи́та, а *ка́ква* ти би́ла баре́ница, *ка́ква* му́ка не-се́-нац’е у ра́т.

63.3. Општа заменица за каквоћу *све́какви*

Нема много потврда с овом заменицом. Уместо ње користи се придев *ра́зни* (*ра́зни* ч’о́век ни би́ја у ку́ч’а, *ра́зни* бо́л’ес и́ма на све́т).

Све́какви на́родᵀ и́ма на ва́ј свет, не́ се се́ч’е *све́какво* дрво за бо̏њак.

[131] Детаљније о односу облика *какав* човек : *какви* човек у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2010: 136–156.

63.4. Каквоћна заменица за негирање *ни́какви*

а) Номинатив јд. м. р.:

ни́какви ра́дос не́мало у фами́л'и^{j}а, не́ ни до́ц'е *ни́какви* а́бер од н'е́га, *ни́какви* радос да ни до́ц'е.

б) Номинатив јд. с. р.:

ни́какво дрво не́мало да се са́кри^{j}еш от слу́нце, жи́то му би́ло *ни́какво*, *ни́какво* не́мање не́ ч'е те у́тепа.

в) Номинатив јд. ж. р.:

а њи́ва бе́ше *ни́каква*, *ни́каква* куч'а́ница бе́ше.

63.5. Неодређена заменица за каквоћу „некакви" није потврђена у врбичком говору. У том значењу користи се заменица *не́кој* (*не́кој* ч'о́век да ти по́бегне, *не́ко^{j}е* де́те у́зело ка́мен' у ру́ке).

ЗАМЕНИЦЕ ЗА КОЛИЧИНУ

64. Демонстративне заменице за количину *ово́л'икви*, *то́л'икви*, *оно́л'икви*

а) Номинатив јд. м. р.:

во́л'икви сто́мак на н'е́га, не́ се ра́ц'ало *во́л'икви* ко́ломбоч', *то́л'икви* ко́н' би́ја, *оно́л'икви* зи́јан се на́прај.

б) Номинатив јд. с. р.:

ово́л'икво је то́ј по́л'е, *во́л'икво* дрво изра́снало у дво́р, *то́л'икво* и́гран'е не́^{j}е на до́бро, је́но *то́л'икво* ку́ч'е.

в) Номинатив јд. ж. р.:

то́л'иква ку́ч'а са́мо за њу́, *то́л'иква* бри́га на н'о́јзину гла́ву, *то́л'иква* тра́ва.

64.1. Упитна заменица за количину *ко́л'икви*

а) Номинатив јд. м. р.:

ко́л'икви ти ^{j}е си́н, *ко́л'икви* сно́п на гу́вно, *ко́л'икви* л'е́ба се ме́сило, *ко́л'икви* а́стал тре́ба да би́не.

б) Номинатив јд. с. р.:

ко́л'икво ја́гње, *ко́л'икво* ^{j}е то́ј пра́се, а *ко́л'икво* ти ^{j}е ма́ч'е.

в) Номинатив јд. ж. р.:

ко́л'иква бри́га бе́ше за н'у́, *ко́л'иква* ку́дел'а.

64.2. Општа заменица за количину *све́*

У јд. је присутан само Njд. с. р. и ОПjд. с. р. *све́*.

64.2.1. Заменица *све́* у субјекатској и објекатској служби:

Све́ ми би́ло те́шко да ра́ботам.; – *Све́* ја́ оз је́трве да спре́мим.; – *Све́* мо́ра да ти би́не го́тово до пла́дне.; – *Све́* за но́сен'е од ву́на би́ло.; – *Све́* ни би́ло по́ləко што смо би́л'е мла́ди.; – У бу́рич'и *све́* се ту́рало за зи́ма.; – *Све́* се о́мије за Ч'и́сти поне́дел'ник.; – Ма́ти не́ мо́гала *све́* да ги по́музе.; – А ја́

свé сəм му рéкла.; – Пóнапре дéца *свé* јéл’е.; – А óч’аја *свé* да и́згори.; Снáва мóрала *свé* да пóштује.

64.2.2. Заменица *свé* са прилошким значењем („увек, свакад, непрестано“):

Ч’éрка ми би́ла ми́цка, áма óна *свé* рабóтала.; – *Свé* ч’е се ски́тав нóч’ом.; – *Свé* се дáвало дáрови.; – *Свé* пóвика на мéне.; – Прекај пóток *свé* да и́дете.; – *Свé* ми рýке би́л’е раскрвáвене од жн’éʲен’е.

64.2.3. *Свé* као део предлошког скупа *оз / сəс + свé* у социјативној конструкцији у врбичком говору среће се како је и иначе на ширем призренско-тимочком терену[132]:

побéгоше *о[з] свé нáши*, мóмци дóшл’е *о[з] свé девóјч’ики*, рабóтал’е *сəс свé мóје дéца*, би́ла и у вáс *о[з] свé свóје рóдн’ина*, смо и́мал’е кýч’е у и́сти двóр *о[з] свé дéвера*, кáко да рабóтамо *сə[с] свé онáјзини си́нови*.

64.2.4. Општа заменица за количину у множини

Општа заменица за количину у именичкој употреби има облик *сви́*, у придевској употреби зна за моцију рода као и остале придевске речи. За разлику од осталих придевских речи са три наставка у с. р. мн., у с. р. мн. у придевској употреби потврђено је само *свé*.

64.2.4.1. Именичка употреба:

Сви́ се ч’ýдил’е за н’и́не брáч’а.; – *Сви́* смо би́л’е у кýч’а за Бəн’и́веч’ер.; – *Сви́* смо знáл’е да кóсимо.; – И *сви́* кóј ч’ýле, дóшл’е куд нáс.; – Ми́ *сви́* смо се плáшил’е.; – *Сви́* да веч’éрамо зáʲено.; – *Сви́*, и́ л’ýди, и́ жéне, се ди́гоше и оти́доше нáдвор.; – А штó се ч’ýдите *сви́* оз мéне.; – *Сви́* ни збóрив да се врáтимо.; – *Сви́* пóјал’е кəт смо напи́вал’е.

64.2.4.2. Придевска употреба:

Сви́ мóмци óч’ал’е да и́грав до н’ý.; *Сви́* брáч’а дóнел’е дáр сéстре.; Ка да се збрáл’е около тр̀ло *сви́* вýци.; – *Свé* кóмшије дóшл’е ми на слáва.;

И *свé* гóведа да ри́кавᵠ.; – *Свé* др̀ва трéбало да се дóнесев.; – *Свé* дéца тр̀ч’ивᵠ по ýл’ице.;

Свé óфце ч’е се óјагњив, *свé* крáве ч’е се óтел’ив.; – *Свé* јéтрве и́мал’е дéца.

65. Зависни падежи придевских заменица (осим показних)

65.1. Ј е д н и н а

65.1.1. Општи падеж једнине

65.1.1.1. Мушки род

[132] Више о овој конструкцији в. у Младеновић 2010: 166–167, Ковачевић 2005.

а) ОПјд. на -*а*:

а га зна́ш *мо́ʲега* зе́та, *мо́ʲега* о́ца га пошту́вал’е мло́го, ако ура́бота ос *ѿво́ʲега* ку́ма, куд бра́та *ѿво́ʲега*, ка́жи и за *сво́ʲега* бра́танца, ни о[с] *сво́ʲега* бра́танца не́-збори, а за́што да га тѐкнем *на́шега* ко́н’а, ако ја́нем на *на́шега* ко́н’а, смо пи́тал’е *н’и́нога* ко́мшију, за *ње́јнога* бра́та, га о́двел’е и *ње́јзи́нога* све́кра, за *ч’и́ʲега* го́ста сте спре́мил’е, ку[д] *ѿајзи́нога* ко́мшију, *овајзи́нога* де́вера сви́ га по́знавав;

не́мој да ми ка́жеш ни́што за *ва́квога* ло́пова, де́ сте ви́дел’е *она́квога* бра́ва, *вол’и́квога* во́ла и́мам, *ка́квога* ко́н’а сте о́ч’ал’е, *ѿа́квога* о́ч’у ел’и ниʲе́нога, а зна́ш *кол’и́квога* бу́далу си у́дрија, не́ ми збо́ри за *ова́квога* мани́тога.

б) ОПјд. = Нјд.:

ул’е́гнала у *мо́ј* дво́р, на *ѿво́ј* зи́дᵀ и́мало, па́днаʲа у *сво́ј* бунар, оз *н’е́гов* пру́т, а кə[д] до́ша до *сво́ј* л’е́ба, ту́ри у *н’и́н* а́мбар, на *н’и́н* пра́г, про́ша през *о́најзин* дво́р, до́шла и у *на́ш* дво́р;

и́зеʲа *ово́л’икви* ко́мат си́реʲн’е, на *ѿа́кви* о́ген’ смо се грéʲал’е, *ка́кви* зи́јан си и́маја од н’и́, се умо́рија о[д] *ѿо́л’икви* по́со, изву́коше *ѿо́л’икви* ко́рен’.

65.1.1.2. Средњи род:

не́мало ни у *мо́ʲе* се́ло, у *ѿво́је* о́гњиште, што́ си посе́јаа у *ѿво́је* по́л’е, и́мало и у *на́шо* ма́ало, и́мало и од *на́шо* се́ло, да ми о́стај на *сво́је* ме́сто, а до *на́шо* се́ло би́ла јена-шу́ма, на́јдобро ʲе *сво́је* жи́то, *ч’и́ʲе* ја́ре ку́писте;

за *ка́кво* гро́јзе си да́ја па́ре, от *ка́кво* де́те ʲе, се на́прај оз *ва́кво* дрво, се упла́шила од *ѿо́л’икво* ви́кан’е, исе́коше *во́л’икво* дрво.

65.1.1.3. Женски род:

ОПјд. на -*у*:

а ви́де *сво́у* ма́тер, ако на́прај *сво́у* ку́ч’у, за *ѿа́јзину* ч’е́рку л’и ми ре́че, ако ку́пиш с*во́у* ку́ч’у, у *ње́јну* фами́л’иʲу, не́ по́мењај *мо́у* сво́јбину, све́ ч’е ч’и́ни за *сво́у* ч’е́рку;

ка́кву стре́ч’у ч’е и́маш, и́мам и ја́ је́ну *ѿа́кву* сна́у, ако на́ц’ете *о́накву* ку́ч’у.

ОПјд. = Нјд.:

и́мало ку́кол’ и у *ѿво́ја* ч’е́ница, бə́ш кəт сəм до́ша у *ѿво́а* ку́ч’а, тво́ʲе го́веда ги на́шл’е у *мо́ја* л’и́вада, на́ша н’и́ва ни би́ла поду́гачка *од н’и́на*, ако до́ʲе и у *ње́на* ку́ч’а, од *ње́јна* фами́л’иʲа, у *н’и́на* фами́л’иʲа;

от *ка́ква* је́трва, бе́гај о[д] *ѿа́ква* стре́ч’а, а ку́дел’е и́мало и у *ва́ква* ку́ч’а.

65.1.2. Датив једнине

65.1.2.1. Мушки род:

му до́ша *мо́ʲему* бра́ту де́да („таст“), о́днеси и *сво́ʲему* бра́ту, и *на́шему* бра́ту му да́доше пе́нзиʲу, а си му ре́кла *сво́ʲему* бра́танцу, не́мало *ва́шему*

Ста́ноју да да́демо, и во́лу *на́шему* да́ја со́л, ка́жите и *н'его́вому* а́ц'е, му се искр̀шија ста́п *т̄во́ʲему* де́де, *н'и́ному* куму же́на;

ка́квому ко́сач'у, *т̄а́квому* зе́ту да ски́неш ка́пу, *т̄ол'и́квому* ч'о́веку не́ тре́бало да се збо́ри, си́ну *овол'и́квому*, му побе́гнал'е о́фце ис то́р *т̄ајзи́ному* ч'оба́нину.

65.1.2.2. Средњи род:

Иако је у Njд. и ОПjд. наслеђено -*е* замењено са -*о* у *на́шо*, *ва́шо*, у Дjд. с. р. ових заменица опстаје мека заменичка промена с наставком -*ему*.

Што́ му би́ло *мо́ʲему* де́тету, *т̄во́ему* те́л'ету да се и́скрши но́га, *на́шему* куч'ету ни му́ва не про́оди, и *ва́шему* де́тету ч'е да́демо, а *ва́шему* ждре́бету, Ми́лка била уч'ите́л'ица и *н'ојзи́ному* де́тету, де́ му је ква́ч'ка *т̄ајзи́ному* пи́л'ету;

ка́квому де́тету, *т̄а́квому* де́тету не́-треба да се ка́же ни́што, *она́квому* ку́ч'ету.

65.1.2.3. Женски род:

не́-дава ни *мо́јзи* сна́ве, и ја́ мо́гу да ка́жем *т̄во́јзи* ма́тере, бла́го си га *њего́војзи* ма́тере, *на́шојзи* све́крве ни́кој не́-вал'а, а се́стре *сво́јзи* да ка́жем, смо ка́зал'е *н'о́јнојзи* ма́тере, *њего́војзи* поста́ројзи ч'е́рке; би́ла је́на те́тка *мо́ејзи* ма́тере;

кол'и́квојзи ч'е́рке, *ка́квојзи* ку́ме, не́ма што́ да ре́ч'еш *т̄а́квојзи* све́крве, а зар *т̄а́квојзи* же́не л'и́ч'ило то́ј.

65.2. О б л и ц и м н о ж и н е

65.2.1. Номинатив множине

65.2.1.1. Мушки род

У Нмн. м. р. доминира наставак -*и*, уз продор општемножинског -*е*, које сведочи о започетом разарању трородне множинске моције рода.

а) *на́ши* ко́н'и би́л'е за но́сен'е др̀ва, *на́ши* ку́ч'ики гу оте́рал'е ме́чк'а, и *т̄во́ʲи* си́нови на́прајл'е ку́ч'е у Младе́новац, *мо́ʲи* о́тац и ма́ти са од Врби́ч'ање, *њо́јзини* ку́ч'ики ла́ʲеше у дво́р, *мо́ʲи* бра́танци, *н'е́гови* ко́сач'и поко́сил'е, *ко́л'икви* ти са си́нови, *на́ши* Врби́ч'анци, *н'и́ни* сва́тови да се напи́јанив, а ти́ја *н'о́јни* па не́ч'ал'е ни да у́зевᵠ, *ова́јзини* де́вери јо́ш не́ се оже́н'ил'е, *мо́ʲи* у́нуци, *ва́кви* ни би́л'е коло́мboч'и, *во́л'икви* изра́снал'е коло́мboч'и, *т̄о́л'икви* бо́л'еси и́мало у ста́ро вре́ме, *ч'и́и* са о́вија ко́штањи, би́л'е *ни́какви* о́вија ко́н'и, *ка́кви* ти са зе́тови, *о́вакви* о́пəнци не́мало куд на́с, *т̄а́кви* л'у́ди би́л'е, *на́ши* пе́тлови, *кол'икви* ка́мен'и да ти до́несем, *мо́ʲи* пи́л'ич'и, ње́гови *т̄ра́сич'и*, *ко́л'икви* ја́гəн'ци, *са́ми* ч'е се сва́див мец'у се́бе, *са́ми* смо и́шл'е по сто́ка;

б) Е́, *ка́кве* ко́н’и се и́мало на́пре.; *ово́л’икве* ко́штањи и́мало у Врби́ч’ан’е, све́ л’и́пцаше *н’о́јзине* пи́л’ич’и, *на́ше* л’у́ди све́где би́л’е до́бри ра́дници, *мо́ј е* ку́ч’ики зна́л’е ко́ј ги ра́њи, до́бри ти са *тво́ј е* ко́мши ј е, *та́кве* пе́тлови не́мало куд на́с у се́ло, *ко́л’икве* ти са си́нови, *н’о́јне* де́вери сви́ от-и́доше у Србија.

65.2.1.2. Средњи род:

а) *Ње́гова* ко́ла му са ску́па, *њо́јна* у́ста не́-седив ми́рно ни је́н ч’э́с, *во́л’иква* дрва у шу́ма, *ко́л’иква* ло́јза би́л’е, *мо́ја* го́веда, *ва́ша* гро́бишта, *ч’и́ја* се́ла;

б) *мо́је* ја́јца, *во́л’икве* ја́јца, *ни́какве* дрва му би́л’е, *ње́гове* вра́та, *ч’и́је* вра́та се скршил’е, не за́твара *н’о́јзине* у́ста, *ка́кве* ко́ла о́тишл’е, *са́ме* го́веда до́шл’е до до́ма;

в) *та́кви* дрва за зи́ма, *ка́кви* го́веда се и́мало, *мо́ј и* го́веда не́мал’е со́л, *на́ши* гу́вна и́мал’е по ма́ло ка́мен’и, де́ ви би́л’е *ва́ши* гро́бишта.

65.2.1.3. Женски род:

И *мо́ј е* ч’е́рке, а о́ч’и *мо́ј е*, а ква́ч’ив *ва́ше* ква́ч’ке, *њо́јзине* кра́ве от-и́доше нис пу́т, *ка́кве* ви са о́вој мо́тике, *ко́л’икве* би́л’е цре́пул’е, *ово́л’икве* ки́ше не́мало на́пре, вре́дне са *тво́ј е* сна́ве, и *н’о́јне* је́трве се сва́дише, а би́л’е *тво́ј е* њи́ве пот пу́т, *ово́л’икве* ку́ч’е оста́нал’е пу́сте, *са́ме* смо би́л’е у по́л’е.

65.2.1.4. Нмн. уз збирне именице на *-а*

Ове именице могу се сматрати именицама с. р. у множини, пошто се са њима слажу финалним *-а* и плурализацијом атрибута и предиката.

Уз именице на *-а* са множинским значењем (*де́ца*, *бра́ч’а*, *дво́јца*, *тро́јца*, *пе́тина*, *ро́дбина*) придевске речи су у множини, са избором наставака који припада с. р. мн. *-а*, *-е*, *-и*.

а) Ми ре́коше *тво́ја* де́ца, до́бро ни у́ч’ил’е *на́ша* де́ца, и *ва́ша* де́ца но́сил’е руко́вец’и, *тво́ја* бра́ч’а о́фце ни ч’у́вал’е, *ка́ква* бра́ч’а ти би́л’е, ч’е ни до́ц’ев и *мо́ја* бра́ч’а, поги́наше *на́ша* дво́јца;

б) *ње́гове* де́ца ни л’е́ба не́мал’е, а *ка́кве* са *она́јзине* де́ца, *мо́је* де́ца не́мал’е ни о́пэнци, де́ оти́доше *ва́ше* бра́ч’а, *мо́је* дво́јца бра́ч’а о́тишл’е у Амбе́рика, *на́ше* девој ч’ики оз мо́мци,

в) *ка́кви* де́ца и́мало, *ње́гови* бра́ч’а у́век би́л’е да по́могнев, *какви́*-ти-са бра́ч’а, *н’о́јзини* бра́ч’а, *н’о́јни* пе́тина бра́ч’а, *ва́ши* бра́ч’а, *на́ши* бра́ч’а се сэ́стајл’е, мло́го са *на́ши* ро́дбина, ни *на́ши* тро́јца не́-знал’е.

65.2.2. Општи падеж множине

65.2.2.1. ОПмн. м. р.:

а) *-и*:

се сме́ј ем пред *на́ши* л’у́ди, не-ми́-збо́ри за *она́јзини* си́нови, се бри́нала за *сво́ји* л’у́ди, и се збо́рело за *на́ши* мо́мци, и́мало дрва от *ста́ри* бре́стови,

прес *кóји* сóкаци отúдоше, на *ѿóл'икви* кóн'и натовáрише дрва, смо јéл'е у *ѿáкви* ч'áнаци, за *кáкви* камúⱼони си ч'ýја, дóшл'а о[з] *свóⱼи* сúнови, кут *ч'ѿⱼе* мýжи óтишл'е, за *нáши* кýч'ики да збóримо, óтиша о[з] *свóⱼи* áргати;

б) -*е*:

нéма мóмци за *нáше* девójч'ики, се уплáшија од *нáше* кýч'ики, *ѿóл'икве* јáрич'и бúл'е, ч'е ти прáтим *ѿóл'икве* кравáјч'ики, нéмало вúше дé да се стáј у *нáше* бýрич'и, за *ѿвóје* јáрич'и, у *кáкве* шúшич'и да тýрим, да се ч'ýваш о[д] *ѿáкве* л'ýди; *Кóје* прија́тел'и да вúкне на свáдба?

65.2.2.2. ОПмн. с. р.:

а) -*а*:

дотéрал'е и *ѿвóја* гóведа, не-мú-збори за *мóја* гóведа, *кáква* јáјца ч'е óфарбаш, смо дóшл'е оз *мóја* кóла, бúло и на *ѿáј* дрва, сáл ако дóⱼе на *мóја* врáта, нéсəм ч'ýја за *ѿáј* сéла, ос *кóл'иква* кóла дóшл'е, куд нáс нéмало *ѿáква* дóбра гóведа;

б) -*е*:

тýри нéшто у *ѿéј ѿвóје* ýста, у *ч'ýје* лóјза сте ýзел'е, нéмало грóјзе у *нáше* лóјза, *ѿвóⱼе* гóведа ги нáшл'е у мóја л'úвада, áјде ги óтерај *ѿвóⱼе* гóведа, за *ѿвóⱼе* гóведа па нéмал'е сéно, да дóнесеш *óвакве* дрва, нé стúгнал'е ни до *нáше* грóбишта, и за *вáше* гóведа;

в) -*и*:

а úмаш сóл и за *мóⱼи* гóведа, а штó-ч'е-ми *ѿáкви* дрва.

65.2.2.3. ОПмн. ж. р.:

у *кáкве* кýч'е смо жúвел'е, нúти óрал'е *свóје* н'úве, жúми óч'и *мóⱼе*, и свé за *н'óјне* мáч'ке, дóста вúше ос *ѿóл'икве* прúч'е, у *ч'ѿⱼе* л'úваде да кóсимо, у *ч'ѿⱼе* кýч'е да отúнемо; É, *кáкве* свáдбе бúл'е у Врбúч'ан'е!; мóраја да нáԥ'е пáре за *ѿáјзине* цúпел'е.

65.2.2.4. ОПмн. придевских заменица уз именице *брáч'а*, *дéца*

Синкретизам Нмн. и ОПмн. одржава се и у облицима ОП придевских заменица.

а) -*а*:

дóшла о^{с} *свóја* дéца, дóшла сə^{с} *своја́*-деца, ни збóрела за *мóја* брáч'а, јéн се врáтија из рáт од *нáша* трóјца што óтишл'е;

б) -*е*:

нéма штó да се ýзе од *мóје* дéца, úмало кóрис и од *мóје* дéца, нé ги тéрај *мóје* дéца, сáмо ако ги нáⱼем *ѿвóⱼе* брáч'а, *нáше* некол'úцина ги прија́више, нéмало брáшн'о ни за нáше рóдбина;

в) -*и*:

ýзеⱼа од *нáши* брáч'а, нéсəм рáат од *н'éгови* брáч'а, а остáнало нéшто и за *мóји* дéца.

65.2.3. Датив множине

У врбичком говору доминирају аломорфи Дмн. без финалног *-а* (*-им*, *-ем*, *-ам*), чиме се овај идиом удаљава од осталих говори призренско-јужноморавског типа у Метохијској котлини, у којима је уоштено *-ема* (уп. Младеновић 2010: 333–340). Од метохијског стања донекле одудара и сиринићки говор и говор виших села подгорског говора, у којима – поред доминантних облика са *-а* – има и ретких потврда без финалног вокала (Младеновић 2010: 340). Са друге стране, у сретечком говору наставак у Дмн. је редовно *-ам* (Младеновић 2010: 341). Доминацију наставка без *-а* у Дмн. заменичко-придевске промене врбички говор дугује контакту се сретечким. Присуством три наставка, али и експанзијом општемножинског *-ем(а)*, међутим, овај идиом показује највећу сродност са сиринићким и подгорским говором.

65.2.3.1. Дмн. м. р.:

У Дмн. м. р. доминира *-им(а)* (а), ређи су облици придевских речи на *-ем(а)* (б). Мањим бројем примера бележене су и потврде са сретечким наставком *-ам* (в).

а) Не́ тре́бало да се ка́же ни *на́шим* деве́рима, ка́ко да не́-дадем *сво́им* сино́вима, *т̄во́ʲим* комши́јама цр̀ч’е ги свѝʲн’а, до́ша ги по́зив за у во́јска *ньи́ним* му́жима, *ва́квим* л’у́дима не́мој да ве́рујеш, а *ка́квим* ч’оба́нима ре́ч’е, *т̄а́квима* го́стима да́ди да пи́јев ко́л’ико о́ч’еш;

б) *на́шем* л’у́дима ни́што не́ тре́бало, *сво́ʲем* сино́вима не́ о́стаја ни́што; *на́шема* брата́нцима ги до́шло да и́дев на ра́бота;

в) *на́шам* се́л’анам не-ги́-било бе̏ш пра́во, *ка́квам* ја́рич’ам.

65.2.3.2. Дмн. с. р.:

У Дмн. с. р. потврђена су три наставка: најчешће *-ем*, ређе *-им*, ретко *-ам*. Мале су снаге аломорфи *-ема* и *-има*.

а) О́стајл’е се́но и *т̄во́ʲем* гове́дама, *на́шем* гове́дама не́ ги тре́ба мло́го; *ч’и̏ʲем* гове́дама ги се изгу́бил’е те́лци, са́л да се ч’у́диш *т̄а́квема* гове́дама;

б) ако ту́риш бу́нгур *на́шим* гове́дама; и *т̄а́квима* гове́дама на́ша ма́ну;

в) *ва́шам* го́ведам да́доше бу́нгур.

65.2.3.3. Дмн. ж. р.:

а) све́м *сво́ʲем* ч’е́ркама спре́мила да́рови, а си се орадо́вала *сво́ʲем* стри́нама, се отсе́л’ише и *мо́ʲема* ч’е́ркама де́ца, тре́бало да ги се на́л’утиш *о́наквем* же́нама, *во́л’иквем* кра́вама; а што си ги пра́ла ства́ри *вол’и́квема* се́страма, *ч’и̏ʲема* се́страма са о́вија де́ца;

б) па *т̄о́л’квам* же́нам му́жи не́ ги би́л’е у Врби́ч’ан’е.

65.2.3.4. Дмн. придевских заменица уз збирне именице на *-а*

Према расположивој грађи уз именицу *де́ца* чешћи су облици са *-ем(а)*, уз именицу *бра́ч'а* и збирним бројним именицама наставак *-им(а)*. Оваква дистрибуција подстакнута је семантиком ових именица као збира једног односно другог појма.

а) Придевске заменице уз именицу *де́ца*:

мо́ем де́цама ни́кој не́-даде л'е́ба, о́днеси *на́шем* де́цама, а ко́ј ги па по́мога *на́шем* де́цама, ги тре́баја ста́н *мо́ем* де́цама; и *вол'и́квема* де́цама ма́ти тре́бала, се орадӯвала *сво́ʲема* де́цама;

ни *на́шима* де́цама не́ ги би́ло ла̏ко, да́досте и *ва́шим* де́цама.

б) Придевске заменице уз именицу *бра́ч'а*:

ни *ва́шим* бра́ч'ама не́ ги ʲе пра́во, *ѿво́ʲим* бра́ч'ама се́стре ре́коше, *ѿа́квим* бра́ч'ама ни́кој не тре́баʲа, *ова́јзиним* бра́ч'ама же́не ги су се́стре.

да ги се ски́не ка́па *ва́шем* бра́ч'ама.

в) Придевске заменице уз збирне бројне именице:

ако да́деш и *мо́ʲим* дво́јцама бра́ч'ама, *њего́вема* тро́јцама зето́вима.

ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ *о́вај*, *ѿа́ј*, *о́нај*

66. Иако се уочава тенденција свођења показних заменица *о́нај* и *ѿа́ј* на *ѿа́ј*, потврђено присуство заменице *о́нај* сведочи о томе да је наслеђени троч-лани градуални систем показних заменица и даље присутан у врбичком говору.

Облицима показних заменица у једнини, врбички говор део је јужнометохијског ареала (м. р.: *о́вај / ва́ј*, *ѿа́ј*, *о́нај*; ж. р.: *о́вај / ва́ј*, *ѿа́ј*, *о́нај*; с. р.: *о́вој / во́ј*, *ѿо́ј*, *о́ној*). Нису потврђени сретечки облици за ж. р. (*о́ваа*, *ѿа́а*, *о́наа*) и с. р. јд. (*о́воʲе*, *ѿо́ʲе*, *о́ноʲе*)[133].

Множинским облицима показних заменица (м. р.: *о́вија*, *ѿи́ја*, *о́нија*; ж. р.: *о́вој*, *ѿе́ј*, *о́нај*; с. р.: *о́вај*, *ѿа́ј*, *о́нај*) врбички говор најближи је подгорском и сиринићком говору, а од сретечког се удаљава одсуством сретечких облика за ж. р. и с. р. (*о́вае* же́не, *о́ваа* го́еда). Од призренског и подгорског, али и говора низијских подгорских насеља (Младеновић 2010: 232–233), разликује се чувањем множинске моције у облицима показних заменица, тј. одсуством општемножинског синкретичног облика на *-е*.

66.1. Номинатив једнине показних заменица

66.1.1. Номинатив јд. м. р.:

ти па́днаʲа *ва́ј* ко́штањ, *ва́ј* во́л је ба̏ш де́бел, *о́вај* да̏н не́ се за́брал'а, *о́вај* се́л'анин, а *о́вај* ч'о́век је по́дебел од н'е́га, се иса́бија и *ва́ј* ти́гән', мло́го ти ʲе сла́н *ва́ј* ра́сол, не́ʲе *о́вај* ч'о́век;

[133] Систем и облици показних заменица у говорима на југозападу Косова и Метохије детаљно су описани у Младеновић 2010: 167–247.

ш̄а́ј мо́с не́-бија ту́ј, *ш̄а́ј* пе́тал пр̏ви ч’е за́по̑е, *ш̄а́ј* си́н што би́ја оз ме́не, *ш̄а́ј* по́стар си́н, *ш̄а́ј* до́мач’ин о́н пр̏ви ч’е ди́гне ч’а́шу, *ш̄а́ј* л’е́ба би́ја за це́л дән, ч’е по́ч’не да је́де *ш̄а́ј* што ко́си, *ш̄а́ј* не о́стал’а незавр̏шену ра́боту;

о́нај дән, а *о́нај* о́рал што га ви́диш, ту́[ј] је *о́нај* ч’о́банин што ч’у́ва о́фце, а *о́нај* Ши́птар па о́ч’а̑а све́ да не по́тепа.

66.1.2. Номинатив јд. с. р.:

о́вој де́те ч’и̑е ^ј^е, *о́вој* ми ^ј^е по́старо те́л’е, *о́вој* ме́сто се ви́ка Л’и́ваде, *о́вој* на́шо се́ло не́мало мло́го зе́мн’у;

ш̄о́ј Мил’и́цино *де́ш̄е*, ни би́ло стра̄ кәт по́ч’нало *ш̄о́ј* бомбарду́ван’е, *ш̄о́[ј]* ја́гн’е ни ^ј^е за Ц’у́рц’евдән, па *ш̄о́ј* го́ведо би́ло у дво́р, ми доса́дило *ш̄о́ј* тво́је ку́ч’е, *ш̄о́ј* др̏во би́ло Са́вино, *ш̄о́ј* се ч’у́вало за от кру́шац, *ш̄о́ј* што вржу́јемо ^ј^е сно́п, *ш̄о́ј* ја́јце се́ди до дру́ги Ве́л’игдән;

о́ној се́ло је ср̏пско, *о́ној* ко́ло воде́нич’ко се вр̏ти, *о́ној* мл’е́ко се згре́̑е на о́гењ, *о́ној* жи́то се збе́ре на то́к, *о́ној* ја́гње не́ си́сало јо́ш.

66.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

а *о́вај* же́на не́-била на сва́дба, *ва́ј* го́дина не́̑е бери́ч’етна, *о́вај* сна́ва би́ла ра́ботна, бе́ше куд на́с *ва́ј* До́ста Стоја́нова, *ш̄а́ј* ра́кија не-му́-била л’у́та;

ш̄а́ј кра́ва да́ва гу́сто мл’е́ко, *ш̄а́ј* ч’е́рка ми не́ма де́ца, до́шла *ш̄а́ј* Ради́цина се́стра, *ш̄а́ ^ј^* ку́ч’а би́ла на́ша, ни се иск̏ршила и *ш̄а́ј* слу́бица;

о́нај н’и́ва ни оста́нала нео́рана, *о́нај* ме́ч’ка о́тиде оз ме́ч’ики, *о́нај* шу́ма што гу ви́диш је на́ша.

66.2. Номинатив множине показних заменица

66.2.1. Номинатив мн. м. р.:

а) не́-бил’е у ка́рпе *о́вија* о́рлови, *о́вија* л’у́ди ни ка́зал’е, о́тишл’е да се жа́л’ив и *о́вија* се́л’ани, припу́цаше и *о́вија* во́јници, *о́вија* При́здренци до́шл’е, ми ре́коше *о́вија* што до́шл’е пр̏ви;

ш̄и́ја пе́тлови не разбуду́вал’е, ни́што не́-јел’е *ш̄и́ја* го́сти, ми ка́зал’е *ш̄и́ја* от Гр̏нч’аре, *ш̄и́ја* ста́ри не́ мо́гал’е мло́го да је́дев, *ш̄и́ја* ста́ри ти́ган’и ка да би́л’е по́добри, *ш̄и́ја* л’у́ди гу оно́дил’е ра́боту;

ру́ч’ав *о́нија* што ко́пал’е те́мел’, пр̏во ни до̑ц’ев *о́нија* ко́мши̑е што су ту́ј до на́с.

б) Уз именице са суплетивном множином употребљавају се показне заменице на *-и*, али су потврђени и ретки примери с наставком *-е*:

о́вија ја́гн’ич’и јо́ш си́сав, *о́вија* ја́гн’ич’и не́са за прода́вање, *ш̄и́ја* бу́рич’и се расу́шил’е; *о́вија* ку́ч’ики ри́пав и на ме́ч’ку, и *ш̄и́ја* дево́јч’ики се спре́мив;

ако о́станев за дого́дине *о́вез* ја́рич’и, *ш̄е́ј* дево́јч’ики по́јал’е.

66.2.2. Номинатив мн. с. р.

У мн. с. р. потврђени су наставци *-а* и *-е*.

а) *О́вај* вра́та смо ку́пил’е про́шла го́дина, не́ ми се иса́бил’е ни *о́вај* ко́ла, *о́вај* ре́бра ме бо́л’ел’е, де́ са *ш̄а́ј* зр̏на от ч’е́ницу.

б) Ако о́станев у л’и́вада *о́вај* на́ше го́веда, *о́вај* др̏ва ва́л’а да се и́сцепав, не́ се купу́вало ни *ш̄е́ј* ју́жа, *ш̄е́ј* ме́ста не́-бил’е да се жи́ви, а *ш̄е́ј* тр̏ла би́л’е без о́фце, ч’е се о́мокрив *о́нај* др̏ва у др̏вл’аник.

66.2.3. Номинатив мн. ж. р.:

ме гл’е́дав *о́вај* ч’е́рке, *о́вај* же́не што жн’е́л’е, *о́вај* дру́ге кра́ве не́ се му́зло, *о́вај* ста́ре же́не зна́л’е да га́сив жа́рл’еви;

не́мало *ш̄е́ј* ко́ске за пи́тије, се ди́нев *ш̄е́ј* по́младе је́трве, *ш̄е́ј* же́не што и́мал’е де́ца;

о́нај пому́зене о́фце иска́ч’ал’е ис тр̏ло, се су́шило *о́нај* ко́же за о́пəнци.

66.3. Показне заменице уз збирне именице

66.3.1. Уз именице *бра́ч’а* и *де́ца* посведочена су сва три множинска наставка придевских речи. На овакав избор утиче семантика ових именица и веза са моцијом у једнини.

О́вија мо́ји бра́ч’а ни́ти зна́л’е за сва́дба, се ра́збудив *ш̄и́ја* де́ца;

ш̄е́ј по́старе бра́ч’а и́шл’е на гу́рбет, то́ј ни на́прајл’е *ш̄е́ј* де́ца;

ш̄а́ј де́ца не́мал’е ма́тер, *ш̄а́ј* бра́ч’а ни́кад[т] не́ се сва́дил’е.

66.3.2 Уз збирне бројне именице потврђене су показне заменице са наставцима *-и* и *-е*:

о́вија дво́јца нека но́сив[ф] ка́мен’и, и *ш̄и́ја* пе́тина доне́соше;

е́ве ги *о́нај* тро́јца што што ги уте́пал’е, *о́вај* се́дмина а́ргати нека пра́шив ко́ломбоч’.

67. Зависни падежи једнине показних заменица

67.1. Мушки род

67.1.1. Општи падеж јд.

а) ОПјд. на *-а*:

се упла́шија од *во́га* пə́са, зи́даја ос *ш̄о́га* ма́јстора, а о[д] *ш̄о́га* бра́та ни́шта не́ оста́нало, да за́кол’е *ш̄о́га* пе́тла за ма́јстори, о[д] *ш̄о́га* Врби́ч’анца, на *ш̄о́га* младо́жен’у, у́зеше жи́то и од *о́вога* Саву, и *ш̄о́га* во́јника пого́дише.

б) ОПјд. = Njд.:

и́ма све́што на *о́вај* све́т, и́спеч’и ви́ше *ш̄а́ј* л’е́ба, и́мало би́ч’и во́да по[д] *ш̄а́ј* мо́с, и́спржи у *ва́ј* ти́гən’, па ту́риш те́сто на *о́нај* та́нур, се ски́таја по *о́нај* дво́р.

67.1.2. Датив јд.:

во́му помла́дому не́ма, *о́вому* му ви́ка, ре́коше *о́вому* што до́ша да пи́та, о́днеси ра́кију *ш̄о́му* сва́ту, па и *о́ному* Ми́л’ету, а зар *о́ному* сиро́мау си да́ја па́ре.

67.2. Средњи род

67.2.1. Општи падеж јд. с. р.:

си́пи во́ду у *во́ј* бу́ре, га на́ран’и и *во́ј* ја́гн’е, *о́вој* ч’е у́зем, не́ га по́знавам ни ја́ *о́вој* де́те, о́тиша ос *ш̄о́ј* Мил’ицино *де́ш̄е*, до́не^{j}а же́ну до *о́ној* се́ло, *ш̄о́ј* ја́јце га ва́ч’амо оз у́ста, се др̑жаја за *о́ној* др̑во, ни́шта не́ ми ре́ка *за о́ној*.

67.2.2. Датив јд. с. р.:

ме́тни ма́ло л’е́ба и *ш̄о́му* ку́ч’ету, му до́шла *о́вому* ми́цкому де́тету ма́ти, ма́ло се́но и *ш̄о́му* те́л’ету, *ш̄о́му* го́веду.

67.3. Женски род

67.3.1. Општи падеж јд.

а) ОП. јд. на *-а*:

ва́ј го́дина не́мало гро́јзе, ти ^{j}е сла́н ра́сол *ва́ј* го́дина, о́тиша у *о́нај* н’и́ва, па ни ма́ало ос *ш̄а́ј* ми́цка ру́ка, у́дри га сəс *ш̄а́ј* мə́тка, ми ре́ч’е за *ш̄а́ј* Ради́цина се́стра.

б) ОП. јд. на *-у*:

у́зоше *ш̄у́^{j}* ку́ч’у, при́неси *ш̄у́ј* слу́бицу до зи́д^{т}, се ски́таја о[д] ту́ј до *о́нуј* ку́ч’у, *о́вуј* ку́ч’у са́м гу гра́дија, смо гу па́зил’е *ш̄у́ј* стри́ну, ски́неш *о́нуј* ко́рубу.

67.3.2. Датив јд.:

ч’е ги по́могнем *о́војзи* је́трве, *о́војзи* До́сте не́ ги жи́вел’е де́ца, по́стар бра́т *ш̄о́јзи* же́не, тре́бало да ка́жеш *ш̄о́јзи* поста́ројзи је́трве.

68. З а в и с н и п а д е ж и м н о ж и н е п о к а з н и х з а м е н и ц а

Облици показних заменица у множини разликују се од облика осталих придевских речи због специфичних множинских форми ове скупине заменица.

68.1. Општи падеж множине

68.1.1. Општи падеж мн. м. р.

У ОПмн. у врбичком говору изразито доминарају облици ОПмн. = Нмн. на *-и* (а), што је корелативно са стабилношћу ОПмн. = Нмн. именица. Ретке потврде са општемножинским *-е* у ОПмн. (б) траг су контакта са метохијским залеђем у коме је овакав синкретизам маркантна морфосинтаксичка иновација[134].

а) у́зе^{j}а па́ре за *о́вија* ја́гн’ич’и, ви́кни ги и *о́вија* се́л’ани, а што́ да збо́рим за *о́вија* о́рлови, не ра́ботам *о́вија* дə́нови, *оз о́вија* л’у́ди што побе́гнал’е, Ши́птари пу́цал’е и на *о́вија* во́јници, за *о́вија* дə́нови, ту́ри ра́кија и пре[д]

[134] Више о овоме в. у Младеновић 2010: 319–324.

ѿи́ја го́сти, за *ѿи́ја* ку́ч’ики, на́прајш *о́нија* крава́јч’ики, о́тиша о́н оз *о́нија* му́жи, *о́нија* ч’и́л’ими се тка́л’е;

б) не́-виде а́ер од *о́вај* си́нови, ги ту́рил’е у за́твор и *ѿе́ј* Л’уби́жданци.

68.1.2. Општи падеж мн. с. р.

У ОПмн. с. р. показних заменица присутна су сва три наставка, што је корелативно са стањем код других придевских речи. Расположива грађа говори да је наставак *-е* највеће снаге, а да примера на *-и* нема много.

а) Све́ ги те́рал’е у *о́вај* тр̀ла, се и́мало ко́рис и од *о́вај* го́веда, не́смо би́л’е у *о́вај* места, смо да́л’е па́ре и за *о́вај* sво́на, доне́семо *ѿе́ј* др̀ва, *ѿе́ј* то́пила и́мало у по́ток, по́мела од *о́нај* вра́та до о́вде, иско́ч’ише л’у́ди ис *ѿе́ј* ко́ла, смо това́рил’е на *ѿе́ј* др̀вене ко́ла, на *о́нај* др̀ва и́мало су́ве гра́ње;

б) *о́вај* ч’у́да не́смо ви́дел’е до са́ге, ме́ч’ал’е бо́мбе и на *ѿа́ј* ме́ста, па ч’е по́пијев и *ѿа́ј* пи́ва, смо се́кл’е *ѿа́ј* др̀ва што се осу́шил’е;

в) смо ги му́зл’е и *о́вија* го́веда, и́мало пу́но вра́пч’ики на *о́вија* др̀ва.

68.1.2.1. ОПмн. уз збирне именице на *-а*

Трообличје плурализовани облика показних заменица уз збирне именице на *-а* у Н преноси се и у ОП.

а) ОП уз именице *бра́ч’а* и *де́ца*:

збо́реја оз *о́вија* де́ца, а си ви́деⱼа и *ѿи́ја* бра́ч’а, то́ј за *ѿи́ја* н’е́гови бра́ч’а;

ги о́нел’е у шу́ма *ѿе́ј* де́ца, не́ се збо́ри пред *ве́ј* тво́ⱼе бра́ч’а, ако и́ма да се ка́же за *о́нај* бра́ч’а;

ако ви́кнеш и на *о́вај* де́ца, а за *ѿа́ј* да́ца жи́вела, све́ се и́знело пре[д] *ѿа́ј* бра́ч’а.

б) Уз збирне бројне именице:

сви́ погл’е́дале ок *о́вија* дво́јца, и́ма је́на при́ч’а за *ѿи́ја* дво́јца бра́ч’а, оз *о́вија* пе́тина;

што́ да ч’е́каш од *о́вај* дво́јца, до́нел’е је́деⱼн’е за *о́нај* пе́тина л’у́ди.

68.1.3. Општи падеж мн. ж. р.:

опе́ри-ги и *ве́ј* ко́ске за пи́тиⱼе, да се бра́н’иш и о[д] *ѿе́ј* уро́ч’л’иве о́ч’и, си́н ми и́маа на се́бе *ѿе́ј* цр̀не палто́лоне, ту́рам кр̀шч’ики и у *ѿе́ј* н’и́ве, у́зеш ме́д и о[д] *о́нај* тр̀мке, и́мало су́ве гра́ње и на *ѿе́ј* вр̀бе.

68.2. Датив множине

68.2.1. Датив мн. м. р.

Нетипичан завршетак показних заменица у Нмн. м. р. има са последицу присуство Дмн. чија је основа Нмн., а који је једнак сретечком уопштеном дативском наставку *-ам* (а). Остала два наставка (б, в) уклапају се у систем облика осталих придевских заменица.

а) *О́вијам* ко́н’има и са́мар ги би́ја те́жак, *о́вијам* коса́ч’има на́јдобро је́ден’е;

б) смо но́сил’е и *о́вим* л’у́дима, а за́што сте да́л’е са́мо *ти́ма* л’у́дима,

в) ни *о́вем* ни *те́м* комши́јама не́-давам, ја́ ги ре́ко *о́вема* сино́вима.

68.2.2. Датив мн. с. р.

У Дмн. с. р. потврђена су три наставка. Судећи по расположивој грађи, доминира облик на *-ем(а)* (а). Ређи је Дмн. на *-им* (б) и *-ијам* (в).

а) Ако сте уч’и́нил’е не́што *о́вем* гове́дама, *о́нема* гове́дама ни ву́к не́мога да при́ц’е, *те́ма* поста́рема гове́дама но́ж не ги́-гине;

б) а зар смо мо́гал’е да помо́гнемо *о́вим* гове́дама;

в) *о́вијам* гове́дама и во́ду за́брајл’е да да́дев.

68.2.3. Датив мн. ж. р.

У Дмн. ж. р. стабилан је наставак *-ем(а)* (а), али је потврђен и облик карактеристичан за сретечки говор уз Дмн. ж. р. именице на *-а* (б):

а) *о́вем* же́нама а́ се ве́рује, *о́вем* на́шем кра́вама, *те́ма* поста́рема јетр̀вама, пи́л’ич’и *о́вема* ква́ч’кама;

б) *о́вијам* сна́ам са́мо да ч’у́тиш, *о́вијам* го́споц’ам.

ПРИДЕВИ

69. Како је у свим околним српским говорима, али и на ширем ареалу српске дијалекатске области, наслеђена категорија придевског вида доследно је неутралисана.

ОПИСНИ ПРИДЕВИ

70. И у атрибутској и у предикативној служби у Njд. м. р. срећу се само облици придева који због одсуства финалног *-и* подсећају на неодређени придевскки вид.

Изнети закључак не оповргавају примери унети из стандардног језика типа: А́ си пр̀скаја ло́јзе ос *пла́ви* ка́мен’, а и́мал’е смо и *ве́л’ики* про́бл’ем, о́вај што је ту́ј ми би́ја *по́мал’и* о[д] дру́ге де́ца.

Лексика преузета из црквене терминологије потврђена је са финалним *-и*: и *Бэн’и́*-веч’ер;*Чэ́сни* кр̀с те уте́па^{j}а!; сла́ва ни ^{j}е *Све́ти* Ра́нц’ел.

70.1. Номинатив једнине[135]

70.1.1. Номинатив јд. м. р.:

а о́вај ч’о́век је *по́дебел* од н’е́га, је́н *ста́р* ја́стак би́ја на тро́н’, а што́ ти ^{j}е *цр̀вен* но́с, *по́гол’ем* зи́т^{ј}, *ста́р* ко́^{j}н’ ка *ста́р* ч’о́век је, жи́ве^{j}а ка *ста́р* у́довац, о́н ми би́ја *по́стар* си́н, зи́д јо́ш би́ја *мо́кар*, а бра́т му па би́ја *бо́лан,* ми ре́ка

[135] О облицима зависних падежа једнине и облицима множине свих врста придева в. у т. 89.

п̄о́млад де́вер, *о́ст̄ар* ка́мен’, све́кар ми би́ја *ст̄а́р*, му се ʲе́де *мла́д*ᵗ̄ ко́ломбоч’, а си ти *п̄о́гол’ем* од ме́не, Ста́нко би́ја *на́јмицак* у ра́зредᵗ, па бе́ше *си́лан* о́гењ, *о́ст̄ар* но́ж не́ʲе за де́ца, се узи́мало *вру́ч’* пе́пел, па мло́го ти ʲе *сла́н* ра́сол, *п̄о́ст̄ар* си́н му се ожén’ија, и *п̄о́сан* гра̄ се ва́рило за сла́ву, *на́јдобар* да́р, *п̄о́весел* од бра́та не́мало, ва́ј во́л је бо̏ш *де́бел*, *ки́сел* ку́пус у бу́ре, на́род у Врби́ч’ан’е би́ја *му́ч’ан*, ти́ си *ст̄ре́ч’ан* ч’о́век, сва́рила *ч’и́с* гра̄.

70.1.2. Номинатив јд. с. р.:

па ми сме́та *мəгљиво́*-време, а ко́пан’е ми би́ло *на́јт̄ешко*, а до̏нəс је бо̏ш *ја́ко* слу́нце, а *ки́село* ти ʲе ви́но, ра́мо му би́ло *уши́нат̄о*, је́но *бо́со* де́те, *вру́ч’о* је́дење, *до́бро* ʲе ме́со о[д] те́ʲаци, се прода́вало *ст̄а́ро* си́реʲн’е, *п̄о́ст̄аро* дете, *ми́цко* ја́гње, *мо́кро* дрво, *до́бро* ја́гње, *мла́до* ја́ре, по́тешко би́ло *т̄о̏нко* пре́ден’е.

70.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

на́ша н’и́ва ни би́ла *п̄оду́гачка* од н’и́на, и́мало је́на *п̄ого́л’ема* н’и́ва, *мр̏зл’ива* же́на му је, ни би́ла *ст̄е́лна* кра́ва, *т̄е́шка* ра́бота, *ми́цка* ру́ка, *п̄о́ст̄ара* је́трва, *п̄о́млада* је́трва не изло̏жала, је́на *ви́сока* же́на, а *збо́рл’ива* ми би́ла и све́крва.

ПРИСВОЈНИ ПРИДЕВИ

71. Осим придева на *-ски*, који поред описног имају и нијансу присвојног значења, остали присвојни придеви у Njд. м. р. имају облик несвршеног вида.

71.1. Номинатив једнине сва три рода

71.1.1. Придеви на *-ов / -ев*:

а) Njд. м.р.

А́ си ти *Ст̄а́нков*, *Ми́л’ет̄ов* зе́т Јо́ван, и та́ј *Сла́вет̄ов* зе́т, *Бла́гојев* а́мбар, то́ј би́ја *Ст̄а́но*ʲ*ев* де́да.

У сложеници: се сла́вило *Ц’у́рџ’евдə̏н*, *Ц’у́рџ’евдə̏н* кəд би до́ша, *Сп̄а́совдə̏н*, *Ви́довдə̏н*.

Поред обичнијих облика *му́жов* и *си́нов*, потврђено је и *му́жњев* (и та́ј *му́жн’ев* ро́д) и *си́нл’ев* (ва́ј *си́нл’ев* при́јател’ што ʲе).

б) Njд. с.р.:

те тра́жило је́но *Мил’е́т̄ово* де́те, то́ј *деве́рово* де́те, да се о́жењи и *Векосла́вово* де́те, те́шко ми би́ло *му́жн’ево* ви́кан’е.

в) Njд. ж. р.:

бра́т̄ова пл’е́вн’а му би́ла испот се́ло, *Благо́*ʲ*ева* ку́ч’а, те́тка ми ʲе *Ст̄а́нкова* же́на.

71.1.2. Придеви на *-ин*

а) Njд. м. р.:

ма̄терин у́јко Ста́номир; *Ста́нојкин* ко́ломоч’, ни *Стано́јкин* бра́т не́мога да зна́, *сиро́тицин* а́ц’а, де́ о́тиша *Бо́дин* си́н, жими-*ма̄те́рина* ду́ша, ни *сна́ин* о́тац не́ ни би́ја.

б) Njд. с. р.:

шо́ткино ја́јце ʲе погóл’емо от *коко́шкино*, *Бра́нкино* де́те, *комши́кино* си́рен’е.

в) Njд. ж. р.:

А за́р и *Ми́лкина* је́трва ре́кла?; е́не гу *ч’е́ркина* је́трва, а ти ре́ч’е *Ради́цина* се́стра, ч’е ни збо́ри *се́стрина* све́крва, *Слави́шина* ба́ба што би́ла.

71.1.3. Придеви на *-ски*:

а) Njд. м. р.:

не́ се за́брал’а *вр̏бич’ки* го́вор, се сру́шија *ко́мшиски* зи́д, то́ј та́мо би́ја *ште́тарски* за́бел, *се́лски* ч’о́банин, ка *вр̏бич’ки* во́л си, та́кви би́ја *се́лски* пу́т, *се́лски* пу́т би́ја о[з] зе́мн’а, на́ш *дома́ч’ински* л’е́ба.

б) Njд. с. р.:

вр̏бич’ко го́ведо, на́јдобро је *пла́н’инско* се́но, на́шо ме́сто ʲе *пла́н’инско*, де́-било *се́лско* гу́вно, *ср̏пско* се́ло, *до́јнич’ко* збо́рен’е.

в) Njд. ж. р.:

се́лска сла́ва, *зми́ска* ко́жа, на́ша *ср̏пска* му́ка.

71.1.4. Придеви на *-ји*:

а) Njд. м. р.:

то́ј ме́сто смо га викал’е *Бо́жи* ла́зᶜ, *Бән’и́*-веч’ер, *Бән’и* ве́ч’ер ни до́ша.

б) Njд. с. р.:

не́мало мло́го *ко́зјо* мл’е́ко, ми ми́риши *ко́зјо* си́рен’е, *кра́вл’о* си́рен’е.

в) Njд. ж. р.:

нека те сти́гне *бо́жа* не́вол’а.

ГРАДИВНИ ПРИДЕВИ

72. У Njд. м. р. градивни придеви су без финалног *-и*.

а) Njд. м. р.:

та́мо си ту́рила *зе́мн’ен* ч’а́нак, на́јдобар ти ʲе *ч’е́нич’ан* л’е́ба, *коло́мboч’ан* л’е́ба, е́те га *др̏вен* мо́с, на то́ј ме́сто би́ја је́н *др̏вен* мо́с, му се ви́ди је́н *же́л’езан* зу́б, *вр̏бов пру́т*, *др̏вен* кре́вет, о́давно до́ша *же́л’езан* плу́г.

б) Njд. с. р.:

се ме́шало *коло́мboч’но* и *ч’е́нич’но* бра́шн’о, *зе́мњено* гр̏не га скр̏шил’е, и́мало и *зе́мн’ено* гр̏не за ва́рен’е.

в) Njд. ж. р.:

др̏вена ло́жица, и́ *ву́нена* и́ *коно́пл’ана* пре́ц’а, *др̏вена* ку́ч’а.

72.1. Напоредне са придевима градивног значења потврђене су и конструкције градивног значења *од* + ОП. На овом месту наводе се примери без класификовања у граматичке категорије:

смо јéл'е у ч'áнаци *од зéмн'а*, смо и́мал'е лóжице *о[д] дрво*, рáкија *ош сл'и́ве*, смо нóсил'е ч'áрапе *од вýна*, а кóрита ни би́л'е *о[д] дрво*, óпэнци би́л'е *ош кóжу*, и́ кóшул'е и́ гáч'е би́л'е *ош кóнопл'е*, и́мало рáло *о[д] дрво* и рáло *од ж'éл'езо*, кýч'е у сéло *ош кáмен'* би́л'е, ми се исáбило мл'éко *ош крáве.*

ПРИДЕВИ МЕСНОГ ЗНАЧЕЊА

73. Нјд. м. р.

73.1. Неки придеви месног значења у Нјд. м. р. потврђени су само са *-и* (а), неки се срећу са и без *-и* (б). И код придева у којима се срећу са оба лика, доминирају *-и* форме.

Придеви (и прилози) „средњи“ и „задњи“ потврђени су без и са јотованим /д/.

а) Му се искри́вија *шрéдњи* прс, *зáдн'и* дэ́н му је нáјтежак, тáј *зáц'ни* снóп би́ја пóтежак, а нити се óжен'и вáј *шрéц'ни* си́н;

нé-знам дé ʲе *зáц'ан* ýнук, *шрéц'ан* си́н ми рáбота у Нéмач'ку.

б) *Дóл'ни* пýт, *гóрн'и* пýт, *пóсл'едњи* дэ́н, *л'éви* вóл би́ја пóслаб^{п} о[д] дéснога, нáјмицак *дéсни* прс, тáј *прéдн'и* кóн' што вýка.

73.2. Нјд. с. р.:

ч'е ти се и́саби тóј *гóрњо* си́рење, нáјсуво ʲе *гóрн'о* сéно, нéшто ми и́гра *л'éво* óко, нé му је здрáво вóј *зáц'но* јáре.

73.3. Нјд. ж. р.:

а бéше јáка вáј *зáдња* ки́ша, нáјдобро рáц'ала *шрéц'на* н'и́ва, а ти оздрáвела *дéсна* рýка, му отéкнала *л'éва* шáка.

ПРИДЕВИ ВРЕМЕНСКОГ ЗНАЧЕЊА

74. Придеви временског значења у Нјд. м. р. потврђени су са финалним *-и*.

а) Нјд. м. р.:

а ти би́ја дóбар *л'éшн'и* óтавак, *зи́мњи* мрáз^{с}, Никóловдэн *зи́мњи*, јóш нéʲе за брáн'е *јéсен'и* кóломбоч', *јуч'éрашн'и* дэ́н, *дэ́нэшњи* дэ́н, Свети-Рáнц'ел *л'éшн'и*, а бéше л'и Никóловдэн *л'éшн'и*, *сэ́гашн'и* и *шэ́даш'и* жи́вот нéʲе и́сто, *кэ́дашн'и* ти ʲе л'éба.

б) Нјд. с. р.:

*дáвнашњо ј*е Врби́ч'ање, *зи́мњо* врéме би́ло, *прóл'еч'н'о* цвéч'е цвéтало, *л'éшн'о* слýнце огрéʲало, кэд је *л'éшн'о* врéме, па ки́ша вр́не кэд је *јéсен'о*

вре́ме, ка́квo је *војго́дишн'о* се́но, *дə́нəшн'о* гр́мен'е бе́ше стра́шн'о, ми се иса́било *јуч'е́рашн'о* мл'е́ко от кра́ве.

в) Njд. ж. р.:

јóш не́ се осу́шила *војго́дишн'а* ч'е́ница, *да́внашн'а* ʲе ва́ј на́ша цр́ква, *л'е́ш̄н'а* ки́ша је ка зла́то, *сə́гашн'а* сна́а не́ʲе ка *на́п̄решн'а*, та́ј тво́ја при́ч'а ти ʲе *да́вн'ашн'а*, на *јуч'е́рашн'и* дə́н.

Облици придева

75. Зависни падежи једнине придева

75.1. Општи падеж јд.

75.1.1. ОП. јд. м. р.

а) Наставак -*а*:

и ја́ до́ц̑'о *бо́лнога* да га ви́дим, ч'е у́зем от *п̄ос̄та́рога* бра́та, и ја́ куд *бо́лнога*, а бе́ше бл'и́зо при *с̄та́рога* ко́ʲн'а, у́зо от *с̄та́рога* а́ц̑'у, за́кла *шаре́нога* петла, бе́гај от *п̄ија́нога* ч'о́века, ако ви́диш *жењéт̄ога* у се́ло, по́могни *сирома́шнога* ч'о́века, не о́стал'ај *с̄та́рога* о́ца, до́бро пла́ти *до́брога* ко́сача, а о́н па ми́сл'еʲа на *Мил'е́т̄о́вога* бра́та.

б) ОПјд. = Njд.:

и́мало ја́јца *за Ве́л'игдən*, па́днала на *мо́кар* пе́сак, а што ми доса́дила је́на вə́шка *це́л* но́ч', бе́гај от *си́лан* о́гењ, и́мало жа́р пот *п̄о́гол'ем* ко́тал, ту́ри во́да у *на́јмицак* ко́тал, па му да́ди ако о́ч'еш от *си́нов* де́л, на́прајте и ви́ *п̄о́гол'ем* зи́тᵈ, и ја́ ме́тна *го́л'ем* ка́мен', јетр́вама *на́јдобар* да́р да да́деш, а и́маш *о́с̄та́р* но́ж, у *вру́ч'* пе́пел смо га ту́рал'е, и ја́ ме́тна *го́л'ем* ка́мен', ву́ч'и *це́л* жи́вот на ра́мен'а, у́зи *п̄о́гол'ем* ја́стак, гре́би ос *о́с̄та́р* ка́мен', му лу́пнала гла́ва у *Сла́ве̄то́в* зи́дᵗ, ул'е́нала у *бра́т̄ов* ста́н, и ко́штањи за *Бəњи́*-веч'ер, ч'е про́ʲе по *се́лски* пу́т, у́мрела је́на не́дел'а *п̄ре*ᵒ *Ц'у́рц̑'евдən*, о́тидо *на Са́совдən*, сви́ смо би́л'е у ку́ч'а за *Бən'и́*-веч'ер, па смо ра́ди за *Бən'и́*-веч'ер, о́тиша за́јац у *се́лски* ку́пус, тре́бало да ко́пам *С̄та́нојкин* ко́ломоч'; е́не га на *др́вен* мо́с, ако га и́скршиш и та́ј *с̄тре́ц̑'ни* пр́с, ч'е́кај при *до́л'ни* зи́дᵗ, о́тиша по *до́л'ни* пу́т, и́ди по *го́рњи* пу́т до Но́во Се́ло, ми и́ *л'е́ш̄н'и* и́ *зи́мн'и* Нико́ловдən сла́вимо

75.1.2. ОПјд. с. р.:

а ви́де је́но *бо́со* де́те, мате́рама ср́це ги је *п̄у́но*, не́-треба да гље́да у *ја́ко* слу́нце, смо ч'у́вал'е *с̄та́ро* си́реʲн'е, и ја́ у́зо је́но *ми́цко* ја́гње, у́зеʲа гро́јзе у *ко́мишиско* ло́јзе, те́шко је уз *у́збрдно* ме́сто, бе́гај од *л'у́т̄о* ку́ч'е, и́шла во́да из *расу́шено* бу́ре, от *скр́шено* ја́јце, и́зедо је́но *ки́село* мл'е́ко, по́терај и то́ј *де́бело* го́ведо; а би́ла куд *Векосла́вово* де́те, на *се́лско* гу́вно се вр́шило, у́зеш *ч'е́нич'но* бра́шн'о, крава́јч'ики от *ч'е́нич'но* бра́шн'о; у за́ц̑'но вре́ме ста́л-

но је бо́лна, про́даде и *војго́дишн'о* се́но, а си и́ма^ј^а ко́н'и за *војго́дишн'о* вр̏шен'е, за *пр̄о́л'еч'но* ко́сен'е, ви́кни је́но *ми́цко* де́те.

75.1.3. ОПјд. ж. р.:

а) Наставак -*у*:

тре́бало да жњеј^е^мо сəс *по́ст̄ару* је́трву, а и́маше и о́н је́ну *пог̄о́л'ему* н'и́ву, да збо́рим о[з] *ст̄а́ру* све́крву, у́зе^ј^а *бо́гат̄у* же́ну, у́зе^ј^а *мла́ду* же́ну, пр̏во да у́дадем *по́младу ч'е́рку*, ви́кна на телефо́н *по́ст̄ару* у́нуку, нити ви́кна *л'у́т̄у* је́трву, *бо́лну* се́стру ни́кој не́ гу о́ч'аја, у́терај у а́р *ст̄е́лну* кра́ву, сва́к о́ч'е да гу у́зе *до́бру* де́војку, те́рав да ра́бота *на́јмладу* сна́ву; па ме у́дрија по *л'е́ву* ру́ку, га ви́де куд *го́рн'у* ка́рпу, ту́ри *де́сну* ру́ку под ја́стак, смо ве^ј^ал'е *војго́дишн'у* ч'е́ницу на ве́тар.

б) Наставак -*а*:

ни о́н не^ј^е за *т̄е́шка* ра́бота, па ни ма́ало ос та́ј *ми́цка* ру́ка, си́рење ч'е на́прајм за *це́ла* го́дина, не́ма мл'е́ко от *ст̄елна́*-крава, ако пре́шупл'иш сəс *о́ст̄ра* и́гла, рабо́тала та́ко оз *бо́лна* ру́ка, и́маше *го́л'ема* кра́ста на но́га, не́мој ни да ка́жеш ни́што за *по́ст̄ара* стри́на, о́тидо у цр̏ква оз *по́млада* у́јна, а кри́је пот *кр̏вава* ру́ка, ч'е про́ц'ем преко *ш̄т̄е́т̄арска* л'и́вада, ми ре́ч'е за та́ј *Ради́ц̑ина* се́стра, при́неси оз *де́сна* ру́ку.

75.2. Датив јд.

75.2.1. Дјд. м. р.:

не мо́гасмо да *му* помо́гнемо *пост̄а́рому* зе́ту, *мла́дому* ч'о́веку не^ј^е те́шко, *до́брому* бе́ч'ару ни́што не́ му сме́та, *Вељко́вому* зе́ту И́вану укра́доше мо́тор, *Сави́ному* бра́ту му сти́га по́зив за у су́д, та́ко му се уч'и́нило *поми́ц̑кому* бра́ту, *ло́шому* ко́мши^ј^е не́мој ни да збо́риш, *пост̄а́рому* де́веру пл'е́тене ч'а́рапе, не́ му се жи́вело *бо́лному* све́кру.

75.2.2. Дјд. с. р.:

му иско́ч'ило не́што на о́браз *Марко́вому* де́тету, и *погол'е́мому* де́тету се доса́дило, ко́ја му ^ј^е ма́ти во́му *зборл'и́вому* де́тету, во́му *најми́ц̑кому* ја́рету ва́л'а и мл'е́ко да да́деш, *комши́ному* ку́ч'ету не́ се доса́дило да ла́^ј^е; *Мр̏т̄вому* ку́ч'ету и вра́пч'ики му се сме́јев.; да́ј му ма́ло да си́са *поми́ц̑кому* ја́гњету, то́му *жу́т̄ому* пи́л'ету.

75.2.3. Дјд. ж. р.:

ч'е и́ма да је́де ако о́днесеш *ст̄а́рој̑зи* же́не, *најмла́дој̑зи* сна́ве да́вал'е да ме́те дво́р, *ст̄е́лној̑зи* кра́ве смо да́вал'е се́но у ја́сл'е, ги до́ша бра́т *Стреч'ко́вој̑зи* же́не, а на́шој̑зи *пост̄а́рој̑зи* се́стре ку́ч'у ги упа́л'ил'е, *бо́лној̑зи* же́не нити се рабо́тало до́ма, *Мит̄ри́ној̑зи* ко́мшике де́ца, *ст̄а́рој̑зи* Стре́ч'ан'ке ни́што не́ оста́нало од жи́вот.

76. О б л и ц и м н о ж и н е

76.1. Номинатив множине

76.1.1. Нмн. м. р.

а) Наставак -*и*:

и́мало *по́стари* л’у́ди од ме́не, ти́ја са *па́мети* л’у́ди, а́ц’офци би́л’е *старо́времски* л’у́ди, *шарпла́нински* ку́ч’ики не́ма о́вде, *у́морни* смо би́л’е, *вре́дни* л’у́ди, *по́млади* од на́с не́ сти́гнал’е, ми́ смо *про́сти* се́л’ани, *здра́ви* пе́тлови не́ се ко́л’ев, на ку́ч’е ни би́л’е ти́ја *ста́ри* цре́пови, а ми́ смо би́л’е мло́го *напа́тени*, не́мало *по́л’ети* девојч’ики, са́мо нека би́нев *здра́ви* и *жи́ви*, и та́ј зи́ма смо би́л’е *измр́знати* до бо́га, мо́мци оста́нал’е *неже́њети*, *ја́ки* ми би́л’е си́нови, ни *го́л’еми* ка́мењи не́мало до́ста, а о́ни би́л’е мло́го *сиро́машни*, *на́јглавни* у се́ло би́л’е о́ни, *најго́л’еми* бре́стови би́л’е на́ши, смо се ски́тал’е по Бе́оград ка *загу́бени*, на́ши не́-бил’е *бо́лни,* не́ се виц’у́вал’е *ста́ри* л’у́ди, и́ма *ра́зни* гра́ови, на гра́ња и́мало *кру́пни* тр́њи, ни *о́вија* ста́ри љу́ди не́-бил’е, *на́јдобри* ко́сач’и би́л’е Ста́нкови бра́ч’а, *Мил’е́тови* ја́ган’ци па́сл’е у л’и́вада.

б) Наставак -*е*:

а и́ма *по́старе* Врби́ч’ан’ци од н’е́га, *по́добре* ц’а́ци од мо́је де́ца не́мало, *го́л’еме* ку́ч’ики би́л’е кут ко́мшије, е́не ги мо́ј е *ми́це* ја́рич’и, па зар о́ч’еш *нешколо́ване* уч’и́тел’и да ти у́ч’ив де́ца, се тка́ло и *ша́рене* ч’и́л’ими, ру́кави му би́л’е *исце́пане*, узла́јаше *комиске* ку́ч’ики, де́ ти са *мате́рине* ч’е́шљови.

76.1.2. Нмн. с. р.:

а) Наставак -*а*:

на́ша го́веда би́л’е *пла́н’инска*, *ста́ра* го́веда не́-бил’е мло́го за мл’е́ко, *ста́ра* го́веда не́-давав бѐш мл’е́ко, *го́л’ема* др́ва и́мало у Врби́ч’ање, *ра́зна* ко́ла се ви́див на пу́т, *су́ва* др́ва са по́скупа.

б) Наставак -*е*:

се изгу́бише *ста́ре* ло́јза, те́ј *вр́бич’ке* бр́да не́ се за́брал’ав^{ф}, *напу́штене* се́ла ко́л’ико о́ч’еш, про́ц’оше је́не *изгре́бане* ко́ла, *о́борње* вра́та ни са ку́пене, *гла́вне* ме́ста са по́горе, *ра́зне* се́ла, *ра́зне* ч’у́да, се у́зима *по́крупне* ја́јца за фа́рбан’е.

в) Наставак -*и*:

ра́зни го́веда би́л’е у на́ше л’и́ваде.

76.1.3. Нмн. ж. р.:

мо́ј е у́нуке ми са *наја́баве*, *по́старе* је́трве нека о́тинев на́двор, *мла́де* ко́кошке јо́ш не́-носив, и *ста́ре* ма́тере се бри́нев за де́ца, *др́жавне* ра́боте, *наје́дене* о́фце би́л’е, те́ј же́не са *вре́дне*, *ста́ре* ку́ч’е без л’у́ди са́ме ч’е па́днев, *по́младе* сна́ве по́више рабо́тал’е, ка́кве сте ка *ста́ре* ве́штице, не́ ни

би́л’е у го́сти те́ј *бо́лне* те́тке, *до́бре* до́кторке ме л’е́ч’ил’е, *вре́дне* и *по́ште-не* ми са ч’е́рке, *цр́вене* кра́ве, куд на́с не́ се и́мало *ша́рене* и *го́л’еме* кра́ве, *искр́шене* ру́ке не ра́ботав, *запро́сене* де́војке не́ иска́ч’ал’е на ме́гдан, *ста́ре* ци́гље не́са до́бре за зи́дан’е, искр́шене ни би́л’е *др́вене* ло́жице, *помладе* же́не ме́теше дво́р, не́са *до́бре* шти́це од бу́ка, *ста́ре* же́не са́мо се́див^{ф} на сва́дба, у ку́ч’а и́мало и *по́старе* је́трве од ме́не, о́бедве *Мил’е́тове* ће́рке му се у́дал’е, ту́ј би́л’е *се́лске* л’и́ваде, не́ те по́штујев *сэ́гашн’е* сна́ве.

76.1.4. Нмн. придева уз именице *де́ца*, *бра́ч’а*, *дво́јца*

а) *де́ца*:

комши́ина де́ца ч’е ни по́могнев, *бра́това* де́ца пр́во да се о́жењив^{ф};

деве́рове де́ца му на́прајл’е ку́ч’у, *деве́рове* о́бадва де́ца *му* на́прајл’е то́ј, *се́лске* де́ца

ч’е се збе́рев на со́как;

се сте́паше *пого́л’еми* де́ца на у́л’ица.

б) *бра́ч’а*, *дво́јца*:

на́јдобри ко́сач’и би́л’е *Ста́нкови* бра́ч’а, нити се оже́н’ил’е *Славе́тови* бра́ч’а,

Мил’е́тови бра́ч’а оти́доше у Кра́л’ево, а́ се ви́доше *свекр́вини* бра́ч’а; *По́млади* дво́јца са у шко́ла, *по́стари* тро́јца се запо́сл’ил’е у преду́зеч’е;

јетр́вине бра́ч’а сви́ са ма́јстори за ко́ла, ни *сна́вине* бра́ч’а не до́ђоше.

76.2. З а в и с н и о б л и ц и м н о ж и н е п р и д е в а

76.2.1. Општи падеж

76.2.1.1. ОПмн. м. р.

а) Наставак *-и*:

л’у́ди завр́заше у́*морни* ко́^{ј}н’и, сви́ и́мав *го́л’еми* но́сови, и́знеси и *мо́кри* ја́стаци, да изэ́ткамо *ша́рени* ч’а́ршафи, те́шко је да др́жиш сто́ку у *зи́мн’и* ме́сеци, лэ́ко је оз *до́бри* л’у́ди, не́ при́оди до *бе́сни* ку́ч’ики, ако зна́-ше за *збо́рљиви* де́војч’ики, и́мала је́ни ша́рени *ма́ч’ики*, за *до́бри* ко́сач’и, у́зеш *пого́л’еми* крава́јч’ики, не́ се зи́да оз *о́кругљи* ка́мењи, по́мери *по́мицки* ка́мен’и, па се и́де на *пре́сни* гро́бови, се пла́шија и од *мла́ди* ву́ци, па у́тепај ти́ја *гро́зни* ми́ши, не́^{ј}е лэ́ко да ра́боташ куд *бо́гати* га́зде, пр́во да и́деш у *постари* а́ђофци.

б) Наставак *-е*:

не́^{ј}е ша́ла ос *о́стре* но́жеви, а де́ и́ма *до́бре* ја́гњич’и, а́ си ч’у́ла не́што за *старе́*-л’уди, от *ста́ре* л’у́ди не́-може да се на́прај *мла́де* мо́мци, у́дри те́ј *пого́л’еме* ку́ч’ики, у́зи *комши́ине* ма́ч’ики, про́дади *војго́дишн’е* о́раси, ту́ри ги на *ра́вне* ка́мен’и, не́ ти са *до́бре зи́мн’е* кру́шч’ики, и́мало то́ј и на *ви́соке* ко́штањи, по́добро се о́рало оз *же́л’езне* плу́гови, за́што не ви́кнасте *Ма́ркове* ку́мови, сэ́ге и́ма и ву́ци по *вр́бич’ке* дво́рови, у́ч’укај багре́мове ди́реци.

76.2.1.2. ОПмн. с.р.

а) Наставак -*а*:

исте́рал’е да па́сев^{ф} *се́лска* го́веда, а па́мтиш *вр̏бич’ка* го́веда, не́мало ни́што у *ср̏ска* се́ла, кој да́ва сэ́ге *ст̄а́ра* и́мења, за́твори *о́борња* вра́та, у́л’ени у *Ст̄а́нкова* ко́ла, за *бра́т̄ова* ре́шета.

б) Наставак -*е*:

ја́ на́бра је́н на́рамак *су́ве* др̏ва, изго́ре^{ј}а и *мо́кре* др̏ва, га испра́тила до *о́борн’е* вра́та, смо ги кла́л’е *ст̄а́ре* го́веда, у́зи за го́рење *ду́бове* др̏ва, де́ си ту́рија *коно́п̄љане* ју́жа, о́тишла о[с] *Славе́т̄ове* ко́ла, ни́што не́-расло по *го́рње* бр̏да, и се ту́рало у *се́лске* гу́вна, по́прај пр̏во *но́ве* ко́ла, тре́бало да ста́јмо *п̄о́добре др̏вене* вра́та, у́зеш *п̄о́ч’ист̄е* ја́јца за фа́рбан’е, кра́вама о́ми *ка́л’аве* ви́мења.

в) Наставак -*и*:

сэ́га да́вав де́цама *ра́зни* и́мења.

76.2.1.3. ОПмн. ж. р.:

ку́пија и *до́бре* мо́тике, доне́соше из *до́л’не* л’и́ваде, изл’е́гните из *го́рње* со́бе, не́-спијем од *го́л’еме* бри́ге, уте́па^{ј}а те́ј *ша́рене* зми́^{ј}е, поко́сите и те́^{ј} *су́ве* л’и́ваде, ски́ни од ру́ку *су́ве* кра́сте, на́јдобре са *Ст̄ано́јкине* пи́те, смо је́л’е на *др̏вене* со́вре, смо му́зл’е у *др̏вене* ве́дрице, не́смо ме́тал’е *ст̄а́ре* тр̏мке, на́ложи *су́ве* ку́жл’ице („средишњи део клипа без зрна“), слу́ша *ст̄а́ре* ба́бе, у *зе́л’ене* ч’е́нице, ако сме́ш да по́гљедаш *сэ́гашн’е* де́војке.

76.2.1.4. ОПмн. придева уз именице *де́ца*, *бра́ч’а*, *дво́јца*

Како је и код других придевских речи, уз именице *де́ца*, *бра́ч’а*, *дво́јца* потврђена су три наставка: -*а*, -*е*, -*и*. Судећи по броју потврда, обим употребе појединих наставака условљен је значењем именице. Уз именицу *де́ца* доминира -*е*, ређе је -*а*, ретко -*и* (а). Уз именице које означавају скупине мушкога пола (*бра́ч’а*, *дво́јца*, *п̄е́т̄ина*) доминира -*и*, ређе је -*е* (б).

а) Именица *де́ца*

а. Наставак -*а*:

Нити ви́дела *деве́рова* де́ца, де́ сте ги оте́рал’е *комши́ина* де́ца, и́мала не́што оз *јет̄р̏вина* де́ца, за *п̄ого́л’ема* де́ца.

б. Наставак -*е*:

а то́ј ти ^{ј}е за *деве́рове* де́ца, што́ да ч’е́каш од *т̄у́ц’е* де́ца, и́стерај на́двор *п̄о́ст̄аре* де́ца, мл’е́ко ч’у́вала за *п̄о́мицке* де́ца; не́ма што́ да се ка́же за *Ма́рине* де́ца, не́маја ни́што оз *т̄о́рбанске* де́ца, зар и *сироти́цине* де́ца оте́рал’е, не́-знала за *Ст̄ано́јкине* де́ца.

в. Наставак -*и*:

а пл’е́ла и за *т̄у́ц’и* де́ца,

б) Именица *бра́ч’а*, *дво́јца*

а. Наставак -*и*:

ако у́зеш от *Сшáнкови* брáч’а, пр́во пи́тај *снáини* брáч’а, што́ да о́стајм за *свекр́вини* брáч’а, нити и́мам по́моч’ от *пóмлади* брáч’а; нити мóгало да се збóри оз ти́ја *пи́јани* двóјца, нáша рáботу за *пóстари* пéтина, отéраше дóма некол’и́цина *сшáри*.

б. Наставак -*е*:

ако ги нáц’ем *Добри́л’ине* брáч’а, нéмам рáат од *Јовáнове* брáч’а: Сáл јéн остáнаја жи́в од *бóлне* трóјца што би́л’е.

76.2.2. Датив множине

76.2.2.1. Дмн. м. р.

а) Наставак -*им(а)*:

кóʲима *сшáрима* л’у́дима пр́во, помóгните *пóстарим* л’у́дима, *Мил’éшовим* аргáтима óднел’е да јéдев, *ку́мовим* гóстима ги ʲе нáјдобро, *Сáвиним* роц’áцима у Бéоградᵀ.; Тáко би́ло – пр́во да óмијеш нóге *пóстарим* девéрима па пóсл’е *пóмладим*.; *у́морним* радни́цима нé ги ʲе до смéʲан’е, нáпрајл’е спóменик *ср́пскима* војни́цима, ги се плáшим *гóл’емим* кóн’има, *дéбел’им* волóвима, áј ако смéте да мéтнете кáмењи *Мáрковим* ну́цима.

б) Наставак -*ем(а)*:

тáмо је спóменик *ср́пскем* владáрима, некóʲема *млáдем* беч’áрима, кáзал’е и *ср́пскем* Цигáнима да ч’е бéгамо, *комши́инем* кóʲн’има, да ги пóбенев áргати *жéнинем* тети́нима, *Андреи́нема* ју́нцима; Нé тóвари млóго *сшáрем* кóн’има, нé-збори млóго *млáдем* мóмцима.; *Тóминем* синóвима жéне ги су от При́зрен, *умóрнема* волóвима ни óвас нé ги се јéде.

в) Наставак -*ам*:

кóј ги мéтна óтров *Јовáновам* ку́ч’икам.

76.2.2.2. Дмн. с. р.

а) Наставак -*ам(а*):

нáшам *вр́бичкам* говéдама.

б) Наставак -*ем(а)*:

бр́цкема говéдама нé-треба млóго трáва, нáшем *сшáрем* говéдама ги сéкнало мл’éко.

76.2.2.3. Дмн. ж. р.

а) Наставак -*ем(а)*:

ни́што нé-носи *дебéл’ема* жéнама, дáди пóвише сóл *млáдем* óфцама, *грáцкем* жéнама ги је бри́га за рáбота, *скоробúшшанскем* óфцама, *удадéнема* ч’éркама мéсто ʲе у нóва ку́ч’а, *врéднем* јетр́вама свáка рáбота ги би́ла лэ́ка, а што́ си рéка *арнáуцкем* жéнама, *Мáринем* крáвама ги са кáл’аве ви́мења.

б) Наставак -*ам*:

нéмој да збóриш *мр́зл’ивам* жéнама.

76.2.2.4. Дмн. придева уз именице *дéца*, *брáч’а*, *двóјца*

а) *де́ца*

а. Наставак -*ам*:

за́винам де́цама ги се сло́шило, *Ми́лкинам* де́цама.

б. Наставак -*ем(а)*:

пого́л'емем де́цама не́ ги тре́баш ви́ше, па ако сме́ш да ка́жеш не́што *гол'е́мема* де́цама, *бра́товем* де́цама, и да ги да́дем л'е́ба *јетрви́нема* де́цама.

в. Наставак -*им(а)*:

гра́цким де́цама не́ ги се рабо́тало куд на́с.

б) *бра́ч'а*, *дво́јца*

а. Наставак -*им(а)*:

и *зе́товим* бра́ч'ама да пра́тиш да́р, *помла́дима* бра́ч'ама не́смо да́вал'е да ди́зав те́шко, о́вијам *бо́лнима* не́мало да се да́дев л'е́кови.

б. Наставак -*ем(а)*:

а́ј пр́во да да́демо *по́мицкем* бра́ч'ама, *Стано́јкинем* бра́ч'ама уми́раше де́ца, на́јпрво да́ди *поста́рема* дво́јцама.

Б Р О Ј Е В И

ОСНОВНИ БРОЈЕВИ

77. Б р о ј *је́н*

Број *је́н* у свему се понаша као придевска реч системом наставака, очуваном трородном моцијом у једнини и очуваном, мада нападнутом, трородном множинском моцијом.

Поред означавања бројности, користи се и у значењу заменице *не́кој* и придева *и́сти*.

У највећем броју примера аналошким путем према осталим облицима броја „један“ унутрашња група /-дн-/ упрошћена је испадањем плозива и у облицима Njд. м. р. (в. т. 21.9.2.1.5). Примери са опсталом групом реконструкција су према стандардном језику.

77.1. О б л и ц и ј е д н и н е

77.1.1. Номинатив јд.

77.1.1.1. Номинатив јд. м. р.:

је́н са́ат пе́шки од на́с; *Је́н* ре́ч'е је́но, *је́н* ре́ч'е дру́го.; *је́н* бра́т зна́ја да жн'е́ʲе, *је́н* си́н ми ʲе у Смеде́рево, *је́н* ч'е ти ре́ч'е ка́ко би́ло, *је́н* но́сија руко́вец'и, *је́н* врзу́ваја сно́пови, *је́н* не́ би мо́га да на́мета то́ј, *је́н* л'е́ба се до́несе;

је́дан си́н је ма́ло, *је́дан* да ра́бота.

77.1.1.2. Номинатив јд. с. р.:

јéно пáрч’е л’éба нé се и́мало, *јéно* дéте да прáтиш куд њи́, *јéно* јáре јóш си́са, би́ло *јéно* кýч’е, и зáлаја јóш *јéно* кýч’е, а пóч’нало да врéка и *јéно* јáре, и́мало *јено*-гýно у сéло, му остáнало јóш *јéно* гóведо.

Са прилошким значењем користи се *јéно* у примерима:

би́ло *јéно* двá пéда дýгач’ко, да ти óстај *јéно* пéт ки́ла брáшн’о, и́ма јéно *шéс* дə́на.

77.1.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

а што ми досáдила *јéна* вə́шка цéл нóч’, би́ла *јéна* сéстра у пéт брáта; *Јéна* јéтрва мéси, *јéна* рáбота у пóл’е, *јéна* се бóрави о[з] стóка.; и *јéна* мóја стри́на ýмре од гри́[п], па *јéна* трéба да ти дóнесе вóду, тáј *јéна* мóрала да се ди́не прет пéтлови, *јéна* снáва ми је от При́зрен.

77.1.2. Општи падеж јд.

77.1.2.1. Мушки род

а) Наставак -*а*:

јéнога гýрна от пýт, однéсоше и *јéнога* Врби́ч’анца, а *јéнога* кóмшију нé га ви́дел’е што дóша, смо и́мал’е *јéнога* кó[ј]н’а.

б) ОПјд. = Njд.:

јá нáбра *јéн* нáрамак дрва, и оз *јен*-стáп ýдри, дóшла за *јéн* сáат, остáнала *јéн* мéсец куд брáта.

77.1.2.2. Средњи род:

ни дóне[ј]а *јéно* кýч’е, и јá ýзо *јéно* јáгње, га óтера *јéно* кýч’е, éне гу оз *јéно* пи́л’е, а ти збóрела за *јéно* дéвојч’е, му се изгýбило *јéно* јáре.

77.1.2.3. Женски род

а) Наставак -*у*:

а и́маше и óн *јéну* н’и́ву, исéкосмо и *јéну* бýку, обéсија éт óвако *јéну* рýку, ако прóдадем *јéну* њи́ву.

б) Наставак -*а*:

ка да мéсила оз *јéна* рýка, óтишла вéштица на *јéна* рéка, ни од *јéна* снáа, и да се сə́кри[ј]е у *јéна* кýч’а.

77.1.3. Датив јд.

77.1.3.1. Мушки род:

нé[ј]е прáво *јéному* да дáдеш свé, да му пóкажем пýт *јéному* ч’óвеку, ни *јéному* нé опрóстил’е.

77.1.3.2. Средњи род:

јéному девóјч’ету мáти, му се искрши́ла нóга *јéному* кýч’ету, *јéному* јáрету.

77.1.3.3. Женски род:

јéнојзи жéне дéца, ако кáжем *јéнојзи* ч'éрке, ни *јéнојзи* нéмој да дáдеш, ако óдвојш *јéнојзи* крáве тéл'е.

77.2. О б л и ц и м н о ж и н е

77.2.1. Номинатив мн.

77.2.1.1. Номинатив м. р.:

јéни л'ýди збóрив[ф], *јéни* ч'е кóсив нáшу л'и́ваду, а *јéни* се отсéл'ил'е у Крýшевац, *јéни* оти́доше да ж'и́вив у Кýрило, *јéни* остáдоше јóш мáло у Врби́ч'ан'е;

јéне кóн'и нé мóгаље да и́дев уз бр̀до.

77.2.1.2. Номинатив с. р.:

јéна гóведа пáсл'е у сéлска ýтрина, *јéна* сéла би́л'е упáл'ене;

јéне пóл'а нé дáвал'е скóро ни́што, а *јéне* зр̀на на кóломбоч' поцр̀н'ел'е, *јéне* кóла ми се исáбил'е.

77.2.1.3. Номинатив ж. р.:

јéне трéба да мéтав ч'éницу, *јéне* жéне мóгал'е да ти пóмогнев, *јéне* крáве са јáлове.

77.2.2. Општи падеж мн.

77.2.2.1. Општи падеж м. р.:

нéмало ни за *јéни* л'ýди, натовáрише *јéни* ко[ј]н'и, и да ти зáтворив *јéни* мó[ј]и;

ни́ за *јéне* гóсти нéмало.

77.2.2.2. Општи падеж с. р.:

збóрел'е за *јéна* гóведа, ги óстајл'е *јéна* јáјца на пýт, на *јéна* мéста ама бǝ̑ш ни́што нé-расло, ýзосмо и ми́ *јéна* кóла сéно;

јéне гóведа зáклаше за вójску, и *јéне* др̀ва исéкосмо, *јéне* врáта ми са др̀вене.

77.2.2.3. Општи падеж ж. р.:

и побéгоше у *јéне* кýч'е, ако помýзете *јéне* крáве, за *јéне* óфце ми кáза.

77.2.3. Датив мн.

77.2.3.1. Датив м. р.:

ако мóже бáрем *јéнима* да óднесеш, *јéним* Ср̀бима ги дáдоше по крáву;

јéнем Призрéнцима парти́зани ýзеше и дýч'ани.

77.2.3.2. Датив с. р.:

нé[ј]е прáво свé сéно *јéнем* говéдама.

77.2.3.3. Датив ж. р.:
ду́шу ч’е да́де *је́нем* ч’е́ркама.

78. Б р о ј *два́*, *о́ба*, *о́бадва*

Очуваном старијом дистрибуцијом облика бројева „два“, говор Врбичана део је ширег ареала призренско-тимочких и македонских говора[136].

За мушки род користи се облик *два́*, *о́ба*, *о́бадва*; за ж. р. и с. р. у употреби је *две́*, *о́бе*, *о́бедве*.

У врбичком говору опстао је датив броја „два“, док се на месту датива осталих основних бројева користе или конструкције са основним бројевима, или бројне збирне именице (в. т. 35). Уочава се тенденција да се елиминише и датив броја *два́*, а да се на том месту користи збирна бројна именица *дво́јца* за све родове.

Број „два“ користи се уз скупину појмова и живог и неживог (*два́* ч’о́века, *две́* же́не : *два́* ка́мен’а, *две́* мо́тике), док се број „оба“ претежно употребљава уз скупину појмова са значењем живог.

78.1. Мушки род

78.1.1. Номинатив, општи падеж м. р.:
ре́ч’е за *два́* бра́та, сəз *два́* му́жа, и́мал’е *два́* ко́ња у дво́р, а са́л што си до́нела *два́* руко́вец’а, па смо и́мал’е *два́* пə́са, ни *два́* дə́на не́-била, и́мам ја *два́* пə́са, де́ ти са *два́* пə́са, не́-прошло ни *два́* дə́на;

тре́ба за *о́ба* си́на, е́те га оз *о́ба* мил’и́цајца, њему па у́зеше *о́ба* во́ла;

до́ша куд на́с оз *о́бадва* зе́та, о́раја оз *о́бадва* ко́ња, Јо́вану *о́бадва* си́на му са до́ктори, за *о́бадва* де́вера спре́мила да́рови.

78.1.2. Датив м. р.:
ако да́деш *два́ма* сино́вима, и́сти да́р *два́ма* деве́рима;
о́бама ну́цима ре́ка;
ку́пија ко́ла *о́бадвам* зето́вима, мо́раш и́сто *оба́двама*.

78.2. Средњи род

78.2.1. Номинатив, општи падеж с. р.:
у *две́* се́ла, да́ј ми *две́* ки́ла бра́шн’о, ч’у́кал’е у *две́* sво́на, не́мало и́сто у *две́* села, ч’е и́спржим *две́* ја́јца, *две́* го́веда;

ту́ри ра́кија на *о́бе* ра́мења, тра́жија у *о́бе* се́ла, и́мало ко́ʲн’и у *о́бе* се́ла;

од *о́бедве* ја́гњети, *о́бедве* го́веда ги на́шл’е у мо́ја л’и́вада, не́ ми су но́ва *о́бедве* ко́ла, у *о́бедве* ко́ла, у́дри у *о́бедве* вра́та.

[136] Литературу о овом питању в. у Младеновић 2019: 575.

Уз именице с. р. са суплетивном множином мушкога рода у партитивним синтагмама користе се облици *двé*, *óбе*, *óбедве*, док именице имају специфичну форму на -*е̄ти* (в. т. 40):

двé јáгњети продáдосмо, смо ýзел'е *двé* тéл'ети, ýзеш по *двé*-три зр̀нети, залáјаше *двé* кýч'ики, ни омáцила мáч'ка *двé* мáч'ики[137].

78.2.2. Датив с. р.:
двéма говéдама;
обéдвема говéдама;
óбем говéдама.

78.3. Ж е н с к и р о д

78.3.1. Номинатив, општи падеж ж. р.:
и́мала и *двé* зо̀ве, кýпија и *двé* мóтике, ни *двé* óфце, за *двé* кýч'е;
óбе јéтрве се свáдише, у *óбе* фами́л'ије;
óбедве снáве му се обл'и́зн'ил'е, од *óбедбе* снáве, *óбедве* ћéрке му се ýдал'е.

78.3.2. Датив ж. р.:
мóгало сáмо *двéма* да се дáде;
óбема снáама да ги кáжеш;
трéбало да ги дáде дáр *óбедвем* ч'éркама, *обéдвема* зо̀вама.

78.4. Б р о ј „два“ у з и м е н и ц е *дéца* и *брáч'а*

78.4.1. Избор облика броја „два“ у синтагми са именицом *дéца* зависи од облика партитивне допуне. Сам облик допуне условљен је значењем именица *дéца* и *дéте* (в. т. 40.4).

а) У конструкцији *двá* + *дéца* у употреби је облик *двá*:

и́мам *двá* дéца, *óбадва* дéца му нáпрајл'е кýч'а, óна и́мала *двá* дéца, и јéтрва ми и́ма *двá* дéца, *óбадва* дéца оти́доше у пóл'е.

б) У конструкцији *двé* + *дéтети* у употреби је облик броја *двé* за скупину с. р.:

и́мам *двé* дéтети и јéну ч'éрку, *óбе* дéтети ми се школýвал'е, *óбедве* дéтети ми са млóго врéдни.

Потврђен је и облик броја *óбадве*, настао контаминацијом облика *óбадва* и *óбедве*: ако мóжев нека дóц'ев *óбадве* дéтети.

78.4.2. Семантика именице *брáч'а* стабилизовала је облике м. р. *двá*, *óба*, *óбадва* у синтагми с овом именицом:

[137] Уп. са сличном ситуацијом у сиринићком (Младеновић 2019: 576–577) и сретечком говору (према мом материјалу).

же́на ми и́мала *два́* бра́ч’а, ги дошл’е на сла́ву *о́ба* бра́ч’а, *о́бадва* бра́ч’а ми са по́стари од ме́не, е́не ги у во́јска *о́бадва* бра́ч’а.

Од конструкција типа *два + бра́ч’а* чешћи су облици партитивне допуне типа *два́ /о́ба / о́бадва + бра́та* (в. т. 40.5).

79. Б р о ј е в и о д *три́* до *де́вет*

Облицима бројева скупине од *три́* до *де́вет* врбички говор део је ширег ареала: *три́*, *ч’е́тири*, *пе́т*, *ше́с*, *се́дам / се́дом*, *о́сам / о́сом*, *де́вет*.

Три́ дѐна лу́па, *три́* го́дине ку́ка!; сва́дба би́ла *три́* дѐна, и сла́ва ни би́ло *три́* дѐна, до *ч’е́тири* но́ч’а, сэм и́ша у шко́ла *ч’е́тири* ра́зреда, би́ла је́на се́стра у *пе́т* бра́та, у *пе́т* се́ла; Ма́ти ми у́мрела, *ше́с* ме́сеца ме о́стајла.; има је́но *ше́с* дѐна, па́сла *се́дом* го́веда, би́ла са́ма у *се́дом* бра́та, на *о́сам* ка́мен’а, за *о́сом* го́дине, *де́вет* и́л’аде што да́ја.

В. и примере у т. 38.1, 39, 40.

80. Б р о ј е в и д р у г е д е с е т и ц е

Њо́јна ма́ти *де́сет* ро́дила; Како-ко́ј – не́кој *пе́тнаес*, не́кој *ше́снаес*, *седо́мнаес*.; за *једа́наес* го́дине на́праја ку́ч’у, до́ша около *два́наес*, *три́наес* и́-пол ка́рл’ице што и́ма^{ј}а, ни за *ч’етр́наес* и́л’аде, ако на́пуњи *осо́мнаес* го́дине.

В. и примере у т. 38.1, 39, 40.

81. Б р о ј е в и д е с е т и ц а

Ро́ден сэм у Врби́ч’ан’е и́л’аду де́весто *два́ес* и ч’е́тврта го́дина.; и́мала *два́ес* и пе́т го́дине, да́ј *три́ес* ди́нара, *ч’е́терес* и пе́т го́дине што ти и́мам, и у *пе́десет* де́вета са ра́збол’е, ако и́ма и *ше́есет*, а се́ло и́мало *ше́есет* ку́ч’е, *седа́мдесет*, *седо́мдесет* две́ о́фце што по́музла, *деве́десет* де́вета го́дина побе́гнасмо; У гра́д^{т} смо до́шл’е, па ч’е и́ма *два́ес* и се́дом, *два́ес* и о́сом го́дине.

82. Б р о ј е в и с т о т и ц а

Сви бројеви стотица потврђени су са финалним *-о*, чиме се врбички говор наслања на сретечки[138], пошто су у метохијско-косовско-сиринићком ареалу потврђене форме *две́ста* / *две́сте* и *три́ста*[139].

Би́ч’и не-ч’е́-живи *сто́* го́дине, *две́сто* и пе́десет ди́нара пла́тила л’у́тике, а ни *три́сто* не́^{ј}е мло́го, ако пла́тиш *ч’етири́сто* и два́ес ди́нара, ми ^{ј}е ску́по *пе́сто* ди́нара, а зар *ше́сто* ма́рке за је́н а́р зе́мн’а; Мо́же да се на́ц’е

[138] Провером материјала нису потврђени облици *двеста*, *триста*, који се наводе као сретечки у Павловић 1939: 181. Окамењени дуалски облик *две́сте*, који М. Павловић бележи за сретечки говор, и даље опстаје у овом идиому (према мом материјалу), али није потврђено *триште* (уп. Павловић 1939: 181, 182). Облик *две́сте* карактерише и призренски градски говор (Реметић 1996: 497) као конкурент облику *две́ста* (према мом материјалу).

[139] Реметић 1996: 434, Младеновић 2013: 287, Младеновић 2019: 578, подгорски, подримски, призренски градски говор (према мом материјалу).

за *се́дамсто* пе́десет, *се́дамсто* ше́есет е́вра а́р.; да́ди ако мо́жеш *осомсто* за л’и́ваду, ро́ден сэ̑м у Врби́ч’ан’е и́л’аду *де́весто* два́ес и ч’е́тврта го́дина, о́тац и́л’аду *де́весто* педе́сета ми у́мреʲа.

Потврђени су и окамењени облици старог Гмн.:

две́стотин кра́ве, ви́кав што и́мало *три́стотин* ко́зе, а зар *пе́тстотин* о́фце.

РЕДНИ БРОЈЕВИ

83. Редни бројеви су у потпуности интегрисани у заменичко-придевску промену.

Моција рода стабилна је у једнини, док је – како је и код осталих придевских речи – трочлана множинска моција опстала, али је у процесу разградње и свођења на двочлану.

Редни бројеви у Njд. / ОПjд. м. р. (са значењем неживог) завршавају се на *-и*. Као резултат потпуне интеграције у заменичко-придевске речи, малим бројем примера број „први“ потврђен је без финалног *-и* (а та́ј мо́ј *пр́в*^{ф} си́н Ста́ној, њо́јзин *пр́в* му́ж у́мре у ра́т).

83.1. Облици номинатива једнине

83.1.1. Номинатив јд. м. р.:

де́ ти ʲе *пр́ви* си́н, а та́ј што би́ја *пр́ви* у ра́зред, ко́ј ти до́ц’е *пр́ви* на И́њат, та́ј *тре́ч’и* де́вер јо́пе ми се оже́н’ија, а кэ̑д би́ја *О́сми* ма́рт, дэ̑нэс ти ʲе *два́ес и се́дми* а́прил, до́ша куд на́с та́ј *тре́ч’и* зе́т, *дру́ги* са ти́ја Стојко́вич’и, би́ло *дру́ги* да ти на́ц’е же́ну.

83.1.2. Номинатив јд. с. р.:

ви́кал’е што је *тре́ч’о* де́те на́јстреч’но; *Пр́во* де́те ми би́ја То́ма, *дру́го* Ста́ној, *тре́ч’о* Бо́жана.; *пр́во* ја́ре не́ се кла́ло, то́ј *пр́во* ја́гње си́санч’е, и *тре́ч’о* де́те о́тиде у л’и́вада.

Употребљени као прилози, бројеви *пр́во* и *дру́го* имају облик с. р. јд.:

а́ј *пр́во* да да́демо по́мицкем бра́ч’ама.; *Пр́во* тре́ба да се по́мол’иш Бо́гу.; *пр́во* бэ̑н’ак се у́несе; *пр́во* ку́м да по́пије, *дру́го* не́-знам што́ да ти збо́рим; Стре́теч’ка жу́па ʲе *дру́го*, го́ре, а ми́ смо *дру́го*.

83.1.3. Номинатив јд. ж. р.:

ја́ сэ̑м се ди́зала *пр́ва*, не́ ми би́ла ни *пе́тна́еста* го́дина кэ̑д ме ве́рил’е, *шее́сета* го́дина кэ̑д му би́ла, *тре́ч’а* пи́та се пра́јло за на́с, *пр́ва* же́на ми у́мрела мла́да, о́на ти би́ла *пр́ва* у ко́паʲн’е.

83.2. Облици номинатива множине

83.2.1. Номинатив м. р.:

Ни *дру́ги* го́сти не́-пил’е мло́го.; *Је́ни* ч’е до́несев[ф], *дру́ги* ч’е о́днесев.; о́вија *дру́ги* што но́сил’е руко́веӈ’и, и *дру́ги* ку́ч’ики по́ч’нал’е да ла́ј̇ев.

83.2.2. Номинатив с. р.:

не́мало *дру́га* го́веда у то́ј се́ло, не́ се и́мало *п̄о́добра* по́л’а;
ни *дру́ге* ја́јца не́-бил’е пого́л’еме, и *дру́ге* се́ла опу́стел’е.

83.2.3. Номинатив ж. р.:

а те́ј *дру́ге* же́не не́-знале̇ да ме́ч’ав ма́ӈ’и ј̇е, *дру́ге* о́фце по́више да́вал’е мл’е́ко *о̄т п̄р́ве*.

84. О б л и ц и з а в и с н и х п а д е ж а р е д н и х б р о ј е в а

84.1. Једнина

84.1.1. Мушки род

84.1.1.1. Општи падеж јд.

а) Наставак -*а*:

и ја́ тра́жи *од је́нога до дру́гога*; Ја́ ти гу́рни *је́нога* пот пу́т, па ти *дру́гога* у́дри о[з] ста́п, и бе́гај по пу́т до́ма!; *куд о́смога* на́ӈ’о сво́у ка́пу.

б) ОПјд. = Njд.:

се ро́дија на *де́веп̄и* ма́ј, до *два́есп̄и* а́вгус, от *п̄р́ви* до по́сл’еӈ’ни дѐн, ни *дру́ги* ме́сец не́ пра́тија па́ре, ту́ри *дру́ги* о́риз у ма́нӈ’у.

84.1.1.2. Датив јд.:

Ако не́-дадеш *п̄р́вому*, ч’е да́деш *дру́гому* ел’и *п̄ре́ч’ому*.; Кѐд не́ма, не́ма ни́ *п̄р́вому*, ни́ *се́дмому*!; зе́мн’у ч’е о́стај *п̄р́вому* си́ну.

84.1.2. Средњи род

84.1.2.2. Општи падеж с. р.:

а да о́бесиш на *п̄р́во* др́во, се и́звика на *п̄р́во* де́те у дво́р, не́мам ни за *дру́го* де́те, ку́ч’ики би́л’е је́но *до дру́го*.

84.1.2.3. Датив с. р.:

оста́нало *дру́гому* девојч’ету, ма́ти да́вала и́сто и́ *п̄р́вому*, и́ *дру́гому*; А мо́а ма́ти да́вала и́ *п̄р́вому*, и́ *дру́гому*, и́ *п̄ре́ч’ому* де́тету.; *п̄р́вому* ја́рету, па не́мало зр́на ни *дру́гому* пи́л’ету.

84.1.3. Женски род

84.1.3.1. Општи падеж ж. р.

а) Наставак -*у*:

Пр́ву сла́му и́звадиш и[з] слама́рицу, *дру́гу* ста́јш.; ту́ј *ӣр́ву* во́ду и́сипеш, а оз о́што да гра́дим *дру́гу* ку́ч’у, *дру́гу* со́бу омалте́риса, *ӣр́ву* ра́киј̑у да по́пиј̑е до́мач’ин;

б) Наставак -*а*:

Ро́ден сэ̑м у Врби́ч’ан’е *и́л’аду де́весӣо два́ес и ч’е́тврӣа* го́дина.; о́тац *и́л’аду де́весӣо ӣеде́сеӣа* ми у́мреј̑а, а до́ц’о о́вде *ӣе́десеӣ и де́веӣа* го́дина, од *два́есӣа* до *ч’еӣе́ресӣа* го́дина ра́ц’ала, у *два́ес се́дма* ро́ди Цве́ту, отӣдосмо у *друга́*-куч’а.

84.1.3.2. Датив ж. р.:

ӣр́вој̑зи зо̑ве да́ла ч’а́рапе; *Пр́вој̑зи* ч’ерке не́, *дру́гој̑зи* о́днела.; не́-знам ка́ко да по́могнем *ӣре́ч’ој̑зи* сна́ве.

84.2. Множина

84.2.1. Мушки род

84.2.1.1. Општи падеж м. р.

а) Наставак -*и*:

ако се пла́шиш о[д] *дру́ги* л’у́ди, не́ма по́моч’ о[д] *дру́ги* се́л’ани;

б) Наставак -*е*:

за *дру́ге* ку́мови не́мало ни́што.

84.2.1.2. Датив мн. м. р.

а) Наставак -*им*:

не́мој да да́ваш *дру́гим* Новосе́лцима, а *ӣре́ч’има* ако о́стане;

б) Наставак -*ем*:

ӣр́вем куч’и́ч’ама ни́кој ни́што не́-мога.

84.2.2. Средњи род

84.2.2.1. Општи падеж с. р.

а) Наставак -*а*:

и́мало се́но за *дру́га* го́веда, ва́л’а фа́рба и за *дру́га* ја́јца.

б) Наставак -*е*:

ка́ко да по́прајм *дру́ге* ко́ла, ако у́л’егнеш през *дру́ге* вра́та.

84.2.2.2. Датив мн. с. р.:

не́ но́сила се́но ни *дру́гем* гове́дама.

84.2.3. Женски род

84.2.3.1. Општи падеж ж. р.:

и у *дру́ге* л’и́ваде и́шл’е да ко́сивф, у́зите ву́ну и о[д] *дру́ге* же́не.

84.2.3.2. Датив мн. ж. р.:

дру́гем же́нама.

ДИСТРИБУТИВНИ БРОЈЕВИ

84а. Дистрибутивни бројеви граде се конструкцијама *по + основни број* (а) и *по + бројна именица* (б).

а) *По јéн* кóмат л'éба у рýке, *по двá* дэ́на нé-бија дóма, *по трú* крáве нá-пре смо држал'е, *по стó* снóпа да насáдимо у гýвно, *по двáес* тáн'ира пи́ти^ј^е сэм прáјла, да попи́^ј^емо *по ^ј^éну* ч'áшу ви́но, *по пéт* нéдел'е се нóсил'е дрва;

б) и ч'е дóц'ев *по двóјца* пред врáта, *по трóјца* ви́кал'е, ни *по ч'етвóрица* кóсач'и нé сти́зал'е да гу пóкосив л'и́ваду, *по пéтина* мýжи да кóсив, и ч'е збéрем *по десéтина* крáве.

МУЛТИПЛИКАТИВНИ БРОЈЕВИ

84б. Мултипликативни бројеви са значењем „колико пута" граде се изразима *број + пут*.

Потврђена је само речца *пут*.

Двосложан израз сраста у сложеницу ако је основни број једносложан (а), број и речца чувају свој акценат уколико је број двосложан или вишесложан (б).

84б.1. *Број + пут* са значењем „колико пута"

а) Сэм се жéнија *двáпут*, ако пóгрешиш *јéмпут*, *три́пут* да и́деш около цр́ква, *пéтпут* смо и́шл'е куд њéга, *три́пут* се пéва; *Стóпут* смо се свáдил'е, *стóпут* смо се ми́рил'е.;

б) *дéсет пýт* да ти кáже, и́сто је ка *двáес пýт* да смо би́л'е, *пр́ви пýт* и Бóг пóмага, а *дрýги пýт* нéмој да трáжиш, *дéсети пýт* рóдила мýшко, нéмој и́сто тóј и *ч'éтврти пýт*.

84б.2. Мултипликативни бројеви са значењем „двоструко, троструко" потврђени су као изрази *основни број + стрýке* (а) и основни *број + жи́це* (за упредање двеју жица) (б):

а) мáти прéла *о[д] двé стрýке*, а и́мало и да се прéде *у три́ стрýке*;

б) и у *двé жице* смо прéл'е вýну, а кóнопл'е и́сто *у двé жи́це*.

84б.3. О збирним бројним именицама в. у т. 35.

КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА, ПРИЛОГА, ИМЕНИЦА, ГЛАГОЛА, ПРЕДЛОГА

85. У врбичком говору компарирају се описни придеви, прилози, именице, глаголи и предлози.

Компарација је доследно аналитичка. Нема трагова ни десемантизованих компаратива *стареји* и *млађеји*, потврђених у околним призренско-

-јужноморавским говорима[140]. Овом особином врбички говор наслања се на сретечки (Павловић 1939: 179–180).

Компарирају се предлози просторне и временске семантике.

Како је и иначе у околним говорима, компарирани глаголи, именице и предлози замењују конструкцију компаративне семантике /више, мање + глагол, именица, предлог/[141].

Није потврђен суперлатив компарираних предлога.

Ритамска антепенултимска акцентуација интегрисала је и компаративне речце *по-* и *нај-* с основном речју. Овакав акценатско сливање обележје је и сретечког, дојничког и подгоранског говора, пошто су у делу подгорског говора са пенултинском акцентуацијом компаративне речце најчешће акценатски аутономне[142].

У случајевима интерполације енклитика или везника, акцентоване су и компаративна речца и основна реч (*на́ј* ми *доса́ц'ала* о́на). Акцентоване су и компаративне речце када се компарирају прелози (кәт смо до́шл'е *по́ до* Врби́ч'ан'е)

85.1. КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА

85.1.1. К о м п а р а т и в

по + позитив:

а о́вај ч'о́век је *по́дебел* од н'е́га, *по́гол'ем* зи́т[д], *по́стар* ч'о́век је, о́н ми би́ја *по́стар* си́н, ми ре́ка *по́млад* де́вер, а си ти *по́гол'ем* од ме́не, *поврӯ́ч'* пе́пел, *по́весел* од бра́та не́мало, *по́добро* [j]е ме́со, *по́старо* де́те, би́ло *по́тәнко* пре́ден'е, на́ша н'и́ва ни би́ла *подӯ́гачка* од н'и́на, и́мало је́на *погóл'ема* н'и́ва, *по́стара* је́трва, *по́млада* је́трва не излӓ́жала, и́мало жа́р пот *по́гол'ем* ко́тал, тре́бало да жње́[j]емо сәс *по́стара* је́трва, а́ј пр́во да да́демо *по́мицкем* бра́ч'ама, о́бојца *по́стара* си́на му се ожéн'иле, а и́маше и о́н је́на *погол'ема* н'и́ва, се сте́паше *погóл'еми* де́ца на ӯ́л'ица.

85.1.2. С у п е р л а т и в

нај + позитив:

---

[140] Павловић 1970: 92, Реметић 1996: 477–478, Младеновић 2013: 283–284, Младеновић 2019: 565.

[141] О овоме детаљније у Младеновић 2019: 564.

[142] О акценту компаратива и суперлатива у метохијско-северношарпланинском ареалу детаљно се расправља у Младеновић 2000б. У начелу говори са парадигматском (призренски градски, подримски, ђаковачки) и пенултимском ритамском акцентуацијом (подгорски, сиринићки) најчешће имају акцентоване и компаративне речце и позитив, у говорима са антепенултимском акцентуацијом (горански, сретечки, подгорански) компаративне речи и позитив интонационо срастају у једну целину (в. картографски приказ на стр. 374). О овоме в. и у Младеновић 2019: 564–570.

да му помо́гнемо *најсшáрому* зету, Ста́нко би́ја *на́јмицак* у ра́зред[т], *на́јсшар* си́н му се ожéњија, *на́јдобар* да́р, а ко́пан'е ми би́ло *на́јшешко*, ту́ри во́да у *на́јмицак* ко́тал, у́зи *најгол'ем* ја́стак, ч'е у́зем от *најсшáрога* бра́та.

85.2. КОМПАРАЦИЈА ПРИЛОГА

85.2.1. К о м п а р а т и в

по + позишив:

а́јде и́ди *по́брго*, трéбало *по́мало* да донéсемо, дéвојч'е *по́слабо* ми јéде, се сна́ведни *по́ниско*, на́пре би́ло *по́шешко* за жи́вот, *по́шешко* се работало, мéтни ту́ј тра́ву *подáл'еко*; *По́доцна* да л'éгнемо, *по́рано* да се ди́гнемо за на ра́боту.

Компаратив прилога месног значења: се по́мери *по́шамо*, ме ч'éкај *по́горе*, и́мало до́бра тра́ва *по́дол'е*.

Компаратив десемантизованог прилога *ви́ше* редовно је са компаративном речју: *по́више* смо сéдел'е, л'у́ди *по́више* уми́рал'е, јéн бра́т и́мија *по́више* о[д] дру́гога, трéба *по́више* да се о́суши.

85.2.2. С у п е р л а т и в

нај + позишив:

на́јвише смо се му́ч'ил'е ми́, *на́јшешко* ми би́ло ко́пан'е, *на́јздраво* би́ло да се јéде коломо́ч'ница, *на́јрано* се ди́зала сна́а, о́н мо́же да јéде *на́јвруч'о*, Ста́ној мéтаја ка́мен' *најдáл'еко*, се ки́да та́мо дé [ј]е *на́јслабо*.

Прилози са значењем апсолутног почетка или краја: *на́јпрво* до́мач'ин да по́пије, *на́јпрво* бра́та га о́двел'е, *на́јзадн'о* му би́ло то́ј, *на́јзаџ'но* да о́тинев и ро́дбина.

85.3. КОМПАРАЦИЈА ИМЕНИЦА

Компарирају се именице са значењем својства.

85.3.1. К о м п а р а т и в:

би́ни *по́јунак* од сви́, а о́н па би́ја *подо́мач'ин* от сви́, нéмало *подома́ч'ица* од њу́, *по́лəжов* од Ста́нка нéмало, трéбало да би́неш *по́ч'овек*, а́ј да ви́дим ко́[ј] [ј]е *по́косач'* од мéне.

85.3.2. С у п е р л а т и в:

Са́ва би́ја *најдо́мач'ин* у сéло, *на́јсшра* ми би́ло од ави́[ј]они, о́ни би́л'е *�у́наци* у бо́рбу.

85.4. КОМПАРАЦИЈА ГЛАГОЛА

85.4.1. К о м п а р а т и в:

вéј го́дине *понéмогу* да ра́ботам, о́н *по́знаја* матема́тику од мéне, *по́нема* сə́га ра́бота; У во́ј врéме ко́ј *пора́боша*, та́ј *по́има*.; на́пре *понéмало* ло́пови.

85.4.2. С у п е р л а т и в:

најт̄рч'аја от свѝ, *најмо́гала* да збо́ри, *најмо́гала* да пл'е́те, а о́н *најо́ч'аше* да гу у́зе; *на́ј* ми *доса́ц'ала* о́на, ко́ј мо́же *на́ј* да *ри́п̄не*.

85.5. КОМПАРАЦИЈА ПРЕДЛОГА

К о м п а р а т и в:

кət смо до́шл'е *п̄о́ до* Врби́ч'ан'е, ч'е ста́немо да се одмо́римо *п̄о́ п̄ри* веч'ер, се́дни *п̄о́ до* бра́та, тр̄ч'ите *п̄о́ п̄ри* ку́ч'у, се по́мери *п̄о на* стра́ну, ста́ни *п̄о́ до* ме́не.

В. и примере у т. 13.2.

ЗАМЕНИЧКО-ПРИДЕВСКА ПРОМЕНА

86. У врбичком говору, како је и у околним говорима којима је овај идиом најближи, моција рода у једнини очувана је. У овим говорима, међутим, број облика заменичко-придевске промене у множини варира. Оно што је својствено ареалу који чине северношарпланински и јужнометохијски говори, у чијој контактној зони је и Врбичане, стабилна множинска трочлана моција рода није потврђена ни у једном говору. Разлике постоје, заправо, у обиму продора општемножинске форме *-е* у појединим идиомима[143].

87. Облици номинатива заменичко-придевске промене

87.1. Н о м и н а т и в ј е д н и н е

87.1.1. Njд. м. р.

Већина заменица и придева м. р. у Njд. у врбичком говору завршава се на *-ø*. Заменице за количину и каквоћне заменице издвајају се тиме што у основном облику имају наставак *-и* (*ка́кви*, *ко́л'икви*), чинећи на тај начин целину са сретечким и сиринићким говором, пошто метохијски део, укључујући и целину подгорског говора, има наставак *-ø* (*т̄а́кав*, *ко́л'икав*). У појединим скупинама придева наставак је увек на *-ø* (описни, градивни); увек на *-и* (временски); део придева има наставак *-ø,* део наставак *-и* (месни, присвојни). Оно што је значајно у облицима придева је да се исти придев, осим код ретких изузетака, јавља само са једним завршетком. Осим ретких потврда редног броја *п̄р́в* на *-ø*, поред *п̄р́ви*, сви остали редни бројеви у Njд. м. р. имају наставак *-и*.

87.1.2. Njд. с. р.

У Njд. с. р. све заменице које се завршавају на *-ј* – именичке или придевске – имају наставак *-е* (*ко́је*, *не́које*, *мо́је*, *т̄во́је*...), чувајући тако резултат наслеђене дистрибуције *-е* : *-о* у Njд. с. р. заменица и придевских речи.

[143] Детаљније о овоме у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. и у Младеновић 2010б.

Остале заменице, затим придевске речи које су некада имале *-е*, наслеђено *-е* замениле су наставком *-о* (*на́шо*, *ва́шо*, *ѿре́ч'о*, *го́рњо*, *ло́шо*, *ко́зјо*, *кра́вл'о*)[144].

87.1.3. Njд. ж. р.

Све речи које припадају заменичко-придевској промени у Njд. ж. р. имају наставак *-а*.

87.1.4. С обзиром на то да *-ј* у показним заменицама нема функцију морфолошког разликовања, показне заменице имају специфичну ситуацију у Njд. Ни у врбичком говору, како је и у околним призренско-јужноморавским идиомима, није извршена морфологизација *-ј* у Njд. показних заменица, пошто је у сва три рода опстала партикула[145].

87.1.5. Неодређена заменица *не́кој* у прилошком изразу са *ѿу́ѿ* потврђена је само у м. р.

88. Н о м и н а т и в м н о ж и н е

88.1. У множини неличних заменица и придевских речи у врбичком говору уочава се присуство више облика у Нмн., ОПмн. и Дмн. уз именице мушког и средњег рода. Оваква нестабилност одраз је стања у околним говорима, али и унутарсистемских разлога[146]. Од системских разлога од важности су суплетивна множина именица типа *ку́ч'ики* и *ја́рич'и*, са несагласјем једнинске и множинске граматичке припадности ових именица. Са друге стране, оваква несагласност уводи у множину с. р. заменичко-придевске промене и наставак *-и*, карактеристичан за множину м. р. Несагласје граматике и семантике збирних именица на *-а* (*де́ца*, *бра́ч'а*, бројне збирне именице – *дво́јца*, *ѿро́јца*, *ѿе́ѿина*, и збирне именице изведене из прилога – *мло́зина*, *некол'и́цина*) унеколико ремети однос облика, па су конгруенте речи уз ове именице плурализоване.

88.2. Дистрибуција наставака Нмн. заменичко-придевске промене у говору Врбичана упућује на контакт са околним идиомима призренско-јужноморавског типа, што – због различите судбине наслеђене моције рода у множини придевских речи у појединим говорима – пружа могућност различитих комбинација[147]. Судбина наставака у врбичком говору у непосредној је вези са опстанком множинске моције, макар и делимично редуковане, у јужнијем делу призренско-јужноморавског ареала (Призренски Подгор, Средска, Сиринић), пошто је у севернијем делу (Призрен, Подрима,

[144] О судбини новога *-о* у облицима зависних падежа в. т. 65.1.1.1.

[145] Детаљније о облицима показних заменица у Njд. у северношарпланинско-јужнометохијском ареалу в. у Младеновић 2010: 167–183.

[146] Више о овом питању у околним говорима в. у Младенвић 2010: 195–251.

[147] О овоме се детаљно расправља у Младеновић 2010: 216–232.

Ђаковица) множинска моција рода практично неутралисана уопштавањем *-е* за све родове (уп. Младеновић 2010: 195–198).

У врбичком говору у Нмн. м. р. заменица и придевских речи доминира *-и*, али није занемарљив ни број потврда са *-е*, што упућује на тенденцију неутралисања множинске моције рода.

У Нмн. с. р. присутна су три наставка: поред *-е*, које је у експанзији, потврђен је немали број примера са очуваним старијим наставком Нмн. с. р. *-а*, а малим бројем потврда посведочен је и наставак *-и*, посебно уз збирне именице на *-а* због њихове семантике „више особа мушкога пола“ (*бра́ч'а*, *дво́јца*, *пе́шина*, *мло́зина*).

У Нмн. ж. р. потврђен је само наставак *-е*.

88.3. Посебна је позиција показних заменица у Нмн.

У Нмн. м. р. доследан је облик на *-ија* (*о́вија*, *ши́ја*, *о́нија*). У Нмн. именица м. р. са суплетивном множином, поред облика с наставком *-ија* (*о́вија* ку́ч'ики, ти́ја *пи́л'ич'и*), потврђени су – под утицајм граматичке припадности ових именица у једнини с. р. – и ретки примери типа *о́веј* ку́ч'ики.

У Нм. ж. р. доследан је наставак *-еј* (*о́веј*, *ше́ј*, *о́неј*).

У Нмн. с. р. вишеобличје присутно у осталим заменичким и придевским речима остварено је и у овом делу дијалекатске структуре: потврђени су облици *о́вај*, *ша́ј*, *о́нај*, затим *о́веј*, *ше́ј*, *о́неј*.

89. Облици зависних падежа заменичко-придевске промене

89.1. Ј е д н и н а

89.1.1. Заменица *ко́ј* и заменице сложене са њом

Иако је стање у систему облика заменичко-придевске промене свих неличних заменица и придевских речи у основи исто, из овога издвајају се заменица *ко́ј* и заменице сложене са њом због присуства двојства облика – по тврдој и мекој заменичкој промени, најчешће условљеног именичком (*ко́га*, *не́кога*) и придевском употребом (*ко́јега*, *неко́јега*).

Иако је Njд. заменице *ко́ј* и заменица сложених са њом новоуспостављеним обликом блиским придевским заменицама (*ко́ј*, *ко́ја*, *ко́је*; *не́кој*, *не́која*, *не́које* : *мо́ј*, *мо́ја*, *мо́је*; *шво́ј*, *шво́ја*, *шво́је*) могао да елиминише тврду заменичку промену ширењем меке заменичке промене, облици тврде заменичке промене када су ове заменице именички употребљене и даље остају стабилни (в. т. 45–51.2.2.3), а одрична заменица *ни́кој* и општа заменица *сва́к(и) / сва́кој* потврђене су само са старијим облицима по тврдој заменичкој промени (в. т. 49, 50).

89.1.2. Облици једнине придевских заменица

89.1.2.1. Мушки род и средњи род

а) У зависним падежним облицима неличних заменица чува се наставак меке промене (*мо́јега*, *мо́ˈему*; *на́шега*, *на́шему*), без обзира на то што је у Njд. унето *-о* у заменице на *-ш* (*на́шо*, *ва́шо*).

У осталим придевским речима секундарно *-о* из Njд. уопштено је и у облицима ОПјд. (*т̄ре́чˈога*, *ло́шога*, *го́рњога*) и Дјд. (*т̄ре́чˈому*, *ло́шому*, *го́рњому*).

б) У ОПјд. м. р. уз именице са значењем живог чувају се старији наставци *-ега / -ога* свих неличних заменица и придевских речи. Нису потврђени као дијалекатски поуздани новији облици без финалног *-а*.

в) У Дјд. м. р. и с. р. опстају старији наставци *-ему*, *-ому*.

г) Заменице *мо́ј*, *т̄во́ј*, *сво́ј* по правилу чувају несажете облике у ОПјд. и Дјд. по мекој заменичкој промени (*мо́јега*, *т̄во́јега*, *сво́јега*; *мо́јему*, *сво́јему*, *т̄во́јему*).

Остале присвојне заменице чувају наставке *-ога* (*њего́вога*, *т̄ајзи́нога*), *-ому* (*њего́вому*, *т̄ајзи́ному*).

д) У ОПјд. и Дјд. заменица за каквоћу (*ова́квога / ва́квога*, *т̄а́квога*; *ова́квому / ва́квому*, *т̄а́квому*) и количину (*овол'и́квога / вол'и́квога*, *т̄ол'и́квога*; *овол'и́квому / вол'и́кву*, *т̄ол'и́квому*), затим у показним заменицама (*о́вога / во́га*, *т̄о́га*; *о́вому / во́му*, *т̄о́му*) чува се тврда заменичка промена.

89.1.2.2. Женски род

а) ОПјд. ж. р., корелативно облику ОПјд. управне именице срећу се два облика.

а[1]. ОПјд. на *-а* једнак је Njд. (у *мо́ја* ку́чˈа; од *о́вај* чˈе́рка).

а[2]. Општи падеж на *-у* имају све придевске заменице уз именицу у ОПјд. ж. р. на *-у* (*мо́ју*, *сво́ју*, *т̄а́кву*, *т̄о́лˈикву*), с напоменом да показне заменице овај облик ојачавају партикулом *-ј* (*о́вуј / ву́ј*, *т̄у́ј*, *о́нуј*).

б) У свим скупинама придевских заменица Дјд. потврђен је само са партикулом *-зи*.

Од придевских заменица на *-ј* формирана су два типа облика:

б[1]. Тип *мо́јзи*, *т̄во́јзи*, *сво́јзи*, са додавањем партикуле *-зи* на основу. Ово је основни модел Дјд. ових заменица. Треба истаћи да се партикула *-зи* користи само у Дјд. придевских речи, тако да постаје носилац граматичког значења. Оваквом облику допринели си и облици осталих присвојних заменица (*њего́војзи*, *т̄ајзи́нојзи*, ...).

б[2]. Други тип Дјд. ових заменица – *мо́ејзи*, *т̄во́ејзи*, као да чува старији облик, мада је могуће и наслањање на наставак *-е* у Дјд. именица на *-а*.

б[3]. Од осталих придевских заменица, укључујући и присвојне заменице које се не завршавају на *-ј*, наставак у Дјд. редовно се завршава на *-ојзи*

(*његóвојзи*, *ньúнојзи*, *ш҃áквојзи*, *ш҃ол'úквојзи*, *óвојзи / вóјзи*, *ш҃óјзи*), како је и у сретечком говору, подгоранском и горанском говору (уп. Младеновић 2010: 281–282). За разлику од сретечког говора, у коме се поред основног -*ојзи* среће и -*ејзи*[148] (Младеновић 2010: 283), у врбичком је потврђено само -*ојзи*.

89.1.2.3. Облици једнине придева и редних бројева

Наставци једнине придева и редних бројева, укључујући и промену броја *јéн*, не разликује се од оне описане у облицима придевских заменица.

а) У ОПјд. м. р. уз именице са значењем живог уопштен је наставак -*ога*, независно од природе претходног сугласника (*сш҃áрога*, *газдúнога*, *ш҃рéч'ога*, *гóрњога*).

б) У Дјд. м. р. и с. р. уопштено је -*ому* (*сш҃áрому*, *газдúному*, *ш҃рéч'ому*, *гóрњому*).

в) У ОПјд. ж. р. потврђена су два наставка: -*а* и -*у*. Дистрибуција је онаква каква се констатује за све неличне заменице и остале придевске речи.

г) У Дјд. ж. р. уопштено је -*ојзи* (*сш҃áројзи*, *браш҃óвојзи*, *ш҃рéч'ојзи*, *гóрњојзи*).

90. М н о ж и н а

90.1. Општи падеж множине

С обзиром на то да је синкретизам ОПмн. и Нмн. доследан, неће се посебно описивати стање у ОПмн.

90.2. Датив множине

Облицима Дмн. неличних заменица и придевских речи говори око врбичког показују знатно шаренило уз присуство више наставака. За стање у говору Врбичана од интереса је пре свега оно у непосредном суседству – у Сретечкој жупи и Призренском Подгору.

Судећи по већ публикованом опису Дмн. у говорима јужне Метохије и Северношарпланинске области, стање у врбичком говору не поклапа се ни са једним од оближњих говора, али се у самој дистрибуцији наставака препознаје евентуална веза са околним идиомима.

Оно што врбички издваја од околних говора[149] у Дмн. заменичко-придевске промене присуство је више наставака, али и облика који се наслањају на очувану моцију у придевским речима (*сш҃áрим(а)* / *сш҃áрем(а)* / *сш҃áрам* л'ýдима; *сш҃áрем(а)* / *сш҃áрам* жéнама; *сш҃áрам* / *сш҃áрем(а)* / *сш҃áрим(а)* говéдама). На тај начин врбички је остао изван уопштавања -*ема*, које је за-

[148] Уп. са стабилисаним -*ејзи* у свим придевским заменицама у читавом метохијском делу призренско-јужноморавских говора, укључујући и подгорски говор, са којим врбички показује сродност (уп. Младеновић 2010: 277–279).

[149] Једини пункт у коме је стање унеколико слично врбичком је Дојнице, са чијим говором и иначе врбички показује одређену сродност (према мом материјалу).

хватило све призренско-јужноморавске метохијске говоре, сиринићки говор и говор јужног Косова (уп. Младеновић 2010: 335–339). Додуше, мањим бројем примера у говору Призренског Подгора и говору Сиринића у Дмн. м. р. потврђено је и -*има*, па се овом особином врбички унеколико наслања на стање у подгорском говору. За разлику од подгорског говора, у коме је основни наставак -*ема*, наставак -*им(а)* за Дмн. м. р. у врбичком говору је основни. У највећем броју потврда Дмн. завршава се сугласником, у мањем броју вокалом -*а*. Доминација облика без -*а* највероватније је подстакнута утицајем сретечког наставка -*ам*, који се среће увек у овом облику. Факултативни облици на -*а* подржани су како облицима Дмн. именица на -*ма* тако и Дмн. придевских речи на -*ма* у контактном говору Призренског Подгора (уп. Младеновић 2010: 336–339).

Број потврда са уопштеним сретечким наставком -*ам* није велики.

Из наведеног описа стања у Дмн. посебно место имају показне заменице. Основни облик *о́вијам* љу́дима упућује на то да се Дмн. заменичко-придевске промене наслања на облик Нмн. (*овија*-), како је иначе у облицима *ста́ри-м(а)* л’у́дима, *ста́ре-м(а)* же́нама, *ста́ра-м* гове́дама. Поред Дмн. м.р. *о́вијам*, потврђени су и наставци карактеристични за остале придевске заменице: *о́вим(а)* сино́вима, *ти́м(а)* комши́јама.

ГЛАГОЛИ

ГЛАГОЛСКЕ ГРУПЕ ПРЕМА ОДНОСУ ОСНОВА

91. Глаголи су груписани у осам глаголских врста према подели Александра Белића.

91.1. Глаголи прве врсте

а) Глаголи на *-с*, *-з*:

ч'е ги *до́несе*, во́да гу *о́днесе*, *о́днеси* на ме́сто, и *изне́семо* на а́стал, зна́мо да *му́земо*, *ӣому́земо* у́веч'ер, ако *сне́се* ко́кошка, *ӣо́неси* и во́ду, не́мој да *се смр̏знеш*;

ни *до́нела* да је́демо, ако *о́днела*, *ӣри́нел'е* сно́пови, а о́н па *ӣо́муза*, и о́вај ко́кошка ми *сне́ла* ја́це, све́ *смо ве́зл'е*.

б) Глаголи на *-ӣ*, *-д*:

б[1]. Глагол „јести“ потврђен је само по првој врсти:

је́ди ако си гла́дан, *и́зеди* до кра́ј, *ч'е је́демо* кə[т] ч'е огла́дн'имо, и *се наје́демо*, не́мој да *изе́деӣе* све́;

и де́те *је́ло*, ко́н' *не́ и́зе*[ј]*а* све́ зо́б[п], не́смо *је́л'е* ч'е́ничан л'е́ба, у л'е́то сто́ка *не́-јела* се́но, ба́еги *и́зела*.

б[2]. Глагол *о́биц'ем*, *о́бишла* („окусити, пробати нешто за јело“) припада првој врсти[150]:

тре́бало да *о́биц'ем* је́ден'е, *о́биц'и* а́ [ј]е сла́но;

сна́ва пр̏во *о́бишла* то́ј што́ се ва́рило, по́сл'е њу сви́ *изо́бишл'е*.

в) Потврђени су само облици глагола *да́дем* по првој врсти:

ч'е ти гу *да́дем* и те́бе, нека *да́де* ако и́ма, ти *да́деш* па ако ти вра́ти, *да́диӣе* то́ј што́ и́мате, *ӣро́дади* зе́мњу, гу *у́дади* ако о́ч'еш;

у́зите што́ *да́ја* Бо́г[к], а ја́ кət *сəм се у́дала*, *ӣро́дала* и о́на, а кət *сӣе* гу *у́дал'е*.

г) Глагол „расти“ у презентској основи припада трећој групи (ако *ӣо́раснем*, да *ӣора́снемо* де́војч'е, а́ј ако мо́жеш – *ӣо́расни*), у аористој основи

[150] О пореклу глагола и ареалу његове присутности више в. у Младеновић 2019: 589–590.

среће се двојство: по првој (бра́т ми *п̄о́раса*, а о́на *ра́сла* ка је́тимка) и трећој врсти (а и мо́је *п̄ора́снало*, а ти *п̄опо̄ра́снала*, *ра́снала* куд о́ца).

д) Глаголи са општим делом на *-к*, *-г*, *-х*:

и *ч'е исе́ч'емо*, ако *и́сеч'еш* стра́шњицу, о́ни да *и́звуч'ев*, кəд *и́сп̄еч'ем* ра́ки^ј^у, ако *се сву́ч'е* тре́ба да *се о́буч'е* јо́пет, да *т̄у́ч'емо* гру́де, *о́буч'и* де́те;

смо *се и́секл'е*, до́бро *си се и́звукла*, ако *и́сп̄екла* л'е́ба, се *п̄е́кло* и ко́штан'и, *и́сека* јо́ш и то́ј дрво.

И у врбичком говору, како је и у околним говорима (уп. Младеновић 2019: 593), део глагола који је презентском основом пришао трећој врсти (*ст̄и́гнем*, *л'е́гнем*, *у́п̄регнем*, *п̄о́бегнем*), у аористој има облике по првој врсти:

нити *ст̄и́го* да му ка́жем, *и́секо* све́ ка́ко си ми ре́кла, *л'е́го* да се о́дморим, *ст̄и́га* до пу́т, бра́т *л'е́га* да спи́је, *у́л'егла* у по́ток.

Део ових глагола гради радни глаголски придев и по трећој врсти (*ст̄и́гнала*, *ул'е́гнала*, *ре́кнала*).

Глагол „рећи“ потврђен је у презентској основи по првој (ако ти *ре́ч'ем*, то́ј што *ч'е ре́ч'е* све́кар је кра́јн'о, ни́што не́мој да *ре́ч'еш*) и по трећој врсти (а мо́жеш да *ре́кнеш*, и да *ре́кнемо*).

ђ) Глагол **iti*

У презентској основи стабилан је основински вокал *-е*, у аористној очувана је старија основа:

ако тре́ба да *и́дем*, а мо́жеш да *и́деш*, и бра́т да *до́ц̣'е*, све́ *ч'е п̄ро́ц̣'е*, кə^т^ *ч'е до́ц̣'емо* ку[д] те́бе, тре́бало да *до́^ј^ем*, и *ч'е п̄ро́^ј^ем*;

и́ша о́н де́ тре́бало, ми *до́ша* бра́т ми, *и́ша* два́ но́ч'а, ни *до́шл'е* бра́ч'а.

Глагол „отићи“ има презентску основу по трећој (ако *от̄и́немо* до по́ток), а у аористу по првој групи: *о́т̄идо* прет сва́тови.

е) Глагол „умрети“ пришао је шестој врсти (*у́мрем* : *у́мрела*).

ж) Остали глаголи

Помоћни глагол „бити“ у презенту припада трећој врсти (ако *би́неш* та́мо; в. примере и у т. 92.3), у радном глаголском придеву првој врсти: и о́н *би́ја* та́мо, се́стра ми *би́ла* по́стара, ка́ко *ст̄е би́л'е* са́ми.

Други глаголи:

ако ме *о́дведеш*, да *на́кладеш* о́гењ, и́ *п̄ре́дем* и́ *п̄л'е́т̄ем*, ти́ да *п̄о́мет̄еш* дво́р, ако *сə́п̄л'ет̄еш* пу́ловер, ако мо́жемо да *исп̄ре́демо*;

ме *о́двел'е* ку[д] до́ктора за у́ши, да ме *до́вел'е*, *у́краја* је́ну књи́гу, на́јбрго *п̄л'е́ла* ма́ти, и же́не *кла́л'е* о́ген', а́ *си п̄о́мела* пре́ткуч'у.

Део глагола прве врсте на *-т̄*, *-д*, *-к*, *-г* презентском основом припада трећој врсти (*ст̄ре́т̄нем*, *п̄а́днем*, *п̄ре́п̄аднем*, *се́днем*, *о́ст̄анем*), док у аористној припада првој врсти:

га *ст̄ре́т̄о* у пи́јац, *п̄а́до* од у́мор, *п̄ре́п̄аја* у ру́пу, *се́до* на ка́мен', *о́ст̄аде* без де́ца.

91.2. Глаголи друге врсте

а) Глаголи с односом основа *-е* : *-а*:

слу́нце да *о́гре*ʲ*е*, док се *по́се*ʲ*е* ко́ломбоч’, ч’е́ница *ч’е* се *о́две*ʲ*е*, и о́на зна́ да *по́је*, ни́кој да *се на́сме*ʲ*е*, со́ба да се *згре́*ʲ*е*, о́дма кэ̏т *поо́ремо*, све́ *ч’е се и́згребеш* на тр̏њи, и ти́ тре́ба да *ску́беш* тра́ву, да *и́сипе* во́ду, да *по́сипем* и де́вери;

посе́јала и ва́ј го́дина, *се огре́*ʲ*ала* и о́тишла, *по́ала* то́ј што́ зна́ла, а ме *насме́*ʲ*ала*, *изо́рал’е* за је́н дбн, *згре́*ʲ*ала* во́ду да се о́купа, *не́ оску́бала* до кра́ј, *си́пала* до вр̏, ме *поси́пала* да *се о́мијем*.

Односом *ла̏жем* : *ла̏жала* глагол „лагати“ пришао је другој врсти:

ла̏жеш да зна́ш, ако не *и́злэ̏жеш* и сэ̏г[к], сви́ ви́ *ла̏жете*;

и те́бе те *излэ̏жала*, ме *и́злэ̏жа* и ме́не.

Глагол „хтети“ припада другој врсти:

до́ц’и ако *о́ч’еш*, *не́ч’емо* да и́демо, и ми́ *о́ч’емо* да и́мамо;

о́ч’ала да ка́же, *не́ч’ал’е* да и́дев у шко́ла, му́ж *не́ч’аја* да гу у́зе.

б) Глаголи с превојем вокала:

да *сэ̏берем* се́но, *бе́рем* сл’и́ве, *збе́ри* ја́буке, *о́бери* ја́буке, *на́бери* цве́ч’е, и ми́ *пе́ри* у по́ток, *опе́ремо* до́бро, а́јде *о́дери* за́јца, о́ч’а ʲа да *се ра́збере*;

све́ сл’и́ве сэ̏м *сэ̏брала*, *пра́ла* и о́на, *збра́ла* што́ до́нела, *на́брала* ко́л’ико тре́бало, *се о́драла* на зи́д, *не́сэ̏м се ра́збраја* де́ ʲе.

91.3. Глаголи треће врсте

тре́бало да *по́бегне*, и да *се́дне*, ако *се о́кренеш*, *си́пни* му ма́ло ра́кију, па *се про́сне*, *про́сни* ту́ј ста́ру во́ду, *ми́кни* ми се од гла́ва, а́јде *о́брни*, *се обр̏ните* ок ме́не, и *ч’е се по́дине*, и да *оти́немо* куд њи́, и дэ̏нэс *ч’е вр̏не* сне́г[к], а ја́ *се бри́нем*, *сте́гњи* по́јако;

се умо́рила и *се́днала*, *уде́нала* и́глу у ве́ј го́дине, *смо се окре́нал’е* да га ви́димо, и ми́ *смо се бри́нал’е*, *поги́наја* и де́вер, вре́ме *се окре́нало*, ми *те́кнало* за н’у́, ку́пус ми *се уки́снаја*.

Трећа врста је у експанзији ширећи се у глаголе прве врсте на *-к*, *-г*, *-т*, *-д*: *по́раснем*, *о́тинем*, *и́зл’енем*, *у́л’енем*, *ди́нем*, *по́бегнем*, *о́станем*, *сти́гнем*, *ра́стегњем*, *и́спрегнем*, *у́жегнем*;

пора́снала, *изл’е́нала*, *ул’е́нала*, *ди́нала*, *побе́гнала*, *оста́нала*, *сти́гнала*, *расте́гн’ала*, *испре́гнала*, *ује́гнала*.

91.4. Глаголи четврте врсте

а) Глаголи с односом основа -је : *-ø*:

пр̏во да *се оми́јемо*, и о́на да *се сэ̏кри*ʲ*е*, ка́ *не́-пије*, а́ј да *попи́*ʲ*емо* по је́ну, ако *доби́*ʲ*ете* па́ре, а́ ме *ч’у́јеш*, тре́бало да *се и́зу*ʲ*еш*, пре́солак *се пре́еври*ʲ*е*, бр̏го *се о́буј*, сна́у све́кар да *о́бује*, *ч’е се по́кри*ʲ*е* мл’е́ко;

а ја́ *сам ч'у́ја* што и́ма ра́бота, *о́дбила* де́те от си́са, *по́пија* и о́тиша, во́л *се о́труја*, *сте се о́мил'е*, а́ *сте се о́бул'е*, ма́ти гу *и́зула*, му́ж гу *до́бија* пе́nsиʲу.

б) Поред чешћих облика по шестој (*зна́м*, *сме́м* : *зна́ла*, *сме́ла*), глаголи „знати“ и „смети“ потврђени су са облицима по четвртој врсти:

А ти а́ *ч'е зна́ʲеш* да до́ц'еш?; нити *сме́ʲемо* да му ка́жемо за Бо́гдана;

се́стра *зна́ла* све́ да ра́бота, а ко́ј *сме́ја* па да ка́же не́што.

в) Неколико глагола пришло је овом односу основа пошто им је додат формант *-је*:

спи́ʲе до пла́дне, и ти́ *ч'е се на́спиʲеш*, тре́бало ја́јца да *ври́ʲев*, би́ч'и и *ч'е сни́ʲем*, во́да да *у́звриʲе*, а сам за́брајла ка́ко *се ткáʲе*, и це́л но́ч' *ткáј*, ч'е́ница кад *у́здреʲе*, сл'и́ва по́ч'нала да *здре́ʲе*;

се у́спало на ру́ке, и *смо се на́спал'е*, а *ври́ло* мл'е́ко, *сни́ла* ло́ш са́н, *се ткáло* це́л ве́к, ма́ти *ткáла* за све́ на́с, ва́ј сл'и́ва јо́ш не́ʲе *здре́ла*.

г) Глаголи с односом основа *-ује* : *-ува*

и́ч' *не́* му *ве́ру́ʲем*, се́но по́ч'нало да *ска́пу́ʲе*, смо мо́рал'е да *дожн'еву́ʲемо*, све́кар *се по́шту́је*, ку́м на́јвише *се по́шту́је*, тре́ба и да се *да́рује*, на а́стал се *изне́су́ʲе* то́ј што да́ʲа Бо́г, и му́жш *уне́сује* ба́н'ак, *се увр́жује* да но́си сно́п, то́ј што *оста́ну́ʲе* од је́дење;

виду́вал'е ра́зно ч'у́до, мла́да *се страму́вала* та́ј да́н, и ста́лно *сам* му *доспиту́вала*, и те́ј *смо оноду́вал'е*, до́мач'ин *одреду́ваја* ра́боте.

91.5. Глаголи пете врсте

а) И да ги *вр́жемо*, *вр́жите* ко́н'а за др́во, да ти *ка́жем*, ако ми *ка́жеш* за њу́, *ч'е за́пише* де́тету куд о́ц'у, а кат *повр́жемо* сно́пови, а́јде *обри́шите* ру́ке, да *остру́жемо* то́ј што заго́рело, *и́змажи* ос ка́л;

ми *ка́заја* да и́ма, *изма́зала* л'и́це, *не́* ми *пока́зала* ни то́ј, ми *л'и́пцала* и је́на кра́ва, па *вр́зала* и ша́мију, ма́ло *попла́кала* на гро́бп, а́ *си обри́сала* то́ј мо́кро на а́стал.

б) Глаголи „клати“ и „млети“ очували су старији однос основа:

ни ми́ *не ме́л'емо* ви́ше, се *ме́л'е* на во́да, ако *зако́л'емо* не́што от сто́ка, ми *за́кол'и* ко́кошку;

на́пре се *мл'е́ло* у воде́нице, ако се *за́кол'е* поне́коа ко́кошка.

в) Овом типу основе пришли су и глаголи прве врсте „стрићи“ и „моћи“:

а *мо́жеш* да ра́работаш, *не́-могу* ни да се ди́гнем, *ч'е остру́жемо* ако тре́ба;

мо́гала и о́на исто, *не́ мо́гал'е* да за́вршивф до но́ч', и бра́т *мо́гаʲа* да ти по́могне, и же́на *стри́гала* о́фце ка ја́.

Радни гл. придев м. р. глагола „моћи“ потврђен је и по првој врсти: *не́мога* ни за́лак да ту́ри у у́ста, а́ *си мо́га* да гу до́несеш.

91.6. Глаголи шесте врсте

а) Глаголи с односом *-е* : *-е*:

ако *ýзем* и já, *ýзи* јéн кóмат л'éба, па *ýзем* јéно дрво у рýке, трéбало да *ýзеш* ако ти дáваʲа, и врáта да *зáпрем*, *ýмем* и já;

ýзел'е двé кúла шéч'ер, *ýзеја* нóва кóла, *пóч'ело* да врне, нити *ýмеʲа* да се нáсмеʲе, *зáпреʲа* óборње врáта.

Глагол „умрети" пришао је овом односу основа: ако *ýмрем* у крéвет, *ч'е ýмре* од мýке; мáти *ýмрела* пре[д] двé гóдине, жéна му *ýмрела* на рáц'ан'е.

б) Глаголи с односом основа *-а* : *-а*:

и já ти *пóтерам* стóку, а јéн вéтар па *дýва*, нека те *цéл'ива*, а мýж *вáл'а* да се úма, *натýрамо* слáму у пл'éвн'а, а нити *знáм* да úграм, *нéмаш* а *мóраш* да óднесеш, *остáл'амо* квáсац за л'éба, ги *ч'ýвамо* од врáпч'ики, нéмој да *мóч'аш* у вóда, *ч'е благóсил'аш* штó ти дóнеʲа, *ýдарам* у њéга, а *знáш* да *рáботаш*;

úмаја и óн мýку, *тýраја* и крсеве у н'úве, *натýрала* кýпус у кáцу, млóго ми *досáц'ал'е* вáј дéца, смо *вáч'ал'е* врáпч'ики, *се утéпаʲа* од рáботе, *смо пýшч'ал'е* гóведа да пáсев, слáбо *рáц'ало* жúто у Врбúч'ање, нúти *се свáц'ала* оз н'úј.

в) И у врбичком говору глаголи шесте врсте с односом *-а* : *-а* у екпанзији су, тако да су им пришли глаголи из неких других глаголских врста:

му *дáвам* нáјдобро мéсо, а те *пóзнава* тáј ч'óвек, и óн *прóдава* кóла; *нé се пóдиза* тéсто, а *ч'е се дúзаш* ис трóн', *подúзате* јóш јéн зúд, *ч'е се мéтамо* штó подáл'еко, ако те *úспрска*, а вóда нé-треба да се úсил'иска; óни *зáврч'ав* кэд збóрив, ако *се óкреч'а* на тéбе, *úскач'а*, *прéскач'а*, да мóгу да *се нúшам*, *се ч'éшам* од бýве, *нé се пóмиња*, тýј и Бóг *пóмага*, и тéсто га *рáсил'ескам*, óна па му *вúка*, да ги *вúкаш* и њú, *бéгам* штó подáлеко, квáч'ка *л'éга* на јáјца;

дáваја грдне пáре, *нéсэм* га *познáвала* мýжа, *продáваʲа* и сúреʲн'е, стáлно *подúзала* глáву, мéч'ка *се мéтала* ос кáмењи, свé *се испрскала*, óна па мáло *заврч'ала* у збóрен'е на пóдримски, свú смо *прескáч'ал'е* преко óген', штó *си се дáваја* да те úспрска, и нáс не *вúкал'е* куд н'úј, *смо се нúшал'е* девóјч'ики, кáко *прескáч'ал'е* преко јýже, свéкрва *л'éгала* од бóл'ес.

г) Глагол „копати" припада овом односу основа, чиме се врбички удаљава од сретечког у коме је однос *кóпем* : *кóпала*, а приближава подгорском:

да *искóпамо* бýнар, а кáко се *кóпа*, дé *ч'е кóпате*; *кóпала* мáти у бáшч'у.

91.7. Глаголи седме врсте

а) Глаголи с односом основа *-и* : *-и*:

нúти да *прегóвориш* оз н'éга, сáл ако те *дóватим*, *úскоч'и* нáдвор да ти кáжем нéшто, па *ч'е омéсимо* пúту, снáу *тýрив* да мéси, штó *гáзиш* ка да ти је скршена нóга, и *óсол'им* сúрен'е, нити ч'е *се пóплаши* кóњ, а зáшто му *óнодиш* тóј, трéба да *нáпуњиш* вóду, брáшн'о се *пóткади*, пóсл'е *ч'е*

*се пре́крсти*ш, *нао́стрите* ко́се, и ја́ да *пре́дужим* нис пу́т, ко́ломбоч' *смо тро́шил'е* оз ру́ке, ако мо́жеш да гу *о́бал'иш*, *о́требим* ч'е́ницу да *сва́рим* за сла́ву, и ја́ *го́тивим* и́сто, ка́кву ку́ч'у ч'е *на́градиш*; и о́н *ч'е на́прај* то́ј и́сто, а́ј ми *на́прај* је́но ка́ве, а мо́жеш да ми *по́прајш* ко́ла, *о́стај* др́во до зи́д, и *ч'е на́пајмо* го́веда, ако га *о́стајмо* да би́не же́дно;

ме *о́стајл'е* са́мога, *заме́сила* за го́сти, а́ *си* му *наме́шти*ла по́стел'у, бра́т кэт *се же́н'ија*, нити *се ожéњија*, о́ни *испа́л'ише* по је́н ме́так, *кро́пил'е* дво́р да не́ма пра́шина, *за́брајла* да тка́ʲе, пи́ту *кр́шил'е* над н'у́, се *но́сило* на́пре о́пэнци, *доо́дил'е* ра́зне л'у́ди у се́ло, *смо се упла́шил'е*, ни *се ома́ч'ила* ма́ч'ка, *се ору́ч'ила* ос цре́шн'е, ни *се омо́крило* се́но, и ме *ува́тија*.

а[1]) Овом односу основа пришли су глаголи[151]:

о́н зна́ја да *ја́ши* на ко́н'а, и зми́ја га *упе́цила* два́пут, ако *ми́ч'имо* о́вија ка́мен'и, тре́бало да се *вр́ши*, ако *вр́шите* ју́тре, јо́ш не́ по́ч'ната да *се бри́ч'и*, и ку́ч'у тре́бало да *за́кључ'им*;

бра́т о[д] де́ч'инство *ја́шија* ко́н'и; Зми́ја те *упе́цила*, да́богда! (клетва); *ми́ч'ија* др́во прет ку́ч'а, *смо овр́шил'е* и та́ј го́дина, ка́ко *си се бри́ч'ија* без огљéдало, не́-знам а *си закљу́ч'ила* о́борња вра́та.

б) Глаголи с односом основа *-и* : *-е*:

а *не-се́-види* пр́с пред о́ко, *не́* га ра́збирам што́ ми *збо́ри*, а да мо́гу да *о́дл'етим* до та́мо, и ти́ *ч'е о́стариш*, нека те *мр́зив*, ни́што не́мој да ми *збо́риш*, та́ко *не́ се збо́ри*, ако *се ра́збол'иш*, а́јде да *збо́рите*, а ви́ да *ч'у́тите*, *жи́вим* са́ма, *се́дим* на кре́вет до ју́тро, *се вр́тим* около се́бе, *ч'е* ти *се у́врти* ју́же, нека *до́гори* о́ген'; Ако ч'у́јеш зми́ју да *пи́шти*, *ч'е о́глувиш*.;

жи́веја сто́ го́дине, а ма́ч'ева па ме *мр́зела*, је́но де́те *пи́штело*, нити *си збо́рела*, *смо се зазбо́рел'е*, л'и́сти *ужу́тел'е*, *оста́рела* пред вре́ме, ни о́н *не́ ви́деʲа*, а де́ *се́деʲа* бра́т, му *се увр́тело* ју́же око но́ге, *се́деʲа* у н'и́ две́ го́дине, *се вр́теʲа* ка да је ма́нит, ма́ти ти мло́го *осла́бела*.

Овом односу основа припадају и: *ч'у́тим* ка да не́мам у́ста : а же́не са́мо *ч'у́тел'е*, ти́ *ми́сл'иш* да зна́ш : *ми́сл'ела* да ч'е о́тине куд бра́та.

Глагол „свирати“ потврђен је као део обеју подгрупа седме врсте: а о́н ни *сви́ри*, а зна́ш да *сви́риш* : *сви́рил'е* не́коʲи Ци́гани от При́зрен / та́ј од Но́ваке па *сви́реʲа* у тру́ба.

91.8. Глаголи осме врсте

Др́жим је́нога ко́ња, ми *при́држи* ко́н'а да ја́нем, на Бэ́њи ве́ч'ер не́кој *ч'е бл'е́ʲи* ка о́фца, не́мој бр́го да *тр́ч'иш*, *потр́ч'ите* да сти́гнете на вре́ме, а ти *ква́чи* ква́ч'ка;

[151] Прилаз ових глагола седмој врсти карактеристичан је и за оближње говоре (уп. Младеновић 2013: 307–311, Младеновић 2019: 625; сретечки говор, подгорски говор, подримски говор (према мом материјалу)).

и мо́ја *ква́кала* н’е́кн’а, на́јмлада сна́а *др̑жала* бо́рину док смо веч’е́рал’е, смо *др̑жал’е* и ко́зе, де́ца *ш̄р̑ч’ал’е* по сва́тови, до́бро *се др̑жала* до про́шла го́дина.

92. Помоћни глаголи

92.1. Глагол „хтети“

Глагол „хтети“ припада другој врсти. У 1л. јд. опстаје наставак -*у*.

И ја́ *о́ч’у* да и́дем, е́ бо̑ш *не́ч’у*, а *о́ч’еш* је́но ци́гаре, и о́на *о́ч’е*; и ми́ *о́ч’емо* да и́мамо, *о́ч’ев* да не у́крадев;

ти́ а́ *си о́ч’ала* та́ко, *о́ч’аја* да по́бегне, *о́ч’ашо* да пла́тим пое́фтино, *о́ч’аше* да по́луди, о́ни гу *не́ч’аше* ни н’у́.

Енклитике у футуру првом сведене су на футурску честицу *ч’е* (в. т. 95). Када је изостављен глагол, опстаје флексија енклитике глагола „хтети“:

Па́-*ч’емо* та́мо, па́-*ч’емо* ва́мо, и оста́досмо ту́ј де́ смо.; А зна́те ка́ко-*ч’еш̄е*?; Са́м Бог зна́ ка́ко-*ч’у* со̑ге.

92.2. Глагол „јесам“

Енклитике глагола „јесам“ користе се у грађењу перфекта актива, затим у служби копуле, у упитним реченицама. За опис дијалекатске структуре од интереса је 3л. мн. *са*, које је као готова иновација преузето из сретечког говора.

Док *сəм би́ја* у се́ло, то́ј кəт *сəм би́ја* де́те, и ја́ *сəм* до́шла; А́ *си* до́ша да ка́жеш?; Се́стро Ра́дицо, а ка́ко *си*?; а *си* жи́ва; ло̑ко му *је* бра́ту да ка́же, а о́вај ч’о́век *је* по́дебел од н’е́га, ка́ква му *је* бо́ја, ка́ква *ј*е де́војка; Ко́ј ти *ј*е тво́ј бра́т?; *не́ј*е о́вај ч’о́век, ми *је* стра̑ од н’е́га, се́ло *не́ј*е да́л’еко од гра́д, Врби́ч’ан’е *ј*е нат ка́сарна, Стре́теч’ка жу́па *ј*е дру́го, а ми́ *смо* дру́го.; се́ло до Врби́ч’ан’е *ј*е ср̑пско, на́ше ме́сто *ј*е пла́н’инско, ни о́н *не́ј*е за ра́боту, кəд *је* л’е́тн’о вре́ме, кəд *је* је́сен’о вре́ме, а ва́шо де́те де́ ви *је*, *не́ј*е ша́ла ос но́жеви, ти *је* цр̑вен но́с, што́ ти *ј*е то́ј на ру́ка, ко́кошка ти *је* на слу́бица, стра́м да ги *ј*е; па *смо* ра́ди за Бəн’и́-веч’ер, а све́ *смо би́л’е* у се́ло Ср̑би, Де́ *ш̄е* га остајл’е; А *са* бо́гати?; Ја́ *сəм* ста́ра, ти́ *си* се упла́шија, а бра́т *је* по́висок од ме́не, ми́ *смо* из и́сто ка́бил’е, ви́ *не́ш̄е* Врби́ч’ан’ци, о́ни *са* сво́ј, зе́тови ми *са* од Бе́оград, де́ ти *са* ч’е́шљови, кəт *са* пра́зници.

Пун облик користи се као потврдна речца: *је́с*, *је́зде*, *је́збре* (в. т 150.1.1).

92.3. Глагол „бити“

Презентска основа, како је и у свим околним говорима, приближила се аористној. Актуелни облик презентске основе је најпре проширен суфиксом -*не*-, па је новонастала сугласничка група -*дн*- упрошћена испадањем плозива. Није потврђена основа са очуваном групом -*дн*- *бидне*-, која се као факул-

тативна јављa у другим оближњим призренско-јужноморавским говорима[152], већ је стабилисана нова презентска основа *бине-* (уп. Павловић 1939: 126, 132, 142, 173, итд.).

И ја́ *ч'е би́нем* у се́ло, а *ч'е би́неш* та́мо, о́н нека *би́не* што́ о́ч'е; и ми́ да *би́немо*, па и ви́ *ч'е би́нете* ста́ри, нека *би́нев* што́ о́ч'ев; *би́ја* за све́ до́бар, се́стра ми *би́ла* уда́дена, сви́ *смо би́л'е* на и́сто ме́сто, све́кар ми *би́ја* ста́р, на́ши *не́-бил'е* бо́лни, по́тешко *би́ло* тə́нко пре́ден'е, на́ша н'и́ва ни *би́ла* поду́гачка од н'и́на, а *би́ла* куд Векосла́во де́те, Ста́на *не́-била* према му́жа, ко́н'и *би́л'е* за но́сен'е дрва, сиро́машлак *би́ло*, а сна́а *би́ла* по́зади ко́ʲн'а, у кл'е́тови *би́ло* ла́дно, ку́ч'е сəс ка́мен' *би́л'е*, де́ *би́ла* цр̀ква, у ста́ро вре́ме *би́ла* цр̀ква у Врби́чан'е, ч'а́рапе *би́л'е* ву́нене, де́војка *би́ла* у ро́дбина, и сла́ва ни *би́ло* три́ дə́на, са́ма де́војка оз мо́мка *не́-била*, бо́шч'а *би́ла* жу́та, а *би́ла* и у мо́је ро́дн'ина.

Аорист помоћног глагола „бити“ није забележен.

Окамењена честица за грађење потенцијала гласи *би* (в. т. 99).

Имперфекат: ја́ *бе́шо* куд н'е́га на сла́ва, а ти *бе́ше* бл'и́зо при ко́ʲн'а, зе́т му *бе́ше* од Ц'ако́вица, ко́мшија *бе́ше* ку[т] ч'е́рку, а у про́л'еч' ста́лно *бе́ше* ки́ша; и ми́ *бе́смо* на сва́дба, а ви́ *не́-бесте* ни́ да ви́дите, о́ни *бе́ше* куд на́с.

ОБЛИЦИ ГЛАГОЛА

93. Морфолошким средствима глаголских облика врбички говор највећим делом припада јужнометохијском ареалу, удаљавајући се тако од сретечког говора, у коме се у овом делу дијалекатске структуре препознаје утицај македонског морфолошког система[153].

Припадност врбичког идиома у овом делу система јужнометохијском ареалу огледа се у следећем: а) 3л. мн. презента типа *и́мав*, *бе́рев*, *ра́ботав* (: *и́маеш*, *бе́реш*, *рабо́таеш* у сретечком говору), б) свођење множинских облика простих претерита типа *до́ц'осмо*, *до́ц'осте*, *до́ц'оше*; *и́масмо*, *и́масте*, *и́маше* (: *до́ц'омо*, *до́ц'оте*, *до́ц'оа*; *има́шомо*, *има́шоте*, *има́шоа* у сретечком говору), в) једнина радног глаголског придева мушког рода типа *до́ша*, *бра́ја*, *ви́деја* (: *до́шов*, *на́шов*, *ви́дев* у сретечком говору).

Потврђени су: а) времена: презент, аорист, имперфекат, перфекат, б) начини: императив, потенцијал, в) глаголски прилог садашњи.

---

[152] Уп. Реметић 1996: 383, 398, 432, 525, итд.; Младеновић 2013: 314, подгорски говор, подримски говор (према мом материјалу).

[153] Опис преструктурирања у глаголским основама, инвентар и морфолошка средства глаголских глаголских облика у говорима северношарпланинско-јужнометохијског ареала налази се у Младеновић 2004а.

И у овом говору уочава се тенденција ширења перфекта у зону употребе других претерита, тако да је плусквамперфекат истиснут, док је знатно сужена употреба имперфекта. Аорист се, међутим, и даље често користи.

У грађи има мало потврда глаголског прилога садашњег, а у усмереном тражењу облика информатори су често говорили да се на том месту користи временска реченица: *Ч'е ка́жемо ми́ у Врби́ч'ање ка што пи́таш „Сэм се умо́рила рабо́тач'и", а́ма ја́ би ти ре́кла на́јпрво „Сэм се умо́рила док сэм рабо́тала".*

Глаголски прилог прошли није потврђен.

ПРЕЗЕНТ

94. У 1л. јд. презента, осим од глагола „хтети" и „моћи", стабилисан је наставак *-м* (б). У поменута два глагола у 1л. јд. потврђена су два наставка: основно *-у* (а), и ређе *-м* (а[1]). Присуством два наставка у 1л. јд. ових глагола, врбички говор приближава се сретечком[154], али и јужнометохијском говору Љубижде, удаљавајући се од осталог дела подгорског говора, у коме су потврђени само облици с наставком *-у* (Младеновић 2022: 217–218).

У 2л. јд. наставак је *-ш*, 3л. јд. једнако је са основом; у множини су наставци *-мо*, *-те*, *-в*.

О употреби презента у оближњем сиринићком говору в. Младеновић – Вељовић 2017а.

94.1. Ј е д н и н а

94.1.1. Прво лице једнине

а) Наставак *-у*:

И ја́ *мо́гу* да ка́жем, а ја́ *мо́гу* да берем; *Мо́гу* да ра́ботам, ка́ *не́-могу*!; а *ч'е мо́гу* да по́косим, ма́ти ми́сл'ела да *не́-могу* да до́ем, ч'е о́тинем ако *мо́гу*;

А ја́ – *о́ч'у*, *не́ч'у* – не о́тидо.; *не́ч'у* да ка́жем, *не́ч'у* ни је́н ре́ч', ако *о́ч'у* да спи́јем, а *о́ч'у* да ка́жем, и ја́ *о́ч'у* да и́дем.

а[1]) А ви́диш што *не́-можем* ви́ше ни́ да је́дем, ни́ да пи́ем.; а зар *мо́жем* да по́музем све́ кра́ве;

а *о́ч'ем* да и́дем куд њи́, ни ја́ *не́ч'ем*.

б) Наставак *-м*:

Кэд да *ви́дим* – кр́стови искр́шене.; да ни *до́несем*, *не ра́ботам* о́вија дэ́нови, *и́мам* два́ пэ́са, да *у́зем* от сво́ја фами́л'ија, а за́што да га *тэ́кнем* ко́н'а, а ка́ко да *о́стајм* жи́то, да ко́пам ко́ломоч', от сэ́га ни́шта *не ра́ботам*, *не́-смем* да *ви́кнем* си́нови, а што́ да *збо́рим*, ка́ко да *не́-дадем*, *не́-се́ем* ви́ше ба́шч'у, ти *ви́дим* и слу́зе, *и́мам* стра́ от Ши́птари, а што́-*знам*, *не* га *по́зна-*

[154] За сретечки говор М. Павловић наводи *могу* (1939: 43, 46, 114, 195) и *можем* (43, 114, 195). Овакво двојство потврђено је и у мом материјалу из сретечког говора (Младеновић 2004а: 450).

вам, да ти *и́сеч'ем* стра́шн'ицу, да *на́пун'им* бу́рич'и, а ја́ да *вр́зујем* сно́пови, ако гу *ви́дим* на сокак, *се смéʲем* пред л'у́ди, да *да́дем* да́рови.

94.1.2. Друго лице једнине:

И́деш кот сво́ʲега, не́мој да *пцу́јеш* ма́тер, па му да́ди ако *о́ч'еш*, се́дни при о́ген' да *се згрéʲеш*, да се *у́плашиш* от са̑нови, а га *зна́ш* мо́ʲега зе́та, и те́л'ету би тре́бало во́да да *о́днесеш*, ако *пре́шупл'иш* сəс и́гла, *ту́риш* ву́на на ку́дел'а, а́ *ви́диш* да и́ма ласта́вице, ако *па́днеш* от слу́бицу, не́мој ни н'е́му да *се да́деш*, ако *мо́жеш*, ако *у́зеш* и оᵗ ч'е́рку, а *и́маш* о́стар но́ж, а *па́мтиш* стра́ови од ра́т, а *мо́жеш* да спи́ʲеш, *ту́риш* кр́пу, *у́зеш* сви́рач'и, и *и́деш* за мла́да, ка́ко да *жи́виш*, *ста́иш* се́но вр[с] сла́ма, да́р да *да́деш*, та́ко *да́деш* ко́њу и́ме, не́мој да *збориш*; Од Бо́га до́бро да *на́ц'еш*!; а што́-*знаш*, а да *ви́кнеш* и ма́тер, *у́зеш* ма́ло бра́шн'о; Ко́љико де́ца *и́маш*?

94.1.3. Треће лице једнине

До́мач'ин да *до́ч'ека* го́сти, *и́де* е́л'и мо́мак, *и́де* до́мач'ин пр́во; Три́ да̑на *лу́па*, три́ го́дине *ку́ка*!; како-ко́ј да *ве́ри* де́војку, а *и́ма* ни́коʲе вре́ме, са̑кᵍ *не́ма* ни́кој у се́ло, не́ма ко́ј да *ра́бота*, ни́ти се *збо́ри* свекр́вама, сла́ма се *по́сипе* кра́вама, да ги се *ски́не* ка́па, а де се́-*збори* де́цама, да *цу́не* ру́ка све́крве, а се *ви́ди* през ру́кави, а што́ *тре́ба* ста́рцима, *и́ма* му́ве на го́ведо, се *у́зе* из во́да, да се *да́де* со́л гове́дама, *зна́* и на́шо у́нуч'е, да *ви́кне* на сва́дба, *и́ма* ра́зни гра́ови, га *бо́л'и* тр́бу, *и́ма* не́што на тр́бу, да се *бе́ре* до је́сен', а ко́ј-*зна*, о́рал ни *кра́де* пи́л'ич'и, вра́кᵍ нека га *но́си*, да *гљéда* у слу́нце, *не́ма* мо́мци за на́ше девојч'ики, ч'е́рка ми *не́ма* де́ца, *и́ма* н'и́ве у Ра́вн'иште, и та́мо *и́ма* кр́стеви, *не́ма* мл'е́ко от стелна́-крава, *не́ма* о́гењ оз јена́-грања, да се *се́ди* на пра́гᵏ, ако *до́ʲе* у ку́ч'а, *ме́си* се крава́јч'ики, же́на о́дма да *до́ц'е*, а *кри́је* под ру́ка, па ки́ша *вр́не*, кука́вица *ку́ка* у не́коʲе др́во, *не*-се́-*гљеда* од гре́вота, *не́дава* ни мо́јзи сна́ве, пр́во о́гењ да *пре́гори*, а де́ *и́ма* ја́гњич'и, ни оз бра́танца *не́-збори*, па ми *сме́та* мəгљиво́-време, ако *и́ма* не́што у гн'е́здо, ви́ди да *не́ма* зад вра́та, кəд *и́скоч'и* мла́да ис ку́ч'а, пр́во се *да́де* де́цама.

94.2. М н о ж и н а

94.2.1. Прво лице множине:

Тре́бало да *жњеʲемо* сəс је́трва, у њи́ва да *ко́памо*, би тре́бало да *иза̑ткамо* ч'а́ршафи, а смо мо́гал'е и да *сəпл'е́темо* ц'е́мпер, пр́во да *да́демо* по́мицкем бра́ч'ама, *натова́римо* др́ва на ма́гаре, да *би́немо* л'у́ди, да *зара́вн'имо* л'и́ваду, ч'е ни до́несевᶠ да *ви́димо*, де́ да *про́ц'емо*, *наса́димо* сно́пови у гу́вно, да *се најéдемо* оз гра̑, и *ч'е́камо* сви́ да до́ц'ев, пр́во *поси́пемо* сла́му пот кра́ве, а да *ви́димо* што га не́ма.

94.2.2. Друго лице множине:

Ако *ва́рите* у ко́тал, та̑да да *доне́сете* па́ре, тре́ба да *ста́нете* прет се́ло, за́што *сти́јете* до пла́дне, ако *доне́сете* до ју́тре, а да *ка́жете* де́ сте

би́л’е, и да *сə̄л’е́те̄те* ч’а́рапе за зи́му, ако *ви́дите̄* сва́тови, ви́ зна́те по́брго да *рабо́та̄те*, кəд *наса́дите̄* ква́ч’ку, *се наје́дете̄* па *не мо́жете̄* да *ко́сите̄*, а *и́мате̄* да *пла́тите̄* ште́ту, па да *гл’е́дате̄* ко́н’и на пу́т, ако га *изне́сете̄* и[з] со́ба у дво́р,

94.2.3. Треће лице множине[155]

Уопштавањем основинског наставка и у 3л. мн. презента и свођењем два наставка овог лица на *-у*, врбички говор у потпуности је део метохијског ареала[156], удаљавајући се на тај начин од сретечког типа западномакедонског презента[157]. Интересантно је и присуство метохијског типа 3л. мн. презента на *-в* (< у) у подгоранском говору, у коме је компонента горанског говора значајна у неким сегментима дијалекатске структуре (уп. Младеновић 2005: 78).

У 3л. мн. консонантизација уопштеног наставка *-у* из финалне вокалске групе довршена је, тако да нису потврђени билабијални фонови, иначе присутни и делу подгорског говора, што за последицу има и делимичну или потпуну лабијализацију основинских вокала *-е-* и *-а-*[158].

Па мо́рал’е да *и́дев*, ве́сел’е *п̄ра́ив*^{ф}, јо́пет по́ч’нал’е да *зи́дав* цр̏кву, де́ца *т̄р̏ч’ив*^{ф}, же́не са́мо *се́див*^{ф}, па ме *бо́л’ив* и л’е́ц’а, сви́ *и́мав* го́л’еми но́сови, ни бра́ч’а не́ мо́гал’е да *до́ц’ев*^{ф}, и ву́ци *бе́гав*^{ф} от пə́сови, да *се су́шив* о́пəнци, де́ца *т̄р̏ч’ив*^{ф}, и ч’е́камо сви́ да *до́ц’ев*, а о́ни па *гље́дав* пое́фтино да *п̄ро́ц’ев*, и *и́сип̄еф* во́ду ис ко́рито, а *не́-видив* ни пр̏с пред о́ч’и, на́јпрво ч’а́рапе да *сə̄л’е̄тев*, *и́сеч’ев* лубе́ницу и *ч’е́кав*, и ч’е́камо сви́ да *до́ц’ев*, а ч’е ни *до́несев*^{ф} да ви́димо, де́ца *т̄р̏ч’ив*^{ф}, не́-могл’е да *до́ц’ев*^{ф}, па ве́сел’е *п̄ра́ив*^{ф}, бра́тов си́н ве́сел’е *п̄ра́ив*^{ф}, ти́ја што ги ви́диш *и́мав* на́јвише, нека ти *ка́жев*, ако *збо́рив* ос те́бе.

94.3. Конструкција *да* + *п̄презен̄т* уз глаголе непотпуног значења

Некадашња допуна у инфинитиву уз глаголе непотпуног и модалног значења замењена је конструкцијом *да* + *п̄презен̄т*:

а тре́ба да *т̄у́риш* на дла́н’, а мо́жеш да *си́ј̑еш*, а о́ч’е о́на да *се у́даде*, му́шко тре́бало да *о́ста̄не* у ку́ч’а, не́ тре́бало да се *ка́же*, а тре́ба да *т̄у́риш* на дла́н’, не́-мога да *п̄ро́ц’е*, сə̄к^{г} ако мо́же и у цр̏ква да *и́де*, не́-треба да *гље́да* у слу́нце, тре́ба да *ста́не̄те* прет се́ло, тре́ба да се *но́си* руко́вец’и, не́ мо́гало да се *жи́ви*, тре́ба да се *је́де*, а пред ју́тро по́ч’на да *вр̏не*, и па́ре мо́ра да *да́де*.

[155] О 3л. мн. презента у северношарпланинско-јужнометохијском ареалу в. Младеновић 2002.

[156] Уп. Младеновић 2004а: 452–453.

[157] Павловић 1939: 195–198.

[158] О овоме в. у Младеновић 2022: 205.

ФУТУР ПРВИ

95. Футурска аналитичка конструкција *ч’е* + *ӣрезенӣ* у потпуности је овладала врбичким говором:

ч’е оӣе́рам во́лови, *ч’е у́зем* от поста́рога бра́та, *ч’е ӣро́ц’ем* преко л’и́вада, си́рење *ч’е на́ӣрајм* за це́ла го́дина;

ти́ *ч’е* ми *но́сиш* руко́вец’и, па *ч’е у́ӣал’иш* о́гењ, и ти́ *ч’е о́сӣариш*, па *ч’е ви́кнеш* го́сти, а *ч’е да́деш* и Дӭвн’ану, ма́тере *ч’е* ги *ка́жеш*, а *ч’е до́ц’еш* кно́ч’и,

а *ч’е вр́не* у је́сен’, све́крва *ч’е да́де* да́р и сна́е, *ч’е ура́боӣа* за је́н ч’ӭ́с, *ч’е и́сеч’е* бӭ́н’ак, а *ч’е и́ма* гро́јзе, *ч’е о́днесе* да́р, па *ч’е и́ма* два́ес го́дине, пе́тал кӭ[т] *ч’е за́ӣо*[ј]*е*, *ч’е ӣро́*[ј]*е* по пу́т,

сва́дба *ч’е на́ӣрајмо* и ми́, у пе́так *ч’е* му *ка́жемо*, и ми́ *ч’е оӣи́днемо* до се́ло, *ч’е би́не* до́бро, *ч’е се́*[ј]*емо* у про́л’еч’, *ч’е ӣоко́симо* до но́ч’,

и *ч’е у́зеӣе* ма́ло др́ва, *ч’е на́ӣрајӣе* и о́вде ку́ч’у, *ч’е* ни *до́ц’еӣе* на кршч’е́ван’е, ка да *не́ ч’е би́неӣе* и ви́ ста́ри,

ч’е ни *до́несев*[ф] да ви́димо, но́ч’ес *ч’е* ни *до́ц’ев* и бра́ч’а, би́ч’и *ч’е ӣа́сев* го́веда, *ч’е* те *у́ӣеӣав*[ф] гре́ови, *ч’е* ни *до́несев*[ф] да ви́димо, те́лци *ч’е ӣо́раснев* до је́сен’.

95.1. Када се из футурске конструкције изоставља подразумевајући основни глагол, помоћни глагол је у личном глаголском облику:

па́-*ч’емо* ср́пови у ру́ке и а́јт у по́л’е, и *ч’у* се́киру на ра́мо, а́-*ч’еш* у ку́ма на сла́ву; Ви́ *ч’еӣе* на ко́сен’е, ми́ *ч’емо* на дру́га ра́бота.

95.2. За разлику од метохијских говора, посебно подримског и градског призренског говора, у којима је потенцијал за прошлост основни облик за казивање радњи које се понављају у прошлости, у врбичком говору ову функцију врши футур први, како је и иначе и северношарпланинским говорима[159].

АОРИСТ

96. Аорист[160] и имперфекат су видски јасно раздвојени, тако да је морфолошко приближавање у множини ова два претерита без значаја за значење у њихову синтаксичку употребу[161]. Овакво приближавање уочљиво је и у 1л. јд. имперфекта ширењем аористног *-о* (*и́машо*) у овај облик.

Аорист се гради од свршених, имперфекат од глагола несвршеног глаголског вида.

У северношарпланинско-метохијском ареалу у грађењу множине простих претерита формирана су два подареала – један са шарпланинским го-

[159] Младеновић 2000: 364–366, Вељовић – Младеновић 2018.

[160] О употреби аориста у сиринићком говору в. Вељовић – Младеновић 2017.

[161] О овоме в. у Младеновић 2013б, Младеновић 2015.

ворима са облицима множине западномакедонског типа (горански, сретечки, подгорански) и други – метохијско-сиринићки, са облицима српскога типа[162].

За разлику од метохијских говора у којима се у 3л. мн. аориста факултативно среће и имперфекатски наставак[163], врбички говор – заједно са говором Дојница – остао је изван ове иновације[164], тако да се у 3л. мн. аориста користи само наставак *-(о)ше*.

Није потврђен аорист глагола „бити“, осим у окамењеној честици за грађење потенцијала. Уместо аориста користи се имперфекат (Та́ј дə́н ми *бе́ше* те́шко да ра́ботам.; Кəд ми ре́коше за Бра́нка, не-ми́-*беше* лə́ко да ги ка́жем Ма́ре.).

Овај глаголски облик за обележавање радње ближе или даље прошлости, а које најчешће спадају у домен личних доживљаја говорног лица, и даље је у живој употреби у врбичком говору.

96.1. Облици аориста глагола прве врсте

После испадања *-х*, инфикс *-о-* постао је носилац морфолошког знака за 1л. јд. Нов статус *-о-* и у врбичком говору огледа се у његовом ширењу на неке друге глаголске врсте на *-е* у аористној основи (*у́зем* : *у́зела* : *у́зо*).

У 2л. и 3л. јд. стабилан је наставак *-е*.

У облицима множине наставци су *-осмо*, *-осте*, *-оше*.

96.1.1. Прво лице једнине:

му *до́несо* то́ј што́ тра́жија, *и́знесо* ме́зе пред њи́, *по́музо* кра́ве, *и́зедо* то́ј што да́ја Бо́г[к], *о́бицʼо* ки́сел ку́пус, му *да́до* да́р, *се у́дадо* у пе́тнаес го́дине, па *на́кладо* о́гењ, ги *о́дведо* до њи́, ни́ти *у́крадо* не́што, *по́мето* дво́р, а *и́спредо* ко́лʼико тре́бало, му *по́мого* да по́коси, и бр́го *се о́буко*, *и́спеко* лʼе́ба пот са́чʼ, *и́секо* ру́ку ос ко́са, му *ре́ко* за бра́та, *сти́го* до́ма прет сви́, гу *за́теко* прет ку́чʼа, *о́тидо* у по́друм, *по́цʼо* да и́дем у гра́д, *до́цʼо* из њи́, *да́до* и ја́ не́кој ди́нар, *про́дадо* др́ва, *се у́дадо* и ја́, и ја́ *до́цʼо* да га ви́дим, *о́тидо* и ја́ у во́јска, *о́тидо* на Спа́совдəн.

96.1.2. Друго / треће лице једнине:

ни *да́де* то́ј што до́нела, *и́спреде* и о́стај ку́делʼу, му *по́може* да и́злʼене, *се о́бучʼе* и *о́тиде* од на́с, *и́спечʼе* лʼе́ба и га *о́днесе* на нʼи́ву, *да́де* му Бо́г и је́но де́те, *до́цʼе* де́вер да ни ка́же, ги *за́течʼе* како збо́рив, што́ ме *сна́цʼе* ва́ј мука, *по́беже* од на́с, *у́краде* је́но те́лʼе, *о́тиде* да́лʼеко од на́с, *о́тиде* да жи́ви у гра́д, га *за́течʼе* на је́дејнʼе, де́цама ни́кој *не́-даде* лʼе́ба, и тре́чʼо де́те *о́тиде* у лʼи́вада, *про́даде* и војго́дишнʼо се́но, а *до́несе* тə́мнʼан.

[162] Више о овоме в. у Младеновић 2004а: 454–462.

[163] Стевановић 1950: 127, Реметић 1996: 506, Младеновић 2004а: 457.

[164] О мешању наставака 3л. мн. аориста и 3л. мн. имперфекта у косовскометохијским призренско-јужноморавским говорима в. и Младеновић 2013б: 176– 178, Младеновић 2013: 345–348.

96.1.3. Прво лице множине:

до́ц’осмо и ми́ у гра́д[т], *одне́сосмо* све́ жи́то у а́мбар, *сл’е́госмо* из Врби́ч’ање у При́зрен, *накла́досмо* је́н го́л’ем о́ген’, *прода́досмо* и ми́ на́ш за́бел, *испе́космо* л’е́ба за ко́сач’и, гу *да́досмо* и Ста́нију у До́јнице, *обу́космо* на́јдобро што смо и́мал’е, *до́ц’осмо* сви́ на сла́ва.

96.1.4. Друго лице множине:

а *одне́состе* се́но, а *оби́ц’осте* је́де[ј]н’е; До́бро *до́ц’осте* куд на́с!; а *изву́косте* дрва́ о́здол, а *испе́косте* л’е́ба, кэ̀т *поме́тосте* куд ва́с, а ги *зате́косте* куд бра́та ми, *прода́досте* и ви́ сво́је ку́ч’е, *да́досте* сто́ и́л’аде.

96.1.5. Треће лице множине:

бра́ту му *да́доше* пе́нзија, и о́ни *оти́доше* да гу ви́див, *да́доше* пу́шке војни́цима, сви́ *оти́доше* из Врби́ч’ање, изо́раше и *оти́доше*, и бра́ч’а *оти́доше*, у се́ло *до́ц’оше* пред ју́тро, га *на́ц’оше* до по́ток, *да́доше* све́ што тра́жил’е, *прода́доше* Ко́сово, *укра́доше* све́ ис српске ку́ч’е, гу *обу́коше* и гу *изве́доше* ис ку́ч’а, ни *ре́коше* Стре́ч’ани, *изе́доше* све́ што *на́ц’оше*.

96.2. Облици аориста глагола друге врсте

После испадања *-х*, сви облици једнине синкретични су, а једнаки су основи.

96.2.1. Прво лице једнине:

згре́[ј]а во́ду, и ја́ *по́се[ј]а* ба́шч’у, *о́тсе[ј]а* бра́шн’о, на ве́тар *о́две[ј]а* ч’е́ницу, му се *на́сме[ј]а*, а ја́ ју́ч’ер *по́ора* и ту́ј њи́ву; Пре[д] да вр̀не, је́два *по́се[ј]а* ко́ломбоч’.; *за́поја* на́шу пе́сму, *и́сипа* во́ду ис ко́рито, ја́ га *по́сипа* све́кра да о́ми[ј]е ру́ке, а те *и́зл̀эжа*, *на́бра* тра́ву за до́ма, *збра́* све́ што оста́нало, га *ра́збра* не́како, ја́ *на́бра* је́н на́рамак дрва.

96.2.2. Друго / треће лице једнине:

узла́јаше ку́ч’ики, све́ *и́зора* и о́тиде, ма́ти *згре́[ј]а* мл’е́ко за си́рен’е, и о́н *о́дра* сви́њу, све́кар *по́се[ј]а* гра̄ и ва́ј го́дина, а *и́сипа* и муч’е́ницу, а *згре́ја* во́ду за де́те.

96.2.3.Прво лице множине:

на́брасмо и ми́ по ма́ло, *на́брасмо* тра́ве за Ц’у́рц’евдэ̀н, и ва́ј го́дина *посе́[ј]асмо* ба́шч’у, му *се насме́[ј]асмо*, *о́мисмо* ру́ке, ни́ти га *изла́жасмо*.

96.2.4. Друго лице множине:

а *збра́сте* се́но у л’и́вада, а *згре́[ј]асте* мл’е́ко, е бэ́ш ме *насме́[ј]асте*, па кэ̀д *ра́збрасте* за њу́.

96.2.5. Треће лице множине:

на́браше дрва за зи́ма, *се насме́[ј]аше* и го́сти, а ч’и́[ј]е ку́ч’ики *узла́[ј]аше*, *о́мише* ру́ке пред ве́ч’ера, *на́браше* је́н на́рамак дрва, *изо́раше* и оти́доше.

96.3. Облици аориста глагола треће врсте

96.3.1. Прво лице једнине:

и ја́ га *ѿ̄ѯ́кна* сəс ру́ку, ја́ *ме́ѿ̄на* је́н ка́мен’, *мр́дна* на стра́на, *се́дна* до ње́га, *о́ѿ̄екна* што ме упе́цила ч’е́ла, *у́згрна* зе́мн’у около ко́ломбоч’, *о́брна* тра́ву јо́ш је́мпут, *сѿ̄е́гна* сно́п ос пру́т, и *се о́крена* ок ње́га.

96.3.2. Друго / треће лице једнине:

за́врна и си́ноч’, ме *ви́кна* да му по́могнем, ко́мшија *п̄о́гина*, Јо́ван *п̄о́дина* је́н тру́п, *ме́ѿ̄на* и је́н ка́мен’ на на́с, а *у́дена* и́глу, *ду́на* је́н ве́тар, са́мо што ме *ѿ̄ѯ́кна*, му *за́л’еѿ̄на* је́н за́лак, а пред ју́тро *п̄о́ч’на* да вр́не.

Глагол „почети“ има аорист по трећој и шестој скупини (*п̄о́ч’на*, *п̄оч’насмо* : *п̄о́ч’о*, *п̄о́ч’осмо*).

96.3.3. Прво лице множине:

ми́ *ме́ѿ̄насмо* ка́мењи у во́да, *п̄ро́снасмо* сла́му под на́с, *зде́насмо* сто́г[к] се́но, па *се окре́насмо* ог бра́та, *се́днасмо* да се одмо́римо, га *бр́ц̧насмо* о[з] ста́п, *сѿ̄е́гнасмо* што́ по́јако мо́жемо, *п̄о́ч’насмо* да се пла́шимо.

96.3.4. Друго лице множине:

и ви́ *п̄о́ч’насѿ̄е* да збо́рите, а *п̄ро́снасѿ̄е* да спи́[ј]ев, што́ *не́ се окре́насѿ̄е* да ви́дите, а зар и ви́ *се́днасѿ̄е* на ка́мењи, *се кр́кнасѿ̄е* у н’и́ на спи́[ј]ен’е.

96.3.5. Треће лице множине:

п̄о́ч’наше да ме́тав и бо́мбе, *заки́снаше* ко́нопл’е у то́пило, *п̄оги́наше* сви́ тро́јца, *ужѐгнаше* на о́ген’ је́но же́л’езо, и му *оѿ̄е́кнаше* ри́ла де́тету, *бо́днаше* ста́пови у ру́пе.

96.4. Облици аориста глагола четврте врсте

96.4.1. Прво лице једнине:

се о́ми на́двор, ја́ *п̄о́ви* де́те, па га *п̄ре́ви* Ми́лоша, *о́дби* де́те от си́су, *п̄о́п̄и* и ја́ ра́ки[ј]у, *се у́би* од ра́боте, *п̄о́п̄и* л’е́к за ше́ч’ер, *се п̄о́кри* ос ч’е́бе,

о́бу ци́пел’е, *се и́зу* пред вра́та, те *ч’у́* кəт си ул’е́гнала,

за́сп̄а од у́мор, *и́зəѿ̄ка* све́ што тре́бало,

ја́ *п̄о́жн’е* н’и́ву от кра́ј на кра́ј, гу *до́жн’е* н’и́ву.

96.4.2. Друго / треће лице једнине:

те́ га *сə́кри* позади вра́та, де́те *за́сп̄а* о́дма; А ти́, бра́те, *се у́би* од ра́боте.; га *о́ѿ̄кри* те́сто, мл’е́ко *у́зври* и и́скипе, и о́н те *ч’у́*, *се у́би* што не́-бија на па́мет, и Бла́гој *се о́ми*.

96.4.3. Прво лице множине:

Ку́ч’у *п̄о́крисмо* пре[д] да вр́не, све́ три́ је́трве *изə́ѿ̄касмо*, *п̄о́висмо* де́ца, *п̄о́п̄исмо* ба́еги и куд н’и́, *се у́бисмо* от ко́сен’е.

96.4.4. Друго лице множине:

а *изə̄ка̄сте* ви́ше, и ви́ *ч'у́сте* за стра́моту, *и́змисте* су́дови на Ч'и́с поне́дел'ак, *по́писте* ра́киј у и куд Бо́ду.

96.4.5. Треће лице множине:

до́бише то́ј што тра́жил'е, *до́бише* да мо́жев да и́дев, ги *у́бише* Ши́птари, се *по́кришe* оз на́јлони, *за́спаше* де́ца у тро́њ, *ул'е́гнаше* во́јници у на́ш дво́р.

96.5. Облици аориста глагола пете врсте

96.5.1. Прво лице једнине:

ги *вр́за* пə́сови, му *на́писа* пи́сму, *и́струга* што́ и́мало у ко́тал, ја́ *о́бриса* а́стал, *вр́за* ко́н'а, му *ка́за*, *за́кла* и ја́ сви́њу, *за́плака* од му́ке, *на́маза* ма́с на л'е́ба.

96.5.2. Друго / треће лице једнине:

ми *по́каза* пу́т, *се за́плака* и о́на, бра́т *о́бриса* ру́ке, и тво́ја ко́за *л'и́пца*, и о́на *за́писа*, ма́ти *се у́врза* да но́си др́ва, *о́дврза* ко́н'а и бе́гај, а што́ *за́кла* бə́ш ту́ј ко́кошку,

96.5.3. Прво лице множине:

па сно́пови *одвр́засмо* у гу́вно, *обри́сасмо* то́ј што попа́дало, *изма́засмо* гу́вно оз ла́јна, *нама́засмо* ру́ке.

96.5.4. Друго лице множине:

што́ *не́* ни *ка́засте* за њу́, *попла́касте* ма́ло на гро́бишта, *за́класте* сви́н'е за зи́ма, а ги *завр́засте* све́ сно́пови.

96.5.5. Треће лице множине:

бра́ч'а га *одвр́заше* и га пу́штише да и́де, л'у́ди *завр́заше* ко́њи, *завр́заше* сно́пови, му *л'и́пцаше* три́ о́фце, све́ ни *ка́заше* ка́ко би́ло.

96.6. Облици аориста глагола шесте врсте

Глаголи шесте групе облицима аориста јасно су подељени у две групе: подгрупа глагола с односом основа *-е* : *-е* придружила се глаголима прве врсте, пошто је у ову скупину продро наставак *-о*, присутан у 1л. јд. и облицима множине.

Глаголи с односом основа *-а* : *-а* у једнини имају облик једнак основи, у множини наставке *-смо*, *-сте*, *-ше*.

96.6.1. Подгрупа *-е* : *е*:

96.6.1.1. Прво лице једнине:

у́зо да не́ се и́згуби (*у́зем* : *у́зела*), *у́зо* је́н ко́мат, *за́про* о́борња вра́та (*за́прем* : *за́прела*, „затворити, замандалити“), и ја́ *по́ч'о* да и́дем на пи́јац, *по́ч'о*

да и́дем у шко́ла (*п̄о́ч’нем* : *п̄о́ч’ела*), *п̄о́ч’о* да ра́ц̣’ам, *у́мро* от стра̄́ (*у́мрем* : *у́мрела*).

96.6.1.2. Друго / треће лице једнине:

у́зе да се кр̏сти, *у́зе* и о́н, де́вер *у́зе* јена-ко́ла на кре́дит, *п̄о́ч’е* да збо́ри и за њи́, та́ј ме́сец *у́мре* и све́кар, сəм би́ја же́њет кəд *у́мре* и о́н, *п̄о́ч’е* ос кра́дење.

96.6.1.3. Прво лице множине:

у́зосмо сна́у од Л’у́бижду, и ми́ *п̄о́ч’осмо* да се бри́немо, *п̄о́ч’осмо* да но́симо пу́шке оз на́с.

96.6.1.4. Друго лице множине:

и ви́ *п̄о́ч’оште* да и́дете на пи́јац, за́што гу *у́зоште* бə́ш н’у́, *п̄о́ч’оште* да рабо́тате и ви́ ка дру́ги.

96.6.1.5. Треће лице мнжине:

п̄о́ч’оше о́вија о[д] дру́ге се́ла да не кра́дев, *п̄о́ч’оше* да се сва́ц̣’ав је́трве, *у́зоше* бра́ч’ама о́бе пу́шке, *у́мроше* сви́ у фами́л’и^{ј}а.

96.6.2. Подгрупа -*а* : *а*:

Глагол „дати“ среће се само са проширењем основе и припада првој Белићевој врсти (в. т. 91.1в).

96.6.2.1. Прво лице једнине:

ја́ *на́ш̄ура* др̏ва у о́ген’, *и́шч’ука* зр̏на из је́ч’ам, па *ра́ст̄ера* ку́ч’ики, ма́ло *п̄ора́бот̄а*, *у́шч’ува* па́ре за та́ј дə́н, *и́ст̄руп̄а* др̏ва, му *се на́луп̄а*, *и́ст̄ера* го́веда, *п̄о́вика* на де́ца, *на́слага* др̏ва у др̏вл’аник, *и́скоп̄а* је́ну ру́пу.

96.6.2.2. Друго / треће лице једнине:

на́шара ја́јца за Ве́л’игдəн, *и́змеша* то́ј што ту́рила да ва́ри, *и́змеша* ва́рење, га *у́т̄еп̄а* оз би́^{ј}е^{ј}н’е, *на́мот̄а* пре́ц̣’у, *на́ш̄ура* др̏ва у о́гн’иште.

96.6.2.3. Прво лице множине:

ост̄ру́гасмо ко́рубу о[д] др̏во, све́ *урабо́т̄асмо* до но́ч’, *зап̄у́ц̣асмо* на ло́пови, *се ст̄е́п̄асмо* оз Л’уби́жданци, *п̄ови́касмо* и ко́мши^{ј}е на кршч’е́вање, *се ска́расмо* ос ко́мши^{ј}е.

96.6.2.4. Друго лице множине:

а за́што *се ска́раст̄е*, а *иско́п̄аст̄е* ко́ломбоч’, а *оба́н’аст̄е* де́ца, и *нат̄у́раст̄е* сно́пови у пле́вн’а.

96.6.2.5. Треће лице множине:

и н’е́га га *ист̄е́раше* и^{с} шко́ла, и ма́тер гу *от̄е́раше* у дво́р, *се изви́каше* на на́с, *ист̄ру́п̄аше* др̏ва, *ша́раше* др̏ва за це́ла зи́ма, *п̄орабо́т̄аше* па ч’[е] и́дев, сви́ ко́сач’и *искл’е́п̄аше* ко́се, сви́ *нат̄у́раше* у то́ј ме́сто, *ут̄е́раше* о́фце

у тр̏ло, *пови́каше* ко́мши̑е на по́моч’, *нач’у́каше* ко́лци за патл’и́ц’ани, *се сте́паше* на со́как.

96.7. Облици аориста глагола седме врсте

Глаголи подгрупе *-и* : *-и* имају облик једнине једнак основи. У множини су наставци *-смо*, *-сте*, *-ше*.

Глаголи подгрупе *-и* : *-е* у 1л. јд. имају нови наставак *-о* (*и́згоро*), у множини нови наставак *-о-смо*, *-о-сте*, *-о-ше*. Очигледно је да је у врбичком говору, али и околним говорима, формирана нова скупина у којој сви глаголи на *-е* у аористној основи имају управо овакав однос основе и наставка у аористу.

У 2л. јд. и 3л. јд. наставак је *-е*.

96.7.1. Подгрупа *-и* : *-и*

96.7.1.1. Прво лице једнине:

ту́ри ма́ло со́л, *о́меси* л’е́ба ра́но, *се по́роди* у про́л’еч’, *пу́шти* ко́кошке ис коко́шарник, *за́врши* ра́боте и о́тидо, и ја́ *на́прај* сва́дбу, *по́кропи* гу́вно, *скр̏ши* ја́н пру́т, га *у́плаши* о[з] ста́п, *сва́ри* ја́ и за ве́ч’еру, а др̏во *о́бал’и*, *по́топи* ко́нопл’е, *пу́шти* во́ду да те́ч’е, ми *до́сади* о[з] збо́рење, *се за́посли* у гра́д[т].

96.7.1.2. Друго / треће лице једнине:

а о́н *се у́плаши* за де́те, све́кар *пу́шти* ко́н’а да о́тине са́м, *и́звади* и́л’аду ди́нара и да́де ги, си́нови *о́жен’и*, и *у́гаси* све́ч’у ос пр̏сти, *и́звади* но́ж[ш] па на ме́не, *и́скрши* две́ ч’а́ше за је́н ве́ч’ер, *се пре́крсти* и о́тиде, *пре́дужи* нис пу́т на́дол’е, *прего́вори* ка през мр̏тва у́ста.

96.7.1.3. Прво лице множине:

и га *ува́тисмо* до се́ло, *овр̏шисмо* на вре́ме, *се су́штисмо* до дно́ се́ло, *на́прајсмо* го́л’ему сва́дбу, *скр̏шисмо* и вра́та.

96.7.1.4. Друго лице множине:

а *накр̏мисте* го́веда на Ц’у́рцевдән, а *ува́тисте* ло́пова, *на́прајсте* на́јдобру ку́ч’у от сви́, ви́ га *изва́дисте* из бу́нар.

96.7.1.5. Треће лице множине:

наки́тише ку́ч’у оз цурце́вдәнско цве́ч’е, *на́прајше* што *на́прајше* оз њу́, ми *заро́бише* и́ му́жа и́ де́вера, си́нови *ку́пише* пла́ц у Бе́оград[т], е бәш *се разоно́дише* бра́ч’а, *не́* га *ува́тише* ни н’е́га, бра́ч’а га одвр̏заше и га *пу́штише* да и́де.

96.7.2. Подгрупа *-и* : *-е*

96.7.2.1. Прво лице једнине:

га *ви́до* прес по́л’е; *Ви́до*, *не́-видо* – по́бегна до́ма.; *о́ш̄таро* пред вре́ме, *п̄о́живо* јо́ш ко́ја го́дина, ја́ му *о́ч’ут̄о*, *и́згоро* за н’у́, *се сп̄о́бол’о* од му́ке, и ја́ *се за́зборо*, *у́жут̄о* од бо́л’ес.

96.7.2.2. Друго / треће лице једнине:

за́п̄ишт̄е де́те, *у́жут̄е* ко́ломбоч’, ми *о́ч’ут̄е*, *се ви́де* да ʲе бо́лан, е́те га ка́ко *п̄ре́л’ет̄е* над на́с, *до́живе* да ви́ди и то́ј, ку́ч’а му *и́згоре*, *п̄ре́горе* и то́ј дрво, ни́ти га *ви́де* не́ко ј, *п̄о́живе* јо́ш две́ го́дине.

96.7.2.3. Прво лице множине:

се зазбо́росмо за ти́ја л’у́ди, а зар *се сп̄обо́л’осмо*, ва́ј зи́ма *изго́росмо* све́ дрва, *се замр́зосмо* је́н дру́гога.

96.7.2.4. Друго лице множине:

а му *увр́т̄ост̄е* ју́же около но́гу, и ви *умо́дрост̄е* от сту́д, и ви *ви́дост̄е* ра́т.

96.7.2.5. Треће лице множине:

дрва *дого́роше* у шпо́рет, *ви́доше* да не́ма ни́шта од н’е́га, *ост̄а́роше* а *не́ ви́доше* ни́што, *ви́доше* а́ер от си́нови.

96.8. Облици аориста глагола осме врсте

96.8.1. Прво лице једнине:

га *за́држа* да не́-падне, *п̄о́т̄рч’а* да га у́ватим, *п̄ри́т̄рч’а* да по́могнем, *п̄ри́држа* ко́ш о[з] се́но.

96.8.2. Друго / треће лице једнине:

о́фца *за́бл’еʲа*, а ко́ја *за́бл’еја*, бра́т *п̄ри́т̄рч’а* да по́могне, му́ж[ш] *се ст̄р́ч’а* нис пу́т, нити га *за́држа* на спи́ʲен’е.

96.8.3. Прво лице множине:

п̄рит̄р́ч’асмо кəд ни ре́кла, *п̄ридр́жасмо* со́ве да нато́вари на ко́ња.

96.8.4. Друго лице множине:

а што́ *не п̄рит̄р́ч’аст̄е* да помо́гнете, ни ви́ *не́ п̄от̄р́ч’аст̄е* да ко́сите.

96.8.5. Треће лице множине:

ви́доше да не́ма а́ер од њи́, му *изго́роше* доку́менти, *не́ се ви́доше* ко́ј би́л’е пред вра́та, ч’е́каја док *дого́реше* дрва.

ИМПЕРФЕКАТ

97. У облицима имперфекта[165] врбичког говора препознаје се контакт сретечког и јужнометохијског дијалекатског типа, са коначним резултатом који представља компромис ова два система. Нешто слично, али не и подударно, среће се и у сиринићком говору[166].

Практично довршено грађење једнине имперфекта од презентске основе свих глаголских врста обележје је и сретечког говора. На сретечко стање упућује и ширење наставка из 2л. и 3л. јд. и нова реморфологизација уносом *-о* из 1л. јд. аориста свих глаголских врста. Ово *-о-* постаје саставни део наставка и у облицима множине неких глаголских врста.

Са друге стране, у наставцима множине стабилна је маркантна особеност јужнометохијских говора – наставци *-смо*, *-сте*, *-ше*, што у исто време значи и типолошко удаљавање од сретечког типа множинских облика простих претерита (*до́ђомо*, *до́ђоте*, *до́ђоа*; *има́шомо*, *има́шоте*, *има́шоа*), чије је изоглосно огњиште у македонском систему облика.

Оно што је, такође, од значаја за опис овог дела глаголског система врбичког говора је да је у 3л. мн. имперфекта и аориста уопштен аористни наставак *-ше*[167], а да – такође – није потврђен имперфекатски наставак *-(х)у* ни у имперфекту, ни у аористу. Стабилизација једног наставка у 3л. мн. оба проста претерита може бити подстакнуто оваквим свођењем, додуше уносом имперфекатског наставка, у сретечком говору.

Имперфекат је у живом говору потврђен малим бројем примера, тако да је потреба за реконструкцијом овог дела језичке структуре подразумевала и тражење примера уз помоћ упитника или усмерених тема. Информатори су често уместо очекиваног имперфекта користили перфекат несвршених глагола. Ово сведочи о томе да је имперфекат у врбичком говору у повлачењу.

Нови наставак *-шо* обележје је 1л. јд. имперфекта глагола свих глаголских врста. У 2л. и 3л. јд. потврђен је наставак *-ше*.

Наслањање на сретечко стање у једнини а на јужнометохијски систем у множини, утицало је на то да су у неким глаголским групама основински вокали различити у једнини и у множини.

Стање није до краја стабилисано, тако да се факултативно срећу у истој глаголској групи облици који су сродни сретечком, односно јужнометохијском типу.

---

[165] О временској употреби имперфекта у оближњем сиринићком говору в. Вељовић – Младеновић 2017.

[166] Уп. Младеновић 2019: 660–671.

[167] Овакво уопштавање *-ше* у 3л. мн. имперфекта донекле подсећа на оно у сиринићком говору у неким глаголским врстама (уп. Младеновић 2019: 659–670).

97.1. Имперфекат глагола прве врсте

97.1.1. Облик 1л. јд.:

Ја́ *пе́ч’ешо* ра́кију кəд ми ре́коше за њу́ што о́тишла.; ја́ *је́дешо* је́н пу́т на дə́н, *пре́дешо* ву́ну, па *пе́ч’ешо* и ра́киј̑у, а та́ј дə́н *пл’е́тешо* ч’а́рапе, гу *бо́дешо* ос пр̑сти, то́ј ју́тро *и́дешо* у по́л’е.

Ретко је и: и ја́ *ме́теше* оз њу́.

97.1.2. Облик 2л. јд. и 3л. јд.:

и ти́ *пл’е́теше* оз ме́не, о́на *ме́теше* дво́р, бра́т *и́деше* кут си́на, и Ста́ној *се́ч’еше* бə́н’ак.

97.1.3. Облик 1л. мн.:

пе́космо ра́кију у ње́гов ка́зан, *пе́космо* л’е́бови, *је́досмо* ко́л’ико се и́мало, ми́ по́младе *пре́досмо* и *пл’е́тосмо*.

97.1.4. Облик 2л. мн.:

ми ре́ч’е што *пл’е́тосте* це́л но́ч’, у́веч’ер *му́зосте* кра́ве, *се тре́состе*, *пре́досте*, *пе́косте*.

97.1.5. Облик 3л. мн.:

пл’е́тоше ма́ти и стри́на, *пе́коше*, *се́коше* кəд вр̑не, *пре́доше*.

И: же́не *ме́теше* дво́р.

97.2. Имперфекат глагола друге врсте

У јд. имперфекат се гради од презентске, у мн. од аористне основе. Тако је и у сретечком и сиринићком говору (Младеновић 2019: 662–663).

97.2.1. Облик 1л. јд.:

се гре́ј̑ешо на о́гењ, и ја́ *се сме́ј̑ешо*, *се́ј̑ешо* о́вас, *си́пешо* мл’е́ко за си́рен’е, *о́ч’ешо* да ка́жем, *пе́решо* у ко́рито, *бе́решо* сл’и́ве пот пу́т.

Али и: *о́рашо* ту́ј ду́гач’ку њи́ву, *бра́шо* гра̑, *о́ч’ашо* да гу у́зем.

97.2.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

о́ч’еше да по́бегне, *о́реше*, *бе́реше* гра́н’ч’ики за пот са́ч’, а бра́т па му *си́пеше* ра́киј̑у, *ла́еше* ку́ч’е.

97.2.3. Облик 1л. мн.:

не́ се гре́јасмо мло́го, *о́ч’асмо* да гу прода́демо, *гре́басмо* л’и́ваду до пред но́ч’, *бра́смо* па́ре да ку́пимо ко́ла.

97.2.4. Облик 2л. мн.:

тə́д *си́пасте* ви́но у бу́ре, и ви́ *по́јасте* ка ми́, *се́јасте* ка сва́ка го́дина, а *о́ч’асте* да ви ка́жем, *бра́сте* др̑ва у се́лско.

97.2.5. Облик 3л. мн.:

у на́ша ку́ч’а ма́тере *гре́ʲаше* кре́вет за де́ца, а́ц’офци *се́ʲаше* ч’е́ницу, и ко́мшије *о́ч’аше* да ни по́могневᶠ, о́ни не *бра́ше* за у во́јску.

97.3. Имперфекат глагола четврте врсте

Облици имперфекта граде се од презентске основе.

97.3.1. Облик 1л. јд.:

ӣ́ијешо пи́во оз бра́та, *ми́ʲешо* ко́мпири от ка́л, *ӣка́ешо* по́њаву, и по ма́ло *сӣ́ʲешо*, *дару́јешо*, *вржу́јешо* сно́пови, *ми́ʲешо* су́дови, *ши́ʲешо*.

97.3.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

се ми́ʲеше у дво́р, и о́на *ми́ʲеше* де́ца, ма́ти на́јбрго *ӣка́еше*, а *сӣ́ʲеше* до пла́дне, се́стра му *се раду́ʲеше* бра́ту, та́ј не́дел’а и ч’е́ница *здре́ʲеше*.

97.3.3. Облик 1л. мн.:

све́ је́трве у ку́ч’а *ӣка́есмо*, ги *кри́ʲесмо* у бу́нар, од њи́ *кри́ʲесмо* и ко́кошке а не́ дево́јч’ики, *се раду́ʲесмо* за Ц́ у́рц’евдән.

97.3.4. Облик 2л. мн.:

ви́ *се раду́ʲесӣе* до бо́га, *ӣка́есӣе* и́ за се́бе, *дару́ʲесӣе*.

97.3.5. Облик 3л. мн.:

о́ни *вржу́јеше* на́јбрго, сви́ *болу́ʲеше* од и́сти бо́л’ес, је́трве на́јпрво *ми́ʲеше* сво́а де́ца, сва́тови *ӣи́ʲеше* док се на́пиʲев.

97.4. Имперфекат глагола пете врсте

Глаголи пете врсте имперфекат граде од презентске основе, али су потврђени и примери са аористном основом. Облици у мн. обичнији су од аористне основе.

97.4.1. Облик 1л. јд.:

бри́шешо ц’а́м на пе́нц’ер, *ӣла́ч’ешо* ка да сəм де́те, и ја́ *мо́жешо* да му ка́жем, *ӣла́ч’ешо* за бра́та, *ме́љешо* ко́ломбоч’, *ко́л’ешо*;

и ја́ не *мо́гашо* да ра́ботам, и ја́ *не мо́гашо* да ка́жем, *ма́зашо* ка́ко ми ре́коше, *бри́сашо* а́стал, *мо́гашо* и ја́ да ка́жеш и́сто, *ӣла́кашо* све́ сə[с] зə́ву.

97.4.2. Облик 2л. јд.:

ку́м *не́ мо́жеше* да до́ц’е, а што ти *ӣла́каше* сна́а ју́ч’ер, де́вер *ко́л’еше* две́ сви́н’е кут ко́мшиʲе;

не *мо́гаше* да о́здрави, *ӣла́каше*, *сӣру́гаше* је́но др́во.

97.4.3. Облик 1л. мн.:

сви́ у ку́ч’а *ӣла́ч’есмо*, *бри́шесмо* ру́ке ос ка́навац, *ме́л’есмо* за сви́;

не мо́гасмо да му помо́гнемо, *ӣла́касмо* ка де́ца, *мо́гасмо* и ми́.

97.4.4. Облик 2л. мн.:

за́што *ӣла́ч’есӣе*, ви́ сви́ *ме́л’есӣе* куд на́с;

а *мо́гасӣе* да но́сите, *ма́засӣе* ме́д на л’е́ба, *бри́засӣе*, а *ӣла́касӣе*, а *мо́гасӣе* да завр̀шите, *мо́гасӣе* да ни помо́гнете.

97.4.5. Облик 3л. мн.:

Л’уби́жданци *ме́л’еше* ч’е́ницу, ко́шиј̑е *ко́л’еше* по две́ сви́ње;

ко́шиј̑е *не мо́гаше* да ни по́могнев^{ф}, сви́ *ӣла́каше*, *бри́саше* ру́ке да несе́-види што у́крал’е.

97.5. Имперфекат глагола шесте врсте

Глаголи шесте врсте обе подгрупе чувају основински вокал (*ви́каше* : *у́меше*).

97.5.1. Облик 1л. јд.:

у́мешо и да ме́сим, *у́мешо* да збо́рим, *не́-смешо* ни ре́ч’ да ка́жем;

ви́кашо на сви́, *ме́ӣашо* сла́му у́вис, *мо́рашо* и ја́ да о́тинем, а што *и́машо* је́нога ко́н’а, *бе́гашо* од њи́.

97.5.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

у́нук ми и о́н *у́меше* да во́зи ко́ла, а *сме́ше* ти́ да му ка́жеш;

ви́каше бра́т на де́ца, а зар *ӣрода́ваше* на пи́јац, *се ӣозна́ваше* што по́пија, му *ви́каше* не́што от пе́нц’ер, а *и́маше* и о́н је́на н’и́ва.

97.5.3. Облик 1л. мн.:

сме́смо да се сме́^{ј}емо, *не́-смесмо* ни оз му́жи да збо́римо;

не́ се ӣозна́васмо ни ми́, *да́васмо* го́дину све́кру, *ди́засмо* се́но у сто́г^{к}, *ра́ц’асмо* де́ца де́ би́ло.

97.5.4. Облик 2л. мн.:

а *сме́сӣе* да не до́ц’ете;

ра́ц’асӣе сва́ка дру́га го́дина, *не́масӣе* ни за л’е́ба, а зар *мо́расӣе* да кра́дете, *не́ рабо́ӣасӣе* оз ме́рак.

97.5.5. Облик 3л. мн.:

нити *сме́ше* да не по́гљедав, а *у́меше* да но́сив руко́вец’и;

и на́ши *и́маше* пу́шке, бра́ч’а *мо́раше* да про́дадев и ку́ч’е, *др̀жаше* по два́ до́бра пэ́са, и о́ни *и́маше* и́сто то́ј, *рабо́ӣаше* и у на́с.

97.6. Имперфекат глагола седме врсте

Варијантност основинског вокала имперфекатских облика врбичког говора најприсутнија је у седмој групи у подгрупи *-и* : *-и*, и то различитим основинским вокалима у облицима једнине и множине. И у овој скупини глагола показује се да је експанзија основинског вокала *-е* знатнија у облицима једнине него у облицима множине. У овом говору, како је и у сиринићком

(Младеновић 2019: 667–668), однос *-е-ше* (2, 3л. јд.) према *-и-ше* (3л. мн.) је средство морфологизације којим се разликују облици 2/3л. јд. од 3л. мн.

97.6.1. Подгрупа *-и* : *-и*:

97.6.1.1. Облик 1л. јд.:

тə́д[т] *кр́ш̄ешо* Јóвана, *вáрдешо* мл’éко од мáч’ке, *нóсешо* јéн нáрамак др́ва, *вáрешо* мл’éко, *гáзешо* през вóда, тáј вéч’ер му *нóсешо* мáло шéч’ер, *кóсешо* от пéт сáат, *се ч’ýдешо* штó ми рéч’е.

97.6.1.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

áц’а *грáдеше* пýтинку през бáшч’е, *цéдеше* мл’éко у вéдрица, *нóсеше* дéте у нáруч’е, *се ш̄трáмеше* да му кáжеш.

97.6.1.3. Облик 1л. мн.:

кр́ш̄исмо дéца на врéме, *нóсисмо* свé нáјдобро у пóл’е, *грáдисмо* свé кáко ни рéкла свéкрва, *вáрдисмо* да нé га прéскоч’и мáч’ка, *се ч’ýдисмо* за ти́ја рéч’ови, *кóсисмо* ка да [ј]е нáше.

Али и: *се ч’ýдесмо*, *ч’ýш̄есмо* ка да нéмамо ýста.

97.6.1.4. Облик 2л. мн.:

а *кр́ш̄исте* дéца, *ш̄ál’исте* óген’ за Прóч’ку, *ш̄рескóч’исте* пóток.

97.6.1.5. Облик 3л. мн.:

гáзише вóду, *нóсише* по мáло мéсо, *сви́рише* у тéј сýрл’е, сви́ *се ч’ýдише* оз нáс, у рýке *нóсише* дáрови.

Али и: сви́ *се ч’ýдеше* кáко пóбега брáт.

97.6.2. Подгрупа *-и* : *-е*

97.6.2.1. Облик 1л. јд.:

сéдешо на јен-кáмен’, *сéдешо* до пред вéч’ер, *ми́сл’ешо* да ми [ј]е вóј пóследњо, *збóрешо* оз њý.

97.6.2.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

и слáма *ш̄р́веше* наóколо, гóведар *смр́деше* на лáјна, брáт *збóреше* и за н’ý, ти́ а *сéдеше* до мéне.

97.6.2.3. Облик 1л. мн.:

па ми́ *збóресмо* óн да дóнесе, *сéдесмо* сви́, *ми́сл’есмо* ч’е не ви́кне, *жи́весмо* у При́зрен, *се вр́ш̄есмо* по сéло.

97.6.2.4. Облик 2л. мн.:

му *збóреш̄е* свé кá-било, *ми́сл’еш̄е* за вáс нéма зáкон, на сýд *ч’ýш̄еш̄е* ка да нéмате ýста.

97.6.2.5. Облик 3л. мн.:

и гра́ʲн’е *го́реше*, де́ца *збо́реше* и за то́ј, на́ши *жи́веше* ка́ко *жи́веше*, Стано́јкини си́нови *се вр́ћеше* около на́с.

97.7. Имперфекат глагола осме врсте

И од глагола осме врсте облици једнине и множине доминантно се граде од основа са различитим основинским вокалима. У јд. доминира основински вокал *-е-*, у мн. облици имперфекта граде се од аористне основе. Присуство типа *ћрч’-е-шо* наслањање је на једнинску основу глагола седме врсте.

97.7.1. Облик 1л. јд.:

ћр́ч’ешо да му по́могнем, *ћр́ч’ешо* ка да сəм мла́д, *др́жешо* ста́п до вра́та.

Али и: *ћр́ч’ашо* што́ по́брго мо́гу.

97.7.2. Облик 2л. / 3л. јд.:

што́ *ћр́ч’еше* То́ма, и та́ј по́мицка *бл’е́ʲеше*, ква́ч’ка јо́ш *не́ ква́ч’еше* (*ква́ч’им* : *ква́кала*), *сћру́жеше* о́нуј шти́цу.

Али и:

ква́каше и на́ша ква́ч’ка, *сћру́гаше* је́н ста́п, *ћр́ч’аше* ка ма́нит, о́н *ћр́ч’аше* да га у́вати.

97.7.3. Облик 1л. мн.:

ч’и́к до се́ло *ћр́ч’асмо*, *др́жасмо* по је́ну кра́ву.

97.7.4. Облик 2л. мн.:

га *др́жасће* да не па́дне, и ви́ *ћр́ч’асће*.

97.7.5. Облик 3л. мн.:

о́фце *бл’е́ʲаше* у тр́ло, сви́н’у *др́жаше* за но́ге.

ИМПЕРАТИВ

98. Потврђени су облици 2л. јд. и 2л. мн. императива[168]. Уместо облика 1л. мн. користи се конструкција *нека* + *презенћ*, *ћреба / ва́ља да* + *презенћ*.

Два старија наставка у 2л. мн. доследно су сведена на *-иће*.

98.1. Друго лице једнине

98.1.1. Императив глагола прве врсте

а) Од глагола свих подгрупа императив се гради наставком *-и*:

и́знеси и ја́стаци, *о́днеси* л’е́ба пə́су, *о́днеси* на́шем де́цама, *одне́си*-ги ч’е́рке, *при́неси* слу́бицу до зи́дᵀ, и ме́не ми *до́неси*;

[168] О употреби императива за прошлост у говорима на југозападу Косова и Метохије в. у Младеновић 2000: 367–369, Вељовић – Младеновић 2019.

óбиџ'и тóј што сэм свáрила;

jéди па *úди*, *jéди* и сúрен'е, *úзеди* jóш jéн зáлак; *дáди* ги, *дáди* и кýч'ету, *дáди* ги мáтере, *дáди* му ако óч'еш, *дáди* кýч'ету;

нáклади óген', *úзведи* дéца у двóр, гу *дóведи* дóма, *сэ̄л'еѿи* jóш jéне ч'áрапе, *úсѿреди* и тýј вýну ако úмаш врéме.

Поред основног облика императива *jéди* (*jéди* пóбрго, па *jéди* да úмаш снáгу, *jéди* и тóј), потврђено је и ретко *jéj* сретечког типа:

jéj па д[а] úдемо, *jéj* и тóј лáдно, *jéjѿе* пóвише од нáс, *jéjѿе* и лáдно jéден'е.

Није јасно да ли је у овом облику траг старог императива глагола „јести“ или је у питању апокопа.

б) Глаголи на /-к-, -г-/ имају аналошки предњонепчани сугласник:

вýч'и цéл жúвот на рáмен'а, *се óбуч'и* и úди, *úзвуч'и* ако мóжеш, *ѿрéсеч'и* и вóј jýже, до плáдне *ѿýч'и* грýде.

в) Глагол „рећи“ потврђен је по првој (*рéч'ем – рéкла*) и трећој врсти (*рéкнем – рéкнала*). Потврђен је императив по првој и трећој врсти:

па му *рéч'и* кáко бúло, *рéч'и* брáту за мéне.

И: *рéкни* што нéси мóгала да рáботаш.

г) Императив од глагола **iti* и изведенице:

úди до трóн', jéди па *úди*, *дóџ'и* да ти дáдем, *ѿрóџ'и* през грóбишта у нóч' ако смéш, ми *нáџ'и* jóш jéнога за кóсен'е.

Глагол „отићи“, који је у презентској основи проширен суфиксом *-не-* (*óѿиднем / óѿинем* : *óѿишла*), припада првој врсти. У императиву је присутна и нова основа са /-дн-/: *óѿидни* куд њú, *óѿини* ако смéш да úдеш, *óѿини* да ýзеш и тóј.

д) Глагол „умрети“, који је пришао шестој врсти (*ýмрем – ýмрела*), има императив *ýмри*.

98.1.2. Императив глагола друге врсте врсте

а) Глаголи с односом основа *-je* : *-ja* императив граде додавањем *-j* на основу без *-je*:

áјде му *се нáсмеј*, му *úсѿој* ако знáш тýј пéсму, *згрéj* вóду да окýпамо дéте, *ѿóдгреј* грā̄ па да jéдемо, и тú *ѿóсеј* л'ýтике.

б) Глаголи с односом основа *-е* : *-а* имају наставак *-и*:

óскуби кóкошку, *скýби* и тú, *óри* до плáдне, *úсиѿи* вóду ис кóрито, *ѿóсиѿи* и дéвера да óмије руке, *згрéби* сéно, *нé* ме *лэ̄жи* и тú, *úзлэ̄жи* ако смéш.

в) Глаголи с превојем вокала граде императив од презентске основе без основинског вокала:

збéри и тáјзино сéно, ми *нáбери* мáло грóјзе, па ми úди и *ѿéри* у пóток, *óѿери* ако úмаш врéме.

98.1.3. Императив глагола треће врсте

Ре́кни бра́ч’ама, *ре́кни* де́цама, *се ме́шни* ос ка́мен’ на ја́збака, *ме́шни* ма́ло л’е́ба и ку́ч’ету, *се́дни* при о́ген’ да се згре́ʲеш, *сша́ни* до ме́ц’а, *ви́кни* и Дə́вн’ана, *ди́ни* на ра́мо, *шо́ч’ни* да пи́шеш, *се́дни* до ме́не, *се о́брни* да ви́диш, *шə́кни* ете-ту́ј, *шре́кини* ви́ше ос то́ј, *се ди́ни* прет слу́нце, *о́сшани* и ти́ да ру́ч’амо, ми *се ми́кни* од о́ч’и (и: *ми́ч’и* ми *се*), *о́брни* ако мо́жеш, *гри́зни* ја́буку, а́ј ми *у́дени* и́глу, *и́зл’ени* да ти да́дем, *шо́дини* то́ј што́ ти па́днало, ми *шо́могни* ако и́маш та́кат, му *цу́ни* ру́ку, *цу́ни* ма́тер.

Поред облика по трећој врсти *се ди́гни*, обична је и старија форма *ди́к се*:

Ди́к се, не́ се ди́нала!; – А́ј, бре́, *ди́к се* ви́ше!; – *Ди́к се* и и́ди до́ма!

98.1.4. Императив глагола четврте врсте

а) Глаголи с односом основа *-је* : *-ø*

У императиву глагола ове скупине с основом на *-и* долази до сажимања финалне групе *-ој* > *-и*. Резултат сажимања преноси се и у 2л. мн. императива.

По́ви де́те, ги *и́зми* па нека спи́ʲев, *шо́кри* га да не пре́лади, *шо́кри* и др̏ва, *о́дби* де́те от си́су, *сə́кри* па́ре од ње́га, *шо́шо* је́ну па и́ди, га *у́ви* у ч’а́ршаф, *о́ми* л’и́це, *и́зби* де́те да не́-ләже, *на́би* ко́лци за патл’и́ц’ани.

б) Глаголи ове скупине са основинским вокалом који није *-и*, императив граде наставком *-ј*:

се о́буј пред вра́та, *о́буј* и де́те, *ч’у́ј* што збо́рел’е, а́јде *се и́зуј* и ти́, и ми та́ко *шка́ј* две́ го́дине док се уда́демо.

в) Глаголи с односом основа *-ује* : *-ува* императив граде од презентске основе без финалног *-је*:

шо́шшуј све́кра и све́крву, па ми *ве́руј* ако о́ч’еш, а је́трва и ја́ по по́ла дə́н *ра́сшегњуј* те́сто за пи́та, *за́месуј* сва́ки дə́н, *се сшра́муј* и пре[д] дру́ги л’у́ди.

98.1.5. Императив глагола пете врсте

Гради се од презентске основе додавањем *-и* на основу без основинског вокала:

вр̏жи ко́ња та́мо де́ ти ре́кље, *ка́жи* и тво́ʲема бра́ч’ама, *за́шиши* што́ ти ка́жем, му *на́шиши* и ти́ је́ну пи́сму, *л’и́шч’и* ако не́си за се́бе, *о́бриши* у́ста, *и́змажи* зи́дᵀ ос ка́л; А ја́дна ја́, *се у́вржи* и но́си др̏ва!; *и́змел’и* ко́ломбоч’, а́ј ми *за́кол’и* пе́тла.

98.1.6. Императив глагола шесте врсте

а) Малобројни глаголи шесте врсте с односом *-е* : *-е* императив граде наставком *-и*:

у́зи и со́л, *у́зи* др̏во о[д] де́војч’е, *у́зи* по́гол’ем ја́стак, *у́мри* кəд не́си за се́бе.

б) Скупина *-а* : *-а* у императиву има наставак *-ј*:

бе́гај од о́гењ, *ч’е́кај* при до́л’ни зи́д[т], *лу́пај* у го́ч’, ги *по́терај* ку́ч’ики, *ту́рај* и по ма́ло со́л, *о́ч’укај* се́ме од [ə]рж[ш], *те́рај* ко́ња у вра̑, *и́скопај* ру́пе за во́ч’ке, *пу́ш’ај* о́фце да па́сев, *ра́ботај* док не́-умреш, *бла́сињај* дома́ч’ина што те ви́кна[ј]а на сла́ва, *на́турај* све́ у ко́ш, *на́мотај* ву́ну у клу́пч’е, *о́фарбај* ја́јца, *се ска́рај* оз њу́ ако сме́ш, *ста́љај* по ма́ло се́но, све́ *и́змешај* до́бро, о́дма *про́давај* ако мо́жеш, *се ди́зај* ис тро́н’, *на́метај* све́ у дво́р, *ме́тај* ка́мен’и на њи́, *не-се́-меч’ај* на на́с, га *о́креч’ај* по́брго, *о́брч’ај* зе́мн’у поду́боко, *ва́ч’ај* ги ч’е́л’е, *ви́кај* ги и н’и́, *бе́гај* од ме́не да не́ те у́дарим.

Поред облика *ч’е́кај*, у експресивном изражавању потврђено је и *ч’е́к*:

Ч’е́к ако те у́ватим!; – *Ч’е́к* да ви́диш што [ј]е те́пање!

98.1.7. Императив глагола седме врсте

У обема подгрупама глагола седме врсте наставак је *-и*:

а) Па ти га *у́дри* по ру́ке, *ту́ри* ру́ке у ру́кави, *ку́пи* не́што и за ма́тер, *на́прајте* и ви́ по́гол’ем зи́т[д], *се по́мери* од ме́ц’а, *и́спржи* у ти́гəн’, *у́дри* га сəс мəтку, *ту́ри* ру́ку под ја́стак, *ту́ри* во́ду у ко́тал, и оз јен-ста́п *у́дри*, *у́дри* по сла́ма, *ту́ри* ра́кију, *ту́ри* ра́кију на о́бе ра́мења, *ту́ри* на стре́де, ако *на́прај* гре̑, *и́змери* ос пе́д, *нато́вари* ма́гаре оз др̏ва, *ва́рди* да не у́л’егне ма́ч’ка, ми *о́твори* вра́та, *пу́шти* ги нека и́дев, *кр̏ши* о́раси, *на́прај* јо́ш је́ну пи́ту, му *пра́ти* је́но ки́ло ме́д[т], *ту́ри* јо́ш ма́ло бра́шн’о, *у́сири* и то́ј мл’е́ко, *о́љуши́ти* кро́мид[т], га *ја́ши* о́вога ко́н’а ако мо́жеш (*ја́шим* : *ја́шила*), а́ј ни *сви́ри* да и́грамо (*сви́рим* : *сви́рила*), *о́врши* па се о́дмори (*о́вршим* : *овр̏шила*), га *у́дри* и ти́ (*у́дрим* : *у́дрила*);

б) *ви́ди* гу н’у́, *ви́ди* да не́ма зад вра́та, *ви́ди* гу ч’е́рку, ту́ј *се́ди*, *збо́ри* за она́јзини си́нови, а́јде *збо́ри* за ма́тер, *у́врти*, *ч’у́ти*, *се́ди* да се о́дмориш, *и́згори* и то́ј у ру́ке, а ти́ *о́слаби* ако мо́жеш.

98.1.8. Императив глагола осме врсте:

Др̏жи по́јако, *др̏жи* ву́ј ви́лу, *др̏жи* де́те да и́де, *при́држи* да нато́вари, *тр̏ч’и* бр̏го куд зе́та, *по́трч’и* да сти́гнеш по́брго.

Поред пуних облика *др̏жи* и „бежи“, са нијансом експресивности, и у врбичком говору користе се редуковани облици *др̏ж* и *бе́ж*. Употреба маркирана експресивношћу очувала је старији облик *бе́ж* иако је глагол „бежати“ пришао шестој врсти (*бе́гам – бе́гала – бе́гај*).

Др̏ж да не по́бегне, *др̏ж[ш]* ако мо́жеш, *др̏ж* и ти́ ко́кошке па ч’е и́маш ја́јца,

бе́ж од ме́не, *бе́ж[ш]* да не́ те у́ватив, *бе́ж* позади ма́тер.

98.2. Друго лице множине

98.2.1. Прва врста:

а́јде *и́диште* де́ца у тро́н’, *је́диште* и ви́, *изне́сите* што́ сте до́нел’е, по́брго *про́ц’ите*, *доне́сите* до ју́тре, *истре́сите* све́ сл’и́ве, *пому́зите* и на́ше кра́ве, *оби́ц’ите* бо́стан, *да́дите* за ду́шу, и њу́ гу *уда́дите* у гра́д[т], по́рано *накла́дите* о́гињ, *обу́ч’ите* де́ца, *испе́ч’ите* л’е́ба пот са́ч’, *шу́ч’ите* зми́је у гла́ва.

98.2.2. Друга врста:

згре́јте воду, *се на́смејте* ако ви ка́жем, *по́сејте* ч’е́ницу, *по́јте* ако зна́те пе́му, *жн’е́јте* по́брго (*жњеје́м* : *жњеја́ла*, поред *жњеле́*), *иси́пите* све́ што и́ма, *поси́пите* пр́во све́кра и све́крву, *збе́рите* сла́му по дво́р, *сэбе́рите* пи́л’ич’и, *набе́рите* и ло́боду.

98.2.3. Трећа врста:

се мр́дните ма́ло по́тамо, *се́дните* па да веч’е́рамо, *ста́ните*, *поки́снните* и ву́ну, де́цама *ски́ните* у́рок, *ми́кните* ка́мењи из дво́р (и: *ми́ч’ите*), *ду́ните* у све́ч’а, *ре́кните* што́ се де́сило, *гри́зните* по пу́т.

98.2.4. Четврта врста:

и́змите су́дови, *по́пите* и ви́, *се по́крите* да не osе́бнете, *сэ́шите* то́ј што́ се исце́пало, *се о́мите* на ч’е́шма, *пре́врите* во́ду за пре́солак;

о́бујте де́ца, *ч’у́јте* што́ ви збо́рим, о́дма *се и́зујте*, пр́во *за́ткајте*;

ве́рујте да не́мам, *по́штујте* сва́кога, *заме́сујте* на вре́ме, *не́ се стра́мујте* пред н’и́.

98.2.5. Пета врста:

бр́го *вр́жите* сно́пови, *нама́жите* и то́ј, *обри́шите* ру́ке ос ка́навац, *ка́жите* ако ви [ј]е те́шко, *истру́жите* то́ј што заго́рело, му *запи́шите* де́тету.

98.2.6. Шеста врста:

а) *у́зите* за бра́тову ду́шу, *у́зите* ако ви да́дев, *за́прите* и во́ду у воде́ница, *у́мрите* ако не́-знате да се ч’у́вате;

б) *нату́рајте* је́но на дру́го, а́јде *се и́грајте* на у́л’ица, *вра́ч’ајте* па́ре ако и́мате, *поте́рајте* и ко́зе, *фа́рбајте* ја́јца у ч’е́тврток, *ри́пајте* преко о́ген’, *не́* му *доса́ц’ајте* мло́го, *те́пајте* бу́ве ако ви́дите, *пу́ш’ајте* да про́ц’емо, *се спре́мајте* за сва́дбу, *да́вајте* ако и́мате, се *обр́ч’ајте* по се́бе.

98.2.8. Седма врста:

а) *не́ се л’у́тите* на ме́не, *наки́тите* ку́ч’у, *оно́дите* и то́ј, ги *пу́штите* да про́ц’ев, *кра́тите* ко́лци на ме́тар, *уси́рите* за ја́гл’и[ј]у, *се прекр́стите*, *затво́рите* вра́та, *па́зите* да не́ ве пре́варив, *уга́сите* све́ч’у кэд о́тинев[ф] го́сти, *нало́жите* го́л’ем о́гињ на Про́ч’ку;

б) *ви́диште* а ни́кнало, *жи́виште* ка́ко мо́жете, *вр̑штите*, *увр̑штите* у две́ жи́це, *збо́рите* што́ по́тиво, *се завр̑штите* около се́бе, *ту́штите* нека о́тине, *сви́рите*, *у́дрите* ако мо́рате.

98.2.8. Осма врста

га *задр̑жите* док до́ц'ем, а́ј *кље́ч'ите* у цр̑ква (*кље́ч'им* : *кље́ч'ала*), *тр̑ч'ите* по́брго, *тр̑ч'ите* да не́ ве у́вати ки́ша;

ги *за́дрште* да не о́тинев, *др̑ште* га да не́ ви по́бегне.

ПОТЕНЦИЈАЛ

99. Врбички говор део је ширег ареала у коме је потенцијал доживео аналитизацију свођењем аориста помоћног глагола на честицу *би*.

99.1. Ј е д н и н а

99.1.1. Прво лице јд.:

и ја́ *би ро́дила* да мо́гу у ше́есет го́дине; Ка́ *не́ би* ти *ка́зала* да зна́м!; и ја́ *би ку́тија* ко́ла да и́мам па́ре.; и ду́шу *би* ти *да́ја*, *би про́даја* и то́ј што и́ма, а ко́ј *не́ би во́л'еа* да и́ма па́ре.

99.1.2. Друго лице јд.:

не́ би и́ша у а́ргати да си и́маја пла́ту, и ти́ *би се оже́н'ија*; Да и́маш ра́збој, и о́вде *би тка́ла*.; ти́ *би би́ла* пр̑ва за у и́грање.

99.1.3. Треће лице јд.:

би тре́бало да изэ̑ткамо ч'а́ршафи, *би тре́бало* да о́тине куд а́ц'у, се́но *би се омо́крило* да не́смо га по́крил'е, ни́ко ј *не́ би о́стаја* жи́в[ф], и ко́ломбоч' *би изго́ре*[ј]*а* на то ј слу́нце, бра́т *би се вра́тија* у Врби́ч'ан'е.

99.2. М н о ж и н а

99.2.1. Прво лице мн.:

ми́ *би ку́тил'е* јо́ш је́ну ку́ч'у да и́мамо па́ре, *би* ти *пла́тил'е* да и́мамо, зар *не́ би и́грал'е* да зна́мо.

99.2.2. Друго лице мн.:

и ви́ *би до́шл'е* да помо́гнете, *би о́тишл'е* и у Бе́оград да мо́жете; Зна́м да *би* ни *ка́зал'е* да зна́те.

99.2.3. Треће лице мн.:

Да сте ту́рил'е не́што и́сподт, ту́ј *би па́дал'е* зр̑на.; *би* ги *ува́тил'е* да о́тишл'е по́рано; Кэд *би про́дал'е* ку́ч'е та́мо, о́вде би ку́пил'е дру́ге.

ПЕРФЕКАТ[169]

100. И у врбичком говору присутна је тенденција околних призренско-јужноморавских говора да се перфекат шири у поље употребе других претерита, истискујући употребу имперфекта и плусквамперфекта.

У једнини перфекта актива и пасива стабилна је тродродност. У множини, међутим, у перфекту активу моција рода је доследно истрвена свођењем на општемножински облик на *-л'е,* док у перфекту пасиву опстаје тродродна моција, са тенденцијом елиминације уопштавањем општемножинског *-е*. Овакво слабљење и продор општемножинског *-е* подстакнуто је општемножинским *-ле* у перфекту активу. У мн. перфекта пасива м. р. присутна су два наставка: *-и* и *-е*; у мн. с. р. чешћи су примери са *-е*, ређи са *-а*; у мн. ж. р. потврђен је само наставак *-е*. Поменут распоред наставка у перфекту пасиву корелативан је са стањем у придевским речима (в. т. 76.1, 88), што и није неочекивано с обзиром на то да се глаголски придеви попридевљавају под одређеним условима. Овде треба, међутим, истаћи да потпуне подударности нема, пошто је снага присуства појединих облика у ове две категорије различита – у облицима придевских речи тродродна моција је подложнија продору *-е* форме од оне у облицима перфекта пасива.

У грађењу перфекта актива и у врбичком говору, како је на ширем балканословенском простору призренско-тимочких, македонских и бугарских говора[170], у 1л. и 2л. оба броја обавезна је употреба помоћног глагола, помоћни глагол се редовно изоставља у 3л. оба броја[171].

100.1. Перфекат актив

100.1.1. Ј е д н и н а

а) Прво лице:

не́ *сəм и́ша* мло́го у шко́ла, *сəм до́ша* у тə́мн'ина, бə́ш кəт *сəм до́ша* у ку́ч'а, *сəм до́не*ʲ*а* же́ну до се́ло, у гра́дᵀ *сəм рабо́ш̄таја*, *сəм гра́дија* ци́пел'е, *сəм се́днаја* на пра́гᴷ, *сəм сп̄а́ја* у тро́н', ни́ти *сəм о́раја* н'иве, *сəм у́зе*ʲ*а* же́ну от При́зрен, *сəм се у́боја* на тр́н'и, *сəм до́не*ʲ*а* је́но ку́ч'е, *сəм у́зе*ʲ*а* и па́ре, *сəм* га *ви́де*ʲ*а* на со́как, *сəм се же́нија* два́пут, *сəм ч'у́ја* што ку́пил'е и зво́но, ни́ти ја́ *сəм* гу *зна́ја*;

несəм ра́ц'ала више, а што *си ул'е́нала* у бра́тов ста́н, ни́ти *сəм п̄рего́рила* сəс де́те, па *сəм о́ш̄ишла* и у ро́да, *сəм* му *лу́п̄нала* гла́ву у зи́дᵀ,

[169] О употреби перфекта у оближњем сиринићком говору в. Вељовић – Младеновић 2017б: 38–47.

[170] Белић 1905: 403-405, Стевановић 1950: 135–136, Грицкат 1954: 154–167, Конески 1966: 168, Реметић 1996: 507, Младеновић 2004а: 467, Младеновић 2019: 674.

[171] Облици са помоћним глаголом у 3л. мн. перфекта актива, које М. Павловић наводи за сретечки говор (1939: 205), нису потврђени провером материјала као аутохтони.

сам сл'ѐнала и ја, ни ја́ *не́сам имала* стре́ч'у, све́што *сам и́мала* у ку́ч'а, *сам спре́мила* се́но за зи́ма;

па *несам па́днало*.

б) Друго лице лице:

у са́н *си* ми *до́ша*, и ти *си до́ша* у по́лноч', и ти *си о́тиша* у о́нај н'и́ва, а *си ку́пија* и две́ мо́тике, а *си и́ма*ʲ*а* ко́њи, за́што *си ку́пија* јо́ш зе́мњу; А *си и́ма*ʲ*а* ко́њи за вр́шење?; ти *неси изго́ре*ʲ*а* дрва;

а́ *си се умо́рила*, ти *си оста́нала* је́н ме́сец куд бра́та, *си побе́гнала* у бра́та, па *си бра́ла* па́прач', *си до́нела* два́ руко́вец'а, *си па́сла* се́дом го́веда, а *си ч'у́ла* не́што за старе́-л'уди, а *си ту́рила* у кл'е́т, от ше́с ме́сеца *си* ме *о́стајла*, те́шко *си жи́вела* у се́ло, а беше *си и́шла* по́зади бра́та, ти *си ч'е́кала* до слу́бица, и ти *си сва́рила* гра́, што *неси о́тишла* и у ро́да, а *си збо́рела* оз њѐга; Ми́л'ицо, а де-*си́-била*?; а *си* му *ре́кла* бра́танцу, а *си* га *ви́дела* Ми́л'ета си́ноч';

а што́ *не́си и́зело* све́, и *си се у́спало*, де́ *си о́тишло* по́сл'е.

в) Треће лице:

а на́родᵗ *и́ша* кад је Бо́жич', *до́ша* куд на́с ни́кој ч'о́век, *до́ша* у по́лноч', *о́тиша* на́родᵗ, *о́тиша* за́јац у ку́пус, ко́ња де́вер *во́дија*, а о́н па *се ожѐн'ија* оз њу́, о́н га *но́сија* кр́с, гра́ се *се́јаа* прес ко́ломоч', ти *па́дна*ʲ*а* ва́ј ко́штањ, це́ц' се *пра́ја* от пе́пел, а о́н па *ми́сл'е*ʲ*а* на бра́та, и о́н *се*ʲ*а*ʲ*а* ко́ломоч', *жи́ве*ʲ*а* ка у́довац, му́ж ми *гра́дија* мо́стови, ни *ку́пија* и ја́гње, и Дѐвњан *ко́сија*, *би́ја* у л'и́вада сѐс ку́ч'ики, а му *се исце́паја* и о́пѐнак, *изра́сна*ʲ*а* ко́ломоч', *се иса́бија* ра́ди[ј]он, *у́зе*ʲ*а* је́нога ко́н'а, *пу́штија* кра́ве у л'и́вада; А зар и те́бе те *о́стаја*, сиро́тицо?; *до́не*ʲ*а* је́н то́вар жи́то, ц'а́ндар *до́ша* одоздо́ла, н'е́кња му *се ожѐн'ија* си́н, и о́н ми *у́мре*ʲ*а*, а бра́т кѐт ти́-*бија*;

до́шла и у на́ш дво́р, му *се обл'и́зн'ила* и ч'е́рка, *до́шла* за је́н са́ат, *у́мрела* је́на не́дел'а пред Ц'у́рц'евдѐн, ни два́ дѐна *не́-била*, вѐздѐн *се пла́шила* од му́жа, *па́днала* на пе́сак; А за́р и је́трва *ре́кла*?; *не ра́ц'ала* мло́го ч'е́ница, а сна́а па *посипу́вала*, *и́мала* и две́ зѐве, *не́ збо́рела* о[с] зѐва, *се ме́тала* на зѐву, ми *доса́дила* је́на вѐшка, а и мо́ја сна́а *рабо́тала*, а ма́ти му *пре́ла́дила*, *до́шла* сѐᶜ своја́-деца, *до́шла* оᶜ сво́ја де́ца, не́коа ма́ч'ка *и́зела* ме́со, га *испра́тила* до вра́та, ни́ти о́на ме́не ме *зна́ла*, сва́дба *би́ла* три́ дѐна, пр́ва же́на ми *у́мрела* мла́да, ма́ти ми *у́мрела*, ни је́на н'и́ва *не́ оста́нала*, сто́ка ни *па́сла* у се́лске л'и́ваде, му *оста́нала* пу́шка, *по́ала* оз дево́јч'ики, њо́јна ма́ти де́сет *ро́дила*, мла́да *и́шла* на ко́ња, по́зади се́ло *и́мала* шу́ма, ни тѐд *не́-знала*;

на́пре се *жи́вело* сѐс му́ке, а сѐкᵍ се́ло *опу́стело*, *не́ мо́гало* да се жи́ви, а *и́мало* ше́есет ку́ч'е, бо́шч'алак се *да́вало*, и то́ј се *купу́вало*, *и́мало* то́ј и на стре́де, му́шко *тре́бало* да о́стане у ку́ч'а, *и́мало* сто́ка, се *гљѐдало* по фами́л'и[ј]е ка́кав је мо́мак, *оста́нало* са́мо ка́мен'и, *зна́ло* се ме́сто, по́сл'е све́ се *они́штило*, ова́јзино де́те *до́шло* куд на́с, пу́сто *оста́нало*, све́ *запу́стело*, *не́мало* пре́возᶜ, *не́мало* ни́што, ма́тере гу *се сло́шило*, се *рабо́тало* и но́ч'ом,

се *пу́цало* и у дə́н, на́пре *не́мало* ни аусто́буси, и ту́ј *и́мало* све́што, *и́мало* не́што мецʼу бра́чʼа, *не́мало* ни мо́стеви, и́спод Ра́внʼиште *не́мало* лʼи́вада, *и́мало* јено-гу́но у се́ло, де́те ни *спа́ло* у ко́лʼепка, се *вр́шило* по гу́вна, ра́мо му *се уши́нало*, ги *се учʼи́нило* де́цама, му *оста́нало* јо́ш је́но го́ведо, по́весел од бра́та *не́мало*, *не́мало* лʼи́сти на гра́ʲнʼе, *и́мало* о́кичʼ на тр́нʼи, *тре́бало* да на́пунʼим бу́ричʼи, де́те ни *ма́ало* сəс ру́ка, ни *ма́вало* ис ку́чʼа, *тре́бало* да ни до́несе, *и́мало* ку́колʼ у чʼе́ницу, на гу́вно се *вр́шило*, ми *те́кнало* за за́јци, и де́те *па́днало*, *тре́бало* да спи́јем, слу́нце *огре́ʲало*, *тре́бало* да жње́ʲемо, *и́мало* би́чʼи под мо́с, *тре́бало* да про́цʼем прес При́зрен, *и́мало* на телʼе́визор, на́пре *и́мало* и о́бојци, *и́мало* ја́јца за Ве́лʼигдəн, би́чʼи *и́мало* два́ ја́збака, цве́чʼе *цве́тало*.

100.1.2. М н о ж и н а

а) Прво лице:

смо и́малʼе је́нога ко́ʲнʼа, о́бојца *смо рабо́талʼе* у ба́шчʼа, зе́мнʼу *смо рабо́талʼе*, кəт *смо до́шлʼе* у При́зрен, у гра́дᵀ *смо до́шлʼе*, *смо на́прајлʼе* ку́чʼа кут ка́сарна, *смо чʼе́калʼе* пот цре́шнʼу, *смо чʼу́калʼе* у две́ sво́на, па *смо и́малʼе* два́ пə́са, *смо дола́зилʼе* куд мла́ду ју́тре, коломбо́чʼница *смо је́лʼе*, а *смо мо́галʼе* и да сəплʼе́темо цʼе́мпер, у пе́пел *смо* га *ту́ралʼе*, *смо о́тишлʼе* сə[с] зə́ву, *смо* ги *те́палʼе* вə́шке, сви́ *смо би́лʼе* у ку́чʼа за Бəнʼи́-вечʼер, све́ *смо ту́ралʼе* у ко́шеви, *смо чʼу́валʼе* ста́ро си́реʲнʼе, *смо ма́залʼе* гу́вна оз ла́јна, *смо бра́лʼе* тр́шинке, *смо да́валʼе* за Ве́лʼигдəн, *смо је́лʼе* у чʼа́наци од зе́мнʼа.

б) Друго лице:

а *сте* ги *кр́милʼе* го́веда, и ви́ *сте поко́силʼе*, док *сте би́лʼе* у гра́дᵀ, до́бро што *сте* ги *исте́палʼе*, па *сте порабо́талʼе* до́ма, а ви́ *сте* ми *на́прајлʼе* ма́цʼиʲе, кəт *сте и́шлʼе* за др́ва, про́шла го́дина и ви́ *сте и́секље* др́ва, *сте се поде́лʼилʼе* ка лʼу́ди, се ви́ди што *сте оте́кналʼе* от спи́ʲенʼе.

в) Треће лице:

на́прајлʼе зи́дови, а ку́делʼе *и́малʼе* у свака́-кучʼа, ама јо́ш не́ гу *по́крилʼе*, лʼу́ди *и́шлʼе* и по ра́боте, лʼу́ди *преда́валʼе* др́ва, ни́коʲи *и́шлʼе* по ра́боте, ко́ј *не́ мо́галʼе*, пр́во *о́тишлʼе* мла́ди, ста́ри *оста́налʼе*, ста́ри *и́змрелʼе*, бра́чʼа *се поде́лʼилʼе*, *о́тишлʼе* љу́ди по по́добро, а и о́ни ма́ло *оста́налʼе* у се́ло, ће́рке му *се у́далʼе*, де́ца му *на́прајлʼе*, о́тац и ма́ти ми *у́мрелʼе* ра́но, па *се кри́лʼе* у па́прачʼ, ги *оте́кналʼе* тр́буси, а ви *сте* се *ме́талʼе* ос ка́менʼи, му́жи па *пу́цалʼе*, *не́ тре́балʼе* да ка́жев, *о́тишлʼе* куд бра́та, о́вија При́здренци *до́шлʼе*, оз о́вија лʼу́ди што *побе́гналʼе*, Ши́птари *пу́цалʼе* и на о́вија во́јници, све́ *кажу́валʼе* же́нама, *па́днналʼе* од гње́здо, га *на́шлʼе* у При́зрен под мо́с, на́пре *пра́јлʼе* мо́стови, *и́малʼе* гру́де у нʼи́ва, вра́пчʼики *и́малʼе* на цре́шње, мло́зина *не́ сти́гналʼе* до се́ло, му *иско́чʼилʼе* не́коʲе вр́ге, ни *ко́палʼе* за па́ре, *и́малʼе* ко́ломочʼ, *смо спа́лʼе* по тро́нʼови, *попа́далʼе* лʼи́сти, се *пра́јлʼе* тро́нʼеви

от штиће, *и́мал'е* два́ ко́ња у дво́р, *не́* се *виџ'у́вал'е* л'у́ди, о́бедбе сна́ве му *се обл'и́зн'ил'е*, *до́шл'е* ми на сла́ва, *се нако́шил'е* и је́жеви, а љу́ди *и́шље* прес по́ље, си́нови *не́-знал'е*, та́д *поко́сил'е* л'и́вада, ни бра́ч'а *не́-могље* да до́џ'ев[ф], ку́ч'ики гу *оше́рал'е* ме́чк'у, ја́ган'ци *па́сл'е* у л'и́вада, што *збо́рел'е* ста́ри, Врби́ч'анци *не́ урабо́шал'е*, му́жи *рабо́шал'е* по́више од же́не, же́не *фа́рбал'е* ја́јца, бра́ч'а *се са́стајл'е*, на гра́ња *и́мал'е* тр́н'и.

ОБЛИЦИ ПАСИВА

ПАРТИЦИПСКИ ПАСИВ

101. Перфекат пасив

Гради се од перфекта глагола „бити“ и трпног глаголског придева.

101.1. Ј е д н и н а

а) Прво лице:

Са́м би́ја же́њеш кад у́мре и о́н.; и *са́м би́ја о́буч'ен* ка се́л'ачко де́те;

ка́ не́-памтим кат *са́м би́ла уда́дена*, и *са́м би́ла покри́ј'ена* преко гла́ва оз не́коа ма́рама, јо́ш *не́са́м би́ла ски́наша* от ко́ња.

б) Друго лице:

а зна́ш де́ *си би́ја кр́стен*, а ти́ ба́ш *си би́ја па́зен*; Кат смо те на́шл'е пот пу́т, све́ *си би́ја и́згазен*.;

ко́л'ико *си би́ла ве́рена*, па *си би́ла уте́пана* од жн'е́ј'ен'е.

в) Треће лице:

и ко́н' *би́ја на́ран'еш*, о́гењ *би́ја на́кладен*, и о́н *би́ја на́спан*;

а ко́шул'а *би́ла наве́зена*, и ко́била *би́ла упре́гната*, ч'е́рка му *би́ла запро́сена*, и муч'е́ница *би́ла напра́ена*, ма́ти *би́ла увр́зана* оз др́ва, це́ла њи́ва ни *би́ла пožéј'ена*;

би́ло забра́њешо да се се́ди на пра́г[к], гу́вно *би́ло поме́тено* јо́ш си́ноч', а да се пу́ца *би́ло забра́њешо*, и јо́ш је́но ку́ч'е *би́ло уте́пано*, све́ што тре́бало *би́ло обри́сано*, се́но *би́ло расту́рено* да се осу́ши по́брго, и на́јмладо *би́ло оми́јено*; Сва́ко де́те *би́ло* и́ *наје́дено*, и́ *напи́ј'ено*.; де́те јо́ш *не́* ни *би́ло кр́стено*.

101.2. М н о ж и н а

а) Прво лице:

Смо би́л'е вр́зани док не во́дил'е да не за́творив.; Кат смо се вра́тил'е до́ма, све́ *смо би́л'е исце́пани*.; па ти *смо би́л'е гљеда́ни* ка да смо кра́л'еви; и сви́ [заробљени војници] по ре́д[т] *смо би́л'е исте́пани*;

и ми *смо би́л'е уте́пане* од се́лске ра́боте, а ко́ј не пи́таа а *смо би́л'е на́спане*, *смо би́л'е оку́пане* па да ме́симо ко́лач за сла́ву, све́ *смо би́л'е ве́рене* у седо́мнаес го́дине.

б) Друго лице:

а ви́ *сте* це́л жи́вот *би́л'е наму́ч'ени*, би́ч'и *сте би́л'е наје́дени*, ми ре́коше што *сте би́л'е те́пани*;

ру́кави му *би́л'е исце́пане*, а кр̀стови у на́ше гро́бишта *све́ би́л'е искр̀шене*.

в) Треће лице:

Ти́ја во́јници *би́л'е уте́пани* прет ка́сарна.; сви́ *сте би́л'е ро́дени* прет са́м рат, и Врби́ч'анци *би́л'е затво́рени* оз дру́ги л'у́ди; и ја́рич'и *би́л'е за́клане*;

ку́ч'е *би́л'е изго́рене*, ста́ре же́не *не́-бил'е оте́ране*,

по́л'а *би́л'е неурабо́тане*, све́ вра́та *би́л'е искр̀шене*, и ло́јза *би́л'е о́бране*, бра́ч'а ми *би́л'е расту́рене* по све́т.

102. Презент

102.1. Ј е д н и н а

а) Прво лице:

ро́ден сам у Врби́ч'ан'е, ја́ *сам* ти *по́стаен* за кме́та у се́ло, и *сам о́бу́ч'ен* ка за сва́дбу, а мло́го *сам изра́бо́тан*;

не́сам ви́ше *уда́дена*, и *сам проме́ње́та* за у лаза́рице, а *сам обу́ч'ена* го́споцки.

б) Друго лице:

а зна́ш де́ *си кр̀стен*, све́ *си и́скал'ан*, пр̀во ти́ *си по́викан*, а *си на́ʲеден*;

и ти́ *си пробу́дена*, па ти́ *си уте́пана* од жн'е́ʲен'е.

в) Треће лице:

бра́т јо́ш *не́ʲе же́ње́т*, ко́њ *је у́прегнат*, а ти ʲ*е сва́рен* гра̑;

и ко́била ʲ*е упре́гната*, а све́ч'а ʲ*е уга́сена*;

гу́вно ʲ*е поме́тено* јо́ш си́ноч', сви́ што тре́бало *је обри́сано*, се́но ʲ*е расту́рено* да се о́суши по́брго.

102.2. М н о ж и н а

а) Прво лице:

сэг ми́ *смо исте́рани* и[з] сво́ʲе ку́ч'е, *смо оста́ени* о́вде да цр̀кнемо, све́ *смо исце́пани*,

и ми́ *смо уте́пане* од се́лске ра́боте, а ко́ј не пи́та а *смо на́спане*, све́ *смо уда́дене* у и́сту ку́ч'у.

б) Друго лице:

сви́ *сте ро́дени* у и́ста го́дина, а *сте умо́рени* от ко́сен'е, ни́ти *сте на́спани*, смо ч'у́л'е што *сте заро́бени*,

не́сте ни *у́морне* от ку́ч'не ра́боте, а *сте измр̀знате* от сту́д.

в) Треће лице:

свѝ ч’áршафи трéбало да *са истрéсени*, вóлови *са нарáњети*, кóʲн’и *са распрéгнати*,

свé му *са удáдене*, кýч’е ви *са опл’áч’кане*, и бóшч’е *са ткáене*,

дрва *са исцéпане*, свé врáта *са искршене*, и лóјза *са óбране*,

брáч’а ми *са растýрени* по свéт, мóји брáч’а *са растрвени* по цéл свéт.

103. Имперфекат

Потврђен је само имперфекат пасив у једнини.

103.1. Ј е д н и н а

а) Прво лице:

а и јá *бéшо зáтворен* двáпут, двáпут *бéшо опéрисан*;

јá *бéшо скѝнати* да се óкупам, *бéшо обýч’ена* за свáдба, и јá *бéшо испрóсена*.

б) Друго лице:

а *бéше* и ти *жéњет*, и ти *бéше ýспан* на нóге;

пáмтим и тѝ кəд *бéше испрóсена*, и тѝ *бéше удáдена*, а *бéше* и тѝ *увржýвана* да нóсиш снóпови, и тѝ *бéше утéпана* од жн’éʲен’е.

в) Треће лице:

брáт јóш *нé* ми *бéше рóден*, а *бéше прóбуден*, кóњ *бéше натóварен*;

па *бéше покрѝʲена* прет свáтови, и тѝ *бéше стéгнати* ос пóјас; кóл’ико *бéше вéрена*, и тáј гóдина н’ѝва *бéше посéјана*;

Море, дéте, а *бéше* и тѝ *подѝнато* ýвис?; гýвно ни *бéше напýњето* о[з] снóпови, а тóј пѝл’е а *бéше л’ѝпцано*.

104. Футур први

104.1. Ј е д н и н а

а) Прво лице

а јá *ч’е бѝнем* óсуден.

б) Друго лице:

нéси крѝв а *ч’е бѝнеш зáтворен*, *ч’е бѝнеш ýгњавен* од њѝ, а тѝ *нé ч’е бѝнеш óжен’ет*, *ч’е бѝнеш закóпана* тýј дé ч’е ýмреш.

в) Треће лице:

и óн *ч’е бѝне ýватен*, свé *ч’е бѝне спрéмено* за тáј дə́н, и сéно *ч’е бѝне тýрено* у пл’éвња.

104.2. М н о ж и н а

а) Прво лице:

мѝ *ч’е бѝнемо намýч’ени* пóвише о[д] дрýги.

б) Друго лице:

и вѝ *ч’е бѝнете запóсл’ени* у државно.

в) Треће лице:
сви́ ч’а́ршафи *ч’е би́нев о́прани*,
ку́ч’е *ч’е би́нев покри́ене* до се́птембар,
а *ч’е би́нев исце́пане* све́ дрва, све́ де́ца *ч’е* ни *би́нев школу́ване*.

РЕФЛЕКСИВНИ ПАСИВ

105. Рефлексивни пасив, који иначе није чест у врбичком говору, гради се речцом *се* уз прелазни глагол у личном глаголском облику:

де́војка *се уда́вала* ка́ко о́ч’ал’е ста́ри, во́лови *се те́рал’е* у пла́н’ина да па́сев, све́ де́ца *се у́ч’ил’е* да ра́ботав и у по́л’е, у Врби́ч’ање *се узи́мал’е* же́не и от Стре́цку; Же́нски ја́рич’и *се ч’у́вал’е* за мл’е́ко, а му́шки *се кла́л’е*.; дрва за зи́ма *се ста́л’ал’е* у дрвл’аник, би́ло и то́ј да *се те́рал’е* сна́ве ако не́-бил’е ка што ва́л’а.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВИ

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

Ј е д н и н а

106. Близина сретечког говора без последица је по судбину *-л* на крају слога (в. т. 21.3.3), у шта се могу обројити и облици јд. радног глаголског придева м. р. Наставком *-а / -ја* у овом облику врбички говор се у потпуности уклапа у шири призренско-јужноморавски ареал.

У облицима јд. стабилна је трородна моција рода (*до́ша*, *до́шла*, *до́шло*), у множини је и овај говор захватила иновација неутралисања моције рода свођењем на општемножински наставак *-л’е* (в. т. 100).

106.1. Једнина мушког рода

106.1.1. Глаголи прве врсте

а) Глаголи прве врсте са секундарним полугласником у једнини м. р. граде овај облик додавањем наставка *-а* на сугласничку основу:

и о́н *и́ша* да ви́ди, *о́тиша* до не́ко^{ј}е ме́сто, нити *сам про́ша* бл’и́зо, и о́н *у́л’ега* да ви́ди, ка́ко *си се и́сека*, ни́ ми *ре́ка*, зар *не́* ти *ре́ка*, гу *сву́ка* за стра́моту, ни де́те *не́си о́бука*, па и о́н *сл’е́га* низ бр̑до, Бла́гој *стре́са* ч’е́л’е от се́бе, *си се ди́га* пред је́н са́ат, *па́са* ги го́веда до се́ло, *и́спека* и ко́штањи, *се и́сека* оз но́шч’е, *се́ка* дрва де́ го́дер мо́гало, *по́муза* ко́зу, а ти *по́раса* си́н (и: пора́снаја), *о́бука*, *пре́сека*, *и́звука*.

В. примере и у т. 91.1, 100.1.1.

Од глагола „моћи“ у јд. радног глаголског придева м. р. потврђени су облици са сугласничком и самогласничком основом:

Нити *мо́га* да ни по́могне, де́ *си мо́га* и ти́ да у́зеш, ја́ *сам мо́га* да ви ка́жем;

*мо́га*ʲ*а* да се и́згуби по пу́т, и ја́ мо́гу ако *си мо́гаа* ти́.

б) Глаголи прве врсте с основом на самогласник граде радни глаголски придев наставком *-ја*, уклапајући се на тај начин у скупине глагола од друге до осме врсте.

Бо́г му *да́ја* да и́ма и си́на, де́да ти *ӣа́ја* на пу́т, а о́н по́меʲа дво́р, Јо́ван *ӣо́меʲа* гу́вно; До́бро ди Бо́гᵏ *да́ја*!; *се на́јеа* и о́тиша, *и́зеʲа* све́ што на́ша, ги *до́неʲа* до́бар да́р, ни *ӣри́неʲа* да је́демо, *и́знеʲа* на а́стал, *да́ја* па́ре да се пла́ти, гу *у́даʲа* ч'е́рку, *кла́ја* о́гањ у о́гњиште.

В. примере и у т. 91.1, 100.1.1.

106.1.2. Глаголи од друге до осме врсте:

би́ја је́н ч'о́век у Врби́ч'ан'е, би до́ша да *мо́гаја*, а то́ј л'и ви *збо́реʲа*, па *си се на́сӣаја*, *у́зеʲа* је́но др́во, *оӣки́наʲа* гра́н'у, гу *ӣу́шӣија* да о́тине на́двор, *о́сӣаја* бес па́ре, *ӣо́ч'еʲа* да ʲе́де, се *сӣа́сија*, бра́т му *у́мреʲа*, *сэ́м се бри́наја* за ње́га, *изо́раја* све́ што *ӣре́баʲа* да и́зоре, *га́зија* ка́л, *о́ч'аја* да ви́ди, *о́мија* ру́ке, на́јбрго *вржу́баʲа* о́н, му́ж а *ӣка́ја*, *ӣо́ч'наја*, *у́зеа* да ви́ка, *ва́рдија* пи́л'ич'и, он на́јпрво *ӣоко́сија*.

В. примере и у т. 91.2–91.8, 100.1.1.

106.2.1. Једнина женског рода:

Ти *до́шла* Бо́рика, *ре́кла* да и́ма гра̑, *и́зела* све́ што оста́нало, *ӣе́кла* л'е́ба у цре́пул'а, а *си се огре́јала*, *не́ч'ала* да ни ка́же, *о́ӣрала*, и сл'и́ве *сэ́м бра́ла*, це́л жи́вот ма́ти *ӣка́ла*, *се уврж́ула* да но́си, и *се орадо́вала*, а што́ *си ӣла́кала*, ни́ти *си мо́гала* да по́могнеш, *га́зила* през тра́ву, *кр́сӣила* сви́ у́нуци, *не́* ми *збо́рела*, *се́дела* у н'и́ три́ дбна.

В. примере и у т. 91.1–91.8, 100.1.1.

106.3.1. Једнина средњег рода:

нити се *збо́рело* оз му́жа, нити *сме́ло* да се збо́ри, оз ко́н'и се *вр́шило*, се́ло два́пут *го́рело*, свбо́но *лу́ӣало*, де́те те *ви́кало*, л'е́ба се *ӣр́ӣело*, *не́ ра́ц'ало* мло́го, ми́цко *си се ро́дило*, ми се *скр́шило* вре́тено, се *збо́рело* и за то́ј, де́те ни *се орадо́вало*, де́те *ӣла́кало* за ма́тер.

В. примере и у т. 91.1–91.8, 100.1.1.

106.4. Множина:

Смо се́днал'е да се одмо́римо, сви́ му́жи *се обр́ч'ал'е* да ви́див, *не́смо но́сил'е* му́стач'и, гра́ње *се скр́шил'е*, све́ на на́с *ӣу́цал'е*, а ку́ч'е све *изго́рел'е*, *ӣка́л'е* та́ко ка́ко *ӣка́л'е* ста́ри, *сва́рил'е* све́ што ва́л'а, оз је́трве *смо се сла́гал'е* до́бро, *иско́ч'ил'е* на со́как и на́ше ма́тере, *ӣро́шл'е* је́не ко́ла.

В. примере и у т. 91.1–91.8, 100.1.2.

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

107. Дистрибуција наставака *-н / -ш* у трпном глаголском придеву у врбичком говору онаква је каква је у ширем српско-македонском ареалу[172]: присуство *-н- / -њ-* у слогу испред наставка условљава наставак *-ш*, одсуство назала подразумева наставак *-н*. Од овог дистрибуционог правила у врбичком говору одступа трпни глаголски придев глагола *ýзем – ýзела* и *зáпрем – зáпрела* („затворити, замандалити“):

Штó ýкраја у мáгацин, свé му *бúло ýзешо*.; свéкар ми *бúја ýзеш* у óбе нóге, и тéј л’úваде ми *са ýзеше*, врáта *бúл’е зáпреше* о[з] сóва, пóток *бúја зáпреш* да нé-иде вóда у сéло.

Присуство наставка *-ш* у овим глаголима потврђено и у околним говорима (уп. Младеновић 2019: 683).

Од глагола „дати“ трпни глаголски придев потврђен је само с наставком *-н* (*удáдена*, *прóдаден*, *дáден*), што је условљено одсуством односа *дам - дала* у систему основа у врбичком говору, тако да се овај говор том особином наслања на сретечки, пошто се у околним призренско-јужноморавским говорима овај глаголски облик јавља и с наставком *-ш* у оквиру шесте врсте[173].

107.1. Трпни глаголски придев глагола прве врсте

Трпни гл. придев од глагола прве врсте гради се од презентске основе:

а девóјч’ики *бúл’е* л’éпо *обýч’ене*, и јéно *пéч’ено* јáре, у мóје дéч’инство смо нóсил’е свé *пл’éшено* и ткáено, и јéна јáбука *набóдена* на бáјрак, збéри и тéј *истрéсене* сл’úве, јéне *вéзене* ч’áрапе, а кóј па бúја *нáʲеден*, á ти ʲе *пéч’ен* л’éба, óвај пóстара ги ʲе *удáдена*, и тéј *са удáдене*, á ти ʲе *пóмешен* двóр.

107.2. Трпни придев глагола друге врсте

Трпни гл. придев од глагола друге врсте гради се од аористне основе:

јóш *нé* ми *бúло óрано*, á ти ʲе *изóрано*, рáло му *бúло кóвано* у Прúзрен, á ти ʲе *грéʲана* рáкија, би трéбало да ʲе *посéʲана* и вáј н’úва, а штó *нé* ти ʲе *посéʲано*, дóма дóшла свé *огрéбана*, тáмо ти ʲе *óдрано* јáре, сéно јóш *нé-било згрéбано*, свú *бúл’е посúпани* по рéдʳ;

нéч’е да нóси *нéпрано*, рáшири и тóј *óпрано*, а ти ʲе *óбран* грā́, унéсите и тóј што ʲе *збрáно*, тýј ги сéдело *нáбрано* сúрење.

107.3. Трпни придев глагола треће врсте

Трпни гл. придев од глагола треће врсте гради се од аористне основе:

јýже јóш *нéʲе зашéгнашо*, á ʲе *сшéгнашо*, ка да га вúдим да úде *óгрнаш* ос кóжув, кáјмак *бéше скúнаш*, а штó ми дáваш *укúснашо* мл’éко, дéте *бéше скúнашо* да се óкупа, цр̏ква пóново *бéше подúнаша* на úсто мéсто, ýзи тýј

[172] Летаратуру о овом питању в. у Младеновић 2019: 683, нап. 275.

[173] Младеновић 2019: 614–615, 683.

отки́нату гра́њу, но́кат ми ʲ*е о́ткинат*, *на́тната* ч’а́рапа, *ски́ната* ко́шул’а, до́ша *смр́знат* од на́двор, се́но јо́ш *не́-било ди́гнато*.

107.4. Трпни придев глагола четврте врсте

а) Трпни гл. придев од глагола четврте врсте с односом основа *-је* : *-ø* гради се од презентске основе:

све́ би́ло *тка́ʲено*, *тка́ени* ч’а́ршафи, се́но би́ло *покри́ʲено*, а ка́ко да се жи́ви у *непокри́ʲене* ку́ч’е, сви́ су́дови *би́л’е оми́ʲени*, де́ца *би́л’е* на́јпрво *оми́ʲени*, а сва́тови бо́ш *би́л’е опи́ʲени*, ул’е́гнал’е *обу́јени*, па у́зеш *ври́ʲено* мл’е́ко, би́ја *са́кри*ʲ*ен* у дру́го се́ло.

Различит онос основа глагола „жети“ и у врбичком говору има за последицу два различита облика трпног глаголског придева: н’и́ва оста́нала *недожн’е́ʲена* : не́ се о́стал’а *недо́жн’ето*.

б) Трпни глаголски придев од глагола подгрупе *-ује* : *-ува* гради се од аористне основе:

ни то́ј *не́-било дару́вано*, о́дма ч’е по́пије *доси́ту́вану* ра́кију, на́ша *одвржу́вани* сно́пови, те́ј ру́пе о́дма би́л’е *затру́ване*.

107.5. Трпни придев глагола пете врсте

Осим од глагола „млети“, од кога се трпни глаголски придев гради од презентске основе (а́ ти ʲ*е изме́л’ено* жито, ме́со *би́ло* до кра́ј *изме́л’ено*), од осталих глагола пете врсте – укључујући и глагол „клати“ – овај глаголски облик гради се од аористне основе.

И́шла *увр́зана* оз др́ва, а же́не *би́л’е увр́зане*, па на ме́не ма́нистра *нани́зане*, де́те ми *би́ло* све́ *изма́зано*, збо́риш за то́ј *за́клано* те́л’е, ви́кав^{ф} – и́мал’е и *за́клане* л’у́ди, а ви́до је́но *л’и́цано* ко́кошч’е, ко́н’ ни ʲ*е за́врзан* до по́ток, све́ ʲ*е обри́сано*, *остру́гана* шти́ца.

107.6. Трпни придев глагола шесте врсте:

У́зет је у ру́ке, ч’е́рка јо́ш *не́* ми *би́ла у́зета*, ч’у́каја *у за́прета* вра́та;

ко́лац *би́ја у́ч’укан*, нити *бе́ше за́копан* ка́ко тре́ба, та́ј ми ʲе *по́знат*, да́ј ми *де́л’ане* др́ва, у́зе не́што *замо́тано* у л’и́сти, бра́шн’о *би́ло изме́шано*, не́мој да о́буч’еш *ице́пано* о́дело, и пр́во *фа́рбано* ја́јце, и́зеди то́ј што́ ʲ*е спре́мано*, др́ва би́л’е *насла́гане* до зи́д, и ко́ломбоч’ʲ*е о́копан* на вре́ме, вре́ме би́ло *изме́шано*.

107.7. Трпни придев глагола седме врсте

Глаголи седме врсте обеју подгрупа, како је и иначе у околним говорима, трпни глаголски придев граде наставком *-ен* који се додаје на основу без основинског вокала. Нов начин творбе има за последицу изостанак резултата јотовања (а).

У мањем броју глагола ове глаголске врсте на месту очекиваног /*-не-*/ у финалном слогу основе среће се /*-ње-*/ (б), које на први поглед представља

остатак наслеђеног јотовања. Овакво /*њ*/ у /-*ње*-/, међутим, преузето је из основног глагола са групом /*ни*/, у којој се умекшава назал (*на́ӣуњим*, *на́рањим*, *о́жењим*, *ра́њим*, *о́дбрањим*, *ӣро́мењим*, *на́мењим*, *у́цењим*; в. т. 21.6.2.2а). Овом особином врбички говор приближава се северношарпланинским говорима Средске и Сиринића (Младеновић 2019: 690).

а) Све́ би́ло *наре́дено* на а́стал, вра́та ни *са заӣво́рене*, а сто́ка *би́ла загра́дена*, што́ и́ма да се ко́си ако је л'и́вада *изга́зена*, е́не гу на *о́ӣворен* пе́нӡ'ер, јо́ш *не́-била ро́дена*, до́не^{ј}а *но́сене* палто́лоне, де́ се је́де *неӣр́жено* ме́со, све́ би́ло *заӣво́рено*, да пи́је *ва́рено* мл'е́ко, висме́ница ви́си *зака́ч'ена* на ба́скију, а му је *ја́вено* за н'и́, но́сија *закр́ӣени* о́пәнци, све́ *би́ло уде́сено* да се о́жењи, на́јвише во́л'еа *го́ӣвено*, све́ *би́ло изго́рено*.

б) Мла́да *би́ла ӣроме́н'еӣа*, а си́н *је же́њеӣ*, јо́ш *не́^{ј}е же́н'еӣ*, ре́ка што *са* о́фце *одбра́њеӣе* од ву́ци, и́спи *наӣу́н'еӣу* ч'а́шу, а́мбар би́ја *на́ӣуњеӣ* до вр̄́, скр́шија *на́ӣун'еӣ* кр́ч'аг^{к}, зе́т ми би́ја *у́цењеӣ*, и је́н во́јник *бе́ше ра́н'еӣ*, да по́могне је́нога *ран'е́ӣога* ч'о́века, де́ца са *нара́њеӣе*.

В. и примере у т. 21.6.2.2б.

107.8. Трпни придев глагола осме врсте

Трпни глаголски придев осме врсте гради се од аористне основе.

Плу́ч'а му *са заӣӣи́сана* (*за́ӣӣишем* : *заӣӣи́сала*, „делимично затворити за нормално протицање ваздуха при дисању"), и мо́ја ми *би́ла нами́рисана*, а што́ *си* то́л'ико *нами́рисан*, ре́коше да *би́л'е др́жани* на ру́ч'ек, мло́го збо́риш ка ква́ч'ка *расква́кана*.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

108. Глаголски прилог садашњи у врбичком говору потврђен је малим бројем примера. Уместо њега користе се зависне реченице прилошког значења.

На основу расположиве грађе уочена су два творбена типа, са доминантим моделом *3л. јд. ӣрезенӣа* + *ћи* у већини глаголских група. Поред овакве творбе, потврђен је и сретечки тип са формантом -*ећи*. Информатори нису прихватали као врбичке облике глаголског прилога садашњег изведеног наставком -*ауч'и* (*смејауч'и*) и -*уч'и* (*радууч'и*)[174]. Један од информатора уствpдио је: „*Ми не збо́римо ӣа́ко. Та́ко збо́рив*^{ф} *По́дримци*".

108.1. Наставак -*ч'и*:

А па сәм се умо́рила *ми́^{ј}еч'и* де́ца.; – Дән ми проо́дија све́ *ме́ӣеч'и* дво́р.; – Смо га ч'е́кал'е *бе́реч'и* сл'и́ве.; – Е́, море-де́те, до по́ла но́ч' у зи́ма ни би́ло све́ *ӣл'е́ӣеч'и* и *ӣре́деч'и*.; – И це́ла не́дел'а та́ко *ко́ӣач'и* ко́ломбоч' од је́но по́л'е у дру́го по́л'е.; – Сәм се изго́рела *кла́деч'и* о́ген'.; – Оста́досмо

[174] Уп. са оваквим творбеним моделима у сиринићком говору (Младеновић 2019: 703–704).

ту́ј кут ка́зан де́сет дѐна *пе́ч'еч'и* ра́ки̑у.; – Оста́нала неуда́дена *ч'у́вач'и* ста́ру ма́тер.; – Зара́дија ба́̑еги па́ре *стри́жеч'и* о́фце.; – Збра́ја па́ре за ко́ла *бе́реч'и* ди́нар по ди́нар; – Да ме у́пеци зми́ја *вржу́̑еч'и* сно́пови.

108.2. Наставак *-еч'и*:

А сѐм осл'е́пела *ил'ете́еч'и* и *тка̑е́еч'и*.; – Та́ко *скубе́еч'и* тра́ву...; – Ру́ка ч'е ти о́тпадне *се̑е́еч'и* ч'е́ницу.; – Ми па́днало ру́сје у око *тура́еч'и* се́но у пл'е́вн'а.; – Се и́сека *трупа́еч'и* др̀ва.; – Оста́нала без ни́што све́ *дава́еч'и* де́цама.; – А бра́т се и́звука на́двор се *помера́еч'и* ма́ло по ма́ло.

108.3. Глаголски прилог садашњи од глагола седме врсте подсећа на грађење додавањем наставка *-ч'и* на облик 3л. мн. презента. С обзиром на то да је некадашња дистрибуција наставка у 3л. мн. презента радикално преосмишљена, вероватније је да је овде дошло до додавања наставка *-еч'и* на крњу основу.

А́ си се умо́рила *но́сеч'и* руко́вец'и?; – Се спа́сија *пра̑е́еч'и* се мр̀тав.; – Спа́сија ло́јзе *ва́рдеч'и* од ло́пови.; – И што́ си до́била *тра́жеч'и* пра́ву?

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОЗИ ЗА ВРЕМЕ

109. Прилози образовани суфиксом *-*гда*

Судбина групе /-гд-/ у прилозима упућује на контакт врбичког говора са јужнометохијским залеђем, али и са судбином ове групе у сретечком говору.

Како је и иначе у околним говорима призренско-јужноморавског типа[175], група /гд/ имала је различиту судбину. У **съгда* група се упрошћава испадањем /д/ (*са́г* / *са́ге* / *са́га*), у **ш̄ъгда* испада /г/ (*ш̄а́д*), у **къгда* испада /г/ (*ка́д*). Поред *ш̄а́д* у врбичком говору, међутим, потврђено је и сретечко упрошћавање групе експлозива у *ш̄а́г* (**ш̄ьгда*).

109.1. Прилог *ка́д*

а) Са упитним значењем:

Ка́д о́днеʲа жи́то?; *Ка́ш̄* ч’е по́прајш ра́дион?; *Ка́д* ви ʲе сва́дба? *Ка́ш̄* сте награ́дил’е ку́ч’у у Смеде́рево?

б) Са значењем прилога „понекад“:

И ми́ та́ко це́л жи́вот – *ка́д* у по́л’е, *ка́д* у л’и́вада, *ка́дш̄* – го́веда.

109.2. Прилог *ни́кад / ни́кад*:

ни́кадш̄ о́вде не́ ч’е би́не ми́рно, *ни́кашш̄* не́смо и́шл’е у ку́мови без да́р, *ни́кадш̄* не́ му опро́стија, *ни́кадш̄* не́смо ви́дел’е ло́шо оз њи́, па ти́ *ни́кадш̄* ни́што не́ ч’е и́маш.

109.3. Прилог *не́кад / не́кад*:

ч’е ми до́несе *не́кашш̄* по је́н л’е́ба, *не́кад* се жи́вело са́мо од зе́мн’у.

Прилог се ретко користи, пошто се уместо њега срећу прилог *на́ш̄ре* (*На́ш̄ре* се жи́вело са́мо од зе́мн’у.) или прилошки израз *ш̄о не́кој ш̄у́ш̄* (Ч’е ми до́несе *ш̄о не́кој ш̄у́ш̄* по је́н л’е́ба).

[175] Реметић 1996: 528, Младеновић 2013: 375, Младеновић 2019: 705–709.

109.4. Прилог *о́ш̄кəд*:

Е́, *о́ш̄кəд*^{ш} не́сəм те ви́дела.; Не́-дошла куд на́с *о́ш̄кəд* ро́дила.

109.5. Прилог *сə́г / сə́га / сə́ге*

Иако су потврђена три лика овога прилога, изразито доминира облик без покретног вокала.

А *сə́г* Бо́г зна́^{ј}е де́-ч'емо.; и *сə́г*^{к} ми́ тре́ба да бе́гамо ис ку́ч'е, а *сə́г* тре́ба ја́ да ти по́могнем, *сə́г* не́^{ј}е ло́ш жи́вот за же́не, *сə́к* тре́ба да и́демо да пому́земо, *сə́г* и на́ши се поазга́нил'е, *сə́г* и на́род^{т} се на́јеа па не́ч'е да ра́бота;

сə́ге ^{ј}е по́ləко за жи́вот, *сə́ге* не́ ми и́де ни де́веров си́н, па што́ ти ^{ј}е *сə́ге*;

сə́га не́^{ј}е вре́ме да се кр̀сти де́те, *сə́га* не́ма ви́ше то́ј је́ден'е ка што би́ло.

Акценатски тип у примерима типа: *Ош̄ сə́г* не́ч'у да ве ч'у́јем, *ош̄ сə́ге* са́м ч'е ку́пујеш што́ ти тре́ба, – говори да није дошло до срастања предлога / префикса и прилога, пошто врбички зна за високо стабилисан антепенултимски акценат.

109.6. Прилог *ш̄ə́д / ш̄ə́да; ш̄ə́г*:

и *ш̄ə́д* ми се запо́сл'ија му́ж у преду́зеч'е, та́ко не́-било *ш̄ə́д*, *ш̄ə́д*^{ш} л'у́ди би́л'е по́штени, *ш̄ə́ш̄* смо ста́л'ал'е са́мо ту́ршију, *ш̄ə́д* сви́ се напроме́н'имо за Ве́л'игдəн, а де́ца уми́рал'е *ш̄ə́ш̄*^{д};

ш̄ə́да смо сви́ о́тишл'е;

о́н да ти до́ц'е бə́ш *ш̄ə́г*, *ш̄ə́г* ва́л'а да ги пу́штите да па́сев, и о[д] *ш̄ə́г*^{к} ме́ч'ка ви́ше

не́мало.

110. Прилози с некадашњом заменицом **съль*

110.1. Прилог *дə́нəс / дə́нəска*:

дə́нəс оти́доше до́ма, *дə́нəс* је по́ладно од ју́ч'ер, ни *дə́нəс* не́-доша, *дə́нəс* му је

по́тешко, *дə́нəс* је по́ладно од јуч'ер, *дə́нəс* да оти́немо куд њи́, ни *дə́нəс* не́ма слу́нце;

ако сти́гнемо да поко́симо *дə́нəска*, жи́вим о[д] *дə́нəска* до ју́тре, *дə́нəска* је по́скупо, нека за́врши *дə́нəска.*

110.2. Прилог *но́ч'ес / но́ч'еска*

Чувањем коренског вокала /о/, врбички говор наслања се на сретечки (Павловић 1939: 324), пошто је у јужнометохијском ареалу, али и Сиринићу (Младеновић 2019: 709) коренски вокал супституисан са /а/ односно /ə/.

И *но́ч'ес* и́мало ви́кан'е, *но́ч'ес* ч'е по́бегне о[д] до́ма, ако гр̀ми и *но́ч'ес*, му се сло́шило *но́ч'ес*, а *но́ч'ес* ка да ч'е вр̀не сње́г^{к};

бо̏ш ми ʲе ла́дно *но́ч'еска*, ако до́ц'е *но́ч'еска*, за́што *но́ч'еска* да о́тинев.

110.3. Прилог *си́ноч'*

Чувањем африкате у *си́ноч'*, а одсуством *синојка / синојке / синојк*[176], врбички говор чини ареал са јужнометохијским (Реметић 1996: 376; подгорски говор, подримски говор (према мом материјалу)).

Па да ти при́пуцав^{ф} *си́ноч'*, ни *си́ноч'* не́-спаʲа до́ма, ако си рабо́тала и *си́ноч'*, *си́ноч'* ми ч'у́каја не́кој на о́борње вра́та, ни *си́ноч'* ни́што не́мало.

110.4. Прилог *ју́т̄рос / ју́т̄роска*:

па је мо̏гљиво вре́ме *ју́т̄рос*, де́ о́тиде ра́но *ју́т̄рос*, ка́ко си *ју́т̄рос*, а *ју́т̄рос* па је ла́дно;

ни *ју́т̄роска* не́мало стру́ја, *ју́т̄роска* се поро́дила, а ч'е мо́жемо *ју́т̄роска* да завр̏шимо.

111. Прилози локативног порекла

111.1. Прилог *ла́ни*

Финалним *-и* у прилогу, врбички је део ареала ближих и даљих говора[177].

Ла́ни ни бе́ше по́добра ч'е́ница, и *ла́ни* смо фа́рбал'е ја́јца у ч'е́твртак, а бе́ше то́ј *ла́ни* ил'и преко́лани, ис то́ј се́ло до *ла́ни* ни́кој не́ о́тиша, а́ па́мтиш ка́ко би́ло *ла́ни*.

111.2. Прилог *т̄преко́лани*:

а бе́ше то́ј ла́ни ил'и *т̄преко́лани*, де́вер ми се оже́н'ија *т̄преко́лани*, о́бојца у́мрел'е *т̄преко́лани*, ра́ц'аја о́ра до *т̄преко́лани.*

111.3. Прилог *у́јӯтру*:

у́јӯтру пр̏во да у́зеш ма́ло ме́д, па сто́ку *у́јӯтру* по́рано да и́стераш да па́се, смо ме́сил'е ра́но *у́јӯтру* за та́ј до̏н, сви́ ч'е се одмо́римо до *у́јӯтру*, ч'е те ч'е́кам *у́јӯтру* да и́демо за́ʲено.

Забележен усамљен пример прилога *и́зјӯтру* (*и́зјӯтру* на́јмлада је́трва да се ди́гне пр̏ва) може сугерисати на контаминацију *у́јӯтру* са стандардним обликом овога прилога. Присуство *и́зјӯтру* и у говору Дојница (према мом материјалу), са којим врбички показује блискост у неким деловима језичке структуре, али и *изју́т̄ру* у сиринићком говору (Младеновић 2019: 711–712), међутим, може указивати на аутохтоност прилога и у врбичком говору.

[176] Уп. са деафрикатизацијом /ћ/ у /ј/ у прилогу „синоћ" у северношарпланинским говорима (Павловић 1939: 28, 83, 184 итд.; Младеновић 2001: 450; Младеновић 2019: 710).

[177] Младеновић 2001: 452, Младеновић 2013: 377–388, Младеновић 2019: 710; сретечки, подгорски, призренски градски говор, подримскии говор (према мом материјалу).

111.4. Прилог *ју́ш̄ре*:

ју́ш̄ре сви́ да до́ц̣’ете куд ме́не, *ју́ш̄ре* ако завр̀шимо жн’е́ʲен’е, о́на нека ми по́могне *ју́ш̄ре*, а ко́ј-зна де́ ч’е би́нем *ју́ш̄ре*, а́јде *ју́ш̄ре* да и́демо куд А́ндреʲу, сви́ *ју́ш̄ре* да помо́гнемо Ве́ску, да ви́димо ка́ко ч’е би́не до *ју́ш̄ре*, не́ма ни за *ју́ш̄ре*.

111.5. Прилог *ју́ш̄редән* („сутрадан“)

Док је у околним призренско-јужноморавским говорима *ју́ш̄ре дән* („сутрадан“) обично[178], у врбичком говору оно је ретко, пошто доминира синоним *ју́ш̄ре*. Изразита доминација *ју́ш̄ре* наслањање је на сретечки систем прилога, у коме постоји само *ју́ш̄ре*.

И *ју́ш̄редән* оти́доше сви́ куд Јо́вана.

111.6. Прилог *ӣреко́јуш̄ре* („прекосутра“):

би́ч’и ч’е мо́жете да завр̀шите до *ӣреко́јуш̄ре*, нека до́ц̣’е *ӣреко́јуш̄ре* да у́зе, оти́ните куд њи́ и *ӣреко́јуш̄ре*.

112. Прилози инструменталног порекла

112.а. Прилог *но́ч’ом*

Није потврђено „даном, дању“, а *но́ч’ом* није често. Уместо ових прилога користе се предлошко-падежне конструкције прилошког значења *у дән* и *у но́ч’*.

Де́ца ски́тал’е *но́ч’ом*, па за́што да и́де *но́ч’ом*.

112.1. Прилози са *ју́ч’ер* и *ве́ч’ер*

Прилози са *ве́ч’ер* и *ју́ч’ер* потврђени су само с партикулом *-р*, како је и иначе у околним говорима[179].

112.1.1. Прилог *ју́ч’ер*:

Ни́ти би́ја ни́ дәнәс, ни́ *јуч’ер*.; ми́ ка́зал’е за *ју́ч’ер*, *ју́ч’ер* ни ка́зала све́ ка́ко би́ло, *ју́ч’ер* л’и ти бе́ше сла́ва.

112.1.2. Прилог *ӣреко́јуч’ер* („прекјуче“):

ӣреко́јуч’ер ми напу́н’ија де́сет го́дине, смо ги ч’е́кал’е до *ӣреко́јуч’ер*.

112.1.3. Прилог *у́веч’ер*:

о́ни сла́вил’е сла́ву *у́веч’ер*, *у́веч’ер* ч’е до́ц̣’е да ме у́зе, ако не по́музеш ни *у́веч’ер*, до *у́веч’ер* све́ тре́ба да се за́врши, *у́веч’ер* до́вати да гу би́је.

[178] Реметић 1996: 352, подгорски, подримски говор (према мом материјалу).

[179] Реметић 1996: 39, 47, 67 итд.; Младеновић 2013: 379, Младеновић 2019: 713–714; подгорски, подримски говор (према мом материјалу).

112.1.4. Прилози *на́веч'ер*, *пре́двеч'ер*, *при́веч'ер*

Судећи по томе што је акценат пренет са основног прилога на предлог--префикс, у питању је сложеница, а не предлошко-прилошка конструкција.

Да ми спре́миш па́ре *за на́веч'ер*;

Е́, *при́веч'ер* го́веда до́лазив до́ма.; сви́ нека би́нев *при́веч'ер* у стре́т се́ло;

а по́ладно ʲе *пре́двеч'ер*, *пре́двеч'ер* по́ч'на да врне сн'е́гᵏ.

113. Прилози са значењем „раније од времена када се нешто збива"

У врбичком говору непознат је прилог *пре́ј / пре́је*[180]. Са овим значењем користе се прилози *на́пре*, *по́напре*, *пр́во*, *се́фше*.

Прилози *на́пре* и *по́напре* у врбичком говору нису синоними[181], пошто се прилогом *на́пр*е казује временска дистанца у прошлости која није непосредно пре времена говорења, док се прилогом *по́напре* казује ситуација која је непосредно пре времена говорења („недавно"). Оваква лексичка диференцијација карактерише и сретечки говор (према мом материјалу).

113.1. Прилог *на́пре*:

на́пре се жи́вело те́шко, о́вој не́мало *на́пре*, *на́пре* се ме́сило л'е́ба, *на́пре* ку́ч'е би́л'е от ка́мен', *на́пре* би́ло по́добро, *на́пре* не́мало ни афто́буси, *на́пре* се тка́ло и пл'е́ло, Врби́ч'анци *на́пре* и́шл'е ч'и́к у Амбе́рика, *на́пре* не́мало ко́мба ʲи, *на́пре* се жн'е́ло о[з] ср́п.

113.2. Прилог *по́напре*:

Е́те га у дво́р, до́ша *по́напре*.; *по́напре* за́врна, *по́напре* по́ч'е кру́шац, а па смо је́л'е *по́напре*, *по́напре* по́писмо по је́но ка́ве.

113.3. Прилог *пр́во* („пре свега, пре свих, најпре"):

пр́во му́жима да се ста́и да је́дев, *пр́во* у́зеш ма́ло л'е́ба, *пр́во* се́дне до́мач'ин, *пр́во* до́мач'ин по́пије ра́ки ʲу, *пр́во* и́демо да се прекр́стимо, *пр́во* се у́зе то́ј што́ при́нел'е.

Са нијансом истицања користи се *на́јпрво*[182]:

на́јпрво сва́дба тре́ба до́бро да спре́ми, *на́јпрво* те́бе нека ти ка́же, *на́јпрво* ч'а́шу по́дине ку́м.

[180] Уп. са његовим присуством у оближњим говорима призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2013: 379; Младеновић 2019: 714–715; подгорски, подримски говор (према мом материјалу)).

[181] Уп. са сиринићким говором у коме су *на́пре* и *пона́пре* најчешће синоними (Младеновић 2019: 715–717).

[182] Овакво истицање обликом *на́јпрво / на́ј пр́во* потврђено је у свим околним говорима (Младеновић 2019: 717; подгорски, подримски говор, призренски градски говор (према мом материјалу).

113.4. Прилог *се́фте* (тур. *sefta*; „први пут, најпре“)

Прилог *се́фте* није чест, пошто се претежно користи његов синоним *пр̏во*.

И сэ̑м на́прајла си́рен’е *се́фте* ва́ј го́дина, *се́фте* смо на́клал’е о́ген’.

114. Остали прилози временског значења

114.1. Прилог *по́сл’е*:

и *по́сл’е* да ме́тем дво́р, *по́сл’е* да у́земо и то́ј, па *по́сл’е* бр̏го ди́зај од а́стал, *по́сл’е* по дома́ч’ина сви́ ди́замо ч’а́ше, *по́сл’е* ви́ше не́сэ̑м ра́ц’ала, и *по́сл’е* уне́семо бэ̑н’ак у ку́ч’у, *по́сл’е* уве́демо ко́н’а у гу́вно.

114.2. Прилог *по́лноч’ / по́лноч’и*

Пошто је у питању окамењена падежна форма, *по́лноч’ / по́лноч’и* убраја се у прилоге, а примери с предлозима сматрају се предлошко-прилошким конструкцијама.

А де́ца ски́тал’е *до по́лноч’*, ди́к се кэ̑т ч’е би́не *по́лноч’*, ко́ј сме́ʲа да не́ се вра́ти *до по́лноч’*;

от по́лноч’и и гро́бници се ди́зав из гро́бови, ко́ј сме́ја да и́де през гро́бишта *у по́лноч’и*, *до по́лноч’и* не́-могу да спи́јем.

114.3. Прилог *са́бајл’е* (тур. *sabahile*, „ујутру“):

са́бајл’е пр̏во да на́кладем о́ген’, на́јпрво *са́бајл’е* да доте́рамо го́веда куд гове́дара, *от са́бајл’е* по́ч’ноја да ви́ка.

114.4. Прилог *о́дма*:

те́ј др̏ва са *о́дма* до по́ток, о́на *о́дма* нека о́тине, *о́дма* на́клади о́гењ, *о́дма* ра́ботај кэ̑т се ди́неш у́јутру, *о́дма* да ви́кнеш ко́мшију, и ми́ *о́дма* се ја́висмо кумо́вима, тр̏ч’и *о́дма* да бе́реш гра̑.

114.5. Прилог *ви́ше* („већ“):

и *ви́ше* не́-можем ни да ко́сим, о́н *ви́ше* не́-зна за ни́кога, по́сл’е *ви́ше* не́сэ̑м ра́ц’ала, и ч’е те о́стајм *ви́ше* са́мога, нити мо́гу *ви́ше* оз ње́га.

114.6. Прилог *ра́но*:

Ра́но се ди́зај и *ра́но* за́меси.; би о́стаʲа жи́в да о́тиша ку[д] до́ктора *по́рано*, а тво́ј пе́тал бэ̑ш *ра́но* по́је, ако о́тине *на́јрано*.

114.7. Прилог *до́цкан / до́цна* („касно“):

до́цкан смо л’е́гнал’е да спи́ʲемо, не́мојте *до́цкан* да се вра́тите;

до́цна ми ре́ка за н’у́, а сэ̑г је *до́цна* за на́с, *до́цна* се оже́н’ија.

114.8. Прилог *ка́сно*:

ка́сно вр̏нало за ч’е́ница, и ти́ си до́ша *по́касно* од бра́та.

114.9. Прилог *о́давно*:

о́давно смо се исе́л’ил’е, *о́давно* не́смо ч’у́л’е ни́што за н’и́, то́ј што́ при́ч’аш би́ло *о́давно*, ни ја́ не́сəм би́ја *о́давно*, ми́ *о́давно* не́смо га ви́дел’е, *о́давно* је бо́лан.

114.10. Прилог *то́пр* („касније, доцније“):

то́пр ва́л’а да се ра́бота, *то́пр* ч’[е] и́дете куд њи́, *то́пр*[ф] ч’е се бри́нете за де́ца, *то́пр* ч’е се бри́нете, тре́ба да зара́дите и за до́ма.

114.11. Прилог *ње́кња* („недавно, пре мало времена“):

ње́кња ми ре́коше за се́ло, ни *н’е́кн’а* не́маја да вра́ти, и *н’е́кња* се збо́рело и́сто, не́мало *ње́кња* ни́што на л’и́це, не́ се зна́ло до *н’е́кн’а*.

114.12. Прилог *јо́пе*

Обликом прилога *јо́пе* врбички се приближава северношарпланинским говорима[183], а удаљава од околних призренско-јужноморавских идиома, у којима прилог гласи *јо́пет*[184].

Јо́пе ч’е до́ц’е, *јо́пе* не ви́кав на со́как, и о́ни *јо́пе* у́дри зми́ју по гла́ва, а си се на́пија *јо́пе*, и *јо́пе* да збе́ремо ту́ј сла́му, де́те *јо́пе* ти ʲе гла́дно, а́ј *јо́пе* ка́жи ако сме́ш, *јо́пе* узла́ʲаше ку́ч’ики.

114.13. Прилог *све́* („увек, свакад, непрестано“):

а *све́* се ру́ч’но пра́ло, тре́бало *све́* да се бе́ремо у дво́р, ми́ смо би́л’е *све́* за ку́ч’не ра́боте, *све́* смо ко́пал’е оз мо́тике.

114.14. Прилог *вə́здəн*:

вə́здəн ра́ботај и ч’у́ти, а да мо́жемо *вə́здəн* да жн’е́ʲемо, мо́тику у ру́ке и *вə́здəн* ко́пај, *вə́здəн* смо пре́л’е и смо пл’е́л’е, *вə́здəн* оста́нујев у дво́рови.

114.15. Прилог *дого́дине*:

ч’е се ви́димо *дого́дине*, па ч’е ро́ди по́добро *дого́дине*, о́стајте се́ме за *дого́дине*.

114.16. Прилог *пла́дне*

Предлози не срастају уз прилог *пла́дне*, на шта упућује неприлагођеност предлошко-прилошке конструкције антепенултимском ритму.

Е́ве га *пла́дне*, а о́н јо́ш спи́је.; да до́несеш пи́ʲен’е *за у пла́дне*, *на пла́дне* се́днемо да се одмо́римо, да те ч’е́ка *на пла́дне*.

114.17. Прилог *у́век*:

у́век би́ла вре́дна, а зар *у́век* то́ј и́сто да ми збо́риш, *у́век* смо га по́могље.

[183] Уп. Павловић 1939: 103, 107 итд.; Младеновић 2001: 253; Младеновић 2019: 721.

[184] Реметић 1996: 529, Младеновић 2013: 181, подгорски, подримски говор (према мом материјалу).

114.18. Прилог *да́јма* (тур. *daima*, *dayma*, „увек; од самог почетка у времену“):

да́јма се рабо́тало да се о́стане жи́в^{ф}, *да́јма* пр́ви смо ги ви́кал’е, *да́јма* смо се му́ч’ил’е о[з] се́лске ра́боте, а ми́ смо *да́јма* та́ко се́^{ј}ал’е.

114.19. Прилог *о́ндак*:

па *о́ндак* се́дни при то́ј др́во; Е́, *о́ндак* у́зе ма́ти жа́р па у во́да.; *о́ндак* се вр́же сно́п оз ју́же.

114.20. Прилог *кно́ч’и* („данас увече, вечерас“):

кно́ч’и ч’е ви до́несе, *кно́ч’и* да ни до́ц’ете, затво́рите вра́та и *кно́ч’и*, би́ч’и ч’е завр́шимо *до кно́ч’и*.

114.21. Прилошки изрази са временским значењем

114.21.1. Израз *не́кој ӣу́ш* („понекад“):

Не́кој ӣу́ш збо́ри, *не́кој ӣу́ш* са́л се́ди и ч’у́ти.; А *ни́кој ӣу́ш* сви́ се збе́ремо да по́јемо.

114.21.2. Израз *је́н ч’ѯ́с* („за кратко време, зачас“):

Сви́ ко́се у ру́ке, и – *је́н ч’ѯ́с*, л’и́вада поко́сена.; а ма́ти оме́сила *за је́н ч’ѯ́с*.

ПРИЛОЗИ ЗА МЕСТО

115. Прилози са заменичким кореном *ов-*, *от-*, *он-*

Како је и у околним говорима (Младеновић 2019: 724), и у врбичком говору трочлани градулани систем је нападнут, пошто у зону употребе *он-*, продире *ош-*.

115.1. Прилог *о́вде* / *о́вдека* / *о́вдена*:

и *о́вде* би́ла је́на цр́ква, на́ше би́ло *од о́вде* до о́на^{ј} бре́с, се́стра ми би́ла уда́дена *о́вде* у Врби́ч’ање, ги доте́рал’е *до о́вде*, ту́риш ру́ку *о́вде* куд око́, *о́вде* ^{ј}е пла́н’инско се́ло, и́ма ба́еги *од о́вде* до та́мо,

ма́ло по́седа и *о́вдека*, *о́вдека* растова́рите;

О́вдена смо се ро́дил’е, и *о́вдена* ч’е у́мремо.; о́тиде *од о́вдена* у При́зрен.

115.2. Прилог *о́нде*:

Е́, *о́нде* ^{ј}е за́копан.; па́ре сѯ́крија *о́нде*.

115.3. Прилог *одо́вуда*:

Је́ни пу́цав *одо́вуда*, дру́ги пу́цав о́туда.; *Одо́вуда*, од ва́ј стра́на по́јако га сте́гњи.

115.4. Прилог *о́ш̄уда*:

Је́ни пу́цав одо́вуда, дру́ги пу́цав *о́ш̄уда*.; ви́ка ма́ти *о́ш̄уда*, кѯд ми се вра́тија де́да *о́ш̄уда*, во́ду смо но́сил’е *о́ш̄уда*.; И је́ну жи́цу ста́јш *о́ш̄уда*, дру́гу ста́јш *о́ш̄уда*.; две́ да́ске ту́риш *о́ш̄уда*.

115.5. Прилог *óвамо* / *вáмо*:

а óч’ал’е да кýпив куч’е *óвамо*, *óвамо* смо и́мал’е дóбру кýч’у, вáрдија да нé-проџ’ев терóристи *óвамо*, и дéвер при́трч’а *óвамо*, дóша *óвамо* куд нáс, сви́ *óвамо* тр̑ч’ал’е;

па ме дóвел’е *вáмо* у Врби́ч’ане, нéко^{j}и сéл’ани дóџ’оше *вáмо*, áјт пóбл’изо *вáмо*, а *вáмо* прáјмо рýч’ек, *вáмо* до нáс би́л’е дрýги кóмши^{j}е.

115.6. Прилог *нáвамо*:

и се сə̑вија *нáвамо*, и́де вóјска свé *нáвамо* ок При́зрен, вýч’ев гу *нáвамо* крáву, тр̑зајте *нáвамо*.

115.7. Прилог *нáт̄амо*:

И ми́ бéгај бóси *нáт̄амо* ок шýма, се óкрени *нáт̄амо*, пóдобро ^{j}е да стáјмо окрéнато *нáт̄амо*, и мéташ стáп *нáт̄амо*, и́ди тр̑ч’и *нáт̄амо*.

115.8. Прилог *п̄óт̄амо*:

Помéри-се *п̄óт̄амо*, трáжи мáло *п̄óт̄амо*, óстај грáj^{j}н’е *п̄óт̄амо*.

115.9. Прилог *óнамо*:

óнамо ни са нáше н’и́ве, нéма ви́ше *óнамо* ни ^{j}éно др̑во, па смо óтишл’е и *óнамо* да га трáжимо, ви́кни ако óтинеш *óнамо*.

116. Прилози сложени са **KЪDĚ*

Балканистичко свођење некадашња три прилога за место на прилог *дé* практично је довршено у врбичком говору.

116.1. Прилог *дé*:

Де-си́-била?; *Дé* ^{j}е пóдобро за жи́вот?; А цéл дə̑н се ми́сл’им *дé*-си.; *Дé* ми ^{j}е кóмшија?; А *дé* нáџ’е тáквога мýжа?; Кóј-зна *дé* óтиша.; *Дé* сте закóпал’е пýшке?

116.2. Прилог *ни́где*:

ни́где га нéма, óни нéмал’е *ни́где* ни́што, нé си трéба^{j}а да и́деш *ни́где*, нé се смéло *ни́где* да се óтине.

116.3. Прилог *нéгде*

Иако је ретко бележен продор *ни-* у *не-* у одричним заменицама (в. т. 47), у прилозима *не-* остаје стабилно.

И́мало *нéгде* да се нáџ’е, а си мóгала *нéгде* да нáџ’еш квáсац, ми пáднало *нéгде* из џ’éп, сə̑крите *нéгде* тóј штó и́мате, *нéгде* jóш и́мало сн’éг, *нéгде* не ни́кнаја грā.

116.4. Прилог *п̄óнегде*:

п̄óнегде jóш ди́мил’е дóјнич’ке кýч’е, *п̄óнегде* нé мóгало да се кóси от кáмен’и.

116.5. Прилог *до́негде*

Поред значења места (а), прилог *до́негде* потврђен је и са претежно начинским значењем (б)[185].

а) *До́негде* мо́же да се и́де ос ко́ла, дə́нəс смо иско́пал'е *до́негде*, ч'[е] и́демо *до́негде* за́ʲено.

б) *До́негде* до́бро си према го́дине.

117. Прилози сложени са **kǫd-*

Трагови старог прилога препознају се у сложеницама *о́ш̄куда* и *ни́куда*.

117.1. Прилог *о́ш̄куда*:

а *о́ш̄куда* да у́зем па да му да́дем, а *о́ш̄куда* ц'а́вола до́ц'оше.

У овом значењу обичнији је прилог *о́докл'е*.

117.2. Прилог *одни́куда*:

одни́куда не́мало ко́ј да по́могне, а ја́ *одни́куда* ни́ти сəм и́мала не́кога бога́тога.

118. Прилози мотивисани именицама *гора* и *дол*

118.1. Прилог *до́л'е*:

не́мало ни *до́л'е*, сти́гнемо и ми́ *до́л'е*, по́ч'оше да ви́кав и ти́ја *до́л'е*, се́ди и ч'е́ка *до́л'е* у по́друм, спу́штисмо ко́фу *до́л'е* у бу́нар, и́мало не́коʲе се́но *до́л'е*, не́ма во́да ни под мо́с *до́л'е*.

118.2. Прилог *на́дол'е* („према доле; наниже"):

ву́ч'и др̀во *на́дол'е*, и́ди са́мо *на́дол'е*, обр̀наʲа о́ч'и *на́дол'е*, оти́досмо *на́дол'е* нис пу́т, спу́шч'ај по́лако *на́дол'е*.

118.3. Прилог *го́ре*:

а *го́ре* кət сти́госмо, ја́ пр̀ви сəм сти́га *до го́ре*, ч'е́каја ту́ј *го́ре* по нат се́ло, и́мало и ме́ч'ке *го́ре* у пла́н'ине, ако мо́жеш да ми до́несеш *од го́ре*, ми́ смо би́л'е *го́ре* у се́ло, а ви́ оста́нала непрода́дена зе́мн'а *го́ре*.

118.4. Прилог *на́горе* („према горе, навише"):

а́јт и́ди *на́горе*, по́сл'е о́крени да и́деш *на́горе* уз ре́ку, ву́ч'и *на́горе* оз ју́же, поди́гоше ди́реци *на́горе*, *на́горе* побе́гоше, бе́гај *на́горе* ус ка́рпе.

[185] Оваква употреба присутна је и у говорима око врбичког (уп. Младеновић 2019: 731; сретечки говор, подримски говор, подгорски говор (према мом материјалу)).

118.5. Прилог *о́здол / о́здола / одо́здола*

Са покретним вокалом потврђени су прилози *о́здол / о́здола / одо́здола* и *о́згор / о́згора / одо́згора*.

О́здол ста́иш је́но др̀во, *о́здол* про́снеш ма́ло сла́му;

се ч’у́је не́што *о́здола*, *о́здола* и́мал’е не́ко^{j}е шти́це; *О́здола*, на ра́збој, и́мало и по́дношке.;

да би́не су́во на́редиш ка́мен’и *одо́здола*, *одо́здола* и́шло не́што вру́ч’о.

118.6. Прилог *о́згор / о́згора / одо́згора*:

на пл’е́вн’е *о́згор* би́ла сла́ма, ту́рим је́ну су́ву кр̀пу *о́згор* на си́рен’е, *о́згор* смо се покри́вал’е ка́ко ко́ј и́маја;

цре́пн’а се по́кри^{j}е *о́згора* о[з] са́ч’, по́ч’на да па́да и во́да *о́згора*;

до́ц̏’оше и бра́ч’а *одо́згора*, смо ву́кље *одо́згора* и тру́пци.

119. Остали прилози за место

119.1. Прилози *о́коло / нао́коло / узо́коло*

Од три прилога са значењем „у околини“ најчешћи је прилог *узо́коло* (уп. и Младеновић 2019: 734):

о́коло би́л’е л’у́ди;

нао́коло сва́тови пи́јев, сви́ ч’е се́днемо *нао́коло*;

узо́коло се на́метав ка́мењи, исе́ч’ите све́ др̀ва *узо́коло*, што́ си раст̀рвила ч’е́ницу *узо́коло*, сву́где *узо́коло* се виду́вал’е Ши́птари.

119.2. Прилог *до́кл’е*

Поред месног значења (а), *до́кл’е* се користи и са значењем „до које временске границе, до којег времена“ (б).

а) *До́кље* ^{j}е тво́^{j}е, *до́кл’е* ч’е ко́памо, *до́кље* са тво́^{j}е сл’и́ве, *до́кље* је поко́сено, а *до́кље* си и́ша оз њу́.

б) Бо́г зна́ *до́кл’е* ч’е се жи́ви.; *до́кље* да га ч’е́камо.

119.3. Прилог *о́докл’е*:

А ти́ *о́докље* си?; *о́докл’е* да у́зем па да ти да́дем, а ко́ј-зна о́вија *о́докл’е* до́ц̏’оше, а тво́а же́на *о́докље* ти ^{j}е.

119.4. Прилог *све́где / свугде*

Обе варијанте прилога користе се без ограничања. Судећи по броју потврда основни је прилог *све́где*[186].

Све́где смо гу тра́жил’е, тре́ба *све́где* да и́ма, *све́где* и́мало да се на́ц̏’ев ка́мен’и, и то́ј *све́где* сəм ви́де^{j}а, *све́где* мо́ра да се ра́бота, ва́ј го́дина *све́где* вр̀нало мло́го, *све́где* смо се му́ч’ил’е;

сву́где смо гу но́сил’е по до́ктури, *сву́где* узо́коло се виду́вал’е Ши́птари.

[186] Прилог *све́где* потврђен је у јужнометохијском ареалу, али и јужном Косову (уп. Младеновић 2013: 372).

119.5. Прилог *да́л’еко*:

Же́не не́смо узи́мал’е *о[д] да́л’еко*; Да се ра́збол’и Ма́ра, *да́л’еко* би́ло!; па смо и́шл’е *да́л’еко*, н’и́ве не́ ни би́л’е *да́л’еко*, ме́ч’ка оз ме́ч’ики не́-била *да́л’еко* од на́с.

119.6. Прилог *бл’и́зо*:

бо́мба па́де *бл’и́зо* до на́с, н’и́ве и л’и́ваде ни би́ле *бл’и́зо*, до́ц’и *п̄о́бл’изо*, то́ј ти ʲе *бл’и́зо*, се́днала *бл’и́зо* до ма́тер.

119.7. Прилог *на́п̄ред*:

и́ди са́мо пра́во *на́п̄ред*ᵗ̄, смо тр́ч’ал’е *на́п̄ред* што́ по́брго, по́терај *на́п̄ред* во́га поста́рога ко́ња, ми́ *на́п̄ред*ᵗ̄ а о́н од на́трагᵏ ч’у́ваја.

119.8. Прилог *на́т̄раг*:

се вра́тија *на́т̄раг*ᵏ да га до́веде, ми на́предᵗ а о́н *од на́т̄раг*ᵏ ч’у́ваја, вра́ти се *на́т̄раг* у дво́р.

119.9. Прилог *и́сп̄ред*:

о́стај то́ј *и́сп̄ред*ᵗ̄, не ч’е́ка *и́сп̄ред*, *и́сп̄ред* не́мало ни л’у́ди.

119.10. Прилог *на́зад*:

се о́крени *на́зад*ᵗ̄, по́терај ко́њи *на́зад*ᵗ̄, ако мо́жемо да се вра́тимо *на́зат̄*ᵈ.

119.11. Прилог *п̄о́зади*:

Ви́ди а́ и́ма не́што *п̄о́зади*, ру́ке му вр́зал’е *п̄о́зади*, ста́јте ру́ке *п̄о́зади*, те́рај го́веда *п̄о́зади*, *п̄о́зади* у дво́р и́мало и др́ва.

119.12. Прилог *от̄п̄о́зади*:

ти ви́си не́што *от̄п̄о́зади*, се ч’у́ ви́кан’е *от̄п̄о́зади*, нити ви́деʲа што́ и́ма *от̄п̄о́зади*, а не́што му се ву́кло *от̄п̄о́зади*.

119.13. Прилог *скра́ја*:

ку́ч’а му би́ла *скра́ја*; Не́мојте на пу́т. Оста́ните *скра́ја*.

119.14. Прилог *у́вис*:

и ме́ч’ај оз ло́пате ч’е́ницу *у́вис*, ве́тар по́дина се́но *у́вис*, пу́цај *у́вис*, све́ покље́дује не́што *у́вис*.

119.15. Прилог *у́нут̄ра*:

сви́ би́л’е *у́нут̄ра*, мла́ду да у́веде де́вер *у́нут̄ра*, бе́гајте *у́нут̄ра*, а што́ смо зна́л’е ко́ј и́ма *у́нут̄ра*.

119.16. Прилог *на́двор*:

оста́ните сви́ *на́двор*, мла́ду смо ч’е́кал’е *на́двор*, *на́двор* бе́ше је́н ки́јамет, ја́ре ти побе́гнало *на́двор*, е́не гу *на́двор* не́коа же́на.

119.17. Прилог *ту́ј / ту́јка*

Оба потврђена облика прилога „ту“ у врбичком говору карактеристична су и за околне говоре. У метохијским говорима основни је облик *ту́ј*, у сретечком *ту́јка*[187]. У врбичком говору доминира *ту́ј*.

Ту́ј тре́бало да се ста́не, са́ма сти́гнала *до ту́ј*, *ту́ј* се сви́ орадо́вал’е, *ту́ј* и́мало и ку́ч’ики, ни и́скоч’и *о[д] ту́ј* и ʲе́н ву́к, *ту́ј* се по́јало, *ту́ј* би́ла и же́на што га́сила жа́рл’еви, а и́мало *ту́ј* јо́ш не́што да се ви́ди;

ме ч’е́кај *ту́јка*, *ту́јка* нека би́нев по́свој, *ту́јка* ни би́ло о́гњиште, смо до́шл’е *до ту́јка*.

119.18. Прилог *до́ма*:

а́ кə̑ᵀ-ч’ете *до́ма*, о́тац *до́ма* рабо́таја, сви́ смо би́л’е *до́ма*, да доне́семо се́но *до́ма*, и ме пу́шти *до́ма* да и́дем, ми ре́ч’е *до́ма* мо́гу да збо́рим што́ о́ч’у, и се вра́тисмо *до́ма* у́веч’ер, и́дите одне́сите мл’е́ко *до́ма*, и́ма то́ʲ што оста́нало *до́ма*, сви́ смо би́л’е *до́ма* на Бə̑њи́-веч’ер.

119.19. Прилог *о́ткуд / о́ткуда*:

а зар зна́м *о́ткудᵗ* се ме́тал’е ос ка́мен’и на на́с, а *о́ткутᵒ* да ви у́зем па да ви да́дем, *о́ткут* са о́вија л’у́ди; *о́ткуда* припу́цаше са́м Бо́г зна́, *о́ткуда* да по́ч’немо да се́ч’емо.

Обичнији синоним прилогу *о́ткуд / о́ткуда* је прилог *де́*.

119.20. Прилози *л’е́во, де́сно*:

Не́мој да и́деш ни́ *л’е́во*, ни́ *де́сно*. Пра́во до́ма!; по́јак је та́ј ко́н’ *де́сно*, ч’е сти́гнеш у дру́го се́ло ако и́деш *л’е́во*.

119.21. Прилог *ка́ршија* (тур. *karşi*): „преко пута, са супротне стране“):

се́дела *ка́ршија* од ме́не, ме ч’е́кајте *ка́ршија*.

119.22. Прилог *де́годер*:

ч’е те на́ц’е *де́годер* да о́тинеш, не́ мо́гало да на́прајмо ку́ч’е *де́годер*, ва́ј ко́кошка ч’е сне́се ја́јце *де́годер*.

119.23. Прилог *ку́д го́дер*:

Ку́д го́дер да и́деш, н’е́га ч’е га стре́тнеш.; а го́веда те́рај *ку́д ко́дер* да па́севᶠ.

119.24. Предлошко-прилошка конструкција *на стре́де*, *у стре́де*

И у врбичком говору, како је у околним говорима[188], предлошко-прилошка конструкција *на стре́де*, *у стре́де* синонимна је са предлошко-падежном конструкцијом *у / на + стре́дину* (О́гњиште ни би́ло *у стре́дину*).

[187] Уп. са богатством облика овог прилога у сиринићком говору (Младеновић 2019: 739).

[188] Младеновић 2019: 743–744; сретечки, подгорски, подримски говор (према мом материјалу).

И óгењ се клáʲа *на сшрéде*, *на сшрéде* се тýри áстал, л’éба се прéсеч’е *на сшрéде*;

дéца трéбало да óстанев *у сшрéде*, óстај га *у сшрéде*.

ПРИЛОЗИ ЗА НАЧИН

120. Прилози на -*ски*:

пéшки смо и́шл’е у грáдᵀ, нéмало пýт за кóла па се и́шло сáл *пéшки*, свáтови *пéшки* дóшл’е по млáду, *сирóшин’ски* смо жи́вел’е у Врби́ч’ан’е, а штó те гл’éдаʲа тáко *пэ́ски*, ми́ смо жи́вел’е *сшáрински*, *пэ́ски* сэм прожи́вела свóј жи́вот, а трéбало *сéл’ач’ки* да ти збóрим.

121. Прилози придевског порекла:

шéшко ми би́ло свé тóј, би́ло *гóшово* да се и́де, вóј ч’éбе држ́и *пóвруч’о*, мéтни *пови́соко*, пóдини *пови́соко*, *пóслабо* смо ʲéл’е, *шéшко* се жи́вело, *дóбро* ми ýч’ил’е дéца, па се муч’éница *дóбро* и́змеша, *дóбро* нáклади óген’, *пóново* смо нáпрајл’е цр́кву, нéʲе *дóбро* тóј штó урабóтаја, и́секла *наóпако*, нé ми ʲе *сшýдено*, á ти ʲе *врýч’о*, áјде *бр́го* да се оми́ʲемо, *рéшко* кóј би́ја да ви́ди.

122. Прилози изведени суфиксом -*ако*

Док су прилози *óвако / вáко* и *шáко* стабилни, из система нестаје прилог *óнако*.

122.1. Прилог *кáко*:

А *кáко*!; *кáко* би́ло нáдвор, *кáко* да и́демо куд њи́, *кáко* се др́жало стрóго у кýч’а, свé издóнел’е *како*-кóј мóгаја, *кáко* ц’áвол се ствóрија тýј, *кáко* ти са дéца, а *кáко* да ти пóмогнем, *кáко* ч’е донéсете до дóма.

Заједно са одричном речцом *нé*, прилогом *кáко* посебно се истиче потврђивање[189]:

Кáко нé-зна да рáбота!; Сэм ткáла, *кáко* нéсэм ткáла!

Кáко се јавља и у сажетој форми *кá*: *Кá* нé-знам да кóсим!; *кá* нéсмо знáл’е; И́ма, *кá* нéма!

Кáко нé се сажима у потврдну речцу *кáне*[190]: *Кáне*, ни донел’е.

122.2. Прилог *óвако / вáко*:

а пл’éтеш *óвако*, па тýрија кáпу *óвако*, тýрамо éт *óвако* цвéч’е на óборн’а врáта, *óвако* ч’емо да збóримо, *óвако* жи́вимо сэ́ге, а *óвако* се кр́шија л’éба, др́ва сéдел’е *óвако* стáене, жéне нóсил’е бóшч’е *óвако*;

кáмен’ тýриш на си́рење *вáко*, *вáко* смо и́грал’е, *вáко* да ми́ч’иш, сви́ сéднемо *вáко* на стол’и́ч’ики, *вáко* ýзеш сáч’, а *вáко* се прáјл’е срéпул’е, *вáко* слáма се брáло, é *вáко* да ти кáжем, *вáко* сте и ви́.

---

189 В. и примере у т. 151.4.

190 Речца је потврђена и у околним говорима (Младеновић 2001: 461–462, Младеновић 2019: 747; сретечки, подгорски говор (према мом материјалу)).

122.3. Прилог *ш̄а́ко*:

ш̄а́ко сэ̑м пора́снала, це́ло ма́ало *ш̄а́ко* изго́рело; Да́ј ми, *ш̄а́ко* ти Бо́га!; *ш̄а́ко* тэ̑д би́ло, *ш̄а́ко* смо се уда́вал'е, јо́пе *ш̄а́ко* ре́ч'еш, и *ш̄а́ко* смо до́нел'е до до́ма, *ш̄а́ко* би́ло за жи́вот, а па не́сме бэ̑ш *ш̄а́ко* да у́зеш.

122.4. Прилог *о́нако*:

А о́ни па *о́нако* урабо́тал'е.

122.5. Прилог *не́како*:

не́како ч'е ство́римо за је́де^{ј}н'е, а би́ло *не́како* по́добро, смо би́л'е на́пре *не́како* порасположе́ни.

122.6. Прилог *ни́како*:

не́ по́мен'ај у́та *ни́како*, *ни́како* не́ се и́мало да се пла́ти по́рез, *ни́како* не́-могу да ги по́могнем, *ни́како* не́ мо́гал'е да на́ц'ев пу́т до до́ма.

122.7. Прилог *све́како* („на сваки начин“):

ра́зни л'у́ди *све́како* збо́рив^{ф}, ми́ фа́рбамо ја́јца *све́како*, *све́како* смо ша́рал'е ч'и́л'ими, ла́зарке *све́како* по́јев^{ф}.

122.8. Прилог *је́днако*:

је́днако смо поде́л'ил'е, те́сто да се по́дине *је́днако*, а ка́ко мо́га *је́днако* да да́де.

123. Остали прилози за начин

123.1. Прилог *за́^{ј}ено* („у заједници, у друштву“)

за́^{ј}ено смо рабо́тал'е, ре́коше *за́^{ј}ено* побе́гнал'е, па́-ч'емо по три́ *за́^{ј}ено* да ко́памо, *за́^{ј}ено* смо се у́дал'е.

123.2. Прилог *на́^{ј}ено* („на једном месту“):

на́^{ј}ено ги на́шл'е, тре́ба да на́ц'еш три́ кла́са *на́^{ј}ено*.

123.3. Прилог *све́^{ј}ено*:

све́^{ј}ено му би́ло што́ ч'е га у́зев, а не́^{ј}е *све́^{ј}ено* кэ̑т си бо́лан.

123.4. Прилог *одје́мӣш̄*:

за́грме *од је́мӣш̄*, ку́ч'е ри́пна на на́с *од је́мӣш̄*, е́те ти гу *од је́мӣш̄* и ме́ч'ка, и *од је́мӣш̄* сви́ побе́гоше.

С обзиром на место акцента, у питању је предлошко-прилошка конструкција (в. т. 11.1.2б).

123.5. Прилог *је́два*:

је́два смо ку́пил'е ву́ј ку́ч'у, *је́два* по́бега, *је́два* довр̏шисмо ко́сен'е, *је́два* мо́гала да и́де.

123.6. Прилог *на́л'ице* („на добар начин, онако како треба, како ваља“):

А о́на не́-беше *на́л'ице*; До́бро ʲе кəд је де́те *на́л'ице*.; о́крени ч'а́ршаф *на́л'ице*.

123.7. Прилог *бо́же / бо́жем*:

се́стра *бо́же* да и́де да ра́боту, а о́на *бо́же* да по́ч'не да му́зе, *бо́же* гу ка́заја;

бо́жем да ку́пим пла́ц и ја́, *бо́жем* ч'е ми ка́же и ме́не.

124. Прилози страног порекла

Прилог *се́* („у друкчијем, супротном случају, у противном, иначе“, алб. *se*) није потврђен у врбичком говору, чиме се овај идиом наслања на сретечки говор. Иначе, *се* карактерише метохијске призренско-јужноморавске говоре, али и сиринићки[191].

124.1. Прилог *коба́јеги* (балкански турцизам, *bayağı*):

А о́н *коба́ʲеги* и́ма, *коба́ʲеги* о́н гу до́неʲа, та́ј ч'о́век *коба́еги* ка́заја, а се́стра *коба́ʲеги* не́што збо́ри, *коба́еʲги* смо се умо́рил'е, смо по́ч'нал'е *коба́еги* да рабо́тамо, *коба́еги* и́мало ти́ја што не кра́л'е.

124.2. Прилог *ко́лај* („лако, без напора“, тур. *kolay*):

Ако о́ч'еш, *ко́лај* ра́бота.

124.3. Прилог *ч'е́в* („бити у добром расположењу“, тур. *keyif*):

мло́го ми ʲе *ч'е́в* за ње́га, у́зи ако ти ʲе *ч'е́в*, ту́ри на ко́н'а *за ч'е́в*, а ме́не *ч'е́в* ми би́ло да и́дем, ми би́ло *ч'евф* да пл'е́тем; Ка́ко ви ʲе *ч'е́в*, та́ко.; не́ ми ʲе *ч'е́в* што ʲе бо́лна, се збе́ре *за ч'е́в*.

124.4. Прилог *а́лал* (балкански турцизам „са срећом, благословено“, тур. дијал. *alal*):

Нека ти ʲе *а́лал*, *оз а́лал* да се́диш у ку́ч'а, *а́лал* да ти би́не, а́*лал* ти би́ло; Кəт ку́пујеш, тре́ба да ти би́не *а́лал*.

124.5. Прилог *ц'а́бе* (балкански турцизам *caba*):

ц'а́бе си се орау́ваја, и то́ј ни би́ло за *ц'а́бе*, а што́ *ца́бе* да и́деш; А што́ си се умо́рија, то́ј ти ʲе *ца́бе*.; не про́давам за *ц'а́бе*, *ц'а́бе* ми би́ло све́ то́ј, а по́сл'е *ца́бе* му је.

124.5а. Прилог *ш̄о́лосум* (тур. *tulum*, „на напријатан начин, изазивајући осећај непријатности“):

И на́ма ни би́ло *ш̄о́лосум* куд н'и́.

У сретечком говору прилог гласи *ш̄о́лосон* (према мом материјалу), у сиринићком *ш̄улусу́м* (Младеновић 2019: 753).

[191] Младеновић 2019: 753–754; подгорски, подримски, призренски градски говор (према мом материјалу).

124.6. Прилог *ш̄е́к* („непарно“, тур. *tek*):
да́рови тре́ба *ш̄е́к* да би́нев, да ста́јте та́њири *на ш̄е́к*.

124.7. Прилог *чи́фш̄* („парно, у пару“, тур. *çift*):
Во́лови да би́нев *ч’и́фш̄*, а за́што да ту́рим *ч’и́фш̄*.

124.8. Прилог *ба́шка* („засебно, одвојено“; балкански турцизам, тур. *başka*):
то́ј о́стај *ба́шка*, си́н ми жи́ви *ба́шка* од ме́не, на́ше па́ре са *ба́шка*, *ба́шка* ч’е
до́купиш и ти́, а во́ј си́ре^{j}н’е је *ба́шка*, и́ма *ба́шка* је́дење за го́сти.

124.9. Прилог *зо́р* („тешко, мучно, под силом“, балкански турцизам, тур. *zor*):
сви́ би́ло о[з] *зо́р* да се ура́бота, о[з] *зо́р* гу у́зел’е, а *зо́р* да ч’е сти́гне на вре́ме, *зо́р* бе́ше це́л жи́вот.

ПРИЛОЗИ ЗА КОЛИЧИНУ

125. Прилози са групом /-л’ик-/

Корелацијом присуства групе /-лик-/ у количинским заменицама и количинским прилозима, врбички говор део је ареала који чине сретечки и јужнометохијски говори. Овакве корелације нема у сиринићком говору (уп. Младеновић 2019: 754–756).

И у овом делу трочланог система уочава се тенденција стварања двочланог, пошто се прилогом *ш̄о́л’ико* истискује прилог *оно́л’ико*.

125.1. Прилог *ко́л’ико*:
ко́л’ико му́ке сам ви́де^{j}а, у́зи *ко́л’ико* о́ч’еш, у́зи *ко́л’ико* ти тре́ба, а зна́ш *ко́л’ико* го́дине и́маш, *ко́л’ико* ду́ше сте би́л’е, а да зна́м *ко́л’ико* про́шло, ту́риш *ко́л’ико* и́маш, па бро́ј *ко́л’ико* ло́жице, *ко́л’ико* ти се́де^{j}а у те́бе та́ј ко́н’.

125.2. Прилог *ово́л’ико / во́л’ико*:
а ко́ј па зна́ја да ч’е тре́ба *ово́л’ико*, *ово́л’ико* да доне́семо, да ми пла́тиш *ово́л’ико*, и *ово́л’ико* ви́кан’е не́мало;
во́л’ико не́ мо́гало да се и́зоре, до́неси *во́л’ико* ако мо́жеш, се́но ме́тни е́те *во́л’ико*, што́ си збо́рела *во́л’ико*.

125.3. Прилог *ш̄о́л’ико*:
ш̄о́л’ико ти ^{j}е тво́^{j}а зе́мн’а, да збе́реш *ш̄о́л’ико* др́ва, не́мало ни *ш̄о́л’ико*, што́ сте и́зел’е л’е́ба *ш̄о́л’ико*, до́не^{j}а *ш̄о́л’ико* ко́л’ико си ре́ка, ни *ш̄о́л’ико* не́мала да да́де.

125.4. Прилог *оно́л’ико*:
оно́л’ико л’у́ди не́мало на сва́дба.

125.5. Прилог *некóл'ико*:

и já сəм и́маја *некóл'ико* кóзе, у́зеш *некóл'ико* слáмке, па ч'е сéди *некóл'ико* дə́на, ако дóц'е през *некóл'ико* дə́на, ако мóгу да у́шпарам *некóл'ико* ди́нара.

126. Остали прилози за количину

126.1. Прилог *млóго*:

млóго смо се му́ч'ил'е; *Млóго* л'у́ди, *млóго* му́ке!; *млóго* ми би́ло жáл за њéга, а já *млóго* сəм вóл'ела да слу́шам дéду, а *млóго* пи́ја рáки^{j}у, нéмој да у́дараш *млóго* јáко, *млóго* преко нáше глáве ни прóшло, *млóго* ду́ше смо би́л'е, ако и́сеч'еш *млóго* др́ва, *млóго* дóбро смо жи́вел'е оз њи́.

126.2. Прилог *кóц'а* (тур. *koca*):

кóц'а ни би́ла гóл'ема н'и́ва, óни и́мал'е *кóц'а* óфце, а мáти ми би́ла *кóц'а* стáра.

126.3. Прилог *бáјеги* („у већем броју, у већем обиму, прилично", тур. *bayağı*):

дéте *бáеги* порáснало, а *бáеги* смо покóсил'е, у стáро врéме *бáj^{j}еги* и́мало л'у́ди у Врби́ч'ан'е.

126.4. Прилог *калáбалак* („о људима у великом броју, мноштво", тур. *kalabalık*):

смо би́л'е *калáбалак*, *калáбалак* áргати и́мало, ч'е се зáмориш ос *калáбалак* л'у́ди, смо би́л'е на свáдба *калáбалак*.

126.5. Прилог *мáло*:

у́зи и *мáло* сóл, *мáло по мáло* – не истéраше, дáди *мáло* л'éба и дéтету, ако у́зем *мáло* да пóнесем, *мáло* смо позбóрел'е, рáботам јóш по *мáло*, дéте *мáло* се изгóрело, по *мáло* да кóпамо, а ни *мáло* нé ни пóмогље.

126.6. Прилог *л'éк* („мало"):

у́зи и *л'éк* колóмоч'но брáшн'о, дрва *л'éк* ако сəм продáваја, дáј ми *л'éк* вру́ч'у вóду, ту́раш по *л'éк* сóл; Óдма ри́па *л'éк* ако зáплач'е дéте.; и у ки́сел ку́пус ту́риш *л'éк* мéсо.

126.7. Прилог *и́ч'* („ништа, нимало, никако", тур. *hiç*):

и́ч' нé ми ^{j}е бри́га, ни́кога *и́ч'* нé слушал'е, *и́ч'* нé ми га јéде óко, óна *и́ч'* нé се бри́нала, já ви́ше *и́ч'* нé ч'е му збóрим, ни́ти смо га мóл'ел'е *и́ч'*.

126.8. Прилог *нéшто*:

И сəм и́ма^{j}а *нéшто* мáло пáре.

126.9. Прилог *ви́ше*:

а не́-могу ни ја́ *ви́ше*, *на́јвише* смо се бри́нал’е ју́ч’ер, и́мало *п̄о́више* да се ра́бота, *п̄о́више* би́л’е гла́дни, по́добро ʲе кәт се су́ши *п̄о́више*, а́јде бе́гај *ви́ше* од ме́не, *п̄о́више* тра́ʲе то́ј си́рен’е.

126.10. Прилог *до́ст̄а*:

смо и́мал’е *до́ст̄а* да ко́симо, *до́ст̄а* смо зна́л’е да пл’е́темо, и́мало *до́ст̄а* л’у́ди од Врби́ч’ан’е, а и́маја и *до́ст̄а* прија́тел’и, о́н *до́ст̄а* пома́гаʲа бра́та, *до́ст̄а* ʲе што смо ка́зал’е, *до́ст̄а* по́пил’е на сва́дбу.

126.11. Прилог *бо́л* („онолико колико је потребно, довољно; у великој количини, много“; тур. *bol*):

бо́л кала́балак смо би́л’е, те́шко ни би́ло *бо́л* за ра́боте, *бо́л* му́ч’на сәм би́ла.

126.12. Прилог *ја́ко* („веома, врло“):

ја́ко смо се умо́рил’е, та́ј во́да ʲе *ја́ко* ла́дна, и *ја́ко* смо се ме́тал’е ос ка́мењи, а би́ло *ја́ко* ве́село на и́гранке.

126.13. Прилог *јо́ш / јо́ш̄т̄е*

Изразито доминира варијанта *јо́ш*.

Јо́ш и о́н да ти се о́жењи, *јо́ш* је́мпут да се ро́дим, *јо́ш* не́сәм и́ша у шко́ла, а сә́г је *јо́ш* по́тешко, дого́дине ч’е ро́ди *јо́ш* по́више, *јо́ш* смо би́л’е у При́здрен, до́неси *јо́ш* др̄ва;

јо́ш̄т̄е то́ј да ти ка́жем.

126.14. Прилог *ду́го* („доста, много времена“):

за ду́го не́смо зна́л’е де́ ни ʲе бра́т, *за ду́го* не́мало стру́ја у се́ло, а о́н па *за ду́го* не́-мога да до́ц̣’е да не ви́ди, *за ду́го* ни́шта не́ ч’е ро́ди.

Прилог је потврђен редовно у предлошко-прилошкој конструкцији *за ду́го*.

126.15. Прилог *све́* („у потпуности, у пуној мери, сасвим, потпуно“):

на́ша фами́ли’ија се исе́л’ила *све́*, и *све́* ми ку́ч’а би́ла обр̄ната, па та́ко тка́ʲемо *све́* ша́рено, *све́* се́ло оста́нало без л’у́ди.

126.16. Прилог *п̄о́л* („колико износи половина нечега“):

две́ го́дине и *п̄о́л* не́-бија до́ма, о́тиде у гра́д от пе́тнаес го́дине и *п̄о́л*.

126.17. Количински прилошки изрази са *п̄ут̄*

126.17.1. О количинском изразу *број* + *п̄ут̄* в. т. 68.

126.17.2. Количински изрази *мло́го*, *п̄у́но* + *п̄ут̄*:

мло́го п̄у́т̄ не изла́жаја, смо и́шл’е куд њи́ *мло́го п̄у́т̄*, *мло́го п̄у́т̄* се осу́шила и та́ј л’и́вада;

ӣу́но ӣу́ш е́те гу и́де куд на́с, *ӣу́но ӣу́ш* сн’е́г вр̑на^ј^а це́л но́ч’, *ӣу́но ӣу́ш* не́мало струја по два́ дӕ̑на.

ПРИЛОЗИ ЗА УЗРОК

127. Предлошко-прилошка конструкција *за* + *ш̄о́ј*

С обзиром на акценатски лик, у коме акценат са *ш̄о́ј* није пренет на *за*, не може се говорити о формираном прилогу узрочног значења, већ о предлошко-прилошкој конструкцији[192]:

За ш̄о́ј и́мамо н’и́ве да не у́мремо од гла́д^т^.; Што ^ј^е бо́лан, *за ш̄о́ј* му да́вамо ч’а́ј да пи^ј^е.; Ра́но си уда́дена, па ти са де́ца *за ш̄о́ј* го́л’ема.; Је́трве се сва́дише и *за ш̄о́ј* и бра́ч’а се одво́јше.

127.1. Прилог *за́ш̄о*:

А *за́ш̄о* по́бегна о[д] до́ма?; *За́ш̄о* не́си се на́спала?; *За́ш̄о* и ми́ да пла́ч’амо ако не́смо у́зел’е? *За́ш̄о* да о́тинем да бе́рем?

Са значењем упитног прилога, како је и у околним говорима, најчешће се употребљава упитна заменица *ш̄о́* (в. т. 52.1, 52.2).

ПРЕДЛОЗИ И ПРЕДЛОШКИ СКУПОВИ

ПРЕДЛОЗИ

128. У врбичком говору потврђени су следећи предлози (а) и предлошки скупови (б):

а) *без*, *бл’изо*, *врз*, *до*, *за*, *зад / ӣозади*, *због*, *из*, *ис̄од*, *куд / код*, *меӣ’у*, *на*, *навр*, *над*, *намес̄о*, *нас̄ред / (на с̄ред / на с̄треде)*, *низ*, *од*, *одовуд*, *ок*, *око / около*, *о̄туд*, *ӣред*, *ӣрез*, *ӣрекај*, *ӣреко*, *ӣрема*, *ӣри*, *ӣо* (локативно значење), *ӣо / ӣосл’е* (генитивно значење), *ӣовише*, *ӣод*, *оз / сӕс*, *с̄ред*, *у* (< *въ), *у* (< * у), *уз*.

б) *до на*, *до над*, *до ӣри*, *до у*, *ис ӣрема*, *за код*, *за на*, *за од*, *за ӣо*, *за ӣод*, *за у*, *на дно*, *у с̄ред / у с̄треде*.

Инвентаром, али и облицима неких предлога, врбички говор приближава се сретечком.

128.1. Иако наведене дијалекатске илустрације са предлозима и предлошким скуповима у синтагмама и клаузама једним делом илуструју овај део дијалекатске структуре врбичког говора, изнета грађа је само материјал за опис синтаксе падежа. С обзиром на циљеве описа овога говора, на овом месту биће коментарисани само облици и употреба појединих предлога.

[192] Уп. са прилогом *за́ш̄ој* у сиринићком говору (Младеновић 2019: 762–763). У сретечком говору и говорима метохијског ареала призренско-јужноморавских говора стање је као у врбичком (према мом материјалу).

128.1.1. Трочлани систем аблативних предлога сведен је на двочлани проширењем предлога *од* у зону употребе предлога „са“.

Предлог *из* и даље опстаје, уз напомену да са значењем потицања из неког места, из породице и сл. најчешће се користи предлог *од* (же́на ми ^ј^е *од Врби́ч’ање*).

а) Предлог *од*: т. 24.2.2а, т. 26.1.2а, т. 27.2.1.2а, т. 28.1.2а, т. 30.2.2а, т. 32.1.2а.

б) Предлог *из*: т. 24.2.2б, т. 26.1.2, т. 27.2.1.2б, т. 28.1.2б, т. 30.2.2б, 32.1.2б.

128.1.2. У врбичком говору нису развијени просторни предлози сложени са *из*-, како је у јужнометохијским (према мом материјалу) и сиринићком говору (Младеновић 2019: 764), тако да су – уз један изузетак – сачувани стари предлози *ӣпред*, *над*, *ӣпод*. Изостанак новијих предлога сложених са *из*-наслањање је на сретечко стање, а унутарсистемски разлози могу се наћи у одсуству флексивног генитива, уз који ови предлози иду.

Од сложених предлога потврђено је *исӣод* + ОП и то само са значењем „налазити се на географској тачки нижој од појма у предлошко-падежној конструкцији“ (Не́мало ви́ше л’и́ваде *исӣоӣ се́ло*). У оваквим конструкцијама уместо предлошко-падежне конструкције може бити употребљен и прилог, па је *исӣод* подржано и прилогом. Није потврђено „изнад“, већ се у значењу супротном од *исӣод* + ОП користи *над* + ОП. Оваква употреба *исӣод* + ОП посведочена је и у сретечком говору (према мом материјалу).

а) Предлог *над*: т. 24.2.2е, т. 26.1.2е, т. 27.2.1.2ж, т. 30.2.2е, 32.1.2ж.

б) Предлог *ӣпод*: т. 24.2.2ђ, т. 26.1.2ж, т. 27.2.1.2ђ, т. 28.1.2ђ, т. 30.2.2ђ, 32.1.2ђ.

в) Предлог *ӣпред*: т. 24.2.2ж, т. 26.1.2з, т. 27.2.1.2з, т. 28.1.2е, т. 30.2.2ж, 32.1.2з.

г) Предлог *исӣод*: т. 27.2.1.2е, 32.1.2е.

128.1.3. Како је и иначе у свим околним говорима, али и укупном балканословенском балканизираном ареалу, предлози за антериорност *ӣпре* и *ӣпред* сведени су на *ӣпред*, тако да се овим предлогом поред употребе за означавање просторних односа обележава и свака антериорност[193].

Предлог *ӣпред*: т. 24.2.2з, т. 26.1.2и, т. 27.2.1.2и, т. 30.2.2з, 32.1.2и.

128.1.4. Са значењем „средњи положај у односу на два или више предмета, лица“ потврђен је само прост предлог, па је тако остварена корелација са осталим предлозима просторног значења. Одсуство сложеног предлога „између“ наслањање је на сретечки говор (према мом материјалу), пошто

[193] О оваквом балканистичком упрошћавању в. Младеновић 2013а.

низијски метохијски призренско-јужноморавски говори и говор Сиринића знају за прост и сложен предлог (уп. Младеновић 2019: 764).

Предлог *меџ'у*: т. 24.2.2д, т. 26.1.2ђ, т. 27.2.1.2д, т. 28.1.2д, т. 30.2.2д, 32.1.2д.

128.1.5. Није потврђен предлог „иза“, а уместо њега користи се *зад / ӣозади*, са превлашћу варијанте *ӣозади*.

а) Предлог *зад / ӣозади*: т. 24.2.2л, т. 26.1.2г, т. 27.2.1.2г, т. 28.1.2г, т. 30.2.2и, 32.1.2ј.

128.1.6. Изразита доминација броја потврда предлога *куд* + ОП у односу на *код* + ОП сугерише да је *код* можда и новији унос из стандардног језика.

а) Предлог *куд* т. 24.2.2п, т. 26.1.2ф, т. 27.2.1.2љ, т. 28.1.2и, т. 30.2.2ц, 32.1.2ф.

б) Предлог *код*: т. 24.2.2п, т. 26.1.2ф, т. 27.2.1.2љ, т. 28.1.2и, т. 30.2.2ц, 32.1.2ф.

128.1.7. У предлогу *у* налазе се два стара предлога – **въ* и **у*.

Предлог *у* (< **у*) синониман је са *куд*. Судећи по броју потврда, у овакој употреби обичија је конструкција *куд* + ОП.

а) Предлог *у* (< **въ*): т. 24.2.2с-а, т. 26.1.2ш[1]-а, т. 27.2.1.2н-а, т. 28.1.2л, т. 30.2.2ш[2]-а, 32.1.2ч.

б) Предлог *у* (< **у*): т. 24.2.2с-б, т. 26.1.2ш1-б, т. 27.2.1.2н-б, т. 30.2.2ш[2]-б.

128.1.8. Потврђена су два предлога синонима просторног значења „над нечим (у блиском) растојању“: *врз* и *ӣовише*.

а) Предлог *врз*: т. 24.2.2ш[2], т. 26.1.2л, т. 28.1.2ј, т. 30.2.2љ, 32.1.2л.

б) Предлог *ӣовише*: т. 24.2.2љ, т. 27.2.1.2ј, т. 30.2.2т.

128.1.9. Са значењем „на врху, на горњој површини или непосредно изнад“ потврђен је предлог *навр*. Није потврђен предлог *вр*.

Да је у питању сложен предлог а не предлошки скуп, сведочи акценат на иницијалном слогу када је предлог акцентован.

а) Предлог *навр*: т. 26.1.2н, т. 27.2.1.2о, т. 30.2.2ј, 32.1.2к.

128.1.10. У употреби је више предлога и предлошких скупова просторног значења са значењем „у средини“. Поред простог предлога *сӣред*, присутан је и сложен предлог *насӣред*. Сложени предлог *насӣред* (акценат на иницијалном слогу када је предлог под акцентом сведочи о сложеници) има и предлошко-прилошку варијанту са акцентом *на сӣре́д* и *на сӣре́де*. Предлошки скуп *у сӣред* и *у сӣреде* потврђен је само овако.

а) Предлог *сӣред*: т 27.2.1.2т, т. 28.1.2м, т. 30.2.2п, 32.1.2њ.

б) Предлог *наст̄ред*: т. 24.2.2ш[3], т. 26.1.2р, т. 27.2.1.2ћ, т. 28.1.2н, т. 30.2.2ш[4], 32.1.2о.

в) Предлошки скуп *на ст̄ред / на ст̄реде*: т. 24.2.2ш[3], т. 26.1.2р, т. 27.2.1.2ћ, т. 28.1.2н, т. 30.2.2ш[4], 32.1.2о.

г) Предлошки скуп: *у ст̄ред / у ст̄реде*: т. 24.2.2ш[3].

128.1.11. Поље употребе перлативних предлога остало је стабилно у врбичком говору, тако да су потврђени предлози *низ*, *уз*, *п̄рез*, *п̄реко*.

Обликом предлога *п̄рез*, врбички је део метохијског ареала, пошто се у сретечком среће *п̄роз* (Павловић 1939: 163).

а) Предлог *уз*: т. 24.2.2ј, т. 26.1.2ћ, т. 27.2.1.2ч, т. 28.1.2ф, т. 30.2.2њ, 32.1.2н.

б) Предлог *низ*: т. 24.2.2к, т. 26.1.2у, т. 27.2.1.2ц,т. 28.1.2у, т. 30.2.2н, 32.1.2м.

в) Предлог *п̄рез*: т. 24.2.2и, т. 26.1.2т, т. 27.2.1.2х, т. 28.1.2т, т. 30.2.2м, 32.1.2љ.

г) Предлог *п̄реко*: т. 24.2.2р, т. 26.1.2к, т. 27.2.1.2м, т. 28.1.2к, т. 30.2.2ш, 32.1.2х.

128.1.12. Са просторним значењем „налажење или кретање у непосредној близини“ у употреби је више предлога. Са значењем налажења у непосредној близини употребљавају се *п̄ри*, *до*, *бл'изо*; са значењем кретања у непосредној близини *п̄рекај*. Мали број потврда са *бл'изо* може значити да је овај предлог унет из стандардног језика.

а) Предлог *п̄ри*: т. 24.2.2ш1, т. 26.1.2ф, т. 27.2.1.2ш[1],т. 28.1.2ч, т. 30.2.2ш[7], 32.1.2ш[2].

б) Предлог *до*: т. 24.2.2в, т. 26.1.2в, т. 27.2.1.2в, 28.1.2в, т. 30.2.2в, 32.1.2в.

в) Предлог *п̄рекај*: т. 24.2.2њ, т. 26.1.2ј, т. 30.2.2х, 32.1.2ћ.

г) Предлог *бл'изо*: т. 30.2.2ћ.

128.1.13. Са значењем „правац у односу на неки оријентациони појам, циљ“ у употреби је само предлог сретечког порекла *ок*, настао од редупликованог *кок* < **кък* по истом моделу као и предлог *оз*.

а) Предлог *ок*: т. 24.2.2ч, т. 26.1.2ш3, т. 27.2.1.2ф, т. 30.2.2с, 32.1.2ц.

128.1.14. Са значењем „по истеку неког времена, по завршетку нечега“ у употреби су предлози *п̄о* и *п̄осл'е*. Број потврда сведочи о чешћој употреби варијанте *п̄о*.

а) Предлози *п̄о / п̄осл'е*: т. 24.2.2ф, т. 26.1.2њ, т. 27.2.1.2р, т. 28.1.2п, т. 30.2.2у, 32.1.2с.

128.1.15. Са локативним значењем „место и простор вршења радње“ у употреби је *п̄о*.

а) Предлог *по*: т. 24.2.2у, т. 26.1.2о, т. 27.2.1.2п, т. 28.1.2о, т. 30.2.2ћ, 32.1.2р.

128.1.16. Предлог *према* користи се само са значењем „однос, поређење, у односу на“. Није посведочена употреба са значењем правца или смера.

а) Предлог *према*: т. 24.2.2ц, т. 26.1.2ц, т. 27.2.1.2у, т. 30.2.2р.

128.1.17. Са значењем „замена једног појма другим“ користи се само *наместо*.

а) Предлог *наместо*: т. 24.2.2ц, т. 26.1.2с, т. 30.2.2ш[1], 32.1.2ц.

128.1.18. Присутне су две варијанте предлога *око / около*.

а) Предлог *око / около*: т. 24.2.2х, т. 26.1.2п, т. 27.2.1.2с, т. 28.1.2р, т. 30.2.2ф, 32.1.2т.

128.1.19. Предлози *отуд*, *одовуд* са значењем „из овога / тога правца“ срећу се по правилу без покретног вокала, прилози са покретним вокалом. Покривају једно од значења генитивног предлога „са“.

а) Предлог *отуд*: т. 24.2.2н, т. 26.1.2љ, т. 30.2.2л.

б) Предлог *одовуд*: т. 24.2.2м, т. 26.1.2м, т. 27.2.1.2к, т. 30.2.2к.

128.1.20. Предлог *за* користи се са бројним значењима. Овај предлог истиснуо је предлог *о* са значењем „предмет говора, мишљења, бриге и сл.“

а) Предлог *за*: т. 24.2.2ц[1],т. 27.2.1.2ц, т. 28.1.2х, т. 30.2.2ш[5], 32.1.2ш.

128.1.21. Предлог *оз* / *сәс* проширио се и сва инструментална значења. Изразито доминира варијанта сретечког порекла *оз*, док је метохијско *сәс* ретко и због тога можда сведочи о новијем продору или о остацима некадашње веће присутности. Иначе, предлог *оз* стабилан је изван сретечког говора још само у говору оближњег подгорског насеља Дојнице. Предлог *оз*, као сведочанство сретечких миграција у Метохију, ретким примерима бележено је и у другим подгорским и подримским насељима (према мом материјалу).

а) Предлог *оз* / *сәс*: т. 24.2.2ш, т. 26.1.2ш, т. 27.2.1.2ш, т. 28.1.2ц, т. 30.2.2ш[6], 32.1.2ш[1].

128.1.22. Предлози *због*, *без*, *до*, *на* не захтевају посебан коментар.

а) Предлог *због*: т. 24.2.2г, т. 26.1.2г, т. 28.1.2з, т. 30.2.2д, 32.1.2г.

б) Предлог *без*: т. 24.2.2о, т. 26.1.2ц, т. 27.2.1.2л, т. 28.1.2ж, т. 30.2.2ц, 32.1.2у.

в) Предлог *до*: т. 24.2.2в, т. 26.1.2в, т. 27.2.1.2в, т. 30.2.2в, 32.1.2в.

г) Предлог *на*: т. 24.2.2ћ , т. 26.1.2ш[2], т. 27.2.1.2њ, т. 28.1.2љ, т. 30.2.2ш[3], 32.1.2ц.

ПРЕДЛОШКИ СКУПОВИ

128.2. Највећи број удвојених предлога, како је и околним говорима (уп. Младеновић 2019: 768), припада онима са *за* + и *до* + на првом месту.

а) Предлошки скуп *до на*: т. 24.2.2.1г.

б) Предлошки скуп *до над*: т. 27.2.1.2а-а.

в) Предлошки скуп *до при*: т. 26.1.2а-д, 27.2.1.2а-б, 28.1.2а-а, 30.2.2а-б.

г) Предлошки скуп *до у*: т. 24.2.2.1в, 26.1.2а-г, 27.2.1.2а-в, 28.1.2а-б, 30.2.2а-а.

д) Предлошки скуп *за код*: т. 32.1.2а-в.

ђ) Предлошки скуп *за на*: т. 24.2.2.1а, 26.1.2а-б, 28.1.2а-в, 30.2.2а-г.

е) Предлошки скуп *за од*: т. 24.2.2.1б, 26.1.2а-в, 32.1.2а-а.

ж) Предлошки скуп *за по*: т. 28.1.2а-г.

з) Предлошки скуп *за под*: т. 30.2.2а-ђ.

и) Предлошки скуп *за у*: т. 26.1.2а-а, 26.1.2а-а, 27.2.1.2а-г, 30.2.2а-д, 32.1.2а-б.

ј) Предлошки скуп *на дно*: т. 27.2.1.2а-е,

к) Предлошки скуп *у сред / у среде*: т. 24.2.2.1ђ, 26.1.2а-ђ, 32.1.2а-г

л) Предлошки скуп *на сред / на среде*: т.

љ) Предлошки скуп *ис према*: т. 24.2.2.1д,

ВЕЗНИЦИ

129. Без претензија да се у овом делу разматрања дијалекатске структуре врбичког говора у потпуности опише синтакса реченице, наводи се систем везника са дијалекатским илустрацијама, груписаним према врстама зависносложених и независносложених реченица.

Везници зависносложених реченица

30. У врбичком говору неки везници и везнички скупови везују по једну врсту клауза у зависносложеним реченицама, неки више врста оваквих реченица.

130.1. Азбучним редом наводе се везници и везнички скупови уз податак које врсте зависних клауза везују за управну реченицу:

а) Везник *а*: временске реченице.

б) Везник *ако*: условне реченице, допусне реченице.

в) Везник *да*: изричне реченице, последичне реченице, условне реченице, намерне реченице.

г) Везник *де*: изричне реченице, реченице просторног односа.

д) Везник *док / докл'е*: временске реченице.

ђ) Везник *докл'е*: реченице просторног односа.

е) Везник *зашто*: узрочне реченице.

ж) Везник *ка*: поредбене реченице.

з) Везник *кад*: временске реченице, условне реченице.

и) Везник *како*: изричне реченице, временске реченице, поредбене реченице.

ј) Везник *који*: односне реченице.

к) Везник *кол'ико*: поредбене реченице.

л) Везник *одокл'е*: реченице просторног односа.

љ) Везник *откад*: временске реченице.

м) Везник *па*: последичне реченице.

н) Везник *пошто*: узрочне реченице.

њ) Везник *те*: последичне реченице.

о) Везник *ч'им*: временске реченице.

п) Везник *што*: односне реченице, изричне реченице, узрочне реченице.

р) Везнички скуп *за да*: намерне реченице.

с) Везнички скуп *ка да*: поредбене реченице

т) Везнички скуп *ка што*: поредбене реченице.

ћ) Везнички скуп *него да*: поредбене реченице.

ц) Везнички скуп *него што*: поредбене реченице.

у) Везнички скуп *пред што*: временске реченице

ф) Везнички скуп *само што / сал што*: временске реченице.

х) Везнички скуп *тако да*: последичне реченице.

130.2. Везници према врстама зависносложених реченица:

а) Односне реченице: *што*, *који*.

б) Изричне објекатске реченице: *што*, *да*, *де*, *како*.

в) Узрочне реченице: *што*, *зашто*, *пошто*.

г) Последичне реченице: *па*, *да*, *тако да*, *те*.

д) Условне реченице: *ако*, *да*, *кад*.

ђ) Временске реченице: *кад*, *ч'им*, *а*, *док / докл'е*, *како*, *откад*, *само што / сал што*, *пред да*, *пред што*.

е) Реченице просторног односа: *де*, *одокл'е*, *докл'е*.

ж) Намерне реченице: *да*, *за да*.

з) Допусне реченице: *ако*.

и) Поредбене реченице: *ка*, *како*, *кол'ико*, *ка да*, *ка што*, *него да*, *него што*.

131. Везници у служби везника односних реченица

131.1. Везник *ш т о*:

Везником *што*, како је и иначе у већем српско-македонском ареалу, повезује се већи број зависносложених реченица[194].

[194] Прилог Вељовић – Младеновић 2021 пружа обиље података о употреби *што* у везивању зависносложених реченица у идиому са којим врбички говор показује одређену сродност.

У врбичком говору овај везник практично је истиснуо из употребе *који* у служби везивања односних реченица.

Па у воде́ница је је́н ка́мењ *што* се вр̏ти и ме́л’е.; – И ч’е се по́крија̑ш ос ч’а́ршаф *што* си га тка́ла.; – А др̏ва *што* и́ма у ку́ч’а, ч’е му при́несеш.; – Да́деш и ч’а́рапе *што* си пл’е́ла.; – По́динеш то́ј жи́то *што* си овр̏шила.; – Збе́ремо гра̑ *што* смо га се́ј̑ал’е ус ко́ломбоч’.; – Да́ј ми ту́ј ра́ки̑у ње́кња *што* си гу пе́ка.; – То́ј ми ј̑е на́јдобра ко́са *што* ко́сим.; – Да́деш ги мо́тике *што* си ги нао́стрија.; – Ми до́шл’е бра́ч’а *што* ми се отсе́л’ил’е у Смеде́рево.; – Се поро́дила и та́ј *што* ј̑е уда́дена у Л’у́бижда.; – Ч’е по́мете је́трва *што* ј̑е на́јмлада.; – И по́сл’е до̏ц’оше ти́ја *што* тре́бало да зи́дав.; – Ти́ја дру́ги *што* ко́сил’е у на́шо, и о́ни о́тишл’е.; – И́мал’е же́не *што* зна́л’е да уро́ч’у̑ев^{ф}.; – Кәд би́л’е го́л’еме ку́ч’е, и́мала же́на *што* са́мо ме́сила.; – О́нај го́с *што* ч’е ти до̏ц’е пр̏ви, ч’е му цу́неш ру́ку.; – Ви́кни ги те́ј же́не *што* зна́ј̑ев да ски́дав^{ф} стра́шн’ицу.; – И́мало и ма́јстор *што* зна́ја да по́прај ко́ла.; – О́нај зе́т *што* си га ви́де̑ја, и о́н ч’е ти ка́же и́сто.; – Збе́реш за Ц’у́рц’евдән сва́ко цве́ч’е *што* и́ма.; – И та́ко ни оста́доше у Врби́ч’ан’е све́ л’и́ваде на́пре *што* смо ги ко́сил’е.; – Би́ла је́на ку́ч’а гро́м *што* гу упа́л’ија.: – У́зеш та́ј ци́к *што* о́стане кә^{т} ч’е у́сириш.; – Па ту́римо бо́ју у та́ј во́да *што* ч’е фа́рбамо ја́јца.; – И́сеч’еш ме́со и сла́нину *што* си спре́мила за у ки́сел ку́пус.; – Ка́ко у́мрела та́ј *што* ме́тала ма̏ц’ије, не́-знам да ти ка́жем.; – За́дн’и смо би́л’е ми́ *што* смо о́тишл’е.; – А та́ј по́стара је́трва *што* би́ла бо́лна, о́на се́дала до́ма.; – У́зе па́ре та́ј пр̏ви *што* на́бра̑ја ка́рте.; – На се́бе смо и́мал’е то́ј *што* ч’е иска́ј̑емо и *што* ч’е испл’е́темо.; – И тре́ба да ка́жеш то́ј *што́* ти ре́кл’е.

131.2. Везник *к о ј и*:

Но́сија та́ј *ко́ј* би́ја на́јак.; – Здра́вицу но́сија та́ј *ко́ј* би́ја о́дреден за то́ј.; – Да́ди само о́нима *ко́ји* ти да́л’е.; – *Та́ј* ко́ј на́јбрго ко́си, о́н је пр̏ви.; – И́мало ти́ја *ко́ји* не́-бил’е за у во́јску.; – За здра́вл’е на́пива та́ј *ко́ј* му ј̑е вр̏сник.; – То́ј ка́ко да ме́си, зна́ла та́ј *ко́ја* би́ла одре́дена.; – *Ко́ј* мо́же да до́несе, о́н пр̏ви да у́л’егне.; – Се збе́ремо сви́ ми́ *ко́ји* зна́мо да по́ј̑емо.; – *Ко́ј* и́ма, о́н да́де; *ко́ј* н’е́ма, са́мо про́ц’е.; – На́јвише се л’у́тија та́ј *ко́ј* не́ ра́ботаја.

132. Везници у служби везивања објекатских реченица са изричним значењем

У служби везивања изричних објекатских реченица са изричним значењем у врбичком говору *што* је скоро истисло везнике *да* и *де*. Везник *како* опстаје у очекиваној употреби.

132.1. Везник *ш т о*:

Бра́т зна́ја *што* и́мало да се је́де.; – О́на га ви́дела *што* урабо́таја.; – Ме лә́жеш *што* си би́ја.; – Ка́жи ми *што* си гу у́зе̑ја ти́.; – Ни́кәт не́смо ми́сл’ел’е *што* ч’е бе́гамо уСр̏би̑у.; – Ми́ зна́мо *што* ч’е се ди́не ч’е́ла, па ч’е́камо.; – А

зна́ш *што* тре́бало да му да́деш ки́ри^ј^у.; – И куд на́с и́мало *што* се збо́рело за то́ј.; – И ко́н’ се у́плаши, а ми́ не́-знамо *што* и́ма ме́ч’ка бл’и́зо.; – А ти́ ре́кла *што* ч’е до́^ј^е у то́рник?; – Ко́н’ зна́^ј^е *што* тре́ба да се о́крене на кра́ј.; – Се споме́њало *што* ч’е по́ч’не ра́т.; – А ви́диш *што* не́мам да ти пла́тим!; – Ми́ зна́мо *што* ч’е мо́рамо да оти́немо и та́мо.; – А ка́ко да зна́мо *што* са по́зади ка́рпе?; – Ви́дим ја́ *што* о́ч’еш да по́бегнеш.

132.2. Везник *д а*:

А ви́диш *да* смо сиро́тин’а.; – Се́стра ми ре́кла *да* си о́ч’а^ј^а да гу у́зеш.; – Ви́де бра́т *да* је си́лан сн’е́к^г^.; – А си ра́збраја *да* не́ ни би́ја ни́кој.; – Па ви́диш *да* смо до́нел’е до́ста се́но.; – Па кəд ви́диш *да* вр̏не си́лан кру́шац, у́зеш стра́шњик.

У овим примерима могућа је и употреба везника *што*.

132.3. Везник *д е*:

А ти ре́кла *де* ч’е до́ц̏’е.; – А ја́ ви́дим *де* ч’е у́мре, па о́тидо да му ви́кнем си́на.; – А ми́ ни́ти смо зна́л’е *де* ч’е не кра́дев.; – Ви́де све́кар *де* ч’е о́стане без ко́н’а, па га пу́шти да по́бегне.; – Нити смо зна́л’е *де* не́ч’е до́ц̏’ев.; – Де́вер ве ви́де^ј^а *де* му узи́мате ко́кошку ис коко́шарник.

У овим примерима могућа је и употреба везника *што*.

132.4. Везник *к а к о*:

Везник је потврђен у пуној (*како*) и сажетој форми (*ка*):

Ма́ти те у́ч’и *ка́ко* да тка́еш.; – Ни́ти зна́м о́докље бија, ни́ти зна́м *ка́ко* му је и́ме. – Збо́рив за ње́га *ка́ко* би́ја до́бар, *ка́ко* рабо́таја мло́го. – А за́р и те́бе ти збо́ре^ј^а *како* му у́зел’е све́ што и́маја. – Не́мој да ми збо́риш *ка́ко* не́ ти о́стајл’е ни́што. — Ни о́на не́ видела *ка́ко* се тка́ло на́пре.; – Ги по́кажи *ка́ко* се тка́ло у ста́ро вре́ме. – А зар зна́м *ка́ко* се и́играло на́пре.; – Ни ти́ не́-знаш *ка́ко* и́грал’е де́ца. – А те ви́дел’е *ка́ко* си но́сија то́ј дрво.; – Да ми по́кажеш *ка́ко* си ме́сила л’е́ба;

А што́ па зна́м *ка́* би́ло кəт сəм би́ла мла́да.; – А зар зна́м *ка́* се ви́кал’е по́тоци у Врби́ч’ан’е.; – Не́мој да ми збо́риш *ка́* би́ло на́пре.

133. Везници у служби везивања реченица са узрочним значењем

Као спољни знак везе реченица са узрочним значењем најчешће је употреби везник *што*, док је везник *зашто* потврђен мањим бројем примера. Два примера са *пошто*, чини се, новији су унос из стандардног језика.

Није потврђен везник *јер*, а уместо њега користи се *што*.

133.1. Везник *ш т о*:

Се кло́ца ко́њ *што́* ^ј^е мла́д.; – *Што* сəм уда́дена о́вде, ка да сəм зако́пана.; – Фа́ла му *што* ми по́мога ка бра́ту.; – На́ма ни да́доше по ма́ло по́моч’ *што* не́смо и́мал’е ни́што у бо́га.; – *Што* и́маш мло́го де́ца, за то́ј си си́рома.; – Сви́ дотр̏ч’ал’е да га́сив *што́* му го́рела ку́ч’а.; – Смо се умо́рил’е *што* смо

рабо́тал’е це́л дѐн.; – Све́ се осу́шило ва́ј го́дина *што* гре́ʲало мло́го слунце.; – И ства́ри се осу́шише *што* ду́ваја ве́тар.; – А сви́ смо се кри́л’е у по́друми *што* па́дал’е бо́мбе бл’и́зо.; – Све́ ко́жа му се збр̀ч’кала *што* оста́реʲа.; – Те́шко ми ʲе *што* тре́ба ја́ да му ка́жем.

133.2. Везник *з а ш т о*:

О́ч’ала да се вра́ти до́ма *за́што* се умо́рила од жн’е́ʲен’е.; – *За́што* не́спаја це́л но́ч’, гла́ва по́ч’нала да га бо́л’и.; – Ма́ти не те́рала да рабо́тамо у по́л’е *за́што* не́мало ко́ј.; – До́шл’е куд на́с да тра́живᵠ *за́што* не́мало от ко́га дру́гога да у́зев.; – А да па́дне у ру́па и да и́скрши но́гу *за́што* би́ја пи́јан.; – *За́што* не́ рабо́таʲа, ни́ти и́ма пе́нзију, ни́ти ни́што.

133.3. Везник *п о ш т о*:

Пошто ма́тере ги у́мреʲа и му́ш и све́кар, о́на о́ч’ала да се вра́ти у ро́да.; – А зна́м да не́са о́ни, *пошто* зна́м да са по́штени.

134. Везници у служби везивања последичних реченица

Највећи број потврда клауза са последичним значењем је са везником *па*, ређе су оне с везником *да*, везничким спојем *тако да* и *те*. Везник *како* за везивање консекутивних реченица није потврђен.

Овакав распоред присутности појединих везника последичних реченица врбички, али и остале говоре око овог идиома, удаљава од стандардног језика у коме је доминанто *да*, а *па* мале снаге.

134.1. Везник *п а*:

Се умо́рија од ра́боту, *па* не́-може ни да ве́ч’ера.; – Се стѐмн’ило, *па* не́ се ви́ди ни де́ да га́знеш.; – Це́паʲа дрва це́л дѐн, *па* се умо́рија и л’е́гнаʲа да спи́ʲе.; – Сви́ оти́доше до́ма, *па* се упла́шила што ч’е о́стане са́ма.; – И ко́мшије му се разбо́л’ело де́те, *па* и мо́ʲи се упла́шише за на́с.; – На вре́ме изо́раʲа, на вре́ме посе́ʲаа, на вре́ме га опра́шија, *па* ми́сл’еʲа да ч’е ро́ди ко́ломбоч’ ка про́шла го́дина.; – Л’у́ди би́л’е то́л’ико до вра́та, *па* не́смо мо́гал’е да ул’е́немо.; – Сви́ по́мреше, *па* ги се изгу́било и и́ме.

134.2. Везник *д а*:

О́н па би́ја та́кви ч’о́век *да* ни́коʲ не́-мога оз ње́га да жи́ви.; – На́двор би́ло то́л’ико ла́дно *да* смо се разбо́л’ел’е.; – Дрво би́ло то́л’ико тврдо *да* ми се искршила и се́кира.

134.3. Везнички спој *т а к о д а*:

Ра́но по́ч’наја да коси, *та́ко да* завршија до ру́ч’ак.; – Смо се сѐстајл’е у на́с, *та́ко да* не́смо мо́рал’е да збо́римо на́двор.

134.4. Везник *ш е*:

А мло́го сəм му се орадӯвала, *ше́* не́сəм мо́гла да спи́јем.; – По́ч’на и кру́шац, *ше* се за́бел’е со́как.; – Сн’е́г[к] па́даше то́л’ико, *ше* смо оста́нал’е у Јо́вана да но́ч’имо.

135. Везници у служби везивања условних (погодбених) реченица

Поред најфреквентнијег везника условних реченица *ако*, потврђени су и *да* и *кəд*. Везник „уколико“ непознат је.

135.1. Везник *а к о*:

Ако га стре́тнеш, не́мој ни ре́ч’ да му ка́жеш.; – *Ако* ʲе напу́њето до вр̄, не́мој ви́ше да ту́раш.; – Јéн мо́ра да би́не пр̄ви *ако* и́ма мло́го л’у́ди.; – *Ако* не по́сеʲеш, не́ма што́ да се жн’е́ʲе.; – Ја́ сəм бу́дала *ако* ти по́могнем.; – Расто́вари у дво́р *ако* и́ма не́кој да ти по́могне.; – По́неси муч’е́ницу *ако* и́деш у по́л’е.; – Не́мојте ни́што да збо́рите *ако* до́ђе не́кој о[д] дру́го се́ло.; – Ка́жите *ако* и́мате Бо́га!; – *Ако* си до́ма, ра́ботај; *ако* си на н’и́ва ра́ботај јо́ш по́више!; – Па што́ *ако* је цр̄н, ч’о́век је.; – *Ако* тре́ба, ч’е ч’е́кам и де́сет дə́на.; – Л’е́ба ʲе до́бар *ако* ʲе бра́шн’о до́бро.; – *Ако* гр̄ми ја́ко, бе́гај до́ма!; – *Ако* о́ч’еш до́бро да се на́ʲедеш, и́ди ку́пи то́ј што тре́ба да се сва́ри.

135.2. Везник *д а*:

Да сəм мо́га да до́ц’ем на вре́ме, не́ би урабо́тала то́ј.; – *Да* си ми ка́зала за де́те, би му сə́пл’ела и н’е́му ч’а́рапе.; – *Да* си изо́раʲа на вре́ме, на вре́ме би и по́жњеʲа.; – *Да* си би́ја на па́мет, не́ би ре́ка то́ј за на́с.

135.3. Везник *к ə д*:

И ми би гра́дил’е *кəд* би и́мал’е па́ре ка ви́.; – И ба́ба би би́ла де́војка *кəд* би мо́гала да ро́ди.; – Ни́кој не́ би у́мреја *кəд* би зна́ја ка́ко да не́-умре.; – Би му о́днела то́ј што тра́жија *кəд* би га на́шла до́ма.

136. Везници у служби везивања временских реченица

Клаузе временског значења у врбичком говору везује већи број везника и везничких скупове[195].

Због своје семантичке необележености, везник *кəд* у временским клаузама остварује највећи број значењских типова, пошто остали везници (и везнички спојеви) имају семантичку обележеност. Нису потврђени *пошто*, *након што*, *тек што*, *пре него / но што*, *пре него да* и *откако*.

136.1. Везник *кəд*:

Кəд ми сти́гл’е де́ца, ме́не ми би́ло по́ləко. – Па го́ре *кəт* смо би́л’е, о́но до́бро би́ло. – *Кə[д]* ч’е до́ц’е ос ко́ња, ч’е ти до́несе све́ што́ ти тре́ба. – Де́ца *кəт* по́расл’е, са́ме де́ца и́шл’е у по́л’е. – А ко́лач’ *кəт* се ме́си за сла́ву, до́мач’ин га о́днесе у цр̄ква. – Те́шко би́ло *кə[т]* ч’е пра́јш сва́дбу, а не́маш!

[195] Детаљније о временским реченицама у подгорском говору в. у Младеновић 2022а.

– *Кəд* је врéла крéпул’а, гу скúнеш и гу óбришеш, па тýриш л’éба. – А сáч’ да тýриш *кəд* је гóтов, 0да га тýриш на тáј крéпул’а. – *Кəд* гу сúпеш вóду, трéба да ʲе врýч’а. – И пóсл’е – *кəш* се óцеди сúреʲн’е, ч’е га úсеч’еш и ч’е га пóсољиш. – Ýзеш и вóдицу пóп *кə[д]* ти óсталља. – *Кəд* мú бúло да вáдим бáшч’у, сəм вáдија. – *Кəш* сéно дóнесеш, úма да га здéнеш нáдвор. – *Кəд* ми óтишл’е деца, а јá сəм остáнала сáма. – Дóл’е *кəд* óтидо, ми вúка што нéма. – *Кə*ш ч’е дóц’е ýвеч’ер, свú ч’е се сəбéремо. – Па *кə[д]* дóшло врéме, нé ни дáвав ни вóду да вáдимо. – *Кəд* вр̀же снóпови, óни ги нóсив до кóла. – *Кə́[д]* ч’е стáнемо мáло да одмóримо, óни ка да се л’ýтивᵠ. – И *кəд* га тóј завр̀шимо, бéри ч’éницу, и áјде у áмбар. – *Кəш* смо мéсил’е, мú смо пéкље у крéпул’у. – *Кəш* се úспеч’е л’éба, úзвади га и врýч’ јéди. – А *кə*ш ч’е се дúгнемо ýјутру, ýморне не мóжемо да жн’éʲемо. – *Кəш* се óлади мáло сáч’, скúнеш га о[д] тáј л’éба. – Јá *кəд* ме дáл’е мéне, јá нéсəм знáла úч’. – *Кəд* úскач’аш ис кýч’а, нé се óбрч’ај по сéбе. – И тóʲ *кəш* се óбере, ч’е ги вр̀жеш на двé мéсте. – И *кə*ш ч’е бúне гóтово, ч’е га збéреш у гýвно. – *Кəш* се úспреде, плáтно се ткáʲе и от кóнопл’е. – Тóј плáтно *кə*ш ч’е га изáткаеш, ч’е га бéл’иш у рéка. – И *кəш* се úзмути мл’éко, úскоч’и тóј мáсло на бýцало. – Мéсо *кəд* úмаш јéдеш, *кəд* нéмаш ч’ýти и јéди л’ýтике. – Нéсмо збóрел’е *кəш* смо прáјл’е пúтúʲе. – *Кəш* сəм се дúга, дóша мил’úцајац. – Јéмпут *кə*ш ч’еш да рýч’аш у плáдне, нéма вúше óдмор. – *Кə[д]* ч’[е] úдем за дóма, ч’е ми дáде двá кóмата л’éба да óднесем дéцама. – *Кə*ш ч’е дóц’ев од гýрбет, нúшто нé ч’е дóнесев нáшема дéцама. – И *кəш* смо се óдвојл’е, мáло пóдобро ни бúло. – *Кə[д]* ч’е дóц’ем дóма, колóмоч’но да јéдем. – *Кə[д]* ч’е дóц’е – áј дáј рáкију да пúјем! – И *кə[д]* ч’[е] úдеш да ýзеш тáмо, *кə[д]* ч’е дóʲеш вáмо, одмóри-се. – *Кə*ш ч’е дóʲе рéдᵀ, нéма др̀ва исцéпане. – *Кəш* се ýч’ини жáр у óгњиште, óстај тéнц’еру на жáр. – Нúкат нé ч’е зáбрајм вóј *кəд* бúја рáт. – *Кə*ш ч’е вúдимо – пýно вóјници. – Ýвеч’ер *кə[д]* дóшло, и њéга га утéпаше. – *Кəд* ме увáтија сə́н, сəм зáбрајла да ти кáжем. – Нúгде нéʲе дóбро *кəд* нéмаш свóу кýч’у.

136.2. Везник *ч’им*

Основни везник којим се везују временске клаузе којима се казује време које непосредно претходи времену вршења радње основне реченице је *ч’им*:

Јá *ч’úм* úскопам рýпу, тýрим сл’úву у н’ý.; – *Ч’úм* дóц’ев свáтови, гóч’еви пóч’нев да лýпав. – А мú *ч’úм* дóц’емо у л’úвада, óдма кóси и нóси. – *Ч’úм* úспеч’ем јéну пúту, јá óдма дрýгу стáл’ам. – Куд нáс *ч’им* ýл’егне гóс на слáву, óдма ýзе ч’éницу и мáло вúно. – Па смо затвáрал’е врáта *ч’úм* се стə́мн’и. – А тú се дúзај óдма *ч’úм* пéтал зáпоʲе. – Па свú у трóњ *ч’úм* се вéч’ера. – Бúло куд нáс *ч’úм* се зáврши јéна рáбота, áјт на дрýгу.

136.3. Везник *а*

Везник *а*, са нијансом истицања, близак је везнику *ч'им*. Није потврђено много примера са овим субординатором.

А́ не́што да шу́шне, о́на за́тварај пе́нц'ери и вра́та.; – *А́* сэ̏м завр̏шија да зи́дам, га́зда о́дма да ме те́ра да но́сим пе́сак. – *А́* се ч'у́ло не́где ви́кан'е, о́н тр̏ч'и та́мо.

136.4. Везник *д о к / д о к л' е*

136.4.1. У реченицама у којима предикати у основној и временској клаузи припадају истом глаголском виду, предикације су истовремене, како код предиката несвршеног тако и предиката свршеног вида.

Док се се́тија ко́ј би́ја та́ј ч'о́век, о́вај о́тиша нис пу́т.; – *Док* смо жи́вел'е у Врби́чан'е, до́бро ни би́ло што́ не́смо зна́л'е за по́добро.; – *Док* си де́те, ни́што не ра́збираш.; – *Док* би́ја мла́д, све́ му се ч'и́нило лэ́ко.; – Што́ смо би́л'е кала́балак у ку́ч'а, *док* је́л'е по́стари, де́ца не́-бил'е на а́стал.; – И́ма да се му́ч'и *док* је жи́в^{ф}; – До́кље ч'емо о́вако, са́м Бо́г зна́^{ј}е!; – И ч'е се наму́ч'имо *док* на́ц'емо ста́н.; – *Док* се згре́^{ј}е цре́пул'а, и те́сто ч'е ти сти́гне.; – А та́ј дэ́н бэ́ш смо се умо́рил'е *док* смо збра́л'е све́ се́но.; – *Док* сти́гнеш до кра́ј н'и́ва, и ти́ ч'е се у́мориш.; – За́ртиш *докље* се у́рти пре́ц'а.; – *До́кље* ура́боташ све́ по куч'а, а́ не́ ч'е се у́мориш?

136.4.2. У реченицама са негативном предикацијом са свршеним предикатима у основној и временској клаузи стабилан је предикат с негацијом:

Док не за́тражиш, не́ ч'е ни до́бијеш.; – *Док* не за́плач'е де́те, ма́ти не́ ч'е му да́де да си́са.; – Би́ло *док* о́вршиш, не́-знаш а́ ро́дило до́бро.; – *Докље* не́-узеш мо́тику, ко́ломбоч' са́м не́ ч'е се о́праши.

136.4.3. Како је и иначе у говорима око врбичког, али и – чини се – на укупном призренско-тимочком дијалекатском простору, у реченицама са предикатом несвршеног вида у основној и свршеног у временској клаузи изразито доминирају примери без негације (а), док су потврде са употребљеном негацијом ретке (б). Овим својством се српски балканизирани говори удаљавају од стандардног српског језика. „У овим говорима је очигледно да је семантика превладала над граматиком, чиме се стабилизује у балканистичком духу једноставнији модел у коме се изоставља негација којом се заправо и не негира предикација временске клаузе“ (Младеновић 2022а: 377–378).

а) И ста́јте сл'и́ве у ка́цу *док* се на́прај ко́мин'е.; И сви́ смо ч'у́тел'е *док* смо до́шл'е до Кру́шевац.; – Се́де^{ј}а ту́ј *док* по́ч'нало да вр̏не.; – Са́м се бри́ч'ија *док* у́мре́^{ј}а.; – И по́сл'е то́ј мл'е́ко ч'е се́ди *док* се за́лади.; – Све́ та́ко ту́раш *док* на́пуњиш те́пси́^{ј}у.; – Оз ло́жицу га ме́шаш *док* се на́пра́ј ка ка́ша.; – У дво́р би́ја ту́ј *док* му про́ша сэ́н.; – Се по́^{ј}е *док* се за́врши це́ло се́ло.;

– Ву́ч’еш пре́ц’у све́ *док* и́звуч’еш.; А на́двор ра́боташ *док* за́вршиш ту́ј ра́боту.; – Му́тиш мл’е́ко *до́к* се на́прај ма́сло.; И ту́ч’и то́ј све́ *док* се и́ситн’и до́бро.; – Па се о́брч’а по́сл’е *док* се и́звади сла́ма.; – Све́ до́ма сэ́м би́ла *док* сэ́м се у́дала.; – Та́ко ва́диш *док* ни́кне ко́нопл’е.; – О́ни ва́мо би́л’е *док* се наре́дил’е.; – Му се́ди пу́пак де́тету *до́кље* му се ски́не са́м.; – А му́ж ми пи́ја це́л дэ́н *до́кл’е* се на́пиʲе.; – Ту́раш сно́пови све́ *до́кље* се на́пуњи гу́вно.; – Ни́кој не́ се ди́замо *док* у́пал’и по́лазник о́ген’.

б) Тэ́г не́-пушч’ав де́вера *док* не́-даде па́ре за мла́ду.; – То́ј де́те ми се пла́шило *док* не́ му и́секље стра́шн’ицу.; – *Докл’е* не́смо уч’и́нил’е па́ре за но́ву ку́ч’у, смо се́дел’е у ту́ј ста́ру.

136.5. Везник *к а к о*

Везник *како* за везивање временских клауза потврђен је са значењем које је сродно значењу везника *ч’им* (а), затим значењу везника *о̄шкэд* (б).

Поред *како* у клаузама са значењем мере времена, јавља се и сажета форма *ка* (в). Везник *како / ка* често је под акцентом.

а) *Ка́ко* до́несе пла́ту, та́ко о́на о́дма тро́ши.; – *Ка́ко* се на́пиʲе, та́ко ви́ка на на́с.; – *Ка́ко* у́станем у́јутру, це́л дэ́н тр́ч’им од је́нога до дру́гога.; – *Ка́ко* се о́жењи, ви́ше не́ма ни́ о́тац ни́ ма́ти.; – *Ка́ко* до́шла ме́ч’ка оз ме́ч’ики, а о́н ти бе́гај на́дол’е.

б) Се оже́н’ија не́мало ни го́дина *ка́ко* му у́мрела же́на.; – А и́ма де́сет го́дине *ка́ко* ра́ботам у Шва́јцарску.; – Е́ве про́шло два́ес го́дине *ка́ко* смо и́збегље.; – И́ма ба́еги *ка́ко* смо се досе́л’ил’е о́вде.; – Про́шло мло́го го́дине *како* сэ́м се ро́дија ја́.; – А про́шло ба́еги го́дине *како* не́смо би́л’е у н’и́.; – И́ма је́но три́ го́дине *ка́ко* не ра́ботам у то́ј предузеч’е.

в) Ч’е би́не три́ го́дине *ка́* не́сэм га ви́дела.; – И́ма ба́еги го́дине *ка́* смо у Смеде́рево.; – Ч’е и́ма пе́т го́дине *ка́* ʲе уда́дена.; – И́ма, ч’е би́не, два́ес го́дине *ка́* смо по́бегл’е о́вде. – И́ма ба́еги *ка́* се досе́л’ил’е о́ни о́вде.;– А про́шло мло́го го́дине *ка́* смо ту́ј.

136.6. Везник *о̄ш к э д*

Са значењем почетне границе реализовања ситуације основне реченице потврђено је *о̄шкэд*:

*О́̄шкэд*ш̄ се исе́л’исмо, ни́кој не́ ни до́ша да не пи́та ка́ко ниʲе.; – Не́-видо ни́што до́бро *о́̄шкэд* до́ц’осмо у Кра́л’ево.; – Мла́да сна́а да ра́бота *о́̄шкэш̄*ᵈ се ди́не у но́ч’ до кэ́д о́тине у по́стел’а.

136.7. Везнички спојеви *с а м о ш т о / с а л ш т о*

Најближи значењу клауза с везником *ч’им* су везнички спојеви *само што / сал што.*

а) *Са́л што̄* се ч’у́ше пе́тлови у се́ло, е́те ти гу све́крва на вра́та. – *Са́л што̄* сэ́м се у́дала, све́кар ми у́мре. – Де́вер *са́л што̄* се оже́њија, да га у́тепа

гро́м. – *Са́л што* ку́писмо пла́ц у Крагу́јевац, по́ч’наше да не бомба́рдујев^{ф}. – *Са́л што* му на́ц’оше жи́то, о́дма га затво́рише. – *Са́л што* ул’е́госмо у ку́ч’а, за́врна.; – *Са́л што* завр̏шисмо ку́ч’у, по́ч’на ра́т.; – *Са́л што* по́музо кра́ве, ми ре́коше што ми до́ша си́н.

б) *Са́мо што* за́твори о́борња вра́та, не́кој на вра́та ос ка́мењ. – *Са́мо што* завр̏шисмо да је́демо, ете́-ти-ги Л’уби́жданци. – *Са́мо што* се о́двојсмо оз де́вера, му́ж ми се за́посл’и у др̏жавно.; – *Са́мо што* на́кладе сна́а о́гењ, ете́-ти-га на вра́та је́н ч’о́век.

136.8. Везнички спојеви *пред да* и *прет што*

За казивање двеју сукцесивних предикација, при чему реченична предикација претходи предикацији временске клаузе, у врбичком говору, како је и у околним призренско-јужноморавским говорима, у употреби су везнички скупови *пред*[196] *да* (а), *пред што* (б).

Уз *пред да* употребљава се презент, уз *прет што* релативни футур први са значењем прошлости[197].

а) Везнички скуп *пред да*:

Пре́[д] да се по́ц’е по мла́ду, сва́тови и́скоч’ив сви́ из дво́р.: – *Пре́[д] да* се у́даде, та́ј испро́сена тре́бало да тка́ʲе и да пл’е́те за да́рови.; – *Пре[д] да* по́ч’нем да о́рем, ја́ се пре́крстим три́пут.; – *Пре́[д] да* за́месиш ко́лач’, тре́ба да се о́купаш.; – *Пре[д] да* о́тинев да ко́сив, се́днев у дво́р да по́пиʲев.; – *Пре[д] да* о́тинев, пу́штил’е о́ба па̏са.; – Награ́дисмо ку́ч’у *пре́[д] да* по́ч’не ва́ј ц’уру́лтија.; – Сто́ка тре́ба да се и́стера *пре́[д] да* се ра́здањи.; – *Пре[д] да* се о́жењи, бра́та га ви́кнаше у во́јска.; – Е́те, ву́ј ку́ч’у награ́дисмо *пре́[д] да* по́ч’не бомабарду́вање.

б) Везнички скуп *прет што*:

А та́ј да̏н *пре́т што ч’е* по́ц’емо от При́зрен, све́крва да ми се ра́збол’и.; – Је́н ме́сец *пре́т што* ч’е би́не сва́дба, до́ц’ев од младоже́н’ину ку́ч’у да се дого́ворив.; – *Пре́т што* ч’е се кр̏сти де́те, ре́кнеш ку́му кəд је то́ј.; – На је́н са́ат *пре́т што* ч’е за́месиш, ч’е и́знесеш бра́шн’о из на́ч’ви.; – А́ј ни ка́жи ка́ко би́ло *пре́т што* ч’е те за́творив^{ф}.; – *Пре́т што* ч’е се у́дадеш, тре́ба да зна́ʲеш све́ ра́боте у ку́ч’а.; – *Пре́т што* ч’е ме́симо ко́лач’ за сла́ву, ми́ се се оку́памо.

137. Везници у служби везивања реченица просторног односа

137.1. Број везника и прилошких везничких израза у служби везивања клауза просторног односа у врбичком говору мањи је од онога што се констатује за српски стандардни језик.

[196] О свођењу предлога за антериорност на *пред* у подгорском и околним говорима, али и ширем балканословенском ареалу, в. у Младеновић 2013а.

[197] О футуру првом за обележавање хабитуалних радњи у говорима око врбичког в. у Младеновић 2000: 364–366, Вељовић – Младеновић 2018.

Везник *де* је основни везник за везивање оваквих реченица. Свођење три упитна прилога на *де* (в. т. 116) пренето је и на везничку службу, тако да *де* покрива сва три значења правца.

Очигледна тенденција свођења свих везника просторног односа на *де* огледа се и у могућности напоредне употребе предлошко-везничких конструкција *од де* и *до де* са *одокље* и *докље*. Грађа показује да је употреба *одокље* и *докље* знатно редукована.

Наведена констатација илуструје се примерима: Кра́л’е *о[д] де* мо́гало да се у́краде. / Кра́л’е *одокље* мо́гало да се у́краде.; Те́рај ко́ла *до де* и́ма пу́т да се и́де / Те́рај ко́ла *докље* и́ма пу́т да се и́де.

137.2. Клаузе просторног значења у врбичком могу бити:

а) Адвербијалне:

Па́ре сə́крија та́мо *де* ни́кој не́ мо́гаʲа да ги на́ц’е.; – Смо и́шле та́мо *де́* и́мало ра́бота.; Па ч’е и́дем *до́кље* о́ч’ем.

а) Атрибутске:

Се кри́ја у по́друм *де́* не́-иша ни́кој.; – Де́ца спа́л’е у тро́њ *де* и́мала сла́ма.; Смо ги ч’е́кал’е у л’и́ваду *де́* и́мало ладо́вина.

У атрибутским клаузама везник *де* може бити замењен са *што*.

137.3. Везник *д е*:

Де и́ма је́на ка́рпа, ту́ј ни би́ла л’и́вада.; – И и́шл’е све́где *де́* ч’у́л’е да и́ма по́моч’.; – И сви́ смо до́шл’е ту́ј *де* би́ла на́пре на́ша цр̏ква.; – Се́дни и ч’е́кај та́мо *де* кла́дев о́ген’.; – А смо за́брајл’е *де́* смо га о́стајл’е.; – То́ј *де́* се тка́ʲе се ви́ка ра́збој.; – А то́ј *де* смо кла́л’е о́ген’ га ви́камо о́гњиште.; – Па тр̏ч’и да бе́ремо *де́* и́ма здре́л’е сл’и́ве.; – И ч’е́каш гу ла́сицу ту́ј *де́* спи́јев ко́кошке.; – Ту́ј *де́* ни би́л’е ч’е́л’е, сə́г тра́ва изра́снала.; – Спа́ја *де* сти́га.; – Тр̏ч’аʲа *де́* о́ч’аја.; – И́ди *де́* ти ре́ка да и́деш.; – О́вде *де* би́ла цр̏ква, сə́г не́ма ни́што.; – А кəд би зна́ја *де́* ʲе, лə́ко би га на́ша.; – Ми ре́ч’е што сни́ла *де́* жи́вел’е кəд би́ла де́те.

137.4. Везник *о д о к љ е*:

Побе́госмо *о́докље* не исте́раше.; – Узи́маја жи́то *одокље* мо́гало да се у́зе.; – У се́ло до́шл’е *одокље* не́маја пу́т.; – А о́вија што са у дво́р, *о́докље* вра́га се ство́рише?.

137.5. Везник *д о к љ е*:

б) Те́раʲа сто́ку *до́кље* мо́гало да се те́ра.; –Но́си са́м *до́кл’е* мо́жеш да др̏жиш др̏во на ра́мо.; – Во́зи ко́ла *докл’е* и́ма пу́т.; – Поко́сија *докл’е* мо́гало да се ко́си.

138. Везници намерних (финалних, циљних) реченица

Везник *да* специјализује се за везивање намерних[198] и последичних реченица, пошто се ретко користи за везивање изричних реченица (в. т. 132.2).

Нису потврђени везници *како* и *ради* за везивање намерних реченица.

138.1. Везник *д а*

Везник *да* у везивању намерних реченица потврђен је у трима конструкцијама: *да* + презент, *да* + потенцијал и *за да* + презент. Судећи по грађи, новија конструкција са презентом је најчешћа, мање је потврда са старијом конструкцијом са потенцијалом, најмање је примера са новом балканистичком конструкцијом *за да* + презент.

138.1.1. Конструкција *да* + презент:

Па се сəбе́ремо сви́ *да* мо́жемо да завр̀шимо.; – И три́пут да се пре́крсти *да* не́ му би́не ло́ша же́тва.; – Сви́ ч’е пол’е́гамо ра́но *да* се одмо́римо за ју́тре.; – А ње́га пра́тија *да* ми тра́жи ко́ња.; – Ако о́ч’еш да о́тинеш у гра́д *да* ми у́зеш л’е́кови; – Се у́зе у ру́ке *да* не́ се скр̀ши.; – И по́сл’е кəт се се́тимо, и́демо *да* гу ви́димо.; – Се ста́л’ало кр̀стеви у по́л’а по́добро *да* ро́ди.; – Ста́јмо пе́тла у те́мел’ *да* би́не стре́ч’а у ку́ч’у.; – Ви́кнемо и девојч’ики *да* не би́немо са́ми.; – *Да* не́смо ч’у́вал’е се́но, ло́пови би га у́крал’е.

138.1.2. Конструкција *да* + потенцијал:

Де́тету му ту́римо лу́кч’е под ја́стак *да* не́ би га уро́ч’ија не́кој.; – И сə́г^к^ у́зе̯а о́вај ста́п *да* не́ би мо́раја да те́ра го́веда оз ру́ке.; – Сə́г ту́рав варики́н *да* би се избе́л’ил’е ч’а́ршафи.; – Сва́ка де́војка мо́рала да би́не до́бра *да* би мо́гала да се у́даде.; – *Да* би о́стаја ко́н’ у л’и́вада, мо́ра да се вр̀же.

138.1.3. Конструкција *за да* + презент:

Ч’е исте́рамо ра́но го́веда *за да* се на́пасев до пла́дне.; – *За да* се збе́рев сви́ на је́но ме́сто, пра́тимо де́ца да ги ви́кав.; – Смо бра́л’е ста́ро си́рејн’е *за да* га прода́демо на пи́јац.

139. Везници допусних реченица

У врбичком говору потврђен је само везник *ако* за везивање допусних реченица[199].

Везник *ако* редовно је под акцентом.

139.1. Везник *а к о*:

А́ко сəм би́ја пи́јан, све́ сəм ч’у́ја што́ збо́рел’е.; – *А́ко* смо би́л’е сиро́тиња, ни́кат на сва́дба не́смо о́тишл’е без ни́што.; – Ра́ботам јо́ш *а́ко* сəм

[198] Уп. са исцрпном анализом везивања оваквих реченица у сиринићком говору у Младеновић – Вељовић 2019.

[199] Према материјалу којим располаже аутор ове монографије, тако је и у говорима око врбичког (уп. Младеновић 2019: 780–781).

ста́р.; – *А́ко* сам о́вде три́ес го́дине, јо́ш не́сам за́браја вр̏бички да збо́рим.; – Не́ ни до́шл’е на сла́ву *а́ко* смо ги ви́кал’е.; – Ко́мшија поме́рија ме́ц’у *а́ко* смо ту́рил’е ме́ц’н’ик.; – Јо́ш ко́сим ос сво́а де́ца *а́ко* сам ста́р.

140. Везници поредбених (начинских) реченица

Потврђени су поредбени везници и везнички скупови за једнакост: *ка*, *како*, *колико*; *ка да*, *ка што*.

Мало је примера са поредбеним везничким скуповима за неједнакост *него што* и *него да*.

140.1. Везник *к а* (< као)

На́пре не́мало да се је́де *ка* са̏г^к^ што и́ма.; – *Ка* ма́ти што ти би́ла вре́дна, и ти́ тре́ба та́ква да би́неш.; – Ста́лно збо́ри *ка* пра́зна воде́ница.; – Мло́го ^ј^е гро́зна, *ка* ста́ра кра́ва ^ј^е.; – А што́ ми збо́риш та́ко *ка* де́тету што се збо́ри?; – Сва́римо ко́ске *ка* за пи́тије.; – И та̏д би́ло *ка* са̏г^к^ што ^ј^е.; – Пу́ца о[д] та́ј стра́на, *ка* од Л’у́бижду да ^ј^е.; – Во́ј де́те ра́бота *ка* ч’о́век да ^ј^е.

140.2. Везник *к а к о*:

Ка́ко ч’е по́се^ј^еш, та́ко ч’е по́жн’е^ј^еш.; – *Ка́ко* смо и́мал’е, та́ко смо тро́шил’е.; – *Ка́ко* до́шло, та́ко о́тишло.; – До́веди ми га *ка́ко* зна́ш!; – На кра́ј све́ би́ло *ка́ко* смо збо́рел’е.; – *Ка́ко* ч’е гу на́уч’иш, та́ко ч’е ти би́не.

140.3. Везник *к о л ’и к о*:

Ко́л’ико си рабо́таја, то́л’ико ч’е и и́маш пе́нзи^ј^у.; – *Ко́л’ико* смо збра́л’е па́ре, то́л’ико смо гра́дил’е ку́ч’у.; – Јо́ш тре́ба да про́ц’е то́л’ико да̏на, *ко́л’ико* про́шло до са̏г^к^.; – *Ко́л’ико* го́дине ти жи́вела ма́ти, и ти́ ч’е жи́виш то́л’ико.

140.4. Везнички скуп *к а д а*:

Се но́си *ка да* ^ј^е гра́ц’анин.; – Не́ма ни́што од ње́га, *ка да* ^ј^е гро́бник.; – И кад не ви́де сна́а, *ка* да гу о́гре^ј^а слу́нце.; – Што́ ме гље́даш та́ко *ка да* не́си ви́дела ни́кат ста́рога ч’о́века.; – И у та́ј ма̏ до́трч’а а́ц’а до ме́не *ка да* га пра́тија Бо́г^к^.

140.5. Везнички скуп *к а ш т о*:

Се о́бука *ка што* му ка́зал’е.; – И о́на пл’е́те *ка што* пл’е́тев дру́ге же́не.; – И ти́ да на́ц’еш до́бро од Бо́га *ка што* са̏м на́ша и ја́.; – Спре́ми и́сто *ка што* си сва́рила н’е́кн’а.; – Де́те се по́вије *ка што* ти ре́кла све́крва.; – А *ка* о́н *што* про́паде, и дру́ги и́сто.; – И ја́ са̏м се му́ч’ила *ка што* ми се му́ч’ила мо́ја ма́ти.; – А сте уч’и́нил’е све́ *ка што* смо ви ка́зал’е?; – И девојч’ики ч’е се о́буч’ев *ка што* се обуку́вал’е ла́зарке и дру́ге го́дине.; – *Ка* ти́ ме́не *што* си ми по́мога, та́ко и дру́ги те́бе.; – О́н да ка́же *ка што* си га нау́ч’ила.; – И зу́б да му би́не здра́в и ја́к *ка што* ^ј^е же́л’езо.

140.6. Везнички скуп *н е г о д а*:

По́добро да се́димо до́ма *него да* би́немо на ки́ша.; – По́више смо о́ч'ал'е да рабо́тамо у сво́је *него да* и́демо у а́ргати.

140.7. Везнички скуп *н е г о ш т о*:

Ме ка́зн'ил'е по́више *него што* сэ̄м ми́сл'е^{j}а да ч'е ме ка́зн'ив.; – Ти́, бо́гме, зна́ш по́више *него што* збо́риш.; – Ми́ жи́вимо по́добро *него што* ни жи́вел'е на́ши роди́тел'и.

Везници независносложених реченица

141. Систем везника независносложених реченица у врбичком говору не разликује се у основи од онога што се констатује за околне говоре[200].

У врбичком говору потврђени су следећи везници независносложених реченица: *и*, *ни / нити*, *па*, *те*, *а*, *ама*, *веч'*, *тике*, *само*, *сал*, *ел'и*, *ил'и*, *да л'и*, *л'и*.

Градационе структуре повезују: *не́ само што ... ти́ке*, *не́ сал што... ти́ке*, *ни... а камо́ли, не тол'ико... кол'ико, буди... па и, ем... ем.*

142. Саставне (копулативне) реченице

Посведочени су везници за означавање саставних односа: *и*, *ни* / *нити*, *па*, *те*. Везници *и* и *па* су синоними.

142.1. Везник *и*

Везник *и* среће се између клауза или испред више клауза. Употреба испред више клауза, укључујући и прву клаузу, има функцију истицања, па се овај везник може сматрати и речцом за истицање.

Овим се везником везују реченице чији су садржаји временски истовремени, затим саставне клаузе чији су садржаји разновремени или узрочно-последично условљени:

Сэ̄м но́сила да́рови. *И́* да́р све́кру, *и́* да́р све́крве, *и́* да́р деве́рима.; – Па ста́јмо на а́стал *и́* ви́но *и́* то́ј што́ се сва́рило.; – Кэ̄д и́секље дрво *и* кэ̄д га до́нел'е до́ма, ви́дел'е је́ну ру́пу у ње́га.; – *И* кэ̄д до́шл'е до ку́ч'а, *и́* кэ̄д отво́рил'е вра́та, *и́* кэ̄д ул'е́нал'е у́нутра, што́ да ви́див! – Се́днеш *и* у́зеш ко́су *и* гу ту́риш на ко́л'ено да гу кље́паш. *И* ос ч'е́кич' у́дриш ко́су на нако́ваље.; – *И́* ва́л'а да се по́мете гу́вно, *и́* да се и́змаже оз ла́јна, *и́* да се на́садив сно́пови, *и́* да се у́веде ко́н', *и́* да се вр̄ши це́л дэ̄н, *и́* да се о́брч'а сла́ма, *и́* да се ми́ч'и сла́ма, *и́* да се збе́ре ч'е́ница, *и́* да се о́веје ч'е́ница, *и́* да се ту́ри у а́мбар.; – Све́кар у́л'ене. *И́* све́крва. *И́* ме да́рујев ос па́ре. *И́* по́сл'е је́на го́дина сва́дба.; – *И́* се у́дадо. *И́* ро́ди де́те. А́ *и* по́сле јо́ш ро́ди ч'е́тири о[д] то́га

[200] Анализиран систем независносложених реченица у сиринићком говору, а уз познавање дијалекатске ситуације у говорима око овог идиома, укључујући ту и врбички говор, показује знатну подударност (Уп. Младеновић 2018, Младеновић 2019: 784–800).

му́жа.; – *И* мло́го те́шко вре́ме бе́ше. *И́* на све́ стра́не пу́цан’е. *И́* л’у́ди упла́шени, *и́* де́ца упла́шена, *и́* же́не упла́шене!; – *И* та́ко у Врби́ч’ање оста́доше *и́* ли́ваде, *и́* ње́ве, *и́* шу́ма дру́ги да ги и́ма.; – Ту́ри ӌ’урӌ’е́вдәнска тра́фке у во́ду *и* ку́пај де́ца.; – Ч’е дotéрамо го́веда *и* ч’е ги уте́рамо у пле́вња.; – А о́н бәш би́ја мера́кљија да му се́диш на но́ге *и* да га го́виш.; – А́ј и́стерај два́ о́ткоса *и* тр̑гни ма́ло ра́киӌу.

142.2. Везник *н и / н и т̄ и*

И у врбичком говору везник *ни / нит̄и* често се среће испред сваке клаузе, када је обично и акцентован као средство експресивности.

а) *ни / нит̄и*:

У ти́ја дәнови *ни́* не́што рабо́тамо, *ни́* и́демо ку[д] дру́гога у го́сти.; – *Ни́* сәм ви́дела, *ни́* сәм зна́ла, *ни́* сәм дру́гому ка́зала.; – Док до́мач’ин не́-узе пр̑ви за́лак, *ни́* ста́р, *ни́* мла́д не́сме да по́ч’не да ӌе́де.; – То́ј не́-смеја ни́кој да у́зе – *ни́* све́крва, *ни́* је́трва, *ни́* зәва.; – А не́мам *ни́* во́ј, *ни́* то́ј, *ни́* о́ној!; – На́пре не́ се и́мало *ни́* да се је́де, *ни́* да се о́буч’е ка што ва́л’а.; – Ни́кат ма́ти ме́не *ни́* ме ка́рала, *ни́* ме те́пала.; – Не́сәм ја́ *ни* бу́дала ка што ми́сл’иш.;

б) *Ни́т̄и* сәм и́шла та́мо, *ни́т̄и* сәм и́шла о́вамо.; – Ви́ше *ни́т̄и* пре́демо, *ни́т̄и* пл’е́темо, *ни́т̄и* тка́ӌемо.; – *Ни́т̄и* смо зна́л’е де́ ч’[е] и́демо, *ни́т̄и* смо зна́л’е де́ ч’е сти́гнемо.; – Ја́ *нит̄и* сәм бо́лан.; – Ни́кәт не́сәм се сва́дила *ни́т̄и* оз је́трву, *ни́т̄и* о[з] зәву.; – *Ни́т̄и* ч’е гу по́музеш, *ни́т̄и* ч’е ви́диш а́ер од њу́.; – А та́ј тво́ј зе́т *нит̄и* ӌе вре́дан.

142.3. Везник *т̄ а*:

Дәнәс смо о́тишл’е куд њи́ *т̄а* смо оста́нал’е це́л дән, *т̄а́* смо се вра́тил’е у но́ч’.; – *Па* у зи́ма у́зеш ку́дел’у и ву́ну *т̄а́* пре́деш, *т̄а́* пл’е́теш, *т̄а́* тка́ӌеш.; – Узо́коло сви́ се зве́рев па се и́гра, *т̄а* се по́ље.; – Се на́кладе о́гењ *т̄а* се ста́ј са́ӌаӌек, *т̄а* се ста́ј цре́пул’а, *т̄а* се ста́ј са́ч’, *т̄а* се ста́ј жа́рл’еви на са́ч’.; – Смо пра́јл’е ни́шало за Ӌ’у́рӌ’евдән, *т̄а* на др̑во ју́же, *т̄а* се ни́шај дево́јч’ики и де́ца, *т̄а* и не́коӌе же́не, бо́гме.; – И у́зеш о́вако пи́рајку *т̄а* лу́паш оз н’у, *т̄а* пе́реш по́сл’е.; – Бе́ремо ра́зне тра́фке по ма́ло *т̄а* да кр̑мимо сто́ку.; – Пр̑во жн’е́ӌемо па се одмо́римо, *т̄а* јо́пе жн’е́ӌемо, *т̄а* се одмо́римо пред ру́ч’ак.; – И́мало и код на́с же́не што се уда́вал’е *т̄а* бе́гал’е од му́жи.

142.4. Везник *т̄ е*

Везник *т̄е*, који је сининим везнику *т̄а*, редак је у врбичком говору.

Бра́ту ста́лно не́што да му би́не ло́шо: *т̄е́* му укра́доше ко́н’а, *т̄е́* ме́ч’ка му и́зеде ко́ломбоч’, *т̄е́* ко́ла му се иса́бише.; – Ку́писмо др̑ва у А́ндреин за́бел *т̄е́* да на́прајмо ку́ч’у.; – Тре́ба да про́ӌ’ев две́ го́дине *т̄е́* да гу у́зевф.

143. Супротне (адверсативне) реченице

У врбичком говору за везивање супротних реченица потврђени су везници: *а*, *ама*, *веч’* и *т̄ике*, затим речце *само* и *сал* у позицији везника. Материјал

није показао присуство везника *али*, *него*, *но*. Оваквим инвентаром врбички говор чини ареал са сретечким (према мом материјалу), удаљавајући се и од северношарпланинског говора у Сиринићу[201], али и од идиома јужнометохијског ареала. Овакво редуковање везника део је балканистичког механизма елиминације истозначних или блискозначних синонима.

143.1. Везник *а*:

Ти́ су у́морна, *а* мо́раш да ра́боташ.; На́пре се пошту́вало мло́го ста́ри, *а* са̏ге, бо́гме, не́ʲе та́ко.; Ако о́ч'еш да у́зеш о́вуј мо́у н'и́ву, *а* да ми́ да́деш ту́ј до по́ток.; Ту́ј би́л'е сви́ по́стари што тре́бало да и́дев, *а* о́ни те́рав мо́је де́те.; На́пре сви́ смо се ку́пал'е ос тра́фке за Ц'урц'евдаән, *а* са̏г ни́кој не́ч'е.; И́сто би́ло пре́дење и́ тə́дᵀ, *а* по́тəнко би́ло.

143.2. Везник *а м а*

Везник турског порекла *ама* (тур. *amma*)[202] у потпуности је истиснуо везник *али*[203] не само у врбичком већ и у оближњим северношарпланинским говорима у Средској, Гори и Подгори (према мом материјалу).

Мо́жда смо се му́ч'ил'е, *а́ма* смо и́мал'е; – И́сти ни би́ја плу́гᵏ, *а́ма* по́мицак.; – Све́где и́ша, *а́ма* на́јвише во́л'еʲа да до́ц'е куд на́с.; – Мо́жда и о́на и́сто ва́рила, *ама* ми би́ло по́слатко куд ма́тер и куд о́ца.; – Сви́ збо́рите до́бро, *ама* ја́ не́ ви ве́рујем.; – Сви́ са најéдени у ку́ч'а, *ама* то́ј ни́што не́ʲе ако и́ма не́кој бо́л'ес.; – И́мало ра́зне ку́ч'е, *ама* ни́ је́на не́-била ка на́ша.; – И те́л'е си́сало кра́ву, *а́ма* остану́вало и за на́с.; – Ста́р је, *а́ма* јо́ш ра́бота у ба́шч'а.; – Ч'о́век не́ч'е да ура́бота то́ј нева́л'ашн'о, *ама* га те́ра не́кој вра́г у н'е́га.; – И на́пре се да́вало да́рови, *ама* не́ ка са̏ге.; – И ја́ сəм гу тра́жија, *а́ма* не́ ми гу да́л'е.; – Ја́ по њу́ тр̏ч'и, тр̏ч'и, *ама* о́на ми по́беже.; – И́мало во́да и на то́ј ч'е́шмич'е, *ама* не́-била до́бра.; – И о́на би о́тишла да ра́бота у по́л'е, *ама* тру́дна би́ла пред ра́ц'ан'е.

143.3. Везник *в е ч'*

Везник *веч'* истиснуо је *него* и *но*.

Нити мо́гу не́што да је́дем, *ве́ч'* што́ мо́рам.; – Не́мој све́ да и́зедеш, *ве́ч'* са́мо про́бај што́ сəм сва́рила.; – А што́ смо мо́гал'е да се́ʲемо, *ве́ч'* са́мо ма́ло ко́ломбоч'.; – А што́ не́си завр̏шила да ко́паш, *веч'* си се́днала у ла́д?; –

[201] Уп. са присуством и *али*, *него*, *но* у сиринићком говору (Младеновић 2019: 789–793).

[202] Овај балкански синтаксички турцизам присутан је у бугарском, македонском, албанском и грчком језику, затим у југоисточном делу српске дијалекатске области (Скок 1: 32, *ата*[3]). *Ама* се, како је и у оближњим говорима, употребљава и као речца за истицање, како је – иначе – и у турском језику (Чаушевић 1996: 494).

[203] Присуство *ама* знатно је и у сретечком и горанском говору, затим у јужнометохијском ареалу (према мом материјалу), а знатне је појавности и у јужнокосовском говору (Младеновић 2013: 389), удаљавајући се од сиринићког у коме је *ама* мале снаге, а потврђена је знатна присутност *али* (уп. Младеновић 2019: 790–791).

Не́-знаја што́ дру́го да ч’и́ни, *ве́ч’* што му збо́ре^ј^а да ста́не.; – Па ти́ не́-знаш ни́што дру́го, *ве́ч’* што ви́каш на на́с.; – А што́ па мо́га^ј^а да до́несе, *ве́ч’* то́ј што́ му оста́нало.; – Не́мало ко́ла до гра́д^т^, *веч’* пе́шки да и́деш.; – О́вој не́^ј^е тка́но, *ве́ч’* је пл’е́тено оз и́гље.; – Не́ч’аше да у́зе по́ла ко́лач’, *веч’* ми тра́жи па́ре.; – Нити о́ч’е да се свр̀ти до́ма, *ве́ч’* це́л дѐн од је́нога у дру́гога.; – Не́мој це́лу да по́пијеш, *веч’* са́мо гу про́бај.; – Ч’е се по́квари што ч’е се по́квари, *ве́ч’* што ч’е смр̀ди ку́ч’а.

143.4. Везник *ш и к е*

Везник *шике* са значењем *него* синониман је са *веч’*. Знатније је присутности него у сиринићком (уп. Младеновић 2019: 792) и подгорском говору (према мом материјалу). Већа присутност наслањање је на сретечко стање, пошто је у овом идиому *шике* чешће (према мом материјалу).

А кѐт сѐм до́шла о́вде, са́ма ни́што не́сѐм рабо́тала, *ши́ке* што ч’е ми ка́жев све́крва и је́трве.; – Не́мало пут од Врби́ч’ан’е до При́зрен, *ши́ке* је́на пу́тинка што би́ла.; – Смо га посе́^ј^ал’е, *ши́ке* јо́ш не́смо га опра́шил’е.; – Тѐд не́смо ви́кал’е го́сти, *ши́ке* ко́ј ти до́ц’е са́м. – А ка́кве ко́ла у Врби́ч’ан’е! *Ти́ке* на ко́н’и, па те́рај!; – Не́ те пу́шч’а да про́ц’еш, *ши́ке* ти тра́жи па́ре.; – Ако не́си на́спана, *нити* мо́жеш да ра́боташ ка што ва́л’а, *ши́ке* ти се спи́^ј^е.; – Не́ ми пи́је бра́т мло́го, *ши́ке* по не́коу ч’а́шу пред је́де^ј^н’е.; – Нити мо́гало да се се по́коси, *шике* да ску́беш по ма́ло.

143.5. Речце *с а м о* и *с а л* у позицији везника[204]

Као синоними везнику *само* употребљавају се *сал*[205].

Везници *само* и *сал* подједнаке су присутности у врбичком говору.

а) Везник *с а м о*:

Ни́ти до́ша са́м да ни ка́же, *са́мо* пра́тија бра́та.; – Не́смо преда́вал’е ни́што, *са́мо* за се́бе што́ и́мало.; – Сви́ да се ра́збол’ив, *са́мо* о́н оста́наја здра́в.; – Пл’е́те и Ста́нојка, *само* не́^ј^е бѐш ка је́трва што гу пл’е́те.; – Сви́ смо му до́шл’е у го́сти, *са́мо* де́вер не́ мо́гаше.; – И оз муч’е́ницу ч’е се на́пијеш, *само* не́^ј^е ка оз мл’е́ко.; – *Са́мо* та́ј је́трва ко́ја ^ј^е на́јстара, о́на ч’е о́стане до́ма.

б) Везник *с а л*:

Ни́што да не́ ти ка́же, *са́л* про́ц’е и ч’у́ти.; – И то́ј ч’е се и́зеде, *са́л* што не́^ј^е ка на́ше ме́со.; – На́пре не́смо ту́рал’е мло́го ме́со у ку́пус, *са́л* ма́ло да зами́рише.; – Оста́нал’е ма́ло на сва́дба, *са́л* да не́-зборив л’у́ди да не́-дошл’е.; – Тро́њ ти ^ј^е ка кре́вет, *са́л* са да́ске узо́коло.; – *Сал* ни́кој да не́-види што до́нела, о́на ч’е га кри́је под а́стал.

[204] О употреби *само* и *сал* у позицији речце за издвајање и ограничавање в. т. 159.

[205] *Сал* је везник турског порекла (тур. дијал. *salde(m))*.

144. Раставне (дисјунктивне) реченице:

У врбичком говору потврђени су следећи везници раставних реченица: *ел'и* / *ил'и*, *да л'и*, *л'и*, *било*. Инвентар везника сродан је сретечком, пошто јужнометохијски и сиринићки говор знају за већи број везника[206].

У врбичком говору основни везник је *ел'и*, мањим бројем примера забележено је и *ил'и*. Доминација *ел'и* наслањање је на сретечко стање, пошто су у метохијским говорима – уз одређену варијантност – практично равноправно заступљени *ел'и* и *ил'и* (према мом материјалу), а тако је и у сиринићком говору (Младеновић 2019: 793–795).

И у врбичком говору везници раставних реченица најчешће се јављају на почетку сваке клаузе. Када су на почетку сваке клаузе, раставни везници најчешће су под акцентом, чиме се истичу алтернативне ситуације[207].

144.1. Везник *е л'и* / *ил'и*

а) Везник *ел'и*:

Па се у́зе *е́л'и* у л'е́ву *е́л'и* у де́сну ру́ку.; – *Е́л'и* да до́несеш ти́, *е́л'и* да у́зем ја́.; – Те́ј па́ре о́стаја на стра́на *е́л'и* да ку́пи ја́ре, *е́л'и* да ку́пи ја́гње.; – А што́ ч'у пр́во – *е́л'и* де́ца да на́ран'им, *е́л'и* сто́ку да на́ран'им.; – А у шко́ла смо и́шл'е *е́л'и* у́јутру, *е́л'и* по́ пла́дне.; – До́ц'ев да ти по́могнев *е́л'и* бра́т, *е́л'и* де́вер, *е́л'и* зе́т.; – Ако ка́жеш не́што *е́л'и* не́ му ʲе по во́л'а не́што, е́те га ви́ка!; – У те́мел' ста́л'ал'е е́л'и пе́тла *е́л'и* не́што дру́го.; – А л'е́ба се ме́сија *е́л'и* от коло́моч'но *е́л'и* оᵀ ч'е́нич'но бра́шн'о.; – Па ме́со ако о́стане од ру́ч'ак *ел'и* од ве́ч'ера.; – Смо пра́јл'е пе́кмезᶜ *е́л'и* от сл'и́ве *е́л'и* от ка́јсиʲе.; – А ви́но би́ло од бе́ло *ел'и* оᵀ цр́но гро́јзе.; – Ти́ га на́ц'и *е́л'и* га ро́ди ако не́ га на́ц'еш!; – А у цр́ква и́шла *е́л'и* све́крва, *е́л'и* зе́ва.

б) Везник *и л'и*:

И́л'и бра́т *и́л'и* не́кој дру́ги от фами́л'иʲу, и́сто ти ʲе.; – Ако ти на́прајла ма́ц'ије, не́кој у ку́ч'а ч'е у́мре *ил'и* сто́ка ч'е л'и́пч'уʲе.; – Па *и́л'и* кру́шац га уте́паја, *и́ли* осу́шило без во́ду.; – Смо и́мал'е по два́ес *ил'и* по три́ʲес о́фце.

144.2. Везник *д а л'и*

Везник *да л'и* потврђен је малим бројем примера. У оваквој употреби присутна је и упитност.

Му́ка би́ла – *да́ л'и* да о́тинем, *да́ л'и* да не о́тинем.; – Не́мало за о́бојца, а што́ ч'у – *да́ л'и* си́ну да да́дем, *да́ л'и* ч'е́рке да да́дем! – *Да́ л'и* би́ло то́ј

[206] Са стањем у сиринићком говору (уп. Младеновић 2019: 793–798) слично је оно у јужнометохијском и јужнокосовском ареалу (према мом материјалу).

[207] Онако како је у сиринићком (Младеновић 2019: 793–798) слично је и у другим оближњим призренско-јужноморавским говорима (према мом материјалу). Инвентар везника у говору Сиринића, поред онога који се констатује за врбички, садржи још и: сажете варијанте *ил*, *ел*, потом *ал*, *ја*, *јал*.

пред Бо́жич’, *да́ л’и* би́ло пред Ве́л’игдән, не́-памтим. – *Да́ л’и* би́ја Ста́ној у Бе́оград, *да́ л’и* би́ја у Кра́л’ево, то́ј са́ге ни́кој не́-зна^{ј}е.

144.3. Речца *л’и* у везничкој служби

Како је и у околним говорима, речца *л’и* у везничкој служби увек је позиционирана иза акцентованих речи конституента који везује, за разлику од осталих везника који иду испред или између две клаузе.

У реченицама повезаним са *л’и* истиче се избор једне или друге ситуације.

А ко́ј тре́баја да до́ц’е – Ста́ној *л’и*, Са́ва *л’и*?; – Па пра́во у по́л’е оз му́жа *л’и*, оз де́вера *л’и*, оз је́трве *л’и*. – Па смо и́шл’е да се л’е́ч’имо у При́зрен *л’и*, у Ско́пл’е *л’и*.; – И да́деш да́р, ч’а́рапе *л’и*, фа́нелу *л’и*.; – А да по́сејеш прес ко́ломбоч’ гра̑ *л’и*, ти́кве *л’и*.

144.4. Везник *б и л о*

Везник *би́ло*, који се јавља испред сваке реченице, и редовно је под акцентом, није чест у врбичком говору.

То́ј мо́рало та́ко – *би́ло* да да́деш са́м, *би́ло* да ти у́зев^{ф} о́ни.; – А кə[д] тре́ба да се но́си је́дење у по́л’е, и́де *би́ло* је́на, *би́ло* дру́га сна́а.; – И́дите куд њи́, *би́ло* ти́, *би́ло* Јован.

145. Градационе конструкције

Потврђено је више градационих конструкција у којима се истиче други члан конструкције. У врбичком говору јављају се следећи градацијски везници: *не́ само што ... ти́ке*, *не́ сал што... ти́ке*, *ни... а ка́мол’и, не то́л’ико... ко́л’ико, бу́ди... па и, е́м... е́м.*

145.1. Градациона конструкција *не́ само што ... ти́ке*:

Не́ само што ми по́мога оз ра́бота *ти́ке* ми да́ја и па́ре да за́вршим ку́ч’у.; – *Не́ само што* смо се пла́шил’е ми́ од њи́ *ти́ке* и о́ни се пла́шил’е од на́с.; – *Не́ само што* награ́дија ку́ч’е де́цама *ти́ке* ги ку́пија и на́јдобар на́мештај.; – *Не́ само што* ги опл’а́ч’ал’е ку́ч’е *ти́ке* ги и исте́пал’е.

145.2. Градациона конструкција *не́ сал што... ти́ке*:

Не́ са́л што мо́жев да про́ц’ев де́ о́ч’ев *ти́ке* и ги по́магав о́вија ис Кфо́р.; – *Не́ са́л што* што ме изло̑жаја *ти́ке* збо́ри и ло́шо за ме́не.; – *Не́ са́л што* у́мре^{ј}а на му́ке *ти́ке* наму́ч’и^{ј}а и́ се́бе и́ фами́л’и^{ј}у.

145.3. Градациона конструкција *ни... а ка́мол’и*:

Ти́ не́-можеш *ни* сво́је да по́косиш *а ка́мол’и* дру́ге л’и́ваде.; – *Ни* Бо́г не́-може да ти по́могне *а ка́мол’и* ја́.

145.4. Градациона конструкција *то́л’ико... ко́л’ико*:

Не́смо му заме́рал’е *то́л’ико* што о́тиша а да не до́ц’е да не ви́ди, *ко́л’ико* што ни куд о́ца и ма́тер не́-бија.

145.5. Градациона конструкција *буди... па и*

Градациона конструкција са *буди* обична је у северношарпланинским говорима[208], па њено присуство, као и присуство везника *буди*, врбички дугује овом ареалу.

Бу́ди ја́ што сэм оста́нала без ни́што *па и* си́н ми не́ма сво́ју ку́ч'у.; – *Бу́ди* Ши́птари не оте́раше *па и* о́вде не́-вол'ив што́ смо до́шл'е.; – *Бу́ди* смо се му́ч'ил'е у мла́дос, *па и* у ста́рос не́ ни ʲе по́добро.; – Е́те, *бу́ди* ја́ се ра́збол'о *па и* сна́ва се ра́збол'е.

145.6. Градациона конструкција *буди... шике и*:

Бу́ди све́ *ј*е ску́по *шике и* пе́нзија ми ʲе ми́цка.; – *Бу́ди* допа́днала си́ну мо́ја му́ка *шике и* о́н о́стаде без ра́бота.

145.7. Градациона конструкција *ем... ем*:

А мо́ја сна́а *е́м* и́ска, *е́м* пи́ска.; – *Е́м* би́ла на мо́ре, *е́м* би́ла у ба́н'а.; – *Е́м* што до́неʲа то́ј од Не́мач'ку, *е́м* и о́вде до́бија не́коʲе па́ре.; – Кэт смо би́л'е мла́де *е́м* смо пл'е́л'е, *е́м* смо тка́л'е, *е́м* смо ко́пал'е у њи́ве.

УЗВИЦИ

146. Узвици за казивање емоционалних стања

а) Узвик *а́*:

А́, цр́ка да́богда!; *А́*, не́мој са́л то́ј да ми збо́риш!; *А́*, сна́о, Бо́г нека ти да́де све́ на́јдобро!

б) Узвик ^{x} *а́*:

И ја́ ^{x}*а́* да по́бегнем до́ма!; А то́ј, не́-знам што́-било, ^{x}*а́* на ме́не!

в) Узвик *а́о*:

А́о, ка́ко не́-памтим му́ку!; *А́о*, а зар ма́ло ми про́шло преко гла́ва!

г) Узвик *а́ у*:

А́у, де́ и́ма то́ј?; *А́у*, бра́те, па зар и то́ј да ви́дим!; *А́у*, ку́ку ме́не, и то́ј?!

д) Узвик *а* ^{x} *а́*:

А^{x}*а́*, ако о́станеш жи́ва.; *А*^{x}*а́*, го́л'емо ʲе то́ј тво́је.; *А*^{x}*а́*, ч'е ви́ди са́л ако ми до́ц'е у ку́ч'у!

ђ) Узвик *е́ в*:

Сви́ смо рабо́тал'е да и́мамо. *Е́в*!; А сэм и́маја најдо́брога ко́н'а, *е́в*!

е) Узвик *е́*:

Е́, ка́ко се жи́вело!; *Е́*, па де́ да о́тинем ва́ко ста́ра?!; *Е́,* бо́гме, не́-може то́ј што тра́жиш!

ж) Узвик *е́ ј*:

Ка́кви смо би́л'е кэт смо би́л'е мла́ди, *е́ј*!; *Е́ј*, за бра́та и жи́вот ч'е да́де.

з) Узвик *и* ^{x} *а́*:

[208] Уп. Младеновић 2019: 799–800.

Ко́л’ико смо би́л’е у сва́тови, *и*^{x}*а́*!; А и́мало, бо́гме, да се ко́си мло́го. *И*^{x}*а́*!

и) Узвик *к у́ к у*:

Ку́ку ме́не за те́бе!; *Ку́ку*, ка́ко смо се упла́шил’е.; *Ку́ку*! Де́ да га тра́жимо?!

ј) Узвик *л’е́ л’е*:

Л’е́л’е, бра́те, а ка́ко то́ј?!; *Л’е́л’е*, ка́ко не исте́рал’е ис ку́ч’е.; *Л’е́л’е*, што би́ла стра́шн’а та́ј же́на!; А бе́ше не́коа тѐмњина, *л’е́л’е*!

к) Узвик *о́ / о́* ^{x}:

О́, море-де́те!; *О́*, му́ко мо́а!; *О́*, ка́ сѐм се упла́шија!; *О́*, мо́ре! Па би́л’е сва́дбе на́пре!; *О́*, бре́, све́ ме бо́л’и.;

О́^{x}, си́рота ја́ за ње́га!; *О́*^{x}, а зар мо́рала да о́тине о́дма?!

л) Узвик ^{x} *а́*:

И о́н ^{x}*а́* на ме́не да ме у́дри.

љ) Узвик ^{x} *е́*:

Па сѐг^{к} ч’е се фа́л’и, ^{x} *е́*.

м) Узвик *и́*:

И́, ка́кви смо би́л’е ја́ки!

н) Узвик *ш у́ ћ у р* („узвик за изражавање задовољства; на срећу, Богу хвала“):

Ми́, *шу́ч’ур*, не́смо и́мал’е што́ту.; *Шу́ч’ур*, оста́на^{ј}а жи́в!

147. Узвици подражавања звукова животиња

а) Мјаукање мачке:

А и мо́а ма́ч’ка – *ма́у*, *ма́у* пот пе́нџ’ер.; А́ си ч’у́ја и ти́ *ма́у*?

б) Квакање квочке:

Та́ј ква́ч’ка што и́звела пи́л’ич’и ч’[е] и́де пред њи́ и ч’е ква́ка – *ква́*, *ква́*, *ква́*.

в) Кокодакање кокошке при ношењу јаја:

Све́ ко́кошке кѐд но́сив – *кре-кре-кре́*!; Е́те гу и на́ша но́си ја́јце – *кре-кре-кре́*!

г) Фрктање коња:

А се ч’у́ *ӣ́рр* од на́шега ко́^{ј}н’а?

д) Рикање крава:

Зна́ја и́сто да ри́ка ка кра́ва – *му́*!

ђ) Пијукање пилета:

И ми́ сви́ ка пи́л’ич’и по о́ца – *ӣи́у*, *ӣи́у*, *ӣи́у*.; И пи́фкамо – *ӣи́*, *ӣи́*, *ӣи́у*.

148. Узвици за вабљење и терање стоке

148.1. Дозивање, вабљење живине, стоке, домаћих животиња:

а) Овца и коза:

О́фце и ко́зе ви́како – *ӣ́рр*, *ӣ́рр*.; О́твориш вра́та и *ӣ́рр*, *ӣ́рр*, *ӣ́рр*!

б) Пас:
За ку́ч’е ти је кə[д] тре́ба да до́ц’е *ку́ш*, *ку́ш*!
в) Крава:
И ми́ ч’емо кра́ве – *ку́јс*, *ку́јс*!
г) Мачка:
Кəд не́ʲе ту́ј ма́ч’ка, па да ти до́ц’е – *ма́ц*, *ма́ц*!
д) Кокошка:
Да ги на́рањим ко́кошке, па ги ти́кам – *ши́ке*, *ши́ке*, *ши́ке*!

148.2. Терање стоке, живине
а) Коњ:
Ко́њу да по́ц’е – *ц’а́*!; Се ч’у́ло од на́двор *ц’а́*, *ц’а́!*
б) Крава:
Кəт смо по кра́ве да и́дев, не́кој ви́ка *о́ч*, не́кој *о́јс*!
в) Во:
Па кəд о́раја оз во́ла – *о́јч’* да у́л’ене у бра́зду.;
Да би и́ша ви́кнеш во́лу *о́јс*!
г) Овца:
О́фце смо те́рал’е ис тр̀ло – *р́рр, р́рр*!
д) Свиња:
А би́ч’и се те́рал’е сви́ње *о́ч’, о́ч’*, *о́ч’*!.
ђ) Пас:
Кəд ла́ʲе на те́бе ку́ч’е, оте́рај-га – *ч’и́бо*!
е) Мачка:
Да не́ ти у́краде ме́со, и́стерај ма́чку! *Пи́с*, ма́ч’ко!
ж) Кокошка:
Те́рамо ко́кошке – *и́ш*, *и́ш*, *и́ш*!

149. Имитирање осталих звукова
а) Ударање буцала у бучки:
У́зеш бу́ч’ку, ста́јш мл’е́ко. И у́дри – *бу́м*, *бу́м*, *бу́м*!
б) Просута вода:
Ма́ло, ма́ло, па у дво́р не́кој си́пе во́ду – *вр̀рр*.
в) Овчје звоно:
Са́г не́ма да ч’у́јеш ни sво́на на о́фце – *ди́нг*, *ди́нг*, *ди́нг*.
г) Лупање гоча:
Ра́мбе, *ду́мбе*. Го́ч’еви це́л но́ч’.
д) Гребање мачке шапом:
Кəд о́ч’е да у́л’ене ма́ч’ка, о́на на вра́та *гре́б*, *гре́б*, *гре́б*.
л) Звук чекића:
У́зеш ч’е́кич’ да кље́паш ко́су и си́тно да ч’у́каш – *ша́к*, *ша́к*, *ша́к*.
љ) Звук воденичког камена који се окреће:

Та́ј ка́мењ у воде́ница *вр́*, *вр́*, *вр́*, це́л дȍн. Це́л но́ч’.

м) Ударање у врата:

У стре́д но́ч’, не́кој ч’у́ка на вра́та – *ш̄а́ū*, *ш̄а́ū*, *ш̄а́ū*!

н) Насилно улажење у кућу:

И о́ни не́звани *кр́к* у ку́ч’а.

њ) Ударац руком у плећа:

У ло́гор кȁд би́ја, ви́ка, ма́ло, ма́ло, стра́жар ч’е те у́дри у пл’е́ч’и – *ба́ū*!

о) Пуцањ пушке:

А си ч’у́ја пу́шку – *ба́м*!; И от све́ стра́не пу́шке – *ба́м*, *ба́м*, *ба́м*!

п) Пљување као заштитна формула:

Пу́, *ū у́*, *ū у́*! У́рок нека о́стане на те́бе, не́ на ме́не!

РЕЧЦЕ

Р е ч ц е – п а р т и к у л е (срасле са заменицама и прилозима)

150. Партикуле су потврђене уз заменице и прилоге.

150.1. Партикуле уз заменице

150.1.1. Партикула *-ј* (< *-и*)

Партикула *-ј* (< *-и*), сама или у комбинацији са другим партикулама, потврђена је уз демонстративне заменице у највећем броју облика:

Njд. (*о́вај* ч’о́век, *о́вај* же́на, *о́вој* де́те; в. т. 66–66.1.3) и Нмн. сва три рода оба броја (*о́вија* л’у́ди, *о́вој* же́не, *о́вај / о́вој / о́вија* се́ла; в. т. 66.2–66.3.2), у ОПјд. и Дјд. показних заменица ж. р. (од *о́вуј* же́ну / од *о́вај* же́на, *о́војзи* жене, в. т. 67.3.1, 67.3.2), у ОПјд. м. р. и с. р. ако су једнаки са Njд. (од *о́вај* ка́мењ, тр́ч’и ок *ш̄о́ј* де́те; в. т. 67.1б, 67.2.1), у ОПмн. сва три рода (од *о́вија* л’у́ди, од *о́вој* же́не, од *о́вај / о́вој* се́ла / од *о́вија* се́ла; в. т. 68.1), у факултативном облику Дмн. м. р. и с. р. сретечког типа *о́вијам* (в. т. 68.2.1а, 68.2.2в). Без партикуле се срећу облици ОПјд. м. р. на *-ога* (*о́вога*, *ш̄о́га*, *о́нога*), затим Дјд. м. р. јд. и с. р. јд. (*о́вому*, *ш̄о́му, о́ному*), Дмн. показних заменица (*о́вем / о́вим* љу́дима, *о́вем / о́вам* же́нама, *о́вем* / *о́вим* гове́дама).

У новим облицима заменица *сва́кој*, *не́кој*, *ни́кој*, *-ј* није партикула, већ је преузето из заменице *ко́ј* (уп. Младеновић 2010: 350; Младеновић 2019: 807).

150.1.2. Партикула *-ја*

Партикула *-ја*, која је формирана у Нмн. показних заменица м. р. (*о́вија*, *ш̄и́ја*, *о́нија*), настала је комбинацијом партикуле *-ј* (< *-и*) и *-а* из партикуле *-ка*, које се осетило покретним вокалом (Белић 1905: 289).

150.1.3. Партикула *-зи*

У врбичком говору, како је и у говорима ареала коме припада овај идиом, у Дјд. ж. р. придевских речи, затим заменице *о́на* (*ньо́јзи*), стабилисана

је партикула *-зи* (*óвојзи*, *ст̄áројзи*, *мóејзи*, *т̄óјзи*) (в. т. 46.5.2, 47.3.3.2, 48.3г, 50.2.2.3б, 65.1.2.3,67.3.2).

Партикула *-зи* из Дјд. заменичко-придевске деклинације налази се и у присвојној заменици *њóјзин* (в. т. 58.3.2) и демонстративно-присвојним заменицама *óвајзин*, *т̄áјзин*, *óнајзин* (в. т. 61).

150.1.4. Партикула *-годер* потврђена је у заменици *шт̄óгодер* (т. 54.2).

150.2. Партикуле уз прилоге

Уз прилоге се потврђене следеће партикуле: *-ј*, *-р*, *-годер*, *-к*, *-ка*, *-ке*, *-н*.

Неки прилози срећу се са и без партикуле: *т̄ýј*, *т̄ýјка*, (т. 119.17), *нóч'ес*, *нóћеска* (т. 110.2), *дə́нəс*, *дə́нəска* (т. 110.1), *јýт̄рос*, *јýт̄роска* (т. 110.4), *óвде*, *óвдека / óвдена* (т. 115.1), *óздол*, *óздола / одóздола* (т. 118.5), *óзгор*, *óзгора / одóзгора* (т. 118.6).

150.2.1. Партикула *-ј*

Партикула *-ј* део је прилога *т̄ýј* (в. т. 119.17), затим истог прилога са сложеном партикулом (*т̄ýјка*).

150.2.2. Партикула *-годер*

Ова партикула је потврђена у прилозима *дéгодер* (в. т. 119.22) и *кýд гóдер* (в. т. 119.23).

150.2.3. Партикула *-р*

Партикула *-р* присутна је у прилозима за време *јýч'ер* (в. т. 112.1.1), *п̄рекóјуч'ер* (в. т. 112.1.2), *ýвеч'ер* (т. 112.1.3), *нáвеч'ер* (т. 112.1.4), *п̄рéдвеч'ер* (в. т. 112.1.4), *п̄рúвеч'ер* (в. т. 112.1.4).

150.2.4. Партикула *-к*, *-ка*, *-ке*

а) С партикулом *-к* је прилог *óвдек* (т. 115.1).

б) С партикулом *-ка* потврђени су прилози: *нóч'еска* (т. 110.2, и *нóћес*), *дə́нəска* (т. 110.1), *јýт̄роска* (т. 110.4), *óвдека* (т. 115.1), *т̄ýјка* (т. 119.17).

150.2.5. Партикула *-н*

Партикула *-н* потврђена је само у прилогу *óвден* (т. 115.1), који се среће и као *óвде*, *óвдека*.

Р е ч ц е

151. Речце за потврђивање

151.1. Речца *ј é с / ј é з б р е / ј é з д е*

Основна речца за потврђивање је *јéс*. Речце *јéзбре* и *јéзде*, у којима су елементи интонационо срасли, користе се за појачану тврдњу.

а) Речца *ј е́ с*:

Јéс, бóгме, тáко би́ло.; – *Јéс*, и óна ми кáзала и́сто.; – *Јéс*, *јéс*, ти́ си урабóтаја тój!; – *Јéс*, и́мало нáпре л'у́ди у сéло.: – А си ги óднеʲа сéме за сéʲање? – *Јéс*.; – А у́нутра л'у́тике би́л'е скáпане. – *Јéс*, тáко би́ло.; – *Јéс*, сви́ смо знáл'е кáко би́ло.; – А гу пóзнаваш тој жéну? – *Јéс*, кáко нé гу пóзнавам.; – *Јéс*, да мóже да ме сти́гне.; – *Јéс*, и гóведа смо и́мал'е.

б) Речца *ј е́ з б р е*:

Па ти́ си óч'аја да се óжен'иш. – *Јéзбре*!; – *Јéзбре*, тáко би́ло ка што кáжеш!; – *Јéзбре*, тáко ми Бóга, и́стина ʲе тój штó ти збóрим!

в) Речца *ј е́ з д е*:

Јéзде, тáмо ч'е ги нáц'еш.; – *Јéзде,* тáко ʲе кáко ти рéкље.; – А и óвија лэ́жев ка други, *јéзде*.

151.2. Речца *а ˣ а́*:

Aˣá, мóже и тój.; *Aˣá*, и óн ч'е ни пóмогне.; – А би́ло да се збéремо сви́? – *Aˣá*.

151.3. Речца *а́ ј д е*:

И се свáдише за ни́што! Ч'е се óдвојв брáч'а јéтрве што се свáц'ав! – *Áјде*! Нé-бре!

Áјде се користи са значењем потврдне речце са чођењем.

151.4. Речце за истицање потврђивања са одричном речцом *не*

Речце за истицање потврђивања са одричном речцом *не* у другом делу јављају се као скупови *кáко нé* и сажето *кáне*[209] (< *кáко нé*), које је потврђено и као *кá нéје*.

а) *К á к о н é*:

Пáмтим кáко би́ло кэт сэм би́ја дéте, *кáко нé*!; – Па рáботај цéл дэ́н, *кáко нé*!; – И смо и́шл'е у áргати, *какó-не*! – А сте мóрал'е да се удáдете дé кáжевᶠ стáри? – Па смо мóрал'е, *кáко нé*!

б) *К á н е*:

Се уми́рало от сипáнице, *кáне*.; – И́мамо и ми́ пушке, *кáне*.; – *Кáне*, ч'е ти дóц'ем на гóсти.; – Ти́ си рóдила и́ дéца и́ ч'éрке? – *Кáне*. Јóвана и Блáгоја, и двé ч'éрке.

в) *К á н é ʲ е*:

Рóдило, *кá нéʲе* рóдило!; – А ви́диш што порáснала трáва! *Кá нéʲе*!

г) *К á н é / н é м а*:

Кá нé-памтим рáт!; – *Кá нéсэм* се ожéњија!; – И́ма да се јéде, *кá нéма* Су.

[209] Сажето *кане* користи се у оба говора који су учествовали у формирању врбичког идиома. У сретечком (према мом материјалу) опстало је само *кáне*, у сиринићком (Младеновић 2019: 810–811) и подгорском говору (према мом материјалу), функционишу сажета и несажета форма.

151.5. Речца *е́ в*:

И све́ сэ̑м са́ма де́ца гље́дала, *е́в*!; – И мо́раш да сти́гнеш и́ да сва́риш, и́ да за́месиш, и́ ста́рци да гље́даш, *е́в*!

Речца за емотивно потврђивање *е́в* редовно је иза тврдње коју потврђује.

151.6. Речца *а́ к а́ к о*:

Сви́ смо се збра́л'е да помо́гнемо, *а́ ка́ко*!; – И ја́ све́кру и све́крве да по́сипем сва́ко ју́тро, *а́ ка́ко*; – Тре́бало сви́ да се на́ʲедев, *а́ ка́ко*!.

151.7. Речца *б о́ г м е / б о́ г а м и*

Уз нијансу значења прилога за појачавање тврдње, у *бо́гме / бо́гами* присутна је и компонетна речце за потврђивање.

Доминантни облик ове речца-прилога у врбичком говору је *бо́гме,* ређи *бо́гами*.

а) *Б о́ г м е*:

Не́-знам, *бо́гме*, а́ ч'е мо́гу да сти́гнем да ти за́вршим.; – Бе́смо, *бо́гм*е, ба́еги у ку́ч'а.; – На н'и́ву се и́шло, *бо́гме*, пре[д] да и́зл'ене слу́нце.; – *Бо́гме*, во́ј си́рење ти ʲе на́јдобро.; Како-ко́ј, *бо́гме*, мо́га и да пре́скоч'и.

б) *Б о г а́ м и*:

Кэ̑д си гла́дан, б*о́гами*, све́ ти ʲе до́бро!; – Нити сэ̑м би́ла, *бо́гами*.

151.8. Речца *и́ с ш и н а* („доиста“):

А, *и́сшина*, си́ноч' бэ̑ш ми се спа́ло.; – *И́сшина*, сви́ смо се расти́кал'е по све́т.

151.9. Речца *в а́ л а* (тур. *valahi*):

Е́, *ва́ла*, сви́ смо би́л'е до́ма.; Е́, *ва́ла*, не́-знам за ти́ја л'у́ди.

Речца *ва́ла* користи се као синоним мање снаге са *бо́гме*.

152. Речце за одрицање

152.1. Речце *н е́* и *ј о́ к*

Изразито доминира речца *не́*.

а) Речца *н е́*:

Не́, не́-давам!; – А ч'е ми ка́жеш де́ ʲе? – *Не́*!; – *Не́* сэ̑г, *не́* сэ̑г!; – *Не́*, бре́, не́-брини за де́ца!; – *Не́*, мо́ре – му ви́кам – ни́ти зна́м не́што.; – А што́ да се бри́нем за дру́гога?! *Не́*! Са́м нека се бри́не.; – А́ ч'у́јеш што гр̑ми? – *Не́*, ни́што не́-ч'ујем.; – За сэ̑гᵏ ти ви́кам – *не́*!; – Што́ да ти ре́ч'ем *не́*, кэ̑д би́ло та́ко.

б) Речца *ј о́ к*:

– Ти́ си му се пла́шила то́му ч'о́веку. – *Јо́к,* бре́!

152.2. Речца *н и*

Речца *ни* употребљава се за појачавање негативног исказа.

Ни́ и́ма године за уда́вање, *ни́* и́ма младо́жења за њу́.; А о́н ме гље́да и не́ч’е *ни* ре́ч’ да ми про́збори.; Са́ма жи́вела – *ни́* куч’е, *ни́* ма́ч’е у ку́ч’у.; Сэ́ге не́ма *ни́* пошту́ван’е, *ни́* ни́што!; – *Ни́* ви́кања л’у́ди на ве́сел’е, *ни́* га ви́кал’е н’е́га.; – *Ни́* што́ да ти да́де, *ни́* што́ да у́зе о[д] те́бе.

153. Упитне речце

У врбичком говору потврђене су оне упитне речце које се срећу у сретечком говору[210] (*а́*, *за́р*, *л’и*). Упитна речца *да л’и*, са нијансом упитности, потврђена је малобројним примерима као знак везе само међу раставним реченицама (в. т. 144.2).

153.1. Речца *а́*:

А́ доц’осте, *а́* се умористе?; – *А́* у́меш да по́ʲеш?; – *А́*-ч’ете у гра́дᵀ?; Ни ти́ не́-знаш *а́* ч’е би́не ки́ша.; – А бра́ч’а па не́-знал’е *а́* ч’е и́ма и за њи́.; – *А́* и́маш ку́ч’ики?; – Бо́рике, *а́* си спре́мила све́ што смо ти ре́кље?; – Ни́кој не́-знаја *а́* има, *а́* нема.; Мо́раш да ме́сиш, *а́* у́меш, *а́* не́-умеш, ко́ј те пи́та!; *А́* ра́збираш ши́птарски?; *А́* ти си́сало де́те?; И ја́ мо́рам не́где да жи́вим, *а́* ʲе та́ко?; Нити сэ́м зна́ја *а́* ч’е ме у́тепав, *а́* ч’е ме пу́штив.; Ме пи́та дэ́нэска *а́* смо се спре́мил’е да и́демо.; – *А́* сме́мо да исе́ч’емо во́ј дрво?; – Ка́ква ʲе та́ј ку́ч’а де́ ч’е ме у́дадевᵠ, *а́* ʲе бо́гата, *а́* ʲе сиро́тињска.

153.2. Речца *л’и*:

Је́на ч’е́рка *л’и* ти бе́ше уда́дена?; – Оз бра́та *л’и* си до́шла?; – Ко́мшија *л’и* би́ја ку[д] до́ктура?; – Ста́нојка *л’и*, Ма́ра *л’и*, ко́ја ти до́нела ку́дел’у?; – Сипа́нице *л’и* би́л’е, го́л’ем ка́шел’ *л’и* би́ја та́ј го́дина?

153.3. Речца *з а́ р*:

Зар и ти́ да о́тинеш?; – *За́р* ни́јен ч’о́век не́-мога да се на́ц’е да по́могне!; – *За́р* од ла́дан ка́мењ да се ра́збол’и!; – А *за́р* зна́м што́ му је.; – А *за́р* не́ ти пра́тија па́ре!; – А па *за́р* и́ма све́ то́ј у прода́внице!; – А о́н *за́р* бри́не за ме́не!; – *За́р* сэ́г на Бо́жич’ се ра́бота!; – *За́р* се зна́ло кэд је не́дел’а!; – *За́р* да тр̀пимо л’е́ба!

154. Поредбена речца *к а* (< као)

Као аутохтона потврђена је само сажета варијанта *ка*.

Ка́ што ра́сло на́пре, и сэ́ге и́сто.; – *Ка* да ми се уч’и́нило.; – Би́ч’и на то́ј *ка* да не́ма тр̀њи.; – Ми́ и́сто – *ка́* за Ве́л’игдэн, *ка́* за Ц’у́рц’евдэн.; – А *ка* де́те ни́ти сэ́м зна́ја за то́ј.; – Та́ј шу́ма ʲе *ка* ма́ло уз бр̀до.; – Кум *ка* на́јглавни ʲе на сва́дба.; – *Ка* да си га у́зеʲа од ма́тер.; – И́сто *ка́* да сэ́м во́јник.; – *Ка* сэ́к што и́ма, и́сто и на́пре и́мало; – Спре́мила *ка* сла́ва да ʲе; – Си́н ми ʲе *ка*

[210] Уп. са бројнијим присуством упитних речца у сиринићком (Младеновић 2019: 813–814), затим у јужнометохијским говорима (према мом материјалу).

ја́блан:; – Де́ца бри́стре *ка* зла́то.; – И *ка* за јо́ш је́н ме́сец.; – Жи́то ни би́ло *ка* во́сак жу́то.

155. Показне речце

Деикс другог лица продире у треће лице, па је број потврда са *е́не* мали.

Речца *е́ше* потврђена је и са апокопом *е́ш*. Облик са апокопом има експресивну вредност (в. т. 2.3.4.2б).

а) *Е́ в е*:

Е́ве, и́ма три́ године ка́ко о́тиша.; – *Е́ве* га и Бо́жич'.; – И́ма де́сет го́дине, *е́ве*, ка́ко ʲе без му́жа.; – А, *е́ве*, ни си́н ви́ше не́ те гље́да!; – *Е́ве* па́ре ко́л'ико о́ч'еш.; – *Е́ве* гу та́мо на пу́т.; – И ја́, *е́ве*, о́тидо у цр̀кву да у́пал'им све́ч'у све́кру за ду́шу.; – *Е́ве*, о́вде са мо́ји де́вери.; – *Е́ве* ви ву́ј њи́гу, па ч'и́тајте.

б) *Е́ ш е / е́ ш*:

Е́ше-ти-га та́ј на вра́та.; – *Е́ше*-то́ј ʲ да ми у́ч'иниш.; – *Е́ше* та́ко би́ло, жими-Бо́г ᵏ!; – *Е́ше*, и́мам и ја́ је́но ку́ч'е.; – А, *е́ше*, да га спа́си Бо́г ᵏ!; – *Е́ше*, се́стро, не́-питај за н'у́.; – *Е́ше*, то́ј ни се де́сило на́ма.; – Са́мо, *е́ше*, ка ни́што да не́-беше.; – *Е́ше*, Ми́тар зна́ ʲе па га пи́тајте.; – *Е́ше* и о́н ви́ка да се ра́бота.; – Ни́кət ᵈ, *е́ше*, не́-бија бо́лан до са̀ге.; – А и ја́, *е́ше*, да ви́дим ву́ка у дво́р на́ш.; – *Е́ше*, са́мо што ул'е́госмо;

Е́ш ка да ми ʲе пред о́ч'и.; – *Е́ш* о́вако се др̀жи пре́ц'а.; – Вр̀тиш *е́ш* та́ко док пре́шупл'иш.; – *Е́ш* да ти ка́жем, бра́те!

в) *Е́ н е*:

Е́не ги у дво́р.; – О́, *е́не* га на пу́т.; – Е́, не́стреч'а, *е́не* ги тер̀о́ристи до се́ло.

156. Императивне речце

156.1. Речца *а́ ј д е / а́ ј д / а́ ј*

Императивна речца „хајде“ потврђена је са више ликова: *а́јде*, *а́јд*, и *а́ј*. Ретки су примери са морфолошком ознаком за 1л. мн. и 2л. мн.

И када морфолошки није обележена множинским знаком, речца има множинско значење, па је лични глаголски облик у множини (*А́јде* сви́ бе́гајте што́ пода́л'еко.). Исто је и са употребом императивне речце *не́мој* (в. т. 156.2).

Речца *а́јде* заједно са *па* среће се и у нарацији за обележавање сукцесивних радњи („потом, после“): И *а́јде* пр̀во да оти́немо у н'и́ва, *па а́јде* да жн'е́ ʲемо, *па а́јде* да бе́ремо руко́вец'и, *па а́јде* да се вр̀жујев сно́пови.

а) *А́ ј д е*:

А́јде и́ди до́ма!; – *А́јде*, се́стро, и ти́ куд на́с.; – Ми ви́ка од вра́та: „*А́јде*, *а́јде* куд на́с!“; – *А́јде* све́ же́не на је́ну стра́ну.; – *А́јде* да тра́жите и по шу́ме.; – *А́јде*, Ра́де, и ти́.; – *А́јде* да веч'е́рамо.; – *А́јде* да му доне́семо то́ј што о́стаја.; – *А́јде* ч'е кр̀шимо ко́лач'.; – И, *а́јде*, у́зи ло́пату и ри́ни пот кра́ве.

б) *А́ ј ш̄*:

А́јш̄, но́сите и ви́!; – *А́јш̄* да му про́ц’е вре́ме.; – У́зи и *а́јш̄* и́ди!; – Па ти де́те у на́руче и *а́јд* на́горе.; – Ако о́ч’еш та́ко, *а́јш̄* нека би́не по тво́е.; – Па *а́јд* пе́шки у При́зрен.; – И *а́јш̄* ва́мо, *а́јш̄* та́мо.; – *А́јш̄*, ч’е ви́диш и ти́.; – На́рамак на се́бе и – *а́јш̄* у се́ло!; – Се́ме у ру́ке и *а́јш̄* по бра́зде.; – *А́јш̄*, *а́јш̄* – ви́кам – ч’е ви́диш од мо́ʲега му́жа!

в) *А́ ј*:

А́ј, бре́, си ми доса́дија.; – И *а́ј* јо́ш ма́ло и́ди!; – *А́ј* до́неси во́ду, мо́ри сна́о.; – *А́ј* да ви́димо ко́ј лѓе.; – *А́ј* ч’е кла́демо о́гењ за Про́ч’ку; – *А́ј* и́ди ти́ да о́днесеш. Ја́, бо́гме, не́-могу!

г) *А́јдемо* да не задо́цнимо.; – *А́јдемо* сви́ у дво́р.; – *А́јде ш̄е* у ку́ч’а.

156.2. Речца *н е́ м о ј*

Одрична речца *не́мој* најчешће је у овом облику и за обележавање 2л. мн. Носилац информације о лицу и броју је конструкција *да* + *ӣрезент̄*. Ретки су примери са императивним наставком *-ит̄е*.

а) Ни ти́ *не́мој* да и́деш!; – *Не́мој* ви́ше да те ви́дим!; – *Не́мој* да но́сиш ве́ј палто́лоне.; – *Не́мој*, бра́те, да гу те́паш!; – *Не́мој* да и́деш оз њи́!;

Не́мој да ми збо́рите то́ј што не́сте ви́дел’е.; – *Не́мој* да поко́сите пред вре́ме.; – *Не́мој* да се те́пате за ни́што!; – *Не́мој* све́ да изе́дете!;

в) Ни ви́ *не́мојш̄е* да збо́рите!; – *Не́мојш̄е* са́ми да се вра́тите.

156.3. Речца *н е к а*

Речца *нека* + *ӣрезент̄* користи се за исказивање заповести, жеље, клетве, претње и сл. Ни у врбичком говору, како је и у околним говорима, није уочена употреба синонимне конструкције „да + презент“.

Не́ка ви би́не о[з] стре́ч’а!; – *Не́ка* ти ʲе а́лал!; – *Не́ка* ви ʲе ае́рл’ија!; – И де́веру *нека* му ʲе та́ко!; – И де́цама *нека* ги да́де.; – *Нека* ч’у́ти ако не́зна.; – *Нека* ни до́каже де гу ви́деʲа.; – Па *нека* ви у́ч’ини и ва́ма.; – Кәд ни о́тишло ју́не, *нека* ни о́тине и ју́же!; – Ко́мшије *нека* до́ц’ев.; – О́ни *нека* се дого́ворив.; Све́крва *нека* и́знесе по́гач’у!; – *Нека* се́ди ту́ј де́ ʲе!

156.4. Речца *н а́*

Када се указује да се некоме нешто даје, пружа, нуди и сл. користи се речца *на́*, са којом су конкуренти импертиви *др̀жи / др̀ж*, *у́зи*:

На́ ти па́ре за си́рен’е.; – Е́ве ти, *на́*!; – *На́* ви ма́ло л’е́ба.; – *На́* ти па́ре за пла́ц!; – *На́* ти ви́ја л’е́кови.; – *На́* ви ку́тију ра́тлук.

157. Речце за наглашавање, појачавање, истицање значења

157.1. Речца *м о́ р е*, *м о́ р и*

Дистрибуција облика вокативне речце *мо́ре* / *мо́ри* условљена је апострофирањем пола особе. *Мо́ре* се употребљава уз м. р. (а), *мо́ри* уз ж.

р. (б). Оваква дистрибуција *мо́ре / мо́ри* карактеристична је за шири ареал призренско-јужноморавских говора[211].

Изван употребе као вокативне речце за појавање значења, користи се само *мо́ре* (в).

а) *М о́ р е*:

Бе́гај, *море*-бра́те, да не те у́тепав!; – Ако те ви́дим, *море*-ло́пове, ч'е те у́тепам.; – Ако мо́жеш да ми по́могнеш, *море*-Ве́љко, помо́гни-ми, жити-Бо́г!; – Ако мо́жете да помо́гнете, *мо́ре* ко́мшијо, пома́гајте!;

б) *М о́ р и*:

Мо́ри же́но, а́ де́ ни са кра́ве?; – Де́ си би́ла, *мо́ри* ч'е́рко?; – Бо́рике *мо́ри*, де́ ми ʲе ја́ре?; – Ај, *мо́ри*, што́ ти ʲе бри́га!; – А си сва́рила гра, *мори*-сна́о!

в) *М о́ р е*:

Мо́ре, са́мо ако ги на́ц'ем!; – А́јдемо, *мо́ре*, да о́ремо.; – А то́ј што ти и́де у ку́ч'а, *мо́ре*, ску́по ч'е те ко́шта.; – *Мо́ре*, у тво́а ба́шч'а нека и́де кр̀т.; – Не́, *мо́ре*, не́ʲе ту́ј!; – *Мо́ре*, о́не ч'е не ла̏жев и по́сл'е.

157.2. Речца *б р е́*

Речца *бре́* забележена је уз вокатив (а) и као општа речца за појачавање, истицање значења (б).

а) Не́, *бре́*, нестре́тњику, не́мам да ти да́дем!; – О́, *бре́* Ми́тро, де́ ти са сви́?; – Е́, *бре́* ко́мшијо, зар ни ва́л'ало да се сва́димо?!; – Де́ си по́ша у та̏мн'ину, *бре*-зе́те?; – Не́ʲе до́бро то́ј што ра́боташ, *бре́* бра́те!

б) Не́, *бре́*, не́смо ч'у́л'е!; – Де́ се изгу́бише, *бре́*!; – И ме́не, *бре́*, ме оте́раше од ра́бота.; – Ку́ку, је́н ву́к, ово́л'икви, *бре́*!; – Не́, *бре́*! Не́мам.; – А́ј, *бре́*, ба̏ш ти ʲе бри́га!; – А́ман, ч'у́ти, *бре́*!; – Не́, *бре́*, то́ј ни́кат не́са̏м ре́ка.; – Не́, *бре́*! Не́, *бре́*, не́ му се бри́нем и́ч'!; – – Гре́вота, *бре́*, што о́тиде та́ко!

157.3. Речца *ба̏ш* (тур. *baş*)

У врбичком говору стабилисан је облик речце са полугласником, како је и иначе у околним говорима[212].

То́ј да би́не *ба̏ш* прет по́лноч'.; – А *ба̏ш* смо се́днал'е да веч'е́рамо.; – О́тидо *ба̏ш* кат до́шла о́на куд ва́с.; – Е́, *ба̏ш* то́л'ико не́-знам.; – Смо и́мал'е је́но ку́ч'е, е́ *ба̏ш* би́ло л'у́то.; – И́мало та́кве же́не *ба̏ш* у на́ше се́ло.; – *Ба̏ш* та́ј го́дина све́ ни смр̀знало.; – *Ба̏ш* је́на мо́ја је́трва, о́вајзи Ста́нојке се́стра, о́на да се ра́збол'и.; – *Ба̏ш* та́ј да̏н не́-мора да се и́де ку[д] дру́гога.; – А зна́м *ба̏ш* та̏дᵀ вр̀наја кру́шац.; – Не́, бре́, не́ʲе *ба̏ш* та́ко ка што збо́риш.; – Не́ʲе *ба̏ш*

[211] Павловић 1939: 153, 165 итд.; Реметић 1996: 361, 362, 367 итд.; Богдановић 1987: 222, Младеновић 2001: 464, 2013: 400, Младеновић 2013: 400, Младеновић 2019: 818)

[212] Реметић 1996: 530, Младеновић 2013: 401, Младеновић 2019: 819, Подгор, Подрима (према мом материјалу).

ни́ бу́дала.; – Не́мало *бə́ш* то́л’и́ко мо́мци да се же́њив^{ф}.; – Ако по́динеш зи́д, о́но не́сме *бə́ш* то́л’икви.

157.4. Речца *ш е́*:

И ја́ *ше́* о́вамо, *ше́* о́намо, и дə́н про́ц’е.; – И у́зо је́н ста́р ц’е́мпер, *ше́* га ра́спара све́ да пл’е́тем по́ново.; – Од ра́знога ч’о́века ч’е ч’у́јеш *ше́* во́ј би́ло та́ко, *ше́* не́кој ста́р ч’о́век у́мреⱼа у шу́ма, *ше́* не́кој ви́деⱼа гро́бника.; – И́мало терористи узо́коло – *ше́* не́коⱼи позади воде́ница, *ше́* не́коⱼи у шу́ма.; – До́ста ви́ше збо́рење ос то́ј – *ше́* ч’у́ме, *ше́* ра́зни вра́гови, *ше́* гро́бници!; – А ми́ смо ч’у́ва́л’е сто́ку – *ше́* за па́ре, *ше́* са́ми смо ч’у́вал’е.

157.5. Речца *д е́*:

А́ко, *де́*!; – И што́ си ви́каја на на́с, *де́*!; – Не́мој, *де́*, и ти́ да о́тинеш.; – По́бегни ако сме́ш, *де́*!

157.6. Речца *ш а́*:

Та́ о́ни и ја́јце пот ко́кошку би у́крал’е.; – Ни́кој не́ те гље́да. *Та́* ни де́ца, *ша́* ни др́жава.; – *Та́* о́на би́ла што ти пра́тила пи́сму.

157.7. Речца *е́ ј*:

Е́ј, што́ смо се изи́грал’е!; – *Е́ј*, бə́ш смо се на́ⱼел’е.; – *Е́ј*, Бо́к те пи́та де́ са сə́ге.

157.8. Речца *а́ о*:

А́о, а зар сəм се одмо́рила.; – *А́о*, зар смо и́мал’е же́л’езни кре́вети?!

157.9. Речца *о́*:

О́, ни ми́ ни́ти смо мо́гал’е да ул’е́гнемо.; – *О́*, кət са бо́лна де́ца, ка сви́ да са бо́лни у ку́ч’а.; – *О́*, па на́ма све́ ни тре́бало.

157.10. Речца[213] *а́ м а* (тур. *amma*):

А́ма да мо́гало да се на́прај!; – *А́ма* да је да́л’еко, да́л’еко ⱼе.; – *Ама* ни́кој не́-знаја за ти́ја л’у́ди.; – *А́ма* стра́ ми је од н’и́.

157.11. Речца[214] *ш и́ к е* („међутим, али, с друге стране“):

И́мам па́ре, *ши́ке* не́-давам; – Ни́ти смо ви́дел’е, *ши́ке* ка́ко ни ка́зал’е.; – Ку́ч’е ла́ⱼе у дво́р, *ши́ке* ни́кога не́-видим.; – Доне́сите сно́пови у гу́вно, *ши́ке* не́ ги одвр́жујте.; – Не́мој да ч’у́тите, *ши́ке* ка́жите ка́ко би́ло.

Речца *ши́ке* користи се за истицање супростављања ономе што је саопштено у претходном реченицом.

[213] О *ама* у везничкој служби в. т.143.2.

[214] О *шике* у везничкој служби в. т. 143.4.

157.12. Речца *ш̄ а́ м а н* (тур. *tamam*):

Та́ман то́л’ико смо пла́тил’е.; – А ми́ *ш̄а́ман* да уне́семо др̏ва у дво́р.; – *Та́ман* да оти́немо у њи́, е́те ти га Сто́јан на вра́та.; – Ва́ј сви́н’а и́ма *ш̄а́ман* две́ста ки́ла.

157.13. Речца *ч’и́ к* (тур. *çak*)

Ова речца за истицање просторне, временске удаљености са замењеним основинским вокалом обележје је и других говора ареала коме припада Врбичане (Реметић 1996: 351, 388, 440 итд., Младеновић 2013: 402, Младеновић 2019: 821–822).

О́тиша *ч’и́к* у дру́гу др̏жаву.; – А то́ј *ч’и́к* до та́мо но́сил’е на ра́мења.; – Но́силе *ч’и́к* у При́зрен да се вла́ч’и.; – Се ч’у́ло *ч’и́к* у дру́го се́ло.; – А́ мо́жеш да ме́тнеш ка́мен’ *ч’и́к* до о́вдек?; – Нити за́спасмо *ч’и́к* до ју́тро.

158. Речце које повезују елементе нарације уз истицање: *и, па, е, а*

Како је у околним говорима[215], и у врбичком у нарацији са елементима експресивности, речцама *и*, *па*, *е*, које се налазе на почетку клауза, повезују се сукцесивни елементи нарације уз њихово истицање. С обзиром на позицију и с обзиром на то да ли су акцентоване, речце *и* и *па* истовремено могу вршити и везничку службу (в. т. 142). „Речца *е*, која се такође јавља у низовима, нема обавезно и значење сукцесивности, па отуд и нема елементе вршења везничке службе“ (Младеновић 2019: 822).

И у врбичком говору *и* и *па* синоними су када повезују елементе сукцесивности.

158.1. Речца *и*:

И кəд га кр̏стиш де́те, ви́каш пр̏во ку́ма. *И́* му о́днесеш да́р. *И́* му ка́жеш ко́ј дə́н је кршч’е́ван’е. *И́* о́н спре́ми да́рови *и́* за де́те *и́* за о́ца и ма́тер. *И* до́ма се спре́ма све́ ка́ко ни ʲе о́бич’ај да му у́земо ко́се.; – А му́ж ве́к про́веʲа по гу́рбет. *И* ја́ да би́нем *и́* му́ж, *и́* же́на у ку́ч’а. *И́* де́ца, *и́* све́кар, *и́* све́крва. *И́* де́вера да гље́дам. *А и* у по́л’е да отинем, *и́* та́мо да ра́ботам ка што ра́ботам до́ма. *И* ни́ти нал’у́тена да би́нем. *И* ни́ти у́морна да би́нем.; – *И́* де́те на ра́мења, *и́* мо́тика на ра́мења.; – *И́* ч’е ту́риш мл’е́ко на шпо́рет. *И́* ч’е га ма́ло згре́ʲеш мла́ко да би́не. *И́* ч’е му ту́риш ма́ју. *И́* ч’е се у́сири ка́ко ва́л’а.; – *И́* о́ни ч’е о́тинев не́ по је́н дə́н, *и́* по два́, *и́* по три́, *и́* по не́дел’а би́ло.

158.2. Речца *п̄ а*:

У́зеш се́киру и о́тинеш у шу́му. *Па́* на́ц’еш др̏во што ти тре́ба. *Па́* га и́сеч’еш о[з] се́кира. *Па́* му скра́стиш гра́ње. *Па́* га спре́миш за то́кме. *Па́* га ста́јш на то́кме. *Па́* га до́вуч’еш до́ма.; – Пр̏во се и́змел’е у воде́ница на воде́нич’ки ка́мен’. *Па* га збе́реш бра́шн’о. *Па́* га до́несеш до́ма. *Па́* га о́тсеʲеш на си́то у на́ч’ви. *Па́* за́месиш ту́ј у на́ч’ви. *Па́* ти ста́ше те́сто ко́л’ико тре́ба.

[215] Уп. Младеновић 2019: 785–789.

Па́ га пре́месиш и ста́јш у цре́пул’а. *Па́* пот са́ч’ о́ндак пе́ч’и. – А и́ма не́кој па ту́ра и со́л да се ра́стопи у во́ду, *ӣа* по́сл’е у́зе ту́ј во́ду, *ӣа* гу ста́и у ку́пус, *ӣа* о[д] то́[ј] је по́сл’е расо́лница.

158.3. Речца *е́*:

Е́, да ти ка́жем пра́во, не́-знам што́ се збо́рело.; – И о́на до́шла до је́н по́ток. *Е́* кӓд се́днала до по́ток, до́ша је́н ч’о́век. *Е́*, та́ј ч’о́век не́-бија ч’о́век, све́тац би́ја. *Е́*, кӓд гу ви́деʲа оз де́те, да гу пи́та ко́а му́ка гу нате́рала да о́тине, да по́бегне ви́соко у пла́н’ина. *Е́*, о́на по́ч’нала да пла́ч’е и му ре́кла што му́ж не́ ги ʲе до́ма, на гу́рбет је, а све́крва гу те́па и о́ч’е де́те да ги о́трује. *Е́*, та́ј све́тац ги у́зеʲа де́те у ру́ке, а о́но пла́кало гла́дно, и о́дма преста́нало да пла́ч’е и по́ч’нало да се сме́ʲе. *Е́*, све́тац ги ре́ка ма́тере: „Да и́деш до́ма и от сӓг све́крва мло́го ч’е те па́зи и мло́го ч’е би́не до́бра ос те́бе и оз де́те.“ *Е́*, о́на се ми́сл’ела и му ре́кла да ч’е о́тине, а́ма да ч’е бе́га јо́пе ако би́не ка што би́ло на́пре. *Е́*, то́ј ти ʲе у при́ч’а, жити-ја́. У при́ч’а о́на о́тишла и све́крва би́ла мло́го до́бра оз њу́.; – *Е́*, сӓг да ми ка́жеш а́ си же́њет.; *Е́*, то́ј по́слабо зна́м, ти́ке ка́ко ми збо́рела ма́ти.

158.4. Речца *а́ / (а́ и)*:

А и́мало све́што на сва́дба. *А́* ти ра́кија, *а́* ти ви́но, *а́* ти пи́во, *а́* ти со́кови, *а́* ти ме́со, *а́* ти је́ло, *а́* ти ко́лач’и. Све́ ка што ва́л’а, бо́гме.; – Ч’е́рка ми би́ла у Бе́оград ос шко́ла, би́ла у зо́лошки вр̓т. Ми ви́ка: „Ма́ти, и́ма све́што у та́ј зо́лошки вр̓т. *А́* слонови, *а́* ла́вови, *а́* жи́рафе, а не́кој де́бел ко́њ у во́да, *а́* ма́јмуни.; – *А* по сна́га све́ кра́сте.; Му ул’е́гнал’е ло́пови у ку́ч’а. *А́* тел’евизор му у́крал’е, *а́* па́ре што и́мало о́днел’е, *а́* ра́кија у по́друм, и њу́ гу у́зел’е.; – А́ и бе́ше не́коʲе мӓгљиво вре́ме.; – *А* и ку́ч’у смо на́градил’е јо́пе.

159. Речце за издвајање и ограничавање

Речце *са́мо* и *са́л* (тур. *sald(e)*) у прилошкој служби са значењем издвајања, ограничавања јављају се као равноправни синоними.

159.1. Речца *с а́ м о*:

Це́не у прода́внице *са́мо* ри́пав!; – Ми оста́нало *са́мо* сто́ ди́нара.; – А ви́ *са́мо* ч’у́тите и про́ц’ите.; – Кри́јев од ме́не *са́мо* да не́-видим и ја́.; – *Са́мо* ма́ло што је́де.; – *Са́мо* та́ј што ʲе до шпо́рет, о́на га погљѐдује је́дење.; – Да́ј ми *са́мо* јо́ш је́но пи́во.; – *Са́мо* ко́ј па ти зна́ја ко́л’ико би́л’е на́двор.; – *Са́мо* да је пу́на ку́ч’а.; – До́бро би́ло се́ло, *са́мо* пут не́маја.

159.2. Речца *с а́ л*:

Тру́дна же́на *са́л* те́шко не́-сме да по́диза.; – Не́мој да ги ски́даш л’и́сти, *са́л* са́ми ако па́дав.; – *Са́л* не погл’е́даја и о́тиша.; – За ч’е́л’е *са́л* кр̓пе да у́пал’иш.; – *Са́л* ту́ри у ку́пус и ч’е́кај да се уки́сел’и.; – А о́н *са́л* гу ву́ч’е по ма́ло за ко́се.; – А на ње́га *са́л* ра́на до ра́на.; – То́ј ти би́ло *са́л* да гл’е́даш и да се ч’у́диш.

160. Модалне речце

160.1. Речца *м о ж д а*:

А *мо́жда* и не́ мо́гала да по́бегне о́донде.; – *Мо́жда* са зо́р за па́ре, па за то́ј тра́жи на за́јам.; – Док не́ се у́даде, *мо́жда* ч'е про́ц'ев го́дине.; – *Мо́жда* не́кој зна́ј̑е да ти по́прај са́ат.; – *Мо́жда* ч'е ни́кне на слу́нце.

160.2. Речца *б и́ ч' и* („ваљда, вероватно, по свој прилици“, тур. *belkim*)

Позајмљеница *би́ч'и* за истицање уверености у нешто у потпуности је истисла из употребе речцу „ваљда“ из свих говора ареала коме припада врбички говор[216].

Би́ч'и ч'е зна́ не́кој де́ је пу́т.; – *Би́ч'и* то́ј не́-бил'е Врби́ч'анци.; – *Би́ч'и* јо́ш је ра́но за ди́зање ис тро́њ.; – Ко́ј ти га зна́ј̑е, *би́ч'и* не́-прајл'е ма́ц'и ј̑е на́ше же́не.; – А о́н *би́ч'и* ч'е о́тине до́ма.; – А *би́ч'и* и ч'у́ме и́мало у ста́ро вре́ме.; – *Би́ч'и* оста́нало ма́ло пи́ти ј̑е и за на́с.; – Му да́вал'е, *би́ч'и*, да се о́мије.; – *Би́ч'и* оста́нало од ла́ни.

161. Речца за заклињање *жими*, *жити*

При заклињању нечијим животом речца гласи *жими*, *жӣти*.

Речца се по правилу дезакцентизује, а акценат је на именичкој речи.

а) *Ж и т̄ и*:

Жӣти-ја́, а ч'е о́тинеш?; – Не́мој да ме о́стај са́му, *жӣти*-ја́.; – *Жӣти*-ја́, у́зи ко́ла да ме о́дведеш код Бра́нка.; А́, *жӣти*-ја́, се̏г је ле̏ко за ме́сење.; – А ка́ко, *жӣти*-ја́, да ч'у́тим и да гље́дам?!; – Не́мој да се л'у́тиш на ме́не, *жӣти*-ја́.

б) *Ж и м и*:

Ми́ не́смо му ре́кље, *жими*-о́ч'и.; – Ч'е ти доне́семо, *жими*-ти́!; – *Жими*-де́ца, ти збо́рим ка што би́ло.; – А сэ̏м за́браја, *жими*-ти́.; – *Жими*-ти́, ни́ти сэ̏м сме́ла да му ка́жем.

162. Речца за одобравање, саглашавање *ако*

– Да ти до́несем да је́деш? – *А́ко*.; – *А́ко*, нека о́тине куд њи́.; – *А́ко*, нека збе́ре ства́ри и нека и́де де́ оч'е!; – *А́ко* си ло́ш, мо́ј си.; – *А́ко* је се́ј̑ана н'и́ва.; – *А́ко*, и́ди де́ те пра́тија.; – *А́ко*, ма́ти, нека ти до́несе.; – Па *а́ко* да да́деш де́веру.

163. Речца за допуштање и истицање *оно*

А ми́ да се спре́мимо да по́ц'емо, а *о́но* да вр̏не и да гр̏ми.; – О́ч'ашо да му да́дем, а *о́но* не́мало ни за на́с.; – О́ни све́ ми́сл'ел'е да у́ч'и у гра́д[т], а *о́но* о́н нити и́ша на факултéт.

[216] Реметић 1996: 368, 440, 494; Младеновић 2013: 403, Младеновић 2019: 827. Од околних говора само је у горанском говору – поред адаптације *бићи*, речца сачувала и изворни облик *бељким/ бељћим* (Младеновић 2001: 466).

164. Речце допусног значења

У врбичком говору потврђена је речца допусног значења: *ба́р / ба́рем*. Речца „макар“ није забележена у дијалекатској грађи.

164.1. Речца *б а́ р / б а́ р е м* (тур. *bari*)

Речца је обичнија без форманта -*ем*.

а) *Б а́ р*:

Ба́р да смо по́нел’е не́што за је́ден’е.; – Да смо оста́нал’е куд ва́с *ба́р* да у́земо ду́шу („да се одморимо“).; – А да ми оста́нала *ба́р* је́на ко́кошка.; – Смо се наму́ч’ил’е, ама *ба́р* смо награ́дил’е ку́ч’у.;

б) *б а́ р е м*:

А *ба́рем* му оста́нало за ње́га.

165. Несамостална речца *пут*

Речца *пӯт*, која је потврђена само у овом облику, јавља се иза бројева, заменица, количинских прилога. Означава број односно приближан број понављања радњи.

По́ч’нала да је́де по *два́пӯт*.; – По *три́пӯт* на дӑн ч’е до́ц’е да не ви́ди.; – Са́мо *је́мпӯт* сӑм би́ја.; – И *три́пӯт* да се пре́крстиш.; – По *ко́л’ико пу́т* сте пра́јл’е пи́тије?; – *Ко́л’ико пу́т* тре́ба да ти ка́жем?; – Тре́бало *неко́л’ико пу́т* да се и́змеша.; – А *не́кој пу́т* ни са́м не́-знам де́ смо би́л’е.; – *Не́кој пу́т* на́прај ка што ва́л’а, *не́кој пу́т* не́ʲе добро.; – *Не́кој пу́т* не́-можем ни је́н за́лак да ту́рим у у́ста.; – До́шле *мло́го пу́т* да тра́живᵠ и од на́с.; – *Мло́го пу́т* не прева́рија.; – А *сва́ки пу́т* и́сто ни збо́ри.

В. и примере у т. 68.

166. Повратна речца *се*

Повратна речца *се* употребљава се у грађењу пасивних и обезличених реченица:

Се но́сило да́р ку́му.; – То́ј би́ло кӑт *се* пра́јл’е тига́њице.; – А и ко́лач’ *се* ме́сија за сла́ва.; – А и пе́сме *се* по́јал’е.; – Ја́јца *се* фа́рбал’е у ч’е́тртак.; – *Се* у́зе је́но др̏во и *се* ста́ј то́ј др̏во до вра́та.; – За го́сти *се* го́тви и пи́те.; – У́јутру *се* ка́же „Добро́-јутро“.

В. и примере у т. 105.

ВРБИЧКИ ГОВОР И ОКОЛНИ ГОВОРИ

167. У Врбичану су се сусрела два дијалекатска система, у неким деловима језичке структуре удаљена. Резултат оваквог контакта је настанак специфичног говора са присуством особина подгорског или сретечког типа. С обзиром на то да је укупном структуром врбички говор претежно подгорски говор са снажном инфилтрацијом сретечких црта, може се претпо-

ставити да је подгорски слој супстратни, а сретечки адстратни[217]. На овакав закључак упућује инвентар укупних особина, али и присуство неких маркантних иновација својствених подгорском говору, пре свега стабилизација *-ма* у Дмн. именица; наставци *-(о)осмо*, *-(о)сте* у 1. л. мн. и 2л. мн. простих претерита, 3л. мн. презента *и́мав*, *бе́рев*, *но́сив*; радни глаголски придев м. р. јд. типа *ви́де*ʲ*а*.

Врбичком говору најсроднији је говор оближњег села Дојнице. С обзиром на близину подгорског села Љубижда и упућеност Дојничана на ово насеље, посебно после исламизације суседних Грнчара и Скоробишта, учинили су да је дојнички говор мање стабилисане структуре од врбичког, и да се налази на средини између врбичког и подгорског љубишког говора.

Судећи по низу особина актуелне дијалекатске композиције подгоранског говора, формираног у трима насељима са којима су Врбичане и Дојнице у лингвогеографском контакту, овај идиом је пре прилива горанског становништва с почетка XVIII века био део дијалекатског типа коме припадају говори Врбичана и Дојница.

168. Разлоге за овакву композицију врбичког говора треба тражити у чињеници да се Врбичане нашло на самој ивици додира три различита говора – подгорског, сретечког и подгоранског, идиома са разликама које су некада генетске и типолошке.

За сродност српских дијалекатских типова у северношарпланинско-јужнометохијском ареалу, коме говор Врбичана припада, од значаја је однос конфесионалне и лингвистичке припадности[218]. На овој територији формирано је неколико говора са носиоцима различите верске припадности. Већина говора оформљена је у једноконфесионалној средини (сиринићки, подгорски, подгорански, горански, призренски градски говор, ђаковачки говор), део говора има двоконфесионалне припаднике (сретечки, подримски). У вишеконфесионалним срединама истога говора не уочавају се значајније разлике, како је у сретечком и ораховачком говору (уп. Младеновић 2005: 69–67, Младеновић 2004б: 249–250). Некада су значајне разлике присутне између говора у географски блиским насељима са једноконфесионалним становништвом. Ова констатација односи се на разлике између подгорског и подгоранског говора[219], укључујући ту и врбички говор.

---

[217] На овакав закључак може упућивати и лексички детаљ из терминологије покућства: у Врбичану је *окла́гија* и *са́ч'*, како је у Призренском Подгору, према *стре́лица* и *вр́шник*, како је у Сретечкој жупи.

[218] Више о томе. в. у Младеновић 2005: 56–58.

[219] Младеновић 2005: 70–79. Подгорани су исламизовани у XVIII веку (Младеновић 2005: 71).

169. Без навођења детаљнијих појединости, које су већ саопштене у опису самога говора, наводи се општа оцена о доминацији црта подгоранског односно сретечког типа у врбичком говору.

Прозодијски антепенултимски ритамски акценат врбичког говора је сретечког типа.

Вокализам сретечког и подгорског говора, укључујући и судбину некадашњих вокала, показује блискост. На закључак не утичу унети морфолошки македонизми у сретечком говору (вокализација некадашњих јерова у творбеним суфиксима, замена назалног вокала задњег реда са -*а* у ОПјд. именица ж. р.). У врбичком говору сретечки македонизми препознатљиви су пре свега у факултативном присуству -*а* у ОПјд. именица ж. р. -*а* деклинационог типа.

У консонантизму врбички говор близак је подгорском, пре свега смањењем палаталности сонаната /љ, њ/ и њиховом алеопалатализацијом, са тим у вези и доследном заменом група /ли, ле/ групама /л’и, л’е/; заменом опозиције по палаталности опозицијом по звучности и свођењем парова африката на појединачне јединице (ћ, ч > ч’, ђ, џ > џ’), добрим чувањем /в/ у интервокалном положају, осим у глаголским основама са групама /вокал + в + и/. Сретечки утицај, додуше без значаја за инвентар фонема, огледа се у повећаном умекшавању /н/ у групама /ни, не/, затим у замени некадашњег делимично палаталног финалног сугласника палаталним (*јéсењ*, *ру́ковеџ’*).

У морфолошком систему препознаје се присуство и подгорских и сретечких црта.

Број падежних дистинкција у врбичком говору мањи је од оног у подгорском, а идентичан је оном у сретечком говору.

Падежним наставцима врбички говор близак је подгорском уз уплив и сретечког говора (*жéнама*, *синóвима*, али ретко и *жéнам*, *си́новам*). Препознатљив је сретечки наставак суплетивне множине -*ки* (*ку́ч’ики*).

У инвентару и облицима заменица доминира подгорски дијалекатски тип.

У глаголској флексији врбички говор део је подгорског говора.

Врбички и подгорски говор

170. Највећим делом својих особина говор Врбичана припада подгорском говору, пре свега западном делу са којим се и иначе граничи, па се у Младеновић 2022 врбички идиом сматра делом подгорског говора (стр. 223).

170.1. Акценатски систем подгорског говора је ритамски пенултимски, чинећи ареал са сиринићким северношарпланинским говором. Стабилним антепенултимским акцентом говор Врбичана, заједно са подгорским гово-

ром села Дојнице, удаљава се од подгорског, а са подгоранским и сретечким представља целину.

Нефонолошко дужење вокала после испадања /-х/ из једносложниих именица, обележје говора са ритамским акцентом – пенултимским (Младеновић 2019: 64, Младеновић 2022: 202) и антепенултимским (Младеновић 2001: 84–85) – присутно је и у врбичком. Нефонолошког дужења нема у метохијским говорима са парадигматским акцентом (Младеновић 2022: 202).

170.2. Шестовокалски фонолошки систем подгорског говора (Младеновић 2022: 202) у свему је подударан са врбичким, али и са овим системом осталих околних говора.

а) Еволуција полугласника од некадашњих јерова у подгорском говору идентична је са у врбичком (уп. Младеновић 2002: 203), чиме се они удаљавају од сретечког и подгоранског, у којима је у творбеним морфемама остварена западномакедонска рефлексација.

Судбина секундарног полугласника у врбичком говору у вези са меким сонантима је сретечка (*ч'е́шељ*, *о́гењ*, *ку́жељ*), уз тврде сонанте је подгорска (*ве́ш̄тар*, *ко́ш̄тал*, *о́рал*; уп. Младеновић 2022: 203).

Полугласник турског порекла је најчешће замењен са /а/ у подгорском говору (Младеновић 2022: 204), како је и у врбичком.

б) Одсуство изразитијег отварања средњих вокала под акцентом у врбичком говору уклапа се у овакво стање у подгорском (Младеновић 2022: 204), сретечком и подгоранском говору.

в) Вокал /и/ у самогласничким групама у подгорском говору знатне је стабилности (Младеновић 2022: 204), за разлику од оног у врбичком, у коме се редукује у /ј/, како је у сретечком и подгоранском говору.

г) У групама /ав/ и /ев/ вокали показују склоност ка затварању и факултативној замени са /о/ у вишим селима подгорског говора, остају стабилни у нижим насељима (Младеновић 2022: 205). У врбичком говору они остају стабилни, чинећи целину са најближим подгорским насељима, подгоранским и сретечким говором.

д) Слабим полугласничким призвуком испред /р/ вокалног и чувањем фонолошког статуса овога гласа, подгорски говор (Младеновић 2022: 205–206) удаљава се од низијских говора у Подрими и Призрену, а са сретечким говором и говором Врбичана и Дојница чини ареал.

ђ) Заменицима слоготворног /л/ (*бу́ва*, *ву́к*; *слу́бица*, *слу́за*), подгорски говор (Младеновић 2022: 206) део је ареала који чине још и сретечки, подгорански и говор Врбичана и Дојница.

170.3. Инвентар консонаната у подгорском говору, осим у трима насељима према Сиринићу, у којима је опстала опозиција по палаталности африката (Младеновић 2022: 206), онакав је какав је у читавој јужној

Метохији, Подгори и говору Врбичана и Дојница. Укупним стањем у консонантизму врбички говор део је јужнометохијског ареала, удаљавајући се од сретечког говора, у коме у делу насеља са српским хришћанским становништвом опстаје шесточлани систем африката.

а) У највећем делу подгорског говора доминирају сведене африкате са појачаном фрикативношћу /ч’, џ’/, у мањем делу то су /ћ, ђ/ или /т’, д’/ (Младеновић 2022: 206). Врбички говор се вредностима /ч’, џ’/ приближава највећем делу подгорског говора.

б) Нападнутом палаталном природом меких сонаната /љ, њ/, подгорски говор, укључујући и говор Врбичана и Дојница, део је метохијског ареала. Сонант /љ/ практично је замењен алвеопалаталним фоном /л’/, сонат /њ/ нешто боље чува палаталну природу у читавом подгорском говору, укључујући и говор Врбичана (уп. Младеновић 2022: 207).

в) Антиципацијска палаталност испред /њ/ као опште обележје подгорског говора (Младеновић 2022: 208), присутна је и у врбичком говору, чиме се овај говор удаљава од сретечког, у коме овакве палаталности нема.

г) Умекшавање у групама /ни, не/, потврђено у читавом подгорском говору (Младеновић 2022: 208), у врбичком говору, укључујући и говор Дојница, захвата више лексема него што је то у осталом делу подгорског говора. Експанзију умекшавања у овим групама врбички дугује близини сретечког говора.

д) Већа стабилност сонанта /в/ у међувокалском положају у подгорском говору (Младеновић 2022: 208) у односу на сретечки одражава се на већој стабилности у врбичком говору.

ђ) Судбином /л/ на крају слога и његовом заменом са *-(ј)а*, подгорски говор део је метохијског ареала (Младеновић 2022: 209). Чувањем /л/ на крају слога, осим у радном глаголском придеву м. р. јд. (*бúја*, *вúдеја*), говор Врбичана и Дојница представљају ареал за себе, пошто се удаљавају подједнако и од сретечког, и од подгорског и од подгоранског говора.

е) Потпуна десоноризација звучних опструената на крају речи ретка је у подгорском (Младеновић 2022: 2010), како је и у врбичком и у сретечком говору.

170.4. Обимом чувања наслеђене флексије, подгорски говор подељен је у два дела: у источном је флексија боље очувана, у западном је аналитизам узнапредовао више (Младеовић 2022: 210). Иако се врбички нашао у западном делу подгорског говора, у њему је под утицајем сретечког и подгоранског говора аналитизација обухватнија, пошто је ОП истиснуо све флексивне облике осим датива.

а) Морфолошко раздвајање Нмн. од ОПмн. именица м. р. на *-ø* јасно је раздвојило подгорски говор да два дела: у источном и средишњем делу је

раздвајање типа *му́жи* збо́рив : ви́дим *му́же* остварено, у западном делу присутан је синкретизам *му́жи* : *му́жи* (Младеновић 2022: 211). Врбички припада западном делу подгорског говора, чинећи истовремено овом особином целину са сретечким и подгоранским говором.

б) Мешање проширења множинске основе *-ев- / -ов-* именица м. р. на *-ø*, присутно у подгорском говору (*кр́сшови – кр́сшеви*) (Младеновић 2022: 212–213) обележје је и говора Врбичана.

в) У подгорском је практично стабилисан Дмн. свих именица на *-ма* (Младеновић 2022: 212). Врбички говор присуством овог форманта, поред облика сретечког типа *-ам*, чини целину са подгорским и подгоранским говором.

г) Суплетивна множина на *-ич'и / -ићи* од именица с. р. на *-е* са проширењем *-еш-* опште је обележје подгорског говора (Младеновић 2022: 213). У говору Врбичана и Дојница, међутим, дошло је – под утицајем сретечког говора – до специфичног распореда наставака ових именица: од именица на *-ч'е* уопштен је сретечки наставак *-ики* (*ку́ч'ики*), од осталих именица подгорски наставак *-ич'и* (*ја́рич'и*).

д) У систему заменица подгорски говор показује знатну сродност са осталим делом јужнометохијског ареала (Младеновић 2022: 214–215). У односу на околне говоре, врбички се једним делом наслања на подгорско стање (*ми́*, *ви́*), другим делом на сретечки говор. Облицима показних заменица, врбички је део подгорског (Младеновић 2022: 214), удаљавајући се од сретечког и подгоранског говора. Грађењем демонстративних показних заменица типа *о́вајзин*, врбички се удаљава од подгорског, у коме је *о́вејзин*. Облицима на *-и* у м. р. јд. заменица за каквоћу и количину (*ка́кви* ч'о́век, *ко́л'икви* ч'о́век), врбички се удаљава од подгорског говора, у коме је *ка́кав*, *ко́л'икав*, а чини целину са сретечким и сиринићким говором (Павловић 1939: 176, Младеновић 2010: 143, Младеновић 2019: 499).

ђ) Чувањем множинске моције придевских речи, иако нападнуте продором општемножинског наставка *-е*, подгорски говор, укључујући и врбички (Младеновић 2022: 214) чини целину са сретечким и сиринићким, а удаљава се од осталог дела јужнометохијских говора.

е) Уопштавањем наставка *-ојзи* у Дјд. ж. р. заменичко-придевске промене, врбички говор чини целину са сретечким и подгоранским говором, а – заједно са говором Дојница – издваја се из подгорског говора, у коме је уопштено јужнометохијско *-ејзи* (Младеновић 2022: 215).

ж) И различитим наставцима у Дмн. заменичко-придевске промене (*мо́јима / мо́јема* сино́вима; *мо́јем* ч'е́ркама) врбички говор издваја се из подгорског, у коме је уопштен јужнометохијски наставака *-ема* (Младеновић 2022: 215) и придружује сретечком.

з) У односу на подгорски говор, у коме је потврђен Д бројева *два́ / о́ба* и *тр̄и́* (Младеновић 2022: 216), у врбичком флексија је опстала само од броја *два́ / о́ба*.

и) Аналитичком компарацијом придева, прилога, именица, глагола и предлога, врбички говор део је већег ареала околних говора. За разлику од подгорског, у коме се као факултативни среће и траг ситетичке компарације *ст̄аре́ји*, у врбичком говору – наслањањем на сретечко стање – нема оваквих облика.

170.5. Системом глаголских основа, врбички говор део је метохијско-сиринићко-сретечког ареала (Младеновић 2022: 216–2017).

а) Инвентаром и облицима глагола, врбички говор близак је јужнометохијским идиомима и говору Сиринића (Младеновић 2022: 217), удаљавајући се истовремено од сретечког и подгоранског говора.

б) Знатно слабљење употребе имперфекта и плусквамперекта у подгорском говору (уп. Младеновић 2022: 217) имало је за последицу потпуно испадање плусквамперфекта из система и знатан продор перфекта несвршених глагола у зону употребе имперфекта у врбичком говору.

в) Аорист је жив глаголски облик, како у подгорском тако и у врбичком говору.

г) Облицима презента врбички говор уклапа се у потпуности у подгорско стање (Младеновић 2022: 217–218). У 1л. јд. презента доминира *мо́гу* и *о́ч'у*, а под упливом сретечког и подгоранског говора потврђени су и *мо́жем* и *о́ч'ем*. У 3л. мн. презента стабилни су подгорски облици типа *и́мав*, *бе́рев*, *но́сив* (Младеновић 2022: 218).

д) Облицима простих претерита врбички говор наслања се на метохијско-сиринићко стање (Младеновић 2022: 218–219), удаљавајући се истовремено од сретечког и подгоранског говора. Стабилизација наставака *-(о)смо*, *-(о)ст̄е* у 1л. мн. и 2л. мн. простих претерита, остварена у врбичком говору, очигледно је наслањање на подгорски говор (Младеновић 2022: 218).

ђ) Уопштавање наставка *-ше* у 3л. мн. аориста и имперфекта у врбичком говору наслањање је на подгорско стање, пошто у овом говору у овим облицима доминира уопштено *-ше*, са ретким метохијским продором имперфекатског *-у* у 3л. мн. аориста (уп. Младеновић 2022: 219).

е) Две маркантне особености говора северношарпланинско-јужнометохијског ареала у облицима перфекта актива – уопштено *-л'е* у мн. радног глаголског придева и одсуство помоћног глагола из 3л. јд. и мн. (уп. Младеновић 2022: 220) – присутно је и у врбичком.

ж) Облицима *до́ша*, *до́неја*, *збра́ја* у јд. м. р. радног глаголског придева, врбички је део јужнометохијских говора.

170.6. Системом предлога врбички је део подгорског говора (уп. Младеновић 2022: 221), уз напомену да су се у њему уопштили *ок* и *оз*, предлози сретечког порекла. Одсуством предлога сложених са *из-*, врбички говор наслања се на подгорско, сретечко и подгоранско стање. Свођење аблативних предлога на *од* и *из*, са експанзијом *од*, као опште обележје подгорског говора (Младеновић 2022: 221), карактеристично је и за врбички. Како је и у подгорском говору, перлативни предлог *ӣрез* овако гласи и у врбичком (Младеновић 2022).

Врбички и сретечки говор

171. Оно што маркантно издваја врбички унутар подгорског говора је сретечки уплив у анепенултимској акцентуацији и неколико морфолошких појединости.

171.1. Врбички анпененултимски акценат наслања се на сретечки (уп. Павловић 1939: 154), али је у исто време и у лингвогеографском додиру са оваквим прозодијским типом подгоранског говора (уп. Младеновић 2012: 304). Иако врбички није у непосредном контакту са горанским говором, од кога је типолошки значајно удаљен, нема сумње да је присутан посредни горански утицај (уп. Младеновић 2001: 73–88) остварен најпре у сретечком и подгоранском идиому кроз миграције сточарског становништва које је разносило најанилитизованији прозодијски тип. Контакт са подгорским пенултимским ритмом, у коме практично нема синтагматског акцента, утицао је на то да је снага синтагматског акцента у врбичком говору мање снаге од оне у сретечком.

Нефонолошко дужење вокала после испадања /-х/ из једносложниих именица, врбички повезује са околним говорима са ритамским акцентом (Младеновић 2019: 64, Младеновић 2022: 202; Младеновић 2001: 84–85).

171.2. Шесточлани вокалски систем са фонемом напрегнуте артикулације реда /а/ обележје је сретечког као и врбичког говора. У судбини некадашњих јерова, међутим, сретечки и врбички говор само су донекле подударни. Подударност се уочава у оном делу који је заједнички и за подгорски говор – у опстанку полугласничке фонеме у коренском делу речи (*сə́н*, *вə́шка*) и префиксима (*се сə́сӣајл'е*). У творбеним суфиксима, међутим, заменом /ə/ са /а/ врбички говор наслања се на подгорски, док се у сретечком срећу западномакедонске вокализације (*о́ӣец, ӣе́ӣок*), стигле у овај идиом морфолошким позамљивањем. Морфолошким позајмљивањем – најпре у сретечки, па отуд пренети и у врбички говор, стигли су облици са западномакедонском рефлексацијом наслеђеног /ъ/ у предлозима *оз* и *ок*.

У судбини секундарног полугласника сретечки и врбички говор показују блискост у вокализацији полугласника овога типа уз палаталне со-

нанте (*óгењ*, *ч'éшељ*, *кýжељ*), али се удаљавају у резултатима вокализације уз тврде сонанте (сретечки: *кóшев*, *пéшев* : врбички: *кóшал*, *пéшал*), чиме врбички иде заједно са подгорским говором.

У оба говора полугласник турског порекла замењен је са /а/ у највећем броју примера.

б) У сретечком и врбичком говору назални вокал задњег реда замењен је у српском духу са /у/ (*рýка*, *ýнутра*, *врýч'о*, *зýби*). Морфолошким позајмљивањем готових облика из сретечког, у врбички говор стигле су малобројне замене у сретечком (западномакедонском) духу. Тако је у врбички стигао готов облик 3л. мн. енклитике помоћног глагола „јесам" – *са*, ОПјд. именица ж. р. -*а* деклинационог обрасца (стáде *прет кýч'а*, али и: ѝди *у кýч'у*, вѝди *кýч'у*), -*а* у суфиксу -*на*-[220] (*вѝкнала*). Овакво морфолошко двојство у ОПјд. именица на -*а* захвата и контактни подгорански говор.

в) Сретечки и врбички приближава и знатна стабилност средњих вокала под акцентом. Благо отварање као прагматичко средство истицања не доводи до дифтонгизације у оба идиома.

г) Елиминацију вокалских група /вокал + и/ редукцију /и/ у /ј/ (*нáпрајла*, *óстајл'е*) врбички говор дугује контакту са сретечким и подгоранским говором, удаљавајући се истовремено од осталог дела подгорског говора (Младеновић 2022: 204).

д) Стабилношћу вокала у групама /ав/ и /ев/ у 3л. мн. презента, врбички говор чини целину са најближим подгорским насељима, сретечким и подгоранским говором.

ђ) Фонолошка статус вокалног /р/ на нивоу је онога која у целину спаја подгорски, укључујући говор Врбичана и Дојница, затим сретечки говор.

е) Судбином слоготворног /л/ (*бýва*, *вýк*; *слýбица*, *слýза*), врбички говор део је ширег ареала који чине подгорски (Младеновић 2022: 206), сретечки и подгорански.

171.3. У неким деловима косонантизма сретечки и врбички говор показују сродност, у некима се удаљавају.

а) Укупним стањем у консонантизму врбички говор део је јужнометохијског ареала, удаљавајући се од сретечког говора, у коме у делу насеља са српским хришћанским становништвом опстаје шесточлани систем африката са чувањем опозиције /ћ : ч, ђ : џ/. У врбичком говору ова опозиција доследно је елиминисана у метохијском духу свођењем парова на појединачне јединице.

б) Нападнутом палаталном природом меких сонаната /љ, њ/, врбички говор део је јужнометохијског ареала. У сретечком, посебно у говору насеља са хришћанским становништвом у селима уз Бистрицу, палатални сонанти

[220] Са могућим ширењем шесте врсте у малобројну трећу глаголску врсту (в. т. 20.2.2.1).

– иако и они нападнути алвеопалатализацијом – боље чувају палаталност. У оба идиома, палатална природа /њ/ боље се чува од оне у /љ/.

в) Елиминација група /ли, ле/ групама /л'и, л'е/ у сретечком говору – углавном присутна у говору муслиманског становништва, изостаје највећим делом из говора хришћана. У врбичком говору, међутим, везом са подгорским говором ове групе су доследно замењене умекшавањем (*на л'и́ваде*, *до́нел'е*).

г) Боље чување палаталне природе /њ/ у сретечком него у јужнометохијским говорима учинило је да се у сретечком говору не јавља антиципацијска палаталност испред овога гласа. Веза врбичког са подгорским говором, у коме је антиципацијска палаталност потврђена у свим насељима (Младеновић 2022: 208), унела је у врбички и примере типа *ко́ʲн'и*, *си́реʲн'е*. Антиципацијска палаталност у врбичком мање је снаге од оне у осталом делу подгорског говора због бољег чувања палаталносг /њ/ у врбичком и његове везе са сретечким говором.

д) Умешавање /н/ у групама /ни, не/ у делу лексема потврђено је у свим насељима подгорског говора (Младеновић 2022: 208). У врбичком, укључујући и говор Дојница, умекшавање је обухватније од оног у осталом делу подгорског говора. Постоји висока подударност у лексемама у којима је остварена оваква асимилација између врбичког и сретечког говора.

ђ) Знатна нестабилност /в/ у сретечком говору и његово испадање у међувокалском положају није захватила врбички говор. У говору Врбичана /в/ је знатно стабилније под утицајем подгорског говора (Младеновић 2022: 208).

е) Сретечки и врбички говор знатно су се удаљили судбином /л/ на крају слога. Чувањем /-л/ на крају слога, осим у радном глаголском придеву м. р. јд. (*бу́ја*, *ви́деја*) у складу са подгорским стањем, говор Врбичана и Дојница представљају посебну целину у оквиру северношарпланинско-метохијског ареала.

ж) Потпуна десоноризација звучних опструената на крају речи ретка је како у подгорском (Младеновић 2022: 2010) тако и у сретечком и врбичком говору.

171.4. Обимом чувања наслеђене именске флексије, врбички говор – заједно са говором Дојница – сродан је сретечком и подгоранском говору, удаљавајући се истовремено од подгорског у коме је број падежних дистинкција већи.

а) Синкретизмом Нмн. од ОПмн. именица м. р. на *-ø* врбички чини целину са суседним насељима подгорског говора, укључујући и Дојнице, сретечким и подгоранским (уп. Младеновић 2022: 211).

б) У говору Врбичана и Дојница посведочено је подгорско мешање проширења множинске основе *-ев- / -ов-* именица м. р. на *-ø* (*кр́сшови – кр́сшеви*) (Младеновић 2022: 212–213), које је непознато у сретечком говору.

в) Уопштавањем *-е* у Дјд. именица *-а* деклинационог обрасца, сретечки и врбички говор део су северношарпланинско-метохијског арела, коме уопштеним наставком *-и* не припадају подгорански и горански говор.

г) Доминацијом наставака *-има*, *-ема*, *-ама* у Дмн. именица, иако је присутно и сретечко општедативско *-ам*, врбички је део подгорског говора, укључујући и говор Дојница.

д) Мешавински карактер врбичког и дојничког говора огледа се и у наставцима суплетивне множине. Значајно обележје сретечког порекла присутно је у суплетивној множини на *-ики* (*ку́ч'ики*) од именица с. р. са проширењем *-ешт-*. Са друге стране, остале именице с. р. јд. знају за суплетивну множину подгорског типа на *-ич'и* (*ја́рич'и*) (Младеновић 2022: 213), чиме се врбички удаљава од сретечких облика множине ових именица.

ђ) Облицима заменица говор Врбичана највећим делом наслања се на подгорски говор (Младеновић 2022: 214–215), а удаљава од сретечког.

Врбички се облицима личних заменица *ми́*, *ви́* наслања на подгорски говор (према сретечком и подгоранском *ми́је*, *ви́је*). Системом енклитика личних заменица у диференцијалним облицима, врбички показује сродност са сретечким говором дативском енклитиком јд. *ги (*од *о́на,* да́ј *ги* се́стре*)*, према акузативно-дативском синкретизму *гу – гу* у подгорском говору (ви́ди *гу* : да́ј *гу*).

Од сретечког говора врбички се удаљава и подгорским облицима показних заменица. Демонстративне показне заменице у врбичком типа *о́вајзин* идентичне су сретечким, пошто се у подгорском граде из облика Дјд. (*о́вејзин*).

Облицима на *-и* у м. р. јд. заменице за каквоћу и количину (*ка́кви* ч'о́век, *ко́л'икви* ч'о́век), врбички чини целину са сретечким и сиринићким говором (Павловић 1939: 176, Младеновић 2010: 143, Младеновић 2019: 499), а удаљава се од подгорског и шире јужнометохијских говора.

е) Опстанком множинске моције, иако нападнуте, врбички говор близак је сретечком, али и осталом делу подгорског (Младеновић 2022: 214) и шире сиринићког говора. Процес елиминације множинске моције ширењем општемножинског *-е* захватио је – у неједнаком обиму – поједине делове наведеног ареала, укључујући и врбички и сретечки говор.

ж) Говори северношарпланинско-метохијског ареала подељени су уопштавањем различитих наставака у Дјд. ж. р. заменичко-придевских речи. Наставком *-ојзи* (*њи́нојзи*, *сша́ројзи*) врбички говор чини целину са сретечким и подгоранским говором, и – заједно са говором Дојница – издваја се из

подгорског говора, у коме је уопштено јужнометохијско -*ејзи* (Младеновић 2022: 215).

з) Уопштавањем општедативског -*ам* у Дмн. заменичко-придевске промене у сретечком и различитим наставцима у врбичком говору, ова два идиома кренула су различитим правцима. Иако су у врбичком потврђени ретки примери Дмн. типа *сш̄áрам* жéнам, доминацијом примера типа *мóјим(а) / мóјем(а)* синóвима; *мóјем(а)* ч'éркама, *мóјем(а) говéдама* врбички са дојничким чини целину различиту од околних говора са којима је у контакту, пошто је и у подгорском, уопштен јужнометохијски наставака -*ема* (Младеновић 2022: 215).

и) У сретечком (уп. Младеновић 2004: 241–242) и врбичком опстаје Д броја *двá / óба*, како је и иначе у северношарпланинско-метохијском ареалу (Младеновић 2022: 216).

ј) Аналитичком компарацијом придева, прилога, именица, глагола и предлога, врбички говор део је већег ареала околних говора. За разлику од подгорског, у коме се као факултативни среће и траг синтетичке компарације *сш̄арéји*, у врбичком говору – наслањањем на сретечко стање – нема оваквих облика.

171.5. Системом глаголских основа, врбички говор део је метохијско-сиринићко-сретечког ареала (Младеновић 2022: 216–2017).

а) Иако је инвентар глаголских облика у сретечком и врбичком говору скоро исти, у формирању глаголских облика врбички говор највећим делом остао је изван утицаја сретечког система. Морфолошка средства у врбичком највећим делом су у складу са подгорским и сиринићким (Младеновић 2022: 217).

б) Знатно слабљење употребе имперфекта и плусквамперфекта у подгорском говору (уп. Младеновић 2022: 217) имало је за последицу потпуно испадање плусквамперфекта из система и знатан продор перфекта несвршених глагола у зону употребе имперфекта у врбичком говору. У сретечком говору, међутим, имперфекат је у чешћој употреби него у врбичком, а има и ретких потврда плусквамперфекта.

Аорист је фреквентан глаголски облик, како у сретечком тако и у врбичком и осталим говорима северношарпланинско-метохијског ареала.

в) Наставцима презента врбички говор удаљава се од сретечког, а уклапа се у потпуности у подгорско стање (Младеновић 2022: 217–218). У 1л. јд. презента доминира *мóгу* и *óч'у*, а под упливом сретечког и подгоранског говора потврђени су и *мóжем* и *óч'ем*. У 3л. мн. презента стабилни су подгорски облици типа *úмав*, *бéрев*, *нóсив* (Младеновић 2022: 218), без трагова сретечког наставка -*еш̄*[221].

[221] Уп. са присуством оба наставка (носив : носет) у контактном подгоранском говору.

г) Облицима простих претерита врбички и сретечки говор припадају типолошки различитим системима. Док се систем аориста и имперфекта у сретечком и подгоранском говору у потпуности уклапа у западномакедонски систем облика, врбички прости претерити наслањају се на метохијско-сиринићко стање (Младеновић 2022: 218–219). Стабилизација наставака *-(о)смо*, *-(о)сте* у 1л. мн. и 2л. мн. простих претерита, остварена у врбичком говору, наслањање је на подгорски говор (Младеновић 2022: 218).

Приближавање и једначење наставака 1л. мн. и 2л. мн. аориста и имперфекта у врбичком, као и у призренско-јужноморавским говорима са којима је у ареалном јединству, утицало је на уопштавање аористног наставка *-ше* у 3л. мн. у оба проста претерита. У врбичком говору наслањање је на подгорско стање, пошто у овом говору у овим облицима доминира уопштено *-ше*, са ретким метохијским продором имперфекатског *-у* у 3л. мн. аориста (уп. Младеновић 2022: 219). Додуше, и у сретечком говору је дошло до једначења множинских облика аориста и имперфекта, али другачијим морфолошким средствима. Није, међутим, искључено да је на потпуну стабилизацију *-ше* утицало и сретечко уопштавање *-а* (*донéсо-а* : *имáшо-а*).

д) Две маркантне особености говора северношарпланинско-јужнометохијског ареала у облицима перфекта актива – уопштено *-л'е* у мн. радног глаголског придева и одсуство помоћног глагола из 3л. јд. и мн. (уп. Младеновић 2022: 220) – присутно је и у врбичком.

ђ) Облицима *дóша*, *дóнеја*, *збрáја* у јд. м. р. радног глаголског придева (према *дóшов*, *дóнев*, *збрáв* у сретечком), врбички и сретечки говор кренули су различитим правцима – врбички у метохијском духу, сретечки у северношарпланинском правцу.

171.6. Иако је системом предлога врбички већим делом део подгорског говора (уп. Младеновић 2022: 221), уопштавањем типичних сретечких *ок* и *оз* остварена је очигледна веза ова два говора у овом делу дијалекатске структуре. Сретечки и врбички у систему предлога такође повезује и одсуство предлога сложених са *из-*. Свођење аблативних предлога на *од* и *из*, са експанзијом *од*, као опште обележје свих контактних говора, карактеристично је и за врбички и за сретечки. Облицима перлативног предлога *прōз* у сретечком и *прēз* у врбичком, врбички се удаљава од сретечког и наслања на јужнометохијско стање.

Врбички и дојнички говор[222]

172. Нашавши се у непосредном суседству са Љубиждом, значајним подгорским насељем, а у контакту и са подгоранским селима Скоробиште и Грнчаре, говор Дојница представља специфичну комбинацију доминантно подгорских и неподгорских црта сретечког типа које се срећу и у Врбичану. Дојнички говор због особина сретечког типа несвојствених подгорском говору, а које су заједничке са врбичким, представља посебан дијалекатски тип са врбичким унутар подгорског говора. Општом сликом дојнички говор има мање сретечких особина од говора Врбичана и ближи је остатку подгорског говора.

172.1. Док је акценат врбичког говора високо стабилизован антепенултимски, у дојничком говору он је у превирању између антепенултимског и пенултимског типа акцента, са тенденцијом замене антепенултимског пенултимским акцентом. Истискивање антепенултимског акцента, али и измене у другим деловима језичке структуре, последица су нивелације према говору суседног српског села Љубижда. Оваква измена резултат је и тежње да се дојнички говор удаљи од говора суседних муслиманских подгоранских насеља Грнчаре и Скоробиште, у којима је антепенултимски акценат високо стабилисан.

Иако у превирању, на основу расположивог материјала може се закључити да је у именским речима антепенултима стабилнија него у глаголским облицима:

Води́чари, *у Врби́чање*, *до До́јнице*, *Дојни́чанци*, *ве́рига* и́мало, има́мо *је́нога* ро́ба, *кр́ст̄ови* ди́зал'е, да испра́ти *у ӣла́н'ину*, и́мало *ласт̄а́вице*, не тра́жим *од ни́кога* ни́шта, је́на же́на *од Гр́нч'аре*.

Али и: *за Л'убижда́нци*, има́ло *нико́е* же́не, *људи́ма* би́ва ги до́бро.

У глаголским облицима пенултима је чешћа: *се рач'уна́ло*, *врат̄и́ла* га, *одби́ла*, за́тој *дола́зив*, би́ла *удаде́на*, па ги *наме́ч'ај*.

Али и: ни ми *не́мамо*, це́л но́ч ко́н'а *ја́шеч'и*, *ди́заја* сено.

Иако потврђен, синтагматски акценат је у дојничком говору (на је́н *гол'е́м-камењ*, ни та́ј *ст̄ара́-жена*) знанто ређи него у врбичком.

Нефонолошко дужење вокала после испадања /-х/ из једносложниих именица посведочено је у оба говора.

Док је у врбичком антепенултимски ритам у потпуности померио акценат са отворених и затворених финалних слогова, у дојничком су – поред примера типа *о́дма* до́ц'и, *о́вај* по́млад си́н, посведочене и потврде са акцен-

[222] О говору села Дојнице (дојнички говор) подаци се износе на основу мог материјала. Овај материјал ће бити обрађен и публикован у будућој монографији *Говор Призренског Подгора*.

тованом затвореном ултимом (до́ша *озго́р* до́л’е, све́ *озго́р* ги наме́ч’ај, нити тре́ба^{ј}а да помо́гне и *ова́ј*).

172.2. Шестовокалски систем врбичког и дојничког говора у свему је подударан.

а) Полугласник се чува у коренским морфемама и префиксима, вокализује се у /а/ у суфиксима.

Како је и у врбичком, и у дојничком преузет је сретечки предлог *оз* са вокализацијом /о/ < /ъ/. У дојничком није потврђен сретечки предлог *ок*, како је у врбичком.

У судбини секундарног полугласника врбички и дојнички разликују се тиме што је у дојничком сваки секундарни полугласник замењен са /а/, како је и иначе у подгорском говору, док је у врбичком сретечка ситуација – уз палаталне сонанте -*е* (*о́гењ*, *ч’е́шељ*, *ку́жељ*), уз тврде сонанте -*а* (*ко́шал*, *пе́шал*).

У оба говора полугласник турског порекла замењен је са /а/ у највећем броју примера.

б) Назални вокал задњег реда у оба говора замењен је у српском духу са /у/ (*ру́ка*, *у́нутра*, *вру́ч’о*, *зу́би*). У оба говора је морфолошким позајмљивањем готових облика из сретечког стигло 3л. мн. енклитике помоћног глагола „јесам“ – *са*.

У оба говора у ОПјд. именица ж. р. -*а* деклинационог обрасца потврђена су два наставка: наставак -*а* (по́бега у *ку́ч’а*), и наставак -*у* (и́ди *у ку́ч’у*, се́ди *оз де́ду*, ви́ди *ку́ч’у*). Правила избора једног или другог наставка иста су у оба говора (в. т. 30.2). Треба, међутим, истаћи да је у дојничком говору употреба подгорског наставка -*у* у предлошко-падежним конструкцијама чешћа од оне у врбичком.

У оба говора уместо назалног вокала задњег реда у глаголском суфиксу је -*на*-.

в) Врбички и дојнички говор разликују се степеном отворености средњих вокала под акцентом као прагматичким средством истицања. У дојничком говору је отвореност, па и дифтонгизација, присутнија и израженија од оне у врбичком говору. Овакво отварање, па и дифтонгизација, неочекивани су с обзиром на дијалекатско окружење око Дојница, у коме је потврђено само благо отварање. На евентуални нанос кроз досељавање из Сиринића, чији говор карактерише изразито отварање и дифтонгизација, може упућивати именица *ко́жуш*[223] („кожух“), којом се дојнички говор разликује од свих околних говора, у којима именица гласи *ко́жув*.

г) Чувањем /и/ у вокалским групама /вокал + и/ (*оста́ила, напраи́л’е*), дојнички говор иде заједно са осталим делом подгорског говора (Младеновић

[223] Уп. Младеновић 2019: 204.

2022: 204), за разлику од врбичког у коме се /и/ > /ј/ (*на̄прајла*, *о́ст̄ајл'е*) у сретечком духу.

д) Довршеност консонантизације презентског наставка *-у* (*и́мав*, *бе́рев*, *но́сив*) утицала је на стабилност вокала у вокалским групама /ав/ и /ев/ у 3л. мн. презента.

ђ) У оба говора вокали иза акцента остају стабилни, тако да није потврђено делимично или потпуно редуковање.

У *мо́т̄ика* /о/ остаје у врбичком, делабијализује се у дојничком (*ма́т̄ика*), како је и у осталом делу подгорског говора. У говору оба насеља је *мə́т̄ика* („мотка“)

е) Полугласнички призвук уз вокално /р/ на нивоу је онога који у целину спаја подгорски, укључујући говор Врбичана и Дојница, затим сретечки говор.

ж) Судбином слоготворног /л/ (*бу́ва*, *ву́к*; *слу́бица*, *слу́за*), врбички и дојнички говор део су ширег ареала који чине подгорски (Младеновић 2022: 206), сретечки и подгорански.

За разлику од врбичког, у коме није потврђена лексема „жуна“, у дојничком је *жљу́на*.

172.3. Актуелним стањем у консонантизму врбички и дојнички говор показују високу подударност

а) Балканистичко смањење палаталности, карактеристично за јужнометохијски појас, подједнако је захватило говор оба насеља. Парови африката сведени су на појединачне јединице, чија артикулација флуктуира, са доминантним фоновива појачане фрикације /ч', ц'/.

б) У говору оба насеља нападнута је алвеопалатализацијом палатална природа меких сонаната /љ, њ/ у јужнометохијском духу. Сонант /њ/ отпорнији је на смањење палаталности.

в) Дистрибуционо ограничење употребе група /ли, ле/ доследно је спроведено у оба говора у подгорском духу (*на л'и́ваде*, *до́нел'е*).

г) Иако није потврђена већим бројем примера, антиципацијска палаталност испред алвеопалаталног /н'/ (*ко́ʲн'и*, *си́реʲн'е*) посведочена је у говору оба насеља као карактеристична иновација подгорског говора (Младеновић 2022: 208).

д) Умекшавање /н/ у групама /ни, не/ у делу лексема потврђено је у свим насељима подгорског говора (Младеновић 2022: 208). Оно што повезује врбички и дојнички са сретечким говором је већи број лексема с овом појавом у односу на остали део подгорског говора. Постоји висока подударност у лексемама у којима је остварена оваква асимилација између врбичког, дојничког и сретечког говора.

ђ) Сонант /в/ стабилан је у интервокалном положају у говору и Врбичана и Дојнице, осим у глаголским основама са групама /вокал + в + и), како је и иначе у подгорском говору (Младеновић 2022: 208), чиме се говор ова два насеља удаљава од сретечког, са којим га везују неке заједничке особености.

е) Говоре Врбичана и Дојница спаја чување неизмењеног /л/ на крају слога, пошто је овај глас подложан заменама у свим околним говорима. Треба напоменути да су у дојничком говору код мањег броја лексема забележени двоструки облици (*ш̄е́лци* и *ш̄е́јаци*, *п̄е́п̄ел* и *п̄еп̄е́ја*), како траг ближег контакта са говором Љубижде. У говору оба села у радном глаголском придеву м. р. јд. редовно је *би́ја*, *ви́деја*.

ж) Говор Врбичана и Дојница спаја судбина групе /вн/ у *п̄л'е́вн'а*, *Ра́вн'иш̄е*, *ра́вно*, *о́давно*, *Дə́вн'ан* (са групом /мн/ мњ/ у осталом делу подгорског говора), затим /мњ/ у *зе́мња, ш̄ə́мн'ан*.

172.4. Говор Врбичана и Дојница карактерише смањени обим очуваних флексивних форми именских речи у односу на остали део подгорског говора. Треба, међутим, истаћи да су у Дојницу забележени и ретки примери са очуваним Гјд. именица *-а* деклинационог обрасца као траг ранијег система облика, али и као могућу новију реконструкцију под утицајем говора Љубижде (одби́ла де́те *о̄ш̄ си́се*).

а) Синкретизмом Нмн. од ОПмн. именица м. р. на *-ø* врбички говор чини целину са суседним насељима подгорског говора, укључујући и Дојнице, сретечким и подгоранским (уп. Младеновић 2022: 211).

б) У врбичком и дојничком говору присутно је подгорско мешање проширења множинске основе *-ев- / -ов-* именица м. р. на *-ø* (*кр́сш̄ови – кр́сш̄еви*) (Младеновић 2022: 212–213).

в) У говору Врбичана и Дојница именице *де́да*, *а́ц'а* („стриц“) имају нерегуларну множину *де́дофци*, *а́ц'офци*, насталу сусретом подгорских облика ових именица на *-а* и сретечке регуларне множине према Njд. ових именица на -о (*де́до*, *а́ц'о*). У партитивним синтагмама у оба насеља је *два́ де́де, два́ а́ц'е*.

г) Само у говору Врбичана и Дојница развијен је специфичан систем облика суплетивне множине са сретечким наставком *-ики* (*ку́ч'ики*) од именица с. р. са проширењем *-еш̄-*. Остале именице с. р. јд. знају за суплетивну множину подгорског типа на *-ич'и* (*ја́рич'и*) (Младеновић 2022: 213).

д) У говору оба насеља збирне именице на *-а* (*де́ца*, *бра́ч'а*, *дво́јица* / *дво́јца*, *п̄е́ш̄ина*) имају редовно ОП на *-а* и Д *бра́ч'ама*, *де́цама*.

ђ) Уопштавањем *-е* у Дјд. именица *-а* деклинационог обрасца, сретечки и врбички говор део су северношарпланинско-метохијског арела, коме уопштеним наставком *-и* не припадају подгорански и горански говор.

е) У говору оба насеља устаљена је специфична дистрибуција наставака у ОПјд. именица *-а* деклинационог обрасца. Када је ОПјд. у служби правог објекта, у употреби је наставак *-у*; када је ОПјд. у предлошко-падежној конструкцији са именицом м. р., у употреби је ОПјд. на *-у*; када је ОПјд. у предлошко-падежној конструкцији са именицом ж. р., напоредо се употребљавају облици на *-а* и на *-у*. Облици на *-а* обичнији су у врбичком, облици на *-у* у дојничком говору.

ж) У оба говора је беспредлошки ОПјд. у временском значењу редовно на *-а* (и *ва́ј го́дина* не́мало ки́ша), у осталом делу подгорског говора на *-у*.

з) Говор оба насеља спајају дативски наставци именица *-има*, *-ема*, *-ама.* Док је у врбичком говору као аломорф присутно и сретечко општедативно *-ам*, оно је у дојничком говору непознато.

172.5. а) Облицима заменица говори Врбичана и Дојница показују значајну међусобну блискост засновану на оваквом систему у осталом делу подгорског говора (Младеновић 2022: 214–215).

Између говора ова два насеља разлика је уочена у дативској енклитици заменице 3л. јд. ж. р. *о́на*. У врбичком говору стабилна је енклитика *ги* (да́ј *ги* се́стре), у дојничком је остварен метохијски дативско-акузативни синкретизам *гу* - *гу* (ви́ди *гу* : да́ј *гу* се́стре).

Врбичке демонстративне показне заменице типа *о́вајзин* нису потврђене у дојничком говору.

Замена /не-/ са /ни-/ у неодређеној заменици за лице *не́кој*, ретка у Врбичану, знатне је снаге у Дојницу, како је и иначе у осталом делу подгорског говора, али и у подгоранским говору.

Говор оба насеља спајају облици на *-и* у м. р. јд. заменице за каквоћу и количину (*ка́кви* ч’о́век, *ко́л’икви* ч’о́век).

б) Множинска моција заменичко-придевских речи у Врбичану и Дојницу, иако нападнута, и даље опстаје, наслањањем на сретечко, али и укупно подгорско стање (Младеновић 2022: 214). У говору оба насеља, како је и у осталом делу подгорског говора, уочава се ширење општемножинског *-е*.

в) Говори северношарпланинско-метохијског ареала подељени су уопштавањем различитих наставака у Дјд. ж. р. заменичко-придевских речи. Говори Врбичана и Дојница наставком *-ојзи* (*њи́нојзи*, *сӣа́ројзи*), чинећи целину са сретечким и подгоранским говором, издвајају се из подгорског говора, у коме је уопштено јужнометохијско *-ејзи* (Младеновић 2022: 215). Оно што говор Дојница удаљава од говора Врбичана је факултативни Дјд. именичког порекла (одне́си се́но *на́ше* кра́ве).

г) Наставцима у Дмн. заменичко-придевске промене говори Врбичана и Дојница подударни су у већем делу. Док у врбичком говору доминирају наставци без финално *-а* (*мо́јим / мо́јем* сино́вима), у дојничком су стаби-

лисани наставци са -*ма* (*сшáрима* л’ýдима, *шéма* ч’еркáма). Говор ова два насеља издваја се из подгорског говора по томе што се јавља више наставака Дмн. заменичко-придевске промене, док је у осталом делу подгорског говора уопштено -*ема* (Младеновић 2022: 215).

У дојничком говору није присутан као факултативан наставак -*ам* сретечког порекла, потврђен у врбичком.

д) У дојничком и врбичком опстаје Д броја *двá / óба*, како је и иначе у северношарпланинско-метохијском ареалу (Младеновић 2022: 216).

ђ) Аналитизам је у потпуности овладао компарацијом придева, прилога, именица, глагола и предлога у оба говора.

172.6. Систем и морфолошка средства глаголских облика у врбичком и дојничком говору показују знатну сродност, али не и идентичност у неким појединостима.

а) Знатно слабљење употребе имперфекта и плусквамперфекта у подгорском говору (уп. Младеновић 2022: 217) имало је за последицу и потпуно испадање плусквамперфекта из система говора Врбичана и Дојница и знатан продор перфекта несвршених глагола у зону употребе имперфекта. Аорист због свог маркираног положаја доживљености и даље је фреквентан глаголски облик у говору оба насеља.

б) Наставцима презента, говори Врбичана и Дојница уклапају се у потпуности у подгорско стање (Младеновић 2022: 217–218). У 1л. јд. презента изразито доминирају *мóгу* и *óч’у*, а потврђени су и *мóжем* и *óч’ем*. У 3л. мн. презента стабилни су подгорски облици типа *úмав*, *бéрев*, *нóсив* (Младеновић 2022: 218).

в) Облицима простих претерита врбички и дојнички говор наслањају се на метохијско-сиринићко стање (Младеновић 2022: 218–219). Довршено је уопштавање новијих наставака -*(о)смо*, -*(о)сше* у 1л. мн. и 2л. мн. простих претерита у оба насеља наслањањем на подгорски говор (Младеновић 2022: 218).

Приближавање и једначење наставака 1л. мн. и 2л. мн. аориста и имперфекта у врбичком и дојничком, као и у призренско-јужноморавским говорима са којима су говори ова два насеља у ареалном јединству, утицало је на уопштавање аористног наставка -*ше* у 3л. мн. у оба проста претерита. Док је у врбичком говору у овим облицима уопштено -*ше*, у дојничком говору у 3л. мн. аориста и имперфекта – поред доминантног -*ше* – потврђен је и продор имперфекатског -*у*, како је и иначе у подгорском говору (уп. Младеновић 2022: 219).

г) Две маркантне особености говора северношарпланинско-јужнометохијског ареала у облицима перфекта актива – уопштено -*л’е* у мн. радног гла-

голског придева и одсуство помоћног глагола из 3л. јд. и мн. (уп. Младеновић 2022: 220) – присутно је и у врбичком и дојничком говору.

д) Облицима јд. м. р. радног глаголског придева типа *до́ша*, *до́неја*, *збра́ја*, оба говора наслањају се на метохијско стање.

ђ) У говору оба насеља глаголски прилог садашњи није чест. Расположив материјал упућује на сродност грађења овог глаголског облика у оба насеља: *и́деч'и*, *рабо́ш̄ач'и*, али и присуство метохијског морфолошког типа *смејау́ч'и* у Дојницу.

172.7. Системом предлога врбички и дојнички говор показују знантну сродност, уз један изузетак. Док је у говору оба насеља уопштен сретечки предлог *оз* (збо́рим *оз ње́га*), други сретечки предлог *ок* забележен је само у врбичком говору. Остали предлози су у оквиру инвентара осталог дела подгорског говора (одсуство предлога сложених са *из-*; свођење аблативних предлога на *од* и *из*, са експанзијом *од*; стабилност перлативних предлога *низ*, *уз*, *ӣрез*, *ӣреко*; свођење предлога за антериорност *ӣред* и *ӣре* на *ӣред*).

Врбички и подгорански говор

173. Подгору чине три насеља посведочена у средњем веку (Скоробиште, Грнчаре, Ново Село) у непосредној близини Врбичана. Ново Село је у суседству од једног километра. Лингвогеографска близина подразумева разматрање стања у подгоранском говору[224] и евентуалну везу у неким особеностима ова два идиома.

У наведена три насеља јужнометохијског типа из којих се иселио део становника у време Велике сеобе Срба 1690. године, доселило се горанско хришћанско становништво у време интензивније исламизације у Гори, доносећи говор типолошки различит од говора затеченог становништва. Веза са исламизованим сународницима у Гори, међутим, убрзала је исламизацију Подгорана и етнокултурно удаљавање од околног српског становништва[225]. Издвојеност у сусрету два различита дијалекатска система, уз близину и сретечког говора, утицала је на формирање специфичне дијалекатске структуре. Актуелни систем подгоранског говора јасно сведочи о овим језичким прожимањима.

Горански миграциони талас у три насеља која чине Подгору и подгорански говор није био тако јак да у потпуности измени призренско-јужноморавску основицу овога говора, али је у овај идиом унео нове

[224] О подгоранском говору се ништа није знало до појаве прилога Младеновић 2005 и Младеновић 2012. С обзиром на то да овај говор има интересантну мешавину јужнометохијских и горанских, делимично и сретечких особина, заслужује детаљније проучавање. Иако је становништво ових насеља делимично опстало у матичној области, па и даље користи локални говор, започет процес албанизације вероватно ће натрунити и заменити локални говор албанским.

[225] В. о овоме у Младеновић 2005: 70–71.

особине, генетски различите од оних у јужнометохијским говорима (уп. Младеновић 2005: 71).

173.1. Акценат подгоранског говора је антепенултимски, стигао у контакту са горанским и сретечким говором (уп. Павловић 1939: 144–154, Младеновић 2001: 79–83). Оно што врбички и подгорански повезује у прозодијским појавама је да су синтагматски акценатски спојеви ређи у подгоранском него у горанском и сретечком, што је узроковано прозодијском ситуацијом у супстратном јужнометохијском слоју ова два идиома (уп. Младеновић 2012: 304).

173.2. У фонетско-фонолошком систему подгоранског говора и судбини неких старих гласова уочавају се контакти са околним говорима.

а) Присутни су морфолошки македонизми у судбини полугласника у суфиксима, сродни онима у сретечком и горанском говору, затим у облику неких предлога (*со*, Младеновић 2005: 72).

б) Замена слоготворног /-л/ остварена је у метохијско-сретечком духу (*ву́на*, *ву́к*, *жу́ш*; *слу́за*, *слу́нце*, *слу́бица*) (Младеновић 2005: 72);

в) замена /л/ на крају слога остварена је у северношарпланинском сретечко-сиринићком духу (*се́фско*, *но́сив*) (Младеновић 2005: 72);

г) **въ* је замењено са *-у* (*у́нук*, *у́довец*) (Младеновић 2005: 72);

д) сонат /в/ стабилнији је у међувокалском положају него у сретечком и горанском говор (Младеновић 2005: 73);

ђ) парови африката сведени су на *ч'*, *ц'* (Младеновић 2005: 73);

е) изостаје јотовање у сложеницама глагола **iti* (*на́јдеше*) (Младеновић 2005: 73);

ж) умекшавање полумеких сугласника у палатале обухватније је него у сретечком и говору Врбичана и Дојница; на нивоу је онога што се констатује за горански (Младеновић 2005: 74).

173.3. У морфолошком систему подгоранског говора препознају се особине које су генетски различитог порекла.

а) Аналитизам у овом идиому израженији је од онога у подгорском говору, а на нивоу је онога у сретечком, горанском, затим у говору Врбичана и Дојница: опстале су посебне форме за Н, ОП и беспредлошки датив намене и посесије, док су остале флексивне форме (не узимајући у обзир вокатив) замењене аналитичким предлошко-падежним конструкцијама са ОП.

б) У Дјд. м. р. и с. р. стабилан је наставак *-у*, како је и иначе у свим говорима северношарпланинско-метохијског ареала.

в) Посебну пажњу у подгоранском говору заслужује ОПјд. именица на *-а*, који се јавља са двама наставцима – метохијским *-у* (ви́ц'им *се́стру*) и горанско-сретечким *-а* (ви́кни *се́стра*) (Младеновић 2005: 72, Младеновић 2012: 305). Ово двојство од интереса је за врбички говор, у коме је репартиција

наставака *-у* и *-а* стабилисала *-у* у беспредлошком ОП и у именицама м. р. на *-а*, док је у подгоранском алтеранција потврђена без ограничења, с напоменом да је присуство *-у* форме чешће у Скоробишту, да је *-а* форма присутнија у Грнчару и Новом Селу, насељу у непосредном суседству са Врбичаном (Младеновић 2012: 305).

г) У Дјд. *-а* деклинационог обрасца у подгоранском говору уопштен је наставак *-и* (*же́ни*, *се́ш̄ри*), као иновација донета горанским адстратиним слојем (Младеновић 2005: 75, Младеновић 2012: 305), чиме се овај идиом удаљава од свих околних говора, рачунајући и врбички.

д) Присуство двојинског форманта *-ма* у Дмн., додуше као факултативног, пошто алтернира са сретечким општедативским наставком *-ам*, сведочи о супстратном јужнометохијском слоју у овом говору, али и о времену стабилизације *-ма* у јужнометохијским говорима, које се може лоцирати на време пре краја XVII и почетка XVIII века, пошто је у то време пресељено горанско становништво у ова три насеља. (уп. Младеновић 2005: 71:). Облици типа *му́жима*, *же́нама*, *гове́дама* доминирају у Скоробишту, у друга два насеља напоредне су потврде метохијског и сретечко-горанског типа.

ђ) Још једна маркантна јужнометохијска иновација удаљава подгорански од сретечког и донекле од говора Врбичана и Дојница, а то је уопштавање множинског наставка *-ич'а* (< *-ићи*) код свих именица с. р. са проширењем *-еш̄-* (Младеновић 2005: 75, Младеновић 2012: 305). Додуше, ова особина са неутрумизацијом стигла је са горанским усељеницима (уп. Младеновић 2001: 309).

е) Множинско раздвајање Нмн. и ОПмн. именица м. р. на *-ø* није остварено у подгоранском говору (*му́жи* до́шл'е : ви́кни *му́жи*) (уп. Младеновић 2012: 305), па оваквим синкретизмом овај идиом чини компактан ареал у континуитету са сретечким, горанским, говором Врбичана и Дојница, са западним делом подгорског говора (уп. Младеновић 2022: 211–212).

ж) Облицима неких заменица подгорански и врбички говор показују разлике.

Системом личних заменица, са развијањем нових множинских облика *ми́је*, *ви́је* (Младеновић 2005: 76, Младеновић 2012: 305), подгорански говор чини ареал са горанским и сретечким, док се у врбичком говору чувају јужнометохијски облици *ми́*, *ви́*.

з) Подгорански се удаљава од врбичког и у неким другим сегментима система заменица. У подгоранском је уопштено горанско *-го* у ОПјд. м. р. и с. р. (*сш̄а́рого*, *н'е́го*), али и акузативном енклитиком *ге* (: о́ни; сти́гни *ге*) горанског порекла (Младеновић 2012: 306).

и) Подгорански се од врбичког удаљава и облицима показних заменица, које се наслањају на сретечко и горанско стање, или су локалне иновације

(уп. Младеновић 2005: 77, Младеновић 2012: 306). У овом делу језичке структуре врбички је близак подгорском и сиринићком говору.

ј) Опстанак једнинске и губитак множинске моције придевских речи, укључујући ту и облике глаголских придева (Младеновић 2012: 306), у подгоранском говору подржано је оваквим стањем у јужнометохијском супстрату и горанском адстрату. Чување и множинске моције, иако нападнуте, врбички говор удаљава се од подгоранског и иде заједно са сретечким и сиринићким говором.

к) Опстанком датива броја *два́* и *ѿри́* (Младеновић 2012: 306) подгорански је део ширег северношарпланинско-метохијског ареала, коме припада и врбички, у коме је – додуше – опстао само Д броја *два́* / *о́ба*.

л) У подгоранском говору горански адстратни слоје није успео да унесе постпозитивни члан (уп. Младеновић 2012: 306), па се овај говор уклапа у шири простор без ове иновације македонског порекла.

љ) У облицима глагола препознаје се јужнометохијски супстрат, али и наноси из сретечког и горанског правца.

У презенту у говору Скоробишта очуван је у потпуности јужнометохијски систем облика (*но́сим*, *но́сиш*, *но́си*, *но́симо*, *но́сиѿе*, *но́сив*), док се у Грнчару и Новом Селу као факултативни у 3л. мн. јављају и јужнометохијски (*но́сив*) и сретечко-горански наставак (*но́сеѿ*) (Младеновић 2005: 79, Младеновић 2012: 307).

м) У облицима простих претерита (*доне́сомо*, *има́шомо*; *доне́соа*, *има́шоа*) (Младеновић 2005: 78, Младеновић 2012: 307), међутим, подгорански – одсуством иновације *-смо*, *-сѿе* удаљава се од јужнометохијског и врбичког стања – чинећи истовремено целину са сретечким и горанским говором.

н) Северношарпланинско-јужнометохијско свођење множине радног глаголског придева на *-л'е* остварено је и у подгоранском (Младеновић 2012: 307).

њ) Перлативни предлози „низ, уз, кроз“ сведени су у подгоранском на *уз* (Младеновић 2005: 79), према горанском свођењу на *низ* (уп. Младеновић 2001: 467). У врбичком систем ових предлога остаје стабилан, како је и иначе у сретечком и јужнометохијским говорима.

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ

Вељко Младеновић, 1906.[226]

Се́лске ра́боте

Е́, ка́ко сəм жи́ве^{ј}а у Врби́ч’ање кəт сəм би́ја ми́цак? Ка дру́ги и ја́. Не́^{ј}е и́сто на́прешн’и жи́вот и во́ј што ^{ј}е сə́ге. По́тешко би́ло на́пре за жи́вот. Би́ч’и што сəм би́ја мла́д, па ми се ч’и́ни да би́ло по́добро от сə́ге. А ка́ко би́ло по́добро! Ни́ти и́мало да се на́^{ј}едеш, ни́ти и́мало да се на́пијеш! Што́ и́ма у ку́ч’а, то́ј. Не́мало прода́вница да ку́пиш ка сə́г^{к} што и́ма.

Е́ве ка́ко би́ло. Пр́во, у про́л’еч’ смо но́сил’е ц’у́бре на њи́ве, у ба́шч’е. Да се ту́ри ц’у́бре, да се ра́стури по́добро да ро́ди. Зе́мн’а о́вде не́ да́вала мло́го ако не́-метнеш ц’у́бре. Па по́сл’е, а́јт да се о́ре. То́ј ос ко́њи. Ка́кви тра́ктор! Не́мало то́ј куд на́с! Па кəт се и́зоре, а́ј се́^{ј} ч’е́ницу, ко́ломбоч’, је́ч’ам, ə́рж, о́вас. Сəм за́браја да ти ка́жем – и ко́мпири смо се́^{ј}ал’е. Ама не́ да́вало ка у По́дрима што да́ва. Мло́го да ра́боташ, ма́ло да по́жње^{ј}еш. То́ј што и́ма, и́ма. Па за то́ј смо и́шл’е у гу́рбет. Не́ко^{ј}и у Вла́шко, не́ко^{ј}и ч’и́к у Амбе́рика. Е́те, Ра́де, тво́ј пра́ндеда Са́ва би́ја у Амбе́рика. Рабо́та^{ј}а пр́во у ру́дник, па по́сл’е ло́жија у во́з… Што́ би́ја ја́к, за то́ј би́ја на та́кве ра́боте.

Кəт ч’е про́ц’е се́^{ј}ан’е, па а́јт по л’и́ваде, по тра́ве. Ко́си, бе́ри, но́си се́но до́ма. Ја́ на́јвише сəм во́л’еа да ко́сим. То́ј не́ ми би́ло те́шко ни́кəт. А да ко́пам, да пра́шим ко́ломоч’, да бе́рем гра̄, бо́гме, то́ј не́сəм во́л’еа и́ч’. Ама мо́рало и то́ј да се ра́бота. А за жн’е́^{ј}ен’е не́сəм би́ја. То́ј же́не, му́жи ре́тко да жн’е́^{ј}ев. Же́не и де́ца бра́л’е руко́вец’и, а му́жи врж́увал’е сно́пови. Оз о́што врж́увал’е? Па оз ју́жице. Оз о́што дру́го да се вр́же. Ч’е на́прајш ју́жице от сла́ма, па вр́жуј... А се жње́ло, ми се ч’и́ни, от Пе́тровдəн па док и́ма да се жн’е́^{ј}е.

Кəт сəм би́ја мла́д, све́ ра́боте ми би́л’е по́ləке. Сə́к^{г} по́брго се умо́рујем. Кə^{т} ч’е се у́морим, а ја́ ч’е се́днем. Ако и́ма, и ма́ло ра́ки^{ј}у гу тр́зам. Ми да́ва сна́гу. Не́ по мло́го да се опи́јаним, по ма́ло. А и́ма л’у́ди, па ч’е се опи́јанив па не́-знав што́ ра́ботав. То́ј не́^{ј}е до́бро и́ч’!

[226] Снимљено у Врбичану 1972.

И́мало и то́ј кəд је не́коа го́л’ема ра́бота. Ч’е се по́магав л’у́ди је́н дру́гога. Се и́шло у за́јам. Дə́нəс код ме́не, ју́тре ку[д] те́бе, за три́ дə́на куд Ја́нка, Ма́рка. Ка́ко ко́му тре́баја по́моч’. Е́те, та́ко се пома́гало на́пре... А сə́ге не́ʲе ви́ше та́ко. Сва́к гље́да се́бе, сва́к по́више во́л’и са́м да ура́бота. Што́ да пра́јш! Та́ква вре́мења до́шл’е.

Л’и́ваде на́пре ос тр̀ла се ц̑’у́брил’е, се гно́јл’е. Се ту́рал’е тр̀ла, па о́фце. Се пра́јло от пру́ч’и о́града, л’е́твице се ви́ка. Се на́сеч’ев пру́ч’и и се у́пл’етевᵠ. О́фце па́сев и гно́ив л’и́ваду. То́ј се ви́кало гно́ење л’и́вада. Та́ко оста́нујев два́, три́ дə́на на и́ста л’и́вада, па се пре́мешч’ав на дру́га л’и́вада. То́ј са́мо л’и́ваде, а от кра́ве, от ко́ʲн’и ц̑’у́бре, то́ј се бра́ло до́ма и ос то́ј се гно́јл’е н’и́ве, ба́шч’е.

О́ р а њ е, с е́ ʲ а њ е

Се о́рало и́ ос ко́њи, и́ оз во́лови. На́јвише ос ко́њи. А плу́г би́ја о[д] др̀во, ка от шти́це пра́ʲен, са́мо ра́ло би́ло од же́љезо, а друго све́ др̀во. То́ј па́мтим. Же́л’езне плу́гови до́шл’е по́доцна. И кəᵀ ч’е изо́ремо, па́-ч’емо вла́ч’ку од л’е́ска, па оз вла́ч’ку да се за́влач’и кəᵀ ч’е по́сеʲев. Ру́ч’но смо ме́тал’е да се́ʲемо. Са́л ру́ч’но. Ка́ква ма́шина! Све́ оз ру́ке ме́ч’ај! Ту́ри би́саге на ра́мо, и́ позади и спре́д то́ј се́ме, жи́то. И ва́ди из би́саге жи́то, и́ди по́лако, ме́ч’ај и се́ј.

И гра̄ се се́ʲало кəт ч’е се по́сеʲе ко́ломбоч’. Се на́прај бра́зде у њи́ва. И по те́ʲ бра́зде да се ко́па ру́пч’ики – је́н ко́па, је́н се́ʲе, је́н затр̀пује. И гра̄ по́сл’е и́ша ус ко́ломбоч’. И по́сл’е кəд у́здрел’и, бе́ри от ко́ломоч’. То́ј не́сəм во́л’еа да ра́ботам. Слу́нце угре́ʲало, а ти мо́раш да о́буч’еш не́што де́бело да не́ те и́сеч’е су́в ко́ломоч’. Ако не́маш на се́бе то́ј што ч’е те ч’у́ва, све́ ч’е се на́прајш у ра́не, у кр̀в.

И ти́кве се се́ʲало прес ко́ломоч’. Кəд ни́кнев, ко́пај и́ ко́ломоч’, и́ ти́кве. По не́кој пу́т се у́пл’етев прес ко́ломоч’, па не́-можеш да у́л’енеш у њи́ва.

Ж е́ т в а

Да ти ка́жем за ч’е́ница. Кəт се по́жн’е*ј*е, руко́вец̑’и се бе́рев. Од ру́ковец̑’ на ру́ковец̑’ о́вако за́грабуј, ту́ри о́вако у на́руч’е и о́днеси то́му што вр̀жује. Та́ј ју́жицу па пот ко́л’ено др̀жи, а о́вија што доне́сујев руко́вец̑’и ту́рав, а о́н вр̀жује о[з] ју́жица от сла́ма.

Е́ве ка́ко смо пра́јл’е ју́жице. Кəт се по́жње́ʲе, ᵊрж га оч’у́камо от се́ме, истре́семо се́ме, о́станев ч’и́сте сла́мке. Па се по́кисне сно́п од ᵊрж. И се ч’е́ка да о́мекне сла́ма. Кəд о́мекне, се у́зе сно́п из во́да, се у́зе по л’е́к сла́му, се ра́здвој и[з] сно́п, па у́врти. И у́врч’ај, у́врч’ај док се сте́гн’е ју́жица. Му́жи врж̑у́вал’е сно́пови. Же́не ре́тко. Са́мо ако не́мало му́жи. И то́ј не́ мо́гала сва́ка же́на да вр̀жује. Са́мо те́ј што би́л’е ја́ке.

В р̀ ш е њ е

Е́ве ка́ко смо спре́мал’е гу́но. Издоне́семо сно́пови ос ко́њи, не́кој оз во́лови. Ч’е оч’и́стимо гу́но, га поме́темо, га изма́жемо оз ла́јна ако тре́бало. Не́кој пу́т са́мо поме́темо. Сто́жар је на стре́д гу́вно. Ту́ри сно́пови у́јутру ра́но. Јо́ш не́ иско́ч’ило слу́нце, а ми́ смо ста́јл’е сно́пови. Смо ги успр̀ч’ил’е наоко́ло у[з] сто́жар. Кла́с је на́горе. Ре́ди све́ та́ко уз ду́бак. Ре́ди по ко́л’ико мо́же да ста́не до́бро да се о́врши. Сно́п се о́дврже. Ми́ч’и му се ју́жица. И се у́веде ко́њ. Се вр̀же оз ју́же за сто́жар. Ју́же ду́гач’ко ко́л’ико тре́ба ко́њ да га́зи. И је́н му́ж ч’е те́ра ко́ња. И ко́њ и́де све́ наоко́ло. И кәд га у́гази ко́њ, же́не, му́жи, ко́га и́маш, др̀вене ви́л’е у ру́ке, па ме́шај, у́здизај о́нуј сла́му. И ко́њ јо́пе се уве́дује, и о́н све́ ви́ше га узгру́вује то́ј што оста́нало кәт ч’е ми́ч’иш сла́му. А те́шко би́ло вр̀шење. Бо́гме. Се вр̀шило о́коло Госпоџ’и́ндән, кәд је вру́ч’ина. Слу́нце ч’е те и́згори све́. Те́шко и́ за л’у́ди, те́шко и́ за ко́ʲн’и.

Кәт ч’е га овр̀шимо жи́то, ч’е га збе́ремо на ку́п. Па по́сл’е ве́ʲење. На́пре не́мало веʲа́л’ице. По́касно сти́гље веʲа́л’ице. Та́ко жи́то на ку́п и ч’е́кај да ду́не ве́тар. И́мала не́коа ло́пата др̀вена, ва́ко ши́рока. Кәт ч’е ду́не, а ти́ ме́ч’ај у́вис ч’е́ницу да па́да до́л’е, а ве́тар да ми́ч’и ту́ј пл’е́ву. А не́кој па оз ме́тла да ч’и́сти пл’е́ву, да гу ми́ца, ве́тар да не́ гу вра́ти на́траг. Кәт ч’е се о́двеʲе та́ко, се збе́ре жи́то и на ре́шето се ч’и́сти. То́ј му је кра́ʲн’о. Оз ре́шето. Па у а́мбар но́си.

К о́ с е њ е

Кәт се ко́си, па кәт се и́ступи ко́са, се кље́па. О́вако се кље́па. Се у́зе на́ковал’, се у́ч’ука у зе́мн’а. Ч’е се́днеш и ч’е у́зеш ко́су и ч’е гу ту́риш на ко́л’ено. И др̀жиш о́нуј ко́су на на́ковал’ и ч’е ч’у́каш си́тно ос ч’е́кич’. А мо́ра си́тно, си́тно да би́не, по́добро ко́са да ко́си. Кәт се и́скљепа, па по́сл’е ко́си и те́рај о́ткоси.

Кәт се по́коси, ју́тре ч’е га пре́мешаш, ч’е га о́брнеш да се су́ши. Ако ʲе л’е́по вре́ме, бр̀го ч’е ти се о́суши. Кәт ч’е се о́суши, збе́ри оз ви́л’е, и́згреби оз гра́бул’а, ста́ј у на́вил’ци и но́си до́ма у пл’е́вња за зи́ма. Ако и́мало мло́го се́но, не́кој пу́т смо га др̀жал’е и у сто́гови. Не́кој ту́раја др̀во, со́ву у стре́дину да би́не по́јако.

Мара Анђелковић, 1912.[227]

К о́ н о п љ е

И́мало и ко́нопл’е. На́пре и́мало. Ка́ не́мало! Не́ га са̀ге!

Се се́ʲало кәт се се́ʲе ко́ломоч’. Ч’е и́зореш до́бро зе́мњу, си́тно ч’е гу за́равњиш, па ме́таш по́сл’е и се́ʲеш. И оз гре́бул’е да га за́влач’иш. Кәт ч’е

[227] Снимљено у Призрену 1986.

ни́кне, ми́риши л’е́по. Кə[т] ч’е попо́расне, да га о́пл’евиш, да ми́ч’иш те́ј тра́фке што изра́снал’е през н’е́га. И ч’е́каш да по́расне. По́расне о́но ко́ц’а ви́соко. И ч’е́каш на на́прај се́ме на вр̑. И кəд у́ч’ини то́ј се́ме на вр̑, га о́береш то́ј ко́нопл’е. И га о́стајш на ку́п ма́ло на слу́нце да у́спрне о́ној се́ме. И ч’е га о́ч’укаш, ч’е и́стри[ј]еш ос ру́ке то́ј се́ме. И де́л по де́л га вр̑жујеш у ру́ч’ице. И кət се о́сушив[ф] те́ј ру́ч’ице, га ту́раш у то́пило. На́прешн’е то́пила, ко́пане у ре́ка. И да ре́диш у то́пила све́ те́ј ру́ч’ице. Кə[т] ч’е на́пуњиш то́пило оз ру́ч’ице, на́тураш сла́му о́згора, и по не́ко ка́мењ да др̑жи. Па пу́штиш во́ду по ма́ло да те́ч’е у то́пило. Ако [ј]е мло́го, гу се́кнеш да и́де по́мало. Погље́дујеш да и́ма во́да, за́што не́[ј]е до́бро да да се згре́[ј]е мло́го коно́пл’е у то́пило. Ако се згре́[ј]е, ч’е се и́саби ко́нопл’е. Та́ко се́ди јено пе́[т]-шес не́дел’е. Кəд тре́ба да се и́звади, во́да да се се́кне. Же́не, то́ј же́не рабо́тал’е, ч’е до́ц’ев до то́пило, ч’е ва́див је́ну по је́ну ру́ч’ицу. И ч’е ги ми́јев ру́ч’ице ту́ј на ре́ка, на по́ток. Ч’е ми́јев, ч’е ми́јев док се и́змије до́бро да до́ц’е бе́ло. И кəд је го́тово ос пра́ње, га ди́нев ко́нопл’е на ка́мен’е да се су́ши према слу́нце. Е́, по́сл’е кət се о́суши, га збе́рев и јо́пе га ч’у́кав. У́зев два́ ка́мења – је́н о́туда, дру́ги о́туда, узев ма́љицу, се́днев и у́дри! Ч’у́кај ру́ч’ицу по ру́ч’ицу. А па́да по́здар от ко́нопље. Е́, по́сл’е кət се и́шч’ука, се збе́ре па се вла́ч’и на гре́бен’и. Ти́ја гре́бен’и би́л’е од же́л’езо. Та́ко о[з] зу́би то́л’икви. Ос то́ј да се вла́ч’и. Се ту́ри на гре́бен, па ву́ч’и, ву́ч’и. Др̑жи и ву́ч’и. Не́-било ла̑ко да се вла́ч’и. Ч’е се у́мориш.

Е́, по́сл’е, кət ч’е за́вршиш да га вла́ч’иш, на́прајш куде́л’ице. Ч’у́ваш та́ко за кə[д] до́ц’е ре́д да га пре́деш. А се тка́ло пла́тно од ње́га. Пла́тно на́јвише. О[д] то́ј све́ се пра́јло на́пре. Ос то́ј смо се обуку́вал’е. И́ кошул’е, и палто́лоне за му́жи, и га́ч’е.

Сəм за́брајла да ти ка́жем то́ј што и́ма бе́лојка и цр̑нојка. Бе́лојка се бе́ре пр̑во, па по́сл’е цр̑нојка. Се про́бере то́ј пови́соко, по́здрело, то́[ј] [ј]е бе́лојка. То́ј што о́стане за по́сл’е, за дру́го бра́ње, то́[ј] [ј]е цр̑нојка

Б о г у́ б р а д а

Смо жн’е́л’е о[з] ср̑п. Же́не то́ј жн’е́л’е. Му́жи ре́тко, ре́тко.

Е́, кə[т] ч’е се до́врши жње́[ј]ење, то́ј кəд је за́ц’но, се у́зе три́ кла́са от кра́ј њи́ва. Па се на́бере и цве́ч’е што и́ма ту́ј узо́коло. Па се ста́ј цве́ч’е о́коло ти́ја три́ кла́са. Се у́зе и ма́ло сла́ма па се вр̑же све́ то́ј. И се да́де неко́[ј]ему де́тету, девој́ч’ету ел’и де́тету. И та́ј га но́си до до́ма. Ти́ја што су ту́ј е́л’и што ч’е га стре́тнев, му збо́рив да га на́сме[ј]ев, о́ч’ев да пре́говори. Ама то́ј де́те ни́ти се сме́[ј]е, ни́ти збо́ри. Пра́во до́ма да и́де. Кət ч’е до́ц’е до́ма, да́де богу́браду да се ста́ј нат ку́ч’на вра́та. И о́на се́ди та́ко за ду́го.

П р а́ ње

На́пре смо пра́ло те́ше у ре́ка у др̑вена ко́рита. По́сл’е до́шл’е ва́ј о[д] те́неч’ке. Ко́ј па и́маја во́ду у дво́р?! Ни́ко ј! Не́мало ка сə̑г што и́ма во́да

у ку́ч’а ел’и у дво́р. И́ди на по́ток, и́ди на ре́ка па пе́ри. Гру́вај ос пи́рајка док се о́пере. И́ у зи́ма, и́ у л’е́то. Не́-било ла̏ко за же́не. Бо́гме. Па не́мало ни пра́шкови ка са̏г. Ос це́ђ^ђ^. То́ј от пе́пел. Ту́ри у ко́тал и гре́ј, па ври́ да се о́мијев ства́ри. А и́мало ма́ло и са́пун, ва́ј са́пун што смо пра́јл’е од мр̏с, от сви́њске ко́же, от ко́ске. Ту́риш у др̏вено ко́рито, ста́јш жива́-сода и ч’е́каш да се на́прај. Кӕт ч’е се на́прај, и́сеч’еш у ко́мати и о́стајш да се о́суши са́пун.

Б о́ р и н а

Са̏ге и́ма стру́ја. На́пре не́мало, па смо све́тил’е у ку́ч’а оз ла́мба и оз га́сарч’е. А пре[д] то́ј, пред ла́мбе што до́шл’е, се све́тило оз бо́рина. Ди́мило, ама мо́рал’е та́ко. А оз бо́рина се па́л’ија и о́гењ. По́ла̏ко би́ло да се ра́згори о́гењ у кла́ник кӕд га на́кладеш.

Л о ж и́ ч’ а р н и к

У ложи́ч’арник би́ле ло́жице о[д] др̏во. То́ј би́ло зака́ч’ено за зи́д^т^. Ве́^ј^ ло́жице од же́л’езо до́шл’е по́доцна.

С о́ љ а р н и к

На́пре се купу́вало по́више со́л и се др̏жаја у со́л’арник о[д] др̏во. И о́н би́ја за́кач’ен на зи́д^т^.

О́ п ӕ н ц и

По́сл’е до́шл’е ве́ј гуме́њач’е. Те́ј ка о́пӕнци, ка ци́пел’е што са, а од гу́ма. У́, би́ло по́добро кӕд до́шло то́ј, кӕд не́смо мо́рал’е да но́симо о́пӕнци. Па́нтим, ка́ не́-пантим о́пӕнци.

Смо пра́јл’е. Ч’е за́какол’еш не́коу сто́ку, ч’е о́сушиш ко́жу, па ч’е и́сеч’еш, ч’е кро́јш ко́л’ико ти тре́ба за о́пӕнци. Па́-ч’еш о[д] ту́ј ко́жу дла́ке да ми́ч’иш. А́ бе́ше та́ко? Је́с, та́ко. Па́-ч’еш у во́ду, ч’е по́топиш да о́мекне. Е́, по́сл’е тре́ба да се про́кине ко́жа, да се на́прајв ру́пе. То́ј смо оз гљѐто ел’и оз не́што дру́го што би́ло о́стро. Па окол-нао́коло на́прај ру́пе да ту́риш вр̏пце, па да вр̏жеш о́пӕнци. И вр̏пце смо та́ко, то́ј от ко́нопл’е, од је́на и од дру́га стра́на, па на вр̏̄ са̏стај и да се вр̏же.

Би́ло до́бро кӕд не́мало по́добро. Ч’е вр̏не ки́ша, ч’е ти се о́мокрив но́ге. И на сн’е́г оз о́пӕнци. Па ч’е се и́сцепа бр̏го.

П и́ т и ^ј^ е

Пра́јм пи́ти^ј^е, ка не́-прајм! Пра́јм пи́тије пред Бӕњи́-веч’ер на је́н да̏н.

Е́, ка́ко пра́јм? Ка дру́ги и ја́. И́сто ти ^ј^е.

О́ми до́бро о́нај но́ге за пи́тије. У́зи не́коу пого́л’ему те́нц’еру, не́ко ј ло́нац, ту́ри но́ге да се ва́рив це́л да̏н. У́веч’ер се сва́рило. Ми́ч’и о́нај ко́ске,

и́звади о́ној ме́со што оста́нало. Га и́змрл’и, га и́ситни по́ситно, И лу́к, та́ј што га ви́кав бе́л’и лу́к, га о́ч’исти, га и́стуч’и ос ту́цањ. Е́, ски́ни та́ј ло́нац од о́гењ. Ту́ри та́њири на ч’и́сто ме́сто, та́мо де́ ʲе по́ладно, па по́сл’е и́сипи ту́ј во́ду у та́н’ири, ту́ј ч’о́рбу де́ си ва́рила но́ге. Ту́ри ме́со и лу́к што си спре́мила и и́змешај. И о́стај да о́ч’врсне. Е́, то́ј ти је пи́тиʲе.

Л’ е́ б а

Са̏ге л’у́ди у гра́д ма́ло ме́сив. Ку́пујев л’е́ба у пе́кара. А на́пре се ме́сија до́ма. По́добар је та́ј до́ма што се ме́сија. Бо́гме. А то́ј, је́с, ако ʲе до́бро бра́шн’о. Ако не́ʲе бра́шн’о ка што ва́л’а, ни л’е́ба не-ч’е-ти́-бине до́бар.

А ја́ ме́сим. Це́л ве́к са̏м ме́сила, па и са̏ге.

На́пре л’е́ба се ме́сија у на̏ч’ви. Ту́ј де́ се́дало бра́шњо. Ту́ј и́мало ме́сто де́ да се за́меси. И ту́ј да о́тсеʲеш бра́шњо на си́то.

На́пре л’е́ба би́ло да се пе́ч’е у цре́пул’е, са́ч’ о́згора. Са̏г не́ʲе та́ко. У те́пције па у шпо́рет. По́ла̏ко ʲе у шпо́рет. Ка́ не́ʲе.

А си ви́деʲа цре́пулу? То́ј смо пра́јл’е од зе́мња. Па ч’е пу́кне по не́ко ј пу́т, ч’е се и́скрши.

Ч’е за́месим, ч’е ч’е́кам да се по́дине те́сто, да ми ста́ше, па ч’е га пре́месим. И́маја је́н та́нур. То́ј би́ло о[д] др̏во. Та́ко ма́ло ду́гач’ко, ши́роко. По́трусим ма́ло бра́шн’о на та́нур, ту́рим л’е́ба на н’е́га. Па ту́рим јо́пе о́згора ма́ло бра́шн’о. И га о́стај на та́нур та́ко да се по́дине ка што ва́ља. А цре́пул’е, ка̏д би́ло цре́пул’е, се гре́ʲев у о́гњиште, у кла́ник, на о́гењ. И са́ч’ да се згре́ʲе. Па та́ј л’е́ба у цре́пул’а. Са́ч’ одо́згора. На са́ч’ ту́рим пе́пел и жа́рл’еви. И та́ко док се и́спеч’е. Бр̏го ч’е се и́спеч’е. Мо́жда по́ла са́ат. И го́тово. Ски́дај са́ч’, и́звади л’е́ба. Е́, ти́ја л’е́бови јо́ш ги па́мтим! Ка ду́ша ме́ки.

С и́ р е њ е

Се пра́јло си́рење и од варено́-мл’еко и от пресно́-мл’еко.

Варено́-мл’еко се му́тило и се ва́дило ма́сло. О[д]то́ј би́ло по́посно си́рен’е.

А ос пре́сно мл’е́ко би́ло по́добро си́рење. Ч’е по́музеш, ч’е пре́цедиш мл’е́ко, ч’е згре́ʲеш мла́ко да би́не, ч’е ту́риш ма́ју, ч’е попри́ч’екаш је́но са́ат, два́. Па га пре́мешај, га по́пари оз вре́ла во́да. Па га пре́мешај, па попри́ч’екај да се збе́ре. Ка̏т се збе́ре, се ста́ј у кр̏па, у ц̏’а́кч’е, га испри́стискаш. Па га по́париш јо́ш је́мпут оз вре́ла во́да и га ди́неш да се о́цеди, да се су́ши... Га погљу́дујеш да ви́диш а́ је су́во. Ч’е би́не су́во ка̏д је тврдо пот пр̏сти. Па ка̏д је су́во, да га о́миʲеш оз мла́ку во́ду, га ста́јш да се о́цеди, да се про́суши. И ка̏т се о́цеди, се́ч’и и турај со́л мец̏’у кри́шке. Па ту́ри у ка́ч’ич’е, ка́ч’ич’е би́ло на́пре, са̏ге са ло́нци ел’и го́л’еме те́гље. Па ч’е ту́риш со́л у ври́јену во́ду да на́прајш пре́солак. Не́ко ј не́-врије во́ду. А ја́ у́век оз вријена́-вода. И си́пи у си́реʲн’е.

Док не́мало ма́ја да се ку́пи, смо си́рил’е оз си́риште. То́ј си́риште би́ло од ја́гње. Се узи́мало из је́но ме́сто, из дро́б кәт се за́кол’е ја́гње. То́ј би́ло от пр́во мл’е́ко што си́сало, па се згру́ткује то́ј. Е́, кәт се и́звади то́ј, му се ту́ри со́л, се и́змрл’и, му се ту́ри во́да, па се ста́ј у не́што да се по́крије. И то́ј не́-бива о́дма си́риште. Тре́ба да се ч’е́ка не́ко^{ј}е вре́ме да се на́прај си́риште. И се ч’е́ка је́но пе́[т]-шес дәна. Е́, по́сл’е, си́ри ос то́ј.

Слободан Стојковић, 1942.[228]

Ф а м и́ л’ и ј а

Де́ду не́-памтим, ра́но у́мре^{ј}а, ама ба́бу па́мтим. О́тац, ма́ти, ба́ба и де́вет де́ца. Мо́^{ј}и и́мал’е де́вет де́ца. Ни ^{ј}е́но де́те не́ у́мрело. Све́ што се ро́дило, све́ оста́нало да жи́ви.

До́бро би́ло, л’е́по би́ло. Да́ л’и што сәм би́ја мла́д^{т}, па све́ ми би́ло до́бро. Сви́ смо рабо́тал’е што́ тре́бало. Ни́кој не́ се́даја да ч’е́ка дру́ги да ура́бота.

О́тац, се́ч’ам се и сәг, ни́кога не уда́рија. Са́мо ме́не је́мпут. Ни ^{ј}е́но де́те не уда́рија. Само ја́ сәм до́бија је́мпут од н’е́га.

Јо́ш де́те сәм би́ја. Смо се догово́рил’е у су́бота да и́грамо ло́пта. А смо и́грал’е, у А́нкино се ви́ка ме́сто. Би́ло ју́л’и ме́сец. Зна́ш о́вај сл’и́ве ӌ’ене́рике. Ми́ смо до́шл’е да збе́ремо те́ј што попа́дал’е. О́тац, ја́ и по́стар бра́т. И ско́ро све́ смо ги збра́л’е. А де́ца се бе́рев у А́нкино. И о́тац на сл’и́ва и све́ да гу и́стресе. О́ч’у да и́грам фу́дбал, о́вија о́згора ме ви́кав да до́ӌ’ем. Тре́ба да по́ч’не у А́нкино да се и́гра. „О́, Бо́до, бре́! А́ј до́ӌ’и! Те ч’е́камо.“ А не́- могу да о́тинем. Сл’и́ве пу́но по зе́мн’а. И ја́ сәм се нал’у́тија, ме ува́тија и́нат и сәм по́ч’еа да бе́рем је́ну по ^{ј}е́ну сл’и́ву. По́лако, а мо́жеш ос ша́ке да бе́реш. А ја́ – за и́нат, је́ну по је́ну. О́тац о́згора да гљеда. Кәт се сл’е́наја, не́сәм га ви́де^{ј}а. И о́н ме́не – фр́ц! По ду́пе. „Не́ч’еш да бе́реш, а́?!“

И ја́ се ди́на од зе́мн’а и по́бего да и́грам фу́дбал. Де́те! Не́ ме исте́паја по́сл’е.

Ни́кога не́ уда́рија о́тац, до́бар би́ја, а сви́ смо се пла́шил’е, смо га пошту́вал’е. Де́ца пу́но, је́но дру́гому до у́ши. А смо и́мал’е воде́ницу, и о́н ч’е́сто би́ја та́мо док о́тиша да ра́ди у Бе́оград.

А и́маја о́бич’ај кәт се вра́ч’аја из воде́ница, о́н се на́кашља. И сва́ки, сва́ко де́те на сво́^{ј}е ме́сто. Ч’и́к и стол’и́ч’ики сва́ки смо и́мал’е сво́^{ј}е ме́сто де́ ко́ј де́ да се́ди.

А ма́ти ка ма́ти. „И́ди та́мо, и́ди ва́мо. И́ди до́неси је́но ӌ’у́гумче во́да, и́ди до́неси не́што дру́го.“ У́век не́што. „И́ди у́зи те́л’е. Изве́ди-га, жи́тија. Нека по́пасе, о́дведи ко́њч’е, ко́ња. На́пој ко́ња!“ У́век по не́што да ра́боташ.

[228] Снимљено у Смедереву 2023.

Ш к о́ л а

У се́ло смо и́мал’е са́мо ч’е́тири ра́зреда шко́ла. От пе́ти ра́зред[т] се и́шло от се́ло у гра́д, у При́зрен. Сва́ки дѐн го́ре, до́л’е. Зи́ма, л’е́то. Слу́нце, ки́ша, сн’е́г[к]. Ше́с кило́метра у́јутру на́дол’е, ше́с кило́метра ис шко́ла на́горе.

Не́како не́ ни би́ло те́шко. Де́ца. А ми́ у́спут смо у́ч’ил’е. И́деш и се пресл’и́шаваш. Је́н ка́же, ако [ј]е геогра́фија „На сло́во Д“. Не́кој ч’е ка́же Ду́нав, не́кој о́вој, не́кој о́ној. Е́, кѐт се по́годи, та́ј што ре́ка Д: „Е́, то́ј. На то́ј сѐм ми́сл’еа.“ Све́ та́ко смо, та́ко ни проо́дија пу́т. По ше́с, се́дам ц’а́ка смо би́л’е.

Ц р́ к в а у Б а́ и р

Кѐт смо и́шл’е у шко́ла и кѐт смо се вра́ч’ал’е, смо и́шле ту́ј куд Ра́л’ен, па по́сл’е за Врби́ч’ан’е. Се ви́ка то́ј ме́сто Ба́ир. Кѐ[д] до́ц’емо из „Мла́ден Уга́ревич’“, прекај ре́ка уз Ба́ир на́горе ту́ј и́ма ба́грем. У та́ј ба́грем зи́дине и́мало бес кро́в. То́ј би́ла цр́ква Све́ти И́л’ија. То́[ј] је вр́бич’ка цр́ква. Бл’и́зо до ту́ј би́ло ста́ро Врби́ч’ање. И гро́бишта би́л’е ту́ј, вр́бич’ка гро́бишта у ста́ро вре́ме. И и́ма ко́[ј] је за́дњи за́копан у те́ј гро́бишта. То́ј нат При́зрен. И се ви́дело де́ би́л’е гро́бови.

А на то́ј ме́сто, кѐт сѐм би́ја две́ и́л’аде петна́еста, на то́ј ме́сто, на те́[ј] гро́бишта на те́мл’ови де́ би́ла цр́ква, на́прајл’е ц’а́мију оз две́ мина́рети. Се́к са две́ мина́рети на Свети-И́л’и[ј]у.

В о д е́ н и ц а

Би́ло воде́нице на по́ток у Врби́ч’ање. Зи́дане би́л’е ос ка́мен’. И ми́ смо и́мал’е воде́ницу. Кѐд не́мало до́ста во́да у по́ток, се бра́ла над о́лук. Па кѐ[т] ч’е се збе́ре до́ста во́да го́ре, то́[ј] [ј]е по́горе од воде́ница, ч’е се по́дине ма́ша и во́да низ о́лук ч’[е] и́де до́л’е и ч’е у́дара у ч’а́рк. Та́ј ч’а́рк ч’е се о́брч’а и ч’е вр́ти ка́мењ у воде́ница. А у воде́ница би́л’е два́ ка́мења – је́н о́здола, та́ј не́ се вр́те[ј]а, и је́н о́згора што се вр́те[ј]а и мл’е́а жи́то – и́ ч’е́ницу, и́ ко́ломоч’. Жи́то се ту́рало у ко́ш, па ис ко́ш жи́то па́дало у гр́ло на ка́мењ. По́добро да па́да и́мало ч’еке́тало вр́зано за ко́ш. Ч’еке́тало уда́рало у ка́мењ док се вр́те[ј]а и па́дало жи́то. Ка́мењ се вр́те[ј]а, мле́а, а бра́шн’о па́дало у са́ндак. Мло́го би́ло до́бро то́ј бра́шн’о.

С л а́ в а куд н а́ с

Це́ло се́ло и́мало три́ сла́ве: Све́ти Ни́кола, Све́ти Ц’о́рц’ија и Све́та Пе́тка.

На́ша сла́ва би́ла Све́ти Ни́кола. По́сна сла́ва [ј]е. Се спре́мало ра́зне ри́бе, ку́пус, гра́. А ри́бе смо купу́вал’е у При́зрен.

Се сла́вило сла́ва по три́ дѐна.

На сла́ва се ви́кало. Се ви́кало оз у́зделба. То́ј би́ло ми́цки крава́јч’ики, о́вакви л’е́пч’ики ми́цки. И у́зеш та́н’ир. И́ у та́н’ир ту́риш то́ј л’е́пч’е, дро́бен купус, гра̑. И́ и́деш да ви́каш те́тина, те́тку, у́јну. Ко́га и́маш у се́ло. Та́ко се ви́кало: „До́ц’ите на сла́ву!“

И́сти го́сти три́ дə́на. И́, се се́ч’ам, ујко-Ве́љко ч’е на́бере др̑ва, ч’е нато́вари ко́ња, ч’е о́тине у гра́д[т], у При́зрен, ч’е про́даде др̑ва, и ч’е се вра́ти у Врби́ч’ан’е. Ч’е до́ц’е куд на́с на сла́ва, а ко́ња ч’е пу́шти да и́де са́м до́ма. Зна́ја ко́[ј]н’ са́м да се вра́ти од на́с до́ма, у а́р.

Ко́тал три́ дə́на на ве́рига ви́си. То́ј што́ се спре́мило за сла́ва.

А ки́сел ку́пус, л’у́бишки, дро́бен, це́ла ка́ца.

Се ту́рала сла́ва пре́двеч’ер, па до ка́сно.

Па смо напи́вал’е „Го́споди, помило́ј!“ Кр̑стив се ч’а́ше. Ра́кија. Здра́ви се. И́ма не́где на дру́ге ме́ста, а куд на́с не́ се на́пива за л’у́ди.

До́мач’ин па́л’ија све́ч’у, до́мач’ин га́сија све́ч’у.

И́шло се и на гро́бишта кəд је сла́ва. Се у́пал’и све́ч’а.

Се́лска сла́ва

На Света-Тро́јце и́шло се на гро́бишта на дə́н се́лска сла́ва. То́ј са́мо му́жи.

За Света-Тро́јце це́ло се́ло сла́вило. Сва́ки спре́ма бла́га ра́кија. Смо гу ту́рал’е у и́брич’е да не́ се о́лади. О́но вру́ч’о др̑жи. И то́ј на гро́бишта се да́ва за ду́ша. Цр̑ква ту́ј не́ма. Цр̑ква је до́л’е у О́града. До́л’е и́мала је́на со́вра. То́ј би́ло ка́мењи наре́дени, оч’и́стено ту́ј. То́ј по от Се́л’ишта, у О́града. Кут Сло́н до́л’е. И ту́ј јо́пе се по́пи[ј]е. И од О́града о́тинев до пр̑ва ку́ч’а у Ште́тарци, па от Ште́тарци да се и́де у сва́ка ку́ч’а. И сви́ за́[ј]ено, са́мо му́жи, и от ку́ч’а до ку́ч’а, от Ште́тарци до Пр̑пефци го́ре. Пр̑пефци са за́дњи го́ре. Њи́не ку́ч’е са за́дње.

О́вај цр̑ква што смо гу гра́дил’е [ј]е на Па́жич’. Ви́кав и ту́ј на́пре би́ла цр̑ква. И́ма је́на ч’е́шма ту́ј, три́ ч’е́пура би́л’е. И ч’е́шма се ки́тила оз ве́нч’ики за се́лска сла́ва, за Света-Тро́јце. И на то́ј ме́сто, ка́ко кə́д, армоника́ш на́јч’есто, на́прај се и́гранка. Де́војке и́грав, мо́мци, де́ца. Жи́во се́ло! То́ј би́ло – зна́ш ка́ко! Пу́но л’у́ди.

И се купу́ваја во́л о[з] се́лске па́ре за Света-Тро́јце. И та́ј во́л се ко́л’е. И сва́кому се да́де ме́со.

Е́, кət се вра́ч’ала сто́ка от пла́н’ина, о́на ту́ј на кр̑в оста́нује, не́ч’е да и́де. Ри́ка, ду́ва – У́, у́, у́! Не́-можеш сто́ку да ра́стераш о[д] та́ј кр̑в. Ка да по́луди сто́ка. А би́ло и во́ј на то́ј ме́сто. Је́на от се́ло, Сто́јанка, про́шла ту́ј и је́н ју́нац на њу́ оз ро́гови... И це́л жи́вот по́сл’е кри́вела.

Кре́сало и тру́т

Па́нтим мо́ј де́да ка́ко па́л’ија ци́гаре. Ч’е у́зе кре́сало, то́ј би́ло од же́л’езо, и је́н бе́л ка́мењ, и ч’е у́дара ос кре́сало у ка́мењ, а от ка́мењ и́скач’ав жи́шке на тру́т. А та́ј тру́т се пра́ја од не́што што би́ло на дрво. Га су́шил’е, га си́тнил’е, га пра́јл’е ка да је ву́на, па да се у́пал’и. Кәт се у́пал’и, па на то́ј па́л’ија цига́рич’и.

Про́ч’ка

На Пру́ч’ка де́ца у́јутру и́дев по дрва. Се на́прај ру́па. И се збе́ре је́н ку́п дрва. И гу́ме ста́ре се ста́л’ало.И се ту́ри све́ то́ј у ру́па. Па се за́ложи пре́двеч’ер на та́ј дән. Про́чка ʲе. И – О́ч’ка-про́ч’ка! Ко́[ј] ʲе по́јунак, ри́па преко о́гењ. Не́кому се о́смуди ко́са, ве́ц’е.

А до́ма се ва́рив ја́јца. И ја́јце се о́беси на ко́нац, о[д] та́ван се спу́шти до́л’е. А до́л’е ʲе со́вра, све́ то́ј што и́ма за је́дење. И де́ца то́ј ја́јце не́ма да га ва́ч’ав оз ру́ке. Ру́ке по́зади. То́ј би́ло оз у́ста ко́ј мо́же да га у́вати. То́ј се ви́кало ла́пање. „А́јде да ла́памо ја́јце!“ И ко́ј га у́вати то́ј ја́јце, о́но ʲе ње́гово. И га и́зеде.

И та́ј дән је за́дн’и дән кәт се мрси. И ју́тре да се за́пости за се́дам не́дел’е до Ве́л’игдән. То́ј Ве́л’ике По́сте би́л’е.

Ц’у́рц’евдән

Дән пред Ц’у́рц’евдән збе́реф се де́војке и тра́жив ги мра́фке, мравл’а́ници. И ту́ј, у ти́ја мравл’а́ници, кри́јев ја́јца. На Ц’у́рц’евдән мо́мци и́дев, шу́ркав, тра́жив та́мо-ва́мо да ги на́ц’ев. Ко́ј на́ц’е, о́н је стре́ч’ан, ч’е и́ма стре́ч’у це́ла го́дина.

А де́војке на Ц’у́рц’евдән ста́л’ал’е ве́нч’ики око гла́ва од о́нај прецве́тане тра́ве, од врбе.

И́ма у се́ло ко́ј сла́вил’е сла́ву Ц’у́рц’евдән.

И се по́јало на Ц’у́рц’евдән ц’урц’е́вдәнске пе́сме... Не́ се се́ч’ам, сәм ги за́браја.

И би́ло ни́шало. Са́мо де́војке се ни́шал’е. Мо́мци ги гље́дав от стра́на. То́ј би́ло на је́на кру́ша кут шко́ла. А би́ла ви́сока кру́ша. Мо́мци по́више се пла́шил’е од ви́соко од де́војке. Де́војке л’е́тив ви́соко го́ре-до́л’е, а мо́мци ги гље́дав!

Бәњи ве́ч’ер

За Бәњи́-ве́ч’ер све́ би́ло по́сно. По́сне са́рме, пра́зан гра̄, л’у́тике. Ко́штаʲн’и се пе́кло. И ко́ј пу́ца, ко́штањ ко́ј пу́кне, се збо́рело: „Е́те, пу́кнаја ду́шманин!“

Сла́ма до́л’е. Се про́снује сла́ма до́л’е. Сла́ма ј̑е три́ дə́на ко́л’ико ј̑е Бо́жич’. Не́ се ски́дало. И ко́ј и́маја гу́сла, а ско́ро сва́ка ку́ч’а у Врби́ч’ање и́мала гу́сла, ч’е у́зе гу́слу и та́мо у ч’у́ше ч’е гу́да. Се гу́дало и у на́ша ку́ч’а. И се по́јало ју́нач’ке пе́сме. Па́мтим то́ј за Ју́г Бо́гдана. Па би́ла не́коа „О́ј Ко́виљке, сла́бач’ко ко́л’ено“.

Се бра́ло и́ шу́мка и́ бə́н’ак, бə́н’ч’е. За бə́н’ч’е и́шл’е мо́мци. И́шл’е преко гро́бишта го́ре. Се́лска шу́ма би́ла го́ре. А би́ло да се и́сеч’е на три́пут. И не́сме да па́дне на зе́мња. Кət се и́сеч’е, на то́ј ме́сто де́ се и́секло, се и́сипе цр̑но ви́но.

Кət се до́несе до́ма, бə́н’ак се у́здупч’а пред вра́та. А јо́пе не́ на зе́мњу. Се ста́ј не́ко ј̑е тру́пч’е да не́-бине на зе́мн’а.

И у́веч’ер кət се ста́л’а на а́стал, на́пре би́ло на со́вра, до́мач’ин и́де да у́зе бə́њак. Га и́сеч’е на три́. И де́ца оз н’е́га. Се за́оди по ку́ч’а. А око кла́ник се пи́фка. Се пи́фка за ја́гањци, за ја́гњич’и, за ја́рич’и... Не́ко ј *п̄и́*, не́ко ј *му́*. И на кра́ј о́нај гуме́н’ач’е, на́пре би́ло о́пəнци, и преко о́ген’ се ме́тав. А не́кому за́стане го́ре... Не́кому се о́крене на́л’ице, не́кому не́. Па се веру́вало то́ј да ни ка́зу ј̑е ко́ј ч’е би́не стре́ч’ан, ко́ј не́ч’е... Е́, по́сл’е и́де се та́мо де́ са нə́ч’ви. Та́мо по́сна са́рма и л’е́ба, ко́лач’. Се ма́цне у са́рма за́лак от ко́лач’, од л’е́ба. И по је́н за́лак сва́кому.

И на Бəн’и́-ве́ч’ер кəд је, о́н се па́л’и. До́мач’ин па́л’ија бə́њак. И па́зи се о́нај бə́њак ка́ко го́ри. И кəд и́згори, ко́ј пр̑ви ви́ди да изго́реа, о́н ка́же и н’е́му се да́де да́р.

А го́ри се и шу́мка од бə́н’ак. И се збо́ри: „Ко́л’ико ва́рнице, то́л’ико па́рице,... Ко́л’ико ва́рнице то́л’ико зда́вл’е... О́вој, о́ној...“.

Пр̑ви дə́н не́ се и́шло ку[д] дру́гога. А дру́ги дə́н се и́шло да се ч’е́стита.

Дола́зија и по́лазник. Пра́тив не́ко ј̑е ко́мшиско де́те. Ко́мшиско де́те ти до́ц̣’е. Ти́ га да́ру ј̑еш.

Ло́пта

Мло́го си́м во́леа да и́грам фу́дбал. До ч’етр̑анес, пе́тнаес го́дине не́сəм ви́де ј̑а пра́ви фу́дбал. Све́ от кр̑пе. Та́ко би́ло у се́ло. Не́мало дру́ге ло́пте. Са́мо крпе́њаче.

Срч’а́л’ије

Смо и́грал’е срч’а́л’и ј̑е. Ч’е ме́тнеш срч’а́л’ију по зе́мња, а дру́ги да гу по́годи о[с] сво́а срч’а́л’ија. Ако гу по́годи, о́н ти гу у́зе срч’а́л’ију. Ако не́ те у́дари, ти́ га га́ц̣’аш, па ако га у́дариш, ти́ у́зеш.

Каме́њч’ики

Се и́грало каме́н’ч’ики. Би́ло пе́т каме́н’ч’ики. И би́л’е куч’а́рице, ку́ч’е. То́ј са ру́пч’ики у зе́мњу. И тре́бало да ме́тнеш у́нутра ка́мен’ч’е у

куч’а́рицу. А то́ј по́више девојч’ики и́грал’е. Де́ца по́мало. Ми́ па дру́го смо и́грал’е.

Ка да ч’у́јем и сə̑г[к]: „А́јде да и́грамо каме́н’ч’ики!“

Ч’ е́ л’ е н к а

О[з] ста́пови смо и́грал’е ч’е́л’енка.

И́ма је́н ста́п и се на́прај је́но ста́пч’е. И то́ј ста́пч’е се ста́[ј] на ка́нт. Је́н тре́ба да у́дри оз ста́п то́ј ста́пч’е што́ пода́л’еко, а дру́ги да га ч’е́ка док не́ па́днало и да га у́дри на́траг да па́дне куд о́вога што га ме́тна[ј]а пр́во. Ко́ј ме́тне пода́л’еко, о́н побе́дија.

Ми се ч’и́ни на дру́го ме́сто то́ј га ви́кав и кл’и́ске.

Г у́ ц’ а

И́мало и то́ј. То́ј ч’о́бани и́грал’е. Ми́ у се́ло не́смо. Ја́ то́ј не́сəм и́граја. Ч’о́бани по сто́ка па да ги про́ц’е вре́ме.

А се се́ч’ам, ми се ч’и́ни, ка́ко се и́грало. На две́ стра́не, за сва́ка е́кипа, се и́скопа по [ј]е́на ру́па. И се на́прај о[д] др́во не́што ка о́кругла пло́ч’а, та́ко ка ша́ка. То́ [ј] је гу́ц’а. Ти́ја што и́грав[ф], о́бедве е́кипе, др́жив у ру́ке ста́пови. Сва́ки по је́н ста́п. И о[з] ста́пови у́дарав гу́ц’у до ру́па на дру́га стра́на. А о́вија дру́ги и́сто у́дарав и о́ни да гу ту́рив[ф] у дру́гу ру́пу. И та́ко, лу́пај, гу́рај, док се ту́ри гу́ц’а у ру́пу.

К а́ м е њ о д р а́ м о

Се ме́та[ј]а ка́мен’ од ра́мо. То́ј би́ло кət са не́ко[ј]и пра́зници. Се збе́ремо, па ти́ја што са на́јаки, о́ни ме́тав. И́мало ти́ја што мо́гал’е да́л’еко да ме́тнев[ф].

Р и́ п а њ е

И́сто на пра́зници смо се бра́л’е да ри́памо ко́ј најда́л’еко мо́же да ри́пне.

Б и́ л’ а н б и́ р

И́мало и би́л’ан би́р. То́ј де́ца и́грал’е, девојч’ики не́ и́грал’е. Је́н се сна́ведне ва́ко, ама не́ да ч’у́ч’не. Дру́ги по́трч’и и га пре́скоч’и – ту́ри ру́ке на ње́гове пл’е́ч’и. И ка́же „Би́л’ан би́р“. Да га пре́рипнеш н’е́га, ка́жеш два́пут „бра́, бра́“.

Та́ко [ј]е то́ј. Је́н се сна́ведне, дру́ги га пре́рипи.

У́ р о к

И́мало у́рок што ту́рал’е не́ко[ј]е же́не. Ако ги стре́тнеш, бе́гај од н’и́. Ч’е ти на́шкодив!

М á ц̣’ и ʲ е

Се збо́рело „Му ме́тнал’е ма́ц̣’иʲе па нага́зија.“ И ч’е се ра́збол’и та́ј ч’о́век. Бо́лан је, бо́лан је! Па му ба́ʲев. Та́ко не́што.

С т р а́ ш њ и ц а

Де́те ако пла́ч’е но́ч’у, му се се́ч’е стра́шњица. У́зимав но́шч’е, смо га ви́кал’е ми́ бри́твич’е. А де́те кәт се ро́ди, му ку́пивᵠ то́ј но́шч’е. И му ста́ив не́што напра́ено от кр̀пе и у кр̀пе не́што. Е́, то́ј му би́ло да га ч’у́ва од у́рок, од ма́ц̣’иʲе.

Е́, де́те кәт се пла́ши, кәд и́ма стра̄, га покри́вал’е оз је́н бе́л ч’а́ршаф. И та́ко расте́рујев стра̄ оз бри́твич’е. И се кр̀сти на[д] де́те. И се ме́рило је́на но́га, па дру́га но́га да се ви́ди а́ му ʲе напра́ено не́што.

Не́сәм ви́деʲа то́ј мло́го. Се кри́ло то́ј кәт се рабо́тало.

С. М., 1940.[229]

Д а т и з б о́ р и м з а м о́ ј ж и́ в о т

Смо по́бегље от При́зрен и смо до́шл’е о́вде у Смеде́рево. Ва́ј мо́ј му́ж и́ма се́стру у Смеде́рево. А и ми́ смо ку́пил’е, и́ма два́ес го́дине пре[д] да побе́гнемо је́н пла́ц у Смеде́рево, ама ни́што не́смо на́јпрал’е. Два́ес го́дине ни́ смо пра́јл’е, ни́ смо га гље́дал’е. Смо ми́сл’ел’е нека би́не ту́ј де́ ʲе, па ако тре́ба...

Кәт побе́гнасмо деве́десет де́вета, оти́досмо кут ње́гову се́стру. Смо би́л’е кут се́стра му и куд зе́та три́ го́дине. Фа́ла ги за то́ј. А гу́жва куд н’и́. Мло́го л’у́ди, а не́ма до́ста ме́сто. Ч’е́тири де́ца, о́на, ње́јзин му́ж, бо́лан све́кар... и ми́. Се наму́ч’ил’е оз на́с.

Смо спа́л’е куд њи́, а за је́дејн’е, по́сл’е, по́ч’оше да ни да́вав бра́шн’о, мака́роне, о́ризᶜ... То́ј ни да́вал’е. Ни́што дру́го.

О́ч’емо да пра́јмо ку́ч’у, ама па́ре не́ма. Ни ви́кав – поди́гните је́н спра́т, гу по́крите оз на́јлон и ч’е жи́вите у сво́је. А ка́ко ми́ да пра́јмо, о́докље ми́ да пра́јмо?!

А и пла́ц кәт смо ку́пил’е, по́ла смо се заду́жил’е па, е́те, да га испла́тимо пла́ц. И се́дам и́л’аде е́вра, ма́рке л’и бе́ше, је́збре, ма́рке, за пре́нос, бре́! То́ј што смо би́л’е ду́жни. Па смо тра́жил’е на за́јам ка про́сјаци, ка на́ј сиро́тин’а. Са́мо да га преве́демо на на́с.

Ни́катᵈ не́ би до́шла о́вде! Ни́кәтᵈ! Му́ка! Нате́рала му́ка! Само што не исте́рал’е... Да не́-било то́ј, би се́дала та́мо. Нате́рала му́ка, ја́ ни́кәт не́ би до́шла!

[229] Снимљено у Смедереву 2020. године. Пуни подаци изостављени су на захтев С. М.

А ја́ сəм га те́рала да ку́пи пла́ц. И л’е́по сəм му ре́кнала: „И о́ни сви́ и́дев, оти́доше тво́ʲи бра́ч’а. Бра́ч’а ти са сви́ у Бе́оград!“ Три́ бра́ч’а му са у Бе́оград.

И о́н, му́ж, пр́во не́ч’аше. Ми ви́ка: „О́вде сəм се ро́дија, о́вде ч’е жи́вим! Ни́кој не́-може да ме и́стера од о́вде. И́сто ти ʲе а́ о́вде, а́ та́мо. Ни та́мо не́ʲе по́добро од о́вде!“

Ја́ је́н пут, дру́ги пут збо́ри... Му ви́кам: „Ви́диш, не́ма де́ца у се́ло. А шко́ла? Ма́ло љу́ди оста́нало у се́ло... Ти́ на те́рен, а ја́ се́дим са́ма го́ре, кут све́кра у кут све́крву да се́дим... Ја́ не́ч’у са́мо мо́ј си́н да ми о́стане о́вде у се́ло. Ч’е ре́кне: „Да́ ли сəм и́маʲа ја́ роди́тел’и, да л’и сəм и́маʲа ја́ о́ца и ма́тер, па са́мо ја́ да би́нем у се́ло!“... А ви́диш ка́кво ʲе ста́ʲн’е?! Не́ʲе ми́рно. Сви́ о́тишл’е, сви́ оти́доше, са́мо ти́ да се́диш у се́ло! Ја́ не́ч’у, ја́ не́-седим у се́ло... А́јде да се́димо ми ста́ри, ама о́н не́-треба! Ми́, е́те, да и́мамо пла́ц, да ку́пимо за си́на, да и́ма о́н.“

А о́н, му́ж, – ни́како! „Зна́ш л’и, што́ ʲе? – му ре́ко је́н дə́н. – Ка́ко о́ч’еш, та́ко! На тво́а ду́ша нека би́не ка́бает!“

Је́н дə́н, ви́дим, ка́ да о́ч’е не́што да ми ка́же. Се вр́ти та́мо, ва́мо! Па ка́ да о́ч’е не́што, ка́ да не́ч’е. У́веч’ер ч’е: „А́, бре́ же́но, да те по́слушам и ја́ је́мпут. Да о́тинем у Смеде́рево, ту́ј ми ʲе се́стра, па да ку́пимо и ми́ пла́ц.“

И о́н, муж, ч’[е] и́де да тра́жи пла́ц у Смеде́рево. Је́н ко́мшија и[з] се́ло ку́пија, па о́н ни ви́ка: „А́јде да ку́пиш и ти́ до ме́не!“ А ску́по. А не́мамо, не́мамо! О́докље ч’емо?!

Ви́деʲа мужʷ, се догово́рија за пла́ц. До́ша до́ма да збе́ре па́ре да пла́ти. А не́мамо! Не́мамо ко́л’ико тре́бало! А ја́ сəм и́шла ви́ше да про́сим, да тра́жим на за́јам, по сво́ʲе да тра́жим па́ре за́што о́н не́ч’аја. Кут сва́кога сəм би́ла да тра́жим па́ре. Ко́ј и́ма, ч’е ни да́де; ко́ј не́ма, ка́ко да да́де? А та́ј от ко́га смо ку́пил’е, му ви́ка на тел’ефо́н: „Ми тре́ба па́ре ме́не о́дма! Ако не́маш па́ре, ја́ дру́гому га про́давам.“

Стре́ч’а на́ша, те́ј ко́ла што и́масмо. Ко́ла пре́даʲа па по ч’о́века пра́тија му то́му па́ре за пла́ц. То́ј не́-било до́ста, а́ма помо́гнало. А и смо се за́јмил’е од дру́ги л’у́ди, од ро́ц’аци. Ал’и пра́тија му па́ре за пла́ц.

Не́како збра́смо па́ре, се за́јмисмо. Ку́писмо та́ј пла́ц у Смеде́рево.

По́сл’е а́јде да се пре́веде на на́с. Се́дам и́л’аде ма́рке л’и би́ло за то́ј?! А па́ре не́мамо! Са́мо на́ша ду́ша зна́ла ка́ко смо и то́ј... А по́сл’е два́ес го́дине ни́ смо гра́дил’е не́што, ни́ смо га гљеда́ле. Нека се́ди. Не́-је́де па́ре!

А по́сл’е, кəт смо ку́пил’е пла́ц у Смеде́рево, о́тиде му́ж у дру́га ду́жава. За́ради ба́ʲеги па́ре. На́прајсмо ку́ч’у у гра́д, у Ку́рило. По́ч’насмо да жи́вимо ту́ј, а пла́ц ни́ти гљеда́мо, ни́ти гра́димо не́што на ње́га. А и не́-бија пре́веден на на́с. Та́ко оста́нија док не́ побе́гнасмо...

А би́ло то́ј пред бомбарду́вање... Де́ца ч’е пра́тимо куд де́вера у Бе́оград те́ј две́ го́дине што би́ло ос Ши́птари. Стра́шн’о. Ч’е пра́тимо, а ми́ ч’е се́ди-

мо у Ку́рило да ви́димо што́ ч’е́- бине. И́мамо а́ц’офци та́мо по Бе́оград[т]. Ч’е пра́тимо, ч’е се́див док се сми́ри ма́ло. Нека би́не оз на́с што́ о́ч’е, са́л де́ца да би́нев до́бро. И та́ко ти би́ло….

…И по́ч’на да ти збо́рим ка́ко смо пра́јл’е ву́ј ку́ч’у... А па́ре не́мамо. По́сл’е мо́раја да и́де та́мо, у Бе́оград, па да се за́јми. И о[д] др̀жава ма́ло до́бисмо материја́л. И гу на́прајсмо не́како. Је́н ка́т, турисмо пло́ч’у, па оз на́јлон гу по́крисмо, па се усе́л’исмо не́како.

Е́те, ма́јстор ми [ј]е му́ж, па са́м пра́ја... Ја́ ч’е му ме́шам ма́лтер, па ч’е му но́сим ма́лтер, па ч’у ве́ј ци́гље... О́н малте́риши, ја́ по ње́га ч’и́сти, ја́ по ње́га кре́ч’и... Ту́рисмо пло́ч’у, гу по́крисмо оз на́јлон. Ул’е́гнасмо у сво́је... А не́-мамо ни па́ре да ку́пимо материја́л. Не́ма па́ре! Ни́кој да ти по́могне! Му́ч’и се ка И́сос Кри́стос! Ко́ј ти да́ва да пра́јш ти́!

Мло́го и́мам ја́ да збо́рим му́ке мо́је. И́ та́мо, и о́вде... А жи́вот па про́ц’е. Се оста́рело. Нека са жи́ве де́ца. Нека ги би́не н’и́ма до́бро, а за на́с... Ако ги [ј]е н’и́ма до́бро, и на́ма ни [ј]е.

А да мо́гу ка вра́пч’е да о́тинем да ви́дим се́ло, да ви́дим ку́ч’у у Ку́рило. А мо́жда [ј]е по́добро да не́-видим. О́вија што би́л’е, збо́рив, ви́дел’е о́ни, ку́ч’е са урни́сане, у гро́бишта кр̀стеви искр̀шени, шу́ма се на́прајла у се́ло.

К. С., рођена 1939.[230]

Де́те кət се ро́ди

Де́те о́дма ч’и́м се ро́ди, му се купу́вало по [ј]е́но бри́твич’е куд но́жара у гра́д[т]. И му се ста́л’ало под ја́стукч’е да не́ма стра̄. То́ј би́ло да не́ма стра́шн’ицу. Сви́ ста́л’ал’е то́ј. Ако не́ му ста́јш, не́[ј]е до́бро. Ч’е пла́ч’е у сə̄н, ч’е се пла́ши од л’у́ди, ч’е се пла́ши от све́. А и по́ləко ва́ч’а од уро́ч’л’иве о́ч’и ако не́ма бри́твич’е. За сва́ко де́те смо купу́вал’е бри́твич’е.

Да не-се́-рац’ав ви́ше девој́ч’ики

И́мало не́ко[ј]е фами́л’и[ј]е, е́те мо́ја се́стра, па се ра́ц’ал’е све́ же́нске де́ца. А сви́ о́ч’ев и му́шко да и́мав, си́на. Е́, да не-се́-рац’ав ви́ше девој́ч’ики, да се ра́ц’ав и де́ца, си́нови, девој́ч’ету му се да́вало и́ме До́ста. До́ста ви́ше да се ра́ц’ав ч’е́рке, да по́ч’нев си́нови да се ра́ц’ав. И да ви́диш, се ра́ц’ал’е и си́нови по ч’е́рке.

Уро́ч’л’иве о́ч’и

И́мало не́ко[ј]е по́гане же́не што и́мал’е уро́ч’л’иве о́ч’и. Ако по́гљеда де́те, ако му ка́же не́што, а о́но о́дма ч’е се ра́збол’и, о́дма по́ч’нује да пла́ч’е, се пла́ши у сə̄н, не́ч’е да си́са, не́ч’е да збо́ри. А смо зна́л’е ко́је и́мал’е

[230] Снимљено у Смедереву 2010. Пуни подаци су изостављени на захтев М. С.: „Не́ ми ту́рај и́ме у књи́га да не́ ми се сме́[ј]ев л’у́ди што ти збо́рим за о́вој.“

уро́ч’л’иве о́ч’и па смо збо́рел’е де́цама: „Бе́гај од њу́ до́ма ако гу ви́диш! Не́мој да гу гљѐдаш, не́мој да ти збо́ри не́што! Бе́гај!“ И́мало, и́мало та́кве же́не у Врби́ч’ан’е. Не́мало мло́го, ама и́мало. О́дма ги се ви́дело по о́ч’и кə[т] ч’е те по́гљеда.

А то́ј и́мал’е уро́ч’л’иве о́ч’и те́ј же́не ма́тере ако ги повра́тил’е на си́са кəд би́л’е де́ца. Ма́ти га о́двојла, де́те пла́ч’е, тра́жи си́су, па ма́ти не́-може да тр̀пи пла́кање. Ги је жа́л, и ч’е га по́врати на си́са. Е́, то́ј не́-треба та́ко. Ни́како! По́сл’е те́ј де́ца кəт по́раснев у же́не, уро́ч’ујев.

Му́ка оз у́рок! А до́бро би́ло што и́мал’е и не́ко[ј]е же́не што зна́л’е да ми́ч’ујев у́рок. Га́сил’е жа́рл’и и збо́рел’е не́што да о́терав у́рок. И́мал’е те́ј же́не и не́ко[ј]е каме́н’ч’ики, па ги пу́шч’ал’е у во́да, у ч’а́нак. И узи́мал’е бе́л’ег[к] ко́му га́сив. И да́дев, по́сл’е, ту́ј во́ду да се о́мије та́ј ко́му мич’у́вал’е у́рок. Па пома́гало, бо́гме. Ка́ко ко́му. Не́кој пу́т по́могне, не́кој пу́т не́ по́могне о́дма. Па ч’е га о́днесе ма́ти јо́пе ку[д] ту́ј же́ну.

М а́ ц̣’ и ј е

Пра́јле’ не́које же́не и ма́ц̣’ије. Ч’е на́прај не́кому да не́ се о́жењи, да не́ се у́даде, па и да не́ма де́ца.

А па́мтим на́ма је́на же́на ни на́прајла ма́ц̣’ије кра́ва да се́кне мл’е́ко. Да́вала до́бро мл’е́ко, и је́н дбн – не́ма! Ви́ка све́крва: „Не́кој ни за́ша кра́ву и ни на́праја ма́ц̣’ије да се́кне мл’е́ко.“ Е́, му́ка! А и́мала јена-же́на у До́јнице што мич’у́вала ма́ц̣’ије. О́тишла све́крва куд њу́. Та́ј жена до́шла куд на́с, кут кра́ву. И; „Вра́ти ги мл’е́ко, вра́ти ги мл’е́ко ти́ што си ги у́зела! Скр̀ши ши́ја, вра́ти ги мл’е́ко!“ И га́сила жа́рљи по́сл’е. И да ви́диш, не́-прошло ни три́ дбна, кра́ва јо́пе по́ч’нала да да́ва мл’е́ко. Не́мало ка на́пре, ама да́вала.

К у́ м кə т се ме́ ња

Ако у́мирав де́ца, Бо́г да ч’у́ва о[д] то́ј, ако не оста́нујев, да́л’еко би́ло, ку́м тре́ба да се пре́мењи па де́ца да оста́нујев жи́ве. Би́ло то́ј у се́ло. И мо́ј де́-вер уч’и́нија та́ко. Кəд му се ро́дило де́те, га и́зне[ј]а на пу́т, га о́ста[ј]а у ко́л’епка на со́как, и ко́ј про́ша пр̀ви, о́н му да́ја и́ме и та́ј би́ја ку́м то́му де́тету. И́, бо́гме, оста́нало жи́во. А по́сл’е та́ј де́вер и́ма[ј]а јо́ш три́ де́ца.

А и дру́гима л’у́дима та́ко остану́вал’е по́сл’е де́ца.

В и́л’ и н а ко́ с а

То́ј што и́ма по л’и́ваде су́ва тра́ва ка о́кругло, ви́кав то́ј са ви́л’ине ко́се. Ту́ј но́ч’ом и́играв ви́л’е. И ту́ј де и́играв, де́ га́зив, ви́кав, тра́ва се осу́шује. И на дру́го ме́сто тра́ва у про́л’еч’ по́тера, ч’е по́расне, а на ви́л’ине ко́се оста́нује су́ва це́ла го́дина.

Збо́рел’е, а ни́кој не́ ги ви́деја те́ј ви́л’е. Са́мо ти́ја кру́гови по л’и́ваде. Не́кој па ч’е ка́же, ви́л’е не́-може ч’о́век да ги ви́ди. Ви́кав ка од во́да да са, а кәд и́дев ни́ти се ви́див, ни́ти се ч’у́јев.

В р а́ г о в и

Би́ч’и да не пла́шив да не и́демо у во́да, ни збо́рел’е кәт смо би́л’е де́ца да и́ма вра́гови по воде́нице. Да ги са ку́ч’е њи́ма ту́ј у воде́нице, да бо́равив у во́да до́л’е у ча́рк, ту́ј де у́дара во́да из о́лук. А, бо́гме, смо се пла́шил’е да про́ц’емо прекај воде́ница. Кәд је дә́н не́смо се пла́шил’е то́л’ико, а при́веч’ер бе́гај што́ пода́л’еко од воде́ницу. Е́те, сәм оста́рела, а јо́пет ка да ми је стра̄ о[д] то́ј.

Не́ко^{ј}и у се́ло збо́рел’е да ги ви́дел’е, да са цр̀ни ка ч’а́ц’а. Дру́ги, ч’е збо́рив, не́ ги ви́дел’е, а́ма кәд проо́дил’е но́ч’ом ту́ј бл’и́зо до воде́ницу, се ч’у́ло ви́кање, сва́ц’а, пи́скот. А не́који, јо́пе, коба́јеги па но́ч’ом у во́да под воде́ница ви́дел’е не́што да све́ти и да се по́мера.

Ц’ а́ в о л’ и

Се збо́рело да и́ма пу́но ц’а́вол’и кут Сло́н, ту́ј де́ са ти́ја ка́мењи. Не́ко^{ј}и па збо́рив да ги ви́дел’е да тр̀ч’ив о́коло Сло́н о^{з} же́л’езне ви́л’е. Ни́кој не́-сме^{ј}а да про́ц’е но́ч’ом бл’и́зо до Сло́н. Што́-знаш а́ ^{ј}е и́стина. Што́-знаш а и́ма то́ј што ^{ј}е нева́л’ашњо. По́добро бе́гај од не́стреч’а.

Л а с т а́ в и ц а

Ви́кав, ако на́прај ласта́вица гње́здо у ку́ч’а, то́[ј] је до́бро за ту́ј ку́ч’у, за це́лу фами́л’и^{ј}у. Све́ ч’е би́не ка што ва́л’а, не́ ч’е и́ма сва́ц’а, ч’е и́ма бе́рич’ет, ч’е се ра́ц’ав здра́ва де́ца. Ласта́вица, ви́кав, зна́ де́ са ти́ја до́бри л’у́ди, па та́мо и́де. А та́мо де не́са до́бре фами́л’и^{ј}е, де́ ^{ј}е сва́ц’а, ни́кат^{л} не́ ч’е ви́диш гње́здо од ласта́вице.

К у к а́ в и ц а

Не́^{ј}е добро за ку́ч’а ако ку́ка кука́вица, Не́кој ч’е се ра́збол’и, мо́жда не́кој ч’е у́мре. То́[ј] ^{ј}е не́коа не́стреч’а.

К у́ ч’ е к ә д з а́ в и ј а

Ку́ч’е кәд за́вија, не́^{ј}е до́бро за ку́ч’а. То́[ј] ^{ј}е на не́стреч’а у ту́ј ку́ч’у. Не́кој у ку́ч’а ел’и у фами́л’ија бр̀го ч’е умре.

Г р о́ б н и к

Кәд у́мре не́кој, ни́што не́сме док се за́копа мр̀товац да га пре́скоч’и – ни́ ма́ч’ка, ни́ ку́ч’е, ни́ пе́тал, ни́ ко́кошка. Ако га пре́скоч’и, ч’е се угро́бнич’и. За то́ј се ва́рди мр̀тав ч’о́век док се за́копа.

Се збо́рело за гро́бници, ка́ не́ се збо́рело! Ви́кал’е но́ч’ом да пра́јл’е л’у́дима што́ту. Ги ме́ч’ал’е ства́ри по ку́ч’а, не́кога и уда́вил’е. Не́кој, коба́ʲеги, ви́деʲа гро́бника оз го́ч’ бл’и́зо до гро́бишта. То́га што га ви́деʲа, коба́ʲеги, га ви́каја на гро́бнич’ка сва́дба... А што́- знам ка́ква ʲе та́ј сва́дба.

Збо́рив л’у́ди све́што. А ни́кој не́ ги ви́деʲа.

Збо́рела је́на же́на што ч’у́ла да се угробни́ч’ила не́коа же́на у Скоро́бише, ву́ци ги на пу́т! И се ди́зала, ви́ка, но́ч’ом и и́шла от ку́ч’а на ку́ч’а и ч’у́кала л’у́дима на о́борње вра́та. А све́крву и зо́ву ву́кла за ко́се. Ви́ка, је́н но́ч’ и́звела ко́ʲн’а из а́р, га ја́нала и га о́двела ч’и́к у Гр́нч’аре. Мо́рал’е да до́ведев је́нога из Пе́ч’ што те́раʲа гро́бници на́трагᵏ у гро́б. И та́ко се спа́сил’е од му́ке.

К а л а́ н ц’ у р к е

Се збо́рело на́пре, пред мло́го го́дине да и́мало кала́нц’урке около се́ло. То́ј по ка́мењи се кри́л’е и ако га пре́вари ч’о́века, ч’е га о́тера у пла́њина и ч’е му у́зе па́мет. Ви́кав би́л’е ка не́коʲе ви́соке же́не о[д] два́ ме́тра, оз го́л’еме цр́не ко́се, оз го́л’еми зу́би, и да ги иска́ч’ал’е и́скре од зу́би.

Ви́кав и́мало на́пре, а со́г не́ма ви́ше. Оста́нала при́ч’а.

А ви́кал’е ста́ри, па́мтим то́ј: „Не́ рабо́тајте на цр́вено сло́во! Кала́нц’урка ч’е ве о́днесе.“

СКРАЋЕНИЦЕ

Техничке скраћенице

а) З а п а д е ж е:
Н ...номинатив, ОП ...општи падеж, Д ...датив, В ...вокатив

б) О с т а л о:
јд. ....једнина, мн ...множина, м. р. ...мушки род, ж. р. ... женски род, с. р. ...средњи род, в. ...види, в. т. ...види тачку, тур. ...турски.

Скраћенице цитиране литературе

Асенова 2002: Петя Асенова, *Балканско езикознанине – основни проблеми на балканския езиков союз*, Велико Търново: Faber.

Белић 1905: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије. Изабрана дела Александра Белића; девети том*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.

Белић 1935: Александар Белић, Галички дијалекат, у: *Изабрана дела Александра Белића*, *О дијалектима*, *десети том*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 423–715.

Богдановић 1987: Повеље о земљама и задужбинама Косова (приредио и превео Димитрије Богдановић), у: *Задужбине Косова* (одговорни уредник јеромонах др Атанасије Јевтић), Призрен – Београд: Епархија рашко-призренска – Богословски факултет у Београду, стр. 313–362

Богдановић Н. 1992: Недељко Богдановић, Неке особине говора Великог Алаша, *Баштина 3*, Приштина, 39–45.

Букумирић 2012: Милета Букумирић, *Речник говора северне Метохије*. Монографије 15. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вељовић – Младеновић 2017: Вељовић Бојана, Радивоје Младеновић, Временска употреба претериталних облика у говору северношарпланинске жупе Сиринић, *Јужнословенски филолог* LXXIII, св. 3–4, Београд, 35–60.

Вељовић – Младеновић 2018: Бојана Вељовић, Радивоје Младеновић, Футур први у служби обележавања хабитуалних радњи у говору северношарпланинске жупе Сиринић. *Јужнословенски филолог* LXXIV / 2. Београд, 57–88.

Вељовић – Младеновић 2019: Бојана Вељовић, Радивоје Младеновић, Императив у говору северношарпланинске жупе Сиринић, *Јужнословенски филолог* LXXV, св. 1, Београд, 73–100.

Вељовић – Младеновић 2021: Бојана Вељовић, Радивоје Младеновић, Заменица *што* и њени семантички и синтаксички деривати у сиринићком говору, *Јужнословенски филолог* LXXVII, св 2, Београд, 9–33.

Видоески 1962: Божидар Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје: Институт за македонски јазик.

Видоески 1965: Божидар Видоески, Формите на заменките (историја и географија), у: Божидар Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик. Том 3.* Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 127–174 (и 52 карте).

Грицкат 1954: Ирена Грицкат, *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*, Београд: Институт за српскохрватски језик, Српска академија наука.

Ђуровић 2000: Радослав Ђуровић, *Летнички говорни тип*, Врање: Филолошки факултет у Приштини.

Илијевски 1981: Петар Илијевски, Внатрешни и надворешни фактори во развојот на македонски третосложни акцент, Скопје: *Литературен збор*, год.XXVIII, кн. 4, Скопје.

Јастребов 1904: Иван С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, Београд: Службени гласник, 2002.

Јевтић 1987: *Задужбине Косова – споменици и знамења српског народа* (ур. Атанасије Јевтић). Призрен – Београд: Епархија рашко-призренска – Богословски факултет у Београду.

Јовановић 1987: Војислав Јовановић, Косовски градови и дворци XI–XV век, у: *Задужбине Косова* (ур. Атанасије Јевтић). Призрен – Београд: Епархија рашко-призренска – Богословски факултет у Београду, 363–547.

Катић 2010: Јелена Катић, *Опширни попис призренског санџака из 1571*, Београд: Историјски институт, Посебна издања, књига 58.

Ковачевић 2005: Милош Ковачевић, Конструкција с приједлошким изразом са *све* – новинарски новитет савременога српског језика, у: Бранислав Остојић (ур.), *Зборник радова Шести лингвистички скуп „Бошковићеви дани“*, Подгорица: Црногорска академија наука, 125–138.

Конески 1966: Блаже Конески, *Историја македонског језика*, Београд: Просвета – Скопје: Кочо Рацин.

Костић 1928: Петар Костић, *Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку (са успоменама писца)*, Београд: Графички исниститут „Народна мисао“.

Марковић 2007: Марјан Марковиќ, *Ароманскиот и македонскиот говор од Охридско-струшкиот регион во балкански контекст*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Младеновић 1999: Радивоје Младеновић, Судбина -Л на крају слога у српским говорима на крајњем југозападу Косова и Метохије, *Српски језик* IV, бр. 1–2, Београд, 447–468.

Младеновић 2000: Радивоје Младеновић, Футур, потенцијал и императив за прошлост на југозападу Косова и Метохије, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIII, Нови Сад, 363–371.

Младеновић 2000а: Радивоје Младеновић, Радивоје, Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије, *Јужнословенски филолог* LVI 1–2, Београд, 699–725.

Младеновић 2000б: Радивоје Младеновић, Акценат придевских речи на југозападу Косова и Метохије, *Српски језик* V, број 1–2., Београд, 357–379.

Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, Говор шарпланинске жупе Гора. *Српски дијалектолошки зборник* XLVIII, Београд, 1–606.

Младеновић 2001а: Радивоје Младеновић, Место акцента глагола у Призренско-метохијској котлини, *Српски језик* VI/1, Београд, 223–264.

Младеновић 2002: Радивоје Младеновић, Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLV/1–2, Нови Сад, 291–320.

Младеновић 2002а: Радивоје Младеновић, Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, *Јужнословенски филолог* LVIII, Београд, 41–63.

Младеновић 2004: Радивоје Младеновић, Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије, у: Јудита Планкош (ур.), *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело Академика Павла Ивића“*. Суботица: Градска библиотека – Београд: Српска академија наука и уметности – Нови Сад: Филозофски факултет – Београд: Народна библиотека Србије – Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 209–249.

Младеновић 2004а: Радивоје Младеновић, Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2, Нови Сад, 445–474.

Младеновић 2004б: Радивоје Младеновић, Словенска лингвистичка припадност, конфесионална припадност и етнички трансфер у светлу скривених мањина на југозападу Косова и Метохије, у: Биљана Сикимић (ур.), *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања 82, 246–258.

Младеновић 2005: Говоры трех мусульманских славянских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии“, у: А. Н. Соболев, и А. Ю. Русаков (ур.), *Языки и диялекты малых этнических групп на Балканах*, Санкт-Петербург – Мюнхен: Институт лингвистических исследований РАН, Комиссия по балканскому языкознанию при Международном комитете славистов. Biblion Verlag, 52–82.

Младеновић 2006: Радивоје Младеновић, Прозодијски системи у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, *Годишњак за српски језик и књижевност. Година* XX, *број* 8, Ниш, 267–290.

Младеновић 2007: Радивоје Младеновић, Семантика и граматичка стабилност именица pluralia tantum у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије, у: Радоје Симић (ур.), *Српски језик и друштвена кретања. Књига* 1, Крагујевац: Скупштина града – Универзитет у Крагујевцу – Филолошко-уметнички факултет – Кораци, 97–118.

Младеновић 2007а: Радивоје Младеновић, Судбина африката на југозападу Косова и Метохије у светлу балканске језичке интерференције, *Probleme de filologie slava – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије* XV, Timişoara 249–263.

Младеновић 2010: Радивоје Младеновић, *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.

Младеновић 2010а: Радивоје Младеновић, Антиципацијска палаталност у светлу балканистичког смањења палаталности, у Милош Ковачевић (ур.), *Језички систем и употреба језика. Књига 1*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу – Скупштина града Крагујевца, 211–234.

Младеновић 2010б: Радивоје Младеновић, Номинатив множине заменичких и придевских речи у говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Српски језик* XV, Београд, 415–433.

Младеновић 2011: Радивоје Младеновић, Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LIV/1, Нови Сад, 205–226.

Младеновић 2012: Радивоје Младеновић, Подгорански – један мешавински горанско-јужнометохијски говор, у: Панайот Карагьозов и др. (ур.), *Време и история в славянските езици, литератури и култури. Том първи. Езикознание: сборник с доклади от Единадесетите национални славистички четения 19–21. април 2012*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 301–314.

Младеновић 2013: Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.

Младеновић 2013а: Радивоје Младеновић, Предлози временског значења *пред* + *и пре* + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала, Милош Ковачевић (ур.), *Традиције и иновације у савременом српском језику*. *Књига 1*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина Града, 91–99.

Младеновић 2013б: Радивоје Младеновић, Преобликовање имперфекта и аориста српских говора у српско-македонском пограничју, Снежана Гудурић (ур.), *Језици и културе у времену и простору* II, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 171–181.

Младеновић 2014: Радивоје Младеновић, Перлативни предлози НИЗ +, УЗ +, КРОЗ + у говорима југозападног дела Косова и Метохије у ширем балканском простору, у: Милош Ковачевић (ур.), *Вишезначност у језику*. *Књига 1*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 201–227.

Младеновић 2015: Радивоје Младеновић, Аорист и имперфекат метохијско--косовског и северношарпланинског ареала, *Исходишта 1*, Темишвар: Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 305–320.

Младеновић 2015а: Радивоје Младеновић, Парадигматски акценат као међуетапа између граматичког и ритамског нефонолошког акцента, *Научни трудове,*

том 53, кн. 1, сб. В, Пловдив: Пловдиски университет „Паисий Хилендарски“, 7–19.

Младеновић 2016: Радивоје Младеновић, Северношарпланинско-јужнометохијски микроконтинуум, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LIX, Нови Сад, 131–148.

Младеновић 2016а: Радивоје Младеновић, Датив у говорима метохијско-косовско--северношарпланинског ареала, *Исходишта 2*, Темишвар – Ниш,145–157.

Младеновић 2017: Радивоје Младеновић, Последице међујезичког контакта на фонолошко-фонетском плану у српским говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Исходишта 3,* Темишвар – Ниш, 261–276.

Младеновић – Вељовић 2017а: Радивоје Младеновић, Бојана Вељовић, Употреба презента у говору северношарпланинске жупе Сиринић, *Косовско-метохијски зборник 7*, Београд, 155–179.

Младеновић 2017б: Радивоје Младеновић, Именска и глаголска флексија у говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Научни састанак у Вукове дане 46 / 1, („Морфологија и морфосинтакса српског језика. – Утицај глобализације на структуру српског језика“)*, Београд, 239–249.

Младеновић 2018: Радивоје Младеновић, Независносложене реченице у северношарпланинском сиринићком говору, у: Јелена Петковић, Владимир Поломац (ур.), *Српски језик: статус, систем, употреба. Зборник у част професору Милошу Ковачевићу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 319–336.

Младеновић 2019: Радивоје Младеновић, Говор северношарпланинске жупе Сиринић, *Српски дијалектолошки зборник* LXVI/1, Београд, 1–1047.

Младеновић – Вељовић 2019: Циљне (намерне, финалне реченице) у сиринићком говору“, *Наш језик* L, св. 2, Београд, 679–685.

Младеновић 2019а: Радивоје Младеновић, Судбина флексије именица косовско-метохијских призренско-јужноморавских говора, Косовско-метохијски зборник 8, 227–249.

Младеновић 2021: Радивоје Младеновић, Дијалекатски мозаик косовско-метохијских призренско-јужноморавских говора, у: Зоран Кнежевић (главни уредник); Радивоје Младеновић, Предраг Пипер (ур.), *Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије*, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 59–106.

Младеновић 2022: Радивоје Младеновић, Говор Призренског Подгора у метохијско-северношарпланинском континууму, *Косовско-метохијски зборник* 8, Београд, 197–230.

Младеновић 2022а: Радивоје Младеновић, Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора, *Јужнословенски филолог* LXXVIII, св. 2, 369–382.

Павловић 1939: Миливој Павловић, Говор Сретечке жупе, *Српски дијалектолошки зборник* VIII, Београд, 1–353.

Павловић 1970: Миливој Павловић, *Говор Јањева*, Нови Сад: Матица српска.

Реметић 1996: Слободан Реметић, Српски призренски говор I, *Српски дијалектолошки зборник* XLVII, Београд, 323–614.

Светоарханђелска хрисовуља 1347–1348: Янко Шафарик, Хрісовоула цара Стефана Душана, коіом оснива монастиръ Св. Архангела Михаила и Гавриила у Призрену године 1348?, *Гласникъ Дружтва србске словесности* XV, Београд, 262–310.

Скок 1: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanonsti i umjetnosti, 1971.

Скок 3: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga III. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.

Станишић 2010: Вања Станишић, *Српско-албански фонолошки односи између утицаја и ареалног јединства*, у: Јасмина Грковић-Мејџор, Милорад Радовановић (ур.), *Теорија дијахронијске лингвистике и проучавање словенских језика*, Београд: Српска академија наука и уметности, 159–176.

Стевановић 1950: Михајло Стевановић, Ђаковачки говор, *Српски дијалектолошки зборник* XI, Београд, IV + 1–152.

Филиповић 1967: Миленко С. Филиповић, „Косово и Метохија“, Различита етнолошка грађа, *Српски етнографски зборник*, књ. LXXX, Расправе и грађа, књ. 5, Београд 1967.

Цвијић 1911: Јован Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, књ. трећа*, Београд: Српска краљевска академија.

Чаушевић 1996: Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

RÉSUMÉ

Radivoje Mladenović

LE PARLER DU VILLAGE DE VRBIČANE PRES DE PRIZREN

1. La monographie *Le parler du village de Vrbičane près de Prizren* décrit un parler qui n'a pas été étudié jusqu'à présent, celui d'un vieux village serbe à quatre kilomètres à l'est de Prizren.

Le parler de Vrbičane possède une structure dialectale spécifique de type mixte, dans laquelle on constate certaines particularités des parlers serbes avoisinants. Ce parler, qui appartient au type prizreno-moravien méridional, existe uniquement dans ce village.

2. La description de ce parler a été effectuée en accord avec la tradition de l'école serbe de dialectologie. Les particularités dialectales sont illustrées par de nombreux exemples, insérés le plus souvent dans des syntagmes ou des phrases.

3. Outre l'Introduction, cette monographie comprend quatre chapitres de description de la structure dialectale : a) L'accent, b) Les phonèmes, c) Les formes : Les mots à déclinaison, Les mots à conjugaison, d) Les mots invariables. Dans le cinquième chapitre – Le parler de Vrbičane par rapport aux parlers voisins – nous étudions les relations entre le parler de Vrbičane et les autres parlers serbes de la Métochie méridionale et ceux des Monts Šar.

4. Outre les données sur la population, l'agglomération et l'histoire de Vrbičane, dans l'Introduction, nous expliquons les raisons pour lesquelles nous avons consacré une monographie au seul parler de ce vieux village serbe. La cause en est la spécificité de sa structure. Ce parler représente un mélange de deux idiomes voisins qui sont typologiquement éloignés – le parler prizreno-moravien méridional de la Métochie du sud et le parler de Sredska du nord des Monts Šar.

5. Par son type d'accent le parler de Vrbičane appartient à l'aire dialectale du nord des Monts Šar et du sud de la Métochie, avec son accent rythmique non grammatical. Étant donné que c'est l'accent antépénultième qui domine entièrement dans le parler de Vrbičane, il est évident qu'il s'est imposé au contact du parler de Sredska, puisque le parler de Prizrenski Podgor et celui de Sirinić se caractérisent par un accent pénultième non grammatical.

6. Le système vocalique du parler de Vrbičane comprend six voyelles. Outre les cinq voyelles habituelles, cet idiome a conservé une semi-voyelle dans le radi-

cal des mots, et l'ancienne semi-voyelle des suffixes a été remplacée par /a/. Par cette particularité le parler de Vrbičane appartient à l'aire dialectale de la Métochie méridionale, étant donné que dans le parler de Sredska on rencontre dans les suffixes *pétok*, *ótec*. Cependant, dans l'évolution de la semi-voyelle secondaire, on reconnaît l'influence du parler de Sredska devant les sonantes molles, tandis que devant les sonantes dures on conserve les formes typiques de la Métochie (*pétal*, *kótal*, *sédam)*. Dans les préfixes se trouve préservée la semi-voyelle (*sə́berem*, *sə́pl'etem*), et dans les prépositions *oz* (< **sos*) et *ok* (< **kok*) (dóšla *oz* bráta, okréni-se *ok* méne) on reconnaît les formes caractéristiques du parler de Sredska.

La voyelle nasale est remplacée dans le parler de Vrbičane par /u/ comme dans la langue serbe (*zúb*, *pút*). La situation est intéressante au cas général du singulier des substantifs en *-a*. En effet, quand le cas général du singulier est employé sans préposition, la voyelle nasale est régulièrement remplacée par *-u* (víkni *gu séstru*); quand le cas général du singulier se trouve dans une construction avec préposition, on rencontre les formes typiques de la Métochie (úzi č'ášu *ot séstru*) et celles du parler de Sredska (úzi č'ášu *ot séstra*).

La terminaison *-a* de l'enclitique de la troisième personne du pluriel de l'auxiliaire - *sa* (óni *sa* móji sínovi) est un emprunt au parler de Sredska.

La neutralisation presque systématique du groupe de voyelles *-ai-* (< -avi-) dans les radicaux des verbes (*óstajmo*, *náprajte*, *;č'e stájmo*), est empruntée au parler de Sredska.

Devant le /r/ employé comme voyelle il ne se développe pas de demi-voyelle, ce qui rapproche le parler de Vrbičane de celui du Prizrenski Podgor et celui de la Vallée de Sredska.

Le /l/ employé comme voyelle a la même évolution que dans les parlers de Sredska et de la Métochie méridionale (*vúk*, *žúto*, *vúna*; *slúnce*, *sluúbica*, *slúza*).

7. Par son système consonantique le parler de Vrbičane se rapproche des parlers de la Métochie méridionale.

Les paires d'affriquées /č : ć, đ : dž/ sont réduites aux seules /č', dž'/ (*č'óvek*, *č'e* ti kážem, *médž'a*, *ódž'ak*).

L'évolution des latérales est la même que dans les parlers de la Métochie méridionale. Le remplacement de la palatale /lj/ par l'alvéopalatale /l'/ est pratiquement terminé, et dans les groupes /li, le/ la latérale /l/ est mouillée et assimilée à la latérale palatale étymologique.

En conservant le *-l* inchangé en fin de syllabe (*Rándž'el*, *dél*, *pépel*, *pétal*, *kótal*, *óral, vésel*, *débel*, *kísel*; *rásolč'e*, ot *stelná*-krava, *sélski*, *sílna*) le parler de Vrbičane ne se rapproche ni des parlers du nord des Monts Šar, ni de ceux de la Métochie. En revanche l'évolution du *-l* dans le participe prétérit masculin singulier (*bíja*, *vúdeja*) est typique de l'aire dialectale de la Métochie méridionale.

Le phonème /h/ a disparu dans toutes les positions (*ládno, síroma, próodim*).

La sonante /v/ se maintient bien dans toutes les positions (*sínovi*, *návamo*, *tóvar*, *posipúvala*, *govédama*), sauf dans les radicaux des verbes en /-avi-/ (*náprajte*, *óstajte*). Ce maintien de la consonne /v/ range le parler de Vrbičane

dans l'aire dialectale de la Métochie méridionale. À la fin des mots la consonne /v/ reste sonore (*njégov*, *ímav*) ou devient légèrement sourde (*njégov*^{f}, *ímav*^{f}), et en contact avec une obstruante sourde elle se trouve remplacée par /f/ (*ófca*, *tráfke*, *Jófč'e*).

Dans le parler de Vrbičane la consonne /j/ subsiste mieux que dans les parlers avoisinants du nord des Monts Šar. Cependant, quand elle se trouve entre deux voyelles, elle se prononce moins nettement ou disparaît complètement, surtout dans les pronoms (*svó*^{j}*a / svóa*, *néko*^{j}*a / nékoa*, *avóju / svóu*).

Dans le parler de Vrbičane la sonante nasale palatale /nj/ se prononce soit de façon vraiment mouillée (*njíva*, *njíno*) soit moins mouillée (*n'íva*, *n'íno*), ce qui la rapproche de la consonne /lj/. Devant ce phonème, comme dans la Métochie méridionale, il peut facultativement se développer une palatalité anticipée /^{j}n'/ (*síre*^{j}*n'e*, *na kó*^{j}*n'i*).

En raison de la proximité avec le parler de Sredska on remarque que la consonne /n/ devient plus mouillée dans les groupes /ni, ne/ > /nji/n'i, nje / n'e/ dans un nombre limité de lexèmes (*u tə́mnjina*, *sa razdə́n'ilo*, *se obljíznjila,* da *se óženji*, *óženjet, náran'et*). Dans certains lexèmes le /nj/ secondaire est d'origine morphologique sur le modèle des noms collectifs (**kámenje* : *kámenj, kámenji*; **pŕstenje* : *pŕstenj, pŕstenji*), tandis que dans d'autres c'est le résultat d'une assimilation (*brášnjo*, *gnjézdo*, da ga *stégnjem*).

Dans un petit nombre de substantifs des consonnes autrefois légèrement mouillées le sont devenues complètement (si brála *páprač'*, si dónela dvá *rukóvedž'a*, da túriš *na dlánj*, č'e pórasnev *do sésenj*). Cette particularité rapproche le parler de Vrbičane de celui de Sredska.

Nous avons décrit un assez grand nombre de groupes de consonnes: a) /vnj/ < /mnj/ < /mj/ (a č'e dádeš i *Də́vn'anu*), b) /mnj/ < /mj/ (*tə́mn'an),* /mnj/ < /mlj/ (*zémn'u* smo rabótal'e), c) /s + consonne/ y *sl'íva*, *stáp* i *óstar*, d) /cr/ < /*čr/ (*créva*, kúpija *crép*, *crven* pátl'idž'an, *crna* já, *na crésnje*), e) *-s, -z-, -š* < *-st*, *-zd*, *-št*, f) /sr / zr / žr + voyelle/ > /str / zdr / ždr/ (*strám*, túri *na stréde*, némala *stréč'u*, *strámota*, *zdrélo je*, *za Prízdrenci, ždrébe*).

Dans les verbes dérivés du radical **iti* la mouillure est régulièrement présente (své što *dódž'e* č'e *pródž'e*).

Dans les groupes de consonnes /t, d, l, n, p, b, m, v + j/, on observe une mouillure plus récente, alors qu'elle est absente dans les groupes (*rúsje*, *kózjo*).

8. Dans le parler de Vrbičane le nombre de cas grammaticaux est le même que dans celui de Sredska. Outre le nominatif et le vocatif, il existe aussi le cas général et le datif.

Dans les terminaisons des substantifs on observe l'influence de plusieurs idiomes.

Dans le pluriel supplétif des substantifs avec élargissement du radical en *-iki* (*kúč'iki, devójč'iki*) on reconnaît l'influence du parler de Sredska. Les autres substantifs avec un pluriel supplétif ont la terminaison *-ič'i,* typique de la Métochie méridionale (*píl'ič'i*, *járič'i*).

Au datif pluriel c'est la terminaison -*ma,* propre à la Métochie méridionale, qui domine (*ljúdima*, *kuč'íkama*, *jaríč'ama*, *žénama*, *décama*, *bráč'ama*). Rares sont les exemples avec la terminaison -*am*, typique du parler de Sredska (*sínovam*, *žénam*, *kúč'ikam*).

Les substantifs sont classés en quatre modèles de déclinaisons.

a) Le premier modèle de déclinaison comprend les substantifs masculins en -*ø*, auxquels se sont joints les substantifs féminins en consonne, autrefois molle (*sól*, cŕn *nóč'*, i súv *páprač'*, a óvaj *jésenj*, a *smŕt* sám č'e dódž'e) et les substantifs masculins qui ont perdu leur -*h* final (*síroma, гpá, гpé*).

b) La majorité des substantifs de la première déclinaison élargit son radical au pluriel en -*ov*-, -*ev*-. La distribution de ces allomorphes est irrégulière, de sorte qu'on rencontre souvent les deux allomorphes pour les mêmes substantifs: *góč'evi*, *sáč'evi*, *dlán'evi*, *trón'evi, móstevi*, *kŕstevi*, *nóževi*, *nósevi*, mais aussi: *móstovi*, *trón'ovi*, *dlán'ovi, nóžovi*, *kóšovi*, *nósovi*, *jéžovi*, *kŕstovi*.

c) Dans le parler de Vrbičane, au cas général du pluriel les deux terminaisons sont réduites à une seule en -*i* (da dáde *dárovi*, nasádimo *snópovi* u gúvno), comme dans le parler de Sredska. Par cette particularité le parler de Vrbičane diffère des parlers de la Métochie méridionale, qui ont la terminaison -*e* dans ce cas (vídim *sínove*).

d) Au datif pluriel c'est la terminaison -*ima*, propre à la Métochie méridionale, qui domine (*góstima, ljúdima, volóvima*). La terminaison -*am,* typique de Sredska, n'est présente que dans un petit nombre d'exemples.

Les substantifs ayant un pluriel supplétif forment leur datif pluriel avec la terminaison -*ama* (*kuč'íkama*, *jaríč'ama*), rarement -*am*.

9. Le deuxième type de déclinaison comprend les substantifs neutres. Les substantifs neutres qui se terminent en -*o* ont un radical stable au singulier et au pluriel (*sel-o – sel-a*). Quant aux substantifs en -*e*, certains n'élargissent pas leur radical au pluriel (*pólj-e – pólj-a*), tandis que d'autres le font.

Au datif pluriel neutre on constate l'existence des deux terminaisons : le plus souvent -*ama* (i tvój̯em *govédama*) et plus rarement -*am* (dádi tríce *góvedam*).

Dans le cadre de cette déclinaison, nous avons décrit le datif pluriel des noms collectifs en -*a*, qui est le même que le datif pluriel neutre: ódnesi náašem *décama*, ni vášim *bráč'ama*; i mój̯im *dvójcama bráč'ama*, njegóvema *trójcama* zetóvima, *petínama* sel'ánima.

10. Dans la partie consacrée au troisième modèle de déclinaison (les substantifs féminins et masculins en -*a*) nous avons porté une attention particulière au cas général singulier. Cette forme connaît deux terminaisons: la terminaison -*u* qui vient de la Métochie méridionale (vídim *séstru*, úzi *vódu*, *od jétrvu*) et la terminaison -*a* (íša *u škóla*, pádnala *na zémnja*), empruntée au parler de Sredska.

Comme dans les parlers prizreno-moraviens méridionaux avec une forme flexionnelle au datif, dans le parler de Vrbičane, la terminaison -*e* s'est généralisée: č'e dáde dár i *snáe*, odnési-gi *č'érke,* da cúne rúku *svékrve*.

Au vocatif singulier on rencontre deux terminaisons : *-o* и *-e*. On constate la présence de la terminaison *-o* pour tous les substantifs (*kómšijo*, *séstro*, *Níkolo*, *Spíro*, *sirótico*, *č'érko*, *dévojko*), sauf pour une partie des substantifs en *-ka* (*L'úpke*, *Mílke*, *Dóbrilke*, *Dánke, Stánojke*).

Au datif pluriel c'est la terminaison *-ama* qui domine (*strínama*, mój^j^ema *č'érkama*, *žénama*, *komšíjama*, et *mladožén'ama)* mais il subsiste quelques traces de la terminaison *-am* (*žénam*, *krávam*).

11. La quatrième déclinaison ne concerne que le substantif *máti*. Par ses terminaisons, ce substantif appartient partiellement à la déclinaison en *-a*, au nominatif et au cas général du pluriel, on a la terminaison *-e*, et au datif pluriel *-ama*.

12. Les noms collectifs ont pratiquement disparu du parler de Vrbičane. Pour certains d'entre eux la terminaison *-je* des noms collectifs est remplacée par celle du pluriel en *-i* (*tŕnj – tŕnji, žár – žárlji / žárljevi*), pour d'autres le datif a la même forme qu'au pluriel (*décama*, *dvójcama*, *svojbínama*).

13. Les *pluralia tantum* sont classés en sous-groupes. Une partie de ces substantifs a conservé les formes du pluriel, tandis qu'une autre, sans structure bipolaire claire, possède les terminaisons du singulier (*slúbica, víla*, *grébul'a, gúsla*, *jásl'e*).

14. Les formes partitives sont classées selon les différents mots partitifs, puis selon le genre des substantifs.

15. Les pronoms sont divisés en pronoms nominaux et pronoms adjectivaux, et à l'intérieur de cette classification nous avons étudié les pronoms particuliers.

Le système des enclitiques des pronoms personnels: datif pluriel des pronoms *mí*, *ví*: *ni*, *vi*; accusatif pluriel: *ne*,*ve*; accusatif du pronom *óna*: *gu*; datif du pronom *óna*: *gi;* accusatif du pronom *óni*: *gi*.

16. Dans le parler de Vrbičane on assiste à une transformation morphologique dûe au rapprochement morphosyntaxique des pronoms **kъto* et **kyi*, ce qui a entraîné l'apparition de nouvelles formes caractéristiques de la partie méridionale de l'aire dialectale slave des Balkans (*kój*, *nékoj*, *núkoj*, *pónekoj*, *svákoj / sváki*).

Le cas général masculin singulier et le datif masculin singulier de ces pronoms conservent les formes anciennes (*nékoga*, *nékomu*), et des formes nouvelles se sont développées du type *nekójega*, *nekójemu*.

17. Le pronom *štó* et ses dérivés ont en règle générale la terminaison *-o* (*štó*, *néšto*, *núšto*, *svéšto*), comme dans le parler de Sredska.

18. Le système des pronoms adjectivaux est étudié dans des chapitres particuliers consacrés aux pronoms possessifs, aux pronoms de qualité et de quantité et aux pronoms démonstratifs. Dans l'ensemble le système des pronoms adjectivaux et leurs formes sont semblables à ceux des parlers avoisinants. Par les formes du pronom démonstrativo-possessif *óvajzin*, *tájzin*, *ónajzin,* le parler de Vrbičane rappelle celui de Sredska. Les formes anciennes contractées des pronoms possessifs *mójega*, *mójemu* se sont conservées, comme dans les idiomes voisins.

19. Les formes des pronoms de qualité et de quantité au nominatif pluriel en *-u* (*óvakvi*, *kákvi*, *ónakvi, svékakvi, núkakvi*; *ovól'ikvi*, *kól'ikvi*) rappellent celles des parlers du nord des Monts Šar : les parlers de Sredska et Sirinić.

20. Les pronoms démonstratifs ont gardé un système ternaire, mais il faut noter l'usage réduit du pronom *ónaj*, progressivement remplacé par *táj*.

Par les formes du singulier *táj* (masculin), *táj* (féminin), *tój* (neutre) le parler de Vrbičane rappelle les parlers de Métochie méridionale. Cependant, au pluriel, c'est le modèle de Sredska qui est présent: *óvija* (masculin), *óvej* (féminin), *óvaj / óvej* (neutre), et qui existe aussi dans le parler de Prizrenski Podgor.

21. Les formes des cas obliques des pronoms adjectivaux dans le parler de Vrbičane témoignent de l'influence multiple qu'il a subie. Dans les formes *óvoga*, *tóga*, *óvomu*, *tómu*, puis au datif pluriel *óvim(a)*, *óvem(a)* on reconnaît l'influence des parlers de Métochie. Les formes du datif pluriel *óvijam*, *tíjam* sont empruntées au parler de Sredska. La persistance de *-ojzi* au datif féminin singulier de tous les pronoms adjectivaux et également des pronoms démonstratifs est une caractéristique du parler de Sredska (on a *-ejzi* dans l'aire dialectale de Métochie).

22. Par son système de désinences de genre au pluriel des pronoms adjectivaux, le parler de Vrbičane est le plus proche de celui de Sredska. Le parler de Vrbičane garde un système ternaire de formes (*móji* sínovi, *stári* l'údi; *móje* č'érke; *mója* góveda), perturbé par l'apparition de plus en plus fréquente de la terminaison *-e* au masculin et neutre (dóbre *l'údi*, *stáre* séla).

23. L'emploi ancien du numéral „два" s'est conservé, ce qui range le parler de Vrbičane dans l'aire dialectale prizreno-timokienne et macédonienne. Pour le masculin on utilise la forme *dvá* / *óba* / *óobadva*; pour le féminin et le neutre *dvé* / *óbe* / *óbedve* (u *dvé* séla, *dvé* kíla). Ce parler a gardé le datif du numéral „dva", (*dváma / óbama / óbadvam(a)* sinóima; *dvéma / obédvem(a)* / *óbem* govédama / zəvama).

24. Dans le parler de Vrbičane, la comparaison s'exprime de manière analytique pour les adjectifs qualificatifs, les adverbes, les substantifs, les verbes et les prépositions.

25. Par l'évolution de son système verbal le parler de Vrbičane appartient à l'aire dialectale de la Métochie méridionale : 3e personne du pluriel *ímav*, *bérev*, *nósiv*; stabilisation des terminaisons *-smo*, *-ste*, *-še* au pluriel de l'aoriste et de l'imparfait, participe prétérit du masculin singulier *dóša*, *ímaja*.

26. Par la préservation d'anciens radicaux, mais aussi les changements au sein de certains groupes de verbes, le parler de Vrbičane ne se distingue pas des parlers de Sredska et de la Métochie méridionale. Dans cet idiome les verbes du sous-groupe en *-a* du sixième type de verbes sont en expansion: *-a* (*dávam* : *dávala*, *vúkam* : *vúkala*).

27. Les formes verbales du parler de Vrbičane sont caractéristiques de l'aire dialectale de Métochie méridionale.

a. La première personne du singulier du présent des verbes „moći“ et „hteti“ garde la terminaison *-u* (*óč'u*, *mógu*), mais on constate aussi l'apparition assez rare de la terminaison *-m,* propre au parler de Sredska (*óč'em*, *móžem*).

À la 3e personne du pluriel du présent une nouvelle forme s'est imposée par l'ajout de la terminaison *-v* (*ímav*, *bérev, nósiv*).

b. La construction analytique du futur *č'e* + *présent* domine absolument dans le parler de Vrbičane.

c. Dans le système des temps du passé, c'est le parfait qui est en expansion et a presque supplanté l'imparfait. Quant au plus-que-parfait il a été totalement remplacé par le parfait.

L'aoriste est toujours très vivant.

d. L'aoriste et l'imparfait se distinguent par leur aspect – l'aoriste se construit à partir de l'aspect perfectif, l'imparfait à partir de l'imperfectif, de sorte que la similitude des terminaisons au pluriel de ces deux temps du passé n'a pas d'incidence sur leur emploi.

La similitude des terminaisons de ces deux temps simples du passé au pluriel est caractéristique de la Métochie méridionale. Les terminaisons *-smo / -(o)-smo*, *-ste / -(o)-ste*, *-še / -(o)še* (*ímasmo*, *ímaste*, *ímaše*; *dódž'osmo*, *dódž'oste*, *dódž'oše*) se sont imposées.

e. La formation du parfait actif suit le modèle caractéristique de l'aire dialectale prizreno-timokienne: à la première et la deuxième personnes du singulier et du pluriel on utilise l'auxiliaire (ja *sъm doša*, ti *si doša*; mi *smo došl'e*, vi *ste došl'e*), mais il est régulièrement omis à la troisième personne du singulier et du pluriel (on doša, oni *došl'e*).

f. Dans le parler de Vrbičane les formes du passif construites avec un participe passé passif (i tí *si probúdena*, kónj *béše natóvaren*) et celles construites avec un verbe pronominal (dévojka *se udávala* káko óč'al'e stári) ne se distinguent pas des parlers avoisinants.

g. À la deuxième personne du pluriel de l'impératif la terminaison *-ite* est présente pour tous les types de verbes (*nósite*, *bérite*, *bégajte*).

Le conditionnel se forme avec l'auxiliaire *бu* + le participe prétérit (já *bi dóša*, tí *bi dóša*, ón *bi dóša*; mí *bi dóšl'e*, ví *bi dóšl'e*, óni *bi dóšl'e*).

h. Le gérondif présent n'est pas fréquent dans le parler de Vrbičane. À sa place on utilise des propositions temporelles. On a noté cependant deux modèles: a) le modèle de base *3e personne du singulier du présent* + *č'i* (*méteč'i* dvór, *péč'eč'i* rákiju) et b) le modèle de Sredska avec la désinence *-eč'i* (*skubéeč'i* trávu).

28. L'inventaire des adverbes du parler de Vrbičane montre une grande similitude avec les parlers voisins.

29. Le système des prépositions et locutions prépositionnelles est illustré par des phrases et des syntagmes avec les divers types de déclinaisons.

La préposition *kud* + a supplanté *kod* +.

On utilise rarement comme synonyme l'ancienne préposition *u* + cas général (spála *u máter*), qui est équivalent de *kud* + (spála *kud máter*).

Les deux prépositions d'antériorité se réduisent à la seule *pred* + cas général.

L'usage des prépositions indiquant des relations spatiales est stable : *uz* +, *niz* +, *prez* +, *preko* +.

Deux prépositions sont empruntées au parler de Sredska: *ok* + (Okréni-se *ok méne*.) et *oz* (Bíla kud nás *oz múža*.). La préposition *səs*, propre au parler de Métochie n'a été constatée que dans un petit nombre d'exemples.

Le système de prépositions ablatives se réduit à *od* + cas général et *iz* + cas général. La préposition *od* + a remplacé la préposition „sa" (Rípnaja *ot kámenj*.). La préposition *od* + est en train de supplanter *iz* + au sens du lieu d'où l'on vient (Žéna mi je *od Vrbíč'an'e*.).

30. Le système de conjonctions est décrit à travers de nombreux exemples, dans le cadre des propositions subordonnées et coordonnées.

31. Les exclamations sont classées d'après leur signification et leur utilisation. Bien que cette catégorie de mots varie selon les divers parlers serbes, nous concluons sur la base des textes transcrits qu'il existe une grande similitude dans le nombre et les formes des exclamations entre le parler de Vrbičane et les parlers avoisinants.

32. Dans le chapitre *Le parler de Vrbičane et les parlers avoisinants* nous avons décrit la place du parler de Vrbičane dans l'aire dialectale de Métochie méridionale – Nord des Monts Šar. Nous concluons que le parler de Vrbičane représente un mélange des deux idiomes avec lesquels il est en contact direct – le parler de la Métochie méridionale et celui de Sredska. Cette structure linguistique s'explique par le fait que Vrbičane se trouve à la frontière géographique et ethnologique entre la Métochie méridionale et la Vallée de Sredska.

33. Les textes dialectaux apporte un grand choix de matériaux fiables, rassemblés au cours d'une longue période.

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик
radivoje.mladenovic@gmail.com

(Примљено: 17. септембра 2023;
Прихваћено: 26. септембра 2023)

УДК: 811.163.41'373(497.11)
811.163.41'374
Изворни научни рад

Недељко Р. Богдановић

МАЛИ РЕЧНИК СЕЛА БУЧУМА

Сестри Луни,
с тугом и сећањем на родни дом у Бучуму

С А Д Р Ж А Ј

ПРЕДГОВОР 373 (5)
НАПОМЕНЕ УЗ РЕЧНИК 376 (8)
РЕЧНИК: 377 (9)
А 377 (9)
Б 379 (11)
В 389 (21)
Г 400 (32)
Д 411 (43)
Ђ 425 (57)
Е 426 (58)
Ж 427 (59)
З 433 (65)
И 461 (93)
Ј 477 (109)
К 481 (113)
Л 505 (137)
Љ 511 (143)
М 512 (144)
Н 526 (158)
Њ 547 (179)
О 547 (179)
П 563 (195)
Р 582 (214)
С 588 (220)
Т 597 (229)
Ћ 603 (235)
У 605 (237)
Ц 610 (242)
Ч 612 (244)
Џ 617 (249)
Ш 619 (251)
S 624 (256)
БИБЛИОГРАФИЈА АУТОРОВИХ РАДОВА ПОСВЕЋЕНИХ ДИЈАЛЕКАТСКОЈ ЛЕКСИЦИ 626 (258)

ПРЕДГОВОР

До ове збирке речи стигло се уз много унутрашњег отпора. То није била моја изворна намера, иако се речима матерњег говора, на неки начин, бавим више од шест деценија. Нису то биле речи увек узете за предмет истраживања, проучавања, као примери који треба да потврде или оповргну неко сазнање о народним говорима и њиховој лексици, већ су, у моме случају, то честице самог живота, материјалног и духовног, срасле са мном, и узрасле у мени, толико да некад не бих могао да разлучим да ли сам неку реч чуо од ближњих, понајвише од благородне мајке Радмиле, или ми се она онекуд увукла у слух, па се ту породила и дала неку нову реч, или нови облик неке речи, за коју не знам јесам ли је сазнао, спознао, или само позајмио да ме у неком тренутку размишљања потпомогне у разјашњењу неке материјалне или имагинарне реалности, у стварној комуникацији или у неком књижевном покушају.

У годинама сарадње са пријатељима ангажованим на Речнику САНУ, кад су се речи са терена прикупљале и откупом, мислим да сам две до три хиљаде речи „продао" Академији, али нисам за себе задржавао фише, нити правио спискове.

Моја збирка полако се сабирала, али не као пара на пару, већ као кад чир бере гној, па од тога расте, да некад у завршном болу пропљусне. Дакле, речи мога родног и завичајног говора постајале су део ткива ситнијих радова, текстова етно-културолошке природе, где им је природно било место и где су биле заштићене од заборава. Вероватно су неке занимљивије речи са далеких врлети Старе планине и Тресибабе подстакле неке колеге из науке да ми предложе прикупљање речи (за то сам понајвише захвалан проф. Слободану Реметићу, који ме годинама „оптерећивао" овим задатком), стварање збирке, па касније (са нарастањем збирке) и израду неког речника (у то време већ је била отпочела врло плодна активност на изради дијалекатских речника са подручја призренско-тимочких говора, па би мој прилог тој акцији био део ширег подухвата). Нисам „се дао", иако су моји саветници били за свако поштовање (проф. Павле Ивић, кад је уређивао мој магистарски и док-

торски рад за *Српски дијалектолошки зборник*, проф. Драго Ћупић, када је листао моје прилошке током откупа грађе за Речник САНУ, а најватреније, проф. Вељa Михајловић, који се умео радовати свакој мојој лексичкој принови, од којих је неке са задовољством цитирао). Разлог је био једноставан: Куд ћу и како ћу ја то?!

Било је међутим и правих разлога за отклон од те идеје, истина спољашњих, али озбиљних.

Пристигли су трудбеници који су те послове могли боље урадити и то управо на материјалу који нам је у великој мери заједнички.

Моје село, Бучум, чији сам говор знао и који је једино могао да ми буде основа, једва да је два сата хода удаљено од Доње Каменице (предваја нас само село Мучибаба), чији је говор интензивно лексички почео обрађивати Јакша Динић, и објављивати фазне збирке свога сада чувеног *Тимочког дијалекатског речника*.[1] Кад год сам касније отварао странице овога речника, видео сам свој говор Бучума, једва у понечему различит. То ме за прво време ослобађало оних, макар и лабавих обећања да ћу и ја урадити речник свога говора! У исто време знао сам, иако ми није до краја била позната сама садржина тога, да и колега Љубиша Рајковић Кожељац прави *Речник тимочког говора*, истина са нешто ширег подручја, али са говором који је типолошки једнак говору мога Бучума.[2] То ме још више растерећивало обавезе да и ја нешто слично радим. Чак сам себи дозволио размишљати о неком односу мога непостојећег речника и ова два подухвата са истог простора. Изнео сам то у своме напису *Један (не)могућ дијалекатски речник,* као неко оправдање зашто не радим оно „што се од мене очекује“. А највише је то очекивао проф. Слободан Реметић, који је знао сваки мој рад, који се умео одушевљавати свему са мојих штампаних страница што му је личило на загонетку, и вазда тражио да „поред толиких других источносрбијанских” речника види и моју понуду *Српском дијалектолошком зборнику* за неки будући број. Истина, он ме мало ослобађао напорних лексикографских работа саветујући да ја не правим никакв речник, већ да то једноставно назовем „Из лексике Бучума“ и да то тако, као макар и поједностављено, као збирку оформим.

Моје интензивније коришћење локалне лексике пада у време када сам постао учесник у раду Етно-културолошке, добровољне организације ис-

[1] Прво *Речник тимочког говора*, СДЗб XXXIV (1988), па *Додатак Речнику тимочког говора* СДЗб XXXVI (1990), па *Речник тимочког говора* (*други додатак*), СДЗб XXXVIII (1992), те обједињено и допуњено као *Тимочки дијалекатски речник,* Институт за српски језик САНУ, монографије: 4, Београд 2008. И после тога појављују се тематизоване збирке истога речника од истог аутора (увек уз неку допуну и дораду)

[2] Љ. Рајковић Кожељац, *Речник тимочког говора*, Лексика, Неготин 2014.

траживача традиционалне културе Сврљига и суседних области, па и један од уредника *Етно-културолошког зборника*, и уредник серије *Прилога културној историји Сврљига*, па је било за очекивање и „напада“ са те стране. Агилни руководилац Радионице, и уредних Зборника Сретен Петровић очекивао је од мене обимнији рад о језику Сврљига и Сврљижана, где ће и речнички део бити у саставу десете књиге *Културне историје Сврљига*. Радионицу смо после 25 година рада угасили, али он се није одрекао свакако искрене жеље да ја своју обавезу у погледу овог издања испуним.

После свега доиста сам о томе почео размишљати, иако се концепија наших дијалектолошких радова свакако не би у потпуности свидела ученим естетичарима, какав је Сретен Петровић, иначе мој земљак и школски друг.

Са пензионисањем и с почетним умешностима за рад на рачунару, идеја о речнику, лексичкој збици, или лексичкој студији говора Бучума, појавила се као лаки прекор за дотадашњи немар (јер су многи моји драги зналци мога матерњег говора напустили овај свет) па се оцртао и скромни азбучник. Тада се догодио још један спољашњи „удар“: још један Сврљижанин, такође мој школски друг, Винко Јевтић, доктор техничких наука, вредан радник на више послова, без много буке, и без много притисака какве сам ја имао са компетентних страна, урадио је свој речник као *Прилог речнику сврљишког краја* (говору који нестаје!) и објавио у својој режији 2015. године у десет примерака. Мислим да сам му био користан рецензент, али сам између 2500 речи нашао једва неку десетину речи које нису и речи мога села, десетак километара удаљеног од Јевтићевог родног Рибара. То је још једном пољуљало моје слабашно уверење да треба да радим *Речник Бучума*, и одложило сваку мисао о томе за четири-пет година.

За време мога премишљања, колебања и натезања око овога посла, са подручја југоисточне Србије, појавили су се такви дијалекатски речници исте дијалекатске провенијенције, какви су *Речник говора југа Србије* Момчила Златановића, *Црнотравски речник* Радосава Стојановића, *Речник пиротског говора* Драгољуба Златковића, *Тимочки дијалекатски речник* Јакше Динића, *Речник тимочког говора* Љубише Рајковића Кожељца, *Речник говора Лужнице* Љубисава Ћирића. Додају ли се овима и *Речник лесковачког говора* Бране Митровића, *Речник пиротског говора* Новице Живковића, *Лужнички речник* Драгослава Манића Форског, *Речник народног говора у Црној Реци* Миодрага Марковића, *Речник јабланичког говора* Радмиле Жугић, *Речник говора села Каменице* Властимира Јовановића, неки су и врло обимна дела, збир њихових азбучника премашује шифру од сто хиљада речи. Све су то проучени подухвати, под сигурном редактуром, код реномираних издавача, а ја свима још службени или ангажовани рецензент – довољно да моје скром-

не намере остану на месту где су и зачете,[3] с врло мало допуна и дорада. То је сада пред читаоцем. Одмакле године ослобађају ме обавезе да било шта обећам у смислу побољшања урађеног. А поштено је и признати, други су ме претекли, па заиста мало имам шта додати ономе што су они већ урадили.

Да би читалац био праведније обавештен о мојим бављењима лексиком Бучума, Сврљига и ширег подручја југоисточне Србије, прилажем један попис објављених радова. Онако како сам из тих радова „чупао“ речи и правио *Речник*, волео бих да читалац поведен *Речником* (ако буде те среће) пожели да и те радове упозна. Тако би и моје скромне намере у погледу *Речника Бучума* биле добрано намирене, а забележене речи добиле још јаче своје оправдање за функцију која им је у мојим скромним радовима била намењена.

У Нишу, о Великој Госпојини 2023.
Недељко Богдановић

НАПОМЕНЕ УЗ РЕЧНИК

Ради идентификације врсте речи дају се следеће скраћенице: за именице ознака рода *м, ж, с*; ако именица може значити два рода онда *м/ж*, ако је граматички облик за мушки род, а може значити и женски род, или *ж/м* ако је граматички женски род, а може значити и мушки род; глаголи: *свр*(шени) или *несвр*(шени) вид, за остале врсте речи: *им*(еница), *зам*(еница), *прид*(ев); *прил*(ог), *предл*(ог), *везн*(ик), *узв*(ик), *речца*. Скраћеница *мн.* даје се ако се реч употребљава углавном (или само) у множини.

Још неке скраћенице: *аугм*(ентатив), *в*(идети), *дем*(инутив), *жарг*(онско), *зб*(ирно), *изр*(раз), *ирон*(ично), *непром*(енљива реч), *пеј*(оратив), *плт.* (pluralia tantum), *погр*(дно), *подруг*(љиво), *прек*(орно), *рел*(игиозно), *рет*(ко), *супр*(отно), *уп*(оредити), *фиг*(уративно), *хип*(окористик), *шаљ*(иво), *заг*(онетка), *нар*(одна) *п*(есма), *нар*(одна) *посл*(овица), *нар*(одна) *пр*(ича), неће бити непознате читаоцу, јер су уобичајене.

Полугласник је означаван знаком ь, африката [дз] словом s, а експираторни акценат усправном цртом (*рукȁ*).

Говор је описан у раду *Говори Бучума и Белог Потока*, Српски дијалектолошки зборник, XXV, Београд 1979.

[3] У међувремену радио сам на још једној проби: са Мајом Радоман Цветићанин урадили смо *Речник Алексиначког Поморавља* (са око 3.500 јединица).

Р Е Ч Н И К

А

а́бен, -а, -о *начет, истрошен (о ситном житу које је напао жижак)*. – Не ва́ља ни а́мбар, у́пролет сва́ пшени́ца а́бена.

авли́ја ж *двориште*. – Њи́на авли́ја голема́. [У доњим селима, око Тимока, сеоско домаћинство дели се на два дела (кућевно и економско двориште!): *двор* и *обор*, па је у двору *кућа*, а у обору *плевња, штала, кочина, појата*...].

а́вољак м *ојединa, оједен плод воћа (крушка, јабука), гриз, апољак*. – Веве́рице је́ле кру́шће, па оста́ли а́вољци; Мому́рза ову́ј го́дин сла́ба, и́ма по нећи а́вољак и оно́ га напа́ле сврáће [Значи да су клипови кукуруза толико мали да се цели (неокрањени) дају говедима која их само вавоље (в.) по устима.].

авру́г м *коров*. – Тре́бе да око́пам гради́ну, било ћи́шно па сва́ ура́сла у авру́г.

а́ет / **а́ʲет** м *ајат, настрешница зграде за смештај кабасте хране за стоку*. – Под а́ʲет зи́ме скла́њамо ко́ла и ала́т да не ћи́сне.

а́јд ћа́в! *узв. за терање крава, више као узвик тепања*. – А́јд ћа́в, а́јд напре́д.

а́је несвр. *обраћа пажњу, брине, мари, хаје*. – Чу́је, ал не а́је.

а́јс! *узв. за терање говеда при орању*; в. ајсне.

а́јсне свр. *удари са стране* [Доводи се у везу са терањем говеда при орању; онда се увек удара са спољашње стране запреге уз узвик *ајс* ако треба да иде лево, или *ојс* ако треба да иде десно (што не мора да буде исто у сваком домаћинству, па се може десити да се неко грло навикне на једну команду, а онда код другог газде чује другу, па „да се помете". При куповини говечета, или запреге, газда који продаје обавештава купца на које „команде" су све говеда навикнута!]. – Не о́кај него га а́јсни с остѣн да се не оте́за (о подстрекивању говечета у бразди да се брже креће).

а́кне свр. *насумице крене*. – Онакѣв пија́н, а́кне но́чу у трендáвил па сво́ лице́ изгребе́.

ала́л узв. *срећно, са срећом, од срца*. – Еве̏ ти кра́ва, води́ и нека ти је ала́л.

ала́ли свр. *да опросш, упуши с благословом*. – Кад је тако́ј пошло́, алали́ га па нек и́де (о ћерки која је самовољно побеглга у момков дом).

ала́лно прил. *с благословом*. – Ала́лно смо му продали́ кра́ву.

ала́т м **1**. *помоћно средсшво у неком послу*; **2**. фиг. *мушки полни орган*. – Ва́ли се с ала́т ко да ни́кој тој не́ма. [У алат спадају *чу́кала* (зидарски алат) и *се̏чива* (дрводељски алат). Чукала су: *чу́к*, *чукче̏* или *чукле̏*, *бија́ч*, *маџо́ла*; *ћусћи́ја*, *ћи́лавица*, *па̀јсер*. Сечива су: *длето́*, *просе̏к*, *пробо́јац*, *бичћи́ја*, *сећи́ра*, *триво́њ*. За женске алате каже се *уру́ће*. То су *куде̏ља*, *вреше̏но*, *ткање̏*, *гре̏бенци*, *и́гле за пле̏тење*, *и́гле шија̀ље*...].

алачу́га ж **1.** *коров у усеву*. – Ни́кла сва̀какаква алачу́га па га угуши́ло (о ражи); **2.** *скуп нерадника и мангупа*. – Не̏ма туј ни једѣн ра̀дник, него алачу́га и мангупа́рија.

а́лев (**пипе́р**) м *сува шуцана или млевена паприка која служи као зачин*. – А́лев се пипе̏р ту́ра у сва̀ку за̀пршку.

а́лев, -а, -о *црвен (о боји паприка, или шканине)*. – Промени́ла се у а́лево јеле̏че. [Иако је опште сазнање да је алев = црвен, те две речи не односе се увек на исту боју, односно за исте појаве у природи. Човек, рецимо, никад није алев: *зацр̀вил се* од ватру, од студено, црвени му образи, *цр̀ви се* (стиди се), црвено вино..., док је пређа увек алева, као и паприка.]

алеви́је се несвр. *одаје црвену, алеву боју од себе*. – Поче̏ле цре̏шње да се алеви́ју.

а́ли (**се**) несвр. *мази (се)*. – Немо́ј да а́лиш дете̏ у́век, некада̀ га и пока̀рај кад зара̀ди; Немо́ј се а́лиш, несѣ̀м ти ја̀ ма̀ти да ти све̏ пра̀штам.

али везн. – Чове̏к се ме̏ри, али, и са̀м чове̏к мо̀же да бу́де ме̏рка.

а́лине ж мн. *вихор који врши у ковишлац, ширећи се у облику левка према небу* [Спада у појам неке нечастиве силе. Постоји веровање да ако се човек нађе у ковитлацу (ако га увате алине), може да се разболи, да постане главоболан, сулуд.] в. свртишушљак. – Ди́гоше се а́лине па ру́коведи одне̏соше у Вре̏ло. [Из казивања о томе како су Бугари (жандарми окупационе власти за време Првог светског рата) наредили да се жање иако је дан сеоске славе (Свети Ранђел). Око поднева подигла се олуја па све пожњевено жито однесе у једну долину где је топоним Врело. Кад су то видели, Бугари су прекинули жетву, наредили да се хитро спрема ручак, и са мештанима учествовали у потоњој игранци].

а́липав, -а, -о *слабог здравља, болешљив*. – О́н си тека̀, а́липав од дете̏та.

али́с везн. *као*. – Ста̀ра, па се погрби́ла, али́с моја̀ ма̀ти.

алоби́тан, -тна, -тно *облак за који се чини да носи град* [Везује се за веровање да ала у облику силног и узбурканог ветра носи непожељне облаке и туче градом усеве.] в. алине. – Ова́ј о́блак алоби́тан.

аметóм прил. *сасвим, потпуно*. – Не чу́јем аметóм, и́ч.

ами́н м *тренутак времена, прави тренутак*. – У тај ами́н, е́то га и о́н.

а́пе несвр. *уједа*. – Кóњ вóли да а́пе.

а́пне свр. *гризне*. – Ве́ч не мóже ви́ше ни да једе́ (о болеснику), него а́пне ма́лко па га испљу́је.

а́пољак м *в. авољак*. – Не́чу да једе́м твоји́ а́пољци.

арба́т непром. *трошан, дотрајао, склон паду*. – Све́ му згра́дице арба́т.

ара́м узв. *проклет*. – Кóј ми тóј на́праји, ара́м да му је, ара́м и катра́н (клетва).

аратóс узв. *не било га, нек иде ђавола.* – Аратóс ти, да се ви́ше не ви́ди оваква́ зима́.

аратóше се свр. *ослободи се, отресе се неког посла, неке досаде или спреге, отараси се нечега*. – Аратóше се тó је кат се ка́же: Аратóс ти такви́ гóсти.

арбеди́на ж *старо и крупно говече*. – Чу́вам једну́ арбеди́ну, да несѣ́м сама́. [Необично и без паралеле. Једино има речи: ар-вало, за нешто крупно као што би овде могла бити ар-бедина!]

а́рвало с *нешто велико, огромно, веће од уобичајеног, накарадно велико*. – Онó не́ ку́ћа него а́рвало.

арли́ја *срећно, нека је са срећом*. – А́јде сва́дба арли́ја, пу́на ку́ћа дечурли́ја.

арпаџѣ́к м *семенски црни лук, арпаџик*. – Арпаџѣ́к расте́ од се́ме.

арта́к м *сувласник у неком послу, некој имовини* [Реч је у широј околини позната за ознаку главног клина који спаја предњи и задњи део волујске запреге. – Арта́к иде проз опле́н, па проз повóзницу. За овај појам постоји и реч грудник (в.)].

арта́чѣи прил. *заједнички, удружено*. – Арта́чку коби́лу ни псе́та не́че да једу́ (нар. посл.).

арши́н м *метални држач платна при ткању, служи и мерењу отканог (око 70 см)*. – Оста́де ми за једно два́ арши́на, не могó га дочѣ́м.

атлака́на ж *поткровље неке помоћне зграде*. – На пле́вњу и́мамо атлака́ну, па кад се напу́ни пле́вња, се́но врљамо преко њу́.

а́чка (се) / а́шка (се) несвр. *прља (се)*. – Обри́ши ру́ђе од је́дење, не а́чкај се; А́шка се млóго, сваћи дѣ́н сѣ́в уа́шкан и уђи́цкан.

Б

ба́ба ж **1.** *старија жена; очева или мајчина мајка*; **2.** *славски хлеб који стоји на славском столу за све време славе*. – На аста́л стоји́ ба́ба, па на

ба́бу љу́бен и кад го́с до́јде, прекр̏сти се, цу́кне љу́бен и тѣ̏г се поздра́вља с домаћи́на и сре̏ћи му сла́ву.

баба́чко / **ббѣ̏чко** прил. *пуном снагом, пуном јачином, пуном лепотом*. – Па они́ја гро́здови бабѣ̏чко се напрајѝли; Ббѣ̏чко се�̏ е̏до.

ба́бица хип. **1.** *баба*; **2.** *особа која помаже при порођају*; **3.** *неразвијени плод кукуруза*; **4.** *наковањ за косу*. – Не могло́ од су́шу, напрајѝло по неку ба́бицу.

бабу́нка / **бобу́нка** ж *рупа у нечему (тесту, мекој земљи, на кожи и сл.)*. – Напра́ји бабу́нку па у њу́ насѝпе ме̏д (о младенцима, који се месе о празнику Младенци).

ба́вка ж *плитка јамица у тлу*. – Прошла́ нека ѕве̏рка по градѝну, остајѝла ба́вће; в. бабунка.

ба́грав, -а, -о *таман, потамнео, зарђао*. – Бе̏ше добѣ̏р ло́нац, а сѣ̏к погле̏дај колко́ је ба́грав.

бађева́ прил. *бадава*. – Бађева́ смо то́ј работѝли.

бађевиса́ње с *беспосличење*; в. баџавдисање. – Бађевиса́ње не̏че донесе̏ пла́ту.

бађѝ прил. *тобож, бајаги*. – Бађѝ че ми то́ј пла́те, ал су́мљам.

ба́је несвр. *изговара бајалицу приликом врачања*. – Ба́ј, ба́бо, да не бу́де, али не ве̏рујем.

ба́ји се несвр. *закашњава*. – Редо́вно се ба́ји на ра́боту, че га исте̏ра га́зда.

ба́нта несвр. *говори којешта, булазни*; в. бантрља. – А̏јде не ба́нтај које не̏ ѝстина.

бантр̏ља несвр. *в. банта*. – Бантр̏ља си нешто́, ал га нѝкој не слу́ша.

ба́псћи / **ба́бинсћи** прил. *на начин како то чини баба*. – Ко́пај чвр̏сто, а не ба́бсћи.

батло́ с *струк кукуруза са кога је скинуто лишће*. – Ује̏ла га (о кукурузу) туџа́ гове̏да па оста́ло сѣ̏мо батло́.

баџа́ка се несвр. *ленчари*. – Да си сас о̀вце, а не овде̏ да се баџа́каш.

ба́це, ба́це! *узв. за мамљење овна или мушког јагњета*. – Ба́це, ба́це, о̀ди, на́!

баџавдиса́ње с *в. бађевисање*. – Њиго́в је зана́т баџавдиса́ње.

баџавису́је и **бађавису́је** несвр. *седи бадава и ништа не ради*. – Баџавису́је по це̏л дѣ̏н.

баши́ несвр. *негира, пориче, не признаје, пређуткује*. – Баши́ да је би́л у а̏псу.

башка́ прил. *посебно, одвојено*, в. обашка. – Башка́ ма́ти, башка́ та́тко.

баште́ња м *сушти отац*. – И по сна́гу, и по оде̏ње, пра́ви баште́ња.

бе́два ж *моба, добровољни рад (као помоћ комшији, рођаку)*. – У бе́дву се не пла́ча, ал ако по́јде нећи́ с кога́ не́маш зајѣ́м, њѐм се пла́ча.

бедва́р м *учесник у бедви, мобар*. – И́мам бедвари́, че ми тре́бе још ле́б.

бедеви́на ж *оглавље на белој невестинској хаљини*. – Напрајили јо гр̀чкаве ко́се па бедеви́на преко њи́.

бе́ди несв. *клевета, оптужује, обећује*. – Во́ли да с бе́ди и кад тре́бе и кад не тре́бе.

бедо́ше несвр. вулг. *врши нужду, сере*. – Затвори́ сви́ње да не бедо́шу по авли́ју.

бездѐр непром. *зорт, паника, страх*. – Кад га ува́ти бездѐр па се до́м не свр̀та. [У пиротском крају постоји: *бездир*, са истим значењем.]

бездѐтка ж *жена без деце, неоткиња*. – Ка́жемо ју бездѐтка, ел бездѐтна. [Бездетка је бездетна жена.]

бездѐтна ж *која не може да има порода*, в. бездетка. [Код стоке је јалова, што се и за жену може рећи, али је увредљиво. Кад једне године остане неплодна, то је јалова, а штирка кад уопште не може бити плодна, што би у људском роду одговарало речи бездетка.] – И́ма бездѐтну жену́.

безду́шник м *насилник, човек без душе*. – Мло́го па́ти код оно́га безду́шника.

безо́чан, -чна, -чно *покварен а, крут човек*. – Мло́го је безо́чан, сви́ га мр̀зе.

бе́л поста́в м *постав (конопљано платно) излаган сунцу за разлику од жутог који остаје с том нијансом*. – За мла́ди кошу́ља од бе́л поста́в, а за ста́ри мо́же и од небе́љен.

бележу́је несвр. **1**. *бележи, записује количину овршеног жита на гумну*; **2**. *роваши, означава младо јагње (о Ђурђевдану) засецањем неког белега на увету бравчета*. – Ми бележу́јемо ја́ганци на ле́во у́во.

беле́је несвр. *бели, бледи*. – На сл̀нце дре́је беле́ју.

бе́лен м *бела маса у стаблу дрвета*. – Бе́лен једу́ бу́бе, а цр̀вен не́.

беле́тине ж *бела одећа, веш*. – Опе́ре беле́тине, па осу́ши преко врли́ну, па и́ма у кво́ да се преме́ни кад до́јде не́дељa.

бе́ли бо́г *изр. за нешто велико, значајно*. – То је дети́ште то́лко лу́до, да не́ма бе́ли бо́г од ње́га.

бе́ли несвр. *чини што белим, избељује што*. – Бели́ли смо поста́в на пото́к, па га развлече́мо по лива́ду, на сл̀нце, па у́вечер га саби́рамо.

бели́ја ж *белица, бела пшеница, сорта пшенице*. – Бели́ју ва́римо за сла́ву.

бели́је се несвр. *бели се*. – Њиго́ва се ку́ћа од доле́ко бели́је.

бе́лисвет прил. *много, као цео свет*. – На Свети Ра́нђел се збере́ бе́лисвет љу́ђи, ко на ва́шар.

бели́ца ж *крупна, бела шљива*. – Бели́це несу мло́го да́шне за ре́ћи́ју.

беличе́с, -а, -о *белкаст, белог тена, беле вуне*. – И́ма једно́ беличе́сто бравче́, могло́ би да поми́не.

бели́чка ж *бела овца (може постати и име таквој овци)*. – О́ди, Бели́чко, о́ди.

бе́лкав, -а, -о *белкаст*. – Не́ мло́го зелено́, него некако *бе́лкаво* (бледозелено, о платну).

бе́лмуж ж *јело од топљеног младог сира и кукурузног брашна, цицвара*. – Бе́лмуж се ље́ко пра́ји.

белово́чка ж *в. белочка*. – Белово́чће буде́вају бели́це и дебе́љаче.

белокле́пав, -а, -о *в. белотрепав*. – Белокле́пава му и ма́ти.

белоли́к, -а, -о *који је белог лика, плавушан*. – Он си тькьв белоли́к от ко се роди́л.

белому́јес, -та, -то *особа плаве пути и косе, нарочито браде и маља по телу*. – Белому́јести љу́ђи ми несу́ у во́љу.

белосве́ћи, -ска, -ско *туђ, општи*. – Бери́ си твоју́ бри́гу, а ма́ни ове́ј белосве́ће.

белотре́пав, -а, -о *белих длака у обрвама и трепавицама*; в. белоклепав. – Белотре́пав ко да га Бо́г обележи́л.

бело́чка ж *плод шљиве, који се изродио, искилавио*; в. беловочка. – Кад ви́диш бело́чку, ти́ ју не је́ц, него врљи́.

белужња́в, -а, -о *бледе боје (свака разређена или отворена боја може бити белужњава)*. – Бађи́м модро́ (оно што је фарбано), ал оста́ло белужња́во.

белуња́в, -а, -о *блед*. – Белуња́ва ко да не једе́ ле́б.

белуть́к м *бели камен, облутак, обично из речног корита*. – У Пло́чје је има́ло на́јвише белуци́.

белуши́на ж *сува (лањска) увела трава на пашњаку*. – О́вце пасу́ и белуши́ну.

белчу́г м **1**. *беочуг*; **2**. *алка на њушци свиње (да не рије, копа)*. – Тури́ јо белчу́г, да ти не ри́је по шта́лу.

бељуза́н м *особа беле пути (често се каже одојчету)*. – О, про́буди се мо́ј бељуза́н (беба).

бе́ре несвр. **1**. *скуља, скида плодове*; **2**. *ствара гној, гноји*. – Бе́ре ми ра́на; Чи́р бе́ре, бе́ре па се прова́ли.

бери́ја ж *галама, узбуна, метеж*. – Пу́че нешто́, наста́де бери́ја по село́, рова́ње. – Псе́та нада́доше бери́ју, све́ се у́збуни.

бе́рне свр. дем. *набере мало (на брзину)*. – Бе́рну ли́с за зеља́ник.

бе́с м *лудост (у клетви)*. – Бе́с га уваті́л, дабо́гда!

бесе́ње с *бешење, вешање*. – Не́кад је има́ло и бесе́ње мецу љу́ђи, ел се са́м обе́си, ел га обе́се.

беско́рка ж **1**. *бритва (ножић) чије корице нису оковане металом, која није ласовка (в.)*. – Има́ла сам једну беско́рку, па се и она́ по́тупи; **2**. *тиква врло танке коре*. – Кад сва́риш беско́рће, једе́ш са све́ ко́ру.

бесле́бица ж *стање гладовања, сиромаштва*. – Па́тимо бесле́бицу, а ра́бота тврда.

бесне́(ј)е несвр. *бесни, чини злочинства*. – Љу́то, ша́шаво, па сѣ́мо бесне́је, да се љу́ђи чу́де.

бесни́к[1] м *онај који бесни, необуздан човек, силеџија*. – У́би ју они́ја бесни́к, што не́ма нећи́ да га премла́ти.

бесни́к[2] м *лековита трава, дигиталис*. – Бесни́к веле́ да је за срце, ал ја́ не сме́м да га пи́јем.

бесноча́ ж *беснило, бесноћа, лудило, шашавило, насилничко понашање*; в. бесоча. – Кад га ува́ти бесноча́, да му несѝ на́близо.

бесну́ља ж **1**. *распусна жена*. – Она́ј бесну́ља ди́гла гла́ву па од ку́ћу на ку́ћу; **2**. *чест назив за немирну овцу*. – Вр̀тајте се, бесну́ље, где́ сте потрча́ле.

бесо́вица ж **1.** *група паса који се боре за женку у време парења*; **2.** фиг. *швалерација*. – Окол ку́ћу јо се збѝра бесо́вица сва́ку но́ч.

бесоча́ ж *в. бесноча*. – Од бесочу́ по́луде.

бе́страга прил. *незнано куд, доћавола*. – И́ди у бе́страга, па немо́ј ни́кад да се вр̀неш.

би́је несвр. **1.** *туче, удара*. – Би́је sво́на; **2.** *догађа се нешто интензивно, снажно, што оптерећује*. Изр. **би́је бу́цу** *игра лопте (прекорно), не ради*; Изр. **би́је ме пу́т** *предстоји ми дуже пешачење*. [Од таквог пута *набѝју се* табани. Кад говече вуче каменитим путевима, деси му се да *побѝје* ков, тј. да окрза и искриви плоче на папцима].

би́к-ра́бота ж *најжешћи интензитет неког посла у сезони*. – Би́к ра́бота је по Петро́вден: мому́рза се загр̀та, се́но се су́ши, же́тва почѝња.

би́ло с *део у систему ткачког разбоја, горњи део брдила*. – Би́ло је ово́ј гр̀баво где се ва́та с ру́ће.

би́лце с *дрвце у совељки на које је натакнута цевка с потком при ткању*. – Чу́ла сам за би́лце, ал га ми зове́мо срдајце́.

биогра́дина ж *поље које је потукао град*. – Од пипе́р оста́ла сѣ́мо биогра́дина.

би́цман м *нерадник који само ленствује и ужива*. – Угојѝл се па поста́л би́цман.

бла́гачко прил. дем. *наслатко, с осетом лаке слаткоће*. – Једе́м ду́дови па ми у у́ста бла́гачко.

бла́жан, -жна, -жно *мастан, мрсан*. – Још два дѣна бла́жни дни́ па почи́ња по́с; Кр̏пава ми веч бла́жна, тре́бе да се пе́ре.

бла́жи несвр. *једе масну храну, не пости*. – Бла́жи, ама у сре́ду шњѐва зми́је.

блажи́чка ја́бука ж *врста сладуњаве јабуке*. – На́ша блажи́чка ра́но сти́за, си́тна, бла́га, ама не стоји́ мло́го.

бла́жниште с *нечистоћа од нечег масног*. – Кад пе́реш у студену́ во́ду, оно́ си по тањи́ри остању́је бла́жниште.

бла́зни (се) несвр. *брука се, срамоти некога*. – Уљуди́ се, немо́ј да бла́зниш све́т куде и́деш; Нек се бла́зни, кад не разу́ми ни́шта.

бли́зни свр. *двојани, удвоји, омлади двоје младунаца*. – Зр̏нка и ову́ј го́дин близни́ла.

близни́ца ж *парче челика које се наварује на алатку (секиру, длето) да ојача њен рез* [Тај део је чвршћи, оштри се, и дуже траје. Постоји изрека за тврд хлеб: *Тврд ко близница*]. – Чува́л сам че́лик за близни́цу, ама се негде затури́л.

близни́чи несвр. *заваривањем ставља челик на сечиво алата*. – Ова́ј сећи́ра тре́ба да се близни́чи, сва́ се изе́ла.

бл̑ска несвр. *говори несувисло, несмислено; замајава се*. – Бл̑ска си нешто́, о́н си зна́је какво́ вре́ви; Не мо́г се с то́ј бл̑скам, и́мам си ра́боту.

бл̑та несвр. *лута, бута, гура*; *тражи нешто, али као да не зна шта*; *тумара*. – Бл̑та ко пија́н по по́друм.

бљу́згавица ж *клизавица при отапању снега*. – Не иди́ по ту́ј бљу́згавицу, че па́днеш.

бо́беж м *крпељ*; в. крљеж. – Бу́де бу́бица, па кат се напи́је кр̏в, она́ нарасте́ бо́беж.

бобови́ње с *омлађене стабљике боба*. – Бобови́ње сто́ка не једе́, сем мага́рета који и́ма.

бобо́виште с *њива засађена бобом*. – У Чолтѣ́к ни је и бобо́виште, и конопљи́ште.

бо́бук м *вир, вртлог у реци*. – У бо́бук смо се ле́ти купа́ли.

бо́губрада ж *последња песка жита у жетви, која се ритуално одреже и чува* [Кад се жетва довршава, жетеоци виде где је струковље жита најлепше, па то чувају за крај. Кад све пожању, скупе се сви жетеоци који су тога дана на њиви, па спаре српове, и једним трзајем свих учесника одсеку те последње струкове, једну песку, колико се може руком обухватити. То онај ко држи жито дигне увис и каже: „Боже, вала за овај годину, догодину да је још толко!“ Онда оно жито обавију црвеним концем, уплету у то неко цевеће, и најмлађи од жетелаца, обично ако има неко женско, носи брже до куће, али

све странпутицом, да некога не сретне. То се зове *бо̀губрада̀*, чува се до наредне године и кад треба да отпочне сетва, класје ове руковети стрља се у ново семе.]. – Одреза̀мо бо̀губраду (= завршисмо жетву).

бо̀д м *петља код плетива*. – Кад испр̑сне бо̀д, мо̀ра да га ува̀тиш, јел це це̏ло пле̏тење расплете̏.

бо̀дало с *специјално шило којим се буши кожа за опанак, кроз коју се касније протиње оплит*. – И̏дем код Жи̏ку Чедо̀мировога по бо̀дало.

боде̏ж м *бол испод груди*. – Боде̏ж голе̏м, по̀д-груди, па проба̀да.

бодљи̏в, -а, -о *онај који боде, који воли да се боде (о волу)*. – Кад во̀де на ва̀шар бодљи̏во гове̏до, они̏ му у у̏ши наси̏пу ређи̏ју, па по̀сле цел дѝн ми̏рно.

бо̀жем речца *бајаги, тобож*; в. божном. – Бо̀жем и̏ма нећи по̀моћ за сирома̀си, ал не̏-знам.

божно̀м речца *в. божем*. – Божно̀м угоди̏ше сва̀дбу па се разману̏ше.

бо̀ј м *сврат*. – И̏ма ку̏ћу на два бо̀ја.

боле̏дује несвр. *болује*. – Боледува̀ла две-три го̀дин.

боле̏ж м мн. боле̏жи; *бол*. – Ја не мо̀г да трпи̏м боле̏ж, ни̏како.

боле̏је несвр. *болује*. – Од то̀ј и̏ма да боле̏јеш док си жи̏ва.

бо̀љ̑ћа ж *болест*. – Њиго̀ва бо̀љ̑ћа да се не зна̀је.

бо̀пка ж *плитка јамица у нечему (тканини, тесту), утиснута у тесту младњака бопка ту задржи мед кад се младењак премаже (о Младенцима)*. – Пога̀ча на бо̀пће.

боте̏је несвр. *отиче, дебља*. – Како̀ прооди вре̏ме, нога̀ боте̏је, а̀о, ово̀ј не ва̀ља.

бо̀шча[1] ж *завежљај, бошчалук*. – У бо̀шчу дре̏је за мла̀деневесту.

бо̀шча[2] ж *шарена сукња од меке (памучне) тканине*. – Бо̀шча једни̏чљавка.

бра̀ниште с *забран, шума (мања површина), храстова шума*. – Бѣ̀дњак се сече̏ у своје̏ бра̀ниште.

брашанце̏ с хип. *мања количина брашна*. – Узни̏ брашанце̏ па по тепси̏ју, да ти не загори̏ те̏сто.

брашњи̏в, -а, -о *посут брашном, брашњав*. – Сељак ти је брашњи̏ва вре̏ча, колко̀ би̏јеш, оно̀ из њу̏ изла̀зи.

брба̀ра несвр. *претура по туђим стварима*. – Не брба̀рај ми по дре̏је.

бр̑бори несвр. *гунђа*. – Це̏л дѝн ми бр̑бори, уместо да рабо̀ти нешто̀.

бргола̀зина ж *неплодна њива у брдовитом пределу*. – На̀ше њи̏ве сѝмо бргола̀зине, где̏ се пр̑цају за̀јци.

брда̀р м *онај ко прави и продаје ткачка брда*. – Божи̏дер је би̏л брда̀р.

бр̑дила с плт. *део ткачког разбоја у који се углављује брдо*. – У *бр̑дила* ту̏римо бр̑до па уво̀димо.

бр̏дан, -на, -но прид. *брдовито*. – Код на̏с је све̏ *бр̏дно*, ма̏лко и̏ма равни̏ште.

бр̏до с *део ткачког разбоја начињен од витких дренових шипчица или трске између којих се уводи основа*. – Бр̏до за ткани̏це је тршче̏но.

бре̏ узв. *нестрпљења при обраћању*. – До̏ста, бре̏!

бре̏венеци м плт. *беневреци, старинске панталоне турског кроја*. – Чу̏ла сам, ал ја̏ бревене̏ци несѣ̏м виде̏ла.

бре̏ме с **1.** *врећа или џак који захвата онолико колко човек може понети, обично 40 до 50 кг*; в. џакле; **2.** *товар сена, дрва који се може понети*. – Оста̏ло ми се̏но за два до̏бра бре̏мети.

бреме̏нце с дем. *терет који се може понети на леђима*. – Доне̏со једно бре̏менце тра̏ву за ја̏ганци.

бре̏ца се несвр. *дрско одговара*. – Што се бре̏цаш ко да си на о̏се моча̏л.

бречи̏ несвр. *зуји брундаво*. – Бречи̏ и чела̏ и бунба̏р.

брза̏к м **1**. *онај који ради брзо, вешт у покретима*. – Ву̏ле је би̏л брза̏к, па ре̏ди ци̏гле с о̏бе ру̏ће; **2**. *брзоплет човек*. – О̏н је брза̏к, н-у̏ме ма̏лко да се суздржи̏; **3**. *врста чира*. – И̏ма брза̏к и̏ма и тиша̏к, ова̏ј пр̏ви пре̏ се отво̏ри.

брз̏га несвр. *покреће се, вибрира*. – Бр̏зга ми кочи̏нка (зглоб).

брзоме̏тка ж *једна војничка пушка*. – У партиза̏ни има̏л је брзоме̏тку.

бриди̏ несвр. *бритко дува повремено лаган, али хладан ветар*. – По Врша̏нку бриди̏ ве̏тар па зима̏.

брса̏љ̏ћа ж *пешкир, убрус*. – За ру̏ће смо има̏ли по̏себну брса̏љ̏ћу, а која̏ је за ми̏јење ју̏тром, она̏ је на чивиљ̏к.

бри̏сне свр. *побегне кришом, јурне, оде*. – Бри̏сну низ бре̏г; Бри̏снуше ми о̏вце у жи̏то; Кад се о̏н о̏ткачи, бри̏сну и о̏де у пи̏зду ма̏терину.

бри̏тва ж *ножић са корицама од рога, служи за свакојаку употребу (није за бријање)* [Домаћице су бритву носиле повезану за појас.]. – И̏мам бри̏тву, она̏ не̏че да пресече̏ ни̏шта.

бри̏тви (се) несвр. *бије (се)*. – Бритви̏ се са ста̏р жиле̏т и гле̏ кљ̏в сѣ̏м.

бр̏ка несвр. *пипа у нешто полагано и помало*. – О̏н у сва̏ко мо̏ра да бр̏ка.

брк̏не свр. *пипне у нешто за час и на брзину*. – Бр̏кни у млеко̏, па ли̏зни да ви̏диш ел со̏љено.

брло̏г[1] м *ђубре, отпаци* [Оно што се смете у соби, а све су собе биле са земљаним подом, зове се брлог, док је оно што се смете у штали – ђубре.]. – Свуде̏ по со̏бу брло̏г, смети̏ га.

брло̏г[2] м *легало за дивље животиње, које много воле да дуго спавају као медведи, док зечеви у дну жбуна имају легалце*. – За ме̏чку у брло̏г на̏јбоље.

брло̏жи несвр. *ђубри*. – Кад једе̏, све̏ брло̏жи окол аста̏л.

бр̏ља ж *слаба и лоша ракија, са доста метил-аклохола*. – Бр̏ља, бр̏ља него како̏; Тека̏ нећи̏ зову̏ сла̏бу и ло̏шу ређи̏ју, зову̏ ју бр̏ља јел мо̏же да и обрљо̏ше [У жаргону пијаница и љубитеља капљице, поред брље постоје и: *оштурњача* (в.), *соплетуша* (в.), *мученица*[2] (в.).].

брљи̏в, -а, -о *блесав, замлаћен, напрасит, непредвидив*. – И̏де ко брљи̏ва овца̏.

брмчи̏ несвр. *зуји*. – Ово̏ј не̏ чела̏, кад ова̏к брмчи̏, ел је бумба̏р, ел је стр̏шељ.

бр̏нsесто прил. *крупно, кораво, круто*. – Лобо̏да расте̏ некако бр̏нsесто, високо̏.

бр̏нци се несвр. *љути се, а љутину исказује ћутањем*. – Бр̏нци се, а не ви̏ди да је о̏н кри̏в.

броби̏њак м *мрав*. – Напа̏ли броби̏нци па не̏ма где̏ да се одмо̏риш; Нећи *броби̏нци* кру̏пни, па све̏ на врчи̏цу (лазе); Зашто̏ је броби̏њак пређи̏нут преко сре̏д.

броби̏њало с *мравињак*. – Уо̏чи Ђу̏рђовден смо закопува̏ли ја̏јца у броби̏њало.

бро̏ј м *једница мере учешћа у власништву воденице, обично дан и ноћ*. – Има̏ли смо два бро̏ја водени̏цу, па кад се подели̏ли, једн̏ припа̏л на чи̏чу.

бро̏ји се несвр. *рачуна се*. – Бро̏ји се у љу̏ђи.

бр̏с м *оно што стока брсти, млади изданци дрвећа*. – Козе̏ мло̏го во̏ле бр̏с.

брсти̏на ж *остатак гране са лисника без лишћа*. – Обрсти̏ле о̏вце све̏, оста̏ле брсти̏не.

бр̏це с *дело на ралу*. – И̏ма бр̏це, има ра̏лник, и̏ма плази̏на.

бр̏чкав, -а, -о *наборан, смежуран*. – Бр̏чкав по лице̏, ка̏да ли о̏старе.

бр̏чкољ(ак) м *чвор на изгужваној прећи, на плетиву*. – Пре̏ца ми од расплити̏тано па се пра̏је бр̏чкољци.

бу̏ва[1] несвр. *млати (орахе, пасуљ, раж)*. – Тре̏бе да бу̏вамо оре̏си; Бу̏вају се и чр̏ђе од прашини̏ну.

бу̏ва[2] несвр. *иде насумице част тамо, час овамо*. – Бу̏ва ко ненау̏чено теле̏ у ора̏ње.

бува̏[3] ж *инсекат који напада људе, живи у одећи, у постељини*. – И̏ма бу̏је чим и̏ма ово̏лко бујосе̏рине.

бува̏љћа ж **1.** *мотка којом се млате (бувају) ораси*. – Бува̏љћа тре̏бе да је дл̏га, а лј̏ка; **2.** *палица за млаћење дебљег рубља или поњава при прању на реци*. – На плоча̏р у во̏ду се то̏пи то̏ј које̏ пере̏ш, па се би̏је с бува̏љћу; **3.** фиг. *глупа особа*. – Буда̏ла је како бува̏љћа.

буја(ј)и́на ж **1.** *буљина, сова*; **2.** фиг. *глупа женска особа*. – И́ма жену́, ал ко да и́ма бујаи́ну.

бу́јав, -а, -о *бујан, силан*; в. бујес. – Наје̏ли се и одмори́ли, па бу́јави ко би́кови.

бу́јес, -та, -то *в. бујав*. – Зе̏ље изра́сло бу́јесто, а глави́цу неје̏ заови́ло.

бујосе́рине мн. *измет од бува*. – Бујосе́рине му по огрља́к**.**

букли́ја ж *дрвени суд за пиће (вино), обично служи за позивање сватова*. – Саз букли́ју се зове̏ за сва́дбу.

бу́кне свр. *наступи нагло*. – Врљи́ му шу́шљак, оно бу́кну пла́мен; Вати́ла га ва́тра, па бу́кнул сѣ̏в.

булува́н м *овећи округао камен*. – Булува́н неје̏ за зида́ње.

бундуку́је несвр. *луња, не спава ноћу*. – Сву но́ч бундуку́је, претУ́ра по ства́ри.

бу́нталија у фрази **о́лалија-бу́нталија** *која се изговара приликом паљења обредне ватре о пролећним Покладама, када се пале бакље од сламе на раскршћима, где се младеж окупља, подстиче ватру и виче*: – О́лалија-бу́нталија! О́лалија-бу́нталија, скрши́ла се товари́ја; Кад су Покла́ди, па́лимо о́гањ на раскр̑сницу па прерипу́јемо и о́камо: О́лалија-б̑унталија, сваља́ла се товари́ја. [Благослов: толико берићета било, да скрше кола од тешког товара! При том се прескаче ватра, а врхунац смелости је да се скочи кроз пламен. Жене, старији и немоћнији прескоче ватру кад се стиша „ради здравља“]; уп. бунти.

бунти́ несвр. *гори јаким пламеном, пламти*; уп. бунталија. – Кад на̏- зиму накладе̏ш кубе̏, оно сѣ̏мо бунти́.

бу́нцула ж *кошара од прућа у облику ћупа, стешњена при врху, за чување зрнасте хране и ораха; због заступастог облика, често се употребљава фиг. за означавање приглупе особе*. – Куде̏ ли је пове̏л ону́ј бу́нцулу (о жени која није омиљена другим женама).

буњишта́рка ж *мања корпа за изношење смећа*. – Буњишта́рка је за ђу́бре, брло́г, а мо́же да послу́жи и за дру́го нешто́ да се понесе̏.

буњи́ште с *место за одлагање смећа, ђубриште*. – Брло́г вр̑љамо на буњи́ште, па коко́шће кљу́цају ако и́ма нешто́.

бу́пне свр. *лупне, тресне или падне са висине*. – Бу́пну нешто́, ја́ видо́ па́де ма́чка, си́гурно је нашла́ ме́со по тава́н.

буре́чи несвр. *гледа испод ока, гледа попреко, ћутећи*. – Она́ј њиго́в баксу́з (ради се о невести) сѣ̏мо буре́чи и не гла́ша се; Немо́ј да буре́чиш у ме́не (у конкретној прилици син је гледао тако као да се не слаже с очевим причањем); Ка́рају га, бре̏, а оно́ сѣ̏мо буре́чи.

бурја́н м *аштовина*. – При́чају да се и од бурја́н мо́же пече́ ре́ћи́ја, ал ми́ то́ј несмо́ работи́ли; Бурја́н приви́јају на бо́лну но́гу, али не́-знам зашто́.

бурули́чка несвр. *брчка или дува кроз цев у течност*. – Свиња́ ако су јо поми́је ре́ће, забобрчи гла́ву у њи́м па бурули́чка.

бу́с м *бусен траве*. – Трава́ на бу́сови, негде́ ре́тко, негде́ о́двише гу́сто, па се те́шко ко́си.

бу́та несвр. *гура*. – Бу́та ру́ће у панталóне, па све́ поцепи́л це́пови.

бу́ца ж у изр. **би́је бу́цу** *ленчари, бадаваџисује*. – Це́л дѣ́н би́је бу́цу; Це́ло ле́то би́ју бу́цу та́м-о́вам, а зи́ми не́ма што да се једе́.

бу́чав, -а, -о *кудрав, накострешен, неочешљан*. – Оче́шљај се, немо́ј да и́деш такѣ́в бу́чав ко пла́шило.

бучи́[1] несвр. *хучи, хуји*. – Низ наш До́л мло́го бучи́, мо́жда се зато́ј зове́мо Бу́чум.

бучи́[2] несвр. *осећа благ бол или свраб на кожи*. – Гази́л сѣ́м копри́ве па ми сѣ́г це́ла снага́ бучи́.

бу́чка[1] несвр. *бућка, ради на бучки*. – То́ј не́ бѣ́ш лѣ́ка ра́бота, а то́ј су работи́ле жене́, бу́чкају.

бу́чка[2] ж *направа за одвајање масла из млека бучкањем*. – То́ј како чебре́, од дужи́це, али те́сно и високо́, па и́ма једно дрво, чу́ркало, па се мла́ти, мла́ти проз бу́чку, а на ње́га се ува́ти ма́сло, ма́сло се остру́же у нешто́, па по́ново мла́ти.

бѣ́д м *убод, тачка убода*; у изр. **бѣ́д у бѣ́д** (= тачка у тачку).

бѣзди́ несвр. *заудара, смрди*. – Бѣзди́ му из у́ста.

бѣ́зје с *место где расте зова*. – Било́ је лива́да, а сѣ́г уваги́ло бѣ́зје, шума́к, ви́ше не мо́же да се ко́си.

В

вавóље несвр. *преврће језиком по устима*. – Не́ма зу́би, па сѣмо вавóље она́ј коренчѣ́к.

ва́да ж *канал за довод воде од реке до воденице или за наводњавање*. – Одврну́ли ва́ду за водени́цу па покра́ли бра́шно.

ва́јда и **вајда́** ж *користи*. – Ни́је ва́јда, не да́ва Бо́г (не може се копати кукуруз од кише).

ва́л м *невестински вео*. – Ва́л и бедеви́на, то́ је за неве́сту.

ва́ла[1] *узв. за захваљивање, хвала*. – Ва́ла Бо́гу!

вала́[2] ж *хвала, понос, дика*. – Ва́ша вала́ под јо́рган спава́ла. (нар. п.)

валба́ ж *хваљење, хвала*. – На валбу́ је добра́, а на ра́боту и не́ ба́ш.

вале́ње с *хваљење*. – До́ста с вале́ње, проврéвте нешто́ и што је и́стина.

ва́ли несвр. *хвали, похваљује*. – Добро́га не вали́.

ва́линка ж дем. *мала мана, недостатак*. – Ни́кој не́ без неку ва́линку.

ва́личан, -чна, -чно *који има какву ману, недостатак*. – Си́гурно је нешто ва́личан кад га несу́ тели́ у во́јску.

ва́лчес, -та, -то *в. ваљчес*. – Ва́лчес ка́мен за притиска́ње турши́ју.

валци́ја м *хвалисавац*. – Код валци́ју све́ добро́, ако му ве́рујеш.

ваља́вица ж *радионица на води за ваљање сукна*. – Доди́л је Стоја́н из Студе́ну и носи́л кла́шње у ваља́вицу.

ваљавича́р м *власник ваљавице или радник у ваљавици*. – Ваљавича́р узи́ма кла́шње и ша́јак, а оста́ља ра́буж.

ваља́је несвр. *ваља, треба, потребно је*. – Ако ра́бота ваља́је, она́ се са́ма ва́ли.

ва́љан, -а, -о *уваљан, ступан*. – Ша́јакан и́ч не ува́љан.

ва́љас, -та, -то *округао, ваљкаст*. – Ја́буће по́ ва́љасте од ду́њу.

ваљува́с, -та, -то *овалан, ваљкаст*. – Ваљува́сти ка́мење несу́ за теша́ње.

ваљутѣ́к м *заобљен и углачан камен у реци, облутак*. – Ваљутѣ́к и́ма уз голему́ ре́ку, а не́ма у пото́к.

ва́љчес, та, -то *округлог, лоптастог облика*; в. валчес. – Те́сто изделѝ на ва́љчесто, па сва́ко расуку́ј.

ванцира́л, -ла, -ло *излапео, губи памћење*. – Изгуби́л па́мет, ванцира́л (почео да фантазира).

ва́рба несвр. *боји, фарба*. – Ва́рба вра́та, по́сле че и пе́нцери.

варда́љ м *већи комад меса*. – Исече́ се ме́со на вардаљи́ па у вр̏чву с купу́с, то́ е за сва́дбу.

ва́рди несв. *чува (овце, говеда, виноград и др.), у ствари, пази да овце не оду у неки усев, башту и сл. и начине штету*. – До́бро је да ва́рдиш о́вце кад је у́баво вре́ме, али кад је ћи́ша неје́ до́бро.

ва́рди се несвр. *чува се (ватре, воде и др.)*. – Ва́рди се од ње́га, то́ е превара́нт.

ва́рен, -а, -о *куван*. – Ва́рено ко́рење по́ не́ бла́го од пе́чено.

варе́ње с *кување, готовљење хране*. – Варе́ње меше́ње, варе́ње меше́ње и то́ је мо́ј дѣ́н.

ва́ри несвр. *кува*. – Сѣ́г ни́кој не ва́ри у гр̏не, а не́ма ни огњи́ште.

ва́риво с **1**. *пасуљ*. – Ва́риво ви́ше во́лим од компи́р и зе́ље; **2**. *свако кувано јело*. – За ле́б и ва́риво мо́ра да и́ма.

ва́рка несвр. *осматра, пази, мотри да неког ухвати у недозвоњеној радњи (о стоци на испаши)*. – Варка́ли га, варка́ли, па га уварка́ли.

ва́тка ж *дужина која одговара захвату шаке, хват шаке*. – Овчари́ се ва́тају на това́гу, па чија́ је ва́тка после́дња, он жми́. [Мере руком за дужину

су: *ӣрс*, *ва̏ӣка*, *чеӣарѣк*, *ӣе̏д*, *ла̏каӣ*, *ӣо̏лураст̄ег*, *ра̏ст̄ег*; а за запремину: *у̏ӣрсӣи*, *ша̏ка*, *крива̏че*.]

ведрина̏ ж *хладноћа у ведрој зимској ноћи*; *ст̄уд који се осећа кад човек није у заклону*. – Стража̏р мо̏ра на ведрину̏; Рабо̏ти у канцела̏ри̏ју и не̏ма да га би̏је ведрина̏.

ведри̏ца ж *дрвени суд за воду, обично за захвање водње из бунара*. – Има̏ли смо ведри̏цу, ал је те̏шко да се с њу̏ извла̏чи вода̏ из буна̏р.

ведро̏ с *дрвени суд за мужу оваца*. – Било̏ некада̏ у ведро̏, а сѣг о̏вце у ло̏нче, а кра̏ве у ко̏ву млзе̏мо.

ве̏жење с *вез*. – Не̏ма ти пле̏тење, не̏ма ти ве̏жење, искочи̏ла ра̏бота у по̏ље.

везѣ̏к м *фесић*. – Нећи̏ су на венча̏ње носи̏ли везѣ̏к, а ко̏ј не̏ма, о̏н шу̏бару.

ве̏ј(к)а ж *гомила, нарамак сувих, осушених лиснаӣих гранчица ӣриӣремљених за лисник*. – Шу̏му кѣ̏д засѣ̏не тѣ̏кмимо на ве̏јће, па де̏немо ли̏сник.

веја̏лица / **вија̏лица** ж *вејавица, снежна вејавица, невреме*. – На овакву̏ веја̏лицу се не путу̏је; Кад је вија̏лица преко то̏ј се бр̏до не проо̏ди.

веја̏љћа / **веја̏р(к)а** ж *механичка наӣрава за одвајање жиӣа од ӣлеве, ӣрашине и уродица ӣомоћу веӣра, који се ст̄вара окреӣањем враӣила са ӣерајима*. – Има̏ло је и по нека веја̏љћа.

веја̏ње с **1.** *вејање жиӣа, чишћење жиӣа од ӣлеве и друге сиӣне нечистоће на веӣру*. – Ми̏ смо има̏ли веја̏рку, а дру̏ђи су веја̏ње праји̏ли на ве̏тар, с лопа̏ту; **2.** *ӣадање снега густо, уз веӣар*. – Неку̏ зи̏му веја̏ње по два-три дѣ̏на, па не мо̏ж да о̏диш по прти̏ну.

ве̏је (жито) несвр. *чисти жито на веӣру ӣриӣремајући га за мливо*. – Жи̏то ве̏јемо, па у вре̏чу, засте̏љамо и те̏рамо у водени̏цу.

ве̏јник м *надст̄решница од лиснаӣих грана, вењак, сеница*. – На Тресѝ-бабу ва̏шар, па напра̏јени ве̏јници.

вековно̏ прид. *ӣрајно, вечито*. – То̏ј ми је вековно̏, и цркве̏но и мртве̏но (о одећи).

вели̏ несвр. *каже*. – *Вели̏м* му: „Немо̏ј Ро̏де,“ ал не слу̏ша.

вели̏ја ж. *четвр̄таст̄а кришка сира*. – Ово̏ј си̏рење на вели̏је по̏ ску̏по пла̏чају на пи̏јац.

ве̏нци м мн. *десни (око зуба), брна*. – Ови̏ја ве̏нци окол зу̏би сви̏ се зацрви̏ли па болу̏.

венча̏лан, -лна, -лно *који се односи на венчање (о ӣрст̄ену)*. – Венча̏лни пр̏стен носи̏ла сьм сѣ̏мо кад по̏јдем у го̏сти и на̏-оро.

венча̏лни ку̏м м *кум који венчава, који је венчао (за разлику од крш̄теног кума, који је крст̄ио ӣринову)*. – Венча̏лни и кр̏штени ку̏м су из и̏сту ку̏ћу.

венчи́ло с *круна која се ставља на главу младима који се венчавају у цркви*. – Док не́маш венчи́ло на гла́ву не́маш те́рет, а кад то́ј ту́риш, одма́ те́рет (и кућа и работа, и муж, и деца).

венчува́ње с *венчавање*. – Венчува́ње кра́тко трајѝ, ал робѝја до́век.

венчу́је (**се**) несвр. *венчава (се)*. – Ку́м венчу́је; Венчува́ло се и у цр̀кву и у о̀пштину.

вењ̀ц м *венац цвећа, паприке, сушеног воћа и др*. – Пипе́р се осу́ши на вењ̀ц па зи́ме за пуне́ње.

вери́ђе ж плт. *јачи ланац који виси над огњиштем, вериге*. – Вери́ђе у̀баве, ко́ване, па о̀че да ји у̀зну за музе́ј, али не да̀домо.

вери́жњак м *мотка о којој висе вериге* [Може бити и јака гредица, која се назива пречник.]. – На вери́жњак зака̀чене вери́ђе.

верува́ње с *вера, веровање у другу особу (не и у религијском смислу), поверење*. – Било́ је верува́ње кад ти нећѝ нешто̀ ка̀же, ал сѣ̀г се затрло̀.

ве́сел, -а, -о *весео, радостан*. – Кад је добро̀, љу̀ђи су ве́сели, а кад је ло̀ше, не мо̀ж да бу̀ду ве́сели.

ве́селба ж *весеље, прослављање (свадба, слава)*. – Код њѝ је ве́селба, же́не си́на.

ве́сне се свр. *покрене се*. – Ве́сни се ма̀лко, немо̀ј си се укрути́л, ви́диш кво̀ љу̀ђи рабо̀те.

ве́т, -а, -о *избледео, олињао, остарио (о одећи); без укуса*. – Једе́м, али ми некако ве́то, не́ ми бла̀го.

вета̀је несвр. *бледи, стари, губи боју и свежину*. – Си́рење тре́бе да је у пресо̀л, да не вета̀је.

ветрѐје несвр. *ветри, испарава, губи јачину*. – Изветрѐл мо̀зак, па се ни́шта не се́чам кво̀ је било̀.

ве́трушка ж *птица из рода соколова, лети високо и кружи*. – Ве́трушка се уми́ри на не́бо па ко да стојѝ та̀м.

вечѐра ж *један од оброка у току дана* [У Бучуму оброци су *ручѣ̀к*, *обѐд*, *вечѐра* (по овом распореду је ручак кад се стока намири и треба да се крене на рад у пољу); за време славе ручак је централни оброк.]. – Мо̀ра да спре́мам вечѐру, и́мам копачѝ.

вечерува́ње с *вечеравање, вечера*. – Ба̀ш ни зате́че преко вечерува́ње.

вечеру́је несвр. *вечера, једе последњи оброк у дану*. – Вечѐрај, па лѐгај.

ве́ш, -та, -то *вешт*. – Кад не́ ве́ш, то̀ј о̀н не мо̀же да напра̀ји.

ве́штичина ж *ноћни лептир, лептирица*. – Ве́штичина но̀чу летѝ окол ла̀мпу.

ви́гањ м **1**. *ковачка радионица (обично циганска)*; **2.** фиг. *свака просторија претерано црна од дима*. – Окречѝ си та̀ј ви́гањ, несу̀ ти ру̀ђе отпа̀ле.

виде́ли се несвр. *свиће*. – Она́м се како нешто виде́ли, че савињу́је.

ви́дело с *лампа (на петролеј), светло уопште*. – Пали́ ви́дело па да вечѐрамо.

виде́ње с *виђење*. – Она́ се одала́, па сѣг дошли́ на виде́ње.

ви́је несвр. *завија, цвили*. – Ви́је ку́че, а то́ј не́ на добро́.

ви́ка несвр. *плаче (лије сузе) безгласно*. – Ви́ка дѣн-но́ч, о́чи јо исте́коше.

вика́ње с *плакање*; в. вика. – Надуле́ јо се о́чи од вика́ње.

ви́кот м в. *викање*. – Ви́кот, рова́ње, ви́кот, рова́ње, и тека́ сва́ђи дѣн.

ви́лес, -та, -то *чији су рогови у облику виле (о кози)*. – Коза́ длгњо́васта, па ви́лести ро́гови.

ви́лчи несвр. *скупља сено на навиљке; прави навиљке сена*. в. виљчи. – Ти́ сѣмо вилчи́, а ја́ чу да но́сим.

ви́љчи несвр. *скупља се на навиљке; в. вилчи*. – О́н у́баво ви́љчи се́но, о́дма да се де́не на сто́г.

ви́нес, -та, -то *розе боје, боје светлоцрвеног вина*. – Тела́ сѣм да бу́де а́лево, оно́ испа́де некако ви́несто.

ви́нка ж в. *вунија, левак*. – Има́ли смо широку́ ви́нку.

ви́ньав, -а, -о *црвенкасто, боје вина*; в. винес. – Треба́ло је да бу́де винљи́во, ал не́ у́баво испа́ло.

виња́га ж *високо подигнут и разгранат чокот винове лозе*. – Сади́ виња́гу, ал се о́суши.

ви́р м *већа количина воде на дубљем месту у реци или мирна вода која настаје после већих киша, бара*. – Из ви́р вода́ не оти́ца.

вира́је несвр. *успева, напредује*. – Овоњи́ла га вода́ (о расаду) па и́ч не вира́је.

ви́ри несвр. *гледа кроз мали отвор, гвири*. – Немо́ј да ви́риш оту́д него изла́зи на́поље.

ви́ри се несвр. *сакупља се нека течност*. – Ма́ло ту́ј уле́гнуто па се ви́ри вода́.

ви́сне свр. *повиси, висне*. – Остаре́ло, одрте́ло, ви́снули му подгу́шњаци.

височѣ́к, -чка, -чко *прилично висок*. – О́н је по́ височѣ́к.

виста́н м *врста сукње*. – Виста́н за до́бардан. [добѣ́р дѣ́н = леп дан, дан с лепим временом; добарда́н = поздрав; до́бардан = свечаник, празник]

вису́љћа ж *висуљак (украс на одећи)*. – Наврза́ла му неће вису́љће на ка́пу.

ви́тал м *витао у систему разбоја, ткања*. – На ви́тал мо́тамо пре́цу.

ви́тка ж *штапић (око 60–70 цм), на који се намотава дебља потка за ткање поњава*. – За чр̑ђе се ма́ње ви́је на ви́тће, а кад је нешто тѣ́нко, оно́ на це́вће.

ви́тлешка / **ви́тлушка** ж *засун, примитивни уређај за закључавање врата*. – Ле́су затва́рају с ви́тлешку.

виџува́ње с *виђање*. – Не́ ми до виџува́ње с ње́г, до́ста ме је ојади́л.

виџу́је несвр. *виђа*. – Виџу́јемо се че́сто.

вишти́ несвр. *вришти, њишти*. – Ко́њ вишти́, а о́н га би́је.

ви́шће прил. *мало више, вишке*. – Ту́ри му ви́шће, да и́ма и за вече́ру.

влаканце́ с *длачица*. – Виде́л влаканце́ у си́рење и сѣг не́че да једе́.

влаче́г м **1.** *врсте саона које помажу да се отегне основа при навијању за ткање*. – На влаче́г ту́римо ка́мен, ел се́дне неко дете́ па га во́зимо; **2.** *подуже рачвасто дрво за превлачење сена у виду пласта*. – Ово́ј смо све́ превле́кли на влаче́г.

вла́чи несвр. *вуче, тегли*. – Вла́чи гра́ње за о́гањ.

вла́чи се несвр. *вуче се;* фиг. *отеже са радом или ходом*. – Пожу́ри, немо́ј се вла́чиш ко пребі́јена ма́чка.

влачопе́та ж пеј. *неуредна особа, непритегнуте одеће и обуће*. – Влачопе́та све́ носи́ разврцани опѣнци.

воденѣ́ц м *врста крушке, водењача*. – Уваті́л га Жи́ка у воденці́.

Води́це ж плт. *Богојављење*. – За Води́це ва́римо пити́је.

водурља́в, -а, -о *расквашен*. – Ћи́ша се не мању́је, па це́ла авли́ја водурља́ва.

водурља́во прил. *влажно (време)*. – Ду́нул ју́г, па се свуде́ напари́ло водурља́во.

во́жња ж *превоз неким саобраћајним средством*. – Тре́бе да пого́димо во́жњу за сва́тови.

возе́ње с *довожење и одвожење каквог терета*. – Преко́-зиме возе́ње ђу́бре, да се ђу́бре извезе́ и да се гове́да изведу́ из шта́лу.

возни́к м *буре средње величине, које може да се товари на кола*. – И́мамо возни́к, па у ње́га ту́рамо сли́ве за рећи́ју.

воле́ње с *вољење, љубав*. – Сети́ се за њи́но воле́ње.

во́ља ж *жеља*. – Не́ ми во́ља за ни́шта, ни́шта ми се не једе́.

во́љан, -љна, -љно *сагласан, има воље*. – Ако си во́љан, да пра́јимо паза́р.

во́нка ж рет. *левак*; в. вунија. – И́мамо во́нку, и́мамо.

во́чка ж *осушени плод воћке*. – Во́чће ни́жемо од ја́буку, кру́шку, ду́њу, па се то́ј осу́ши, па зи́ме ва́римо ча́ј.

во́штина / **вошти́на** ж *остаци пчелињег сећа кад се из њега изврца мед*. – Ишли́ су восковарци́је па откупљу́ју вошти́ну.

вр́ м *врх*. –Ква́ да је го́дина, до Ђу́рђовден, зелени́ло иско́чи на вр́ пла́нину.

вра́ м *куп сабраног жита на гумну, пошто се подигне слама*. – Жито на вра́, за веја́ње, али у ње́га сва́шта: пр̏с и пле́ва, о́сје и ру́сје, уро́дица.

врабѣ́ц / **врапѣ́ц** м *врабац*. – Мр̏шав ко врабѣ́ц; Врапѣ́ц кра́дне од пи́личи кад се ра́не.

врагови́т, -а, -о *несташан, ђаволаст*. – Била́ је мло́го врагови́та, па куде́ и́де све́ се смеје́.

вража́ње с *врачање*. – Она́ је сас вража́ње зараџува́ла па́ре.

вра́же несвр. *врача, баје*; фиг. *лаже*. – О́н јо све́ вра́же, вра́же, док ју прева́ри.

вра́њ м *већи отвор на буретy са горње стране*. – На бѣ́чву и́ма вра́њ, а на бу́ре че́п.

вра́ска несвр. *пуцкета*. – Церо́вина вра́ска у шпо́рет.

врати́ка ж *врста корова*. – У жи́то мло́го ни́кла врати́ка; Од врати́ку се меши́на пореме́ти.

врачалѣ́ц м *који се бави врачањем, врач*. – Бо́рко не би́л врачалѣ́ц, о́н је лечи́л с тра́ве.

вра́че / **вра́ча** несвр. *враже, прориче судбину*. – Ку́ме, да ти вра́чам.

вра́чка ж *врачара*. – Баба-Здра́вка је била́ вра́чка.

врашѣ́к м *дем. од вра; гомилица*. – Збѝра трошѝне на врашѣ́к, па на дла́н па ји изеде́.

врбарѣ́ц м мн. врбарци́, *нека ситна птичица, борави поред реке, потока*. – Врбарци́ по́ ма́ли од врапца́.

врбо́вина ж *врбово дрво, врбена дрвна маса*. – Врбо́вина сла́бо гори́.

врбопу́ц м **1.** фиг. *пролеће*; **2.** *пролећни занос младежи*. – Кад ји ува́ти врбопу́ц, не мо́ж се ска́де на једно́ ме́сто.

вр̏ве несвр. *иду један за другим (као мрави, нема једнине)*. – У сва́ћи четвртѣ́к сѣ́мо вр̏ве уз Вр̏лу стра́ну за у Сврљи́г.

врве́ње с *пролажење, ходање у колони, ходање више пута истим путем, истом стазом*. – Угази́ше ми лива́ду од врве́ње та́м – ова́м.

вр̏вина ж *стаза, путања*. – Не пра́ј вр̏вину по тра́ву, не мрси́ ју.

вр̏виште с *место преко кога пролази више путања, угажено земљиште*. – Напрајѝли ми вр̏виште преко граді́ну.

врво́ња ж *стазица*, *врвина*, *узан простор, стешњена њива, башта и сл*. – Делѝли има́ње, делѝли, па оста́ла њи́ва ко врво́ња; Проодѝли пу́тници од ауто́бус, па ми проз граді́ну напрајѝли врво́њу.

вр̏ворица ж *каменито место, тешко за обраду, граотак, место које се осипа, сипар*. – По вр̏ворицу плу́г сѣ́мо дрдр̏че.

вр̏га ж *раница на кожи, бубуљица*. – Ди́гле му се вр̏ђе по́-уста.

вргуља́нка ж *шареница*. – Вута́рка вргуља́нка.

вргу́љћа ж *шарка на ткани или плетенини*. – Изатка́ла нећи ћили́м на вргу́љће.

вр̏да несвр. *избегава посао или тражени одговор*; в. измрцује. – Мло́го нешто́ вр̏да, не рабо́ти му се.

врда́ч м *врдалама, непоуздан човек*. – Врда́ч, не́ма си́гуран ре́ч од ње́га.

врди́ несвр. *иде брзо, иде као да вуди, зуји од брзине*. – О́н не и́де ко чове́к, него врди́ кад по́јде.

вре́ва ж **1.** *говор, говорна особина*. – Таква́ им вре́ва; **2.** *разговор, жагор, галама*. – Где и́ма љу́ди, и́ма и вре́ва; Чу́ се вре́ва, и ете́, појави́ше се; Два дѣ́на вре́ва, да те узглу́ши; **3.** *трач, оговарање, лош глас*. – Кад по́јде вре́ва од некога́, не мо́ж се заста́ји.

вре́ви несвр. *говори*. – Вреви́ла сьм, не́ да несѣ́м, ал не слу́ша; Вре́в му и ти́.

вревљи́в, -а, -о *говорљив, разговорљив*. – Неко́ вревљи́во, ал неко́ ко да је му́таво (о детету, чељадету).

вредни́ло с *вредноћа, радиност*; в. вредноча. – Ца́бе јо вредни́ло кад ју прети́ца чуди́ло.

вредно́ча ж *вредноћа, радиност*; в. вреднило. – Од вредночу́ се не́ ни́кој разболе́л.

вре́жа ж *лоза тикве, лубенице, диње, парадајза*. – Отишла́ вре́жа у њо́јну лива́ду, а она́ узе́ла па ми обра́ла ти́кву.

вретена́р м *мајстор за вретена и продавац вретена* [У Бучуму вретена су доносили Цигани, који су с пуним торбама разних вретена обилазили села и продавали их, најчешће кроз размену за храну.] – Вретена́р је доди́л из Тимо́чко.

вре́ча ж *врећа, суд мутавџијске израде од кострети, која захвата тежину жита преко 70 кг.* [Мање од вече је *вречка* (50–60 кг), а још мање, које се може носити на леђима је *бреме*. Овакав суд, ако није од кострети је *џак* (в.).] – Ми́ смо има́ли вре́че, ал се поцепи́ше.

врждѝ несвр. *зврчи, зуји*. – Кад стр̏шељ полети́, о́н сѣ́мо врждѝ.

врждѝна ж аугм. *грана, неокресана мотка, тојага*. – Узни́ једну́ врждѝну, па му испра́ј грби́ну.

вр̏же свр. *веже*. – Кад овца́ повре́ди но́гу, напра́је се две́ леско́ве ле́твице па се нога́ вр̏же.

вр̏жица ж *дем. од врга*. – Све́ му по ру́ће вр̏жице, како боћи́ње.

вр̏з предл. *над, преко*. – Сви́ врз ме́не, и у́баво чу́ кад пу́че нога́.

вр̏зан, -а, -о *везан*. – Ње́га и вр̏зано ку́че и́ма да уда́ви.

врза́ч м *радник на жетви чији је задатак да везује жито у снопове*; в. врзувач. – Врза́ч се ви́ше пла́ча него жетва́р.

врзогла́вка ж *танка и мања марама којом жене повезују косу, носи се испод мараме*. – Кад и́маш врзогла́вку, коса́ се не расту́ра.

врзува́ч м *в. врзач*. – Једну го́дину врзува́ч ни је би́л Ми́ле Ја́нков.

врли́на ж *обешена мотка за сушење меса, веша и за ветрење постељине*. – Доста́ тура́ на ту́ј врли́ну, це стро́ши.

вр̏ља несвр. *баца*. – Мо̏ћа је би́л на́јвисок, па су га узима́ли да вр̏ља сла́му на кама́ру.

вр̏љав, -а, -о *разрок*. – У̏баво дево́јче, сѣмо мѣлко ко да је вр̏љаво.

врља́к м *кршевито и непроходно тле, врло место, узбрдица*. – Њи́ва на врља́к, па се сва́ку го́дину одору́је по једна брازда́.

врља́ње с *бацање*. – О́н врља́л сно́пје на дре́ш, па се у то́ј врља́ње соплете́ и набоде́ на вилу́.

врнду́па ж *лењивица, погрд. дебелгуза*, уп. изврндупи се. – Поспи́ ми, поспи́, врнду́по, три́ста ти кр̏пе на ду́пе. (шаљ. нар. п.)

врнду́пи се несвр. *претерано се гоји, дебља се од нерада и лагодног живота*. – Седи́ и врнду́пи се, а дру́ђи д-и́де по њи́ве.

вр̏не свр. *врати*. – Врну́л сьм му ду́г, а о́н га побаше́л.

вр̏с м непром. *исто годиште, вршњак*. – О́н не́ мо́ј вр̏с, ста́р је.

вр̏ска несвр. *тешко говори поједине гласове, нпр. глас р*. – Вр̏ска кад вре́ви.

врсни́к м *особа исте године рођења, исто годиште*. – Врсници́ су кад су и́сте го́дине, а испи́сници кад и́сту го́дин и́ду у во́јску.

врсни́ца ж *в. врсник*. – С њу́ смо биле́ врсни́це.

вр̏та несвр. *враћа некоме нешто*. – Вр̏тај му та́ј ду́г да те не ла́је.

вр̏та се несвр. *враћа се*. – И́де – вр̏та се, и́де – вр̏та се, не зна́је ни куде́ и́де.

врта́љче с *стакленце (боца) за ракију од ¼ литре*. – О́н си попи́је врта́љче одједа́мпут.

врти́гуз м *немирно дете*. – Миру́ј, пра́ви си врти́гуз.

вр̏тка несвр. *упреда*. – Врткала сам модро́ и црвено́ па у̏баво испа́де.

вр̏ткало с *дрвена направа за упредање*. – Од клу́вче на вр̏ткало, па се вр̏тка (о прећи).

вртогла́в, -а, -о *ненормалан, непредвидивог понашања*. – Ова́ј овца́ мо́ра да је вртогла́ва.

врту́нка ж *вихор, ветар који дува у круг*. – Кад га ува́ти врту́нка, па га однесе́ преко пло́т (о простртом вешу).

врца́ ж *канап од козје длаке (за опанке)*. – Црне́ вр̏це од козу́, а опѣнци од свињу́.

вр̏цка ж пеј. *жена која при ходу врти или извија струком, кокета*; в. врцла. – Ѝде вр̏цка, пошла̀ је на ва̏шар.

врцка̀ње с *врћење телом у ходу*. – Болѝ ју грбѝна од врцка̀ње, а не̏ од копа̀ње.

вр̏цла ж *в. врцка*. – Вр̏цло је̏дна, смирѝ се мѣ̀лко.

вр̏цне се свр. *нагло се окрене, тргне се, пожури*. – Вр̏цни се мѣ̀лко, немо̀ј си се укрутѝл.

вр̏ч м *ћуп, врчва (в.)*. – Вр̏ч је по̀ ма̀ло од вр̏чву.

вр̏чва ж *велики ћуп за туршију*. – Тура̀ли смо туршѝју и у вр̏чву и у чебѣ̀р, кад се ро̀ди ѝма за о̀бе.

врчѝца[1] ж *дем. од врца*. – Осу̀чемо врчѝцу, па проз расто̀пен во̀сак и тека̀ пра̀јимо све̏че.

врчѝца[2] ж *низ, колона*. – Кад ђа̀ци ѝду по сне̏г, онѝ по пртѝну па све̏ на врчѝцу.

врчо̀љине пеј. *покидане и упрљане врце (врвце, врпце) којима се везују опанци уз ноге*. – И ове̏ј се врчо̀љине пођину̀ше.

вр̏шник м *поклопац за цревуљу, сач*; в. вршњак. – Пе̏кли смо ја̀гње под вр̏шник.

вр̏шњак м *в. вршник*. – Вр̏шњак ми прогоре̏л.

вршѣ̀к м *врх нечега*. – Турѝ му, бре̏, (о соли) на вршѣ̀к на ложѝцу, ал сам га пресолѝла.

ву̀дало с *дечја играчка од дрвене дашчице ширине око 5 цм, са две рупице у средини кроз које се провуче бескрајни канап и када се канап усуче, растезањем се дашчица окреће при чему се чује*. – Прајѝли смо ву̀дало, да вудимо̀.

вудѝ несвр. *зуји, брунда*; в. гуди. – Прајѝли смо ву̀дала, дашчѝца на кана̀п, па кад га завртѝш, оно вудѝ.

вуду̀љ м прек. *немирко, који стално трчкара тамо-овамо, вуди с једног места на друго*. – Вуду̀ље, смирѝ се, ч-те бѝјем!

ву̀ждало с *несигуран човек, мувало, човек који избегава обавезе*. – Ра̀де је бѣш ву̀ждало.

вуждѝ несвр. *гуди, јечи (о ветру)*. – Вуждѝ ве̏тар у Мѝлићово бра̀ниште, ме̏ња се вре̏ме.

ву̀ждура ж *храна за свиње од комина и мекиња (ова реч чула се у суседном селу Бурдиму)*. – У комѝну се ту̀ре ма̀лко трѝце, па свиња̀ једе̏ ту̀ј ву̀ждуру.

вуза̀љ̏ћа ж *клизавица, квасно или залеђено тле*. – Це̏л дѣ̀н на вуза̀љ̏ћу, це̏пи и опѣ̀нци и панталѝне.

ву̀зга се несвр. *клиза се*. – Та̀м је (о детету), на вуза̀љ̏ћу, ву̀зга се.

вузга́ње с *клизање (на пӯту)*. – Па́зи како́ о́диш, големо́ се вузга́ње напрајѝло.

ву́зне свр. *удари шта̄пом*. – Кад га ву́зну преко грбѝну, ова́ј ума́лко што не па́де.

ву́зне се свр. *оклизне се*. – Вузну́ се и па́до.

вуја́ра ж *широко свердло за бушење главчина на колима, и врања на бачвама*. – Тана́сова вуја́ра бе́ше негде́ по по́друм.

вунѝја ж *левак; в. вонка*. – С вунѝју точѝ, да ти не ка́пе.

ву́рда ж *сир од про̄куване сурӯтке*. – Кад ва́римо сѝрутку, некада́ изва́димо ву́рду за пржѐње, а некада́ нѐ, него дро́бимо с ле́б.

вурѝ несв. *дува (слабо) на за̄твореном про̄сто̄ру или вра̄тима*. – Пѐнцери араба́т, па вурѝ на све стра́не.

ву́рка ж *врста про̄преслице за по̄весма, од шта̄пића који образују мрежасти ва̄њак око дршке*. – Повѐсма на ву́рку предѐмо, па у ву́рку се ту́ри лѐшник, да гро́мка кад се обр̑та.

ву́та ж *вӯтарка (в.), дугачка вунена сукња од дебљег, по̄нијег сукна*. – Бѐше добра́ ву́та, ама се по́цепи.

вута́рка ж *дугачка вунена сукња од та̄њег пла̄тна*; уп. вута. – Вута́рће смо си са́ме тка́ле.

вућу́м м *тра̄ч, неистӣна, лажна вестӣ*; в. лав. – Сѣмо ѝде по село́ и расту́ра вућумѝ.

вућума́ш м *онај ко воли да оговара, тра̄чар, оговарач, који пре̄носи селом вућуми (в.)*. – Поста́ло ћитнѝца и вућума́ш.

ву́ца пла́мен несвр. *избија пламен у кратким пра̄меновима, букти*. – Кад ѝма до́бар комѝн, оно сѣмо ву́ца пла́мен.

ву́цка несвр. *често улази и излази*. – Сѣмо ву́цкају на́поље, па ми ла́де со́бу.

ву́цкало с *немирно дете које се не држи на једном месту*. – Тѝ, ву́цкало, се́ди ма́лко.

ву́цна ж *женска особа која не мирује на једном месту него се непре̄стано креће*. – Ву́цно, морѝ, заста́ни ма́лко на једно́ ме́сто.

ву́цне свр. *брзо уђе или изађе*. – Ја́ ју́рну мачка́, ал о́н *ву́цну* и уте́че.

ву́че несвр. *вуче, мери (о канта̄ру с те̄гом)*. – Вуче́ у гла́ву 50 ћѝла.

вѣздѝн / **вѣ̑здьн** прил. *целог дана, по̄ цео дан*. – Вѣ̑здьн на́поље, па се смр̑зо.

вѣшка́ ж *вашка*. – Вѣшку́ несѣм виде́л, ал виде́л сѣм гњѝде.

вѣ̑шља м *вашљивко, вашљивац*. – У шко́лу га о́дма прозову́ вѣ̑шља, а о́н рове́ (плаче), па ни учѝтељ ѝзбрука (= изгрди).

Г

гавга́љ м *вук у причи, као неки црни ђаво*. – И́ма да га ју́ри гавга́љ.

гаве́ља несвр. *котрља, тешко хода, тешко жваће*. – Кра́ва изгуби́ла зу́би па кад ува́ти коренче́ (= мали клип кукуруза), сѣмо га гаве́ља по́-уста; Не мо́ж га сажва́ка па га гаве́ља по́-уста.

гагри́ца ж *жижак у житу и зрнастим плодовима, паразит*. – Гагри́ца напа́да бо́б, ле́чу, васу́љ.

гагу́че несвр. *гугуће; фиг. говори гугутаво*. – Бе́ниша оперса́л гр̥ло, па сѣмо гагу́че.

га́д[1] м *неваљалац, покваренак, одвратан човек*. – Не́ма по голе́м га́д од ње́га.

гад[2] м *гамад*. – Кад штро́је пра́се на же́гу, па ува́ти га́д, напа́дну га цр̥вје, о́че да га умо́ре.

гади́на ж/м *в. гад*[1]. – То́ је гади́на чове́к, не́-зна ре́д ни́какав.

га́дина ж фиг. *тајно име за змију*. – Она́ј га́дина сѣмо шу́мну покре моје́ но́ђе, кад про́вужда, ума́лко не па́до о́д-стра.

гадљи́в, -а, -о *осетљива особа (на околину и јело)*. – Немо́ј то́ј да ви́ди Сте́фан, на све́ је гадљи́в.

газде́је несвр. *постаје богат, богати се*. – Не газде́је се одједа́мпут.

газдинлѣ́к м *богатство, имање, иметак, газдинство, газдалук*. – Бађа́в му газдинлѣ́к, кад не́ма здра́вље ни сре́ћу.

га́здинсћи[1], -ска, -ско *који припада газди*. – Га́здинска ће́рка, мо́же јо се.

га́здинсћи[2] прил. *на начин како то ради газда, богаташ*. – Куде́ и́де, о́н га́здинсћи, преме́њен, ди́гне гла́ву па не ви́ди ни́куга.

гајда́р м *свирач на гајдама*. – Гајда́р је би́л Бо́шко Ци́ганин, а свири́л је и Миле́н Ови́љћин.

гајдени́ца / **гајдуни́ца** ж *део на гајдама у коме се налази писак, свирала, свирала од сирове или суве сламке*. – Деда-Жи́вко зачѣ́с од р̥ж напра́ји гајдени́цу.

гајдени́ште с *дрвена цев, углављена у мешину гајда (са гајденицом)*. – Гајдени́ште, то́ј на га́јде де́л.

га́латан, -тна, -тно *нечист, упогањен, ружан*. – Како́ да га цу́кнеш (= пољубиш) кад је онакѣ́в га́латан; Пра́ла пе́лене па јо га́латне ру́ђе.

галате́ње с *говорење ружних и поганих речи, вређање, грђење*. – Кад по́чну, галате́ње не престању́је.

гала́ти несвр. **1.** *прља, гади*. – Не ди́рај то́ј (пепељару), то́ј гала́ти (речени детету); **2.** *загађује, изговара ружне речи, ружи*. – Не ди́рај га да те не гала́ти.

га́латно прил. *лоше, ружно*. – Он вре́ви мло́го га́латно.

гами́ла ж *гомила, мноштво*. – Пред ње́г па́ре, гами́ла.

гарва́н м *гавран*. – Гарвањи́ су и́сто црни́.

гаре́з м у изр. **на гаре́з** *срдито, злобно*. – Све́ вре́ви на гаре́з.

гари́ја ж *кулук, рад више људи на истом послу*. – Некада́ има́ло гари́ја, наре́ди се па по́ју љу́ђи и опра́је пу́т, а сѣг не́ма ко́ј да по́јде.

га́с м *петролеј за осветљење*. – Било́ ћу́пче на га́с и сѣмо док се вече́ра, по́сле преде́мо у́тавнин.

гаса́рче с *лимена посуда са фитиљем (на петролеј)*; в. ћупче. – Све́ти гаса́рче и сѣмо док вече́рамо.

га́сне несвр. *гаси се, нестаје*. – Ми и́демо, оно́ га́сну sве́зде и сѣвне.

га́че ж плт. *панталоне, гаће*. – От пре́тено смо тка́ли и га́че.

гаче́с, -та, -то *живина са перјем на ногама*. – И́ма једно пи́ле гаче́сто.

га́чће плт. *ракља на руди воловских кола, део руде уграђен у предњи трап запрежних кола*. – Строши́ла се једна стру́ка у га́чће, па мо́ра да се заме́ни.

га́ца несвр. *гађа, циља, стреља*. – У́зам га́ца, у но́с би́је (заг. *прдеж*).

гви́нт м *шраф*. – Ко́ла и́мају гви́нтови па се све́ до́бро зате́гне.

глава́чћи прил. *главом*. – Уда́ри га глава́чћи, та га расту́ри.

гла́вес, -та, -то *главати*. – Гла́весто ја́гње, не́ у́баво да оста́не за овна́.

глави́на ж *део точка који држи спице, главчина*. – Проз глави́ну иде осави́на.

глави́чка ж *мала главица (лука)*. – Има́ло би нека глави́чка, ама га нешто́ у́би па не́ма ни́шта.

главни́к[1] м *коњски оглав*. – Главни́к, то́ј нећи каи́ш на коња́, ал не́- знам.

главни́к[2] м *главни, средњи обруч на бурету, бачви*. – Кад и́рсне главни́к, све́ се исто́чи коми́на.

главња́ ж *угарак, недогорело дрво које још жари*. – Запре́чем главњу́, та кад се ди́гнем да и́мам о́гањ.

главњи́ца ж *житни паразит (даје црну боју)*. – Главњи́цу и́ма жи́то па ле́б цр̀н; Кад мому́рза и́ма главњи́цу, оно нарасте́ нешто́ црно́ ко ша́ка.

главњи́чав, -а, -о *заражен главњицом*. – Ову́ј го́дин ми главњи́чаво жи́то, не́ за се́ме.

главо́ња ж *главица неких биљака које имају цвет као чахуру*. – Маџу́н (= мак) и́ма на вр̀ такво́ ко главо́њу па кад се сасу́ши се́ме оно гро́ма.

главура́т, -а, -о *особа са великом главом*. – О́н главура́т па кад му плете́м еле́че, мо́ра да оста́јим по́ широко́.

главчи́на ж *део запрежних кола кроз који пролази осовина*. – У главчи́ну и́ма неко желе́зо, це́в, па проз ње́га и́де осави́на.

гла́дан, -на, -но *тање од рупе за коју је намењено*. – Овде́ ти гла́дно (о рупи на оплену санки), мо́ра да ту́риш забо́јник.

гладне́је се несвр. *гладни се*. – Од качема́к се о́дма гладне́је.

гладосу́је несвр. *гладује*. – Како́ живи́? Гладосу́је, ете́ како́ живи́.

гладо́ше свр. *изнемогне од глади*. – Кад гладо́шем, не мо́г да рабо́тим ни́шта.

гла́си се свр. *да глас од себе, јави се, одазове се, огласи се*. – Ми́ се тре́беше гла́симо.

гласни́к м *сиоредни, вертикални отвор пећине*. – Сва̏ћи пе́ч и́ма гласни́к; Појури́ли ји партиза́ни, а они́ уте́кли проз гласни́к.

гла́ша несвр. *гласа*. – Гла́ша се у не́дељу; Баба-Драђи́ја кад се глаша́ло с ку́глице, она́ си поне́ла ку́глицу па ју врљи́ла у пото́к.

гле́тав, -а, -о *гњецав, жилав, са доста воде*. – Ле́б ми оста́л некако гле́тав; Гле́таво копа́ње се те́шко ко́па.

гле́тка нсвр. *гледуцка, погледа*. – Отво́ри о́чи (беба), па гле́тка кам ме́не.

гле́ц м *глеђ, глазура*. – Па́де ми ше́рпа и о́љуска се гле́ц на две ме́сти.

глецо́сан, -а, -о *глеђосан*. – Тести́ја глецо́сана, па шарена́.

гл̑ка ж *гука, израслина*. – У гри́вну ми се ди́же ме́ка глка́.

гл̑кав, -а, -о *који је гукав*. – Не́ сака́то (девојче) сѣмо гл̑каво мѣлко у ру́ку, а они́ га огова́рају.

гл̑не свр. *прогута*. – Глну́, бре́, једа́н гл̑т, а оно́ ми за̏лете у душни́к.

гло́ба ж *казна*. – Кад те пољак ува́ти у што́ту, гло́ба ти не ђи́не, ако је о́н сводо́к, то́ј се ва́жи.

глобље́ва несвр. *глоби, кажњава*. – Па́зи како ва́рдиш сто́ку, а не́ да ме глобље́вају по село́.

глого́в, -а, -о *оно што потиче од глога или припада глогу*. – О́н прода́ва глого́в ме́д, а где́ ли га че́ле на́ју, ко́ј зна́је.

глођи́нка ж *плод глога*; в. глођиња. – По две-три глођи́ње свари́, па пи́ од ср̑це.

глођи́ња ж *глогиња, плод глога*. – Нећи́ веле́ лекови́те црвене́ глођи́ње, нећи́ црне́, ал црне́ по́ бла̏ђе.

гло́же се несвр. *стално се свађају, препиру се*. – Ста́лно се гло́же (деца) па се и поби́ју.

гломоту́ран, -а, -о *велик, већи од очекиваних димензија, нешто гломазно, кабасто, незгодно за ношење*. – Све́ му дре́је гломоту́рне.

гломота́р м *лимено звоно које носе овце*. – Гломота́р по́ дебе́ло гро́ма.

гло́не свр. *пипне, проба, с муком једе*. – Не́, не мо́г да гло́нем на то́ј је́дење.

глота́ ж *прљавштина, нечистоћа, уродица, коров*. – Жи́то увати́ла нека глота́, па се не мо́ж очи́сти.

гло́тан, -тна, -тно *који има кукоља (о житу), нечист*. – Гло́тно жи́то, травуља́во.

гло́цне свр. фиг. *узме мало да једе (да презалогаји)*. – Гло́цни ма́лко са зу́б, па а̏јде.

гло́ци несв. *гризе, скида месо од костӣју, глође костӣ; фиг. задева, опада, дира*. – Немо́ј ме гло́ци̑ш сва̏ћи дн̑.

гл̑т м *гӯтљај*; в. глтољак. – На́ш Бра́нко је врев̏ил: кад пи̏је во́ду, гл̑тољак, а кад пи̏је ређи̏ју, оно гл̑т, или гу́ша.

гл̑та несвр. *гӯта*. – Пло́вка гл̑та це̏ла зр̑на, она̀ не̏ма зу́би да ји жва̀ка.

гл̑тољак м *в. глт̄*. – Оста̀ло за једа̀н гл̑тољак ређи̏ја, ја̀ узе̏ да си нама̀жем кл̑к, а о̀н се на̀љути.

глу́вча м *глув човек, глуваћ*. – Глу́вча две̏ чу́је.

глу́мес, -та, -то *дрво са изразито густо̄м крошњом*. – Једно̀ глу́место др̑во бе̏ше на де̏л, па мло́го у̏баво.

глу́ми се несвр. *гомила се*. – Глу́ме се о̀блаци, ако даде̏ Бо̀г ћи̏шу.

глу́мка ж *гомилица*. – Оста̀ло ми једна глу́мка ву́на да ју увла̀чим.

гл̑ч м *бука, плач, вика, врева, потмула граја*. – Испуни̏ла се со̀ба с гл̑ч, па ни̏кој ни̏кога не чу́је.

глчи̏ несвр. *галами, прави буку, лоше свира*. – Ло̀ш му дуду́к па сѣ̀мо глчи̏.

гљеждѐве м мн. *врста примитивне браве, од двеју летвица које једна у другу упадају* (реч је из села Топли дол под Миџором).

гме̏чи несвр. *набија, сабија*. – Не̏ма муља̀чу него гме̏чи гро̀зје с ру̏ђе да пра̀ји вино̀.

гму́ца ж *гужва, ток, грудва, гврга*. – Изра̀сла му нека̀ гму́ца под бра̀ду.

гња̀са несвр. пеј. *једе неристојно*. – Гња̀са па с о̀бе ру̏ђе гу́ра у у̏ста.

гња̀ше несвр. *в. гњаса*. – Гња̀ше до пла̀дне, а ра̀бота га че̏ка.

гње̏ва се *растужује се*. – Немо́ј га гње̏ваш, оно̀ че поболи̏, поболи̏, па че ма̀не.

гње̏ван, -вна, -вно *растужен, ожалошћен*. – Кад си ја̀ појдо̀, о̀н гње̏ван оста̀де.

гње̏ви несвр. *чини кога сетним, тужним*. – Немо́ј да љ̑жеш дете̏то и да га гње̏виш.

гње̏ждав, -а, -о *недопечен (о хлебу)*. в. гњетав и гњецав. – Пе̏ко га, ал оста̀л гње̏ждав.

гње̏здало с *гнездо*; в. гњездо. – Кад опа̀дне ли̏с од др̑вја, свуде̏ се ви̏де гње̏здала од ти̏чичи.

гње̏зди се несвр. прек. *намешта се дуго кад седа, као што се кокошка намешта у гнезду кад треба да снесе јаје*. – Пожу́ри, немо́ј се гње̏здиш вѣ̀здн̑ уз аста̀лат.

гњездо̀ с *в. гњездало*. – На̀ше коко̀шће но̀се у гњездо̀.

гње̏тав, -а, -о *в. гњеждав*. – Оста̀де ми гње̏тав ле̏б.

гњете́ несвр. *гура, угурава, меће*. – Што́ ли гњете́ ру́ће по це́пови, по́цепи си све́ панталóне.

гњете́ се несвр. *гура се, угурава се у масу људи*. – Гњете́ се где́ му неје́ ме́сто.

гње́цав, -а, -о *в. гњеждав*. – Кад је те́сто гње́цаво, ле́б је без шу́пће.

гњи́л, -а, -о *ӣрезрело, следећи сӣадијум воћа од зрења ка ӣруљењу*. – Кад је гњила́ (о крушки), мо́ж ју једе́ш, она́к ни́како.

го́ванъ м *врсӣа корова, серуша*. – Кад по́јдем од копа́ње, набере́м го́ваньа за сви́ње.

говељи́ше несвр. *ӣреӣура залогај ӣо усӣима не могући да га сажваће*. – Не́ма зу́би па говељи́ше кру́шку, говељи́ше, па ју испљу́је.

годе́је несвр. *насӣоји, угађа*. – Годеја́, годе́ до́ле да га запо́сле.[Оба су облика у употреби, зато овде у истој реченици као редупликација. Облик *годи* као да има и значење ‘допада ми се, одговара ми’: – Не годи́ ми се што тека́ рабо́ти.]

годишња́к м **1.** *једногодишње деӣе, годињак*; **2.** *особа исӣог годишӣа с неким, исӣогодац, исӣисник*. – Ми́ смо годишња́ци.

годи́шњина ж *годишњи доходак, урадак, беријеӣ*. – Па́зим на сва́ко зр̏но, то́ј ми је годи́шњина.

годишњу́је несвр. *ӣроводи године; ирон. ӣредуго седи на једном месӣу*. – О́н кад негде́ отиде́, о́н та́м годишњу́је.

го́л, -а́, -о́ *го, неодевен*. – Го́л и гла́дан, и то́ј ми је живо́т.

голе́ма вече́ра ж *време касне вечери, на осредини између мрака и ӣоноћи*. – Кад би́ куде голе́му вече́ру, ми́ се спре́мамо да ле́гамо, и ете́ га о́н на вра́та.

голе́ми го́сти м *ӣрви госӣи младој (две недеље ӣосле удаје)*. – Голе́ми го́сти су ма́њи бро́ј од сва́тови, то́ј кад пр̏ви пу́т по сва́дбу неве́стина ро́днина до́ди код младоже́њу.

голова́р м *ӣосна ӣоӣара од сувог хлеба с нешӣо мало алеве ӣаӣрике*. – Надро́биш ле́б у студену́ во́ду, кад не́ма же́шка, и то́ је голова́р.

гологла́вник м *ӣроја с коӣривама*. – Кад у гологла́вник ту́риш ја́јца, напра́јиш јајчени́к.

гологу́з м подруг. *сиромашак који нема ни за ӣрисӣојно одело*. – Сви́ смо ми́ овде́ гологу́зи.

гологу́за ж **1.** *разголићена женска особа*; в. гологуз. – Покри́ се, гологу́зо; **2.** *врсӣа коровске биљке која обично расӣе у жиӣу*.

голоши́јес, -та, -то *головраӣ (кокош), кокошка без ӣеради ӣо враӣу*. – Проне́ла ни она́ј голоши́јестана коко́чица.

го́ља м *сиромашак*. – Од го́љу капу́т не мо́ж да у́знеш.

гољишта́р м *пшиче које још нема перја*. – Испа́ло из гњездо́, ама још гољишта́р.

го́љча м пеј. *сиромах, сиромашак*. – Ћу́ти, го́љчо је́дан, с кво́ це ти́ пова́лиш.

Горе́шњак м *слава Св. Арханђела Михаила (26. јул)*. – На́м су лити́је на Горе́шњак.

горе́шњаци м мн. *врели дани између Светог Аранђела (26. јул) и Светог Илије (2. август)*. – Преко горе́шњаци не пере́мо.

горо́ми се несвр. *ломата се, скита*. – Горо́ми се, па по́сле и то́ј и́ма да ми́не.

гору́во прил. *са осећајем горушице*. – Од зелене́ кру́шће ва́та уско́мина, а од љу́то ми гору́во.

гору́н м *врста храста*. – Гору́н, це́р и грани́ца су хра́ст, али је гору́н пра́в и ма́зан.

горуши́ца ж *киселина (у грлу)*. – Ми казу́јемо гору́во, а нећи́: горуши́ца.

горчеља́к м пеј. *нешто што је непријатно, горко*. – Не пи́ј више ти́ја горчеља́к (о пелину), не́че те изле́чи.

горчељи́в, -а, -о *до извесне мере горко*. – Горчељи́во (о сирћету), ал че поми́не.

госте́ње с *гошћење, уживање у храни и пићу*. – Не бежа́л ни́кад од госте́ње, а од ра́боту мо́ж да је.

гостува́ње с *гостовање, боравак у гостима*. – На́праји се гостува́ње три́ дѣ́на.

готва́ја ж *жена која о сахрани или неком подушју готови јела*. – Меша́ја је која́ ме́си, а готва́ја која го́тви је́дење.

готва́љћа ложи́ца ж *велика дрвена кашика која служи за спремање јела*. – Готва́љћа ложи́ца мо́ра да и́ма дл̑гу др̑шку.

готве́ње с *кување, спремање јела од почетка до запршке*. – Готве́ње ми на́јбоље и́де о́д-руће.

го́тви несвр. *спрема јело, кува, запржује кувано јело*. – Ни́кој не го́тви ко што је Божи́дер ашчи́ја готви́л.

готова́н м *нерадник који све хоће на готово, о туђем труду*. – Готова́н се роди́л, готова́н ци у́мре.

гоца́ прил. *много, пуно*. – Гоца́ го́динће се низа́ше.

гра́ба несвр. *отима, присваја*. – Гра́ба ко да је њиго́во.

грабе́ж м *грабљивост, отимачина, журба у послу*. – Ле́ти све рабо́тимо на грабе́ж: ел че се гради́наису́ши, ел че се́но да нађи́сне.

гра́би несвр. *жури*. – Гра́бимо, гра́бимо, ал не мого́мо да га до́жњемо.

гра́бне свр. *уједе на ӣрепад, мучки (о ӣсу)*. – Па́зи се, о́че да гра́бне млчачѣ́и.

грабња́ ж *журба*. – Све́ рабо́ти на *грабњу́*.

грагóрак / **глагóрак** м *ӣучак у звону, кијанче*; в. жало[2]. – Не оглаша́ва се звењц, затр̏л му се глаго́рак.

гради́на ж *баши́а (за ӣоврће)*. – Њо́јна гради́на у́век пољи́јена.

грани́ца ж *врсӣа храсӣа*. – Грани́ца је по́ чворова́та од це́р.

гра́ња несвр. фиг. *неӣресӣано и нашироко, досадно ӣрича*. – Не гра́њај ви́ше, него изла́зи на ра́боту; Кад Јевти́мир ста́не да гра́ња, не заустáља се.

грањáње с пеј. *неӣресӣано и досадно ӣричање*. – И́стера ме ис- па́мет с то́ј њиго́во то́лко грањáње.

гра́њћа ж дем. *гранчица*. – На једну́ гра́њћу по пе́-шес ја́бучће.

грао́р м *грахорица, уродица у жиӣу*. – Кад и́ма грао́р у жи́то, ле́б о́дма замири́ше.

гра́па несвр. *хода несӣреӣно, круӣним корацима*. – Какво́ оно́ј чу́до гра́па по сне́г.

гра́сне свр. *ӣренуӣно засија*. – Слнчи́штево гра́снуло, па се не гле́да [Или се ради о прејаком сунцу, или о тренутку кад је било заклоњено облацима, па одједампут бљесне.].

гра́ца ж *зграда уоӣшӣе*. – Гра́ца се зове́ и ку́ћа и пле́вња, кад и́ма те́мељ, ду́вари, кро́в.

грби́на ж *леђа*. – Све́ сам ја́ то́ј (сено) пренéла на грби́ну; Моја́ грби́на да зна́је.

грбњáча ж *кичма*. – Пови́ла ми се грбњáча од ра́боту.

грвáља се несвр. *рве се*. – Де́ца, не грвáљајте се, мо́же се негде́ уби́јете.

грвáљуга ж *ӣоложај: једно ӣреко другога, меӣеж*. – Натура́ли ства́ри на грвáљугу; Преврну́ше се са́не, па сви́ попада́ше на грвáљугу; Немо́ј ми пра́јите грвáљугу на кре́вет.

грвéља се несвр. *коӣрља се са неким ухваћен у кошӣац*. – Грвéљају се док не попа́дају.

грвељáње с *ваљање*. – Ма́нете се (деци), какво́ је то́ј грвељáње це́л дѣн.

грго́ри несвр. *гргља, исӣира грло*. – Грго́ри му у гу́шу кад се ми́је.

гргуљáв, -а, -о *кудрав, коврџав, ӣаласасӣ (о коси)*. – Напрајила се гргуљáва ко за венчáње.

гр̏дан, -дна, -дно *ружан*. – По́ гр̏днога од њéг несѣм виде́ла.

грди́ несвр. *грокће*. – Свиња́ грди́ кад је гла́дна, а кад ју боли́ нешто́, ел кад ју би́јеш, она́ скучи́.

грéбен м *креса код ӣернаӣе живине и ӣӣице, кресла (в.)*. – Премр̏зал му грéбен (петлу) па се сави́л.

гре́бенци мн. *метални „чешљеви” за прераду или чешљање конопља*. – На гре́бенци пра́јимо пове́сма.

гре́беньц м *справа са гвозденим зупцима у два реда за чешљање вуне и кучина (конопља), ретко кад се употребљава један, већ у пару*; в. гребенци. – Једн̀ гре́беньц веч не́ за ра́боту, потроши́ли му се шиљци́.

гребу́ља ж *грабуље, једноставна алатка за скупљање сена*. – Гребу́љу на ра́мо, а срп у́-руку, тека́ кад се сусти́гне ра́бота.

гре́да / **греда́** ж *отесано дрво ради неке потребе у грађевинарству* [Ради подизања куће биле су потребне следеће греде као елементи дрвенице (в.): *темеља́ча, дире́к, поја́нта* или *косни́к, потпло́тњача, товања́ча, ћупри́ја, заклопњача, венчани́ца, маја, ро́г, по́п, мерте́к, слемења́ча*]. – Две́ гре́де ми фа́ле.

греде́ль м *руда само за плуг (без колица), предњи део плуга*. – Греде́ль и плу́г су го́здени, а ра́ло је има́ло дл̀г греде́ль све́ до јерѣ̀м.

гре́ј м *грех*. – Гре́ј од Бо́га је оно́ј што о́н рабо́ти с ма́тер.

греота ж *грех*. – Гре́ј и греота је и́сто.

греотан, -тна, -тно *грешан*. – Греотно рабо́ти, ал тека́ че и о́н да про́јде.

гр̀здав, -а, -о *гргав*; уп. гмуца. – Нанизала сам пипе́р на вењц, па оне́ј попу́шће што су ма́зне још се несу́ осуши́ле, а оне́ј гр̀здавене се осуши́ле, мора да су дру́га со́рта.

гри́ва ж *дуге длаке на врату код животиња (коњ)*. – Не́ се ошиша́л, па на ши́ју ко гри́ву да но́си.

грива́н м *врста голуба*. – Го́луби и́ма од мло́го со́рте, а једн̀ се зове́ грива́н.

гри́вес, -та, -то *који има гриву, бела овца са црном вуном по врату, пас који око врата има длаку друге боје*. – У́баво јагњенце, па гри́весто.

гри́вна ж **1.** *метални оков у блику обруча*. – Отпа́ла гри́вна од коло́; **2.** *део ручног зглоба пре шаке*. – Повину́л ру́ку у гри́вну.

грле́ње с *грљење*. – На телеви́зорав сѣ̀мо грле́ње, љубе́ње, од сра́м да не укључу́јеш пред де́цу.

гр̀ло с *јединка говеда*. – Чува́ли смо и по два-три гр̀ла, а сѣ̀г по једно́.

грма́н ж *жбун, грм*. – Не́ма дрво́ да одсече́ш, него све́ нећи́ грма́ње.

грме́ж м *грмљавина*. – Мло́го ме стра́ од грме́ж и од тре́сак.

грмо́трн м *зечји трн, драч, коров са бодљама у житу или ливади*. – Грмо́трн је лекови́т од бубре́зи.

гр̀не с *глинена посуда за кување хране*. – Гр̀не се ва́ри уз огњи́ште.

гро́бишта с мн. *гробље*. – Напуни́ла се гро́бишта.

грожди́на ж *костур грозда*; в. дрождина. – Изоба́ли ћо́сови гро́зје па оста́ло сѣ̀мо грожди́не.

грожљи́в, -а, -а *онај ко се грози нечега (прљавштине, масноће, ружних речи)*. – Грожљи́в је па не во́ли да једе́ код сва́куга.

гроза́ ж непром. *осећај мучнине, гађења*. – Гроза́ ме да га гле́дам. Опери́ ми га́че, ако те не́ гроза́.

гро́зан, -зна, -зно *ружан*. – Гро́зна, али на́ша, па си ју во́лимо (о кучки).

гроздобе́р м *чворак*; в. грозјарьц. – Појави́ли се гроздобе́ри, грозјарци́ па ји не мо́ж исте́раш из ло́зје.

грозјарьц м мн. грозјарци́; *чворак, ситна птица која кљује грожђе*, в. гроздобер. – Ем ма́лко роди́ло, ем га не мо́ж о́тнеш од ови́ја грозјарци́.

гро́зје с *грожђе*. – Код на́с се вре́ви ло́зје и гро́зје.

грозни́чав, -а, -о *онај који има грозницу*. – Грозни́чав, не приоде́те му.

грозни́чавка ж *жена која пати од грознице*. – Ци́ганка лага́ла да је грозни́чавка па остањува́ла на́поље да кра́дне коко́шће.

гро́ма несвр. *прави галаму, лупа, звечи*. – Пу́т камени́т па ко́ла сьмо гро́мају.

гро́маљħа ж *дечја играчка од лима у виду малог добоша*, в. громка[2]. – Има́ли смо гро́маљħу, ал деца́ ју потроши́ше.

грома́ње с *лупање, тандркање*. – Кад наста́де неко грома́ње по ку́ħу, ми́ се разбежа́мо.

гро́мка[1] несвр. *звецка, лупка*. – Држи́ гро́маљħу у ручи́цу и гро́мка си, и́гра се.

гро́мка[2] ж *дечја звечка*, в. громаљħа. – Во́ли си гро́мку, па ју не да́ва и́зруħе.

гр̑сница ж *снопић конопље*. – Истопи́ли гр̑снице, па ји су́ше на лива́ду.

гр̑снице ж мн. *конопља као биљна култура*. – Сади́ли смо гр̑снице, али ода́вно смо то́ј ману́ли.

гр̑тко прил. *нелагодно, непријатно, тугаљиво*. – Гле́дам га како́ се му́чи (о болесном мачету) па ми гр̑тко.

гру́б, -а, -о *ружан, срамотан*. – Вре́ва му гру́ба.

гру́бо прил. *срамотно, непристојно*. – Дете́ се од мьлечко у́чи кво́ је гру́бо.

гру́ва[1] несвр. *јако пуца*. – Гру́вају то́пови.

гру́ва[2] несвр. фиг. *јако кашље*. – И́ма голе́му гласури́ну, па кад ка́шље, сьмо гру́ва.

гру́ва[3] несвр. *грули (в.)* **1.** *скида кору са зрелих ораха*. – Гру́ва оре́си па ту́ра да се су́ше; **2.** *круни кукуруз*. – Тро́ши се с троша́љħу, а гру́ва с грува́ч (в.).

гру́вано зе́ље с *кисели купус насецкан, поливен зејтином и посут ситном алевом паприком, па измешан снажнијим потресима чиније*. – Гру́вано се зе́ље на́јбоље изме́ша.

грува́ч м *направа којом се круни кукуруз (састоји се од две плоче са зупцима између којих се провлачи клип и, окретањем једне плоче, скидају зрна), ручни крењач*. – Ми смо има́ли грува́ч па су га и дру́ђи узима́ли да се послу́шају.

гру́да ж **1**. *грудва*. – Ора́ње се сасуши́ло па све́ на гру́де; **2**. *сир у количини једне сиревине* [Кад се подсири млеко једне муже, па исцеди, остане груда сирење, а кад се од те груде одломи парче, онда је у Бучуму *гру́тка*, а у Лужници *гру́чка*.]. – И́мам сьмо једну гру́ду мла́до си́рење.

грудни́к м *чивија, клин који спаја предњишта и задњишта волујских кола*. – Грудни́к тре́бе да је ја́к, да се не мо́же стро́ши кад ко́ла на́пну.

гру́дњак м **1.** *прслук, хаљина за горњи део тела, без рукава, по кроју сличан јелеку*; **2.** *горњи део јарма који належе говечету на врат*. [Ако ћемо право, на груди належе доњи, а не горњи део јарма, али навели смо оно тумачење које је дао информатор.]. – Јерьм и́ма гру́дњак, поли́чку, ра́мењаче и жьгле.

гру́ли несвр. *в. грува*. – Гру́ли оре́си па чу́ва ко́ру за чини́лку (в.).

гру́лка ж *кора зрелог ораха*. – У гру́лће се чи́ни поко́рено. [Зрели орах има кору зелене боје која се брзо размекша, претвара у црну масу и трули одајући црну боју. То се скупља и у томе се фарба (чини) вунена пређа за шајак или за шаре неких тканина (черге и сл.)].

гру́тка ж дем. *мала грудва, грудвица*. – Врљимо по гру́тку зе́мљу у гро́б и ре́кнемо: Бо́г да про́сти, па се расту́рамо (о завршетку сахране).

гр̏ца м *тврдица* [Онај који сьмо згрца и своје и туђе, да огазди, и стално прича како нешто нема.] в. згрца, малкосветник. – На гр̏цу све́ ма́лко.

гр̏цман м *гуша, јако дубоко грло*. – Отвори́л гр̏цман, па не-мо́ж да га попу́ни (о пијаници); И́ма голе́м гр̏цман (може да виче јаким гласом).

гр̏чкав, -а, -о *наборан, коврџав, таласаст*. – Мла́деневеста, сва́ у беле́тине, па бедеви́на, па ко́се гр̏чкаве.

гр̏чољак м пеј. *чвор на плетиву, колут у коси*. – Кад се напра́је гр̏чољци, не мо́гу да ји испра́јим.

губени́ца ж *гранчица живог дрвета којом се о Игњатов дану цара по ватри и благосиља*. – Губени́ца се узи́ма за И́гнетов дьн, а бьдњак за Божи́ч.

губено́ с рел. *благостање*. – Губено́ се ва́ли сас мла́дога Бо́га (из божићне здравице).

гу́вниште с *простор где је некад било гумно*. – Исте́рај ко́ла на гу́вниште.

гу́вно с *гумно, површина на којој се врше жито*. – На́ша авли́ја на́низбрд, па се гу́вно ја́ко те́шко пра́ји.

гуди́ несвр. *прави буку, хуче*. – Гуде́ камио́њи по Плане́ницу.

гу́до, гу́до *узв. за мамљење свиња*. – Гу́до, гу́до, а̏јд ова́м.

гудр̏рр *узв. којим се маме свиње, енергичнији од гудо, гудо*. – Ма́мим ју: гу́до, гу́до, а кад не чу́је, ја́ по́ ја́ко: гудр̏рр!

гу́жва[1] ж *исплетена и намотана слама на врху стога сена да спречи растурање кад ветар дува*. – Напра́ј гу́жву окол сто́жило.

гу́жва[2] ж *обруч сплетен од павити којим се леса спаја с оградом на тору*. – Тури́ гу́жву да не изле́зну о́вце.

гужва́ра ж *врста пите*. – Од но́ве о́бђе мо́же гужва́ра, а од пе́чене сѣмо ре́дена ђиба́ница.

гу́жви се нсвр. *оклева, огњавује кад треба да отпочне неки посао, мота се (око нечега) бесциљно*. – Гу́жви се ко да не́-зна кво́ је за ра́боту.

гу́жвица ж *сарма, у мн. назив ове врсте јела*. – Пра́јимо гу́жвице за сла́ву.

гужња́к м *гужње црево, дебело црево*. – Гужња́к вр̏љамо на ку́че.

гузачѓи́ прил. *в. гузичѓи*. – Гузачѓи́ да и́дем па за три са́та чу сти́гнем у Сврљи́г.

гузи́ца ж *задњица, тртица*. – Не́ма панталóне на гузи́цу, а пе́тли се да и́гра о́ро.

гузи́чѓи прил. *натрашке (ходање уназад)*, в. гузачѓи. – Ја́ поља́к гузи́чѓи, па се измакну́.

гу́кне фиг. *проговори нешто (ода тајну)*. – Сѣмо гу́кни да ти гркља́н изва́дим.

гу́нче с *гуњ, капут од вуне*. – Ни ле́ти без гу́нче не иди́.

гургуса́р м *дивљи голуб*. – Од гургусара́ се једе́ ме́со.

гу́рељ м *кремељ у оку*. – Слепи́ли му се гу́рељи за тре́пће.

гурељи́в, -а, -о *прљавих очију, кремељив*. – Гурељи́в је кад се не оми́је.

гу́с, -та, -то *густ*; *супр. ретак*. – Гу́с пасу́љ се пра́ји за по́сну сла́ву и за погре́ј.

густа́к м *густиш, шикара*. – Уле́зле о́вце у густа́к па не мо́ж да ји исте́раш.

гу́сто прил. *близу један до другог*. – Не сади́ мому́рзу гу́сто, ова́ј земља́ сла́ба.

гу́тав, -а, -о *који има кврге (на врату, на рукама)*; в. жљокав. – Гу́тав по ши́ју, мо́ра да је нека бо́љ̏ра.

гу́таво прил. *задебљано*. – О́н све вре́ви не́како гу́таво.

гутура́ч м *болештина, редња, грип*. – Запати́ла сам нећи́ гутура́ч.

гу́ц, гу́ц *узв. којим се маме свиње*. – Гу́ц, гу́ц, а̏јд ова́м.

гу́ша ж **1.** *грло*; **2.** фиг. *гутљај*. – Да и́мамо по једну гу́шу ћи́ју, добро́ би било́.

гу́ши несвр. *заустављa дах*. – Гу́ши ме у́-груди.

гушта́к м *густиш, шибље*. – Њи́ве у тр̏ње, гушта́к, не мо̏ж се проби́јеш.

гьдьчка несвр. *голица*. – Она́ га (бебу) гьдьчка, а оно̏ се сме̏јка.

гьмже несвр. *гамиже, пузи*. – Натовари́ла се, па се сави́ла до̏зам па сьмо гьмже.

гьнгав, -а, -о *причљив*. – Неко дете̏ гьнгаво, па се не мању́је да гьнгори.

гьнгори / **гьнђори** несвр. *прича, гуњђа*. – Не гьнгори ми ту́ј, глава́ ме за́боле.

Д

даве́ње с **1.** *дављење (у води)*; **2.** *стална свађа у породици*. – Дьн и́здьн сьмо даве́ње, ко̏ј че куга́.

да́ви несвр. *уједа (пас)*. – На́ше ку́че да́ви млчачђи́.

дави́ја ж *оптужба, тужба, свађа*. – Во̏ли да пра́ји дави́ју, да посва́ца љу́ђи.

да́ко *речца за одобравање, ако, нека, тако треба*. – Да́ко си му рекьл; Да́ко им је, заслужи́ли су.

дале́чан, -а, -о *који је дошао из далека*. – Пр̏во се прегле̏дају по дале̏чни.

далечко́ прил. *прилично далеко*. – Ста́ни по далечко́ да ти не и́де чу́р у о̏чи.

дальк м *упала (зубобоља?)*. – Кри́ста је умеја́ла да гори́ дальк, сьс напа́льен срп.

дангубе́ње с *дангубљење, дангуба, нерад*. – Ја и́мам ра́боту, ме́н не̏ за дангубе́ње.

дангу́би несвр. *не ради довољно или не ради ништа*. – Дангу́бим по са́т сва́ђи дьн.

даньшњица ж **1.** *данашњица, садашње време*. – На даньшњицу не мо̏ж ни́ком да уго̏диш; **2.** *садашњи режим у држави*. – Не би́л за даньшњицу, па је ма́ло и у а́псу би́л.

да́р м *девојачка спрема којом ће дарити рођаке и сватове на свадби*. – Мла́деневеста да́ва да́р, а сва́тови на њу́ да́вају по̏клон.

да́ри несвр. *спрема девојачке дарове*. – Три́ сам ђе̏рђе дари́ла, па су ми ру́ђе отпада́ле од ра́боту.

да́шан, -шна, -шно *издашан*. – Бели́це несу́ мло̏го да́шне за ређи́ју.

дви́ска ж *прошлогодишње женско јагње, овца у другој години*. – Дви́ска док се не ојагњи.

двожи́чан, -чна, -чно *оно што је спредено од две нити*. – Двожи́чно пле̏тење по̏ чвр̏сто (постоје двожичне черапе).

двока́тан, -тна, -тно *шивено од две струке*. – Двока́тна вута́рка, од две́ по́ле.

дво́р м *двориште, део окућнице у који не улази стока*. – Пред ку́ћу дво́р, а преко пло́т обо́р.

де́ узв. *хајде*. – Де́ ми́ да и́демо; Де́ ме уда́ри ако сме́ш; Де́, де́, про́бај да ме уда́риш.

де́бељ м *оборено стабло дрвета*; в. труп(ац); дебљак. – Ова́ј де́бељ до́бар да се од ње́га сре́жу дѣ́сће.

дебеле́је несвр. *дебља, гоји се*. – Од ти́кве свиња́ не дебеле́је.

дебелоко́жес, -та, -то *неосетљив, дебелокожац*. – Дебелоко́жес је о́н, ти́ га бру́каш (= грдиш), а о́н си ћути́.

дебелоко́рес, -та, -то *који је дебеле коре*. – Дебелоко́ресте ти́кве по бла́ђе.

дебелоко́рка ж *тиква дебеле коре*. – Дебелоко́рка је сви́њска ти́ква.

дебелшѣ́к, -шка́, -шко́ *подебео, дебљи*. – Бе́ше али́с дебелшѣ́к, ал ле́тос омршаве́.

дебе́љача ж **1.** *врста плаве шљиве*; **2.** *биљка с јаким кртоластим кореном, који се у обреду млзигруда резао на колутиће и низао за венац око ведра (Да су овце дебеле!)*. – У вењ́ц за ведро́ мо́ра да и́ма дебе́љача.

де́бљак м *в. дебаљ*. – У де́бљакьв и́ма нешто́ дрва, а у гра́ње не́ма.

де́ва се несвр. *губи се, нестаје*. – Не́-знам куде́ се де́вају кад су ти на́јпотребни.

девере́ње с *служење некога, дворење*. – По́ те́шко ми од девере́ње, не́го да це́л дѣ́н жње́м.

деве́ри несвр. *служи некога, двори*. – Тре́бе да му деве́риш и дѣ́н и но́ч.

деври́чич м *деверов син*. – То́ј ми је деври́чич.

деври́чна ж *ћерка деверова*. – Да ти испро́сим моју́ деври́чну.

де́ви се несвр. *прави дарове за даривање сватова*. – Несѣ́м се деви́ла ни две го́дине.

дево́јком прил. рет. *као девојка*. – Дево́јком сѣ́м живе́ла у Бу́чум.

дево́јче с *млада девојка*. – Била́ сам дево́јче кад ми башта́ пођину́л.

девојчи́ште с *девојчурак*. – Ве́ч сам си била́ девојчи́ште, големшко́.

де́да м *(поред општег значења очев или мајкин отац) таст, женин отац*. – А́јде купи́ на де́ду пи́во.

деде́кало м *зрикавац који интензивно испушта звуке (де-де-де) за време летњих врућина*. – Деде́кало не престању́је на же́гу.

дежде́вник м *даждевњак*. – Кад дежде́вник и́де у́збрдо, че па́да ћи́ша.

деја́ни се несвр. *подноси, издржава неку тегобу*. – Јо́ш се деја́ним, ал све́ по́слабо.

де́ка несвр. *подстиче, пожурује*. – Де́ка га, де́ка, ал о́н се не ре́га (в.).

де́кне свр. *строго нареди, изврши притисак*. – Мо́ре де́кни му, што́ га милу́јеш.

де́л м *брег, брдо; горња ивица дугуљастиг брда (вододелница)*. – Де́лови, ри́дови, такѣ́в ни је а́тар.

де́лба ж. *деоба, делидба (в.), поступак физичке поделе имања или наследства*; уп. *делидбина*. – Кад се бра́јћа сва́ђају, на́јбоље је де́лба, па нек си сва́ћи како́ зна́је.

дели́дба ж *в. делба*. – По дели́дбу смо живе́ли у ма́лу со́бу.

дели́дбина ж *поделбина (в.), имање добијено деобом породичног имања, при подели породице*. – И́мамо дели́дбину, а и́мамо што смо си по́сле прикупи́ли.

де́лник м *радни дан, насрам благдена када се обично празнује и не ради, тежатник*. – Не́-зна се ни де́лник ни пра́зник, сѣ́мо ра́бота.

делни́к м *онај с којим се нешто подели*. – С ње́г смо били́ делници́, дели́ли смо једѣ́н бро́ј у воде́ницу.

де́ља несвр. *смањује дебљину дрвета скидајући спољне делове*. – Де́ља прутѣ́к, па га наша́ра.

де́не свр. *дева, остави, склони*. – Куде́ де́ну ложи́цуну та ју не мо́г на́јдем.

де́не (се) свр. *нестане, ишчезне*. – Бе́ше ту́ј, ал се де́ну негде́, не видо́ га.

дера́к м *врста гвоздене четке за чешњање конопље, врста гребена*. – Ово́ј не мо́же на гре́бенци, ово́ј мо́ра на дера́к (да се чешља).

де́ре ја́рца *назив за једну вештину, да се особа за грану закачи прекрштеним ногама, а онда виси с главом окренутом земљи*. – Жи́ка у оре́ј де́ре ја́рца, а пија́н.

деру́вана прид. *испрошена*. – На́ша дево́јћа је деру́вана чак у Мано́јлицу.

деруваље с *даривање родбине (сватова)*. – Сѣг ману́ли деруваље, не́ма ко́ј да спре́ма да́рови.

деру́је несвр. **1.** *дарује кога нечим, даје неки дар, поклон*. – Неве́ста деру́је пр́во све́кра и свекр́ву; **2.** *вери девојку, даје неки поклон као обележје нове брачне везе*. – Кад ју дерували, свекр́ва јо дала́ ду́кат.

деру́је се свр. *вери се, размени поклоне (о младенцима)*. – Кад се деру́је, ви́ше не и́де на о́ро са́ма.

детиња́к м *одрасло дете, дечак*. – Ја сам би́л детиња́к кад је би́л ра́т.

дети́њсћи прил. *дечји, на дечји начин (неозбиљно)*. – Све́ дети́њсћи (ради), па што́та на све́ стра́не.

дети́ште с *дериште*. – Неко дети́ште се укачи́ло у цре́шњу.

дечи́ја м *дечурлија*. – Дечи́ја се накачи́ла у цре́шњу па све́ сатрла́.

де́чка се несвр. *подбада, подстиче*. – Ми́ си се гочка́ де́чкамо (= подевамо узвицима: де́, де́...).

ди́ваљ, -а, -о *дивљи; фиг. неприлагодљив*. – Ди́ваљ, па се не преклáпа.

дивáна ж *отворени улаз у кућу (са луковима), трем*. – Пасу́љ обéремо па на дивáну се су́ши.

дивáнка ж *дем. од дивана*. – Мѣ́лецка им ку́ћа, па и́ма дивáнку.

дивјá ри́ба ж *један од назива за клинчорбу (в.)*. – Дéда је такву́ чорбу́ звáл дивјá ри́ба.

дивјáчка ж *дивља воћка (самоникла)*. – Дивјáчће и́ма по у́трину, па кру́шће берéмо за ређи́ју, а јáбуће за оцѣ́т.

ди́вје прил. *дивље, на непримерен начин*. – Ди́вје једé, ди́вје пи́је, рéд нéзна.

дивјинá[1] ж *дивље растиње, коров*. – Уватѝло цвéће дивјинá, па трéбе да га оплéвим.

дивјинá[2] ж *зверање, дивљач, шумске животиње*. – Поглéдај по снéг, преждирáла нека дивјинá; Нóчу пу́шим, кад дивјинá ви́ди óгањ, бежи́ од човéка [Чини се да је овде дивјина – вук, што би могло да буде табуисано име звери, као што је змија: она, дода, сестра, ала].

дивѣ́љ, -вља, -вљо *дивље, непитомо, немирно*. – Овѣ́ј лу́к ко да је дивѣ́љ, не растé у́баво.

ди́гне свр. *подигне, украде*. – Кад ви́ди нештó што му се сви́ди, óн га óдма ди́гне.

дигнóше се свр. пеј. *устане из постеље*. – Не тејá се дигнóше да намéстим крéвет, че дóјду љу́ђи.

ди́за несвр. *диже, подиже висину нечега*. – Óн ди́за сéно на стóг.

ди́зало с *дугачка мотка с једним парогом за дизање снопова кукурузовине*. – Узни́ ди́зало па да ми помóгнеш да здéнемо момурзáк.

дизѣ́ни плт. *узде, фиг. строже контролисано понашање*. – Да је од óдма имáла дизѣ́ни, онá не би билá таквá (о расопусној девојци).

ди́ја несвр. *дише*. – Јóш ди́ја, али готóв је (о смртнику).

дијáње с *дисање*. – Затају́је ми кáшљица дијáње у́-груди.

ди́ра[1] ж *траг*. – У лóзје и́ма ди́ра, нећи́ је си́гурно улази́л.

ди́ра[2] несвр. *пипа, дотиче, задиркује*. – Не задéвај га кад те ни́шта не ди́ра.

дирéк[1] м *дрвена греда у конструкцији куће, поставља се усправно*. – Од дирéк, до дирéк, трéбе 70 санти́ма.

дирéк[2] прил. *директно*. – И́де дирéк у у́праву, да се жáли.

дири́нчи несвр. *ради тешке послове*. – Нéма пáре па дири́нчи по нáдницу.

длбинá ж *дубина*. – У бóбук је по големá длбинá.

длбóк, -а, -о *дубок*. – Нáш бунáр пó длбóк.

дл̀г, -а, -о *дуг, дугачак*. – Орáч мóра да и́ма пó дл̀г пру́т.

длгњо́вас, -та, -то *одуг, подугачак, онај што се одликује дужином*. – Овѣнав длгњо́вас, ко ри́ба; Ми́слим да је ово́ј дрво́ по́ длгњо́васто.

длгњо́вес, -та, -то / **длњо́вес** *дугуљаст*; уп. длгњовас. – Сви́њска ти́ква по ту́лбеста, а пече́нка длгњо́веста.

длговче́с, -та, -то *дугуљаст*; уп. длгњовас. – Тој кру́шће су биле́ големе́, па длговче́сте.

длето́ с *алатка за обраду дрвета, за прављење рупа у дрвету*. – Длето́ спа́да у се́чива.

длжи́на ж *дужина*. – Голема́ је то́ј длжи́на.

длжни́к м *дужник*. – Длжни́к ни́кад немо́ј да бу́деш.

дльбе́ несвр. *дуби, прави удубљење у нечему*. – С ложи́цу длбе́ компи́р, па га по́сле пу́ни с чварци́.

до и́ч прил. *до краја*. – Осироте́ли смо до и́ч.

доа́ка свр. *доскочи, победи, заврши неки посао или проблем, дохака нечему*. – Доака́мо му до́-главу.

доби́је се свр. *роди се дете*. – Доби́ло се мѣ́лецко па да ча́стимо.

доби́че с *приплод, младунче стоке*. – Доби́че је теле́, а при́нова дете́.

добре́ прил. *добро, у довољној мери*. – Добре́ си поје́домо.

добри́ло с *добро стање, благостање*. – Не́ ме вата́ло неко добри́ло, а ка́шљица ме вата́ла.

добру́је несвр. *живи у добром, ужива*. – Нашла́ до́м, и́ма да добру́је код му́жа.

дова́не свр. *дохвати*. – Узе́л би га (грожђе окачено о таван), ал га не мо́ж дова́не.

довде́к прил. *довде*. – Довде́к смо догура́ли, а одо́вде че ви́димо.

до́вечер прил. *докночи (в.), вечерас*. – Дојде́те до́вечер до на́с.

дови́ја се нсвр. *сналази се*. – Не́ма и́мање па се дови́ја по на́дницу.

дови́ка свр. *дозове*. – Дови́кај га, ако те бу́де чу́л, нек до́јде.

довре́ви свр. *заврши говор или разговор*. – Довреви́ли смо, не́ма ко́ј да ни слу́ша.

довр̏љи се свр. *добаци*. – Не мо́г се довр̏љим до ку́чево да му но́ђе потро́шим.

довр̏тка свр. *доврши вртање (в.)*. – Чи́м довр̏ткам, мо́там га на клу́вче.

догобе́ља се свр. *довуче се, стигне с напором, једва дође*. – Бла́то до коле́на, једва́ се догобеља́мо.

догоре́је свр. *догори*. – Кад догоре́је главња́, о́гањ се га́си.

дограђу́је нсвр. *дограђује*. – Сва́ку го́дин дограђу́је по нећи́ ме́тар.

до́ди нсвр. *долази, доходи*. – Уну́чичи ми до́де кад несу́ у шко́лу.

додремча́је свр. *јави се постаност*. – Додремча́ло ми па ни́шта не ви́дим.

до́дума ж *договор*. – Мецу́ њи́ не́ма ни́каква до́дума.

доду́ма се свр. *договори, домисли се*. – Доду́мај се ти́ с твоји́, па ју́тре ми кажи́.

додуму́ју се несвр. *договарају се*. – Мло́го се додуму́ју, ал се догово́ре на кра́ј.

дожале́је свр. *постане жао, ухвати га туга*. – Дожале́ ми кад га видо́.

дожедне́је свр. *ожедни*. – Дожедне́л сам, ал не́ма вода́.

до́жње свр. *заврши жетву*. – Дožéли смо, ал и́мамо за врзува́ње.

до́зам прил. *до земље*; в. дозем. – Коси́ до́зам.

дозва́ља свр. *дозвољава, омогућава, допушта*. – Ако ти дозва́ља пара́, купу́ј (о куповини телета на вашару).

до́зем прил. *ниско, до земље*; в. дозам. – Сави́л се до́зем.

дозиме́је свр. *постане хладно*. – Дозиме́ло ми, заспа́л сам незави́јен.

дозо́ри се свр. *дозри (о плоду)*. – Пушти́ ју (пшеницу) да се дозо́ри дѣ́н, два́, па же́тва.

дозору́је се несвр. *ујутру дуго спава, не устаје рано, дотерује се у нечему*. – Побу́ди се па ле́гне још мѣ́лко, дозору́је се.

дозревује несвр. *дозрева*. – Дозреву́је веч гро́зје, ско́ро че бе́рба.

дозре́је свр. *дозри, сазри*. – Саче́кај ма́лко да дозре́ју сли́ве, па тѣ́г збі́рај за рећи́ју.

до́јде свр. *дође, стигне*. – Кад до́јде од ра́боту, намиру́је сто́ку.

дока́же свр. *убеди некога, обавести*. – Потреви́ло се, такво́, ша́шља, па му не мо́ж дока́жеш; Докажи́ му, па о́н ако мо́же, че до́јде.

дока́ра свр. **1.** *дотера, довезе*. – Докара́ше дрва, ал мо́ра ју́тре да ји ре́жу; **2.** *доведе до нечега*. – Кад му́ка дока́ра, мо́ра се трпи́.

докарува́ње с *дотеривање*. – Докарува́ње сно́пје нека́д и две неде́ље тра́је, ако су њи́ве по́ дале́ко.

докару́је несвр. *дотерује, довози*. – Докару́ј по ма́лко, не че́кај да до́јде вршалица.

дока́чи свр. *додирне, дотакне, дохвати*. – Докачи́ла га тесте́ра, ума́лко ру́ку да му одсече́.

доква́ца свр. фиг. *дође некако, пристигне с муком*. – Једва́ докваца́ од же́тву.

докваци́је се несвр. *издаје снага, ближи се крај*. – Докваци́је се, бра́ле, сва́ћи дѣ́н по́ те́шко.

докле́nsa свр. пеј. *довуче се, дође, пристигне, доклеца*. – Докленса́ се до пра́г.

докле́ца свр. *довуче се, тешко хода, а дође*. – У́руће рабо́тим, али с но́ће не мо́г, једва́ докле́цам до до́м од њи́ву.

до́кночи прил. *в. довечер*. – Не мо́ж да га до́жњемо до́кночи.

докрајѝше свр. *докрајчи, сврши*. – Докрајиса́ли смо, ви́ди се.

докриве́је свр. *дође му криво*. – Кад ми тека́ ре́че, докриве́ ми.

докр̀ши свр. *доломи, обере клипове кулуруза*. – Докр̀шимо га некако́, па ју̏тре че во́зимо.

докуде́ предл. *до*. – Докуде́ о́сам немо́ј ми се на́дате.

докусу́ри свр. *доврши, дотреје, постигне*. – Да докусу́рим ову̏ ву̏ну, па це одмо́рим од ово́ј преде́ње.

до́л м *долина*. – О́тиде низ до́л, не́ч га сти́гнеш.

долазе́ње с *долажење, долазак*. – Њиго́во ми долазе́ње бѣ̏ш не тре́бе, и́мам си ра́боту.

дола́зи свр. *допузи*. – Ла́зи, ла́зи па дола́зи.

дола́ти несвр. фиг. *дотрчава*. – Сва̀ћи чѣ̏с дола́ти код на́с.

доле́к прил. *далеко*. – Доле́к смо ишли́ да га тра̀жимо (овна), ал га несмо́ нашли́.

доле́ко прил. *далеко*. – Од доле́ко и́демо.

долња́к м *доњи воденични камен*. – Вре́дан ко ка́мен долња́к [Тај се камен, у систему воденице, у ствари, не помера.].

до́лњи[1] прид. *доњи, на доњој висини, испод нечега*. – Ку̏ћа им у до́лњи кра́ј.

до́лњи[2] прид. фиг. *покорнији*. – Кад си но́в (у служби), тре́бе да си ма́ло до́лњи.

до́м м *кућа, домаћинство*. – На на́ш до́м како́ си у̏мемо, а у̏-људи мо́ра се па́зиш.

домазлѣ̏к м *пасмина, домазлук, сточна сорта, приплод*. – Ово́ј овне́ да оста́јиш за домазлѣ̏к.

дома́ми свр. *мамљењем дозове*. – Домами́ овце́не, па ји помлзи́.

до́ми се несвр. *ствара дом, кући се, удаје се*. – Жена́ се де́ви, па се ода́ва, до́ми се.

домо́та свр. *заврши мотање пређе*. – Домо́тај ми ову̏ полови́ну, па насучи́ це́вће, по пла́дне чу да че́м.

домунђа́вају се свр. *тајно се договарају*. – Све́ се нешто домунђа́вају како́ че куга́ да прева́рају.

домучне́је свр. *постане мучно*. – Кад једе́м ме́д на пра̀зьн жељу̏дац, оно ми домучне́је.

домѣ̏к м *хип. од дом*. – Од сво́ј домѣ̏к се не бежи́.

дооде́ње с *долажење*. – Дооде́ње, отоде́ње, це́л ве́к по печа́лбу.

до́падни го́сти м *неочекивани гости, гости који непланирани допадну*. – На сла́ву ни до́ди ро́днина, али и́ма и до́падни го́сти.

допи́ра[1] свр. *довршава прање (рубља)*. – А́јде допи́рај па изла́зи из пото́к.

допи́ра[2] несвр. *досеже, дохвата*. – Вра́та не допи́рају до че́рчива па вури́.

доплете́ свр. *заврши плетење*. – Кад доплете́м чера́пе, узи́мам да плете́м рукави́це.

до́после прил. *мало касније*. – Ај до́после, ете́ га и о́н.

допра́ји свр. *заврши прављење неке ствари*. – Запрајѝл ку́ћу, ал ни́како да ју допра́ји.

допра́ска свр. *дојури, дотрчи изненада*. – До́праска онекуде́ сѣ́в мо́кар.

допреде́ свр. *испреде до краја*. – Кад допреде́м ву́ну, узи́мам клчи́на.

допри́да свр. *довршава предење*. – Допри́дам га две не́деље и ни́како да га допреде́м.

до́пролет прил. *до пролећа, на пролеће*. – Ко́лко смо има́ли се́но и до́пролет све́ се изеде́.

дорабочу́је свр. *довршава неки посао, рад*. – Држа́вна се по́сла ни́кад не дорабочу́је.

дори́пи свр. *доскочи*. – Кад ри́пну, довде́ до́рипи.

до́садба ж *досада*. – У́мори га до́садба, не мо́ж да на́јде неку ра́боту па да се нешто́ зали́ма.

до́саџа ж *досада*; в. досадба. – До́саџа ти је ко бо́лес.

доса́џа нсвр. *смета, досађује*. – Доса́џа ми то́ј што ми затају́је гру́ди.

досаџу́је несвр. *накнадно садити, досађивати*. – Сва́ћи пу́т досаџу́јем гради́ну, веч не́мам раса́д ко́лко ми тре́бе.

досе́ца свр. *довуче, једва донесе*. – Досеца́ неће гра́ње су́ве, за по́тпалу.

досе́ча се несвр. *досећати се*. – Не досе́чај се него је́џ какво́ и́ма.

доскр́ца свр. *дотраје, истраје*. – Доскрца́мо до Вели́гден.

дослепу́та свр. пеј. *дође*. – До́слепута однекуде́ и о́дма по́че да се ва́ли.

доспе́је свр. *достигне жељени стадијум*; в. ст(в)аше. – Кад те́сто доспе́је, размешу́је се.

досраме́је свр. *досрами, посрами се*. – Досраме́је и ње́му поне́кад.

достра́шу́је свр. *ухвати страх, уплаши се*. – Достра́шу́је и ме́н кад и́дем но́чу.

достуд(н)е́је свр. *постане хладно*. – Достудне́ ми нешто́; Достудне́је ми па се огр́нем с капу́т.

до́сьг прил. *до сада, досад*. – До́сьг смо те чека́ли па узе́мо да једе́мо.

досьгѣ́шњи, -ња, -њо *досадашњи*. – Досагѣ́шњи живо́т че забора́јимо бр́зо.

до́там прил. *дотле, до тог места*. – Не мо́г ја́ да сти́гнем до́там.

дотежи́ свр. *постане тешко*. – Дотежа́ло ми и на ср́це и на грби́ну.

доте́ра свр. *довезе, в. докара*. – Дотера́ли два камио́на песѣ́к, ал тре́бе јо́ш.

доткáва несвр. *завршава ткање*; в. доткавује. – Ју́тре га доткáвам, и го́тово.

доткавувáње с *довршетак ткања*. – Дѝн прође́, не́ма доткавувáње.

доткаву́је несвр. *завршава ткање*; в. доткава. – Доткаву́јем га, ал ми је досадѝло, мло́го је било́ *зазрто*, па се осно́ва ћѝне, па му́ка голе́ма.

дотѝкне свр. *додирне, дотакне*. – Дотѝкнеш ју (корњачу) у ду́пе, онá исврљи глáву.

до́ћид м *прекид, свршетак*. – Мојá рáбота не́ма до́ћид.

доце́пи свр. *поцепа до краја*. – Тѝја сьм опѝнци носѝл док сам ји доцепѝл.

до́че свр. *заврши ткање*. – Ако до́чем ју́тре, зáјутре ѝдемо на Све́тог Ђо́рђу.

дочуву́је несвр. *чује, али не најбоље*. – Не дочуву́јем бѝш, а завѝси и од вре́ме.

до́чьс прил. *мало касније*. – До́чьс дојде́ и о́н, па упрегну́мо гове́да и пројдо́мо.

дошѝпне свр. *дошапне, дојави*. – Кад чу́јеш, дошѝпнѝ ми.

драмлѝја ж *сачма (оловне куглице ловачке муниције)*. – Су́ша па гро́зје ко драмлѝје.

дрáпа се несвр. *грубо се чеше*. – Дрáпа се ко да је шу́гав.

дрáпав, -а, -о *дроњав, аљкав, неуредан*. – Дрáпава ко стáра Цѝганка.

дрáсне свр. *јурне, појури*. – Кад то́ј чу́, о́н дрáсну и уте́че.

дрва с мн. *насечена дрва за огрев, ложење*. – Доне́с дрва за казáн.

дрве́ж м *оплодни систем код вепра*. – Заклáмо вепрá, па онáј дрве́ж врљѝмо на ку́че.

дрвен су́д м *суд од дрвета и дрвена помагала*: *ложѝца, куплáча, панѝчка, вагáн, чу́тора, буклѝја, чебьр, кáца, бу́ре, вознѝк, бьчва, ѝибáн, ведро́, чамбу́ра, кáрлица, корѝто, по́двала, ку́тал, сьндьк, ньчви*. – Дрвени су́дови је имáла свáка ку́ћа.

дрвенѝца ж **1.** *скуп греда у конструкцији куће, или само крова, ако је кућа зидана*; **2.** *дрвени део запрежних кола*. – Ѝма мáјстор за дрвенѝцу, а по́сле о́ков – шѝне, цу́гови прáји се код ковáча.

дрвењáс, -та, -то *дрвенаст, неосетљив, крут*. – Тáј вамѝлија су некако́ дрвењáсти љу́ђи.

дрви се несвр. фиг. *прави се важан*. – Дрви се, а не вѝди какьв је.

дрвѝшта с мн. *дрвље*. – Сьмо се црвѝју дрвѝштава, не мо́ж о́гањ заживимо́.

дрвја с мн. *дрвета, дрвеће*. – Од дрвја лѝс веч опáл.

дрвјáк м пеј. *дрвљак, гомила дрва*. – Дрвјáк се развле́кал по авлѝју, а о́гањ не́ма с кво́ да закладе́м.

дрвља́к м *жбуње, место зарасло у дрвеће, в. дрвјак*. – У дрвља́к не пасу́ о́вце, све́ се оскубу́.

дрвни́к м *дрвљаник, место где се складиште и секу дрва*. – На дрвни́к и́ма дуба́р и сећи́ра.

дрвнича́р м *припадник друштва дрвничара, незвани гост на свадби*. – Ако не услу́жиш дрвничари́, они́ напра́је нећи па́кос.

дрвора́к м пеј. *много дрва, гомила дрвља*. – Не иди́ по дрвора́кат, че си но́ђе огу́лиш.

дрвце́ с *мало дрво, садница воћке*. – Поса́ди дрвце́, па кад сти́гне че ти ро́ди.

др̑давка ж *једно народно коло*. – Зна́је да и́гра др̑давку (= ирон. не зна ништа!).

др̑дољак м *ситно, закржљало бравче, или ситан, закржњао плод неког воћа*. – Пора́сло такво́, др̑дољци, не́ за ни́шта.

дрдр̑че несвр. *клопара*. – Дрдр̑чу ко́ла низ Камени́ти пу́т.

дре́згав, -а, -о *храпав*. – Гла́с му дре́згав.

дре́згаво прил. *непријатно*. – Све́ ми нешто́ дре́згаво, кад сам покре ње́г; Дре́згаво ми вре́ви.

дре́ја ж *део одеће*. – Има́ла сам и пле́тену дре́ју.

дре́је ж плт. *комплет одећа, одело, хаљине*. – Чу́вам но́ве дре́је за светљ.

дре́ме несвр. *дрема*. – Дре́ме ко пуја́н на мо́тку.

дре́мка ж *дремеж*. – Уваги́ла га дре́мка.

дре́тва ж *в. поворка* [У Бучуму је *поворка*, а *дретва* се чује у неким другим селима (Сливовик). У свести се лако везује за *раз-решити* > *раздреши-ри*, а оно што се раз-дреш-ава је ништа друго до *дретва*!]

дре́ши се несвр. *облачи се, набавља одећу (дреје)*. – Не мо́г се дре́шим кад не́мам с какво́.

дре́шка ж *блуза, горњи део одеће*. – Понеси́ си дре́шку на ра́мо, ље́ко заладне́је.

дрешља́к м пеј. *од дреја, погрдно, стара одећа*. – Стури́ та́ј дрешља́к да ти се љу́ђи не смеју́.

држа́ља ж *држач сваке алатке*. в. држаље. – Строши́л ми држа́љу на лопа́ту.

држа́ље с *в. држаља*. – Од га́бар добро́ држа́ље, ал те́шко.

држло́ с *дршка, држаље на мањим алаткама (в.)*. – Но́ж мо́ра да и́ма држло́.

дри́вољак м *дрипољак (в.), стара поцепана хаљина, дроњак, рита*. – И́ма два-три дри́вољћа и то́ј су му све́ дре́је.

дри́па несвр. **1.** *ландара*. – Дри́па му капу́т ко да не́ његóв; **2.** *пада у крупним сосама (в.)*. – Ју́гав сне́г кад пóчне да дри́па, óн покр̀ши мла́да дрвја.

дри́пољак м *в. дривољак*. – Не́мам дре́је за у́-људи него сьмо по нећи́ дри́пољак. [У околним селима с истим значењем јавља се и *ципка*, *парцаљ*.]

дри́шља м *чест назив за дропљаво куче које воли да трчкара и да се врти око човека*. – Ва́ш дри́шља не ла́је нику́га.

дрка несвр. *онанише; фиг. ради неки узалудан посао*. – Не дрка́ј него узни́ нештó кóрисно да рабóтиш.

дрка́ње с *онанисање*. – Дóста је дрка́ње, вре́ме је да се же́ниш.

дрклó[1] с *стабло неког поврћа*. – На петлица́н се сасуши́ло дрклó, у́мори га су́ша.

дрклo[2] *врежа неког поврћа тикве, диње*. – Кад га пољéваш, не ва́тај га за дрклó, ако га искр̀шиш, готóво је.

дрља[1] нсвр. *равна поорану њиву дрљачом, када се то радило браном, говорило се: влачи*. – Óвољи ћи́ша, а тре́бе да дрљам ора́ње.

дрља[2] ж *дрљи́на (в.), крмељ у оку*. – Оми́ тој дрље, и́деш у́-људи.

дрљав, -а, -о *крмељив*. – Дрљав ко да се не ми́је ју́тром.

дрљи́на ж *в. дрља*[2]. – Сва́ћи и́ма дрљи́не, ал њéму пре́д-све óчи закр̀пени.

дрмбóљ м *усни трзајући метални инструмент, дромбуља*. – Једа́н ма́јстор у Бурдимó умеја́л је да напра́ји дрмбóљ.

дрнда несвр. *чешља вуну у вуновлачари*. – Ву́ну смо дрнда́ли код влачари́ у Дерве́н.

дрнда́ње с **1.** *растресање вуне или кострети*. – Ма́јстор и́ма дрндалицу, па ону́ј кóзину свé растресé, размр̀си; **2.** *фиг. зановетa*. – Не дрндај ми уз гла́ву, измькни́ се.

дрнде́ње с *љутња*. – С њигóво дрнде́ње се не живи́, сва́ћи дьн се дрнди, а́ има́ло за штó, а́ нема́ло.

дрндес, -та, -то *склон љутњи*. – Он је дрндес до бóга, не пога́ђаш му ни́како.

дрнди се несвр. *безразложно се љути*. – Не дрнди́ се за сва́што.

дрнка несвр. *звони звечка (о дечјој играчки)*. – Ува́ти у ру́чку ону́ј грóмаљћу па сьмо грóма и дрнка.

дрóб м *цигерица, јетра домаћих животиња*. – И́ма бе́ли, и́ма и црни дрóб, а ја́ пó вóлим црни.

дрóбење м мн. *комади издробљеног хлеба*. – У́знеш они́ја дрóбење па саси́пеш у ћипе́лу вóду, а мóже и да се попа́ре.

дробе́ње с *уситњавање хлеба за попару, дробљење*. – Дробе́ње не́ те́шко, и бóље кад је ле́б су́в.

дро́би с *усишњава нешшо*; фиг. *прича нешшо дуго, незанимљиво и досадно*; уп. дробење. – Сѣмо си дро́би, а ни́кој га не слу́ша.

дрожди́на ж *в. грождина*. – Сасуши́ло се гро́зје, а од дрожди́не не́ма вино́.

дро́њак м *крпа, дроњак, рита од поцепане одеће*. – Дро́њци по тр̑ње. [Постоји обичај кад умре млада особа, да се њена добра одећа окачи о жбунове трња поред пута, па ко пожели, може да их узме.]

дро́пљав[1], -а, -о *који има дугачку длаку*. – Неко́ дро́пљаво кучи́ште про́трча испод пле́вњу.

дро́пљав[2], -а, -о *растресито, у великим китама, у цвастима*. – Карто́п има дро́пљав цве́т.

др̑па несвр. *штипа, кида, откида*. – И́де уз о́ро и др̑па они́ја који́ и́грају.

др̑па се несвр. *грубо се чеше, чеше се енергичним потезима*. – Др̑па се ко шу́гав.

др̑пав, -а, -о *поцепан (о одећи), одрпан, дроњав*. – Др̑пав и незакр̑пен.

дрпа́ње с **1.** пеј. *чешање*. – Уваті́ло га неко дрпа́ње; **2.** крађа, отимачина. – Дрпа́ње на све стра́не, поје̑доше држа́ву.

дрпе́ж м *отимачина*. – О́де предузе́ће на дрпе́ж.

др̑пне свр. *узме нешто на брзину*. – Др̑пни ма́ло па а́јде (о јелу).

др̑сне свр. *јурне*. – Кад др̑сну оно́ј ку́че, па за но́гу.

др̑т, -а, -о *стар, остарео*. – Др̑т овѣ́н, тре́бе си на́јдем дру́гога.

др̑таво прил. *старачки*. – Рабо́тимо, ама не́како др̑таво.

дрте́је несвр. *стари*. – Старе́је се, дрте́је се.

др̑тина ж/м погрд. *старкеља*. – Др̑тина је̑дна, а заглеђу́је се по жене́.

др̑тљак м *стара особа, старо бравче*. – Куде́ ли је пошѣ́л др̑тљакав (прекор старцу што је с младима пошао у госте); Чу́вамо једнога́ дртљака́ (дрту овцу).

дрће́зина ж **1.** *сперма*. – Навр̑љај у њу́ (у курву) дрће́зину, па си иди́ до́м; **2.** фиг. *покваренјак*. – То́ј, бре́ не́ чове́к, то́ј дрће́зина пра́ва.

дру́гакав, -ква, -кво *другачији*. – Купи́л ми ле́к, али дру́гакав, не сме́м га пи́јем.

дру́гакво прил. *другачије, друкше*. – Дру́гакво ми у о́чи, не то́ј о́н.

другосе́лац м *човек из другог села*. – Дошли́ другосе́лци па купи́ли Ђи́гос да исечу́.

дру́жила с плт. *решеткаста платформа за волујска кола, служи за превоз сена*. – Код на́с дру́жила, а негде́ вагоне́т.

дру́са несвр. *тресе, снажно игра*. – Њиго́ва ко́ла крута́, сѣмо дру́сају; Уваті́ли се у о́ро па дру́сају ли, дру́сају, а гове́да ненапо́јена.

дру́ска несвр. *тресе, труцка, дрма (у колима)*. – Се́до на др̑ва, али ко́ла дру́скају, па сле́зо.

дру́сна ж шаљ. *дебела и незграпна жена*. – Дру́сна жена́, за́држна.

дру́сне свр. *изненада падне, снажно удари при паду*. – Кад дру́сну, земља́ се затре́се.

дру́ство с *друштво*. – Дру́ство му се и́жени, о́н оста́де зар̏бњак (в.).

дру́шка ж *другарица, пријатељица*. – С њу́ смо биле́ дру́шће, па се она́ ода́де у Поно́р.

др̏чан, -чна, -чно *јешан, халапљив, ненасит, незајажљив, похлепан*. – На све́ је др̏чан, сирома́.

дрчљи́вка ж *похлепна жена; в. дрчан*. – Дрчљи́вка је́дна, све́ би тела́ да у́зне за њу́.

др̏чна ж *в. дрчљивка*. – Таква́ др̏чна не́ма у сва́ко село́.

дрчни́к м *халапљивац*. – Дрчни́к па нала́ти на жене́.

ду́бањ̏а ж *дубак, направа у којој се деца уче да стоје*; в. дубьк. – Кад га ту́риш у ду́бањ̏у, о́н сѣ́мо ли́да с но́ђе.

дуба́р м **1.** *пањ, остатак одсеченог стабла у шуми*; **2.** *пањ постављен у дрвљанику да се на њему секу дрва*; **3.** *остатак корена дрвета у земљи*. – По́дјесен с коше́ви збѝрамо дубари́ по Лице́, да се зи́ми гре́јемо.

дубѣ́к м *в. дубањ̏а*. – Дубѣ́к му напра́јен, па ова́рбан шерено́.

ду́ва се несвр. *трули, квари се (воће, поврће и др.)*. – Кад компи́р не́ осу́шен добро́, о́н бр̏зо по́чне да се ду́ва. – Ти́ква се ду́ва на́јбрзо.

дуванци́ја м *пушач*. – Дуванци́ја за дува́н у́век и́ма па́ре, а за дру́го не́ма.

ду́вка[1] ж *рупа (у замљи или дрвету), јама*. – Ја́завац живи́ у ду́вку.

ду́вка[2] несвр. *лагано дува*. – Ве́тар ду́вка по ма́лко, а да не́ о́н, погоре́ли би од сл̏нце.

ду́вчес, -та, -то *рупичаст, шупљикав*. – Кад је добро́ бра́шно, и добѣ̏р квасѣ̏ц, ле́б бу́де ду́вчес, шу́пкав.

дуга́ ж *појединa дашчица на буретy*. – Ду́ђе расто́ве.

дуга́н м *свечана вунена сукња*. – Кад облече́ дуга́н, па се сви́ у њу́ загле́дају.

ду́дње несвр. *в. дудњи*. – Ду́дње нешто́ по по́друм, да не́ уле́зла ма́чка.

дудњи́ несвр. *тутњи, потмуло одјекује*; в. дудње – Дудња́ли су камио́ни дѣ̏н и но́ч док извле́коше др̏ва.

дуду́к м *свирала, фрула*. – Дуду́к је овча́рска сви́рка, ал не́ за о́ро.

дуду́чка ж *свирала, фрула*; в. дудук. – Мѣ̏лецак о́н, мѣ̏лецка дуду́чка, па кад засви́ри да ти ср̏це продр̏ма.

ду́је се несвр. *љути се, дува се у лицу*. – Кад се наљу́ти па по́чне да се ду́је ко га́јде.

дукати́нка ж *морка, врста кокоши*; в. мисирка. – И́ма и чаклова́ни и некакве́ мо́рће, ал дукати́нће несѣ̏м виде́ла.

ду́ља несвр. *тешко ради, рмбачи*. – Ду́љај, ду́љај це́л ве́к, па сѣ̏г боли́ све́.

ду́ма несвр. *говори, казује*. – Ду́мају му љу́ђи да се ма́не од пија́нку, ал не слу́ша.

дума́ње с *говорење*. – Сас дума́ње се о́н не́че попра́ји, него тре́бе мо́тка.

ду́нда ж *млада, једра, мало пунија жена*. – Погле́дај ду́нду како́ и́де, ко ла́ђа.

ду́ндес, -та, -то *пуначак, буцмаст*. – Башта́ му је би́л о́мал, па ду́ндес, зва́ли су га Ра́дослав Ду́ће.

ду́нђер м *мајстор за израду кућа од кованица*. – Ду́нђери су работи́ли све́, од те́мељ до кро́в.

ду́не свр. фиг. *крене, упути се*. – Ду́ну низ До́л и о́тиде у Гу́шовац на ва́шар.

дуњи́ц м мн. дуњци́; *врста дуње, дуња крупнијег плода и мање квалитетна*. – Не́ тој ду́ња, то́ј су дуњци́.

ду́ри се несвр. *љути се, срди се*. – Ду́ри се за сва́шта, баксу́з.

дурљи́в, -а, -о *лако се љути, баксузаст*. – Дурљи́в, а зашто́ – о́н си зна́је.

ду́рмес, -та, -то *пуначак, надувена лица као да је љут*. – Ду́рместа му деца́, о́бе.

дућа́н м *продавница, радња где се нешто продаје*. – Дућа́ни су били́ у До́льу ча́ршију.

дућанџи́ја м *трговац, радник у дућану*. – Башта́ му би́л дућанџи́ја па га ишко́лувал.

душаме́ с *патос на запрежним колима, душема*. – На ко́ла душаме́, па са стра́не кана́те, а напре́д и наза́д калкани́.

ду́ши несвр. *њуши, мирише*. – Нашла́ га свиња́ (нешто што је закопано), па га ду́ши.

души́чина ж *мајчина душица*. – Су́ва души́чина мо́же да се пре́тре, да се ту́ри со́л и зејти́н, па да се једе́.

ду́шманин и **душма́нин** м *непријатељ, противник*. – Баксу́з чове́к сва́кому душма́нин.

ду́шманка и **душма́нка** ж *жена душман*; в. душманин. – Душма́нка на сва́кога зло́ ми́сли.

душова́дник м *крвопија, непријатељ, зао човек*. – То́ј, бре́, не́ чове́к, то́ј душова́дник, по́мори жену́ си и де́цу.

дьвньчка́ прил. *поодавно, доста давно*. – Давначка́ је било́, да́ј Бо́же, да се се́тим.

дьльп м *долап, остава у зиду у старим кућама, за одлагање посуђа или неких ситница*. – У дьльп је де́да чува́л сву́ дукумента́цију.

дьн м мн. дьнови; *дан*. – Дьн по дьн прође́ го́дина.

дьне свр. *дахне, одахне, предахне*. – Пу́шти ме да дьнем ма́лко.

дѝн-и́здьн прил. *стално, сваки дан, непрекидно, свакодневно*. – Дѝн-и́здьн ја́ по на́дницу.

дѝнце с *данце, дно (на буретy)*. – На дѝнце протѐкла ка́ца.

дьнѝс прил. *данас*. – Дьнѝс тека́, ју́тре ци бу́де па́ тека́.

дьнѝсће прил. *данас*. – Дьнѝсће че поми́немо, а за ју́тре че ви́димо.

дьнѝшњи прил. *данашњи*. – Кад би се од дьнѝшњи свѐт напрајѝла по́пара, ни псѐта ју не би́ јѐла.

дьњу́је несвр. *борави преко дана, дани*. – Дьњу́јем у по́ље, а но́чу, кад затвори́м о́вце, и́дем у село́.

дьска́ ж *даска*. – Од топо́лу се дѝсће кри́ве.

дьчи́ца ж *мала даска, дашчица*. – Узни́ дьчи́цу па податури́ под каза́н да се не претѝри.

дьшчора́к м пеј. *комади старих и поломљених дасака*. – Скла́њај та́ј дашчора́к, ал повади́ ексѐри, це нећи́ осака́ти кад нага́зи.

Ђ

ђа́вол м фиг. *ђаво, обешењак*. – Ђа́вол детѐ од мѝлечко.

ђа́вола узв. *в. ђаволци*. – Ђа́вола, нѐма од до́говор ни́шта!

ђаволу́је несвр. *изводи враголије или смишља враголије*. – Ђаволу́је док мо́же и где мо́же, а кад га прити́сну, че при́зна и што јѐс и што нѐ.

ђа́волци м мн. *узв. непристајања, неодобравања у смислу: „Хоћеш! Неће моћи!“*. – Ђа́волци че доби́јеш од мѐне па́ре.

ђаволшти́на ж *обешењаштво, нешташлук*. – Нѐма три го́дине, а свѐ ђаволшти́не зна́је.

ђеврейше свр. *квари се, пропада, трули (о мокром дрвету)*. – Ла́ни сѐче грѐде па несу́ дѐљане и вѐч ђевреиса́ле.

ђѐгне свр. *гегне, тресне, удари (при паду)*. – Кад ђѐгну, грѐва ми се стрѐсоше.

ђерда́н[1] м *богата огрлица*. – Ђерда́н од мани́ста.

ђерда́н[2] м *мекани подбрадак код говечета*. – Би́к голѐм па му ђерда́н сѝмо ли́да по́д-гушу.

ђѐца м погрд. *сељак*. – Ђѐца па ђѐца, кво́ му мо́жеш.

ђи́бав, -а, -о *гибав, мек*. – Ђи́баво ми по́д-ногу.

ђиба́ница ж *гибаница, пита*. – Ђиба́ница за чѝс, за го́ста кад ти до́јде.

ђи́жа ж *чокот винове лозе*. – Двѐ ђи́же ову́ј зиму́ измр̀зле.

ђижури́на ж аугм. *велики стари чокот*. – Ђижури́не др̀те, ама ра́ђају до́бро.

ђи́здав, -а, -о *накићен, украшен, гиздав*. – Ој ти́ ђи́нђо, ђи́здава. (нар. п.)

ђиздаве́ла ж шаљ. *женска особа која воли да се кинђуши*. – Е̏во ју на́ша ђиздаве́ла.

ђи́здавко м *кицош*. – А̏јде, ђи́здавко, засучи́ рукави́ па узи́мај мати́ку.

ђи́нђа ж *леша, изгледна девојка*. – Ђи́нђа па о̏ко да не сту́раш од њу.

ђи́не несвр. *гине, погиба*. – Сва̏ћи дѣ̏н ђи́ну љу̏ђи.

ђи́нџула ж *блато које се нахвата на ногавицама и опанцима, кад се хода по расквашеном терену*. – Отреси́ те̏ј ђи́нџуле од нога́вице.

ђи́пи свр. *украде, дигне, здипи*. – Па́зи на ње̏га, о̏че о̏н да ђи́пи изнена́да и уте́кне (о псу).

ђо́з м *нана питома, мента*. – Ђо́з у пасу̏љ кад се размири́ше, и кад се с ње̏г нама́же јагње̏ћо пече́ње, ле̏пи се за пр̏сти.

ђу́брише се несвр. *направи се ђубре, ђубри се, испрља се*. – Ђубри́ше се сва̏ћи чѣ̏с, а ко̏ј то̏ј да чи́сти.

ђувегли́ја м заст. *момак, изабраник*. – Најде̏ се и за њу̏ ђувегли́ја.

ђу́везан, -ма, -но *једне нијансе црвене боје, затвореноцрвен, бордав*. – Оварба́ла ђу́везно ма́ло за ћили́м.

ђуве́к м *земљани суд (осредња шерпа), плитак земљани суд за ђувеч*. – У ђуве́к ба́ба наси́пеше расо̏лницу, па стро̏ши пр̏љен пипе́р, па с мому́рзницу зи́ми једе́мо.

ђуве́ч м *јело од кромпира, лука и меса*. – Ђуве́ч смо прајили, а ђуве́к је су̏д.

ђувеча́р(к)а ж *шерпа, земљана или плехана, за справљање густог јела*. – Зго̏дна ми ђувеча́рка бе́ше, али се некуде́ про̏би.

ђуве́че с *земљани суд за кишељење млека, мањи ђувек*. – У ђуве́че заћисе̏лим млеко̏ кад и́ма.

ђу́мка ж *ћуба вуне на овчијем челу; фиг. колут у фризури*. – Напрајила ђу́мку на чело̏.

ђурђи́л / **џурџи́л** м *ђурђевче, јагње које се коље о Ђурђевдану*. – Мла́до ја̏гње, џурџи́ла, зако̏љемо па једе́мо код пова́ту.

ђурунти́ја ж *гужва, мноштво људи узбуна, помешња, вика, галама, бука*. – Поди́же се нека ђурунти́ја и о̏ро се ра́стури.

ђу́торе прил. *одока, у целини без мерења*. – Купи́л ђу́торе три пра́сета, па једно̏ по̏мало.

Е

еве́ речца *ево*. – Еве́ ти па́ре ма ми купи́ чера́пе.

ега́ речца *ваљда*. – Зао̏блачи се,ега́ пр̏сне ћи́шица.

едва́ / једва́ речца *једва*. – Едва́ гѣ̏мжем по пу̏т.

еде́ / једе́ несв. *једе*. – Еде́ ме нешто́ по меши́ну.

едечћи́ / једечћи́ прил. *једући*. – Задави́л се једечћи́ кру́шће.

е́днак / је́днак м *истоветан, сличан*. – Је́днак је с моје́га Ра́дета.

една́кьв, -ква, -кво *једнак, подједнак*. – Ове́ј су дьсће една́кве.

едного́ци / једного́ци м мн. *који су истих година*. – Они́ су едного́ци.

едномьн / једномьн / (ј)едномьн прил. *сваки час, стално*. – Едномьн ме нешто́ затра́цкује.

едну́ш прил. *једном, једанпут*. – Едну́ш се то́ј деси́ло.

едньг / једньг прил. *одмах, сместа, уједном*. – Једньг се роди́ли и зато́ј су врсници́.

едьнпу́т / једьнпу́т / (ј)еданпу́т прил. *једном, једаред, једанпут*. – Једанпу́т га зате́ко у ло́зје.

ексик м непром. *мањак*. – Ексик у́век мо́ра да бу́де.

ексичи свр. *умањи се, непредвиђено се оштети*. – Нада́ли се да и́ма педесе́т ћи́ла (о свињчету), ал оно́ у пу́т ексичи́ло, па га не има́ло то́лко.

ел та́м *да ли је тамо*. – Ви́ц ел та́м чукле́но.

е́ла речца *дођи, хајде*. – Е́ла на качема́к; Е́ла код ме́н.

е́м везн. *иако*. – Е́м га не́ма, е́м се сьв по́пьшка (о црном луку).

ене́ речца *ено*. – Ене́ ти ле́б и си́рење на аста́л.

енцьк м *торба од обрнуте овчије коже*. – Тури́ ле́б у енцьк да ти не нађи́сне.

еро́план м *авион*. – Еропла́њи су лете́ли, па ни́ско, па вр̀љају бо́нбе.

ете́ речца *ето*. – Ете́ ти ра́бота.

еше́к м *враголан, шерет, зајебант*. – Еше́к, тека́ су зва́ли Ра́јка, служи́л је за зафрка́нцију.

Ж

жабокре́чина ж *баруштина, бара*. – Где је жабокре́чина, ту́ј вода́ не оти́ца.

жа́л м *жалост, жао, туга*. – Њу́ је сьг голе́м жа́л прити́сал.

жа́лан, -лна, -лно *жалостан, тужан, јадан*. – Ту́жан и жа́лан је оста́л, ал Бо́г тека́ рекьл.

жа́лба ж *жалост*. – Голема́ је жа́лба за бра́та.

жале́је несвр. *жали, тугује, налази се у жалости после смрти неког ближњег*. в. жалује. – Нећи́ жалеје́ до го́дину, по́сле си сла́ви, пра́ји сва́дбе.

жале́ње с *жаљење, туговање*. – Има́ло је љу́ђи и за жале́ње и за смеја́ње, сьг не́ма ни́кој нигде.

жа́лно прил. *жалосно, жалостӣво*. – Како́ ме жа́лно по́гледа, ја́ се разрова́.

жа́ло[1] с *жаока инсектӣа*. – Чела́ и оса́ и́мају жа́ло, а и́ма и змија́.

жа́ло[2] с *тӣучак у звону*; в. грагорак. – Жа́ло има у клепета́р, а ѕвењ̑ц и́ма ћијѣ̑ц.

жа́лос м *жалостӣ*. – Мо́ј га жа́лос ни́где не́ма.

жа́лосан, -сна, -сно *жалостӣан, који је у жалостӣ*. – Жа́лосан је њиго́в живо́т.

жалости́ван, -вна, -вно *жалостӣв, сажаљив, који се лако ражалостӣ, кога лако хватӣа тӣуга*. – Он је жалости́ван, неје́ баксу́з.

жалува́ње с *жаљење, опрашӣање*. – И́мај ма́лко жалува́ње спрама ње́га, неје́ ни ње́му добро́.

жалу́је несвр. *жали за неким*; в. жалеје. – Жалу́је си ма́тер, но́си црни́ну.

жа́пка ж *петӣља на опанку кроз коју се про̄влачи опутӣа*. – Сћину́ла се жа́пка, па врца́ не држи́ опѣ̑нак.

жа́пче с *жабица*. – Ја се су́ну да у́знем ја́году, а жа́пче ри́пну та ме у́плаши.

жва́кне свр. *по̄једе нешо на брзину, по̄једе мало, једне*. – Жва́кни ма́ло и а́јде.

жвала́ви несвр. фиг. *по̄рича непрестӣано (неважне стӣвари), по̄рича којештӣа*. – Це́л дѣ̑н ти жвала́ви и не приме́чује да га не слу́шаш.

жва́ле ж плт. *метӣални део узде у устӣма коња*. – Да ли га болу́ ове́ј жва́ле (о коњу).

жва́њћа несвр. пеј. *по̄ригова̄ра, говори бесмислице*. – Нек си о́н жва́њћа, ти́ га не слу́шај.

жва́че несвр. *жваће*. – Не́мам зу́би па га сла́бо и жва́чем.

жва́чка несвр. *жваће по̄лако, једе без журбе*. – Ми́ се ода́вна ману́мо, а о́н си јо́ш жва́чка.

жго́љав, -а, -о *жо̄ља̄в (в.), мршав, неухрањен, заостӣао у развоју*. – Опраси́ла мло́го, ал јо пра́ци жго́љави.

жди́мка несвр. *цеди рубље по̄тискујући га између шака*. – Жди́мкај га тврдо да се це́ди.

жди́мне свр. *по̄бегне, јурне, кидне*. – Кад ме виде́, о́н жди́мну па на ле́су.

ждра́ка несвр. *сева очима (љутӣто), по̄родорно гледа*. – Сѣ̑мо ждра́ка, и́ма ли нешто́ да зди́пи.

ждрело́ с *тӣеснац, клисура*. – У Бу́чумско ждрело́ има́ло је не́кад и ри́бе.

ждрепчени́к м *део коњске запрежне опреме*. – Ждрепчени́к се ту́ра мага́рету под ре́п да му се не сми́ца сама́р напре́д.

ждр̑љав, -а, -о *крмељив*. – Ждр̑љаво ма́че.

ждр̏љча м погрд. *особа водњикавих или крмељивих очију*. – Оми́ се, ждр̏љчо је̏дан.

ждрми́ несвр. *дрема* . – Це̏л дѝн ждрми́ и це̏лу но̀ч.

же̏га[1] ж *врућина, од сунца или од ва̄тре, прӣпека*. – Сти́гла же̏га, и вода̀ у буна̀р се̏кнула.

же̏га[1] прил. *осећај то̄плине*. – Же̏га ми, а ве̏тар ду̀ва, мо̀ра да и́мам ва̀тру.

жегла̀ ж *в. жьгла*. – За̀пе на криви́ну (о крави) и стро̀ши жеглу̀, ума̀ло ко̀ла да претѝримо.

жегљ̏ц м *време највеће жеге*. – Куде̏ жњѐш у жегљ̏ц, бе̏жи у ладави́ну.

жегоча̀ ж *жеђ*. – Од жегочу̀ не пома̀га студена̀ вода̀, још ви́ше те разгору̀је.

жедне̏је несвр. *жедни*. – Жедне̏је се од же̏гу, од ра̀боту, али и од ја̏ко је̏дење.

же̏жак, -шка, -шко *то̄пао*. – Же̏жак ле̏б једе̏ се ду̀пло ви́ше.

желе̏за с плт. *кљуса, гвожђа за ловљење дивљачи*. – Разапе̏л желе̏за па че̏ка ја̀завца.

желе̏зан, -зна, -зно **1.** *гвозден*; **2.** фиг. *те̄шко*. – Пати́ла сам желе̏зне му̀ће.

желе̏зо с *гвожђе*. – Збѝрају ста̀ро желе̏зо, па очисти́ли це̏лу Вр̏лу стра̀ну где љу̀ђи врља̀ли ста̀ри шпо̀рети и ко̀ве.

железо̀р м *гвожђурија (гомила)*. – Погле̏дај у та̀ј железо̀р, мо̀жда и́ма неђѝ шра̀в за по̀требу.

желу̀д м *в. жељуд*.

же̏љ̏ћа ж *корњача*. – Бр̏з ко же̏љ̏ћа преко у̀гар.

жељу̀д / **желу̀д** / **жљу̀д** м *желудац код живине*. – Неђѝ не во̀ли жељу̀д, а ја си једе̏м; Жељудѝ кад се испр̏же, па са ма̀ло зељу̀те, па и́де комиња̀к.

жељу̀је нсвр. *ста̄лно је жељан нечега*. – Жељува̀ла сам за све̏.

же̏на речца, узречица. – О̀н је, ж̏ена, мо̀ра поблесаве̏л.

жене̏ње с *женидба*. – Ма̀ни се од жене̏ње на ову̀ј оску̀дицу.

женети́на ж аугм. *крӯпна, ошт̄ра жена*. – Ова̀ј женети́на преко сто̀ ћи́ла.

жени́дбина ж *женидба, свадба и све око ње*. – Че̏ка ни и жени́дбина и уда̀дба.

женска̀р м *женскарош*. – Би́л је женска̀р, ал се нашли́ ма̀јстори, пребѝли га та̀м по изво̀рско.

же̏нсћи прил. *женски*. – Вре̏ви же̏нсћи, пи́скаво.

же̏нче с хип. *женица, обично у дозивању*. – А̀јде, *же̏нче*, вре̏ме да си и́демо до̀м.

же̏нштина ж *жена уо̄пште, неидент̄ификована жена*. – Виде̏ се оту̀д нека же̏нштина у беле̏тине; И́де нека же̏нштина уз пото̀к; То̀ је било̀ же̏нштина, кру̀пна па вре̏дна (овде као да се осећа неко вредносно значење, да је

то изузетна жена); Какво̀ ли напрајѝше онѐј жѐнштине по Сврљѝг (ради се о особама које су изгубиле аутобус за повратак).

жѐр м мн. жѐрови; *дивље гуске*. – Ӯјесен се жѐрови сѐле, па летӯ на врчѝцу.

жетва̀р м *жетелац*. – Јӯтре чу да ѝмам жетварѝ, мо̀рам да омѐсим два лѐба.

жетва̀рка ж *жетвар жена*. – Она̀ је била̀ жетва̀рка, ѐм бр̀зо жњѐ, нѝско, и по њӯ чѝсто, нѐма кла̀сови да су расвр̀љени.

жѐшко прил. *топло, вруће*. – Кад облечѐш вл̀нено, оно̀ ти жѐшко на грбѝну.

жѐшћи, -шка, -шко *врућ, топао*; *фиг. с неком опасношћу, озбиљношћу*. – Јӯтре чеш на жѐшћи о̀чи (на испит).

жѝва ра̀на ж *рак*. – Жѝва ра̀на не зарастӯје.

жива̀к м *жива (метал)*. – У топломѐр ѝма жива̀к.

живачѣ̀к, -чка̀, -чко̀ *јачи, већи*. – Мѣ̀лко по̀ живачка̀ (паница) од овѐј твојѐ.

живѐње с *живљење, живот*. – Од сѣ̀г живѐње ма̀лко че бӯде.

живѝнка ж *живо биће*. – Сто̀чица, и то̀ је живѝнка.

жѝвне свр. *оживи, постане живљи*. – За̀лади та че жѝвнемо ма̀лко, ина̀че погорѐмо овѝја днѝ.

живодѐрник м *живодер, мучитељ животиња, фиг. насилник*. – То је живодѐрник, бѝје куга стѝгне, то̀ј за њѐга нѝшта нејѐ.

жѝво-здра̀во *поздарављање при сусрету*. – Жѝво-здра̀во, како̀ сте?; Чинѝмо жѝво-здра̀во па насѐдамо уз оста̀л.

животѝњћа ж *животињица, живи створ*. – Бробѝњак, брѐ, па и о̀н жовотѝњћа, па̀дло ми парчѐнце кола̀ч, бробѝнци надушѝли па се згромадѝли на њѐга.

живува̀ње с *слога, живљење у слози*. – На̀ше је живува̀ње било̀ за прѝчу.

живӯје несвр. *живи у слози са неким, друже се, слажу се*. – Мѝ си добро̀ живӯјемо с комшѝје.

жѝвчан, -а, -о *нервозан, узбудљив*. – Мло̀го је жѝвчан, за чѣс се нађӯти.

живѣ̀ц м *живац, нерв*. – Кад живѣ̀ц заболѝ, ћѝне.

жѝга несвр. *сева, удара (о болу)*. – Жѝга ме у ко̀сће.

жѝла[1] ж *тетива испод колена*. – Превѝле му се жѝле под колѐно.

жѝла[2] *хоризонтална пречка између два дирека за коју се закивају тарабе*. – Једна̀ жѝла попуштѝла и та̀рабе па̀дле.

жѝлавльк м *боквица*. – Жѝлавльк привѝјамо на чѝр да истѐра гно̀ј.

жѝлка ж *фиг. порекло, наследна особина (ген)*. в. жичка[2]. – Жѝлка му таква̀, ло̀повска.

житьнцѐ с хип. *жице (в.), житo*. – Понѐло ма́лко житьнцѐ, ако не уда́ри спри́ја да полѐгне.

жицѐ с хип. *в. житьнце*. – Узни́ жицѐ у ша́ку па намами́ коко́шће.

жи́чка[1] ж *жичица, комад танке жице*. – Врза́л лѐсу са жи́чку, оно́ нава-ли́ле о́вце и обори́ле ју.

жи́чка[2] ж *фиг. лоза, порекло*; в. жилка. – Поква́рена је, таква́ јо жи́чка.

жи́шка ж *деч. ватра*. – Ја жу́шку па у жи́шку (в.).

жлна́ ж *птица жуна*. – И́ма жлна́ и жлта́рка, да ли је то́ј и́сто, да ли нѐ, нѐ-знам.

жлт, -а́, -о́ рет. *жут*. – Мло́го жлта́ у лицѐ, тека́ врѐве у Лу́кову, а код нас жута́, бледа́.

жлта́рка ж *жуна, жлтарьц (в.)*. – И́ма ти́че, жлта́рка, па сво́ жуто́.

жлтарьц м мн. жлтарци́; *в. жлтарка*. – Жлтарци́ си́тни и све лету́ у ја́то.

жлтѐје несвр. *в. жлтеје, постаје жут, жути*. – Кру́шкава почѐла да жлтѐје.

жлтѐница[1] ж *жутица*. – Од жлтѐницу пожлтѐју о́чи и но́кти.

жлтени́ца[2] ж *трава чијим се кореном лечи жутица*. – За жлтѐницу и́ма трава́ жлтени́ца.

жлтѐничав, -а, -о *оболео од жутице*. – Жлтѐничав не смѐ да једѐ сви́нско мѐсо.

жлту́је несвр. *стално је жут*. – Жлту́је, ал жи́в, а и́ма који́ црвени́ у́мру.

жлтуња́в, -а, -о *жућкаст, убледео*. – Жлтуња́в у лицѐ.

жлтьц м *жуманце јајета*. – У јајцѐ и́ма жлтьц и бельц.

жлчи́ несвр. *жуљи, вуче, напија се*. – Да му је ређијѐтина, па да жлчи́ дьн и но́ч, нѐ би му досади́ло.

жлчка ж *жуч, жучна кеса*. – Кад зако́љеш нешто́, о́дма му исврљи́ жлчку да ти не угорчи́ мѐсо.

жљѐбав, -а, -о *кривих уста*. – Има́л шло́г па му остаји́ло жљѐбава у́ста.

жљѐбац м шаљ. *плачљивко, који се жљеби, који се кревељи*. – Кад заровѐ, пра́ви жљѐбац.

жљѐби се несвр. *кревељи се, прави гримасе*. – Жљѐби ми се, изигра́ва ме.

жљеби́не ж плт. *уста, заједно са деснима*. – Ди́гли ми се пљи́кови по жљеби́не.

жљебо́че се несвр. пеј. *кревељи се*. – Шта́ и́ма она́ да ми се жљебо́че, кад ни она́ нѐ бо́ља.

жљебура́н м *кривоуста особа*. – О́н че ми се смејѐ, жљебура́н јѐдан.

жљезда́ ж *жлезда*. – Искочи́ла му жљезда́ под ви́лицу.

жљѐпча м пеј. *онај ко се кревељи, лоше говори, прави гримасе, често као прекор*. – Од њѐг ли це срами́м, од жљѐпчу.

жљо́ка ж *гӯта, израслина на нози или руци*. – По но̏ђе му жљо́ће; Од раматѝзу му све ша̏ће жљо́каве, све згло́бови, жљо́ће.

жљо́кав, -а, -о *гӯтав (в.), ко има израслине по̄ видиним деловима руку*. – Од раматѝзу ми све̏ ша̏ће жљо́каве.

жмѝ несвр. *жмури*. – Купѝ мѣ̀лко винце̏, ѝде с̀слава па не мо̀ж да жмѝш кад ти до̀јду љу̏ђи.

жмѝрка несвр. *намигује*. – Жмѝрка с о̀бе о̀чи.

жмѝчка несвр. *шљаӣка по̄ блаӣу*. – Сце̏пени ми опѣ̀нци па вода̀ жмѝчка кад ѝдем.

жмичѣ̀ прил. *жмурећи, заӣворених очију*. – Кад нешто̀ оста̀јим, жмичѣ̀ мо̀гу да га на̀јдем.

жмоту̏на ж *гмуца, гужва, громуљица, гомилица (обично вуне)*. – Изе̏ли ку̏рјаци овцу̏, па ву̏на на жмоту̏не по тр̏ње расе̏јана.

жму̏рна ж *особа која чкиљи кад гледа*; в. жмурча. – Жму̏рна, куде̏ је гледа̀ла кад је затрла̀ овцу̏.

жму̏рча м погрд. *онај ко гледа жмиркаво, чкиљи очима*. – Жмѝкља је по̀ гру̏бо од жму̏рча; жмѝкља се казу̏је на чове̏ка кад га бру̏каш, а жму̏рча на вола̀ који ста̀лно дре̏ме.

жње̏ несвр. *жање*. – Же̏ла сам у на̀дницу.

жо̀љав, -а, -о *в. жгољав, закржљао*. – Бе̏ше жо̀љаво пра̀се, док га одбива̀ла дру̏га пра̀ци, па кад проје̏де, оно̀ се по̀праји.

жу̏љи[1] несвр. *гризе безубим деснима (о одојчеӣу); једе нешӣо ӣврдо (косӣ) шӣо не може да одгризе*. – Ку̏чево два дѣ̀на жу̏љи једну̏ ко̀ску.

жу̏љи[2] несвр. фиг. *ӣогрдно, ӣреӣерано ӣије ракију (или други алкохол)*. – Жу̏љи дѣ̀н и но̀ч, ко да је сва̀ сре̏ћа у тај ка̀пку.

жу̏та ра̀да ж *маслачак*. – Сѣ̀мо жуто̀ по лива̀ду, да ли је жу̏та ра̀да, да ли пр̏жена ја̀јца (о неком корову).

жуте̏је несвр. *жуӣи, бледи, ӣосӣаје жуӣо*, в. жлтеје. – Жутеја̀, жутеја̀ и мо̀ра да у̏сьну (о цвећу).

жутѝје се несвр. *жуӣи се, одаје жуӣу боју од себе*. – Офарба̀ли ку̏ћу па се жутѝје од доле̏ко.

жу̏шка ж деч. *кожушка*. – Ја̀ жу̏шку па у жѝшку (в.) [Из пастирске игре, где се пастири играју као да су деца, па један другом бацају кожух у ватру!].

жьгла̀ ж *жегла (в.), дрвена ӣалица или меӣална шиӣка на јарму, којом се ӣреже во*. – Жьгла̀ тре̏бе да је др̏вена, па кад се ко̀ла прету̏ре да се стро̀ши, а не̏ да се гове̏да пода̀ве.

жѣ̀зне свр. *звизне, удари*. – Кад ме жѣ̀зну у грбѝну, ја̀ се превѝ.

жљу̏д м *в. жељуд*.

жьмбав, -а, -о *воће оштећено градом, са флекама од града*. – Ýбава крýшка, али од грáд свá жьмбава.

жьмби несвр. *удара, повређујући ударану површину*. – Калаџија све удáра нóв казáн, жьмби га и такóј га шáра.

жьца несвр. *боцка, пробада, штреца*. – Жьца ме, бóцка, пробáда, штрéца ме óвьг, óньг у слáбину.

жьцка несвр. *боцка*. – Жьцка ме нештó у гýшу.

жьцне свр. *жигне, убоде, душевно погоди*. – Че жьцне и њéга нештó, па че вúдимо какó че му је.

З

заáчка свр. *запрља*. – Заачкáл се па га не мóг опéрем.

забáви се свр. *закасни, одоцни*. – Немóј се забáвиш, че ти отúде аутóбус.

забагрéје свр. *загори, зарђа, нахвата каменац*. – Забагрéла ми шéрпа, уватúла бигьр.

забадáва прил. *узалуд, без успеха*; в. забађав; забађева. – Забадáва се мучимо, сýша све úзгоре.

забадáљħ**а**[1] ж *колац за прављење рупа у земљи при садњи паприке*. – Забадáљħа ми се пóтроши, па сам узéла овóј дрвó, ал не вáља.

забадáљħ**а**[2] ж *чиода, игла за причвршћивање цвећа на марами*. – Дáј ми забадáљħу да притéгнем мáраму.

забађáв прил. *в. забадава*. – Забађáв смо ишлú, нéма зајтúн, свé растурúли.

забађевá прил. *в. забадава*. – Забађевá се мýчиш.

забáји се свр. *в. забави се*. – Забајúли смо се, поглé колкó је слнцево одрипúло.

забаљéзга свр. *отпочне да прича без везе*. – Забаљезгáл, па се н-ýме заустáји.

забáнта се / **забьнта се** свр. *занесе се у причи, заприча се, заборави на своје обавезе*. – Забантáли се код зáдругу, а говéда ненапóјена; Забьнта се сас другарú и не дóди дóм.

забáса свр. *залупа*. – Забасáло кýче по лóв, па га нашлú преко плáнину.

забатáли свр. *запусти, занемари*. – Забаталúли и кýћу и имáње.

забашú свр. *пређути, не каже, порекне*. – Вóли да забашú, па пóсле каже: „Несьм нúшта од тéбе узéл.“

забелéје се свр. *забели се (падне снег)*. – Забелејáл се Ђúгос.

забéли свр. *зачини чорбу размућеним јајетом*. – Да забéлим чорбý и мóж се збúрате на ручьк.

забе́ре свр. *почне, снажно потера, стане грдити или корити*. – Забе́ре га, па га не мању́је; За́бра га да и́ду с слу́жбу, па да и́ду.

заби́ва несвр. *забија*. – Заби́ва бла́то у ко́ванице, па че по́сле да ји ма́же.

забива́ње с *забијање*. – У забива́ње бла́то некако́ уда́ри на ексе́р и раце́пи пр̏с.

заби́је се свр. *завуче се*. – Ма́чка се заби́је под кубе́ и кад че да се ручу́је, ете́ ју.

забла́жи[1] свр. *заслади*. – Заблажи́ му ма́лко ча́ј, равуни́ка (= хајдучка трава) је го́рка.

забла́жи[2] свр. *почне да мрси, да блажи*. – Некада́ смо ишли́ у цр̏кву, на при́чес, кад о́чемо да забла́жимо.

заблажне́је свр. *учини се слатким, добије укус шећера или неког другог пријатног сладила*. – Кад по́чне да зре́је гро́зје, оно́ о́дма заблажне́је.

заблајѝ се свр. фиг. *занесе се, загледа се у нешто, блене*. – Заблајѝ се по туће́ жене́, па му се љу́ђи сме́ју.

забобр̏чи свр. *загњури, урони*. – Свиња́ забобр̏чи гла́ву у поми́је па по́чне да бурули́чка.

забогате́је свр. *обогати се*. – Забогате́ли још у ту́рско, па сѣг и́мају големо́ има́ње.

забо́јник м *дрвени клин на саоницама*. – Са забо́јник се угла́ве ножи́це у сањ̑ц и у опле́н.

забора́ји свр. *заборави*. – Забора́јим нешто́ и ни́како да се се́тим.

забора́ља се несвр. *заборавља*. – Ду́г се не забора́ља.

забораља́ње с *заборављање*. – Пр̏во било́ сла́бо пантѐње, сѣг ја́ко забораља́ње.

забораљѝв, -а, -о *често заборавља*. – Од ско́ро сам поста́ла забораљѝва.

забо́рљив, -а, -о *опора укуса и мириса*. – Једе́њево ми некако́ заборљѝво, не једе́ ми се.

забо́рљива ре́ђи́ја ж *ракија која хоће да ошамути онога ко пије, ракија са доста метил-алкохола*. – Забо́рљива ре́ђи́ја је све́ док не пре́ђипи́, док се не укр̏ти.

забра́дена прид. *забрађена, носи мараму на глави*. – Некада́ и́де забра́дена, а некада́ пу́шти ко́су; У цр̏кву тре́бе да си забра́дена.

забра́ди се свр. *повеже главу марамом*. – Забради́ се, ел се оче́шљај.

забраџува́ње с *повезивање главе марамом*. – Дете́ не но́си ма́раму, ал од ма́лечко нау́чи забраџува́ње.

забрекне свр. *задебља, надује се*. – Кад се држа́ља ма́ло сасу́ши, па се разгла́ви, ту́римо сећи́ру у во́ду и час ма́ло и држа́ља забре́кне.

забр̏зи се свр. *тргне се, пожури, појури, појача брзину, убрза*. – Забрзи̏ се па га сти̏гни.

забр̏ка свр. *помеша, замеша*. – Забр̏кај за сви̏ње поми̏је.

забу̏ли се свр. *забради се тако да сакрије већи део лица*. – Она̏ се увек забу̏ли, чало̏ јо се не ви̏ди.

забуљу̏је се несвр. *прекрива лице марамом*. – Забуљу̏је се од сра̏м, срамежљи̏ва.

забу̏та свр. *почне да гура, угура, нагура*. – Забута̏ли ко̏ј че пре̏ да уле̏зне у ауто̏бус.

забуцаве̏је свр. *забуђа*. – Забуцаве̏ло (чешће: забуђавело) си̏рење, па поста̏ло си̏њћаво.

забуша̏ва нсвр. *оклева, избегава тежак посао*. – Во̏ли да забуша̏ва, дру̏гога да заме̏тне, а о̏н да се измѣ̏кне.

забуша̏нција ж *подвала, нерад, пребацивање терета или одговорности на другога*. – Те̏ра забуша̏нцију, ал не̏че сва̏ћи да га трпи̏.

забѣ̏кне се *застане у говору, замуцне, помете се, поколеба се*. – За̏бѣкну се па ни̏како да се ре̏ши да се оже̏ни.

забѣкњу̏је се несвр. *плаши се, збуњује се*. – Та̏ј се кра̏ва мло̏го забѣкњу̏је, о̏че се упла̏ши па да ти напра̏ји коме̏ндију.

забьши̏ свр. *сакрије, порекне*. – Забаше̏л, бре̏, зајѣ̏м, и не при̏зна.

зава̏ли се свр. *почне да се хвали*. – Зава̏ли се од Вр̏лу стра̏ну па се ва̏ли по це̏л пу̏т до Сврљи̏г.

завали̏ја м *сиротан, сиромашак, често као узречица*. – Да̏жа завали̏ја мло̏го је воле̏л да и̏гра.

завали̏ћа м хип. *в. завалија*. – Ај, завали̏ћа, ни̏какву сре̏ћу не има̏л.

зава̏ља свр. *обори неког или нешто*. – Наљу̏ти се, ува̏ти преко сре̏д и зава̏ља га у сне̏г.

зава̏ља се несвр. *падне на земљу, легне да се одмара или спава*. – Завља̏ се, па не мо̏г да се ди̏гнем.

зава̏не свр. *захвати, отпочне неки посао*. – Кад неве̏ста до̏јде у ку̏ћу, она̏ сва̏ку ра̏боту зава̏не тако̏ да по̏сле не мо̏ра да пра̏зњује.

зава̏не се свр. *заузме се*. – Завану̏ се у неку ра̏боту и забори̏л сам да ру̏чам.

зава̏нут, -а, -о *заузет*. – Не мо̏г ти да̏дем бало̏н, зава̏нут с ћи̏ју.

зава̏рди свр. *одбрани, сачува*. – Завардѝ ма̏лко гради̏ну од коко̏шће, све̏ ју исчорка̏ше.

за̏ват м *обичај да новопридошла невеста отпочиње послове које ће касније радити без обзира не нека обичајна ограничења (да преде, плете уочи празника, да не мора да тудоричи (в.)*; в. заване. – Немо̏ј да забора̏јиш за̏ват.

зава́та[1] несвр. *захвата, обухвата запремину неки суд (буре), хвата*. – Ово́ј бу́ре зава́та кам седамдесе́т ћи́ла.

зава́та[2] несвр. *захвата (кофом) воду*. – Ја во́ду зава́там од на́ш буна́р.

зава́ти се свр. *реши се, одлучи се, подухвати се нечега*. – Зава́ти се у неку по́слу и забори́ што сам обре́кал.

зава́ча несвр. *в. завата, захвата, заузима, запрема*. – Зава́ча и ви́ше од три ћи́ла.

завацу́је несвр. *први свађу, завађа*. – Во́ли да звацу́је љу́ђи, па га за то́ј не во́ле.

заве́не свр. *почне да вене*. – Бе́ше се́но мљко завену́ло, а ћи́ша га у́топи.

за́вет м *завештање, обећање*. – Кад и́ма за́вет, о́н се по́штује.

заве́тина ж *сеоска слава*; в. завећина. – Сла́ву сла́ви сва́ка ку́ћа, а заве́тину це́ло село́ и тљг се но́се лити́је проз по́ље.

заве́трина ж *место заклоњено од ветра*. – Бе́жи у заве́трину немо́ј да си стану́л на вирја́нат.

заве́ћина ж *в. заветина*. – Код нас је заве́ћина Спа́совден, а у Бу́чум Стира́нћел.

за́видел прил. *зарана, за видела*. – Дево́јће су за́видел од игра́нку ишле́ до́м.

зави́ја несвр. *кука, плаче у-глас, нариче, запомаже*. – Зави́ја па се чу́је у тре́ће село́.

зави́ја се несвр. *покрива се, умотава се, увија се*. – Не зави́ја се, же́га му, ал пред ју́тро осе́бне.

завија́ње с *покривање*. – Ћили́м се чу́ва за у́баво, а за завија́ње и́ма чр̀га.

зави́ка свр. *заплаче*. – Чим мљко зави́ка, о́дма трче́ да ју удра́ме.

зави́ри се свр. *накупи се вода у бари (виру), сузе у очима пред плач*. – Завири́ле му се о́чи и огњева́л се.

зави́тли свр. *затвори врата окретањем куке, витлешке*. – Завитли́ вра́та па спи́.

за́више прил. *одвише*. – Ни́кој не́ма за́више, ал ко́лко да се поми́не.

завла́чи[1] свр. *задрљачи, заврши дрљање, заравна орање браном*. –Тамљн да завла́чимо и оно́ се на́облачи.

завла́чи (се)[2] несвр. *гура руку у нешто*. – Завла́чи ру́ку у це́п да не ви́димо колко́ се посе́кал, скри́ва се; Завла́чи се по ћо́шкови (о мачки).

заво́ди се[1] несвр. *смеје се гласно*. – Заво́ди се ко да ни подјеба́ва.

заво́ди се[2] несвр. *заноси се у ходу*. – Заво́ди се кад о́ди, да ли мо́ра, да ли си тако́ј о́че, не́-знам.

заво́јћа ж *поњава којом се покрива при спавању*. – Оздо́л просто́рка, озго́р заво́јћа.

завратóше свр. пеј. *удари шамар по врату*. – Ако те завратóше, че ви́диш, óн и́ма те́шку ру́ку.

завре́ви свр. *започне разговор, заговори*. – Óче да ме завре́ви, ал заборáља квó ми је рекљ.

завре́ви се свр. *занесе се у разговору*. – Оне́ се завреви́ле, а дете́ се затрлó.

завреву́је несвр. *заподева разговор*. – Завреву́је ме ко да се ни́шта не деси́ло.

завр̀же свр. *завеже*. – Завржи́ квáчку за кольц.

завр̀зак м *зачетак рода воћа или поврћа*. – Петлицáн топр̀в напрајѝл завр̀зак.

завр̀зан, -а, -о *завезан*; *фиг. ограничен, смотан*. – Млóго је завр̀зан, сиромá.

заврзлáма ж *лакрдија, доскочица, шала*. – Кад је ску́пштина, слáва, свáдба, óн прáји заврзлáме да се љу́ђи смеју́.

заврзлó с *канал којим се нешто веже*. – Да усу́чем од стáру пре́цу заврзлó за бри́тву.

заврзу́је несвр. *завезује*. – Заврзу́је квáчку за кольц, да не вóди пи́личи у граци́ну.

завр̀ља свр. *почне да баца*. – Кад је се, љу́ђи, заврљáл с кáмење, па све́ у нáс, да ни поби́је.

завр̀не свр. *подвије, засуче, посувратити*. – Заврни́ рукави́ да се не крвáвиш док де́реш јáгње.

завр̀не се свр. *окрене се, повратити се, понови неку радњу*. – Зáврну се óблак, па кад у́дари једнá ћи́ша, свуде́ поте́коше потóци.

завр̀нут, -а, -о *настран*. – Мáло је завр̀нут и недокáзан.

завр̀та несвр. *враћа често неког или нешто*. – Вóди па завр̀та кóло кам ме́не, ми́сли да је ме́не кри́во што не и́грам.

завр̀та се несвр. *враћа се нешто често*. – Не вáља кад ти се гóс завр̀та ви́ше пу́т у ку́ћу.

завр̀тен, -а, -о *занет, замајан*. – Завр̀тен у́-главу па му не помáга.

завр̀тина ж *речни вир, вртлог*. – Купáли се, а несу́ знáли да је ту́ј завр̀тина па се једѣн удави́л.

завту́је се несвр. *покрива се сукњом*. – Женá се завту́је, не и́де с голе́ зу́рлице (в.)

зáгажња[1] ж *место за прелажење реке*. – Туј длбокó, него прејди́ онáм на зáгажњу.

зáгажња[2] ж *врста рибарске мреже*. – Шу́ња је имáл сáк, а зáгажњу несѣм виде́л ни́кад.

загазде́је свр. *в. загази се*. – Не мóж се загазде́је с голе́ ру́ђе.

заѓази се свр. *обогати се до извесне мере*. – Загазди́л се о́н на вре́ме, кад је могло́.

загла́вка ж *ољоснати клин којим се нешто заглављује; фиг. неко ко се у све меша*. – Голема́ загла́вка, да се с ње́г не препи́раш.

загладне́је свр. *постане гладан, гладује дуже време, огладни*. – Загладне́ли смо па се не мо́ж наједе́мо.

заглеџува́ње с *загледање*. – Искриви́ си ши́ју од зајлеџува́ње по ва́шар.

заглеџу́је се несвр. *загледа се*. – О́н се заглеџу́је у сва́ку жену́, па где́ му упа́ли.

заглО́би свр. *заглиби*. – Било́ длбоко́ бла́то па се све́ заглоби́ли.

заглО́џговно́ с пеј. *назив за онога ко непрестано неког задиркује и прави свађу*. – Бе́жи у́свет од то́ј заглО́џговно́. [Једна од ретких речи са два акцента.]

заглоџу́је се несвр. *задиркује се с пакосним намерама*. – Не мо́ж да про́јде, а да те не заглоџу́је.

заглу́ши свр. *заглухне, привремено оглуви*. – Му́зика мло́го ја́ка, све́ ме за́глуши.

загме́чес, -та, -то *који је омањи и дебељушкаст, дежмекаст*. – Загме́честа жени́ца, си́тна.

загму́ри свр. *загњури*. – Свиња́ загму́ри гла́ву па пи́је и не поди́за чури́љак (в.).

загњете́ свр. *завуче, заглави, затури*. – Загње́ло ми се нешто́ у зу́би.

загњете́ се свр. *нагура се, завуче се*. – Загњете́ се у ћо́ш и не поме́ра се (о мачки).

загњи́та несвр. *завлачи, заглављује, зачепљује*. – Загњи́та нешто́ у це́пови, си́гурно је нешто́ укра́л.

за́годе прил. *на време, кад је чему право време*. – Да раса́диш за́годе, ако је ра́но, уби́је га слана́, ако задо́цниш, ува́ти га су́ша.

загоре́тина ж *оно што је загорело*. – Несѣ́м нави́кла на но́в шпо́рет па ми пра́ји загоре́тине.

за́граџа ж *ограда*. – Да је има́ло за́граџа, сто́ка ти не би́ улази́ла у лива́ду.

заграџу́је несвр. *заграђује, ограђује, зачепљује, прави ограду, гради*. – Заграџу́јем од коко́шће, а од свињу́ не мо́гу, она́ гу́рне и про́јде си.

загра́ши се свр. *заодене се перјем (о птицама)*. – У гњездо́ су били́ гољиштари́, а сѣ́г се ма́лко заграши́ли.

загребе́ свр. *побегне, крене, клисне, стругне*. – Кад виде́ зо́р, о́н загре́бе уз бре́г.

загре́бенка ж *кудељица од остатака кучина после влачења на гребенцима*. – Не́мам пове́сма па преде́м загребе́ње.

загре́зне се свр. *згруша се, сасири се (о мутној води)*. – Загре́зло се пред вра́та, па не мо́ж да се послу́шаш.

загри́ба несвр. *захвата неким судом воду, жито и др*. – Загри́бај сас чова́њу кад да́ваш на коко́шће.

загр̏љес, -та, -то *оно које има шару по врату и грлу (о јагњету)*. – У̏бавио ја́гње, па загр̏љесто.

загрожу́је се несвр. *својим поступцима постане омрзнут*. – С њего́ву лажу́ загрожу́је се на љу̏ђи.

загро́з м *онај ко лоше поступа па га људи мрзе*. – Од у̏баво дете́ поста́де загро́з.

загро́зи се свр. *нетактичким поступцима постане одвратан*. – Загрози́л ми се па га не мо́г гле́дам.

загр̏та несвр. *огрће*. – Мому́рзу загр̏тамо кад ма́ло одсвр̏кне, а ко́памо на три пере́ти.

загрта́ње с *окопавање, огртање кукуруза*. – Пр̏во и̏де копа́ње, па загрта́ње.

за́губан, -на, -но *неприсебан, изгубљен, залутао, заблудео*. – Поста́л је за́губан.

загу́би свр. *изгуби*. – Ако загу́би о́вце, не мо́ж ји на́јдемо, па им за то́ј ту́рамо свво́нци.

загу́љен, -а, -о **1**. *посувраћен, заврнут*. – Бе́ше ја́бучка, па јо тра́ктор за́гули ко́ру и она́ се у́суши; **2**. *замлаћена, незгодна особа*. – Загу́љен ко мате́јевачка чера́па.

загуљо́тина ж/м *погрд. назив за загуљену особу (в.)*. – То је једна́ загуљо́тина, ре́ч не мо́ж да чу́јеш од ње́га.

загушу́је несвр. *гуши*. – Загушу́је ме праши́на.

загу́шчина ж *загушљив ваздух, загушљивост*. – Нека́ загу́шчина, ко пред ћи́шу.

зада́ва о́тоди несвр. *замеће трагове*. – Зада́ва нећи́ о́тоди, али ми́ зна́мо куде́ је намерачи́л.

задаво́ше се свр. пеј. *задави*. – Ако се задаво́ше с ја́буће (о крави), који́ да ју спаша́ва.

задаву́је несвр. *дави, гуши*. – Задаву́је ме у́-гушу.

зададе́ се свр. *појави се изненада*. – Зада́де се моди̏р о́блак.

заде́ва несвр. *дира некога, смета некоме*. – Који́ (струк) и̏ма ти́квенче, ти́ га оста́ј, а ако је зјаја́ч, ти́ га искуби́ да ти не заде́ва.

заде́ва се несвр. *дира се, чачка се*. – Са сва́ко се дете́ заде́не.

задева́ч м *задиривач, покреће свађу (о детету)*. – Задева́ч, во́ли да се заде́ва.

заде́ља свр. *почне да деље*. – Задељ̏а́л гре́ду, па ју ману́л.

зади́гне свр. *подигне (ногавице, сукњу, чараше и др.)*. – Зади́гла вута́рку, а не виде́ла да ју деца́ гле́дају.

зади́са несвр. *има непријатан задах, смрди, заудара*. – Дру́ђи дѝн пече́ње по́чне да зади́са.

за́дњишта с плт. *задњи точкови на запрежним колима*. – За́дњишта с пре́дњишта држи́ пово́зница.

задова́ља несвр. *удовољава коме*. – Задова́ља си́на са све́, па зато́ј ју не слу́ша.

задо́рица ж/м *задорко (в.), задиркивач, онај који сваког дира, започиње кавгу*. – У сву́ де́цу има́ло неко́ задо́рица.

задо́рко м *в. задорица*. – Ти́, задо́рко, ка́д це опаме́тиш.

задре́ме свр. *задрема*. – Задре́ме уз о́гањ, па ме стра́ це изгори́.

заду́ша[1] несвр. *неки објекат или биљка заклања од сунца друге објекте и не дозвољава да се развијају*. – Нара́сла вињѐга па ми заду́ша цве́ће.

задуша[2] несвр. *гуши га, тешко дише, има астму*. – Сва́ћи дѝн тека́, заду́ша га.

задуша́ње с *астма*. – Па́ти од задуша́ње.

заду́шчина ж *загушљивост, непроветреност*. – Заду́шчина, отворе́те пе́нцер.

зае́нчи се свр. *закатанчи се, закачи се, укочи се*. – Заенчи́ла се бра́ва и не рабо́ти.

заенчу́је се несвр. *кочи се*. – Заенчу́је се (о брави), не́ подма́зана.

зажедне́је свр. *осети жеђ, ожедни*. – Мло́го сьм била́ зажедне́ла.

жа́ви свр. *оживи, покрене се*. – Сьмо се црви́ју дрви́штава, не мо́ж о́гањ да заживимо́.

зажми́ свр. *зажмури; фиг. умре*. – Док сьм жи́в не да́м, а кад зажми́м, работе́те кво о́чете (о продаји куће у селу).

заздраве́је свр. *залечи се, прилично оздрави*. – Заздраве́л ма́лко, проје́л, опрајѝл се.

заздраву́је свр. *залечује се, оздрављује*. – Тека́, тека́, па ци по́чне заздраву́је.

зазе́бне свр. *назебне, озебне*. – Кад жито зазе́бне, те́шко ни́ца.

зазелене́је се свр. *озелени*. – Зазелене́је гора до Ђу́рђовден.

зазе́мља се свр. *прекрије се земљом*. – Стру́к се поса́ди (винове лозе) па се зазе́мља да не стрчи́.

зази́ра нсвр. *загледа, мерка*. – Зази́ра га, ме́рка га, о́че да га ку́пи (о овну).

зази́ра се несвр. *загледа се*. – Зази́ра се у сва́кога.

за́зре се свр. *загледа, упре поглед*. – За́зре се у нешто́ па забора́ји за кво́ је пошѣ́л.

зазр̏та се несвр. *загледа се у нешто, заглеђује се*. – Зазр̏та се по шумањи̏, тра̏жи печу̏рће.

за̏зртан, -тна, -тно *нешто што се мора радити с великим напором, с већом пажњом*. – Ова̏ј ве̏з мло̏го за̏зртан; Шарени̏ се ћили̏ми те̏шко чу̏, мло̏го су за̏зртни.

заи̏ма несвр. *зајми*. – Не во̏лим да заи̏мам.

заима̏ње с *зајам*. – Заима̏ње у ра̏боту и̏ма и код на̏с, кад прити̏сне ра̏бота, а тре̏бе да се помо̏гне.

заире̏ с *храна, поједини састоци за припремање хране, намирнице*. – За ћиба̏ницу не̏мам заире̏.

заи̏ска свр. *затражи, потражи*. – Заиска̏л па̏ре ко да ја̏ кри̏жам па̏ре.

зија̏да се свр. *усили се*. – Зајада̏л се о̏гањ, гаси̏ му пла̏мен.

зија̏зи свр. *прегради, направи малу брану*. – Зија̏зи во̏ду, ви̏диш да и̏де у авли̏ју.

зи̏јак м *зец*. – Пуца̏мо двоји̏ца, ал зи̏јакат си о̏тиде у а̏лугу.

зи̏јде[1] свр. *зађе*. – Кад сл̏нце зи̏јде, а̏јте од њи̏ву.

зи̏јде[2] свр. *обиђе около*. – Опа̏зи га како̏ кра̏дне гро̏зје, па га некако̏ зи̏јде и ува̏ти, па му се намла̏ти.

зи̏јде[3] свр. *оде дубље у нешто*. – Тре̏бе да даска̏ зи̏јде у уто̏р та да се загла̏ви дно̏ на бу̏ре.

заједе̏ несвр. *почне да боли као да уједа*. – Зајѐло ме нешто̏ по̏д-груди.

зајѐзди се свр. *засили се, усили се*. – Сѐдал на тра̏ктор па се зајездѝл уз Вр̏лу стра̏ну.

зајѐцкује несвр. *замуцкује кад говори*. – Зајѐцкује кад је код љу̏ђи, а кад смо си са̏ми, не̏ма.

зајѝма несвр. *позајмљује*. – О̏н во̏ли да заи̏ма, али вр̏та та̏чно.

зи̏јка ж *зечица*. – Окоти̏ла ни се зи̏јка.

зајна̏т прил. *заинат, из ината*. – Све̏ рабо̏ти зајна̏т.

зајна̏т-чове̏к м *инаџија, кавгаџија*. – Кад је зајна̏т-чове̏к, не мо̏ж му ни̏шта.

зајти̏н м *јестиво уље, зејтин*. – Зајти̏н су држа̏ли у зајтини̏цу.

зају̏ри се свр. *потрчи, залети се, почне да јури*. – Зају̏ри се, па па̏дне и пови̏не но̏гу.

зи̏јутре прил. *прекосутра*. – Зи̏јутре ни је сла̏ва.

зи̏јче с мн. зи̏јчичи; *зечић*. – Два̏ зи̏јчета и̏мамо.

зајче̏тина ж *зечје месо*. – Од зајче̏тину су Ла̏зини прајѝли чаламу̏.

зи̏јчи, -ча, -че *зечји*. – Не̏ дале̏ко, два̏ дѝна зи̏јчи о̏д.

зи̏јчичи мн. *јабучица на гркљану*. – Наљути̏л се па му сѝмо и̏грају зи̏јчичи по̏д-гушу. [фиг. и асоцијативно на непрестано природно дрхтање зечјег тела.]

зајѣм м *зајам*. – Дава̏л па́ре на зајѣм па га нећи̏ преба́ре и занесу̏ га мло́го.

зака́ди свр. *непријатно замирише, засмрди*. – Прди̏ па закади̏л це̏лу со́бу.

закаквó прил. *зашто, због чега, ради чега*. – За какво̀ смо се мучи̏ли.

зака́ља свр. *закаља, испрља*. – Закаља̏ли сѣ̏в ду̏вар.

зака́ра свр. *отера, потера*. – Закара̏ли га у Га̏бар и уби̏ли. [О једном случају из рата.]

зака́ра се свр. *почне да се свађа*. – Закара̏ли се још ла̏ни и јо̏ш се ка̏рају.

зака́са свр. *упадне у невоље, надрља*. – Ода̏вна несмо̀ ова̏к закаса̏ли; Умре̏ла му ма̏ти, сѣ̏г је са̏м оста̏л, закаса̏л је на̏чисто.

закасо́тина ж *несрећа, особа која изазива невољу*. – Уваги̏ла ни нека закасо̀тина; Не ди̏рај га, ви̏диш каква̏ је закасо̀тина.

закатáнчи се свр. *закачи се једно о друго, па не може да се раздвоји*. – Кад се ла̏нац закатáнчи, па се упреде̏, па не мо̀ж да га разврѓеш.

закача̏љћа ж *сигурносна игла, зихернадла*. – Тре̏бе ми закача̏љћа, која̏ се не откачу̏је.

зака́чи свр. *окачи, обеси*. – Закачи̏ дре̏јуву на чивиљк.

за́качка ж *оштра кукица на крају тканица*. – Ткани̏це смо закачува̏ли са за̏качку, купу̏је се код Ци̏гањи на ва̏шар.

зака́шка се свр. *запрља*; в. закашка. – Зака̏шка се са сва̏шта, на̏јвише с је̏дење.

закладе̏ свр. *заложи, потпали ватру*. – Закла̏до о̀гањ, па да нешто̀ сва̏рим.

закла̏ња несвр. *заклања светлост или видик*. – Њи̏на ми пле̏вња закла̏ња ку̏ћу.

заклапа́ло с *заклопац, поклопац*. – Креп гр̏не ко̀ри што не̏ма заклапа̏ло, а о̀н не̏ма ни ува̏ло.

заклацу̏је несвр. *потпољује ватру*. – О̀н заклацу̏је о̀гањ, ма̏ти му се ра̏дувала, па му се ва̏та о̀гањ.

заклопа́ло с *в. заклапало, поклопац*. – Кутла̏ђа и̏ма земље̏но заклопа̏ло.

заклóпи свр. *затвори, поклопи неки суд поклопцем*. – Заклопи̏ млеко̀ да га ма̏чка не дова̏ти.

заклóпка ж *реза, засун*. – Сва̏ка вра̏та мо̀ра да и̏мају неку заклóпку.

заклóпњача ж *греда која долази преко тавањача, зове се и венчаница, јер представља обод свих зидова*; *са ње полазе рогови или мртеци*. – Пр̏во венчани̏ца, па гре̏де, па заклóпњача.

закљу̏ц м шаљ. *назив за дете које се чарка са сваким дететом*. – На̏ш закљу̏ц че бу̏де ско̀ро би̏јен.

закљу̏чи свр. *закључа*. – Ел си закључи̏ла вра̏та.

заковé свр. *закуца*. – Заковѝ једну та̏рабу да ти свé не па̏дну.

заковујe несвр. *закива*. – Заковујe се сас ексе́р какьв и́маш, сьмо да не́ кра́так.

зако́ла свр. *закотрља*. – Зако́лај ми ти́квуту, не мо́г ју дова́тим.

закомлица свр. *замуца. почне да се дави, гуши*. – Кад закомлица, не́че још мло́го да живи́.

закомлицкује несвр. *муца кад говори*. – Закомлицкује ми нешто́ ко да je згузьн (в.).

закомлицне свр. *збуни се у говору па замуцне*. – Кад закомлицне, зна́м да се нешто́ уплаши́л.

закопу́je несвр. *закопава, сахрањује*. – Учéр умре́л па га даньс закопу́ју.

закри́ли свр. *заклони*. – Закрили́ дете́ да га сли́нце не опече́.

за́крит, -а, -о *покривен, заклоњен*. – Но́чу раса́дник мо́ра да бу́де за́крит, мо́ж да бу́де слана́.

закрка свр. *зарије, забије*. – За́крка му ону́ј ножури́ну по́д-гушу, ал вепьр ја́к па се ди́же.

закро́те свр. *овце почну мирно да пасу*. – Кад на́ју добру́ трави́цу о́вце се закро́те.

закте́ва несвр. *захтева*. – Вино́ мло́го закте́ва.

закуку́љи свр. *замрси*. – Кад га о́н закуку́љи, двоји́ца га не мо́ж размрсе.

заку́сне свр. *кашичицом да некоме (детету) јело у уста*. – Закусни́ га док проје́де.

закусу́je несвр. *храни некога кашиком*. – Не мо́же са́м па га закусу́ју.

заку́ћи се свр. *стекне имовину, кућу, оформи домаћинство*. – Ту́ј смо се закући́ли, на лива́ду.

закьшка свр. *в. закашка, запрља, замаже, замути*. – Закьшка се да га не мо́г опе́рем.

залако́ми се свр. *полакоми се, пожели нешто што му не припада, или што олако добије*. – Кад се чове́к залако́ми, че́сто не доби́je ни́шта.

зала́ма несвр. *кида јалове изданке винове лозе*. – Ло́зје тре́бе да се веч зала́ма.

зала́ти се несвр. *лети тамо и овамо, покушава нешто преко својих моћи*. – Ца́бе се зала́ти, сла́б je о́н за то́ј.

зале́би се свр. *стекне имовину (свој хлеб)*. – Док се ма́ло залеби́мо, му́ка бе́ше.

зале́ден, -а, -о *залеђен*. – Оцу́тра зале́дени пе́нцери.

залеле́je свр. *заљуља*. – Кад сече́ шу́му, оти́де у вр дрво́, па га залеле́je и пре́јде у дру́го.

зале́пи свр. *прилепи, фиг. удари шаком*. – Залепи́ му једну шља́кавицу да прочу́je.

зали́ма се несвр. *занима се, интересује се, бави се нечим*. – Зали́ма се сас пинтерлѣ́к.

залима́ција ж *занимација*. – Пра́јим ложи́це и то́ј ми је зи́ми залима́ција.

зали́си свр. *добије прамен косе друге боје, или црна овца добије бели прамен на глави*. – Залиси́ло га, обележи́ло га.

зали́та несвр. *залати (в.), залеће, облеће*. – Зали́та свуде́ где га потра́же у на́дницу.

залита́ч м *мембрана на гајдуници*. – У га́јде и́ма гајдени́ца, па на вр̏ залита́ч, да не испу́шта ва́здук.

зали́чи свр. *поравна, изглача*. – Кад нешто́ изгребе́ш, по́сле га замазни́, заличи́.

за́лог[1] м мн. за́лци; *залогај*. – Кад у́знеш један за́лог, веч неси́ наште́ срце.

зало́г[2] м *јемство, капара*. – Доби́л зајѣ́м, ал да́л у за́лог ку́ћу.

зало́га ж *кожна закрпа на подераном опанку, може да буде прошивена са остатком опанка или само дометнута преко рупе*. – Тури́ зало́гу у опѣ́нак да ти вода́ не ула́зи.

зало́жен опѣ́нак м *подерани опанак који има додату залогу*. – Ови́ја опѣ́ньк це́л, а ови́ја зало́жен.

залу́вав, -а, -о *који је замајан, замлаћен*. – О́ди ко залу́вав по село́, не ма́ри за ра́боту.

залу́жи се свр. **1.** *испрља се тако што му се на одећи нахвата нека прљавштина, обично блато*. – Обара́ли се по мо́кру лива́ду па се сѣ́в залужи́л; **2.** *стока се залужи балегом*. – Кра́ве се све́ залужи́ле, па мо́ра да и опе́рем ако и во́дим ју́тре на ва́шар; Сто́ка се залу́жи, ал она́ н-у́ме да се опе́ре, мо́раш ти́.

залу́пен, -а, -о *који је уврнут, замајан*. – Зашто́ си то́лко залу́пен.

заљо́па свр. *отпочне падати крупним пахуљама (о југавом снегу)*. – За́љопа бе́лча; За́љопа јуче́р па јо́ш не мању́је.

заљу́ју́је несвр. *заљуљава (дете у љуљци)*; уп. љуљ̏ча. – Кад заро́ве, ти га мѣ́лко заљу́љај, оно́ це сми́ри.

заљу́штен, -а, -о *замалаћен, уврнут, залупен*. – Заљу́штен и залу́пен су и́сто.

зам / **зем** / **зьм** *земља* у прилозима: *до́зам*, *до́зем*, *на́зам*, *на́зем*, *ни́зазем*, *вр̏зазьм*, *по́дзем*, *по́зам*, *у́зам* (в). – Напада́л сне́г па до́зам сави́л гра́ње.

зама́зан, -а, -о *запрљан, испрљан*. – Вра́та сва́ зама́зана, а не́ма ко́ј да ји очи́сти.

зама́зни се свр. *заобли се, ухрани се*. – Замазни́ла се свиња́, ал још мло́го тре́бе да се ра́ни.

зама́јан, -а, -о *занесен*. – А́ко је зама́јан, са́м це собу́је.

замáје се свр. *забави се, одоцни*. – Замáје се, а ми́ га чѐкамо за вечѐру.

замајо̀тина ж/м *особа која слабо ради, непотребно губи време, дангуба*. – Змајо̀тина и то̀ј ти је.

замáши свр. *замахне*. – О̀н зáмаши да ме удáри, ал јá га саплѐто и он пáде.

замби́л м *платнена торба за куповину, зембиљ*. – Кад пòјдѐ у вáрош, о̀н у̀зе замби́л.

замѐље се фиг. *заприча се*. – Замлѐли се ко да се несу̀ скóро видѐли, а о̀вце нарипáле у жи́то.

замѐси свр. *фиг. замете (о густом снегу)*. – Кад замѐси па се не мању̀је.

зáмет м *оптерећење, терет*. – Напрајѝл ми је голѐм зáмет, па си о̀тиде, а јá да се му̀чим.

замѐта несвр. *подиже неки терет на раме*. – Боли́ ме рукá па се тѐшко замѐтам.

замѐта у врѐву несвр. *заноси у говору*. – Откакó га ватáло (о шлогу), некакó замѐта у врѐву.

заметѐ свр. *измеша брашно у врелој води при прављењу качамака*. – О̀кај дѐду да заметѐ качемáк.

замѐтне свр. *забаци на раме (терет)*. – Заметни́ ме па да и́дем.

зáметно прил. *тешко, проблематично*. – Свѐ ми је то̀ј нештó зáметно.

замешу̀је несвр. *почиње да меси*. – Замешу̀јем тѐсто рáно, да сти́гне за ручѣ̀к.

замѝне свр. *престигне, прође поред нечега*. – О̀н и́де брзо, зáмину ни и о̀тиде.

замирису̀је несвр. *почиње да мирише (о месу које почиње да се квари)*. – Ово̀ј ми мѐсо замирису̀је вѐч.

замѝслен, -а, -о *замишљен*. – У̀век замѝслена, не то̀ј од добрó.

замѝта несвр. *метлом при чишћењу захвата некога*. – Немó̀ј ме замѝташ, не мог се ожѐним [Постоји веровање да ако жена неког при метењу додирне метлом, зауставиће га у женидби.]

замѝца несвр. *замиче иза нечега, удаљује се*. – Видó̀ га, замѝца веч кам Јели́чу падѝну.

зáмка ж *направа од дрвета и канапа којом се лове врапци*. – Зáмку напрáјимо па под кóш, па кад се врапцѝ и синѝце збѐру, обóримо кóш и онѝ остáну унýтра.

замлáтен, -а, -о *ненормалан, замлаћен, затуцан, глуп*. – О̀н се замлáтен и родѝл.

замлатóтина ж/м пеј. *замлаћена, глупа особа*. – Замлатóтина бóжја.

замлзѐ свр. *окиша се, почне да пада (о киши)*. – Замлзе (киша) па нѝкако да престáне.

замлцкује несвр. *замуцкује*. – Замлцкује кад вре́ви.

замодру́је несвр. *постаје модар, плав*. – Ото́ч се удари́ и еве́ рука́ ми замодру́је.

замољу́је несвр. *моли*. – Ја́ ви замољу́јем.

замо́мчи се свр. *постане момак*. – Ве́ч се замомчи́л, још ма́лко па че га же́нимо.

замо́та свр. *умота, завије, увије*. – Замо́тај ми ма́лко ђиба́ницу за доча́с.

замотри́ свр. *запамти, упамти*. – Не́-знам, несѣ́м замотре́ла како́ бе́ше.

замр̏кне свр. *омркне, ухвати мрак*. – Гле́дајте да не замр̏кнете.

замр̏љен, -а, -о *затуљен ударцима*. – Узни́ дру́ђи ексе́р, ова́ј замр̏љен.

замр̏љи свр. *затупи туцањем*. – Замрљи́ то́ј желе́зо да се не сце́пиш на ње́га.

замрти́ се свр. *умири се (о овцма које на жеги почну да пландују)*. – Замрте́ се, ел побе́гну у ладави́ну.

заму́жи се[1] *постане муж, одрастао човек (о младићу)*. – Замужи́л се, па бр̏кови, вре́ва му се подебели́ла.

заму́жи се[2] свр. *запне у нечему*. – Ако се заму́жимо, мо́жда че поко́симо лива́дуву до́вечер.

заму́кне свр. *ућути*. – Заму́кни, да не проврѐвиш дабо́гда (клетва).

заму́чи се свр. *помучи се*. – Заму́чиш се, ал по́сле ужи́ваш.

замѣ́кне свр. *зађе иза нечега, удаљи се*. – Кад замѣ́кне, ја́ чу ти ја́вим.

замѣ́н м *време, право време за нешто, земан*. – Дошѣ́л замѣ́н и за то́ј.

занаја́т м *занат*. – Живоји́н је од њего́в занаја́т има́л мајсто́рско пи́смо.

занева́ља свр. *разболи се, онемоћа*. – Заневаља́ла сам, па ни́како да се опра́јим.

зане́ми свр. *замукне*. – Бе́с га занеми́л, дабо́гда (клетва).

занемо́гне свр. *онемоћа*, *оболи*; в. заневаља. – Кад занемо́гнем, који́ че ме нави́ди.

занесе́ свр. *остане трудна*. – Зане́ла била́, ал не могло́ да бу́де добро́.

зани́ша свр. *заљуља, зањише*. – Вр̏жемо љуља́шку за оре́ј, па мо́мци зани́шају, а дево́јће се љу́љају.

занови́та несвр. *зановета*. – Не занови́тај, зна́јеш да не́мамо вино́.

зано́си свр. *почне да носи свечано одело свакодневно*. – Заноси́ си панта-ло́не, сѣ́г не́мам за до́бардан.

заљу́ца свр. *почне њуцати, мукати (о крави)*. – Кад кра́ва заљу́ца, зна́чи да је гла́дна.

заобика́ља несвр. *опкољава, заобилази, избегава*. – Заобика́љај га, види́ш да је ћимѣ́н на сва́цу.

заобр̏не се свр. *окрене се*. – Заобрни́ ко́ла на ова́м, тека́ це прету́риш.

за́од / ***за́од*** м *залазак*. – Сл̑нце на за́од, а ми́ јо́ш несмо́ пожѐли колко́ трѐбе.

за́оди несвр. *залази, опкољава*. – За́оди га да га ува́не, али ови́ја се изми́ца.

за́од-сл̑нце прил. *време заласка сунца*; уп. изгреј-слнце. – На за́од-сл̑нце говѐду тѐрај из па́шу.

заорѐ свр. **1.** *оттпочне орање*. – Заора́ли па га остајѝли; **2.** *завршити орање*. – Ову́ј смо (њиву) заора́ли, али и́ма још двѐ неѐоране; **3.** *прекрије, затрпа што орањем*. – Испа́ла му бри́тва у бразду́, па ју заора́л, и дру́гу годи́н ју нашѣ́л па́к у ора́ње.

заота́ви се свр. *никне нова трава, опорави се трава од суше*. – Па́де му ћи́шица те че се заота́ви, а бѐше изгорѐло на́чисто.

за́п м *снага, моћ*. – Му́чим се да га поди́гнем (о бурету), ал нѐмам за́п.

запа́лен, -а, -о *запаљен*. – Запа́лени огњо́ви, ско́ро че да ту́рају печѐње да се печѐ.

запа́нти свр. *запамти*. – Запанти́ла сам разми́рицу.

запѐкља свр. *запетља, упетља, замрси*. – Кад га о́н запѐкља, па му глѐд чу́до.

запѐкља се свр. *закопча се, затвори шлиц*. – Запѐкљај се, не иди́ тека́ у́-људи.

запѐкљан, -а, -о *закопчан фиг. запекљан, запетљан, смотан, нејасан*. – Сѣ́в је запѐкљан, му́тан.

запѐрак м *изданак, секундарни струк кукуруза, лист младе кукурузне стабљике*. – У копа́ње запѐрци ћи́немо, они́ ца́бе расту́; Кад се ја́ве три́ запѐрка (три листа на младој биљци), врѐме је за копа́ње.

запѐска свр. *прекрије песком*. – Запѐскај ту́ј, на ру́путу: запѐскај ма́ло битѐн, да засу́ши, па испердаши.

за́пет, -а, -о *упоран, тврдоглав*. – О́н мло́го за́пет, с њѐг се не мо́ж договѐриш.

запеча́ли свр. *заради, почне да зарађује*. – За ту́ј ку́ћу још кѣ́д сам ја́ запечали́л.

запи́је се свр. *преда се пићу*. – Запи́је се и сву́ ра́боту ма́не.

запи́ња несвр. *закључава*. – Ми́ не запи́њамо, нѐма лопо́ви, а нѐма што́ ни да укра́дну.

запи́ра[1] несвр. *делимично пере*. – Детѐ мо́рам да запи́рам сва́ћи чѣ́с.

запи́ра[2] несвр. *заустављa, кочи, успорава*. – И кад би нешто́ могѣ́л, ста́ри га запи́рају.

за́пис м *освећено свето дрво (храст), миро, око кога се врши поход у обичају литија*. – И́ма за́пис, а и́ма и по́тпис.

запитува́ње с *запӣтӣкивање*. – Сьс запитува́ње га најдо́, а ку́ћу му не би позна́л.

запи́ца несвр. *снажно нешто пече*. – Још ка́д га тури́ (о хлебу) и јо́ш се не запи́ца.

запиша́ло с *за̄тӣскало (в.), за̄тварач, чеп, за̄пушач за те̄стӣју или флашу*. – Ако напра́јиш запиша́ло од врбу́, па до́бро зати́снеш, оно́ набре́кне, па мо́же да пр̏сне тести́ја.

запла́ти свр. *пре̄пла̄ти, по̄днесе више но што тре̄ба*. – Сьмо се ти извлачи́, па кад до́јде вре́ме, че запла́тиш; Ову́ј смо го́дину заплати́ли за све́.

запли́та несвр. *по̄чиње да пле̄те*. – Заплита́ га двапу́т, па н-у́мем.

запли́та (у вре́ву) несвр. *за̄плӣће у говору*. – Напијо́сало се па запли́та у вре́ву, не мо́ж га разу́миш.

запљако́тина ж *особа која говори несувисло, блесан*. – Оно́ је пра́ва запљако́тина, не зна́је кво́ вре́ви, ни́ му разу́миш кво́ шље́па; Сьмо баље́зга запљако́тина је́дна.

запљаку́је се несвр. *прича којешта*. – Сьмо се запљаку́је; Немо́ј се ту́ј запљаку́јеш, него поработи́ нешто́.

за́пљес м *замлата, заостала особа, онај ко се увек за̄пљескује (в.)*. – За́пљес, ни́ зна́је ре́д, ни́ зна́је сра́м.

запљеску́је се несвр. *блесави се, прича којешта*. – Не́-зна кво́ вре́ви не́го се сьмо запљеску́је.

запљу́сне свр. *по̄лије водом, по̄квасе*. – За́пљусну га с то́плу во́ду, о́н ри́пи па ума́лко да се поби́ју.

за́пне[1] свр. *закључа*. – За́пнемо сьмо кад негде́ ото́димо у по́ље.

за́пне[2] свр. *учини већи на̄пор у неком по̄слу*. – Ако не за́пнеш, и не погра́биш, не́ма ра́бота.

за́повес м *за̄повест*. – Такьв је за́повес би́л од кра́ља.

запоје́ свр. *по̄чне да пе̄ва, за̄пева*. – Кьд запоје́ Миро́сова, размі́ри Ђи́гос.

запо́н м *брава, кључаница, по̄луга*. – На вра́та мо́ра да и́ма запо́н.

запо́р м *кључаница, уређај за закључавање вра̄та, некад и обична по̄луга на вра̄тима по̄моћне зграде*. – За а́мбар и́мамо запо́р, а на ку́ћу је бра́ва купо́вна.

запо́рњак м *ста̄ри нежења, момак који се за̄прео и коме је по̄прошло време за женидбу*. – И́ма понећи запо́рњак и у на́ше село́.

запо́сти свр. *по̄чне да по̄сти*. – Запости́ли смо ода́вна.

запо́тка свр. *обележи део имања по̄бодено граном као знак да је то̄ забрањена испаша, или да није дозвољен по̄лаз по̄реко имања*. – Лива́де веч запо́ткане, о́вце се истеру́ју у у́трину.

запра́ји свр. *по̄чне да по̄рави*. – Запрајили сва́дбу, па тре́бе голе́м тро́шак.

запра́си се свр. *почне да се праси*. – Запраси́ла се, ал нешто́ мо́ра да се по́мери, па ода́вна лежи́ (о свињи).

за́пре свр. *заустави, укочи*. – Запрло́ га (да не може вршити нужду), дабо́гда! (клетва)

за́пре се свр. *укочи се, заустави се, помете се*. – За́бькну се, за́пр се, а го́дине ото́ше (о одсуству решености за женидбу).

за́прег ж *сукња, кецеља*. – За́прег од једну́ полу́, не саста́јен, па се нави́ја окол сна́гу.

запре́тан, -а, -о *прекријен пепелом (о жару, главњи)*. – Кад је запре́тан о́гањ, кад сѣвне сѣмо га поткладе́м.

запре́че свр. *запреће, стави у жеравицу и прекрије пепелом*. – Запре́чем у́вечер главњу́ и ју́тре и́мам о́гањ.

запр̀пче свр. *забрује (мотор)*. – Чѣс, чѣс па запр̀пче ово́ј њиго́во пр̀дало (мопед).

запр̀сне свр. **1.** *ороси ситна кишица*. – За́прсну ма́лко, ал добро́ би било́ да па́дне по́више; **2.** *залута, нађе се негде неочекивано*. – Запр̀сомо по све́т па се не мо́ж саста́јимо.

запр̀так[1] м *закржљао, мали раст*ом. – Једно́ прасе́нце оста́ло запр̀так, ал це опра́ји кад по́чне да једе́.

запр̀так[2] м *ситно јаје, последње јаје у сезони ношења јаја*. – Запр̀так некада не́ма жлтѣц.

запрта́ље с *љигавче (в.), портикла, крпа на бебиним грудима да се не прља храном*. – Сва́ деца́ су некѣд носи́ла запрта́ље.

запугаве́је свр. **1.** *престане да расте (о прасету)*; **2.** *почне да смрди од нечистоће*. – Оми́ се, че да запугаве́јеш.

запу́жи свр. *запени (о ускислом јелу), јело које је ускипело па на површини „хвата пужиће“*. – Запужи́л пасу́љ, расипи́ га о́дма.

запу́не свр. *запахе*. – Кад те запу́не, од смра́д да се онесве́стиш.

запупаве́је свр. *закржља у развоју, ствара само стомак*. – Запупаве́ло од ло́шу рану́ (о детету, прсету, телету).

запусте́је свр. *опусти, постане пусто, напуштено*. – Чим се не оре́, њи́ва запусте́је.

запу́ти се свр. *пође, крене*. – Запути́ли се на доле́ко.

запу́ца свр. *брзо нешто отпочне, крене*. – Запуца́ли чѣк у Зеле́ни вр̀.

зара́дује се свр. *обрадује се*. – Кьд ме виде́, за́радува се.

за́ран прил. *ујутру, за рана*. – За́ран је́домо па смо ве́ч огладне́ли.

зара́ни свр. **1.** *ставља у уста некоме први залогај (о детету)*. – Да га са сва́шта зара́ниш, тако́ј да по́сле све́ једе́, да се не грози́; **2.** *почиње да припрема свињу за посек*. – Вре́ме веч да се свиња́ зара́ни.

зарању̏је несвр. *почиње да храни дете*. – Не̏ма млеко̀ па га веч зарању̏је по ма̏лко.

зараџу̏је несвр. *зарађује, заслужује*. – Зараџу̏је да му ру̏ће потро̀шиш кад је научи̏л да кра̏дне.

зар̏бњак м пеј. *нежења*. – Зар̏бњак у четере̏с го̀дине, па се заглеџу̏је у дево̀јчичи.

зарезу̏је нсвр. *обраћа пажњу на нешто, више у комбинацији са негацијом*. – Не зарезу̏је ни̏кога.

зари̏за несвр. *зарезује, засеца нешто*. – Пру̏т се зари̏за па се у њѐг ту̏ра дру̏ђи, од со̀рту (о калемљењу винове лозе).

зари̏не свр. *затрпа у земљу; фиг. сахрани*. – Спу̏ште сандѝк, зари̏ну и то̀лко.

зари̏не се свр. *згомила се, нагомила се*. – Дува̏л ве̏тар па се сли̏ве зарину̏ле по̀зам (в.).

зари̏пи свр. *заскочи*. – Петѝл зари̏пи коко̀шку и го̀тово.

зарипу̏је несвр. *заскаче*. – Немо̀ј га зарипу̏јеш, не̏ он сто̀ка да те трпи̏; Зарипу̏ју једѝн дру̏гога док се не поби̏ју.

зари̏шка свр. *затрпа нешто уплитко*. – Зари̏шкај тај зр̏на да ји ти̏чичи не позо̀бу.

зар̏ка свр. **1.** *захрче*. – Ле̏же и ма̏лко би̏, о̀н за̏рка; **2.** *запљује ркољцима (в)*. – За̏рка̧ме, кошу̏љу ми у̏пропасти.

заро̀бен, -а, -о *заробљен*. – Ту̏ј сам заро̀бена, ту̏ј чу и да у̏мрем.

заове̏ свр. *заплаче*. – Док дете̏ не заове̏, ма̏ти га не поглеџу̏је.

заову̏је се несвр. *заплакује се често, понавља плач*. – Заову̏је се ко да га је мло̀го жа̏л.

заро̀зан, -а, -о пеј. *посувраћен, неуредан*. – Чера̏пе, нога̏вице, рукави̏ све̏ заро̀зано.

заро̀ји свр. *засте неки простор муљем (о поплави)*. – Посади̏мо гради̏не и пр̏ва по̀водња ји за̏роји.

заро̀си свр. *пороси*. – Си̏тна ћи̏шица, па ма̏лко за̏роси.

зароси̏ несвр. *почне да роси*. – Кад зароси̏, н-у̏ме да ста̏не.

зару̏бен, -а, -о **1.** *затупљен, без врха*; **2.** фиг. *ограничен, неефикасан*. – Мло̀го је зару̏бен, те̏шко да че да бу̏де трго̀вац.

зарџаве̏је свр. *зарђа*. – Кад се желе̏зо намо̀кри, оно̀ зарџаве̏је.

заса̏ден, -а, -о *засађен*. – Ту̏ је заса̏ден лу̏к, ал јо̀ш не избо̀л.

заса̏ља несвр. *соли, посипа сољу или неким прашком*. – Тра̏ву тро̀ши ра̏не му заса̏ља. (нар. п.)

засве̏ти свр. *засветли, засија*. – Ма̏лко, ма̏лко па нешто̀ из тра̏ву засве̏ти.

засви̏ри свр. *засвира*. – Кад засви̏реше Ле̏ка кланѐџија, све̏ се ва̏та у о̀ро.

засе́бљив, -а, -о *себичан*. – Она́ је засе́бљива, не во́ли да де́ли с дру́гога (о девојчици која не воли да дели оно што има).

заседе́лица ж *уседелица*. – Добра́ же́нштина, ал нема́ сре́ћу, оста́де заседе́лица.

заседе́њћује се несвр. *отпочну се одржавати прела*. – Заседе́њћује се кад прецавте́ ти́кве (кад се мало продужи ноћ).

заседи́ се свр. *остане дуго неудата девојка*. – Не ва́ља кад се заседи́, си́на жени́ кад о́че, а ће́рку ода́вај на вре́ме.

засе́дне[1] свр. *на дуже време заседне*. – Кад до́јде, засе́дне и распри́ча се.

засе́дне[2] свер. *седне тако да неком затвара пут*. – Ја́ те засе́до.

заси́пе свр. *отпочне пуњење воденичног коша*. – Кад заси́пем водени́цу, чу до́јдем да ру́чамо. [Воденица има више власника, и кад истекне време једнога, долази други и меље колико му временски припада. Мера времена је број (у селу Лозану то је: исе) и он износи дан и ноћ. Претходни воденичар празни кош (сандук над воденичним каменом), а нови сипа своје жито. То прво сипање значи „да засипе”, а касније се жито додаје, ондносно досипује.]

заси́пљив, -а, -о *има астму, гуши се*. – Заси́пљиво гове́до не́ за те́шку ра́боту.

засипу́је несвр. *прелева се нешто*. – Сас ма́з засипу́јемо ме́со па и́мамо за ле́ти.

заси́ца несвр. *засеца, зарезује*. – Кад ко́паш, заси́цај зе́мљу на́кос, а не у́претруп (в.).

засла́ња несвр. *заклања видљивост, преграђује светлост или топлоту*. – Помери́ се, засла́њаш ми сл̑нце.

засмеју́је несвр. *засмева*. – Засмеју́је се, ал не́ му до сме́ј.

засми́та несвр. *смета*. – Кад је не́рвозан, све́ му засми́та.

засраму́је се свр. *посрами се, застиди се*. – Кад сре́тне неко дево́јче, о́н се засраму́је.

заста́не свр. *заостане, престане*. – Пада́ ћи́ша, пада́, па ни заста́де ра́бота.

застању́је несвр. *застаје*. – Видо́ ја да застању́је по на́с, нешто́ га сте́гло.

застарче́је свр. *застари, брзо почне да стари*. – Застарче́ле кра́ставице и о́дма пожуте́ле.

за́стељ м *засторак (в.), тканина, крпа за затварање пуне вреће*. – Ту́риш засте́љ, па с пово́рку прите́гнеш.

засте́ља[1] свр. *пуну вреће затвори застељом (в.)*. – Засте́љај до́бро да се не стр̑ви бра́шно.

засте́ља[2] свр. *затвори дисање, стисне*. – Застеља́ло ме у́-груди па да се пи́сне.

засто́рак м *в. застељ*. – Засто́рак мо́же да бу́де од нешто́ ста́ро, сѣ́мо да не́ сце́пено.

застра́нак м *слепац*[2] *(в.), бочни заштитни стубић на запрежним колима*; в. покрајница. – Тре́бе ја́чи застра́нци, да се не покр̏ше од те́рет.

застр̏не свр. *заостане у развоју*. – Зе̏љево (купус у башти) ми нешто́ застрну́ло, мора́ да е од зиму́, ел му по́сна земља́.

застру́зи м плт. *дрвена посуда са поклопцем (за со или сир)*. – Овча́р у застру́зи но́си си̏рење по о́вце.

застуде́је свр. *захладни*. – Чи̏м застуде́је, гро́зје ви̏ше не зре́је.

застуде́ни свр. *захладни, зазими*. – Застудени̏ло, тре́бе по́јачће дре́шће.

засу́че свр. *открије, подвије*. – Засука́ла рукави̏ ко да је ле́то.

засу́ши ра́на свр. *престане да гноји (о рани)*. – Кад рана засу́ши, тре́бе да се па́зи да се не поно́ви.

засѣ́ка свр. *почне да сикће од љутине*. – О̀љути се, па кьд за́ська, не мо́ж се уми̏ри.

засѣ́не свр. *засуши се*. – Засѣну́ло се́но, ју́тре да се збѝра.

зата́ји свр. *загуши, угуши*. – Затајѝло ме па једва́ провреви̏.

затака́ри свр. *затакне, натакне*. – Затакари̏ гу́нче па пу́штај о́вце у па́шу.

заташка́ва / **затьшка́ва** несвр. *прикрива*. – Заташка́ва, ал те́шко да че да затьшка нево́љу.

за́тег м *затегнутост*. – Све́ било́ на за́тег на ушпарува́ње

зате́за несвр. *затеже*. – Зате́зај коно́пац, о́доше ко́ла.

затеза́љ̑а ж *повијен штап на разбоју за затезање платна (на предњем вратилу)*. – И̏мам но́ву затеза́љ̑у.

за́течка ж *пуце (патенче) за закопчавање кошуље под грлом*. – За́течка се ту́ра за но́ву кошу́љу од паму́чно ба́смо.

зати̏ка свр. *погуби, уништи*. – Коју го́д ала́тку у́зне, о́н ју зати̏ка.

зати̏њи свр. *нанесе вода муљ*. – Наишла́ вода́ па затињѝла кла́данац.

зати̏ра несвр. *сатира, пропасти, губи*. – Ни̏кој те не зати̏ра колко својѝ.

зати̏ска свр. *отпочне затискати, притискати, затварати*. – Затиска́ло ме у́-груди, мо́ра да ва́рим ча́ј.

затиска́ло с *в. запишало*. – Узе̏ толу́зину да напра́јим затиска́ло, да ми не ула́зе бу́бе у тести̏ју.

зати̏сне свр. *зачепљује, затвара рупе*. – Зати̏сни сас сла́му ду́вће на ко́чину, и̏де зима́.

зати̏снут, -а, -о трпни прид. *затворен, зачепљен, запушен*. – Бе́ше ми зати̏снут но́с, па сѣг ма̏лко отвори̏ло да мо́г да пу́вам.

зати̏тка свр. *забије, набије, затуца*. – Зати̏ткај то́ј (стакло на прозору) до́бро сас ћи̏т, да не пропу́шта во́ду.

затлѝсти свр. *запени, замасти, појави се масноћа на врху јела које се кува*. – Затлстѝло, ел је млóго мр̏сно, ел је прохѝсло.

затлчѐ свр. *затупи оштрицу или врх неке алатке*. – Шпѝцови ми се затлѝкли, требáло би да се исклѐпају и заóстре.

затлѝчен, -а, -о *ударен, фиг. ограничен, затуцан*. – Затлѝчен па нѐма куде вѝше.

затóј речца *зато*. – Затóј ли ме óкаш, ел за неку рáботу.

затóпи свр. *залије нешто топљеном масом*. – Затóпимо мѐсо кад тóпимо мáз, па ѝмамо лѐти.

затóплен, -а, -о *добро заштићен од хладноће, утопљен*. – Сóба затóплена, гóсти мóж да стѝзају.

зáтра ж *штета, нешто што затире (штети) човека*. – Óвца је голѐма зáтра, онá трѐбе да је у стáдо и на плáнину.

затравýје несвр. *обраста травом*. – Ледѝне се вѐч затравýју.

затрáцкује свр. *запиткује детаље, зановета*. – Свѐ нештó затрáцкује, а јá се мѝслим: квó ли óче од мѐне.

зáтре свр. *изгуби, упропаси, уништи*. – Њигóво шкóлување ни затрлó, а не нáпраји нѝшта.

затрѝса несвр. *на махове затресе*. – Па кад пójѐ, óн затрѝса, та га допрáља.

затрѝља свр. *трљањем избрише трагове*. – Огулѝл астáл, па га затрљáл с вáрбу.

затрљýје несрв. *трљањем брише*. – Затрљýје чѝс једнó, чѝс другó, бађѝм брѝше.

зáтрт, -а, -о *који је изгубљен*. – Добѝр смо нóж имáли, ал одáвна зáтрт.

затрýса свр. *затресе, почне да тресе*. – Затрусáл крýшку, ал зеленѐ па нѐче да пáдају.

затýнти свр. *смагли се, замагли се, смр(а)чи се*. – Кад затýнти маглá од Гáбар, врѐме се мѐња.

затýра нсвр. *оставља неку ствар и не може да је нађе*. – Онá текá затýра, ал пóсле мýка да га нáјде.

затýри свр. *подметне, стави на неочекивано место да се тешко нађе, сакрије*. – Кад ѝмаш бомбóне, затурѝ ји мáло да ји не нáјду децá óдма.

заћикóше се свр. *закикоће се, засмеје се, почне се кикотати*. – Заћикóше се да ју чýју чѝк из Пáвловци.

заћѝсне свр. *потопи, затопи, набрекне од влаге*. – Кад мáло заћѝсне (о чепу), ѝма бóље да држѝ.

заћѝти свр. *закити, стави цвеће у косу, мараму, ревер и сл.* – Буклѝја се заћѝти кад се пóјде у звањѐ свáтови.

заћѝти се свр. *закити се цвећем*. – Заћѝти се девójћа, а женá рѐтко.

заћи́тује свр. *замаже прозоре китом (ређе: ћит), да не прошуштају воду или хладмоћу*. – Ста́кло ту́рено, сѣ́мо да се заћи́тује.

заћи́ши свр. *пада дуго киша, окиши*. – Заћиши́ло је у про́шлу сре́ду.

заћу́нти свр. *затражи нешто упорно*. – Кад о́н заћу́нти, мо́ра да му даде́ш кво тра́жи, ел ни́како.

зауда́ри се свр. *заузме се, потруди се*. – Заудари́ла се и положи́ла и́спит.

заузви́је свр. *заврне, подврне, посаврне*. – Заузви́ рукави́ да се не ка́љаш; Заузви́л нога́вице па ча́пка по кља́ште.

заузвр̀не свр. *заврне*. – Заузврну́л рукави́, нога́вице па уле́зал у во́ду и испи́ра гр̀снице.

заузвр̀нут, -а, -о *посувраћен*. – Рука́в би́л заузвр̀нут и па́ се умрља́л.

заузле́м прил. *нераскидиво*. – Врза́л га (конопац) заузле́м, не мо́ж га одвр̀жеш, а кад је на кукљѣ́ц, сѣ́мо поте́гљиш и оно́ се одвр̀же.

зау́зне свр. *заузме*. – Заузе́ли у́трину, па јим сѣ́г кри́в ђа́вол.

зау́зне се свр. *заложи се, предузме нешто*. – Кад се о́н за нешто́ зау́зне, о́н га и урабо́ти.

заузѣ́л непром. *везивања која се тешко одвезују*; в. заузлем. – Да га вр̀жеш заузѣ́л, а не на по́тез.

заце́ли свр. *зарасте (о рани)*. – Кад преста́не гно́ј, це заце́ли.

заце́пен, -а, -о **1.** *мало расцепљен*; **2.** *задрт човек, тврдоглав*. – Кад је заце́пен, о́н је заце́пен.

заце́ри се свр. пеј. *засмејати се, подсмевати се*. – Бађи́м те по́штује, а кад год мо́же о́н ти се заце́ри.

зацрви́је се свр. *поцрвени (од стида или хланоће)*. – О́дма се зацрви́је у обра́зи.

зачавра́ди свр. *удари неког снажно по глави*. – Ако те зачавра́ди с ону́ј њиго́ву те́шку ру́ку, че запа́нтиш.

зачаврадо́ше свр. пеј. *в. зачавради*. – Зачаврадо́сан, па сѣ́г ми́ран.

зачвр̀љи свр. *припече на јакој ватри*. – Зачвр̀љи се (о месу) и за́мириса.

за́че свр. *почне да тка*. – Заче́ла сѣ́м пред Стинико́лу, и јо́ш ту́пам по со́бу.

заче́пи свр. *затвори чепом*. – Зати́сни га, зачепи́ га (о бурету).

зачма́ва несвр. пеј. *заспава, почиње да спава*. – Јо́ш коко́шће несу́ се́дле, о́н по́чне да зачма́ва.

зачми́ свр. пеј. *заспи*. – Што не зачми́ једампу́т, да ми ви́ше не др̀нда.

зачмо́ше свр. погрд. *заспи*. – Чим зачмо́ше, о́н по́чне да р̀ка.

зачву́је несвр. *причувује, чува*. – Кад и́ма, ти́ зачву́ј за вре́ме кад не́ма да и́ма.

зачу́ка свр. *закује, закуца, набије*. – Зачу́кај нећи ексе́р у ду́вар да си окачу́јем ѡо́љине (в.).

зачуку́је несвр. *забија, закива*. – Зачуку́ј једно́ по једно́, ви́диш да се све́ расковáло.

зачу́ри свр. *задими*. – Мо́кра ми дрва па зачури́ло.

зачу́шка свр. *затрпа, заћушка, покрије земљом*. – Кад у́мрем, зачу́шкајте ме, па на рáботу (у шали).

зачѝс прил. *одједном, зачас, брзо*. – Зачѝс, бре́, мр̑до од ње́га, и о́н ждр̑мну и по́беже.

зацáка се свр. *разгалами се, заприча се*. – Зацáка се јо́ш од прáг.

зацили́та свр. *завитла, почне у љутњи да разбацује све око себе*. – Зацилитáл кво довáти, све́ по́троши.

зáш речца *због чега, зашто*. – Зáш се то́ј нáпраји.

зашашáви свр. *почне да бесни, пошашави*. – Зашашáви га нешто́ па не́зна и́ч за се́бе.

зашви́чка свр. *почне да звиждуће, зазвижди*. – Зашви́чка си о́н неко о́рце, па се ти́ срди́, ње́га бѝш бри́га.

заши́љи свр. *заоштри, начини нечему врх*. – Н-у́ме о́н колѝц да заши́љи.

зашљáми свр. пеј. *узме, отме*. – Зашљáми кво́ му се сви́ди, не пи́та чијо́ је то́ј.

зашљáчи свр. *удари шаком, фиг. омами, омађија*. – Зашљачи́ло га нешто́ чим ни́шта не знáје.

зашпáра свр. *заштеди, уштеди*. – Ако зашпáра, че и́ма и за ју́тре, ама како да шпáра кад је и сѝг глáдан.

заштиту́је несвр. *заштићује*. – Сѝг и́ма ко́ј да ју заштиту́је, ал кад оти́де код свекр̑ву, не́че бу́де текá.

што́ речца *зато што, јер*. – Сажаљувáли ме што́ сѝм сироче́.

штр̑кне свр. *загрцне се*. – Штр̑кну ми у гу́шу, па га не мо́г искáшљем.

шту́кне свр. *изгуби свест*. – Би́л штýкал, ско́ро да у́мре, па се по́врну.

штуре́је свр. *изгуби свест, онесвести се*. – Имáл при́тисак па му штуре́је у́-глав.

шунтáви свр. *помери памећу, полуди*. – Од мло́го бри́ђе о́че чове́к да шунтáви.

зазе́бне свр. *назебе*. – Зазе́бла житá па сѝг пожуте́ла.

збе́ре свр. *сабере, сакупи*. – Збрáли се гáзде од ку́ћу у село́, и́ма нећи́ збо́р.

збе́ре ду́шу изр. фиг. *охлади се, престане да испарава*. – Же́жак ле́б се не једе́ о́дма, остáји се да збе́ре ду́шу.

зби́ва несвр. *збија, сабија*. – Зби́ва ву́ну у вре́чу, збивá, једвá стáну.

збиљáви свр. *сакупи, обезбеди*. – Збиљави́ мáлко семе́нце да посе́јем ти́кве.

зби́ра несвр. *сакупља*. – Зби́рај ко́жу на шиљѝк, кад си кабáт.

збѝриште с *састајлиште народа*. – Збѝриште је било̀ на сре̏д село̀, та̀м било̀ и о̀ро.

збита̀к м *особа чврсте мускулатуре*. – Погле̏дај га кљ̏в је збита̀к, па изе̏мчес.

збоде̏ свр. *углави, постави главу на главу*. – Кад се расту̀ра сва̀дба, на младоже̏нци збоду̀ гла̀ве, па им очи̏тају опроште̏ње.

збр̏зи свр. **1.** *појури*. – Збр̏зи о̀н, и уте̏че; **2.** *присили, притисне некога*. – Збрзи̏ли га да се же̏ни, и мора̀л је да приста̀не.

збри̏ше свр. жарг. *побегне*. – Кад чу̀ли да тре̏бе д-и̏ду на ве̏жбу, они̏ збриса̀ли у Бана̀т.

збр̏чка се свр. *смежури се, збора се*. – Кад остаре̏је, чове̏к се збр̏чка, погр̏би, изгу̀би бо̀ју.

звање̏ с *позив на славу или свадбу*. – Ови̏ја дни̏ че бу̀де звање̏. [Звање за свадбу је посебан свечани чин. Чини се у последњој седмици пред свадбу. На страни младожење: прво свекар и свекрва наките буклију цвећем које повежу концем на чијем је крају игла на коју ће позвани нанизати неку пару. Буклија се пуни ракијом. Прво се позове кум, онда стари сват, па редом родбина. Сем кума и старог свата, које позивају момкови родитељи, остале позива звач, позивар, или позиварка. У селу то чине момак и девојка из рода, обиђу фамилију и позову на стадби, речима: Да благосо̀виш здра̀вицу па да до̀јдеш код Младе̏на на сва̀дбу у не̏дељу... На младиној страни позиварке су обично две девојке, које се лепо премене, узму крчаг с ракијом, такође накићен, и такође с иглом, па обиђу фамилију речима као што се чини код момка.]

зва̀ч м *онај који позива, позивар*. – Дојде̏ зва̀ч да у̀зне конди̏р па д-и̏де да зове̏.

зви̏рне свр. *навири, завири, гвирне*. – Зви̏рни поне̏кад на ква̀чку, да не во̀ди пи̏личи у раса̀дник.

зга̀зи свр. *наиђе на нешто, нађе нешто, нагази ногом*. – Че те зга̀зи ко пија̀н ка̀пу.

зга̀н м *руља, светина, шљам, збиршти̏на*. – Сабра̀ло се зга̀н, не̏ знаш које̏ је од кога̀ по̀ бле̏саво.

зга̀ца несвр. **1.** *погађа*. – О̀н је с ка̀мен згацà̀л какво нами̏сли, сѣ̏мо ако мо̀же да се до ње̏га довр̏љи; **2.** *натуца*. – Зга̀ца кад чи̏та, ал неко̀ сло̀во проми̏не.

зглашу̀ју се несвр. *певају сложно, слажу се (у певању), певају хармонично*. – Оне̏ се две̏ зглашу̀ју, и биле̏ су певи̏це на сва̀дбу.

зглеца̀ ж *упознавање породица и кандидата за женидбу*. – У не̏дељу пра̀је зглецу̀, тѣ̏г се не пози̏вају го̀сти.

зглецо́с м *в. шаљ. зглецување*. – Бе́ше зглецо́с па сврну́мо на поједну́ ре́ћи́ју.

зглецува́ње с *међусобно упознавање момка и девојке*. – Кад и́ма по́дјесен ва́шари, тъ́г и́ма зглецува́ње за мо́мци и деву́ј̂ре који́ ми́сле да се же́не.

згма́ца свр. *згази, нагази нешто*. – Прође́ше ко́ла, а она́ (змија) била́ по́мецу то́чкови, Ру́ско ју не́ ни виде́л, а ја́ ума́лко да ју згма́цам.

згме́чен, -а, -о *згњечен*. – Ду́ња тре́бе да је до́бро згме́чена та да по́чне да ври́је коми́на.

згме́чи свр. *згњечи*. – Згмечи́ ма́ло чварци́ да се бо́ље то́пе.

зго́да ж **1**. *повољан услов*. – И́ма си зго́де (пожељне алатке) за сва́ку ра́боту; Њи́ве ни све́ на зго́ду; **2**. *сусрет*. – Кад Бог уде́си зго́ду, оно́ си бу́де.

зго́ден, -а, -о *погодан, подешен*. – Зго́дена је (чорба) и на со́л и на љу́то.

зго́ди свр. *погоди*. – Ако не зго́диш свињу́ (дивљу), него ју сѣ́мо на́чнеш, она́ је о́ндак о́пасна.

зго́ди се свр. *деси се, догоди се*. – Не́ма бо́ље него кад се са́мо зго́ди (угоди, удеси).

зго́тви свр. в. *зготови*. – Зготви́ кво мо́жеш па по́ бр̏зо на њи́ву.

згото́ви свр. *скува јело, спреми јело*; в. уготви. – Згото́виш му све́ и па́ не ва́ља.

згра́ца ж *зграда уопште*. – Згра́це му несу́ ста́ре, а нешто́ ци и допра́ји.

згрве́ља се свр. *ухвати се у коштац са неким (дечја игра)*. – Згрве́љају се па по́сле рову́.

згребе́ се свр. *изгребе (оштети кожу трњем)*. – Згре́бал се на шипѣ́к, па се подљути́ло.

згре́ши свр. *погреши, начини грех*. – Згреши́л је нећи́, зато́ј ми́ ово́лко испа́штамо. [Постоје нијансе: погре́ши = начини погрешку, гре́ши = прави грешке, у раду, у говору; згре́ши = начини грех, огреши се.]

згри́ба несвр. *сакупља грабуљом сено*. – Згри́бај под вр̏ да ти гребу́ља не дова́та зе́мљу.

згроза́ ж *нека нелагода*. – Од згрозу́ да га не једе́ш (о јелу код неке прљаве домаћице).

згро́зи свр. *збрка неки посао, смеша, не доводећи га до краја (односи се на промену материје при кувању, фарбању и сл.)*. – Несѣ́м га учини́ла (обојила), него га згрози́ ма́лко да не́ бѣ́ш бело́; Место да опече́ (месо), о́н га сѣ́мо згрози́л.

згро́зи се свр. *учини се непријатним, грозним*. – Згро́зи ми се кад га видо́, па се устре́со (о сусрету с једним болесником).

згр̏ца м *в. грца*. – Та́ј згр̏ца ти не́че за́јми за бо́га.

згу́жвен, -а, -о *згужван, изгужван*. – Згу́жвена ми дре́ја, неје́ за у́-људи.

згузѣ̀н, -зна, -зно *снужден, кривац нечисте савести*. –Ћути̏ зато̀ј што је згузѣ̀н.

згу̀ли свр. *огули, одере*. – Од ја̀гње се згу̀ли ко̀жа цѐла.

згуљо̀тина ж *здерано, огуљено место на телу*. – На̀праји се згуљо̀тина па не̏че да зарасте̏.

згуљо̀ше свр. пеј. *здере, огули*. – Сѣ̀в се згуљоса̀л по ка̀мење.

здаде̏ се свр. *постане, роди се*. – Тькѣ̀в се зда̀л, тькѣ̀в ци у̀мре.

зда̀ден, -а, -о *створен*. – Тека̀ смо зда̀дени, такви̏ смо се роди̏ли.

зде̏не свр. *садене у лисник, пласт или стог*. – Зде̏немо шу̀му, па кад па̀дне сне̏г, разврши̏мо; Момурза̀к се извр̏же у сно̀пови па се зде̏не у копе̏.

зде̏си се свр. *деси се, догоди се*. – Зде̏си се, оно̀, и кад не ми̏слиш.

здија̀нија ж *невоља, кијамет, невреме, непогода, догодовштина, приказа*. – Нека̀ здија̀нија за̀влада и шта мо̀жеш.

зди̏пи свр. *украде*. – Које̏ ви̏ди, то̀ј зди̏пи.

здра̀в прид. *у поздраву при сусрету*. – Здра̀в сам, ти̏ здра̀во ли си?

здра̀ве се несвр. *поздрављају се љубећи се у образ*. – При̏јетељи се здра̀ве, сва̀тови по њи̏, свира̀чи сви̏ре.

здраве̏ње с *руковање и љубљење у образ*. – На̀јнапред је здраве̏ње, при̏јетељи чи̏не жи̏во-здра̀во, све̏ у весе̏ље.

здра̀вица ж *реч која се изговара при некој свечаности*. – На сла̀ву и̏ма здра̀вице, а на сва̀дбу и измота̀ције.

здра̀вица ж *оно пиће које се испија уз благослов, биљног је порекла* [Не наздравља се пићем синтетичког састава, вештачке, уметне нарави. Ко још наздравља кабезом!]. – Да пи̏јете здра̀вицу па да до̀јдете на сла̀ву.

здрве̏ни се свр. *укрути се*. – Качема̀к бе̏ше ме̏к, ал кад се ола̀ди, о̀н се здрве̏ни.

зду̀ва се свр. *иструли, распадне се*. – Ти̏ква се зду̀ва од самсе̏б.

здуму̀ју се несвр. *договарају се*. – Здуму̀ју се, нећи па̀кос че напра̀је (о несташној деци).

зду̀ше се мн. **1.** *здруже се, упознају се*. – О̀вце се пр̏во зду̀ше, па по̀сле се не одва̀јају једна̀ од дру̀гу; **2.** *фиг. сроде се, постану једна душа*. – Који̏ се зду̀ше они̏ си по̀сле живу̀ју (о младенцима).

здуше̏ње с *здружење, слагање*. – И за сто̀ку (о овцама) тре̏бе здуше̏ње, а ка̀моли за љу̀ђи.

зе̏в м **1.** *зазор или отвор кроз основу на разбоју кроз који пролази чунак са потком*. – Ово̀љћи ти зе̏в! (поздрав ткаљи да јој ткање иде оправно); **2**. пукотина кроз коју може да се вири. – Колћи̏ је зе̏в, мо̀же за̀јак да протрчи̏.

зе̏вало[1] с *врста самоникле, дивље орхидеје; рунолисти, жута зевалица*. – Зе̏вало расте̏ по лива̀де.

зе́вало[2] с фиг. *бесо̄сличар*. – Прође́ оно́ј зе́вало, сѣ̀мо се оср̏та.

зеленчи́ца ж *млада т̄рава или ново п̄овр̄ће*. – Да дова́ти сто́ка зеленчи́цу, да ма́лко оживе́је.

зелењак м пеј. *уједно зелена т̄рава или лишће којом се храни ст̄ока*. – Не да́вај на кра́ве то́лко зелењак, че се прото́че.

зелењи́кав, -а, -о *који је незрео, зелене боје, зеленкаст̄*. – Ло́ше ми се у̏чини пре́ца, оста́де зелењи́каво.

зеља́ник м *п̄ит̄а од ливадског зеља, зељаница*. – Зеља́ник је мло́го до́бар за цре́ва.

зе́ље[1] с *кӯпус*. – Зе́ље је на́боље с овичину́, ел са су̏ва сви̏њска ре́бра.

зе́ље[2] с *бело зеље, ливадско зеље*. – Сас лива́дско зе́ље се пра́ји зеља́ник, ел чорба́ са си̏рење.

зе́љ̄ћа ж *главица кӯпуса*. – Тре́бе да уђисе́лим неку зе́љ̄ћу за гу̏жвице (= сарме).

земље́н су́д м *комад п̄осуђа од земље* [У мојој кући, у моме детињству, видео сам следеће земљано посуђе: *кади̏лница, сола́рче, п̄ани̏ца, ђуве́к, ча́ша, кӯтла́јћа, гр̏не, вр̏чва, ћу̏п̄, ђуђу̏м, цре́п̄ња, т̄ест̄и̏че, т̄ест̄и̏ја, ибри̏к, конди̏рче, конди̏р, шу̏ле, крчаже́, зеј̄т̄ини̏ца, ка̄т̄рани̏ца.* Спомињала се *т̄енцера*, али тога више није било. Земљани поклопац имали су судови: *гр̏не* и *кӯтла́јћа*, и то се звало: *п̄оклап̄а́ло*, и *ђуве́к*, а то се звало *п̄оклóп̄ац*. Ако је који суд имао посебну намену, или је био неких других карактеристика (запремина и сл.) имао је и име. Грне у коме се чувао и подмлађивао квасац звало се *квашчени̏к*. Грненце у којем се искувавао пртени конац, звало се *кончова́рник*. *Пани̏ца* је могла бити *глецо́сана* и *неглецо́сана*. *Вр̏чва* је служила за чување масти, меда, туршије и то је служило само својој намени (није се мешала садржина у истој врчви, односно једном употребљена врчва за туршију увек је служила само томе). Већа врчва звала се *ћу̏п̄* и служила је за кување јела (обично купуса) о свадбама или другим приликама (слава, парастос). *Кӯтла́јћа* (негде је зову рукатком) служила је да се носи течно јело на њиву. Имала је *ру̏чку* и *п̄оклап̄а́ло*. *Тест̄и̏че* (негде: купица) је мање запремине, обично намењено деци, али је служило и за употребу при неком краћем пољском раду, кад треба воде, али је посао кратак. *Кондирче́* или *крчаже́* је било за свакодневну употребу и мање је запремине, до једне литре, и кућа је имала више *конди̏ра* – за славу, свадбе.]

земљо́сан, -а, -о *који има боју земље*. – Бо́лесан, па посињѐл, земљо́сан.

земљо́ше се свр. *п̄ожут̄и од болест̄и*. – Човѐк се земљо́ше и бр̏зо оти̏де.

зерзева́љ / **зерзева́т** м *зелен на п̄ијаци*. – И̏ма сва́какав зерзева́љ, ко да смо у Мора́ву.

зерзе́к м *зевзек, неозбиљан човек*. – Сѣ̀мо се це́ри ко бле́сав, зевзе́к је́дан.

зи́мњи, -мња, -мњо *зимски*. – Зи́мњо је вре́ме, обла́чи се до́бро.

зиму́ска прил. *зимус*. – Зиму́ска не била́ ово́лка же́га (шала).

зјаја́ч м *исцвета́ли струк ти́кве, који се не оплоди*. – Који́ (струк) и́ма ти́квенче, ти́ га оста́ј, а ако је зјаја́ч, ти́ га искуби́ да ти не заде́ва.

зјаји́ несвр. фиг. *онај који слабо ради, зева наоколо*. – Док дру́ђи рабо́те, о́н зјаји́ о́коло.

зла́тка ж *једна буба златнозелене боје, која јако зуји кад лети*. – Уваги́ли зла́тку (о пастирима), па ју набо́ли на тр̏н да им зуји́ кад лети́.

зли́ка несвр. *чезне за нечим*. – Сироти́ња, па за све́ зли́ка.

зло́ прил. *не ваља се, не треба*. – То́ј зло́ да се тека́ рабо́ти.

злогле́дан, -дна, -дно *ружна изгледа, поружнао од изнемоглости или болести*. в. злослутан. – Какѣ́в си је о́н би́л, а сѣ́г испа́л, па злогле́дан, слу́тан.

злослу́тан, -тна, -тно *в. злогледан*. – Мло́го ошкобаве́л, па оста́л злослу́тан.

змија́рник м **1.** *легло змија*; **2.** *запуштен део дворишта или куће*. – Посреди́ си со́бу, немо́ј да је ко змија́рник.

змиче́ с *мала змија, змијица*. – Не пи́пај змиче́, мо́жда је од о́трувне зми́је.

зна́је несвр. *зна, разуме*. – Мло́го ми о́н зна́је, ама и́ма мло́го и да па́ти; Не зна́је му се ни ре́д ни кра́ј.

зно́јан, -јна, -јно *поред општег значења и влажан*. – Ознојили се пе́нџери, срча́ зно́јна, мо́ра да је на́поље студено́.

зоба́ње с *једење целих зрелих плодова, кљуцање*. – У зоба́ње цре́шње строши́л си зу́б, не исврља́л коћи́це.

зо́бе несвр. *зобље, једе зрно по зрно*. – Која́ живи́нка и́ма кљуни́цу, она́ зо́бе, а не жва́ка.

зове́ несвр. *позива јабуком и ракијом на славу или свадбу*. – Од ју́тре зове́мо за сва́дбу; Ми́ за сла́ву не зове́мо, зна́је се да доо́ди ро́днина.

зо́р непр. *зорт, присила*. – Пред зо́р ба́ба о́ро и́гра (н. посл.).

зо́рле прил. *на зорт на силу*. – Јо́ш се деја́ним, ама зо́рле се живи́.

зорле́ма ж *посао који се ради на силу, под силом*. – И́ма зорле́му, и не му љко.

зорлису́је нсвр. *приморава неког на нешто, користи силу, принуђује*; в. зорлише. – Немо́ј то́лко да зорлису́јеш ту́ј де́цу, и́ма те намр̏зну.

зорли́ше несвр. *приморава*; в. зорлисује. – Мо́ра да рабо́ти кад ју зорли́шу.

зорња́к м *ранорани лац*. – О́н је зорња́к, пр̏ви и́де на ора́ње.

зорња́ча ж *јутарња звезда*. – А́ се Зорња́ча ја́ви, ја́ се ди́зам да ра́ним сто́ку.

зре́је несвр. *зри*. – Не да́ва му времѝштево да зре́је (о грожђу у кишним данима).

зурѝ несвр. *струји ваздух, врата или прозор не затварају добро*. – И вра́та и пе́нџери зуре́, ал не́ма па́ре за по́правку.

зу́рлице ж мн. пеј. *ноге (обично кад су танке)*. – Оте́гла голе́ зу́рлице, н-у́ме се покрѝје од сра́м.

зьл, зла́, зло́ *зао*. – Такво́ ку́че зло́ несмо́ ско́ро има́ли.

зьлва ж *заова, мужевљева сестра*. – Зате́кла сьм млаџе́ју зьлву.

зьлвѝца ж хип. *заовица, заова*. – Добра́ ми зьлвѝца, пома́га ми.

зьлвѝчич м *заовичић, заовин син*. – Да те испро́сим за моје́га зьлвѝчича.

зьпне свр. *подухвати се нечега, запне*. – Зьпнѝ ма́ло, па че да урабо́тиш што тре́бе.

зьр речца *зар*. – Зьр се од ме́н бојѝш.

зьшто́ речца *зашто*. – Оно́, зьшто́ љу́ди рабо́те, да ѝмају, да не оскуџе́вају.

И

игла́ голе́мача ж *јача и дебља игла са ширим ушицама за дебљи конац, служи да се њоме ушива нешто од шајка или клашња, за крпљење џакова или пак за низање парике*. – У́век смо има́ли иглу́ голе́мачу, па кад се ту́ра пра́се на ржњ, оно́ се с њу́ ушѝва.

игла́ ж *направа од танке жице заоштрене на једном крају за различите женске послове* [У Бучуму знају за следеће игле: *иглѝца*, *иглѝчка*; *ѝгле плетѝљће*, *ѝгле шијаљће*, *ѝгле прибада́че*; *чопу́нка*, *игла́ обу́шка*, *игла́ закача́љћа (в.)*.]

игла́ закача́љћа ж *в. закачаљћа*.

игла́ плетѝљћа ж *игла која служи за плетење (има их по пет у комплету, а по три ако су дебље*), *има на једном крају кукицу*. – Плетѝљће ѝгле су сас ку́ћичку, да се зава́та пре́ца.

игла́ шија́љћа ж *игла која служи за шивење, има врх и уши кроз које се удева конац, кад се те уши поломе, очепе, онда настаје игла обушка и служи да се нешто прибоде или да се негде отвори рупица ако је игла дебља*. – Ѝгле шија́љће ѝмамо по десетѝну, за сва́какво, и за дебе́ло и за тьнко платно́.

иглени́ца ж *кутијица или јастучић за држање игала*. – Забодѝ иглу́ у иглени́цу.

иглѝца ж **1**. *дем од игла*. – Узнѝ мьлечку иглѝцу да ти не це́пи платно́; **2**. *игла која има на задњем делу неки украсни облик (цветић или нешто сл.), брош*; **3**. *значка која се прибадањем носи на реверу, в. игличка*.

иглѝчица ж *в. јегличица*.

игли́чка ж *украсна игла, није за шивење већ само за прибадање*. – И́ма две-три игли́чће, па ји промењу́је кад се преме́ни.

и́гриште с *одређена површина њиве (где није никло засејано семе), или пак на ливади где расту печурке*. – Печу́рће расту́ на и́гришта.

и́де понадво́р несвр. *иде да врши нужду*; в. иде понапоље. – И́де понадво́р, о́н веч голе́м (о детету).

и́де пона́поље несвр. *врши нужду*; в. иде понадвор. – Но́чу и́де пона́поље, отва́ра вра́та, лу́па.

и́де сне́г несвр. *пада снег*. – Сне́г и́де веч два́ дѣ́на. [За атмосферске падавине овако је: ћи́ша и́де (у широј околини: па́да или вр̏не), али: код на́с је јуче́р па́дла голема́ ћи́ша; сне́г и́де или па́да, слана́ па́да, роса́ се ва́та.]

и́де ћи́ша несвр. *пада киша*. – И́де ћи́ша, па расту́ра.

и́ду на ле́вку несвр. *иду у колони*. – Накатари́ли се, и́ду на ле́вку па у Гу́шовац на ва́шар.

иждѝмка свр. *исцеди (рубље) стискањем*. – Иждѝмкај га до́бро да се по́ бр̏зо осу́ши.

иже́ни свр. *пожени и поудаје своју децу*. – Иженѝл де́цу, све́ му здра́во и до́бро.

изси́ври свр. *прогледа*. – Још кѣ́д сте изсиври́ли (прекор деци која су се рано избудила).

изси́да свр. *озида, сазида*. – Изси́да ре́д, два́, па седи́ и пу́ши.

изср̏не свр. *помоли се однекуд, провири*. – Ми́ про́димо и пое́мо, а оне́ изср̏ну́ле на пе́нцери.

изср̏та несвр. *провирује, вири*. – Изср̏та да ни ви́ди.

изсѣ́дњен, -а, -о *који је остао без дна, чему је избијено дно*. – Чебѣ́ран изсѣ́дњен, неје́ ви́ше за ни́какво.

иза́бен, -а, -о *похабан, истрошен*; в. абен. – Иза́бана му др̏шчицата (о старом прозору).

изамењу́је свр. *замени све*. – Изамењува́л че́кови па сѣ́г дина́р не́ма.

иза́пе се свр. *изједа, изгризе*. – Кад и́ма бу́је, ку́че се иза́пе, иза́пе, исклоца, па се отресе́.

иза́пне се свр. *запне из све снаге*. – И́запе се колко́ је ја́к.

иза́рчи свр. *потроши све, истроши, утроши*. – Изарчи́ла сам мому́рзно бра́шно све́.

иза́че свр. *заврши ткање, изатка*. – Изатка́ла сам за ову́ј зиму́, па до-го́дине.

избаљѐзга се свр. пеј. *исприча глупости*. – Избаљезга́ла се по село́, па дру́ђи чу́ли и напрајѝло се бру́ка.

избарабáри свр. *изједначи, поравња*. – Избарабáри сéно кад товáриш да се не претýре кóла.

избезóчи се свр. *постане безочан, дрзак*. – Кад се човéк избезóчи, па изгýби поштéње, нѝкој му вѝше не вéрује.

избеснéје се свр. *искали бес, избесни се*. – Избеснéје се, па пóсле мѝран.

избéчи се свр. *упре поглед*. – Избéчи се у тéб, ко да је некогá стрá од њéга.

избѝва несвр. **1**. *извире (о води)*. – Тýј избѝва одоздóл, а у Шóпур са стрáне; **2**. *врши побачај*. – У Слѝвовик је живéла једнá бáба којá избѝва дéцу.

избѝје свр. *дигне се изнад нечега, појави се изнад очекиване висине*. – Избѝли тéмељ и престáли.

избирцѝја м *избирач, пробирач*. – Óн је голéм избирцѝја, свé му не вáља.

избѝчи се свр. *искриви се, извитопери се*. – Лéтве билé сѝрове па се свé избичѝле.

ѝзблизо прил. *из близине*. – Поглéдај га ѝзблизо, бóље че га вѝдиш.

избодé свр. *избије из земље, клија (о растињу)*. – Пшенѝца вéч избóла; Садѝмо лýк у нéдељу и вéч избóл.

избýљи óчи свр. *истури очи, загледа се у нешто*. – Кад избýљи óчи, стрá да те увáти.

избунтѝ свр. *изгори за час пламеном*. – Запалѝла му се плéвња и избунтé за чѣс.

избýта свр. *изгура*. – Отишѣл нéзван (у госте), ама га избутáли нáпоље.

избѣцка свр. *избоцка*. – Од подлáницу ми све избѣцкáло длáнови.

извáра свр. *превари*. – Једанпýт си ме изварáл, ал вѝше нéч.

извáра се свр. *превари се*. – Очекувáл да га позовý на казáн, ама се изварáл.

извáрди свр. *сачека неког насамо*. – Свé глéда да га нéкако извáрди, да му потрóши рéбра.

изветéје свр. *постане вето, изгуби боју, свежину*. – Дрéја ми цéла, ал изветéла.

изветрéје свр. *испари (о течности)*. – Остајѝл отвóрену влáшу па му рећѝја изветрéла.

извѝја несвр. *плаче дугим јауцима*. – Сéдне на прáг у шýпу, па извѝја за сѝна, изровé се, изровé, па ѝде на рáботу.

ѝзвисин прил. *са висине*. – Пáдла му грéда ѝзвисин и пребѝла нóгу.

извлечé свр. *извуче*. – Покосѝмо у бáру, па се óћиши и не мóж га извлечéмо.

ѝзвод м *мустра, узорак*. – Вéзла сам свé од ѝзвод.

извóди несвр. *леже пилиће*. – Квáчка кад извóди пѝличи, лежѝ на јáјца трѝ нéдеље.

извра́ска свр. *испуца*. – Од мокре́ж и студени́ло извраска́ле му се ру́ће.

извргу́ља се свр. *извуче се из нечега, измигољи*. – Извргуља́ла се она́ј а́ла, па се припи́ца на сл̑нце (о змији).

извре́ви свр. *изговори све што је имао да каже*. – И́звреви му све́, ал да л че га ова́ј послу́ша, Бо́же да́ј.

извре́ви се свр. *изрече се, ода неку тајну*. – Да се сама́ не и́звреви ни́кој не би зна́л какво́ је напрајѝла.

извр̏же свр. *извеже*. – Изврза́ла сам ло́зје.

извр̏же се свр. *ослобађа се бремена у које се био увезао*. – Изврза́ се од то́ј бре́ме (о служењу војног рока).

извр̏ља свр. *побаца, побаца нешто једно за другим*. – Извр̏љај то́ј на свѝње (о репи), ви́диш да је поче́ло да се ду́ва.

изврнду́пи се свр. **1.** *излежава се, беспосличи, натрти се у кревету*. – Изврнду́пи се, и не сећѝра се ни́шта; **2.** *начини се дебелим, округлим, нарасте, као гузица у дебеле жене, врндупе*. – Била́ ћѝшна го́дина, па се ти́кве изврндупи́ле.

извр̏не свр. *окрене наопако (одећу)*. – Изврни́ панталóне, па ји опери́ и о́пако.

извр̏та несвр. *окреће, претура, не говори истину*. – Ка́же нешто́ па га по́сле извр̏та.

изву́за свр. *изудара неког штапом, ишиба танким прутићем*. – Узни́ ра́совачу па га изву́зај (истуци).

изгала́ти свр. *изгрдити ружним речима*. – Она́ га изгала́ти, о́н њу́ испсу́је па си по́сле па́ вре́ве.

изга́сне свр. *нестану, изумру, умру*. – Изга́се на́род, затвори́ше се ку́ће.

изгле́да свр. *прегледа детаљно*. – Изгле́дај све́ да ти по́сле не́ му́ка кад га однесу́ (о невестинском дару).

изглецу́је несвр. *ради неки посао пипаво, и обазриво, удешава*. – Немо́ј га мло́го изглецу́јеш (ради се о грабуљању сена на ливади), ви́диш да че ћѝша.

изгло́це свр. *оглода*. – Кад је голема́ ко́ска о́н ју сѣ̑мо изгло́це (о псу).

изглча́је свр. *пренесе неко гушење (у грлу)*. – Једва́ изглча́мо зати́се (=стеже, затвори грло) нешто́ па се не мо́ж проврѐви.

изгња́са свр. *изгњечи некога или нешто коленима*. – Нало́жи ру́коведи па изгња́са она́ј сно́п да се бо́ље вр̏же.

изгоре́тина ж *изгорели део нечега*. – Запали́л нећѝ боро́вину, па смо купи́ли ону́ј изгоре́тину за грија́ње.

изгрба́ви се свр. *погрби се од тешког рада, добије грбу*. – Док се не изгрба́виш, не́ма ти ро́де компири́.

изгребе́ свр. *гребањем одстранити садржај из суда*. – Изгреби́ ло́нац од качема́к, да не оста́не поле́п (в.).

изгреву́је несвр. *помаља се ујутру (о сунцу)*. – Ама сл̑нце изгреву́је, ал га по́сле о́дма прити́сну о́блаци.

изгре́ј-сл̑нце с *уранак, време изласка сунца (супр. заод-слнце)*. – Куде и́згреј-сл̑нце пу́штамо о́вце да пасу́.

изгро́ма свр. *истандрче, престане да прави буку*. – Изгрома́ше нека ко́ла низ Ле́сила [Лесила = једна стрмина у самом селу].

изгу́жвен, -а, -о *изгужван*. – Изгу́жвена му кошу́ља ко у ду́пе да је била́.

и́здалек прил. *из далека, из даљине, одаље*. – Не приоди́ уз о́гањ, него тури́ дрво́ и́здалек.

издале́чи се свр. *удаљи се он нечега*. – Ма́лко се издалечи́ да те не ва́та о́гањ (ономе ко ложи ракијски казан).

и́здан м *место где избија вода*. – И́ма пли́так и́здан па пресушу́је (о кладенцу).

изда́т м *упала неких жлезда; бол, надув*. – Бајала му Кри́ста од изда́т.

изде́ва[1] несвр. *извлачи конац из игле (супрот. удева)*. – Сви́лен ми коњ̑ц па се сѣмо изде́ва.

изде́ва[2] несвр. *надева, именује новим именима, надимцима; измишља погрдна имена*. – Изде́ва сва́какава име́на на де́цу, па им се по́сле смеју́.

изде́вају се свр. *отиду некуд, нестану, изгубе се*. – Куде́ ли се издева́ше пу́јћене, не́ма ви́ше да се чу́ју.

издеја́ни свр. *издржи, истраје*. – Ако издеја́ни да по́жњемо, па ју́тре нек се одма́ра.

изде́ља свр. *дељањем нешто направи*. – Изде́љај му ову́ј това́шку, тре́бе ми за ткање́.

издеру́је свр. *подели свима дарове*. – Кад неве́ста издеру́је, ула́зи у ку́ћу.

изди́вује несвр. *једва дише*. – Кад се зади́ја па једва́ изди́вује; И́ма сла́бо срце па у́збдро једва́ изди́вује (о крави).

изди́за свр. пеј. *подигне, дигне*. – Кад ви́ди пр̑жено, о́н зачѣ̑с то́ј изди́за.

изди́са несвр. *испушта (о ваздуху)*. – Сла́бо ми зале́пена гу́ма на бици́клу па изди́са.

издлбе́ све. *издуби*. – Сас узима́ло се издлбе́ клно́вина за ложи́це.

издл̑бен, -а, -о *издубљен*. – Издл̑бена греда́ да се ту́ри дире́к, ал не́ до́вољно.

и́здлбин прил. *из дубине*. – Чу́је се да нећи́ вре́ви и́здлбин, како из бѣ̑чву.

издл̑жи свр. *издужи, учини дужим, легне надуж*. – Издлжи́л се на припе́чину.

изде́де свр. *издолазе, дођу сви*. – Кад изде́де го́сти, па не́ма где́ да се сме́сте.

издр̏са свр. *искида*. – Уватѝло га ку̏че за нога̏вицу па ју све̏ издрса̏ло.

издру̏са свр. *издрма на коленима*. – Во̏ли да га издру̏сам на коле̏на, па тѣ̏г заспѝ (о одојчету).

издубара̏ свр. *истуче*. – Издубара̏ли га ма̏ло у милѝцију па сѣ̏г мѝран.

изду̏је се свр. *надује се*. – Од мла̏ду де̏телину о̏че кра̏ва да се изду̏је.

изду̏ма свр. *изговори, исприча*. – Издума̏ му па нек се љу̏ти.

издѣ̏не свр. *издахне*. – Напумпа̏ гу̏ме, оне̏ о̏дма издану̏ле, изгле̏да да су избу̏шене.

изђѝне свр. *изгине, изгуби живот у рату*. – На̏ши су мло̏го изђину̏ли на вро̏нт.

изеде̏ свр. **1.** *поједе све*. – Изе̏доше бо̏жју ћѝшу; **2.** *уједе (пас)*. – Изе̏де ме, бре̏, на невѝдено, зачѣ̏с.

изе̏лица м/ж *прождрљивац, отимач*. – Колка̏ је изе̏лица, не̏ма да ѝма прѝјетеља.

изе̏мак м *дрвце изникло из корена старог дрвета*. – Изе̏мак не̏кад не̏че да проро̏ди.

изе̏мчес, -та, -то *стамен, темељан, телесно лепо грађен*. – Добро̏ дево̏јче, изе̏мчесто, па вре̏дно.

изѝда несвр. *поједе све што му се да*. – Изѝда за двојѝцу.

изѝска свр. *измоли*. – Мо̏ли, мо̏ли и изѝска ми сто̏ дина̏ра.

изѝшка свр. фиг. *истера*. – Изѝшкај то̏ј ис ку̏ћу да те не попа̏сти (о непожељном посетиоцу, госту).

изјаду̏је се свр. *изјада се, искаже своје бриге*. – Изјаду̏јем се, па ми по̏ лѣ̏ко.

изја̏сни се свр. *постане чисто и јасно, изведри се небо обично зими кад се појача сјај васељене*. – Како̏ си је се не̏бово изјасни̏ло (у чуђењу).

изједа̏мпут прил. *одједном, једним ударцем*. – О̏бори га изеда̏мпут.

изла̏ди свр. *расхлади, охлади*. – Про̏купа о̏вце на чешму̏, да и ма̏лко изла̏ди.

изла̏стри свр. *искреше гране за лисник*. – Изластрѝл сам за дво̏ја ко̏ла, ал па̏де ћѝша и не може̏ да се во̏зи.

изла̏ти несвр. *излеће; фиг. истрчава*. – Сва̏ћи чѣ̏с изла̏ти на зиму̏ (о несташном детету).

излегува̏ње с *излежавање, беспосличење*. – Од излегува̏ње се мо̏ж разболѝш, ако ре̏кне Бо̏г; Не̏ма кѣд да рабо̏ти од излегува̏ње.

излежу̏је се несвр. *излежава се*. – Одма̏ра данѣ̏с, излежу̏је се.

изле̏зне свр. *изађе*. – Изле̏зни на̏пољe да ти нешто ка̏жем

излизо̏тина ж *оно што је излизано*. – Ра̏лници ми оста̏ли сѣ̏мо излизо̏тина, мо̏ра да се кле̏пају.

излѝта несвр. *излеће*; в. излати. – Почѐле да излѝтају (о младим ластавицама).

излѝта се нсвр. *брзо и непромишљено одаје неке тајне, излеће се*. – Излѝта се и затȍј па́зи квȍ му казу́јеш.

излита́ње с *излетање*. – Чим пȍчне излита́ње, у́брзо се сѐле (о ластавицама).

излȍмен, -а, -о *изломљен*. – Док ја́ дојдȍ, пога́ча излȍмена и пȍла појѐдена.

излу́пи свр. *изљушти, скине љуску*. – Мому́рза је излу́пена, сѣг нек се су́ши.

излѣ́же свр. *слаже, превари*. – Ȍче ȍн да те излѣ́же док трѐпнеш.

излѣ́ска свр. *изгланца, усија*. – Излѣ́скане ци́пиле, па се сѣмо сјају́.

изљȍска свр. *изудара неког шаком по туру*. – Изљȍскај га да му ду́пе утр̏не.

изљу́ска ср. *отвори љуску да зрно само испадне*. – Пасу́љ бу́вамо, ал ако некȍ зр̏но оста́не, изљу́скамо га.

изљу́ска се несвр. *љуска се сама отвори и зрело зрно испадне*. – Зрѐл пасу́љ се са́м изљу́ска на њи́ву ако га не обѐреш на врѐме.

изма́зни свр. *изравна, изглача*. – Измазни́ коси́ло да ти не једѐ ру́ку.

изма́чка свр. *измрља, испрља се нечим течним*. – Јѐл пѐкмез па се сѣв измачка́л.

измѐсти свр. *премести, помери*. – Измести́ли смо шу́пу да мȍже да ула́зи тра́ктор.

и́змецу предл. *између*. – Измецу њи́ и́ма нѐка прѐпирка.

изми́слен, -а, -о *измишљен*. – Јȍш нѐ изми́слена мати́ка да се са́ма поди́за.

изми́ца се несвр. *измиче*. – Изми́ца се мла́дос дѣ́н по дѣ́н.

измлзѐ свр. *измузе*. – Измлзи́ кра́ву да не доби́је усȍв.

измлзѐ се свр. *измузе се*. – Ова́ј овца́ мѐка на си́су па се са́ма измлзѐ по па́шу.

и́змру свр. мн. *поумиру*. – Млȍго измрѐли за овѐј две-три гȍдин.

измр̏цује несвр. *врда, избегава од неког посла или неке друге обавезе*. – Измр̏цује од тѐшку ра́боту.

изму́љи се свр. *промоли се, извири*. – Сцепи́ла се чера́па и па́лац измуљи́л.

изму́шљи свр. *ситно избуши дрво, или кожу*. – Тȍј нека бу́ба гдѐ се усѐли свѐ изму́шљи.

измушљи́кан, -а, -о *оједен од буба (о зрневљу житарице које је испразнио жижак, о кожи коју су избушили мољци, пасуљу и бобу које је наризла гагрица, или некој ствари од меког дрвета коју је појео сипац)*. – Од измушљи́кану кȍжу нѐма кожу́в.

измѣ́кне се свр. *измакне се, помери се*. – Измѣкни́ се из та́ј чу́р.

изнавр̏ља свр. *набаца*. – Чисти̏ли авли̏ју па изнаврља̀ли ка̀мење у на̀ш слива̀к.

изнадво̀р прил. *споља, с дворишне стране*. – Кад се и̏де изнадво̀р, оно̀ те уда̀ри чу̏р у о̀чи.

изна̀јде свр. *пронађе све*. – Це изна̀јде неко реше̏ње и за на̀с.

изнао̀ди свр. *изналази, проналази*. – Сьмо лу̏ња па изнаоди̏л сва̀какво ђу̏бре (о старом гвожђу) па га доно̀си до̀м.

изнапра̀ља свр. *направи све*. – Изнапраља̀л зграђице, могьл би да жи̏вне, о̀н тьг у̏мр.

изнапре̏д прил. **1.** *среда*. – За̀прег се врзу̏је изнапре̏д; **2.** *некада раније*. – Изнапре̏д смо све̏ тура̀ли у др̏вени чебро̀ви, а сьг поче̏ше у ова̀ј фла̀стична бу̏рета.

изнасе̏дају свр. мн. *поседају*. – Кад изнасе̏дају го̀сти, домаћи̏н ји па̀ поздра̀ви с ређи̏ју.

изнаџу̏је се свр. *нада се*. – Изнаџу̏је се за го̀сти, ама те̏шко да че нећи̏ да до̀јде на ови̏ја ћијаме̏т.

изнемо̀гне свр. *онемоћа*. – Изнемо̀гал од боле̏ж, па једва̀ и̏де.

изнесе̏ се̏ме свр. *отпочне сетву*. – Се̏ме се не изно̀си у то̀рник, то̀ј мртвьчћи дьн.

изњу̏рен, -а, -о *изнурен*. – Изњу̏рен, а не̏ма ни апети̏т, не једе̏ му се.

изо̀бе свр. *поједе зрно по зрно, покљуца*. – Ква̀чка изо̀бе, а за пи̏личи не̏ма.

изобика̀ља свр. *обилази, заобилази*. – Ловџи̏је изобика̀љају њи̏ве па че̏кају дивје̏ сви̏ње.

изови̏ја свр. *заобилази, иде наоколо*. – Мла̀деневеста изови̏ја сви̏ сва̀тови, поздра̀ви се, они̏ јо даду̏ неку пару̏.

изо̀ди се свр. *находа се*. – Изоди̏ли смо се, до̀бро че да ру̏чамо.

изодову̏д прил. *са ове стране, одавде, одовуда*. – Изодову̏д смо ишли̏, а о̀н се врта̀л од лива̀ду.

изозго̀р свр. *одозго, са горње стране*. – Изозго̀р, ма̀лко по̀вишће, па те̏рај на до̀ле (о згрибању сена на ливади).

изоздо̀л прил. *одоздо, са доње стране*. – Подвати̏ га изоздо̀л, пољк да га не претури̏ш (о подизању пуног чабра).

изо̀ка свр. *дозове неког напоље*. – Изо̀кај га да изле̏зне на̀поље.

изо̀ка се свр. *издере се, изваћа се, извиче се*. – Изо̀ка се, изо̀ка, по једнога̀, по дру̏ђега, па ле̏гне, а ми̏ на ра̀боту.

изоко̀ли свр. *заобиђе, обиђе*. – Изоколи̏ да ви̏диш како̀ су сви̏ње разриле̏ ду̏вар.

и̏зоколо прил. *заобилазно, около*. – И̏зоколо, и̏зоколо, докле га зајдо̀ше, па увати̏ше буда̀лу.

изоку́је свр. *зове некога да изађе напоље*. – Ју́тром га изоку́јемо за ауто́бус.

изо́стри свр. *изоштри, наоштри*. – Изостри́л ми ножѐви да мо́гу да се слу́шам.

изо́тне се свр. *осамости ли се, отме се сиротињи*. – Једва́ се ма́ло изотѐмо од нема́ње.

изото́де свр. *сви оду (један за другим)*. – Сви́ изотоди́ше у ва́рош па село́ о́пусте.

израбо́ти свр. *изради, уради*. – Изработи́л добро́, напрајѝл си о́граду.

израбо́ти се свр. *исцрпи се од рада, изнемогне од рада*. – Изработи́ла сам се па сѣг ми за ни́шта нѐ во́ља.

изра́ни свр. *исхрани*. – С мој у́ на́дницу не мо́гу да ви изра́ним.

израчу́ни свр. *израчуна*. – Израчуни́ ми колко́ сьм плати́ла у за́другу.

изра́ца се свр. *нараћа (децу)*. – Нараца́ла се па неко́ жи́во, неко́ нѐ.

изр̀га свр. *нарасте*. – За две-три го́дине изр̀гало ба́грење у нѐбо.

изрѐбри се свр. *испрси се, ленствује*; в. изрепчи се. – Наједѐ се, па се си́т изрѐбри.

и́зред прил. *редом*. – Би́је и́зред (о учитељу) и ко́ј је кри́в и ко́ј нејѐ.

изрези́ли свр. *обрука, нагрди*. – И́зрезили ни (нагрдио је) па си о́тиде.

изрѐпа свр. *истуче, изудара мотком некога*. – Једно́ волѐ ни́како нѐче да се прѐза, па га о́н и́зрепа, и́зрепа, па по́сле ми́рно.

изрѐпчи се свр. *испрси се, опружи се*; в. изребри се. – Изрепчи́л се па ми́сли ни́кој не мо́же како о́н.

изри́не свр. *избаци ђубре вилама или лопатом*. – Изрини́ шта́лу, и простри́ су́ву сла́му под говѐду.

изри́не се свр. фиг. *појави се мноштво одједном*. – Одку́д се ово́лћи на́род и́зрину, нѐ-знам.

изри́па се свр. *наскаче се*. – И́зрипа се, и́зрипа (о телету) па се сми́ри.

и́зрипи свр. *искочи*. – Да нѐ-беше изрипи́л из ду́вку, земља́ би га затрпа́ла.

изр̀ка свр. *избаци слуз (шлајм) из носа или грла*. – И́зрка за пу́ну ша́ку неко гно́јиште.

изр̀ка се свр. *избаци слину из носа*. – Ју́тром се изр̀кај до́бро кад се ми́јеш.

изр̀мба свр. *одради нешто са тешкоћом*. – Изрмба́л сам две го́дине, и до́ста је.

изровѐ се свр. *исплаче се*. – Изрови́ се па че ти ља̀кне.

изро́ви свр. *извади из рова*. – Трѐбе да изро́ви неколко́ компири́, неста́ло ми.

изро́ди се свр. *промени сој, модификује се (о некој биљци, али и о људима)*. – Месечари́ су били́ на́јбољи компири́, ал се изроди́ше; Њи́на су деца́ била́ мло́го добра́, ал се ова́ј на́јмлада изроди́ше на ма́тер.

изру́па свр. *истуче неког мотком*. – Кад се спре́ма да боде́ (о говечету), изру́пај га ти́ с мо́тку.

изру́ца свр. *извиче, издере се*. – Ја́ ко́пам лаје́, оно́ нешто́ и́зруца у Па́вловци.

изр̀чка свр. *шиљастим предметом нешто ишчепрка из неке рупе, ишчачка*. – Изр̀чкај ова́ј гно́ј, ал по̀љк.

изуби́ва свр. *изубија, изудара*. – Да си га изубива́ла неколко пу́т, о́н се не би прајѝл на свињу́.

изу́ми[1] свр. *измисли (< гл. изумети)*. – Сѣг изуме́ли, па не ко́пају њи́ву, него ју пр̀скају пред се́тву.

изу́ми[2] свр. фиг. *истера некога из памети, вербално силује немоћног, истраумира некога*. – Би́ли га, та га изуми́ли, па сѣг не́-зна ни́шта.

изу́тре / **изу́тру** прил. *изјутра, сутра ујутру*. – (Када идете лекару?) И́зутре; Кад би и́зутру, ми́ се ди́гомо, па код до́ктура.

изѣ́пне се свр. *напне се, натегне се, замахне*. – Изѣпни́ се ја́ко,ега́ га дова́тиш (удаљени предмет).

изѣ́пне се свр. *напне се, уради нешто пуним замахом*. – Кад се изѣ́пне, превр̀љи по́ла село́ с ка́мен.

изѣ́че свр. *изапка*. – Како́ да га изѣче́м, кад не́мам када́.

ила́чи м мн. *лекови (у говору једне старије особе, пре пола века)*. – Не пи́јем ја́ ни ча́јеви ни и́лачи, протр̀љам ши́ју с ређи́ју, ел ла́кат, ел коле́но, па на ра́боту.

иља́до ж *хиљада*. – Има́ли су иља́до бра́ва.

има́њице с *мало имање*. – Мѣ̀лечко има́њице па мо́рам у на́дницу.

и́мне свр. *цимне, помери се*. – По́сле че́мо га мѣ̀ло и́мнемо (помериће ракијски казан да буде ближе каци).

и́мне се свр. *помери се, покрене се да се боље намести у односу на нешто*. – И́мни се, да не бу́деш баш под то́чак.

ина́т м *намерно, пркосно поступање према некоме или нечему, пркос*. – Ина́т ни́кога не́ обогати́л.

инате́ње с *спровођење ината (в.)*. – Откако́ сѣм дошла́ у ту́ј ку́ћу, сѣ̀мо се живи́ с инате́ње, на ина́т.

инаџилѣ̀к м *в. инатење, инат, пркос*. – Инаџилѣ̀к што га ни́где не́ма.

инђа́р м *онај ко има особину да пориче, ко не држи до речи, непоуздан у тврдњи, обећању*. – Не пазари́ с ње́г, не́ма га по́ голе́м инђа́р од ње́га.

инћа́ри несвр. *одриче, пориче, не признаје*. – Погоди́мо се у́баво, а по́сле о́н у́зе да инћа́ри; О́н во́ли да инћа́ри.

и́ња ж *назив за особу русе косе (прераста и у надимак)*. – Кво рабо́ти она́ј ва́ш и́ња (мисли се на дете).

и́њав[1], -а, -о *који је посут ињем; онакав како изгледа под ињем*. – И́њаве гра́ње не́че да гору́.

и́њав[2], -а, -о *боје иња, сивкасто*. – Не́ се учини́ло у црно́, него оста́ло некако́ и́њаво.

и́њавка ж **1**. *сигава, сура овца*. – И́њавка је овца́ која и́ма и́њаву, сму́гресту ву́ну; **2**. *сорта тврде сиве крушке*. – И́њавка и кад узре́је, она́ тврда.

иса́би свр. *изазове превремени порођај, повреди плод у утроби*. – Кад те уда́рим, чу те иса́бим.

иса́би се свр. *побаци*. – Једна́ ми се овца́ исаби́ла.

исалеме́ти свр. *упути на прави пут, доведе до циља*. – Де́цу смо исалемети́ли, па сѣг како́ уму́.

исвр̀ља несвр. *избацује, растура*. – Исвр̀ља на но́с сукрвичину; Ма́ти исвр̀ља во́ду из по́друм, уле́зла по́водња.

исвр̀љи свр. *избаци*. – Исвр̀љи та́ј пога́нчљак из бра́шно.

исврљу́је несвр. *избацује*. – Исврљу́је му дре́је из со́бу, истеру́је га.

иси́пе свр. *испразни, просе*. – Иси́пи јучера́шњу во́ду па донеси́ тазе́.

исипу́је несвр. *празни, просипа*. – Исипу́је коми́ну из возни́к, ју́тре ми́сли да пече́ рећи́ју.

иси́ца свр. *исеца*. – Иси́цај му жи́ле, не ту́рај са све́ бла́то (о луку).

и́ска[1] несвр. *тражи*. – И́ска да му даде́м но́жици, ал не да́вају ми се.

и́ска[2] несвр. *биште, чисти од гамади (ваши или бува)*. – Ува́тим му главицу, па и́скам, и́скам, па по́сле опе́рем.

искаба́ти свр. *скриви, учини нешто кабат (криво, неправедно)*. – Искабати́л о́н мло́го, ал че пла́ти, не́ка га.

иска́же свр. *исприча*. – Она́ ни све́ и́сказа кво́ је било́.

иска́же се свр. *исприча се, офира се, открије неку тајну*. – Исказа́ла се код друга́рицу, мисле́ла ова́ј че јо чу́ва та́јну.

иска́ка несвр. *излази, појављује се*. – Поне́кад му по лице́ иска́кају не́ће вр̀жице.

искали́ра свр. *изгуби на тежини, калира*. – Ја́гње пешачи́ло три́ са́та до пи́јац па искалира́ло.

иска́лпи свр. *изнуди, искамчи*. – Једва́ искалпи́ да ми за́јми ма́лко па́ре.

иска́ља се свр. *испрља се*. – Н-у́ме да се па́зи па се сѣв иска́ља.

иска́мчи свр. *изнуди, измами, измоли*. – Искамчи́мо некако́ да ни послу́ша кад и́де у ва́рош.

искању̏је се несвр. *одуговлачи, оклева, одгађа*. – Искању̏је се ко гла̏дан на с..ње̏.

иска̏ра свр. *истера, изгрди*. – Башта̏ и̏скара о̏вце, а ја̏ чу д-и̏дем у граду̏ну.

искарува̏ње с *истеривање*. – При искарува̏ње о̏вце, врљи̏ се ка̏мен па једну̏ погоди̏ у но̏гу.

искару̏је несвр. *истерује, тера*. – Искару̏је га да си и̏де до̏м, а оно̏ ѝече (о комшијском детету).

искљуве̏ свр. *искљуца, кљуном ископа или поједе*. – Јуче̏р сам суди̏ла граду̏ну, а данѝс ју искува̏ле пу̏јће.

искобе̏ља се свр. *извуче се*. – У̏вати ме шипѝк па се једва̏ искобеља̏.

искоко̏ли свр. *исколачи, избуљи, избечи очи*. – Кад искоко̏ли, стра̏ да те ува̏ти.

иско̏ла свр. *искотрља*. – Иско̏ламо ка̏мен из ма̏јден, па на са̏не и вла̏чимо.

исколу̏је несвр. *искотрљава*. – На сва̏ко ора̏ње исколу̏ју се нећи̏ белуци̏.

иско̏ље свр. *покоље све*. – Искла̏ли сто̏ку, насоли̏ли, кно̏чи те̏рају на пека̏ру (о спремању печења за свадбу).

иско̏па се свр. фиг. *изумре, нестане га*. – Ископа̏ше се ку̏ће, оста̏мо ма̏лко; Ову̏ј се про̏лет још две ку̏ће ископа̏ше.

иско̏пи се свр. *исцвета (струк лука), избаци коп*. – Два стру̏ка се ископи̏ли, па нек седе̏ за се̏ме.

искоте̏ља се свр. *искобеља, извуче се*. – Скотеља̏ се у ро̏вину па не мо̏гу да се искоте̏љам.

иско̏чи свр. *изађе*. – Бори̏ће, де искочи̏ ова̏м.

искра̏дне се свр. *неопажено изађе, искрде се*. – Искрадни̏ се некако̏ па дојди̏ до ме̏не.

искривокл̀чи се свр. *повреди се у куку, па иде на-криво*. – Искривоклчи̏ла сам се од ра̏боту.

и̏скротко прил. *полако, пажљиво*. – Кад га преви̏јаш (о рани и болеснику), ти̏ и̏скротко, да га не уре̏диш.

искр̏сне свр. *изненада се појави*. – Искр̏сне нешто̏ па мо̏раш да га реша̏ваш.

искру̏ни[1] свр. *извали дрво из земље*. – Сли̏ва нема големе̏ жи̏ле и лѝко се искру̏ни.

искру̏ни[2] свр. *окруни орахе, скине кукуруз са клипа*. – Да искру̏ним један шини̏к мому̏рзу, па да сме̏љем.

искр̏ши се свр. *поломи се*. – Напада̏л ме̏к сне̏г, па олојани̏ло, па смр̏зло и искрши̏ше се сли̏ве.

искубе̏ свр. *ишчупа, извади из корена, удари јако штапом*. – Запе̏ да искубе̏м ранчу̏гу, па иску̏бо и компири̏.

иску́жља се свр. **1.** *изврне, поцепа се, извади утробу*. – Вре́ча се од набива́ње жито искужља́ла; **2.** *побаци, истресе плод*. – Кра́ва се од мло́го ра́боту искужља́ла.

иску́са свр. *поједе све кашиком, покуса*. – Кад пи́таш ку́ј искуса́л млеко́, ни́кој се не ја́вља.

искьбли се свр. *истегли се, искилави се од рада*. – Искьбли́л сьм се док смо прајили ци́глу.

исмеву́је несвр. *исмева*. – Исмеву́је га па га бру́ка пре́д-љу́ђи.

испа́дне свр. *пропадне у лицу, огруби у снази, онемоћа*. – Кькьв си је о́н испа́л, па злогле́дан, да га не позна́јеш.

испасу́љи се свр. *плод шљиве који је од јаке влаге прерастао, набрекао и створио белу израслину у облику зрна пасуља*. – Било́ ћи́шно ле́то па се сли́ве испасуљи́ле.

испрда́ши свр. **1.** *омалтерише пердашком, заглади свеж малтер зида или бетон, изглади дашчаном гладилицом, пердашком*. – Запе́скај ма́ло бито́н, да засу́ши, па испрдаши́; **2.** *фиг. ишамара*. – Мо́ре испрдаши́ га ти́ по гузи́цу, па че да слу́ша.

испе́стује свр. *одгаји*; в. отпестује. – Лу́к, пипе́р, петлица́н, све́ си испе́стујемо у гра́дину.

испе́цка свр. *испече младу паприку*. – Мо́ж на пло́тну да ју испе́цкаш.

испече́ свр. *изгори на сунцу, истрпи прејако сунце*. – Испе́комо се по же́тву.

испи́је свр. *попије одређену количину; фиг. оживи своје*. – А, ја́ сам моје́ испи́л ве́ч.

испи́ли се свр. *излегне се (о пилету)*. – Кад че да се испи́ли, јајце́ се накњу́ца изну́тра.

испи́сник м *исто годиште службе у војсци*; в. годишњак[2]. – Ми́ смо испи́сници, ал несмо́ једного́ци, о́н по́ ста́р.

испиту́је несвр. *поставља питања*. – Све́ о́н испиту́је, све́ о́н мо́ра да зна́је.

испла́ви свр. *испере, већ опрано рубље, у чистој води*. – Пр́во га (рубље) опе́реш у то́плу во́ду, па у студену́, по́сле га испла́виш и осу́шиш.

испљи́ска се свр. *површно се умије*. – Испљи́ска се по лице́ неколко пу́т и то́ј му је ми́јење.

испове́да се свр. *измучи се*. – Исповеда́ли смо се преко разми́рицу и же́дни и гла́дни.

исповецу́је се несвр. *исповеда, кињи некога*. – Исповецу́ју се љу́ђи, па баксу́зи.

исповрти́ свр. *изненада замахне или нешто извади*. – Кад пла́ча на ће́лера, о́н исповрти́ голе́м но́вченик, како да се ва́ли.

исподе́ва свр. *изазива*. – Исподе́ва једнога́, дру́гога па се они́ ска́рају, а о́н им се смеје́.

испоје́ свр. *испева*. – Кад испоју́ певи́це, сва́тови поо́де.

исполе́гају свр. *полежу*. – Ту́ј у једну́ со́бу сви́ исполе́гају, који́ где́.

и́сполица ж *наполица*. – Неће́ њи́ве рабо́тимо на и́сполицу, по́ла за на́с, по́ла за га́зду.

исполци́ја м *онај који обрађује земљу на пола*. – Мо́ра да бу́демо исполци́је кад не́мамо на́ше.

и́спольк прил. *полако, тихо*. – Ма́з се то́пи испольк, јел о́че да прегори́.

и́споново прил. *поново, испочетка*. – Кад тре́бе да се нешто́ ве́цба испо́ново, ка́плар кома́ндује: о́став.

испра́ска свр. *извиче се на неког, изгрди некога*. – Кад испра́ска по ње́га, стра́ да те ува́ти.

испра́ча несвр. *шаље, испраћа*. – Испра́чају у не́дељу си́на у во́јску.

испреграцу́је свр. *прегради нешто на делове*. – Кад се а́мбар испреграцу́је на пресе́ци, и́ма ме́сто за сво́ жи́то.

испре́за свр. *ослобађа волове из јарма*. – Испре́зај воло́ви па у јљр, ви́диш да почи́ња ћи́ша.

испробува́ње с *проба, провера*. – И́де на испробува́ње оде́ло за сва́дбу.

испрова́ља свр. *избуши на много места*. – Испроваља́л пле́к да пра́ји реше́то.

испромењу́је свр. *све промени*. – Во́ли, си́рото, да испромењу́је све́ дре́шће кад негде́ по́јде.

испро́сник м *просилац*. – Доди́ли су мло́ђи испро́сници.

испр́сне свр. *искочи, испадне изненада*. – Испр́сне ко да је једва́ чека́л да до́јде.

испр́шка свр. *испече се млада паприка тако да јој испуца кора*. – Испр́шка се пипе́р у то́пал пе́пел.

испу́ди свр. *истера, најури*. – Испуди́ овце́те из лива́ду да не мр́се тра́ву.

испу́кне свр. *испрсне*. – На сл́нце она́ј попу́шка од пасу́љ испу́кне и зр́на се постр́ве.

иста́ји свр. *избије врата ногом или каменом*. – Бре́, истаји́ли вра́та на шко́лу, ко да је то́ј пустинско́.

истака́ри свр. *изнесе*. – Истакари́ли бу́рету да ји препе́ру, па че по́чне бе́рба гро́зје.

исте́гљи свр. *извуче, развуче*. – Ју́тром по́чне још у о́дар да се ци́ма, да се исте́гљи.

исте́за се несвр. *истеже, протеже се*. – А́јде не исте́зај се, савну́ло, и́ди код сто́ку.

истéза несвр. *плаче јецајући, в. извија*. – Истéза небѝјен, чéкај да бу́деш бѝјен, па тѣ́г ровѝ.

истéра свр. фиг. *залуди*. – Ѝстера ме ис па́мет с то́ј њигóво тóлко грађа́ње.

истеру́ју се несвр. *разводе се*. – Ла́ни се узéли, сѣ́г се истеру́ју.

истéскан, -а, -о *испресован, истезган (о сиру који је био под притиском, фиг. под тезгом)*. – Си́рење трéбе да је дóбро истéскано, да нéма си́рутку.

и́сти бо́ј м *исте висине, истог сирата*. – Ова́ј пó ста́р, ал састи́же га, сѣ́г су и́сти бо́ј.

исти́ка се свр. *изгуби, погуби, уништи*. – Ѝстика се на́род.

и́стин ж *истина*. – Ѝстин ли је ово́ј што врéве љу́ђи.

исти́не свр. *охлади се*. – Кад пóпара исти́не, не ва́ља за куса́ње.

истиску́је несвр. *исцеђује, цеди*. – Она́ј грожди́на се истиску́је, да се исцéди винó.

исти́ца несвр. *истиче*. – Ви́дим да ми бу́ре исти́ца, а онó скрипѣ́ц пробуши́л дугу́.

истишти́ се свр. *лако се охлади (о хлебу)*. – Кад се изва́ди из срéпњу, лéб се истишти́ па тѣ́г нари́за.

истóпи свр. *поједе неко јело умачући*. – Истопи́л пр́жено, а за мéне не остаји́л ни́шта.

и́стопрв прил. *поново, испочетка*. – Мóра и́стопрв да га увóдим (о ткању), кад несѣ́м јучéр видéла.

источња́к м *источни (хладан) ветар*. – Источња́к је студéн, ал кад ду́ва ју́г, козé врéкају.

истр́ви свр. *погуби, истресе*. – Квó понéл, óн га истрви́л, па сѣ́г не мóже да га на́јде.

истрéли свр. *нагло се пробуди, пробуди се пре времена (о одојчету)*. – Истрели́л саба́јле.

истри́са несвр. *истреса*. – Кад истриса́ла дрéје, истрéсла ми негдé ли́чну ка́рту.

истри́сак м *последње рођено дете, истрисина (в.), истрисљак (в.), истрисољак (в.), истришче (в.), истришљак*. – Ми́ленце ми је истри́сак.

истри́сина ж *в. истрисак*. – Пр́во је пр́венче, а послéдњо истри́сина.

истри́сљак м пеј. *в. истрисак*. – Ѝма жена́ две-три́ па послéдњо истри́сљак.

истрисóљак м пеј. *в. истрисак*. – Роди́л се истрисóљак, па нé млóго ни изра́сал.

истри́шче с *в. истрисак*. – Три́ сам роди́ла и ово́ј истри́шче.

истрка́ља свр. *пообара*. – Óн поди́же покрива́ч, онó се вла́ше истркаља́ше, сѣ́мо се ниједна́ нé строши́ла.

истрка́љају се свр. *легну сви, полегају*. – У́вечер се сви́ истрка́љају на рого́жу.

истро́шен, -а, -о **1.** *изломљен на више делова*. – Истро́шене ти́кве да мо́же свињ̀а да ји једе́; **2.** *потрошен, поарчен*. – Зејти́н ско́ро истро́шен, тре́бе се наба́ви.

истро́ши свр. *поломи*. – Истроши́ то́ј на си́тно (о излизаној крупици соли).

истр̏си свр. *очисти земљиште од растиња или корова*. – Истрси́ окол мецу́, ју́тре че оре́мо.

истру́пи свр. *насече (дрва), направи трупце*. – Др̏ва истру́пиш у́претруп, на тру́пци; И́струпи ми о́н дрво́ с мото́рку, а ја́ ци ји ље́ко исце́пим.

истру́ска свр. *иструцка, изљуља трусајући (дете на колену)*. – Истру́скам га па га помилу́јем, а оно́ се смеје́.

исту́ри свр. *изнесе*. – А́јде, го́сти наседа́ли, исту́рај кво и́маш.

истѣ́кми свр. *сложи гранчице посечене шуме за лисник*. – Истѣ́кми шу́му, напра́ји ве́је, па напри́вечер по ладави́ну де́немо ли́сник.

истѣ́њи свр. *истањи*. – Истњи́ иглу́, да ми не це́пи кад кр̏пим.

истѣ́пка свр. *поравна тле газећи по њему*. – Истѣ́пкај све́ да се земља́ зби́је.

исће́ври свр. *угледа се*. – Деца́на исћеври́ла, на́дају се да им даде́ш нешто́.

исћи́не свр. *искида, покида, раскине*. – Кад се пити́је сва́ре, оно́ј ме́со се исћи́не и очи́сти од кочи́нће, па се разли́је у тањи́ри.

исћи́тен, а, -о *окићен*. – Сва́ћи сва́т мора да бу́де исћи́тен.

ису́че свр. *упреде*. –Ису́чемо од клчи́на кана́пче, па уто́пимо у во́сак и кад се ола́ди, утр̏љамо га, ума́знимо, и е́то ти свеча́.

исцавти́ свр. *процвета, исцвета*. – Исцавти́ (о багрему) и за не́колко дѣ́на, прецавти́, и ако је ћи́ша, че́ле не мо́ж да ува́те ни́шта.

исце́вчи свр. *ослаби, остане кожа и кости, само су очи изражене*; в. исцивчи. – Исцевчи́л, па га не́ма жи́вога.

исце́ли се свр. *излечи се*. – Тре́бе да се ра́на до́бро исце́ли, па тѣ́г да по́чнеш да ју пе́реш.

исце́пи свр. *исцепа, поцепа*. – Исце́пим но́вине на си́тно да си запа́лим о́гањ.

исце́ри се свр. *саркастично се насмеши*. – Кад се исце́ри у те́бе, ми́сли че ти доса́ди.

исци́ври свр. *прокисне*. – Кад ва́риво исци́ври, ви́ше се не једе́.

исци́вчи свр. *изнемогне, смрша, изгледа лоше*; в. исцевчи. – Мло́го исцивчи́л, да́ј, Бо́же, да је до́бро.

исцр̏ца свр. *угине (о стоци)*. – Наје́ле се кра́ве мла́ду де́телину па исцрца́ле.

исцѣкли свр. *исцери, угледа се*. – Исцѣклѝла ма́чка, мѝсли че јо спу́штиш нешто́.

исшовецу́је се несвр. *исповеда се, пати се, мучи се у немаштини*. – Исповецу́је се и о́н и њиго́ви.

и́та несвр. *жури, хита*. – О́н н-у́ме да и́та.

и́тар, -тра, -тро *брз, хитар*. – Да је и́тра ко њо́јна ма́ти било́ би добро́.

и́тне свр. *пожури*. – И́тни ма́лко, немо́ј си то́лко тро́мав.

и́ч речца *ништа, ни мало*. – И́ч те не чу́је.

и́ш *узв. за терање живине*. – И́ш из раса́дник.

и́шка несвр. *истерује*. – И́шка га, бре, и вр̏ља се с ка́мен по ње́га (о петлу), и ни́шта.

ишљако́ше свр. пеј. *ишамара*. – Ишљако́ше га о́н по́често, али се и ова́ј оти́ма.

иштр̏кља (**се**) свр. **1.** *учини штркоље*. – Гове́да се иштр̏кљају кад ји напа́дне обѣ́д; **2.** фиг. *нагло нарасте, ижикља*. – Иштркља́л зеле́ни лу́к па тре́бе да га прештипу́јем.

иштуми́ свр. *спарушка се*. – Иштуме́л лу́к, а јуче́р ва́ден.

ишу́љби се свр. *пробуши се*. – Кад прити́снеш ви́шњу, она́ се ишу́љби.

ишушени́чи свр. *исече месо на сушенице (траке, вешаљке)*. – Кад се ме́со ишушени́чи, усо́ли се и седи́ два-три дѣ́на па се по́сле ди́ми.

ишча́мреје свр. *ишчамри (в.), ископни, ослаби, излати, извета*. – Она́ј лубени́ца ишчамре́ла, осуши́ла се изну́тра.

ишчамри́ свр. *в. ишчамреје*. – Јѐц о́дма, немо́ј ца́бе да ти ишчамри́.

ишче́пи свр. **1.** *искида гранчице са дрвета*. – Ишчепи́ све́ што је ја́лово; **2.** *искриви се, кревељи се*. – Бо́г не́ка га ишче́пи, кад се ме́н че́пи.

ишчи́та свр. *прочита*. – Ишчи́та но́вине до после́дње сло́во, па нека су и ла́нсће.

ишчу́ва свр. *сачува, очува, одгаји*. – Кад је Мила́н овча́р би́л, о́н до́бро ишчу́ва сто́ку.

ишчу́ка свр. *истера, истресе, измами из цепа, истуче*. – Зу́б му ишчука́л, па се тужи́ли.

ишчу́ри свр. *испуши, попуши*. – А́ј да ишчу́римо по једну́.

ишчу́шка свр. *изгура, избаци*. – Ишчу́шкај то́ј ђу́бре на́поље.

ишчѣ́чка свр. *ишчачка*. – Ишчѣ́чкај у́ши да бо́ље чу́јеш.

J

ја́блен м *врста јабуке*. – Ја́блен расте́ високо́, и по́ не бла́г како ја́бука.

јабука́р м *врста парадајза*. – Јабука́р петлица́н је на́јблаг.

јавашлѣк м *неуредност, разлењеност*. – Уватѝл га јавашлѣк.

јаганчáр м *пастир задужен за чување јагњади*. – Пр̏во јаганчáр, па по̀сле овчáр.

јагњенѝца ж *овца која се јагњила или која треба да се јагњи*. – Двѐ јагњенѝце и једнá јáлова.

јагњѐчина ж *јагњетина*. – Мѝ јагњѐчину во̀лимо како печѐње на ржѣ̀ањ.

јагурѝда ж *дивља, некалемљена лоза*. – Од јагурѝду и од гроздѝчи којѝ су остáли нео̀брани пошто су зеленѝ, бáба свáри неку чорбу̀ па с тој ћиселѝну залѝва туршѝју.

јáдац м *грсна кост живине, кобилица око које се кладе укућани, најчешће деца*. – Ко̀ј кугá извáра, о̀н му о̀кне: јáдац.

јадьнаестѝна ж *једанаестина, једанаести део*. – Нѐ-знам како̀ су израчунáли да трѐбе да добѝјем сѣмо једьнаестѝну.

јáз м *мала брана на текућици, која скупља воду и усмерава наваду (за башту или воденицу)*. – На пото̀к да ту̀риш јáз, да се водá набѐре.

јајцѐ с *јаје*. – Две-три јајцѐти ми још остáла.

јајчáр м *трговац јајима*. – На јајчарá женá ми донѐсе неколко̀ јáјца.

јајченѝк м *јело од кукурузног брашна и јаја, проја с јајима*. – Ѝма брашненѝк, има јајченѝк.

јакá ж *оковратник, крагна на капуту*. – Јакá му се од зно̀ј запрљáла.

јакачѣ̀к, -чкá, -чко̀ *прилично јак, ојачао*; в. јачѣк. – О̀н си је јакачѣ̀к бѝл од детѐта.

јáко прил. *много*. – О̀н то̀ј јáко ку̀са (воли то да једе).

јáловица ж *овца која се није јагњила*. – Купѝ две јáловице, за свáдбу за купу̀с.

јанѝја ж *кувано јело од меса са разним додацима (слично гулашу), са доста лука*. – Јанѝју нáјвише праје Лу̀ковци.

јанѝк м *пчелињак*. – Јанѝк огрáде, па тр̏мће, и насáден здрáвац, и насо̀н.

јáрма ж *крупно млевено брашно за исхрану стоке, прекрупа*. – Јáрму да дáваш на сто̀чицу понѐкад да се осо̀ли.

јáска несвр. *сева*. – Јáска му у лáкат.

јáсла с плт. *јасле*. – Дрѐме како ко̀ањ на празнá јáсла.

јáтка ж *језгра, јестиво ткиво коштунавог воћа*. – Орео̀ве јáтће се угрѐју па се прајѝло зејтѝн.

јачѣ̀к, -чкá, -чко̀ *в. јакачѣк*. – Јачѣ̀к, ал ѝма још да растѐ (о дечаку).

јашѐње с *јахање*. – Слáзи од мѐн, какво̀ те јашѐње снашло̀ (баба унучету).

јевѐ речца *ево*. – Јевѐ га и о̀н, дојдѐ.

јевтѝка ж *туберкулоза*. – Некѣ̀д се од јевтѝку умирáло.

јѐвтин, -а, -о *јефтин, ниске новчане вредности*. – Ни́где не́ма јѐвтин живо́т.

јевтиноча́ ж *јефтиноћа*. – Кад се и код на́с ро́ди, оно́ јевтиноча́ и ни́кад не мо́ж да зарадимо́.

јевти́чав, -а, -о *који има јевтику, туберкулозу*. – Че́да је би́л јевти́чав.

јега́ ж *турпија*. – Има́ли смо две́ јеђе́, а сѣ́г не́мамо ниједну́.

јегли́чица / **игли́чица** ж *шумско цвеће јагорчевина*. – И́ма и јегли́чица, и́ма и петли́чица, пр́ва цвећа́, па бере́мо по лива́ду; Кад и́ма две девојчети па у́век за́једно, ми́ ји зове́мо: игли́чица-петли́чица.

јѐдар, -дра, -дро *крупан, свеж*. – Овеј кру́шће јѐдре, а ове́ј се ве́ч предале́ (омекшале).

једе́[1] несвр. *храни се*. – Умори́л се једе́ечи (ирон.).

једе́[2] несвр. фиг. *секира кога, мучи, жуља, боли*. – Једе́ ме у жељу́дац.

јѐдење с **1.** *јело*. – Не́мам јѐдење, а чу да и́мам надничари́; **2.** *оброк*. – А́јде на јѐдење, прошло́ пла́дне.

једењи́це с хип. *јело*. – Ле́бац и једењи́це колко́ и́ма.

једина́јес *број једанаести*. – У једина́јес го́дине сам се вата́ла у о́ро.

једиње́ц м *јединац, једино дете у родитеља*. – Уда́вају се за једи́нца, не́ма да де́ли има́ње.

једна́кво прил. *једнако, исте боје, на исти начин, уједначено*. – Кад га чи́ниш, чини́ га једна́кво.

једна́кьв, -ква, -кво *једнак, подједнак*; в. једнакво. – Једна́кви су с мојѐга си́на.

јѐдне свр. *поједе нешто мало, поједе на брзину*. – Јѐдни колко́ мо́жеш.

једноза́друго прил. *једно за другим*. – Со́к, па со́к, једноза́друго, а кад попи́је, не́ма.

једнома́н / **једномѣ́н** прил. *непрестано, стално, сваки час*. – Једнома́н га нећи́ тра́жи на телифо́н; Једномѣ́н ме нешто́ загова́ра; Једномѣ́н ме нешто затра́цкује.

једноста́јно прил. *непрекидно*. – Једноста́јно у кава́ну, е па не мо́же.

једностра́нка ж *врста народног кола*. – Нећи́ ју вели́ једностра́нка, нећи́ ле́вка.

једнѣ́г прил. *одмах, умах*. – О́н си једнѣ́г пође́.

једьнпу́т(ка) прил. *једном, једаред*. – Виде́л сьм га не́ једьнпу́т.

језа́ва ж *рит, мочвара*. – У језа́ву не́ма се́но, сѣ́мо раста́вичје.

језича́в, -а, -о *језичат (в.), речит, оштра језика*. – Језича́ва је она́, а му́жје то́ј не во́ле.

језича́ра ж *алапача, сваћалица*. – Језича́ро јѐдна, гу́кни па да ти језѝк одре́жем.

језичáт, -а, -о *оштар на језику*; в. језичав. – Он је језичáт, па кад га нештó увре́диш, ódма грúкне.

јексéр м *ексер, клин, закивак*. – Јексéри од жúцу, слáби, повúјају се.

јексúк м *мањак, недостатак, губитак*. – Рóба трпú јексúк, на жéгу се сасушýје.

јéл речца *да ли, зар*. – Јéл си лýд.

јéла речца *дођи, хајде*. – Јéла овáм, код мéне.

јелéче с *плетен прслук без рукава*. – Две јелéчети сам си испле́ла.

јéмчи несвр. *гарантује, јамчи*. – Нéма кóј да ми јéмчи за кредúт.

јéндак м *јарак, ров*. – Склизнýла му кóла у јéндак па ји не мóж изгýрамо.

јенцѝк м *кожна торба која се носи преко рамена*. – Јенцѝк је баштá напрајúл од јарéчу кóжу.

јењáва несвр. *слаби, ослабљује*. – Јењáва снéг, ако се млóго не залéди, че си úдемо дóм.

јеребúца ж *јаребица*. – Јеребúце летý у јáто, ал док не прну, не мóж ји вúдиш.

јероплáн м *авион*. – У размúрицу имáли нећи јероплáњи двотрýпци.

јерѝм м *јарам, део запрежне опреме*. – Úма јерѝм за двé говéдети, а нéма за једнó, али чýл сам и да једнó мóже да тéгљи пó лѝка колцá.

јéс дé *изр. за потврђивање, тако је*. – Јéс дé, текá је билó.

јесéнка ж *хризантема, јесење цвеће*. – Јесéнка ýбаво цавтú, ал нéма нећú мúрис.

јесéнче с *јесење пиле*. – Јесéнчичи до зимý порастý за чорбý.

јесењѝс прил. *јесенас*. – Јесењѝс смо ожени́ли сúна.

јесењáк м *јесењи бели лук*. – Јесењáк стúгал за нóву рећúју.

јесењѝшњи, -а, -о *јесенашњи*. – Јесењѝшњи лук измрзне па пó не љýт.

јестѝк м *јастук*. – Јестѝк сáми изачéмо па напýнимо са слáму.

јетú несвр. *хучи*. – Кад се снéг тóпи, ел кад је пóводња, потóк сѝмо јетú.

јечмéн, -а, -о *који је од јечма*. – Јечмéн лéб нé дóбар за јéдење.

јечмéнка ж *врста крушке која зри кад и јечам*. – Мú смо имáли јечмéнку у њúву, па кад се тáм рабóти, човéк си размóкри ýста.

јéчмичьк м *чирић на капку ока, чмичак*. – Јéчмичьк нагнóји па се провáли.

јéчник м *једњак*. – Извадú му јéчник па врљú на кýче (о закланом бравчету).

јечѝм м *јечам*. – Од јечѝм слáма љýта.

јéшан, -шна, -шно *онај који воли да једе*. – Јéшно прáсе, це рáни дóбро.

јéшник м *халапљиво, прождрљиво живинче*. – Вóлим кад је прáсе јéшник.

јóк речца *за одрицање*. – Јóк, јá тóј не једéм.

јошампу́т прил. *још једном, још један пут*. – Јошампу́т ако ме пробу́диш, др̏ж се до́бро.

јо́ште прил. *још*. – Јо́ш ли си ту́ј.

ју́же с *уже начињено од житних стабљика за везивање снопља*. – Ју́жа напра́јимо па врзу́јемо сно́пови.

јула́р м улар. *део запрежне опреме за говеда*. – Тури́ му јула́р, ал не навикло па се тр̏за.

јуњ̀ц м *млади бик, јунац*. – Мора́ли смо по њу́ да даде́мо јунца́.

јуре́ж м *јурцање*. – Што́ се не прикро́те (деца), пу́че ми гла́ва од јуре́ж.

јуре́шка ж у изр. **на јуре́шку** *на брзину, на јурњаву*. – Све́ рабо́тимо на јуре́шку; Ама не́ма да рабо́ти пољ̀к, него на јуре́шку па преска́ка тра́ву (при окопавању кукуруза).

ју́тре прил. *сутра*. – Ју́тре почи́њамо да спре́мамо сла́ву.

ју́тредьн прил. *сутрадан*. – Кад би́ ју́тредьн, о́н се, бре́, по́јави.

јуче́р(ка) прил. *јуче*. – Јуче́р бе́ше пред ку́ћу, а одо́цутра га не́ма (о псу).

јучерѣ́шњи, -шња, -шњо *јучерашњи*. – У́век се тра́жи јучерѣ́шњи дѣ́н и ла́нска го́дина.

јѣ́р м *штала за говеда*. – Јула́ри ни стоје́ у јѣ́р.

К

ка́бас, -ста, -сто *гломазан, неподесан*. – Чебѣ́р ни ка́бас, голе́м, па ту́рамо турши́ју у фла́стично бу́ре.

каба́т непром. *крив, кривац*. – Што го́д да бу́де, ја́ каба́т.

каба́ти несвр. *окривљује*. – Каба́те га за сва́шта, ал не́ у́век сѣ́мо о́н кри́в.

кавга́ ж *свађа*. – Пра́ји кавгу́ на љу́ђи та се по́сле мр̏зе.

кавеџи́ја м *гостионичар, кафеџија*. – Би́л је кавеџи́ја по Бе́оград.

каврма́ ж *јело од свињске џигерице (дроба) и чварака, кавурма*. – Зи́ми је добро́ да се каврма́ испр̏жи сас турши́ју.

кавта́р м *слама од ражи на кошници вршкари за заштиту од кише*. – Сва́ка тр̏мка и́ма кавта́р.

ка́вурин м фиг. *човек који тероришe*. – Бе́жи од то́га ка́вурина.

кадарчѣ́к, -шка́, -шко́ *мало ојачао, постао кадар*. – Бе́ше си ве́ч кадьршка́.

ка́ди несвр. *напаја мирисним димом тамјана при сечењу славског колача*. – Кад се ре́же кола́ч, ка́ди домаћи́н.

кади́лница ж *кадионица*. – Купи́ла сам код грнчари́ кади́лницу.

ка́дьр, -дра́, -дро́ / **кьдѣ́р** *кадар, способан, спреман*. – Ако си кьдѣ́р ти́ се за́ватај, ако неси́, немо́ј.

кадьшњи прил. *кадањи, од када*. – Кадьшњи је ова́ј ле́б, сьв се сврди́л.

кажњѐва несвр. *кажњава*. – Плати́ то́ј на држа́ву, немо́ј да те кажњѐвају.

кажњѐван, -а, -о *кажњаван*. – До сьг несьм а́пшен, несьм кажњѐван.

казани́ца ж *зграда у којој је смештен казан за печење ракије*. – Казани́ца и́ма узи́дан каза́н, а не́ по́кретан.

казанцилѣ́к м *казанџијски занат*. – Башта́ му се бави́л с казанцилѣ́к.

казува́ње с *говорење, причање*. – Учи́ га с казува́ње, а не́ сас това́гу.

каи́ш слани́на м *комад сланине која се скида са закланог брава*. – Од грби́ну узни́ каи́ш слани́ну за суше́ње.

кајáри свр. *скине потковицу с говечета, очисти и поново је прикује*. – Кајáри се кад се ста́ре пло́че прите́гну; Ску́п ко́в па мо́ра да кајáрим гове́ду, а кова́ње че бу́де на́јесен.

ка́јдис прил. *настранце, укосо*. – Чу те уда́рим на ка́јдис.

кајди́ше свр. *реши се да крене, крене, јурне, кидише*. – Кад она́ј псе́та кајдиса́ше на ње́га па да га растр̑гну.

ка́јла ж *заглавка, пљоснати клин*. – Испод ка́мен тури́ ка́јлу да не мр̑да.

квво́ упитна речца *што*. – Квво́ ми то́ј рабо́тиш.

како́ везн. *као*. – Како да си мьлко пошашаве́л.

какьв, -ква́, -кво́ *какав*; в. кькьв. – Ква́ва те рђа́ то́ј зане́се.

калабьлѣ́к м *свађа, граја, галама, вика*. – Напрајѝше ми калабьлѣ́к да се не мо́г опе́рем пред љу́ђи.

калаве́р м *кадуља*. – Калаве́р смо има́ли иза ку́јну па га ту́рамо у пасу́љ.

кала́вра ж *брушњача, посудица у којој косач носи брус (реч се чула у Лабукову код Сврљига, у Бучуму је ку́тлица (в.))*.

калаву́з м *калауз, кључ за отварање свих врата*. – Затрла́ сьм кљу́ч па ми Срби́слов напрајѝл калаву́з.

калапти́сан, -на, -но *укалупљен*. – Дува́н се продава́л су́в па калапти́сан.

калаци́ја м *занатлија који калајише судове*. – Калаци́ја је би́л Душа́н Ради́војов.

калка́н м *део којим се затвара предња и задња страна каната (на запрежним колима)*; уп. каната. – Тури́ пре́дњи калка́н, а без за́дњи мо́же.

ка́лпав, -а, -о *тром, спор, леђ, који тражи нуткање*. – Ка́лпава је си́рота, све́ да ка́лпиш, да те́раш.

калпеза́н м *неваљалац, нерадник који ради само ако га молиш или тераш*; в. калпи. – Калпеза́н, н-у́ме се сам се́ти кво́ му е за ра́боту.

ка́лпи несвр. *преклиње, нутка, моли*. – Све́ тра́жи да га мо́лиш, да га ка́лпиш.

калу́ђерка ж **1.** *калуђерица, монахиња*. – У Суводо́л смо виде́ли калу́ђерће; **2.** *врста миришљаве крушке*. – Има́ла је једна́ калу́ђерка, ал се осуши́ла.

калу́ша ж *овца беле боје, а црне главе и ушију*. – Калу́ша је сва́ка дру́га.

ка́лчи несвр. *клија*. – Ка́лчи кад избѝје кал̕ц, тъг је клило́.

кал̕п м *калуп, комад сапуна*. – Ишлѝ смо у изво́рско за бе́лу зе́мљу па пра́јимо кал̕пи да пе́ремо рубѝне.

кал̕ц м *клица неке семенке*. – Сва́ка се́мка и́ма кал̕ц.

ка́љав, -а, -о *блатњав, прљав*. – У́век ка́љав, таква́ му ра́бота.

ка́љавштина м/ж прекор. *прљава особа*. – Таква́ је ка́љавштина да јо ле́б из ру́ђе не у́знеш.

кал̕и́ште с *блатиште*. – Напрајѝле свѝње кал̕и́ште, па не мо́ж да уле́знеш у ко́чину.

кам предл. *ка, према*. – Ћѝмну кам ње́га, а о́н се у́плаши; Ку́ћа му го́ре, кам Лу́ће; Не иди́ кам ње́га.

кама́ра ж *гомила саденуте сламе*. – Се́но се де́не у сто́г, а сла́ма на кама́ру.

камени́т, -а, -о *камени́т, од земље и камена*. – Њѝва ни мло́го камени́та, па кад је су́шно, све́ изгори́.

Камени́ти пу́т м *један путељак преко Врле стране*. – Низ Камени́ти пу́т не и́ду ко́ла.

камења́к м *камењар, каменито земљиште, тле с више камена него земље*. – У камења́к се не ко́си.

камења́рка ж *леса, платформа на запрежним колима за превоз камена*. – Сви́ су има́ли ле́су камења́рку; На мој у́ се камења́рку потроши́ше нећѝ штапци́ па не́ за по́требу.

камзе́р м *баксуз, ђаво*. – Камзе́р се не препра́ља.

ка́моли везн. *некмоли*. – Ни ја́ не мо́гу то́ј да поди́гнем, а ка́моли ти́.

ка́мто предл. *к, ка, према, у правцу*; в. кам. – Ка́мто Ђѝгос, па јо́ш го́ре, ту́ј и́мају лива́ду за коше́ње.

камчи́лка ж *в. канчелка*.

камџи́ја м *бич*. – Има́л је камџи́ју па испле́тену од каи́шчичи, па у њу́ увр̕зани црвени́ цвети́чи.

камџија́р м *пацов*. – Камџија́р је пацо́в с голе́ми ре́п.

кана́та ж *страница на запрежним колима*; уп. калкан. – Ле́во и де́сно су кана́те, а напре́д и наза́д калкањѝ.

ка́ндилка ж *баштенски цвет*. – Ка́ндилка у́баво цавти́, си́тачко.

канди́ше нссвр. *смрди*. – Кад га сре́тнеш, о́н ве́ч канди́ше.

ка́ни несвр. *нуди*. – Немо́ј да ме ка́ниш, руча́л сам ско́ро.

кани́ја ж *корице за држање ножа*. – Но́ж је има́л кани́ју да се чове́к не исече́, а бри́тва и́ма кори́це од ро́г.

ка́нта пр̏скалица ж *ручна виноградарска ӣумӣа*. – Ка́нту пр̏скалицу има́ли смо орта́чку, па кад се забатали́ше лозја́, не́-знамо ви́ше код ку́га је.

канта́р м *наӣрава за мерење ӣежег ӣереӣа*. – До двана́јес ћи́ла и́де кантарче́, па по́сле канта́р сас ћијљц.

кантарче́ с *ручна вага са оӣругом, мери до 12 кг*. – Кад кантарче́ зарџаве́је, ви́ше не ме́ри до́бро.

кантарџи́ја м *занаӣлија који израђује канӣаре и ӣродаје ӣо вашарима, или је руководилац оӣшӣинске ваге*. – Би́л је кантарџи́ја, држа́ва га плача́ла.

кантарџи́јница ж *ӣросӣорија или зграда где се наӣлаћује ӣакса*. – Има́ло трошари́на, па кад се ула́зи у пи́јац, ме́ри се ро́ба у кантарџи́јиницу и пла́ча та́кса.

кану́рка ж *свежњић, смоӣуљак вунене ӣређе*. – И́мам си свака́кве кану́рће, оста́ле од ве́з.

канче́лка / **камчи́лка** ж *свиӣак вуне или ӣамучне ӣређе, канура*. – Канче́лка оста́не од уводе́ње у ткање́.

ка́нџа ж *јаке, дебеле жиле кукуруза, које се јављају у ӣоку ӣрашења и скоро су ӣовршинске*. – Кад мому́рза пу́шти ка́нџе, она́ и́ма голе́м стру́к.

капарисува́ње с *давање каӣаре, каӣарисање*. – Па́ре о́дма (за продато теле), не́ма каприсува́ње.

ка́пе несвр. фиг. *чами, очајава*. – Ка́пе дн̑ и́з-дн̑ без ра́боту.

ка́пе се несвр. *скаӣава*. – Ка́пе се са́ма и нево́љна, ал не́ма куде́.

ка́пка ж **1**. *каӣ неке ӣечносӣи*; **2**. фиг. *ракија*. – Ао, ка́пку му њего́ву (псовка).

ка́пне свр. **1**. *ӣусӣи једну каӣ (о ӣечносӣи)*; **2**. фиг. *ӣриӣиче мало ӣо мало (о новцу)*. – Ка́пне сва́ћи дн̑ по ма́лко.

капо́ч м *вода шӣо каӣље са сӣреха*. – Помери́ се, не сто́ј у капо́ч да те мо́кри.

ка́пса ж *каӣисла*. – Да́цина пу́шка каписла́ра, на ка́псу.

капути́на м аугм. и пеј. *каӣуӣ*. – Врљи́ ту́ј капути́ну, па узни́ дре́ју.

капутле́ с *каӣуӣић*. – Ово́ј капутле́ било́ зго́дно али ве́ч се скаса́ло.

ка́пше несвр. *скаӣава (од умора)*. – Кад до́јде ле́то ми́ ка́пшемо, ви́лу, срп, мати́ку, све́ понесе́мо кад по́јдемо од ку́ћу.

ка́ра несвр. **1.** *грди*. – Што га ка́раш кад те у́баво слу́ша; **2.** *ӣера*. – Ка́рај то́ј у кра́ј, па че га по́сле исврљимо (о шталском ђубрету).

ка́ра се несвр. *свађа се*. – Не ка́рај се то́лко, љу́ди че поми́сле да сам те закла́ла.

карби́т м *карбид*. – Ови́ја који́ су раде́ли у ру́дник доноси́ли су карби́т.

кара́вула ж *караула, сӣражарна зграда са ӣосадом*. – На Тресибабу је има́ла кара́вула.

каракада́ ж *досетка, измотација, смејурија*. – Пра́ји се не́веш, а зна́је три́ста каракаде́; Пра́ји каракаде́ да засмеју́је љу́ђи.

карака́ча ж *велика ракља која се користи у поткивачком занату за затезање веза обореног говечета*. – О́бе но́ђе и́ду на кросно́, а испод ње́га карака́ча па се врете́но о́пре.

карако́нцула ж *в. вештичина, вампир, вампирица, лепирица за коју се верује да носи душу мртваца, а која лети око светла*. – Кад се упа́ли вене́р, оно́ окол ње́га лету́ карако́нцуле.

карама́нка ж *врста крушке*. – То́ј добра́ кру́шка, голема́ па мири́ше.

кара́ње с *грдња, свађа*. – О́н ми́сли сас кара́ње че га убе́ди, ал не мо́же.

ка́рлес, -та, -то *са рооговима који расту увис и у страну*. – Козе́ и́мају ка́рлести ро́гови, а о́вце си́тни рожи́ћи, зато́ј козу́ зове́мо рогу́ша, а овцу́ ро́цка, ро́шка ко́ј како́.

ка́рлица ж *дрвена посуда за мешење хлеба, коританце*. – Не́мамо ньчви него ме́симо у ка́рлицу.

карто́п м *цветно дрво, које расте као осредње дрво, а има цветове лопастог облика*. – Расцавте́л се и карто́п.

ка́сарина ж *касарна*. – Би́л сам у ка́сарину кад ми јави́ше да ми башта́ умре́л.

ка́танка ж *једно народно коло*. – Некада́ се игра́ла ка́танка, руме́нка, кукуње́ж, а сьг сьмо вла́јина, шо́та, шумади́нка.

катлаба́н м *нерадник, лењština, ограничен човек, ладолеж, готован*. – Ови́ја катлабањи́ из Пала́нку сва́ дрва исе́коше.

катрани́ца ж *посуда у којој се држи катран*. – Док смо маза́ли дрвена ко́ла, има́ли смо катрани́цу.

катрано́ше несвр. пеј. *смрди*. – Немо́ј ту́ј да катрано́шеш, него искочи́ на́поље.

ка́ца ж *отворено буре за зимницу*. – У ка́цу смо тура́ли зе́ље, у на́шу ста́ну по сто́ зе́ље.

качема́ло с *дрвена палица за мешање качамака*. – Ми́ с качема́ло ме́шамо. [У вези с качамаком, у околним селима сусреће се и назив *качами́лка* или *колени́ка*. Такође, у Бучуму се качамак *ме́ша*, али у околини се може чути и: да се забрка, да се заме́те.]

каче́ње с *пењање, пентрање*. – У каче́ње некако загла́ви ру́ку па пови́не.

ка́чи несвр. *подиже нешто да га закачи, закачује*. – Нани́жемо пипе́р, па га ка́чимо на врли́ну под стре́ју.

качће́т м *качкет, капа са клапном над очима*. – Качће́т сам има́л за но́во.

качу́н м *каћунак*. – Качу́н цавти́ у́јесен.

ка̏џав, -а, -о *гарав, упрљан од гарежи*. – У са̏џе чи̏нимо пре̏џу у ка̏џаву бо̏ју.

ка̏шкав, -а, -о *течан, редак*. – Си̏рење ако о̏ч да не бу̏де ка̏шкаво, мо̏ра да се це̏ди присти̏снуто с ка̏мен.

ка̏шљица ж *кашаљ*. – Од ка̏шљицу пома̏га ајду̏чка трава̏.

ка̏шљичав, -а, -о *који има кашаљ*. – Кад си ка̏шљичав, не иди̏ у љу̏ђи.

кашљотр̏т м подруг. *назив за изнемоглу особу, која прдне кад год се прокашље*. – До када̏ ли че да живи̏ на̏шиви кашљотр̏т.

квасѝц м *квасац*. – За леб квасѝц, а за си̏рење маја̏, ел си̏риште.

ква̏чка ж *квочка*. – Ква̏чка која̏ ле̏жи на ја̏јца она̏ и изво̏ди пи̏личи.

ква̏ша нсвр. *умаче залогај у житко јестиво (млеко, кисело млеко, чорбу, прженију)*. – Кад и̏ма, о̏н ква̏ша, а кад не̏ма, то̏пне колко да омр̏си за̏лог.

квашчени̏к м *грне у којем се справља (и обнавља) квасац*. – Неко̏ ста̏ро гр̏не у̏зне се за квашчени̏к, и ту̏ј се квасѝц подмчаџу̏је.

кве̏к м *чучањ*. – Напра̏ји кве̏к, ал се не мо̏ж по̏сле ди̏гне.

кве̏кне свр. *чучне, спусти се на земљу стојећи*. – Кве̏кни да те не ви̏ди.

квеси̏ несвр. *надноси се над нечим*. – Не квеси̏ ми над гла̏ву, не мо̏г од те̏б да рабо̏тим.

кве̏ца несвр. *хода као на федерима, хода у чучњевима*. – Кве̏ца, кве̏ца док га дова̏ти.

квечи̏ несвр. *чучи*. – Квечи̏м еве̏, да уби̏јем крти̏цу, ал она̏ ме осети̏ла па се умири̏ла.

кво̏ зам. *в. кькво*.

ке̏вче несвр. *ћети (в.), непрестано или често лаје, кевће*. – Ке̏вчу ови̏ја ловџи̏ћи псо̏ви.

ке̏њћа несвр. *болује, кењкав је*. – Уваги̏ло га нешто̏ па сѝмо ке̏њћа.

ки̏рнер м *казанџијска алатка, пробојац*. – С ки̏рнер пра̏ји ду̏вће, ел ша̏ра каза̏н.

кла̏данац м *кладенац, извор укопан у земљи, извор на коме је деловала људска рука*. – Кла̏данац је кад јеози̏дан.

кладе̏ о̏гањ несвр. *ложи ватру*. – Ју̏тром се ја̏ пр̏ви ди̏зам и кладе̏м о̏гањ.

кла̏ј-кла̏ј прил. *ход ногу пред ногу, лаган ход*. – И̏де кла̏ј-кла̏ј, а не ви̏ди да је прошло̏ пла̏дне.

кла̏мфа ж *метална спона за греде на грађевини*. – Гре̏де учвр̏стиш с кла̏мфе.

кла̏мче несвр. *клопара*. – Широће̏ ми ци̏пиле, па но̏ђе сѝмо кла̏мчу.

кланѐт м кларинет. – Ле̏ка је свири̏л у кланѐт.

кланѐџија м *онај који свира у кларинету*. – Има̏ли су: бубанџи̏ју, кланѐџију, флиго̏рнисту, ма̏ли ба̏с је свири̏л Милути̏н, а голе̏ми Ми̏ле Ла̏зић.

кланѝк м *место на телу животиње где се коље*. – Свѝњско ме́со од кланѝк добро́ за ћѝсело зе́ље.

клапета́р / **клепета́р** м *мање звоно од црног лима, клепетуша, обично за јагањце или козе*. – Коза́ но́си клапета́р, а овца́ медени́цу; Клепета́р и́ма о́стар зве́к.

кла́шње с *домаће сеоско сукно од нефарбане вуне за мушке панталоне и гуњеве*. – И кла́шње смо дава́ли у ваља́вицу.

клашње́н, -а, -о *који је од клашња (в.)*. – Клашње́не панталóне за по́стари, а ша́јачне за по́млади и за но́во.

кле́јав, -а, -о *гњецав, глетав (о земљи, хлебу)*. – Кле́јава земља́ јако те́шка и за ора́ње и за копа́ње.

кле́јавица ж *земља, увек влажна и густа, тешка за обраду*. – Кле́јавица на ћѝшу гу́ста и сѝмо се размазу́је, а на су́шу се стврди, спече́.

кле́кне свр. *спусти се на земљу додирујући тле коленима*. – Кле́кне на коле́на, а кве́кне – сѝмо чу́чне.

кле́мпавко м пеј. *недотупав човек, трапавко*. – Кле́мпавко како овѝн с кле́мпави у́ши.

кле́па[1] несвр. *истерује рез ударима чекића по ужареној алатки*. – Носи́ли смо код Ци́ганина Ле́ку да кле́па матѝће и сећѝре, ал Бо́шко је би́л бо́љ ма́јстор да ка́ли.

кле́па[2] несвр. фиг. *непрестано прича, саветујући неког*. – Ца́бе му кле́паш сва́ћи дѝн, о́н то́ј сла́бо чу́је.

клепета́ло с *лимено звоно овна предводника*. – Клепета́ло је од о́бичан пле́к.

клепету́ша ж *звоно дубоких тонова за овце*. – Клепету́ша сѝмо гро́ма.

кле́пне свр. *изненада удари*. – Кад га, бре́, љу́ђи, кле́пну по ши́ју, мисле́ли смо че па́дне.

клечачћѝ / **клечьчћѝ** прил. *клечећи*. – Си́тно жи́то па смо га клечачћѝ же́ли.

клечѝ несвр. *стоји тако да коленима додирује земљу*. – Клечѝ и мо́ли га, ал о́н не попу́шта.

кле́чка ж *рога, дрвени троугао на врату свиње да не прође ограду*. – Да не ри́је, ту́рају белчу́г, а да не прооди проз о́граду, ту́рају кле́чку.

кливу́н м *говно у чврстом дугуљастом облику*. – Посра́л једа́н кливу́н, ал га не́ изрину́л.

клѝје несвр. *проклијава*. – Ѝма вла́гу, ѝма сл̀нце, сѝг нека клѝје.

клѝкало с *птица детлић*. – Има́ло је и клѝкало, чу́ла сьм, ал га несьм виде́ла.

кли́нчорба ж *дивја риба (в.), једноставно јело од киселог купуса, расонице, белог лука и суве паприке* [У сврљишком крају постоје и други називи: *дивја̀ ри̏ба*, *ци̏линка*, *дилинди̏ка*, *ци̏вдѐљ*, *цвр̏ка*]. – Зи̏ме кад се једѐ мр̏сно, кли́нчорба бо̀ље прија̀је.

кли́са м *поселар, скитница која иде од куће до куће*. – Кли́са је она̀ј који̏ не седи̏ до̀м него ћи̏та.

кли́ска[1] ж *парче дрвета с накосо обрађеним крајевима којим се чобани играју, клис, и назив игре*. – Жѐнско детѐ и̏де на копа̀ње, а ови̏ја му̀шћи (овчари) по цѐл дан би̏ју кли́ску по Ру̀дину.

кли́ска[2] несвр. *трчкара*. – Она̀ се забрзи̏ла (мајка), а оно̀ (дете) кли́ска по њу̀, не мо̀ж да ју сти̏гне.

клиску̀н м *комад нечега (хлеба, меса) одсечен накосо*. – Сечи̏ на клиску̀н, да се не тро̀ши (да се не мрви).

кли́сне свр. *изненада побегне*. – Чи̏м ни видѐ, кли́сну низ лива̀ду.

кл̀к м *кук*. – Повреди̏ла се у кл̀к, па сѣг жи̏ва му̀ка.

кл̀н м *клен дрво*. – Од кл̀н се дрво̀ пра̀је др̏вене ложи̏це.

клнѐ несвр. *куне, проклиње*. – Не ва̀ља да клнѐш, нека̀д и̏ма да проклнѐш и кога̀ не трѐбе, па се то̀ј тѐбе вр̏та.

клно̀вина ж *дрвна маса дрвета клен*. – Клно̀вина је бела̀ и не пу̀ца се.

клобо̀че несвр. *клокоће*. – Кад болни̏к не мо̀же да пи̏је во̀ду него му клобо̀че низ гу̀шу, тѣг че у̀мре.

кло̀бук м *мехур на води*. – Јо̀ш че ћи̏ша да и̏де, глѐ колћи̏ кло̀буци пра̀ји.

клобу̀рка ж *лала*. – На̀ше клобу̀рће од неколко̀ бо̀је, па мло̀го у̀баве.

клобурѣ̀ц м *један мехур на течности која клобуча*. – Кад се то̀пи ма̀з, поја̀ве се клобурци̏, па се по̀сле сти̏шају у пену̀, и кад сеута̀је, ма̀з се цѐди. [Од једне старице из Лужнице, чули смо да маст још није укувана, све док се *гугла*, тј. док *клобуча*. У Бучуму *гугла* је врста капуљаче.]

клоко̀че несвр. *клокоће*; в. клобоче. – Кад расипу̀јеш во̀ду из вла̀шу, она̀ клоко̀че, све: кло̀к, кло̀к.

кломбр̏ц м *упад у неку течност са неодређеним звуком, кад се нешто у нешто утопи, а чује се звук утапања*. – Како̀ пушти̏ ка̀мен у буна̀р, а оно̀ – кломбр̏ц.

кло̀мка несвр. *мућка*. – Кло̀мкај шишѐто, ега се испѐре.

кломка̀ње м *мућкање, лупкање*. – За̀чу се неко кломка̀ње, а о̀н се приди̏гал да се напи̏је води̏цу.

кло̀мче несвр. *ландара (кломче превелика обуча)*. – Разгази̏ле ми се ци̏пиле, па ми спа̀дају и кло̀мчу.

кло̀па[1] ж жарг. *храна*. – Шта̀ и̏ма за кло̀пу.

кло̀па[2] несвр. пеј. *једе препуних устију*. – Кло̀па како свиња̀.

кло́пка ж *замка за ситне птице (врапце, сенице) од ћерамиде за кров, или калкана са запрежних кола* [Преко просутог жита подигне се ћерамида или даска, и лако подупре, па кад птица дарне подметач, горњи део падне и поклопи је. Постоји и хватање већих птица (сојке, свраке) на *прегло*]. – Ва́тамо врапци́ на кло́пку, па су́шимо да се на Божи́ч с њи́ омр́симо.

кло́ца несвр. *шкљоца зубима, хоће да уједе (о псу)*. – Бе́жи од ку́че, ви́диш колко́ кло́ца са зу́би.

кло́ца се несвр. *задева се, дира се, подбада на свађу*. – Не кло́цај ме!

клоца́ње с *хватање зубима куваног јајета које виси (о Покладама), ламкање*; в. ламка. – Клоца́ње с јајце́ је на По́кладе, оно́ виси́ а укућа́ни о́че да га дова́те с у́ста.

кло́цне свр. *уједе (о псу)*. – Кад ме кло́цну, проглоби́ло ми но́гу ку́че.

клу́би се несвр. *лања се, савија се док ради*. – Кад се мло́го клу́биш, по́сле боли́ грби́на.

клу́вче с *клупче конца, клупко, клубе*. – Од полови́не пре́цу смо́тамо на клу́вчичи, па по́сле превр́ткујемо.

клу́вчи се несвр. *савија се у клупко*. – Клу́вчи се ма́чка, че бу́де зима́.

клчи́на с плт. *кудељно влакно*. – Од та́ј клчи́на преде́мо за пр́тено.

клчиња́в, -а, -о *који је од кучина*. – Једна́ чр́га клчиња́ва, једна́ пр́тена.

кља́кав, -а, -о *неспособан, болестан, слабо покретан*. – О́н кља́кав па не мо́же да понесе́ ни́шта.

кља́кљвштина м/ж пеј. *онај који је кљакав*. – Ма́ни ту́ј кља́кавштину. [Телесна немоћ никад није ствар с којом ће се шалити, ругати или некога вређати. Кад је неко стварно болесних удова, онда је он за помоћ, сажаљење, али кад је неко за нешто неспособан (физички), а прави се важан и натура да ради оно што не може, следи прекор – кљакавштина.]

кљеште́ви м плт. *кљешта*. – Кљеште́ви и́ма од со́рту, ови́ја су за ваде́ње ексе́ри.

кљо́кна ж подр. *распојасана, неуредна, нестегнута женска особа*; в. кљокча. – Ни уме́ да се забра́ди, ни уме́ да се опа́ше, кљо́кна је́дна.

кљо́кне свр. *посустане, клоне*. – Иде́мо, иде́мо и одједа́мпут кљо́кну, па да мр́днем.

кљо́кча м *трапава особа*; в. кљокна. – О́н је кљо́кча и сва́ку ра́боту поква́ри.

кљуве́ несвр. *кљуца, кљује*. – Ја узе́ пи́ле у ру́ку, а оно́, колко́ је ма́лецко, па ме кљуве́.

кљуводр́вац м *детлић, кљуводрвка (в.)*. – Кљуводр́вац кљуве́, уда́ра у ко́ру и ва́ди цр́ви.

кљуводр̀вка ж *в. кљуводрвац*. – Кљуводр̀вка напра̏ји голему̏ ду̏вку у тру̏ло дрво̀.

кљу̏је се свр. *пуца љуска јајета да се испили пиле*. – Кљува̀ла се ја̏јца под ква̀чку, ско̀ро це изво̀де.

кљуни̏ца ж *кљун у птице*. – Пи̏ле не мо̀же да си̏са, оно̀ и̏ма кљуни̏цу.

кљу̏ца несвр. *једе зрно по зрно*. – Це̏л дѝн коко̀шће нешто̀ кљу̏цају, ни̏кад не престању̏ју.

кме̏т м *сеоски старешина*. – Кме̏т је има̀л у сва̀ко село̀.

кно̀чи прил. *вечерас, предвече*. – Кно̀чи че и̏ду у проси̏дбу.

ко везн. *в. како*.

кобе̏ља се несвр. **1**. *једва иде*. – Кобе̏ља се по ра̀вно, а у̏збрдо не мо̀же; **2**. фиг. *једва саставља крај са крајем*. – Не мо̀ж се ви̏ше кобе̏љамо, мо̀ра д-и̏дем у печа̀лбу.

коби̏лица ж *танка дрвена плочица преко које се затеже струна на гуслама*. – Де̏да је има̀л гу̏слу, па стру̏на, коби̏лица, ськ̀ъз.

коби̏лка[1] ж *дрвена полуга за ношење терета преко рамена*. – Кад се одала̀ у Дигни̏магарци, по два котла̀ во̀ду је носи̏ла на коби̏лку из За̏јчи кла̀данац, и тести̏ју у̏-руђе.

коби̏лка[2] ж *грудна кости живине, јадац*. – С коби̏лку се кла̀димо, кр̀шимо ју, па кад неђи̏ нешто̀ завре̏ви, мо̀ра да ка̀же: ја̀дац; ако забора̏ји, па ка̀же она̏ј дру̏ђи, о̀н је по̀бедник.

кобиља̀ча ж пеј. *јака, мушкобањаста жена, својеглава жена*. – Каква̀ је кобиља̀ча, голема̀, ја̀ка, а буда̀ла.

кобл̀цка се несвр. *мрда, клати се*. – Кобл̀цка се да се ди̏гне, ама не мо̀же.

ко̀ва ж *кофа*. – Несмо̀ има̀ли ко̀ву па напраји̏ше за буна̀р др̀вену, ко ведри̏ца, али мло̀го те̏шка.

ко̀ваница ж *летва направљена цепањем, које се код градње чатмаре, баскија, тесана летва од тањег стабаоца, која се укива преко дирека и тако се гради дувар куће*. – Ку̏ћа је од ко̀ванице, а ова̏ј ста̀ра гра̀ца од пле̏тер; И̏змецу ко̀ванице се ту̏ра бла̀то.

ове̏ несвр. *које, закуцава, поткива*. – Живоји̏н је кова̀л и воло̀ви и ко̀њи.

ковржа̀њак м *божићни хлепчић мешен у облику латиничног слова S*. – Ба̀ба наме̏си ковржа̀њци, па кад се донесе̏ бѝдњак, она̀ ни поде̏ли.

ко̀вчаг / **ко̀вчег** м *сандук у коме се чува девојачка спрема, а после удаје у њему се чува веш, стајаће одело, везене и друге нове ствари*. – Сва̀ка мла̀деневеста је има̀ла ко̀вчаг. [Домаћинство је имало: ковчаг, са описаним значењем, који се звао и *парама̀нсћи ко̀вчег*, затим ковчаг за брашно и чување хлеба (уместо некадашњих нађви). Реч *сандѝк* била је резервисана за мртвачки прибор. Значења су, међутим, често мешана, па је то рађало смешне недо-

умице, нпр. *Бра́шно чу́вам у санд̀ак*, а шаљиви приговор је: *Па како́ ти се не упра́ше но́ве дре́је од бра́шно*?! Или: *Тури́ли га у ко́вчег и закопа́ли* (мртваца), а опет шаљива опаска: *У́леле! Па куде́ че сѣг да си чу́вате преме́ну* (мислећи на параманског ковчег) итд.]

когл̀ца несвр. *штуца*. – Кад ва́ну да когл̀цам па се не мо́г уста́јим.

коглца́ње с *штуцање које личи на дављење*. – Че́сто и́мам уштуца́ње, коглца́ње.

кожу́в м *кожух*. – За сва́кога у ку́ћу и́мало је кожу́в, а нећи́ су има́ли за ста́ро и за но́во.

кожува́р / **кожуша́р** м *ћурчија, мајстор за кожухе*. – Кожуша́р је би́л У́рош из Сврљи́г.

кожу́вштина м *стари кожух*. – И́мам неку кожу́вштину, ал не́ за у́-љу̏ђи.

ко́зи се несвр. фиг. *мучи се, ради тежак посао*. – Док сти́гнеш до пло́чу (до спрата новоградње), и́ма се трипу́т ко́зиш.

ко́зина ж *козја длака*. – Од ко́зину мутавци́је пра́је вре́че, покревци́, торбе́ козиња́вће.

ко́кавац м *чврга, ударац затегнутим па опуштеним средњим прстом*. – Упогани́ло се (о детету), па сва́ком уда́ра ко́какавац кога́ мо́же да дова́ти.

ко́кало с *кост са мало меса; дугачке кости (цеваница и сл.)*. – Омршаве́л, па оста́ла сѣмо ко́кала.

ко́кви се несвр. прек. *намешта се да седне, смешта се, доноси се*. – Кад тре́бе да се негде́ по́јде, она́ се по два са́та ко́кви.

ко́кне свр. *изненада удари*. – Нешто́ му се насмеје́, а ова́ј га ко́кне пра́во у ре́бра.

кокола́н м *особа крупних очију, која гледа нетремице*. – И́мам си ја́ таквО́га кокола́на (знатижељно дете); Избуљи́л у ме́не како нећи́ кокола́н.

кокола́т, -а, -о *особа наглашених, избуљених очију*. – Кокола́та па не́ у́баава.

коко́ли несвр. *бечи се*. – Што коко́лиш у ме́н ко да неси́ виде́л но́ву ка́пу; Стану́ла уз о́ро па сѣмо коко́ли.

коко́ри се несвр. *цвет шири латице, шепури се*. – Коко́ри се ко пуја́н.

кокоша́рник м *просторија за боравак кокошака*. – Кокоша́рник неје́ покре ко́чину. [Ако је кокошарник близу тора са свињама, нека се свиња научи да једе кокошији измет, па онда хоће и на пиле да удари. Због тога се кокошарник мало удаљава од кочине.]

кокоши́нка ж мн. кокоши́ње; *кокоша ваш*. – Кокоши́ње уле́зну и човéку у дре́је.

кокошињак м *кокошји измет*. – Кокошинци су љути, они гозје могу да проједу. [Десило се да је неко оставио дрварку (моторну тестеру) на ливади, на кокошињак, па му прогризао резервоар за гориво.]

кокошиње, -а, -о *оно што је од кокошке*. – Кокошиње јајце је помало него од пловку.

кокошка ж мн. кокошће; *кокош*. – Чувамо кокошће од сорту, свакакве: чулуманће, пиргаве, голошије, чокотанће, мисирће.

кокри несвр. *чува, пази некога*. – Гле како мачка кокри мачево.

кола несвр. *котрља*. – Кад не мож да носиш дрво, ти га колај.

кола се несвр. *котрља се*. – Кад погледа, он се кола низ бре́г (о старцу који је пао).

колачар м *домаћин сеоске славе, литије*. – Бира се онај који носи крс на литије, па догодину њигова кућа су колачари.

коленика ж *велико дрвено вретено за намотавање основе за тканину*. – На коленике основа, па се после уводи у брдо.

коле́ничи несвр. *клечи на коленима при раду*. – Коле́ничи, па све поце́пи панталоне.

колесар м *теретна двоколица (кола предњишта и руда)*. – Колесар с предњишта кола за нешто помало да се вози. [Чули смо у селима западно од Сврљига да се ово тамо зове: *колесник*.]

колесарка ж *леса као платформа за терет на колесару (в.)*. – Колесар сьмо предњишта и проце́п, али имају и лесу колесарку да се на њу нешто товари.

колир м *оковратник кошуље, огрљак*. – Што ме мрзи – тој ме мрзи, ве́жен колир окол шију. [Кажу, тако је говорила нека девојка која није волела да везе, јер су шаре на колиру ситне, компликоване и зазртне (в.)]

колко / **колко** зам. *колико*. – Колко тражиш за овој прасе?; Колко сьм се намучила, не ти скупо ни дупло да је (о цени једног ћилима).

колко-толко зам. *колико било, ма колико, било шта*. – Нема вајда, ал па роди колко-толко.

коло с *точак на запрежним колима*. – Коло има главчину, спице, наплати, мьждањьци и шину.

коловртњак м *велики хлеб као воденични точак (шаљ.)*. – Кад ува́ти коловртњак па до пупак вудне брита.

колсћи пут м *пут за запрежна кола (земљани, ненасипан)*. – Кад је ћиша, по колсћи пут се не иде од блато.

колце с *кружић, точкић, фиг. венчило, круна која се ставља на главу младенцима при црквеном венчању*. – Бирај док неси турила колце на главу, а после трпи.

ко́лчас, -та, -то / **ко́лчес** *округао*. – Ба́ба у́зне ко́лчесто бело́ ка́мење, па га опе́ре и прити́ска с ње́га си́рење у чебр̀; У цре́пњу се пече́ ле́б ко́лчес, а у пле́к мо́же и чртврта́с.

коль̀ц м *колац*. – Заби́је гузѝц ус коль̀ц па спи́ по це́л дѝн (о псу).

коља́ч м *свињокољ, време клања свиња*. – Пришѝл му коља́ч (дошло му време клања), ама о́н (вепар) то́ј не́-зна па си једе́.

ко́ма (се) несвр. *дрпа се, подруг. чеше се*. – Ко́ма се ко да и́ма шу́гу; Престани́, не ко́мај се код љу́ђи; Во́ли да дру́гога подгурку́је: ко́ма га с ла́кат да га пробу́ди.

кома́ј прил. *прилично*. – Кома́ј смо га савлада́ли (копање њиве привели крају).

кома́ње с *чешљање, кидање, чупање*. – До́ста кома́ње с такве́ ру́ђе.

комарѝц м *комарац*. – Комарѝц кад убоде́, о́дма оста́не црви́ло.

кома́т м *комад, парче хлеба*. – Кома́т ле́б па по о́вце.

комата́н м *човек који много једе, шаљ. кад се односи на дете*. – Мо́ј се комата́н не мо́ж наједе́; Какѝв је комата́н, ле́б црепња́р му је ма́лко.

коме́ндија ж *комедија, шала, весело забављање*. – Пра́ји коме́ндије, да прооди вре́ме.

коме́сија ж *комисија*. – Прошла́ коме́сија за ову́ј биогра́дину.

коми́н м *димњак, баџа*. – Сѝг коми́н на ку́ћу, а у стари́нсће ку́ће коми́н широ́к, па се ту́ј суши́ло ме́со.

комиња́к м *вино које се не отточи него преври у комини*. – Зи́ме пи́јемо комиња́к и једе́мо слани́ну.

ко́мка ж *причешће*. – Роди́ло гро́зје ко́лко за ко́мку.

ко́мка се несвр. *причешћује се*. – Комка́ло се у цр̀кву кад се ишло́ на при́чес.

комл̀ца несвр. *муца, збуњује се кад говори*. – Комл̀ца нешто́, жи́в је, ама му се не разби́ра.

ко́мне свр. *парне рогом, ножем или нечим другим, гурне, царне*. – Ко́мну ме кра́ва с ро́г.

компи́р м *кромпир, крпола или луковица (цвећа)*. – Неко́ цве́ће си и́ма компи́р, а неко́ се са́ди од че́пку – оче́пиш, па у во́ду и оно́ пу́шти жи́ле; Цве́ће и́ма у́зам компи́р, па се од ње́га размложа́ва.

компири́ште с *њива на којој је засађен кромпир*. – Све́ ми свиња́ изрила́ компири́ште.

комр̀цка несвр. *овца нешто мрмље јагњету при дојењу*. – Комр̀цка му, а оно́ по́ бр̀зо си́са.

ко́мса несвр. **1.** *грубо чеше, кида, чупа*. – Не ко́мсај ме то́лко! **2.** *грубо погуркивање некога*. – Сѝм ме ко́мса у сла́бине.

ко́мса се несвр. *чешља се наглим покретима*. – Ко́мса се не́престајно, ко да је шу́гав.

комса́ње с *грубо чешање или чешљање*. – До́ста с то́ј комса́ње и чешља́ње.

комшиљ́к м *комшилук, суседство*. – Не́ма ју ни́кад до́м, све́ по комшиљ́к.

комѣ́њи се несвр. *гизди се, прави се важан*. – Научи́ли га (бебу) да се смеје́ и да се комѣ́њи.

кона́к м *коначење, ноћење*. – А́ сл̏нце на за́паду, ва́тај кона́к [Запад је овде у ж. роду – *запада*, *на западу*...]

коначе́ње с *ноћење на путу, у гостима*. – И́демо па чемо на коначе́ње у Бу́чум.

ко́ндала с плт. пеј. *изразито кошчата колена*. – Покри́ си ко́ндалата, не́ тека́ мло́го у́баво.

ко́ндалица ж пеј. *ноге са израженим костима*. – Опружи́ла ко́ндалице на сл̏нце и бри́га ју за ра́боту.

конди́р м *глинени суд за ракију*. – За сла́ву загре́ју рећи́ју у котѣ́л, па наси́пу у голе́м конди́р и о́н стоји́ на ку́бе, а у ма́ли конди́р сипу́ју да слу́же го́сти.

конопљи́ште ж *њива (или обрадива површина уопште) на којој је засејана конопља*. – За конпљи́ште се зна́је каква́ земља́ тре́бе, си́тна.

ко́нча се несвр. *обележава се линија којом треба да иде тестера кад се режу даске*. – Да ко́нчамо тру́п па да ди́замо.

кончова́рник м *мало грне у коме се кува конопљани конац да омекша и служи да се њиме нешто зашије*. – Сѣ́мо мр̏мља ко нећи *кончова́рник*.

коњ̏ц м *конац*. – Коњ̏ц си испреде́мо од пове́смо, тѣ́нко, па се у кончова́рник избе́ли, и по́сле иглу́, па ши́јемо кошу́ље од поста́в.

коња́ча ж *мушкобањаста, крупна жена*. – Изра́сло коња́ча, а не́-зна ни́шта у́-руће да ува́ти.

коње́штип м *ровац*. – Ја́ раса́дим пипе́р, а коње́штип му преје́де жи́ле и оно́ усѣ́не.

ко́њсћи босиљак м *вранилова трава*. – Пи́јем ча́ј од ко́њсћи босиљак.

ко́њштрак м **1.** *обични штавељ*. – Не́ трава́ него ко́њштрак, па се не ко́си; **2.** *коњска балега*. – По ко́њштрак се ви́ди која́ сто́ка згази́ла лива́ду.

коњ̏к м *канал који од врха опанка иде поврх ноге, па са врцама затеже опанак*. – Кад не́ма коњ̏к опѣ́нак се кри́ви.

ко́п м *исцветао струк лука (празилука и црног лука) који се оставља за семе*. – Лу́к ми се по́квари, све́ ко́пови.

копа́[1] ж *гомила нечег саденутог*. – Гр̏снице и момурза́к де́немо у копе́.

ко́па се[2] несвр. *сахрањује*. – Ми́ се ко́памо у сре́д гро́бишта.

копа́н м *батак и карабатак кокошке*. – Це́л копа́н поје́де, не да́де на дете́.

копа́ња ж *дрвена карлица у којој се меси тесто*. – Копа́ња ми се распу́кла, па ју врљи́.

копара́н м *војничка блуза, копоран*. – По ра́т сам носи́л енгле́сћи копара́н.

копила́ча ж погрд. *девојка која роди дете (копиле)*. – Дете́ у́баво, ал оста́де копила́ча, не уда́де се.

копи́ли свр. *ванбрачно роди, роди, омлади копиле*. – Две овчи́це ми копили́ле (ојагњиле се у првој години).

копи́на ж *купина*. – Ако о́чеш да жње́ш, пр́во мо́ра копи́ну да му исече́ш.

копиња́к м *купињак, тле обрасло купином*. – Не иди́ у та́ј копиња́к сѣ́в це зде́реш.

копне́је несвр. *в. копни, топи се, нестаје*. – Где́ је сл́нце, поче́ло ве́ч да копне́је.

копне́ње с *слабљење, венење*. – Копне́ње у сна́гу му од ста́рос.

копни́ несвр. *в. копнеје, слаби, вене*. – Дѣ́н-и́здьн копни́.

копра́ља ж *гвоздена плочица на штапу, за чишћење плуга*. – Копра́љу прајил Бо́шко Ци́ганин, кова́ч, а остѣ́н си са́ми напра́јимо.

копре́на ж в. *копренка*. – У копре́ну уви́јемо подро́бицу кад пра́јимо.

копре́нка ж *трбушна марамица животиња*; в. копрена. – У копре́нку уви́јамо подро́бицу кад спре́мамо са́рмице. [*Подро́бица* је јело од исецканих изнутрица са доста лука, паприке и других зачина, које може да се једе тако, али може да буде и надев који се или увија у сало трбушне марамице, и тако праве сарме, а може да се њим напуни и желудац, кад се зове *ба́ба*. Још нешто. У Бучуму ово су *са́рмице*, а сарма се зове *гу́жвица*.]

копр́шка се несвр. *копрца се, прпори се у прашини*. – Коко́шће во́ле да се ле́ти копр́шкају.

ко́рав, -а, -о *корел (в.), крут, фиг. неприлагодљив човек*. – Ко́рава су они́ вами́лија.

корде́ль м *део кукурзног струка који остане у земљи кад се струк одсече*. – Кордељи́ чи́стимо у ора́ње да не сми́тају на жи́то, ту́рају се на једно́ ме́сто па иструле́ју.

коре́л, -а, -о *неприступачан, окрутан*. – По́ коре́лога чове́ка не́ знам, с ње́га не́ма до́говор.

ко́рен м *клиц кукруза*. – Бере́мо ко́рење па лу́шпимо код ку́ћу.

коренчѣ́к м дем. *од корен, коренчић*. – Ни коренчѣ́к ову́ј го́дин несмо́ набра́ли.

ко́рис м *користи, вајда*. – Ни́ ми од ко́рис, ни́ ми на ште́ту.

кори́ца ж *кора хлеба*. – Ле́б и́ма до́љу и го́рњу кори́цу.

кори́чка ж хип. *од корица (в.)*. – Нагре́јем кори́чку па ју ту́рим на е́чмичьк (в.).

корла́к м *древнасти остаци хране за стоку, огризине*. – Не мо́же ни сто́ка де једе́ корла́к, него га прибери́ па у ђу́бре.

кору́ба[1] ж *дебела кора од дрвета*. – Збе́ри кору́бе па осуши́ за зиму́с за о́гањ.

кору́ба[2] ж *левкасто издубљено дебло постављено на речном току где се испире рубље*. – На пото́к поста́јена кору́ба за прање́.

кору́бина ж *човања (в.), кора тврде куване тикве, служи да се њоме захвата житo кад се храни живина*. – С кору́бину зава́таш жи́то па вр̏љаш на коко́шће.

коси́ца ж *дрводељска алатка за скидање коре, при прављењу колаца за глађење облица, блањалица*. – Коси́ца и́ма две ру́ћке и слу́жи да се ма́зне држа́ља.

ко́ска ж *кост, кочина (в.)*. – Ко́сће стро́памо па и њи́ осу́шимо, зи́ми за зе́ље.

космр̏ти се несвр. *мрсти се, негодује, снебива се*. – Кра́ва се сѣ́мо космр̏ти, не́че да једе́.

космура́к м *неуредна, бујна коса*. – Удави́л га космура́к, не́че да се оши́ша, не́че да се заче́шља.

косни́к м *тања коса гредица која спаја дијагонално два суседна дирека*; в. појанта. – Овде́ да уда́риш косни́к.

кости́т, -а, -о *кошчат, крупних костију*. – Била́ кра́ва кости́та па испа́ла те́шка; Она́ је била́ жена́�ла́, па кости́та.

костре́шко м *јогуница, срдљивко*. – Ова́ј ва́ш Сте́фан гле́да о́стро, пра́ви костре́шко.

костр̏ц м у изр. **на костр̏ц** *укосо, поребарке*. – Не мо́ж то́ј да про́јде (шифоњер кроз врата), про́бај на костр̏ц.

ко́тало с *место где се ко окотио (у псовци)*. – Ко́тало ти!

ко́тарка ж *котарица, корпа од прућа коју жене носе на руци и у којој држе плетиво*. – У ко́тарку пре́ца, и́гле, пле́тиво, а мо́ж си чове́к понесе́ и дру́го што је по́стино.

коте́ља (**се**) несвр. *котрља, иде са напором, вуче се по земљи*. – Коте́ља се, не мо́ж се успра́ји.

котеља́к м *замотуљак*. – Но́си нећи́ котеља́к у ру́ку, ко́ј зна́је кво́ но́си.

котла́јћа ж *земљани суд за ношење куване хране на њиву*, *котлајћа (в.), рукатка*. – У котла́јћу сам носи́ла ва́риво, па преко́дьн нари́пају неће бу́бе у ње́га, зва́ли смо ји скакци́ и скаћи́це, а негде́ ји зову́ ска́чка.

котле́ с хип. *мали котао, котлић*. – Тој котле́ смо чува́ли за чи́сто, у ње́г смо вари́ли млеко́.

котле́нка ж *лимено лонче, мера ујма који добије власник казана за печење ракије*. – Вукаши́н је узима́л две котле́ње кад је ме́ка, а једну́ котле́нку кад је препе́чена ре́ђи́ја.

ко́тли (се) несвр. *квари храну некалаисани бакарни суд*. – Кад бькр забагре́је, о́н о́труван, па ко́тли ва́риво.

котли́ч м *мали котао, котлић*. – Котли́ч је по́ мьлечак, да се бр́же вода́ загре́је.

котличе́ с хип. *мали котао, котлић*. – И по́п но́си неко котличе́, и во́ду и бос́иљак у ње́га.

котлц м *видриште, простор испод воденице у коме се налазе воденична витла*. – У котлц се збирају ри́бе.

котьл м *котао, бакрач*. – У ку́ћу и́ма ви́ше котло́ви: меша́јни да се гре́је во́да за ле́б и да се пра́ји качема́к, па по́голем да се гре́је вода́ за купа́ње, па нећи ста́р за чини́лку, па на́јголем да се то́пи ма́з.

коћи́ца ж *коштица неког коштуњавог воћа (трешње, вишње, шљиве), кочица (в.)*. – Коћи́це из коми́не сви́ње во́ле да једу́.

ко́чак м *просторија која служи да се одвоје јагањци од оваца, кочар (в.)*. – Ја́ганци одлу́чимо па у ко́чак.

коча́ањ / **коча́н** м *средишњи део главице купуса*. – Кад ту́рају зе́ље у ка́цу, деца́ поједу́ сви́ кочањи́.

ко́чар м *в. кочак*. – Ја́ганци се из ко́чар узи́мају сьмо кад се припу́штају.

кочи́на ж *в. коска*. – Мр́шаво, оста́ло сьмо кочи́не.

кочи́нка ж *зглавак на нози*. – Удари́л се у кочи́нку.

кочи́ца ж *в. коћица*. – Је́л цре́шње па си стро́ши зу́б у кочи́цу.

ко́чка, ко́чка, ко́ч, ко́ч *узв. при терању свиња у кочину*. – А́јде ко́ч, ко́ч! Ко́чка!

ко́ш[1] м *плетена корпа за ношење хране за стоку*. – Се́но у́знемо у ко́ш, па пред гове́ду.

ко́ш[2] м *део амбара где се смешта кукуруз*. – Жи́то у пресе́к, а мому́рза у ко́ш.

ко́ш[3] м *сандук од дасака у који се сипа жито за млевење, а поставља се изнад воденичног камена*. – Креће́та́ко (= чекетало) др́ма кору́бу, и од њу́ из ко́ш зр́на жи́то спа́дају у го́рњи водени́чни ка́мен, пра́во на папри́цу.

коша́ра ж *импровизована колиба за овце, покривена сламом*. – Кад је ћи́ша и кад је же́га о́вце те́рамо у коша́ру.

ко́шка се несвр. *гурка се, дира се, задева се*. – Кад се воло́ви не во́ле, они́ се ста́лно ко́шкају.

кошта́н м *врста ораха тврде љуске*. – Кошта́н не мо́ж с ка́мен да стро́шиш.

коштѐљћа ж *школька*. – Наоди́ли смо коштѐљће у ре́ку.

кошуља́нац м *дечачић који још није дорасшао до пашалона*. – Кад сам би́л кошуља́нац, било́ је ра́т.

кошу́љћа ж дем. *кошуља*. – Тѣг смо га пр̏ви пут обле́кли у кошу́љћу и слика́ли.

кр̏а[1] несвр. *иде насилно и насумице*. – Кр̏а ко крно́ гове́до.

кр̏а[2] несвр. *шешко и уйорно кашље*. – Кр̏а по це́лу но́ч.

крава́ј м **1.** *мали хлеб у обреду йовојница*. – Код породи́љу се но́си крава́ј и пово́јница; **2.** *мали хлеб обично йечен у йейелу*. – Док се ле́б оме́си, ја́ за де́цу испече́м крава́ј у жа́р.

крава́јче с *кравајчић*. – Узни́ же́шко крава́јче да згре́јеш ру́ће.

крадљо́в м *лойов, крадљивац*. – Где́ се на́учи на кра́цу, крадљо́в је́дан.

кра́дне несвр. *краде*. – Кра́дне си из ку́ћу па но́си у дућа́н за цига́ре.

кра́к м мн. кра́ци; *нога*. – Наотеза́ли кра́ци пред за́другу и сѣмо те́рају ћо́рлуци с љу́ђи; Столи́ца с три кра́ка се не извр̏та.

кра́ка несвр. *корача*. – Једва́ кра́кам, ал мо́ра да но́сим ле́б на орачи́.

кра́љак м *грумен камене соли који се йолаже сшоци (да је лиже)*. – У пова́ту смо има́ли ра́кљу па у њу́ ту́римо кра́љак, та га о́вце ли́жу.

кра́ставица ж *красшавац*. – Кра́ставице не́ма без во́ду.

кра́ти несвр. **1.** *скраћује нешшо, йрекраћује*. – Це́л дѣн кра́ти дрвца́ за о́гањ; **2.** *скраћује йуш*; – А́јде је́цте, па да кра́тимо пу́т.

кра́ца ж *краћа*. – Кра́це су си има́ле у́век.

крво́љиште с пеј. *крв разливена йо месшу где је заклана свиња*. – Разлило́ се крво́љиште пред вра́та, тре́бе да се очи́сти.

крвопи́лник м *крвойија*. – Баксу́з је, крвопи́лник.

креети́ра несвр. *издржава, йлаћа нечије шрошкове, кредишира неког*. – Пе́-шес го́дине смо га креетира́ли по шко́ле.

кре́ж / **скре́ж** м *ледена йокорица*. – По пу́т ве́ч уваши́ло кре́ж; Скрежи́ло се, свуде́ скре́ж, још ма́лко па че ле́д; Уваши́ло кре́ж.

кре́жи несвр. *йочело да смрзава*. – Јо́ш се не́ ставни́ло, оно́ ве́ч кре́жи.

кре́кало с *бара, барушшина, блашишше*. – О́ћиши се па не мо́ж да про́јдеш од кре́кало.

кре́сиво с *оцило, огњило*. – Сва́ћи овча́р има́л је кре́сиво и тру́д.

кре́сла ж *в. гребен*. – Кљува́ли се па му (о петлу) кре́сла сва́ исце́пена.

креће́ша́ло с *дрвена лешвица у водници, која иде йо камену и регулише дошок жишта за млевење, чекешало*. – Креће́та́ло сѣмо поје́ по водени́цу.

крешти́ несвр. *криче*. – Со́јћа крешти́, а ку́кавица ку́ка.

кр̏жа / **кр̏жица** ж *мала љута паприка*. – Не̏ сѣмо кр̏жа, него и̏ма и ши̏љћа, пр̏тка (пртка је и змија шарка – љута и оштра, и љута особа са шиљастим носем!), пр̏чка, цр̏цка, цр̏цољћа, ци̏нка, пѣцко...

кржљаве̏је несвр. *слабо напредује*. – Место да се опра̏ља, о̏н још ви̏ше кржљаве̏је (о луку на леји).

крива̏к м *пастирска тојага са мочугом на доњем делу*. – Крива̏к је на овчара̏ гла̏вна ала̏тка.

крива̏че ж плт. *прегршт, шаке састављене при умивању или при захватању нечега*. – Доне̏се пу̏не крива̏че ја̏годе; У̏зе једне̏ крива̏че пасу̏љ да си сва̏ри.

кри̏вдина ж *неправда, кривда*. – Не̏че Бо̏г кри̏вдину.

кривенде̏љ м **1.** *криво дрво*. – Најди̏ нешто пра̏во, ма̏ни та̏ј кривенде̏љ; **2.** пеј. *човек који шепа*. – Не̏ма, бре̏, пра̏в чове̏к, него сѣмо неђи ста̏рци и кривендељи̏.

кри̏ви несвр. *храмље, ћопа*. – Кри̏ви це̏л живо̏т.

кри̏ви се несвр. *кревељи се (неком у лице)*. – Немо̏ј ми се кри̏виш да те не одала̏мим.

кривича̏р м *онај ко не игра по правилима (дечје) игре него фушари*. – Ко̏ј је кривича̏р да си јебе̏ ма̏тер.

кривича̏ри несвр. *вара у дечјој игри и не игра по правилу*. – Ви̏ше с те̏бе не и̏грамо, ти кривича̏риш.

кривокле̏тник м *особа која се лако закуне без обзира на истину на коју се клетва односи*. – Кривокле̏тник на кра̏ј пла̏ти.

кривоно̏сес, -та, -то *који је крива носа*. – Кривоно̏сес па кад вре̏ви он ћућа.

кривоши̏ја м *човек са кривим вратом*. – Ошину̏ла га про̏маја, па и̏де ко кривоши̏ја.

кр̏ка несвр. *обилно једе*. – Кр̏ка у̏баво, а рабо̏ти ни̏како.

крка̏ње с *једење, крканлук*. – Угоји̏л се од крка̏ње, а не од косе̏ње.

кр̏каче с *начин ношења некога на леђима*. – Кад се негде̏ и̏де, дете̏ у љу̏љћу па на кр̏каче.

кр̏кне свр. *убоде нагло нечим*. – Кад ју кр̏кну (свињу) с ону̏ј ножури̏ну, оно̏ кр̏в сѣмо бљу̏ну.

кр̏ља[1] несвр. *грубо, безобзирно игра, обара*. – О̏н је за бе̏ка, о̏н сѣмо кр̏ља.

кр̏ља[2] ж *каракача (в.), ракља од три дебеле гране, која се користи у поткивању говеда, када се њоме, уз помоћ конопаца, затеже кросно за које су привезане ноге грла које се поткива*. – Ту̏рај кр̏љу под кросно̏.

крљеди̏на ж пеј *старо, труло дрво, обично пањеви*. – Крљеди̏не кори̏стимо да се гре̏јемо.

кр̏љеж м *в. бобеж*. – Ко̏ј ра̏ди с о̏вце, ље̏ко ува̏ти кр̏љежи.

крље̏шка ж *лојтра, стуба, користи се као платформа за терет на двоколици*. – Подату̏ри се крље̏шка па се това̏ре ца̏кови.

крма̏ ж *сточна квалитетнија храна, мељава прекрупе и соли, трице, јарма (в.)*. – Сто̏ка тра̏жи крму̏, кад ја̏гње не̏ма со̏л, не̏ му бла̏го ме̏со.

крмељи̏в, -а, -о *неумивен*. – Крмељи̏во кра̏вче, о̏чи му прекри̏ле дрљи̏не.

кр̏ми несвр. *даје крму стоци*. – Крми̏ га ти по̏честo, па да ви̏диш како̏ расте̏.

крми̏ло с *јасле у којима се крми стока*. – На лива̏ду и̏мало крми̏ло, па се туј о̏вце осо̏ле ма̏лко.

кр̏н, -а, -о *оштећеног рога*. – Би̏је ко кр̏н овљ̏н.

крнда̏к м *крндељ (в.), поломљени или оштећени зуб*. – Нема̏м зу̏би, оста̏л по нећи крнда̏к.

крнде̏љ м **1.** *очепак, обично поломљен зуб*; в. крндак. – Мој̏и зу̏би све̏ крнделј̏и; **2.** *старо стабло воћке поломљених грана*. – Извади̏ ови̏ја крнделј̏и па си посади̏ мла̏де сли̏ве.

кр̏не свр. *нагло крене на неку страну, јурне, гурне*. – Кр̏нули у село̏, ми̏сле де̏ли се нешто̏.

крнти̏ја ж *стара, пропала ствар*. – Од фи̏ћу оста̏ла сљ̏мо крнти̏ја.

кр̏нча м подруг. *особа затупастог носа*. – Они̏ја кр̏нча че ми нешто̏ казу̏је.

кро̏к м *корак*. – Пој̏до̏ два кро̏ка и сопле̏то се.

кро̏кне свр. *коракне, закорачи, крочи*. – Кро̏кни ма̏лко по̏брзо.

кро̏пи несвр. *прска водом, роси, шкропи*. – По̏п кад све̏ти води̏цу о̏н те кро̏пи с босиљак.

кросни̏к м *ексер који пролази кроз спољни део осовине и држи точак кола да не спадне*. – Кросни̏к мо̏ра да је ја̏к, али и да се па̏зи да се не преструже па испа̏дне.

кросно̏ с *вратило на дрвеном ткачком разбоју, постоји предње и задње*. – На једно̏ се кросно̏ нави̏је осно̏ва, а на дру̏го оно̏ј што је изљ̏ткано.

кро̏так, -тка, -тко *миран, благе нарави*. – И̏мам две овчи̏це па мло̏го кро̏тће.

кро̏те несвр. *мирно пасу (о овцама)*. – Кад на̏јду добру̏ трави̏цу, кро̏те у̏баво.

кро̏шња ж *котарица, корпа*. – Доно̏се пу̏ну кро̏шњу кру̏шће.

крпа̏ра ж *простирка од старих крпа*. – Крпа̏ре се ље̏ко чу̏.

крпа̏ри несвр. фиг. *некако се сналази, сиротује*. – Крпа̏рамо колко̏ се мо̏же.

крпе̏ж м фиг. *тежак живот, сиромаштво*. – Крпе̏ж и трпе̏ж и – то̏лко.

крпљак м *крпетина*. – Врљи тај крпљак да га не гледам.

крс м *крст*. – Крс на небо, крс на земљу, крсти, Боже, моје место, где ја спим, да ништа лоше не сним (вечерња молитва једног старца, која се углавном шаљиво доживљавала).

крсник м *хлепчић у облику крста, који стоји на крстачи и на крају подушја се изломи*. – На четерес дна меси се и крсник.

крстато прил. *седење с прекрштеним ногама*. – Наседаше крстато да ручају.

крстача ж *надгробни крст*. – Кад крстача падне ел иструлеје, не тура се нова.

крстен, -а, -о *крштен, онај чије је крштење обављено у цркви*. – Крстен ли си ти, ел неси (прекор неваљалцу).

крстетина ж *крста, доњи део леђа*. – Заболело ме преко крстетину па никако да мане.

крсти[1] мн. *крстоноше, литија*. – Носи крсти по село, уместо д-иде на косидбу.

крсти[2] несвр. **1.** *препиће*. – Кад игра у оро, он сьмо крсти ноће; **2.** *фиг. скита беспослен*.

крстина ж *снопље зденуто у облику крста*. – Последњи снop на крстину зове се поп, он се тура одозгор, на средину. [Снопље се дене: у три, у пет, у десет, у дванаест, шеснаест. Мера саденутог снопља је крстина од 20 снопова. Кад се каже: Нажели смо три крстине, значи да је то 60 снопова. Мера је потребна кад се обрачунава плаћање вршидбе.]

крстоноша м *лице које носи крст у литији*. – Једну годин и ја сьм бил *крстоноша*. [Крстоноша је највећа функција у крстоношама, литијама, летњем опходу поља поводом неког заветованог свеца, а бира се тако што сви момци за то заинтересовани приступе извлачењу коцке. Ко буде извучен, носи крст на челу свечане поворке, а његова кућа меси колач за исту славу идуће године. Верује се да ће те године кућа бити срећна у беријету.]

крти[1] ж *гробна хумка*. – Изнесу једење па поре́де на ону крти́ну.

крти[2] ж *месо без костију, крћињаво месо*. – Добра је крти́на, али месо од коску је по благо.

крти́њак м *хумка земље коју је крћица изровала и избацила*. – Кртињаци по пуну ливаду.

крти́чина ж *рупа коју крћица изрије у земљи*. – Свуде крти́чине, крти́ца сабрала компи́р.

крђеди́на ж **1.** *старудија или покршено дрвље, поломљен зуб*. – Где погледа́ш, свуде крђеди́не; **2.** фиг. *стар човек који много захтева, закерало*. – Крђеди́на, све му не ваља, сьмо закрчује.

кру́г м *кухињска даска у облику круга, пречника око 60 цм, танур*. – На кру́г смо сука́ле о́бђе за ђиба́ницу.

крупа́ ж *нека дечија болест*. – Од суволе́бицу увати́ло дете́ крупу́.

крупни́к м *врста жита*. – И крупни́к су мле́ли кад не́ма до́вољно дру́го.

крушу́м м *врх пушчаног метка, куршум*. – По ра́т смо на мло́го ме́ста наоди́ли ме́ткови, па нећи́ и́мају о́стар крушу́м; Цре́шњице тврде, ко крушуми́.

кр̏чава коса́ ж *в. грчкава коса*. – И́ма кр̏чаву ко́су.

крчи́ несвр. фиг. *закера, негодује*. – Крчи́ ко нећи́ кончова́рник (в).

кр̏чма ж *част, чашћење због неког срећног тренутка*. – А́јдемо на кр̏чму, прода́л те́лци.

кр̏чми несвр. *продаје на мало*. – Има́л је ћерију добру́, ал кр̏чми по ма́лко, прода́ва кад му тре́бу па́ре.

крште́ва несвр. *крсти неког, крштава*. – Крште́вај, по́пе, о́доше о́вце низ бре́г.

кубе́ с *лимена пећ*. – Кубе́ бр̏зо загре́је, ал се бр̏зо и ола́ди.

ку́беџија / **ку́баџија** м *лимар*. – Жа́рко у Сврљи́г је би́л ма́јстор ку́беџија.

куде́ прил. *куда, где*. – Куде́ си?

куде́ља ж *преслица*. – Куде́љу сам си доне́ла дево́јачку.

куде́љћа ж *свитак вуне припремљен за предење*. – Пр̏во се вла́чи сво́јак, па по́сле куде́љћа.

ку́ждрав, -а, -о *кудрав, коврџав*. – Таква́ ра́са на ку́че, па ку́ждраво.

ку́жља несвр. *нагло излази група људи која се убрзано креће*. – Од ра́но ју́тро ку́жљају за Сврљи́г, на ва́шар.

ку́жне свр. *јурне, побегне*. – Чи́м га ви́ди, о́н ку́жне (о плашљивом псу).

кука́ља ж *штап за поштапање са савијеним рукохватом*. – Де́да је има́л и кука́љу кад негде́ по́јде.

ку́кла ж *лутка*. – Ба́ба ми је праји́ла ку́клу од кр̏пице.

ку́кљи несвр. *препиће*. – Кад и́гра о́н све́ ку́кљи но́ђе; Ку́кљиш, ку́кљиш и рука́в гото́в.

кукљи́ц м *завежљај, врста чвора на канапу*. – Испа́де ми кукљи́ц (испустила бод у плетењу). У изр. **на кукљи́ц** *начин везивања канапа*. – Мо́ж га вр̏жеш на кукљи́ц (на потезање), а мо́ж и на заузле́м; Врза́л га (конопац) заузле́м, не мо́ж га одвр̏жеш, а кад је на кукљи́ц, сѣмо поте́гљиш и оно́ се одвр̏же.

кукви́ја ж *сова, кукумавка (в.)*. – Кукви́ја се но́чу ја́вља.

кукума́вка ж *в. кукувија, фиг. човек који се стално жали на нешто*. – Опра́ј се на ра́боту, немо́ј си кукума́вка.

кукуре́г м *кукурек*. – С кукуре́г затрављу́јемо у́во кад се овца́ разболи́.

кула́к м *издубљена (у греди) или ископана (у камену) рупа где упадне клинасто засечен завршетак вертикалног дирека и тако се углављује*. – Иско́па се кула́к па у ње́га упа́дне дире́к да је по́чврсто.

кула́стра ж *прво млеко после телењa, јагњења и др.* – Кула́стра је жута́ и то́ј не једе́мо.

кули́за ж/м *преврљивац, улизица*. – Кули́за, не́ма ре́ч у ње́га.

кулу́к м *опште, заједнички рад на нивоу села*. – Сва́ка ку́ћа и́ма по три́ на́днице кулу́к, и по́сле по једна́ за сва́ку му́шку гла́ву спо́собну.

кулундриса́л, -а, -о *преморен*. – Погле́ колко́ је кулундриса́ла.

кулунџи́ја м *кујунџија*. – Пр̀стење су продава́ли кулунџи́је чѣ́к из Ко́сово.

кулуча́р м *радник без надокнаде*. – Би́л је кулуча́р, па ако му нећи́ нешто́ даде́, до́бро је, а ако не́, оно́ сѣ́мо за ле́бац.

кулу́чи несвр. *ради без надокнаде*. – Кулу́чи за рану́ и опѣ́нци.

ку́ља несвр. *јури, снажно тече*. – Низ До́л вода́ сѣ́мо ку́ља.

куми́ца ж *кума*. – Куми́ца је ста́ра, а куми́чка мла́да. [У Бучуму је кумство старо и вишегенерацијско. Кум је најпоштованија улога у роду. Видео сам да старији љубе руку куму, али и кумовом унуку који им је дошао у госте, иначе није обичај да кумови један другом иду на славу (због могућности спора, неке непријатности и сл.), а тако и не купују један од другога, нити продају један другоме. У Алексиначкој Морави кум је онај ко крштава или венчава, а онај ко прима име је *кума́шин*. У овом случају: у Бучуму *куми́ца* је кума старије генерације (није хипокористик), а *куми́чка* од млађе генерације, без обзира на године. Сама реч *ку́ма* делује као нова, дошла из града, и није у употреби.]

ку́ња несвр. *болује, не осећа се добро*. – Два́-три дѣ́на сѣ́мо ку́ња.

ку́п м *гомила, обично у изр.* **на ку́п** *скупно, заједно*. – Сми́тамо жи́то на ку́п, на вра́, па га по́сле ве́јемо.

купиња́к м пеј. аугм. *купиње лозе, тле обрасло купином, запуштено земљиште прекривено купином*. – Од ова́ј купиња́к не мо́ж да ува́тиш жи́то (у жетви).

купо́винка ж хип. *купљена роба, обично јестиве посиснице*. – На гро́бишта но́сим купо́винку, бомбо́не, наполита́нће и свечу́.

купува́ње с *куповина*. – Од скупочу́ смањи́ли смо купува́ње.

купѣ́чћи, -чка, -чко *куповно*. – Не́че да но́си пле́тено, тканó, све́ о́че да јо је купѣ́чко.

ку́ре с шаљ. *малишан*. – А́јде, ку́ре, почу́вај ми ма́лко бици́клу.

курја́чћи прил. *који се односи на курјака*. – Како́ га о́н курја́чћи по́гледа, ко да че да га да́ви.

ку̏рчи се несвр. *прави се важан*. – Сѣмо нека се о̏н ку̏рчи, и̏ма када̀ че и да попи̏зди.

ку̏с, -а̀, -о̀ *без репа (пас и др.); фиг. свакојака збиршчина*. – Сабра̀ло се кусо̀ и репа̀то.

ку̏са несв. *узима храну кашиком*. – С ложи̏цу ку̏са, ал јо̀ш н-у̏ме да ју држи̏ (о детету).

куса̀ло с *део кашике за захватање хране, куваног јела*. – С куса̀ло га закусу̏је, с држа̀ље му о̀чи ва̀ди.

куса̀ње с *узимање хране кашиком*. – У куса̀ње се сѣв ушврца.

кску̏н м *подрепник, подгњњак, дрво на задњим ногама магарца, које држи самар, ждрепчаник*. – Мага̀рету дрвен кску̏н, а на коња̀ ко̀жени.

ку̏та несвр. *крије, сакрива*. – Кута̀ли смо ма̀з и жи̏то да не однесѐ во̀јска.

ку̏та се несвр. **1.** *скрива се*. – Зми̏је се ку̏тају по шупљи̏не, по зидури̏не; **2.** *крије се у игри кутање (в)*. – Једѣн жми̏, а сви̏ се ку̏тамо, па кад она̀ј избро̀ји колко̀ трѐбе, о̀н ни тра̀жи.

ку̏тал м *кутлица – посудица за захватање брашна*. – Воденича̀р узи̏ма по два ку̏тла ујѣм.

кута̀ње с *игра сакривања, жмурке*. – Мло̀го смо се игра̀ли на кута̀ње.

кутла̀јћа ж *в. котлајћа*. – Оста̀јиш кутла̀јћу на̀зем, кад да ру̏чаш, оно̀ у њу̏ нарипа̀ле сва̀какве бу̏бе.

ку̏тлес, -та, -то *који је у облику кутлаче*. – Лопа̀та му прѐвише ку̏тлеста, трѐбе да се шчу̏ка, да се испра̀ји.

ку̏тлица ж *канија за косачки брус*. – Има̀ли смо ку̏тлицу, па се привр̀же за по̀вас.

ку̏ћа ж *просторија са отвореним огњиштем за печење хлеба и кување хране*. – У ку̏ћу ва̀римо и печѐмо, а једѐмо у голѐму ку̏ћу. [Оно што има карактер зграде: *ку̏ћа*, па *и̏жа*, па *плѐвња, би̏на, леви̏на, ста̀сина* (ове три не припдају Бучуму), *коли̏ба, коша̀ра, пова̀та, а̀мбар, ко̀чина, кокоша̀рник, му̏шило, стра̀ч*... а онда: *ку̏ћица, кући̏че, кућѐрка, кућѐрак, кућѐри̏на, кућѐтерина*, па... све то: *згра̀де*, имају своје место у људском, углавном сеоском животу и поимању, и нема забуне око тога шта коме припада, шта чему служи.]

ку̏ћа на ла̀кат / **ку̏ћа на ула̀му** *назив за тип куће по облику*. – Ку̏ћа му на Г. [Мештани су, како где, такву кућу касније звали: *кућа на ге (Г)*, или *кућа на ел (L)*. У Раденковцу, чусмо да је то *кућа на улом.* А то дође од залома, свакако.]

кућѐш м *стара, оронула кућа*. – Мо̀ра да сру̏шимо овај кућѐш, па да пра̀јимо но̀ву ку̏ћу.

куће̏ван, -вна, -вно *кућни*. – Што је куће̏вно, оно̏ у ку̏ћу тре̏бе, а не̏ за у село̏.

ку̏цо *узв. за дозивање пса*. – Е̏ла, ку̏цо, ку̏цо, ку̏цо, куде̏ и̏деш, дојди̏ ова̏м.

ку̏че с *пас, псето*. – Ку̏че и̏де по оно̏га који га ра̏ни.

кучља̏к м *оронуо, ружан пас*. – Ова̏ј кучља̏к ви̏ше не̏ за чува̏ње.

куша̏к м *прековка, летва или даска која се кује преко дасака, летви, тараба, да их повеже*. – Ми̏ дно̏ на кана̏те зове̏мо душаме̏, а ово̏ј што је зако̏вано по̏преко на душаме̏, то̏ј је куша̏к.

кьбли несвр. *вуче, ради на тешком послу*. – Кьбли дьн-и̏здьн.

кьбли се несвр. *једе пуно па прави стомак*. – Кьбли се од ло̏шу рану̏, како теле̏ кад једе̏ сьмо сла̏мицу.

кьд прил. *кад, када*. – Кьд да до̏јде, оно̏ му се покваре ко̏ла.

кьквȍ / **кво̏** упитна зам. *шта*. – Кьквȍ и̏ма код ва̏с; Кво̏ се ово̏ј на̏прави.

кько̏ / **ко** везн. – Пи̏је кько лу̏д; И̏де ко ко̏њ, сьмо штра̏па.

кькьв, -ква̏, -кво̏ зам. *в. какав*. – Кькьв си то̏ј чове̏к.

кьв, ква̏, кво̏ зам. (скраћено од **кькьв**) *в. какав, кькьв*. – Кви̏ су ово̏ј опьнци пред вра̏та.

кьм / **кам** према. – Зада̏де се о̏блак, па о̏тиде кьм Лу̏кову**.**

кьмкада прил. *још од кад(а)*. – Још кьмкада су се они̏ растури̏ли.

кьсветан, -тна, -тно *способан, у снази*. – Мло̏го сьм ја̏ кьсветна кад не мо̏гу ни да се обу̏јем.

кьшка несвр. *дирка јагње у корену репа и подстиче на сисање*. – Кьшкај ја̏гње да ви̏диш како̏ верти̏ ре̏п; Кад не̏че да си̏са, ми̏ га кьшкамо.

кьшка се несвр. *маже се, прља се блатом*. – Не̏-зна да се па̏зи па се кьшка у бла̏то.

кьшкав, -а, -о *прљав, умазан*. – Је л сте виде̏ли по̏ кьшкаво дете̏ од на̏шево.

Л

ла̏бав, -а, -о *слаб, незатегнут, несигуран*. – Ла̏баво вр̏зана др̏ва и иску̏боше се.

ла̏баво прил. у изр. **нема ла̏баво** *нема попуштања, храбро напред*. – Уве̏доше н у ре̏д, не̏ма ла̏баво.

лабади̏на ж *двороге виле за трње или снопље*. – И̏мамо две-три лабади̏не, за сва̏кога.

ла̏бне свр. *попусти*. – Не теја̏ ова̏ј мр̏злица да ла̏бне ма̏ло.

ла̏брња ж *доњи део лица, њушка, усне*. – Кад те уда̏рим, чу ти потро̏шим ла̏брње.

ла́в м *в. вуђум*. – Кад се по девојћу пронесе́ ла́в проза село́, те́шко њо́ј.

ла́вне свр. *залаје*. – Ла́вну ку́че и ја́ искочи́ на́поље.

лагари́јес, -та, -то *лакши, слабији од потребног*. – Ко́ла ни лагари́јеста, не мо́же то́лко да во́зе.

ла́д м *хлад*. – Ле́ти ла́д, зи́ми гла́д.

ла́давина / **ладови́на** ж *хладовина, хлад*; в. ладовина. – Ло́зје ни у ладави́ну, па ни́кад не узре́је; Но́си грби́ну у ладови́ну.

ла́дне свр. *захлади мало*. – Добро́ би било́ да ла́дне ма́ло (о летњем сунцу, припеци).

ла́дник м *вењак, сеница*. – Ла́дник за о́вце у трља́к покри́јен сас гра́ње.

ладњи́кав, -а, -о *прохладан*. – Гре́је сл́нце, ама ладњи́каво.

ладу́је несвр. *седи у хладовини, бацавцише (не ради ништа)*. – Ко́ј ладу́је, та́ј гладу́је.

лажо́вка ж *врста цуцле*. – Ту́риш му (детету) лажо́вку у у́ста и оно́ се уми́ри.

ла́зарка ж *лазаркиња, учесница обичаја лазарица*. – Ла́зарће по́јду по село́ па пој́у пред сва́ку ку́ћу.

ла́зи несвр. *пузи*. – Дете́ по́чне да ла́зи, па се поди́за на коле́нца да прооди.

ла́зибуба ж *ухолажа (?)*. – Ла́зибуба и на чове́ка и́де.

лајно́ с *говеђа балега*. – Збирамо ла́јна па с њи́ ома́жемо тр́мће.

ла́кат м *мера за дужину (дужина руке до лакта), користе је ткаље*. – Једва́ изьче́м два ла́кта на́-дан.

ла́мка несвр. *устима хвата јаје које је окачено о таваницу, у обичају Поклада*. – Јајце́ ли́да, а ми́ га с у́ста ла́мкамо ко́ј че га ува́ти.

ла́ндра несвр. *скита (о псу)*. – Невр́зано ку́че ла́ндра куде́ си о́че.

ла́ни прил. *лане, прошле године*. – Ла́ни смо трипу́т коси́ли де́телину.

ла́нсћи, -ска, -ско *прошлогодишњи, лански*. – У́век се тра́жи јучерѣшњи дѣн и ла́нска го́дина.

ла́павица ж *падавина од кише и снега, мокреж*. – Не иди́ по ла́павицу, све́ и́ма да те умо́кри.

лапо́в м *лопов*. – Од лапо́ви мо́ра да се ва́рдиш.

ла́рма[1] ж *фризура, начин чешљања косе*. – Зализа́ла ла́рму на чело́.

ла́рма[2] ж *вика, бука, галама*. – Не пра́јте то́лку ла́рму, це љу́те комши́је.

ла́рмација м *букач, викач*. – Још у шко́лу је би́л ла́рмација.

ла́совка ж *бритва (в.) чије су корице, које су иначе од рога, оковане жутим, месинганим лимом; фиг. лепотица*; в. беско́рка. – Проји́де бри́тва ла́совка.

ласта́р м *летораст, изданак*. – Кад изби́ју ласта́ри (на црвеној врби), сече́мо ји за коше́ви.

ласти́на ж *кости̑р грозда, исто што̑ и гроздина, дрождина*. – На ласти́ну су зр̑на кад је сасве̑ зр̑на, а кад је сму̑љано, зове се дрожди́на.

ластре́ње с *сечење гране са зеленим лишћем ради лисника*. – У ластре́ње шу̑му мо̑ра мло̑го да се па̑зиш.

ла́стри несвр. *креше шуму за лисник (в.)*. – Ла́стри се, па кад се сасу̑ши, во̑зи се, тѣ̑кми и де̑не ли́сник.

ла́чан, -чна, -чно *халапљив, похлепан, грамзив*. – Ла́чан је ко нека̑ свиња̑.

ле́б м *хлеб*. – У сва̑ћи ра̑т ле́б је по̑бедник.

леба́рник м *место где се чува хлеб*. – Леба́рник је у сьндѣ̑к с бра̑шно.

ле́бац м хип. *хлеб*. – Сьмо ле́бац и води́цу да и́маш, па̑ и́ма да оста̑неш жи́в.

лебе́ди[1] несвр. *иде споро и гегајући се*. – Ене̑ га, једва̑ лебе́ди уз бр̑до.

лебе́ди[2] несвр. *улагује се некоме*. – Лебе́ди га да му нешто̑ помо̑гне.

ле́гало с *лежај, кревет, постеља, легло*. – О̑н је то̑лко па̑жљив да мо̑же да уби́је за̑јка на ле́гало.

леди́на ж *њива која се не обрађује више година*. – Од њи́ву се напрајила леди́на, да пасу̑ о̑вце.

лежечѣ́ прил. *лежећи*. – Кад би могло̑ и је̑л би лежечѣ́.

ле́зи се несвр. *непристојно се смешка*. – Ле́зи се једноме̑, дру̑гоме у лице̑.

ле́кне се свр. *оде, склони се негде, макне се*. – Ле́кни се одо̑тле, че изгори́ш; Што̑ се не ле́кнеш некуде̑, да ми сьвне у̑-главу.

леко́ше се свр. пеј. *отиде, лекне се*. – Што̑ се не леко́ше некуде̑ него ми насми́та це̑л дѣ̑н.

леку́је несвр. *лечи*. – Бо̑рко је лекува̑л с тра̑вће.

леку́је се несвр. *лечи се, исцељује се*. – Леку́је се у ба̑њу.

ле́ле *речца за чуђење и изненађење*. – Ле́ле, ма̑јће, што би́ ово̑ј.

лелеја̑ње с *лелујање, виорење, заношење*. – У лелеја̑ње гра̑ња у̑вати кри́ло и стро̑ши ста̑кло на пе́нџер.

леле́је се несвр. *лелуја се, лепрша се, виори се*. – Чи́м се прање̑ осу̑ши, оно̑ по̑чне да се леле́је.

леле́јћа ж *тиква, чаша; врста тикве која се користи за захватање воде, или за ношење воде при раду у пољу*. – И́мамо леле́јће по величи́ну.

ле́лће узв. *јао*; в. леле. – Ле́лће, Бо̑шће, што̑ ме не умо̑риш.

ле́мез м *грана која је стављена преко пласта да ветар не однесе сено*. – Кад се се̑но зде̑не, ту̑ре му се ле́мези.

ле́ндур м пеј. *лењивац*. – И́мам си и ја̑ таквȏга ле́ндура.

лењи́вка ж *лења пита*. – Лењи́вка мо̑же и с две о̑бће, па у среди́ну ту̑раш какво̑ ми́слиш.

лењи́вко м шаљ. *нерадник, лењивац*. – А̏јде, лењи́вко, ди́ш се, ле́њи, Бо́г сре́ћу де́ли.

лењчу́га ж/м *лењшшина*. – Лењчу́га ни́где не́ оми́љена.

ле́п м *слој сасушеног блаша на зиду од кованица*. – Ћи́ша оби́ла са́в ле́п од ду́вари.

ле́пи (кућу) несвр. *наноси блашо на зидове и маже кућу*. – Ми́ вре́вимо ма́же, али и́ма и да ле́пи, да ту́ра ле́п; Да по́јдеш ју́тре да ле́пимо ку́ћу, на зајѣ̑м.

ле́са ж *дрвена кашија од ūруће или шараба*. – Ле́су ту́рамо и на пло́т.

ле́са камењáрка *ж дрвена ūлашформа за ūревоз камена*. – Позајми́л сам ле́су камењáрку ју́тре да прево́зимо ка́мен из ма́јден; в. камењарка.

ле́тоска прил. *лешос, овог леша*. – Ле́тоска се не огреја́мо, сѣ̑мо ћи́ша па ћи́ша.

ле́ца се несвр. *склања се, ūомера се*. – Леца́јте се одо́тле, до́ста сте седе́ли.

ле́ча ж *сочиво*. – У́век смо сади́ли и ле́чу, она́ мо́же по́сна да се ва́ри.

лечеви́ње с *сшручје сочива*. – Лечеви́ње бо́ље једе́ сто́ка од пасуљи́ште, по́ је ме́ко.

леши́ца ж *мала леха*. – Да мо́гу две́ леши́це лу́к да поса́дим, за ме́н до́ста.

ле́шњак м *лешник*. – Ле́шњаци сѣ̑мо ди́вљи, несу́ са́дени.

лешти́је се несвр. *сија се, ūресијава се*. в. льштије се. – Намаза́ла но́кти, па јо се лешти́ју.

ли́ба несвр. *брзо куса шечну храну*. – Ли́бај, ли́бај и и́скуса пани́цу.

ли́да несвр. *ландара, клаши се, мрда, њише се*. – Одсе́кли му но́гу па ли́да она́ј тумарѣ̑ц.

ли́дне свр. *одлеши, одскочи, изгуби се*. – Ли́дну ми од па́мет.

ли́за ж *улизица*. – Добра́ је ли́за, у́ме она́ то́ј.

ли́јав, -а, -о *крив (о дрвешу или дасци)*. – Ли́јава мо́тка.

лија́ндер м *цвеће олеандер*. – Кад о́че да га отру́је, она́ ка́же: Да ти сва́рим ча́ј од лија́ндер.

лимѣ̑ц м *врсша жиша сличног ūшеници, крūник*. – Некада́ смо и лимѣ̑ц сеја́ли, али смо изгуби́ли се́ме.

ли́нsа се несвр. *углађује се, гладн косу*. – Ли́нsа се, че д-и́де неку́де.

ли́нда несвр. *удара, млаши, облеће*. – Ли́нда по сли́ве и све́ ји о́бува.

ли́ндра[1] несвр. *скиша се*; в. линдри. – Ли́ндрају од село́ на село́.

ли́ндра[2] ж *скишачина*. – Дојде́ ли́ндра, огладне́ла је (о кучету).

ли́ндрав, -а, -о *неозбиљно ūонашање и облачење*. – Не́ма да се прите́гне, него све́ ли́ндраво.

ли́ндри несвр. *скиша*. – А̏јде, ли́ндри, да ти не пропа́дне.

липа́к м *липова шума*. – Липа́к се размирисо́л па не мо́ж да про́јдеш од че̏ле.

липса́ч м *липсавање*. – Кад до́јде липса́ч, помо́ри све коко́шће.

липсо́тина ж *оно што је угинуло, липсало (о животињи), или што је изнемогло до липсавања*. – Кра́ва оста́де пра́ва липсо́тина.

липсу́је несвр. *липсава*. – Липсу́је два-три дѣ̏на, ал јо́ш жи́во (о кучету.

ли́пше свр. *угине (о животињи)*. – Кад ли́пше сто́ка, закопу́је се.

ли́с, -а́, -о́ *бела шара на животињи или човеку, прамен косе или вуне друге боје*. – Сѣ̏г се тека́ ва́рбају, али она́ си лиса́ од кра́ј.

лиси́це ж плт. *део на запрежним колима којим се задњишта кола везују за срченицу (в.)*. – Лиси́це и срчени́цу спа́ја за́врња. [Чули смо да се у неким сврљишким селима зову *сврaкуље*, али не у Бучуму.]

лисича́р(к)а ж *врста печурке*. – Лисича́ре и врга́њи се сѣ̏г беру́.

лиси́чко м *лисав*. – Лиси́ца же̏нско, а лиси́чко му́шко.

ли́ска ж *лист*. – Једну́ ли́ску ту́риш у пасу́љ (ђоз, в.) и о́н замири́ше.

ли́скав[1], -а, -о *замазан, заглађен*. – Ли́скава коса́ па се сѣ̏мо лешти́је.

ли́скав[2], -а, -о *ласциван, мазан, гладак*. в. лискаво име.

ли́скаво и́ме *хипокористично име* [Црква некад није дозвољавала лискава имена, дакле, не може Јова или Јовица већ Јован; мада има више презимена од хипокористичних имена: Јовић (и Јовановић), Арсић, Ђокић, Динић, Живић, Илић... Онда, или су крштавана и ова типа: Мита (Митић), Неша (Нешић), или су крштавана Димитрије, Никола..., а презимена формирана од хипокористика.]. – Ни́кој не зна́л да не̏ Пе̏рица на ли́скаво и́ме кр̏штен Пе̏тар Драги́ћевић.

ли́сковача ж *лисковина (в.), обрштена грана лисника*. – Су́ве ли́сковаче добре̏ да се поткладе̏ о́гањ.

ли́сковина ж *в. лисковача*. – Од шу́му си ли́сковине, а од кру́пно се̏но огри́зине.

ли́сник м *посечена, осушена и зденута шума за исхрану оваца преко зиме*. – Ли́сник мо́же да се де̏не и у ра́соваcто дрво́.

ли́тка ж *једноставна чорба*. – Од ли́тку се бр̏зо огладне̏је.

ли́ткало с *трчкарало, немирно дете*. – Ли́да ко ли́ткало, не седи́ на ми́р.

ли́тне свр. *полети, летне*. – Ти́че те не че̏ка, него ли́тне и одлети́.

лито́ ткање̏ с *једноставно платно без шара*. – Лито́ ткање̏ се бр̏зо че̏.

ли́чан, -чна, -чно *наочит, леп, изгледан*. – Е̏м је ли́чан, е̏м га љу́ба ли́чи. (нар. п.)

лове̏ње с *лов*. – Лове̏ње с ће̏рови сѣ̏мо не̏дељом.

ловци́ја м *ловац*. – Ла́зићи су били́ ловци́је.

ложи́ца ж *кашика*. – С др̏вене ложи́це се ода́вна је̏ло.

ложи́чњак м *кутија у којој се чува прибор за јело*. – На ду́вар зака́чен ложи́чњак, а до њега солени́ца.

лози́на ж зб. *посечена винова лоза*. – Лози́ну чу́вамо за пече́ње кад до́јде сла́ва.

лозја́нска ру́жа ж *перуника, ирис*. – У сва́ко ло́зје била́ лозја́нска ру́жа, али ми́ смо ју зва́ли перуни́ка.

ло́зје с *виноград*. – Сва́ка ку́ћа има́ла је ло́зје, за ко́мку и за не да́ј Бо́же.

ло́ка несвр. *лоче*. – Ку́че кад по́чне да ло́ка, не да́ва да му при́јдеш.

ло́м и гро́м изр. *русвај*. – Сабра́ла се дечи́ја па ло́м и гро́м попрајише по со́бу.

ло́мка несвр. хип. *крши насито*. – Ло́мка си дрвца́ за по́тпалу.

ло́мот м *галама*. – Чу́је се не́ћи ло́мот, ал не разби́ра се.

ломо́ти несвр. *прича много и брзо, брбља*. – Ломо́ти нешто́ ал му вре́ва не́јасна.

ло́нца се несвр. *губи време, скита*. – Ло́нца се и ју́тром и ве́чером, а дѣ́њу спи́.

лонца́ње с *скитање, беспосличарење*. – Све́ остаре́ло па не́ма лонца́ње по село́.

лука́рник м *простор где се утрапи празилук*. – Лука́рник тре́бе да је ус ку́ћу, да се не и́де по сне́г за лу́к.

лукови́ње с *љуске од лука*. – У лукови́ње чи́нимо пера́шће.

лула́ ж *цев која иде од казана кроз кацу с водом и претвара пару у ракију*. – Добра́ је, прошла́ је проз лулу́ (о ракији).

лу́нsa (се) несвр. *скитара*. – Лу́нsa се од село́ на село́; Та́ј не рабо́ти ни́шта, сѣ́мо се лу́нsa.

лу́њав, -а, -о *пегав по лицу*. – Сво́ му лице́ лу́њаво.

лупе́ње с *љуштење, комишање кукуруза*. – Кад свезе́мо мому́рзу, комши́је издо́де на лупе́ње.

лу́пи несвр. *љушти*. – Лу́пи компири́ за вече́ру.

лу́пка ж *љуска кромпира*. – Лу́пће од компи́р и́мају кли́цу и ако се ту́ре у зе́мљу, оне́ ни́кну.

лу́ра несвр. *скита безазорно*. – Што се, штро́кна, не опе́ре, него лу́ра успу́т-ниспу́т; Лу́рају преко жи́то, ко да је лива́да.

лу́чи несвр. *одваја своје овце од туђих*. – У́вечер се о́вце лу́че са́ме и и́ду на сво́ј до́м.

льжа́ ж *лаж*. – Такву́ льжу́ још несѣ́м чу́л.

ль́же несвр. *лаже*. – Ль́же чи́м зи́не.

ль́жља м *човек који забавља сватове*. – То́вила су зва́ли по сва́дбе за ль́жљу.

љжо́в м *лажов*. – И над љжо́ва и́ма љжо́в.

ље́к, -а, -о *лак, лаган*. – Осуши́ли се оре́си па сѣг ле́ћи.

ље́кне свр. *лакне*. – Ле́кну ми ме́лко на ду́шу.

ље́кчек, -чка, -чко *прилично лак, лаган*. – Облечи́ нешто́ ле́кчко, сѣг же́га.

ље́нsa несвр. *скита, лута, лунsa*. – Ле́нsa не́престајно.

ље́сан, -сна, -сно *лак, пригодан, није тежак*. – Ле́сан му би́л зада́так, ал се збуни́л.

ље́ска несвр. *глача*. – Еве́ га ова́м, ле́ска ци́пиле д-и́де на о́ро.

ље́ска се несвр. *сија се, пресијава се*. – Ле́скају му се о́прана ко́ла.

ље́скавка ж *шљокица, перла*. – Ма́раме опши́јене сѣс ле́скавће.

ље́скавац м *једна коровска биљка у житу*. – Ле́скавац је грао́р, ал несѣм си́гуран.

ље́сно прил. *лако, без муке*. – Овде́ ле́сно прође́мо.

ље́цка несвр. *штуца*. – Кад се упла́ши, по́чне да ле́цка.

ље́шти́је се несвр. *в. лештије се*. – Ле́шти́је се нешто́ у тра́ву.

Ље

ље́га ж *клевета*. – Не ва́ља да ту́ра ље́гу на дру́гога.

ље́па несвр. *набацује житку масу (блато или боју) на зид зграде*. – Не́ма ту́ј ма́јстор, него ље́па па како́ испа́дне.

ље́пне свр. *удари шаком, тресне*. – Ље́пну му шама́рчину ко ша́ка.

ље́ига ж *бала*. – Течу́ му ље́ће на у́ста.

ље́ига́в,[1] -а, -о фиг. *несигуран, превртљив, полтрон, послушник*. – Ље́ига́в је то́ј чове́к.

ље́ига́в,[1] -а, -о *клизав*. – Пу́т ље́ига́в па се не изла́зи.

ље́ига́вче с *в. заптаљче*. – На дете́ вр́жемо ље́ига́вче на́-груди.

ље́изга́вица ж *клизавица*. – На љизгавицу ста́р чове́к да седи́ до́м.

ље́изга́во прил. *клизаво*. – На басама́ци све́ ледо́ч, сне́г па ље́изга́во.

ље́изго́ч м *клизавица*. – И́де по љизго́ч, па ме стра́ да се не потро́ши.

ље́ља́к[1] м *јоргован*. – Ље́ља́к цавти́ у ма́ј ме́сец.

ље́ља́к[2] м *слепи миш*. – Ље́ља́к живи́ по по́друми, по пећи́не, зака́чи се с ножи́це на греду́ па виси́.

ље́ља се несвр. *гужва се (мекана тканина)*. – Ова́ј ми се су́кња мло́го ље́ља.

ље́па́вина ж *лапавица, влажан снег*. – Па́да нека ље́па́вина па мо́кри.

ље́пша м пејс. *неуредна особа, замазанко*. – Развле́кло но́ће, рашири́ло панталоне, па се напраји́ло на ље́пшу.

љо́сак м *пљусак кише*. – Кад у́дари не́ћи љо́сак, и то́ј оседа́нпут.

љо́ска несвр. *удара некога шаком*. – Љо́ска га, ал поље́к, а о́н (дете) се смеје́.

љо́сне свр. *падне, тресне*. – Љо́сну на́зем ко́лко је дл́г.

љо́цка се несвр. *кваси се беспотребно и безобзирно*. – Изла́зете из бла́то, не љо́цкајте се; Чим се ди́гне, она́ на чешми́цу и сѣ́мо се љо́цка.

љу́бен м *један од славских колача, хлепчић који за време славе стоји на столу*. – Кад го́с до́јде, прекр̀сти се, цу́кне љу́бен и тѣ́г се поздра́вља с домаћи́на и сре́ћи му сла́ву.

љу́ђи мн. *људи*. – Ни́кад неје́ како љу́ђи.

љуља́шка ж *конопац везан о неку чврсту грану, па се момци и девојке о неком пролећном празнику љуљају*. – Љуља́шку су врзува́ли на оре́ј.

љу́љне свр. *јако удари*. – Кад љу́љну једна ћи́ша, па поте́че по́водња.

љу́љћа ж *комад платна с траковима у којем се носи дете привезано на леђима, или у којем спава кад је у кући*. – До́м смо има́ли пр̀тену љу́љћу, ал кад се не́где по́јде, она́ је у́бава, шарена́.

љу́ска несвр. *љушти, ослобађа од љуске*. – Ма́ти ова́м љу́ска оре́си.

љу́скавица ж *врста ситне беле шљиве*. – Љу́скавица бла́га за је́дење, про́ћисална.

љу́сне свр. *пукне махуна и испадне зрно-плод, фиг. пукне од муке*. – О́н се љу́сну на о́дар, па да у́мре.

љу́спа ж *љуска*. – Јајце́ и́ма љу́спу, ел љуспи́ну.

љуспи́на ж *љуска, кора кромпира*. – Љуспи́не не вр̀љам у о́гањ.

љута́вина ж *ситан снег који избија из магле када је веома хладно*. – Љута́вина па́да како игли́це.

љутени́ца ж *салата од лука и паприке, претрница (в.), трканица (в.)*. – Љутени́цу једе́мо с ле́б, а ко́ј и́ма, о́н уз пече́ње.

љутни́ нсвр. *помало је љутог укуса*. – Ова́ј ми чорба́ ма́лко љутни́.

љу́цћи прил. *људски, уредно, како треба, хумано*. – Работи́ љу́цћи па се на́дај за добро́.

М

ма́ м мн. ма́ови; *мах*; у изр. **на ма́ови** *повремено*. – Ћи́ша на ма́ови, па сл̀нце по њу́.

ма́а несвр. *маше, преде крупним замасима руку*. – Маа́ли смо ма́ње за чр̀ђе не́ на врете́но не́го на ви́тће.

мага́рица ж *велики (магарећи) кашаљ*. – Кашља́ла сам мага́рицу ви́шепут.

ма́з м *маст*. – Ма́з је од слани́ну, а не́ од ло́ј.

ма́зан, -зна, -зно **1.** *гладак, лукав*; **2.** *лицемеран*. – Од како́ је саслуша́ван, поста́л је мло́го ма́зан.

мазга́ ж *сок исӣод коре дрвеӣа у ӣролеће*. – Кад врба́ пу́шти мазгу́, прајӣли смо пиштогаљӣ.

ма́зне свр. **1.** *удари*; **2.** *украде*. – Кад нешто́ вӣди, ма́зне га зачљс.

ма́зни несвр. *глади*. – Косӣица ӣма две ру́ће и слу́жи да се ма́зне држа́ља.

ма́зни се несвр. *мази се, глади се*. – Во́ли да се ма́зни по гла́ву (о беби).

маӣ́ја ж *коса греда на ивици крова*. – Маӣ́ја нале́га на венча́ницу.

маја́ м *маӣеријал за сирење млека*. – Мају́ купу́јемо, а сӣриште смо прајӣли и са́ми.

маја́ње с *губљење времена, скиӣање, луӣање*. – Це́л дљн маја́ње за нӣшта.

ма́јден м *каменолом*. – У тијо́вачко је има́ло ма́јден за до́бар ка́мен.

ма́је се несвр. *задржава се, ради нешӣо неӣоӣребно, сӣоредно*. – Женӣ се, не ма́ј се.

мајка́на ж *ћерка која много личи на мајку, али и женски ӣодмладак сӣоке који има особине мајке*; в. мајћуша. – Кад ју погле́даш, пра́ва мајка́на.

мајсторӣ́ја зб. *занаӣски ӣроизводи*. – Кад о́н изнесе́ мајсторӣ́ју на пӣ́јац, љу́ди се сја́те око́л ње́г.

мајсторису́је несвр. *в. мајсӣориште*. – Мајсторису́је по тимо́чката се́ла.

мајсторӣ́ше несвр. *обавља мајсӣорске ӣослове*. – Ова́м бра́т нешто мајсторӣ́ше.

мајсторлљк м *мајсӣорлук*; в. мајсторштина. – Ӣ́ма си зна́ње, ал ӣ́ма и мајсторлљк, несљм зна́воран, него ве́ш; О́н се залӣ́ма с мајсторлљк.

мајсторштӣ́на ж *вешӣина обављања занаӣских ӣослова; вешӣина у сӣручном раду*. – За све́ по́ бо́ље урабо́тено, тре́бе нека мајсторштӣ́на; Овӣ́ја гр̏нци болу́ју од мајсторштӣ́ну (ирон. слабе су израде, немајсторски).

ма́јћа ж *мајка*. – Проклѐта ма́јћа за све́ да одболу́је.

мајћу́ша ж *в. мајкана*. – Пра́ва је мајћу́ша.

маклѐн м *врсӣа дрвеӣа*. – Маклѐн смо се́кли за чинӣ́лку.

ма́кља несвр. *ӣуче*. – Ма́кљају се по́часто.

ма́кне свр. *ӣомери, вуче, носи, сеца*. – Ма́кне га, ал о́н се са́м повр̏не.

ма́л м *беријеӣ, имање*. – Ма́л тра́жи ра́боту.

малѐје несвр. *ӣосӣаје мањи*. – Прошла́ по́водња, вода́ малѐје.

малѐцак, -цка, -цко / **мљлѐцак** *веома мали*. – Малѐцак па се зајуру́је по дру́гу дѐцу.

малѐчљк, -чка, -чко *мајушан, веома мали*; уп. мљлечљк. – Малѐчљк па сла́б.

ма́ли несвр. *смањује*; в. малеје. – Немо́ј ми ма́лиш сӣ́рење, ле́б а́ко чеш.

ма́ли крава́ј м *ӣрва ӣосеӣа ӣородиљи, са госӣима*. – Прајӣли смо ма́ли крава́ј, а големӣ чемо на кр̏штење.

ма́лкачко прил. *сасвим мало, малкице*. – Да́ј и ме́н ма́лкачко сирењи́це.

ма́лко прил. *в. мало* [Имамо утисак да се мало користи кад је у питању време трајања неке радње, а малко кад је у питању количина нечега.]. – Ма́лко смо наврли́ па смо мора́ли теле́ да продаде́мо за жи́то; Ма́лко му по́ла ле́б.

малкосве́тник м *тврдица коме је све мало, грца, згрца*. – Малкосве́тник отима́ч, коме́ се све́ чи́ни да му је ма́лко па оти́ма од дру́гога.

ма́ло прил. *ут. малко*. – Ма́ло му по́ла ле́б.

малока́ван, -вна, -вно *сиромашан, слабог имања*. – Они́ су малока́вни љу́ђи, ал поште́ни.

ма́лчич м *мали прст на руци и нози*. – Убо́л се на тр̑н у ма́лчич, па бо́ли.

ма́лчичко прил. *малчице*. – Ма́лчичко ре́зну од попу́шку и о̑љути ме.

маљи́ца ж *дрвени чекић већих размера*. – Бија́ч је за удешава́ње ка́мен, а мањи́ца да се разби́ва по́голем ка́мен.

ма́ма ж *стрина*. – Ма́ма Кали́на је Бра́нкова и Ра́кина ма́ти.

ма́мак м *мамац*. – Тури́л ма́мак за пога́нци, оно́ се отрула́ ма́чка.

маме́ње с *дозивање стоке*. – Кад не пома́га маме́ње, пома́га това́га.

ма́ми несвр. *дозива, позива*. – Ма́миш га, ма́миш (о свињи), оно́ не чу́је.

ма́моран, -рна, -рно *мамуран, који није доспавао*. – Кад се ра́но ди́гнем це́л дн̑ сам ма́моран.

маморлѣ́к м *мамурлук*. – Маморлѣ́к се ле́чи сас студену́ во́ду, с црве́ни лу́к, ел са́с расо́лницу зи́ми.

мана́ ж *болест винове лозе, кад у вреле дане буде попрскана ретком ситном кишом*. – Мана́ уби́ла ло́зје, па ли́сје ко шу́гави.

манга́рка ж *врста секире*. – Ту́пни га с манга́рку, да те упа́мти.

ма́нда нсвр. *клима, маше*. – Купи́л но́вине па ма́нда с њи́, ал ми не́-знамо зашто́ ма́нда.

ма́нда се несв. *бави се бесциљно*. – Ма́нда се по село́, а вршáлица тре́бе ни до́јде по пла́дне.

ма́ндало с **1.** *нешто што се бескорисно клати*; **2.** *пенис у магараца*. – Ако те мага́ре дова́ти с њего́во ма́ндало, не́ч се ри́таш.

манда́ње с *скитање, ходање*. – Од њи́ и́ма манда́ње, а ра́бота не́ма.

мандрси́на ж аугм. *рундав рep у пса или мачке*. – Две ну́ле, две пису́ле, че́три карака́нде и једна́ мандрси́на (заг. *мачка*).

ма́не свр. *престане, остави*. – Кад ма́не да ме боли́, мо́ж се живи́, ал кад прити́сне, не́ма живо́т.

ма́не се свр. *остави се неког посла, остави, престане*. – Ма́ни се од пуше́ње, ма́ни се од пи́јење, оста́ло је да ка́жу: ма́ни се и од жене́.

мани́ста с мн. *перла, ђинђува*. – Мани́ста нани́зала на сла́б коњ̑ц, па се сћину́л.

мани́т, -а, -о *особа са неким физичким недостатком*. – У́баво девојче, ро́дено си мани́то.

мано́сан, -а, -о *убијен маном (пламењачом)*. – Ло́зје мано́сано.

ма́нџа с *јело (кувано)*. – Какву́ си то́ј ма́нџу зготви́ла.

манџи́ја м *пробирач, ко налази мане нечему*. – О́н је голе́м манџи́ја, не мо́ж му уго́диш сас ни́шта.

мањува́ње с *остављање, наштање*. – Њи́но мањува́ње (растава брака) две-три го́дине се вуче́ по су́д.

мању́је нсвр. *оставља, престаје*. – О́н га (о дувану) мању́је сва́ку не́дељу (шала).

мању́је (се) несвр. *оствља, прекида, напушта; разводи се*. – За́љепа јуче́р (о снегу) и јо́ш не мању́је; Не мању́је ме гри́п; Још кѣд су се они́ ману́ли (развели).

мањѣ́к м *мањак, недостатак нечега;* у изр. **на мањѣ́к** *недовољно, мало*. – Ле́б и на мањѣ́к, па мо́ра да пра́внем брашнени́к; Ве́ч ми мому́рзно бра́шно на мањѣ́к.

маови́на ж *маховина*. – Уваги́ла се маови́на колко́ је ско́ро ме́тено.

ма́рамче с *џепна марамица, рупчић*. – И́мај си у́век ма́рамче у џе́п.

марису́је несвр. *в. марише*. – Че́ да ви́диш како́ ја марису́јем.

ма́рица ж *шљива џанарика*. – На́ша ма́рица пр́ва сти́гне.

мари́ше несвр. жарг. *удара, млати, туче, бије, краде*. – Во́ли да мари́ше, ал це на́јде и за њѐга ма́јстор.

ма́рне свр. *тресне, удари*. – Ма́рни га преко њу́шку.

ма́са ж *имање које удавача добија од родитеља, мираз*. – Ју́тре оре́мо на ма́су.

ма́саџија м *миражџија*. – Ма́саџија, по жену́ доби́л ви́ше него што о́н и́ма.

ма́саџика ж *удавача која доноси имање*. – Она́ је ма́саџика, не́ма бра́та сѣ́мо две́ сестре́.

масла́р м *један инсекат боје воска*. – Кад се маслари́ поја́ве из зе́мљу, вре́ме да се оре́ за мому́рзу.

масла́рка ж *врста крушке*. – Масла́рће кру́шће, жуте́ и меће́ кад узре́ју.

масни́ца ж *в. модретина*. – Би́ли га па по њѐга све сињѐтине, масни́це.

мати́ка ж *мотика*. – Мати́ка ти је за њи́ву, а и́ма си мати́чка за гради́ну.

ма́тичњак м *матичина трава, мирисна лековита трава*. – Ма́тичњак ча́ј за смире́ње.

ма́точина ж *матичњак, мирисна лековита трава (њоме су пчелари мазали трмке да им привуче рој)*. – Ма́точина код на́с и́ма на ви́ше ме́ста.

матра́к м *штап* (?), *тојага*. – Че изеде́ голе́м матра́к. У изр. **очеш матра́к** *ништа нећеш добити*.

матраку́ка ж *ђаволија, враголија, досетка*. – О́н је весељак, во́ли да пра́ји матраку́ће кад је у дру́ство.

матропа́з м *трговац стоком, накупац*. – Кад је пи́јац, матропа́зи се зберу́ са све́ стра́не.

ма́ђеја / **ма́ђија** / **ма́чеја** ж *мађеха*. – Ма́ђеја ми не́ била́ ло́ша; Ја́ и бра́т, и ма́чеја дове́ла едно́ њо́јно, та три́ дете́ти.

мац, мац / **мьц, мьц** *узв. за дозивање мачке*.

ма́чка несвр. *прља, прља блатом*. – Ма́чка ми су́дови, да ме по́сле гроза́ да једе́м.

ма́чка се несвр. *прља се блатом или нечим другим*. – Нећи́ се чу́ва, а нећи́ се ма́чка и пре́више.

мачка́ње с *прљање, флекање*. – Кад се свиња́ ко́ље, мачка́ње колко́ о́ч.

ма́чљак м *мачји измет, мачољак (в.)*. – Ма́чљак не мо́гу да дова́тим с метлу́.

ма́чољак м *в. мачљак*. – Под о́дар све́ ма́чољци.

мачу́га ж *батина, тојага са задебљањем на доњем делу*. – Мачу́га то је голе́ма това́га.

маџија́рка ж *врачара, жена која се бави магијом*. – Маџија́рка напра́ји маџи́је, па сто́ка изгу́би млеко́.

маџи́је мн. *магије, мађије, чини*. – Умеја́ла је да ту́ра маџи́је на туђе́ ле́се.

ма́ша ж *маше, машице за ватру*. – Ма́ша, али ја́ си ре́кнем некада́ и маши́це.

маши́на ж *шибица*. – Кад несмо́ и́мали маши́ну, ми́ о́гањ запре́чемо, па ју́тре потпа́лимо.

маши́це ж плт. *лимене штипаљке са повијеним врхом*; в. маша. – Маши́це за уз шпо́рет мло́го лѣ́сно.

ме́дена раћи́ја ж *кувана, врућа ракија*. – Вино́ не́мамо, ал за сла́ву ме́дену ћи́ју пи́ју преко це́лу вече́ру.

медуни́ка ж *нека трава у чијем цвету има слатке течности*. – Медуни́ку кад на́јдемо, ми́ си́само.

ме́ђер речца *можда, ваљда*. – Ме́ђер да је чу́л нешто́ у село́ па овде́ преко́си.

мезелѣ́к м *мезе, предјело или салата уз пиће*. – Ту́ј ћи́ја, ту́ј мезелѣ́к па докле́ и́ма.

ме́ј м мн. ме́ови; *мех*. – Ци́гањи су има́ли ме́ови да им ду́вају ва́тру.

меја́на ж *механа, кафана*. – Меја́на и́ма у ча́ршију, овде́ не́ма.

ме́јур м *мехур, свињска бешика која се надува и служи као лопта*. – Наду́вамо ме́јур па на лива́ду, док се не сцѐпи.

мекоко́рка ж *тиква која има танку кору*. – Зове́мо те́ј ти́кве мекоко́рће ел беско́рће.

мекота́ ж *мекоћа, меко место*. – У́дари ме у мекоту́ (у доњи стомак).

мележња́к м *јединка настала мешањем различитих раса, мелез (в.)*. – Ови́ја пра́ци су мележња́ци.

меле́з м *в. мележњак*. – Башта́ му цр̏н, а ово́ј испа́ло некако́ меле́з (о јагњету).

ме́ље несвр. фиг. *много и брзо говори*. – Кад забр̏зи, ме́ље ко водени́ца.

мељу́цка несвр. *меље помало*. – Сла́ба вода́ па мељу́цка по ма́ло.

ме́нђели мн. *стега, менгеле, сртава за стезање*. – Кова́чи и́мају ме́нђели, а ти́шљери сте́гу.

менђу́ша ж *минђуша, наушница*. – Менђу́ше доно́се кулунци́је из Ја́њево.

ме́ни се несвр. *измени се, промени се (о месецу)*. – Ову́ј не́дељу це ме́ни.

ме́ра ж *суд одређене запремине, који поред осталог служи и као мера жита које се њиме може захватити, шиник (в.)*. – И́мамо вре́чу – ва́та се́дом ме́ре. [У домаћинству обично постоји неки суд за који се зна колико „вата” и он служи за одмеравање количине нечега кад је то потребно. За житарице је то шиник чија је мера позната, и он служи да се одмерава колико се жита спрема за мељаву, колико се жита наврло, колико се пасуља набрало и сл.]

мера́к м *жеља*. – Мло́го му мера́к да му ку́пимо дуду́чку.

мераклија м *весељак, боем, уживалац, готован*. – На све́ је мераклија, и на је́дење и на пи́јење.

мерика́н м *дебље платно од памука, американ*. – Ши́ли смо кошу́ље од мерика́н.

ме́рка несвр. *посматра потајно*. – Све́ *ме́рка* и́зокол, ко́ј зна́је какво́ је намисле́л.

мерте́к м *тања греда која од венчанице иде ка слемену, зове се и рог*. – Да се на́јпрво укову́ мерте́ци.

мерте́чћи ексе́р *дугачак ексер којим се закива мертек (в.)*. – Да наба́виш мерте́чћи ексе́ри за кро́в.

меруља́в, -а, -о *особина белог лука који има болести због које му се главица суши и пропада*. – Бе́ли лу́к ми сѣ́в меруља́в, не́ за је́дење.

меса́љ м *комад платна којим се покрива тесто и хлеб*. – С меса́љ се ни́шта не уви́ја, него се сѣ́мо покри́ва ел те́сто, ел ле́б и у́век седи́ на кра́ј оста́л.

месе́ње с *мешење хлеба*. – Месе́ње, варе́ње, прође́ ми це́л дѣ́н.

месеча́р м *врста кромпира*. – Месечари́ су били́ на́јбољи компири́, ал се изроди́ше.

метѐ несвр. *чисти метлом*. – Ми́ метѐмо у ку́ћу, а му́шћи по авли́ју.

мѐтен, -а, -о *почишћен метлом*. – Двапу́т је мѐтена (о соби) и глѐ ква́ је.

метиља́в, -а, -о *болешљив, спор, неодговоран*. – Од мети́љ смо лечи́ли сто́ку сас дисто́л.

мѐтне се свр. *изметне се, постане превише сличан једном од родитеља*. – Метну́ла се на ма́тер.

мећиша́р м *мекан, мека, попустљива особа*. – О́н је мећиша́р, с њѐга сва́ћи како́ си о́че.

мечко́сан, -а , -о *претерано угојен човек*. – Мечко́сан, напрајѝл се на мѐчку.

меџа́ ж *међа, гранични простор између имовине*. – Ори́ до меџу́, немо́ј да оста́љаш.

меџни́к м **1**. *сусед*. – Ми́ смо меџници́ с има́ње; **2**. *камен на међи*. – Уко́пан меџни́к и сѣг нѐмамо ра́справу.

меџу предл. *међу*. – У́век нека разбр̀дица меџу њи́.

меша́ја ж *жена која меси хлеб о подушјима*. – Меша́ја мѐси, а готва́ја го́тви јѐдење. [О подушјима хлеб за пратњу и учеснике подушја меси, или само замеси, жена која нема првенче, којој је умрло прво дете.]

меша́јни котѣ́л м *котао потребне запремине који служи да се у њему греје вода за мешење хлаба*. – У меша́јни котѣ́л не ту́рамо дру́го, о́н се држи́ чи́сто, за лѐб.

мѐшен, -а, -о *умешен (о хлебу)*. – Нѐма мѐшен па обѐшен (н. посл.).

меши́на ж *трбух, стомак*. – Зајѐло ме у меши́ну па не престању́је.

мешина́т, -а, -о *који има велики стомак*. – По со́рту си је мешина́та.

мешчина́ ж *крстина, месо без костију, меснати део тела*. – Мешчину́ шушени́чимо па су́шимо.

ми́је (се) несвр. *умива (се), пере (се)*. – Ми́је се ју́тром, а нѐкад и преско́чи; Су́дови ми́јемо о́дма по ручѣ́к.

мијѐње с *умивање*. – А́јде, ми́јење па вру́штук.

ми́ло прил. *драго му је, воли, радује се*. – Ми́ло га за бици́клу.

ми́лос м *милост*. – Нѐна је по ми́лос, а Невѐнка је кр̀штено и́ме.

милости́в, -а, -о *в. милостиван*. – Башта́ ми је би́л мло́го милости́в, а ма́ти по́ о́стра.

милости́ван, -вна, -вно *(са)осећајан*; в. милостив. – Да га кр̀стиш неко милости́вно имѐнце.

милува́ње с *миловање*. – За милува́ње нѐмамо врѐме.

ми́не свр. *прође*. – Сади́, сади́ (о цвећу), па ко́ј ми́не, да отћи́не.

мини́к м *пас ситне расе*. – Не чу́ва ку́че да ла́је, него миника́.

мињу́је несвр. *пролази*. – Мињу́ју си го́динће.

мирацѝја м *момак ожењен девојком са миразом (која нема брат)*. – И о́н и бра́т су мирацѝје.

мирацѝка ж *удавача са миразом (нема брат)*. – Била́ је мирацѝка.

мѝри несвр. *намирује (храни и поји и чисти) стоку*. – Мѝрим сто́ку, пе́стујем гра́дину, ме́сим ле́б.

миришља́в, -а, -о *мирисан*. – Купѝл ми миришља́в сапу́н.

миришља́вка ж *једна трава*. – С миришља́вку си истр̏љам ру́ђе кад ју вѝдим.

миро́ с *освећено дрво (за литије)*. – У на́шу њѝву било́ је миро́; Ју́тре жње́мо на миро́.

миро́сано др̏во с *завето дрво у пољу, које посећују оходи о литијама*. – Же́ли смо код миро́сано др̏во.

мѝсал м *мисао*. – Од мѝсал ме глава́ не мању́је.

мисѝрка ж *морка, дукатинка (в.), врста кокошке*. – Мисѝрће несу́ големе́ коко́шће.

мисирѣ̀к м мн. *мисирци, висуљци што се од блата нахватају на ногавицанма*. – Наната́ли се мисирцѝ па се смр̏зли; Мисирѣ̀к на пујана́, а мисирцѝ на но́ђе; пуја́н отега́л мисирѣ̀к, а подѝгал гла́ву.

мисле́ње с *мишљење, размишљање*. – С то́лко мисле́ње не́че мло́го да урабо́тиш.

мистрѝја ж *зидарска алатка*. – Ва́нгла, мистрѝја и чукче́ у торбу́ па у на́дницу.

мѝца се несвр. *миче се, помера се*. – Не мѝца се од њу́.

мишедѣ̀р м *нишадор*. – Сьс мишедѣ̀р су лечѝли скрајницѝ. [Нишадор се иситни, па стави у неку цевку и онда хукне на крајник који се од иглица кристала нишадора цепа, буши и истерује гној.]

мѝшка ж *мишица*. – Нешто́ се но́си на́-руку, а нешто́ мо́же и под мѝшку.

мѝшољак м *мишји измет*. – Мо́ра да се́јеш бра́шно, мо́жда ѝма мѝшољци.

млада́р м *младица, млада садница воћа*. – Нѝкли младарѝ од слѝву маца́рку.

мла́деневеста ж *млада, невеста*. – Мла́деневеста у́век на́јубава на сва́дбу.

младе́нче с *в. младењак*. – Кад оме́симо младе́нче, нашу́пкамо га сас дрвце́ од трендавил да се ство́ре ду́вчице за ме́д.

младе́њак м мн. младе́нци; *обредни хлепчић, лепињица која се меси о Младенцима, маже медом и размењује са комшијама и међу родбином*. – Два́ младе́нка до́ста за вру́штук; Наме́симо младе́нци па размењу́јемо.

мла́ди се несвр. *подмађује се (о небу)*. – Мла́ди се не́бо, кад би тело́ да пр̏сне ма́лко ћѝшица за градѝне. [Подмлађивање неба је стање кад се на ве-

дром небу, обично с јутра или с вечери, појаве танки облачићи најављујући промену времена.]

младиња́ ж зб. *омладина, младеж*. – Мадиња́ во́ли да пои́гра, да се прошали.

младоже́њсћи, -ска, -ско *који припадају младожењи*. – Де́вер је младоже́њсћи бра́т.

мла́дос м *младост*. – Мо́ј мла́дос је би́л гото́в жа́лос.

млате́ње с *млаћење*. – Од млате́ње потроши́ше гра́ње на сли́ве.

мла́ти нсвр. **1.** *немилосрдно туче*. – Мла́ти га ко бодљи́во воле́; **2.** фиг. *говори бесмислице*. – Мла́ти кво́ сти́гне, ре́д не́-зна.

мла́чи се несвр. *постаје млак*. – Мла́чи се вода́, ал не́че ско́ро да заћипи́.

млекце́ с хип. *млеко*. – Не је́ло ни́шта, про́глну мљлко млекце́ и то́лко (о болесном кучету).

млење́ с *млевење, мељава*. – Во́зимо мли́во на млење́ у водени́цу.

мле́ч м **1.** *једна коровска биљка*. – Мле́ч расте́ у гради́ну, а сви́ње га во́ле; **2.** *млечна течност у неким плодовима (зрно жита, зрно кукуруза)*. – Жи́то јо́ш не зре́ло, кад га сти́снеш, изла́зи мле́ч.

млечљ́ц м *млад кукуруз који има још млека*. – Млечљ́ц се пече́ на жа́р.

млзе́ несвр. *музе*. – Млзе́мо ји (о овцама) до неко́ вре́ме па по́сле по́чнемо да проређу́јемо.

млзи́груда ж *свечана мужа оваца уочи Ђурђевдана*. – Млзи́груда у́вечер, а ју́тредьн на Ђу́рђовден ко́ље се ја́гње ђурђи́л.

мло́го прил. *много*. – Мло́го је на ма́че гове́ђа глава́.

млогство́ с *мноштво у материјалном смислу, иметак*. – Млогство́ сеасте́кло код ње́га.

млози́на ж *много људи*. – Млози́на се сабра́ла, па не́ма где́ да ји сме́сти (о сватовима).

млца́ње с *муцање*. – Чи́м чу́јем ње́јно млца́ње, ја́ и́дем у шта́лу, не́ јо нешто́ добро́.

млчачћи́ прил. *мучки, безгласно, из потаје*. – Па́зи се, о́че да гра́бне млчачћи́ (о псу); То́ј ку́че гра́ба млчачћи́.

млчи́ несвр. *ћути, не говори, мучи*. – Млчи́ уз кубе́, не́ма коме́ да се жа́ли.

мл́ца несвр. *муца, муче*; в. млчи. – Мл́ца кра́ва, не́ јо нешто́ добро́.

мља́ска несвр. *мљацка*. – Кад једе́, мло́го мља́цка ко да једе́ с отво́рена у́ста.

модре́тина ж *модрица од удара, убијено место на телу, масница (в.), сињетина (в.), сињељ (в.), убивотина (в.)*. – По сна́гу му модре́тине, мо́ра да је би́јен.

модроо́кас, -та, -то *особа са плавим очима*. – Једно́ ми дете́ модроо́касто.

мо́жебит речца *можда*. – О́н је, мо́жебит, пошо̀л па се затр̀л.

мо́зуљ м *жуљ*. – На дла́нови ми се издиза́ли мо́зуљи од риља́ње.

мозуља́в, -а, -о *жуљевит*. – Ру̀ђе ми мозуља́ве.

мо́крав, -а, -о *мокар*. – Ко́ да је јо́ш мо́краво, не̏ се осуши̏ло прање̏.

мокре́ж ж *влага, влажност*. – Свуде̏ мокре́ш, ћи̏ша га на́мокри, а сл̀нце не́ма да га осу̀ши.

мокрота́ ж *мокро место*. – Не ту̀рај се̏но на мокроту̀, да се не убу̀ђа.

мокроти̏ња ж *в. мокреж, мокрота*. – Уваги̏ла мокроти̏ња па се жи̏то и̏сквари.

моле̏ње с *мољење, молба*. – Ма̀лко моле̏ње, ма̀лко воле̏ње па се уво̀де у ре̏д (о младенцима).

мому̀рза ж *кукуруз*. – Кад мому̀рза ро̀ди, не̏ма гла̀д.

момурза́к м *мумурзак (в.), момурзиште (в.), кукурузовина, шаша*. – Мому̀рза о̀брана, ама момурза́к ни оста̀де неизре̏зан; Момурза́к се извр̀же у сно̀пови па се зде̏не у копе.

мому̀рзан, -зна, зно *кукурузан*. – Мому̀рзно бра̀шно је по̀крупно од пшени̏чно.

момурзи̏ште с *кукурузовина*. – Момурзи̏ште јо̀ш на њи̏ве, несве̏жено.

мому̀рзница ж *хлеб од кукурузног брашна*. – Да ни не одва̀ја Бо̀г од мому̀рзницу.

момче̏ с *момчић*. – Има̀ла сам момче̏ и дево̀јче.

момчеди̏ја м зб. *момци*. – Момчеди̏ја се зберу̀ не̏дељом у село̀.

момче̏нце с хип. *момче*. – Бе̏ше у̀баво момче̏нце, али се у̀прокуди.

момчи̏ште с пеј. *момак*. – Неко̀ момчи̏ште жму̀раво, неоче̏шљано, пр̀љаво.

мо̀мьк м *слуга, момак*. – О̀н је би̏л мо̀мак код то̀га трго̀вца, па га усини̏ли.

мо̀рав, -а, -о *љубичаст*. – Мо̀раво се чи̏ни с ва̀рбу.

мо̀ре *речца за скретање пажње*. – Мо̀ре, др̀ште се ви̏ до̀бро док мо̀жете.

мори̏ речца *употребљава се при обраћању женској особи*. – Мори̏, Поле̏ксијо, која̀ је пре дошла̀ у Бу̀чум.

моропу̀тина ж *колски пут урастао у коров због напуштености*. – Ви̏ди се моропу̀тина, ал те̏шко мо̀ж да про̀јдеш од тр̀ње.

мо̀рско гро̀зје с *дивљи плод налик на рибизлу, огрозд*. – Ми̏ смо у ло̀зје има̀ли по једн̀ струк рибизлу, мо̀рско гро̀зје.

мотови̏ло с *ткачки прибор за намотавање пређе, који на једном крају има рачву, а на другом комад дрвета у облику слова Т*. – На мотови̏ло се пре̏ца мо̀та у полови̏не.

мотри̏ несвр. *запажа, упамћује*. – О̀н мотри̏ до̀бро у шко̀лу.

мо̀ча несвр. *мокри, испушта мокраћу*. – Кра̀ва кад мо̀ча, мо̀ра да ста̀не.

мочари́ште с *слама у шшали мокра од мокраће*. – Очисти́ ово́ј мочари́ште испод гове́да.

мо́чка ж *мокраћа*. – Од нево́љу (од болести) сам мо́чку пи́ла, ал не пома́га.

мочка́ње с хип. *мокрење, пишкање*. – Мочка́ње, мочка́ње и на́мокри пе́лене (о детету).

мо́чне свр. хип. *пишне*. – Мо́чне ма́лко, ко да не пи́је во́ду.

мо́чник м *мокраћни канал*. – Пече́ ме у мо́чник.

мо́чница ж *мокраћни канал код женске живошиње*. – Кад чи́стиш пра́се (за печење), очисти́ му мо́чницу.

мрата́ ж *мрашиња недеља (у новембру месецу)*. – Преко мрату́ не преде́мо вуну.

мрати́њи, -а, -е *дуге ноћи најпогодније за прело*. – Гдѐ су ти биле́ мрати́ње но́чи, гдѐ су ти били́ петро́ви дни́. [Ради се о шаљивој песмици у којој се прекорева лења девојка која није искористила дуге мратиње ноћи (крај новембра) нити дуге дане око Петровдана (јул) да преде, плете, тка и одене се.]

мр̏ви несвр. *ситни хлеб и просипа около (при јелу, прави мрве)*. – Не мрви́ по но́ве панталóне, него је́ц над аста́л.

мр̏вка ж **1.** *мрвица*; **2.** прил. *нешто ситно, мало*. – Да́ј мр̏вку од ле́б (не мрвицу, него мало!).

мрво́љ м *ситнеж од јела*. – Аста́л пу́н с мрво́љ.

мр̏дне се свр. *удаљи се, помери се*. – Мр̏дни се да не насми́таш.

мре́нес, -та, -то *који има облик рибе мрене, витког тела*. – Пора́сал ал оста́л мре́нес, у сна́гу.

мрење́ с *умирање*. – Застани́ с мрење́ (у шали), пр̏во тре́бе да напра́јимо сва́дбу.

мр̏ждори несвр. *пада ситно и досадно (о киши)*. – Ћи́шава це́л дѣ́н мр̏ждори, ни́ па́да, ни́ се мању́је.

мржљи́ка ж *болест дрвећа, кад из њега цури лепљива течност*. – Гдѐ пу́кне це́р, оно́ исти́ца мржљи́ка.

мр̏за ж *лењшина*. – Заште́ ова́к у́бава жена́ да се напра́ји мр̏за.

мрзељи́в, -а, -а *лењ, кога мрзи да ради*. – Мрзељи́в не во́ли да рабо́ти.

мр̏злица ж *јак мраз, хладноћа*. – Преко мр̏злицу и жи́то на њи́ву мо́же да измр̏зне.

мр̏зне несвр. *смрзава, леди*. – Ньчѣс че да мр̏зне.

мр̏зне се нсвр. *смрзава се*. – Та́ј се вода́ ни́кад не мр̏зне.

мр̏ка неср. *ован оплођује овцу*. – Овѣ́н у сезо́ну мр̏ка и до три́јес о́вце.

мрку́ша ж *црна овца*. – Мрку́ша је црна́ ел суцр̏њеста овца́, рица́.

мр̏ледан, -дна, -дно *слабо̄телесан, слабуњав, безвољан*. – Мр̏ледан на ра̏боту, или и у све̏ си мр̏ледан.

мрља̏ви несвр. *брља, не обавља по̄посао какао то̄треба*. – Не око̏па стру̏к како тре̏бе, него сѣмо мрља̏ви.

мр̏ља м пеј. *несп̄особна особа за било који по̄посао*. – Једѣн је би̏л ма̏јстор, а дру̏ђи мр̏ља.

мрмо̏љ м зб. *сит̄нији комади меса*. – Налете̏ле му̏је на мрмо̏љ, скла̏њајте то̏ј ме̏со.

мр̏мори несвр. *мрмља, мумла*. – Це̏л дѣн овѣн и̏де и мр̏мори.

мрмр̏че несвр. *ован се мрмљањем удвара овци*. – И̏де окол њу̏ и мрмр̏че јо док ју не премр̏ка.

мр̏мьц (?) м *дрвена рачва на лули казана одакле усмерава то̄к ракије на цбан или неки други суд*. – Открши̏ ода ду̏њу дрвце̏ па напра̏ј мр̏мьц.

мрсни̏чине ж мн. *болне по̄промене по ус̄тима овце која је по̄пасла росну т̄траву (в. росуљак)*. – Кад јо се нава̏тају мрсни̏чине, два-три дѣна не мо̏же да пасе̏.

мрсо̏љ м пеј. *развучено сирово месиш̄те*. – Скла̏њај та̏ј мрсо̏љ од му̏је.

мртавѣ̏ц м *мр̄тав човек*. – Пожуте̏л ко мртавѣ̏ц.

мртве̏не дре̏је ж плт. *одело по̄прӣпремљено за уко̄п по̄покојника*. – То̏ј су ми и црке̏не (за свечаност) и мртве̏не дре̏је.

мртвина̏ ж *осоје, по̄предео на северној с̄трани*. – У мртвину̏ се жи̏то сла̏бо ра̏ца.

мртви̏чина[1] ж *северни, слабо осунчани по̄предео, осојно мес̄то*. – Мртви̏чина за ни̏шта неје̏.

мртви̏чина[1] ж *мр̄тавачка по̄ега по лицу по̄покојника*. – По лице̏ све̏ мртви̏чине.

мртво̏сан, -а, -о *мр̄тав уморан*. – Од у̏мор оди̏ ко мртво̏сан.

мрти̏ се несвр. *овца по̄ландује у хладовини*. – Кад до̏јде же̏га о̏вце се мрту̏ и не пасу̏ до напри̏вечер.

мр̏тка несвр. хип. *мрда по̄помало, мдруцка*. – Поче̏ло да мр̏тка (ударено пиле) че оживе̏је.

мр̏ткори несвр. *мрда по̄повремено*; в. мртка. – Мр̏ткори с ножи̏цу.

мртѣ̏в, -тва̏, -тво̏ *мр̄тав*. – Мртѣ̏в не вре̏ви.

мр̏чкав, -а, -о *који слабо једе, по̄робирач*. – Кад га купи̏мо (о прасету) било̏ је мло̏го мр̏чкаво, па по̏сле прође̏де.

мршаве̏је несвр. *мршави*. – Мршаве̏је, ко да не једе̏.

мршља̏к м *леш живо̄тиње*. – Врљи̏ли мршља̏к у тр̏ње у̏место да га зако̏пају.

мр̏штав, -а, -о *смежуран, наборан, зборан*. – Остаре̏ла па мр̏штава у лице̏.

мр̏шти несвр. *крпи пребилићући рупу на одећи (без закрпе)*. – Ба̏ба мр̏шти чера̏пе; Мрштѝ ово̏ј, ал не ва̏ља, мо̏ра му ту̏рам кр̏пу.

му̏ар / **му̏вар** м *мухар (коров у житу)*. – Му̏ар тре̏бимо кад жње̏мо.

мува̏ ж мн. му̏је; *мува*. – Му̏је и бу̏је било̏, а вѣ̏шће не па̏нтим.

мувосе̏рина ж *измет муве*. – По̏ткошуљу прекри̏ле му мувосе̏рине.

мужара̏га ж *мушкобањаста жена*. – Изр̏гало ко нека̏ мужара̏га.

мужи̏на м *јак мушкарац*. – Овде̏ требе голе̏м мужи̏на да ово̏ј поди̏гне.

мужѣ̏к м *јак и здрав, млад човек*. – Изра̏сте у̏бав мужѣ̏к.

му̏ка ж *тегоба*. – Му̏ка ми у̏-срце; у меши̏ну.

мукува̏ње с *жаљење, секирација*. – Мукува̏ње и тугува̏ње ме уби̏ло.

муку̏је несвр. *тугује, пати, жалости се*. – Муку̏јем и дѣ̏н и но̏ч, ал не вре̏ди.

муле̏ћина ж *џабалук, нешто бадава добијено, незаслужено, оклапина*. – Све̏ научи̏ли на муле̏ћину, е, па, не̏ма ви̏ше.

мули̏ја ж *казанџијска алатка*. – Чу̏л сам за мули̏ју, код казанџи̏је, ал не̏знам каква̏ је то̏ј ала̏тка.

му̏ља несвр. *гњечи грожђе муљачом; фиг. брзо једе*. – Му̏љај, му̏љај па че да попи̏јемо на сва̏дбу.

муља̏к м пеј. и аугм. *речни нанос муља*. – Муља̏к прекри̏л граду̏ну.

муља̏ча ж *справа за муљање (гњечење) грожђа*. – Има̏ли смо муља̏чу, за̏једничку, ал пропа̏де.

мумурза̏к м *в. момурзак*.

му̏ндра ж шаљ. *црнпурасста особа*. – Моја̏ му̏ндра (беба) се наспа̏ла.

му̏нта несвр. *вара у картама*. – Све̏ о̏н нешто му̏нта.

мурда̏р м **1.** *неуредан човек*. – Не̏ о̏н ни̏какав ма̏јстор, него мурда̏р; **2.** *загађено месо (кад се коље бравче, па се случајно пробуше црева и излију на месо)*. – Опе̏ри та̏ј мурда̏р, ако не̏ мло̏го ука̏љан.

мурдарлѣ̏к м *неуредност, кад се сваки посао не уради како треба*. – Од мурдарлѣ̏к че поцр̏цају, ал не примечу̏ју.

му̏рџес, -та, -то *смркнут, мрк, мрачан*. – Ци̏ганина Ле̏ку зва̏ли су Мр̏џа, што у̏век му̏рџес, ука̏љан од желе̏зо, а Бо̏шка Ци̏ганина несу̏.

му̏сав, -та, -то *неуредан, неумивен, прљав*; в. мусес. – Деца̏ му̏сава, ко да се не ми̏ју ју̏тром.

му̏сес, -та, -то *прљав, мусав (в.), ко се упрљао око носа*. – Ста̏лно му̏сес, ко да не̏ма ру̏ће да се обри̏ше.

мустачи̏ м мн. *бркови*. – Носи̏ мустачи̏, ал ји бар уреџу̏ј, немо̏ј тека̏, ко ме̏тле.

мустача̏т, -а, -о прид. *бркат, који има бркове*. – И̏ма који̏ је мустача̏т, па му ли̏чи, а и̏ма и коме̏ не ли̏чи.

мутавџи́ја м *занатлија за израду предмета од козје длаке*. – Сѣмо једѣн мутавџи́ја би́л је у Дерве́н, али ода́вно га не́ма.

мути́вода́ м *сплетикарош*. – Па о́н је, бре́, таква́ мути́вода́, бе́жи од ње́га.

мутља́вина ж *мутна, блатњава вода*; в. мутуљез; мутљьц – А́кнуло по́водња, мутља́вина, зароји́ло пу́т.

мутљи́кав, -а, -о *мутан, нејасан*. – Вино́ још мутљи́каво, не́ се пребистри́ло; Некако́ ми о́н мутљи́кав, ко да је згузѣн.

му́тмељ м *најбоље, најквалитетније брашно*. – Оне́ј пога́чће ко да су од му́тмељ.

мутуље́з м *в. мутљавина*. – Не гази́ по мутуље́зат, тре́бе те о́дма пе́рем.

мутуљьц м *в. мутљавина*. – По ћи́шу замути́ло во́ду, мутуљьц, не мо́ж се пи́је.

му́ћка ж *прикривено предузимање нечега*. – Несу́ чи́ста по́сла, и́ма ту́ј нека му́ћка.

му́ћкалица ж *врста јела од комада меса и лука*. – Му́ћкалица у кава́ну, а ми́ си га зове́мо пр́жено ме́со, сѣмо да је сѣс лу́к и пипе́р.

му́фтаџија м *готован, онај ко воли да се части на туђ рачун*. – Сѣмо ти́ извади́ но́вченик, му́фтаџије це збе́ру са́ми.

му́фте / **му́вте** прил. *бадава, џаба*. – Во́ли да једе́ и пи́је, ал да му је му́вте.

му́ченик м *онај ко тешко живи или има неке невоље у животу*. – Башта́ ми је би́л му́ченик, а ма́ти пати́лница.

му́ченица[1] ж *патница*. – Једва́ је живе́ла, му́ченица.

му́ченица[2] ж шаљ. *врста ракије*. – Му́ченица, бѣш се и наму́чи да про́јде проз лулу́ (о ракији).

му́чник м *преграда у коју пада брашно при мељави, сандук уз воденични камен*. – Из му́чник узи́маш с ку́тал, па у вре́чу.

мушама́ ж *пластични столњак*. – Мушама́ ми бо́ља, лѣко се забрису́је.

му́шило с *псеће легло, боравак*. – Чи́бе, мѣрш у му́шило.

мушка́р м *домаћа животиња мушког пола*. – Отели́ло се мушка́р; И́мам ја́ганци, и́мам мушкари́ и же́нску.

мушкар(ч)е́ с *мушко детенце*. – Роди́ла мушкарче́; Мушкаре́, па не́мирно.

мушка́тла ж *баштенски цвет*. – Мушка́тле ре́тко која́ жена́ и́ма, ми́ си и́мамо дру́го цве́ће.

мушљи́ка ж *канал у дрвету где је прошао дрвни жижак, црвоточина*. – Даска́ избу́шена, напра́јена мушљи́ка, па испа́да праши́на.

мушљи́кав, -а, -о / **мушљи́чав** *избушен дрвеним жишком, или мољцем*. – Била́ добра́ ко́жа од ја́гње, ама сѣг сва́ мушљи́кава оста́ла.

му́штик м *грлић на ѿруби који се сѿавља на усне ѿри свирању*. – Миро́слов кад сви́ри у флиго́рну, оно́ му се у́снице зберу́ од му́штик.

мьгне свр. *засѿи за ѿренуѿак*. – Мьгни ма́лко да се одмо́риш; Це́л дьн ра́боти, не мо́ж да мьгне ни́како.

мьждьньк м *клин који сѿаја суседне наѿлаѿе на дрвеном ѿочку*. – Мьждьньк држи́ на́плати да се не разни́жу.

мьзга́[1] ж *мазга, ѿерешна живоѿиња (насѿаје укрШѿањем магарице и ѿасѿува)*. – Ни́кад несьм виде́л мьзгу́.

мьзга́[2] ж *ѿоѿкорни сок код дрвеза*. – Кад врба́ пу́шти мьзгу́, веч је про́лет.

мькне свр. *макне*. – Мькни ми се с о́чи.

мьлечьк м *мали*; уп. малечьк. – Кад сам би́л мьлечьк, зва́ли ме Де́ко.

мьлко прил. *мало*. – Мьлко га, бре́, чу́кну и оно́ се стро́ши.

мьмне свр. *удари јако неког ѿесницом*. – Мьмни га у ре́бра да те запа́нти.

мьмоли несвр. *мрмља, мумла, неразговеѿно говори*. – Мьмоли па кој чу́је не́ка чу́је.

мьмуран, -рна, -рно *мамуран, уморан*. – Били́ ньчьс на сва́дбу па сьг мьмурни.

мьненьк, -нка, -нко *мьнецьк (в.), мьлечьк*[1] *(в.), мали*. – Једно́ прасе́нце јако мьненко.

мьнецьк, -чка, -чко *в. мьненьк*. – Би́л је по мьнецьк од сву́ де́цу.

мьнечьк, -чка, -чко **1.** *мали*; в. мьненьк; **2.** *беба*. – Дојди́ на ча́с, доби́ли смо мьнечко.

мьньк прил. *мало, недосѿаѿно*. – Се́ме ми на мьньк, тре́бе си доку́пим.

мьс м *слаѿко, неѿреврело вино, мошѿ*. – Вино́ не́колко дьна бу́де мьс па пређипи́.

мьц *узв. за мамљење мачке*. – Мьц, мьц, дојди́.

мьшка несвр. *ѿрља, каља*. – Измакни́ се да те свиња́ не мьшка.

мьшка се несвр. *каља се блаѿом или нечим другим*. – На́ше се дете́ мло́го мьшка.

мьшкав, -а, -о *уѿрљан, са масним флекама*. – И́де си, она́к, мьшкав, не́ це опе́ре.

Н

на предл. *на*; чест у изр. са именицама (*на јурешку (в.), на обрис (в.)* итд.).

на́ речца са значењем *узми, држи*. – На́ ти ово́ј дрво́, па заклади́ о́гањ; На́ ти ова́ј вла́ша; На́, бу́л, на́ (обраћање крави).

на́sад прил. *назад*. – Иде́ на́sад, на́sад па у пло́т.

насе́бне свр. *назебе*. – Кад дете́ насе́бне, тр̀љамо га с ма́з по гру́ди.

назебо̀тина ж *прозеблина*. – Код ме̏не назебо̀тина тра̏је по две̏ не̏деље.

назѝра нсвр. *провирује, вири*. – Ми̏ и̏демо, а она̀ назѝра на пе̏нцер.

назѝра се несвр. *назире се*. – Проз о̀блак се назѝра сл̏нце.

назр̏не свр. *навири, провири*. – Че̏кај ти̏, че назр̏не о̀н кад је до̀м.

назр̏та несвр. *провирује, навирује*. – Искочѝ да те ви̏ди, не назр̏тај како да се ку̀таш.

назѣ̏ња свр. *напуни до врха*. – Назѣ̏ња̏ј се ти до̀бро (наједи се), који зна̏је када̀ че ми да се вр̏немо.

нааљкаљѝв, -а, -о *неуредан, немаран, аљкав, склон прљању*. – Не мо̀ж се о̀н ува̀рди, о̀н је нааљкаљѝв.

наапу̀е несвр. *почиње да гризе, нагриза*. – Не наапу̀ј ја̀буће па да вр̏љаш, кад наа̀пеш, изе̏ц ју.

набада̀ља̏ ж *набадња (в.), лабадина (в.), виле са два рога (парошка) којима се диже снопље, кукурузовина, шума и др*. – Набада̀ља̏ у̏ма за сва̀кога ра̀дника.

на̀бадња ж *в. набадаљаћа*. – Код њѝ зову̀ на̀бадња, код на̀с лабадѝна.

на̀башка прил. *одвојено, подвојено*. – Спу̀ на̀башка.

набе̏ден, -а, -о *невино оптужен, окривљен, набеђен*. – Набе̏ден па се бра̀ни.

набе̏ди свр. *оклевета, обеди, баци кривицу на некога*. – Набе̏ди га да је кра̀л жѝто, а ова̀ј му се по̀сле о̀свети.

набе̏ре свр. **1.** *накупи рукама*; **2.** *напуни се гнојем, нарасте (о чиру)*. – Кад чѝр набе̏ре, о̀н се прова̀ли.

набѝнчи свр. *с напором натуче претесан део одеће*. **–** Набинчѝл се па не мо̀ж да мр̏да с ра̀мена.

наблизнѝчи свр. *стави близницу (додаје челик), навари на секиру рез од челика*. – Ојѐла се сећѝра и тре̏бе да се наблизнѝчи.

на̀боље речца *срећом, на сву срећу*. – Бѝл сам запа̀л у му̀ку, ал на̀боље стѝже пе̏нзија па се ма̀лко одужѝ.

наботе̏је свр. *отекне, натекне, надује се*. – Наботе̏ла му нога̀, по̀сле че и да помодре̏је; Чѝм се ту̀ј уда̀риш, куде кочѝнку, о̀дма наботе̏је.

наботе̏л, -а, -о *отечен*. – Не мо̀ж да ста̀не на наботе̏лу но̀гу.

на̀бран, -а, -о *наборан, згужван, испресавијан*. – Та̀ј ми вistàн на̀бран (са фалтама).

набре̏ца се свр. *оштро реагује, натреса се*. – На̀бреца се на ме̏не, па си ле̏же.

набрецува̀ње с *натресање, отпор*. – Не̏ма вре̏ва како љу̀ђи, него сѣ̏мо неко набрецува̀ње.

набр̏чка свр. *набора*. – Кад се изче̏ крца̏н, о̏н се с иглу̏ набр̏чка, па се ту̏ра у то̏плу во̏ду и тека̀ се устоји̏.

набу̏ба се свр. *добро се наједе, напуни се*; в. набьба се. – Набу̏бам се и ја̀ кад и̏ма.

набу̏ва свр. *мотком намлати неку количину жита, пасуља и др*. – Набува̀ли смо две бу̏нцуле оре̏си.

набуда̀личав, -а, -о *будаласт*. – Набуда̀личав си, ал мо̏ра да те трпимо̀.

набу̏та свр. *нагура, угура, набије*. – Набу̏та ру̏ће у пантало̀не и све̏ по̀цепи це̏пови.

набу̏чи се свр. *накостреши се, надигне се*. – Набу̏чи се, па ла̀рма на чело̀, па нама̀же ко̀су с некаквò да јо се лешти̏је.

набьба се свр. *добро се наједе, напуни се*; в. набуба се. – Набьбај се до̀бро да издржи̏ш до вече̏ру.

нава̀ди свр. *наводни, залије башту*. – Кад нава̀диш граду̏ну, иди̏ збе̏ри се̏но.

нава̀ли свр. *нагне, накриви на једну страну, притисне*. – Навали̏ ту̏ј дьску̏ уз ду̏вар.

нава̀лица ж *већи скуп људи око нечега*. – Дошьл шићѐр у за̀другу па напрајили нава̀лицу.

нава̀ља несвр. *нагиње, прислања на нешто*. – Нава̀љај дрво̀ на дру̏гу стра̀ну.

нава̀ља се несвр. *наслања се*. – Ку̏ћава се све̏ ви̏ше нава̀ља, попушти̏л те̏мељ.

наваљу̏је се несвр. *нагиње се, ослања се на нешто*. – Пра̀ји се пија̀на па се наваљу̏је на ме̏не.

нава̀не се свр. *подухвати се, предузме неки посао, навати се (в.)*. – Ако је се о̏н навану̏л, че га напра̀ји, о̏н не пори̏ца.

нава̀ри свр. **1.** *накува, искува*; **2.** *надогради гвожђе на гвожђе помоћу вара*. – Оштрби̏ла се сећи̏ра па ју Бо̏шко на̀вари.

нава̀ти се свр. *в. наване се*. – Па̀зи се док се нава̀тиш, по̀сле мо̀раш.

наваци̏ја м **1.** *наводација, проводација*. – Та̀ј се не мо̀ж оже̏ни без наваци̏ју; Ме̏н не тре̏бе наваци̏ја, моја̀ ку̏ћа не̏ поква̀рена; **2.** фиг. *први инфаркт, предводник*. – Ово̀ј сьмо наваци̏ја, че бу̏де оно̀ и по̀лоше (каже шлогирана особа).

наваци̏ка ж *наводацика, проводацика*. – Наваци̏ка, у̏ме да льже.

наваци̏сува̀ње с *наводацилук, посредовање при склапању брака*. – Ишла̀ сам по наваци̏сува̀ње, па док се во̀ле и ме̏не во̀ле, а кад се намр̏зну, ја̀ сьм им кри̏ва.

наваци̏су̏је несвр. *наводацише, посредује у каквом послу (понајвише при склапању брака)*. – Она̀ је све̏ ишла̀ по наваци̏сува̀ње, во̀ли да наваци̏су̏је.

наваџу̏је несвр. *наводњава*; уп. навади. – Једну̏ гради̏ну наваџу̏јемо, а једну̏ пољѐвамо из ви̏р.

наваџу̏је несвр. *наврђе воду на башту*; уп. наваџисује. – Кад наваџу̏јеш, вода̏ си са̏ма и̏де по рѐдови.

наведѐ свр. *доведе нешто или некога на право место*. – Наведи̏ говѐду на јерѣ̏м да прѐзамо.

наведѐ се свр. *нагне се изнад нечега*. – Не наводи̏ се над буна̏р, че ти се заврти̏ у гла̏ву.

навезѐ свр. *довезе колима*. – Навѐзли мѐтарска дрва, мо̏ра да че и прода̏вају.

на̏вечерје с *вечера уочи славе*. – Накљ̏д смо слави̏ли и на̏вечерје, а сљ̏г сљ̏мо на сла̏ву.

нави̏главѝна ж/м *својеглава особа*. – С нави̏главѝну се не мо̏ж спорѐдује.

нави̏ја несвр. *намотава основу на ткачко враило*. – Да нави̏јем и ово̏ј ткањѐ и до̏ста је за ову̏ј зи̏му.

нави̏ка се свр. *исплаче се*. – Навика̏ се ови̏ја дни̏.

нави̏љак м *гомила сена или сламе која се може понети у једном захвату вилама*. – Сѐно збѝрај на нави̏љци.

нави̏ра несвр. *навирује, вири*. – Нави̏ра си̏рота, на̏да се да ју нећи̏ о̏кне.

навла̏чи се несвр. *облачи се*. – Навла̏чи се, че д-и̏де на пи̏јац у Пала̏нку.

наво̏ј м *уређај за намотавање ткања у облику примитивних санки (влачег) које се поставе на узбрдном тлу и притисну нечим тешким (обично каменом) тако да затежу основу која се навија на задње враило (кросно) разбоја*. – За наво̏ј трѐбе у̏збрдно, а ма̏зно мѐсто.

на̏врага речца *доврага, дођавола*. – Ово̏ј лѐто и су̏ша и ћи̏ша свѐ на̏врага.

навре̏ви свр. *наговори, наведе на лош подухват*. – Чу̏вај се од њу̏, зљ̏с че те навре̏ви на нешто̏.

навре̏ви се свр. *наразговара се*. – Посе̏дѐмо и навреви̏мо се.

навреву̏је несвр. *наговара неког на нешто*. – Кад го̏д ме срѐтне, навреву̏је ме да и̏демо у Пала̏нку.

навр̏же свр. *навеже, повеже, извеже*. – Наврза̏л меда̏ље и зна̏чће ко Ти̏ла Драђи̏чов.

навр̏ља свр. *набаца*. – Навр̏љај у гу̏шу кво на̏јдеш па а̏јде.

навр̏не[1] свр. *наврати*. – Навр̏не понѐкад, ал ода̏вно ју не виџѐвам.

навр̏не[2] свр. *наврати воду на башту*. – Наврни̏ гради̏ну до̏кночи.

наврта̏љћа ж *полуга која затеже враило разбоја*. – Попушти̏ кросно̏ па затегни̏ с наврта̏љћу.

навр̏чкају се свр. мн. *иду један за другим, о мравима, кад миле један за другим, и људи који у истом поретку иду притином*. – Навр̏чкају се па вр̏ве ли вр̏ве, као по вр̏вину.

нау́за се свр. фиг. *наједе се*. – На́вуза се млеко́ и качема́к, па ле́же;

нага́зи свр. *стане ногом на што*. – Ума́лко да нага́зим змију́.

нагала́тен, -а, -о *извређан најпогрднијим речима, осрамећен*. – Кад си нагала́тен, сѣ́г се са́м пери́.

нагала́ти свр. *извређа неког најпогрднијим речима, осрамоти*. – Немо́ј да га гала́тиш, не ти о́н кри́в што си буда́ла.

нага́ри свр. *појури, крене*. – А́јде нага́ри, ју́тре се не ра́ди.

нага́ца несвр. *погађа*. – Нага́ца по не́што, ал сла́бо (о учењу школске песмице).

нагла́вак м *натикалац (в.), сокна, чарапа до чланака, која се носи преко других чарапа*. – Има́ли смо нагла́вци за по сне́г.

нагла́ви[1] свр. *исплете нова стопала на старим подераним чарапама*. – Два-тро́је чера́пе сьм спреми́ла да нагла́вим.

нагла́ви[2] свр. *испуни неку меру, доживи, преживи*. – Наглави́ла сам веч седомдесе́т го́дин.

нагла́вичав, -а, -о *својеглав, настран*. – Дете́ нагла́вичаво, ал тре́бе мьлко да се сту́кне.

наглаву́је несвр. *плете нова стопала на старим чарапама*. – Ове́ј веч дру́ђи пу́т наглаву́јем.

нагла́вци м мн. *кратке чарапе до чланака, носе се зими преко других чарапа (в. наглавак)*. – Ко́ј рабо́ти по сне́г мо́ра да и́ма нагла́вци.

нагл̀та се свр. *нагута се*. – Наглта́ се ко пу́јка оре́си.

наглу́вичав, -а, -о *особа која слабије чује, наглув*. – Наглу́вичав, али че бу́де и глу́в.

нагњете́ свр. *на силу нагура*. – Нагњете́ сва́шта по це́пови, па све́ поце́пи.

на́годба ж *споразум око мираза*. – Мо́ра да бу́де на́годба кад неве́ста ве́ч тру́дна.

наго́ди се свр. *споразуме се*. – Где́ се при́јетељи наго́де, оно́ си добро́.

наго́личав, -а, -о *слабо обучен*. – Дете́ ми добро́, ама наго́личаво; Дете́ се метну́ло на башту́ па у́баво, ама на ма́тер наго́личаво (прекор мајци која није вредна да детету направи одећу).

нагорњу́је несвр. *горчи по мало*. – Нагорњу́је ми турши́ја.

награји́ше свр. *настрада*. – Е сѣ́г смо награиса́ли.

нагро́ња се свр. *нагомила се, згусти се*. – На ја́буће се цве́т мло́го нагроња́л.

нагру́ва се свр. *добро се наједе*. – Нагру́ва се о́н до́бро, не́-це ‘нече се’ напу́шти.

нагр̀чка свр. *напрабви косу гргуравом*. – Па ко́се нагрчка́ла, па ји намаза́ла, па ји усија́ла.

нагу́зачћи прил. *уназад*. – И́де нагу́зачћи и бра́ни се од оно́ј ку́че.

нагу́ши се свр. *скупи се, згури се*. – Нагуши́л се ко да је осе́бал.

нада́де бери́ју свр. *почне да виче, дигне галаму, зове у помоћ*. – Кад нада́доше бери́ју, ми́ потрча́мо у село́.

надведе́ се свр. *нагне се (изнад нечега)*. – Како́ се надве́до над котљ, оно́ ме у́дари нека па́ра; Надве́де се над па́ру, па му се му́чи све́с.

на́две-на́три прил. *на брзину, овлаш*. – Прožéмо га (о житу) на́две-на́три.

надвикува́ње с *надвикивање*. – Напи́ју се па запо́чну надвикува́ње.

надво́р прил. **1.** *напољу*. – Изле́зни ма́лко надво́р да те ви́ди сл́нце; **2.** *вршење нужде*. – Не мо́гу ни́како д-и́дем надво́р (има затвор).

надво́рица ж *велика нужда, пролив*; в. понадворица – Вати́ла га надво́рица.

на́дебел прил. *навелико*. – Док и́мају па́ре, све́ и́де на́дебел.

наде́ља свр. *издеље колико треба*. – Надеља́л сьм та́рабе, ал тре́бе да се исково́.

наде́ља се свр. фиг *превише се напије*. – Када́ ли се наде́ља, јо́ш не сьвну́ло.

надењу́је несвр. *надева неко име или надимак*. – Во́ли да сва́кому надењу́је на́димак.

надзи́да свр. *назида, подигне зид дозиђивањем*. – Мо́ра да надзи́дам још два ре́да, да ми ве́тар не ду́ва.

нади́гнут, -а, -о фиг. *надмен*. – О́ди све́ сьс нади́гнут но́с.

нади́кли се свр. *накинђури се*. – Кад по́јде негде́, нади́кли се па ди́кла.

надокра́јће прил. *при крају, на крају*. – Ка́ра се с ње́г, па надојкра́јће му све́ опро́сти.

надоле́је свр. *натежа*. – Ме́не млеко́ надоле́ло (о овци из једне нар. п.).

надоо́де свр. мн. *надолазе, издолазе*. – Кад надоо́де па бу́ду пу́на со́ба.

надрипува́ње с *надскакивање (такмичење у скоку у даљ)*. – О́н во́ли надрипува́ње, на́јдалеко ри́па.

надр̏кан, -а, -о *нерасположен, нервозан, надрндан, ништа му није по вољи*. – Кад је надр̏кан, да бежи́ш у́-свет.

надр̏ља свр. *настрада*. – Сьг смо надрља́ли.

надр̏ндан, -а, -о *безразложно љут*. – Вечи́то надр̏ндан.

надр̏нди се свр. *безразложно се наљути*. – Надр̏нди се, па по три́ дьна не провреву́је.

наду́је се свр. фиг. *наљути се, надује лице од љутине*. – Кад се о́н наду́је па ко га́јде.

наду́ши свр. *намирише*. – Мо́ра да сте ви́ нешто́ надуши́ли па сте зато́ј пошли́ (о печењу, које је привукло посетиоце); Ка́д га, бре́, надуши́ше па издојдо́ше ово́лко.

нађо́сичав, -а, -о *ӣрзница, сваћалица*. – Кад га ува́те ђо́сови, сѣ́мо се сва́ца, нађо́сичав је.

наѐвује несвр. *клеца, заноси се, накривује*. – Наѐвује на ле́ву стра́ну.

наждѐва се несвр. *накањује се*. – Наждѐва се ко гла́дан на срање́.

на́жињ м *количина нажеӣог ӣо јединици мере (ӣо ару)*. – Добро́ жи́то, ал сла́б на́жињ.

нажми́гне / **нажми́кне** свр. *намигне*. – Во́ли да нажми́гне на туцѐ жене́.

нажми́кне свр. *в. нажмигне*. – Н-у́ме о́н ни да нажми́кне.

нажмикува́ње с *намигивање*. – Па́дне од нажмикува́ње.

на́жње свр. *ӣожње (извесну количину)*. – За дѣ́н на́жње по крсти́ну и по́.

нажѣ́за свр. *набије, наӣуни*. – Нажѣза́л кубѐ па сѣ́мо бунти́.

наза́дица ж *назадак, назадовање*. – Човѐк и́де у напрѐдицу, и́де па уда́ри у наза́дицу; Потера́ла ни наза́дица.

назебо́тина ж *ӣрозеблина*. – Помодрѐле ми ру́ђе од назебо́тину.

на́зем прил. *на земљи*. – Кад надо́де го́сти, спимо́ на́зем.

нази́ми се свр. *ӣрехлади се*. – Назими́ се и че ме ва́та грозни́ца; На́зими се (старац) па сѣ́г сѣ́мо ку́ња.

на́зли се свр. *ӣосӣане зао*. – Кад дојдо́ за му́жа, сви́ зли́, назли́ се и ја́.

назнаву́је несвр. *зна ӣо нешӣо, наӣуца*. – Назнаву́јем који́ су, али несѣ́м си́гурна.

назо́р прил. *силом, ӣешко, на силу*. – Свѐ и́де назо́р ра́бота.

назр̀та несвр. *ӣровирује, вири*. – Назр̀та проз пѐнцер.

наи́де свр. *наиђе, наӣада (о снегу)*. – Неку́ зиму́ снѐг наи́де до по́вас.

на́јвече прил. *највише*. – На́јвече је роди́ло компи́р, а дру́го по́слабо.

на́јде свр. *нађе*. – Ко́ј што тра́жи, о́н ци на́јде.

на́једно прил. *уједно*. – Вржи́ сву́ ту́ј прѐцу на́једно.

на́једњ прил. *одједном, одједанӣуӣ, исӣовремено*. – Наједњ ми утрча́ше пи́лићи у гради́ну.

на́јесен прил. *у јесен*. – На́јесен и њу́ ода́вамо.

на́јеца ж *нешӣо од чега се може најесӣи, сиӣосӣ у јелу, хранљивосӣ*. – Од лубени́цу нѐма на́јеца; Пасу́љ је добра́ на́јеца; Кад и́ма на́еца, па ти држи́ си́то по́д-груди.

наји́да се несвр. *једа се*. – То́ј се говѐдо не наји́да.

најмилѐ́ј, -а, -е *најмилије*. – Најмилѐје ми ово́ј на́јмало (о јагњету).

на́јнакрај прил. *наӣослеӣку, на крају*. – Ја сам у́век би́л на́јнакрај.

на́јнапред прил. *најпре, пре свега, испред*. – На́јнапред се прекр̏стиш, па се оми̏јеш.

на́јпрво прил. *најпре*. – Ле̏б је на́јпрво.

накаба́ти свр. *оптужи, окриви*. – Како̏ да се не љу̏тим кад ме ца́бе на́кабати.

нака́же се свр. *сам се наговести, најави се*. – Нака́же се о̏н када че до̏јде.

наказу̏је свр. *исприча, наприча*. – На́казува ми пу̏на ко̏ла.

нака́ни се свр. *реши се, одлучи се*. – Док се о̏н нака́ни, прође̏ во̏з.

нака́ра свр. *натера, утера*. – Нака́рај у̏вечер о̏вце у пова́ту, па зарези̏.

накару̏је несвр. *натерује, утерује*. – Не накару̏јемо о̏вце у туће̏ лива́де.

наката́ре се свр. мн. *наређају се, пођу у колони*. – Наката́ре се, па е̏ј га уз Вр̏лу стра́ну.

наката́ри се свр. *попне се, намести се, угнезди се*. – Једва́ се накатари̏, и мо̏рам да сла́зим.

наката́рчи свр. *натакне, стави на нешто*. – Наката́рчи та̏ј о̏бруч на ле̏су.

нака́чи свр. *окачи, попне*. – Под стре̏је накачи̏ли ве̏нци пипе̏р.

накладе̏ свр. *заложи ватру, наложи ватру*. – Ју̏тром чим се оми̏јем, накладе̏м о̏гањ.

накла́пица ж/м *натама (в.), насрћљивац, натлапица (в.)*. – Кад се та̏ј накла́пица довлче̏, не и̏де си док му не даде̏ш да једе̏ и пи̏је.

накло̏па се свр. жарг. *наједе се*. – Накло̏па се о̏н, не проби̏ра.

накла̏би се свр. *клекне и главом додирне тле, савије се до земље*. – И̏грају се, једн̏ се накла̏би, а дру̏ђи га прерипу̏ју.

накљу̏ца свр. *кљуном прокљује (јаје)*. – Кад пи̏ле оживе̏је, оно̏ накљу̏ца јајце̏ изну̏тра и изведе̏ се.

накова́ли свр. *нападне, спопадне*. – Наковали̏ли на ње̏га па да га уда́ве.

нако̏ваља ж *наковањ*. – Ци̏ганин че да те уби̏је ако му се̏днеш на нако̏ваљу.

нако̏кви се свр. *намести се, легне, смести се*. – Док се ви̏ нако̏квите и̏ма да сѣ̏вне.

накоко̏ри се свр. *надигне се, накостреши се*. – Пуја̏н во̏ли да се накоко̏ри.

нако̏лче с *в. наконче*. – Нако̏лче се деру̏је још од ко̏ла.

нако̏нче с *дете које невеста прима у свадбеном ритуалу, помилује га и дарује када дође младожењиној кући*; има и друге називе, в.: *поздра́вче, понишáло, понишáлче, нако̏лче, шљáпавче, ускупњак*. – И ја̏ сам би̏л нако̏нче.

на́кос прил. *косо, укосо, накосо*. – Кад ко̏паш, заси̏цај зе̏мљу на́кос, а не̏ у̏претруп.

накосмр̏ти се свр. *намргоди се, намрсти се*. – На́космрти се одједа́нпут.

на кошу̏љће прил. *само у кошуљи*. – Це̏ло ле̏то и̏де на кошу̏љће.

накре̏ше се свр. фиг. *напије се*. – Кад се накре̏ше, гле̏д му чу̏до.

накри́вен, -а, -о *накривљен, искривљен, нахерен*. – Накри́вен кро́в, мо́ра да је тру́л мерте́к.

накри́ви свр. *учини неком пакост, а оно испадне ћар*. – Да́ј му по́јаку ређи́ју та да му накриви́ш (= да му као учини велико зло, а у ствари му учини по вољи).

накри́вује несвр. *криви по мало, теже хода*. – Накриву́је откако́ га нога́ боле́ла.

накр̏ка се свр. *добро се наједе, преједе се*. – Кад је гла́дан, све́ му кри́во, а кад се накр̏ка, тѣ́г му добро́.

накр̏стица ж *врста веза*. – На кошу́љу сам ве́зла ве́з накр̏стицу.

накр̏ши свр. *наломи (гране за ватру, да брсти стока и сл.)*. – Накрши́ ми ја́сен да чи́ним пре́ћу.

накуде́ прил. *према*. – Пошли́ накуде́ Сврљи́г, па се изгуби́ли у маглу́.

наку́п прил. *заједно, скупа*. – Зате́кла ји наку́п (о љубавницима при сношају).

на́купац м. *препродавац*. – На́купци кад ку́пе теле́, пла́чају о́дма и во́зе за Ко́сово.

наку́рњак м *одговарајући плетени вунени појас који су мушкарци носили од куће кад пођу у рат ради заштите од хладноће*. – Војни́к ода до́м понесе́ и наку́рњак.

наку́са се свр. *наједе се кусајући*. – Во́ли да се наку́са расо́лницу и здро́бен опе́чен пипе́р у њу́.

накьм / **на кьм** предл. *према, ка*. – Ај, та́м, накьм село́.

нала́га несвр. *ставља руковети на развијено уже ради везивања снопа; пуни казан комином*. – Кад нала́гаш ру́коведи, ра́вњај с дла́н; Одо́цутра наложи́ли три ка́зана.

налага́ње с *пуњење ракијског казана ради печења*. – Налага́ње је по́ лѣ́ко од разлага́ње.

налага́ч м *радник на везивању снопља, или печења ракије*. – Налага́ч нала́га каза́н и па́зи на о́гањ.

нала́ти несвр. *насрће, налеће*. – Лѣ́ко та́ј нала́ти на бо́ј.

нале́зи се свр. *насмеје се тихо, злурадо, нацери се*. – Нале́зи се ко да те исмеја́ва.

нали́ба се свр. *накуса се неке ретке хране*. – Нали́бај се до́бро, не́ма је́дење ско́ро.

нали́та несвр. *насрће, налиће*. – Сѣ́мо ти нали́тај, ал че се на́јде ма́јстор и за те́бе.

нало́жи свр. *напуни ракијски казан и спреми за печење*. – До́кночи тре́бе да нало́жим још два́ ка́зана.

нало́че се свр. *напије се воде (о животињи)*. – Ло́че ма́чка, ку́че, које́ и́ма голе́м језѝк, а нало́че се и нека пија́ница.

налу́дичав, -а, -о *ударен, сулуд, ћакнут*. – Налу́дичав, ал ци поста́не о́н и лу́д, де́ поља́к.

на́лудо прил. *претерано*. – На́лудо зима́, на́лудо же́га.

налу́нsи свр. *набије обруче на буре*. – И́ма по́себан чу́к да се налу́нsе ши́не.

налу́та свр. *наиђе однекуд, нанесе га пут*. – Бра́ле, откуде́ ти́ на́лута.

наљо́ља се свр. *напије се толико да се сав испрља*. – Кад се наљо́ља, гле́д му чу́до.

наљу́ска свр. *љускањем плодова напуни неки суд*. – Наљуска́ли смо оре́си, сѣг тре́бе да се су́ше.

наљу́тен, -а, -о *наљућен*. – Не во́ли да бу́де наљу́тена.

намајсто́ричав, -а, -о *спретан у разним оправкама*. – Намајсто́ричав је, ал тре́бе да приу́чи јо́ш.

намале́је свр. *намали, остане мало од нечега*. – Кад намале́је ле́б, ме́сиш дру́ђи.

нама́ли свр. *смањи*. – Немо́ј ми нама́лиш си́рење.

нама́ми свр. *успе да доведе, успе да приволи*. – Нама́ме те па би́ју.

наме́књичав, -а, -о *помало мекан, недовољно тврд*. – Ле́б ми оста́л наме́књичав.

наме́ни свр. *назначи, одреди*. – На заду́шнице сва́ку свечу́ некоме́ наме́ниш па па́лиш.

намера́чи свр. *намери, узме на око*. – Ако се намера́чи на нешто́, о́н мо́ра да га и́ма.

наме́ри свр. *нађе, наиђе на нешто*. – Ако наме́риш на сугре́би од ку́че, разболи́ш се.

на́мерник м *случајни пролазник*. – И на́мерник кад затра́жи во́ду, даде́ш му.

наме́си свр. *намеси потребне обредне хлебове*. – За Бѣдњу ве́чер наме́си се ви́ше ле́бови.

на́место прил. *уместо некога, у име некога*. – Ја́ сам дошла́ наместо́ ње́га, о́н ошѣ́л у Пала́нку.

намете́ свр. *метлом сакупи на једно место*. – Намете́ на вра́ови па по́сле изно́си на буњи́ште.

наме́ша свр. *помеша*. – Наме́шамо о́вце па се и́грамо.

нами́ља несвр. *наговештава нешто, приговара*. – Нами́ља ми нешто́, ал јо́ш не́ ја́сан.

намѝне свр. *наиђе случајно, наиђе понекад*. – Намѝне понѐкад, ал одáвна нејѐ.

намѝри свр. *нахрани стоку*. – Намирѝ говѐда, па да вечѐрамо.

намирису̏је несвр. *почне да мирише*. – Печѐње трѐћи дѣн пóчне да намирису̏је.

намлзѐ свр. *намузе*. – Намлзѝ мѣлко млекцѐ за детѐво.

намóкричав, -а, -о *влажан, мокар помало, ни сув ни мокар*. – Пешћирѝви јóш намóкричави, остáј ји некá се су̏ше.

намр̏зи свр. *замрзи, почне неког да мрзи*. – Намр̏зли ју па óче да ју истѐрају.

наму̏ргав, -а, -о, *ни црн ни бел*. – Наму̏ргав óблак, ко да че да бѝје грáд.

наму̏сен, -а, -о *онерасположен*. – Наму̏сен нештó, јаду̏је си и óн нештó.

намѣ̏чка свр. *добро намаже, начапка (в.)*. – Намѣ̏чкај прáсе да не испу̏ца. [Ради се о поступку да се накваси кожа прасета које се пече на ражњу водом и зејтином како не би пре времена испуцала.]

нáна ж *мајка, мати*. – Нáно, квó дѣнѣс трѐбе да се рабóти.

нáново прил. *поново, изнова, испочетка*. – Удавѝла пóводња њѝву па смо морáли да ју нáново орѐмо.

нању̏ри се свр. *намрсити се*. – Нању̏ри се и не провреву̏је.

наóди свр. *налази*. – Наóди си óтоди, и не привáча се за рáботу.

наóкује несвр. *виче, све ради с виком и претњом*. – Нѐ óн љу̏т, него си му таквá врѐва да наóкује.

наóстри (се) свр. **1.** *наоштри (се)*. – Наострѝ матѝће, потупѝле се по кáмење; **2.** фиг. *наљути се*. – Кад се наóстри, па како плáмен да бѝје из њѐга.

напалиóн м *златник (са ликом Наполеона), наполеон*. – Имáли смо и ду̏кати и напалијóни, ал пропáдоше.

напенду̏ши се свр. пеј. *наљути се*. – Пáк ѝма да се напенду̏ши кад чу̏је да си тóј купѝла.

напѐр м *део бране за влачење орања, мотка, колац на који се ниже трње у брани која служи за влачење орања*. – Ако не учвр̏стиш напѐр, тр̏ње це расту̏ри.

напѝва се несвр. *опија се, напија се*. – Почѐл да се од мѣлко напѝва.

нáпит, -а, -о *прийит, поднапит*. – Као да је нáпит, ал не сасвѝм.

напѝца се несвр. *загрева се, греје се уз ватру*. – Напѝца се ус кубѐ.

нáплат м *део точка на волујским колима*. – Нáплати су од брѐс, да не трулѐју.

нáплепус / **нáпрепус** прил. *самовољно, без контроле (о кретању стада)*. – Пóд-јесен, кад нѐма штѐта, óвце пасу̏ нáплепус.

напови́рице / **напови́лице** прил. *начин преноса неког терета, кад двоје носе неку ствар на мотки*. – Чебр̀ натѣ̀кнемо на чобрња̀к, па но̀симо напови́рице.

на́поље 1. прил. *ван куће*. – Вѣ̀здьн на́поље, па се смр̀зо; **2.** с *велика нужда, пролив, понапоље (в.)*. – Ју́ри ме на́поље.

на помеѓуме́рице прил. *нередовно, с времена на време*. – Сре́тнемо се поне́кад, на помеѓуме́рице.

напо́речњи прил. *поперекo, поребарке*. – Кад те сре́тне, о́н те напо́речњи гле́да.

напо́сничав, -а, -о *прилично постан*. – Брашнени́к ми испа́де напо́сничав.

напра́јен, -а, -о *направљен, начињен*. – Вра́чка вели́ напра́јене јо маѓи́је.

на́прат м *мађије*. – Нека́ вра́чка у́ме да напра́ти на́прат па се не мо́ж отресе́ш; Разболе́ла се од на́прати.

напра́ти свр. *пошаље неком зло, несрећу, магије*. – Напра́ти се од за́вис, а нећи́ и потпла́ти вра́чку.

напра́ча свр. *пошаље, разашаље*. – Напрача́ла пози́вница за сви́ који́ су од дале́ко.

напре́дица ж *напредак, напредовање*. – Ода́вна ми́ не́мамо ни́какву напре́дицу; Напре́дица све́ што је напре́д; Кад ви́диш жену́, пошали́ се с њу́ да јо све́ и́де у напре́дицу (двосмислена шала).

напредѣ́шњи, -а, -о *пређашњи*. – Напредѣ́шњи живо́т се не вр̀та.

напре́сничав, -а, -о *недовољно стасао па остао пресан (о хлебу)*; в. недоспел. – Напре́сничава пога́ча ло́ше се пече́, добра́ док је же́шка, ама се по́сле ствр̀дне.

напри́вечери прил. *кад почне да пада вече, предвече*. – Напри́вечери се о́ро расту́ра.

напр̀тен, -а , -о *натоварен*. – Напр̀тим се на њи́ву и тека́ напр̀тена донесе́м до́м тра́ву за сви́ње.

напу́ди свр. *отера, најури*. – Напуди́л о́вце у туѓу́ лива́ду.

напу́кьл, -кла, -кло *напукао*. – Јуче́р му напу́кла ви́лица.

напу́пи се свр. *надује се, напне се*. – Угоји́л се, до́бро се напуни́л.

напупу́ка несвр. *наведе на неку прљаву радњу или пакост*. – Напупука́л га да ни обе́ре шаптели́ју.

напупу́рен, -а, -о *набубрео*. – Нећи́ Ци́гање и́мају напу́пурена у́ста.

напупу́ри свр. *напупи, направи пупољак*. – Кад напупу́ри ја́бука, бр̀зо процьвти́.

напупу́ри свр. *пусти пупољке*. – Све́ ве́ч напупури́ло.

напу́чи се свр. *натрти се*. – Напучи́ла се с голо́ ду́пе и не́ ју срамо́та.

нарабо́ти се свр. *наради се*. – Ако се ја́ несѣ́м наработи́ла, та ни́кој.

наравли́ја м *ћудљива особа, особа која има склоност ка нечему*. – И ко́њ мо́же да бу́де наравли́ја.

нара́мице прил. *начин ударања, кад се рука покрене у рамену*. – У́дари ме из нара́мице.

нара́ни свр. *нахрани*. – Нарани́ сто́ку па се одмори́.

нарве́ свр. *нагризе на више места*. – Свиња́ нарва́ла ти́кве и забатали́ла ји.

нарвљив, -а, -о *склон свађи*. – Нарвљив је, ал ми́ си га зна́мо.

наре́ва нсвр. *сакупља на гомилу*. – Кад се ди́гне сла́ма од гу́вно, ми́ оно́ј жи́то наре́вамо за веја́ње.

наре́де се свр. *споразумеју се, сложе се*. – Како́ се наре́дите, тека́ ци бу́де.

наре́ди свр. **1.** *поређа*. – Нареди́ тањи́ри на аста́л за го́сти; **2.** *начини нешто ређајући*. – С пе́чене о́бђе зљ́ис наре́дим ђиба́ницу кад ми до́јде чове́к.

наре́кне свр. *намени, остави у наслеђе*. – Ба́ба је наре́кла који́ че кој́у њи́ву да доби́је.

наре́па свр. *грубо ошиша маказама*. – Даде́ш му гла́ву у ру́ђе, а о́н те наре́па ко овцу́.

нарецу́је несвр. *наређује, издаје наредбе*. – Мло́го во́ли да нарецу́је, ма да бу́де по́словођа.

нари́не свр. *ринући лопатом направи гомилу*. – Нарину́л ђу́бре, сѣг тре́бе да га изво́зимо.

нарипу́је несвр. *има обичај да скаче на бој или тучу*. – У́век нарипу́је да се би́је.

нари́ца несвр. *нариче, кука, реди*[3]*(в.)*. – Код на́с су некада́ о́бовезно нарица́ле жене́, а сѣг си ро́ве сва́ђи за се́б, колко́ га жа́л.

нарица́ља ж *жена која нариче над покојником или на гробљу*. – Нарица́ља је жена́ која́ рове́ од жа́л, а не́ за па́ре.

нарка свр. *напљује слином*. – Склони́ се, на́рка ми ча́шу.

наро́ји свр. *нанесе муљ (вода)*. – Била́ ћи́ша о́пасна па ни буна́р народи́ла.

наро́јина ж *место на које је нанет муљ*. – Не гма́цај у ту́ј наро́јину.

наро́јиште с *остатак поплаве, оно што је поплава донела и оставила за собом*. – Та́ј њи́ва је на наро́јиште, па и́ма ка́мење.

наро́ља се свр. пеј. *напије се*. – Кад се наро́ља, не́-зна за се́бе.

нарпа свр. *грубо ошиша маказама*. – Нарпа́л ме на басама́ци.

нару́јничав, -а, -о *недозрео*. – Обра́мо мому́рзу, а́ма нару́јничава.

нару́си свр. *нанесе труње у нешто, натруни*. – Иди́ одо́тле на́руси ми млеко́.

нару́ча несвр. *поручује неком нешто*. – Нару́чам им да до́јду, ал се не одази́вају.

нару́ча се свр. *наједе се*. – Док се не нару́ча, не изла́зи ис ку́ћу.

нару́чи свр. *поручи*. – И ми́ смо наручи́ли ле́б за сла́ву.

наса́ди [1] *засади*. – Ју́тре мо́ра да наса́дим гради́ну, прође́ вре́ме.

наса́ди [2] *стави квочку да лежи на јајима*. – Насади́ла сам две́ ква́чће с двана́јес јајце́ти.

на́самo прил. *у четири ока, насамо*. – На́самo те ва́ли, а пред љу́ђи с го́вна ма́же.

на́сат прил. *накосо, косимице*. – Све́ и́де на́сат и тека́ се гу́ра проз љу́ђи.

наси́пе свр. *насипе*. – Наси́пи и ме́н ма́ло чорбу́.

на́сирован, -вна, -вно *недовољно печен*. – Мо́кра дрва па ми оста́де ле́б на́сирован.

наскубе́ свр. *начупа, ишчупа*. – Прошли́ пу́т га све́ наску́бо (коров у башти) и гле́ колко́ је нара́сло.

наслу́жи свр. *налије чашу пића некоме*. – Наслужи́ и ме́н једну́ (чашу).

наслу́ти се свр. *наружи се, нагрди се, поквари свој изглед*. – Што́ си облекла то́ј руј́ево та си се наслути́ла.

насмете́ се свр. *збуни се, саплете се, помете се*. – Насмете́ се некъ́д чове́к и док се просве́сти, оно́ го́тово.

насмр̑цује несвр. *воња*. – Тре́бе да преми́јем си́рење, то́пло вре́ме па веч насмр̑цује**.**

наспи́ се свр. *наспава се*. – Умо́ри се па не мо́же да се наспи́.

на́спрам прил. *према, преко пута*. – Њи́на ку́ћа на́спрам на́шу.

насре́д прил. *на средини*. – Насре́д село́ кре́кало.

наста́ља несвр. *наставља, продужује*. – Коно́пац се наста́ља на коно́пац док се ко́ла вр̑жу.

наста́не свр. *нагази*. – Ума́лко да наста́нем змију́.

наста́нут, -а, -о *који је нагажен*. – Та́ј ми пр̑с наста́нут па огу́љен.

настању́је нсвр. *настаје*. – Тако́ј настању́ју зи́ме, тако́ј ле́та, како́ Бо́г ре́кне.

настовува́ње с *дворење, неговање, служење*. – Настовува́ње сва́кому ти не ђи́не.

настову́је несвр. *двори, негује, служи*. – Настову́је кад је на́јмлада, не́ма када́ да се одмо́ри.

насто́ји несвр. *труди се*. – Насто́ји да све́ буде́ добро́ и па́к не ва́ља.

на́стран прил. *на страну*. – Све́ и́де на́стран ко крно́ гове́до.

настра́њичав, -а, -о **1.** *низбрдан (о тлу)*; **2.** фиг. *на своју руку*. – Настра́њичав ма́ло, па и по́више.

на́ступ м *грешка у дечјој игри школице*. – Кад је на́ступ, пређи́даш и и́гра дру́ђи по те́б.

насѣ̀ка свр. *напуја на некога (о псу)*. – Видѐли га па наськáли кýче на њѐга.

нáсьт прил. *косо, поребарке*. – Кад видó зóр, јá нáсьт, нáсьт док се извлѐко, па тýтањ.

насѣ̀ти се свр. *накриви се*. – Насьтѝла му се кýћа.

насѣ̀тице прил. *накосо, укосо*. – Ѝде насьтице ко пребѝјено кýче.

натакáри се свр. *наметне се, натури се*. – Натакарѝше се и преузѐше комáнду.

натáм прил. *тамо, у том правцу, ка следећем термину*. – Ај, натáм, кьм Петрóвден.

нáтама ж/м *в. наклапица*.

натанлѣ̀к прил. *натенане, без журбе*. – Работѝ мѣлко натанлѣк да се не премáраш.

натвр̀ди се свр. *наједе се (напуни стомак и учини га тврдим)*. – Натврдѝ се дóбро ако мѝслиш да издр̀жиш рáботу.

натежѝ свр. *постане тешко*. – Натежáло ми на срце.

натежýје несвр. *отежава, постане тешко*. – Свáћи дѣн ми свѐ вѝше натежýје.

натикáлац м *кратка чарапа која се натиче преко друге чарапе, наглавак (в.)*. – Бáба и је свѐ звáла натикáлци.

натѝтка свр. *набије, нагони, натера, испуни нечим*. – Женѐ му га натѝткам (псовка).

нáтка ж *основа на разбоју*. – Навѝјеш нáтку, па протѝњаш пóтку.

натквѐси се свр. *нагне се над нечим*. – Натквѐси се над лáвор па се текá мѝје.

натлáпица ж/м *наметљива особа, насрљивац*; в. наклапица – Кад те натлáпица притѝсне, не мóж га отѐраш.

натлцýје несвр. *нагађа, сналази се*. – Натлцујем и латѝницу, ал слáбо.

натлчѐ свр. пеј. *натуче, навуче, обуче, обује*. – Натлчѝ капý на ýши, вѐтар дýва.

натопýје несвр. *натапа, кваси*. – Кад пољк ѝде, тьг ћѝша натопýје.

натóрен, -а, -о *нађубрен торином, односно стајским ђубривом*. – Тáј ни њѝва лáни натóрена.

натóри свр. *нађубри*. – Овáј њѝва дóбро натóрена, сьмо још ћѝша да пáдне.

натпојѐ свр. *победи у певању*. – Њý нѝкој не мóже да натпојѐ.

нáтра ж *дужина ткања које се откаје једним попуштањем вратила (око 20 см)*. – Једнá нáтра – вздьн зáтра.

натра́ви се свр. *подеси се према положају траве (о коси)*. – Ко́су тре́бе да наковеш, нао́стриш па и да уме́ш да ју натра́виш.

натра́пса свр. пеј. *набаса, нагази, налети*. – Све́ избега́вам да не ни́кој не ви́ди и натра́псам бо́ш на њи́.

натре́нга се пеј. *напије се*. – О́де на каза́н, сѣ́г це натре́нга.

натресе́ свр. *отресе воће са биљке*. – Натре́сал сли́ве пу́но, не мо́ж ји збере́мо до́кночи.

натре́ска се свр. пеј. *добро се напије*. – Натре́ска се данѣ́с, ју́тре мо́ж да не́ма.

натро́нта се свр. *натрпа се одећом, обуче се превише*. – Натронта́л се у дебе́ле дре́је, па му сѣ́г же́га.

натро́ши свр. *измрви, иситни, направи трошине*. – Где го́д једе́, натро́ши ле́б.

натру́ди свр. *нагњечи, притисне, повреди*. – Натруди́л ра́ну па га боли́.

натру́па свр. *напада дубок снег за кратко време*. – Оцу́тра по́че и гле колко́ је натрупа́л.

натру́са свр. *натресе, отресе*. – Натре́сал ду́дови за коко́шће.

нату́нти се свр. *натуши се, смркне се, намрчи се (небо)*. – Кад се ова́к нату́нти, че по́чне ћи́ша.

нату́ра свр. *намеће, наставља*. – Натура́ла ми сва́шта, пу́ну торбу́.

нату́ра се несвр. *намеће се, гура се где му није место*. – Нату́ра се и где́ га о́че и где́ га не́че.

нату́рљив, -а, -о *наметљив*. – Нату́рљив је преко ме́ру.

нату́тка свр. *напајда куче*. – О́н га нату́тка, па оно́ ри́пи и да ни пода́ви.

натѣ́ври се свр. *одене се у нову одећу, накити се*. – Кад до́јде до́бардан, она́ се натѣ́ври па е́јга у ва́рош.

натѣ́кне свр. *обуче нешто на брзину*. – Натѣ́кнем кво́ бу́де, сѣ́мо да несу́ голе́ но́ђе.

наћи́мује несвр. *махне понекад, хоће да убоде (говече)*. – Ово́ј кра́вче о́че да наћиму́је, ал че да изеде́ бо́ј.

наћи́сне свр. *покисне, накваси се водом, накисне*. – За бла́то у́вечер намо́кримо зе́мљу да наћи́сне, па у́јутру пра́јимо бла́то.

наћи́ти се свр. *накити се, окити се*. – Наћити́л свира́чи с па́ре.

наћи́цка свр. *испрска (нечим житким)*. – Наћицка́л но́ву кошу́љу на́груди.

нау́зли (ткање) свр. *навеже основу на предње вратило тако што то учини преко једног јачег штапа који се после уметне у жлеб на вратилу (тај штап се зове узленик)*. – Кад се основе́, ткање́ се нау́зли.

на́ум м *намера*. – Има́л та́ј на́ум, ал ми́ несмо́ зна́ли.

на́уман, -мна, -мно *намеран*. – На́уман ли си д-и́демо ју́тре на Спа́совден.

науспра́ља свр. *све усправи, све поставе усправно*. – Науспра́ља гр̏снице да се су́ше.

нацвр̏ца се свр. *напије се*. – Кад се нацвр̏ца, поста́не га́зда.

нацѐпи свр. *исцепа дрва*. – Нацепи́ ми ма́лко за по̀тпалу.

наци́ма се свр. *напопи се (водом, машћу, уљем и др.)*. – Кад се наци́ма, те̏шко се по̀сле пе̏ре.

наци́цка свр. *напуни до врха, испуни, набије*. – Нацицка́ла те̏гле с ајва̀р.

нацѣ̀цка се свр. *напуни се, испуни се*. – Нацѣцка́ле се вѣ̀шће по ти́л.

нацѣ̀цкан, -а, -о *испуњен*. – Она́ј са́ла то̀лко нацѣ̀цкана, да не̏ма где̏ и́глу да пу́штиш.

нача́пка свр. *накваси*; в. намьчка. – Нача́пкај му но̀гу с га̀с; Нача́пкај пра̀се (на ражњу) да не испу́ца.

начѐпен, -а, -о *накривљен, наопако, укриво постављен; има криво мишљење*. – Кад је начѐпен, не вре̏ди да му вре̏виш.

на́чисто прил. *сасвим, потпуно*. – На́чисто смо пропа́ли.

начу́ка свр. *набије, забије*. – Начука́л једѣ̀н јексе̏р и умори́л се.

начу́љи у́ши несвр. *пажљиво слуша, нађули уши*. – Ку́чево, чи́м му чу́је гла̀с, начу́љи у́ши.

начѣ̀с прил. *ноћас, ночѣс (в.)*. – Начѣ̀с и́ма ма́чка и ку́че да спе̏ за̀једно (= биће велика хладноћа).

начѣ̀шњи, -а, -о *ноћашњи*. – Начѣ̀шња зима́ не била́ ско̀ро.

наци́да свр. *набаца*. – Наци́да́л мо̀ћа па не мо̀ж да про̀јдеш од њи́.

наци́ци се свр. *накинђури се*. – Наци́ци се, па у о̀ро.

на́ширин прил. *на широко*. – И́мају голе̏м пла̀ц па запрајили ку̀ћу на̀ширин.

нашљѐма се свр. пеј. *напије се*. – Нашљѐма се, а не ви́ди да му шко̀ди.

нашљи́ска се свр. жарг. *напије се*. – На̀шљиска се, го̀тово.

наште̏ ср̏це прил. *на празан стомак*. – Тури́ нешто̀ у у́ста да неси́ наште̏ ср̏це, да те ку́кавица не омр̏си. [Веровање да се треба чувати од тога кад ће се која птица први пут чути с пролећа. Ако то буде наште срца, целе године пратиће те нека невоља. Рецимо: ако те омрси гургусар (в.), има да ти смрди из уста целе године.]

на́штина ж *наште срце (в.), стање празног желуца*. – Не мо̀г да пи́јем ни ка̀ву на̀штину.

наштра́па свр. *набаса, нагази*. – Кад наштра́па на сугре̏би, разболи́ се.

не ваља́је[1]* несвр. *не ваља, није добар*. – Ца́бе је мо́ј кад не ваља́је.[4]

не ваља́је[2]* несвр. *није здрав, болесшан је*. – И́де по до́ктури, ал не ваља́је.

не годе́је* несвр. *неугодно је, не свиђа се, не одговара*. – Некако ми то́ј не годе́је, ал трпи́м.

недо́бит, -а, -о *који је недошучен, недовољно кажњен, кога још шреба исшући*. – Не́ка га, че си доби́је, кад изгле́да недо́бит (кад чини оно што не треба).

не дови́ди несвр. *не види добро*. – И́мам неку фле́ку на о́ко па не дови́дим до́бро.

не дови́цује* несвр. *не види добро*; уп. не довиди. – У су́мрак не дови́цујем до́бро, па си и́дем по́рано.

не дојѝда несвр. *никада не оједе све, никада се не наједе*. – Све́ ду́ма: не́ гла́дан, па не дојѝда кво́ једе́.

не дости́за изр. *не достиже, недостаје*. – И́ма, а́ма не дости́за; не́ му се годе́ло (= није му нешто одговарало).

не најѝда се свр. *не наједа се*. – Једе́, једе́ и не најѝда се (о јешном кравчету).

не пода́ва се несвр. *(нема: подава се) не иде у прилог, не да се*. – На́м се не пода́ва, чим пребла́жимо, нешто́ се у сто́ку де́си.

не потреву́је несвр. *не погађа, не може да угоди*. – Тру́ди се, си́рота, ал не потреву́је како́ че.

не препре́за се несвр. *крут у понашању, тврд у ставовима*. – Та́ј се не препре́за (= фиг. не мења страну у јарму).

не ре́га се* несвр. *не обазире се*. – Ово́лка нево́ља, ал о́н се не ре́га.

небе́са с мн. *небо, виша сила, Бог*. – Не́ га стра́ од небеса́.

неваља́шан, -шна, -шмо *онај који је неваљао, рђав, покварен*. – Врљѝ то́ј (неко предиво у смотуљку) и́з-руће, ви́диш да је неваља́шно.

не́веда ж *несрећа, зла сила, само у изразу*. – Напа́ле ни а́ле и не́веде.

не́веран, -не, -на *несигуран, подмукао, који не држи вере, не пошшује дашу реч*. – Кад си не́веран, не че́кај да ти љу́ди за́јме па́ре.

невести́нско и́ме с *име којим невеста долазећи у нов дом именује укућане и нову родбину* [Изгледа да је разлог што је невеста непознаница, туђа коска, па се не зна да ли у њој има неке демонске снаге. Таква имена обично су по нечем лепом и пријатном, те су у правом смислу од-мила. Постоји цели систем овога поступка, а ми да наведемо само а) женска имена: *Убави́ца, Гра́њица, Сре́брнка, Го́спођица*, б) мушка имена: *Пи́сар, Убаве́нко, Ка́плар*.]

[4] Код свих примера који се чују само с негацијом (иако је могуће и без ње, али то не можемо посведочити) додата је звездица /*/.

невесту́љћа ж *ласица*. – Невесту́љће ма́мимо да до́јду и ва́тају пога́нци по а́мбар.

недојде́ње с *недолажење, недолазак, одсуство очекиване посете*. – Трпи́ недојде́ње, не́ си код ма́тер дошла́ по́ла го́дин.

недомо́трен, -а, -о *недоказан, неразуман, несмотрен*. – Све́ зна́је, а пра́ји се недомо́трен, ко буда́ла.

недопра́јен, -а, -о фиг. *недорађен, недовршен, онај ко се родио с недостатком*. – Ко да си недопра́јен.

недосе́д м *немиран, нестрпљив*. – Пра́ви је недосе́д, сѣмо ју́рца оту́д, одову́д.

недо́слан, -а, -е *недовољно усољен (о хлебу или неком другом јелу)*. – Зе́ље ми оста́ло недо́слано, па со́к не ва́ља и ра́но се повле́че.

недосо́љен, -а, -о фиг. *онај ко није чисте памети, који нема довољно разума („соли“) у глави*. – Пу́шти буда́лу, ви́диш да је ма́ло недосо́љен.

недоспе́л, -а, -о *недовољно стасало тесто које се лоше пече и остане гњетаво, пресан (в.)*. – О́н во́ли недоспе́л ле́б.

неже́њет, -а, -о *не(о)жењен*. – Оста́де неже́њет, дру́ство му се и́жени.

незагра́шено с *птиче које још нема перја, голиштар (в.)*. – Испа́ло из гњездо́, ама још голиште́р, незагра́шено.

незами́слен, -а, -о *који се не може замислити, незамислив*. – Па́дла је нека ћи́ша незами́слена.

не́издржан, -на, -но *који се не може издржати, неиздржив*. – Ова́ј је зима́ била́ неиздр́жна.

некадѣ́шњи, -шња, -шњо *некадашњи*. – Некьдѣ́шњо вре́ме се не вр́та.

некакѣ́в, -ква́, -кво́ *неко, неки, некакав*. – Дошѣ́л некакѣ́в па им обра́л ди́ње.

нека́матан, -на, -но *неразуман, брзоплет, неумерен (у јелу)*. – Бу́ди како љу́ђи, немо́ј си нека́матан.

нека́матно прил. *неуредно, облапорно (у јелу)*. – Једе́ нека́матно па се све́ удро́ца.

не́кња прил. *прекјуче*. – Не́ то́ј било́ јуче́р, него не́кња.

некр́стен, -а, -о фиг. *некрштен, ко све ради несувисло*. – Што́ тека́ рабо́тиш, кр́стен ли си, ел неси́?

некько́ прил. *некако*. – Једва́ се извле́комо одо́тле некько́.

не́л речца *зар, зар не, јел да*. – Не́л ти вреви́ да не и́деш та́м, ал ти́ не слу́шаш.

не́ма о́чи изр. *не осећа стид*. – Не́ма о́чи она́, не бри́га се кад се осрамо́ти.

нема́јкуде́ прил. *површно, безвољно*. – Рабо́ти од нема́јкуде́, ал не ужи́ва што рабо́ти тека́.

нема́јмир м *нешашко, немирко, не држи га месшо*. – Нема́јмире, смири́ се.

немѝјен, -а, -о *неопран, неумивен; фиг. изубијан*. – И́ма да једе́ш немѝјен (=претња: бићеш бијен толико да нећеш моћи да се умијеш!)

не́мит, -а, -о *неумивен*. – Ми́ ни́кад не једе́мо не́мити.

не́мка ж *немање, немашшина*. – За вре́ме ра́т, па и по́сле, била́ немка́ голема́.

не́мча м *ћушљив човек*. – Прозва́ли га не́мча, је л не вре́ви кад му се не вре́ви, и тека́ му оста́ло.

нена́видан, -дна, -дно *мрзак, злобан, завидан*. – Ста́лно нена́видан, ста́лно му нећи́ не ва́ља.

нена́јешан, -шна, -шно *гладан, јешан, лачан*. – Ненаје́шан се не мо́же ни́кад наје́де.

ненаје́шник м прек. *гладница*. – И́мам си ја́ таквóга ненаје́шника.

нена́чета девóјка ж *девојка која има оба родишеља*. – За сва́дбу вењ̑ц ви́је нена́чета девóјћа.

неола́стрен, -а, -о *неокресан, гранаш*. – За ње́га је неола́стрена мо́тка, па да се би́је.

неолу́пен, -а, -о *неољушшен, неуредан*. – Гла́ва лу́да, неолу́пена.

нео́правaн, -а, -о *несрећен, замршен*. – Нео́правна по́сла и то́ј ти је.

нео́свирно прил. *необазриво*. – Ми́ смо ма́ло нео́свирно поступи́ли.

непо́жет, -а, -о *непожњевен*. – Ма́лко оста́ло непо́жето, ал за́вану ћи́ша.

непро́спан, -а, -о *који се није наспавао, буновaн, смешен*. – Рабо́ти ко непро́спан.

нера́ботан, -тна, -тно *нерадан, леништина*. – Нера́ботна жена́ увек и́ма вре́ме да поседи́.

нера́ботник м *нерадник*. – Немо́ј да си нера́ботник, не́че те девóјће.

неразѣ́бран, -а, -о *неразуман, својеглав, неразборит*. – Неразѣ́бран све́т и то́ј ти је.

не́рас / **не́рез** м *приплодни вепар, нерасш*. – И́ма у́век по нећи не́рас, ал тре́бе да ви́диш која́ је со́рта.

не́рез м *в. нерас*. – Добѣ́р им не́рез.

не́свес м *несвесш, губишак свесши*. – Че́сто па́да у не́свес.

нестању́је несвр. *нешаје (вода, храна)*. – Нестању́је једно́ по једно́.

нешру́гани опѣ́нци м мн. *опанци од неочићене (нешругане) свињске коже*. – И́ма да но́си нешру́гани опѣ́нци.

несѣ́м помоћни гл. *нисам*. – Несѣ́м ти не́пријатељ.

нећи́, -ка́, -ко́ *неки*. – Нећи́ си рабо́те на овѣ́ дѣ́н, ал ми́ не́.

нећипу́т прил. *понекад*. – Сврни́ нећипу́т.

неумеја̏ње с *неумешност, незнање, невештина*. – Од неумеја̏ње и̏ма ле̏к, да се нау̏чиш.

неурабо̏тен, -а, -о *неурађен*. – Неурабо̏тено си па̏ те̏бе че̏ка.

неу̏редан, -дна, -дно *који је у прљавој и изгужваној одећи*. – Неу̏редан ко да су га кра̏ве жвака̏ле.

ни̏за ж **1.** *огрлица*. – Сѣмо она̏ је има̏ла ни̏зу ду̏кати; **2.** *венац паприке*. – Ни̏зе пипе̏р ока̏чен испод ча̏ндију да се су̏ши.

ни̏зазем прил. *низ земљу, на земљи*. – Па̏де па се о̏двања ни̏зазем (о клубету пређе).

ни̏збрдњица ж *низбрдица*. – Ни̏збрдњица, ама о̏стра, једва̏ ко̏ла и̏ду.

ни̏како прил. *ни на који начин*. – Ни̏како боле̏ж да устр̏пне, да ми̏не.

ни̏какьв, -а, -о *никакав, лош, нико и ништа*. – Бра̏тав ти је бѣ̏ш ни̏какьв (шала).

ни̏кој м *нико*. – Оту̏д се (из гроба) ни̏кој не вр̏та.

ни̏сак, -ска, -ско *низак, омален*. – Бра̏т ми је ма̏ло по̏ ни̏сак од ме̏н.

ни̏сацьк, -цка, -цко *доста низак, мали*. – Колко̏ је ни̏сацко цвеће̏во, едва̏ га дова̏там кад се сло̏гнем.

ни̏ти м мн. *ткачки прибор од конца, кроз који пролази основа*. – Уведе̏ се пр̏во у ни̏ти па у бр̏до; Да̏ј ми твоји̏ ни̏ти, моји̏ се поћину̏ли.

ни̏ца несвр. *ниче*. – Жи̏то почело да ни̏ца на вре̏ме.

ни̏чћи прил. *ничице (право напред)*. – Па̏до ни̏чћи пред ње̏га, а о̏н ми се смеје̏.

ни̏ша несвр. *њише, љуља*. – Це̏лу но̏ч је ве̏тар ниша̏л ове̏ј гра̏ње од оре̏ј.

ни̏ша се несвр. *љуља се на љуљашци*. – На Бе̏лу не̏дељу се дево̏јће и мо̏мци ни̏шају.

ни̏шне свр. *заљуља, зањише*. – Ни̏шни се једанпу̏т, двапу̏т ко̏лко за аде̏т па си иди̏ до̏м.

ноже̏ с *в. ножьк*.

но̏жици м плт. *маказе*. – И̏ма но̏жици же̏нсћи, а и̏ма с који̏ се стрижу̏ о̏вце.

ножле̏ с *в. ножьк*.

но̏жница ж *корице за нож, канија*. – Но̏ж у но̏жнице па у за̏повас.

ножѣ̏к м дем. *ножић, ноже (в.), ножле (в.), ношче (в.)*. – Узни̏ тај ножѣ̏к о̏н је по̏ о̏стар.

ноктое̏ца ж *заноктица*. – Кад ува̏ти ноктое̏ца, то̏ј мло̏го боли̏.

носѣ̏к м дем. *носић*. – Тај змија̏ и̏ма носѣ̏к пра̏во на го̏ре.

но̏ч м/ж *ноћ*. – Једну̏ но̏ч, ете̏ ге нећи̏ на вра̏та. – Држимо̏ водени̏цу дѣ̏н и два но̏ча.

ноче́ва несвр. *ноћи, ноћива, коначи*. – Кад се заба́јимо од во́з, ноче́вамо у ста́ницу.

ночева́ње / **ночува́ње** с *ноћење*; уп. коначење. – Раде́ли смо у Ба́чку, а ночева́ње на њи́ву; Ночува́ње колко да преспи́ш, па на њи́ву.

но́чњи, -ња, -њо *ноћни*. – Но́чњи ве́тар ма́лко прела́ди, а поцрца́ло би се од же́гу.

ночува́ње с *в. ночевање*.

ночѣ́с прил. *в. начьс*. – Ночѣ́с смо још пошли́, ал дале́к пу́т.

ношче́ с *в. ножьк*.

ну́жник м *клозет*. – Сва́ка ку́ћа и́ма ну́жник.

нѣ́чви м плт. *нађве, сандук за мешење хлеба*. – Глава́ над нѣ́чви, си́то у́-руће, па се́ј бра́шно за качема́к.

Њ

њего́винсћи прил. *на његов начин, по његовом*. – Све́ да је њего́винсћи, е, па, не мо́же.

њо́калица ж пеј. *уста, усне*. – Не ди́рај ме, чу ти разби́јем њо́калицу.

њури́ несвр. *ћути оборене главе, куња*. – Њури́ пра́се, мо́ра да и́ма ва́тру.

њу́рча м пеј. *увек смркнута, срдита особа*. – Пу́шти њу́рчу па дојди́ на пи́во.

њу́ца несвр. *риче (о крави); фиг. плаче (на силу)*. – Кра́ва њу́ца за теле́; Ца́бе њу́ца неби́јен.

њу́шка ж *чуриљак (в.), свињска горња чељуст*. – Њу́шка, то́ј ти је чури́љак.

О

оа́ли свр. *премами, освоји, убеди милошћу*. – Једно́ (маче) Мирја́на о́али та пређе́ код њи́, оно́ј црно́ у́зе ми Бра́на.

оба́ви ре́д свр. *спроведе обичај*. – Обави́мо и та́ј ре́д (о парастосу), па да се опра́љамо на ра́боту.

оба́ли свр. *обори*. – О́н га, бре́, о́бали одједну́ш (од првог ударца).

обаљу́је несвр. *обара*. – Обаљу́ју дрва, па че ји ју́тре тру́пе.

оба́ра се несвр. *рве се (пастирска игра, да виде ко је јачи)*. – Воле́л је да се оба́ра и с по́ ста́ри.

о́башка прил. *одвојено, подвојено*. – Живе́ о́башка, а рабо́те њи́ве за́једно.

обвр̏шине ж мн. *ситан недозрео плод с врха струка поврћа*. – Пипе́р смо обра́ли, још оста́ле си́тне обвр̏шине.

о́бга ж *кора за гибаницу*. – Да и́мам о́бђе реди́ла би ђиба́ницу за вече́ру.

обду́ва се свр. *засити се нечим*. – Обдува́ла се деца́, па им се не рабо́ти.

обе̏д м *један од дневних оброка у исхрани*. – Обе̏д по пла̏дне, кад је же̏га, па љу̏ђи на њи̏ву да поједу̏ и да се ма̏лко одмо̏ре.

о̏бедве бр. *обе, обадве*. – О̏бедве деца̏ су ми у слу̏жбу.

обе̏дување с *ужина*. – А̏јде на обе̏дување.

обе̏дује несвр. *руча*. – Дошло̏ вре̏ме да обе̏дујемо. [У селу Бучум први оброк био је ручак, око 9 или 10 сати, затим обед, кад прође подне, око 14 сати и вечера.]

обе̏ли свр. **1.** *осве̄тли (образ)*; **2.** *скине кору са дрве̄та*. – Кад одсече̏ш ли̏пу, бо̏ље да ју о̏дма обе̏лиш.

обе̏ре свр. *учини враџбине да нечија крава изгуби млеко, да пресуши*. – Она̏ је умеја̏ла да оби̏ра сто̏ку.

обешени̏к м **1.** *онај ко је извршио самоубиство вешањем*. – Обешени̏ци се по̏себно ко̏паја; **2.** фиг. *обшењак, несташко*. – Немира̏т је, пра̏ви обешени̏к.

обика̏ља несвр. *обилази*. – Све̏ ни ћи̏ша обика̏ља.

обико̏ли свр. *о̄коли, заобиђе*. – Обиколе̏те ју па ва̏тајте (свињу за клање).

обико̏лка ж *о̄кољавање*. – Кад се напра̏ји обико̏лка, она̏ не̏ма куде̏.

обикољу̏је несвр. *заобилази, о̄кољава*. – Обикољу̏је га нешто̏, нешто̏ му спре̏ма.

објашњу̏је несвр. *објашњава*. – Што му објашњу̏јеш оно̏ј што си он са̏м зна̏је.

о̏блажа ж *ӯпотреба масне хране, сӯпротно од по̄ста*. – Си̏рење, то̏ј ни је једи̏на о̏блажа.

обла̏жи се свр. *омрси се, једе масну храну за време по̄ста*. – Ако се обла̏жиш, и̏деш у цр̏кву да се приче̏стиш.

облекло̏ с *одећа*. – Облекло̏ чове̏ку тре̏бе за сва̏ћи дн̏ан.

обло̏жина ж *неузорана њива, њива која је о̄стала да о̄прежи*. – Пушти̏ кра̏ве нек пасу̏ по обло̏жину.

обља̏ло с *о̄платнени заложак у о̄панку, обојак*. – У̏вечер нату̏рамо обља̏ла да се су̏ше под шпо̏рет, она̏ се но̏чу расмрде̏.

обнесе̏ свр. *занесе се*. – Сапле̏те се, па кад обне̏се, пра̏во у креча̏ну.

обо̏р м *ограђен про̄стор за сто̄ку у оквиру сто̄чарског ста̄ниште̄та (по̄јате̄)*. – Сто̏ка је за у обо̏р, а ку̏ћа за љу̏ђи (прекор због држања животиња у кући).

обредни хлебови су: за свадбу *сабо̏рњак*, за порођај *пово̏јница*, за славу: *чесни̏ца*, *кола̏ч*, *ба̏ба, љу̏бен*, за бадњак *коврџа̏њац*, за подушја: *крсни̏к, по̄скурни̏це*.

о̏брис м у изр. **на о̏брис** *начин замаха или ударца*. – Кад уда̏ри ћи̏ша на о̏брис, све̏ однесе̏ у До̏л.

обри́чи се свр. *обрије се*. – Некада́ се врево́ило да се обри́чи, а сѣг да се бри́тви.

обрљо́сан, -а, -о *замајан (в.), заглупео*. – Ко да је обрљо́сан, ко да не́ма па́мет.

обрљо́ше свр. *обрљави*. – Обрљо́ше га нешто́ кад и́де но́чу са́м.

обр̏не свр. *окрене*. – Обрни́ се да те ви́дим који́ си.

оброче́ње с *одређени рок за нешто*. – Не ва́ља да се кр̏ши оброче́ње, како је ка́зано, нека тека́ и бу́де.

обро́чиште с *горњи део чарапе, обод шешира и сл.*. – Сцепи́ле се чера́пе, оста́ла сѣмо обро́чишта; Од шеши́р сѣмо обро́чиште, мо́ра да га ту́рим на неко пла́шило.

обр̏та несвр. *окреће, мења (расположење)*. – Обр̏та га на ша́лу, ал не пома́га.

обрчање с *окретање, осврт̄ање*. – Ма́ни то́ј обрча́ње, ши́ја че те заболи́.

обу́ва свр. *омлати мотком (воће)*. – Обу́вај и ову́ј гра́њу па и́демо. [За убирање воћа и поврћа познате су ове радње: *бу́ва се* – ударају се мотком гране ораха или шљива; *тресу́ се* гране њихањем и јачим замасима код шљива, јабука, крушака; *беру се с ру́ће* јабуке, крушке, шљиве кад су за посебну употребу; *саби́рају се* дуње, јер су оне тешке и саме падају; кромпир *се ва́ди*, *сече́ се* зеље (купус), *скубе́ се* празилук, *ва́де се* црни и бели лук...]

обу́ва се несвр. *навлачи обућу*. – Обу́вај се чвр̏сто, на́поље је прза́ља (= клизавица).

обу́јен, -а, -о *обут (в.), обувен*. – Не ле́гај обу́јена на черша́в.

обуку́је се несвр. *облачи се, облачи одећу*. – Кад ва́не да се обуку́је, да те нерво́за ува́ти.

обу́т, -а, -о *в. обујен*. – На́опако ти обу́та чера́па.

обу́шка ж *игла са поломљеним ушицама*. – С иглу́ обу́шку си ва́дим тр̏ње из дла́нови.

о́ваг-о́наг / **о́вьг-о́ньг** прил. *понекад, повремено, с времена на време*. – Наврни́ о́ваг-о́наг да ви́диш жи́ва ли сам; О́ваг-о́наг се сре́тнемо па попри́чамо

ова́м прил. *овамо*. – Ова́мте де́ца, да ви не́ стра́.

овде́к прил. *овде, овдекај (в.)*. – Овде́к ли је, та́м ли је, не́-знам бѣш.

овде́кај прил. *в. овдек*. – Овде́кај ко́пај где ти казу́јем.

оведе́ се свр. *савије се (кад преноди воће, па се гране савију)*. – Ја́буће се ове́ле.

ове́ља несвр. *слабо жваће (без зуба), говеља (в.)*. – Ове́љам га колко́ мо́гу па прогл̀нем.

ове́ри свр. *увери се, убеди се*. – Пу́шти га, о́н це са́м ове́ри кад ви́ди.

оветáје свр. *избледи, постане вето (о одећи)*. – Овѝја ми капутѣк нѐ мло́го но́шен, ал овете́л.

овѝја кр̏с несвр. *чини поход око светог дрвета (о литијама)*. – Овѝјамо кр̏с, пој̀емо, ѝдемо по по́ље; Ѝма ту́ј убáво др̏во, њѐга литѝја овѝја.

овѝја се несв. *оврта се (в.), врти се око нечега*. – Ово́ј ку́че без гáзду па се овѝја окол нáс па га понѐкад порáнимо.

овѝка свр. *оплаче*. – Жѝвога сам га овикáла.

ово́љи свр. *надјача, савлада, победи*. – Обáрају се којѝ че когá да ово́љи.

овришти́ се свр. *опече се по кожи па се дигну пликови (од коприве, вреле воде)*. – Овришта́ се, па нѐче да зарастѐ.

овр̏та се несвр. *в. овија се*. – Нѐма нѝкога па се овр̏та окол нáс.

овсенѝк м *хлеб који се из нужде меси за псе*. – Кад нѐма лѐб за свѝ, за ку́че омѐсимо овсенѝк.

овсѝга ж *врста коровске биљке у житу, слична овсу*. – Овсѝга растѐ како овѣс, ал нѐма зр̏на.

ову́дак(ељ) прил. *овуда, у овом правцу*. – Нѐма ову́дакељ, куде нáс такво́ јáгње.

ову́рит, -а, -о *огољен*. – Свѐ ми нѐкако ову́рито, ко да сам го́л; Мо́ра да ми је зимá кад сам ово́лко ову́рит (необучен, лако обучен).

ову́рито прил. *отворено, на промаји (о месту)*. – Свудѐ ову́рито па ду́ва про́маја.

овчáрин м *овчар, пастир*. – Овчарѝна, будалѝна – тако́ј пој̀емо.

овчељáк м пеј. *слаба, пропала овца*. – Овáј се овчељáк једвá влчѐ, ал нѐче да лѝпше.

о́вчина ж *месо од овце, овчетина*. – Овчину́ слáбо јед̀ем, мирѝше ми.

о́вчица ж *једна од гамади, ваш која напада овцу*. – Од о́вчице овцá мло́го пáти.

овчѝца ж хип. *умиљата овца*. – Ѝмам две овчѝце, ко́лко за зáклетву.

о́вьг-о́ньг прил. *в. оваг-онаг*.

овѣ̀н м *ован*. – Овѣ̀н трећáк је нáјбољ за прѝплод.

овѣ̀с м *овас*. – Лѐб од овѣ̀с омѐсимо некадá за ку́че, а овѣ̀с се мѐље за јáрму.

огаздѐје свр. *огазди, обогати се*. – Нѐ-це огаздѐје од осморѐдоњу [Ради се о замерки да се неко неће обогатити ако сади само кукуруз са осам редака зрна у клипу, већ треба да промени семе.]

огалáти свр. *загади*. – Врљѝл кошуљу́ од болникá у клáданац и огалатѝл во́ду из о́свету.

о́глав м *део коњске опреме*. – Турѝ на коњá о́глав па га доведѝ.

о́глади м плт. *једна од свадбених свечаности која се обавља после веридбе, у дому невесте, са гостима из младожењине родбине*. – Била́ је просидба, сѣг о́глади, па и́спит и мо́же ондак сва́дба.

огладне́је свр. *огладни*. – Кад огладне́је, це се́ти за до́м.

огла́си се свр. *одазове се, јави се*. – Огласи́ се да те чу́ју.

оглуву́је нсвр. *све слабије чује*. – Оглуву́јем дѣн-и́здѣн.

оглу́ши се свр. *занемари, пренебрегне неку обавезу*. – Колко́ је се пу́т заклѐл да нешто́ не́че, па се по́сле оглу́ши.

оглу́шци мн. *немар, оно што се не жели чути*. – Ба́ш га бри́га, она́ му вре́ви, о́н си ту́ра оглу́шци.

огње́ва се свр. *растужи се, сневесели се*. – Зашто́ си ми се то́лко огњева́л.

огњи́во с *огњило, челично кресиво*. – Де́да је има́л огњи́во и кре́мен, и тру́д, па ји чу́ва у ће́су од ме́јур.

огњѣ́ц м пеј. *огањ*. – Стькни́ мѣлко огњѣ́ц, че ми тре́бе по́сле.

о́градња ж *ограда, простор издељен оградама*. – Има́ла су лозја́ у о́градњу.

огра́ши се свр. *ојача, живне (дете)*. – Бе́ше мло́го запа́ло, сѣг се ма́ло о́граши.

огри́ба несвр. *скупља остатке хране са дна суда где се што кувало*. – Немо́ј да огри́баш су́дови, и́ма ти и́де ћи́ша на сва́дбу.

огри́зине мн. *остаци сточне хране (сена)*. – Кад је се́но ко́раво, остању́ју огри́зине. [Од сена су *огри́зине*, а од шуме (лисника) *ли́сковине* (в.).]

огрља́к м *део некадашње кошуње, оковратник*. – Кошу́ље пр̀тене, па ве́жени огрља́ци́.

огро́зи се свр. *огади се, изгуби се воља за неком храном*. – Огрози́ло ми се млеко́, у́-планин не́ма дру́го.

огрубе́је свр. *огруби (в.), постане груб у лику, остане без лепоте облика, поружни*. – Остаре́л, па огрубе́л, па страоти́ја.

огру́би свр. *в. огрубеје*. – Од сва́ћи се бо́лес огру́би.

огу́жа несвр. *огужује (в.)*, *огужвује (в.), оклева, снебива се, одуговлачи*. – Огу́жа ко неве́ста пред ону́ј ра́боту.

огужву́је несвр. *в. огужа*. – Огужву́је (о крави), оте́за се, не́че д-и́де у јерѣ́м.

огужу́је несвр. *в. огужа*. – Не огужу́ј ви́ше, дѣ́н прође́, а́јде на ора́ње.

огуљо́сан, -а, -о пеј. *огуљен*. – Дојде́ однекуде́ (о кучки) сва́ огуљо́сана.

огуљо́тина ж *рана од огуљене коже*. – Јо́ш и́мам по ла́ктови огуљо́тине.

о́гњ / **о́гањ** м *ватра, огањ*. – На Це́рман не рабо́тимо од о́гањ.

ода́ се свр. *преда се, посвети се нечему*. – Ода́л се на то́ј (о коцки), па га ни́кој не мо́ж вр̀не.

одáвна прил. *одавно, раније*. – Одáвна нé текá билó.

одавначкá прил. *поодавно, раније*. – Билó си је тóј, ај, одавначкá.

одадé (се) свр. *уда (се)*. – Ћéрку смо одалѝ, онá се одáде у Бурдимó.

одалáми свр. жарг. *изненада удари*. – Одалáми тѝ њéг, па нек се пýши.

óдалек, -а, -о *удаљен, далечан*. – Прójдé óдалек човéк, не познáвам га.

одалéк прил. *из далека, из даљине*. – Одалéк ѝдем, глáдан сам.

одалéчи свр. *удаљи*. – Кад му одалéчиш игрáчку, óн ровé (о детету).

одáпе свр. *одгризе*. – Наковалѝло кýче на прáсе па му одáпе увцé.

óдар м *кревет*. – Кад издóде гóсти, онѝ у óдар, а мѝ нáзем, на рогóжу.

одбѝва несвр. *одбија*. – Крáва га одбѝва (о телету које јако удара кад сиса), а онó ју напáда.

óдбир м *оно што је одабрано (о воћу)*. – Овó је грóзје óдбир, за сушéње.

одбѝра несвр. *разуме, има разбора, свестан је нечега*. – Цáбе му прѝчаш кад óн тóј не одбѝра.

óдблизо прил. *изблиза, из близине*. – Кад га óдблизо поглéдаш, чѝни ти се да је пóубав.

одболéдује свр. *одболује*. – Онá свáко одболéдује и одровé.

одвацýје несвр. *вађењем смањује садржину*. – Воденичáр од свáку врéчу одвацýје за ујѣм.

óдве прил. *двоструко*. – Спредѝ óдве па превр̀ткај (о пређи).

одвѝје се свр. *досади због честе употребе*. – Тóј ми се одвѝло (о јелу), нéма дрýго па сѣмо млекó; не једé ми се ни ћѝсело ни прéсно.

одвр̀же свр. *одвеже*. – Одвржѝ љуљáшку да глáве не потрóше.

одвр̀не свр. *скрене воду*. – Кад навр̀таш градѝну, свáђи рéд одвр̀неш па пýштиш вóду у дрýђи.

одвýгне свр. *навлажи се, упије влагу*. – Кад кáпса одвýгне, нéче да пáли.

одвуждѝ свр. *побегне трчећи*. – Чѝм чýли кýче, онѝ одвуждáли.

одгýсла свр. фиг. *уради нешто како било, офрље*. – Óдгусла га óн, па си óтиде.

одебелéје свр. *одебља*. – Угóји се, одебелéје и ѝде (о бику) на прóдаву.

одеврéчи се свр. *отегне се, укрути се, постане недохватан*. – Кад га прéзаш (о волу), одеврéчи се па нѝкако да га упрéгнеш.

одéља свр. *издеља, уобличи греду*. – Одéља једну стрáну, па цигáру.

одéње с *ходање, ход*. – Познáва се у одéње да га болѝ ногá.

одзјáнчи свр. пеј. *широм отвори врата*. – Штó си одзјанчѝл вратáта на овýј зимý.

óди несвр. *иде, хода*. – Óди вéч (о беби), ал млóго пáда.

одѝри га свр. *пронађе му траг (кер зецу), нађе му диру*. – Кад га одѝри, ѝма да га тéра до плáдне.

оди́са несвр. *одахњује, губи ваздух, одише*. – Ова́ј вла́ша оди́са, не́ за ре́ћи́ју.

одисти́нсћи прил. *истински, заиста*. – Игра́ли смо одисти́нсћи (о картама), а о́н сѣ́г не при́зна.

одједнѣ́г прил. *одједном, одједанпут*. – О́н одједнѣ́г то́лко изеде́.

одједьнпу́т прил. *одједном, изненада*. – Њиго́ва сећи́ра те́шка, и то́ј и́ма одједьнпу́т да пресече́.

одји́да (се) несвр. **1.** *одједа, одгриза*. – Одји́да по ма́лко од крава́ј, и зачуву́је; **2.** *одбија кривицу*. – Одји́да се, бре́, не при́зна.

одла́ти несвр. фиг. *трчакара*. – Лѣ́к, бре́, па сѣ́мо одла́ти по ру́коведи.

одлѣ́жи се свр. *одужи се, продужи се, постане дуг*. – О́длжи се дѣ́нав па ни́кад да се стѣ́вни; Мо́ж се одлѣ́же дни́ па тре́бе нешто́ и да се облече́ чове́к.

одлу́чи свр. *одвоји јагњад од оваца (од мајки)*. – Кад одлу́чиш и затво́риш пова́ту, а́јде до́м.

одлѣ́кне свр. *лакне*. – Узни́ једну́ ти́кву из ца́к да ми одлѣ́кне ма́лко.

одме́кне свр. *смекша*. – Кад зави́јеш же́жак ле́б, оно́ му одме́кне кори́ца.

о́дмена ж *замена*. – Ра́дуј се, ра́дуј, свекр̀во, ево ти и́де о́дмена. (нар. п.)

одме́ни свр. *уради нешто уместо другог*. – Мо́же ли неће́ да ме одме́ни, све́ ме у́би ћи́ша.

о́дмет м *радни учинак, квантитет*. – Рабо́ти али не́ма о́дмет у́-руће, це́л дѣ́н тлца и не ви́ди се кво́ је изатка́ла.

одме́та несвр. *тражи или заузима шири простор*. – Големе́ столи́цеве, па одме́таје.

о́дметан, -тна, -тно *успешан у пословању, ко има одмета, резултата у послу*. – Ѣ́у да пого́диш за же́тву, мло́го је о́дметна.

одмете́ нсвр. *очисти метлом*. – Сва́ћи да си одмете́ сне́г испред вра́та.

одми́је свр. *испира, препира*. – Кад преми́ваш чебѣ́р, одми́јеш ону́ј во́ду по си́рење, па по́сле па́к усо́лиш и зали́јеш с чи́сту во́ду.

одми́ца несвр. *одмиче*. – Ко́рак по ко́рак и одми́цај.

однапре́д прил. *са предње стране, спреда*. – Однапре́д је калка́н (на запрежним колима).

одне́кња прил. *пре неки дан, ономад, (око) прекјуче*. – Одне́кња се видо́мо у село́.

однема́јкуде прил. *ради нешто од беде, на силу, безвољно*. – Ово́ј је рабо́тено бѣ́ш однема́јкуде.

одни́где прил. *ниоткуда*. – Одни́где не́ма да ду́не (о ветру на жеги).

одно́си несвр. *износи, чини*. – Три́ ћи́ла по сто́ дина́ра то́ј одно́си три́ста.

одо́вде прил. *одавде*. – Одо́вде ли си, дете́?

одову́тка прил. *одовуд, са ове стране*. – Одову́тка ме др̏ж, та̏ј ме нога̏ боли̏.

одоза̏д прил. *са задње стране, отпозади*. – Подвати̏ ме одоза̏д и уврљи̏ у ко̏ла.

одозго̏р прил. *одозго*. – Усту́н је одозго̏р, на вр̏ кро̏в.

одоздо̏л прил. *одоздо*. – Одоздо̏л га потпи̏рај, где̏ је не̏равно.

одо̏ка свр. *дозове*. – Једва̏ га одока̏мо да и̏демо у Сврљи̏г.

одо̏кле прил. *одакле*. – Одо̏кле си? Одо̏кле си ја̏ о̏чу.

одо̏нде прил. *од онда*. – Одо̏нде га ви̏ше несѣ̏м виде̏ла.

одону́д / одону́дак / одону́дакај прил. *одонуд, са оне стране*. – Стану́л она̏м, па ме одону́дакај га̏ћа с ка̏мење.

одо̏цутра прил. *од јутрос*. – Ћи̏шава одо̏цутра не мању́је.

одпо̏напред прил. *раније, одраније*. – Не̏ то̏ј сѣ̏мо сѣ̏г, то̏ј си одпо̏напред тека̏.

одпо̏пре прил. *одраније*. – Одпо̏пре смо си има̏ли добре̏ кра̏ве.

одрабо̏ти свр. *одради*. – Које̏ какво̏ да се урабо̏ти, све̏ ја̏ да одрабо̏тим.

одре̏ва несвр. *одгрће, лопатом скида масу са нечега (снег)*. – Одрева̏л сне̏г од кро̏в, па па̏дне па пови̏не но̏гу.

одре̏ме свр. *одспава*. – Одрема̏мо га до̏бро, а̏јд се ди̏замо.

одре̏чљив, -а, -о *који одбија, одриче, који не држи до дате речи*. – Како̏ да и̏маш ве̏ру у ње̏га кад је одре̏чљив.

одрецу́је се несвр. *одбије се од реда, одустаје се од нечега што је ред чинити*. – Ови̏ја мла̏ди, сѣ̏г се ма̏ло одрецу́ју од ову́ј по̏љску ра̏боту, не во̏ле њи̏ву.

одри̏нут, -а, -о *очишћен лопатом (снег)*. – Одри̏нут до негде̏ (о снегу), ал оста̏ло ле̏д по пу́т.

одри̏пи свр. *одскочи*. – Сти̏гне га камио̏н па га упла̏ши, а о̏н одри̏пи па у тр̏н.

одрипу́је нсвр. *одскаче*. – И̏мамо ло̏пту крпења̏чу, ал не одрипу́је.

одр̏мба свр. *обави тежак посао*. – Кад одр̏мба на̏дницу, неје̏ за ни̏какво по̏сле.

одромбо̏љи се свр. *опусти се, постане тром*. – Одромбо̏љи се, ви̏сне (подгушњак, в.).

одртаве̏је свр. *остари, оматори*. – Кад чове̏к одртаве̏је, оно̏ му ни дре̏је не стоје̏ добро̏.

одскр̏кнут, -а, -о *тек мало отворен (о вратима, прозору)*. – Вра̏та одскр̏кнута, а ма̏чка уле̏зне па напра̏ји ло̏м.

одслепу́та свр. пеј. *одскита*. – Не̏ма га до̏м, мо̏ра да је одслепута̏л некуде̏.

о́душка ж *отвор за вентилацију*. – На пе́ч и́ма о́душка, па се зове́ гласни́к (в.). [Ради се о пећини која има споредан излаз, гласник.]

одѣ́не свр. *одахне, одмори се*. – Чове́к тре́бе да рабо́ти, али и да одѣ́не поне́кад; Ста́ни, одьни́ ма́ло, поцрца́мо од ра́боту.

одѣ́ни се свр. *раздани се, сване*. – Кад се одѣ́ни, поо́димо.

оже́г м *стари ашов који служи за преношење жеравице, ватраљ*. – Сва́ко огњи́ште и́ма оже́г и остру́шку.

osа́д прил. *са задње стране*. – И́ма нека маши́на, напре́д гу́ра, osа́д те́гљи.

osвр̑кне свр. *порасте, одскочи у висину*. – Не́ мло́го пора́сал, али osвр̑кал малко.

osебе́е свр. *озебе, прехлади се*. – Osе́бла му у́ста па помодре́ла.

osи́ва се несвр. *одазива се*. – О́каш га, о́каш, ал се не osи́ва.

osр̑та се несвр. *осврће се*. – Гле́дај напре́д (возачу), не osр̑тај се на́sад.

ојакча́је свр. *ојача, очврсне*. – Мо́ра ма́ло да ојакча́је, ско́ро апери́сан.

о́јиште с *в. отенцало, дрво које спаја плуг и јарам, врста руде на запрегама*. – У о́јиште се наме́сти јерѣ́м па се проту́ри за́врња.

о́јс! *узв. за терање говеда при орању*; в. ајсне. – О́јс, Бу́лчо!

о́ка несвр. *зове, дозива*. – О́ка ме ма́ти, мо́ра д-и́дем до́м.

окала́ши се свр. *припитоми се, навикне се*. – Јуче́р дове́дено (теле) и ве́ч се окалаши́ло на на́с.

ока́ње с *вика, галама, дрека*. – Наста́де ока́ње и поби́ли се.

ока́пе свр. *дуго чека*. – Ока́пе док да по́јду негде́.

ока́стри свр. *окреше*. – Обори́л дрво и окастри́л га.

окла́пина ж *оно што се добија бесплатно*. – Кад на́јде окла́пину, не́ га срамота́ да једе́ и пи́је на ту́ц рачу́н.

окла́си свр. *најури, реши се некога*. – Окласи́ли су га чи́м су виде́ли колко́ вре́ди.

окља́ј(ч)и се несвр. подр. *предуго остане на једном месту, или у истом стању*. – О́кљаји се ово́ј времѝште па ни́како да се отка́нта; Окљаји́ла се па си не ото́ди до́м; До́јде код љу́ђи па се окља́јчи, не мо́ж си ру́чају од њу́.

окљака́ви се свр. *искриви се, отежано се служи екстремитетима*. – Кад се чове́к окљака́ви, не́ма поврта́ње.

око́лчес, -та, -то *округао*. – Ме́си све око́лчести крава́јци.

окопи́сти се свр. *ојача*. – Кад се ма́лко окопи́сти (о јагњету), оно́ ци са́мо на́јде ма́тер.

окораве́је свр. *стврдне се, отврдне*. – О́двит ле́б по́ бр̑зо окораве́је.

окро́пи свр. *овлажи, ороси водом, пошкропи*. – По́п сва́кога у ку́ћу окро́пи с боси́љак.

окру́гал, -гла, -гло *округао*. – Она́ј ле́б окру́гал, па убави́ло.

оку́си свр. *ократи, начини кусом (о одећи)*. – Окуси́л ми панталóне.

олабáви свр. *учини мање затегнутим*. – Олабави́ кайш, кад си се тóлко прејéл.

олáби свр. *попусти, олабави*. – Олаби́ с рáботу, че прецр̥кнеш.

олáдиште с *прохлада, промаја, хлад, хладовина; место где се човек може расхладити*. – Успáрчина, а нéма ни́какво олáдиште; Пи́ли, пи́ли па искочи́ли на олáдиште.

оладнéје свр. *охлади се*. – Лéб се једе́ кад мáлко оладнéје.

óлалија *в. бунталија*.

олáштрен, -а, -о *окресан*. – Олáштрено др̥во па се ви́ди од далéко.

олáстри свр. *окреше*. – Олáстриш у́пролет, покрéшеш га (младицу вр̥ћке), онó се пóсле подмлáди.

óложа / **óлужа** ж *ухолажа, врста инсекта*. – Óложе лáзе по лéб; Óлужа не óпасна, ал не вóлим да ми óди по астáл.

олу́пен, -а, -о *ољуштен*. – Мому́рза је дотéрана и олу́пена, па да се просу́ши и мóж се унóси у áмбар.

олу́пи свр. *ољушти, скине љуску*. – Óн пр̥во олу́пи јáбуку, а јá си једе́м с кóру.

ољáга свр. *оклевета, баци љагу на некога*. – Ољагáли ме по селó па ме децá задéвају.

омáје свр. *омађија, заслепи некога*. – Óмаја ме нештó и ће (= тек) нé-знам куде́ и́дем.

омалéје свр. *постане мало (одело)*. – Свé ми омалéло, мóра да сам се угоји́л.

омáли свр. *начини нешто мањим него што треба*. – Омали́ли му дрéје још код шнáјдера.

омаци́ја свр. *омађија*. – Кад онá омаци́ја, óче стóка да изгу́би млекó, онá га обéре.

омéси свр. *умеси*. – Омéсим си ја лéб, па и неко кравáјче за пóбрзо.

оми́је се свр. *умије се*. – Оми́јем се сас трáву ви́довчицу на Ви́довден.

óмит, -а, -о *умивен*. – У́век д-и́деш у шкóлу óмит.

оми́ца несвр. *обара, фиг. тако једе да само гура у уста*. – Кад довáти печéње, сѣмо оми́ца.

óмка ж *мања целина, овде-онде*, – На óмће, на óмће ко тијóвачко орáње.

óмраза ж *мржња, клевета, свађа*. – Гдé је óмраза мецу љу́ђи ту́ј нéма слóга.

омрáзи се свр. *посвађа се*. – Омрази́ли се још њи́ни стáри, такóј тéрају и млáди.

омра́зница ж *особа која свађа људе, која чини омразу*. – Она́ј маџија́рка, омра́зница, сѣмо пра́ји о́мразу на љу́ђи.

омр̀си се[1] свр. *поједе нешто масно*. – На Божи́ч се пр̀во омр̀симо с ме́со од врапца́, да смо ту́ј го́дин љѣ́ни, да летимо́ на ра́боту. [У сећању ми је како смо једне зиме за мога детињства, пратили врапце који су у плеви тражили хране, а онда направили клопку од две ћерамиде у којима има плеве и по неко зрно жита, па кад врабац стане на закачку (опругу), клопка се затвори, врабац се коље, чисти и суши над шпоретом данима како би на Божић свако узео по парченце и тиме се из периода поста преселио у благдан. Тако су сви радили у селу. На Божић се не коље живина, јер она кад чепрка баца земљу уназад, већ прасе које рије унапред, како би у тој години све било „у напредицу“.]

омр̀си (се)[2] свр. *стави нешто у уста у невреме*. [Верује се да „ако те неко тиче омрси” онда ће ти те године бити нешто лоше. Ако омрси гургусар, смрди ти из уста. У ствари, кад први пут у пролеће чујеш неку птицу (кукавицу, грлицу, гургусара), требало би да се нешто стави у уста, да се не би чуло наште срца]. – О́мрси ме гр̀лица.

омршаве́је свр. *омршави, смрша*. – Омршаве́ла гове́да од ора́ње.

ому́си се свр. *уђути се, онеراсположи се*. – Омуси́л се ко га́че на пло́т.

омѣ́кне свр. *омакне*. – Кад на́јде слани́ну, сѣмо ју омѣ́кне низ гу́шу.

омѣ́кне се свр. *падне са нечега, оклизне се*. – Омѣ́кне се од басама́ци па се све́ потро́ши.

онаџу́је се несвр. *нада се, има мало наде*. – Онаџу́јемо се да га ско́ро пу́ште из во́јску.

онекадре́је свр. *онемоћа, више није кадар*. – Чове́к ста́р онекадре́је и не́ ви́ше за ра́боту.

оно́лѣи, -лка, -лко *онолики*. – Оно́лѣи све́т се за́послиа, за те́б не́ма ра́бота.

онѣ́г прил. *онда, ономад*. – Онѣ́г кад се видо́мо ти́ ми спо́мену при́јетељи.

опа́да несвр. *опањкава, оговара неког, говори ружно и неистинито, клевета*. – Немо́ј ме опа́даш кад ти ни́шта не чи́ним.

о́пако прил. *наопако, с друге стране*. – Изврни́ панталóне па ји опери́ и о́пако.

опанџа́к м *вунена пастирска кабаница, негде од кострети*. – Опанџа́к не́ма рукави́, а и́ма капуља́чу.

опасни́к м *опасан човек*. – Голе́м је опасни́к, ал че на́јде ма́јстора.

опасува́лни кайш м *каиш којим се човек опасује*. – Ту́ри опасува́лни кайш да ти се панталóне не сми́цају.

опе́клица ж *летња жега, припека, сунчана јара*. – Склони́ се од опе́клицуту, че изгори́ш; Што́ си ле́гал на опе́клицуту; У́вати га опе́клица (о кукурузу), да́ј, бо́же, да издржи́.

опељеше́ши свр. жарг. *опљачка у игри*. – Опељеши́л га, сви́ му пу́лови узе́л.

опељу́жи свр. *падне мали снег и делимично покрије земљу*. – Па́дал пељу́г, опељужи́ло ма́лко зе́мљу.

опепе́ли свр. *покуша, усуди се*. – Ло́ше прошьл, па сьг не сме́ ни да опепе́ли (о коцки).

опи́ва се несвр. *опија се*. – Сьг се од ма́лко опи́ва.

опијо́ше се свр. пеј. *опије се*. – Опијо́ше се ко ду́пе.

о́пип м *додир*. – Овде́ ме боли́ на о́пип.

опи́па свр. *испита, истражи*. – Све́ о́н опи́па, па тьг паза́ри гове́до.

опи́ра се несвр. *одупире се, супротставља се*. – Опи́ра се, се́ца се, оти́ма се (о телету које се први пут преза).

о́пит, -а, -о *напит, напијен* (кад неко некога напије свесно, ради изазивања шале, или намерно како би га обрукао). – Не́ би о́н би́л такьв, али о́пит, па не зна́л ни́шта.

опи́та се свр. *провери себе*. – Опи́тај се, немо́ј да срљаш пра́во у о́гањ.

опка́ља несвр. *опкољава, заобилази*. – Опка́љај бла́то да се не уга́зиш.

опкра́ка несвр. *служи, двори*. – Мо́ра да га опкра́кам, да га дочу́вам за има́ње.

опла́зина ж *место у бразди које је плуг прескочио*. – Ори́ добро́ да не остању́ју опла́зине.

опле́н м *водоравна гредица на запрежним колима, на коју леже платформа за терет*. – Опле́н је и́знад осови́не, а са стра́не и́ма слепци́.

опле́ње ж плт. *дечје саонице веће конструкције, на којима се може превозити и мањи терет*. – Нату́рамо се́но на опле́ње па во́зимо у трља́к.

опл̀зне свр. **1.** *ошкобави, смрша*. – Опл̀зла у лице́, па остаре́ла; **2.** *покисне до голе коже*. – Опл̀зла сьм цел дьн на ћи́шу.

о́плит м *део чарапа са украсним завршетком*. – Чера́пе ве́жене па шаре́н о́плит.

опљишта́р м *девојчурак, оприштар (в.)*. – Бе́ше до ско́ро опљишта́р, а сьг се на́прави девојћа.

о́пне свр. *отегне, затегне*. – Опни́ коно́пац, па стегни́ се́но на ко́ла.

опове́да се свр. *погорша се време на дужи период, затраје се (о лошем времену)*. – Ово́ј се времѝште о́поведа, па се ни́шта не-мо́ж порабо́ти.

опо́ди несвр. *покушава, настојава да нешто учини*. – Опо́ди да се поди́гне, али не мо́же.

опо́зна се свр. *упозна се*. – Ту́ј се ми́ опозна́мо.

опо́ји свр. *опије*. – Опо́је га с нешто́ па га по́сле аперѝшу.

опоју́је несвр. *опева (даје опело)*. – По́п га опоју́је кад га пого́диш, али нећѝ избега́вају, а до́ста се и пла́ча.

о́права ж *ред, добра организација*. – Где́ ѝма добра́ о́права, ра́бота напре́дује.

о́праван, -вна, -вно *прав, чист, лак за рад, уредан*. – О́правна ра́бота и вајда́ ѝма.

оправѝја ж **1.** *ред, поредак*. – У ову́ј држа́ву не́ма нѝкаква оправѝја; **2.** *направа, ситна алатка*. – Узнѝ неку́ оправѝју (ради се о длету), па подгу́рни даску́ ози́дол.

опра́ља се несвр. *поправља се, оправља се*. – Опра́ља се вре́ме, не́ма више ве́тар.

о́пре се свр. *одупре се, затегне се*. – О́бе но́ђе ѝду на врете́но, а испод врете́но карака́ча па се врете́но о́пре.

опријате́љи се свр. *постане пријатељ са неким, преко удаје или женидбе*. – Мѝ смо се опријетељѝли с Лу́ковци.

опрѝча свр. *исприча*. – Све́ ми је оприча́ла како́ је било́.

оприште́р м *в. опљиштар*. – Јо́ш оприште́р, а ва́та се у о́ро.

опру́ди се свр. *оједе се*. – Од мокре́ж дете́ се све́ опрудѝло мецу ножѝце.

опру́дина ж *место на бебином телу које се опрудело од мокроће*. – Голема́ се опру́дина појавѝла.

оптѝсне свр. *затвори рупе у зиду, затисне (в.)*. – Свиња́ испроваља́ла ду́вће у зѝд па мо́ра да ји оптѝснемо, че по́чне зима́.

опу́чи се свр. *истура задњицу*. – Опучѝла голу́ за́дњицу па ју изазѝва (о свађи комшиница).

о́пшив м *поруб*. – На гу́шу кошу́ља ѝма црве́н о́пшив.

опшиша́ри свр. *окорачи, заузме, присвоји*. – Опшишарѝли це́лу Падѝну.

опљ́ућа свр. *оговара, оклевета*. – Опљ́ућа́ла ју па се сѣг туже́вљају.

орве́ свр. *изгризе около*. – Пога́нац дошѝл па орва́л крава́ј све́ о́коло.

орезѝли се свр. *обрука се, осрамоти се*. – Подшѝшај се, немо́ј се орезѝлиш код љу́ђи.

оре́ј м *орах*. – Од кошта́ањ оре́ј ма́лко мо́ж да изва́диш.

орејо́вина ж *ораховина*. – За Лу́ну је ма́ти од орејо́вину прајѝла на́мештај.

оре́шњак м *пита са орасима*. – Оре́шњак ѝде са шићѐр.

орѝз м *пиринач*. – Орѝз сѣмо за сла́ву, па за сла́ву.

о́рли се несвр. *јуначи се, пркоси*. – О́рли се пред онѝја којѝ су по́ сла́би од ње́га.

о́рљак м *птичурија*. – Налете́л о́рљак па по́зоба се́ме по ора́ње.

о́ро с *коло, игранка*. – Руме́нка је сврлѝшко о́ро.

оровѐ свр. *оплаче*. – Свѐ ја́ да оровѐм, о́чи изгуби́ од рова́ње.

ороѝгрица ж/м *играч у колу који лепо игра*. – Мо́ј башта́ је би́л ороѝгрица.

оросп́ија ж *неваљалица, роспија, курва*. – Она́ј оросп́ија да ме ви́ше не срѝта.

осамѐје се свр. *остане сам*. – Осамѐло се, остарѐло се, нѐма ко́ј да ни поко́па.

о́сења ж *вампир*. – Куде водени́це се ја́вљају о́сење.

осѐњен, -а, -о *омађијан, омајен, зачаран, залуђен*. – О́до ко осѐњен.

осѐњи свр. *залуди, опсени*. – Осењи́ло ме нешто́ и нѐ-знам куде́ и́дем.

оскупѐје свр. *поскупи*. – Оскупѐло свѐ, а па́ре нѐма.

оскуцѐва несвр. *оскудева*. – Не оскуцѐвамо бѣш за свѐ.

оску́цује несвр. *живи оскудно, оскудева*. – За нешто́ оску́цујемо, а нешто́ си и прику́пимо.

оскѣ́дан, -дна, -дно *оскудан, скроман*. – Ова́ј го́дина била́ мло́го оскѣ́дна.

осма́к м *кукуруз са осам редова зрна у клипу, осморедоња (в.)*. – Има́ли смо осма́к, ал смо промени́ли.

о́смеча ж *подсмех, подругивање*. – Ви́ на на́с о́смечу пра́јите.

осми́на м **1.** *осморица, осам мушкараца*. – Осми́на били́ на вечѐру; **2.** *осми део*. – Кад дели́ли ма́терино има́ње, за мѐне осми́на.

осморѐдоња м *в. осмак*. – Жи́вко, не мо́ж ти́ да огаздѐјеш с осморѐдоњу, него да ти ја́ у́пролет дадѐм дру́го сѐме.

осму́ди свр. *опрљи длаку пламеном*. – Кад ја́рну пла́мен, о́смуди ме.

осмѣ́ден, -а, -о *осмуђен, захваћен пламеном*. – Вѐце ми осмѣ́дене од пла́мен.

осотоњу́е несвр. *опсењује*. – Но́чу куде ту́ј водени́цу о́че да осотоњу́је (да очара, занесе пролазника).

оспи́ се свр. *преспава, не пробуди се на време*. – И данѣ́с сам се оспа́л.

оста́ји на мртвога́ свр. *даде подушје* [У Бучуму су остаљања: субота, четерс дана, пола година, година, а иначе се гроб посећује о сваком кућном празнику (слави), о задушницама и о годишњицама (на дан смрти)]. – Го́дину нека́д оста́јимо и на гро́бишта, а ово́ј дру́го на гро́биша и на до́м.

оста́ља несвр. *оставља, даје подушје*. – Ми́ оста́љамо и на мла́дога и на ста́рога и́сто.

остаља́ње с *подушје, парастос*. – У су́боту се пра́ји остаља́ње кад је су́бота и кад је четерѐс дѣ́на.

оста́нак м *део поздрава на растанку*. – Срѐћан ви оста́нак (одговор на: Срећан пут!).

остању́је несвр. *остаје*. – Тури́ у тањи́р колко́ мо́ж да поједѐш, да ти не остању́је.

о́стар, -тра, -тро **1.** *оштар (није тупо: нож)*; **2.** *прек, љут, хладан (човек, коњ, ветар)*. – Кад је о́стар ве́тар, о́н проби́ва дре́је.

ости́не свр. *охлади се, истине*. – Кад ости́не бе́лмуж, не подгреву́је се.

остре́жи се свр. *буде на опрезу*. – Кад је ва́жно ку́че се остре́жи па па́зи.

остре́ње с *оштрење*. – На остре́ње по двоји́ца верте́ точи́ло.

о́стри несвр. *оштри*. – Ле́ка је остри́л сећи́ре на точи́ло.

остри́ло 1. *брус за оштрење косе, оштрило*; **2.** *калуп беле земље (каолина) која је служила за прање рубља*. – Бе́лу зе́мљу смо копа́ли у изво́рско, па размо́кримо, и пра́јимо кальпи, дугуља́сти, да мо́ж са ша́ку да ји ува́тиш, па тр̑љамо руби́не (в.), и то́ј се зове́ остри́ло.

остри́ца ж *оштрица, оштра секира*. – Узни́ ову́ј остри́цу, а не ову́ј тупа́чу.

остру́шка ж *гвоздени жарач са куком и лопатицом*; в. ожег. – С остру́шку се у́зне вр̑шњак од огњи́ште и ту́ри на цре́пњу.

остѣ́н м *штап за терање волова при орању*. – Остѣ́н је шиља́т, а на за́дњи де́л и́ма копра́љу.

о́суство с *одсуство*. – Ко војни́к двапу́т је доди́л на о́суство.

осѣ́вне свр. *осване*. – По́јдемо ра́но па осѣ́внемо у Же́љаво.

ота́м прил. *отуда*. – Она́ је ота́м некуде́, од Ка́меницу.

отвр̑ља несв. *одбацује*. – Отвр̑љај ка́мење по́далеко да га не збі́рамо двапу́т.

о́те несвр. *хоће, желе, супр. нете (= нече)*. – Ако о́те, нек до́јду; Ако о́те, нек се вр̑ну, ал не́те се поко́ре ни́како.

отежа́је свр. *отежа, остане трудна*. – Отежа́ла ве́ч, ско́ро це пра́си (ирон., шаљ.).

оте́за несвр. *отеже*. – Они́ не́како оте́зају у вре́ву.

отенца́ло с *помоћна руда за плуг, или за дуплу запрегу, четверка (в.)*. – Отенца́ло је од плу́г до јерѣ́м.

отере́ти се *оттерети се*. – Отерети́ла се па вати́ла му́ку.

отка́нта се свр. *оде, откачи се некога места, удаљи се*. – Заблаја́ се па не мо́г да се од њи́ отка́нтам; А́јде отка́нтуј се, па д-и́мо за се́но.

отка́ра свр. *отера, одвезе*. – Откара́ли др̑ва у Ни́ш.

отка́чи се свр. фиг. *ослободи се неке обавезе*. – Откачи́ли смо се од шко́лу.

о́тклевуца свр. *отклеца, оде шепајући*. – О́тклевуца камто за́другу.

отковѐ се свр. *откује се, збаци плочу (потковицу) услед гажења по камењу, или због неког квара на паипку који плочу носи*. – Кра́ва се отковѐла.

отковѝје несвр. *откива*. – Отковѝје ста́р ко́в, па да ту́ри кајар.

отко́ла се свр. *откотрља се*. – Па́де лубени́ца, о́ткола се и ра́зби се.

откра́ја несвр. *одваја кору од нечега*. – Исе́кли ли́пе па откра́ја ко́ру.

о́крит, -а, -о *откривен, непокривен*. – О́крито млеко́ ма́чка ло́че.

откро́ји свр. *одвоји две слепљене површине*. – Повреди́л но́кат па му се открој́ил.

откр́ши свр. *одломи*. – Откр́ши гра́њу од бѣ́дњак па ца́ра по о́гањ.

откуде́ прил. *одакле*. – Откуде́ ли је овѣ́ј камијо́н.

о́тод м *избегавање обавезе бирањем неког другог посла*. – Нао́ди си о́тоди, и не прива́ча се за ра́боту.

ото́ди несвр. *одлази*. – Ото́ди, доо́ди, ото́ди, доо́ди и ни́кад до́м неј́е.

ото́ч(ка) прил. *отоич, малопре*. – Бе́ше ото́чка ту́ј, ал не́ма га.

оточѣ́шњи, -ња, -њо *малопређашњи*. – Оточѣ́шња вре́ва не била́ по́требна.

отпе́стује свр. *испестује (в.), одгаји, однегује (о поврћу)*. – Компи́р си ми отпе́стујемо.

отплачу́је несвр. *отплаћује*. – Задужува́л се па сѣг ми отплачу́јемо.

о́тпоново прил. *поново из почетка*. – Разве́до ткање́, па сѣг мо́ра да га о́тпоново уво́дим.

отпрви́н прил. *пре извесног времена*. – Ту́ј отпрви́н смо се виде́ле.

о́тпре прил. *раније*. – Отпре́ несмо́ преблажува́ли сре́ду.

отпр́пче свр. *оде моторно возило уз карактеристичну буку*. – О́тпрпча нећи́ на мото́р.

отради́ја ж *чистина, брисани простор*. – О́вце на́јбоље пасу́ на отради́ју.

о́три прил. *проструко*. – Плете́м о́три скло́пено, да је дебе́ло.

отри́са несвр. *отреса*. – Отри́сај се, не уноси́ ми сне́г у со́бу.

о́товњача ж *отровна печурка*. – Тра́ктор прешѣ́л преко неку́ о́товњачу па оста́ло све́ зелено́ на а́свал.

о́трут, -а, -о *отрован*. – Прича́ло се да је о́трут.

отру́ти се свр. *олењи се, опусти се (као труп)*. – Отру́ти се и ле́гне.

отспи́ свр. *одспава*. – У ру́дник о́н си отспи́ по́ла ши́кту.

отћи́не свр. *откине, узбере*. – Која́ да ми́не, да отћи́не (нар. п. о цвећу).

отћи́сне[1] свр. *откисне, раскисне се, раскваси се*. – Кад отћи́сне земља́ по́ лѣ́ко се ме́ша (при прављењу блата за цигле).

отћи́сне[2] свр. *оде нерадо*. – А́јде отћисни́ одо́тле до́ста си седе́л; Заседе́ше се (гости) па ни́како да отћи́сну.

оту́д / оту́дак / оту́дакај прил. *отуда*. – Зада́де се оту́дакај о́блак, ал прође́ без ћи́шу.

оту́ра несвр. *од сваке хране изнете на гроб о подушју оставља се по делић за покојника; то је отурање, и дужност је сваког учесника парастоса да то учини, пре но што ће и сам од те хране окусити*. – Оту́рајте, па да пу́штимо дру́го је́дење.

оту́ри свр. *склони, ӣомери, скине са нечега*. – Ишла́ код вра́чку да јо оту́ри маџи́је.

отѣ́г прил. *од ӣада*. – Отѣ́г га ви́ше не подно́сим.

отѣ́ни свр. *оӣањи, исӣањи се*. – Дре́јава ми отѣне́ла.

ућ́иши се свр. *окиши се, сӣално ӣада киша*. – О́ћиши се, а се́но поко́шено.

ућури́ се свр. *снужди се, разболи се*. – Ућури́ло се пра́се, не једе́.

оцу́тра прил. *јуӣрос, одјуӣрос*. – Оцу́тра сьм га виде́ла.

очева́дник м *насрӣљивљц, оӣимач, безобзиран човек*. – Та́ј очева́дник, го́спод га уби́л!

очове́чи се свр. *ӣосӣане човек у хуманом смислу*. – И буда́ла мо́же да се очове́чи.

о́чув м *очух*. – Дочува́ла сам и о́чува.

очу́ка свр. *омлаӣи*. – Гра́д очука́л сли́ве.

ош! *узв. за ӣерање свиња*. – О́ш, ту́та!

оша́в м *воће*. – Ову́ј го́дин од оша́в смо чи́сти.

о́швице ж мн. *ӣоӣрсје кошуље*. – Носи́ла сам пр̀тену кошу́љу на сва́дбу, па о́швице ма́лко наве́жене.

ошкоба́ви свр. *огруби*. – Омршеве́л и ошкобаве́л.

оштрбе́је свр. *осӣане без зуба*. – Кад оштрбе́јеш, не мо́ж да једе́ш, а не сме́ш да се смеје́ш.

ошту́рњача ж *друга ракија која (ӣосле ӣрве) доӣриноси да човеку заШӣури (в.) у глави*; уп. соплетуша. – Још једну́ ошту́рњачу и до́ста**.**

ошугаве́је свр. *ошуга се, добије шугу*. – Кад овца́ ошугаве́је, сва́ јо се ко́жа поква́ри.

ошу́љка свр. жарг. *оӣлени (у дечјој игри кликера)*. – То зна́чи да су те друга́ри ошуљка́ли.

П

па(к) везн. *оӣеӣ*. – Двапу́т до́оди и па́к се врну́ла (о мачки).

паветрѣ́к м *веӣрић, ӣовеӣарац*. – Потпиру́је паветрѣ́к, па не ма́ри ја́ко.

пада́вица ж *еӣилеӣсија*. – Момчи́л је има́л пада́вицу.

па́зука ж мн. *ӣазуће, женска недра*. – Оте́гла па́зуће до пу́пак.

паламѝда ж *врсӣа корова у жиӣу*. – Од зре́лу паламѝду ула́зе игли́це у дла́н кад се жње́.

пала́нsа ж *део канӣара*. – У пала́нsу се ту́ри што се ме́ри, па с ћијѣц се ме́ри.

Па́нацур м *вашар*. – У Дерве́н је ва́шар на Па́нацур (о Великј Госпојини).

па́ри несвр. *пече*. – Од кубе́во с једну́ ме страну́ па́ри, с дру́гу ми зи́ма.

па́рожак м *краћи рог на вилама*. – Па́рожак је с пре́дњу стра́ну.

паскури́це ж мн. *погребни хлебчићи, месе се о четрдесетодневном парастосу и деле присутнима, који их не бацају већ поједу.* – Паскури́це се разде́ле на кра́ј.

пасуљи́ште с *стручје обраног пасуља, пасуљовина (в.)*. – Пасуљи́ште једу́ гове́да.

пасуљо́вина ж в. *пасуљиште*. – Пасуљо́вину ту́рамо на дно́ у ређи́сћи каза́н, да не загору́је.

паше́вина ж *такса за испашу*. – Паше́вину смо плача́ли по бра́в.

пашкуда́на ж *трачарица*. – Голема́ је пашкуда́на поста́ла.

пашку́љ м *измишљотина, трач*. – Сѣмо се́је пашкуљи́ по село́.

пашњака́на ж *трбушаста жена, пеј. за трудницу*. – Ова́ј пашњака́на ско́ро це пра́си (= ускоро ће се породити).

пе́да се несвр. *баца се штапом који се претура с врха на врх (у једној пастирској игри)*. – Н-уме́ сва́ћи да се пе́да.

пекльц м *ћипельц (в.), део дана с максималном жегом*. – Склони́ се од ови́ја пекльц, посе́ди мьлко у ладави́ну.

пе́рда ж *перје живине*. – Нећи́ вели́: пе́рда, нећи́: перуши́не.

перда́ши несвр. *глача омалтерисан зид пердашком (в.)*. – Пердаши́ тако́ј да ти не остању́ју бра́зде.

перда́шка ж *примитивна алатка (дашчица с рукохватом) којом се глади (замазује) тек омалтерисан зид*. – Перда́шка је ма́ња, а о́бла ве́ћа, с њу́ се малтери́ше.

перде́ с *банк, уздугнути део пода, на којем може да се седи око огњишта, али и да се на њему одлажу неки делови покућства*. – На перде́ поредила цре́пње.

пе́рне свр. *јако и оштро удари*. – Бе́жи од вола́тога, еко те пе́рне, че те пробо́де.

пе́рница ж *крило перади којим се, као четком скупљају мрве са стола*. – И́мам две́ пе́рнице.

перуши́на ж *перје живине*. – Пр̀љаве ју перуши́не, не ва́тај ју (кокошку).

перчино́ше свр. *превије (ексер или што друго)*. – Уда́ри гу́сто ко́ванице, па бла́то, па га изну́тра заузвр̀не, перчино́ше; Ексе́ри били́ дл̀ћи, па перчино́сани, да га не мо́ж расковеш ни́како.

пе́стује несвр. *одгаја*. – Пе́стујем граду́ину и рабо́тим окол ку́ћу.

пети́ца ж *део листа секире*. – Уда́рај тако́ј да пети́ца бу́де усре́д тру́п.

пе́ч м *пећина*. – У Бу́чум има пе́ч, па ђа́ци и́ду да ви́де.

печа́ли несвр. *зарађује, службује*. – Печа́ли колко́ мо́же, ал те́шко.

печалóвина ж жарг. *служба, печалба*. – Одрáсал си, врéме за печалóвину.

печé нсвр. *тишти*. – Печé ме под слáбину (о болу јетре).

печи́ца ж *песка, пешчица, пест, рукохват жита да би се одсекао српом*. – По нéколко печи́це напрáји се рýковед.

пи́ј м *срчика код некојих дрвета, зове*. – Чибукóвина не за ни́какву рáботу, и́ма ширóк пи́ј; Девójће ýзну пи́ј од бѣз па га мѣлко нагорé па трљају вéце, да су им црнé.

пијењи́це с *пићенце*. – Пијењи́це и једенњи́це и тóј ти је живóт.

пи́не свр. *пивне, саркне*. – Пи́не води́цу, и млекцé, а лéб не тýра у ýста.

пипéр м *паприка*. – Пипéр мóже за свáшта да се употрéби.

пипери́ње с *стручје које остане кад се паприка обере*. – Пипери́ње једé стóка.

пирáк м *густиш пиревине*. – По њи́ву уваги́ло пирáк па се једвá кóпа.

пирóвина ж *пиревина, врста корова*. – Пирóвина се тéшко уништáва.

пирóчи се несвр. *препире се*. – Не подáва се, него се сѣмо пирóчи.

пирци́ мн. *праменови оштре косе који се спуштају низ слепоочнице*. – Приберѝ ти́ја пирци́ да ти не ли́дају тóлко.

пи́с! *узв. за терање мачке*. – Пи́с, морѝ, шчéш ми на астáл.

писмáрка ж *сложена тканина која се у брдо и у нити уводи „од писмо“*. – Имáла сам вутáрку писмáрку, па ју дáдо на снаý.

писмáрће тканѝце мн. *тканице, шарени ткани појас, откан „по писму”*. – Тканѝце писмáрће су нáјубаве.

писѣ́к м *део дувачке свирале који ствара звук*. – Писѣ́к и́ма на дудýк, на гáјде.

пи́тован, -вна, -вно *питом*. – Пи́товна копри́ва се зовé мрѣ́тва копри́ва и не печé.

пиштугáљћа ж *пиштаљка*. – Пиштугáљће смо прајѝли од врбý.

плавокóц м *особа плавих очију, плавоокац*. – И́ма и плавокóц, а у Тијóвци и́ма човéк Модрокóц.

плази́на ж *део плуга који се вуче по дну бразде*. – Плази́на одржáва бразду́.

плáкот м *в. рова*.

платнó с *плот од прућа између два коца*. – Плóт би́л длг, неколкó платнéти.

плáшило с *страшило које не мора бити на њиви већ тамо где се треба заштитити од животиња или птица*. – На áмбар назакачувáл плáшила од стáре крпе да плáши врáне и врапци́.

плéвња ж *економска зграда за чување кабасте сточне хране*. – У плéвњу држимó сéно и слáму.

пле́кан, -а, -о *који је од лима*. – Пле́кани тањи́ри бо́љи од порцула́нћи. [**Плекан суд** или посуђе од лима (бакарног, гвозденог): *тепси́че, тепси́ја, ло́нче, це́зва, копле́, копли́ч, копле́нка, копљ, каза́н, поклопац...*]

пло́ја ж *раница на кожи, плик од убода инсекта*. – Од неће́ бу́бе све́ пло́је по́-руће.

плоску́н м *нешто плочасто, попут пљескавице*. – Напрајли́л се ле́б на плоску́н.

пло́т *ограда плетена од прућа*. – И́ма пло́т од пру́тје, а и́ма и од трње, од пру́тје на авли́ју, а од трње на слива́к.

плоти́ње зб. им. од *плот (в.)*. – Било́ ту́ј неко́ плоти́ње, а сљ оста́л сувара́к да си поткла́цу́јемо о́гањ.

пља́кав, -а, -о *кљакав, изнемогао*. – Оболе́ло, па пља́каво.

пљоску́н м у изр. **на пљоску́н** *пљоснатог облика, као плоча*. – Ле́б кле́јав, па се напрајли́л на пљоску́н.

пљу́нка ж *пљувачка*. – Ли́зне ма́рку с пљу́нку па ју зале́пи на пи́смо.

поа́љен, -а, -о *размажен*. – Бу́ди ма́ло од ре́ч, немо́ј да си то́лко поа́љен.

поа́љенштина ж/м *поаљотина (в.), прек. превише поаљено, размажено дете*. – Поа́љенштина, па све́ о́че како́ је ње́му зго́дно.

поаљо́тина ж/м *чељаде превише размажено*. – Напрајли́ше од ње́га једну́ поаљо́тину.

по́вас м *појас, средишњи део људског стаса*. – На по́вас је била́ тљнка, а у сна́гу растови́та (сразмерних удова).

пова́та ж *појата* **1.** *стаја за овце и козе*; **2.** *сточарско станиште које има и колибу за пастира*. – Де́да је живе́л на пова́ту.

повата́рац м *људи који су куће из села измести́ли на просторе где им је појата и тамо формирали заселак*. – И ови́ја поватарци́ су има́ли ку́ће у село́.

повеза́лка ж *танка узица од уплетене вуне, прађе за притезање чарапе уз ногу*. – Уз чера́пу си и́де и повеза́лка (значи да је усклађена боја и дебљина); Повеза́лка је за чера́пу, а опљнак се навр̀чи па уз но́гу при́пне сас вр̀це.

пове́смо с *прамење кучине припремљене за предиво*. – Ишче́ткамо клчи́на па сплитамо у пове́сма, а од оно́ј дру́го пра́је се куде́љће за по́ дебе́лу пре́цу.

пови́не свр. *ишчаши, повреди зглоб руке или ноге*. – Наботе́ла му нога́, пови́нута.

повинесте́је свр. *постане светлоцрвен, винес (в.)*. – Повинесте́ла ри́нгла, не била́ искљу́чена.

пови́т, -а, -о *повијен, стављен у повитак*. – Ако је дете́ по́вито, ту́рај у љу́љу па на же́тву.

повитѣ̀к м *одојче у повоју*. – Пе̏лене, па дете̏, па пово̏ј увр̏зан, то̏ј је повитѣ̀к.

по̏водња ж *поплава*. – Кад уда̏ри по̏водња, однесе̏ све̏; Биле̏ су ћи̏ше големе̏, па по̏водње, а сѣ̀г су̏ша.

пово̏зница ж в. *срченица*. – Кад прое̏де ко̏ла, ми̏ се̏днемо на пово̏зницу па се во̏зимо.

пово̏ј м *канап којим се повија одојче, дебља поворка (в.)*. – Дете̏ у пе̏лене па се увр̏же с пово̏ј.

пово̏јница ж *прва посета породиљи с даровима за бебу*. – У не̏дељу но̏симо у За̏јчар пово̏јницу.

повој̀ѣк м *дете у повоју, постељица у којој је повијено дете*. – До го̏дину дете̏ све̏ спи̏ у повој̀ѣк.

пово̏ра ж *дебљи канап накићен свакојаким предметима за које се верује да имају чаробну моћ, кроз коју се, код врачаре, провлачи болесник у нади да ће му то помоћи*. – Дојди̏ да те проту̏рим проз пово̏ру.

пово̏рка ж *канап, веза, узица (обично од кучине, јер кад је од кострети зове се врца; у неким западнијим селима зове се дретва)*; в. дретва. – Осучи̏ пово̏рку, па превржи̏ вре̏чу; Вржи̏ опѣ̀нци с пово̏рку кад не̏маш вр̏це; Бри̏тва се врзу̏је с пово̏рку; Пово̏рка је ко кана̏п, а повеза̏лка по̏танко и врзу̏ју се с њу̏ чера̏пе.

поворче̏тина ж пеј. *поворка (в.)*. – Што̏ си не осу̏че вр̏це, него наврза̏ло поворче̏тине по опѣ̀нци.

поврзло̏ с *канап обично уплетен од вунене пређе којим домаћица везује бритву за појас*. – Чи̏м не̏ма поврзло̏, бри̏тва се за̏тре.

повр̏та ре̏ч несвр. *препире се, изражава неслагање*. – Кад се одаде̏ш че једе̏ш бо̏ј за то̏ј поврта̏ње ре̏ч.

повр̏шњина ж **1.** *сено или слама са врха стога, које је квасила киша те га стока нерадо једе*; **2.** *сир са врха чабра*. – Си̏рење мири̏ше на повр̏шњину.

пога̏нштрак м *мишји измет*. – Пога̏нштрак, то̏ј су го̏вна од пога̏нца, па и̏ма у бра̏шно.

пога̏ча ж *хлеб од пшеничког брашна, често се меси као обредни хлеб* [Постоји: пресна, кисела, стругана, из пепела, под вршњиком, на плотни, све до свадбарске, плетене и клечане]. – Омеси̏ пога̏чу па отиди̏ код ће̏рку.

погре̏ј м *погребни обед, ручак за људе из пратње после сахране*. – Они̏ се и на погре̏ј напи̏ју.

погро̏бина ж *храна која после подушја остане на гробу, па је поједу мачке и пси*. – Погро̏бина си оста̏не на крти̏ну.

по̏д м *таван*. – Укачи̏ се на по̏д да сту̏риш оре̏си.

подбељу̏је несвр. *свиће*. – Кад че да сави̏ња, оно̏ ва̏не да подбељу̏је.

подби́нчи свр. *подухвати*. – Подби́нчи га с једну́ ру́ку, а с дру́гу би́је.

по́дбир сли́ве м *шљиве које прве сазру и падају, док су друге још зелене*. – За три ка́зана и́мамо сѣмо по́дбир. [У берби шљива разликује се *по́дбир*, *о́дбир* за јело и пекмез и *збиршти́на*, рифуз, за ракијску комину.]

по́двеска / **по́двешка** ж *подсукња или подмарама*. – Кад и́маш ози́ол по́двеску, не гу́жви ти се вута́рка; По́двеску смо зва́ли и врзогла́вка, врзу́је се испод ма́раму да се ма́рама не сми́ца.

подгори́ свр. *успали*. – Је́до нешто́ мр̑сно па ме подгоре́ло за во́ду.

подгору́је несвр. *успаљује*. – Це́л дѣн ме нешто́ подгору́је за во́ду.

подгре́зне свр. *подиђе (о води)*. – Пу́кал о́бруч на бѣчву па све́ коми́на подгре́зла су́дови.

подгу́шњак м *подгрље, део врата под грлом*. – На вепра́ подгу́шњак и́ма за два́ подва́рка.

поде́ва несвр. *подстиче*. – Не поде́вај дете́ кад зна́јеш да не мо́ж да га во́диш на ва́шар.

поде́лбина ж *в. делидбина*. уп. подељаци. – Кад су љу́ди ро́днина, из једну́ ку́ћу, оно́ им и поде́лбина за́једно.

поде́лци м мн. *чланови двеју кућа које су некад живеле заједно, па се поделом куће и имања одвојили*. – С њи́ смо поде́лци, ал не презе́ивамо се и́сто.

подеља́ци м мн. *в. поделци*; *чланови некада истог домаћинства, који су поделом основали своје домаћинство* [С временом, кроз неколико генерација, заборавља се некадашња веза, али је може чувати исти породични надимак, иста слава, исто презиме, имање које се једно с другим граничи.]. уп. поделбина. – У Шу́му је на́ша њи́ва до Божи́дареву, ми́ смо с њи́ подеља́ци.

подла́ница ж *једна врста корова са ситним иглицама на плоду, које се жетеоцима убадају у длан*. – Подла́ница расте́ ни́ско и не да́ва да се добро́ жње́.

подло́жи (се) свр. *подметне, постави, уложи*. – Мо́ра да подло́жи ку́ћу, та да му даду́ креди́т; Подложи́ла је ду́пе и запосли́ли ју.

подма́ши свр. *подбаци*. – Ел подма́ши, ел према́ши, ал ни́како да потре́ви.

подме́си свр. *обнови квасац*. – Да подме́сим квасѣ́ц, че ми тре́бе ако дьнѣс ме́сим. [Квасац се подмеси тако што се обнови у грнету где иначе стоје остаци квасца са претходног мешења. У то грне, у *квашчебу́ј*, дода се још мало брашна, промеша и кроз неко време то *узбучи́*. Такав обновљен, подмлађен квасац ставља се у брашно и отпочне мешење хлеба.]

подмлаћу́је се несвр. *дотерује се, чини се млађим но што јесте*. – Подмлаћу́ј се ти́ колко́ о́ч, па́ си ба́ба, па ба́ба!

подмѣ́зга се свр. *облажи се, добије мезгру*. – Шви́кало се пра́ји у́пролет, кад се врба́ подмѣ́зга.

подмѣшичје с зб. *ситна длака по неким деловима тела*. – На зиму́ о́дма избѝје подмѣшичје.

по́дножи м *подношће (в.), паучa у систему разбоја чијим се притиском подижу нити с основом*. – Тре́бе да зна́јеш којѝ по́дножи нагажу́јеш.

по́дношће ж мн. *в. подножи*.

подоба́је несвр. *одговара чему*. – Мо́жда му не подоба́је (о вештачком ђубриву које није помогло расаду у башти да напредује).

подоја́к м **1.** *јагње које сиса у две овце (које поред своје мајке краде и од друге)*; **2.** *јагње које је остало без мајке па се доји на другој мајци*. – Бѝје ко подоја́к.

подре́ди се свр. *опреми кућу потрепштинама у намештају и посуђу*. – Уселѝли се ско́ро, али веч све́ подредѝли.

подрѝпне свр. *поскочи*. – Мла́до ја́гње подрѝпне кад вѝди ма́тер.

подрипу́је несвр. *подскаче (о кучету које воли да се игра скачући уз човека)*; уп. дришља. – Једномѣн подрипу́је, тра́жи ле́б.

подрклó / **потрклó** с *порекло, лоза, фамилијарна линија*. – Њѝм је подрклó из ова́ј се́ла, под пла́нину; Баксу́з, та́кво му подрклó.

подсмѝшка се несвр. *подсмехује се, некад и иронично*. – Подсмѝшка се, ел од ра́дос, ел од па́кос.

подуву́је несвр. *надима*. – Од пасу́љ о́че да се подуву́је мешѝна.

пожалóвина ж жарг. *кућна посета у којој се жене обично жале на свој живот, судбину, нечије поступке и сл*. – Дојдó ма́ло на пожалóвину.

пожѐни се свр. *удовица која се уда за другог мужа*. – Поженѝла се кад јо умре́л му́ж.

по́живачьк, -чка, -чко *живљи, јаче или веће снаге*. – Ѐчни огѣњат, да е по́живачьк; Водѝцава бе́ше мло́го ослабе́ла, а сѣг по́живьчка.

по́зајутре прил. *наксутра*. – По́зајутре че му бу́де ро́ђендан.

поздра́вче с *в. наколче*. – Чу́ла сам да се поздра́вче зове́ и шља́павче, пошто га мла́деневеста на крај шља́пне по дупе́нце.

поинћа́ри свр. *порекне, одрекне од дате речи, откаже погодбу*. – Да́л ка́пару, ал му поинћарѝли.

поиња́ви свр. *прекрије се ињем*. – Све поињаве́ло, и слѝве, и о́града, и кро́в.

поја́нта ж *в. косник*. – Поја́нта га држѝ у́косо.

поко́рен, -а, -о *тамнозелено, офарбано у кору од ораха (о прећи)*. – Тре́бе ми још ма́лко поко́рена пре́ца.

поко́рено с *назив за боју*. – Поко́рено се учѝни у ко́ру од оре́ј.

покра́јница ж *ступац на колима*; в. слепьц. – Ту́римо покра́јнице па натова́римо пу́на ко́ла се́но.

по́кре предл. *поред*. – Напрајѝл свѝрку да гле́да ко́ј му проо́ди покре ку́ћу.

покрѝвка ж *покривач, поњава која служи за покривање*. – Зове́ се покрѝвка, а мо́же и заво́јћа.

по́крпа ж *оно што може чему послужити, ствар којом се може решити тренутна потреба*. – То́ј ми је сва́ по́крпа (ради се о малој количини новца); Ѝмамо ма́лко (ракије) ко́лко за по́крпу (за нужду).

пола́га несвр. (онѝ пола́гају), *две особе се служе истом кашиком, наизменично*. – Нека́д забора́јимо ложѝцу, а нека́д се нећѝ придру́жи, па мо́ра да пола́гамо.

поле́п м *лепљиви остатак теста на дну суда*. – Изгребѝ ло́нац од качема́к, да не оста́не поле́п; Зака́дено млеко́ о́че да оста́ји поле́п на ше́рпу.

поле́пи се свр. *слепи се*. – На дете́ сиса́лче о́че да се косѝца поле́пи.

положенѝца ж *лоза која се од једног напредног чокота пусти и забоде у земљу, па кад се ту ужили, пресече се од „мајке" и направи се нова гижа*. – Кад је до́бар пру́т, забоде́мо га и дого́дине о́н поста́не ђѝжа положенѝца.

пољ̀кшица ж *олакшање*. – За ме́не сѣ́мо те́шка ра́бота, не́ма пољ̀кшица.

пољ̀а́к м *чувар поља*. – Бѝл је пољ̀а́к, па кад те ува́ти уште́ту, су́де те.

померу́је се несвр. *помера се, покреће се*. – Та́ј се не померу́је до ручѣ́к.

помете́ се свр. *збуни се*. – Мо́же се чове́к помете́, па да гу́рне ру́ку у машѝну.

помѝне свр. *послужи чему, прође некако*. – Не́ка, и мѝ че си не́како помѝнемо; Гле́дај да помѝнеш до не́дељу, па по́сле че се некако́ сна́јдемо; Поминѝ тѝ до́пролет, а по́сле се не бо́ј; Научѝли смо да помѝнемо с ма́лко.

помѝња несвр. *помиње, спомиње*. – Не помѝњај ми га, не во́лим да чу́јем то́ј ѝме.

помињу́је несвр. *животари, пролази кроз живот*. – Сирома́си, ал си и онѝ помињу́ју.

понадво́рица ж *надворица, понапољица, срченица, пролив*. – Уватѝло га сино́ч понадво́рица; Пропа́до од понадво́рицу.

пона́поље у изр. **ѝде пона́поље** *обавља велику нужду*; в. напоље[2]. – Изле́зо пона́поље, а оно́ веч сьвѝња.

по́напред прил. *одраније, раније*. – То́ј си ме болѝ од по́напред.

понишáло с *в. наконче*. – Ја́ сам бѝл нако́нче, а не́ понишáло.

понишáлче с *в. наконче*. – Понишáлче мла́деневеста нѝшне трипу́т.

по́нуда ж **1.** *предлог за неко могуће решење*. – Одне́ли по́нуду да ју про́се, ал те́шко че да то́ј бу́де; **2.** *нека сипница (воће, слаткиш) који се носи болеснику при посети*. – Поне́с му по́нуду да га пока́ниш.

по́п м *греде у облику слова П које су у унутрашњости крова и на које се ослањају рогови; ако је зграда шира, долази још један пар попова и прави се столица или сандук*. – Кад се ди́гну попо́ви, ма́јстори се ча́сте.

попи́ште с шаљ. *поп*. – И́ма неко попи́ште па га о́кају кад неђи́ у́мре: Не мо́гу попи́ште, голо́ ми дупи́ште (нар. п.).

по́пка ж *собна папуча*. – По́пће сам си пле́ла са́ма.

попр̀дица ж *трач*. – Не́чу ви́ше да слу́шам њи́не попр̀дице.

попуњ̀к м *детлић*; в. пупуњк. – Смрди́ ко попуњ̀к; Попуњ̀к и́ма у кру́шку, шере́н, па појѐ.

попурѣ̀к м *пупољак*; в. пупурк. – Цре́шња пушти́ла веч попурци́.

попу́шка ж **1.** *комад плода паприке*. – Попу́шку ту́риш у жѐжак пѐпел и она́ се зачѣ̀с прожава́ри; **2.** *махуна код поврћа махунарки (пасуљ, грашак, боб, леће)*. – И́ма попу́шће, ама пра́зне.

попѣ̀шка се свр. *иструли*. – Ем га не́ма, ем се сѣ̀в по́пѣшка (о црном луку).

пора́зи свр. *поквари, упропасти, утроши*. – Има́ли смо лу́к, ал га пораз-и́мо преко пости́.

по́раншко прил. *одраније, раније*. – Ди́гни се по́раншко, да урабо́тиш док сл̀нце припечѐ.

порѐ несвр. *пече, пробада*. – Порѐ ме по̀дгруди.

пори́за се несвр. *сече се, пореза се*. – С но́в жиле́т се мло́го пори́за чове́к.

пору́би свр. *начини руб подавијањем краја тканине, шав на неком шићу*. – Да пору́биш дрѐју да ти се не расткава́.

поседѣ̀к м *кратка кућна посета, дружење уз причу*. – Идо́ мѣ̀лко на поседѣ̀к.

посела́рка ж *скитница, жена која воли да је више у туђем дому*. – Ма́не си по́слу па и́де од једнога́ до дру́гога, пра́ва посела́рка.

посињава̀је свр. *позелени од плесни*. – Си́рење ако се че́сто не преми́ва о̀че да посињава̀је.

поси́тнице ж мн. *ситнице, ситне потрепштине*. – Пу́на со́ба с нѐће поси́тнице; Идо́ у село́ та купува́ ма́ло поси́тнице, че тре́бу за Заду́шнице**.**

посла́ца несвр. *једе шпарајући, са задршком или ситним залогајима*. – Једѐ, ал свѐ посла́ца, ко да га зачуву́је.

послу́ша свр. *уважи, прихвати нечији налог*. – Послу́шај ме бар једампу́т.

послу́ша се свр. *обави нужду*. – Сачѐкајте ме, и́дем да се послу́шам.

посмѐши се свр. *обрука се*. – Посмеши́ла се па сѣ̀г оба́ра о̀чи кад ме срѐтне.

поста́в м *конопљано платно које се бели на сунцу и од њега шију кошуље*. – Тка́ла сам поста́в и од гр̀снице и од лѣ̀н.

постѝљак м мн. постѝлци; *пелене*. – Постѝлци од ста́ре кошу́ље, па смо повија́ли де́цу, ама бо́ље кад је нешто́ по́ ме́ко.

пострашне́је свр. *огруби, пропадне, изнемогне*. – Кад умре́ла Ле́тица, па побледе́ла, пострашне́ла.

постру́жине ж мн. *оно што се остружe са дна суда у коме је јело загорело*. – Не је́ц постру́жине, то́ј го́рко.

посту́пи свр. *заустави (о воденици кад надође вода, па се ток повра̄ти и врши контра-притисак на воденично витло)*. – Поступѝло воденѝцу.

посукља́ли се свр. мн. пеј. *иду негде у гомили*. – Посукља́ли се Горњокра́јци, ѝду на ва́шар.

посу́не свр. *понуди, пода неком што*. – Посунѝ му поне́кад да се зара́дује.

посьти се свр. *нагне се, надвије се*. – О́ро је се посьтѝло да ју вѝди.

пота́лпи свр. *прекрије под талпама*. – Шта́ла пота́лпена, да се сто́ка не мр̄зне зѝми.

потѝка се свр. *умре*. – Башта́ ми се ода́вна потика́л.

поткожу́ши се свр. *в. поткори се*. – О́че ле́б да се поткожу́ши па да му се го́рња корѝца одво́ји.

поткóри се свр. *одбаци кору*. в. поткожуши. – Кад се дрво́ одсече́, оно се сасушу́је и поткору́је.

потмоле́је свр. *поплавио (у лицу)*. – Огњева́л се, па потмоле́л.

потпета́ло с *нешто што је непотребно, али вазда присутно уз човека*. – Ма́чка је чове́ку потпета́ло.

потпиру́је несвр. *пирка*. – Потпиру́је паветрѣ́к, па не ма́ри ја́ко (није много врућина).

по́тпис м *освештено дрво које обилазе литије (верски походи поља о Светом Аранђелу)*; в. запис. – Е, такво́ се дрво́ (са крстом или без њега) у Бу́чум зове́ по́тпис.

потпло́тњача ж *греда која иде преко свих дирека и по којој се ређају товањаче (в.)*. – Потпло́тњача је ја́ка, пра́ва греда́.

потрклó с *в. подркло*. – Такво́ им потрклó.

поту́рине ж мн. *остаци одеће од покојника*. – Не́ма, па но́си туђе́ поту́рине.

поту́тен, -а, -о *погрбљен, савијен у леђима*. – О́ди поту́тен, болѝ га грбѝна.

поту́тено прил. *погнуто*. – Болѝ ју грбѝна па све́ ѝде поту́тено.

поту́ти се свр. *савије се, погне се напред*. – Поту́ти се, у́зне това́гу и ѝде.

поче́пен, -а, -о *искривљених уста*. – Болува́л нешто́ па оста́л поче́пен.

поче́пи свр. *искриви вилице*. – Бо́г не́ка га поче́пи (клетва), што се ме́н че́пи (кревељи).

почѝтује несвр. *поштује, уважава*. – Не почѝтује ни све́кра ни свекр̄ву.

почу́диште с *чудо, нешто необично, нешто што зачуђује људе*. – Напрајѝл се на почу́диште.

по́ша ж *везена трака којом се везивала коса; фиг. црна вуна на грлу беле овце*. – Зове́м ју по́ша, јел и́ма ша́рку на гу́шу.

пошушња́ра ж *скитница, особа која воли да претура по кући*. – Ова́ј пошушња́ра сѣ́мо лу́ња, на́да се нешто́ че да на́јде, ел да зди́пи.

пр́ав, -а, -о *растресит, прхав (о снегу)*. – Пр́ав сне́г, о́стар.

пра́вне свр. *направи нешто узгред, успут*. – Ле́б и на мањ̑ак, па мо́ра да пра́внем брашнени́к.

пра́се с **1.** *младуче свиње*; **2.** *лист, мишићни део потколенице*. – За́боле ме нога́ у пра́се.

прасѝља ж *спрасна свиња*. – Чу́вамо две́ прасѝље и вепра́ за клањ̑е́.

пр́венче с *прво дете у мајке*. – На пара́стос ле́б замешу́је жена́ која не́ма пр́венче.

прда́к м *део на гајдама који обезбеђује пратећу модулацију основне свирке (писк, гајденица, мешина)*. – Прда́к је це́в кој̑и се но́си преко ра́мо.

пр́дало с *дупе, чмар*. – Попуштѝло му пр́дало.

прдѝпра ж *нестрпљива особа, недосед (в.); особа која није од реда, од речи*. – Тѝ ли ве́рујеш на ту́ј прдѝпру.

пр́дољак м *пуванак, смрдљиви гас који излази из стомака*. – Чу́ се пр́дољак и о́сети се.

престре́ли свр. *преплаши*. – У, бре́, пре́стрели ме.

пребе́ре свр. *претегне, згрчи*. – Кад ме ува́ти гр́ч, пебе́ре ми жѝле испод коле́но.

преблажу́је несвр. *једе масно за време посних дана*. – Мѝ сре́ду преблажу́јемо, а петѣ́к нѝкако.

пребо́рка ж *превој, фалта, набор*. – Но́си вута́рку на пребо́рку; Не́ испе́глан него кошу́ља све́ на пребо́рће; Ако је широко́, напра́ј му ту́ј још једну́ пребо́рку.

пре́ват м **1.** *повреда неке празничне забране, кад се нешто уради, а по обичају се није смело радити, због чега потом долази казна, преватьк (в.)*. – Мо́ра да је по пре́ват, преватѝла сам нешто́, па сам ја (змије) це́ло ле́то виџева́ла; **2.** *обичај да млада по доласку у младожењину кућу од сваког посла започне по нешто, како би имала напретка у новом животу (и послу)*. – Она́ си је ватѝла пре́ват, па сѣ́г мо́ра да пра́зњује Мрату́; Узнѝ за пре́ват, па си по́сле работѝ и у пра́зник.

прева́ти свр. *уради нешто о празнику, кад не треба, када је забрањено да се то ради*. – Чѝм прева́тим нешто́ спром пе́так, нека́ се сто́ка разболѝ.

преватѣ̀к м *повреда забране да се нешто уради о празнику*; в. преват. – Ме́н се ја́вља по преватѣ̀к, ако нешто́ прева́тим, ел шње́вам, ел сре́тнем (змију), мо́ра нешто́ да бу́де.

преве́не свр. *преболи*. – Дошла́ сам да овде́ преве́нем, да позабора́јим му́ку.

превијо́тина ж *зглоб где се рука или нога превија*. – Посе́кал се на превијо́тину па ни́како да зарасте́.

прево́љи свр. *надјача*. – Се́цају се ал ни́кој не мо́ж да прево́љи.

преврѣ̀ћа свр. *промени коме мишљење*. – Преврћа́ли га и узе́ли му кра́ву али́с ца́бе.

пре́вртан, -тна, -тно **1.** *преврљива особа*. – Мло́го пре́вртан, па нешто́ ре́кне, а оно́ не оста́не тека́; **2.** *терен с нагибом, где се кола с теретом лако могу преврнути*. – Пу́т низ Вр̀лу стра́ну би́л је мло́го пре́вртан.

превр̀ткан, -а, -о *препреден*. – Превр̀ткана пре́цава па се уви́ја на кукљѣ̀ц.

прегла́бица ж **1.** *превој, улегнуће на путу*; **2.** *специјални повез јарма и руде тако да јаче говече не може увек да изнапредује и гуши слабије говече у запрези*. – Да вр̀жеш прегла́бицу, ел це погу́ше гове́да.

преглецу́је несвр. *гледа у једно па у друго*. – Преглецу́је како́ се дру́га деца́ премењу́ју, а оно́ не́ма.

прегља́ча ж *прегача, кецеља*. – Прегља́че смо са́ме тка́ле, али дево́јће су носи́ле од со́мот па ве́жене.

прегра́па свр. *пређе неки простор грапајући (идући крупним и неспретним корацима)*. – Бо́шко ве́ч преграпа́л ча́к у голе́му со́бу.

прегутаве́је свр. *промукне*. – Пе́ла (певала) док не прегутаве́ла; Прегутаве́л од ла́дну во́ду.

предаде́ се свр. *омекша*. – Ове́ј кру́шће је́дре, а ове́ј се ве́ч предале́.

предре́ши се свр. *преобуче се, промени дреје*. – Да се предре́шим и и́демо на о́ро.

пре́дсве прил. *увек*. – Пре́дсве да га гу́ркаш, ни́кад не́че нешто́ сам да урабо́ти.

преждѝри свр. *прође, пројути (неочекивано)*. – Погле́дај по сне́г, преждири́ло некакво́.

прежи́жа (слнце) несвр. *на махове јако пече (као пред промену времена)*. – Прежи́жа сл̀нцево, че донесе́ неку́ а́лу (о граду).

прежма́ва несвр. *беслосличари, седи беспослен*. – Прежма́ва ко со́јћа на ју́говину.

пре́за се несвр. *лако улази у јарам (о запрежној стоци)*. – Ру́јка се пре́за лѣ̀ко, а Ша́рка ни́како.

презђа́вола изр. *дођавола*. – Нек пре́ти, презђа́вола, сѣ̀мо нек се о́н на́да.

прека́ди свр. *обредно пренесе дим тамњана преко нечега (гроба, крсног колача и сл.)*. – Прекади́ преко гро́б па отури́ од је́дење.

прека́же свр. *каже, исприча*. – Нек оти́де до суди́ју, па нек му све́ прека́же; Пре́каза му све́ по ре́д.

прека́ли свр. фиг. *захлади, прехлади*. – Пр̀ви сне́г ма́ло прека́ли па се вре́ме по́сле попра́ји.

прека́пе свр. *презри*. – Узре́ло (жито) па прекапа́ло; И́ма да прека́пу (о шљивама), не́ма ко́ј да ји обе́ре.

прека́ра свр. *претера*. – Исе́комо др̀ва, ал тре́бе да ји прека́рамо док не́ поче́л сне́г.

Прекоде́лац м *житељ на простору од Ниша на исток до Грамаде*. – То́ј су Прекоде́лци, а нећи́ ји зову́ sysа́њи, ел sврцањи́; код њи́ и́демо у́јесен за гро́зје.

Прекоде́лско с *подручје између Грамаде и Ниша*; уп. Прекоделац. – И́мамо и ми́ гро́зје по ма́лко, ал за сва́дбе купу́јемо вино́ у Прекоде́лско.

преколба́си се свр. *претури се*. – Сапле́те се, па па́де, па се пре́колбаси ѝа-главу.

преко́сти свр. *превије, натегне до пуцања*. – Да поди́гне де́бљак, па подвлече́ сећи́рче под ње́га, па мо́ра да је прекости́л држа́ље и преби́л га.

премака́ри свр. *претера у нечему*. – О́н о́че да премака́ри, па по́сле се ка́је; Не ва́ља кад дете́ нешто́ премака́ри (ради се о непослушном детету).

премакару́је несвр. *претерује у нечему, у недопустивом понашању, у нечему што је преко мере*. – Мло́го они́ премакару́ју (обесни су); Тре́бе све с ре́д, а они́ че́сто премакару́ју (превише пију).

преме́си свр. *поново измеси тесто*. – Бо́љ ле́б ако се те́сто ви́шепут преме́си.

пре́мет м *начин подизања терета на принципу полуге*. – Те́шка др̀ва се това́ре на пре́мет, једѝн кра́ј па дру́ђи.

преметé се свр. *збуни се, пребаци се*. – Не́ л ти се о́н преметé, па па́дне у во́ду.

преми́та несвр. *прелази преко памети*. – Не мо́г се се́тим, а преми́та ми преко па́мет.

пре́мра ж прек. *исцрпљена особа налик самртнику*. – Еве́ ју ова́ј пре́мра.

препара́нда ж/м *особа која се често пресвлачи, преоблачи час у једну час у другу одећу*. – На́ша препара́нда сѝмо се сту́ра, обла́чи, сту́ра, обла́чи.

пре́пек м *препечена ракија*. – Пре́пек је по́ здра́в; Од пре́пек не боли́ глава́.

препре́за се несвр. **1.** *лако прихвата да буде на било којој страни јарма*. – Неко́ (говече) те́гљи у би́ло коју́ ру́ку, а неко́ се не препре́за; **2.** фиг. *не при-*

хвата туђе мишљење. – Тај се баксу́з не препре́за, не́го што́ си нау́ми, то́ј си рабо́ти.

прера́мка ж *трака на мајици која иде преко рамена*. – И́мам ма́јицу на прера́мку, а једну́ с рукавчи́чи.

прери́не се свр. *пресложи се на неку страну*. – Кад това́риш напе́чено се́но, о́че да се прери́не на ко́ла.

преру́чи свр. *пресипа из једног суда у други*. – Преручи́ то́ј у по́голему ше́рпу.

пресами́ти свр. *пребаци се преко нечега*. – Тури́ли ко́лци, па мо́тку, па пресамити́ли ста́рца и би́ју с това́ђе (о догађају из рата).

пре́сан, -сна, -сно *в. недоспел*. – Пре́сна пога́ча о́че да испу́ца, напра́ји кло́буци па они́ изгоре́.

пре́сечка ж *речица*. – Напрајила де́ца проз пло́т пре́сечку.

пресипе свр. *прелије из једног суда у други*. – Пресипи ло́нац у ше́рпу па га опе́ри.

пресипне свр. *промукне*. – Пресипну́л па једва́ вре́ви; Пресипнеш од мло́го драње́; Напи́је се чове́к студену́ во́ду и о́дма пресипне.

преску́п прил. *без реда, све заједно*. – Не одва́јају здра́во од бу́ђаво (о шљивама које се скупљају за ракију) него збирају преску́п.

преславу́је несвр. *слави главну славу и помоћну*. – Ми́ зи́мског Све́тог Нико́лу сла́вимо, а ле́тњога преславу́јемо једѣн дѣн.

престо́ј м *пресол, паца, маринада*. – Ту́ри се си́рење на вели́је у престо́ј.

пресу́ши свр. *изгуби млеко пре времена*. – Пресуши́ле о́вце, преста́домо да ји млзе́мо.

прете́кне свр. **1.** *престигне*. – Они́ би тели́ да пр́ви по́жњу, да сви́ прете́кну; **2.** *прескочи, има га више од потребе*. – Да му је ређије́тина, па да жлчи́ дѣн и но́ч, не би му прете́кло; Роди́ло, ама не́че ни претече́.

прете́ра свр. *превезе*. – Јо́ш несмо́ момурза́к (кукурузовину) претера́ли.

претица́ње с *тркање*. – А́јд се и́грамо на претица́ње.

претр̀гне се свр. *премори се, пресуши (о води)*. – Претр̀гоше се ма́јстори код на́с.

пре́тре свр. *издроби гњечењем*. – Пасу́љ кад ва́риш, мо́жеш да у́знеш па с лучѣ́к и со́л да пре́треш.

пре́трница ж *салата од лука и паприке, љутеница (в.), трканица (в.)*. – Пре́трница мло́го бла́га с мла́д пипе́р пе́чен у пе́пел, и зелени́ лу́к, со́л, оцѣ́т, а кад је без оцѣ́т, мо́же и си́рење да се додаде́.

пре́трно с *јело од иситњеног и згњеченог лука и паприке*. – Пре́трно је добра́ по́дева (мезе које изазива јачу жељу за јелом).

пре́труп м *леја, део баште намењен једном расаду*. – Једа́н пре́труп лу́к и два́ пре́трупа пипе́р.

претру́пи свр. *пресече облицу на два дела*. – Претру́пи се с бичћи́ју.

претугу́је свр. *преболи тугу*. – Кад се штро́ји вепре́, оно́ ма́ло претугу́је, па по́сле се опра́ји.

пре́че несвр. *пређе, запрета*. – Седи́ уз о́гањ, пре́че компири́ и подсти́ца каза́н.

пре́чник м *таванска греда у оџаку, која иде посред огњишта, о њој висе вериге*. – Немо́ј голе́м о́гањ да не прегори́ пре́чник.

пречуву́је свр. *добро чује, али се прави да не чује*. – Нешто́ недочуву́јем, нешто́ пречуву́јем па се помињу́је.

преци́-слнце прил. *непосредно по изгревању сунца*. – Пошли́ смо преци́-слнце и јо́ш путу́јемо.

пре́штип м *пера кукуруза која се скраћују (да не би бујала) при прашењу*. – Сабери́ пре́штип за ја́ганци.

прештипу́је несвр. *прекида пера празлука да усмери раст на стабло струка*. – Лу́к прештипу́јемо ви́шепут за сала́ту, ел за пр̀жено.

пр̀жена ја́јца с мн. *ливдска трава житих цветова*. – Не́ма ту́ј трава́ за коси́дбу него сѣмо пр̀жена ја́јца.

пр̀жено с *јело од лука, паприке, јаја или сира, преженија*. – Во́ли пр̀жено, ал не во́ли да чу́ва коко́шће.

прзо́љи се свр. *оклизне се*. – Пр̀зољи се на ле́д, па́де и стро́ши кл̀к.

приви́ја се несвр. *прилагођава се свакоме, сарађује*. – Приви́ја се уз сва́кога.

при́витан, -тна, -тно *прилагодив, који се лако може прилагодити*. – Чове́к тре́бе да је ма́лко при́витан, а не́ све́ да се ина́ти; Она́ је при́витна, она́ и́де уз сва́кога (ради се о девојчици која лако ступа у друштво); Они́ су љу́ђи при́витни; Оно́ је (дете, девојче) при́витно, мо́ж да поми́не у сва́ку ку́ћу.

приви́тљив, -а, -о *в. привитан, прилагодив*. – Ма́ло да си ви́ше би́л приви́тљив, а ти́ не споре́дујеш с ни́кога.

приво́ј м *дебели конопац*. – Дебе́ло ко приво́ј (о конопцу који служи уместо руде); Приво́ј сплѐтен од пре́цу па се с ње́га упр̀тим кад но́сим нешто́ на грби́ну; Приво́ј за војѝште је од опу́те, од гове́цу ко́жу. [У ствари, то је споница руде (војиште) и јарма, због чега је кожна и јака.]

привр̀жњак м *узленик, штап преко кога се основа привезује за предње врашило при ткању*. – Кросно́ је издлѝбено па ту́ј упа́дне привр̀жњак с осно́ву, па кад се кросно́ заови́је, та́ј узлени́к се исту́ра.

пригла́ша несвр. *прати звуком, припева*. – О́н поје́, а она́ му пригла́ша.

при́гоца ж *пригода, пријатност*. – Напра́ј му неку при́гоцу (да сину припреми боље јело), немо́ј сѣ́мо да се ка́раш с ње́га.

прижи́жа сл́нце несвр. *сунце усијано гори*. – Прижи́жа сл́нце, мо́ра че ћи́ша.

прии́де свр. *отпочне падати (о киши, снегу)*. – Учѐр сне́г, чѣ́с-чѣ́с па прии́де; Ако ћи́ша прии́де, склони́ се у коша́ру.

прииц́у́је несвр. *пада у временским размацима (о киши)*. – Ћи́шава једномѣ́н прииц́у́је.

прикро́ти се свр. *примири се*. – Прикроти́ се ма́ченце, да те не би́јем; Што́ се не прикро́те (деца), пу́че ми глава́ од јуре́ж.

прику́пи свр. *докупи*. – И́мамо дели́дбину, а и́мамо што смо си по́сле прикупи́ли.

при́пне се свр. *навуче скинуте гаће или панталоне*. – Заболе́ла ме је рука́, па не мо́г да се при́пнем.

при́пре свр. *притисне нека потреба*. – Припрло́ ме д-и́м пона́поље.

приро́ди свр. *додатно роди*. – Једно́ сам дове́ла, једно́ сам зате́кла и једно́ сѣ́м природи́ла с дру́гога му́жа, та три́.

присмрди́ свр. фиг. *прође, дође, буде присутан*. – Не сме́ш ви́ше да ми присмрди́ш у́с-кућу; Како́ сам ју избрука́ла, не́че ми ви́ше присмрди́ у со́бу.

приста́ји свр. *пристави, сложи вариво за кување*. – Пристаји́ гр́не па д-и́м у гради́ну.

притре́бе свр. *устреба*. – Немо́ј да вр́љаш сва́ко желе́зо, мо́ж да ти неко́ притре́бе.

при́труса ж *стрка, прпа, журба*. – Сти́гла ра́бота, а о́н на ову́ј при́трусу о́тиде у Сврљи́г.

притýрњак м *хлеб коме је додавано друго тесто*. – Ако не́ма вајда́ од ле́б, не́ма ни од притýрњак.

пр́кне свр. *крене с рашћењем*. – Студено́ вре́ме па раса́д не́ ни пркну́л; Избо́ло по мѣ́лко (појавило се из земље), сѣ́мо што е пр́кнуло.

прле́га прил. *изгледа, чини се*. – Прле́га да до́јде про́лет.

пр́ли несвр. *обгорева пламеном; фиг. краде*. – Пр́ли што дова́ти.

прли́дупе с *суварак лишћа и гранчица за потпалу ватре*. – Не́мам др́ва него нешто тѣ́нко ко прли́дупе.

пр́љ м *бат, јача мотка за претурање неког терета*. – Одсече́мо ка́мен, па с пр́љеви преколу́јемо до ко́ла.

пр́љћа несвр. *рује, оре уплитко*. – Не́кад ра́ло па сѣ́мо пр́љћа у́плитко.

пр́не свр. *прхне*. – Ми́ и́демо по страни́шта, па пред на́с пр́нуше це́ло ја́то јаребѝце.

пр̏њ̏ а ж *њушка*. – Свињ̏а с ону̏ј пр̏њ̏у по це̏л дȉн р̏ије по гу̏вно, ва̏ди тра̏ву.

проба̏да несвр. *боли у јаким прободима*. – Проба̏да ме у̏-груди.

проби̏свет м *мангуп*. – Колђ̏и је о̏н проби̏свет, це сна̏јде та̏ј.

про̏вара ж **1.** *грушавина, прво млеко после млађења*. – Пр̏во млеко̏ ми зове̏мо про̏вара, оно̏ је гу̏сто и о̏дма се прова̏ри; **2.** *млеко које се прокувало*. – Про̏вара се саси̏ри чи̏м се ту̏ри на о̏гањ.

про̏виран, **-**рна, -рно *провидан*. – Ово̏ј платно̏ про̏вирно**.**

прови̏рује се несвр. *провиди се*. – Отане̏ла ми кошу̏ља па се прови̏рује.

прого̏н м *путељак којим иде стадо од тора до испаше*. – О̏вце не̏кад скре̏ну из прого̏н па у њи̏ву.

прожава̏ри свр. *пропече недовољно*. – Прожавари̏ га (о хлебу), али да̏ј, Бо̏же, да не̏ си̏ров.

проко̏ма свр. *прогура, прогњушка, разгура*. – Го̏сти на сва̏дбу проко̏мају купу̏с (траже месо) па че̏кају пече̏ње.

проко̏пса свр. *угњили (о плоду)*. – Мло̏го пада̏ла ђи̏ша па ти̏кве прокопса̏ле на њи̏ву.

проко̏пше свр. *скапа, иструли, в. прокопса*. – Склони̏ то̏ј (црни лук) да ти не проко̏пше.

про̏лука ж *узан пролаз, може бити и између стена, између кућа*. – Проз пло̏т и̏ма про̏лука.

прому̏љи свр. *протури, промоли, појави*. – Тека̏, тека̏, па прому̏љи пр̏с проз сце̏пену рукави̏цу.

промуљу̏је несвр. *протура, промаља*. – Промуљу̏је гла̏ву испод чр̏гу.

про̏пас[1] м *отвор на дну вртаче, где вода понире*. – Спушти̏ли овȉс у верта̏чу, а кад па̏дла ђи̏ша проз про̏пас га изне̏ла у вре̏ло.

про̏пас[2] м *пропасти, стање после неке несреће или неке материјалне штете*. – Ово̏ је про̏пас, гра̏д смлати̏л мому̏рзу да се не мо̏ж ота̏ви.

пропла̏ви[1] свр. *натопи постав (платно од конопље) у води пре сушења и бељења на сунцу*. – Пр̏во се поста̏в пропла̏ви, па прости̏ра по лива̏ду.

пропла̏ви[2] свр. *промакне кроз чисту воду, лагано испере*. – Опра̏ла сам, сȉмо да пропла̏вим и доо̏дим; Не̏мам кьд да га мло̏го пе̏рем, него пропла̏вим ма̏лко, и осу̏шим.

пропу̏ши свр. *мирише на загорело тесто (о хлебу који, док се пече, затвори пупак на цревуљи, па водена пара из теста не излази напоље, него се враћа у тесто које се пече, пропуши га и при том га квари)*. – Па̏зи да ти ле̏б не пропу̏ши.

пропу̏шњак м *створ који много утроши на храну и пиће, на оно што пропусти кроз себе*. – Чове̏к је голе̏м пропу̏шњак.

про́сека ж *пут просечен кроз шуму*. – Про́луга ел про́сека је пу́т где је прокр̏чено.

просто́рка ж *пољава која на лежају стоји испод тела*. – Оздо́л просто́рка, озго́р заво́јћа.

про́тера ж *оно што поспешује једење*. – Узни́ петлица́н да ти пра́ји про́теру; Ме́со ако је мр̏сно, не мо́ж се једе́ без про́теру (без салате); И́мамо ли нешто́ за про́теру.

про́туран, -рна, -рно *довитљив*. – Не о́н глу́п, про́туран је о́н.

про́ћиша ж *оно што је прокисло*. – Про́ћишу да́вамо на свињу́.

про́цеп м *руда на волујским колима*. – Про́цеп напре́д и́ма стоје́чку и скрипу́шу за јерѣм.

про́шка ж мн. про́шће; *тарабе*. – О́града мо́же да бу́де од про́шће, а мо́же и пло́т од тр̏ње; Чи́је ли су та́рабе, чи́је ли су про́шће, чи́је ли је дево́јче што ра́ни коко́шће (нар.п.).

прошу́љби свр. *грубо пробуши*. – По ка́мење ми се опѣнци за дѣн прошу́љбе.

пр̏рр̏р *узв. за мамљење ћурака*. – Пр̏рр, пр̏рр, е́лате, на́, на́.

пр̏с и пле́ва изр. фиг. *све и свашта, збиршти́на*. – Сабра́ло се пр̏с и пле́ва, о́рљак и шу́шљак, све́ не́радници и дангу́бе (в. прс).

пр̏с с *ситна прашина, ситна земља са гумна која се меша са житом*. – У жи́то и́ма уро́дица, и́ма пр̏с и пле́ва.

пр̏сне свр. *расте се на све стране*. – Кад пу́че тре́сак она́ј на́род пр̏се на све́ стра́не.

пр̏ти несвр. *прави стазу у снегу, пртину*. – Напре́д и́де на́јјак да пр̏ти.

прти́на ж *стаза у снегу*. – Све́ целѣц, ни́где прти́на не́ прога́жена.

пру́дина ж *ниска обала настала честим ширењем и повлачењем воденог тока*. – Леже́ на пру́дину и ужи́вају.

пр̏чав, -а, -о *прљав, штрокав*. – Пр̏чава му кошу́ља, ал не́ма ко́ј да му ју опе́ре.

псо́вка[1] ж *језички садржај псовке*. – Псо́вка му је мло́го га́латна.

псовка[2] ж *псовање*. – Ње́му псо́вка на у́ста по це́л дѣн.

псо́с м *псовање*. – Што́ сам ја́ кри́ва да трпи́м псо́с сва́ћи дѣн.

пу́ва несвр. *дише*. – Бе́ше ми зати́снут но́с, па сѣг мѣлко отвори́ло да мо́г да пу́вам.

пу́ди несвр. *тера с места неком претњом*. – Пу́ди га (о кучету), а оно́ му се врти́ окол но́ђе.

пуже́вка ж *љуштура пужа*. – Кад смо па́сли о́вце па збѝрамо пуже́вће по Лице́.

пуја́н м *ћуран*. – Коко́ри се ко пуја́н; За Божи́ч ко́љемо пуја́на́.

пујча́р м *онај ко чува ћурке*. – Би́л сьм пујча́р кад сьм би́л дете́.

пу́јче с *ћурче, младунче ћурке*. – И́мамо сьмо две пу́јчети; Једно́ ми пу́јче однѐл ја́стреб.

пукло́тина ж *пукотина у тилу гумна*. – Упа́дну зр̀на у пукло́тину па ји не мо́ж изметѐмо.

пу́кница ж *прекорно и у клетви: хлеб*. – Пу́кница те отрула́, дабо́гда.

пу́л м *дугме*. – Исечѐмо пу́лови од дрѐје па се и́грамо.

пуљогла́вац м *пуноглавац*. – Кад је вода́ пли́тка и жѐшка, оно́ пу́но пуљогла́вци по њу́.

пуна́тица ж *горњи део неког тила*. – Копа́ли смо по́ла мѐтар, ал несмо́ дошли́ до здрави́цу – свѐ пуна́тица, растрѐшена.

пупа́ва ж *гљива пупавка*. – Кад је пупа́ва зрѐла с она́ј пра́шак заса́љамо ра́не.

пу́пак м *средина хлеба печеног у цревуљи, онај део хлеба који упадне у рупицу цревуље и испече се као брадавица*. – Кад ву́дне бри́тва до пу́пак (а то је средина цревуље у којој се хлеб у селу пече!), назову́ га и уру́бњак!

пупуњ̀к м *в. попуњк*.

пупурѣ̀к м в. *попурк*.

пустиња́к м *напуштено имање, оронуле зграде*. – Село́ је поста́ло пра́ви пустиња́к.

путпуда́љ̀ћа ж *препелица*. – Путпуда́љ̀ћа шѐта по њи́ву и: пу́ћ-пуру́ћ, пу́ћ-пуру́ћ.

пу́ца несвр. *боли*. – Пу́ца ми у гла́ву, ва́та ме пуцогла́вина.

пу́шкало с *пуцаљка од зове (дечја играчка)*. – Прајѝли смо пу́шкала, од бьзо́ву цѐвку, па крушумѝ од клчи́на.

пшени́чан, -чна, -чно *од пшеничког брашна*. – Пога́ча је сьмо од пшени́чно.

пшешко́дрен м *пасдрен (шибље)*. – Божи́дер је муштѝће прајѝл од пшешко́дрен, а лулу́ од сли́ву, ел од нѣ̀ни изѐмак.

пшѐштрак м *псећи измет*. – Свудѐ пшѐштраци по авли́ју.

пѣ̀клен, -а, -о *тешко, мучно (о животу)*. – Било́ црно́, сьг црно́ и пѣ̀клено.

пѣ̀мпалица ж *дебло, дебљи комад стабла или већи пањ*. – Насѐкли дрва, па свѐ пѣ̀мпалице, не мо́ж ји оби́мнеш; Каквѐ сам пѣ̀мпалице носи́л из Ду́бје, а сьг се не мо́г обу́јем.

пѣ̀пли несвр. *носи нешто тешко, тешко хода носећи тежак товар*. – Једва́ пѣ̀пли у́збрдо; Пѣ̀пли ли, пѣ̀пли, а за куга́ рабо́ти ни о́н нѐ-зна.

пѣ̀пче несвр. *чини пуп, пуп*. – Чу́је се во́з како пѣ̀пче уз Грама́ду; Кад чу́јеш да во́з пѣ̀пче, це мѐња врѐме.

пѝшка несвр. *испушта смрдљиве гасове из стомака*. – Ѝде и по пу̏т си пѝшка.

пѝшкода̏к м *оно што се спашкало (иструлело), трулеж*. – Немо̏ј да да̏ваш на кра̏ве ти̏ја пашкода̏к (лист од репе).

Р

рабо̏та на зајѣ̏м изр. *међусобно испомагање у пољским пословима*. – Рабо̏та на зајѣ̏м, ви̏ше се урабо̏ти, ша̏лимо се, при̏чамо и по̏ не̏ те̏шко.

рабо̏ти несвр. *ради*. – Рабо̏тимо и дѣ̏н и но̏ч и па̏ не̏ма.

ра̏в м *раф, у старим кућама даска испод тавана, где се чувају различите ситнице из домаћинства, атула*. – Кр̏с и кади̏лница су на ра̏в.

равнатица[1] ж *летва којом се равна бетон*. – Пра̏ва ле̏тва, добра̏ за равна̏тицу; Обележи̏ с равна̏тицу па сипу̏ј битȍн.

равна̏тица[2] ж *мера висинске потребе, ниво нечега узетог за меру*. – Пуни̏ до равна̏тицу.

разби̏је зору свр. *почне падати у зору (о киши)*. – Кад разби̏је зо̏ру, па̏да це̏ли дѣ̏н.

разбо̏јство с *разбојиште, бојно поље*. – Та̏м је пођину̏л, на разбо̏јство, та̏м и сара̏њен.

разбр̏дица ж *неслога*; в. распрдица. – Они̏ су са си̏на у неку̏ разбр̏дицу, не мо̏ж се сло̏же ни̏како.

разва̏лица ж *несмотреност, несувислост, непредвидиво понашање*. – Лу̏д је, ко да је у разва̏лицу.

разврта се несвр. *окреће се, шета се бесциљно*. – Који̏ се ово̏ј разврта̏ју по лива̏ду.

разгла̏ви се свр. *расклима се, размрда се из лежишта*. – Кад се држа̏ље мало сасу̏ши, па се разгла̏ви, ту̏римо сећи̏ру у во̏ду и чѣ̏с ма̏ло и држа̏ље забре̏кне.

ра̏згоде прил. у изр. **на ра̏згоде**; в. загоде. – Работи̏ ма̏лко на ра̏згоде (= на размак, једно по једно), не̏ све̏ уси̏лице.

раздуму̏је несвр. *одвраћа неког (причом, речима) од неке намере*. – Немо̏ј ме раздуму̏јеш, реши̏ла сам (да купи кола); Немо̏ј да ју раздуму̏јете и развреву̏јете (самртницу) не мо̏ж да у̏мре по̏сле.

разја̏да се свр. *усили се*. – Ра̏зјада се о̏гањ, че ни бу̏де.

разла̏га несвр. *растрема ракијски казан после истека ракије*. – Какво̏ рабо̏тимо, нала̏гамо, разла̏гамо, па̏зимо да не загори̏, про̏бамо по̏често (одговор казанџија на питање: Кво̏ рабо̏тите?).

разлага́ње с *пражњење ракијског казана за нову туру печења, које обухвата: прекид печења, гашење ватре, демонтирање уређаја, прање казана...* – Налага́ње је по́ љ̀ко од разлага́ње.

разлу́ци мн. *разљевиште (в.), место где се текућа вода разлева (кад надође), често прераста у топоним*. – Ту́ј вода́ и́де из Р̀т, па кад је по́водња, све́ напра́ји разлу́ци.

разље́виште с *расквашено тле где је вода проливена, или где се излила из корита*; в. разлуци. – Не расипу́ј во́ду, не пра́ј ми разље́вишта.

разма́ну се свр. *ману се брака, раструре брак, разведу се*. – Били́ у зајѐдницу две́-три го́дине па се разману́ли.

разме́си свр. *премеси тесто*. – Ако о̀ч бо̀љ ле́б, те́сто да разме́сиш и преме́сиш двапу́т.

разми́рица ж *рат, ратно време*. – На́ша ма́ти увек је времѝла: преко размѝрицу.

размо́кри се свр. *овлажи се*. – Размокри́л се квасѣ̀ц па се расћи́сал.

разо́кав, -а, -о *разрок*. – Разо́кав, ал не смѝта му нѝшта, ви́ди до́бро.

разо́рли се несвр. *распомами се*. – Разорли́л се па би́је сви́ о̀коло.

разру́би свр. *поништи шав на шићу*. – Ово̀ј разруби́ па га на́ново поруби́ (в.).

разру́ди се свр. *распадне се на ситније делове, уситни се*. – Сл̀нце га испече́ (о грудвастом тлу поораном или изриљаном) па кад му па́дне ћи́шица, оно́ се разру́ди; Тамѣ̀н ми се (при купању) ко́жа ра́зруди, оно́ неста́де вода́.

ра́љупина ж **1.** *кора од ораха*. – Оне̏ј ра́љупине узи́мамо да чи́нимо пре̏цу; **2.** *љуспица на кожи*. – Ра́не га ману́ше, али јо̀ш му ра́љупине по́-руће.

ра́мењача ж *део јарма с унутрашње стране говечета у запрези, док се са спољне стране затвара жеглом*. – Ра́мењача тре́бе да је дрено́ва, па кад се ко̀ла извр̏ну да се стро̀ши, а не да умо̀ри гове̏до.

ранчу́га ж *коровска биљка коју свиње радо једу*. – Кад ко̀памо мому́рзу, збѝрамо ранчу́гу за сви́ње.

раншко́ прил. *доста рано*. – Још је раншко́, да порабо̀тимо ми́ још ма̀лко.

расадо́вина ж *расад*. – Расадо̀вина ни́кне на раса̀дник, а по̀сле се расаџу́је по гради́ну.

расипу́је несвр. *расипа*. – Др̀ж вре̏чу чвр̏сто, немо̀ј да расипу́јеш жи́то.

раска́рли се свр. *рашири се*. – Раскарли́л се преко це̏л аста̀л.

расковр̏ца свр. *покида, раскине*. – Ова̀ј ми се дре̏ја сва̀ расковрца̀ла.

ра́скомот м *комотније понашање*. – На ср̏це да даде̏ш ра́скомот, да не пр̏сне.

раскр̏сје с *раскршће*. – Збе̏ру се на раскр̏сје па у̏дри ло̀пту.

ра́сова ж *место где се једна грана одваја од друге, завршни део стабла одакле полазе главне гране (струке)*. – Укачи́л се у оре́ј, па се́дал у ра́сову.

ра́совасто прил. *двоструко, удвојено (двозвуко)*. – Кад те избѝјем, и́ма да прди́ш ра́совасто.

ра́совача ж *мотка која се на тањем крају рачва*. – Узни́ ра́совачу па га изву́зај (истуци).

распара́нда ж/м шаљ. *поцепанко*. – И́мам си и ја́ једно́га таквóга распара́нду (сина обешењака).

распа́сан, -а, -о **1.** *распојасан, олабављен, неуредан*. – Притегни́ се мѣ́лко не иди́ тека́ распа́сан; **2.** фиг. *распуштен*. – У ту́ј ку́ћу распа́сана кома́нда.

ра́сполож м *расположење, олакшање, релаксација*. – Срце мо́ра да и́ма ра́сполож, ел че препу́кне.

распо́рњача ж *кошуља која се не скида преко главе, већ распара*. – Распо́рњачу од мртавца́ врљи́ли у кла́данац и огалати́ли га.

распрдица ж *свађа с мржњом*. – Код њи́ чѣс-чѣс па нека распрдица.

растака́ља ж *палица за сукање кора за гибаницу, оклагија*. – О́бђе се су́чу с растака́ља; Кри́ва ми растака́ља па ми це́пи о́бђе.

ра́стег м *мера за дужину која износи колко раширене руке (до 2 м)*. – Не́кад сам мо́гла по два́ ра́стега да изаче́м на́-дан.

расто́ли се свр. *разграна се у корену*. – Пшени́ца се на до́бро ме́сто, кад и́ма вла́гу и сл́нце, расто́ли, па из једно́ зр́но израсту́ по не́колко стру́ка.

расто́чи свр. *раздвоји нешто од нечег (о запрежним колима), повећа дужину запрежних кола тако што регулише одстојање задњих кола од предњих преко руда па репу (срченици, повозници)*. – Расточи́ ко́ла па тури́ колеса́рку да те́рамо мли́во у водени́цу [Расточи овде значи одвојити *пре́дњишта* и *за́дњишта*, која су спојена једном тањом облицом, коју у Бучуму зову *пово́зница*, а негде *ра́стока*, *срчени́ца*, *ре́п*. Кад се растока удене у предњишта, повеже се челичним клином који се зове *грудни́к*, а негде *орта́к*.]

ра́стур м *оно што се може растурити, разнети*. – Голе́м ра́стур пра́ји (троши паре); Кад ја́к ве́тар у вр́шу, пра́ји се мло́го ра́стур; За́једно ли су па́ре, ра́стур ко́лко о́чеш.

растури́дом м *пропалица, неодговорни домаћин*. – И́мам једнога́ растури́дома, га́зду не́мам.

расту́рница ж **1.** *празник иза Поклада*. – Не рабо́ти се ву́нено на расту́рницу; **2.** *неред од разбацаних ствари*. – Какву сте то́ј расту́рницу напрајѝли (прекор дечацима).

расћури́ се свр. *разболи се, прехлади се*; в. расћути се. – Кад се пра́се расћури́, ја́ му ту́рим у поми́је аспири́н.

расћути́ се свр. *в. расћури се*. – Расћута́ло се пра́се, мо́ра да је озе́бло.

расцве́ли (се) свр. *расшужи се, расплаче*. – Немо́ј да расцве́лиш дете́; Кад се расцве́ли, му́ка да га уми́риш.

рашоба́ни (груди) свр. *раздрљи груди, раскопча кошуљу*. – Како́ да му не́ зима́ кад рашобани́л гру́ди на овакѣ́в ве́тар.

рашчову́љи свр. *рашчачка, растури, раскомада (главицу чега) на делове*. – Рашчову́љи глави́цу бе́ли лук да поса́димо.

рашчу́ми (се) свр. *расплете косу и начини се страшилом*. – Све́ ме ве́тар ра́шчуми; Не че́шља се него о́ди такво́... рашчу́мено ко чу́ма; Кад се рашчу́ми, па онаква́ гро́зна да ју не погле́даш.

ребе́че се несвр. *ребеће се, гласно се смеје*. – Ребе́че се ко бле́саво.

ре́брње с *део кошуље испод мишица*. – На ре́брње се не́кад ту́ри уме́так, зва́ли смо га кли́н.

ре́д *у изр. са бројем у значењу колико пута, уп. двапут, трипут*. – То́ј ми се на два ре́да деси́ло.

ре́ди несвр. **1.** *ставља нешто у ред*; **2.** *меси гибаницу, кору по кору*. – Да и́мам о́бће, реди́ла би ђиба́ницу за вече́ру; **3.** *нариче над покојником*. – Ува́ти се за крста́чу, па кад ста́не да ре́ди, да ти срце препу́кне. [У Бучуму наричу само жене, по правилу интензитет нарицања примерен је сродству преживелих с покојником. Зна се да је обичај ко мора да се огласи (мајка, ћерка, супруга, сестра), док за друге то није обавеза. У селу се знало ко за то „има дара” чије се „ровање” памти, а понекад слушалац не може да се отме утиску да је редиља / нарикаче свесна своје вредности да има и глас и памет, односно да зна шта и да уме како да то отплаче.]

редњина́ ж *редња, епидемија*. – Нека редњина́ мо́ра да је, кво́ ли је?

реза́ра ж *пилана*. – Мо́ра да те́рамо ли́пе на реза́ру да ре́жемо ле́тве**.**

резни́ца ж *пилана, резара, стругара*. – У Јељшницу и́ма добра́ резни́ца; Бо́ље купи́ топо́ле па оте́рај на резни́цу.

ре́п м фиг. *в. срченица*. – Ре́п и́ма ру́пе да се ко́ла продужу́ју, да се расто́че.

ре́пне свр. *удари уздуж*. – Кад ре́пну ону́ј свињу́, она́ о́дма ѝрче.

реси́ти свр. *раздужи*. – Ишѣ́л у за́другу да реси́ти нећи ду́гови.

р̀жен, -а, -о *ражен, од ражи*. – Од р̀жено бра́шно, р̀жен ле́б; Р̀жен ле́б је ме́к и гње́тав.

ржњи́ка ж *страница запрежних кола кад се њима превози сноп̀ље*. – Ко́ј не́ма ржњи́ку, о́н ту́ри сл̀бу.

ржњи́ло с **1.** *један штап у рожњики*; в. ржњика; **2.** *в. ржњ*.

ржѣ́њ м *ражањ*. – За Све́ти Ра́нђел на Пади́ну накладу́ голе́м о́гањ па све́ о́коло ржњо́ви – кој̀и ја́гње, кој̀и пра́се.

ри́ма / **ри́мза** несвр. *плаче уздишући*. – Ри́ма неби́јен.

ри́па несвр. *скаче*. – Ри́пају ја́ганци утру́пице, она́ дру́гакво и не мо́жеју.

ркма́ч м *цеī на сшаринским īаншалонама*. – Бревене́ци су има́ли пре́дњицу, за́дњицу и ркма́чи па се врзу́ју на учку́р.

р̓кољак м *бале из носа које се избаце једним хрком*. – Гроза́ ме од р̓кољци.

р̓кша м пеј. *онај коме сшално цури нос īа мора да се неīресшано усеца*. – Бе́ше једа́н глу́мац р̓кша, па га зову́ Шмр̓к Шмр̓к.

р̓мпталија м *дебео крупан човек*. – Изра́сал р̓мпалија, а оста́де буда́ла.

р̓нци се несвр. *кочопери се, чини се храбријим, надмеће се*. – Напи́л се па па́де у купа́тило, па по́че да се ди́за и да се р̓нци: Који́ па́дал, несѣ́м па́дал!

робо́че несвр. *хропоће, крчи*. – Робо́че ми нешто́ по меши́ну.

рова́ ж *īлакоī (в.), īлач, ровање*. – На ма́чку за шалу́, ал на пога́нца за рову́.

рова́ње с *īлакање*; уп. рова. – Сас рова́ње га не́ч упла́шиш.

рове́ несвр. *īлаче*. – Рове́мо од стра́, а они́ ни се смеју́.

ро́вина ж **1.** *јаруга*. – Ву́зају се низ ро́вину (о деци која се спуштају страном јаруге); **2.** фиг. *боре на лицу*. – Колѣ́е су му се ро́вине напраји́ле по чело́, то́ј не од добро́.

ро́вница ж *шрай где се ушрайљује реīа или кромīир да шу буде īреко зиме*. – Компи́р се роди́л па две́ ро́внице урови́мо.

ро́вот м *īлач, кукњава*. – Из њи́ну ку́ћу у́век нећи́ ро́вот.

рога́ч[1] м *багрем са великим шрновима и дугачким махунама*. – Док је рога́ч зеле́н, ми́ га рацѐпимо па једе́мо среди́ну, она́ бла́га.

рога́ч[2] м *јеленак*. – Рога́ч мо́же да те уштипе́ да ти ко́жу проглоби.

ро́зан, -зна, -зно *розе, оīворено црвено*. – Има́ла сам једну́ ро́зну игли́цу (брош).

ро́значьк, -чка, -чко *црвенкасī*. – Бе́ше му цветѣ́к ро́значьк.

розњи́кав, -а, -о *налик црвеном, као да је у слабијој нијанси црвене*. – Шептели́ја цавти́ некако розњи́каво.

роми́да несвр. *ромиња*. – Ја́ се ди́го оцу́тра, оно́ ћи́шица роми́да, ја́ се поврну́ у кре́вет.

росуља́к м *мокра шрава, шравуљина īосле кише*. – Кад пасу́ о́вце по росуља́к, све́ се уро́се, а по у́ста доби́ју мрсни́чине.

ро́талија м *крупна и īуна особа, дебело округла, īрерасīа и у надимак*. – Шта ра́ди, бре́, она́ј ва́ш ро́талија.

ро́цка ж *рогаīа овца*; в. рошка. – Ро́цку смо продали́.

ро́шка ж *в. роцка*. – Једна́ шута́, једна́ ро́шка (о овцама).

р̓рр, р̓ј *узв. за шерање оваца*. – Р̓рј, а̓јде немо́ј да се мрти́те.

ру́б м **1.** *шав на неком шићу*. – Вута́рка ми се разруби́ла, била́ ло́ше пору́бена, а има́ла је си́тан ру́б; **2.** *окрајак хлеба*. – О̓н во́ли ру́бови, и́ма зу́би.

руба́н м *врста ћилима према геометријским шарама на црној основи*. – Од ма́тер ми оста́ла два́ руба́на.

руби́на ж мн. руби́не; *конопљана кошуља од постава (в.)*. – Руби́не пр̀тене сам пра́ла на пото́к у студену́ во́ду.

рубѣ́к м *рупче, рупченце, окрајак хлеба*. – Надроби́ му једѣ́н рубѣ́к у млекце́ па нек поку́са.

ру́д, -а́, -о́ *кратке, густе вуне (о јагњету)*. – Ко́жа од мла́до рудо́ ја́гње добра́ за шу́бару.

руда́ ж *својство неке тврде материје која се вади из земље*. – Ка́мен из Тијо́вачко и́ма бо́љу руду́; Ова́ј ка́мен модрѣ́ц и́ма ло́шу руду́, обра́диш га и по́сле неко вре́ме на сл̀нце и ѣ́ишу о́н се распа́дне.

ру́дина ж *тле са кратком густом травом*. – По ру́дину о́вце бо́ље пасу́, него по голему́ тра́ву.

ру́зне свр. *ошамари*. – Скара́ше се, па га овѣ́ј ру́зну, и сѣ́г се ту́же.

руи́ несвр. *тече са жубором*. – Руи́ пото́к проз Ра́јчу пади́ну.

ру́јан, -јна, -јно *несазрео*. – Цре́шњеве ру́јне, али мо́ж се једу́.

рује́в, -а, -о *наранџаст*. – Рује́во јеле́че бѣ́ш не во́лим.

рији́ несвр. *бучи (о реци)*. – Ра́јчи кла́данац у́ме и да ојакча́је, рији́, да избѝје, да ру́цне поне́кад.

ру́кне свр. *јурне на силу и бучно*. – Му́је ру́кнуше на њу́.

ру́ковед м *руковет, гомила пожњевена жита од неколико пески, која се суши и потом налаже и везује у снопи*. – Кад смо же́ли, било́ сл̀нце, ал по́сле ду́не спри́ја и сви́ ру́коведи набѝје у шу́му.

руме́нка ж *најпознатије сврљишко коло, познато и као сврљишка руменка, сматра се најтежим за играње, и по вештини играња руменке цене се игроорци (играчи)*. – За руме́нку тре́бе до́бар игра́ч.

ру́павица ж *врста крупне трешње*. – Ова́ј цре́шња си́тна, горчи́ца, ал кад не́ма ру́павице, зо́бемо и њу́.

ру́пне свр. *ошине*. – Ру́пни ју (краву), па нек по́јде по́брзо.

ру́с[1] м *в. типољак*. – Ру́с не́ма, у о́ко да му упа́дне.

ру́с[2] м мн. ру́сје; *трунчица*. – Отку́д је оволко ру́сје по млеко́во.

русте́ с хип. *руст̀ьк*. – Некаквó русте́ ми па́де у ча́шу.

руст̀ьк м *дем. од рус*. – У о́ко ти упа́дне руст̀ьк па те гло́це.

ру́тав, -а, -о **1.** *длакав*. – Кад је пра́се мло́го ру́таво, те́шко се го́ји; **2.** фиг. *имућан, богат*. – Њиго́в де́да је би́л ру́тав га́зда.

ру́ца[1] несвр. *риче*. – Гове́да трчу́ са све́ ко́ла, ру́цају за га́зду.

ру́ца[2] несвр. *хучи (о надошлој води)*. – То је па́дло, па́дло... ко да се не́бо провали́ло, па је вода́ сѣ́мо руца́ла по пу́т.

ру̏цало с *некаква свирка (познаша међу Власима), својеврсна шруба од лишове коре*. – Ру̏цало дл̏го по два ме̏тра.

ручѣ̏к м *ирви обед на селу (ручак, обед, вечера)*. – Ручѣ̏к је кад је сл̏нце искочи̏ло на два̀ остѣ̏на.

р̏чка се несвр. *дирка се, подбада се*. – Не р̏чкај се, несѣ̏м ти друга̀р.

рцо̏тина ж пеј. *комад зарђалог посуђа*. – Не̏мам ни једну̀ ше̏рпу за по̏требу, све̏ рцо̏тине.

С

сабо̏рњак м *један од обредних хлебова на свадби*; в. соборњак. – Сабо̏рњак ме̏се и на момков и на дево̏јћин дом.

сага̀ прил. *сада, ових шренушака*. – Сага̀ бе̏ше, ал мо̏ра да је некуде̏ шту̏кал (о дечкићу).

са̀к м *врсша рибарске мреже, мрежа разапеша на два укрсш посшављена шшапа*. – Шу̏ња је има̀л са̀к, а за̀гажњу несѣ̏м виде̏л ни̏кад.

саку̏љћа ж *шорбица*. – Саку̏љћу но̏си преко ра̀мо.

са̀лтина ж *мекано шкиво у унушрашњосши шикве (врга)*. – Кад се она̀ј са̀лтина осу̏ши и спару̏ши, изва̀ди се па се ти̏ква очи̏сти да буде̏ ча̀ша, ел да се носи̏ вода̀.

самани̏ прил. *сами онај*. – Кад га погле̏даш, самани̏ башта̀.

самогла̀в, -а, -о *својеглав, непослушник*. – Голе̏м самогла̀в расте̏, ко̏ј ли че да живи̏ с ње̏г.

самони̏к м *биљка лука која с пролећа никне од главица које су на јесени осшале у земљи, самораслица (в.)*. – Самони̏к пр̏ви избоде̏ у̏пролет, ал не расте̏ мло̏го.

самора̀слица ж *в. самоник*. – Ми̏ са̀димо лу̏к, а оно̀ самора̀слица ве̏ч пора̀сла.

сантра̀ч м **1.** *ограда на бунару*. – Попушти̏л сантра̀ч, мо̏ра се попра̀ји да се нећи̏ не уда̀ви; **2.** *један од ножева којима се служе пошкивачи коња и говеда, којим се режу папци и копишa*. – Живоји̏н је има̀л сантра̀чи од со̏рте.

саньц м *једна сшрана, једна сшрука санки*. – И̏скрши ми се саньц, и мо̏ра да се ме̏ња.

сапиња̀ч м *кочница, сисшем за кочење задњих шочкова запрежних кола*. – На̀ш сапиња̀ч је на гви̏нт.

сараца̀ ж *шкропуле*. – О̏н је болува̀л од сараца̏у, па му отпада̀ло ме̏со од у̏сницу и но̏с.

састе̏кло се свр. *дошло са више сшрана*. – Млогство̀ се састе̏кло код ње̏га (о материјалном богатству).

са̏це с *гар*. – Пу̏ни ћу̏нкови сѣс са̏це.

сва̏не свр. *схвати, обухвати, сведе*. – Поче̏кај ме ма̏лко да сва̏нем пету̏ (плетиља говори о плетењу чарапе); На вр̏ се сва̏тају по два̏ бо̏да, па по̏сле и по једѣ̏н.

свења̏ у изр. **свења̏ ми** *непријатно ми, плаши ме*. – Биле̏ смо с Мирја̏ну, па ни некако̏ свења̏ (од мајке покојнице у соби).

свето̏ с *свет, народ*. – Свето̏ је се со̏брало на пра̏тњу.

светѣ̏ц м *свечаник, верски празник*. – На светѣ̏ц не рабо̏тимо у̏-руће и у̏-поље.

свили̏ца ж *свила на кукурузном клипу*. – Избѝла свили̏ца на ко̏рење.

свѝри несвр. фиг. *тече оштрим млазем уз шиштање*. – Свѝри кр̏в ко да си свињу̏ закла̏л.

свѝтка м *светлац у очима*. – Свѝтће му из о̏чи изла̏те (= излећу, сипају).

свѝтли свр. *притисне, нападне*. – Свитли̏ло ме па се не мо̏г о̏тнем од кашља̏ње.

свољѣ̏к м **1.** *грувица у качамаку*. – Измешај до̏бро бра̏шно да не оста̏ну свољци̏: **2.** *прамен гргураве вуне*. – Сва̏ћи свољѣ̏к тре̏бе да се рашче̏шља.

свр̏далце с *млади изданак кукурузног стабаоца, или заперка, док још нема формиране листове*. – Мому̏рза на свр̏далца, јо̏ш не̏ за копа̏ње.

свртѝшушљак м *в. алине; фиг. ветропираста особа, нестабилна, неухватљива, која ради час овако час онако*. – То̏ је едѣ̏н свртѝшушљак, њѐму не мо̏же да се ве̏рује.

се̏бне се[1] свр. *трза се (од страха)*. – Мло̏го се sве̏ри (дете, беба), чѝм отво̏ре вра̏та, оно̏ се се̏бне.

се̏бне се[2] свр. *тргне се, узме се у памет*. – Де̏, што̏ се ма̏лко не се̏бнете (па да се прихватите некога посла).

се̏ва несвр. *пробија болом*. – Се̏ва ми у гла̏ву (у слепоочницу), у коле̏но, у згло̏бови.

се̏дало с *седиште, чучка (в.)*. – Ба̏ба је има̏ла чу̏чку, неко се̏дало од кр̏пе, ко јестѣ̏че па на њѐга седѝ.

седе̏њћа ж *прело*. – Седе̏њће су кад но̏ч поголеме̏је, кад цавту̏ тѝкве.

се̏кне свр. *тргне, повуче*. – Се̏кнула вода̏ од по̏водњу.

сена̏рка ж *ситна, слаба и краткотрајна летња киша која не даје да се сено осуши*. – Не̏ма ћѝша, ово̏ј сѣ̏мо сена̏рка.

се̏ца несвр. *вуче*. – Не се̏цај ме, че ми отр̏гнеш рука̏в.

се̏чало с *сечање*. – Се̏чало ми ме ра̏ди (= не сећам се).

сече̏ несвр. *боли као да реже ножем*. – Сече̏ ме по мешѝну.

сѝк, сѝк *узв. за дозивање коза*. – Сѝк, сѝк, е̏ла, на̏.

сињѐтина ж *в. модретина*. – По грбѝну ми све̏ сињѐтине од бо̏ј.

си́њћав, -а, -о *посињео од буђи (о сиру)*. – Ста́ро си́рење о́че да посињћаве́је, поста́не си́њћаво окол кра́ј у чеби́р па тре́бе да се че́сто преми́ва. [Ради се о следећем: сточари током лета „ватају" сир и за зиму остављају у чабрице, већ према потреби и према иметку. То се набија (да истера ваздух), онда прекрије испраним и влажним шушкама с кукурузног клипа, залије сланом водом и може да траје да идућег пролећа. По потреби се „развршује", узима колико треба, премије, одстрани буђ ако је почела да се хвата, и опет притисне шушкама и камењем. Каменови за чабар су од посебне врсте, обично валасти (не белуци, већ кречњачки), и они се чувају на посебном месту и штите од прљања. Синћаво сирење има пријатан мирис (за оне који то воле!), не сматра се штетним и уквареним, али га људи и не користе.]

синьи́ц м *в. модрешина*. – Врљи́л се с ка́мен и напрајил му синьи́ц на ми́шку.

си́пне свр. **1.** *пропљусне плаха киша*. – Кад си́пну, одједа́мпут, па не́ма где́ да се склони́мо; **2.** *опшочне (се) сипаши*. – Носи́ шиће́р у ће́су, закачи́ ће́су на о́граду, оно́ шиће́р сьмо си́пну, и и́сточи се.

си́р м *калуп воска*. – Де́да Вели́чко напра́јеше си́рови од во́сак па прода́ва у Пала́нку.

си́ри се несвр. *згрушава се*. – Она́ј се вода́ си́ри и пра́ји си́гу (о замржњавању реке).

си́ров, -а, -о *недокуван, недопечен*. – Оста́ла ми си́рова пога́ча.

сировогри́ска ж *печурка која се једе сирова*. – Сировогри́ска је црвена́ и и́ма млеко́.

сироче́ с мн. сироче́та. – Оста́ли смо сироче́та од дете́та.

си́ска ж *сисаљка, део на тестији кроз који се пије вода*. – Кад се напи́јеш во́ду, тури́ тра́ву у си́ску да не ула́зе бу́бе.

ска́ди се свр. *остане на једном месту*. – Не мо́ж се ска́ди ни́како; Де се скади́ ма́ло, не ју́р то́лко; Сьмо по њи́ве, ни́како да се ска́димо до́м.

ска́са се свр. *подере се*. – Све́ се на ме́н скаса́ло.

ско́ба ж *шарка на вратима*. – Ско́бе су прајили Ци́гањи кова́чи.

сковр̀че несвр. *скичи (о свињи)*. – Што́ не напоји́ш свињу́ту да не сковр̀че то́лко.

сколу́вице ж мн. *зулуфи*. – Но́си сколу́вице с о́бе стра́не лице́.

скомр̀цкује несвр. *в. мрмрче*. – Скомр̀цкује окол њу́ док ју зари́пи.

скоте́ља се свр. *скотрља се*. – Пу́че пу́шка и о́н се ско́теља; Скотеља́ се и реко́: Сьг чу цр̀кнем.

скотр̀ља се свр. *падне колутајући се*. – Како́ која́ ја́бука па́дне, скотр̀ља се у ђу́бре.

скре́ж м *в. креж*.

скре́жи се свр. *смрзне се, ухвати ледену покорицу*. – Ју̏тром се ма̏лко скре́жи та не́ма бла̏то.

скрипу́ша ж *део руде на волујским колима у који се углављује јарам*. – Скрипу́ша је од гво́здену ши́ну, па и́ма за̏врњу.

скрипѣ́ц м *печурка која расте на дрвету*. – Скрипци́ су ко на вола̏ у̏ши па и по́големи, не једу̏ се.

скро́б м *ретка каша у коју се удроби сув хлеб и тако куса*. – Скро́б је на̏јпросто је̏дење.

скрози́ра свр. *пробије, прође*. – Затвори́ про́зор, оно́ веч скрозира̏ло (проветрено).

скр̏цаљи мн. *зипка, колевка за бебу*. – О̏драсла је у скр̏цаљи, па кад се пробу̏ди, ја̏ помр̏дам љуља̏шку и она̏ се уми́ри.

ску́бна ж *жена која стално иде неочешљана*. – Ску̏бно ску̏бена, оче́шљај се!

ску́пштина ж *збирштина, скуп, збирутак људи*. – Кад је ску̏пштина, сла̏ва, сва̏дба, о̏н пра̏ји заврзла̏ме да се љу̏ђи смеју̏.

сла̏га се несвр. *слаже се, сарађује у нечему*. – Слага̏ли су се до̏бро, ал ји смр̏т ра̏здвоји.

сламоња̏к м пеј. *кумулативно умршена и мокра слама*. – Развле́кло се сламоња̏к, па не́че да се осу̏ши да га приберемо.

сл̏ба ж *мердевине*; в. крљешка. – И́мамо и ма̏лу и голе́му сл̏бу [*Крље́шка* није из Бучума, али је у неким околним селима].

слеве́нка ж *сламка којом се срче ракија из стаклета*; в. цивка. – Мо́ј де́да воле́л је да пи́је на слеве́нку.

сле́мењача ж *завршна греда крова*. – Сле́мењача је на вр̏ кро́в.

слепѣ́ц[1] м **1.** *слепац, човек који не види*. – Слепѣ́ц од како́ се роди́л; **2.** фиг. *необазрив човек који не примећује добро шта га окружује*. – Слепѣ́ц сле́пи, у̏век се угма̏ца у бла̏то.

слепѣ́ц[2] м *в. застранак*. – Слепци́ тре́бе да су од ја̏ко дрво́.

сле́шче несвр. *убрзано дише*. – Сле́шче од же́гу.

сли́ва ж *шљива, дрво и плод*. – Има̏ле су ста̏ре сли́ве, ста̏ре со̏рте: *дебе́љаче, бели́це, црни́це, црве́ње, ра̏ње, маца̏рће, рго́штањће, тргоњи́, муља̏че, љу̏скавице, ма̏рице*.

сл̏нчиште с пеј. *сунце*. – Припе́кло слнчи́штево ко лу̏до.

слнчо́сан, -а, -о *јело које је стајало на сунцу*. – Слнчо́сано је̏дење не мо́ж се једе́.

слнчо́ше се свр. *ухвати сунце, поквари се на сунцу (о храни)*. – Тури́ је̏дење у ладави́ну да се не слнчо́ше.

сло́г м *склад, хоризонтална међа њиве на брдовитом терену*. – Оре́ се од до́лњи сло́г па кам го́рњи.

сло́жан, -жна, -жно *благо таласав, није бреговит*. – На́ше има́ње све́ сло́жно.

слоја́њен, -а, -о *стегнуто (о масноћи која се хлађењем стегне)*. – Како́ да га једе́м овакво́ слоја́њено (о масном, а хладном јелу); Сва́ му за́пршка слоја́њена на вр̏.

слота́ ж *сирија (в.), невреме, киша помешана са снегом и ветром*. – На ово́лку сло́ту се не путу́је.

слу́ња се несвр. *скитара*. – Слу́ња се по село́, а куде́ и́де, о́н си зна́је.

слу́њало с *чељаде које скитара*. – Слу́њало и то́ј ти је, ни́кад до́м неје́.

слу́тан, -тна, -тно *ружан, застрашујућег изгледа, сабласан*. – Мло́го је слу́тан (као да је обележен да предсказује зло).

слу́тило с пеј. прек. *ругоба*. – Какво́ оно́ј слу́тило тра́жи мецу љу́ђи?

слу́ша несвр. *уважава, поштује старије*. – Слу́ша си роди́тељи, а не пра́ји па́кос; Не слу́ша та́ј ни́кога.

слу́ша се несвр. *послује по кући*. – Слу́шам се колко́ мо́гу.

сма́мка ж *једна бајалица од болести смамке*. – Сма́мка се ба́је: од де́сет де́вет, од де́вет о́сам и све́ тека́.

смандр̏сан, -а, -о *поцепан*. – О́ди смадр̏сан ко про́сјак.

смањ̏ва́је се свр. *смањи се, калира*. – Сасуши́ло се (површе) па се смањ̏ва́ло.

сма́ши свр. **1.** *смете нешто маховима метле, скупи нешто у ширим покретима*. – Де сма́шим ма́лко ово́ј ђу́бре че до́јду љу́ђи; **2.** *сломи, извије из природног положаја*. – Кра́ва поте́гљи на стра́ну и сма́ши вра́т.

сме́јка се несвр. *смеши се*. – Она́ га (бебу) гљ̏чка, а оно́ се сме́јка.

смета́на ж *кајмак на врху млека*. – Кад се ува́ти смета́на, ја́ ју обере́м па даде́м дете́ту.

сми́ца несвр. *смиче*. – Чера́пе ми големе́ па се сми́цају.

смрдљу́га ж *нека коровска биљка која смрди после градобије*. – Ја́вља се смрдљу́га, мо́ра негде́ да је би́л гра́д.

смрдо́врана ж *птица која смрди, можда вуга*. – Кад се љу́ђи изругу́ју, за њ̏ега веле́: смрдо́врана.

смрму́шти се свр. *осуши се, смежура се*. – Смрмушти́ле се сли́ве; Су́ша па се све́ раса́д смрмушти́л.

смр̏си (жито) свр. фиг. *сврши са жетром*. – Смрси́мо га, а колко́ че да наврше́мо, че ви́димо.

смр̏шти се свр. *сасуши се, смежура се*. – Кад се сли́ве су́ше, оне́ се смр̏ште.

смуди́ несвр. *ӣрли ваӣром, обгорева неку длакаву ӣовршину и осећај ӣаквог ӣреӣмана коже*. – Це́л ми обра́з смуди́ како́ ме је удари́л.

сму́ца несвр. *шӣреца, ӣробада*. – Боли́ ме у слепоо́чнице, сму́ца ми го́ре-до́ле;

смькљу́је се несвр. *смиче се, сӣада (о одећи)*. – Панталóне му се смькљу́ју, а не́ма каи́ш да се опа́ше.

снави́ја се несвр. *сналази се*. – Му́ка га те́ра, па се снави́ја како́ уме́.

снага́ ж *ӣело*. – Мло́го је у́бава у сна́гу.

снаѓи се несвр. *сналази се*. – Снаѓи се ко́ј како́ мо́же.

сневе́си се свр. *наклони се, зађе усӣрану*. – Да се звезда́ва (сунце) бе́ше сневеси́ла, че по́мремо од же́гу; Сневеси́ло се цве́ће.

соблче́ свр. *скине одело са себе*. – Соблчи́ ту́ј па узни́ дру́гу кошу́љу.

собо́рњак м. *в. саборњак*. – Собо́рњак се после́дњи ло́ми и сва́коме даде́ да си понесе́.

ове́љћа ж *ӣкачки чунак*. – Тре́бе ми по́малаове́љћа. [По уздужној оси совељке, односно чунка, поставља се цевка од зове, која се окреће око једне шипчице која се зове *срдајће́* или *срда́чка*, и тако одмотава потка ради ткања.]

со́к м *расоница, расол*. – Зи́ме кад ме́симо мому́рзницу, донесе́мо со́к, па у ње́га ма́лко ћи́село зе́ље и пр̀љен пипе́р, па се све́ пу́ши – једно́ од же́шко, једно́ од љу́то.

солени́ца ж **1.** *лубина ӣикве у којој се чувала со*; **2.** фиг. *ӣразна глава*. – И́маш ли ти́ нешто́ у ту́ј солени́цу.

со́мур м *слине из носа*. – Тече́ си му со́мур је́днако, н-уме́ се обри́ше.

сопа́сан, -а, -о *расӣасан, расӣојасан*. – Ишѣ́л пона́поље, па она́к сопа́сан искочи́л пред љу́ђи.

сопи́ несвр. *хрче, дише кроз заӣворен нос*. – Кад овцу́ ува́ти сопетљи́ца, она́ сѣ́мо сопи́.

соплету́ша ж *ӣрећа ракија, која саӣлиће у ходу оног ко ӣије* [прва је *му́ченица (в.)*, друга *ошӣу́рњача (в.)*]. – Доне́с једну́ соплету́шу у чока́ње!

со́спа ж *смеӣ, гомилица ӣахуља снега сӣојених у ваздуху*. – Па́да сне́г на со́спе; На гра́ње со́спе сне́г, па се навата́ло, па га но́чу смр̀зло и покрши́ше се сли́ве.

со́тоња м *наказа*. – Погле́дај га, со́тоња пра́ви.

сото́њи несвр. *заводи, замлаћује*. – Ја́ ви́дим до́бро какво́ је, немо́ј ме ти́ сото́њиш.

со́чи свр. *суочи*. – Позва́ли ји у о́дбор да ји со́че.

со́чка се несвр. *шећка се*. – По два́ по три́, сѣ́мо се со́чкају по пу́т.

спа́штра ж *брига о нечему*. – Ло́ша спа́штра, гото́ва што́та.

спеча́ли свр. *сӣекне*. – Једва́ је ту́ј ку́ћицу спечали́л.

спитијо́ше се свр. *направи се на пихтије*. – Кад се поја́ви тењц, они́ отко́пају гро́б па проб о́ду оно́га и о́н се сѣмо спитијо́ше.

спопа́дне свр. *нападне, упорно притиска*. – Спопа́л ме да му ку́пим па́тиће, па Бо́г.

споре́дују несвр. *сарађују, живе у слози*. – Ма ми́ смо и не́ка ро́днина, ал ода́вна не споре́дујемо до́бро.

спре́гне о́четри свр. *двапут дупилира пређу*. – За дебе́ле чера́пе спре́гнем о́четри.

спри́ја ж *олуја, ветар који носи град или кишу, слота (в.)*. – Кад на спри́ју уда́ри, ћи́ша па́да у́косо.

спро́ма предл. *према*. – Гле́дај си ти́ спро́ма се́б; Гради́на ни спро́ма чешму́.

спрто́љи се пеј. *спрти се, смота се, прилегне*. – Да се спрто́љим, да се ма́лко одмо́рим.

спру́дина ж *клизиште*. – Те́ј њи́ве све́ су на спру́дине.

спу́за ж *разуларена маса скитница*. – Сабра́ло се спу́за, сѣмо да једе́ и пи́је; Не мо́ж ти́ да напо́јиш то́лку спу́зу.

спу́не се свр. *спласне*. – Кад прободе́ш (кесу), она́ се спу́не.

ср̏ба несвр. *срче*. – Ср̏бај, не че́кај; Кад је ћипе́л (врео) ча́ј, ср̏бај по ма́лко.

ср̏бне свр. *сркне*. – Ср̏бни ма́лко винце́; Ср̏бну води́цу да размо́крим у́ста.

србоду́пци м мн. *шипци, шипурци*. – Ка се једу́ са све́ се́ме, оно́ срби́ ду́пе, зато́ј србоду́пци.

срдајце́ с *срдачка (в.), дрвце у чунку (савељки) на коме је натакнута цевка с потком*; в. совељћа. – Срдајце́ од неко́ жи́лаво дрво́.

срда́чка ж *в. срдајце*.

ср̏дља м пеј. *онај ко се стално због нечега срди*. – Ср̏дља, ни́кад да се насмеје́.

среди́на ж *део хлеба између кора*. – Запе́кал се ле́б, ал у среди́ну си́ров.

средопо́с м *дан када је средина поста*. – И́ма средопо́с пра́зник, ал не́знам када́ је.

сре́ћи несвр. *честита*. – Заженѝл ми се комши́ја, и́дем да му сре́ћим (да му пожели срећу).

сри́пи свр. *скочи*. – Кад сripи́, усре́соше ми се но́ђе.

сро́в м *скуп, хрпа, гомила*. – Колко́ је о́н па́ре има́л, ово́лћи сро́в.

сро́ће у изр. **на по сро́ће** *отприлике*. – Не гле́даш, не ме́риш, него рабо́тиш на по сро́ће.

ср̏ткав, -а, -о *с много детаља, тежак за рад (о ткању)*. – Ткање́во ми мло́го ср̏ткаво, па не одми́ца ни́како.

срч / **срéђ** м *даска од храстовог дрвета*; в. срчéвина. – Дугá је са стрáне, а срчéви на днó; Нарезáл дьсће и за дýђе и за срецéви.

срчéвина ж *старији слојеви храстовог дебла, они са више годова, тврђи и отпорнији на труљење, који се још зову црвен.* – Срчéвину не једý бýбе.

срченúца ж *облица која спаја предњи и задњи део запрежних кола*. – Мú ју зовéмо срченúца, али зовý ју нећú и рéп, ел повóзница.

срчено прил. *брзо, хитро*. – Óн је такьв, кад óди свé óди срчено.

ст(в)áше свр. *в. доспеје (о тесту)*. – Размéсиш га, па ако не мóж да га печéш (о хлебу), тú га премéсиш, па кад стáше, печéш.

стáн м *једна страна ткачког разбоја*. – Стáнови са стрáне, а даскá пóпрéко, да се на њý седú.

стáри м мн. *они који су ранији, претходни*. – Стáри запосéдли машúне, а млáди нéма гдé да се запóсле.

ствáра несвр. *замишља*. – Ствáрам га, ствáрам, али нéма га (о умрлом сину).

стврди се свр. *постане тврдо*. – Клéјавица на ћúшу гýста и сьмо се размазýје, а на сýшу се стврди, спечé; Вóсак се стврди, па кад óчеш да усýчеш свечý, мóра да га разгрéјеш.

стијовúт, -а, -о *напрасит, својевољник, бесан*. – Млóго је стијовúт, кад нештó наýми, не мóж га заустáјиш нúкако.

стúпса ж *тврдица*; в. стипсосер. – Стúпса и стипсосéр, кáмен за ý-глав не бú ти дáл.

стипсосéр м *в. стипса*. – Од тóга стипсосéра нéче добúјеш нúшта на зајьм.

стúши се свр. *утиша се, утаји се*. – Кад се комúна стúши, талóг пáдне на днó.

стојéчка ж *ножица на коју се ослања руда кад није у запрези*. – Рудá мóра да úма стојéчку да ти не пáда у блáто кад испрéгнеш говéда.

стóпка ж *стопа, мера за дужину од почетка пете до врха палца*. – На трú стóпће рéд од рéд за момýрзу. [Кад се мери стопалом, мере су *ногá*, или *стóп(к)а* и *senђúја*, а то је дужина стопала и ширина стопала.]

стрáч м *кућица од дасака за куче*. – Стрáч му је кýћа, а лéгало му је мýшило.

стрáшило с *плашило (в.), фигура човека обликована старом одећом око побијене мотке да плаши птице како не би скупљале семе из усева*. – Кад сéјеш грснице, óдма си прáј стрáшило.

страшнúк м *клапна, величине омање шаке, с обе стране коњске главе, тачно наспрам очију, која спречава да се коњ плаши*. – Кóњ кад нéма страшницú, сьмо се сéба.

стрво́љ м *стрвеж, ситнеж, ситнице, ситнарија*. – Кад нешто́ рабо́ти, по ње́га стрво́љ, не мо́ж га очи́стиш.

стр̏ља свр. *згази, утапка*. – Врза́л козу́ за сли́ву и све́ стрља́ла тра́ву.

стр̏тори се свр. *сурва се*. – Стрторѝл се ка́мен у ждрело́.

стру́дна ж *трудна, носећа*. – Поштеди́ ју ма́лко, стру́дна је.

стру́к м *стас, појасни део тела*. – У стру́к је тѣ́нка.

стру́ка ж **1.** *једна страна руде на саонама*. – Пребѝјена једна́ стру́ка па не мо́же да се пре́зају са́не; **2.** *једна пола женске запреге*. – За ту́ј ти вута́рку тре́бу две́ стру́ће. [Струка на сукњи = једна дужина платна да се обавије струк и бутине, ноге; а ако сукња треба да буде наборана, потребне су две дужине, две *стру́ће*. Слично, ако сукња није сашивена, него је платно несастављено, сваки крај је *пола́,* па иде *пола́ преко полу́* и прави се *за́прег*, као врста сукње.]

сту́ *узв. за заустављање говеда*. – Сту́, hasа́д.

сту́нти свр. *панично одјури*. – Кад виде́ зо́р, о́н сту́нти низ падѝну.

сту́нти се све. *намргоди се, замагли се, намрсти се (небо)*. – Стунтѝло се, сѣг че ћѝша да сѝпне; Стунтѝл с о́чи, па стра́шан; Стунтѝло се, па позиме́ло, па ко да не́ ле́то.

ступа́ло с *стопало*. – Нѝкако н-у́мем (у плетењу) да сва́тим ступа́ло на чера́пу.

сту́пи свр. *заустави се, у бајалици*: „Сту́, ступѝ, на́траг се врнѝ!”

сту́ца несвр. *зауставља, успорава*. – Све́ га сту́цаш и оно́ си и́де куде́ си о́че (о непослушном детету).

стѣ́кне свр. *сложи, уреди (дрва за ватру)*. – Стѣкнѝ гла́вње, да не уга́сне о́гањ; Стѣкнѝ брстѝнће па запалѝ огњѣ́ц.

стѣ́пка свр. *згази ситним ударцима ноге*. – Стѣпка́ли ми сву́ лају́.

сугарѣ́ц м *јагње или јаре омлађено касно, кад је сезона млађења на измаку*. – Сугарѣ́ц, па јо́ш си́са.

суглу́м м *глупан*. – Пра́ви је суглу́м, н-уме́ се опра́ји на ра́боту.

суглума́ча ж *глупача*. – Суглума́ча, ни да се опе́ре, ни да се преме́ни; Кажѝ на ону́ј суглума́чу да си око́па градѝну.

су́грк м *ларва штркоља која се појављује у кожи говеђих леђа*. – Су́грк проједе́ ко́жу и излетѝ.

су́дови м мн. *кућно посуђе и помоћни предмети у домаћинству*: *земљени судови (в.), дрвени судови (в.), плекани судови (в.)*.

сука́ло с *направа за намотавање потке на цевке при ткању* [*Чекрк, јеле́нче*, само не у Бучуму]. – Ја га бѝјем, ја́ га ка́рам, оно велѝ: тандарѝн,тандарѝн; то́ј ти је сука́ло кад се гоне́ткамо.

сукле́нца ж *скитница и нерадник*. – Од село́ на село́, сукле́нца, а до́м си ненавѝдује.

су̏клета м *смешењак, глупак*. – Изра̏сал су̏клета н-уме̏ ни да рабо̏ти, н-уме̏ ни да и̏гра.

су̏кља се несвр. *скита се*. – Су̏кља се по туђе̏ жене̏.

су̏кне свр. *букне*. – Врљи̏ му шу̏шљак (на ватру), оно̏ су̏кну пла̏мен па ме о̏прли.

сукр̏виште с *сукрвица*. – Кла̏ли свињу̏ па се на сукр̏виште збра̏ла псе̏та.

су̏не свр. *пружи*. – Су̏ни ми то̏ј; Су̏ни му поне̏кад (Дај му неку пару!), да те по̏штује.

су̏не се свр. *маши се*. – Суни̏ се, па си довати̏ са̏м (о јабуци на столу); Де̏, су̏ни се ма̏лко.

супи̏ра несвр. *кочи, заустављa*. – Несѣ̏м га супира̏ла.

супоста̏ви се свр. *супротстави се, стави се насупрот, успротиви се*. – Сѣ̏мо се ови̏ја на̏ши супоставѝли, та че ни поби̏ју (ради се о противљењу Срба Америци); Супоста̏ви се, то̏ј ка̏жемо кад се неђи̏ ина̏ти против некога̏.

супурди̏ше свр. *истроши, упропасти*. – И њу̏ (кесу трешања) су веч супурдиса̏ли.

су̏че несвр. *навија (о потки на цевкама ради ткања)*. – Преди̏, сучи̏ гологу̏зо (шаљ. нар. пр. као прекор лењој жени, која, кад је стигло пролеће, није имала шта да обуче).

су̏шина ж *настрешница, простор заклоњен од кише и ветра*. – Пред пле̏вњу мо̏ра да и̏ма су̏шина, и за љу̏ди, и за сто̏ку и за се̏но.

сцепо̏тина ж пеј. *поцепана одећа*. – Чу̏ва за но̏во, а но̏си сва̏какве сцепо̏тине.

сша̏стри свр. *среди, постави на своје место, заштити од спољних утицаја*. – Је̏дење које̏ се ква̏ри, мо̏ра да се спа̏стри на вре̏ме; Кад нешто̏ и̏маш, спастри̏ га да ти се не ква̏ри.

сѣ̏влак м *нека врста корова у башти*. – Сѣ̏влак га овољи̏л, па не расте̏, тре̏бе се опле̏ви.

сѣ̏де прил. *само*. – Сѣ̏де се зачьчку̏је, па по̏сле му кри̏в ђа̏вол.

сѣ̏ка несвр. *сикће*. – Ољути̏л се па сѣ̏мо сѣ̏ка.

сѣ̏кѣз м *калофонија, служи да се трљају струне гусала*. – Де̏да је има̏л гу̏слу, па стру̏на, коби̏лица, сѣ̏кѣз.

сѣ̏л прил. *само*. – Сѣ̏л да га дова̏тим.

сѣ̏мо прил. *само, једино*. – Сѣ̏мо ква̏цам (једва идем, као квочка).

Т

тајѝ се *смирује се, умирује се*. – Та̏ј се (смири се, не плачи).

таквà ж *назив за трудницу (то је заштитно име, да се створи отклон од нечастивих сила које би могле да јој напакосте)*. – Снà ми таквà, па ју одмењујемо (замењујемо у послу).

тáкши, -а, -о *лакши, мање вредности*. – Бýчум је тáкши од Окóлиште (суседно село).

тáлпа ж *дебља даска*. – У воденѝцу дóљњи тавáн (под) је од тáлпе.

танљ̀к у изр. **на танљ̀к** *натенане, полако*. – Сѣмо натанљ̀к, не брзај.

таранчýг м *торба од јареће коже*. – У таранчýг смо носѝли лéб кад ѝдемо с óвце.

тáслица ж *маншета, почетни део рукава*. – Заврнѝ тáслице да се не кáљаш.

татáби м мн. *зидна стеница*. – У воденѝцу сам спáл, па се не мóж нóчу заспѝ од татáби.

тврдѣ̀ц м *једна врста корова*. – Тврдѣ̀ц трéбимо кад жњéмо, да не ѝде у жѝто.

тегóбно прил. *тешко*. – Живѝ се тегóбно и сиротѝнсћи.

тежáтник м. *в. делник*.

темељáча ж *јача греда која иде по зиду темења и од ње полазе диреци према крову*. – За темељáчу гредà кој̀а ѝма цр̀вен.

тенéчка ж *в. тулејћа*. – Напýне тенéчку с барýт па пýцају, па си пр̀сти исћинýли.

тéнтав, -а, -о **1.** *тешког укуса, лужасто или с укусом на гвожђе (о води из барских извора), често превучена масном скрамом*. – Њѝна водà барљѝва, па тéнтава; Од њѝн бунáр водà тéнтава, не добрà за пѝјење; **2.** *тмурно време*. – Некó тéнтаво времѝште, ни пáда, ни се разведрýје.

тењ̀ц м *вампир*. – Нé се чýло да је нећѝ бѝл тењ̀ц.

тепсијáрка ж *платнена носиљка с траковима (узицама), служи да се на њој постави тепсија и носи на њиву*. – Вр̀жем тепсијáрку па на кобѝлку.

теријáч м *нешто горко* (?). – Гóрко ко теријáч.

тéсак м *ручна преса за цеђење меда*. – Спáса је имáл тéсак за зајтѝн, а мѝ за мéд.

тећијáш м *нејасно, сем у изр.* **гóл ко тећијáш**.

тѝвтик м *памучна вата*. – Онà̀ј блýза напýњена с тѝвтик па тóпла.

тиквенѝк / **тѝквеник** м *пита од бундева*. – Тиквенѝк је дóбар кад је слáва пóсна.

тѝквенче с *тиквица, заметак тикве*. – Којé ѝма тѝквенче тѝ га остáј, а ако је зјајáч, тѝ га искубѝ да ти не задéва.

тѝлуђе с *ушице алатке која се насађује на држалицу*. – Немóј да бијéш сас сéчиво него сас тѝлуђе (о ударању у камен).

типа́р м *истогодац, врсник*. – Он не́ мо́ј типа́р.

ти́пољак м *типа, мрвица тканине*; в. рус[1]. – Распа́ла му се кошу́ља, па све́ ти́пољци по панталóне.

типљ́ц м *врста траве која се јако тешко коси*. – У Бре́г је го́ли типљ́ц па га коса́ не ре́же.

тирицѝја ж *талог на дну казана (кад се топи сланина), или кад се прави сапун, днина*. – На дно́ је тирицѝја, па кад је од сапу́н, с њу́ пере́м клашње́но не́што.

ти́тра ж *пиљка, кост или каменче за дечју игру*. – Од за́клано ја́гње узе́ли две́ ко́шчице четврта́сте за ти́тре.

ти́тра се несвр. *игра се титрама, пиљкама*. – Се́дну на зе́мљу па се ти́трају.

тишти́ несвр. *пече, боли уједначно*. – Тишти́ ме под гру́ди;

тлаји́ несвр. *тиња*. – Зи́ме но́ч голема́, па се пробу́диш, а оно́ под шпо́рет тлаје́ дубари́, труледи́на.

това́н м *под (в.), поткровље куће*. – На това́н смо чува́ли ореси, ме́со, кута́ли па́ре.

тованче́ с *таван неке помоћне зграде отворен са једне стране (да се ту убацује што треба)*. – Тури́ то́ј (сено) на тованче́ да се просу́ши па да́вај на ја́ганци.

товања́ча ж *греда која која долази на потплотњачу*. – Товања́че се наре́де по́преко.

то́јтим речца *кобајаги*. – Спре́ма се, то́јтим че јо до́јде си́н у го́сти.

толу́зина ж *окомак, део кукурузног клипа у који су усађена зрна*. – Узе́ толу́зину да напра́јим затиска́ло, да ми не ула́зе бу́бе у тести́ју. [У околним селима познати су синоними: *пија́ло, пи́јови, кореньи́ш, коча́нк*а, док се толузином назива шаша, у Бучуму *момурзак (в)*.]

топрв прил. *тек*. – Топрв се ди́за, а још кљ́д је сьвну́ло.

топрвица ж *оно што се догађа први пут*. – Не бо́ј се, ако је пија́н, че до́јде до́м, не́ му то́ј топрвица.

то́р м *торина(в.), стајско ђубриво, али се то чешће односи на овчије ђубре, из појате, а не из штале*. – Вози́ли смо то́р, па ју́тре одма́рамо.

тори́на ж *стајско ђубре, обично овчије*; в. тор. – Земља́ му црна́, ко да је пу́на с тори́ну; На лаје́ се ту́ра о́вча тори́на.

то́рина ж *покретни тор на пашњаку*. – Та́м су биле́ на́ше то́рине, ал сѣг опусте́ло. [Постоји и место Торино браниште, а није познато да је икад неки власник могао бити особа с тим именом.]

то́риште с **1.** *место на пашњаку где је некад био тор (појата или трљак)*. – Она́м на́ше то́риште, а о́вце па́сле по њи́ве; **2.** *земља нађубрена после бо-*

равка оваца на привременом станишту трљаку (трли) који се градио на обрадивом земљишту и премештао. – Лу̏к да поса̏дим на то̏риште.

то̏рљав, -а, -о *као да има у себи ђубрива (о земљи)*. – Земља̏ му то̏рљава, и љ̏ка за ра̏боту, а у̏баво и ра̏ца.

то̏чи несвр. *прелива течност из суда у суд*. – А̏јде, точи̏ ређи̏ју, и̏де шура̏к.

точи̏ло с *тоцило, направа у оквиру ковачке радње где се оштри алат*. – Код Ле̏ку на точи̏ло по двојица вртимо̏, а о̏н се нале̏га кад о̏стри сећи̏ру.

тра̏к м *тракови, трака, веза*. – Цеди̏ло има тра̏кови, па се увр̏жеш, оно̏ј што но̏сиш на грби̏ну, а тра̏кови вр̏жеш преко гру̏ди; Љу̏љ̏ћа (љуљашка у којој спава одојче) и̏ма тра̏кови, па кад дете̏ заро̏ве̏, ти̏ га пољу̏љаш.

тра̏кса ж *справа која обликује дрво ваљкасто*. – Врете̏на су прајили на тра̏ксу.

тргоњи̏ м мн. *врста јагода, али у Бучуму врста шљива*. – Ми̏ смо има̏ли тргоњи̏ код пова̏ту.

тр̏де *узв. ниподаштавања: 'трт, де'*. – Тр̏де, што се ма̏лко не се̏бнете (= што се не уозбиљите).

тре̏ несвр. *обрађује конопљу на трлици*. – Во̏лим да тре̏м, и ве̏ч сам отрла̏ ско̏ро полови̏н гр̏снице.

тре̏би несвр. *чисти пасуљ од земље или неког другог семења*. – Тре̏би пасу̏љ, а оно̏ си јо проо̏ди про̏з-прсти.

тренда̏вил м *грм руже, који сеоска домаћинства обично негују уз кућу*. – Не мири̏ше сва̏ћи тренда̏вил.

тре̏сак м *гром*. – Кад удари̏л тре̏сак, па рацепи̏л Ла̏зин по̏тпис.

тре̏сне свр. *појави се у јакој мери*. – Тре̏снуше си̏јалице; Ете̏ га, тре̏сну мецу на̏с и̏зненаде; Тре̏сну о̏н па̏ре на аста̏л и вели̏: „Бро̏ј, ако не ве̏рујеш!“

триво̏њ ж *тестера* [Постоје тестере: *триво̏њ*, за резање дасака, *шара̏н / трупа̏ч* за резање балвана, *бичћи̏ја* ручна тестера, *тривоњче̏* мала ручна тестера за резање тањег дрвета, *мото̏рка* моторна тестера; *реза̏ра / резни̏ца* за машинско резање дебљих облица (на даске, диреке, летве]. – С триво̏њ троји̏ца рабо̏те.

три̏чник м *хлеб од несејаног брашна, или од трица, за псе*. – Кад не̏ма ле̏б, за ку̏чичи ме̏симо три̏чник.

трка̏ља се несвр. *претура се*. – Јо̏ш не мо̏ж да о̏ди (о беби), не̏го се вла̏чи по со̏бу и трка̏ља се.

тр̏каница ж *салата од лука и паприке, трљаница (в.), претрница (в.), љутеница (в.)*. – Тр̏каницу једе̏мо ко сала̏ту, али и сас ле̏б кад не̏ма дру̏го.

тр̏клет, -а, -о *немиран, несташан*. – Тр̏клето дете̏во, па ми ду̏шу изе̏де.

тр̏коли се свр. *обори, претури*. – Кад га удари̏, оно̏ се (о јагњету) тр̏коли; Домунђава̏ше се, па се трколи̏ше под сло̏г, не̏-знају да ји гле̏дамо.

тр̏лица ж *направа за одвајање поздера из конопљане стабљике*. – Тр̏лицу је има̏ла сва̏ка ку̏ћа, па се у̏јесен разми̏ри село̏ од чука̏ње.

тр̏љаница ж *в. трканица*. – Тр̏љаницу смо прајѝли с о̏вце: понесе̏мо главѝцу црве̏ни лу̏к, очи̏стимо, разре̏жемо, насо̏лимо, па у кр̏пу и стр̏љамо то̏ј с ка̏мен па то̏пимо (= мацкамо).

трљени̏ца ж *в. трљаница*. – Кад и̏ма пече̏ње мо̏же да про̏јде и тр̏љеница.

трмча̏рник м *пчелињак*. – Де̏да Вели̏чко је у трмча̏рник сади̏л насо̏н, да му ме̏д бу̏де по̏ бла̏г.

трмчи̏ло с *конструкција кошнице, рачваста грана са више четала, око којих се плете трмка*. – Тр̏мку су пле̏ли од пави̏т, оплету̏ трмчи̏ло, па се ома̏же сас гове̏ђа ла̏јна изну̏тра, а спо̏ља ту̏ре кантари̏ште од сла̏му, да ва̏рди од ћи̏шу и од сл̏нце.

тр̏не несвр. *осећа трнце*. – Тр̏не ми рука̏, нога̏, снага̏.

трноко̏п м *алатка за копање тврде земље*. – С трноко̏п ко̏памо, а с пију̏к ва̏димо ка̏мење.

трно̏рез м *алатка за сечење дрвенастог шибља*. – Трно̏рез и̏ма дл̏го држа̏ље, и ре̏з како ср̏п, па се зака̏чи тр̏н, поте̏гљи и одсече̏.

тро̏пне свр. *трасне, тресне*. – Тро̏пну нешто̏ куде креде̏нац, и ма̏чка сри̏пи.

тро̏скот м *ниска трава коју свиње радо једу*. – Тро̏скот где и̏ма свиња̏ се це̏л дн̏ зама̏је.

троша̏љħ**а** ж *железна направа за крањење кукуруза*. – И̏ма троша̏љ**ħ**а која̏ се намѣ̏кне на ру̏ку.

тро̏ши несвр. *грува (в.), круни, скида зрна са кукурузног клипа*. – Тро̏шимо с ру̏ће, а и̏ма и троша̏љ**ħ**а па се ту̏ри на пресе̏к и тро̏ши.

трошѝна ж *мрва хлеба*. – С пе̏рницу сми̏тамо трошѝне од аста̏л.

тр̏т на ду̏пе *изр. за нешто што је безвредно*. – То̏ је о̏збиљна ства̏р, а не тр̏т на ду̏пе; Ти̏ си ње̏му ко тр̏т на ду̏пе.

тр̏тица ж **1.** *задњица*; **2.** *репни део живине*. – На дете̏ тр̏тица, а на по̏големо дете̏ бедри̏ца, а на на̏јголемо копа̏н.

тр̏тка ж *кићанка на дечјој капи*. – Од шарену̏ пре̏ђу напра̏јимо тр̏тку па на вр̏ дети̏њу ка̏пу ту̏римо. [Коришћење разних боја у дечјој одећи и опреми, углавном црвене, долази и из сујеверја да се ђаво ту загледа и не начини детету неку пакост.]

трто̏љи се пеј. *бауља*. – Трто̏љи се дете̏, ал јо̏ш не мо̏ж да се поди̏гне на ножи̏це.

тртому́д м *несӣрешӣњак*. – Тртому́д све́ што ра́ди испа́дне сме́тено и не́уредно.

тру́д м *губина*. – Тру́д сва́римо, па одстоји́ у шта́лско ђу́бре, па га стлче́мо и ко́ј пу́ши па́ли с ње́г лулу́; Уда́ра кре́сиво у кре́мен док се поја́ви и́скра и одлети́ у тру́д.

труледи́на ж *нашрули део ӣања који је у земљи*. – Зи́ме но́ч голема́, па се пробу́диш, а оно́ под шпо́рет тлаје́ дубари́, труледи́на.

тру́лница ж прек. *назив за лош хлеб*, у клетви: Тру́лница те отрула́, дабо́гда.

тру́п / **тру́пац** м *в. дебаљ*. – Ова́ј тру́п за реза́ње, не́ма чво́рови; И́мамо неће́ тру́пци од топо́ле за ле́тве.

тру́па несвр. *удара ногама, луӣа ударајући ногама*. – Такви́ ђо́нови на цо́куле па мло́го тру́пају.

трупачћи́ прил. *ушрушице*. – Ри́па трупачћи́, с о́бе но́ђе једнѣг.

тру́пи несвр. **1.** *реже дрва (ӣесӣером) ӣоӣреко (ӣод ӣравим углом у односу на облицу) ӣравећи ӣрушце и ӣрушове*. – Де́да тру́пи дрва на дрвни́к; Тру́пи се кад се ре́же по́преко, а кад по дужи́ну, то́ј се разбичу́је; **2.** *сиӣни зубима зрнасӣу храну*. – Ко́њ сѣмо тру́пи зо́б; Пога́нци це́лу зи́му тру́пе мому́рзу у а́мбар, а о́н (мачак) спи́ под шпо́рет.

тру́пне свр. *удари ногом о ӣод, доӣадне (нахрӣи, дође) изненадно*. – Ми́ смо били́ сви́ по со́бу, и о́н си ће (= тек) тру́пну на вра́та.

тру́са[1] несвр. *љуља ритмичним ӣокрешима горе-доле*. – Во́ли (о детету) да га тру́сам на коле́но.

труса[1] несвр. *обара воће с дрвеӣа ӣресући гране (о шљивама)*. – О́н тру́са, ми́ збирамо и тако́ј по неде́љу дѣна.

туде́(к) прил. *ӣуда*. – Туде́к куде твоје́ но́ђе па́де ми игла́.

Ту́дорица ж *ӣрви дан ӣосӣа за Божић или Ускрс*. – На Ту́дорицу се испе́ру бла́жни су́дови и по́чне по́с.

ту́доричи несвр. *ӣосӣи на Тудорицу (ӣрви дан ӣосле великих ӣоклада)*. – Ту́доричимо, по це́л дѣн не једе́мо; О кад неће́ не једе́ це́л дѣн, ка́жемо га: ту́доричи, а́ко не Ту́дорица.

ту́лбес, -та, -то *округао*. – Сви́њска ти́ква по ту́лбеста, а пече́нка длгњо́васта.

туле́јћа ж *чаура од ӣушчаног меӣка, ӣенечка (в.)*. – Од пле́к, од ону́ј туле́јћу окову́је Бо́шко бри́тве.

тумарѣ́ц м мн. тумарци́; *ӣаӣрљак*. – Одсе́кал му стру́г пр́сти па оста́ли сѣмо тумарци́.

ту́мбас м *шуӣњина исӣод амбара*. – У ту́мбас не́кад наре́димо дрва, да су у́-сушин. [Амбар као зградица за жито има основу која леже на каменовима

ћошницима или ниском подзиду, како би испод дасака струјао ваздух да се жито не убуђа.Тај простор је *тумбас*.]

тунти се несвр. *мрачи се*. – Тунти се небо, че падне ћиша.

тура несвр. *даје стоци, храни стоку*. – Турај на стоку и донес им воду.

турло с *прашина, прљавштина у ваздуху*. – Мела по собу па дигла турло, очи да ти засипе.

турчи се у изр. **тој се не турчи никако** *за неког ко остаје при своме ставу, који је упоран*. – Не турчи се он, има чврсту веру.

тусак м *семење корова и најситније зрневље жита*. – Наврл сам дванајес џака и један џак тусак.

ути се несвр. *сагиње се*. – Џабе се утиш, он че те види.

туџинац м *туђинац, који није из рода или из истог села*. – Кад има, раздава на туџинци па после за њег нема.

тьвни се несвр. *мрачи се, губи се свест*. – Тьвни ми се у-очи, пред-очи.

тьнћи рус м *најмања типа (в.)*. – Тьнћи рус нема (= много је сиромашан).

Ћ

ћава ж *крава*. – Оди, ћаво, на!

ћебан, -а, -о *млаћен „кроз ћебе", кад се неко млати тако да му се пребаци ћебе преко главе те да не види ко га удара*. – Кад је бил ћебан (каплар у војсци), после је бил мран.

ћебање с жарг. *туча, млаћење тако што се преко главе оног кога треба тући пребаци ћебе*. – Че добије ћебање (обично у војсци, или затвору).

ћебирица ж/м *пробирач у храни*. – Ћебирица, не једе свашта, ал мло́го мршав.

ћевлеисан, -а, -о *овесељен, развесељен, припит*. – Изгледа је мало ћевлеисан (о припитом другару); Дај му влашу па да видиш како је ћевлеисан.

ћевлија м *весељак, човек добре воље, који све ради од ћефа*. – Е, мло́го је ћевлија, увек насмејан; Нема бар неђи да је ћевлија, па да развесели сватови.

ћежа м *ситно, закржљало младучне*. – Ово́ј прасенце како неђи ћежа.

ћежав, -а, -о *кежав, закржљао*. – Ово́ј ми прасе некако ћежаво.

ћези се несвр. *кревељи се, кези се, изазива неког гримасама на лицу*. – Ћези ми се, у лице, ал не́че ви́ше, ако га ја увати́м.

ћенарка ж *једна од греда у кровној конструкцији*. – Ћенарка је исто што и венчаница (в.), она је по зид.

ћераче ж мн. *лицидерски колач*. – Ћераче највише имале у Паланку на Светилију.

ћеремиџи́ница ж *рупа из које је копана земља за прављење цигала*. – Ту́ је била́ ћеремиџи́ница, прајили су ци́гле по́сле ра́т.

ћере́п м *јаз воде за воденицу одакле улази у буку*. – На ћере́п и́ма реше́тка да не ула́зи травуљи́на и ђу́бре у бу́ку.

ће́рт м *спој двеју греда такав да се греде урежу и углаве у урезе*. – На ће́рт се углаву́ју гре́де.

ће́са ж фиг. *мошнице*. – Чу ти стлче́м то́ј што ти је у ће́су.

ћети́ несвр. *в. кевче*.

ћи́брик м *врста неког ситног црног грожђа*. – Ћи́брик било́ ма́лко, о́н си́тан и ћи́сал, не́ од неку́ вајду́.

ћидаве́ла ж *тутањ, бежање с места из страха, или због неке кривице*. – Ја́ им ка́жем: „А́јде, ћидаве́ла!“ И они́ се разбежа́ше.

ћи́дне свр. *кидне, одмагли, одјури, побегне*. – Осети́л да че да бу́де би́јен, па ћи́дну некуде́.

ћи́лавица ж *врста тежег чекића за каменоломске послове*. – С ћусћи́ју га подвати́ (о камену), па с ћи́лавицу у́дри у среди́ну.

ћи́лавка сли́ва ж *плод шљиве који се неправилно формирао*. – Ћи́лавће сли́ве несу́ за је́дење.

ћимѣ́н, -мна́, -мно́ *спреман, приправан, настројен*. – Заобика́љај га, ви́диш да је ћимѣ́н на сва́цу.

ћипељ́ц м *јара, врућина, жега*. – У́дари ћипељ́ц да ти глава́ пр́сне; Бе́жи у ладави́ну, склони́ се од та́ј ћипељ́ц.

ћи́пкори несвр. *кипућка*. – Не бо́ј се, млеко́ не́че да пре́јде, оно́ си сѣ́мо ћи́пкори.

ћипо́ч м *оно што се кува, што кипи*. – Нату́рамо пре́цу и орејо́во ли́сје и раљу́пине па заћипимо́ и у та́ј ћипо́ч, оно́ се пре́ца учи́ни у поко́рено.

ћи́риш[1] м *лепило које користе обућари*. – Ти́шљери кори́сте тутка́л, а опанчари́ ћи́риш.

ћи́риш[2] м *нека греда у кровној конструкцији*. – Пореди́ли ћи́риши, сѣ́мо да се укову́.

ћи́сал, -а, -о *кисео, оно што одаје укус киселости у устима*. – Зе́љево (о купусу) јо́ш не́ ћи́сало.

ћисло́ с *кислотина, мокриња, мокреж, кишно време*. – У́вати ћисло́ па две́ не́деље не да́ва да се рабо́ти.

ћислопе́ј м *нека птица која пева на киши*. – Кад сам с о́вце па па́да ћи́ша, оно́ ћислопе́ј поје́ у тр́н.

ћи́сне несвр. *излаже се киши, води*. – Колко́ пу́т сам ћи́сла по о́вце; Ћи́сал сам по о́вце мло́го го́дине.

ћи́тка ж *кита*. – Жене́ но́се ћи́тку на де́сну стра́ну, а дево́јће на ле́ву.

ничéр м *камењар, стење*. – Кýћа им преко потóк, у ничéран.

ћóк (?) непром. у псовци: Јебáл си ћóк!

ћóрна ж фиг. *магла*. – О лéле! Зачьс наишлá ћóрна, и препрáило га (о времену).

ћóс м мн. ћóсови; *птица кос*. – Сабрáли се ћóсови, побúли си нóсови (шаљива песма).

ћосáк м *мушка особа са слабом и ретком брадом*. – Од ћосакá бéжи ý-свет, тóј су мáлер љýди.

ћошнúк м *дирек на углу где се спајају зидови*. – Микáјл (један стари мајстор) је мерúл ћошнúк текá, да на ћошé стáне нáјвисок мáјстор, и успрáји шýбару, па још једнá шáка над шýбару, и тýј је мéра.

ћýвало с **1.** *птица ћук*. – Нóчу се из Врлу стрáну чýје ћýвало; **2.** фиг. *глупан*. – Глýпава ко ћýвало.

ћувúк м *омање оштро брдо*. – Кýћа им онáм на ћувúк.

ћулýм м *заблуда, непотврђена вест, вест која збуњује*. – Мирјáна нéма дрýгу рáботу, него сьмо пронóси ћулумú низа селó.

ћумé с *одељен део шуме, крајичак шуме*. – Úмам нешто лúпе у онóј ћумé у Дубрáву; Слáба дрва, по неко ћумé у ливáде.

ћýне свр. *пирне (о слабом ветру)*. – Зáпара, а нúгде нéма ветрьк да ћýне.

ћупрúја ж *дебља, здрава и јака греда која иде по средини куће, или просторије*. – Ћупрúја је нáјдебела гредá у кýћу.

ћупчáрник м *сталак на којем стоји примитивна светиљка на петролеј*. – Ћупчáрник је стовáл у ћошé.

ћýпче с *примтивна светиљка на петролеј, метална кутијица са фитиљем*; в. гасарче. – Светúли смо с ћýпче, а лáмпу свáка кýћа нé имáла.

ћýрта м/ж *зловољна, вазда намрштена особа*. – Такву ћýрту несмó имáли у селó; Прáви је ћýрта, не насмевýје се нúкад.

ћуруклúја ж *птица*. – Úма једно тúче, онó пojé: ћурулý, ћурулý, па га зову ћуруклúја.

ћурулéја м *блесан, тупавко*. – Óди ко ћурулéја, ал нé-зна кудé úде.

ћутýк м **1.** *пањ, остатак у земљи од посеченог дрвета*; **2.** фиг. *глупак*. – Кудé се дéну онúја ћутýк?

ћутýчка ж *дем. од ћутук (в)*. – Сабрá ћутýчће, че дóјде зимá.

У

у сьв глáс изр. *виче највише што може*. – Ровé у сьв глáс, и тóј небúјен.

ysвéри свр. *упери поглед у нешто, престраши се, пренерази се, усплахири се*. – Уѕверúл с óчи.

уѕве́ри се свр. *уплаши се*. – Шу́мну нешто́ и он се у́ѕвери.

ysр̀тљив, -а, -о *уочљив, који говори у очи непријатне замерке, присмотрив, продоран у гледању, заинтересован да по сваку цену нешто види и запази*. – До́бар зана́т одабра́л, ал да бу́де ма́ло ysр̀тљив, да запа́зи што му ма́јстор ра́ди.

уа́чка се свр. *укаља се нечим*. – Газѝли по бла́то па се сѣ́в уачка́л.

уа́шкан, -а, -о *упрљан*; в. ашка се. – А́шка се мло́го, сваћи дѣ́н сѣ́в уа́шкан и уђѝцкан.

Убаве́нко м *једно од невестинских имена (в.)*. – И́мам два́ де́вера, једнога́ сѣм зва́ла Убаве́нко, једнога́ Бра́цо.

убезде́ри се свр. *усплахири се, уплаши се*. – Убезде́ри се (о коњу) па ни та́м ни ова́м, ува́ти га безде́р (у пиротском крају: бездир).

убиво́тина ж *в. модретина*. – Кад га купа́ли (о мртвацу), оно́ све́ по сна́гу убиво́тине.

убу́ли се свр. *забради мараму тако да скрије већи део лица*. – Убулѝла се па ју не мо́г позна́јем.

у́вала ж *згода, оно у шта се човек ували*. – Де́си се нека у́вала па не мо́ж да се искубе́ш.

ува́ло с *ушице, део на горњој ивици суда за који се може ухватити (о лонцу, грнету, чинији)*. – Цре́п гр̀не ко́ри: „Не́ма гр̀не поклопа́ло“, а о́н не́ма ни ува́ло. (нар. посл.)

у́ветьр прил. *беспотребно, без смисла*. – Све́ је то́ј у́ветьр, о́н те не слу́ша па колко́ да му вре́виш.

увѝје свр. *ујалови увијањем тестиса*. – Бѝк се учу́ка, а мо́же и да се увѝје. [Мушке се јединке домаћих животиња могу ујаловити на више начина: бик се *увѝја* или *учу́ка*, ован се *увѝје*, вепар *ско́пи* или *штро́ји*, свиња *штро́ји*, вепрић *штро́ји* или *почѝсти*.]

у́врата ж *крај њиве где се завршава бразда при орању*. – На у́врату у́век оста́не недоо́рано.

увр̀же се свр. *привеже на леђима (обично бреме жита или дрва); увеже се, у љуљци привеже одојче на леђима које носи у поље или на пут*. – Кад се увр̀же, не́ма стура́ње до њѝву.

угла́ви свр. *заглави нешто попуњавајући рупу заглавком*. – Загла́вка је за сва́што, а забо́јник да се загла́ве слепцѝ у опле́н за са́не.

угњѝје свр. *постане гњила (в.)*. – Неће́ кру́шће ту́рају у жѝто да угњѝју, а мо́же и у сла́му, па ји једу́ зѝми кад узѝмају сла́му да ра́не сто́ку.

уго́тви свр. *заржи (о јелу)*. – Сварѝл се пасу́љ, сѣ́мо да га уго́твим.

угру́ва се свр. *тресењем поклопљене чиније измеша се кисели купус и ситна алева паприка*. – Угру́ва се ћѝсало зе́ље па мезе́ са ређѝју.

уде́ва несвр. *протиње конац кроз иглене уши*. – Јо́ш уде́вам у иглу́ без наочари.

уди́вји се свр. *удивља, окорови се*. – Граду́на ми се удивјила; Ло́зје се удивјило, ви́ше га ни́ ко́памо ни́ ре́жемо.

удра́ми се свр. *умири се*. – Разрова́ло се дете́ па не мо́же да се удра́ми.

уждр̥гне свр. *намеран да нешто уради*. – Уждр̥гал д-и́де на ва́шар, па га не мо́ж одвр̥неш; Кад о́н нешто́ уждр̥гне, то́ј мо́ра да бу́де па Бо́г.

у́зам прил. *у земљи / у земљу*. – У́зам се те́мељ поста́ља по́ дл́боко́; Били́ у́зам зато́ј ка́љави (о кромпирима који се ваде после кише, из меке земље).

узбу́ј дупе м *стање неке обесности, немирноће*. – Уваті́ло ју узбу́ј дупе, па од ва́шар на ва́шар.

узлени́к м *штап у систему ткачког разбоја на који се привеже основа пред почетак ткања*. – Узлени́к у́знемо па нау́злимо осно́ву.

у́зокол прил. *около, узоколо*. – И́де у́зокол, у́зокол до́кле га ува́ти.

узо́рти се свр. *упадне у невољу*. – Узорти́л се, не́ му лько, тре́бе да вр̥не ду́г, а не́ма па́ре.

у́зрасан, -сна, -сно *младо биће које расте брже од очекиваног*. – Дете́ у́зрасно, че бу́де висо́к.

у́зре се свр. *угледа се, упери поглед у што*. – Што́ си се у ме́не узр̥л, ко да не́ма дру́ђи жетвари́.

ујасни се свр. *стекне постојани сјај*. – Ујасни́ло се сл̥нце па пече́.

у́јет, -а, -о *одузетих удова*. – Рабо́ти ко у́јет.

у́јетштина ж/м подруг. *ујета (в.), сплетена особа*. – У́јетштина је́дна – ни у́ме да преде́, ни у́ме да плете́; Пра́ва је у́јетштина – ко да је бе́з-руће.

укатрано́ше се свр. *усере се*. – Мо́ра да че се укатрано́ше, за́смрде мло́го.

уко́лчи се свр. *укрути се*. – Уко́лчи се, па стоји́, а не ва́та се у о́ро, н-уме́ да и́гра.

укомѣ́њи се свр. *укрути се, заузме надмен став*. – Кад се она́ укомѣ́њи уз оста́л, па чу́до.

укопи́сти се несвр. *узјогуни се*. – Укопи́сти се, па да мр̥дне (о говечету).

уку́тка се свр. *умота се, увије се, утопли се*. – Уку́ткај се с чр̥гу па спи́.

уле́си се свр. *уреди се, усагласи покрете (у колу)*. – Улеси́ло се о́ро (играју сви као један).

улови́ца ж *в. кукувија, ноћна птица, сова*. – Кад се улови́ца ја́ви из бре́г, неђи́ че у́мре.

уље́пак м мн. уље́пци; *уљопак (в.), комад одеће умазан блатом*. – Сту́рај ти́ја уље́пци (о чарапама) да ти опе́рем.

уљо́па се свр. *испрља се неком течношћу или блатом*. – Сѣ́в се уљопа́л; Кад се уљо́пају (деца) не мо́г ји опере́м.

уљо́пак м *в. уљепак*. – Врљи́ они́ја уљо́пак у во́ду да отћи́сне.

у́-људи прил. *међу светом*. – Моје́ дре́је несу́ за у́-људи.

у́ма ж *глина*. – Нека́ земља́, сива́, и мр̏сна, у́ма, па смо копа́ли да пе́ремо ко́су.

уме́ у изр. **по уме́** *насумице*. – Не гле́да где и́де него га́зи по уме́ па се набо́л на тр̏н.

у́мешка ж *дружење*. – Нема́ј у́мешку сьс ње́га.

у́мирач с *време умирања, самртни тренутак, смрт*. – Кад ти до́јде умира́ч, ни́кој не́че да те пи́та о́чеш ли ели не́чеш.

у́мит м *метла од шибља или неког грања, за чишћење дворишта или штале*. – У́мити код на́с пра́је од габро́ве гра́ње.

у́мљача ж *чаша, лејка, која сужи да се жена полева кад пере косу умом*. – У ча́шу се ту́ри у́ма, па по́сле се посипу́је глава́, а она́ј си у́ма седи́ у ча́шу, преми́ва се и тако́ј подмазу́је ко́су.

умрцу́је се несвр. *кревељи се, прави гримасе подсмеха на лицу, потцењујуће се смешка некоме*; в. чепи се. – Што́ ми се то́лко умр̏цујеш, неси́ ни ти́ бо́ља.

умьшкан, -а, -о, *уфлекан*. – Умьшкан је кад је нешто́ мьшкаво, ука́пано.

упишти́ се свр. *звук неког пиштања се улије у уши*. – Упишта́ло ми се у у́ши.

упразногледи́ свр. *почне да гледа бело, унезверно од страха*. – Упразногледи́л па ни та́м ни ова́м.

у́претруп[1] прил. *в. утрупице*. – Ри́пају у́претруп, таква́ им игра́.

у́претруп[2] прил. *попреко, под углом од 90 степени (о сечи дрва)*. – Са сећи́ру сече́ш на́кос, а с триво́њ у́претруп.

упрко́ти се свр. *успротиви се и не попушта*. – Неје́ добро́ да се упрко́тиш.

у́прокуди се свр. *исквари се*. – Бе́ше у́баво момче́нце, али се у́прокуди, про́пи се.

уре́ди свр. *повреди, позледи*. – Кад га преви́јаш (о рани и болеснику), ти́ и́скротко, да га не уре́диш.

уре́жњаци мн. *део основе на задњем вратилу разбоја који остане кад се основа изатка, онда одреже и служи као конац за ситне закрпе*. – С уре́жњаци се у́баво послу́шам.

уре́зан, -а, -о *онеспособљен неком интервенцијом на телу*. – Лежи́ ко уре́зан и сьмо гу́нђа.

у́свет прил. *нешто што надмашује нормалне границе*. – Њи́но село́ у́свет дале́ко; Та́ј ни њи́ва у́свет камени́та; Пу́н ца́к па у́свет те́шко.

усе́кне се свр. *ишмрче се, избаци слину из носа*. – Усекни́ се па си обри́ши но́с.

усѝлице прил. *на силу*. – Работѝ ма́лко на ра́згоде, не́ све́ усѝлице.

усклѝшчич м *комад хлеба одрезан уздуж и накосо*. – Усклѝшчич је по́ ма́ло од кома́т.

уско́мина ж *скомина, осећај трњења уста од неког киселог воћа*. – Не мо́гу да једе́м трни́ће, уско́мина ми.

уску́тњак м *в. наконче*. – Да́доше ми уску́тњак. [У свадбеном обичају постоји тренутак да младој, по доласку у младожењин дом, дају дете (старију бебу) да га помилује, трипут подигне увис и дарује торбицом и нечим у торбици. У Бучуму је то *наконче*, а *ускутњак* је нека млада донела са стране. Иначе, с истим значењем, у широкој околини Бучума познате су и речи: *поздра́вче, понишáло, понишáлче, нако́лче, шљáпавче (в.)*]

усмрца свр. *ушмрче, увлачи слину у себе*. – Вьздан усмрца, н-у́ме да се изрка.

успа́рчина ж *запара*. – Успа́рчина, а не́ма ни́какво ола́диште; Нека́ успа́рчина – че да па́да ћи́ша.

уста́лац м *вредна предузимљива особа*. – Не́ уста́лац па да донесе́ дрво, да опра́ји ја́сла.

устрза несвр. *рида, начин плача*. – Ове́ па устрза.

усту́к м *задршка, несигуран чин*. – Рабо́ти на у́стук.

усту́н / **јусту́н** м *нека греда у крову*. – И́ма усту́н, ал не́-знам кво́ је, не́-знам ни ја́негач, а тако́ј при́чају ма́јстори.

усту́пи свр. *заустави се, престане (у бајалици)*. – Сту́, сту́, уступи́, на́траг се врни́!

усу́че се свр. **1.** *омршави (о човеку)*. – Сьмо ју́ри па се сьв усука́л; **2.** *усуче, скврчи пера (о младом кукурузу)*. – Мому́рза се преко́дан усу́че, а у́вечер се овесе́ли од ладови́нку и од ро́су.

ута́ји се свр. *умири се*. – Це́лу но́ч ду́ва ветри́на, а пред ју́тро се ма́лко утајѝло.

уте́нчи се свр. *повампири се*. – О́че да се мртавьц уте́нчи, па пла́ши кућѐвни (= укућане).

ути́рка ж *пачавра, крпа којом се послује око огњишта*. – Напече́ се цре́пња па ју с ути́рку пробри́шеш и ту́раш ле́б.

утопе́ри се свр. *узјогуни се*. – Свиња́ се утопе́ри па не́че да једе́.

утро́ји се свр. *укрути се*. – Ско́ро че мре́, ве́ч се утрој́ил.

утру́пице прил. *начин ходања поскакивањем обема ногама у истом потезу*. – И́грају се ја́ганци, па све́ утру́пице.

уту́ши се свр. *умири се*. – Утуши́ло се вре́ме.

уће́би се / **уће́ба се** свр. *ушӯпа се тканина (згусне се ткање, као кад се шајак уваља на тупавици, ваљавици) па постане слична ћебету*. – Уће́бале ми се вл̏нене дре́је; Панталóне ми се све́ уће́бале.

ући́лци мн. *мрља настала капањем хране или пића*. – До када́ да збирам ти́ја ући́лци (о прљавим марамицама).

ући́цка се свр. *укаљ̄ље се*. – Др̏жи у̏баво ложи́цу, сѣ̏в се у̏ћицка.

ући́цкан, -а, -о *укаљ̄ан*. – А̏шка се млóго, свући дѣ̏н сѣ̏в уа́шкан и ући́цкан.

уцвиле́је свр. *постане цвилаво (жуто, без хлорофила), слабо, недорасло*. – Уцвиле́ло жи́то, ни да пр̏кне!

учи́н м *учинак (најчешће у гатањима)*. – Учини́ ми учи́н.

учу́ка свр. *ушкопи, ујалови чукањем*. – Би́к се учу̏ка, а мóже и да се уви́је.

уша́нка ж *шубара с продужењима за уши, која се везује испод браде*. – Кад је сне́г и ве́тар, óбовезно нóсим уша́нку.

уштр̏кља се свр. *разјури се, узобада се (о говеду)*; уп. штркоље. – Уштрклѣ̏аше се кра́ве.

ушту́ца несвр. *штуца*. – Ушту̏цам кад ми је зима́.

уштуца́ње с *штуцање*. – Кад га уда́рим за вра́т, уштуца́ње óдма преста́не.

Ц

ца́царка ж *украсна тиквица, шућур (в.)*. – Ца́царка, тóј не́ за ни́шта, сѣ̏мо за у̏баво (= за украс).

цвекло́ с *сточна репа*. – Цве́кла нара́сла по три́ ћи́ла.

цве́ли се несвр. *лако се растужи*. – Óн се лѣ̏ко цве́ли, жалости́ван.

цвели́ка ж *цволика (в.), кукута*. – Цвели́ку исвр̏љај из се́но, тóј стóка не једе́.

цви́лав, -а, -о *слаб, блед струк неког младог растиња или расада (житарица, поврћа)*. – Овоље́ла га (кукуруз) ћи́ша па све́ цви́лаво.

цволи́ка ж *кукута*. – Цволи́ку не једе́ стóка.

цвр̏кне свр. *музне, узме млаз, два од музне животиње*. – Цвр̏кни ма́лко од кра́ву за дете́во.

цвр̏ц! *узв. у значењу: не, нећеш*. – Те́л би ти́, а́ма – цвр̏ц! Ла́ни смо има́ли млóго ма́з, ал сѣ̏г – цвр̏ц!

цвр̏ца м/ж **1.** *тврдица*. – Цвр̏ца, а не́ма пóтребе, има́ћан је; Е́, óн не́че да ти даде́, тó је цвр̏ца; **2.** *пијаница*. – Голе́м цвр̏ца поста́л.

цврцкóљ м *стиска, прпа, страх*. – Уваги́л га цврцкóљ, ми́сли да га ју̏ри ку̏рјак.

це́даљ̑ћа ж *решетка̄ста на̄права за цеђење млека о̄после муже*. – Млеко́ се це́ди на це́дник, који мо́же да се ту́ри преко це́даљ̑ћу, па кад се подси́ри, исипу́је се у цеди́ло да истече́ си́рутка.

цеди́лка ж *в. цедило*. – Цеди́лку на грби́ну, мати́ку на ра́мо, па на њи́ву.

цеди́ло с *о̄пла̄тнена то̄рбица* [У мојој кући разликовало се: *цедило* а) торба од неке тканине из домаће радиности; б) комад платна квадратног облика, који има везе (тракове), у којем може да се терет упрти на леђа и веже преко груди; *цедила* м мања торба; *цедник* м платно кроз који се цеди млади сир (в. цедаљ̑ћа).] – Кад сьм пошьл у шко́лу, та́блицу сам носи́л у цеди́ло преко ра́мо.

цеди́лце с *дем. и хип. од цедило (в.)*. – Њи́ће смо носи́ли у пр̏тено цеди́лце.

це́дник м *ретка тканина кроз коју се цеди млеко после муже*; в. цедаљ̑ћа. – Це́дник се о́дма опе́ре и су́ши на сл̏нце.

цельц м *не̄прогажен снег*. – Све́ цельц, јо́ш не́ма прти́на.

це́пка ж *в. це̄пљанка*. – Доне́с ми две́-три це́пће за под каза́н.

цепља́нка[1] ж *це̄паница*; в. цепка. – Наметри́л др̏ва на големе́ цепља́ће.

цепља́нка[2] ж/м *наст̄рана особа, особа с којом се не можеш договорити, која нешто заце̄пи и не по̄пушта*. – С ту́ј цепља́нку не́ма до́говор.

це́ц м *цеђ, пе̄пео од храс̄тового дрвета*. – Сас це́ц смо пра́ле пр̏тене кошу́ље.

ци́вка ж **1.** *слевенка (в.), влат зрелог жита којом се пије ракија из мањег стаклића*; **2.** *текућина која тече из носа за време назеба*. – Тече́ му ци́вка на но́с, ко на каза́н.

цига́нска ра́бота ж *о̄површно обављен о̄посао*. – Си́гурно ко цига́нска ра́бота.

ци́нци м мн. *млазеви слине који о̄теку из носа*. – Ко́лко о́н усм̏рца, то́лко му ци́нци и́ду из но́с.

цице́ль м *нешто јако кисело* (?). – Ћи́село ко цице́ль.

ци́цне свр. *кане*. – Па́зи да ти не ци́цне ме́д из ложи́че.

цр̏вен м *средишњи део храс̄това ста̄бла*. – Де́бљак има бе́лен и цр̏вен, бе́лен једу́ бу́бе, а цр̏вен је за ду́ће; Ово́ј је сла́бо дрво́, то́ј јо́ш не́ма цр̏вен.

црвендра́кас, -та, -то *назив за дречаво црвену боју*. – Учини́ло се црвендра́касто, не́ баш у́баво.

цр̏ви се несвр. *стиди се*. – Сачу́вај ћи́ју, да се не цр̏виш кад ти до́јде човéк; И́ма до́ста сто́ку, не́ма да се цр̏ви пред сва́тови (имаће доста за печење).

цр̏ви́је се несвр. *црвени се*. – Сьмо се цр̏ви́ју (жаре се, али слабо горе) дрви́штава, не мо́ж о́гањ да оживимо́.

цр̏вик м *црв*. – Му́чи се ко цр̏вик на жа́р.

цре́њ м *део воденичног бадња*. – Бука́, цре́њ, циву́н, котљ́ц све́ то́ј и́ма у водени́цу.

цре́пња ж *цре̄пуља, земљана по̄суда за пе̄чење хлеба на огњиштӯ*. – Цре́пњу још и́мамо, али се вр̏шњак поцепи́л.

црепња́р м **1.** *хлеб испе̄чен у цре̄пуљи*. – Какь́в кома́т, ле́б црепња́р му је ма́лко; **2.** *назив за оног ко много једе хлеб, који је у ста̄њу да цели цре̄пњар по̄једе*. – Мој́и̇ црепњари́ би то́ј ве́ч смаза́ли.

цре́пњес, -та, -то *широких образа*. – У лице́ до́јде не́како цре́пњес.

црепута́к м *комади грнчарије, камених пло̄ча или по̄ломљених кровних цре̄пова*. – Навр̏љано црепута́к па сь́г не мо́же да се разри́ља.

црепути́не мн. *комади грнчарије, или коре од тӣкве*. – Кад оре́мо у Су́ви кла́данац, оно́ се изору́ју црепути́не; Неће црепути́не од потроше́ни гр̏нци; Кад се сва́ре ти́кве, па изгребе́мо оно́ј што се једе́, а црепути́не за сви́ње.

црква́р м *надрисвета̄ц, сеоски про̄рок, по̄клоник религије*. – Ми́лета из Жл̏не је би́л црква́р; Ми́летина цр̏ква испод Тресибабу зове́ се по Ми́лету, који̇ је би́л црква́р, проро́к.

црква́рка ж *надрисвета̄ица*; в. црквар. – Зо́рка је била́ црква́рка, приказа́ло јо се да отко́па цр̏кву код гро́бишта; Црква́рће ль́жу како и вра́ће.

цркло́тина ж *цркота̄ина, леш угинуле живота̄ње*. – Цркло́тина тре́бе да се зако́па, а не́ да се вр̏ља у а́лугу, ем смрди́, ем привла́чи ку́рјаци и лиси́це.

цугаве́ла ж жарг. **1.** *пијанка*. – И́ма ско́ро цугаве́ла, че поми́ну; **2.** *онај ко воли да учества̄ује у пијанкама*. – Не ва́жи то́ј што је рекь́л, о́н је ма́ло цугаве́ла.

цу́ка се несвр. *љуби се*. – Цу́кају се пред љу́ђи и не́ ји срамота́.

цу́кне свр. *по̄љуби*. – Кад го́с до́јде, прекр̏сти се, цу́кне љу́бен и ть́г се поздра́вља с домаћи́на и сре́ћи му сла́ву.

цу́ко, цу́ко *узв. за мамљење кокоши*. – Цу́ко, цу́ко, е́ла, на́, на́.

цу́ц(к)а несвр. *тӯцка, фиг. ста̄лно нешто̄ намеће саговорнику*. – Све́ те нећи́ цу́ца у гла́ву.

ць́ка несвр. *куцка*. – Сат сь́мо ць́ка.

ць́кли несвр. *посмата̄ра, гледа упо̄рно*. – Што ць́клиш у ме́н; Работи́ нешто́, не цакли́ то́лко; Ць́кли у ње́га.

ць́цка несвр. *смешта̄ се, гомила се*. – Ць́цкају се вь́шће на ти́л.

Ч

чаву́љи несвр. **1.** *криви, искривљује нешто̄, искошка чене из главице лука, раста̄ури главицу лука на чене (кад жели да сади бели лик)*. – Чаву́љим лук,

тре́бе за саде́ње; **2.** погрд. *савија му к...ц (у шали)*. – До́ста, немо́ј га чаву́љиш, него кажи́ о́збиљно какво́ о́чеш.

чаву́ра ж **1.** *чахура код неких биљака*. – Њо́ј се́ме у чаву́ру; **2.** фиг. *глава*. – Чу те уда́рим у чаву́руту, да ти истресе́м квасѝц из њу́.

чавури́на ж **1.** пеј. *какав шупљи предмет веће димензије, кости лобање*. – Врљи́ тој чавури́не да се сви́ње не зада́ве (односи се на кости јагњеће главе); У гро́бишта сам виде́л иско́пане чавури́не; **2.** *кора од дебеле тикве која може послужити као посуда за захватање жита или другог зрневља*. – И́мам зго́дну чавури́ну да си с њу́ ра́ним коко́шће.

ча́д м *димилица од крпа на мотки којом се пчеле утерују у кошницу вршкару*. – Кад ти о́н уле́зне у ку́ћу, с ча́д га не мо́ж исте́раш.

чаде́ње с *в. чади се*. – Па́зи да у чаде́ње не напра́јиш пла́мен, че запа́лиш и че́ле и тр̀мку.

ча́ди (се) несвр. *дими се, излаже се ватри али и јаком сунцу*. – Ви́ ту́ј пра́ци сѝмо ча́дите (димите и обгоревате), што́ им не разгр̀нете о́гањ, од чаде́ње се не пече́ него се сѝмо жила́ви; Бе́жи у ладави́ну, не чаци́ се ту́ј; Ножи́це (свињске) пр̀во оба́римо па ји по́сле ча́димо.

чаји́ несвр. *дуго нешто очекује, стоји беспотребно или беспомоћно*. – Да исту́рим ле́бав из ре́лну да не чаји́ ви́ше; Ми́ си седимо́ покре до́м, а жи́то ни чаји́ непо́жето.

чалама́ ж *чарлама, ајмокац*. – Ла́зини су праји́ли чаламу́ од за́јка.

ча́лне свр. *делимично оштети (усев)*. – Ову́ј го́дин жи́то не́ на́јбоље, ча́лнуло га нешто́ (обично слана или роса).

чамаши́р м *пртљаг*. – Збира́ј чамаши́р, па ми изла́зи ис ку́ћу; То́ј не́ мо́ј чамаши́р; Сабра́л чамаши́р (спремио се за смрт), ско́ро че ото́ди.

ча́ми несвр. *стоји беспотребно*. – Проби́јене шерпети́не чаме́ по по́друм, тре́бе ји повр̀љамо кад несу́ за ни́шта.

чамри́ / чамре́је несвр. *спаруша се*. – Што́ не пајде́те гро́зјево него чамри́ на аста́л.

ча́ндија ж *стреха*. – На чандију се наната́л ле́д, па́зи се кад прое́диш по́кре ду́вар.

ча́пка несвр. **1.** *кваси се ходајући по води*. – Чи́м па́дне ћи́ша, они́ се собу́ју па ча́пкају по во́ду; **2.** *кваси што неком течношћу*. – Ме́со (на ражњу) се ча́пка с пи́во да не загори́.

ча́пкало с **1.** *приручна направа којом се нешто чапка, кваси тапкајући по површини*. – Ча́пкало је кр̀пица ту́рена на дрвце́, на чета́лку; **2.** подруг. *неуредна особа*. – Неоче́шљано и раздр̀пано, пра́во ча́пкало.

ча́поњак м *папак код оваца, коза и свиња*. – О́н је воле́л ча́поњак од пе́чено пра́се.

чапу́нка ж *чо̄пунка (в.), игла п̄рибадача, ш̄енадла*. – С чапу́нку си прибáдамо мáраму за кóсу.

чарапо́љина ж пеј. *п̄оцепана и п̄рљава чарап̄а*. – Опери́ те́ј чарапо́љине, уштрокáле се.

чарлагáн м *дечурлија, обично Циганчад, која п̄рави галаму*. – Пу́на сóба чарлагáн па свé грми́; Кад се досéли Ми́ле калаџи́ја из Вратáрницу, онó чарлагáн колкó óчеш.

чару́зине ж мн. пеј. *изношена обућа*. – Натакну́ овéј чару́зине, па ми нóђе одр̀ше.

чáшка ж *чашица колена*. – Удари́л сам се у чáшку кóј знáје кьд и јóш ме боли́.

чашу́рбина ж *ош̄т̄ећена чаша од т̄икве, човања (в.)*. – Врљи́ ту́ј чашу́рбину, па узни́ дру́гу; Остáло сьмо чашу́рбина па се не мóг послу́шам.

чвáта несвр. *једе мљацкајући, једе сп̄оро и с муком*. – Чвáта ко да једе́ на туџи́ зу́би.

чé несвр. *т̄ка*. – Насновéм, па по двé нéдеље чéм прекóзиму.

чези́је ж плт. *слап̄ови, млазеви (о киши)*. – Пáда ћи́ша на чези́је.

чезни́чине ж плт. *ранице п̄о лицу, акне*. – Избѝле га чезни́чине.

чекр̀к м *п̄римит̄ивна дизалица*. – Закóљу свињу́ па ју поди́гну на чекр̀к кад ју распрáљају.

челéнка ж *чворуга од ударца*. – Глé колкá му челéнка на глáву, óче да се би́је.

чељáви се несвр. *кревељи се*. – Чељáви ми се, запрџу́је ме.

чембéр м *задњи, ојачани део косе, венац косе*. – Пу́кла ми косá на чембéр.

чéнђели м плт. *ченгеле*. – Имáли смо чéнђели, големи́, сьмо за свѝње кад се кóљу.

чепáр м *очеп̄ак дрвет̄а*. – Немóј се набодéш на чепáр.

чепарѣ̀к м *раст̄ојање од врха п̄алца до врха кажип̄рст̄а*. – Несьм изаткáла једѣ̀н чапарѣ̀к. [Ширину платна ткаље мере *чеп̄ерком*, *п̄ељу* и *лакт̄ом*, а дужину *раст̄егом*.]

чéпи се несвр. *кревељи се (неком у лице)*. – Немóј ми се чéпиш, да те не одалáмим; Чéпи се ко шлоги́рано.

чéпка ж *гранчица неког цвећа које се сади т̄ако да се чеп̄ка ужили и п̄ресади у земљу*. – Да ми дадéш чéпку од цвéћево да си посáдим.

чеплáзи несвр. *гамиже*. – Чеплáзи уз бр̀до, а др̀ва нóси на грби́ну.

чепљáзи се несвр. *руга се, уносећи се у лице и п̄равећи гримасе п̄ри т̄ом*. – Чепљáзи ми се, дóјде ми да га удáрим.

черапéтина ж пеј. *п̄оцеп̄ана ст̄ара чарап̄а, черап̄оњина (в.)*. – Нóсим черапéтине, жáл ми да си занóсим нóве.

черапо́љина ж *в. черапетина*. – Опери́ те́ј черапо́љине, ви́диш да су земљи́ве и блатњи́ве.

че́рчива с плт. *рагастов*. – Вра́та су угла́вена у че́рчива.

чести́т, -та, -то *срећан*. – Чести́та ти кад и́маш овакво́га си́на.

чета́лас, -та, -то *рачвст*. – У́зну четала́ста дрвца́ па забоду́ у собо́рњак, а на вр̏ ту́ре ја́буће.

четве́ри несвр. *превози неки терет са удвојеном запрегом*. – Четвери́л сам му кад је извлачи́л др̏ва.

четве́рка ж *полуга (дрвена облица) којом се две запреге спајају ради појачања вуче, отенцало (в.)*. – Четве́рка на пре́дњи јерѣ̀м, па да дру́ђи јерѣ̀м кад се четве́ри (в).

четво́рно прид. *ткање уведено уз помоћ „четри нита"*. – Изатка́ла четво́рно, па дебе́ло и чвр̏сто.

четврто́ше несвр. *од облица секиром прави греде квадратног пресека*. – Погоди́ли га да четврто́ше гре́де – и́ма ру́ку, а и́ма и о́ко; в. дељa; – Сабра́ли се да четврто́шу гре́де за кро́в; Тре́бе се гре́де четврто́шу, ама мло́го кри́ве.

чеша́ло с *справа за тимарење говеда, чешагија*. – По́троши ми се чеша́ло, тре́бе си наба́вим но́во.

чешѣ̀њ м *чен белог лука*. – У чорбу́ тури́ бе́ли лу́к на чешњо́ви.

чи́бе *узв. за терање пса*. – Чи́бе, бе́ж одо́тле!

чибуко́вина ж *дрвенасти шиб веће срчике*. – Напрајѝл муштѝку од чибуко́вину; Чибуко́вина не́ за ни́какву ра́боту, и́ма широ́к пи́ј.

чиви́ја ж *гвоздени клин за осигурање точка на волујским колима*. – Испа́ла чиви́ја, па се коло́ смакну́ло и ко́ла изврну́ла.

чи́ни[1] несвр. *боји, фарба*. – Ту́римо пре́цу у ко́ру кад чи́нимо црно́.

чи́ни[2] несвр. *чисти житo решетом*. – Кад чи́нимо жи́то, оно́ј што је си́тно испа́да проз реше́то.

чини́лка ж *оно што се фарба (о прећи)*. – Чини́лку је спрема́ла овак: у котѣ̀л вода́ и ко́ра од ја́сен, па се ту́ри пре́ца и заћипи́.

чи́сто бра́шно с *пшенично брашно*. – Ме́шано и́ма и пшени́ца и мому́рза, и р̏ж, ал кад оме́сиш од чи́сто бра́шно, на́јбоље се испече́.

чи́таво речца *скоро, готово*. – Чи́таво га срамота́ да ка́же, згузѣ̀н.

чми́ несвр. пеј. *спава*. – Чми́ веч пе́т са́ти и не́-це ди́за.

чобрња́к м *мотка која служи да чабар или што друго носи двоје носача*. – Закла́мо свињу́ па ју на чобрња́к пренѐсомо у́сушин.

чова́ња ж *в. корубина*. – Тури́ две́ чова́ње три́це, па замути́ за си́ње поми́је.

чове́к м *особа, зрео одрастао мушкарац*. – Чове́к је голе́м пропу́шњак.

човéкало с *нека птица која слути смрт*. – Заокáло у Лéсила човéкало: човéк, човéк, човéк, че ýмре нећѝ из Пáвловци.

човечé с хип. *особа уопште, чељаде*. – И ѻ́н је човечé, и њéму трéбе да једе́.

човéчич м *ресица у грлу*. – Свé му гнѻ́јно окол човéчич.

човýљи несвр. *избацује из лежишта*. – Немѻ́ј да човýљиш шарáват, нéче пѻ́сле да затéза.

чѻ́ка несвр. *клепеће, удара производећи оштар звук*. – Не чѻ́кај му из глáву (дете се игра чекићем); Ýзне товáгу па преко тáрабе чѻ́ка.

чѻ́кало с *справа која клепетањем растерује птице из винограда, може се окретати ручно, а може бити подешена тако да је ветар окреће, чекетало*. – Напрајѝл чѻ́кало, па турѝл у дрво да плáши ћѻ́сови у лѻ́зје.

чѻ́љав, -а, -о *искривљено, ишчашено*. – Вѻ́ја Чолакѻ́вац имáл је чѻ́љав прс, па кад ѝде у воденѝцу, ѻ́н заравнѝ брáшно у врéчу и притѝсне прс ко печáт, да му не крáдну брáшно.

чољáви се несвр. *криви се, кревељи се*. – Немѻ́ј да чољáвиш ýста и да се жљéбиш на човéка.

чѻ́нка ж *припроста женица*. – Ѝјде, чѻ́ње, це растýри ѻ́ро док тѝ стѝгнеш.

чопљѝска несвр. *буњка по води или житком блату после кише*. – Кад пáдне лéти ћѝша, па тѻ́пла, мѝ се сѝмо чопљѝскамо по вѝрчичи на пýт.

чопрљи несвр. пеј. *ради нешто од чега нема вајде*. – Чопрљимо по мáлко, ал слáба земљá, а сýша, па нéма нѝшта.

чопýнка ж *в. чапунка, чиода (служи да се нешто прибоде и тако повеже)*. – Кад се забрáдимо, мѝ с чопýнку прибодéмо онýј мáраму за кѻ́су.

чрга ж *поњава*. – Ѝмамо чрће и вýнене и пртене.

чýбри несвр. *костреши се*. – Кад се прáсе уплáши, онѻ́ чýбри ýши.

чýгаљ м *неразвезив чвор на канапу*. – Вржѝ голéм чýгаљ, да не мѻ́же да се промѝкне.

чýдило с *некаква необична наказа, привиђење* [*Чудо* је оно што се догађа, дешава, а *чудило* је субјекат чуда и чуђења]. – Нацртáла се, нашарáла се, па се напрајѝла на чýдило.

чýкала с мн. *алат који један дунђер носи са собом*. – Збѝрај чýкала па иди дѻ́м. [Називи за алат се спецификују на овај начин: зидар има *чýкала*, тесар *сéчива*, а алатке за женске послове су *урýтке*.]

чуклé с *чекић*. – Чуклé за косý и за потковувáње опѣнци, за воденѝцу, а чýк за кáмен, тѻ́ је бијáч, а мацѻ́ла за голéмо кáмење.

чулумáнка ж *кокошка која има ћубу*. – Разболéла ми се чулумáнка (кокошка).

чулума́с, -та, -то *који има ћубу, чулумку*. – Сви́ ми пи́личи чулума́сти; Једно́ пиле чулума́сто, а једно́ гаче́сто.

чулу́мка ж **1.** *брадавица на дојци*. – Боли́ ме чулу́мка на ле́ву си́су; **2.** *чахура неких биљака*. – Чулу́мку и́ма маџу́н (чахура мака).

чу́љ, -а, -о *који нема увета или чије је уво повређено*. – Дави́л се с по́јаку псе́ту па оста́л чу́љ (о псу коме су други пси одгрзили део ушне шкољке).

чу́љи у́ши несвр. *у страху затеже и подиже уши*; в. чубри. – Чу́љи у́ши, ко да је нешто́ осети́л.

чу́ма ж *неко митско биће, налик на жену рашчупане косе, које иде ноћу по селу и мори људе*. – Чу́ма те уби́ла (клетва).

чу́мав, -а, -о *неочешљан, неуредне косе*. – Зашто́ о́диш тако́ј чу́мава.

чу́мља м пеј. *неочешљана мушка особа, особа с неуредном косом*. – Чу́мља је́дан, н-у́ме да се оче́шља.

чунгу́р м **1.** *чвор на старом стаблу*; **2.** фиг. *сакати човек*. – Зва́ли га чунгу́р је л имал једьн прс валичан (крив).

чупи́не ж мн. *прамење косе, свињске чекиње*. – Се́дла Ма́ра на дно́ гра́д, пушти́ла чу́пине на вр̏ гра́д (загонетка: ватра и дим); Кад де́ру свињу́ па́зе да не оста́ну чупи́не, длакури́не, по́сле то́ј и́де у ма́з.

чу́р м *дим*. – На́јвише чу́р пра́ји мо́кро др̏во; Ме́со уда́ра на чу́р.

чура́вина ж *задимљен ваздух око неке ватре*. – Сла́ма била́ мо́кра па се ди́же нека чура́вина.

чури́љак м *свињска њушка, чуриљћа (в.)*. – Тури́ли смо на свињу́ белчу́г у чури́љак; И́ма (вепар) ја́к чури́љак, па све́ преви́је.

чури́љћа ж *в. чуриљак*.

чу́ркало с *врста преслице од рачваште гране, грубо одељане, на коју се причвршћује кучина*. – Да допреде́м па да вр̏љим ово́ј чу́ркало.

чу́рне свр. фиг. *попије чашу ракије наискат (као кад дим јурне кроз димњак)*. – А́јде да чу́рнемо по једну́.

чу́чка ж *јастуче за седење на поду*; в. седало. – Живоји́н кад кове́ гове́да, ту́ра козињáву чу́чку па на њу́ клечи́.

чу́шка се несвр. *ћушка се, дирка се, гурка се*. – Не чу́шкај се, него се́ди ми́рно.

Ц

ца́к м *платнена торба, истог облика и запремине као вреча, само није од кострети*; в. џакле. – Два́ ца́ка те́рамо у водени́цу.

ца́ка несвр. *галами*, у мн. са значењем *‘говоре сви у-глас’*. – Ца́кају ко Ци́гањи.

џаклѐ с *мањи џак (в.), бреме (в)*. – Џаклѐ мо́ж на ра́мо да однесѐш у водени́цу.

џа́па се несвр. *рита се, сваћа се, опире се*. – Не мо́ж да миру́је него се џа́па за сва́што.

џа́сне се свр. *прасне, расрди се*. – Кад се џа́сне, ко да си јо пе́пел врљи́л у о́чи.

џа́чка ж *торбица у којој су ђаци носили свој прибор (таблицу и буквар)*. – Сцепи́ла му се џа́чка, мо́ра да му на́јдем дру́гу.

џва́ња несвр. *прича сам са собом*. – И́де по пу́т и џва́ња си нешто́; Не џва́њај, него кажи́ да те чу́јем.

џва́њ-џва́њ *ономатопеја досадног неразговетног говорења*. – Свѐ ми нешто́ џва́њ-џва́њ, кажи́ га ја́сно да те разу́мим.

џво́рне свр. *удари нечим*. – Џво́рну ме с ка́мен; О́тврљи то́чак ка́менче, белучѐ, па кад џво́рну у шофершо́јбну, про́би ју.

џѐвга несвр. *кевће (о псу)*. – Има́ли смо кучѐнце па н-у́ме да ла́је, него сѣмо џѐвга кудѐ о́ди.

џѐвгало с **1.** *део ралице, којим се регулише на коју страну у бразди треба да пада изорана земља*; **2.** фиг. *мушки полни орган*. – Ува́тиш ми се за џѐвгало (шаљива псовка).

џелѐскује несвр. *туче*. – Кад га ува́ти, и́ма да га џелѐскује, о́н че ви́ди.

џи́бра ж *комина из које је испечена ракија*. – Кад истечѐ рећи́ја, поја́ви се па́тока, разло́жимо, истресѐмо џи́бру, опѐремо каза́н, па па́к нала́гамо.

џибро́сан, -а, -а *онај ко смрди на лошу ракију*. – Од каза́н, на каза́н, цѐлу јѐсен о́ди џибро́сан.

џигра́к м *ситно, кржљаво жбуње*. – Нѐма а́луга, сѣмо џигра́к.

џи́да се несвр мн. *надбацују се краћим штаповима, на начин како се баца копље*. – Овчари́ су волѐли да се џи́дају.

џи́пка се *бацака се (о детету одојчету)*. – Џи́пка се по ма́лко; Џи́пка се, џи́пка, па прооди.

џи́тка ж **1.** *стрела*; **2.** *јело од расонице у коју се убаци прљена сува паприка, па се једе са врућом пројом*. – Кад је по́с, јѐли смо џи́тку; **3.** *редак малтер за завршни слој малтерисања*. – Џи́тка мо́ра да је рѐтка и да је од си́тан песѣк; Кад се уда́ри џи́тка, исперда́ши се.

џогла́н м *џомба смрзнутог блата на путу*. – Џоглањи́ по пу́т, па се сѣмо сопли́тамо.

џо́љине ж мн. пеј. *изношена одећа*. – Саби́рај џо́љине па иди́ отку́д си.

џудови́на ж *делови на одсеченом стаблу из којих су избијале гране, чворновати део стабла*. – Џудови́ну цѐлу ту́рам под каза́н.

цу́мле прил *скупо, у гомили*. – Пошли́ цу́мле на ва́шар, и ста́ро и сака́то, и мла́до, и коме́ личи́ и коме́ не личи́.

Ш

ша́јак м *дебело вунено платно домаће израде*. – Кла́шње од нечи́њену (небојену) ву́ну, а ша́јак чи́њен у црно́; Ша́јак се ва́ља у ваља́вицу, чак у Студе́ну (село код Ниша).

ша́јачне дре́је мн. *комплет мушке одеће (капут и панталоне) од шајка*. – Ша́јачне дре́је чу́ва за добро́ (за добар дан, празник), а сва́ћи дѣн но́си клашње́не.

ша́јес, -ста, -сто *крив, полукружан, неправилног облика, елипсаст*. – Тепси́ја ми ша́јеста, па се ма́з сте́кне на једно́ ме́сто; Ша́ес како мати́ка.

шајто́в м *дрвена славина за буре, бачву или кацу*. – Шајто́в се купу́је на Крсто́вден.

ша́ли несвр. *севдише, води љубав, забавља се*. – Шали́ли је́дно ле́то и узе́ше се.

ша́нт(р)ав, -а, -о *сакат, кривоног, шепав*. – Ша́нтав у но́ђе, шу́нтав у мо́зак.

ша́па ж *шака, део шаке где се одвајају прсти*. – Боли́ га у шапу́.

шара́н м *врста тестере за попречно пресецање дебла, коју вуку два радника*. – Шара́н те́гље двојица, сва́ћи на сво́ј пра́вац. – Шара́н је за голе́м тру́п, а бичћи́ја за по́ тѣнко.

шаргопи́ргав, -а, -о *шарен у чијем шаренилу има сиве боје*. – Бе́ше једна́ шаргопи́ргава коко́шка.

шаргопи́ргас, -та, -то *кокошка шарена перја (обично сиве боје)*. – Једно́ шаргопи́ргасто пи́ле ми се не ја́вља.

шашави́ло с *непредвидиво понашање, лудост, шашављк (в.)*. – Шашави́ло га вати́ло.

шашавлѣ́к м *в. шашавило*.

ша́шља м пеј. *шашав*. – Потреви́ло се, такво́, ша́шља, па му не мо́ж дока́жеш.

ша́шна ж *в. шашља*. – Ша́шна, та такво́, ни́шта н-у́ме, ни́куга не слу́ша, а заглоцу́је се са сва́куга.

шви́ка несвр. *швирка, звиждуће*. – Шви́ка га на о́ро (швирка тако да се може играти уз ту мелодију); Кад га не мо́ж дозове́, о́н му шви́ка, и́ма си изве́цбано швика́ње, па њего́ви о́дма зна́ју кад се о́н ја́вља.

шви́кало с *пиштаљка од врбове гранчице*; в. швикаљћа. – Шви́кало се пра́ји у́пролет, кад се врба́ подмѣзга.

шви́кања ж *в. швикало*. – Де́до, да ми напра́јиш шви́кању од врбу́.

шебе́че се несвр. *смејући се, кикоће се*. – И́де жена́ оту́д, шебе́че се.

шеве́ли несвр. *хода гегајући се*. – Шеве́ли на та́м-наова́м, да ли га болу́ но́ђе, кво́ ли му је.

шеве́љи несвр. *хода гегајући се на обе ноге*. – Једва́ шеве́љи у́з-брдо.

ше́га ж *подсмех, ругалица*. – Во́ли да би́је ше́гу дру́гоме, а не ви́ди какво́ је оно́ (о девојци која воли да се сваком подсмехне, да га изигра, омаловажи); Те́рају му ше́гу, ша́ле се с ње́г, ал ње́му не́ за шалу́.

ше́мутан, -тна, -тно *ошамућен*. – Же́га, па це́л дѣ́н де́љамо во́ду па и́демо ко ше́мутни.

ше́ни несвр. **1.** *стоји на задњим ногама (о кучету)*. – Колко́ је мѣ́лецко па ше́ни; **2.** фиг. *покорава се*. – Море́, и́ма о́н код њи́ да ше́ни и ју́тром и ве́чером.

ше́рба несвр. *удара равномерним ударцима*. – Пло́ча (потковица за говеда) кад се напра́ји, ише́рба се с голе́му турпи́ју (у ствари, изудара се по ободу и тако смањи оштрина њених ивица).

шерпа́љ м пеј. *стара шерпа*. – Коко́шће пи́ју во́ду из једа́н потро́шен шерпа́љ.

шерпети́на ж аугм. *већа шерпа*. – Ову́ј шерпети́ну не мо́гу да угу́рам у ре́лну.

шерпо́љина ж пеј. *стара и оштећена, изљускана шерпа*. – Ова́ј шерпо́љина не́ за пред го́сти.

ше́стало с *шестар, дунђерска алатка*. – Ше́стало мо́ра да и́ма сва́ћи ма́јстор.

ши́ба ж *општи назив за дрвеће у шуми*. – Ши́ба нара́сла, не ла́стри се ви́ше за ли́сник.

ши́баџија м *мангуп*. – Ши́баџија, мангу́п, силни́к.

ши́била с мн. *дугачке летвице-странице у систему брда* [То су они ивични прутићи који стежу уплетене зупце, или цепце, брда и с њима се заједно смештају у брдила, у оглобље]. – Ши́била ми покр̀шена, а тре́бе да че́м у́скоро.

шибљи́н(к)а ж *шибљика, ластар, прутић*. – Очепи́ шибљи́нку па те́рај ја́ганци; У́знемо шибљи́ну од ду́њу, па ту́рамо преко турши́ју, и по́сле прити́снемо с ка́мен.

ши́ја ж *врат*. – Од коко́шку оста́ла сѣ́мо ши́ја, све́ пое́ли.

ши́кљав, -а, -о *шиљав, шиљасто нарастао*. – Дете́ ни расте́ бр̀зо, па испа́ло не́како ши́кљаво; Зе́ље ми ши́кљаво, ал јо́ш не пра́ји глави́цу.

шиљбо́чи несвр. *гледа попреко*. – Не шиљбочи́ у ме́не, несѣ́м ти ја́ кри́ва.

шиљеже́ с *бравче на прелазу из прве у другу годину*. – Оно́ шиљеже́, а прле́га це ја́гњи.

ши́љħа ж **1.** *тӣанко, вӣтӣко младо чељаде*. – Ова́ј ши́љħа ско́ро че да порасте́ дево́јħа; **2.** *кошара са стӣубовима „у главу”*. – Напрајѝли си ши́љħу кад рабо́те на ту́ј њи́ву да се ску́тају од же́гу, ел од ħи́шу, а мо́ж си ту́ј вр̏жу гове́да преко́дан.

шини́к м *дрвени суд за ӣословање са жӣтӣом или неким другим зрнастӣм ӣлодовима*. – Гребе́ са шини́к па сипу́је у вре́чу.

шипа́р м *назиме, ӣрасе оста̄вљено за ӣрилод, веӣрић*. – И́ма неколко́ шипари́, ал до сва́дбу че нарасту́.

ши́ц *узв. за тӣерање мачке*. – Ши́ц одо́тле, што́ си се ту́ј нацрта́ла.

шља́кавица ж *шамар ударен шаком*. – Удари́ му шља́кавицу да ви́диш како́ че се опра́ји.

шљежи́на зб. им. *шиљежад овце на ӣрелазу из ӣрве у другу годину*. – Шљежи́на је нака́д по́себно па́сла.

шљемура́к м пеј. *глуӣан, блебе̄тало*. – Сви́ се ижени́ше, оста́ло такво́, шљемура́к.

шљемута́к м *скуӣ несӣособњаковића и нерадника, неразборӣтих особа*. – Оста́ло такви́ шљемута́ци, а по́ па́метни отишли́ у ва́рош.

шљи́пне свр. *ӣљусне, нагло отӣочне ӣадати (о киши)*; в. шљисне[1]. – Стунти́ше се о́блаци и одједампу́т шљи́пну ħи́ша.

шљи́с! узв. *ономатӣӣеја за нагло ӣроливање воде ӣо нечему*. – Чу́ се: шљи́с, и о́н за́рова.

шљи́сне свр. **1.** *в. шљиӣне*. – Шљи́сну ħи́ша, а ми́ без дре́ју – мо́кри све́; Стунти́ло се, сѣг че шљи́сне ħи́ша; **2.** *оӣали шамар*. – Шљи́сну га преко лице́, па му кр̏в поте́че.

шљо́к узв. *ономатӣӣеја ӣрдежа*. – Чѣс, чѣс па: шљо́к на ду́пе.

шљо́ка несвр. подруг. *ӣије*. – Сѣмо шљо́ка по кава́не и по сва́дбе.

шљо́кна ж подруг. *жена ӣијаница*. – Му́ж шљо́кча, а она́ шљо́кна, ту́ј ку́ħа не́ма.

шму́ħка несвр. *оговара*. – Све́ нешто́ шму́ħкају; Од њи́ две́ не́ма ни́кој да по́ шму́ħка у село́.

шобо́ри несвр. *жубори*. – Це́лу но́ч шобо́ри ħи́ша; Гле́ колко́ шобо́ре стре́је, то́пи се сне́г.

шове́ља несвр. *хода шевр̏даво, час тӣамо, час овамо*. – Не и́де пра́во, него шове́љ**а**, мо́ра да је пија́н.

шовр̏даљħа ж *кривудање*. – Пија́но па све́ и́де на шовр̏даљħу.

шо́мне свр. пеј. *дрӣне, украде на брзину*. – Шо́мну ми, бре́, ле́б и́з-руħе (о псу).

шо́ндрав, -а, -о *рохав, са ожиљцима од шкрофула по лицу*. – Лице́ му шо́ндраво; Лубени́це би́л гра́д кад би́ле ма́ле, па све́ шо́ндраве; Има́л је неће́ бубу́љице, па по лице́ и сљ шо́ндрав.

шопе́љ̏ћа[1] ж *окарина*. – На Спа́совден, у Лу́кову, једн̑ је свири́л у шопе́љ̏ћу.

шопе́љ̏ћа[2] несвр. *шепрља, говори нејасним звуцима, мумла*. – Шопе́љ̏ћа си нешто́, не разби́ра се.

шо́пне свр. *хитро нешто ухвати, грабне (в.), в. шомне (в.)*. – Узи́мај како љу́ђи, а немо́ј тако́ј: шо́пнеш сас сву́ ша́ку.

шо́шка несвр. *свашта говори*. – А́јде, не шо́шкај; Не шо́шкај сва́шта.

штапи́ц м *штап у систему разбоја*. – На штапци́ нани́зани ни́ти.

штетни́к м *стока која чини неку штету*. – Та́ј петљ голе́м штетни́к, и́ма га затво́риш у а́мбар да изо́бе це́л пресе́к и па́ си три́ ћи́ла; Ова́ј овца́ голе́м штетни́к, сљ̑мо гле́да да се ву́кне у њи́ву са жи́то.

шти́пне свр. *откине нешто прстима, ухвати врховима прстију*. – Штипну́ га за обра́з, оно́ (одојче, беба) се смеје́.

штра́па гра́па *шаљ. изр. за ходње крупним корацима, штрапајући, као да гази с висине*. – Који́ оно́ј штра́па гра́па по ора́ње.

штра́па несвр. *хода газећи с висине*. – Длбо́к сне́г па се једва́ штра́па.

штра́пка ж *отисак ноге у меком тлу*. – Ви́де се штра́пће, нешто́ ми улази́ло у гради́ну.

штрко́љ м **1.** *обадање, стрка говеда нападнутих од обада*; **2.** фиг. *нестрпљење*. – Ва́та га нећи штрко́љ, па се не мо́ж сми́ри.

штро́кља м пеј. *прљавац, прљава особа*. – Какљ̑в је штро́кља, да ти се не једе́ ле́б поред ње́га.

штро́кна ж *в. штрокља*. – Што́ се, штро́кна, не опе́ре, него лу́ра по село́.

штро́кча м *в. штрокља*. – Што́ се пр̑во не погле́да, штро́кча је́дан, па по́сле нека нешто́ ка́же.

штро́кша м *мушка штрокава особа*; в. штрокља. – Штро́кша нео́пран, па се́да уз љу́ђи да ји гро́зи.

штр̑пне свр. *откине комадић нечега*. – Не мо́ж да опече́ ле́б, а да не штр̑пне ма́лко од ње́г.

шту́кне свр. **1.** *нестане, изгуби се без трага*. – О́вце ту́ј бе́оше и штукну́ше негде́; **2.** *упадне у воду, или вода у тле*. – Шту́че у во́ду и не по́јави се ви́ше; Кад па́дне ћи́ша та́ј вода́ шту́кне и изби́је у Су́ви кла́данац.

шту́мне свр. *кидне, нестане га, изгуби се с видика*; в. шумне. – Дете́во шту́мну некуде́ па га не мо́ж на́јдемо; Шту́мне зачљ̑с, па се вр̑не.

шту́р, -а, -о *празан (о класу жита)*. – И́ма кла́с ама шту́р, уби́ла га мана́ у цве́т.

штури́ несвр. *тишти*. – Јуче́р пи́мо сва́шта, а сѣг ми штури́ у гла́ву.

шту́рка несвр. *шетка*. – Дете́во це́л дѣн шту́рка та́м-ова́м, ни́како да присе́дне.

шубе́т м *страх од неизвесности*. – Шубе́т, ва́та ју шубе́т, шта́ ју све́ че́ка (о свињи која треба да се праси).

шубе́ти се несвр. *страши се, унезверује се, показује отрез*. – Шубе́ти се кра́ва, ко да це те́ли.

шу́ртан, -тна, -тно *уврнут, блесав*. – И́де ко да је шу́ртан.

шу́ле с *земљана посуда за ракију*. – Де́да је има́л шу́ле, земље́но, па кад по́јде у Дерве́н, о́н га напу́ни с ре́ћи́ју па у про́слук, за у пу́т.

шу́љав, -а, -о *празан клас (то значи да у класу нема зрневља, да је јалов)*. – Ви́ди се кла́с, ама шу́љав, празѣ́н.

шу́љи мн. *љуске од празног зрна житарице, плева од класја*. – Нећи́ кла́с и не́ма зр́на него сѣ́мо шу́љи, љуспи́на од зр́на.

шу́ма ж **1.** *тле обрасло дрвећем*. – Било́ ње́ива, и за не́колко го́дине увати́ла га шу́ма; **2.** *лиснато грање које се дене у лисник и чува за исхрану оваца током зиме*. – Ми́ ка́жемо сече́мо шу́му, ел па ла́стримо.

шума́к м **1.** *шумарак*. – Пасе́ о́вце по шума́к, па се све́ иску́бле; **2.** *лиснато грање*. – Шума́к бо́ље гори́, ал не́ма жа́р; Ма́ни шума́к па доне́си дебе́ла др́ва.

шу́мка ж *лисната гранчица неког дрвета*. – На Бѣ́дњи дѣ́н у́зне се шу́мка, па се ца́ра по о́гањ и благоси́ља.

шу́мне свр. фиг. *побегне неприметно*. – Змија́ сѣ́мо шу́мне проз тра́ву; Пушти́л ће́ра од ла́нац, о́н шу́мну и о́де; Шу́мнумо низ Врли́не па у Бурдимо́.

шу́нтав, -а, -о *блесав, несналажљив, слуђен, збуњен*. – О́ди ко шу́нтав.

шу́нтори несвр. *претреса по стварима*. – Шу́нтори нешто́ по ку́ћу.

шу́пка ж *рупица у тесту (хлебу)*. – Кад она́ оме́си ле́б, о́н ме́к па на шу́пће; Кад је си́рење на шу́пће, оно́ се убу́ђа́ви.

шу́пкав, -а, -о *рупичаст*. – Ле́б ми добро́ доспе́л, па шу́пкав; Какво́ то́ј шу́пкаво плете́ш.

шупља́р м *шупље дрво, шупљина у стаблу где се крију птице, змије*. – Нашли́ че́ле у шупља́р; Не гу́рај ру́ку по шупља́ри́, сва́шта та́м и́ма.

шу́пљ, -пља, -пљо / **шупѣ́ль** *празан, испражњен, пробушен*. – Зи́д шупѣ́ль па ми навеју́је сне́г код пра́ци, мо́ра да га опти́снем сас шта́лско ђу́бре.

шу́ћур м *в. цацарка*.

шу́шљак м **1.** *суво лишће које опадне с јесени с дрвећа*. – Су́в шу́шљак збі́рамо па зи́ме прости́рамо под гове́ду; **2.** *ништарија*. – Сабра́ло се о́рљак и шу́шљак па ни једно́ за ниједно́ не́.

шушња́р м *савномуд (в.), врста корова који зри у време жетве, те шушка од додира жетелаца, шушкавац*. – Шушња́р мо́же да уда́ви жи́то.

шушуми́га м прек. *неозбиљна, неодговорна и превртӣљива особа*. – Не ве́рујна ту̏ј шушуми́гу.

шљка несвр. *испушта смрадне гасове*. – Преје́л се бе́лмуж, па сљмо шљка.

шљкља м *онај ко неконтролисано испушта гасове*. – Она́ј шљкља не́-зна ни́какав ре́д, него смра́ди куде́ си ре́кне.

S

sавному́д / **sьвному́д** м *коровска биљка, шушкавац, расте до испод колена, сазрева (суши се) у време жетве и звони кад је дотичу жетвари*; в. шушњар. – Било́ би жице́, ал га удави́л ова́ј sьвному́д.

sве́ри се несвр. *плаши се*. – Мло́го се sве́ри (дете, беба), чи́м отво́ре вра́та, оно́ се се́бне.

sве́рка м *звер*. – У шу́му се сва́какве sве́рће ја́вљају.

sви́рка[1] несвр. *гледа кроз неки отвор, гвири*. – Пу́кла му вра́та па sви́рка проз даску́.

sви́рка[2] ж *отвор кроз који се може гвирити (у дасци, зиду)*. – Напрајѝл sви́рку да гле́да ко́ј му прооди покре ку́ћу.

sвр̏ца несвр. *оштро пада на неку површину, одскачући уз одсечан звук (о ударању кишних капи, тврђег снега или града у прозорско стакло или шофершајбну)*. – Кад је си́тан гра́д о̀н sвр̏ца, ал кад је кру́пан, о̀че да потро̀ши ста́кло.

Sврца́н в. *Прекоделац*. – Sврцањѝ доно̀се на пи́јац ређи́ју, ал пра́јену, па кад ји ува́те испе́ктори, они́ просипу́ју бало̀њи.

sенђи́ја ж **1.** *узенгија, део коњске опреме*; **2.** *мера за ширину колико износи ширина стопала*. – Широко̀ је две сто̀пе и sенђи́ја.

sивдо̀ше (се) свр. **1.** *начини се зифтом те затвори чврсто, отврдне, спече се, направи се на смолу (зифт!) и зasивдоше лулу или муштиклу*. – Кад се лула́ зasивдо̀ше, мо̀ж ју вр̏љиш; **2.** фиг. *чврсто затвори груди (о кашљу)*. – Зasивдоса́ло ме (затисло у грудима), па не мо̀гу да се прока́шљем.

síвт м *смола, гар који се нахвата на лули или муштикли*. – Она́ј се га́р претвори́л у síвт.

síљав, -а, -о *разрок*. – Síљав, па зе́ље гле́да, ме́со ва́ди.

síпа несвр. *(од)скаче*. – Бува́ о̀дма síпа, и не мо̀ж ју љко ува́тиш.

sр̏кала с плт. *наочари*. – Натакну́л sр̏кала на о̀чи, па ми́сли да је суди́ја.

Sysа́н в. *Прекоделац*. – Sysа́њи прода́вају пра́јену ређи́ју у Сврљи́г на пи́јац.

sубри́ несвр. прек. *дрежди, постојано стоји на неком месту*. – Немо̀ј да sубри́ш на студени́лото него се склони́ у заве́трину.

ѕука́ ж *барска биљка висине до једног метра, листова у облику зелене жице, од које се плету шешири, зуква*. – Ѕука́ расте́ по́кре во́ду.

ѕури́ несвр. *провиди се кроз неки отвор*. – Пу́кла даска́ на вра́та па ѕури́ ис ко́дник.

ѕучи́ несвр. *зуји*. – Чела́ брнчи́, а оса́ ѕучи́.

БИБЛИОГРАФИЈА АУТОРОВИХ РАДОВА ПОСВЕЋЕНИХ ДИЈАЛЕКАТСКОЈ ЛЕКСИЦИ

Називи брава у селима око Тресибабе, Развитак, бр. 1, Зајечар 1971.

Микротопоними Тресибабе, Развитак, бр. 5, Зајечар 1972, стр. 82–86.

Хлеб и с хлебом (Прилог речнику народних говора), Градина, бр. 5, Ниш 1972, стр. 82–87.

Турцизми у говору нишког краја, Нишки зборник бр. 6, Ниш 1978, стр. 157–159.

Говори Бучума и Белог Потока, СДЗб 25, Београд 1979, стр. XIV+182 (карта на с. XV; речник 170–175).

Прилози речнику тимочких говора, Развитак бр. 3, Зајечар 1979, стр. 74–82.

Географски називи у топонимији сврљишког краја, Нишки зборник, бр. 8, Ниш 1979, стр. 171–183.

Називи и имена брава у околини Сврљига, Ономатолошки прилози, бр. 1, Београд 1979, стр. 155–165.

Топоними антропонимске основе у сливу горњег тока Сврљишког Тимока, Втора ономастичка конференција Југославије (зборник реферата), Скопје 1980, стр. 41–45.

Називи биља и животиња у топонимији сврљишког краја, Ономатолошки прилози, бр, 2, Београд 1981, стр. 159–170.

Географска имена у сврљишком крају, Onomastica jugoslavica, бр. 10, Загреб 1982, стр. 285–292.

Куд се деде сврљишка Позвижда, Нишки зборник, бр. 13, Ниш 1983, стр. 75–78.

Један особен речник (осврт на Речник лесковачког говора Б. Митровића), Градина, бр. 7, Ниш 1984.

Глаголски пејоративи у говору Сврљига, Лексикологија и лексикографија (зборник реферата), Нови Сад – Београд 1984, стр. 23–25.

Називи сврљишких села у 15. (и 16. веку) и њихов данашњи облик, Зборник реферата Пете југословенске ономастичке конференције, АНУБИХ Сарајево 1985, стр. 117–123.

Називи биља у људским именима, Стогодишњица Флоре околине Ниша (зборник реферата), Ниш 1985, стр. 199–205.

Микротопонимија Голака, Ономатолошки прилози, бр. 7, Београд 1986, стр. 483–498.

Двочлани топоними у долини Височице, Пиротски зборник, бр. 14, Пирот 1986, стр. 16–22.

Речник мање познатих речи у: Д. Симоновић: Народне песме источне и јужне Србије, Београд 1987, стр. 317–323.

Говор Алексиначког Поморавља, СДЗб 33, Београд 1987, стр. 1–302 (Мање познате речи, стр. 290–297).

Тимочки говор и правци његовог даљег проучавања, Тимочка крајина у 19. веку (зборник реферата), Књажевац 1988, стр. 187–200.

Поздрав, благослов, клетва и псовка, Живот и дело Вука Караџића (зборник реферата), АНУК Приштина 1988, стр. 69–74.

О говору и именима, Ниш 1990, стр. 120.

На раскршћу дијалекатске лексикографије, Зборник Филолошког факултета у Приштини, бр. 1, Приштина 1991, стр. 97–101.

Фитоними у детерминацији људи, Флора југоисточне Србије (зборник реферата), Лесковац 1991, стр. 249–255.

Пиротски ојконими (верзија претходног рада), Пиротски зборник, бр. 17–18, Пирот 1992, стр. 41–49.

Лексика плођења у говорима сврљишког краја, Етно-културолошки зборник, књ. 1, Етно-културолошка радионица Сврљиг, 1995, стр. 249–254.

Онимизација сточарске лексике у: В. Вукадиновић: Топоними зоонимског порекла, Филозофски факултет у Нишу, 1996. стр. 67–74.

Називи биља по боји, Прилози из фитолингвистике, књ. 1, Филозофски факултет у Нишу, 1996, стр. 27–32.

Лексика узгоја конопље и лана села Штитарца, Прилози из фитолингвистике, књ. 1, Филозофски факултет у Нишу, 1996, стр. 49–55. (Са Б. Првуловићем)

Напомене о неким речима, Пропратна белешка уз књигу: Алекса Васиљевић, О веровањима и обичајима из Сврљига, Културна историја Сврљига, књ. 4, Сврљиг 1996, стр. 171.

Опште и посебно у фитонимији, реферат на Петом симпозијуму о флори југоисточне Србије, Зајечар 6. јуна 1997.

Описцена лексика (прир. и предговор) Просвета, Ниш 1998.

Свет(к)о(вина) и псовка, Етно-културолошки зборник, бр. 4, Сврљиг 1998, стр. 167–172.

Дунђерска лексика сеоског градитељства, реферат на скупу Традицијска култура источне Србије, Зајечар, Гласник Етнографског института САНУ, књ. XLIX, Београд 2000, стр. 147–153.

Сусрети с речима (груљке, преруч, распорњача), Помак, бр. 17/18, Лесковац 2000.

Мит и топонимија (поводом Српске митологије С. Петровића), Књижевност 1–2, Београд 2001, стр. 141–148.

Сусрет с речима (потпис, узао, брце, мола), Помак, бр. 19, Лесковац 2001.

Црнотравски демони, Етно-културолошки зборник, бр. 7, Сврљиг 2001.

Језички остаци – споменици људског памћења (Легенде о местима тумаче назив, а не историју места), Нишки весник, бр. 13, новембар 2001.

Етно-културолошке теме, Прилози културној историји Сврљига, св. 1, Сврљиг 2002, стр. 122.

Мајка-земља са бабиним ликом, Бдење, бр. 1, Сврљиг, 2002, стр. 95–100.

Митологија и географска лексика у: Веселин Илић или истина о неподобном појединцу (зборник), Ниш 2002, стр. 51–54.

Љуто и оштро у народној фразеологији, Браничево, бр. 1, Пожаревац 2004, стр. 143–146.

Љуто, слано, ћисело, нагорњује – та благо, Трпеза у култури Бугара и Срба, Велико Трново 2004, стр. 93–99.

Калуша (Запис о речима), Слобода, Пирот 23. 10. 2004, стр. 31.

Сусрети с речима (питом, привитљив, биковит, ко(мо)њ, наконче), Развитак, бр. 217–218, Зајечар 2004, стр. 71–72.

Топоними зоонимског порекла на тлу Сврљишке котлине, Дијалектолошка истраживања, књ. I, Ниш 2004, стр. 25–33.

Вода у микротопонимији Сврљига, Бдење, бр. 7, стр. 157–164.

Бучумика у звону (Записи о речима), СВЕН, Ниш 2005.

Бели двори – поетски идеал (одломак), Култ, стр. 4–5, прилог Народним новинама, Ниш 23. 12. 2005.

Ромска имена у Пироту и околини у: Србистички прилози (Зборник у част проф. Славка Вукомановића), Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2005, стр. 45–49.

Речник села Каменице (шири осврт на истоимено дело В. Јовановића), Унапређење васпитања и образовања, Часопис Учитељског друштва – Ниш, бр. 8, Ниш 2005, стр. 165–166.

Микротопонимија Сврљига, Ономатолошки прилози, бр. XVIII, Београд 2005, стр. 39–180.

Сновање уз разбој (Приказ књиге Ткачка лексика југоисточне Србије, Јордане Марковић), Задужбина, Београд, децембар 2006.

Проблематика савремене терминологије у нашем грађевинарству, Зборник радова Грађевинско архитектонског факултета у Нишу, Ниш 2006, стр. 225–232. (Са Д. Величковићем)

Поговор рецезента (Поговор књизи Марије Пејчић–Митић: Метеоролошка лексика у говору Сврљига), Прилози Културној историји Сврљига, књ. 5, Сврљиг 2007, стр. 91–92.

Јакша Динић: Ономастика Заглавка (приказ), Етно-културолошки зборник, бр. 11, Сврљиг 2006–2007, стр. 132–134.

Речник говора јабланичког краја (Приказ истоименог речника Р. Жугић), Наше стварање, бр. 1–4, Лесковац 2007, стр.170–173.

Језички остаци – споменици људскога памћења, Лесковачки зборник, књ. XLVII, Лесковац 2007, стр. 377–382.

Змијски речник југоисточне Србије, СДЗб LIV, Београд 2007, стр. 525–547.

Трагови Рома у топонимији, Теме, бр. 1, Ниш 2008, стр. 77–83.

Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник* (приказ), Етно-културолошки зборник, бр. XII, Сврљиг 2008, стр. 145–146.

„Везане“ лексеме у фитонимији, Јужнословенски филолог, књ. LXIV, Београд 2008, стр. 15–19.

Антропографска лексика у Речнику говора Загарача *Драга и Жељка Ћупића*, Зборник Института за српски језик САНУ, I (Посвећено Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота), Београд 2008, стр. 71–77.

Лексика старих занатa др Борислава Првуловића, Бдење, бр. 17, Књажевац – Сврљиг 2008, стр. 180–181.

Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије, СДЗб LV, Београд 2008, стр. 429–518.

Јакша Динић: *Тимочки дијалекатски речник*, СДЗб LV, Београд 2008, стр. 527–535.

Неколико речи о једној речи (скија), Физичко васпитање у школи, Ниш, 1/2009, стр. 12.

Поговор рецензента у: Јелена Милошевић–Петровић, Ратарска и повртарска лексика села Дебелице, Ниш 2009, стр. 99–102.

Записи о речима (Дим и дом, Тишина и тајина, Славуј), Бдење, бр. 18–19, Сврљиг–Књажевац 2009, стр. 187–189.

Записи о речима (Допуна Бучумикама: Млади се небо, Чуркало, Подвала, Заглавка, Задорица, Услужба), Бдење, бр. 20, Књажевац – Сврљиг, стр. 134–139.

Име и надимена у југоисточној Србији, Именослови српских писаца, Писци и језик 2, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, СВЕН, Ниш 2009, стр. 7–11.

Именослов Медовине *Слободана Ђунића*, Именослови српских писаца, Писци и језик 2, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, СВЕН, Ниш 2009, стр. 105–125.

Игра и реч, Зборник радова о терминологији спорта и физичког васпитања, Паноптикум и Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2009. (прир. са Н. Живановићем)

О неким питањима спортске терминологије у: Игра и реч, Зборник радова о терминологији спорта и физичког васпитања, Паноптикум и Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2009, стр. 27–37.

Игра и играти у: Игра и реч, Зборник радова о терминологији спорта и физичког васпитања, Паноптикум и Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2009, стр. 45–48.

Миљковићева Утва златокрила, Бдење, бр. 21–22, Сврљиг – Књажевац 2009, стр. 126–131.

Из Поетског речника Гордане Тодоровић, Бдење, бр. 21–22, Сврљиг – Књажевац 2009, стр. 134–139.

Гајде, Бдење, бр. 21–22, Сврљиг – Књажевац 2009, стр. 179–180.

Лексика одевања мотивисана називима тела у: Тело и одевање (Зборник), Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2009, стр.151–155.

Културолошки значај дијалекатских речника, Власотиначки зборник, бр. 3, Власотинце 2009, стр. 429–434.

Именослов села Бучума из средине XIX века, Бдење, бр. 23–24, Сврљиг 2010, стр. 217–221.

Записи о речима, Бдење, бр. 23–24, Сврљиг 2010, стр. 222–224.

Тело и биље у језичкој полисемији у: Тело и одело у култури Срба и Бугара, Ниш 2010, стр. 7–11.

Лексика одевања мотивисана називима делова тела у: Тело и одело у култури Срба и Бугара, Ниш 2010, стр. 13–21. (Са Валентином Боџоловом)

Још о (не)доумицама, Етно-културолошки зборник, књ. XIV, Сврљиг 2010, стр. 129–134.

Дијалекатска лексика (Један поглед са лексикографске стране), Годишњак за српски језик и књижевност (посвећен проф. М. Стојановићу), Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2010, стр. 397–402.

Лексичким траговима (о речима: врзло, дање, деја, зградиче, изницкам, исна, лазурка, лелејка, мостевља, остеник, перајка, попечка, причавка, разбунство, раславим, репа, сирина, тејеци, шерпе), Годишњак Учитељског факултета у Врању, књ. I, Врање 2010, стр. 299–304.

Записи о речима (љуљни се љуљни лелејко, разбунство, хлеб), Бдење, бр. 26, Сврљиг – Књажевац 2010, стр. 188–189.

Тело као мер(к)а, Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини, Посебно издање у част проф. др М. Вукићевића, Косовска Митровица 2010, стр. 23–27.

Мотивациона основа творбе речи у вези са хлебом у: Хлеб (Зборник), Универзитет у Нишу, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш 2010, стр. 249–254.

Називи за незване сваће, Етно-културолошки зборник, књ. XIV, Сврљиг 2010.

Селекторе бирај речи (Мали есеј за читаоце који расту) у: Физичко васпитање, бр. 5, Ниш 2011, стр. 13.

Игралиште (језичка вежба за читаоце), Физичко васпитање, бр. 5, Ниш 2011, стр. 43.

Реч и песма (Утва златокрила Бранка Миљковића), Филозофски факултет, Ниш 2011.

Поетски речник Гордане Тодоровић, Агора, Београд 2011.

Невеста – нова и / или непозната, Етно-културолошки зборник, књ. XV, Сврљиг 2011, стр. 177–180.

У славу природе, сељака и језика (Реч на промоцији књиге Ратарска и повртарска лексика села Дебелице Јелене Милошевић Петровић (Књажевац, 22. 6. 2011), Торлак, бр. 27, Зајечар 1. септембар 2011, стр. 28.

Тематски и(ли) терминолошки дијалекатски речник, Годишњак за српски језик и књижевност, Филозофски факултет у Нишу, бр. 11, Ниш 2011, стр. 15–25.

Именовање људи по пореклу или месту живљења у прошлости Пирота у: Име у култури Срба и Бугара (Зборник радова), Филозофски факултет, Ниш 2011, стр. 45–52.

Ниш важна лексикографска адреса (Искони бе слово и слово бе от бога), Народне новине, Ниш 30. 1. 2012.

Имена и презимена мотивисана називима за делове људског тела у: Антрополошки и теоантрополошки поглед на физичке активности од Константина Великог до данас (Зборник радова), Факултет спорта и физичког васпитања Ниш, 2012, стр. 170–173.

Игла у језику и народној култури, Етно-културолошки зборник, књ. XVI, Етно-културолошка радионица Сврљиг, 2012, стр. 77–82. (Са Аном Савић Грујић)

Нос у народном језику, фразеологији и култури, Етно-културолошки зборник, књ. XVI, Етно-културолошка радионица Сврљиг, 2012, стр. 83–89. (Са Тањом Милосављевић)

Један (не)могућ дијалекатски речник, Етно-културолошки зборник XVI, Етно-културолошка радионица Сврљиг, 2012, стр. 93–101.

Лексички слојеви (Прилози фреквенцијском речнику српског језика), Центар за научноистражувачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Серија Писци и језик, књ. 7, Ниш 2012. (Прир. са Аном Савић Грујић)

Предговор у: *Лексички слојеви* (Прилози фреквенцијском речнику српског језика), Центар за научноистражувачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Серија Писци и језик, књ. 7, Ниш 2012, стр. 5–6.

Увод у: *Лексички слојеви* (Прилози фреквенцијском речнику српског језика), Центар за научноистражувачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Серија Писци и језик, књ. 7, Ниш 2012, стр. 7–14. (Са Аном Савић Грујић)

Фреквенција именица у причи „Динчина кућа“ Радосава Стојановића у: Лексички слојеви, Центар за научно-истраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Серија Писци и језик, књ. 7, Ниш 2012, стр. 101–109.

Лексички фонд Миљковићеве „Утве златокриле“ у: Лексички слојеви, Центар за научно-истраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Серија Писци и језик, књ. 7, Ниш 2012, стр. 111–123.

Веродостојност дијалекатског речника, Наше стварање, књ. 1–2, Лесковац 2012, стр. 129–132.

Топонимија – језик, историја и предање (осврт на књигу Радојке Цицмил Реметић *Топонимија Пивске планине*), Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. 60, св. 1, Нови Сад 2012, стр. 247–250.

Бучумике (Тишина и тајина, Славуји, Роди годино, Неслава прослова) у: Наше стварање, књ. 3–4, Лесковац 2012, стр. 214–217.

Сокобањски именослов, Зборник Народног музеја Ниш, бр. 21, Ниш 2012, стр. 137–144.

Микротопоними Белог Потока, Белопоточки зборник, бр. 1, Завичајни музеј Књажавац, Књажевац 2013, стр. 54–60.

Називи белопоточких фамилија, Белопоточки зборник, бр. 1, Завичајни музеј Књажавац, Књажевац 2013, стр. 51–53.

Видоје Цветановић: Речник заплањског говора (рецензија) у: Видоје Цветановић: Речник заплањског говора, Гаџин Хан 2013, стр. 9–10.

Отворена питања израде дијалекатских речника у: Путеви и домети дијалекатске лексикографије (Зборник), Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2013, стр. 25–29.

Лексика у Белићевим Дијалектима источне и јужне Србије, Годишњак за српски језик, год. XXVI, број 13, Ниш 2013, стр. 95–105.

Ситни алати, помагала и опрема (о речима за урутке), Бдење, бр. 39, Сврљиг 2014, стр. 165–167.

Нови речник старога говора, Рецензија *Речника тимочког говора* Љубише Рајковића Кожељца, Неготин 2014, стр. 651–653. (Са Слободаном Реметићем)

Из Рецензије у: Драгољуб Златковић: Речник пиротског говора, I–II, Други том, Београд 2014, стр. 573.

Призренско-тимочки дијалекатски речници (осврт), Етно-културолошки зборник, књ. XIX, Сврљиг 2015, стр. 139–140.

Подмициорски јеловник, Културно и језичко наслеђе Старе планине, књ. 2, Галаксијанис Ниш, Ниш 2015, стр. 1–152.

Онимизација сточарске лексике у: Пастирски именослов, Хемимонтана, Ниш 2015, стр. 9–19.

Називи и имена брава у околини Сврљига у: Пастирски именослов, Хемимонтана, Ниш 2015, стр. 20–28.

Одраз пастирских знања на именовање простора у: Пастирски именослов, Хемимонтана, Ниш 2015, стр. 125–131.

Дијалекатски речници у светлу Вуковог Српског рјечника у: Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014), Зборник реферата са научног скупа, САНУ, Научни скупови, књ. CLVI, Одељење језика и књижевности, књ. 27, Београд 2015, стр. 209–218.

Лексема реч *у поетици Бранка Миљковића* у: Бранко Миљковић – ново читање (Зборник радова са научног скупа), Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2015, стр. 297–302.

Неке лексичке појединости путописне прозе Глигорија Божовића у: Поетика Глигорија Божовића, Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток 2016, стр. 353–363.

Даљи путеви лексикографске обраде призренско-тимочких говора, Етно-културолошки зборник, књ. XX, Сврљиг 2016, стр. 135–147.

Драгољуб Златковић: Речник пиротског говора, I–II (приказ), Етно-културолошки зборник, књ. XX, Сврљиг 2016, стр. 154–157.

Именослови српских писаца са Косова и Метохије (рецензија) у: Голуб Јашовић, Емилија Рецић, Милена Рецић: Именослови српских писаца са Косова и Метохије, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2016, стр. 286–293.

Кафански именослов, Култура, бр. 151, Београд 2016, стр. 136–157. (Са Драгољубом Ђорђевићем)

Баница, Белопаланачки зборник, бр. 10–11, Бела Паланка 2016, стр. 215–226.

Из сточарске терминологије Белог Потока, Белопоточки зборник III–IV, Бели Поток – Књажевац 2016, стр. 64–69.

Антропографски речник југоисточне Србије, СДЗб LXIII, Београд 2016, стр. 1–276.

Значај лексиколошких проучавања говора југоисточне Србије, Исток, бр. 10, Књажевац 2016, стр. 149–153.

Опсцено и вулгарно као детерминација у: Опсцена лексика у српском језику (Зборник радова са истоименог научног скупа), Прир. Јордана Марковић, Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2017, стр. 15–20.

Опсцено и вулгарно као насушно у говору и језику; у: Опсцена лексика у српском језику (Зборник радова са истоименог научног скупа), Прир. Јордана Марковић, Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2017, стр. 9–14.

Диференцијалност дијалекатских речника у: Милорад Ђорац педагог и научни радник (Зборник радова), Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, Косовска Митровица 2018, стр. 38–47.

Речевање о Рјечнику [одабрао и приредио Недељко Богдановић] у: Вуковим трагом на Косову и Метохији, Филозофски факултет Универзитета у Приштини – Градска библиотека „Вук Караџић“, Косовска Митровица 2019, стр. 1–4.

Српска дијалекатска лексикографија у: Вуковим трагом на Косову и Метохији, Филозофски факултет Универзитета у Приштини – Градска библиотека „Вук Караџић“, Косовска Митровица 2019, стр. 5–16.

Језик и имена у Матејевачким записима у: Поглед са Чегра, Ниш 2019, стр. 30–46.

Каменица у Речнику Властимира Јовановића у: Поглед са Чегра, Ниш 2019, стр. 102.

Доње Коњувце, Наше стварање, Година LXVI, бр. 1–2/2019, Лесковац, стр. 73–80.

Пастирска лексика југоисточне Србије у Оштекарпатском дијалектолошком атласу у: Живот посвећен трагању за етничким идентитетом – Зборник посвећен проф. др Михају Миљи Радану поводом 65. рођендана, Западни универзитет у Темишвару, Темшвар 2019, стр. 55–63.

Жена старопланинска у народу (записи народних мудрости и изрека), Исток, бр. 23, Књажевац 2019, стр. 189–192.

Језичке крхотине и дијалекатски речник, Наш језик, књ. L/2, Београд 2019, стр. 587–593.

Сламарица – тема завичајна, Бдење, бр. 65/66, Сврљиг 2020, стр. 193–199.

Записи о ракији, Исток, бр. 27, Књажевац 2020, стр. 202–210.

Пастирења Владете Кошутића (рецензија/поговор) у: Владета Р. Кошутић: Пастирења, Балканија, Нови Сад 2020.

Пастирска лексика југоисточне Србије, Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Нишу, Ниш 2020. (приређивач)

Од приређивача у: Пастирска лексика југоисточне Србије, Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Нишу, Ниш 2020, стр. 7–18.

Пастирска лексика југоисточне Србије – резиме у: Пастирска лексика југоисточне Србије, Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Нишу, Ниш 2020, стр. 159–164.

Упитник за прикупљање сточарске лексике, у: Пастирска лексика југоисточне Србије, Огранак САНУ у Нишу, 2020, стр. 187–216.

Речник Алексиначког Поморавља, Центар за културу и уметност Алексинац, Алексинац 2022.

Слике завичајне (Савињало, Жешка душа, Узимало, Мошка), Бдење, бр. 68, Сврљиг, стр. 193–204.

Добрич V – Добрич у говору (Поглавља и делови Н. Б.: О говору Добрича (стр. 15–35). (Са Бошком Прокићем), Ниш 2021.

Лужница се у језик улива у: Драган Лилић између лингвистике и стилистике, Зборник радова (ур. Голуб Јашовић), Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, Косовска Митровица 2021, стр. 9–20.

Недељко Богдановић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
nedb@ni.ac.rs

(Примљено: 5. септембра 2023;
Прихваћено: 26. септембра 2023)

УДК: 811.163.41'282.3(497.16)
Изворни научни рад

Драгољуб Петровић, Ивана Ћелић, Јелена Капустина

РЕЧНИК КУЧА: ДОПУНЕ

Ове допуне треба разумети једино као покушај првог аутора *Речника Куча*[1] да још једном „прође“ по траговима свога најстаријег језичког искуства и да „провери“ је ли му промакло понешто од онога што му се у свести нашло из онога времена кад је то своје искуство почињао утемељивати. Тај је аутор из Куча отишао пре скоро осам деценија, последњи пут тамо дуже боравио пре четрдесетак година (то је било време кад је, по налогу Одбора за ономастику САНУ, сабирао средњоморачку ономастичку грађу), касније тамо стизао тек на покоји дан, али и то ретко, а у последњих десетак година – ни тако.

Као резултат те „потраге“ овде се нашло нешто више од 2000 нових одредница, али то свакако не треба означавати као неки озбиљнији резултат будући да истраживањима нису обухваћене многе зоне кучкога простора (из севернијег појаса више је грађе сабрано само у Кржањи и у средишњем Брскуту — који иначе припада Братоножићима). Те је појединости важно нагласити због чињенице да су тако сужене могућности за увид у, евентуалну, унутрашњу диференцијацију кучкога појаса, пре свега када је реч о укрштањима неких особености на линији додира са говором зетске равнице, али и о неким лексичким појединостима којима се границе предвајања засад не могу ни наслутити. Неке су појединости међу њима посебно изразите: *крѿола ~ крумѿијер*, *чобан(сѿво) ~ пасѿир(сѿво)*, *Васкрс ~ Велигдан*, *ономаᵉдне ~ ондан*. Први контраст неспорно је потврђен у Брскуту, а протеже се и на неке делове кучкога Поврђја, али за оне друге мора се рећи да, засад, остају сасвим нејасни; према „лексичком искуству“ првог потписника овог рукописа, једини је облик другога пара *чобанин*, *чобансѿво*, а Ст. Дучић бележи једино *пасѿир*, *пасѿирсѿво*. Показује се, међутим, да се на Дучићеве записе понекад мора гледати обазривије будући да се он, за разлику од Марка Миљанова, представља и као књижевник (аутор је романа о Или-Кучу) мада се и на њега, чак више него и на Марка Миљанова, мора односити она реч Рад. Бошковића да је њихов језик „у малој мери“ — књижевни језик. Кад се о томе говори, треба имати на уму чињеницу да М. М. има једини циљ

[1] Драгољуб Петровић, Ивана Ћелић, Јелена Капустина, *Речник Куча*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (САНУ : Институт за српски језик), Књ. LX, 2013, 1–461.

да о Кучима саопшти податак док Ст. Д. „гледа даље“ и хоће да искорачи из кучке традиције и племенског памћења према неким ширим српским духовним просторима не схватајући да се то не може постићи ситним изменама у сопственом језичком изразу. У том смислу најизразитија је појава „враћање“ [х] у кучки гласовни инвентар, при чему он то чини и у оним случајевима у којима је место њега неспорно стабилизовано [в]: *сухо*, *сухо̄та*, *сухо̄тица*), а томе треба додати и сасвим слободно Дучићево „укрштање“ дијалекатских ликова са „књижевнима“ (инф. *-тӣ* / *-тӣ*, рд. придев *-ао* / *-а*, а бележи чак и „македонске“ и „бугарске“ чланске морфеме (стављам те језике овде под наводнике јер није извесно где их је он могао „чути“ и по чијим казивањима забележити).

Приређивачи Дучићевог шестокњижја не указују на тај аспект његовог језика и то ће неспорно знатно отежати и утврђивање кучкога лексичког инвентара и бојати се да неће нимало олакшати монографски опис говора Куча у целини, посебно због тога што су изгубљена два изузетно важна Дучићева списа посвећена расветљавању проблема који се управо пред нама налазе: *Кучи — грађа за рјечник* и *Кучи у Црној Гори*.[2]

Уз бележење нове лексике, понекад су исправљане и ситније омашке, а од крупнијих пропуста бележимо једино лексички низ *оновечери*, *ономадне*, *ономлани*. За њих је било записано да означавају временске одсечке од ‘пре *тӣтри* »вечери / дана / године«’, а истина је да се ради о одсечцима од ‘пре *две* вечери / *два* дана / *две* године’, тј. да у Кучима нема прилошког низа **ӣрексиноћ*, **ӣрекјуче*, **ӣреклани* (тј. да су те речи у лексички инвентар првог аутора овога *Речника* „долутале“ после његовог одласка из Куча) и да су тамо обични низови /*ноћ'а^е^с ~ с'ино̄ј ~ он'овечери*/, /*да^е^н'а^е^с ~ јуч'е̄ ~ оном'а^е^дне*/, /*ов'е̄ годинē ~ л'а̄нӣ : ла̄н'ӣ ~ он'омла̄нӣ*/ (означавање „следећег“ временског одсечка доноси „речца-префикс *тӣа-*“: *тӣ'аон'овечери*, *тӣ'аоном'а^е^дне*, *тӣ'аон'омла̄нӣ*). На ове појединости упозорили су М. Пижурица из ровачке и Р. Стијовић из васојевићке перспективе и упутили на то да се овде ради о јединственом ареалу појаве, а докле ће он досегнути — не може се предвиђати. Та је појава посебно занимљива по томе што се, према неким нашим увидима, у српском јавном дискурсу прилог *ономад*[*не*] најчешће среће у широко неодређеном значењу ‘некад’, при чему то може значити и ‘пре неколико дана’, али и ‘пре 20 или 50 година’. Извесно је, дакле, да тај

[2] Уп. Јелена Башановић-Чечовић: Стеван Дучић, *Сабрана дјела*, Књига 5, Подгорица, 2019, 31 (те је рукописе 1912. године Дучић предао Српској краљевској академији и они су у међувремену нестали).

прилог, због своје значењске неодређености, не може припадати регистру средстава српског стандардног језика.

Речи уз које су бележене допуне или уношене какве измене означаване су звездицом [*], при чему ситније исправке нису посебно чињене, а само у изузетним приликама „преуређивана је“ одредница у целини (уп. *л’ʼӯш̄*, *раб'оша*).

Треба у вези с овим посебно нагласити и једну мање очекивану појединост: за многе од ових речи могло би се рећи да припадају „кучкој језичкој археологији“ и то се дало приметити, између осталога, и по томе што су оне већ биле „архаичне“ као записи Марка Миљанова или Стевана Дучића, али је занимљиво да су, већ двадесетак година после колонизације кучки саплеменици из Војводине дочекивани са смешком ако су изговорили неку реч која се у завичају померила према периферији језичког искуства или чак била „заборављена“. Ове су допуне изнеле на површину и једну прозодијску појаву која раније јесте поменута, али чији значај и даље остаје сасвим нејасан: морфеме за творбу глаголских именица /ање/ /ење/ појављују се у слободној варијацији са кратким и дугим почетним вокалом: *зайал’ʼ ēње* плӯћ'āᵉн; *им'āње* нап'уштио; прод'ā нешто од *им'āња*; 'имāм *нарећ'ēње*; *нарећ'ēње* д'ошло од влāд'ē црног'орскē; некакво *освјеш̄л’ʼ ēње*; им'али сӯ у њ'ега *ӣовјер'ēње*; *ӣојач'āње*; *ӣомилов'āње*; добров'ол’аᵉчкō *увјер'ēње*; каᵉд је *уједињ'ēње* бӣл'о; према: тӣ си у Ск'аᵉдаᵉр б'ио сл'абōга *држ'ања*; а шт'о саᵉм ја б'ио сл'абōга *држ'ања*; тō је бӣл'о в'еликō *им'ање*; 'они сӯ дāл'и некаᵉкво *обавјеш̄т'ење*; деветн'āᵉстē г'одинē је бӣл'о *уједињ'ење*, некакво *здружев'ање*; уч'ило сē *ӣосш̄'ање* св'ијета.

Уосталом, и на овај *Речник* уопште и на његове овдашње допуне може се гледати само као на шири предложак за даље истраживање кучке лексике. Рекли смо, наиме, да правци унутрашње диференцијације у говору Куча овде нису ни назначени (поменуте су тек неке изолексе чији је распоред остао непознат), али је много већи проблем остао у томе што су неповратно пропуштене прилике да се темељито истраже сви посебни лексичко-семантички системи: у приликама кад нестаје село — нестају и информатори који би о тим системима могли сведочити.

Увид у литературу о Кучима за ову прилику није ширен и тек се узгред помињу неке ономастичке појединости према наводима из румунских извора, а чешће само Дучићеви лексички записи према новом издању његових *Сабраних дела* (у шест књига, 2019), при чему треба рећи да је и то чињено ретко с обзиром на већ изложена ограничења које је Дучићев језички израз наметнуо.

13. Стеван Дучић, *Живот и обичаји племена Куча*. Подгорица [*Сабрана дјела* : Књига 4], 2019.
14. Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*. Bucureşti, 1983.
15. N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic romînesc*. Bucureşti, 1963.
16. Драгољуб Петровић – Јелена Капустина, *Из средњоморачке ономастике*. — Ономатолошки прилози (САНУ : Одељење језика и књижевности : Одбор за ономастику), Београд, књ. XXVI, 2019, 47–208.

*

За ове допуне имали смо само два информатора, једнога за стару „кучку језичку археологију“ (Илија Петровић), а другога за актуелне кучке језичке прилике (Предраг Сл. Петровић), при чему смо овоме другом захвални и за многе речи које се овде доносе, али и за прецизирање значења неких које смо накнадно „преуредили“.

Помињемо њихова имена са жаљењем што се раније нисмо постарали да обезбедимо макар покоји тонски запис из било ког дела Куча, а разлог је за то врло једноставан: први аутор овог речника (с обзиром на своју крштеницу) није могао ни помишљати на то да ће допунама икад приступити, а кад се то ипак догодило — прилике за оне „допунске послове“ нису се више ни могле тражити.

И тако смо се нашли на ономе — на чему смо.

Леушићи / Лучића брдо, јул 2023.

А

агрезд м ‘слабо, неквалитетно грожђе’; в. *беванда* [13: 106].

ад'ӯтскӣ -ā -ō ‘који се тиче адута’. — Јā саᵉм им'ā само дв'ије с'итнē ад'ӯцкē

алав'ија ж ‘судбина’. — Добр'е је и прет'екла каквē је алав'ијē бӣл'а.

али св. **1.** ‘али’, в. *зацибрит*, *наобдаᵉн*, *нашега*, *шарнут*; **2.** ‘или’, в. *подражит*, *поткучеват*, *прекрајат*, *смечит се*.

'антика ж ‘нешто лепо, чему се човек може обрадовати, лепота’. — От'аᵉц је знāв'ā да р'ече за н'еку л'ијепу стварч'ицу да је »'антика«, а м'āјка, каᵉ[д]-су ост'арāли и огрдњ'али, да је 'он — њ'ēна 'антика; в. *грдо*.

ар'амбаша м **а.** ‘харамбаша’; **б.** ‘»предводник групе« (обично дечје)’. — Поглēдн'и тӣ тогā ар'амбашу и в'ићи што чин'ӣ ж ђец'ōм; ‖ **ар'амбашовāт** -'ујем несв ‘понашати се као харамбаша’. — Ст'ани тӣ на реп'ић томē ар'амбаши и в'ићи како 'он тō ар'амбашује — да не прегн'ā; ‖ **арамбашл'аᵉк** м ‘харамбашовање’. — П'онекаᵉд сē тāᵉн арамбашл'аᵉк завршāв'ā дерњ'авōм и отӯч'енијема кол’'енима.

арг'ат* м; **арг'атоват** -ујем несв ‘радити као надничар, аргат’. — Арг'атовāли су валā и нијесӯ штēђ'ели жив'от. — Такви радници обично се зову „надничари“ или „аргати“, а њихов рад „аргатовање“ [13: 119]; ‖ **аргатл'аᵉк** м ‘послови који изискују тешке физичке напоре’. — В'аᵉс му је в'ијек у м'уку и аргатл'аᵉк прош'āᵉ; ‖ **арг'атскӣ** -ā -ō ‘који се односи на аргата, аргатовање’. — Пр'ӣчајӯ да ће му л'аᵉкчē б'ит арг'ацкē раб'оте ако зав'р̄шӣ тāᵉ њ'ин т'ечāј и на'учӣ сл'ова; ‖ **арг'атски** прил ♦. — Рāд'или сӯ арг'ацки, за 'оку ж'ита, теке да жив'от од'ржē; ‖ **арг'атовāње** с гл. им. в. *аргатовати*.

'арчӣт -ӣм несв ‘трошити’; в. *зашой*.

Б

б'абине*, **б'абињāци** -ākāᵉ м мн ‘изненадна промена времена, олујина’. — Нал'етē б'абињāци док тр'епнēш, а н'ађе вел'ē и б'абини ј'арчеви.

б'авӣт се -ӣм се несв ♦. — Н'екӯ вр̄ст'у не тр'ебā пӣт'ат ко'ијема се раб'отāма б'авӣ: н'е би умј'ели одговōр'ит.

бадиј'āвнӣ -ā -ō ‘узалудан’. — Овӣ се н'ōвӣ гл'авāри н'ајбол’е разум'ијӯ у бадиј'āвнē раб'оте.

бала²*; **б'алавчāд** зб; в. *балавче*; ‖ **балаф'ӯрда** ж ‘балавче, жутокљунац’. — Они ск'упӣли бул’уч'ић тē балафӯрдē пā и[х] јед'а^{е}н 'учӣ да б'ӯкајӯ кā и онӣ др'угӣ на тē њ'ине куфер'ēнције; ‖ **балаф'ӯрдија** ж ‘група балавчади, балавурдија’. — В'ӣкāше ђēд'о да тē овӣ н'ōвӣ гл'авāри о[д]-тē балаф'ӯрдијē да нач'ӣњајӯ л’'ӯђе кā што сӯ и сāм'и. — 'Иди тӣ, д'ијете, с тōм твој'ōм балаф'ӯрдијōм, мā тē в'аше пр'ӣче ост'ави н'еће уз 'улицу ка^{е}[д]-се от'у[д] в'рђēш.

балаг'от м ‘трава којом су рибе омамљиване и ловљене’. — Још већи успјех се постизао „динамидом“, а не мање тако званим балаготом, а то је род траве, који је рибе тровао [13: 117].

балем'езина м аугм пеј. — Ок'упӣле се онē балем'езине г'оре на Ћ'афу, пā б'ӯкајӯ, не зн'ајӯ шт'о тē с'а^{е} собōм [*Bulemez*, *Bulmiaza* – 15: 221].

бал’'уша* ж (в.); **3.** ‘модрица (од ударца, уједа)’; в. *заклаӣ*, *ожеј*, *ӣечиӣ*, *шака^{е}чке*; **4.** погрд ‘нос, њушка’. – П'ази се, да те не кл'епӣм по бал’'уши; ‖ **бал’'ушица** дем. — Свēж'и бал’'ушицу за тā^{е}н јасен'ић и 'иди в'ићи што зов'ē ђēд'о.

банда*; **б'анда^{е}чкē** прил ‘бочно, постранце’. — П'аде б'анда^{е}чкē и б'ӣ л'ијепо: да н'ије оскоч'ио, згр'увā би се и нагр̄д'ио на некӣ 'острӣ к'ами.

бōл’'а ж ‘бол (у разговору с дететом)’; ‖ **бол’'ет** -'ӣ несв ‘болети’. — С'а^{е}[д]-ће бāл’'а да иза^{е}гн'ā тӯ бōл’'у и њ'ēну ј'абуку н'ēће н'ишта да бол’'ӣ.

брат*; **бр'атāш** м ‘»велики« брат, братац’. — Чӯв'али смо се мӣ од њег'овōга бр'атāша: им'ā је тēшк'у р'ӯку; ‖ **брāт'о** м хип ‘бато’. — Оће и 'она да ид'ē з брāт'ом н'а Убли; ‖ **бāт'о** м хип ‘брат’. — Ōјд'е и 'он з бāт'ōм у чоб'āнсво; ‖ **б'атица** м дем. — Св'е јōј м'ош чињ'ет, само јōј б'атицу не д'ӣрāј; ‖ **батуć'ан** м ‘брат’. — Је ли ти батуć'ан овије дā^{е}н'ā^{е} дōд'ио с К'ома?

б'аћко м хип ‘брат’. — Нем'ōте ми мој'ēга б'аћка задијев'ат; ‖ **бāћ'о** м ‘исто’. —М'ене ми је бāћ'о так'ō прӣчā и вел'ӣ да је тō гл'ејā кā с'а^{е}д јā т'ебе.

бах*, **б'а** м (в). — Ако га б'аом н'е застрашӣ.

бāч'ат* б'āчāм несв ‘бацати’. — Не б'āчā[ј] тō, чōче: ако ти не ва^{е}л’ā да^{е}н'а^{е}с, м'оже ти ф'алӣт ć'утра; ‖ **бачев'ат** -'ујем несв ‘исто’. — Ка^{е}[д]-сӯ п'очēли да бач'ујӯ у ј'аме, ч'оеку е п'укла п'огибија, а јам'āри да л’'ӯђе 'учē обр'азу; ***изр***. *бачевање брче* в. *сӣрцнуӣи* (13: 70); ‖ **б'ачӣт** -ӣм св **1.** ‘бацити’. — Н'у ми б'ачи тā^{е}н кор'āћ ако ти гā тēшк'о дон'ијет; ***изр***. *~ грану* ‘направити малу препреку’, в. *грана*; *~ ӣод гомилу* ‘каменовати’, в. *гомила*; *~ очи* ‘(п) осмотрити, погледнути’. — Б'ачи 'очи на тӯ ђеч'ину, да не ур'ēдē н'ешто бешчеса л'а^{е}ко м'ожеш.

баштина* ж ‘њива, ораница’. — Сва родна земља скупа и дјелимице зове се „баштина“. Баштине близу куће зову се „зграде“ и „поткућнице“. Дубоке рупе зову се „гропа“, „рупа“, „долине“ и „долови“. Стрме и подзи-

дане земље зову се „прије“ и „позиде“ или „подзиде“. Равни квадратни комати зову се „ступови“. Земље се по боји зову „црвеница“, „црна земја“ или „бу’авица“, „смоница“, „пјескуша“, „кремењача“ итд. (13: 90).

бāᵉжђ'еш* м/ж (в.). — Не м'ош туд'ије пр'ōј од бāᵉжђ'еши; ‖ **бāᵉзд'алина** м/ж ‘мало дете које се »унередило«’. — 'Ӯ, што је учињ'ела овā б'абина бāᵉзд'алина.

бāᵉнг'ат б'āᵉнгāм несв ‘ићи с напором, старачки’. — Б'āᵉнгāм још кōӣ д'āᵉн док и т'ō не забор'авӣм.

беванда* ж ‘лоше вино’. — Косорско, убаљско, лештанско, кућско и рашћанско вино је најлошије и у Кучима га зову „беванда“, а слабо грожђе зову „агрезд“ или „зеленак“ [13: 106].

безб'оштина ж ‘безбожност’. — Угн'али сӯ овӣ ц'р̄нӣ нāр'од у безб'оштину и с'аᵉд м'огӯ ш њ'ӣм да мл'āтē како и[м] се св'идӣ.

безлијечаᵉн*; **б'езлијека** прил в. *ајван*, *лучиӣ се*, *суӣендоваӣ*.

белеђ'ија / беленђ'ија* ж ‘брус за оштрење косе’. — Овē беленђ'ије с'аᵉд нач'ӣњајӯ ј'ади и[х] зн'али к'ако, а пр'ађе сӯ трāж'или м'улину [2: 37].

биза* ж; **б'изица** ж дем. — Поглēдн'и тӣ на тē б'изице, да ти не нач'инē вишӯ шт'ету нō што м'ислӣш да могӯ.

бијед'а -е ж ‘беда’. — Ст'исли и[х] св'акӣ ј'ад и бијед'а и дāко се п'очнӯ от'имāт; ‖ **б'иједнӣк** м ‘бедник’. — Не гријеш'и се и не додāј'и б'иједнӣку ј'аде на м'уку; ‖ **б'иједница** ж ‘бедница’. — Не д'ōдӣ јōј н'ико и не зн'āм оће ли к'о им'ат да б'иједницу и укоп'ā; ‖ **б'иједно** прил ‘бедно’. — Жӣвј'ело се ј'адно и б'иједно и не зн'āм како смо претијец'али.

б'икота м / ж ‘својеглаво, тврдоглаво дете’. — Богме је 'она б'икота бӣл'а, ма је и ћ'отēкāᵉн пок'упӣла да јōј не ф'алӣ; ‖ **б'икоша** ж ‘исто’. — Н'у ми з'овни тӯ б'икошу — да ми дон'есē онӣ прут'ић; ‖ **б'икошица** ж дем. — Поглед'ӯј тӣ овӯ б'икошицу: св'а је прӣл'ика да би иж њ'ē м'огла да порāст'е в'ел’ā поган'ул’а.

бирић'етно прил ‘родно, плодоносно’. — Нека ур'ēдӣ Г'оспōд да ви св'е б'иднē ср'етњо и бирић'етно.

бириц'и п'огāн *изр*. в. *биринци*. — Таᵉкв'ē п'аᵉćē бириц'и п'огāни овуд'ије н'ије з'емју чēп'ало.

бјел'овина*; **бј'ел** м; ‖ **бјел'ов** -а -о ‘који се односи на бјел’; ‖ **бјелов'āк** -āк'а м ‘бјелово дрво, грана’.

благонāр'аваᵉн -вна -о ‘пријатан, благе нарави, добродушан’; в. *кичел’ив*, *кичел’ивос[ӣ]*.

бл'ижњӣ -ā -ē ‘суседни’; в. *бијесаᵉн*; **близне***; ‖ **бл'изнāд** зб. — Онā тē ми бл'изнāд и на к'уђу скоч'ит, а н'е н'а кола; ‖ **близн'иче** -ета в. *близне*. — Креп'а ми онō близн'иче м'аᵉњē, а м'ис[л]ӣла саᵉм е ће се от'ēт; ‖ **близн'ичāд**

зб в. *близнад*. — 'Имā двое близн'ичāдӣ кā двије ј'абуке — да 'очи на њ'и одм'орӣш; ‖ **блиј'анкиња** ж ‘близнакиња’. — Вāс'а и Вāс'о бӣл'и сӯ блиј'ани, 'она је ш њ'ӣм бӣл'а блиј'анкиња.

б'ога^{е}ми / бога^{е}ти / б'огоми / б'оготи / богме прил ‘богами’за појачавање исказа.

бодањ* м (в.); **бодӣнк'ē** прил ‘усправно с главом надоле (скакати у воду)’. – Са^{е} стијен'ē су скāк'али бодӣнк'ē 'у вӣр; ‖ **б'ос[т]** бод'ēм несв ‘бости, убадати’. – Овӣ сӯ јунч'ићи п'очēли да се бод'ӯ; ‖ **б'оцкāт (се)** -āм (се) несв; ‖ **б'оцнӯт** -нēм (се). — Ж'ӣв н'ије ако н'екōга не б'оцнē.

бож'итњӣ -ā -ē ‘који се тиче Божића, који се односи на Божић’; в. *запашћаш*, *пос[ш]*.

бōз'а ж ‘слаба ракија, патока’. — Н'ије тō више рак'ија нō бōз'а, м'ож ју прос'ут али да ж'ена оп'ерē пр'ōзор.

б'ōк б'ока м ‘бочни део тела, слабине’. — Вел'ӣ ђēд'о да му је прӣч'ā ч'ēк како му је м'ета^{е}к к'аиш по б'оку прек'инуо; ‖ **б'окāс[т]** -ста -о ‘заобљен’; **б'окиле***.

бок'ола* ж; **бок'оличица** ж дем. — Гл'ејā са^{е}м да^{е}н'а^{е}с у пл’ацу: д'онио ч'ēк бок'оличицу, кā за к'ило рак'ијē, м'āћӣ обруч'ићи, мā је мл'ого ц'ијењāше, а ж'ā ми је што ју не кӯп'и.

б'ōр*; **бор'ӣћ** -ӣћ'а м дем. — Пут'ић ти је повр оније борӣћ'ā^{е} и др'угōга н'ēмā до катӯн'а.

б'ōс -'а -'о ‘необувен’. — Они сӯ св'и бӣл'и јунāц'и пā сӯ и бос'и ускāк'али у копр'иве.

бостан* м ‘врт, повртњак’; в. *забразд*.

боц'ӯн -ӯн'а м ‘боца, флаша’.

бр'абоња^{е}к*; **бр'абоњчић** м дем *брабоњак*. — Вӣк'ала је б'аба да поред овије н'ōвије гл'авāрā^{е} и бр'абоњчић м'оже да порāст'е у в'ел’ӯ б'алегу; ‖ **бр'абоњчāт (се) / брабоњ'ат (се)** -ā / -'ā се несв в. *брабоњчиш се*. — Са^{е}гн'ā[ј]те тē 'овце д'ол’е да се туд'ије не бр'абоњчајӯ. — Б'аба је вӣк'ала: ка^{е}[д] се 'овца брабоњч'ā прет пр'агом, она зов'ē м'ују м'етлу.

бр'āв* м; **брави** мн. — Колико било стоке зову се брави; овце се зову „брави овчи“, а козе „брави козји“ [13: 44].

брада*; **брад'ат** -а -о ‘који има браду’. — До ј'учēн – ђ'еца, а с’а^{е}д брк'ато и брад'ато; ‖ **брад'ица** ж дем. — В'ићи како му се трēс'е брад'ица: с'а^{е}[д]-ће б'ит пл'ача; ‖ **брадур'ина** ж аугм. — Урēд'и тӯ брадур'ину и скрāт'и ју: н'ēј б'ит вл'адика; ‖ **брāд'оња** м ‘који има велику браду’. — Нāђ'о се с онијем брāд'оњом Сӣм'овијем у пл’ацу и 'удāвӣ ме пр'ӣчōм о ов'ијема гл'авāрима: там'ан да потв'р̄дӣ да та^{е}ква'ије н'ēмā кудије се пр̄д'ӣ; ‖ **брāд'оњица** м дем. — Ч'у ли оногā брāд'оњицу: он ће б'р̄зо да ст'ашē за тӯ њ'ину п'āртију.

брадавица* ж; **брад'авичāв** -а -о ‘на коме се налазе брадавице’. — Ј'абуке сӯ ми ов'ӯ-годину некако св'е брад'авичāве, не зн'āм о[д]-чеса и[м] је тō д'ошло: л'ијепе, а г'р̄дно в'иђет; ‖ **брад'авичāс**[т] -ста -о ‘исто’; ‖ **брад'авичица** ж дем. — 'Избӣ му, велӣ, брад'авичица на н'емјесто и 'мучӣ га г'р̄дно.

брāњ'е* с **1.** ‘берба’. – Јесте л’ се спрēм'или за брāњ'е гр'ожђа?; **2.** ‘сеча’; в. *риједит̄*.

бранит*; **брањ'евиница** ж ‘мали забран’. — Н'ебо се 'отворӣ ка^е^д нал’'егосмо повр онē брањ'евиницē Пēр'овē.

брдо* с; **брдēл’'а^е^к** -л’к'а м ‘мало брдо, брдашце’. — Поч'инӯћемо ка^е^д ижл’'ежēмо нā нӣ брдēл’'а^е^к; ‖ **брдов'ит** -а -о ♦. — А је ли и т'амо ђе си т'ӣ брдов'ито кā ов'амо?

брегун'ица ж зоол ‘Spermofilus Citellus, текуница (?)’. — Тō је нешто м'āл’ō, живот'ињица некā, чӯј'ā са^е^м да се вел'ӣ брегун'ица.

брēч'ат -'ӣм несв ‘викати, галамити’; в. *вика*.

брз*; брзин'а / **брз'ина** -'ē ж. — Њ'ега сӯ на брзин'у и начӣњ'али пā је зат'ō и исп'ā т'акō сак'ат 'у глāву; ‖ **брз'ат** -'āм несв **а.** ‘журити’. — В'а^е^зда н'екуј брз'ā, а не м'ислӣ да би м'огā^е^н и да пат'инē; **б.** ‘поступати брзо, непромишљено’. — Не брз'ā[ј]те, ђ'ецо, да се п'отље не к'ајете; ‖ **брз'ӣнскӣ** -ā -ō ‘који се тиче брзине, који се односи на брзину’, обично у изр. *брз'ӣнскā* брз'ина ‘највећа брзина’. — Св'е се тō мōр'ало чињ'ет на брз'ӣнскӯ брз'ину е су се 'облāци д'игли повр Г'арчēвā^е^, а с'ијено сē мōр'ало са^е^ђен'ут; ‖ **брз'ӣнски** прил ‘највећом брзином’. — Овā м'оја ђ'еца св'е отē брз'ӣнски кā да тē и[м] се тē њ'ине с'игре н'екуј са^е^кр'ит.

бријег* м; **брегов'ит** -а -о ♦; в. *сӣучит̄*.

бријес[т]*; **брест'ић** м дем. — Б'ио је т'ӯн и једа^е^н брест'ић, мā не зн'āм ко гā м'а^е^кā^е^; ‖ **брест'ов** -а -о ‘који је од бреста’; ‖ **брест'овача** ж ‘брестова грана’; ‖ **брест'овина** ж ‘брестово дрво’.

брунцел* м ‘трут’. — У „пчели“ се разликују три рода „муха“: „брунцели“, тј. трутови, „матице“ и „раднице“ [13: 88].

бун'āр / буњ'āр -āр'а м ‘гомила, хрпа’. – Фрумет'ӣн одв'āјēш на бунāр'е, онē л'епчē на јед'а^е^н, а шог'ане на др'угӣ бун'āр (Кс). – Тад се отворе врсте бунара... између редова лоза, које остају као у ендеку [2: 49 56]; ‖ **бунар'ић / буњар'ић** м дем. – Уз сваки струк [фрументина] који се остави уздиже мали »бунарић« земље [2: 49]; ‖ **бунāр'ит / буњāр'ит** -'āрӣм несв **а.** ‘правити гомиле, гомилати’: **б.** ‘трпати, убацивати’. – Ја не чиним се вјешта, бунарим торбак ка да је без дна [4: 85].

буша*; **б'ушица** ж дем. — Ост'адоше ми двије б'ушице, а ни њ'и не зн'āм оћу ли изӣм'ит.

бушт'евӣ -ā -ō ‘који је од буштевине’; ~*л'ӣс*; в. *рањевина*; ‖ **бушт'евина** ж **а.** бот ‘растиње Buxus’; **б.** ‘Quercus frainetto Tenore’ (Кс). — Бушт'евина је код н'ас ов'ō што се зов'ē д'ӯб, а 'имā ј'ош цер'овина и за б'а^{е}дњāк се сијеч'е бјел'овина.

В

вāл’'ат* в'āл’āм несв **1.** ‘набијати, млатити (вуну, да би се добило сукно)’; в. *вал’'аница*; **2.** ‘котрљати’. – Онē ш'ул’еве в'āл’ајӯ нан'иже и та'мо тē и[х] ш'егāт; *изр*. к'уђа му га в'āл’ā ‘и преци су му се по добру помињали’; ‖ **вал’'игōвно** с в. *зунзар*, *говновал’*.

вал’'ат се -'ā се ***изр*** вал’'ā се / не вал’'ā се ‘веровање да неке поступке (не) треба избегавати’. — Ка^{е}д ок'инēш ком'āт, онӯ стр'āну л’'еба ђе си ок'инуо обр̄н'и к с'ебе, не ваљ’'ā се о-с'ебе.

Васкрс*; **Вāск'ршњӣ** -ā -ē ‘који се односи на Васкрс’. — 'Умрије на Вāск'ршњӣ понеђ'ел’нӣк: и л'ијепо се осмј'енӯла — кā да сӯ јōј 'а^{е}нђели д'ӯшу приф'атӣли.

ва^{е}зда*; **ва^{е}зд'а^{е}шњӣ** -ā -ē ‘који је увек трајао, вечит’. — Онā је б'аба њег'ова ва^{е}зд'а^{е}шњā: м'ене ми се чињ'ӣ да је он'аквā бӣл'а и пр'ије педесег'одӣнā^{е}.

вег'арчӣт се*; **вег'арчина** м/ж ‘ленштина’. — Кāж'и тијема вег'арчинāма да т'амо ђе бадиј'āвајӯ потр'āжē и ваг'ан е и[м] се овӣ ов'амо н'ађе са^{е}кр'ио; ‖ **вег'арчēње** с гл. им. — Мōр'атē да забор'авē тō св'оје вег'арчēње ако м'islē да код м'ене д'ōдē на ваг'ан.

вегнут*; **вез***; **в'еза** ж **а.** ‘средство за везивање’. — Н'ађи ми некӯ в'езу да св'ēжēм овō т'еле; **б.** ‘што је везано, везаност’. — 'Остаде ми к'оњ у в'езу надно лив'адē; ‖ **в'езица** ж дем. — Ко ми м'а^{е}че онӯ в'езицу 'одовлē, нēмāм ч'ӣм да в'ēжēм овō т'еле; ‖ **вēз'ат** в'ēжēм (не)св; ***изр***. *везана вода* ‘отежано мокрење због оболеле простате’.

в'еда^{е}р*; **ведр'ит се** -'ӣ се несв ‘разведравати се’. — П'очēло је пом'ало да се ведр'ӣ, мā не вел'ӣ да ће не б'р̄зо згр'ијāт.

вид*; **вид** м ‘видело, светлост, што се може видети’; в. *мрачница*; обично у сталном споју *очни* ~; ‖ **видок** -а -о ‘отворен, видљив’. – Подиже се Петровићу Божо / Па излеже на мјесто видоко. – Изведоше на Болек топове / на видоко Медунскоме граду [5: 508 539]; ‖ **видоко** прил ‘отворено, не скривајући се’. – Нећемо и ударит кривући, / Но видоко у бијело подне [5: 500]; ‖ **вӣђ'ат** в'ӣђāм несв ‘гледати, сретати’. – Вӣђ'асте ли кōг'а од њ'ēније у пл’'ацу?; ‖ **в'иђет** в'иђу (не)св ‘видети, просунчати’. – Изн'еси тō да га с'унце

в'идӣ; ‖ **в'иђен** -а -о ‘угледан, поштован’. – Нēш'о је б'ио б'истаᵉр и в'иђен ч'оек. – Одрēд'или сӯ једн'ōга, кā м'ало виђен'ијēга и једн'ōга ис Куп'усāᵉцāᵉ; ‖ **в'иђēње** / **виђ'ēње** с ‘сусрет’. — От'ишли сӯ на в'иђēње, нијес'ӯ се вӣђ'али петн'āᵉз г'одӣнāᵉ; в. *обрадāтӣ*; ‖ **в'иђело** с ‘светло, светлост’. – Прим'аᵉкни ми тō в'иђело да нешто потр'āжӣм ов'ōђен.

в'ијāт* -ēм **1.** несв ‘одвајати на ветру нечистоћу из зрневља (пшенице, пасуља), вејати’. — Ч'ēк се м'оже р'адовāт вј'етру каᵉд в'ије пчен'ицу; **2.** ‘засипати густим снежним пахуљицама, снежити’. — В'ије сн'ијег кā што н'ајбол’е ум'ије и вел'ӣ да се ј'ош н'ēће умор'ит; ‖ **вај'авица** ж ‘падање снега праћено ветром’. — Ужд'ила вај'авица и не зн'āш је ли ж'ешћā 'од неба али о-земл’'ē.

в'ика* ж **а.** ‘најава наиласка непријатеља, позив у помоћ’; **б.** ‘повици, узвици’. — А не брēч'и, ч'ōче, нем'ō да ми ђ'еца стр'ецајӯ о-твој'ē в'икē.

вирāн'ија ж ‘хладна просторија’; в. *л’ушчица*.

власига* ж бот. ‘коровска биљка’; в. *врāт 3* [13: 98].

вј'ештица*; **вј'ештичина** ж пеј. — Бј'еж о[д] тē вј'ештичинē, в'аᵉсӣ је в'ијек нешто гāт'ала, упрēд'ала и о ј'аду рāд'ила.

вјетаᵉр*; **вјетрӯшт'ина** ж пеј ‘јак ветар’. — 'Ударӣ овā вјетрӯшт'ина и не д'ā 'ока отвор'ит.

врат* м; **3. врат** м ‘нека коровска биљка’.— Сва ситна жита се плијеве редовно с пролећа и искубају се разне травуљине, као: „врат“, „власига“, „граор“, „кункор“ и друго (13: 98).

врат'ило м ‘део разбоја’. — Вратилом се опасала, а на уривак стапала [2: 314]; в. *стāй*, *штакља*.

врāтл'о ‘усек на превоју, пресло’. — М'ало прије сӯ бӣл'е по л'ијевōј б'āнди од врāтл'а.

вр'ет[1] вр'ӣ несв ‘кувати, кључати на ватри’. — Прип'ази на варен'ику, поч'ēће б'р̄зо да вр'ӣ; ‖ **вр'ио** вр'ела -о ‘загрејан до близу тачке кључања’. — Вр'ио је, ч'ōче: в'идио си да је с'аᵉ[д] ск'инӯт с кл’'ӯча, прич'екни да се л'аднē; ‖ **врев'ен** -а -о ‘(с)куван’. — Св'а је варен'ика врев'ена и разлив'ена да се л'āдӣ; ‖ **врелин'а** -'ē ж ‘жега’. — Овā врелин'а 'удāвӣ, а од њē нēмāш к'ај да ут'ечēш.

вр'ет[2] вр'ӣ несв ‘тећи, протицати’. — Низ 'улицу је вр'ио пр'āвӣ пот'ок, кам'ēње вāл’'ā и по б'аштӣнāᵉ и л'ивāдāᵉ га избачев'ā.

в'р̄л’*; **в'рл’нӯт** -'нēм св ‘погледати разроко, показати знаке разрокости’. — Лијеч'или сӯ му тō, попр'авӣли д'оста, мā п'онекаᵉд ј'опēт пом'ало в'рл’нē.

врт'игӯз м **а.** ‘мушкарац с изразитијим феминоидним манирима’. — Изм'а^{е}кни се од оногā врт'игӯза и нем'ō му мј'ерӣт ч'ōјсво; **б.** ‘превртљивац’. — Гл'едā[ј] да ми се не сӯп'онӣш с онијема врт'игӯзима њег'овијема.

вруђ*; **вруђӣнштʼина** ж ‘жега’. — Од овē вруђӣнштʼинē не м'ож ни да^{е}н'ут ни се од њ'ē са^{е}кр'ит.

в'р[х] в'р̊а м ‘врх’. — 'Ишчеперӣ се у сам'ӣ в'р ор'аа, трēсл'а са^{е}м се док се н'ије сп'уштио, а т'ā^{е}мā са^{е}м га изм'ерāла — да тō више не чин'ӣ; ‖ **врӣш'а^{е}к** врӣшк'а м ‘врх ластара, младике’. — Ок'ини тā^{е}н врӣш'а^{е}к, да не рāст'е в'ише. — Лозе око баштина пуштају се више на род од виноградскијех лоза, јер се оставе по три-четири прута на род, само им се „вршак“ откине [13: 104]; ‖ **вршч'ић** м ‘брежуљак’. — Поч'инӯћемо ка^{е}д ижл’'ежēмо нā нӣ вршч'ић г'оре.

в'ӯк* м; **вуч'ина** м **1.** аугм. — Испред њег'овē п'ушкē м'ало сē којā вуч'ина н'ије заст'авӣла; **2.** ‘вучја кожа’ [2: 65]. – Џогановић ми каже како је то дијете синој испред ноћи убило вука, а мало затијем и два Турчина, који су кјели да му отму вучину [3: 90]; ‖ **вӯч'ӣ** -ā -ē ‘вучји’, обично у ***изр***. вӯч'ӣ тр'āг, вӯч'ā ч'апра или у тпн. Вӯч'ӣ / Вӯч'ӣн пот'ок.

вуна*; **вунат** -а -о ‘који има бујну вуну’; в. *жујан* [13: 48].

в'уц! узв ‘вуци се!, бежи!’. — В'уц-отолē, не м'огу те сл'ушāт.

Г

Габел’че*; **Гāб'ел’чāд** зб. — Нап'адоше га Гāбел’чāд да и[м] д'ā д'инāр, а 'он св'акоēме по д'есēт.

гāз'ија* м ‘висок, снажан човек, људина’. – Р'екā^{е} би ч'оек ка^{е}д га в'идӣ – гāз'ија, а он'амо – тр'ања.

гал’а*, ‖ **гал’'анчāд** зб. — Он пр'одаде св'у онӯ гал’'анчāд, а ж'ā ми је што ми бāр једн'о не 'оставӣ; ‖ **галичад** зб в. *галиче*.

гар* м; **гаруша** ж ‘овца, »по боји главе«’ [13: 48].

гареш м ‘орање’. — Орање се дијели на „гареш“, а то је прво орање, којим се рано с пролећа разбије тврда земља, „муђење“ и „сједба“, а то је трећи пут кад се сије сјеме (13: 94); ‖ **гāр'ит** г'āрӣм несв ‘орати плитко (обично стрњику)’.

гил'икоша ж в. *гиликача*. — Не зн'ā се кој ōјд'оше ни гиликāч'и ни гил'икоше, теке за њ'има 'остаде пӯст'иња.

глад*; **гладов'ат** -'ујем (не)св ‘не јести, немати шта јести’. — Док сӯ н'екӣ им'али л’'еба и да га бач'ујӯ, др'угӣ сӯ гладов'али бр'ојēћи з'ала^{е}гāје, а мл'огӣ ум'ирāли е нијесӯ им'али што ни да бр'ојē; ‖ **гладњ'ет** -н'ӣм несв

‘бити изложен глади, гладовању’. — Од'или сӯ да зар'āдē к'ору л’'еба, а ка^е[д] сӯ се в'ртāли, м'ис[л]ӣли сӯ отē ли ју им'ат кōм'е д'ат: гладњ'ели сӯ св'и, а претијец'али само р'ијеткӣ; ‖ **гл'āдно** прил. — Жӣвј'ело се гл'āдно и с'иротно, али сē гл'ејāло да се жив'от не пл'āħā обр'азом.

гл'ада^ек*; **гладун'ица** ж ‘женска особа која се стално лицка, дотерује’. — Поглēдн'и тӣ овē гладун'ице — да ти не ст'ркнӯ пр'ије нō се н'āдāш; в. *гладун*.

глибавче*; **гл'ибавчāд** зб ‘прљава дечурлија’. — Не об'рħи се на тӯ гл'ибавчāд, м'огӯ те испр'атӣт крш'има; ‖ **глиб'анчиħ** м ‘прљавко’. — Чӣ р'ече да је онӣ глиб'анчиħ што бј'еше с Ј'елицōм?

глӯв'о -'а м ‘наглув човек, глуваħ’. — Што 'оħāше онӣ глӯв'о Мӣтр'ов?

г'овōр м ♦; в . *сикнуш*; ‖ **говōрц'ија** м ‘вешт говорник’. — Драāг'о Дм'итров је за'исто б'ио говōрц'ија.

гол'ица* ж; **2.** ‘сиротиња’. — 'Удаде се у тӯ гол’'ицу, нō дāко ју Б'ōг погл’'ēднē; **3.** ‘сорта пшенице’, в. *рогосија* (13: 97); ‖ **голоп'изда** ж ‘лако, изазовно обучена жена’.

голотрōб'ат -'рōбāм несв ‘ићи разголићен, голог трбуха’; в. *увуковаш*, *ошучаш*; ‖ **голот'рпчāд** зб према *голошрче* (: *голошрб*); ‖ **голоск'очāд** зб према *голоскоче* (: *голоскок*).

гор'ужда* ж; **горуждогл'ав** -а -о ‘чија глава личи на горужду’. — Трāж'ио тē нешто онӣ горуждогл'авӣ з'ет Стōј'ӣн; ‖ **горуждогл'ава^ец** -вца м ‘»горуждоглав« човек’. — Ђе се нāħ'е с онијем горуждогл'авцем?

град²* м; **градијер'ат** -'ијерāм несв ‘мерити концентрацију алкохола у ракији’. — Т'урē онē гр'āди у рак'ију, да в'идē колико је јāк'а, град'ијерā се рак'ија.

гракт'ат гр'акħē[м] несв ‘оглашавати се грактањем, као врана’. — Гр'акħē вр'ана, а гāħ'ā би ју да ју в'идӣм.

грана*, ***изр***. *б'ачӣт гр'āну* ‘поставити малу препреку’. — Б'ачи гр'āну нā-нӣ за^ед'ић, да 'овце не преск'очē. — 'Ај тӣ д'ома, а т'амо ђе би т'ӣ пом'огā^е [у боју с Турцима] јā ћу б'ачӣт гр'āну.

грдњ'ат -'āм несв ‘постајати грдан, ружан (обично са старењем), ружнети’. — Ч'оек в'идӣ како др'угӣ грдњ'ајӯ, а о[д]-св'ōга се грд'ила не одв'āјē (пā м'оже и да ħ'ōрнē и да га не в'идӣ); **грд'ул’а*** ж; ‖ **грдул’'ан** м ‘»ружњикав« дечачиħ (обично у тепању бабе или деде)’. — Д'ођи ов'амо да б'аба м'ићӣ њ'ēнōга грдул’'ана; ‖ **грдул’'анче** -ета м; ‖ **грдул’'анчиħ** м дем.; ‖ **грдул’'анчица** ж дем; ‖ **грд'ул’ица** ж дем ‘»ружњикаво« женско чељаде’. — За ч'истӯ д'ӯшӯ тē грд'ул’ицē р'ече б'аба да би о'дмā дāл'а некē л’епот'ице; ‖ **грдул’'анчāд** зб. — Нем'ōте ми мл'ого гр'ајāт на тӯ б'абину грдул’'анчāд е ћу ви кāз'ат раб'оту.

гр'ебēн -ена м геогр ‘тешко проходан камењар на коме се додирују две стрмине, каменит превој’. — Спр̄ц'ā сē с оногā гр'ебена и нагр̄д'ио се за в'а^{е}сӣ в'ијек; ‖ **гребен'иħ** м дем. — С'а^{е}[д] сӯ ти 'овце пр'ошле повр гребен'иħа д'ōњēга; ‖ **гр'ебнӯт** -нēм св ‘мало огрепсти, загрепсти’. — М'ал’о гā теке гр'ебнӯла, а 'он п'очē да се дер'ē кā да гā полом'ила; ‖ **гр'епкāт** -āм несв итер ‘полако гребати’. — П'одуго су т'амо гр'епкāли и 'они зн'ајӯ што су из'ргāли; ‖**гр'епколӣт** -ӣм несв дем. — Гр'епколē н'ешто т'амо и ј'ади и[х] зн'али што тр'āжē.

грӣв'о м; в. *гривал’*, *гриван*. — Чӣ р'ече да је онӣ грӣв'о м'āл’ӣ?

гр'ије м ‘грех, грехота’; в. *шоганчиħ*; **гревотица*** / **греот'ица** ж дем ‘мали грех’; в. *ӣролаза^{е}к*.

грозн'ица*; **грозн'ичāв** -а -о ‘који има грозницу’. — Г'р̄да^{е}н је, грозн'ичāв, не м'оже да се згр'ије нō дркт'ӣ да му се и крев'ет трēс'е.

гр'ōт м ‘облуци, углачано речно камење’.

гр'удица ж геогр ‘мала равнина на брежуљку’ — Гр'удица је једно узвишēњц'е м'āлō.

г'уба* ж; **г'убāва^{е}ц** -вца м ‘лепрозни болесник’; в. *ӣоара*, *рашӣа*.

гӯз'а ж хип. — Не гл'ејаӯ 'они што и[м] је л'ијепо за обр'аз, но што и[м] вал’'а гӯз'и; ‖ **гуз'ара ж** ‘жена велике стражњице’. — Онā гуз'ара не прест'аје да сиц'ā и дāко се н'еко н'ађē да ју у'фатӣ за л’'ētњāк; ‖ **г'узе** -ета с одм — Ск'очи, г'узе б'абино, и вр̄н'и 'овце, да не уск'очē у лив'аду; ‖ **гӯз'оња** м **а.** ‘човек велике стражњице’. — За јēднōгā гӯз'оњу вӣк'али су да тр'ебā да н'осӣ и стол'ицу ка^{е}д н'екуј ид'ē; **б.** ‘главар, партијски функционер’. — Овӣ се гӯз'оње нав'икли на главāрств'о ка ом'рченӣ нāр'од на ш'огу.

гурбече*; **гӯрб'ечāд** зб. — Поб'ише се некā гӯрб'ечāд у пл’'ацу и мил'ӣција п'оведе неколиц'ину.

гуре*; **гурӣк'ат** -'ӣчē несв ‘гласати се као свиња, гроктати’. — 'Ено гур'ӣчӯ пр'асāд, нас'ум ни 'она н'ētē да глад'ујӯ; в. *гурукӣаӣ*.

г'ӯс[т] гӯст'а -'о ♦; ***изр***. *~ -о млијеко*. — На начин кисељења ире кисјели се и тако звано „густо млијеко“ или „кисјело млијеко“; ‖ **густ'ӣш** -ӣш'а м ‘густо кисело млеко’. – Јā са^{е}[м] в'а^{е}зда вол'ио да удр'обӣм вр'ӯħēга л’'еба у онӣ густ'ӣш. — Кроз два-три сахата млијеко се укисјели и згусне, по чему се често зове и „густиш“ (13: 77).

Д

дāв'ит (се) д'āвӣ[м] (се) несв ‘гушити (се)’. — Д'āвӣ ме ево некӣ да^{е}н, не дā ми дӯш'ōм да д'а^{е}нēм.

д'āл' ж ‘даљина’. — Н'ије тō некā д'āл’, овӣ би н'аши лаᵉкц'и т'амо ст'игли за двије 'уре.

даᵉн*; **даᵉњӣв'ат** -'ујем несв према *даᵉнит*. — Дōд'ио је п'онекаᵉд, мā не зн'āм је ли каᵉ[д] даᵉњӣв'ā нō д'ођи пā побл’'ежи, кā да га н'еко ћ'ерā.

дијел'ит (се) д'ијелӣм се (не)св ‘издвајати се из родитељске куће после женидбе’. — Дијел'ила се бр'аћа каᵉ[д]-се пож'енē, нō тō је бӣл'о да се под'ијелӣ сирот'иња и мл'огӣ од'изāли ђе сӯ м'ис[л]ӣли е ће се о[д] сирот'ињē укр'ас.

дијет'е ђет'ета, зб. ђ'еца, с ‘мушко дете, син’. — Њ'ему је тāᵉмā пог'инӯло двоје ђец'ē и једна ђев'ōјка; в. *ђевојка*.

добāч'ат -'āчāм несв ‘добацивати’. — Њег'овијема нес'ојштинāма добāч'али сӯ мл'огӣ, мā се не зн'ā је л’ га кој'ӣ преб'ачио.

добр'о с ♦. — Каᵉ[д] сӯ га пӣт'али оће ли к'āфу али рак'ију, он вел'ӣ да му тā двā добр'а не одв'āјӯ. — Од њег'овōга добр'а је изавēт'ила.

доглāв'ит -'āвӣм св ‘привести посао крају’. — 'Ето, сл'ава Б'огу, с 'аᵉнђелима доглāв'исмо и с'ијено; ‖ **доглав’лев'ат** -'ујем несв. — Пол’'аᵉко доглавл’'ујемо и ов'ō и с'аᵉ[д]-ћемо м'ој да д'аᵉнēмо.

дог'узаᵉк* м; **догуз'ат** -'āм св. ‘допузати на задњици (о детету које пузи и још није проходало)’. — С'аᵉ[д]-ћеш да в'идӣш како ће, док тр'епнēш, да догуз'ā д'ōвдē; ‖ **догузел’'ат** -'āм св према *гузел’ат*. — 'Ево ми д'огузел’а ј'абука б'абина: в'идӣши како врт'ӣ гуз'ичицōм каᵉд 'оће м'ало да по'итā?

дођ'авол’ӣ -ā -ē ‘сви, до последњег, који се могу сматрати изгубљеним’; в. *угнат*; ‖ **дођ'авол’ōм** прил ‘никако, ни у ком случају; ниједном’. — Нēћ'у јā та'мо дођ'авол’ом прем'ицāт, нō ако и[м] што тр'ебā, нека се нам'āнӯ.

дојāд'ит -'āдӣм св ‘с муком довршити неки посао’. — Тр'ебāло је б'аби в'ише от пō 'урē да дој'āдӣ онӣ пласт'ић.

дој'адӣт -ӣм св ‘ојадити, намучити’. — Вӣк'али сӯ јōј, залӯду, да ће да дој'адӣ и к'амену на којӣ ćед'ӣ, а н'е онōј неср'етњōј сн'аᵉи.

доконч'ат -'āм св према *наконча*т. — 'Ето ме, 'одмā ћу д'ōј, само да још овō м'ало доконч'āм; в. *преладит 2*.

докучев'ат -'ујем несв према *докучит*. — С тијем прут'ићем тā се гр'āна не докуч'ује, н'ађи некӯ д'ужӯ кук'ул’у.

до(л)*; **дōч'аᵉк** -чк'а м дем ‘дочић’; в. *истрайит*.

дол'азаᵉк -ска м ‘долазак’. — В'иђи тӣ с тијема гладн'овима би ли се њ'ини дол'асци м'огли и промијен'ит пā да и[х] видӣмо да д'ођӯ с мат'икōм али косијер'ом; ‖ **дол'азӣт** -ӣм несв ‘долазити’. — Дол'азили сӯ каᵉ[д]-сē н'еко ов'ōђе жен'ио, а п'отл’е не зн'āм јесӯ ли кој'ōм.

долијет'ат -'ијетā несв према *долећет*. — 'Ево некō вријем'е не дол'ијетајӯ онē вранет'ине, кā да сӯ излӣ'њале; в. *долећет*.

домамит*; **домамл’ев'ат** -'ујем несв. — Овӣ сӯ Кӣт'овићи св'икли да домамл’'ујӯ овē с'итнē, а в'ел’ије, нас'ум, 'имајӯ д'оста.

домод'еца ж ‘мемла’. — Изн'еси тō да се прос'ӯнē, да га не уф'атӣ домод'еца.[3]

доп'адāт се -āм се несв ‘свићати се’. — Доп'адāла му сē, нō н'ије ст'ио да се ж'енӣ пā ју п'оведе ко је ст'ио; ‖**доп'ас[т] се / доп'анӯт се** -нēм се св ‘свидети се’. — Ако се т'ебе доп'анē, не п'ӣтā[ј] др'угōга, т'ӣ ћеш ш-њ'ōм вјеков'ат; в. *допанут*.

дораб'отāт -āм св ‘накнадно довршити неки посао’. — 'Ајде да м'ало пат'ӣнēмо, а тō ћемо да дораб'отāмо ка^{е}д м'ало прил'āдӣ.

досāда^{е}н*; **д'осада** ж ‘неугодност доколице’. — Ако не зн'ајӯ шт'о тē о[д]-д'осадē, нека д'оћӯ код м'ене, да и[м] јā уб'ачӣм и у треш'ел’; ‖ **д'осāдно** прил ‘непријатно’; в. *брадавица*.

доскакар'ат -'āм итер ‘доскакутати’. — Доскакар'атē 'они и на једн'у н'огу само да в'идē ко је тō дош'ā^{е}; ‖ **доскāк'ат** -'āчēм несв према *доскочит*. — Двој'ица сӯ му добр'е доскāк'али и св'и трој'ица ст'али у једн'у ст'опу; ‖ **доскоч'ит** -'очӣм св. — Ка^{е}д н'еко ск'очӣ н'ајдал’е, он поч'ијевā док га н'еко не наск'очӣ.

доć'етит се*; **доćетл’'ив** -а -о ‘досетљив, довитљив, домишљат’; в. *шогоњица*.

дот'а^{е}ј*; **дота^{е}кн'ут** -'а^{е}кнēм св ‘додирнути, пипнути’. — Не см'ијеш ни да га дот'а^{е}кнēш, одма почне да слини; ‖ **дотӣц'ат** -'ӣчēм несв. — Не зн'āм да ти р'ечем куд'ијен се м'ӣ ш њ'има т'амо дот'ӣчēмо

дотēгн'ут -'ēгнēм св ‘јаче стегнути’. – Дотēгн'и га ј'ош лијеч'а^{е}к, јā-нӣм се н'ēће прек'инӯт; ‖**дотēз'ат** -'ēзāм несв. — Не дотēж'и в'ише, да не п'укнē пā ће б'ит в'ишā шт'ета.

доф'атӣт (се)* -ӣм(о) се **3**. ‘посвађати се’. — Њ'има н'ије тр'ебāло мл'ого да се доф'атē, а д'обро је што ок'ō њи н'ије бӣл'о б'убӯл’ā^{е}; **4.** ‘наћи се на удару биљних болести’; в.

дочекат*; доч'ек м ‘гостопримство, гостољубивост’; в. *мусафирски*; ‖ **дочекл'ија** м ‘гостољубив домаћин’. — 'Они сӯ в'а^{е}зда бӣл'и дочекл'ије: ако се н'ије зат'екло плећ'е јагњ'ећē, л’уцк'ā р'ијеч н'ика^{е}д н'ије заф'алӣла; ‖ **дочекл’'ив** -а -о ‘гостољубив’. — Бӣл'о је овуд'ије дочекл’'ивије к'ӯћā^{е}, а онӣ којӣ је од њег'овē трāж'ио б'ол’ӯ н'ије заслужев'ā ни да у њ'ӯ ул’'ежē.

[3] Иван Димитријевић сугерише идеју о вези са сардинијским domadu (лат. domus) уз наставак -ezza, отуд domadezza, што се све своди на „нематеријалну културу становања“.

доч'ут -'ујем св ‘чути, разгласити се’. — Је ли се н'ешто доч'уло за̄ нē 'овце; ‖ **доч'унӯт** -нēм св. — Ако н'ешто доч'унēш, ј'авни н'екāко и у М'рке; ‖ **дочӯј'ат** -'ӯјāм несв. — Доч'ӯјā ли се шт'о да м'оже ва^{е}л’'ат за̄ вӣ злоср'етњӣ нāр'од?

д'рво -ета / **дријев'о** -'а* с; **др'евāд** зб; в. *маом*.

др'емнӯт -нēм св ‘накратко заспати’. — М'оже 'она да др'емнē само ако ју с'а^{е}н прев'арӣ; ‖ **др'емкāт** -āм несв. — Ђēд'о др'емкā пор'ед огња, мā св'е ч'ује што се пр'ӣчā; ‖ **др'емколӣт** -ӣм несв ‘дремуцкати’. — 'Ајте, м'ОЈи, у крев'ет, да мӣ тӯ не др'емколӣте и да ми се не »покл'ањāте«.

држат*; **држ'ање** с гл. им. — Прӣч'ало се да си тӣ у Ск'а^{е}да^{е}р био сл'абōга држ'ања! — А шт'о са^{е}м ја б'ио сл'абōга држ'ања?

др'оњāв*; **дрōњ'о** м ‘одрпанац’. — Ђе се нāђ'е с онијем дрōњ'ом и што ти је св'е прӣч'ā?

друг*; **другов'ат** -'ујем несв ♦. — Оне сӯ другов'але кā ђев'ōјке, а ни кā невј'есте нијес'ӯ бӣл'е дал'еко; ‖ **дрӯсв'о** с ‘друштво’; в. *ӣрӣола^{е}га^{е}нӣт*, *врзлама*, *сума*.

другос'ела^{е}ц -лца м ‘житељ другог села’; в. *ӣлакāт*, *ӣлач*.

др'уже прил ‘друкчије, другачије’. — Н'а Монче и т'амо по Пов'ршу вел'ē »др'уже« овō што м'ӣ р'ечēмо »др'укше« али »др'укче«. — У ов'ӯ к'уђу ј'ош м'ōрā б'ит како ј'ā р'ечēм и не м'оже др'уже.

дув'ат -а -о ‘који се може поднети, подношљив’. — Онӣ ст'арчеви бј'еӯ дув'ати: прӣч'али сӯ да н'ēтē презӣм'ит, а 'они вел'ē да 'отē ј'ош н'екӯ [годину]; ‖ **дув'ато** прил ‘подношљиво’. — Порӯч'ила ти је б'аба да је дув'ато и да јōј се не бојӣт'е.

дук'атоша ж ‘овца са белегом у облику дуката’. — Да ми је П'ета^{е}р тӯн, он би ми зблāж'ио овӯ дук'атошу.

Ђ

ђ'аурче -ета с ‘неверник, каурин’; в. *омазулӣт*.

ђев'ōјка ж **а.** ‘неудата женска особа, девојка’; **б.** ‘женско дете, кћи’. — Род'ила е троје ђец'ē и двије ђев'ōјке. — Ш'ӯра ми н'ије вол'ио ш њ'има пријат'ел’сво, нō је ђев'ōјку, кā, 'ргнуо тē нап'уштӣла тā^{е} д'ōм; в. *дијēте*; ‖ **ђев'ōјчӣн** -а -о ‘који се тиче девојке, који припада девојци’; в. *ӣроводаџија*.

ђ'еђе прил ‘гдегде, понегде’; в. *иза^{е}врēт*.

ђ'узина ж ‘лош дуван’. — Валā ми потров'асте ђ'ецу с тōм в'ашōм ђ'узинōм и в'иђите бисте ли ју м'огли изн'ијет ис к'уђē.

ђ'ус-бараб'ар, изр. ‘потпуно равноправно, ни »за длаку« слабије од другог’. — 'Она је ђ'ус-бараб'ар коп'ала и с н'ајбол’ијема; в. *барабар*.

Е

е* св. **1.** ‘јер’. – Цар се не пита с рзом моје куће и фиса краснићскога, е Краснићи не дају са своје софре пријатеља, док се на овој долини не укопа триста краснићскијех џегадура [2: 202]; **2.** ‘да’, в. *задовијек*, *извиревашт*, *йл’анчина*.

Ж

жа* прил ‘жао’. – Ж'ā ми гā кā м'оје дијет'е. – Н'ајжалијē ми је што му не мог'а от'йс на пл'ач; ‖ **жалиб'оже** реч. ‘нажалост’; в. *глава*; ‖ **ж'алōс[т] -**сти ж **а.** ‘туга, душевна патња’; **б.** ‘саучешће, жаљење за покојником’. – Уч'ествујем 'у жалōс; в. *коройа* [2: 267]; ‖ **ж'алоса^{е}н** -сна -о ‘тужан, ожалошћен; суморног расположења, јадан’. – Не зн'ā кој је крēн'уо, ж'алосна му м'ājка; ‖ **ж'алоснйк** м ‘несрећник’. – Ост'ави ж'алоснйка, нем'ō се гријеш'ит е му је д'оста неср'ећē да му се не дод'аје; ‖ **ж'алосница** ж ‘несрећница, мученица’. — Ōјд'о да в'ићу је ли онā ж'алосница заклоп'ила 'очи; ‖ **ж'алосно** прил. – Н'ишта јадн'ије и жалосн'ије у м'ōј в'ијек нијес'а^{е}м вйђ'ала; ‖ **жāл’'а** -'ē ж ‘жена која не престаје да прича и да се жали на своју несрећну судбину’. – Је ли ти бйл'а ј'утрōс онā жāл’'а неср'етњā?; ‖ **жāл’'ат** ж'āл’āм несв ‘причати без смисла’.

ждр'ебна ‘оплођена (о кобили)’. — И ћ'ōр в'идй да е тā коб'ила ждр'ебна; ‖ **ждр'ебāд** зб. према *ждријебе*. — Иза^{е}гн'ā[ј]те онӯ ждр'ебāд с лив'аде.

ж'евколйт -й несв **а.** в. *жевкашт*. — Ж'евколē онā шт'енāд, Мйћ'о вел'й да »трен'йрајӯ« л'ајāње; **б.** ‘бунити се полугласно, гунђати’. — Не ж'евколи в'ише нō зат'исни, не м'огу те сл'ушāт.

жен'ит (се) ж'енйм (се) (не)св ♦; ***изр***. *ђаволи се жене*, в. *ђаво*.

жив*; ***изр***. *ж'йвā в'ода* ‘извор’. — Бйл'а је он'ōђе и ж'йвā в'ода пā је ма^{е}нк'ала; **живин'а*** -'ē ж **1.** ‘животиња, четвороножно створење’. – Међу звјерадима најомраженија је »живина« вук [2: 334]. – Добрим лијеком од »срца« сматра се појести наште срце печено зечије срце и онда се завјетовати, да се већ цијела вијека ни од једне »живине« срце не једе [2: 536–537]; ***изр.*** *йрихвашна живина* ‘узгредна стока’; нејасно [2: 40]; **2.** ‘»жива рана«, рак коже’. – »Живина«, а то је рак (carcinoma), према народном схватању долази

с тога што је болесникова мајка јела, још док га је под пасом носила. – Колико се »живина« страшном болешћу сматра, доказ је у томе, што се њом неко проклиње: „Живина га изјела“ [2: 542]. – Е, г'убāв ли је, живин'а га из́'ела. – Ил’'аде саᵉм пӯт'ӣ овијема овчур'инāма р'екла живин'а ве из́'ела; **жив'инче*** -ета с ‘једно грло стоке’. — Тō ми жив'инче л'аᵉко уск'очӣ у шт'ету: оће, кāда, да га зав'р̄тӣм [на ражњу]; **животиња***; ‖ **живот'ињица** ж дем, в *брегуница*; ‖ **живот'ињски** прил ‘као животиња’. — Он живот'ињски 'уждӣ мак'ањи задл'анаᵉк кā да је ст'ио да му гл'āву ок'инē.

жм'ирнӯт -нēм св према *жмирет̄*. — Овā ћ'орица само жм'ирнӯ и 'утӯлӣ се; ‖ **жм'ирколӣт** -ӣм несв дем према *жмиркат̄*. — Овō ми дијет'е нешто ч'удно жм'ирколӣ, пов'едите га да му д'октор в'идӣ 'очи.

ж'ол’āв*; **жōл’'а** -ē ж ‘неугледна, жгољава жена’. — Онā је жōл’'а мелемн'ијā нō је тēшк'а; ‖ **ж'ол’авица** ж ‘жгољава женска особа’. — Н'ешто се онā ж'ољавица снев'ол’ила, не гал'атӣ кā што ум'ије.

ж'уга*; **ж'угица** м/ж дем. — Ч'аᵉму те, обр'аза ти, 'учӣ онā ж'угица от којē се не одв'āјēш.

жутило с ‘црвена боја’. — Још и сад се црвена боја у Куча зове „жутило“, а жута „шапјело“ [13: 112].

З

за'аᵉнђāт / за'енђāт -ā[м] св. ‘зарђати’. — Б'аба је те добр'е за'аᵃнђāла, мā ј'ош не м'ислӣ да ће „т'амо“.

заб'авӣт се -ӣм се ‘накратко се занети и пречути нешто од саговорникове приче’; в. *излајат̄*.

забор'авл’āт / заборāвл’'ат -'авл’āм / -'āвл’āм / -'āвл’ēм несв према *заборавит̄*. — Ђēд'о је, вел'ӣ б'аба, омāт'уфио: не зн'ā је ли јуч'ē б'ио стар'ӣ нō даᵉн'аᵉс.

забрад'атӣт -ӣм св ‘пустити браду, обрадатити’. — 'Ето: до јуч'ē — ђ'еца, а с'аᵉд забрад'атӣло.

забрāд'ит се -'āдӣм се св ‘повезати мараму’. — Јā не зн'āм јесаᵉм ли 'икаᵉд в'идио б'абу да н'ије бӣл'а забр'āђена.

забрēкн'ут* -'ēкнēм св **2.** ‘наћи се пред проблемом отежаног дисања (због прехладе)’; в. *преладит̄ 1*; ‖**забрēц'ат*** -'ēцāм несв **2.** ‘отежано дисати’. — Забрēц'ала саᵉм и дос'аᵉд мā ми се чињ'ӣ да ов'акō нијес'аᵉм н'икаᵉт.

завēз'ат (се)* -'ēжē[м] (се) ‘везати се, заплести се’. — Т'еле сē н'екāко завēз'ало и у посл'едњē саᵉм нал’'егāᵉ да се не уд'āвӣ; ‖ **завежев'ат се** -'ује

се несв ‘патити од отежаног мокрења (због обољења простате)’. — Њ'ему сē в'ода завежев'ала и т'ō гā м'ӯкāᵉ нам'учӣло, а поч'инуо је каᵉд је 'умро.

завој*; **зāв'ојица** ж ‘мала окука, кривина на путу’. — С онē̊ зāв'ојицē ид'ē се нав'ише к њ'инијема гл'адāма, а М'аркова је мало л'ијево. — Ид'ē п'ӯт на зāв'ојицу; в. *завојница*.

завргн**ут***; **зав'рј** -'ргнēм св. — Ако си једн'ōм зав'ргāᵉ л’уцк'ӣ тēр'ет, от'урӣћеш га каᵉд и св'е др'угō.

завр̄ћ'ет -'тӣм св ‘завртети’, обично у изр. *заврћет̄*, *обрнут̄ каӣу* ‘нађи се пред озбиљним проблемима од дечјег понашања у адолесцентском узрасту’; в. *врцкат̄*, *каӣа*, *фркуница*.

заг'арāт -āм св ‘зацрнети се’; в. *огледат̄ се*.

загāр'ат -'ārā несв према *загорет̄*, ‘загоревати’. — Н'екијема домаћ'ицāма и в'ода оће да заг'ārā.

загракт'ат -'акћē[м] св ‘огласити се грактањем’. — З'агракта вр'ана, а д'āвно ју нијес'аᵉм ч'ула: нас'ум и 'оне в'идē да се овуд'ије више н'ēмајӯ кōм'е јāвн'ут.

загран'ат -'āм св ‘размахати се рукама’. — 'А в'идӣ м'āјку, 'одмā загран'ā руч'ицāма. — 'Они одједн'ōм ск'очише и загран'аше рук'ама, реко да тē се поб'ит, нō се б'р̄зо смӣр'ише и посијед'аше.

з'āгуша ж в. *задува*. — М'учӣ га з'āгуша, даᵉн'ут не м'оже.

зад'имӣт -ӣм св према *димит̄*; в. *ţиброња*.

задркт'ат -'рктӣм св према *дркт̄ат̄*.

зāђ'евица ж ‘мали спор, неспоразум; чарка’. — Изм'аᵉки се тӣ о[д]-тије њ'иније зāђ'евӣцāᵉ: 'они се посв'ађајӯ пā се пом'ӣре сāм'и.

зађев'ōјчӣт се -'ōјчӣм се св ‘стасати, задевојчити се’; в. *обрадат̄ит̄*

за'исто реч ‘заиста, одиста’; в. *говорţија*, *мал’уга*.

з'āј з'āђēм св ‘ући’. — Т'амо в'ише не м'ош ни да з'āђēш: 'акнӯла горул’'ина и ни кос'ијер ти не пом'āжē; ‖ **зал'азаᵉк** / **зал'аᵉзаᵉк** -ска м **а.** в. *заод 2*. — Дōђ'оше п'озно, у зал'азаᵉк и вај смо м'ислӣли што и[х]-н'ēмā; **б.** ‘нестајање из видокруга’. — В'ићели сӯ и[х] пред зал'азаᵉк на Ћ'афу; ‖ **зал'азӣт** -ӣм несв **а.** ‘наилазити, појављивати се’. — Нијесӯ 'они овуд'ије мл'ого зал'азӣли, а т'амо нав'ише сӯ и[х] в'ише вӣђ'али; **б.** ‘улазити’. — Т'амо в'ише н'ико не зал'азӣ, а н'ēмā ни нāр'ода нō сē излӣ'њало.

зајажев'ат -'ујем несв према *зајазит̄*. — Н'ēће га т'амо више н'ико зајаже'ват нō сӯ пр'ошли св'и којӣ сӯ тō м'огли.

закавед'ат -'āм св према *каведат̄*. — Д'āвњā је и л'аᵉко закавед'ā нō јōј б'идни уз л'ākaᵉт.

заклапус'ат -'āм св према *клаӣусат̄*. — Он з'аклапуса за њ'има, али се б'р̄зо ć'етӣ да н'ēмā „њ'ине н'оге“ и ć'еде ђе се наш'āᵉ.

зāкл'он м ‘♦’. — Од ов'ије н'ика^{е}д н'ије бӣл'о зāкл'она: сво'ијема вјешт'инāма в'а^{е}зда би из'ргāли он'ē којē сӯ трāж'или; ‖ **закл'ањāт** -āм несв ‘бранити, штитити од невоље, опасности’. — Закл'ањāла је и ђ'ецу и к'уђу и од м'укē и од бр'укē ка 'иједна домод'ржница; ‖ **заклон'ит** -'онӣм св према *заклањаш*. — Ост'ала је бес св'ē трој'ицē [синова]: једн'ōга н'ије заклон'ила 'от кӯма, једн'ōга от пор'еднӣка, а тр'ећēга — ни 'от кӯма ни от пор'еднӣка; ‖ **заклон'ито** прил ‘делимично заштићено, у заветрини’. — Њему је к'уђа бӣл'а у једну в'алу и ка^{е}д 'уждӣ ćевер'ина, бӣл'о и[м] је заклон'ито: дурл'ало је преко в'алē и н'ије и[х] дофāт'ало кā што др'угē ј'ес.

закл’āн'ут -'āнēм св, в. *ӣрикл’ануш*. — Ка^{е}д 'она »закл’'āнē«, ђēд'о вел'ӣ да ју т'опови н'ētē разбӯд'ит.

заковч'ат -'āм св ‘закопчати’; в. *кӯч'а^{е}к*^{2}; ‖ **заковчāв'ат** -ј'ем несв. — На тӯ сē њ'ину р'обу н'ешто заковчāв'ало са^{е} стран'ē, п'од лāктом.

закршијел’'ит -'ијел’ӣм св ‘почети жестоко досађивати (тражећи нешто што се не може добити)’. — Он з'акршијел’и да га в'одӣм на Мор'ачу да се к'ӯпл’ē, а јā не зн'āм к'ај да се об'р̄нēм од раб'отē; в. *кршијел’иш*.

закӯњ'ат -'ӯњāм св ‘накратко уснути’. — Ка^{е}[д]-ч'оек ост'арā, он л'а^{е}ко зак'ӯњā и ка^{е}[д]-се на мат'ику насл'онӣ да пред'а^{е}нē.

зак'уча^{е}к -чка м ‘кукица, справица којом се нешто може закачити’. — 'Имā 'он тије зак'учā^{е}кā^{е} д'оста пā м'оже и ћуск'ију з'а пāс да зак'ӯчӣ; ‖ **закӯч'ит** -'ӯчӣм св **2.** ‘украсти’. — Ун'еси тō у к'уђу, да га н'еко не зак'ӯчӣ, а б'аба вел’'āше: да не доб'ије н'оге; в. *извиђаш*.

зал'аза^{е}к -ска м ‘залазак’. — 'Ено га на зал'аза^{е}к преко Ћ'афē. — Дōђ'оше у сам'ӣ зал'аза^{е}к сунчан'ӣ; ‖ **зал'азӣт** -ӣм несв **1.** ‘нестајати из видокруга’. — Поглēдн'и ју: кā 'омађијāна је ка^{е}д гл'ејā ка^{е}д С'унце зал'азӣ; **2.** ‘узгредно наилазити, свраћати’. — Ов'амо више ни лис'ице не зал'азē, а вӯци сӯ д'āвно излӣњ'али.

зал'ајāт -је св ‘почети лајати’. — Ч'оек се нам'āнē и ка^{е}т п'а^{е}шче зал'аје, а онā п'огāн се не кв'артā ни ка^{е}д га зов'ēм.

з'ала^{е}гāј* м; **зала^{е}гāј'а^{е}к** -јк'а м дем (у разговору с дететом); ‖ **зала^{е}гајч'ић** м дем ‘исто’. — 'Е, још овӣ м'āћӣ зала^{е}гајч'ић и н'ēмā в'ише: св'е из́ела ј'абука бāć'ина.

залел'екāт -āм св према *лелекаш*. — Ка^{е}д је залел'екā онӣ Ил'ија В'ӯковић (бј'еше ли, забор'авио са^{е}м, и[з]-Св'ӣбē), јā са^{е}м в'а^{е}с трӣњ'ā.

залив'адӣт -ӣм св ‘претворити њиву у ливаду’. — Ако н'ēј да ју 'орēш, зарāвн'и ју и п'ушти ју да се залив'адӣ.

зал’ӯћ'ет -ӯт'ӣм св в. *ол’уђ'еш*. — Кōме н'ије зал’'ӯћено кол’ко тр'ебā 'ето му п'апа^{е}р пā нека прид'ā.

зам'ало прил ♦; в. *брзина*, *ома^{е}ј*, *кл’унуш*.

замијер'ат -'ијерам несв према *замјерит*. — В'а^е^зда сӯ се замијер'али једни др'угијема и н'ико и[м] кр'аја т'омē н'ије м'огā^е^ уф'атит. — Н'ētē нес'оји и фуцм'ути једни др'угијема да се зам'ијерајӯ. ‖ **замј'ерит** -им св ♦. — 'Иди пошт'ено и н'ика^е^д се ч'ēку н'ēј замј'ерит; в. *достина*; ‖ **замјерка** ж ♦; ‖ **замј'ера^е^к** -рка м само у *изр. рāстi'е на замј'ера^е^к* 'расте »пред очима«'.

замијес'ит -'ијесим св према *мијесит*. — Прић'еди док ово зам'ијесим пā ћу т'урит к'āфу; ‖ **замјешев'ат** -'ујем св. — Н'ētē га овуд'ије више замјешев'ат ниједн'а нō св'е ōјд'оше да тō чињ'ē у пл'ацу: нас'ум је тō т'амо л'а^е^кче.

замотāв'ат* -'āвāм / -'ајем несв **2.** 'ширити причу да би се нешто забашурило'. — Не замотāј'и мл'ого, нō р'еци што ти тр'ебā и к'о ј'ош та'мо ид'ē.

замр̄с'ит -'р̄сим св; в. *мрсит*[2].

замӯт'ит -'ӯтим св према *мутит*. — Е, валā, ка^е^д би ми н'еко замӯтио једну к'āфу, дāл'а би му гр'ош; ~ **се** 'замрачити се пред очима'. — Зн'ā ли 'ико што ми се овō замӯт'ило пр'ед очи, а чињ'ӣ ми се да још с'инōј нијес'а^е^м бӣл'а ћōр'а.

заод'ит за'одим несв 'ићи дужим путем, заобилазно'. — З-гов'едима и к'оњима м'ōрā се заод'ит; в. *преч'а^е^ц*; ‖ **зā'одно** прил 'дужим путем, заобилазно'. — Д'ӯшу су ми ј'еднāко 'узēли и ка^е^-са^е^м од'ила и пријечц'ем и зā'одно.

заокӯпл''ат -'ӯпл'ам несв према *заокупит*. — Бӣл'о је н'екијен којӣ сӯ заокӯпл''али и којӯ т'ӯђӯ [овцу].

зап'азит -им св **1.** 'запамтити'; 2. 'приметити'. — Јеси ли зап'азио како јō[ј]-је нам'игнуо; **запажат***; ‖ **запажл''ив** -а -о 'који лако запажа, схвата; оштроуман'. — Б'истро му и запажл''иво онō дијет'е, нека га Б'ōг под'ржӣ.

запӣр'ит -'ӣрим св 'засновати огњиште, населити се'; в. *уӣрет*.

запј'евāт -āм св ♦. — Не 'итā[ј], д'ијете, запј'евāтē и тв'оји св'атови и им'аћеш ка^е^[д]- да се к'ајеш.

запј'енӣт -ӣ[м] св према *ӣјенит* 'прекрити се пеном'. — Запј'енӣли сӯ, те л'ијепо, и 'он и б'ал'āш док су с М'окрē изб'или уз онӯ странч'ину. — Запј'енӣло је, б'р̄зо ће провр'ет.

заплāк'ат -'āкāм / -'āчēм (не)св 'почињати прање, потапати у воду'. — Нēћ'у га, валā, заплāк'ат, нō нека и 'оно прекон'ачӣ; ‖ **запл'акнӯт** -нēм св 'овлаш пропрати, »провући кроз воду«'. — Запл'акни тā^е^н пл'ат'ић па 'ајмо да не не ч'екаӯ.

запл'ес* -'етēм св **1.** 'плетењем учврстити, оплести'; ~ **се 2.** 'затегнути везу око врата, наћи се пред опасношћу од дављења, гушења, заплекати се (в.)'; в. *рикнут*.

заповијед'ат -'иједāм несв ‘заповедати’. — Јā би овē те запов'иједајӯ л’'укнӯла да се пос'а^{е}гнӯ и да п'онешто и пораб'отајӯ; ‖ **запов'иђет** -'идӣм св. — Он д'ођē, запов'идӣ и от'рчӣ у тӯ њег'ову п'āртију, да му ју ко не ошт'етӣ, а ј'ā се поб'āђēм н'а нōс.

зап'рчӣт -ӣм св в. *зафрчит*. — Н'оге га држ'ē, а п'амēт га не см'ētā пā ће зап'рчӣт кој му се ка^{е}[д] ћ'ефнē.

заравāњ'а^{е}к -њк'а м ‘мала зараван на стрмини’. — 'Овце се л'ијепо рашӣр'иле повр оногā заравāњк'а, а 'ондā се св'е ст'ркоше ок'ō мене ка^{е}д на једа^{е}н к'ами 'искочӣ в'ӯк (ср'еħōм: н'ије б'ио гл'āда^{е}н и б'р̄зо сē изгуб'ио).

заријез м ‘зарезак’. — Свака година је [на козјем рогу] обиљежена с по једнијем заријезом [13: 59].

зас'ипāт / **засӣп'ат** -'ипл’ē[м] / -'ӣпл’ē[м] несв према *засут*. — Њ'ега је р'ēд да зас'ипл’ē [жито за мељаву]. — Зас'ӣпл’ē, не д'ā 'очи отвор'ит [снег].

засјек / заће́к м ‘место на коме је дрво засечено’; в. *зацукат*, *овизоњат*.

заскакар'ат -'āм несв ‘почети скакутати’; в. *скакарат*; **зāск'ок*** м геогр ‘тешко приступачно место на стеновитом земљишту, травната тераса, заподак у стени’. — У тē зāск'оке теке се к'оза м'оже обр̄н'ут [12: 29]; **заскāк'ат*** -'āчē[м] несв **1.** ‘улазити у тешко приступачан просњтор’. – Та'мо м'огу к'озе да заск'āчӯ, а о'фце н'е би смл’'еле; **2.а.** ‘заобилазити око нечега, саплитати се о нешто’. – Св'и сӯ 'они бӣл'и п'рчеви: ђе сӯ м'огли, за'исто нијес'ӯ заскāк'али; в. *крбат 1*; **б.** ‘бирати, пробирати’; в. *бирколит*, *чорбоња*; ‖ **заскоч'ит** -'очӣм св. – Ако ти ј'агње т'амо заск'очӣ, бој'ат се да је т'ршено. – Па заскочит преко Безијова [5: 370]; в. *пас, бираник* (Кж).

з'āслуга ж ♦. — Не зн'ā се чијē сӯ з'āслуге за тō в'ишē Ив'анове али Јōв'ове, теке и[м] Мӣл'о ч'ӯвā обр'аз обој'ици; ‖ **заслӯж'ит** -'ӯжӣм св ‘стећи заслугу’. — Заслӯж'ила је да јō[ј] л’'ӯбē св'акӯ ст'опу, мā н'ије им'ала кōм'е: не зн'ајӯ тр'ање шт'о је л’уцк'овина; ‖ **заслужев'ат** -'ујем несв в. *биљарство*, *равнодуша^{е}н*, *дочекл’ив*; ‖ **зāсл'ужа^{е}н** -жна -о ‘коме припада заслуга’. — Они доб'ише п'о рēпу и с'а^{е}д нека се здогов'ōрē к'о је за тō заслужн'ӣ; в. *урла-исат*; ‖ **зāсл'ужнӣк** м ‘који је заслужан’. — Ма^{е}нк'ā је више и нāр'од пā му и бр'абоњци м'огӯ б'ит зāсл'ужнӣци: да и[х] гурну у невр'ата^{е}к.

засмијāв'ат -'āвāм / āј'ем несв ‘изазивати смех причом или гримасама’. — Пр'ӣчā т'амо н'ешто и засмиј'āвā онӯ ђеч'ину.

застра'шӣт -ӣм св ‘поплашити, уплашити’. — Ижл’'ежи прет к'уħōм, м'оже и лӯп'еж да се застр'ашӣ; в. *бах*.

зат'а^{е}к* зāт'а^{е}к -'а^{е}ка м ‘усечена лисната грана која се затакне младунчету да је обрсти’. — Уб'ери мало зāт'а^{е}ка з'а теле и пот'ури га т'амо, а ј'ā ћу д'ōј да га зат'а^{е}кнēм.

затоп* м; **затоп'ит** -'опӣм св ‘направити затоп’. — Зат'опӣ се м'ēсо, тō ка^{е}[д]-се чињ'ӣ зāт'оп: ист'опӣ се сланин'а, исто'пӣ се л'ōј и онō се м'ēсо зал'ије и м'оже да стој'ӣ.

заф'алӣт -ӣ св ‘понестати, недостати’; в. *гасит*.

заф'рцāт -ā ‘почети врцати’; в. *л’ӯт 2*; ‖ **заф'рчӣт** -ӣм св. **а.** ‘нагло, изненада некуд кренути’. — 'Она заф'рчӣла у пл’'ацу, а ђ'ецу ост'авӣла б'ōнōј св'екрви. — Њ'има се не зн'ā к'а^{е}[д]-тē и к'ај заф'рчӣт.

заџēп'ат -'ēпāм св ‘кренути незнано куд’. — Зн'ā ли 'ико к'у[ј] је онā џēп'а заџēп'ала и оће ли ум'ет да се в'р̄нē.

заџ'ибрӣт -ӣм св ‘запалити цигарету, лулу’. — Ка^{е}д овӣ м'оји заџ'ибрē, нēмāш се к'ај изм'ицāт, а не зн'ā се ко ж'ешће димӣ: м'оје б'рстине али њ'ин котроб'ан.

за^{е}зр'ет / **за^{е}здр'ет** з'а^{е}здрēм св ‘накратко угледати, »окресати« погледом’. — 'Учиње ми се да за^{е}здр'е Мӣш'а, а н'е би се смј'ела закл'ēт.

збāа^{е}п'ат зб'ā^{е}пāм св ‘на брзину сложити, набацати на гомилу’. — Збā^{е}п'аше онē двā пласт'ића и покр'ише некијема церāд'ама пр'ије нō је пл’'уснӯло.

збј'агња / **збл’'агња** ‘оплођена (о овци)’; в. *ӣомркиват се*.

збрз'ат -'āм св ‘урадити нешто брзо, површно’. — Нем'ōте ми тō збрз'ат пā окӯс'ит, да ви не р'ечēм раб'оту; ‖ **збр̄з'ит** зб'р̄зӣм св ‘исто’. — Поглēдн'и тӣ њег'ову раб'оту, 'оће 'он да зб'р̄зӣ.

збунāр'ит / **збуњāр'ит** -'āрӣм св према *бунарит*. — Збуњāр'ите тō лијеч'а^{е}к пā 'ајмо.

зв'екēт м в. *звека*; ‖ **звекет'ат** -'еће несв ♦. — Нешто ми ч'удно т'амо звек'еће: и ј'ес ча^{е}кт'āр и н'ије; ‖ **зв'ецнӯт** -нē[м] ‘кратко се огласити звекетом, звекнути’. — Ако једн'ōм зв'ецнē, посл'ушни оће ли ј'опēт.

звијере* с; **звј'ерāд** зб. — Ада, ка^{е}д је отиш'ā^{е} нāр'од, нека се баре звј'ерāд нам'āнӯ, да се в'идӣ што ж'ӣвō.

звијук*; **звиј'укоша** ж ‘лакомислена млада женска особа’. — З'овни ми тӯ звиј'укошу да ју т'егнēм за вит'ицу што ми тӯ ђ'ецу заплак'ује.

звир'ӣница ж в. *звирина^{е}к*. — Погледӣв'али сӯ се 'они и пр'ије проз некē њ'ине звир'ӣнице.

звон'ич м бот ‘?’. — Бӣл'а т'ӯ некā трāв'а, звон'ич ју зов'ӯ.

зв̄рц'алина м/ж ‘луталица, скитница’. — Ч'ек да в'идӣмо ка^{е}[д] тē се овē зв̄рц'алине умор'ит од аветл'ука.

згл'авно прил ‘уређено на најбољи начин, прикладно’. — Св'е му је згл'авно и нап'аруку.

згребул’ат -'ам св према *гребул’ат*. — Згребул’'ā[ј]те тō шлам'иште на дно лив'адē и т'амо га з'аждите.

згр'увāт (се) -'āм (се) св ‘повредити се приликом пада’; в. *банда^е^чке*.

зд'имӣт -ӣм св ‘брзо отићи, отрчати; нестати’. — Ка^е^д и[м] је от'а^е^ц р'екā^е^ да м'огӯ от'ӣс, они зд'имӣше уз Дрм'ашу, кā да и[х] ć'евēр п'онесе.

здрав*, ***изр***. *здр'аво* га п'опио ‘»здравица« ономе ко испусти »ветар«; тако и: к'āфу поп'ӣ, а ћ'икару н'а нōс натӯц'и.

здрӯж'ит (се) -'ӯжӣм се св ‘ступити у друштво, удружити се’. — Л’'ӯђи сӯ в'а^е^зда зн'али да се здр'ӯжē и да се пом'огӯ ка^е^д је пр'еша, а овӣ тō чин'ē 'о[д]-зōра: да и[х] је в'ише; ‖ **здружев'ат (се)** -'ујем (се) несв ‘удруживати се’. — Гл'ејāли смо и како сӯ се здружев'али и како сӯ се раздружев'али: в'а^е^зда нāр'оду по рб'а^е^ту; ‖ **здружев'ање** с гл им. — Деветн'ā^е^стē г'одинē је бӣл'о *уједињ'ење*, некакво *здружев'ање*.

зелен*; **зелен'икāв** -а -о ‘зеленкаст’; ‖ **зēл’'а** ж ‘која је сивозелене боје’. — Тō ка^е^д је бр'āв зелен'икāв вел'ē зēл’'а; ‖ **зēл’'о** м **а.** ‘дечачић зелених очију’. — Нем'ōте ми тогā зēл’'а заплакӣв'ат е ћу ви кāз'ат раб'оту; **б.** ‘»зеленикав пас«, зељов’. — Ж'алӣла б'аба за онијем зēл’'ом ка^е^д је креп'ā; ‖ **зел’'ōка** ж ‘девојчица зелених очију’. — Чијā бј'еше онā зел’'ōка с Мил’'ушом?; ‖ **зел’ōк'ан** м ‘дечак зелених очију’. — Нем'ōте ми тогā зел’'ōк'ана заплакӣв'ат; ‖ **зеленак** м в. *беванда* [13:106].

з'ēц м ♦; в. *расӣезатӣ*, *срешӣа^е^њ*; ‖ **зеч'ина** м аугм. — Д'онесе 'из лова зеч'ину: м'ало је м'а^е^њӣ б'ио од ј'агњета; ‖ **зеч'ић** м дем, в. *украја^е^к*; ‖ **зеч'етина** ж ‘зечје месо’. — И 'он је, те л'ијепо, омāст'ио б'р̄ке од онē зеч'етинē; ‖ **зēч'ӣ** -ā -ē ‘зечји’.

зима*; **зӣм'ит** з'ӣмӣм несв ‘провести зиму’. — Зӣм'или су 'они и у Топол'овӣк, мā и[м] је ла'^е^кче бӣл'о д'ол’е, 'у село; ‖ **зимов'ат** -'ујем несв ‘исто’. — Ост'адоше да т'амо зим'ујӯ, а не зн'āм отē ли им'ат п'ићē да од'ржē ж'ӣвō.

з'инӯт -ēм св ‘отворити уста’; в. *окусӣтӣ*.

зл'ица* м/ж **1.** ‘опасна, зла особа’. – В'идӣш-[л]и тӣ м'ālōга зл'ицē; **2.** ‘дебља длака на трепавици, обично с црном тачкицом у корену’. — Ч'ек да ти ч'упнēм тӯ зл'ицу, да се не испог'анӣ; ‖ **зловр'еменӣк** м **1.** ‘[до]носилац злог времена’. — Вел'ē да 'имā некā т'ица зловр'еменица, а н'ико не пом'ињē овē зловр'еменӣке што нāр'оду д'ӯшу изв'адӣше; **2.** ‘запис, хроника о злом времену’. — Л'а^е^кче је пот п'азувом нос'ит зап'ӣсāнӯ р'ијеч нō на рб'а^е^т зловр'еменӣка; ‖ **злом'ӣса^е^нӣк** / **зломӣса^е^н'ӣк** -'ӣса^е^нӣка / -'а м ‘који зло смишља’. — Мене сӯ ми т'ежӣ овӣ м'оји зломӣса^е^нӣц'и нō св'и тā^е^ којē пом'ињēте; ‖ **злоср'етњӣк** м ‘несрећник, злосрећник’; в. *ојадиӣтӣ*; ‖ **злоср'етњица** ж ‘несрећница’. — Пом'ози злосретњ'ицу, н'ије се н'а Бога камēњ'има бачев'ала.

зузукт'ат / зузукћ'ат зуз'укћē несв ‘зујати’. — Зуз'укћӯ пш'еле.

И

ижђутур'умӣт -ӣм св ‘постати сенилан’. — Каᵉд би м'огли да б'ӣрајӯ, мл'огӣ би 'изаᵉбрāли да умрӯ пр'ије нō да ижђутур'умē.

ижл’ еј* -'ежем св **1.** ‘изићи’; **2.** ‘појавити се у употреби, на тржишту’; в. *шӣерика*.

изал'ӣд'ат -'ӣдāм св према *ал’идаӣ*. — Изал’ӣд'аше н'екуј, мā ћу и пӣтн'ут каᵉд ми д'ођӯ на ваг'ан.

изаᵉвр'ет* из'аᵉврē св ‘источити, истећи’. – Т'амо је обр'аз д'āвно изаᵉвр'ио, а н'ије га, до ј'аднē дӯш'ē, мл'ого ни бӣл'о; ‖ **изаᵉв'ирāт / изв'ирāт** -'ē несв. — Н'ēмāмо мӣ овуд'ијен нијединōга изв'ора ако ђ'ећe после к'ишē не п'очнē да изв'ирē покојӣ цӯр'аᵉк; **извор***; ‖ **изв'орчић** м дем. — Ćе'доше да пред'аᵉнӯ поред оногā изв'орчића.

изаᵉмл’’ет / **измл’’ет** -'ел’ēм св ‘завршити млевење, самлети’; в. *засуӣ*.

изаᵉнђāт -ā[м] св ‘истрошити се, оронути’. — Из'аᵉнђāло св'е, н'ишта н'ије ост'ало од онē прв'ē л’епот'ē: пред жив'отом ј'ош н'ико н'е побјеже.

избāᵉп'ат -'āᵉпāм св према *баᵉӣаӣ*. — Избāᵉп'али сӯ га т'амо да му в'ише н'ије бӣл'о жив'ота: креп'ā је двā мј'есēца пошто сӯ га п'уштӣли.

изб'ит -'ијем св **1.** ‘истући (обично танким прутићем)’. — Изб'ила гā кā маг'аре, да му н'ēће б'р̄зо п'адāт н'āм да се кок'ōтӣ међу онијема мак'ањāма; **2.** ‘изићи, израсти’ в. *изимиӣ*.

изб'ос[т] (се) -дēм (се) св ‘изгрепсти се кроз трње’. — Изб'оли смо се, нагр̄д'или, каᵉ-сӯ не нагн'али проз онē др'аче.

избр'абоњчӣт (се) -ӣ (се) св ‘упрљати брабоњцима’. — Ћ'ерā[ј]те тē 'овце, св'е ми испрет пр'ага избр'абоњчӣше.

избр'ивāт -āм / -'ијем св ‘избријати се’. — Каᵉд је избр'ивāн, р'екло би се да је л'ијепӣ чēк; ‖ **избр'ивӣт** -ӣм св **1.** ‘исто’. — 'Он се 'избривӣ и ōјд'е 'у село; ‖ **избр'итвӣт** -ӣм св ‘исто’. — Он је кā сак'ат: ни да се избр'итвӣ не ум'ије да се не посиијеч'е.

извāл’’ат -'āл’āм св према *вāл’аӣ*. — Н'икаᵉд нēћ'у разумј'ет к'о је и к'ако онол'икӣ в'āл извāл’’ā ис пот'ока.

изведр'ит се -'едрӣ[м] се св ‘пролепшати се (о времену)’. — Вријем'е је, валā, више и да се изв'едрӣ.

извӣђ'ат -'ӣђāм несв ‘извићати, осматрати’. — 'Они сӯ се овуд'ије намањев'али да изв'ӣђајӯ 'имā ли се што ће закӯч'ит.

изв'ијāт -ем св према *вијат̄*. — 'Ајте да овō изв'ијемо док 'имā вјетр'ића е ако 'он ст'анē, јā н'ēћу умј'ет да п'ӯвāм кā 'он.

извирев'ат -'ујем несв према *извирет̄*. — Извирев'ала је 'она п'одуго, кā да се нāд'ала е тē се врн'ут.

извј'ештӣт се / извл''ештӣт се -ӣм се св ‘овладати неком вештином’; в. *ишћулит̄*.

извлāч'ит -'āчӣм св према *влачит̄*; в. *бадијават̄*.

извукӣв'ат се -'ујем се несв према *извуј се*. — Н'ије се из н'евōл’āᵉн извукӣв'ала до пот'оњē ст'опē.

изглāв'ит* -'āвӣм св **в.** ‘изгладити неспоразум’. — Н'екаᵉ[д]-се т'еже изгл'āвӣ с тēшкōм р'ијечи нō с т'ēшкијем пог'āнс[т]вом; ‖ **изглавл’ев'ат** '-ујем ‘излазити на врх дугог успона’. — Да ми је напул’'ōнāᵉ колико саᵉм пӯт'ӣ т'амо изглавл’ев'ала, јā би бӣл'а бог'ата; в. *ријечање*.

изгладњ'ет -'аднӣм св ‘огладнети’. — Јā зн'āм што м'ӣ изгладњ'есмо, али не зн'āм што вō б'ӣ те ни не дон'есоше н'ешто да не в'р̄нӯ у жив'от.

изгр'ес -'ебēм св према *гре[ӣ]с[т̄]*. — Она ст'ӣскā тӯ м'ачāд, бо'ӣм се да ју не изгр'ебӯ.

изгр̄н'ут -'р̄нēм св ‘открити испод површинског слоја земље’. — Изгр̄н'уо је испод оногā буњāр'а в'ише от к'илē д'обрē крт'ōлē; ‖ **изг'ртāт** / **изг'рћāт** -ћēм несв према *изгрнут̄*. — П'одуго су 'они овуд'ије изг'ртали онō што сӯ н'екаᵉд загр̄н'ули.

издевер'ат -'āм св ‘извући се из невоља, неприлика’. — Једв'а издевер'асмо после онē п'огибијē и дāко с'аᵉд д'аᵉнēмо дӯш'ōм: м'р̄твē врн'ут не м'ожемо, а овā ђ'еца отē да рāст'ӯ.

издевет'ат -'āм св ‘истући, испребијати’. — Издевет'ала гā те л'ијепо, мā је, нас'ум, мало припозн'ила: тр'ебāло је тō да п'очнē док је б'ио м'аᵉњӣ; в. *издегенечит̄*.

издијев'ат* несв; **ижђен'ут** -'енēм св ‘измислити, »створити« надимак; наругати се’. — Тō је пог'ано колико је тēшк'о, изд'ијевā ђ'еци св'акаᵉква 'имена и само ч'екāм да га њ'ему н'еко ижђ'енē и да зат'иснē.

издијел'ит -'ијелӣм св према *дијелит̄*. — 'Остаде р'ијеч како онā „сл'ожнā бр'аћа“ и м'āјку н'атроје издијел'ише.

издушит*; **изд'ушаᵉк** -шка м **а.** ‘предах, олакшање’. — В'аᵉсӣ саᵉм в'ијек у м'уку и без изд'ушка пров'ела; **б.** ‘највиша тачка на дугом успону’. — Каᵉд изб'ијеш г'оре на изд'ушаᵉк, п'отл’е ти је св'е под ног'ōм; ‖ **издушев'ат** -'ујем несв према *издушит̄*. — О[д]-св'акојēга смо ј'ада издушев'али, а од ов'огā не зн'āм оћ'емо ли.

изл'азаᵉк -ска м ‘излазак’. — М'оји сӯ се изл'асци 'у планину завр̄ш'или п'одāвно, а с'аᵉд ми је и Кос'ораᵉц висок; ‖ **изл'азӣт** -ӣм несв **а.** ‘излазити’.

— Они там'ан крēн'ули да изл'азē, а ђēд'о ст'аде на пр'аг: д'ошāᵉ да и[х] в'идӣ — и ост'адоше још двије 'уре; **б.** ‘ићи на катун’. — И д'омāри сӯ изл'азӣли 'у планину, и тō онӣ мл'ађӣ и л'аᵉкчӣ, а и т'ō теке п'окојōм.

излел'екāт -āм св према *лелекāт*, в. *лелек*.

измијеш'ат -'ијешāм св према *мијешāт*. — 'Они сӯ измијеш'али и н'оге пā што н'е би и 'овце.

измјер'ит -им св ♦; в. *крмијекнут*.

измлāти'т -'āтӣм св према *млāтит*. — Н'ēтē се 'они смӣр'ит док и[х] н'еко не поф'атā и избр'ојӣ р'ебра.

измозг'ат -'āм св ‘избрбљати’, в. *клāпарāт*.

изм'уштрāт -āм св. према *муштрāт*. — Изм'уштрāла је 'она и своју ђ'ецу и своје ђāк'е: код њē сē зн'ало како тр'ебā, а н'е како се м'оже.

'изрāзаᵉн -зна -о ‘који не контролише израз, псује’. — 'Изрāзна му је св'акā р'ијеч и нем'ō ми га довод'ит.

изрāн'ит -'āнӣм св према *рāн'ит*; в. *сӣрасна*.

изреп'ат -'āм св према *рēпāт* ‘»изнети реп«, одлутати, одскитати’. — Не зн'ā н'ико ђ'ē, теке је 'одовлē изреп'ала; в. *одрēпāт*.

изр'инӯт / **изрӣн'ут** -'инēм / -'ӣнēм св ‘избацити ђубре из стаје, избе’. – Изр'инӯли сӯ из 'избē триес тов'āрāᵉ гн'оја.

изр'ишкāт -ā св према *ришкāт* (в.); в. *ӣрашчина*.

из'ркнӯт -нēм св ‘искашљати, испљунути’; в. *ӣл’уна*.

изрњ'ат (се) -'āм (се) св према *рњāт* (*се*). — Изрњ'ā је и ж'ену и ђ'ецу и д'ӯшу и[м] је 'узео, кā и св'акā незнāв'енā раб'ота.

изр'озгāт -āм св према *розгāт*. — Изр'озгā је св'акӯ и с'аᵉ[д] тр'ебā да и[х] пов'ēжē.

'икаᵉд прил ‘икад’, у сталном ***изр***. *кā 'икаᵉд* ‘као у најбољем случају, како се најбоље може’. — Сп'р̄дајӯ се ђ'еца пā п'ӣтајӯ је л’ ђēд'о ј'ош кā 'икаᵉд.

имāњ'е* / имāћ'е* / имӯћ'е* -'а с ‘имовина’. — Ако је с 'аᵉнђелом, и м'āлō је имӯћ'е в'ел’ē. – Им'али су л'ијепо имāћ'е, али су му 'овце н'ајвише вал’'але. — Тō је бӣл'о в'еликō им'ање.

инако*; **'инāко** реч ‘иначе’; в. *марда*.

иск'астрӣт -ӣм св према *кастрит*. — Иск'астрите тō ј'ош до заᵉд'ића пā 'ајмо е је рӯч'ā и ко је бр'āве погуб'ио.

иск'ијāт -'ијāм св ‘»платити« грешку, тешко окајати неки поступак’. — Н'ēће и[м] се мӣн'ут да не иск'ијајӯ тō што сӯ учињ'ели.

исклас'ат -'ā св према *класāт*. — Фрмет'ӣн је л'ијепо исклас'ā и да га још само кој'ōм, и[з]-своје л'амē, скв'асӣ Светӣ Ил'ија.

исклēп'ат -'ēпāм св према *клēп'āт*. — Она в'елӣ да и[х] је исклēп'ала да и[м] више н'ēтē п'адāт н'āм тāᵉ њ'ини несојл'аᵉци.

исков'ат -'ујем св према *ковати*. — Овӣ Кӣт'ови к'ова̄чи иск'ујӯ ти [алатку] да п'рснē ка^е^[д]-ју п'рвӣ пӯт уд'арӣш кора̄ћ'ем, а 'има̄м некē Сел'имове отпр'ије тријез-г'одӣна̄^е^; ‖ **искијев'ат** -'ијева̄м несв. — Зн'али сӯ л’'ӯђи к'ако се што иск'ијева̄, а овӣ и[х] науч'или да тō м'оже и др'укше.

искома̄т'ит (се) -'а̄тӣм (се) св ‘претрпети тешке повреде’. — М'ал’о се огр'еба̄^е^, а вел'ӣ да се искома̄т'ио па̄ му се сп'р̄дајӯ: је ли ка̄ онӣ тē пӣт'а̄ м'оже ли к'р̄в б'ит жӯт'а.

искос'ит се -'осӣм се св према *косити*[3] *се*. — Да си в'идио како се онō пог'анче 'искосӣ на б'абу: ако му не б'иднӯ ша̄р'али гуз'ичицу, б'р̄зо и[м] н'ēће б'ит л'а^е^ко ш њ'ӣм.

искрцум'ат се -а̄м св према *крцумати*. — Искрцум'атē се 'они из св'акē л’уцк'ē раб'отē, не тр'еба̄ и[м] се бој'ат.

исмӣј'ат се -'ем се св ‘задовољити побуду за смех’; в. *кикоти*.

испа^е^л’ка̄т -а̄м св према *ӣпа^е^л’кати*. — Овӣ сӯ вл’'ешти м'имо др'угē: они м'огӯ да исп'а^е^л’кајӯ и онō чеса н'ēма̄.

испӣл’'ат -'ӣл’а̄[м] (?)

испј'ева̄т -а̄м св ♦; в. *нагрдити*.

испл'ит -'ијем св ‘испливати’. — Ја̄ тō нијес'а^е^м м'ога̄^е^ да испл'ијем ни једн'ōм, а 'он је тō чињ'ио тр'ӣш.

испл’ӯск'ат (се) / испл’'уска̄т (се) -'ӯска̄м / -а̄м св **а.** ‘непажљивим ношењем излити течност из посуде’. — Не мла̄т'и тијем с'ићем, испл’'уска̄ћеш св'акӯ к'апл’у док ст'игнēш д'ома; **б.** ‘испрскати, попрскати’. — Испл’ӯск'аше се они л'ијепо, ма̄ не зн'ајӯ што ће б'ит ш њ'има ка^е^д м'а̄јка в'идӣ да сӯ ју ост'авӣли без вод'ē.

испог'анӣт се* -ӣ[м] се **1.** ‘прозлити се, постати пакостан’. – В'ићу ја̄ да си се тӣ испог'анио, ма̄ ћу ти тō пог'а̄нсво иза^е^гн'ат преко гуз'ицē. – А испоганила се устрељенка [4: 199]; **2.** ‘инфицирати се’; в. *ӣета*, *злица 2*.

испрō в'ат (се) -'ōва̄м (се) св ‘испробати (се), проверити’. — Вел’'аше б'аба да сӯ се 'они те добр'е испрō в'али пр'ије нō су се 'узēли;

ист'афрӣт -ӣм св ‘истући’. — Зн'ала је ōна да га ист'афрӣ ка^е^д га испр'атӣ да л'ежē: откр'ије га па̄ пр'ӯтом — док се не на'дōстӣ.

истоп'ит се -'опӣ[м] се св према *топити*; в. *жмира*, *затопити*.

истр'апӣт -ӣм св **1.** ‘прекопати’. — Дōђ'оше једа^е^н да̄^е^н и истр'апӣше онӣ дōч'а^е^к, а ђēд'о вел'ӣ да 'они зн'ајӯ којē сӯ ј'аде т'амо тра̄ж'или; **2.** ‘извадити кромпир из трапа’. — Истр'апӣше крт'ōлу и с'а^е^[д]-тē в'ишӣ д'ио да прод'ајӯ; ‖ **истрапл’ев'ат** -'ујем несв. — Н'ēће га в'ише овуд'ије н'ико ни затрапл'ев'ат ни истрапл’'еват.

истр'есколӣт -ӣм св према *тресколити*. — Ка^е^д га 'они доф'атē, истр'есколӣтē иж њ'ега и онō што је д'а̄вно забор'авио.

истрл’'ат -'ам св ‘измасирати’. — Им'ала је зл'атне п'рсте: ка^{е}д ме̄ г'ој истрл’'ала, н'ије ме в'ише бол’'ело.

исф'рсколӣт -ӣм дем према *фрскаӣ*. — Ч'ека̄ га да д'оће̄ на ваг'ан и не м'оже му б'ит да га не исф'рсколӣ.— Н'е̄ће му се размӣн'ут да га добр'е не исф'рсколӣ.

исцијеп'ат -'ијепам св према *цијепаӣ*. — Исцијеп'ала ми ћ'еца тије др̄в'а̄^{е}, б'иће ми д'оста док 'опе̄т д'оћӯ; ‖ **ишћ'епка̄т** -а̄м св ‘исцепкати’. — ; ‖ **ишћ'епколӣт** -ӣм св дем

ишћ'ера̄т -а̄м св ‘истерати’. — 'Оће 'он да ишћ'ера неке св'оје ћ'ефове, а не м'ислӣ да би му и ј'а м'огла пом'ој онијем ф'рштӯном; ‖ **ишћерӣв'ат** -'ујем несв. — 'Они сӯ поје̄д'ӣне̄ л'а^{е}ко ишћерӣв'али из те̄ њ'ине̄ п'а̄ртије̄, ма̄ н'ико̄га нијес'ӯ м'огли ућ'ера̄т 'у л’ӯће.

ишћирик'ат -'а̄м св према *ћирикаӣ*; в. *лиснаӣ*;

ишћо̄р'ет -'ӣм св ‘дуго напрезати слаб вид, оћоравити’. — Ишћо̄р'е да^{е}н'а^{е}с гл'едајӯћи ка^{е}[д]-те̄ до̄ј.

ишћ'улӣт -ӣм св ‘напрегнути слух да се чује нешто што се тише говори’. — 'Они су се у то̄ извл’'ештӣли: ка^{е}д иш'ћуле̄ 'уши, ч'уте̄ и оно̄ што н'ије реч'ено.

ишћ'уће̄рӣт се̄ -ӣм се св ‘испричати се тихо, ћуће̄ћи’. — Вала̄ сӯ се да^{е}н'а^{е}с ишћ'уће̄рӣле и за ć'утра: в'ише о-двије 'уре не прек'идоше пр'ӣчу.

J

ја̄вл’'ат (се) ј'а̄вл’а̄м / ј'а̄вл’е̄м (се) несв **а.** ‘оглашавати се, обавештавати’. — Они о̄јд'оше и више се нијесӯ ја̄вл’али. — Нешто се Вла̄д'о не ј'а̄вл’е̄, з'овни га ка^{е}д 'ојде̄ш н'а Убли. — Јесте ли ко̄м'е ја̄вл’'али за Сл'а̄вка; ‖ **ја̄вн'ут / ј'авнӯт (се)** ј'а̄внē̄м / ј'авнē̄м (се). — Ј'авни се ћ'еци да отв'оре̄ о'вце; ‖ **ј'а̄вл’е** с ‘што постане јавно, видљиво; јава’; в. *ӣокривач*.

ј'аворов -а -о ‘који је од јавора’; в. *разл'ичиӣ*; ‖ **ј'аворовина** ж ‘јаворово дрво’. — Од ј'аворовине̄ сӯ се г'усле начӣњ'але; ‖ **јавор'ић** м дем. — Б'ио је он'о̄ће и једа^{е}н јавор'ић и не зн'а̄м како је изл'ӣња̄.

јагње*; **ј'агњӣт се** -ӣ се ‘омлађивати се (о овци)’. — П'оче̄ле сӯ да се ј'агње̄, а ја не зн'а̄м шт'о ћу ни ш њ'има: чоб'ани о̄јд'оше у пл’'ацу, а 'оне 'оте̄ ц̧ев'а̄п; ‖ **ј'агња̄д** -и зб. — Ка^{е}[д]-се одл'ӯче̄, ј'агња̄д се ч'ӯвајӯ пос'ебе и 'има она̄ јага^{е}нчар'ица се зов'е̄; ‖ **јагњ'етина** ж ♦. — А н'у ми једа^{е}н з'ала^{е}га̄ј те̄ јагњ'етине̄, и ј'а̄ са^{е}м н'ечије̄ дијет'е; ‖ **јагњ'еће̄ӣ** -а̄ -е̄ ‘који је од јагњета’. — Ђе̄д'о вел'ӣ да му ни с'а^{е}д н'ије м'р̄зно да огл'оће̄ плећ'е јагњ'еће̄.

ј'агода ж бот Fragaria vesca. — П'онеђе је ов'удије м'огла да се н'ађē и ј'агода.

јаран'исāт -'ишēм несв ‘бити у ванбрачном односу’. — Прӣч'ало сē да сӯ јаран'исāли, а б'аба је збор'ила да су дв'ое њ'ēнē ђец'ē в'ише прил'ицāла њ'ему нō оц'у.

ј'арацц*; **јарēнц'е** -'ета с дем. — Јā не умл’'е зблāж'ит онō јарēнц'е кацд] сломи н'огу пā с'ацд] ц'отā кā [о]вō јā; **ј'арчина** м в. *јарацц*. — Мā валā ћу овӯ ј'арчину обрн'ут на рāж'ацњ; ‖ **ј'арāд** зб, в. *заштацј*; ‖ **ј'аричица** ж дем; в. *к'рњорога*; ***изр***. *б'абини ј'арчеви* в. *бабињаци*.

јасен*; **јасен'ић** дем, в. *бал’ушица*.

јато*; **ј'атӣт (се)** -ē се несв ‘окупљати се у јато, груписати се’. – Нем'ōте ми се ј'атӣт ов'удије е ни в'ама не м'огу д'ат цев'āп, а н'е и њ'има.

јак*; **јачин'а** ж

једнач'ит -а -о ‘једнак, уједначен; истог облика’. — Св'и сӯ бӣл'и једнач'ити: св'и исп'адāли из 'истōга кал'ацпа и св'и им'али 'истӯ ч'еру.

ј'еђоња м ‘човек који је увек гладан’. — Не дов'оди ми овē ј'еђоње е ни с в'ама не м'огу издр'ијет и да ми њ'и не додāј'ете; в. *јеђа*, *гладнов*.

јела*; **јел'āр** -āр'а м ‘млада јелова шума, омар’. — Наш'āц и[х] је т'амо ђе и[х] је ост'авио тек сӯ се м'ало изм'ацкле од јелāр'а; ‖ **јел'ика** ж ‘јела’. — Б'аба за ту ј'елу в'ӣкāше јел'ика; ‖ **јелић** м дем ‘младо јелово стабло’. — У тијема и другим гвоздовима беру се лијесови за куће, „ленге“, „остожа“, ражњеви за пецива, за која се сваке године квари по неколико стотина јелића [13: 109]; ‖ **јел'ов(ӣ)** -ā -ō ‘који се односи на јелу’. — Тō ти је мēк'о д'рво, јел'овō, и нем'ō[ј] га т'амо мет'ат; ‖ **јелов'āк** -āк'а м ‘дуга јелова облица’ — М'ало пр'ађе је туд'ије прош'āц и бј'еше зав'ргāц једацн п'одугацчацк јелов'āк; ‖ **јел'овина** ж ‘јелово дрво, чамовина’. — Јел'овину м'етни т'амо ђе се н'ēће кв'асӣт и не б'ōј се да ће б'р̄зо кл'ецнӯт; ‖ **ј'еловача** ж ‘јелова даска’. — Ф'алӣће ми, бој'ӣм се, некā ј'еловача, а б'уковāчāц 'имā д'оста.

јемање*; в. *ӣрейињаӣ* (13: 105).[4]

јунак*; **јунач'ина** м ♦; в. *ӣечокиле*; ‖ **јун'āштво** с ♦; в. *чоек* / *чек*.

К

кāда реч. ‘изгледа, вероватно’; в. *огладњеӣ*.

к'азна ж ‘напаст’. — За сн'ацōм, с маг'арицōм, крен'ула и онā к'азна, нāп'ас.

[4] Дучићев запис; ни ауторима ни њиховим информаторима реч није позната.

калумпер м **1.** ‘калопер, украсна мирисна биљка Tanacetum balsamita, која се употребљава у медицини и као зачин; **2.** фолк ‘женска игра’. – Калумпер пером царе! [2: 376]; Calomfir, Caranfil (C 228 230).

к'ам само у ***изр***. к'ам да п'укнē ‘по најмањој мери’. — 'Имā т'ӯн, к'ам да п'укнē, трӣ к'иле ск'орӯпа; **к'ами***; ‖ **камӣч'а^{е}к** -чк'а м дем. — М'огā^{е} је једн'ијем камӣчк'ом зм'ију 'у глāву потр'ефӣт на десет м'етā^{е}рā^{е}.

карт'уч м ‘картон’. — Б'ачи т'амо тā^{е}н карт'уч н'а ога^{е}њ.

катун*; **кат'ӯнскӣ** -ā -ō ‘који се тиче катуна’. — Св'а гов'еда кат'ӯнскā прегн'ајӯ се п'одал’е от катӯн'а на п'ашу и њ'и не ч'ӯвāмо нō д'ōдē сāм'а пред н'ōј.

к'āфа ж в. *здрав*; ‖ **каф'енкāс** -ста -о ‘који је боје кафе’. — Јā јōј трāж'ила онӣ каф'енкастӣ ж'ēмпер и н'е даде ми га.

к'аца* ж; **к'ачица** ж ‘мања каца’. — П'онијела је ђ'еци к'ачицу с'ира; ‖ **качет'ина** ж пеј. — Изб'ачи ми тӯ качет'ину на п'ета^{е}р, да [ј]у не преск'āчēм туд'ије; ‖ **качур'ина** ж ‘исто’. — У тē се качур'ине више н'ēће н'ишта турāв'ат, пр'ошли сӯ и план'ӣнке и чоб'ани, и м'огā^{е} би и[х] пол'а^{е}ко ć'ецкāт, да се гр'ијемо.

кāц'а* ж ‘овца’ (рум. Că̧ţa. Ca̧ţă; C 231).

кач'ак м ‘одметник, друмски разбојник’; в. *кила 1.*

качам'ак*; **качам'ачӣт** -ӣм несв ‘припремити качамак »кртолови«’. — Оће ђēд'о да 'ргнē с'ӣна пā п'ӣтā б'абу б'ӣ ли онō пр'ошлōга мј'есēца али пр'ошлōга прол’'еђа ка^{е}[д]-смо пот'оњӣ п'ӯт качам'ачӣли; ‖ **качам'аковић** м ирон ‘члан имућнијег домаћинства, у коме се качамак може чешће припремати’. — Л'а^{е}ко је в'ама качам'аковићима, нō је м'ука с н'ама скроб'ановићима.

кел’ан* / келан м. — Псу се обично, да би био опрезнији, откину уха по средини. Онај што му се само једно ухо откине зове се „келан“ [13: 47].

кој'авица ж ‘прехлада’. — Ст'исла гā кој'авица, за пō 'урē м'оже мар'амицу да ц'иједӣ; ‖ **к'ијāње** с гл. им. — Ка^{е}д му н'аврē кој'āње, једн'ōме сē дешāв'ало да тō чињ'ӣ и оспр'ијед и оз'āд и н'ије се зн'ало којē је ж'ешћē.

кијāм'ет м ‘невреме, олујина’; в. *ма^{е}њавāт*, *одерина*, *ӣрестӣајāт*; ‖ **кијāм'етнӣ** / **кијāм'етњӣ** -ā -ō. — Не м'ош се от'ēт од овогā кијāм'етњēга вр'емена, нō не 'удāвӣ.

к'ики / к'икӣ оном назнака незадрживог смеха, обично у сталном ***изр***. к'икӣ — мр̄т'а^{е}в 'о[д]-смија; ‖ **к'икōт** м ‘незадржив, необуздан смех’. — Њ'и подӯш'ио к'икōт, а не см'ијӯ о[д]-ђēд'а и побј'егоше наизв'а^{е}н да се т'амо исмӣј'ӯ; ‖ **кикот'ат се** -'оћēм се ‘необуздано се смејати’. — Не в'ићо ко и[м] пр'ӣчā овē н'аше д'аскалице пā се ђеч'ина кик'оћӯ кā да и[х] дос'а^{е}д нијес'ӯ сл'ушāли.

килит (се) -и се несв ‘издвајати се се у облику грудвице, киле’. — [Масло] се излије у ваган, па се слије ожицом и укили и остави да се доцније претопи, в. *укилиӣ се* [13: 78].

клас*; **клас'ат** -'ā несв ‘развијати, уобличавати клас, влат’. — Фрумет'ӣн је, сл'ава Б'огу, л'ијепо п'очео да клас'ā.

кл'ачина* ж ‘кречана’. – Рачуна се 40–60 »косијера«, тј. берача, да довољно могу набрати горе за клачину од 200–300 товара клака [2: 60 62 63]; **кл'ачница / кл'ашница**, арб. *клачница*, ж ‘исто’. — Л’'ӯђи сӯ гор'ели тē кл'ачнице, ć'екли тӯ с'итнӯ горул’'ину и начӣњ'али тāᵉн кл'ак, да кл'ачē што 'имā, а и продāв'али га.

клапар'ат -'āм несв ‘причати неповезано, брбљати’. — Саᵉст'али се 'аветнӣ с незнāв'енијема, 'отē да измозг'ајӯ св'е што не зн'ајӯ пā клапар'ајӯ о он'омē што само 'они зн'ајӯ.

клāп'ит*; **клапињ'ат** -ам несв ‘брбљати, бунцати (као у бунилу)’. — П'ушти ајвāн'е незнāв'енē: ч'ули н'ешто пā клапињ'ајӯ.

клапус'ат -'āм несв ‘ићи с муком тешко се одржавајући на ногама’. — Клапус'ā нев'ол’нӣк кā да и с'ебе оће да прев'арӣ да ј'ош н'ије вријем'е да га пон'есӯ.

клēп'ат* кл'ēпāм несв ‘туђи’. — Клēп'ала гā, нō н'ије помāг'ало: он је т'амо им'ā некē др'угē уч'ител’е; **кл'епӣт** -ӣм св ‘ударити’. — М'аᵉки се, д'ијете, да те не кл'епӣм; ‖ **кл'епнӯт** -нēм св ‘исто’. — Не зн'āм што да чин'ӣм без да га наг'р̄дӣм: не м'оже пр'ōј поре[д] ђет'ета да га не кл'епнē; ‖ **клепет'ат** -'еђē[м] несв **1.** ‘клепетати’; **2.** ‘брбљати’. — Не зн'ајӯ ајвāн'и н'ишта пā клеп'еђӯ он'акō како само 'они зн'ајӯ.

кл'ецнӯт* -нē[м] св **а.** ‘за тренутак изгубити ослонац, поклекнути’. — Ако бāć'а кл'ецнē, не зн'āш оће ли се д'игнӯт; **б.** ‘попустити под теретом, повити се током времена’; в. *јеловина*; ‖ **клēч'ат** -'ӣм несв ‘♦’. — Н'ас је уч'ител’ Бр'āнко ћ'ерā да клēчӣм'о каᵉд н'ешто нијесм'о зн'али; ‖ **клеч'ēчкē** прил ‘с ослонцем на једном или на оба колена, клечећи’. — Мōр'ā си ост'ат клеч'ēчкē док 'он ижл’'ежē из уч'ионицē.

кл’āн'ут кл’'āнēм св ‘заспати, закуњати (од великог умора, на ногама)’. – Д'ӯшу ми узēш'е, не д'ајӯ ми ни да кл’'āнēм.

кл’ӯн'ут кл’'ӯнēм св **1.** ‘клонути (главом на груди), уснути на тренутак’. — Јā теке кл’ӯн'ула, а ђ'еца почēш'е да се смӣј'ӯ; **2.** ‘изгубити равнотежу, посрнути’. — М'рче ми св'ијес и зам'ало кл’ӯн'у н'а нōс.

књ'езāв -а -о ‘плачљив, кмезав’. — Тō је в'аᵉзда бӣл'о књ'езāво и н'икаᵉд се н'ије зн'ало је ли б'ōно или га м'ош ф'рснӯт по гуз'ичици; ‖ **књ'езӣт се** -'ӣм се ‘бити плачљив, кмезити’. — Књ'езӣло се, сл'инӣло и н'ије му се зн'ало ц̧евāп'а; ‖ **књ'езавче** -ета с ‘кмезаво дете’. — Богме би ја то ф'рснӯла мā

се и огријеш'ила — да в'идӣш што м'у је; ‖ **књ'езавчӣд** зб. — Ћ'ерā[ј] тӯ књ'езавчӣд у крев'ет.

ко'а ж ‘време’. — За коња до десет година каже се „у најбољу је ко’у“; мимо десет година каже се »одавња је«, а преко петнаест година сматра се маторијем и каже се »оматорио је«, а већ после 20 година рачуна се старијем [13: 55].

кобила* ж; **кобил'ājка** ж ‘крупна, незграпна девојка, млада жена’. — Овӯ кобил'ājку тр'ēбā р'гнӯт у тӯ њ'ину п'āртију, дāко т'амо н'ађē н'екōга каква је и сāм'а; ‖ **коб'илица** ж **1.** ‘кост у кокошијем скелету, јадац’; **2.** ‘подметач којим се подижу струне на гуслама, *коњик*, *коњиц 1*’. — Пот'урӣ се коб'илица и преко т'огā се зат'ēгнē да гусл'āш, вел'ē и к'ōњӣк, к'ōњӣц; **3.** ‘део воденичног механизма’.

ков'ат к'ујем св ♦. — Им'ало је и овуд'ије тије к'овāчāᵉ, ков'али овē раб'оте што ти тр'ебā 'од гвожђа, с'р̄п али мат'ику, кос'ијер; ‖ **к'овāч** м ♦; ‖ **к'овāчкӣ** -ā -ō ♦. — Клинци се дијеле на ковачке и „албатске“; в. *клинац*, *ӣаламар*; [13: 55]; ‖ **к'овāчев** -а -о ♦; в. *осијек*.

к'овча* ж ‘копча’; **к'овчица** ж дем. — Д'ићајӯ се ђ'еца с некијема к'овчицāма; ‖ **ковч'āр** -āр'а / **копчар** м ‘»мушка« копча’. — Сад се закопчавају копчарима [13: 144]; ‖ **ковчар'ица** ж ‘игла за копчање’. — 'Имā тā 'игла, ковчар'ица се зов'ē, да се заковч'ā н'ешто да се не п'уштӣ, да се не одв'ојӣ.

кодрача ж ‘»дрвена чаша с дршком, из које се пије вода«’. — Много Куча, највише Ораховци, раде лучево посуђе: каце, каблиће, каблове, боколе, бурила, штругље, кодраче, бачве и чаброве [13: 126].

коло[о]ка / коло[о]кан*; **колака** ж, **колакан** м (?) [13: 48].

коњ*: **коњче***; ‖ **к'ојнскӣ** -ā -ō. — Чӯј'ā сāᵉм да н'ађе за т'ō вел'ē да се зов'ē и к'ами к'ојнскӣ; ‖ **к'оњчӣд** зб. — Сп'ути једн'о о[д]-тије к'оњчāдӣ да се не д'āл’ē мл'ого.

копац м ‘копач’. — Што један „копац“ ... ископа зове се „мотика винограда“ [13: 105].

кос[т]*; **коштанац** -нца м ‘мршав, сувоњав човек’, в. *удан*; ‖ **кошч'ица** ж дем **1.** ‘мала кост’ — Св'акā ме кошч'ица бол'ӣ; в. *штуцаᵉњ*; **2.** ‘мало дугме, дугменце’; в. *дићаш се*; ‖ **кошч'ина** ж аугм. — Довӯкл'а п'аᵉшчāд некаᵉкву кошч'ину и с'аᵉд и њ'ӯ м'ōрāм н'ађе да м'аᵉкнēм; ‖ **кошчур'ина** ж ‘исто’. — Је л’ се чӯј'ало да је што крепāв'ало овуд'ијен, не зн'āм откуј п'аᵉшчāд довук'ујӯ овē кошчур'ине; ‖ **кошћен'ӣ** -ā -ō ‘који је од кости, коштани’. — Каᵉ[д]-ђет'ету исп'анē зуб'ић, оно пр'ōвā да га преб'ачӣ преко к'уђē и в'ӣкā: »'Ујј, вр'ана гологл'ава, јā т'ебе кошћен'ӣ, тӣ м'ене гвожђен'ӣ«; ***изр***. *уф'аштӣ се 'у кости* ‘порвати се’.

коса[1]* ж; **кос'ит[1]***; **кос'ит[2]** к'осӣ несв ‘надраживати (рану, слузокожу)’, в. *клаӣӣ[1]*. — К'осӣ ме овӣ с'апӯн, не м'огу 'очи отвор'ит. — Оп'ери ђет'ету 'очи, в'идӣши да га к'осӣ тāᵉн с'апӯн.

к'осаᵉн* к'осна -о ‘нерасположен, љутит’; **кос'ит[3] се*** ‘љутити се, испољавати незадовољство’. — Нем'ō се за св'акӯ тр'ању кос'ит с л’ӯђ'има.

крач'ица ж ‘кратка пушка, аутомат’. — Нос'ио је крач'ицу талиј'āнскӯ; в. *краӣаᵉк*.

крив*; **крӣв'ат се** кр'ӣвā се безл ‘бити неправо’. — Н'ешто му се кр'ӣвā, а н'ēће да р'ечē шт'о; ‖ **крӣвч'ев** -а -о ‘који се тиче кривца’; в. *валом*; ‖ **крај'ӯчкē** / **крив'ӯчкē** / **крај'ӯчки** / **крив'ӯчки** прил ‘потајно, кријући се’. — Зап'азио јед'аᵉн да га крив'ӯчки „п'азē“ пā пӣт'ā ж'ену је ли д'оста да и[м] п'рнē али и да и[м] се пос'ерē.

кр'ијеп м ‘окрепа, окрепљење’. — М'ал’о е тō, теке кр'ијеп за ж'ēднōга п'ӯтнӣка.

к'рк! оном ‘као знак да за нешто неће бити снаге да се обави као што се обављало раније’. — Крēн'ули сӯ уз онӯ странч'ину једаᵉн'аᵉк, али — к'рк: после м'инӯт ост'ā је пот'оњӣ, с једн'ијем кā што је и с'āм, а св'а она млађар'ија излеђ'еше кā да су крил'ати; в. *дом**, *домуз**, *кркнуӣ**.

крњ'ан м ‘јарац са заломљеним рогом’ [13: 59]; ‖ **к'рњорōг** м ‘који има окрњен рог’. — Ч'ӯвā[ј]те се тогā к'рњорōга: оће да м'āнē и тијем крњāтк'ом; ‖ **к'рњорога** ж ‘која има окрњен рог’. — Онā ми је к'рњорога б'ачӣла двије лијепē ј'аричице; ‖ **крњор'ог** -а -о ‘окрњеног рога’. — Ђēд'о је обет'ā да ће оногā крњор'огōга јарч'ића за Ђ'урђевдāᵉн да об'р̄нē на рāж'аᵉњ; **крњāт'аᵉк** -тк'а* м ‘заломљен зуб, рог’, в. горе.

к'рт -а -о ‘лако ломљив’. — Вӣк'ā је једаᵉн н'аш да св'е што је к'рто м'ож бачӣт, мā је м'ука к'ај ћеш с к'ртијем обр'азом.

к'ртица ж зоол бубојед, Talpidae; ‖ **крт'ињāк** м ‘кртичњак’. — 'Ено ми на лив'аду н'ичӯ крт'иња̄ци, не зн'āм како да се бр'āнӣм о-тē нāп'асти.

кр'ӯпаᵉн -пна -о ‘снажан, развијен’. — С'аᵉд је вај крупн'ӣ од оц'а; ‖ **крупњ'ат** -'āм несв. — Крупњ'ā тō и рāст'е кā на буњ'иште; ‖ **крупнозб'ораᵉц** -рца м ‘који говори »дубоким гласом«’. — Каᵉ[д]-се н'екӣ заглав'āрē, они пост'анӯ и крупнозб'орци: пр'ӣчајӯ кā из б'аᵉчвē, а нијед'н'у и[м] не разум'ијеш.

крут*; **крӯт'о** прил ‘чврсто’. — Н'ишта овијема н'ōвијема гл'авāрима не м'оже б'ит т'акō крӯт'о да га н'ēтē м'ој ђавол'исāт; ‖ **крутин'а** ж ‘чврстина, поузданост’. — Не пом'аже ни крутин'а т'амо ђе Б'ōг макар м'ал’о не под'упрē.

к'рцāт -āм несв ‘ломити плодове коштуњавог воћа’; в. *ӣомлаӣиӣ[2]*; ‖ **к'рцкāт** -āм итер ‘ломити, ломкати’. — Док бестиј'ајӯ на ć'еднӣк, л'аᵉкче и[м] да н'ешто и к'рцкајӯ; ‖ **к'рцолӣт** -ӣм несв. — Не бр'āнē се каᵉд и[м]

изн'есӯ којӣ ор'а, да к'рцколē; ‖ **к'рцнӯт** -нēм св **1.** ‘сломити орах’. — Д'ā[ј] и м'ене, да в'иђу м'огу ли нā-вӣ крњāт'а^{е}к и јā којӣ к'рцнӯт; **2.** ‘благо шкрипнути’. — Милиј'ē ми је ч'ут ка^{е}д врāт'а к'рцнӯ нō ка^{е}д м'ене к'рцнē в'ише рēпа па не м'огу кроч'ит.

крцум'ат се -'āм се несв **2.** ‘рвати се с невољама, покушавати да се већи проблеми избегну’. — Крцумāм'о се н'екāко, теке да се од м'укē 'отмēмо.

крш*; **кршāња^{е}к** -њк'а м ‘мали камењар’. — 'Овце му се рашӣр'иле повр оногā кршāњк'а; ‖ **крш'ина** ж ‘камењар’. — Преко онē крш'инē прије ћеш н'огу слом'ит нō се без нево'л’ē пров'ӯј; ‖ **крш'иħ** м дем. — Нā-нӣ крш'иħ се почијев'ало ка^{е}-се ид'ē нав'ише.

крш'ијел’*; **кршијел’'ит** -'ијел’ӣм несв ‘досађивати (као крпељ) неразумним захтевима’. — Ка^{е}д је б'аби нешто п'очео да крш'ијел’ӣ, она је 'одмā доф'атӣла прут'иħ пā му више н'ије п'адāло н'āм.

кубāсн'ут -'āснēм св **2.** ‘изићи на планински превој’. — С м'āлијем д'уом са^{е}м кубāсн'ула на дно Пол’'анӣцā^{е}.

куд'ије / куд'ијен прил ‘куда, у ком правцу’; в. *међӣт*, *издријет*, *прогнат*, *тӣуј*; **к'ујј** прил ‘куд, куда’, в. *зафрчит*, *зацибрит*, *одовле*; ‖ **кујг'ој** прил ‘кудгод’. — Са^{е} свој'ōм глāв'ōм м'ош кујг'ој ој, мā пӣтн'и тӯ тв'ојој п'āртију дāј'е ли 'она рӯч'а^{е}к.

куђ'ел’а* ж; **кућелица** ж дем. — Дрндари тресену вуну увију у мале кућелице од којих се преде потка за сукно, а од јарине се ваљају пустови [13: 73].

кука*; **к'ука.** — Многи пастир има дугачак штап, на дно којега је насађена гвоздена „кука“ за хватање оваца (13: 45); ‖ **к'учица** ж дем. — 'Имā нā нӯ шк'атулицу к'учицу пā ју зак'ӯчӣ.

кулāп'ит -'āпӣм св ‘украсти; отети’. — Ун'еси тō у к'ућу е тē ти га кулāп'ит онē погāни те прēжē ће ће ко што ост'авӣт.

кумп'ијер м бот ‘кромпир’. — Кртола, која се и арбанашки зове „кртојла“, а у некијех Површана и у Брскуту и „кумпијер“, дијели се на „нашке“, „руске“, „бијеле“ и „црвене“ кртоле (13: 101).

кункор м ‘импровизована остава за чување сира (на катуну)’. — Кучи као и сусједни Арбанаси имају мјесто полица за оставу сира тако звани „кункор“, који је дигнут на четири сохе пред гладом (13: 75).

кунов'āк -āк'а м ‘мотка од куновине’. — Не одв'āјē се од оногā њег'овōга куновāк'а; ‖ **кун'овача** ж ‘кленова грана’. — Провуков'ā сē неће пр'оз гору пā га д'офатӣ кун'овача — м'огā^{е} је б'ез ока ост'ат.

кӯњ'ат к'ӯњāм несв ‘налазити се у полусну, дремати’. — Од св'ије р'абōтā^{е} он н'ајбол’е ум'ије да к'ӯњā.

к'упӣт -ӣм несв ‘сабирати, састављати оно што је разбацано, растурено’. — 'Ено ђēд'о н'осӣ тр'ескалицу, 'ајте да к'упӣте ор'аје; ***изр***. ~ *говна*

‘спорити се о бесмисленим питањима; бавити се недостојним пословима’. — К'упē г'ōвна: прије трӣ г'одине т'еле и[м] слом'ило двā кл'āса фрметӣн'а, а 'они н'икāко да ижл’'егӯ 'и[з]-сӯда; ‖ **купел’'ат** -'āм несв ‘овлаш, узгред скупљати; бавити се бесмисленим пословима’. — 'Имāте ли вӣ др'угоēга п'осла нō да купел’āт'е тр'ӯње; ‖ **купл’'евина** ж **а.** ‘сено покупљено по крајевима ливаде’. — Ка^{е}д ма^{е}нк'ā др'угō, ва^{е}л’'ā и пл'аса купл’'евинē; **б.** ‘дружина сумњивог утемељења’. — У тӯ њ'ину п'āртију бӣл'о је н'ајвише купл’'евинē и теке п'онекӣ пошт'енӣ ајв'āн; в. *стокупл’евина*.

кӯп'ит*; **куп'ōвнӣ** -ā -ō ‘који је фабрички произведен, који се купује’; в. *пашта*.

курвече*; **курв'ечāд** зб. — Окō тē к'уђē окӯпл’'ала сӯ се некā курв'ечāд, а ч'ēсто и мил'ӣција дōд'ила.

к'ӯс кӯс'а -'о*; **кус'ов** -'ова м ‘пас кратког репа’. — Д'оба^{е}р ми је овӣ кус'ов — и н'а вӯка ће кид'исāт; ‖ **к'усāс[т]** -āста -о ‘окрађен’. — Ост'ало му тō н'екāко к'усāсто, мā га н'ека: др'угӣ п'ӯт ће б'ол’е.

кућела ж ‘коза црвене длаке’; ‖ **кућеша** ж ‘исто’. — Од козјих назива у Арбанаса су многи познати и у кучкијех Срба, као на примјер: кућеша или кућела (тако се зове коза црвене длаке), мургеша, а овај је назив поријекла српскога, од мургато, натмурено [13: 59].

к'уђа*; **к'уђӣт** (се) -ӣм (се) несв ‘заснивати домаћинство’. — К'уђӣло сē пол’'а^{е}ко, кā у сирот'ињу, рāд'ило колико сē м'огло, а за в'ише — и Б'ōг је пом'āгā.

куча^{е}к* м; **к'учка** ж **1.** ‘женка пса, куја’. — Ћ'ерā[ј]те тӯ к'учку 'отолē да ми се не п'итомӣ прет к'уђōм; **2.** ‘жена-напаст’. — Св'ађāле се дв'ије пā св'е ј'една др'угōј „к'учко от к'учкē“; ‖**кучкет'ина** ж аугм пеј. — 'Опēт је онā кучкет'ина нешто довӯкл'а прет —к'уђу; ‖**к'учкица** ж дем. — В'иђе ли онӯ к'учкицу како сē привӯкл'а да нешто ч'унē; ‖ **кучк'ов** м. — Пом'ињāла једн'а некӯ „к'учкицу“, а б'аба јōј вел'ӣ: „Пол’'а^{е}ко, пол’'а^{е}ко, м'огā^{е} би ти ју онӣ тв'ōј кучк'ов дов'ес на пр'аг“.

кучāр'а^{е}к -рк'а м дем геогр. — Не зн'āм како су се [краве] провӯкл'е иза-ногā кучāрк'а; в. *кук 2*.

Л

лага^{е}м*; **лага^{е}м'āш** -āш'а м ‘минер’. — Мл'огӣ сӯ лага^{е}мāш'и ост'ајāли без р'укӯ, а н'екӣ и без глāв'ā^{е}; ‖ **лаг'а^{е}мӣт** -ӣм несв ‘потпаљивати мине, минирати’. — М'ало сӯ овуд'ије лаг'а^{е}мӣли колико сӯ нав'ише ус Плат'ије; в. *лагамисат*.

л'āдаᵉн л'āдна -о ‘хладан’; ‖ **лāд'ит** л'āдӣм несв ‘хладити’; ‖ **лāдн'ут / л'аднӯт (се)** л'āднē / л'аднē (се) **а.** ‘освежити; захладнети (после жеге, спарине)’. — Прич'екā[ј]те још м'ало, да л'аднē пā ћемо тō б'р̄зо; **б.** ‘мало се (пр) охладити (о јелу тек скинутом с ватре)’. — Прич'екните м'ал’о да се л'āднē, да се не оп'ржӣте; ‖ **ладњ'икāв** -а -о ‘хладњикав’. — И д'āᵉн је вај ладњ'икāв, не см'ētā фањ'ела; ‖ **ладов'ат** -'ујем несв ‘налазити се у хладовини (у време жеге)’. — 'Ајмо м'ало под м'урвōм: што бисмо гор'ели каᵉд м'ожемо и да лад'ујемо. — Оре се по један комад изјутра и од ноћи, а средином дана се „ладује“ [13: 94]; ‖ **лад'ункāв** -а -о ‘исто’. — Н'ōј ти је лад'ункāва: н'ēј се осрамот'ит ако наб'ачӣш нешто топл'ијē; ‖ **лад'ункāво** прил ‘хладњикаво’. — Прош'āᵉ је Светӣ Ил'ија и вај се овӣ ст'āрӣ не бр'āнē да и[м] је лад'ункāво.

л'азбица ж дем в. *лазба*. — Ул’'егоше му двије-тр'ӣ [овце] у онӯ л'азбицу извише изв'ора: не зн'ā, велӣ, како и[х] је изаᵉгн'ā да се не сп'р̄цā.

л'ајāв -а -о ‘неодмерен у изражавању, »изразаᵉн« (в.)’. — Л'ајāво је тō, да Б'ōк саᵉч'ӯвā, н'и прет кӣм не ум'ије свēз'ат јез'ик; ‖ **л'ајāваᵉц** -вца м ‘човек који не контролише језички израз’. — Нем'ō м'ислӣт е ће л'ајāваᵉц м'ој др'укше до[к]-га не уф'атӣш за јāзб'аᵉц; ‖ **л'ајавица** ж. — Е, да ми сē, к'укавици, скрāјн'ут и од овије л'ајāвāᵉцāᵉ и од овије л'ајавӣцāᵉн, чињ'ӣ ми се да би поч'инӯла.

лаком* в. *л'аᵉком*.

лакрдија* ж в. *лакардија*; ‖ **лакрдиј'ат** -āм несв ‘лакрдијати’. — Л'аᵉко е њ'има да лакрд'ијајӯ, а м'ене ч'екā г'р̄днā раб'ота; ‖ **лакрдиј'āш** -аш'а м ‘шаљивчина’. — Овē ће лакрдијāш'е зим'ӯс пӣт'ат гуз'ица што су л’'етōс чињ'ели; уп. *дугачаᵉк*, *ӣрешио*.

л'ама ж ‘већа лимена посуда, канта’. — „Лама“ којом се вода из убла вади зове се често кова [13: 142]; ‖ **л'амица** ж дем. — Пок'упите ор'аје у тӯ л'амицу и 'ајте д'ома; ‖ **ламет'ина** пеј. — Ако се не сл'омӣм преко тē ламет'инē, жӣвј'ећу в'ише нō баба Даᵉн'ица.

лампијерски -а -о ‘који се односи на лампијера’; в. *насӣрцнуӣ*.

лапрнд'ача ж ‘брбљивица’. — Им'али смо и м'ӣ некē лапрнд'аче којē сӯ ни д'ошле ис тē њ'инē шк'ōлē.

л'атӣт -ӣм св ‘зграбити’; в. *фрл’акнуӣ*.

ледина* ж; **л'единица** ж дем. — В'иђела и[х] је каᵉ[д]-зам'аᵉкоше повр онē л'единицē у ш'ибӯт и Пēр'о је 'одмā отиш'āᵉ да и[х] в'р̄нē.

лаᵉж*; **лаᵉж'ура** ж ‘лажљивица’; ‖ **лаᵉж'урица** ж дем. — Поучи лаᵉж'урицу док је м'āлā: ако ју п'уштӣш да порāст'е у лаᵉж'уру, не зн'āш кол'ико ће ти б'и[т] т'еже.

л'аᵉком -а -о ‘који има јаку жељу, страст да се нечега домогне, да присвоји, патолошки жељан, похлепан’. – Дешāв'ало сē да л'аᵉкомӣ ч'оек,

кои је л'а^{е}ком на бр'āве, којӣ би пом'ислио да је тō њег'ово, да ти в'идӣ 'овце, да ти н'ајбол’ā ц'ркнē (Кж); ***изр***. ~ *ӣрелаз*, в. *ждријело*; ‖ **л’'а^{е}комōс[т]** ж ♦. — 'Изеде га л'а^{е}комōс, а не зн'ā, к'укāла му м'āјка, како је тēшк'а удов'ичкā с'уза; ‖ **л'а^{е}комӣт** се -ӣм се несв ‘испољавати лакомост’. — Не л'а^{е}коми се на т'ўђў пўст'ињу, да и иза т'ебе не ост'анē.

леђаница*. — Ка^{е}д 'овце 'у јесēн нап'анў на з'ановет пā се пре'ијў, њи уф'атӣ леђан'ица пā сў кā пл’'ане.

летун'ица ж ‘пахуљица’. — 'Ево ни сн'ијег: дōђ'оше п'рвē летун'ице.

ливāд'а^{е}к -тк'а ж дем. — Повр оногā ливāтк'а на дно ш'умē ижл’'ај ћеш мало нав'ише на једну в'ел’ў лив'аду; ‖ **лив'адица** ж в. *разорашӣ*.

лиј'āћ -āћ'а м в. *лијак*. — Овӣ лијāћ'и с п'ола мўд'ā^{е}н јар'ачē овӣ г'р̄днӣ нāр'од там'ан кā и онӣ с п'ола мōзг'а.

л'ијевӣ -ā -ō ♦. — Ст'ēжē ме н'ешто по л'ијевōме кр'ају, а в'ише би вол'ио да се и о[д]-т'ē ш'огē одм'а^{е}кнēм; ‖ **л'ијево** прил ♦. — Бл'иже ти је до њ'инē к'уђē од оногā д'ўба л'ијево, 'имā путл’'ажица преко онē странч'ицē.

лис[т]*; **лисн'ат** -а -о. — Са^{е}вӣј'али сў и[м] онē лисн'атē гр'āне, да и[х] об'рстē ако је трāв'а бӣл'а 'ишћирикāна.

лит'ица ж в. *лишӣ*. — Низ овē лит'ице лом'или смо вр'атове и м'ӣ и н'аши ст'āрӣ: је ли в'ака^{е}т да тō п'уштӣмо некōме др'угō?

лож'ичица / луж'ичица / уж'ичица ж ‘бол у желуцу’; в. *ӣлочица* **2**.

л'оза -'ē ж **1.** бот. Vitis vinifera; в. *кревешӣ*, *уздигнушӣ*, *шума*; **2.** ‘породични огранак , генеалошко стабло’; ‖ **лōз'а** ж ‘лозова ракија’. — Овуд'ије се н'ије зн'ало за др'угў рак'ију до лōз'у; ‖ **лоз'овача** ж ‘исто’. — Умј'ели сў 'они потēгн'ут лоз'овачу да јōј не забор'авē м'иру; **лоз'āр*** -āр'а м бот ‘павит Clematis vitalba L’; в. *ломина*; ‖ **лоз'ов** -а -о ‘који је од лозе’. — Св'е тē пр'утове лоз'овē смо скўпл’'али и нос'или да нал'ожӣмо; ‖ **лоз'овина** ж ‘лозово пруће’. — Б'ачите и тў лоз'овину н'а ога^{е}њ.

лок'āч -āч'а м ‘пијаница’. — Л'а^{е}кче би ми бӣл'о ка^{е}д ове локāч'е н'е би мōр'ала да гл'е[д]āм, а н'е да и[х] двōрӣм.

ломут'ина / ромут'ина ж бот. ‘пузавица, павит’; в. *окушина*.

лопаш* м ‘део рала’.— У Куча су рала све једне врсте, а у потоње доба гледао сам по које рало, које се зове „црногорско рало“ и којему су „ручица“, „лопаш“, „воз“ и „штичица“ сви из једнога комада који је сличан ћирилскоме слову /г/ [13: 93] (нејасно).

лопух* м; **л'опўв** м. — Док је бӣл'о л’ўђ'ӣн, та^{е}кв'ӣ сў се испод л'опўва са^{е}кријев'али.

л'ӯд лӯд'а -'о обично у ***изр***. *д'ий л'ӯд*, *д'ий лӯд'а -'о*. — [То је] све дип лудо [4: 172]; уп. и ***изр***. лӯд'о рāсл'о — ман'ито ст'арāло.[5]

лӯп'еж*; **лӯп'ешчāд** зб. — О[т]-тије лӯп'ешчāдӣ не м'ош побл’'еј: из оч'ӣн тē ти укр'ас што сӯ намј'ерӣли.

л'упколӣт -ӣм несв дем према *лӣкат*. — Св'у нōј ми је л'упколӣла онā шк'ӯра на 'избу, а дал'еко ми је бӣл'а да 'ојдēм да ју затв'орӣм.

л'ӯч* м ‘љуска од борове срчике која, запаљена, служи као осветљење’. – Л'ӯч 'имā смōл'ē и д'аје свијетл'о, а б'ак н'ēмā (Бс). – Кад је мрачно, пут се освјетљује лучем [2: 348]; в. *квара^е^т*; ‖ **луч'евӣ** -ā -ō ‘који је од бора, боров’. – Раде лучево посуђе [2: 74]; в. *извит*; ‖ **луч'евина** ж ‘тврди унутрашњи део боровог дрвета, боровина’; в. *ӣламнут*.

Л’/Љ

л’енгуз'ат -'āм несв ‘ленчарити’. — Ако сте намј'ерӣли да ми л’енгузāт'е, в'ићите ђ'е ћете на ваг'ан.

л’'оштӣт -ӣм св ‘снажно ударити’; в. *сӣузат се*.

л’ӯб'ава^е^н -вна -о ‘љубазан, пријатан у опхођењу’; в. *главурачица*, *грдул’ав*, *скрома^е^н*.

л’'ӯђи*; **л’уцкот'а*** / **л’уцкоћ'а** ж ‘људскост’. – Л’'ӯђи су се в'а^е^зда по л’уцкот'и познāв'али, нō су 'они излӣњ'али, а овӣ да^е^н'а^е^шњӣ н'ајвише се з'ōрē несојл'уцима и безобрāшт'инāма. — Л’'ӯђи се по л’уцкоћ'и распознāј'ӯ, а онӣ другӣ — по њ'иније р'абōтā^е^.

л’'ул’кāт -āм несв према *л’ул’ат*. — Зн'ā тō св'акā којā је л’'ул’кāла к'олијевку; ‖ **л’'ул’колӣт** -ӣм несв дем. — Л’'ул’коли још м'ал’о, засп'аће;

л’'уска ж ‘цепка’; в. *растрескат*, *цијепат*; ‖ **л’'ушчица** ж дем. — Дон'есите ми тије л’'ушчӣцā^е^ да нал'ожӣм, дāко се овā вирāн'ија макар м'ало згр'ије.

[5] Нејасно; реч може бити нова, облик *полӯђ'ет* записан је у пословици (Бл'аго т'омē ко р'ано полӯд'ӣ — в'а^е^с му в'ијек у вес'ел’е пр'ођē); у таквом се споју нашла и реч *л'ӯд* (Лӯд'о рāсл'о — ман'ито ст'арāло), али није извесно да ли се овде ради о неспорно старом значењу ‘сасвим мали, нејак, недорастао’. За то значење, наиме, ми немамо никаквих назнака, али је тешко одбити претпоставку да се ту ради управо о делимично упуштеном одрастању у време кад је васпитачки коректив био неопходан. С друге стране, вреди поменути податак да је још почетком прошлог века било обично м. име (надимак) *Л'уда, Лӯд'о*, али није остала никаква назнака о томе је ли се оно давало због неког личног обележја (тако је, рецимо, *Цӯм'о* био ‘мали, низак, али снажан човек’).

л’'ӯт[1] л’ӯт'а -о **1.** ‘који бурно реагује због сваке ситнице која му се не допада, прек, напрасит’. – Ост'ави га, тӧ је л’ӯт'о, од њ'ега би се зм'ија отров'ала; **2.** ‘опорог укуса, који изразито надражује слузокожу’. – Ов'ē годинē ни је л'ук л’'ӯт, не м'огу га из́'ес да ми с'узе не заф'рцајӯ; **3.** ‘чврст, тврд, који се тешко сече или ломи’. – Н'ēћеш тӯ к'рл’у разб'ит бес кл'ина и м'ацē, тӧ је л’ӯт'о кā н'ајл’ућӣ к'ами; ‖ **л’ӯт'ит**[1] **се** л’'ӯтӣм се несв ‘изазивати љутњу, нерасположење’. — Б'ол’е га не зад'ијевā[ј]те и не л’ӯт'ите е не знāт'е што ве м'оже сн'āј; ‖ **л’ӯт'ит**[2] **/ л’ӯћ'ет** л’ӯт'ӣм ‘додавати јелу љут зачин’. — У тāᵉн м'ōј д'ио не додāј'и мл'ого п'апра, н'е-оћу да ми га л’ӯт'ӣш кā тӧ тв'оје; ~ **се**. – Н'ēмā др'угē раб'отē нӧ да се л’'ӯтӣ; ‖ **л’'уткāт (се)** -āм (се) несв **1.** ‘повремено испољавати блажи облик љутње’; **2.** ‘имати блажи облик љутог укуса’. — Овӧ ти је млијек'о ,нас'ум, п'очēло да л’'уткā; ‖ **л’'утнӯт (се)** -нē[м] (се) св. — М'ало сē л’'утнуо на м'ене, мā гā б'р̄зо пр'ошло. — Овӣ л’'еп, Б'оже ми га д'āј, м'ало л’'утнē; в. *благ*; ‖ **љутина** ж **1.** ‘напитак од воде којом је преливена »извара«’. – Извара [се] »стрпаје« у чабар, па се налије водом, од које се учини тако звана »љутина«. – Качамак се једе... и [са] »љутином« [2: 101; 13: 107]; **2.** ‘бурна реакција, незадовољство због неког поступка’. — Каᵉт п'очнē да пр'āскā, изм'аᵉки се и поч'екā[ј] да га пр'ођē л’утин'а; ‖ **л’ут'ит** -а -о ‘љут, раздражљив, спреман на бурну реакцију’. — В'ићи тӧ м'āл’ō како је л’ут'ито: б'ићe, нас'ум, пог'ано кā му и ђēд'о; ‖ **л’ут'ица** м/ж ‘особа која се лако, брзо наљути’. — П'ушти ми тӯ л’ут'ицу да ју м'ало исф'рскāм пā ће се смӣр'ит; ‖ **л’'утко** м ‘дечачић који се лако наљути, »љутица«’. — Р'еци томē л’'утку да ми дон'есē онӣ прут'ић, да му нешто ш'аᵉпнēм; ‖ **л’ӯтњ'а** ж в. *љӯшина 2*. — Код њ'и ти је л’ӯтњ'а м'огла пом'ој да уж њ'ӯ прид'āш и пр'ӯт п'о пр̄кну; ‖ **л’ућ'авина** ж мед **1.** ‘горушица, жгаравица’. — Уд'āвӣ ме л’ућ'авина 'а из'ијем комат'ић л’'еба с млијек'ом; **2.** ‘ускисло, узљутело кисело млеко’. — Н'у ми у тӯ с'афичицу к'ани мал’о тē л’ућ'авинē; ‖ **л’утидрача** ж бот ‘љутотрн, Poliurus spina – Christi Mill.’.

л’'ӯт[2] -и ж ‘камењар, стене, литице’. — Прос тӯ л’'ӯт м'оже да пр'ођē онӣ којӣ сē опрост'ио 'от памēти; ‖ **л’ӯт'аᵉц** л’ӯц'а м ‘тврд камен, који се тешко разбија’. — Наг'азӣли сӯ на л’ӯт'аᵉц, нам'учӣтē се.

М

мā св. ‘али’, в. *дремка̄ш̄*, *ишћера̄ш̄*, *ӣрибача̄ш̄*, *уст̄асā̄ш̄*.

маг'арац*; ‖ **магарч'ина** м пеј. — В'ићи овē магарч'ине: р'ӣкајӯ туд'ије, а св'акӣ би м'огāᵉ б'ол’е пон'ијет тов'ар нō м'ōј мāг'о; ‖ **магарч'ић** м дем; ‖ **маг'аричина** ж. — Онā ми маг'аричина ст'аде н'а ногу и не м'огу се опр'ијет; ‖ **маг'аричица** ж; ‖ **маг'аре** -ета с; ‖ **магар'еце** -ета дем; ‖ **маг'арāд** зб. — Свēж'ите тӯ маг'арāд г'оре увр лив'адē.

мазат*; **м'азалица** ж ‘што служи као намаз’. — Вел’'āше б'аба да овē даᵉн'аᵉшњē домаћ'ице 'имајӯ вр'емена и гот'овē некē м'азалице и ђ'еци да из'ијӯ и с'ебе да б'иднӯ л’'епчē и млађē н'ō сӯ.

мајка*; **māј'а** ж хип ‘мајчица’. — А не пл'ачи, ср'ећо бāк'ина, б'р̄зо ће māј'а да д'ōђē и да ти дон'есē л'окӯм.

мајор'еша ж ‘мајорова жена’.

маканоса / маконоса*; **м'аконосāс** -ста -о ‘који има ситне пегице на носу’. — Д'оста ми је ј'агњāдӣ бӣл'о м'аконосāсто.

макањче*; **мак'ањчāд** зб. — Пӣшт'ē онā мак'ањчāд, а б'аба ц'р̄нā не м'оже и[х] уђ'ешӣт; в. *ӣпрефорцаӣ*.

малина ж ‘мали број људи, мањина’. – Није [су] малина потпуно узели свој »мираз« [2: 126]; в. *мираз*; ‖ **māл'ит се** м'āлӣ се несв ‘смањивати се’. — А ако су ми се опл'еле чар'апе о[д]-с'игавē в'унē, о-ц'р̄нē овц'ē, он'аквē какве се опл'етӯ – такв'ē ће и п'рснӯт, н'икаᵉ[д]-се н'ијесу māл'иле, н'и сӯ се м'огле омāл'и[ти] (Кж). — Рāст'е дијет'е, а р'обица му се м'āлӣ; ‖ **м'āлӣ** -ā -ō / **м'ал’ӣ** -ā -ō ♦. — Онō ће м'āлō пог'анче, р'екāᵉ би, да порāст'е у в'ел’ӯ п'огāн. — В'ићe ли како се и онō м'āл’ō н'апучӣ на б'абу; ‖ **м'ало / м'ал’о** прил. — Д'ā[ј] ми ј'ош мало л’'еба. — Д'ā[ј] и м'ене м'ал’о: и ј'ā саᵉм нечијē дијет'е; ‖ **м'алāᵉчко*/ м'алаᵉчко / м'ал’аᵉчко** прил ‘сасвим мало; малкице’. — М'алāᵉчко га пошēн'и, дāко и ов'ō т'ӯн ста'нē; в. *осунуӣ*, *ӣробачиӣ*; ‖ **маᵉњ'ат (се)** -'ā[м] (се) ‘смањивати (обично кад неко говори о неверoватном мноштву)’. — Маᵉњ'ā[ј], П'ēко Сāв'ов! ‖ **māᵉњ'ит се** м'āᵉњӣ се несв ‘смањивати се’. — М'āᵉњӣ се бр'ашно у кашун'ић; ‖ **мањасак** (?) м ‘ситан кромпир’. — Слабе и ситне кртоле зову се „мањасак“ или „ситнишак“, а које се неће да варе „невариш“ [13: 101]; ‖ **м'āћӣ** -ā -ō ‘сасвим мали, ситан, малецки’; в. *боколичица*.

манит*; **махнитост** ж в. *ӣомам*; ***изр***. *манитo-одрӣо*; в. *оӣамеӣиӣ*, *оно*, *ӣо*.

мастика ж ‘слатко вино пре ферментације’. — Каᵉд гр'ожђе сп'рштӣш и пр'ије нō 'преврӣ, оно је слāтк'о и вел'ē маст'ика.

матица ж ‘оплођена женка у пчелињем »друштву«’; в. *брунцел*.

матор -а -о ‘стар (за коња)’; в. *ко’а* [13: 55].

матрак*; ‖ **матр'аковина** ж ‘матрачна тековина’. — Ис тē њ'инē п'амēти и њ'иније р'абōтāᵉ тр'ебā да се излēг'ӯ в'ел’ē матр'аковине; ‖ **матр'аче** -ета с; ‖ **матр'ачāд** зб. — Ск'упӣла се т'амо некā матр'ачāд и вел'ē да је тō њ'ина омлад'ӣнскā куфер'ēнција; ‖ **матр'ачина** м аугм. — Овӣ је нāр'од наг'р̄ђен б'езлијека 'а сӯ матр'ачине „прегле“ да га в'одē „у б'ол’ӯ будӯћн'ос“; ‖ **матр'ачић** м дем. — Н'ије бӣл'о да матр'ачић не порāст'е у в'ел’ӯ матр'ачину; ‖ **матр'ачӣт** -ӣм несв. ‘бавити се нечасним пословима’. — Они сӯ н'ајбол’е умј'ели кā и њ'ини гл'авāри: да матр'ачē; ‖ **матр'ачнӣ** -ā -ō ‘који се односи на матраке’. — Њ'и не тр'ебā пӣт'ат за др'угē нāко за матр'ачнē раб'оте; ‖ **матр'ачно** прил. — Они јед'ӣнō ум'ијӯ матр'ачно и ако н'ешто тр'ебā да се оматр'ачӣ — нем'ō[ј' б'ол’ē тражит.

мађи ‘сасвим мали’, в. *малина*.

маче*; **м'ачāд** зб. — Ђавол'исāше јōј м'ачāд раб'оту и с'аᵉд дāко ју разм'р̄сӣ.

м'аᵉгла ж ‘магла’. — Пр'итиште м'аᵉгла: ни п'рс пр'ед носом не в'идӣш; ‖ **маᵉгл'ит се** м'аᵉглӣ се несв **а.** ‘прекривати се маглом’. — Поч'иње̄ да се м'аᵉглӣ, а не п'ӣтā м'ене што н'ије ведр'ијē; ‖ **маᵉглов'ит** -а -о ‘прекривен маглом’. — К'о ће ми кāз'ат шт'о саᵉм јā ћōр'а ако је д'āᵉн маᵉглов'ит; ‖ **маᵉглов'ито** прил. — Л'аᵉко је в'ама мл'āдијема: в'ама ће се изведр'ит, а н'ама ст'āријема, чињ'ӣ ми се, св'е је маᵉгловит'ијē; ‖ **м'аᵉглица** ж дем. — Дāл'а би гр'ош да ми се и овā м'аᵉглица с оч'ӣн изм'аᵉкнē; ‖ **маᵉглӯшт'ина** ж аугм. — Л'аᵉкче ми је подн'ијет ćевер'ину нō вӯ маᵉглӯшт'ину.

маᵉнђ'уша* ж; **маᵉнђ'ушица** ж дем. — Н'екаᵉ[д]-сē маᵉнђ'ушица нос'ила н'а уво, а с'аᵉд ју зађ'енӯ на вј'ађе.

маᵉњ'ат (се) -'а се ‘смањивати се’; в. *малина*.

м'еђа* ж. — Подијеле се ораће земље, ливаде и метеси и дјелови означе каменима у земљу пободеним, што се зову „међе“, „мењици“, „мејњици“ или „мергири“ [13: 187]; в. и *магир*; ‖ **м'еђӣт (се)** -ӣм (се) несв ‘граничити се, додиривати се имањима’. — Мӣ смо м'еђӣли 'у Ступове. — 'Они зн'ајӯ куд'ијен сӯ се м'еђӣли з-Брāц'овићима.

међ'ед* м зоол ‘Ursus’; в. *зима*; ‖ **међ'едица** ж ‘медведица’. — Пр'ӣчā је да је в'идио међ'едицу з-двā међед'ића, ал’ не ч'у ђ'е; ‖ **међед'ић** м дем ‘младунче медведа, мече’; ‖ **међ'еђӣ** -ā -ē ‘медвеђи’, ***изр***. *мрав'ињā ӯсӣ'а – међ'еђā гуз'ица* ‘нећкати се, устручавати се да се седне за обед’; ‖ **међеђ'ака**

ж ‘тврда крупна леска’ (Бс); ‖ **међ'едоша** ж ‘крупна незграпна жена’. — Ј'ес 'она међ'едоша, али јōј је к'уђа ур'ēђена кā по једн'а.

м'ēс[т]*; **мећа'ица / мећарица** ж ‘палица, дрвце за разметање брашна; кружна плочица на дугој дршци, за разметање масла у стапу’. — Н'икаᵉд н'ијесаᵉм в'ише до пет пӯт'ā м'анӯла онōм мећа'ицōм и зн'āвāсмо: каᵉ[д]-се измēт'е, на м'асло онā мећа'ица ост'анē. — Брашно [се] разметало... мећарицом, која се откидала с врха од младе јеле [2: 34 101].

метвица ж бот Mentha pulegium. — Према Ђурату у Рашовићима такође сам међу дивљом травуљином гледао врло дивну метвицу]13: 103].

мијес'ит м'ијесӣм несв ‘правити тесто, месити’. — Овē ж'ене с'аᵉ[д] св'акӣ ч'аᵉс нешто м'ијесē, а нека ур'ēдӣ Г'оспод да 'имајӯ шт'о и мијес'ит, кā што јā п'антӣм да нијес'аᵉм им'ала; в. *избиӣ*, *ускваса*.

милос[т]*; **м'ио** м'ила -о ‘драг, мио, умиљат’. — М'ило дијет'е: 'у њедра да га м'етнēш; ‖ **м'илошта** ж ‘мали дар, као знак пажње, м'илōс[т]’. — 'Ево ти је м'илошту з'āᵉва опр'авӣла. — Сп'р̄дајӯ се ђ'еца ж ђēд'ом: п'ӣтајӯ га је ли б'аби д'онио м'илошту.

мираᵉн*; **м'ӣр** ♦. — Н'ēмā м'ӣра више нō к'оњскӣ р'ēп; ‖ **миров'ат** -'ујем несв ‘мировати’. — Пр'ије ћеш в'ићет б'абу да поск'очӣ нō дијет'е да мир'ује; ‖ **мирњ'ат** -'āм несв ‘смиривати, умиривати (децу)’. — Оће ајв'āн да мирњ'ā ђ'ецу, а не зн'ā да тē се 'она смӣр'ит — каᵉт порāст'ӯ.

мир'āз -āз'а м **а.** ‘имовина коју жена доноси мужу приликом удаје’; в. *очинсӣво* [2: 126]; **б.** ‘неочекивано »страно тело« у јелу, пићу’. – Валā саᵉм м'огла без овогā мирāз'а с в'ерӣгāᵉн; **в.** ‘очевина коју наслеђују кћери кад нема мушких наследника’; в. *очинсӣво* [13: 189].

млад*; **мл'āд** -'а -'о; ***изр***. *мл'āдӣ м'ēд*. — Од извађеног меда, ко га онако кључком не продаје, одабере се младо саће, да се једе и то се зове „млади мед“ [13: 89]; ‖ **млāд'еж** ж ‘млади људи, омладина’. — И с'аᵉ[д] ч'ујем ђēд'а каᵉд вел’'āше: к'укāла овā млāд'еш што ће доч'екāт од овије н'ōвије гл'авāрāᵉ; ‖ **млађар'ија** ж ‘исто’; в. *к'рк*!

млатар'ат -'āм несв ‘ходати без одмора, без застајкивања’; в. *ойришӣиӣ се*.

мл'инаᵉц -нца м ‘млин за кафу’; в. *ӣржулин*.

мозаᵉк*; **мозг'ат** -'āм несв ‘размишљати, домишљати се’. — Мозг'āм св'у нōј, засп'ат не мо'гу, а свӣтк'а н'иоткуд.

момаᵉк*; **момч'ић** м дем. — Бј'еше ли онō Мӣш'ов момч'ић те ти д'онесе п'ӣсмо; ‖ **м'омчāд** зб. — Некā ни м'ончāд кāз'аше д'оље ђ'е ви је к'уђа.

мор'āч -āч'а м бот. Foeniculum vulgare. — Вел'ē т'ӯн за некӯ трāв'у да се зов'ē мор'āч, мā јā не зн'āм кој'ā је. — У Дољанима међу дивљом травуљином по плотовима и зидинама расте доста морача, и нико га не употребљава [13: 103].

мост'ина ж ‘остаци моста’. — М'отајӯ се п'а^{е}шчāд окō [о]нē мост'инē: да нешто т'амо н'ије з'акопāно пā ост'ало плӣтк'о.

мрач'ара ж ‘подземна пећина’. — Са^{е}кријев'али сӯ се у некӯ мрач'ару, мā пред ов'ијема ни т'ō се н'ије мл'ого одӯ'жило нō сӯ и[х] из'ргāли.

мржет*; **мрско***; **м'рсковōл’а^{е}н** -л’на -о в. *мрзновољан*. — 'Иди м'иći бāл’'у и п'ӣтā[ј] ју шт'о је м'рсковōл’на; ‖ **м'рсковōл’но** прил. — Ка^{е}д в'ићу што се с овијем нāр'одом чињ'ӣ, м'рсковōл’но ми је и да д'ишēм.

м'р̄с м ‘свако јело животињског порекла’. — Овӣ сӯ наређев'али да се не см'ије пост'ит, а забор'авӣли да су ни м'р̄с 'отēли и да се нијесм'о им'али ш ч'ӣм ни омр̄с'ит; ‖ **мр̄с'а^{е}к** мр̄ск'а м ‘први мрсан залогај после дужег поста’. — Послије В'ел’ије пост'ӣ мр̄с'а^{е}к је бӣл'о јāјц'е; ‖ **м'р̄са^{е}н** м'р̄сна -о ‘који се тиче мрса’. — Ако ти је тō м'р̄сно, м'ене га нем'ō дāв'ат: да^{е}н'а^{е}с је, ако си забор'авӣла, пēт'а^{е}к; ‖ **мр̄с'ит**[1] м'р̄сӣм несв ‘јести мрсну храну’. — Н'ēј, јā н'ӣм, мр̄с'ит на В'ел’ӣ пēт'а^{е}к.

мр̄с'ит[2] м'р̄сӣм несв ‘без реда укрштати различите нити, власи, конце’. — Она в'ӣкā н'а ђецу да јō не м'р̄сē пр'ећу, а н'е рече тō и м'ачету пā 'ено с'а^{е}д размрш'ује онō што је 'оно замр̄с'ило.

мрта^{е}в*; **мртвиче***; ‖ **мртв'ило** с ‘лења, безвољна особа’. — Не м'оже онō мртв'ило да се тр'еснē, нō ј'āдӣ да ти се ст'ӯжӣ; ‖ **мртв'ичина** м / ж аугм ‘исто’. — Тӯ је мртв'ичину и Б'ōг нагр̄д'ио да огр'ијешӣ св'акӯ ст'опу којӯ з'а собōм ост'авӣ; ‖ **мртв'ичāд** зб; в. *мр̄твиче*; ‖ **мртвен'ӣ** -ā -ō обично у ***изр***. *црквено и мр̄твено* ‘сиротињско одело, једно једино (у коме се иде и у цркву и у коме се сахрањује)’. — Т'ō му је и црквен'ō и мртвен'ō.

м'рш*; **м'ршкāт** -āм несв ‘терати пса узвиком »мрш«’.

м'ршāв -а -о ♦. — М'ршāв је, 'ӯда^{е}н, н'ēмā дӯш'ē у њ'ега; ‖ **м'ршāт** -āм несв ‘мршавити’. — 'Ије, з'алӯду, а м'ршā: бој'ӣм се да н'ешто 'ије њ'ега; ‖ **мршул’'ав** -а -о ‘мршавији него што је природно (за дечји узраст); сувоњав’. — Мршул’'ава му онā ђе'чица: д'āј, Б'оже, да нијес'ӯ гл'āдна.

муда^{е}р*; **м'удра*** / **мӯдр'а** ж. — Ōјд'е онā мӯдр'а да 'учӣ тē гл'авāре онō што ј'ош не зн'ајӯ; ‖ **мудр'ана** ж в. *м'удра*. — Ако н'ешто не зн'āш, 'ојди на тӯ њ'ину куфер'ēнцију овē тē те н'аше мудр'ане науч'ит; ‖ **мудр'ул’а** ж ‘исто’. — Не зн'ā ч'ēк ђ'е св'е н'ичӯ овē мудр'ул’е теке се од њ'и п'онеђе тēшк'о размињов'ат; ‖ **мӯдр'о** м ‘»уман човек« (најчешће пеј.)’. — Вӣк'ала је б'аба:

саᵉст'аше се мӯдр'о и мӯдр'а и 'ето ни мӯдр'оњицē — да надгорњ'а и оц'а и м'ājку; ‖ **м'удроња / мӯдр'оња** м 'исто'. — Онӣ је мӯдр'оња н'екуј крēн'уо, а зн'ā ли 'ико ђ'е ће се зауст'авӣт; ‖ **мӯдр'оњица** м дем пеј; в. напред.

мужа*; **музач** м **1.** 'камен на струзи, »струнгач«'; **2.** 'пастир који музе овце'. — Како су струнгачи прислоњени уз довратнике струнге, уз исте довратнике се прислоне и музачи, хватају редом брава по брава и музу у „штругље", а кроз струнгу по једно, двоје и више чељади им стоку „нагоне" или „пригоне" (13: 69); ‖ **музе**! узв. — Многе козе саме прилазе мужи, кад им се музач јави с „музе! музе!" и сл. (13: 70).

мурга*; **м'ургāс** -ста -о 'црвенкаст'. — 'Имāм и н'еколико м'ургастије [коза]; ‖ **мургат** -а- о в. *кућеша* (13: 59); ‖ **мургеша** ж в. *кућеша* (13: 59).

мутит*; **м'уђнӯт** -ēм св према *муђкаӣ*.

м'ӯчки прил 'подмукло'. — Ако не м'оже пошт'ено, м'оже м'учки, а њ'има овō др'угō н'ије ф'алӣло; в. *мучке*.

мьст м 'слатко вино пре ферментације'. — Првијех дана, док је вино слатко, зове се „мьст" (13: 106); в. *масӣика*.

Н

набача*; **набāч'ат** -'āчāм несв 'набацивати'. — Сијено се око остожа „набача" навиљак по навиљак, а један озго „пласу" по „пласу" гази, док се стог „изврши" [13: 82]: в. *набачиваӣ*.

наброј'ит -'ојӣм несв према *набрајаӣ*. — Н'ас је от'аᵉц уч'ио да набр'ојӣмо св'е св'оје п'асове до Др'екала и ко то н'ије б'р̄зо науч'ио зн'ало му сē — по пр̄кн'у.

набунāр'ит / набуњāр'ит -'āрӣм св 'нагомилати, направити хрпу'. — Набунāр'и тō пā 'ајмо, н'ēће тō да ни побј'ежē д'о ноћи. — Д'а ми је зн'ат к'о је ов'ōђе набуњāр'ио и сл'аму, и т'енећу, и ћуст'ију!?

навӣј'ат (се) -'ӣјā[м] (се) несв 'накретати (се) из вертикалног положаја, повијати (се)'. — Р'екāᵉ би да ти је једаᵉн ст'ōг п'очео да се нав'ӣјā, поткōч'и га — да не кр'ēнē б'рже; ‖ **нав'ит** -'ијем св в. *оӣкоӣаӣ*.

нав'ишица ж геогр. 'успон, стрмина'. — 'Од Биоча ти је уз Р'ет те л'ијепа нав'ишица.

нагāђ'ат (се) -'āђēм (се) несв **2.** 'тражити погодбу у неком послу'. — Не зн'āм окō ч'еса се тол'икō наг'āђӯ. — Д'уго сӯ се 'они нагāђ'али, а пом'огāᵉ је и Бож'ина Р'адовāнов да се тō см'ӣрӣ.

нагној'ит -'ојӣм св према *гнојит*. — Док сӯ се бул’'уци мијеш'али, ни гн'оја н'ије ф'алӣло, а с'а^е[д]-сӯ овӣ урēд'или да нагн'ојē пл’'ацу: н'ēмајӯ шт'о др'угō.

нагњијезд'ит (се) -'ијездӣм (се) св **1.** ‘насадити 2, налећи (кокошку)’. — Мӣ м'ислӣли да ју је лис'ица п'онијела, а 'она се нагњијезд'ила на трӣ јāјц'а испод ј'асā^елā^ен; **2.** ‘наместити се у бабином крилу’. — В'ићи како сē нагњијезд'ио — кā да не ум'ије.

наговн'ат се -'āм се св ‘договорити се (после дугог спорења око безначајне ситнице’. — Наговн'асте ли се више окō тē двије ст'опе п'рл’инē?

надбāд'ат -'āдāм / -āђēм несв према *надбос*. — Не пом'āгā њ'ему он'ā да се не надб'āдā шӯт'о с рогāч'ем,

надгорњāв'ат се*; **надгорњāв'ање** с гл. им. ‘надмудривање’. — Е, см'отрите с'а^е[д] ка^ет п'очнē надгорњāв'ање м'āлије и в'ел’ије бр'абоњā^екā^е.

надн'ијет (се) -'есем (се) св ‘наднети (се)’. — Надн'еси се, д'ијете, над пл’'атом, ето си се загл'ӣбā кā пр'āсе; ‖ **надност'ит се** -'осӣм се несв ♦. — Ј'ош се пом'ало надн'осӣм над овијем пл’'атом, мā ми је и тō св'е т'еже.

надос'ӯт -'оспēм св према *надосипат*. — Ђе се не над'оспē т'амо и прес'ӯшӣ.

нађен'ут*; **нађ'ес[т]** -'едēм / -'енēм. — Не зн'āм ко му н/ађеде 'име: б'аба али ђēд'о.

најавл’ев'ат -'ујем несв према *најавит*. — Прич'екā[ј] још м'ало, нем'ō да и[х] најавл’'ујеш.

н'ајпоследњӣ -ā -ē ‘последњи’; в. *пустосватица*; ‖ **н'ајпотоњӣ** -ā -ē ‘исто’. — 'Они сӯ ст'игли међу н'ајпотоњē; ‖ **најпотоље** прил ‘најпосле, најкасније’; в. *потле*.

накањев'ат се -'ујем се несв према *наканит се*. — Накањев'али сӯ се и ов'огā л’'ета [да дођу], нō и[м] се т'ā нев'ол’а 'исприје́чӣ.

накос'ит се -'осӣм се св ‘сустати, преморити се од кошења, косидбе’. — Валā са^ем се да^ен'а^ес накос'ио и за ć'утра.

нак'рцāт*; **накрцк'āт** -āм св ‘наломити (плодова коштуњавог воћа)’. — Вӣ л'ијепо нак'рцкāсте овē ор'аје: дāко ви је ост'ало за ј'ош једа^ен ć'еднӣк; ‖ **нак'рцколӣт** -ӣм св према *крцколит*. — Умј'етē 'они да нак'рцколē колико и[м] г'ој изн'есēш.

н'алада ж ‘прехлада, назеб’. — Ст'исла гā н'алада, к'ијā и сл'инӣ — не м'оже да д'а^енē; ‖ **налā'дит (се)** -'āдӣм (се) св ‘прехладити, назепсти’. — Налāд'ише се и нагрд'ише: с'а^е[д]-се св'и т'езају з'а нōс и шмркл’'ајӯ.

нāл'ик прил ‘слично’; в. *наликовати*.

нам'азāт -жēм св према *мазати*; в. *басмити*.

намањев'ат / намањӣв'ат се -'ујем се несв према *наманут се*. — Шт'о је овō те се више н'ико не намањ'ује ни да в'идӣ јесмо ли жӣв'и; в. *извиђат*, *мјеркат*.

намј'ерӣт -ӣм св 'показати намеру'; в. *издал'е*, *ленгузат*; ‖ **нāмј'ераᵉн** -рна -о в. *фрл'акнут*; ‖ **намјерно** прил ♦; в. *уфатит 4*.

намлōж'ит -'ōжӣм св. према *млажит*; в. *слобода*.

нам'рдӣт се -ӣм се св 'намрштити се, намргодити се'. — Њ'ему сē л'аᵉко нам'рдӣт 'а му се н'ешто не доп'анē.

нан'ижица ж геогр 'стрмина наниже'. — Не м'оже она в'ише ни по равнин'и, а н'е на нав'ишицу али на нан'ижицу.

нанос'ит -'осӣм св 'дуго имати, носити'. — Валā си се нанос'ио тē к'апē, м'огāᵉ би ју више и промијен'ит.

на'обдāᵉн прил 'дању, на дан, током дана'. — Дōд'ио је 'он ов'амо једн'ōм али дв'āш и тō теке на'обдāᵉн, кā да је забор'авио ђē б'ачен.

наоблāч'ит се -'āчӣ се св 'прекрити небо облацима'; в. *закишит*; ‖ **н'аоблака** ж 'облачност'. — Ш'ӣрӣ се н'аоблака, в'ићећемо оће ли донијет којӯ к'апл'у, да баре з'емл'у скв'аси.

напас[т]*; **нāп'асаᵉн** -сна -о 'који се понаша као напаст, шерет, спадало'. — Тō је нāп'асно: на св'акӯ јōј се м'ōрāш насмӣј'ат, кā онōј Дрāг'овōј шћ'ери.

н'апāд м ♦. — Св'и крēн'ули у н'апāд на њ'ега, там'ан кā см'рт на жив'от; ‖ **нап'адāт** -'ā[м] несв према *напас[т] / напанут*. — Нап'адā је сн'ијег да се ис к'ућē н'ије м'огло ижл'ēј. — М'оже ли 'ико зн'ат какв'о овō ч'удо нап'адā г'ору те се с'ӯшӣ.

наплијет'ат -'ијетāм -'ијећēм несв према *наплес[т]*. — В'аᵉзда је н'ешто к'рпӣла, пл'ела и наплијет'ала, мā јōј ни ђ'еца н'икаᵉд нијес'ӯ бӣл'а бос'а.

напоклēк'у прил 'нестабилно, што се лако може срушити'. — Ост'авӣла штр'угл'у напоклēк'у и с'аᵉд пер'ē тав'ан.

н'апола прил ♦; в. *убрат*.

нāп'ораᵉн -рна -о '»тежак« за сарадњу; ситничав; досадан'. — Не зн'ā колико је нāп'ораᵉн и з'алӯду саᵉ[м]-му вӣк'ала да не к'ол'ē т'упијем н'ōжем нō да 'узмē ćек'иру; в. *придат се*.

напр'ијед прил 'напред'. — Ч'оек пр'ӣчā напр'ијед — п'осāᵉ наз'āд, ч'оек р'āдӣ — пр'ӣча оз'āд.

нараб'отāт се -āм се св према *работат*. — Каᵉд би ми м'огло б'ит, јā би р'екла да саᵉм се нараб'отāла и за ć'утра. — Тā је тр'ања пр'оклēта: њ'ему је в'аᵉзда м'ало колико му се г'ој нараб'отāло.

нароч'ито* прил **а.** 'намерно'. – Слом'ише ју, богме, кā нароч'ито; **б.** 'посебно'; в. *јалов*, *превал'еват*.

насјеница ж ‘греда у основи кровне конструкције’. — На сламњачама положи се по ребрима троћошаста греда, звана „насјеница“ [13: 136]; в. *нашћеница*.

наскитар'ат се -'ам се св према *скитарат*. — Вала̄ се̄ и наскитар'а̄: св'ај га̄ бӣл'о, а с/а^е^[д] дош'а̄^е^ на — н'ишта; ‖ **наскит'ат се** -'ита̄м се св према *скитат*; ‖ **наскитуњ'ат се** -'а̄м се св према *скитуњат се*.

наска̄к'ат се -'а̄че̄м се св према *скакат*, **а.** ‘наскакати се’. — Д'оста сте се наска̄к'али, а с'а^е^д м'ало ска̄ч'ите за кр'ава̄ма; **б.** ‘наилазити накратко, узгред’. — Не наск'а̄че̄ овуд'ије в'ише н'ико, св'и сӯове̄ н'аше п'утове забор'авӣли; ‖ **наскоч'ит** -'очӣм св **а.** ‘наићи накратко, навратити’. — Н'у наск'очи да ти нешто ш'а^е^пне̄м; **б.** ‘надскочити’. — Н'аскочӣ га једа^е^н В'асојевић за в'ише от пе̄д'е̄.

наслā̄г'ат (се) -'а̄га̄м / -'а̄же̄м (се) св **а.** ‘наслагати’. — Ка^е^[д] то насл'а̄же̄, н'ека т'урӣ г'оре оно̄ шт'ицу; **б.** ‘најести се’. — Наслā̄г'а̄ се̄ да му је н'аздра̄вл’е, а с'а^е^д м'оже д'о ноћи за овц'ама; ‖ **наслож'ит** -'ожӣм св ‘сложити, послагати’. — Насл'ожи те̄ б'рстине и д'игни и[х] на оне̄ г'оре, а ја̄ о̄јд'о да в'иђу Н'о̄вку.

на̄сл'он м **1.** ‘♦’. — Г'урни то̄ стол'ицу д'о за^е^да, на̄сл'он је нешто п'очео да јо̄[ј]-се кол'еће̄; в. *столовача*, *карига*, *једностраница*; **2.** ‘просторија приграђена уз бочни зид грађевине’. — Угн'а̄[ј]те то̄ т'ела̄д у на̄сл'он; в. *теладар*; ‖ **наслоњ'ача** ж ‘столица с лучним наслоном’. — В'ићи га како се̄ ува̄л'ио у наслоњ'ачу ђе̄д'ову; в. *мирничина*; ‖ **наслон'ит** (се) -'онӣм (се) **а.** ‘ослонити се, наслонити се’. — Насл'они се, ч'о̄че, ако не ч'ека̄ш да ћемо да те иза^е^жд'енемо; в. *ивер*, *парапет*, *слеме*, *сова*; **б.** ‘прилећи накратко, предахнути’. — Је ли срамот'а да се м'ало насл'онӣм на̄ во̄ клуп'ицу; ‖ **насл'ањā̄т (се)** -а̄м (се) несв према *наслонит* (*се*); в. *думирожа^е^к*, *лијес*, *пријеклад*, *трепул’а*.

насркот'ат се / **насркоћ'ат се** -'оће̄м се св према *сркотат* / *сркоћат*, **3**. ‘опити се, изопијати се’. — Умј'ели сӯ 'они да се насрк'оћӯ, да не зн'ајӯ ђ'е сӯ.

наст'ат / наст'анӯт* -не̄м св **1.** ‘постати, настати’— Ов'ӣ сӯ од он'ије што су наст'анӯли пр'ије м'ија̄^е^ка̄^е^; **2.** ‘родити се’. – Отка̄ са^е^м наст'ала – сј'а̄јке̄ в'ићела нијес'а^е^м. – Највећа пуцњава се учини, кад се иза дужега брачнога живота некоме роди или »настане« мушко дијете [2: 209]; в. *брига*.

настрӯг'ат -'ӯже̄м св према *стругат*. — Настрӯг'асте ли ми оно̄ крт'о̄лу те ви д'адо; ‖ **настр'уголӣт** -ӣм, св према *струголит*, дем. — 'Ајте, м'оји, настр'уголите ми ово̄ за једа^е^н качам'ак.

ната̄п'ат -'а̄па̄м несв ‘наливати воду око корена биљке, наводњавати’. — Ната̄п'ало се н'екудије, ће̄ бӣл'о вод'е̄; ‖ **натоп'ит** -'опӣм св према *натапат*. — Овуд'ије му је бӣл'о што нат'опӣ Светӣ Ил'ија.

н'ātега ж ‘црево за истакање вина, ракије из бурета’. — Бӣл'а је онā н'ātега да се вӣн'о ист'очӣ али рак'ија; ‖ **натēгн'ут / нат'ēј*** -'ēгнēм св **1.** ‘напети, затезањем навући; наместити’. – Онā р'ӯка натēгл'а, а онō кл'упко н'агнāло ј'абуку и 'она л'егла ђе тр'ебā; **2.** ‘повући натегом вино, ракију из бурета’. — Ум'ио је 'он да нат'ēгнē и каᵉд нал’'ежē за др'угӯ раб'оту; ‖ **натēз'ат** -'ēзāм / -'ēжēм несв. — Пред н'екијема сē и н'ātега скл'ањāла е сӯ умј'ели ч'ешће да нат'ēзајӯ.

натр'ијет н'атрēм св ‘нанети трењем, трљањем; утрљати’; ‖ **нат'ирāт** -'ēм несв. — На уб'ој се тō м'етнē пā се пол’'аᵉко нат'ирē да м'аᵉње бол'ӣ.

не'арāн -а -о ‘на коме стока није пасла, нехаран’. — Планинска трава, која се испрва зове „ћелина“ или „цијела трава“, а то значи „нехарана“, непашена и нетакнута трава [13: 70].

невал’'ан м ‘слабић, страшљивац’. — »'А, с'аᵉд, невал’'ане!« в'ӣкāше ђēд'о каᵉд н'екӣ ун'ук н'ије см'ио да ск'очӣ 'у фӣр.

невариш* м ‘кромпир који се тешко кува’ [2: 54]; **н'еварен** -а -о ‘нескуван, недокуван’; нејасан ***изр***. *н'ога н'еваренā* ‘човек који се с малом памећу дохвати високог звања и покушава да надменим држањем прикрије незнање’. – Гл'еāте онӯ н'огу н'еваренӯ: кā да сӯ му мотав'ило свēз'али уз рб'аᵉт.

н'евōл’аᵉн -л’на -о ‘нерасположен, безвољан’. — Н'евōл’на је и ом'рчена и не додāј'и јō[ј] ј'аде на м'уку.

невр'атаᵉк -тка м ‘пут без повратка’. — Ōјд'оше на невр'атаᵉк: зн'ā се да сӯ н'екӣ ст'игли до З'ӣдāнōга М'оста и тамо и[м] се св'акоеме ст'р̄в изг'убио; в. *заслужник*.

недошк'опл’ен -а -о ‘непотпуно кастриран’; в. *рзак*.

неколиц'ина ж ♦; в. *гребаница*, *лов*, *снај*.

н'екудије / н'екудијен / н'екудијенā / н'екуј прил ‘некуда’. — Ако ч'оеку не с'аᵉмнē т'амо ђē наст'ā, нека се не н'ādā да ће му саᵉмн'ут б'рже ако се изм'аᵉкнē н'екудијен др'угō. — Ōјд'оше н'екуј, нијес'аᵉм гл'ејāла за њ'има. — П'оведе и некуј нав'ише.

н'енāднӣ* -ā -ō **а.** ‘изненадни’. — Не нашла те ненадна [болест – 2: 519]; **б.** ‘који не оставља наду, безнадежан’; в. *ӣтā*.

н'еправо прил ♦; в. *исӣел’иӣ*.

неслан -а -о ‘у коме нема соли, који није осољен’; нејасно у ***изр***. *сӣока неслана* ‘припадник људске врсте који се безнадежно посвађао с памећу’. — П'ушти ст'оку н'еслāнӯ: ако га угн'āш у прасадар'ицу, н'ēће умј'ет да от'уд ижл’'ежē; в. *нога неварена*.

несојче*; **нес'ојчāд** зб. — Од овē нес'ојчāди не м'ош се одбрāн'ит више нō от ш'огē.

н'еће̄ка̄т се -а̄[м] се, обично у ***изр.*** *н'еће̄ка̄ се — 'оће̄ка̄ се* ‘бити неодлучан, двоумити се; покушати нешто за шта је унапред извесно да се неће оствари-ти’; в. *оће̄ка̄т се*.

нога* ж; **ног'ат** -а -о ‘који има велике ноге’. — Св'и сӯ 'они ног'ати, а н'екӣ и не гл'едајӯ кој г'азе̄ и не б'идни и[м] блӣз'у; ‖ **ногат'ат се** -'ам се ‘немирно спавати, трзати се ’. — Н'емӣраᵉн ми је, стр'ецā, ногат'ā се и см'ичē поњ'авицу.

нож* м, **н'ожеви** ‘листови перунике’.

н'ōс м; ‖ **нос'ина** ж аугм. — 'Отри тӯ нос'ину и нем'ō ми овуд'ије б'алӣт; ‖ **нос'иће̄** м дем. — Д'ођи да ти бāл’'а м'ићӣ нос'иће̄; ‖ **нос'ат** -а -о ‘великог носа’. — Св'и сӯ 'они нос'ати, тō је њ'има у р'ацу; ‖ **нōс'оња** м ‘који има велики нос’; ‖ **нос'ача** ж ‘жена великог носа’. — Онӯ би нос'ачу м'огāᵉ сл'ушāт ко ју не зн'ā.

н'у реч. — Н'у ми, д'ијете, тāᵉн кор'āћ; в. *јагњеӣина*, *наскочиӣ*, *офр-шӣиӣ*, *ћорица*.

О

об'абӣт се -ӣм (се) св ‘добити унуче’. — Док је бӣл'о нāр'ода, ђев'ōјке сӯ се млāд'е удāв'але, а ж'ене се млāд'е об'абӣле.

обавјешт'ење с гл им. — Они сӯ дāл'и некаᵉква обавјешт'ење.

обашка прил ‘посебно, одвојено’. — Сви родови ушкопљене животиње чувају се по неке дневи обашка [13: 54].

об'аᵉнгāт -āм св ‘осакатити’. — Нēмā се више к'ај: об'аᵉнгāло се по тем'ељ’у и ст'игло ме онō што и др'угē; в. *баᵉнгав*.

обданице*; **обдан** / **'обдāᵉн** прил ‘током дана’. — Дōд'ио је теке на 'обдāᵉн и 'одмā се в'ртā, кā да сӯ га ћ'ерāли; в. *сушек*.

обестраг'ат -'āм св в. *обесӣрвиӣ*. — Обестраг'али сӯ овӣ ом'рченӣ нāр'од, нагр̄д'или га за в'аᵉсӣ в'ијек.

обестр̄в'ит -'р̄вӣм св ‘уништити без трага’. — Обестр̄в'или су што је в'ал’'ало и с'аᵉ[д] сӯ матр'аци ст'игли нā-нō што су и[м] г'орӣ од њ'и обеће'али.

обз'овача ж ‘обзова грана’. — Нāђ'е некакву обз'овачу и п'очē и 'он да се ст'āпјē: оће, велӣ, кā ђēд'о.

'облāк м ♦; ‖ **облāч'аᵉк** -чк'а м ‘мали облак’. — Н'иће облāчк'а, ни да се наш'алӣ; ‖ **облач'иће̄** м ‘исто’; ‖ **облāч'ит** се -'ачи се несв ‘ширити се (о облацима), облачати се’. — Обл'āчӣ се б'р̄зо, дāко не прев'арӣ; ‖**'облāчаᵉн** -чна -о ♦; ‖ **'облāчно** прил. — Откаᵉ[д]-саᵉм оћōр'ио, мене је в'аᵉзда 'облāчно.

обмот'ат -'āм св ‘омотати’; в. *исӣрошеница*.

обогāл’ит (се) -'āл’ӣм (се) св ‘постати богаљ, осакатити (се)’. — Обогāл’или га 'авēтнӣ род'ител’и: чӯв'али га од св'ега и св'ачеса и с'а^{е}д ни ћӯш'у с'āм не ум'ије отр'ијет.

обос'ит об'осӣм св ‘(п)остати бос’. — Н'ије ми за м'ене нō з'а коња: 'обосӣ ми, а н'ēмāм ни пл'оче ни кл'инце.

обрабоњчит*; **обр'абоњчāт (се)** -ā се / **обрабоњч'ат (се)** -'ā (се). — Ако ти се 'овца не обр'абоњчā прет пр'агом, она ће на — пр'аг. — Прӣч'ала је б'аба да јō[ј] сē једна л’'аба в'а^{е}зда обрабоњч'ала прет пр'агом.

обрад'атӣт -ӣм св ‘добити браду’. — Св'акōме се чињ'ӣ да т'ӯђā ђ'еца б'рже рāст'ӯ: између двā в'иђēња мл'огā обрад'атē али се зађев'ōјчē.

обр'āс[т] -ст'е[м] св ‘зарасти, претворити се у шикару’. — Овуд'ије сӯ св'и ст'āрӣ п'утеви обрāсл'и 'у гору и више нēмā к'о да р'ечē ни ђе сӯ бӣл'и.

об'рђāт -āм св ‘остарети’. — Об'рђāла је б'огоми те добр'е.

обруч* м в. *дуга* (13: 126); ‖ **обруч'иħ** м дем *обруч*; в. *боколичица*; ‖ **обруч'ат** -'āм несв ‘стављати обруче (на буре, кацу’. — Св'е сӯ прирēд'или и с'а^{е}[д]-тē да обруч'ајӯ.

ов'амо прил ♦; ‖ **ов'амошњӣ** -ā -ē ‘који је с ове стране’. — Нијес'е^{а}м н'икōга пӣтā ка^{е}[д] сӯ се ов'амошњи одвој'или од он'амошњије [братственика].

'овдолēн прил ‘одавде’. — 'Овдолēн је отиш'ā^{е}н ш њ'има и в'ише му н'ико ст'р̄ва в'идио н'ије; в. *одовле*.

ов'ијат ов'ијем св ‘овејати’. — Н'е бӣ вј'етра и не ов'ијāсмо онӯ пчен'ицу, с'а^{е}д не и т'ō ч'екā.

ова^{е}н*; **овн'иħ** м дем. — Зāм'ио је пē-шес 'овнӣħā^{е} да прод'ā; ‖ **овнӣħ'а^{е}к** -ħк'а м дем. — Ост'авио је двā овнӣħк'а, а св'е је др'угē м'а^{е}кā^{е}; ‖ **овн'ујӣ** -ā -ē ‘који је од овна, који се тиче овна’; в. *адеш*; ‖ **овн'ујскӣ** -ā -ō ‘и с т о’ . – Над'ā^{е}кā се м'ēса овн'ујскōга пā с'а^{е}д м'оже да з'ӣл’ā и ħ'ерā вр'ане.

ов'оговиħ м ‘који је пореклом од »овога«’. — Вӣк'ā је једа^{е}н м'ōј ђēд'о да смо св'и мӣ и ово'говиħи и он'оговиħи, амā сӯ н'аши и гōвн'овиħи и н'икоговиħи.

овол'икӣ -ā -ō ♦. — Не п'антӣм да је 'ика^{е}д п'ануо овол'икӣ сн'ијег; ‖ **овол'ичкӣ** / **овол'ичнӣ** / **овол'ишни** / **вол'ицнӣ** -ā -ō ‘оволико мали, ситан’. — Пā тӣ в'иђи: од овол'ичнē г'учицē тр'ебā да порāст'е ч'оек; ‖ **овол'икāш** / **вол'икāш** прил ‘оволико пута’. — Овол'икāш пред њ'има н'ика^{е}д нијес'а^{е}м искāк'ала; ‖ **овол'ицнō** / **вол'ицнō** прил ‘овако мало’; в. *зафал’аш*.

ов'ршина ж ‘врх кукурузне стабљике’. — Чим жито изметне „оврши-ну“, одмах указује клас којему се почетак зове „ножиħ“, а његови брци „свила“ (13: 95).

овсјеница ж в. *фрумешиновица* (13: 157).

ов'удије* / **овуд'ије** / **ов'удијен** / **овуд'ијен** / **ов'удијенā** / **овуд'ијенā** прил ‘овуда’, в. *ӣлоӣина*, *уӣрије̄ӣ*, *цуњаӣ*, ‖ **овуд'ошњӣ** -ā -ē прил ‘овамошњи, који је с ове стране’. — Д'а ми је да барем овē ов'удошњē оч'а^{е}нкāм.

овчарица ж ‘коза у стаду оваца’. — Арбанашки пастири често пута имају у овцама по једну козу, што се зове „овчарица“, или у козама по једну овцу, која се зове „козарица“ (13: 53).

огладњ'ет -'аднӣм св ‘постати гладан, огладнети’. — Ов'ӣ сӯ не, кāда, забор'авӣли али м'ислē да ми не м'ожемо да огл'аднӣмо.

огледʼало с ♦; ‖ **оглēд'ат се** -'ēдāм се несв ‘гледати се у огледалу’. — П'очео је да се огл'ēдā: да в'идӣ к'а^{е}[д] ће му заг'арāт п'од н'ōс; ‖**оглēдн'ут се** -'ēднēм се св **а.** ‘погледати се у огледалу’; **б.** ‘осврнути се за собом’. — Ка^{е}д н'екуј кр'ēнēш, оглēдн'и се з'а собōм: можда ће б'ит б'ол’е да се в'р̄нēш; ‖ **огледӣв'ат** се -'ујем се несв. — Онā ф'рцкоша се огледʼује кā да не зн'ā да н'ēће б'ит л’'епчā нō је.

оглоб'ит -'обӣм св ‘наплатити казну’. — Оглоб'ише ме те л'ијепо, нō 'ајде: н'ије бӣл'о в'ишē шт'етē, а м'огло сē и без глāв'ē ост'ат.

оглод'ат -'ōђēм св према *глодаӣ*. — Јā оћā да огл'ођēм онā ребр'а, а 'они ми и[х] м'а^{е}коше и т'урӣше ми пл'ећку — кā и др'угојēме гладн'ову. — Не д'ајӯ ми да огл'ођēм овӯ к'ōс: вел'ē да н'ешто под'ијелӣм и са^{е} шар'овом.

огр'ес -'ебēм св ‘огрепсти’. — Оли т'ӣ да огр'ебēш овӯ гр'ебаницу?; ~ **се**. — Огр'ебла сē те л'ијепо ћ'ерајӯћи се са^{е} шар'ул’ōм проз онē ш'ипкове. – П'ази да се не огр'ебēш на тē др'аче.

ог'рт м ‘окопавање (кромпира, кукуруза) уз набацивање земље уз стабљику’. — Мӣ смо, кāда, забор'авӣли да је вријем'е за ог'рт пā да в'ићу кōм'е ћу помāг'ат; **ог'ртāт*** -ћēм несв према *огрнуӣ* **2**. ‘набацивати на себе топлији огртач’; в. *ћенӣерац*.

огул’ов*; **ог'ул’енӣк** м ‘»огуљени« сиромах, бедник’. — Ост'адоше овуд'ије још некӣ огул’енӣц'и којē је св'ако забор'авио, а не зн'ā се оће ли се н'āј н'еко и да и[х] 'у земл’у уб'ачӣ; ‖ **ожул’от'ина** ж ‘повређена, огуљена кожа’; в. *одбуца^{е}к*.

'одāвно прил ♦. — Овуд'ије 'одāвно више н'ико не пр'ōдӣ, св'ако 'имā пр'ечије п'утōвā^{е} од ов'огā; ‖ **одавњи** -а -е ‘давнашњи’; в. *ко’а* (13: 55).

одал’ӣд'ат -'ӣдāм св према *ал’ид'аӣ*. — Зн'ā ли се кој одал’ӣд'аше онā двā ибр'ета.

одāл’'ит (се) од'āл’ӣм (се) св ‘удаљити (се)’; в. *ћукање*; ‖ **одал’ев'ат (се)** -'ујем (се). — Нем'ō да се мл'ого одал’'ујеш, тр'ебāће да ми нешто пом'ожēш.

одаᵉгнат*; **одажденут / одаᵉжден'ут** -'енēм св ‘отерати’. — Сва катунска говеда се изјутра, кад се ближња околина катуна испасе, заједнички одаждену на бољу пашу, и увече сама у катун доходе [13: 69]; в. *одаᵉгнат̄*.

одбл’'еснӯт -нē св ‘севнути’; в. *ломина*.

одбрāв'ит -'ӣм св ‘одлутати као бесловесан створ, брав’. — Тō је ј'утрōс н'екуј одбрāв'ило и д'аће Б'ōг да се умј'енē врӣн'ут; ‖ **одбравел’'ат** -'āм св према *бравел’ат̄*. — Одбравел’'аше д'о Биоча и дāко не прод'ӯжē за Подг'орицу; ‖ **одбравињ'ат** -'āм св према *бравињат̄*. — Запријет'и му да и 'он ш њ'има не одбрав'иња нō да се н'ађē ов'ōђе да нешто пом'ожē.

одб'уцаᵉк -цка м ‘откинут окрајак (папира, платна)’. — Она ф'ршнӯ једаᵉн одб'уцаᵉк от комбинēт'а да му прив'ије нā нӯ ожул’от'ину.

одвāл’'ат -'āл’āм св према *ваљ’ат̄*. — 'Они зн'ајӯ како сӯ тō одвāл’'али до навр пећ'инē и от'урӣли н'иза стијене.

одвāл'ит (се) -'āлӣм (се) св ‘одбити од целине’. — Каᵉ[д] су мињ'али уз Мор'ачу, дешāв'ало сē да и[м] се одв'āлӣ и што нијес'ӯ шћ'ели; ‖ **одвал’ев'ат** -'ујем несв према *одвалит̄*. — Пред њ'има је им'ало шт'о и да се одвал’'ује и ђ'е да се одвал’'ује: Мор'ача се н'ије м'огла зајāз'ит.

'одвеј / **'одвеђ** прил ‘одвише’; в. *ит̄аᵉр*.

одвидāв'ат -ј'ем несв в. *развидават̄*; ‖ **одвид'ат** -'āм св према *одвидават̄*. — Ч'ек да в'ићу ћу ли м'ој да га одвид'āм, м'ало гā уф'атӣла 'рђа.

одв'ит -'јем св **1.** ‘ослободити повоја’. — Јā там'ан крēн'ула да одв'ијем дијет'е кад 'они баᵉн'уше на врāт'а; **2.** ‘појачати светлост’. — Одв'ӣ м'ало тӯ ћ'орицу дāко ми се м'ᵃекнē овā м'аᵉгла с оч'ӣн; ‖ **одвӣј'ат** -'ӣјāм несв **1.** ‘одмотавати што је умотано, увијено’. — Овӣ н'ōвӣ д'октори отē некӯ н'ōвӯ н'ауку о под'изāњу ђец'ē, а јā и[х] дос'аᵉд одвӣј'ала и повӣј'ала с'едморо; **2.** ‘појачавати светлост’. — Н'ēмā ћ'ōрōме п'омоћи: одвӣј'али али не одвӣј'али тāᵉн фит'ӣл’, он је ј'еднāко ћ'ōр.

одв'ојаᵉк -јка м ‘стаза, пут који се одваја од раскрснице или главног пута’. — Каᵉд ижл’'ежēш саᵉ ц̣āд'ē, 'имāш тије одв'ојāᵉкāᵉ на св'акӣ кр'ок.

одврӣн'ут -'ӣнēм св ‘одвити шраф’. — Мōрā саᵉм зōвн'ут Пēр'а да га одв'ӣнē, св'е бӣл'о за'рђāло; ‖ **одв'ртāт** / **одв'рћāт** -ћēм несв прем'а *одврнут̄*. — Овӣ сӯ м'оји м'āјстори в'аᵉсӣ в'ијек н'ешто одв'рћāли и зав'рћāли, а м'ене сē о-т'огā чēст'о завӣћ'ела св'ијес.

одгод'ит -'одӣм св ‘одгодити’. — Зн'али сӯ л’'ӯђи да се н'екē раб'оте не м'огӯ одгод'ит; ‖ **одгāђ'ат** -'āђēм несв. — Н'ама м'ука н'ије м'огла да се одг'āђē, а в'ише смо гл'ејāли да ни се ни срамот'а не дог'āђē.

одград'ит -'адӣм св ‘уклонити ограду’. — Дōђ'е в'акаᵉт да се овуд'ије св'е сāм'о одгр'āдӣ, а и шт'о тē пл'отови и з'аᵉдови каᵉд нēмā шт'о в'ише ни да се бр'āнӣ од 'арāња; ‖ **одграђев'ат** / **одграђӣв'ат** -'ујем несв према одгра-

дит. — Велӣ ђе̄д'о да и м'ӣ све в'ише сл'ичӣмо на пл’'ацу: и код н'ас се св'е одграђ'ује.

одгр̄н'ут -'р̄нēм св ‘уклонити површински слој земље’. — Ка^{е}д одг'р̄нēш онӣ буњ'а̄р, крт'о̄ла ти је 'одма̄ испод њ'ега; ‖ **одг'ртāт** -ћēм несв. — Пол'а^{е}ко то̄ одг'рћи, да не посијеч'еш крт'о̄лу.

одјāд'ит -'а̄дӣм св ‘отићи с напором’. — Одјāд'ила је н'екāко, а б'р̄зо више н'ēће ни т'ако̄.

одј'ашāт -ēм св ‘одјахати’. — Одј'ашā је некуј нав'ише, а н'е рече ђ'е ће.

одјӯр'ит -'ӯрӣм св ♦. — Одјӯр'ише нав'ише кā да и[х] вр'агови ћ'ерајӯ.

одл'аза^{е}к -ска м ‘одлазак’. — Спр'ēмајӯ се м'ончāд за одл'аза^{е}к 'у во̄јску; ‖ **одл'азӣт** -ӣм (не)св ‘ићи, одлазити’. — Л'ијепо је ка^{е}д мл'āдӣ одл'азē 'у во̄јску, а још л’'епче ка^{е}д и[х] ст'āрӣ доч'екајӯ да се в'р̄нӯ.

одљуштак* м; **одљӯшт'ит** -'ӯштӣм св ‘ољуштити (кожу)’; в. *судњача* (2: 65 533).

одмāн'ут / одм'анӯт -'āнēм / -'анēм св ‘отерати говеда на пашу’. — Одм'āнӯ се кр'аве от катӯн'а и ост'авē, а 'оне се пр'ед но̄ј сāм'е в'р̄нӯ.

одмијен'ит -'ијенӣм св **а.** ‘преузети посао од изнуреног посленика’; в. *ђипат*; **б.** ‘израстати, стасавати и преузимати део послова од преоптерећених родитеља’; в. *ӣосрул’ица*; ‖ **'одмјена** ж ‘деца која приспевају да од родитеља преузму неке обавезе’. — 'Ево, сл'ава Б'огу, ст'иже и 'одмјена: да^{е}н'а^{е}с ће дијет'е потрч'ат за овц'о̄м, а за којӣ д'ā^{е}н доф'атӣће се и мат'ичицē.

одмр̄с'ит -'р̄сӣм св према *мрсит*. — Пр'о̄вā[ј] ово̄ да одм'р̄сӣш, а ако не м'ош, т'ури га уз он'о̄.

'однекуј прил ‘однекуд’. — Н'ēј тӣ, Муј-Дел'ија поб'ит св'е К'уче, но̄ су в'а^{е}зда 'однекуј н'ицāли и ми ш њ'има и поред њ'и мо̄р'али да жӣвӣм'о.

'одовлē / 'одовлēн прил ‘одавде’. — Из'а^{е}гнали сӯ и[х] 'одовлēн, а к'ај сӯ и[х] прегн'али, м'ене нем'о̄ пӣт'ат; в. *бјегуница*, *ӣлакат*, *ӣреобут*.

одов'уд прил ‘с ове стране’. — Н'ēмā ви другē но̄ да пр'егнēте, пā дāко се што и одов'уд припом'ожē.

од'ојче -ета с ‘младунче до 6 месеци’; ‖ **од'ојчāд** зб. — Од'ојче је сироч'е: ако га не подој'ӣш н'ēће прет'ај.

одон'уд прил ‘с оне стране, оданде’. — П'уцāло је овомē ом'рченōме нāр'оду по рб'а^{е}ту и од ов'ије и од он'ије, и одов'уд и одону'д и само му т'огā н'ије ф'алӣло.

одреп'ат -'āм св према *реӣ'ат*. — Са^{е}ст'але сӯ се више 'ограђе и 'оне зн'ајӯ кај сӯ одреп'але.

одријем'ат -'ијемāм св према *дријемат*. — Он вел'ӣ да је м'ал’о одријем'ā, а за двије 'уре нијес'а^{е}м га м'огла разбӯд'ит; в. *ӣрилеј*.

одријешит*; **одрешев'ат** -'ујем несв ‘одвезивати’. — Што 'он св'ēжē, а шар'ул’а ст'ēгнē — л'а^{е}ко се не одреш'ује.

одсјечак*; **оć'еча^{е}к** -чка м ‘место на коме је одсечено дрво’.. — Нā нӣ оć'еча^{е}к ост'авӣ се м'ало, не прек'инēш га нō га т'егнēш и вел'ӣ се бр'āда [од бадњака].

од'уша^{е}к -шка м ‘тренутак одмора, предах’. — За в'ола си в'а^{е}зда наш'ā^{е} од'уша^{е}к , в'ићи 'имā ли га ђ'е за т'ебе.

ожен'ит се ож'енӣм се св ♦. — Н'ије се ожен'ио на в'ака^{е}т, посискӣв'ā по т'ӯђије т'орā^{е}бā^{е}н, а с'а^{е}д — в'ака^{е}т прош'ā^{е}, а св'акā т'орба п'рсла.

оз'āд прил. ‘отпозади’, в. *напријед*, *кијат*.

озōвн'ут се оз'ōвнēм се св ‘одазвати се на позив’; в. *придријемат*, *зијеват*.

окл'ачӣт -ӣм св ‘окречити’. — Окл'ачӣла к'амару пā јōј к'уђа л'ијепо свӣн'ула.

окозненица* (?) / **окозленица** ж ‘омлађена коза’. — Омлађене козе [зову се] „окозленице“, а краве „отеленице“ [13: 50].

окот'ит се ок'отӣ се св ‘омладити се (о кују, мачки)’. — Окот'ила п'еторо и св'акō јој п'окре па после десе-дā^{е}н'ā^{е}, п'онесе се и[х] некаква штен'ећā болешч'ина.

окријеп'ит (се) -'ијепӣм се ‘окрепити’. — Окријеп'и га, да уф'атӣ д'ӯшу.

ок'рпӣт -ӣм св према *крпит*.

округлин'а ж ‘округао облик’. — Тō сē начӣњ'ало на округлин'у; ‖ **'округлāс** -ста -о ‘кружног, округлог облика’. — Она је 'округлāста пā ју зов'у Окрӯгл'ица.

окрупњ'ат -'āм св ‘развити се, постати крупнији’. — 'Ено и[х], окрупњ'аше, а до јуч'ē бӣл'и сӯ ђ'еца.

окук'āч -āч'а м ‘који избегава обавезе’. — Н'ētē се тā^{е} окукāч'и прев'арӣт да 'ишта ур'āдē, не м'ōрāте се бој'ат.

ок'упина ж бот. ‘пузавица, павит’ (Сјен.); в. *ломутина* / *ромутина*.

ок'усӣт -ӣм св ‘пробати јело’. — Не м'огу ни да з'инēм, а н'е да нешто ок'усӣм; ‖ **окӯш'ат** ок'ӯшāм несв. — Н'ēће т'ā^{е}н више н'ишта окӯш'ат: 'он је пот'оњӣ з'ала^{е}гāј из'ио пр'ије двā д'а^{е}на.

окӯс'ит ок'ӯсӣм св ‘скратити више него што је било неопходно’. — Нек'ӣ сӯ бӣл'и вј'ешти — да ок'ӯсē раб'оту.

олабāв'ит -'āвӣм св ♦. — Т'амо ђе олаб'āвӣ м'ōрā се м'ало и затēгн'ут; в. *затеј*.

олāд'ит (се) ол'āдӣ се ‘охладити се’. — Н'ашли сӯ ју на дно лив'адē: ј'ош се н'ије бӣл'а олāд'ила.

олӣњ'ат се ол'ӣњā се ‘променити длаку, олињати се’. — Велӣ ђēд'о да се и ч'оек м'оже олӣњ'ат кā и св'акō ст'āрō маг'аре.

ол’ӯћ'ет -т'ӣм св ‘ставити љут зачин’. — Оли да ти овӯ ч'ōрбицу ол’ӯт'ӣм с мало п'апра?

омађиј'ат* -'āм св ‘опчинити, замађијати’. — Омађиј'ала га некā удов'ичина и више ни д'ома не ум'ије д'ōј.

ом'āр*; **омар'ић** м дем ‘бујан млади четинарски шумарак’. — Са^{е}кр'ио се у онӣ омар'ић, а она в'ӣчē: „Ђ'е си“, мā му не пом'иње̄ 'име.

оматорит -им ‘остарити (о коњу)’; в. *ко’а* [13: 55].

оматр'ачӣт -ӣм св према *матрачит*. — Они др'укче не ум'ијӯ нāко да оматр'ачē св'е што доф'атē.

омāц'ит се ом'āцӣ се св ‘омладити се (о мачки)’. — Ено се омāц'ила у 'избу.

ом'езӣт -ӣм св према *мезит*; в. *а^{е}нђио*.

ом'ицāт ом'ичēм в. *ома^{е}ј*,

омлāт'ит* -'āтӣм св према *млатит* ‘врћи’. — Омлāт'исмо јуч'ē пчен'ицу, а д'аде Б'ōг и вјетр'ића те ју и ов'ијāсмо.

'омраза ж ♦. — Бј'еше помећу њ'и некā 'омраза.

омр̄с'ит се ом'р̄сӣм се в. *мрс*; ‖ **омршев'ат се** -'ујем се несв несв. — Омршев'ā сē 'он н'еколикāш, да не ож'алостӣ домаћ'ина, а ба'ба вел'ӣ да ће 'Исус ајвāн'у опрост'ит.

ом'ршāт -āм св ‘омршавити’. — Ж'алӣ се да не м'оже да ом'ршā, а јā му в'ел’у да 'узмē м'а^{е}њӯ луж'ицу.

он'амо прил. — Он'амо сӯ п'одуго стој'али, гран'али рук'ама; ‖**он'амошњӣ** -ā -ē; в. *овамо*, *овамошњи*.

онд'а^{е}н прил ‘ономадне’. – Мӣ велӣм'о: да^{е}н'а^{е}с — јуч'ē — онд'а^{е}н (Бз Цр).

'ондолēн прил ‘оданде’. — Т'амо и[м] је бӣл'а ч'ēрга и 'ондолēн сӯ крēн'ули некој нав'ише.

онесвј'еснӯт се -нēм се св ‘пасти у несвест, онесвестити се’. — Умј'ела је, мӣл'етка, да се онесвј'еснē 'а јō[ј] се н'ешто не доп'анē.

он'ō* ‘показна заменица 3. лица ср. рода облик је за изразиту негативну квалификацију личности’. — Онō ч'оека н'ије ни вӣђ'ало. — Што ти 'испрӣча он'ō. — Ће те пр'етече он'ō да му не побј'ежēш; в. *то*.

он'овечери* прил ‘пре две вечери, прексиноћ’. — Он'овечери су пр'ошли нав'ише, а јā нијес'а^{е}м в'ићела јесу ли се врн'ули.

онолиц'ина ‘онолико, много, појединаца’. — Онолиц'ина њ'и н'ије ни м'огла ул’'еј и ост'али сӯ прет к'ућōм.

оном'а^{е}дне* прил ‘пре два дана’. – Мӣ смо вӣк'али оном'а^{е}дне овō што с'а^{е}д вел'ē пр'екјучē.

он'омлāнӣ* прил ‘претпрошле године’. – 'Она је он'омлāнӣ од'ила у 'Америку да в'идӣ с'ӣна.

он'удије / онуд'ије / он'удијен / онуд'ијен / он'удијенā / онуд'ијенā прил ‘оном страном’. — Онуд'ије су прем'а^{е}кли и 'они зн'ајӯ кој сӯ от'ишли. — Он'удијен сӯ мӣн'ули па преко нē 'ограђицē; в. *ӣрокасӣрāӣ*; ‖ **он'удошњӣ** -ā -ē ‘који су одонуд, с оне стране’. — Не ум'ијем ти н'ишта кāз'ат за онē њ'ине он'удошњē пор'еднӣке.

оп'адāт -ā несв ‘отпадати’. — Онӣ је пријер'од п'очео да оп'адā; ‖ **оп'анӯт / оп'ас[т]*** -ē св ‘отпасти’; в. *ӣријерод*.

опамēт'ит (се) -'ētӣм (се) с ‘схватити, »призвати (се) памети« (негативна квалификација појачана је обликом ср. рода)’. — Само 'авēтнӣ м'огӯ м'ислӣт да тē 'они 'ика^{е}д м'ој да се опам'ētē: тō је в'а^{е}зда бӣл'о ман'ито 'одр̄то; в. *оно*, *ӣто*.

оп'асāт (се) оп'ашēм се св ‘омотати [се] појас[ом] око струка’. — Оп'ашӯ се ж'ене пā за тā^{е}н п'āс зат'а^{е}кнӯ пр'ешлицу и пр'ēдӯ; ‖ **опашев'ат се** -'ујем се / **опасиват се** -ујем се (?) несв према *ӣасāӣ се*. — Ж'ена сē в'а^{е}зда опашев'ала ка^{е}д је бр'еме нос'ила н'а плећи, а н'ије јед'ӣнō ка^{е}д гā нос'ила — п'от пāсом; ‖ **опашев'āње** / **опасивање** с гл. им.; в. *бреме 2*.

опа^{е}њāт'ит -'ātӣм св ‘остарити, онемоћати’. — Те добр'е је опа^{е}њāт'ила: с'а^{е}д јō[ј-ј]е св'акӣ пр'аг вис'ок.

опј'анӣт (се) / **опл’'анӣт (се)*** -ӣм (се) св ‘опити (се), напити (се) (алкохолног пића)’; в. *авēӣнуӣ*, *ӣрјазниӣ се*, *оӣрјазниӣ се*.

опл'акнӯт -нēм св ‘овлаш опрати, пропрати’. — Опл'акни тē двије-три ћ'икаре.

оплијев'ит* / **оплијевл'ет** -'ӣм св према *ӣлијевиӣ*. — Из л'ука м'ōрā да се оплијев'ӣ св'акā травч'ица.

оплич'ат / оплић'ат -'ā св ‘постати плићи’; в. *освијесӣиӣ (се)*.

опола^{е}гā^{е}н'ит -'ā^{е}нӣм св ‘успорити’. — Ако не опола^{е}г'ā^{е}н'ӣш, тӣ 'иди, а ј'ā — ка^{е}[д]-д'оћēм.

опосл'ит оп'ослӣм св ‘обавити, завршити посао’. — Приглēдн'ите тӯ ђечи'ну да н'ешто по њ'ински не оп'ослē. — Опосл'исмо и с'ијено и с'а^{е}д м'ало м'ожемо и да д'а^{е}нēмо дӯш'ōм.

опошт'ит се оп'оштӣм се св ‘учинити нешто што се мора поштовати’. — 'Они сӯ обет'али да тē м'а^{е}ј некē лӯп'еже, али не вл’'ерујем е тē се опошт'ит — ост'авӣтē онē н'ајвишē.

опредијељен*; **опредијел'ит** -'ијелӣм св ‘прецизно одредити’. — Не м'оже тō да се опред'ијелӣ нō се гл'ејā да се зав'р̄шӣ н'ађе од В'идоваднē до Петр'оваднē.

опр'ес -ēд'ем св ‘опрести’. — Ум'ије 'она и да опрēд'е и да опл'етē.

опријат'ел’ӣт се -ӣм се ‘успоставити пријатељски статус (женидбом, удајом)’; в. *спōпас[ш̄]*.

опр'ужӣт (се) -ӣм се **1.** ‘лећи’. — У н'ајвишӯ раб'оту онā се 'рђа опр'ужӣла под м'урвōм, а св'и др'угӣ 'у сијено; **2.** ‘пасти, треснути’. — З'апē за некӣ ч'апора^{е}к и 'опружӣ се кол’ко е д'уга^{е}ча^{е}к; ‖ **опрӯж'ат** се -'ӯжāм се несв. — Д'игни се да овō пораб'отāмо, пā се п'отл’е м'о[же]ш опрӯж'ат.

опӯв'ат оп'ӯвāм св ‘одувати’. — 'Имā онō што ђ'еца оп'ӯвајӯ с онē трāв'ē ж'ӯтē; ‖ **опӯн'ут** оп'ӯнēм св ‘исто’. — Опӯн'и тā^{е}н п'епео, мā п'ази да тō не д'опрē до варен'икē на вер'иге.

опучит*; **опученӣк** -ӣк'а м ‘који има килу, хернију’. — Им'али смо и м'ӣ ов'ōђе двā-трӣ опученӣк'а, с тије њ'иније 'аксӣјā^{е}.

орат*; **орач'ица** ж ‘ораница’; в. *орећица*; ‖ **ор'āћӣ** -ā -ē ‘који се тиче орања, ораница’. — Ор'аћē сӯ з'емје дебел'ица и та^{е}нч'ица.

орезӣв'ат -'ујем несв према *орезаш*. — Ј'ош и[х] н'ије орез'ӣвā.

ор'инӯт -'нēм св ‘очистити стају, избу, изнети гној’. — Валā је, ђ'ецо, више в'ака^{е}т да се ор'инē онā ст'аја, а вӣ в'ићите јеса^{е}м ли јā мл'ађā од в'ас.

орј'ат м **2**. ‘тврдица’; в. *ӣа^{е}с*.

освијест'ит (се) -'ијестӣм (се) св ‘освестити се, постати свестан’. — 'Они тē се освијест'ит ка^{е}д им оплич'ā гуз'ици; в. *добре*, *задријемаш*, *залијеваш*, *зле*.

осироћ'ет -'отӣм св ‘осиротети’. — Ст'игла и[х] неср'ећа: уб'ише и[м] оц'а, м'āјка в'ише б'ōна нō здр'ава и осироћ'еше, нагр̄д'ише се.

оскāк'ат -'āчēм св **1.** ‘отићи скачући’. — Онō пог'анче на једн'у н'огу 'оскāка до к'ућē; **2.** ‘издвајати се, истицати се по неком обележју’. — Бāл’'а вел’'āше да је о[д] ст'āрије сл'ушāла како сӯ се н'ајвише бој'али он'ијема који су оскāк'али и бистрин'ōм и брзин'ōм: та^{е}ква'ӣ сӯ н'ајла^{е}кче ост'ајāли али без ног'ē али без глāв'ē; ‖ **оскоч'ит** -'очӣ[м] св. ‘одскочити’; в. *банда^{е}чке*, *зафрл’ачиш*.

оскӯб'ат -'ӯбāм несв према *оску[ӣ]с[ш̄]*. — И ка^{е}[д]-се и пом'ало оск'ӯбā, д'оћē се до т'огā да н'ēмā в'ише.

осм'āк -āк'а* м **1.** ‘осмогодишњи ован, осмогодишњаик’; **2.** ‘кукуруз чији клип има осам редова зрна’; ‖ **осмор'еда^{е}ц** -ца м ‘исто’. — С'ијāли смо л'ијепо ж'ито, тā^{е}н осм'āк, а вел'ē му и осмор'еда^{е}ц и стодн'ева^{е}ц.

осмј'енӯт се -ēм се св ‘осмехнути се, насмешити се’; в. *Васкршњи*.

особа^{е}к*; **ос'опче** -ета с ‘дете које је према сваком једнако умиљато’. — Прип'азите вӣ то̄ ос'опче, к св'ако̄ме ид'е̄, а не зн'а̄ш каквије л’ӯђ'ӣ 'има̄; ‖ **ос'опча̄д** зб. — Ок'ӯпл’а̄ б'аба њ'е̄ну ос'опча̄д и в'ићи које̄ ће да јо̄ј се угњет'а̄ у крӣл'о.

оспр'ијед прил ‘с предње стране’. — Д'ернӯо га̄ оспр'ијед и б'ачио га н'а плећи; в. *кијање*.

'оста^{е}р 'остра -о ‘оштар’; ‖ **остр'ит** 'острӣм несв ‘оштрити’. — Н'осӣ се вод'ијер и белеђ'ија те се к'оса 'острӣ; ‖ **'остро** / **остр'о** прил **1.** ‘оштро’. — Он је н'екē раб'оте ђ'еци „'остро“ забрањев'а̄, ал’ то̄ н'ије притврђев'а̄ п'о пр̄кну па̄ га с'а^{е}д в'ише н'и за што не ч'ујӯ; **2.** ‘хладно, студено’. — Ј'утро̄с је оса^{е}мн'уло 'остро, па̄ је мл'ого л'епче к'од огња но̄ под 'мурво̄м; ‖ **остр'имицē** прил ‘оштрицом окренутом навише’. — Н'ика^{е}д не ост'ави остр'имицē н'о̄ж али бӣл'о што 'остро, но̄ га в'а^{е}зда пол'ожи; ‖ **остр'ица** ж **1.** ‘оштрица, сечиво’; **2.** геогр ‘оштар врх’. — М'ало пр'еђе 'овце сӯ ти бӣл'е испод онē остр'ицē.

острӯг'ат -'ӯжēм св ‘ољуштити кромпир’. — Н'у ми тӯ стр'галицу да остр'ӯжēм овē двије-трӣ крт'о̄ле; ‖ **остр'уголӣт** -ӣм св дем ‘полако ољуштити’. — Л'а^{е}ко тē 'они да остр'уголē крт'о̄ле и за качам'ак.

осӯн'ут ос'ӯнēм св ‘накратко изложити сунцу, просушити’. — Нека се ј'ош м'ала̄^{е}чко ос'ӯнē.

отв'ара̄т / отва̄р'ат -а̄м / -а̄ра̄м несв **1.** ‘уклањати оно чиме је што затворено да би се могло ући, изићи, нешто видети (прозор, врата; књигу)’; **2.** ‘пуштати стоку на пашу’. — М'ислӣте ли вӣ ј'утро̄с отв'ара̄т ж'ӣво?; ‖ **отвор'ит** -'орӣм св **1.** према *отварати*. — Отвор'ише пр'о̄зор да она̄ 'апа изд'ӯшӣ; **2.**‘пустити стоку на пашу’. — О̄јд'о ја̄ да отв'орӣм, а в'ӣ по'ита̄[ј]те, ч'ека̄ ме раб'ота; в. *јавнути се*, *чешомуд*.

отеж'ат -'а̄м св ‘постати тежи’. — Ако си са̄м с'ебе т'ежа^{е}к, м'о̄ра̄ши отеж'ат и он'омē до с'ебе?

от'ēт (се)* 'отмē (се) **1.** ‘узети силом, отети’. — Овӣ тē на̄р'оду г'р̄дно̄ме да 'отмӯ и ц'р̄но̄ исп'од нокта; **2.** ‘извући се из невоље, неприлике’. — В'а^{е}зда је ч'оеку н'ајтеже бӣл'о да се 'отмē и[з]-сирот'иње̄; **3.** ‘нехотице, несвесно изрећи нешто што је обичније прећутати’; в. *л'а^{е}жа̄в*.

отклапус'ат -'а̄м св према *клапусати*. — Отклапус'а̄ је за њ'има, а доклē је ст'ига̄^{е}, прӣч'аће ка^{е}[д] се в'р̄нē (ако га не дон'есӯ).

отк'уј прил ‘откуд, с које стране’; в. *чарапов*.

отоп'ит се от'опӣ се св ‘истопити се (о снегу, снежном наносу)’. — 'Окрēнӯ ј'уг и сн'ијег се 'отопӣ за два̄ д'а^{е}на.

отпучит*; **отпӯч'ат** -'ӯча̄м несв ‘откопчавати’. — Не м'ож му н'ишта: в'а^е^зда отп'ӯча̄ трӣ п'улице — ка̄ да ће да голот'р̄ба̄.

отрањ'ат -'а̄м св према *ӣтрањат* ‘отићи неуредно обучен (»обучен у трање«)’. — Жӣв'а н'ије ако не отрањ'а̄ да ч'ује кака^е^в зв'е̄к али спр̄дњ'у.

отр'аћӣт -ӣм св ‘пасти, треснути (на земљу)’; в. *до*.

отрл’ат -'а̄м св ‘отрти’. — Отрл’'а̄[ј] му то̄ с л'а̄кта, н'еђе се пр'идро 'уза^е^ зӣд па̄ да се с т'ијем не з'о̄рӣ.

отроја̄н'ит се -'а̄нӣ се св према *ӣтројанит се*. — 'Овце се ч'е̄сто обл'ӣзне̄, а овијема н'о̄вијема гл'ава̄рима и ша̄р'оња ће се отроја̄н'ит.

о[т]ћ'ипрӣт -ӣм св према *ћиӣрит*. — Вӣк'ала је б'аба да је њ'има бӣл'о в'а^е^зда н'ајла^е^кче да о[т'ћ'ипре̄ т'амо ђе се̄ беж њ'и м'огло.

от'уд / отудије прил ‘с те стране, с оне стране’. — М'о̄ра̄ б'ит да на т'а̄^е^ св'ијет и н'ије г'р̄дно: т'амо је от'ишло д'оста пога̄н'ӣ и мака^е^р би н'екӣ от'уд ут'ека̄^е^; ‖ **от'удошњӣ** -а̄ -е̄ ‘који је отуд, с те стране’. — Пригн'а̄[ј]те и те̄ от'удошње̄ [овце].

от'ӯј отӯч'ем св ‘отући’; в. *арамбашл'а^е^к*; ‖ **отӯц'ат** от'ӯца̄м несв. — Зн'а̄м н'еке̄ којӣ сӯ отӯца'ли кол’'ена и пошто сӯ се ожен'или.

отц'ота̄т -а̄м св ‘отићи храмљући, отхрамати’. — Д'обро је пр'ошло: о[т]ц'ота̄ће д'ома и поч'инӯт два̄ д'а^е^на, а м'ога̄^е^ је без ног'е̄ ост'ат; ‖ **оц'ота̄т** -а̄м св ‘почети храмати, отежано се кретати’. — 'Оцота̄ ђе̄д'о те добр'е, не сл'уша̄ га кол’'ено.

оф'рштӣт -ӣм св ‘ударити, ошинути (прутом)’. — Н'у ми се изм'а^е^ки да те не оф'рштӣм. — Оф'рштӣла га̄ — н'е би ни в'ола ж'ешће.

оф'ркнӯт -не̄[м] св ‘одрасти, оснажити се’. — Дијет'е оф'ркне̄ да не в'идӣш: до јуч'е̄ — ђ'еца, а да^е^н'а^е^с — л’'ӯђи; в. *ӣркнут*, *ӣфркнут*.

'оћка̄т се -а̄м се ‘хтети нешто за шта се унапред зна да се неће остварити’. — 'Оћка̄ се ка̄ гл'а̄да^е^н на сра̄њ'е; в. *нећкат се*.

очеврл’'ат се -'а̄ (се) ‘одломити се’. — 'Очеврља се она̄ гранч'ина и тр'ештио је колико је м'ога̄^е^.

очетворон'ожӣт се -ӣм се св шаљ ‘оженити се’. — Очетворон'ожио се ка^е^д је више ста̄рн'уо, но̄ то̄ је нас'ум некӣ н'о̄вӣ а̄д'ет: ч'ини раб'оту ка^е^[д] ти не тр'еба̄.

оч'ина^е^к -нка м. — Иначе се слабо и пребрано жито зове „очинак“ [13: 99].

ошишњ'ат -'а̄м св ‘покрасти’. — То̄ ће да ошишњ'а̄ и покр'ов с м'а̄јчине скр'иње̄.

ош'огāт (се) -āм (се) св ‘ошугати се’. — Крајем р'ата св'и се ош'огāсмо и једв'а смо се тогā г'ада ослобод'или.

П

п'адина ж ‘горњи део стога, од којег почиње сужавање, увршивање’. — 'Ено [и] на п'адину, с'а^{е}[д]-тē завр̄ш'ит.

паз'āрница ж в. *пазарник*. — Ено ид'ӯ н'аше паз'āрнице: с'а^{е}д тē ви д'ат по л'окӯм.

пакос[т]*; **пакошт'иња** ж ‘пакостан поступак’. — Напр'авӣтē ти 'они св'ака^{е}кву пакошт'ињу, нем'ō м'ис[л]ӣт е н'ēтē.

палафрк*; **палафрч'ић** м дем. — Т'егни тӣ м'ало тогā палафрч'ића з'а уво, да не зад'ијева овӯ ђецу; ‖ **палаф'рче** -ета с. — Чијē б'ӣ онō палаф'рче с Пēр'овōм ђец'ōм? ‖ **палаф'рчāд** зб. — Бој'ӣм се да је м'ало опозн'ио да тӯ палаф'рчāд лијеч'а^{е}к прит'ēгнē.

пāл'ит* п'āлӣ[м] несв **3.** ‘надраживати слузокожу у устима’. — За лук што много пали каже се: садило га је ијетко чељаде [13: 102].

п'аличица ж дем ‘мала палица, штапић’. — Н'ађи ти, д'ијете, неку п'аличицу, да нијес'и беж-њ'ē.

памет*; **памēтн'ӣк** -ӣк'а м ‘»паметан« човек’. — Ка^{е}д овӣ њ'ини памēтнӣц'и почну да 'учē нāрод, б'иће тō п'амēт какву св'ијет н'ије в'идио; в. *памешница*; ‖ **п'аметовāт** -ујем несв ‘»мудријашити«’. — П'аметовāли сӯ тол'икē г'одине и н'ије ч'удо што сӯ нāр'оду п'опӣли п'амēт.

п'ањега ж ‘удубљење у зиду’. — Тō ти је п'ањега, 'у зā^{е}д се ост'авӣ да се н'ешто т'урӣ, кā ка^{е}т пр'ōзор м'ал’о оз'ӣђēш од изв'а^{е}н.

п'апа^{е}р п'апра м ‘млевена љута црвена паприка’. — Ж'ене сӯ турāв'але тā^{е}н п'апа^{е}р: в'ӣкāше ђēд'о — да се м'а^{е}ње из'ије; в. *л’ушиш*; ‖ **п'апрӣт** -ӣм несв ‘стављати папар у јело’. — Бӣл'о би л'ијепо ка^{е}д би се м'огло да тā^{е}н м'ōј д'ио не п'апрӣш кā што ум'ијеш.

паргалија* м ‘?’. – О, Ил'ија, паргалија – т'акō смо му збор'или ка^{е}д је б'ио м'āлӣ; в. рум. Părgalie [15: 452].

п'ата^{е}н п'атна -о ‘изнурен, изможден’. — Ј'ада^{е}н је и п'ата^{е}н и ни од једн'ē се м'укē н'ије изм'а^{е}кāе.

пāћн'ица ж ‘вредна, уредна домаћица, »чисница« (в.)’. — Бӣл'а је пāћн'ица да јōј дрӯг'ē н'ије бӣл'о; ‖ **п'āћна** ‘чиста, уредна’. — Збор'ило сē да је бӣл'а п'āћна и пр'епāћна кā по једн'а.

п'ашта ж ‘сушено тесто, тестенина’. — Тā је п'ашта бӣл'а куп'ōвнā, а м'ӣ смо начӣњ'але ј'уфке.

паᵉс*; **паᵉшче***; ‖ **п'аᵉшчāд** зб; в. *кидисаш*, *ӣуђикаш*, *развуј*.

п'ерница ж ‘држаљица за перо’. — Мӣ смо пр'ађе св'е задāтк'е 'у шкōлу пӣс'али п'ером и маст'илом: уђ'енēш п'еро у п'ерницу пā у б'очицу с маст'илом и пӣш'и.

перч'инчић м дем према *ӣерчин*; в. *ӣрисӣјенчић*.

пēт'аᵉк пēтк'а м; ‖ **Пēтк'овдāᵉн** ‘Св. Петка, 14/27. окт’. — Р'екоше е тē д'ōј неђе до Пēтк'оваднē.

пећинштина* ж; **пећӯнштт'ина** ж ‘исто’. — Док се не згр'ије, у овӯ је к'уђу м'ало л’'епче нō у бӣл'о којӯ пећӯнштт'ину.

пизимиз'āтē ‘жмурке, дечја игра’. — 'Играā[ј]те се вӣ т'амо пизимизāт'ē, мā ми се нем'ō[ј]те саᵉкријев'ат од оваᵉц'āᵉ.

п'из́урица м/ж **а.** ‘мало, ситно дете’; **б.** ‘мршаво живинче’

пилеж*; **п'иплāд** зб. — Ч'удо ме нāђ'е: п'окупӣ ми лис'ица св'у п'иплāд.

п'ил’нӯт -ēм св ‘пецнути, боцнути; благо изазвати, испровоцирати’. — Тō је пог'ано: 'оће да п'ил’нē, а п'оглēднē да тō н'ико не в'идӣ; в. *ӣаᵉл’нуш*.

п'иња* ж, в. *сӣузаш се*.

пӣњ'ат п'ӣњāм несв ‘па́сти (траву) до корена’. — Ч'ēсто је гл'ејā како 'овца п'ӣњā онӯ тр'а́вку док је из к'оријена не ок'инē; в. *ћирикаш*.

пињ'ата ж ‘мања посуда’. — Она му је рӯч'аᵉк в'аᵉзда нос'ила у онӯ њег'ову пињ'ату; ‖ **пињ'атица** ж дем. — Оћу ли ов'ō из овē пињ'атицē пр'асету у кор'ито?

пираᵉк*; ‖ **пӣр'ит** п'ӣрӣм несв ‘потпаљивати ватру’. — Ј'ā и м'ōј др'ӯг пӣр'ићемо ов'ōђен ј'ош којӣ дāᵉн пā тē и овуд'ије лис'ице да зал'ајӯ; ‖ **п'иркāт** -āм итер **а.** ‘одржавати ватру, *сӣркаш* (в.)’; **б.** ‘ћарлијати (о ветрићу)’; ‖ **п'ирколӣт** -ӣм дем ‘исто’. — 'Ево је п'очēло да п'ирколӣ, дāко овӣ 'огаᵉњ ум'ӣнē; ‖ **пӣрн'ут** п'ӣрнēм св ‘исто’. — Т'ури б'рстиницу н'а огаењ и пӣрн'и да се не ут'ӯлӣ. — 'А, пӣрн'и, Светӣ Ил'ија, и не з'аᵉжди св'е што би м'огāᵉ.

пирамӣд'а ж ‘гранични камен’. — Плōвк'ала се м'ончāд поред онē пирамӣд'ē на гран'ицу и јед'аᵉн вел'ӣ да ју об'āлē, а једаᵉн ст'āрӣ р'ече да прич'екајӯ и да в'идē на којӯ тē ју б'āнду обāл'ит: на н'ашу али на арбан'ашкӯ (а св'а је прӣл'ика да ће она п'ас на н'ашу б'āнду).

писат*; **пӣс'анка** ж ‘свеска, бележница’. — Ост'ала му т'амо о[д]-ђец'ē једна пӣс'анка и он је тō запишев'ā, нешто г'учио и о ј'аду рāд'ио; ***изр.*** *ӣисаш ӣамеш* ‘(пр)оцењивати памет; обично поспрдно, незналица’. – 'Ето ти га д'е, пā му пӣш'и п'амēт; ‖ **п'ӣсмо** с, в. *одбулаш*; ‖ **писм'еце** -а с дем ‘писамце’. — Д'ађеш тē двā писм'еца П'етру, а 'он зн'ā што ће чињ'ет.

писк'овина ж бот в. *ӣуцалина*; ‖ **п'исконога** ж ‘мршава жена танких ногу’. — Што 'оћāше онā п'исконога те те з'аустави?

пј'ан / пл’'ан -а -о ‘пијан, алкохолисан’; в. *завес*, *трјазан*; ‖ **пл’'анӣт (се)** -ӣм се несв ‘опијати се’. — Тō сē в'а^{е}зда пл’'анӣло и н'ика^{е}д се н'ије трјāзн'ило; ‖ **пл’āн'о** -'а м ‘пијанац’. — Пл’āн'о пā пл’āн'о — он ће и на т'ā^{е}н св'ијет зав'ргнӯт б'оцу; ‖ **пл’анд'ура** м пеј; в. *јуначки*; ‖ **пл’'аница** м ‘исто’. — Н'ēће прас'ица преко мј'ерē, а пл’'аница не зн'ā ђē мј'ера; ‖ **пл’анч'ина** м пеј ‘исто’. — Ка^{е}д би зн'ала е тē овӣ м'оји б'ит пл’анч'ине кā овӣ њ'ини стар'ӣ, 'одмā би и[х] помијеш'ала с пр'асāдима — дāко нешто на'учē.

пј'евāт / пл’'евāт -āм несв ‘певати’; в. *коротовати*; ‖ **пј'есма / пл’'есма ж** ♦; в. *гусли*, *нагрдити*, *црква*; ‖ **пјесмар'ица** ж ‘књига песама, песничка збирка која се врло брижљиво чувала’; в. *обучити*; ‖ **пј'есмица** ж дем. — Бāл’'а и с'а^{е}[д] пр'ӣчā како су ју ун'учāд уч'ила некē пј'есмице; в. *чобан*; ‖ **пј'евāње** с гл. им. в. *удавача*.

плач*; ‖ **плач'ив** -а -о ‘плачљив’. — Тō је в'а^{е}зда бӣл'о плач'иво и км'езāво, мā п'орāсте у л'ијепō дијет'е; **плач'ивче***; ‖ **плач'ивчāд** зб. — Отēш'е се и њ'ēна плач'ивчāд.

плет'ићӣ -ā -ē ‘који се односи на плетење, плетиво’; в. *продијевати*.

плијев'ит / плијевл’'ет -'ӣм несв ‘плевити’. — Плијев'ила са^{е}м онō мало л'ука и м'рче ми св'ијес: ум'ало се нијес'а^{е}м н'а нōс поб'ола.

плот'ић м дем ‘плот’. — Б'ачи на тā^{е} плот'ић и којӯ др'ачу, да 'овца не преск'очӣ; ‖ **плот'ина** ж аугм. — Н'ēмā овуд'ијенā више ни пл'ōтōва^{е} ни л’ӯђ'ӣн, а ост'али теке покојā плот'ина и покојӣ па^{е}њ'āт.

пл’ад'ела ж ‘већи тањир’. — Св'е тō оне л'ијепо слож'иле нā-нē плад'ел’е — да се д'ӣвӣш; ‖**пл’'аделица** ж дем. — На једну пл’ад'елицу д'онесе ми ћ'икарицу к'āфē, м'āл’ō н'ешто, да га н'а око м'етнēш.

пл’'уна ж в. *ил’унка*. — 'Изркнӯ онӯ пл’'уну 'у пепео.

пл’'ӯса^{е}к -ска м ‘временска непогода, пљусак’. — Дōђ'оше по ономē н'ајжешћēме пл’'ӯску — и бес к'апē и без лумбр'елē; ‖ **пл’'ускāт / пл’ӯск'ат** -āм несв ‘пљускати’. — Тā се ђеч'ина пл’'ускајӯ вод'ōм и мōр'аћу да и[м] некијем ф'рштӯном р'ечēм колико је Шикун'ос дал'еко; ‖ **пл’ӯсн'ут / пл’'уснӯт** -снē св према *ил’ускати*. — Накрм'есӣло се, нека ур'ēдӣ Г'оспōд да пл’ӯснē на њег'ову, и м'оју, б'аштину; в. *збае^{е}ати*; ‖ **пл’ӯшт'ат** пл’ӯшт'ӣ несв. — Н'ека ју, нека пл’ӯшт'ӣ: ожедњ'ала му је з'емја; ‖ **пл’'уштӣт** -ӣ св. — Добр'е је и ов'ō пл’'уштӣло пā дāко ј'опēт.

поāс'ит се* по'āсӣм се св ‘узнети се, осилити се’; в. *покорити*.

побл’'еј -'жēм св ‘завршити важан сезонски посао у последњем тренутку (пре временске непогоде)’; в. *косидба*.

побадат*; **пободењ'āк** -āк'а м ‘камен усправљен на месту нечије, киљан’. — Тије пободењāк'ā^{е} 'имā на Момоњ'ево и вел'ē да сӯ 'они отка^{е}[д]-сӯ Букум'ири истр'āжени.

повāл’'ат -'āл’āм св. према *вал’ат*; в. *исправит*.

пов'а^{е}здā^{е}н прил ‘поваздан’ в. *расковат*.

повйш'ит -'йшйм св ‘одредити већу висину, повисити’. — М'ало гā повйш'ио [кров], а м'ожда н'ије тр'ебāло: н'ēмā овуд'ије сн'ијега кā т'амо по Пов'ршу.

повр̊ предл ‘изнад’. — Онй Њēмц'и прōђ'оше повр̊ к'уђē и ōјд'оше нав'ише уз̊ лив'аду; ‖ **повр̊'уша** ж ‘?’.

пог'азйт -йм св према *газит*. — Трāж'ила је б'аба да ју пог'азйм по плећ'й и да јōј, велй, ошт'етйм рамат'из. — Ко п'уштй овӯ ј'агњāд те ми пог'азйше св'е што са^{е}м т'амо уб'ачйла.

поган*; **поганче***; ‖ **пог'анчāд** зб ‘немирна, несташна деца, дечурлија’. — З'ови ми тӯ пог'анчāд ов'амо да и[м] р'ечēм раб'оту; в. *слагат*, *штипат*.

пода^{е}ш'ит -'ијем св ‘подшити, опшити’. — Пода^{е}ш'ијеш вр'ећу, зак'рпйш ју теке да ју још једн'ōм употр'ијебйш пр'ије нō ју б'ачйш; в. *пријелаз*.

подбāд'ат -'āђēм несв ‘подстицати на неки проблематичан поступак’. — Подбāд'ала гā док је није припйтн'уо је ли тō и међу бр'аћōм чињ'ела; ‖ **подб'ос[т]** -д'ēм св ‘исто’. — Не подб'оди, д'ијете, на жл’'е, а на добр'е ако и прич'екāмо.

подвикйв'ат -'ујем несв према *подвикнут*. — М'ош тй да му подвик'ујеш кол’ко г'ој-ој, а в'идйш да се не кв'артā до[к]-га не уф'атйш за ћӯш'у.

подијел'ит (се) -'ијелйм (се) св ‘издвојити (се) из породичне задруге, формирати посебно домаћинство; поделити (се)’. — Ка^{е}[д]-сӯ се дијел'или, на'јвише је бйл'о он'ије којй сӯ подијел'или сирот'ињу; в. *оглодат*.

подйч'ит се -'йчйм се св према *дичит се*. — М'ој тē да се под'йчē ш чйм и св'а сирот'иња: п'рслōм гуз'ицōм.

подлēкн'ут -'ēкнē[м] св ‘загрцнути се’; обичније *полекнут* (в.).

подлож'ит -'ожйм св ‘поставити танку камену плочу у огњиште’; в. *колач 1.а*.

подлӯп'ит се -'ӯпй се ‘потклобучити се (од влаге)’. — Подлӯп'иле се онē шт'ице како је пом'ало на њ'и к'апāло.

подмлāд'ит се -'āдйм се св. — Вел'й б'аба да се в'а^{е}зда подмл'āдй ка^{е}д-јōј ст'игнӯ ун'учāд.

подајат*, **подојче***; ‖ **под'ојчāд** зб. — Им'ала са^{е}м троје под'ојчāдй, подāј'ала са^{е}м и[х] под в'ише ова^{е}ц'ā^{е} и прет'екоше ми.

пōдн'ē ‘♦’. — Једа^{е}н н'аш је вйк'ā: л’уцк'ō пōдн'ē — педес'ēт г'одйнā^{е}, после пōдн'ē више д'а^{е}на н'ēмā.

подрāж'ит -'āжйм св ‘изазвати, раздражити’. — Зн'ала је тā нāп'ас да подр'āжй пā да се изм'а^{е}кнē кā да н'ишта н'ије учин'ио. — Ж'йв н'ије ако и[х] не подр'āжй: п'обрā је д'оста ћ'отēкā^{е}, али не пом'āгā; ‖ **подражев'ат** /

подражӣв'ат -'ујем несв. — Подражев'али сӯ га што се̄ см'ео и што ју ни за 'име н'ије ум'ио пӣт'ат.

подр'анӣт -ӣм св ‘уранити, устати рано’. — М'ало е да̄ᵉн'а̄ᵉ у г'одину бӣл'о каᵉд 'она н'ије подр'анӣла; в. *ӣоранит*.

п'одугаᵉчаᵉк -чка -о ‘доста дуг’; в. *јеловак*.

подуф'атӣт се -ӣм се св ‘упустити се у неки посао, одлучити се на неки поступак’; в. *збојаᵉк*, *набадат*; ‖ **подуфа̄т'ат / подуф'ата̄т се** -'а̄та̄м / -'ата̄м се несв. — Вӣк'а̄ је н'екӣ да је зна̄в'а̄ како је те̄шк'о б'ит ч'оек, н'е би се т'ога̄ подуфа̄т'а̄.

подушит*; **подушев'ат** -'ујем несв ‘пригушивати смех’. — Подуш'ује га см'ије, оће да п'рснē, а не см'ије о[д]-ђē д'а.

пожен'ит се пож'енӣмо се св ♦; ***изр***. *ђаволи се ӣоженише*, в. *ђаво*.

поза̄јм'ит -'а̄јмӣм св ‘дати или узети у зајам’. — Поза̄јм'ио му некē п'аре на трӣ д'аᵉна, а ч'ека̄ и[х] трӣ г'одине.

поземл’'уша ж ‘приземна кућа’. — Овуд'ије н'ије бӣл'о др'угије к'ӯћа̄ᵉ до тије поземл’'ӯша̄ᵉ; в. *клачит*, *сламница*.

позн'ит п'ознӣм ‘каснити’. — По'ита̄[ј]те, ђ'ецо, ево вај ком'а̄т п'ознӣмо.

ојуна̄ч'ит се -'а̄чӣм се св ‘упустити се недовољно спреман у неки тежак подухват’. — Н'ије се само јед'аᵉн ојуна̄ч'ио па изавē т'ио: в'ићи још једн'ōм т'ō што си пр'ега̄ᵉ да уч'ињӣш.

пок'адомӣт -ӣм св према *кадомит* (в.).

покӣпл’ет -ӣ св ‘искипети, прекипети’. — Док саᵉм се обр̄н'ула, ова̄ ми варен'ика п'окӣпл’е.

покл'ања̄т -а̄м несв обично у ***изр***. Б'огу се покл'ањам; ‖ **поклон'ит се** -'онӣм се св. — Ст'иза̄ла је 'она и у Остр'ог да се покл'онӣ Светōме В'асилији.

пōк'ој м ‘мир, спокојство (само у формули за изражавање саучешћа)’; в. *остатаᵉк*.

п'окојōм прил ‘понекад’; в. *излазаᵉк*.

покос'ит -'осӣ св према *косит*[2] ‘надражити (рану, слузокожу), засузити’; в. *клатит*[1]. — И каᵉ[д]-саᵉм рон'ио, м'ене би покос'ило по оч'ӣ, а н'е од овога̄ с'апӯна.

покос'ит -'осӣм св. према *кос'ит*[1]; в. *закашат*.

покреп'ат -'а[м] св. ‘поцркати’. — Покреп'аше му 'овце, г'р̄дна га шт'ета на̄ђ'е.

покрив'ало с ‘покривач као део постељине’. — Им'али смо те̄ гӯб'е и та̄ покрив'ала, бӣл'о то̄ г'р̄дно и те̄шк'о, али ти под њ'ӣм бӣл'о топл'о; в. *ӣокрит*, *утростручат*; ‖ **покрив'а̄ч** -а̄ч'а м ‘исто’. — Што се испод покрива̄ч'а скр'ије б'р̄зо н'а ја̄вл’е изб'ије.

пола^е^гā^е^н'ит -'ā^е^нӣм несв ‘успоравати’. — Ђēд'о је те добр'е п'очео да пола^е^г'ā^е^нӣ и вел'ӣ да му н'икāко н'ије ј'асно о[д]-чеса му тō д'ōдӣ; в. *упола^е^га^е^н'ит*; ‖ **пола^е^г'а^е^чко** прил ‘полако’. — 'Ајмо, ђ'ецо, пола^е^г'а^е^чко, а овӣ тē не ст'игнӯт; ‖ **пол'ā^е^ко / пол'а^е^ко** прил ‘полако, без журбе’; в. *изл'уцкат*, *пригонит*, *пробијат*, *набадат*, *трес[т]*.

пол'а^е^комӣт сē -ӣм се св према *ла^е^комит се*. — Пол'а^е^комӣше се на пӯст'ињу. — нека дā Б'ōг да и њ'има не ост'анē.

поливен'ӣк -ӣк'а м ‘страшљивац, кукавица’. — Поливен'ӣк и полив'ента су бр'аћа по јун'āштву.

пом'ало / **пом'ал’о** прил ♦; в. *наднијет*.

п'омāма^е^н -а -о ж ‘нервно растројен’. — Ст'исла га п'омāмнā [грозница]; в. *ӣомам*.

помāт'уфӣт -ӣм св ‘постати сенилан, дементан’. — Бр'āнӣ се да н'ије помāт'уфӣла, а не зн'ā ни како јој се ђ'еца зов'ӯ, а н'е ун'учāд.

пом'ет м ‘студен, хладноћа’. — К'уку га он'омē којӣ нā вӣ пом'ет м'ōрā преко пр'ага.

помлāд'ит -'āдӣм св. — Сп'р̄дајӯ се ђ'еца з-б'абōм: вел'ē да сē помлāд'ила ка^е^д је ђēд'о дош'ā^е^ из бōлн'ицē.

помлāт'ит -'āтӣм св **1.** ‘потући, побити’. — Уф'атӣли сӯ и[х] у карак'ол и св'е и[х] помлāт'или, кунд'ацима и р'озгāма (вел'ē — да не тр'ошē мун'ӣцију); **2.** ‘отрести (орахе)’. — П'оможе ни Вӣд'о да помл'āтӣмо ор'аје и лепот'ица: им'аћемо зим'ӯс да к'рцāмо.

п'омр̄к м ‘предвечерје, сумрак’. — Ст'игоше у с'āмӣ п'омр̄к, вај смо м'ислӣли што и[х] н'ēмā.

помркӣв'ат се -'ује се ‘поновно се парити, мркати’. — Мр̄к'але сӯ се св'е, мā се п'онекā и помрк'ује ако 'одмā не ост'анē збл’'агња.

понав'ише прил ‘више, изнад’. — Р'екоше ни да је тō тӯ понав'ише, а да са^е^м знāвā колико је тō дал'еко, н'е би јā на тō њ'ино »понав'ише« крēт'ā ни ман'ит: д'ӯша ми је исп'адāла дв'ије 'уре.

понан'иже прил ‘ниже, испод’. — Н'ашли су ју м'ало понан'иже от к'уђē Бōж'овē: ј'ош је д'исāла.

понап'ас[**ти**] се -āс'е се ‘опоравити се пролећном испашом’; в. *изимит*.

п'онека^е^д прил ♦; в. *криван*, *да^е^њиват*.

пон'ијет -'есēм св **2.а.** ‘умрети’. — Богоми ћемо га б'р̄зо пон'ијет; **б.** ‘пропасти, нестати’. — П'онесе и њ'ега ђ'авō.

поњ'ава* ж; поњ'авица ж дем; в. *ногатат се*.

п'оп м ♦, в. *сеир*, *шура*; ‖ **попад'ија** ж ♦; ‖ **поп'ов** -а -о ♦. — Поп'ова је к'уђа 'одмā иза Јōл'еве, испод оногā д'ӯба в'ел’ēга; ‖ **поп'овскӣ** -ā -ō ‘који се односи на попа’. — Док је бӣл'о л’ӯђ'ӣ, поп'овскā сē сл'ушāла, а ка^е^-сӯ 'они

излӣњ'али — м'оже и ов'акōн; ‖ **пōп'о** м хип. — Ōјд'е пōп'о нав'ише и р'ече да ће свр̄н'ут ка^е^-се в'р̄нē.

попр'атӣт -ӣм св ‘испратити, допратити’; *ст̄омбор*.

п'опреча^е^н -чна -о ‘попречан’; в. *ӣрегљача*; ‖ **п'опречно** прил. — Т'урӣш тō п'опречно и нā-нӣ га кр'āј утв'р̄дӣш; ‖ **п'опријеко** прил в. *ӣодорат̄*; ‖ **попријеч'ит** -'ијечӣм св ‘ставити попречно’; в. *жила, ӣокос, слеме, швење, шевница* / *ша^е^вница*.

поприсп'уштӣт -ӣм св ‘покаткад припустити’; ‖ **поприспӯшт'ат** -'ӯштāм несв ; в. *омрченица*.

поп'узнӯт се -нēм се в. *ӣосӣузнут̄ се*. — Не поп'узни се на обр'аз, а на гуз'ицу се м'оже подн'ијет.

пор'адоват се -ујем се св ‘обрадовати се’. — Гр'ешна са^е^м б'езлијека: о[д]-св'ије м'ӯкā^е^н којē сӯ ме ст'изāле више ни ђет'ету не ум'ијем да се пор'адујем.

пор'анӣт -ӣм св в. *ӣодранит̄*, *жут̄кат̄*, *навалица*; ‖ **п'орано** прил ‘раније него што је уобичајено, знатно раније’. — П'орано сӯ се 'они д'игли и у рāсв'ит бӣл'и на Ћ'афу мед'унскӯ; ‖ **п'ораније** прил ‘исто’. — П'оранијē је тō бӣл'о нō што сӯ ти прӣч'али и што тӣ п'антӣш.

поредник*; **пор'едница** ж ‘сусетка’. — Им'ā са^е^м пор'едницу, нō нēм'адо ни с'ӣна ни братāн'ића пā ју пов'едоше; ‖ **пор'едничкӣ** -ā -ō ‘који се тиче поредника, комшијски’. — Пор'едничкā је м'ука в'а^е^зда бӣл'а и њег'ова, а р'адōс — како сē ка^е^д м'огло; ‖ **пор'еднички** прил ‘лепо, поуздано’. — З-бр'атом — бр'ацки, с пор'еднӣком — пор'еднички: з-бр'атом се м'ош и пок'ошкāт, а с пор'еднӣком не см'ијеш.

поријекл'о с ♦. — Овō да^е^н'а^е^шњē монтенегр'ӣње пр'ӣчā да се н'ика^е^д са^е^ С'рбима н'ије ни сријет'ало, а б'аба вел'ӣ да зат'ō међу њ'има и н'ēмā л’ӯђ'ӣн.

порњ'ат се -'āм се св ‘жестоко се поспорити, посвађати се’. — Порњ'аше се ђеч'ина, нō се б'р̄зо и смӣр'ише.

пор'озгāт -āм св према *розгат̄*. — Пор'озгā је л'озе у Пол’'анице, а н'ешто му је, велӣ, ост'ало у Пр'ибēвиће.

порумењ'ет -н'ӣм св ‘постајати румен, црвенети се’. — Зн'ало сē да сӯ л’'ӯђи в'а^е^зда мōр'али порумењ'ет од бр'укē, а с'а^е^д сӯ такв'ӣ нас'ум излӣњ'али.

посвој'ит -'ојӣм св ‘усвојити (дете)’. — 'Они сӯ га посвој'или м'āл’ōга и 'ето сē д'есӣло да и[х] 'он дор'āнӣ; ‖ **посв'ојче** -ета с ‘усвојено дете’. — Мл'огāш је бӣл'о да посв'ојче скл'опӣ 'очи он'омē те гā посвој'ио; ‖ **посв'ојчāд** зб ‘усвојена деца, усвојеници’.

поскāк'ат -'āчēмо св ‘брзо устати’. — Дōђ'е ч'оек, нешто ш'а^{е}пнӯ једн'ōме и св'и поскāк'аше: ч'ека и[х] Драг'иша, р'ече јед'а^{е}н; ‖ **поскоч'ит** -'очӣм св ‘исто’. — Он п'оскочӣ кā да га н'ешто 'у рēп 'убоде.

послāг'ат -'āжēм св према *слагāт*. — Ђēд'о је л'ијепо послāг'ā св'е пр'есуде: 'он је њ'има зб'орио што и[м] је м'ислио, а 'они њ'ему чињ'ели што су шћ'ели.

посл'ушнӯт -нēм св ‘ослушнути’; в. *звецнут*.

посмрче*; **посм'рчāд** зб. — Вӣк'ā је јед'а^{е}н да је овō „ср'етњӣ“ нāр'од: и[з]-св'акојēга р'ата њ'ему сӯ се посм'рчāд рој'ила.

пос'оба^{е}к*; **пос'опче** -ета с ‘миљеник’. — Њō[ј] је св'акō дијет'е бӣл'о пос'опче; в. *особа^{е}к*; ‖ **пос'опчāд** зб. — Кој се г'ој окр'ēнē, бāл’'а ок'упӣ ок'ō себе ђеч'ину и св'а сӯ јōј, велӣ, пос'опчāт.

п'оспијеша^{е}н -шна -о **1.** ‘вредан, сналажљив’. — П'оспијешна му овā жен'ица; **2.** ‘који се може различито употребити, имати различите намене’. — П'оспијеша^{е}н ми је овӣ с'ӯд и з'а воду и за варен'ику.

поспуз'ат се -'āм се св ‘оклизнути се’. — Ов'ōђен ти је ф'ујалица, п'ази да се не поспуз'āш; ‖ **посп'узнӯт се** -нēм се св ‘исто’. — Т'ӯн и ако се посп'узнēш, позелењ'ење ти гуз'ица — н'ēмā кам'ēња да се наг'р̄дӣш.

посрāм'ит -'āмӣм св према *срамит се*. — Л'а^{е}ко је тō ш чест'итијем чел’ад'етом, нō 'ај тӣ посрāм'и овē н'ōвē гл'авāре.

посрат*; **пōср'а** ж ‘прљава, неуредна жена’; в. *пōсро*; ‖ **пōср'алина** м/ж; в. *сералина*; ‖ **поср'ов** м в. *пōсро*, *пōсрења*; ‖ **поср'ул’ица** ж дем. — Н'екē од овије поср'ул’ицā^{е} б'р̄зо тē одмијен'ит м'āјке у тӯ њ'ину п'āртију.

пост'арāт -āм (се) св **1.** ‘постати стар, остарити’. — Постарала је богме те добре: тешко и прет кућу може ижл’'ај; ~ **(се) 2.** ‘побринути се, потрудити се’. — Н'у се ви, ђ'ецо, м'ало пост'арā[ј'те и за тō о[д] чеса се жӣв'ӣ, а н'е само за та в'аша пог'āнсва.

поć'ес[т] -'едēм св ‘запосести’; в. *ломина*.

потēгн'ут -'ēгнēм св ‘повући’; в. *вагијер*, *темерушка*.

п'отēжа^{е}к -шка -о ‘знатно тежи него што је речено, што се очекивало’. — П'отēжа^{е}к си му тов'ар натов'арӣла; ‖ **п'отежӣ** -ā -ē ‘исто’; ‖ **п'отēшко** прил. — Биће п'отēшко, али ни м'ӣ нијесм'о г'рђӣ нō смо и п'отежē износ'или; ‖ **п'отеже** прил. ‘исто’. — Д'обро је, д'ијете, б'иће ти мало п'отеже, али ни т'ӣ нијес'и тр'ања.

поткопāв'ат -'ајем несв према *поткопат*. — Нем'ō в'ише да поткоп'ајеш, јā-нӣм да ћеш ју искрл’'ат; ~ **се**. — Поткопāв'али сӯ му се 'они, мā му нијес'ӯ м'огли н'ишта.

поткōч'ит -'ōчӣм св ‘поставити подупирач’; в. *навијат*; ‖ **поткочев'ат** / **поткочӣв'ат** -'ујем несв према *поткочит*. — Л’'ӯђи су тō поткочев'али,

чӯв'али да што не проп'анē, а с'а^{е}д више н'ије ост'ало н'ишта: мл'āдӣ ōјд'оше да поткоч'ујӯ дӣр'еке по пл’'аци, а овӣ па^{е}њāт'и ч'екау д'ā^{е}н з'а дā^{е}н.

поткӯс'ит -'ӯсӣм св ‘невешто скратити’. — Ш'ишкāла га б'аба пā га м'ало поткӯс'ила.

поткучев'ат -'ујем несв ‘качити’. — Мрг'ӣњ се укоп'ā дуб'око да га р'ало не поткуч'ује али се ост'авӣ цкл'ад, да зн'āш ђ'ē и да се од њ'ега изм'а^{е}кнēш.

потпасӣв'ат (се) / потпашев'ат (се) -'ујем несв према *ӣотӣасат*. — Мōр'аће и 'он да се потпаш'ује ка н'екē: н'ије ни онол'икӯ трб'ушину л'а^{е}ко нос'ит.

потпирев'ат / **потпирӣв'ат** -'ујем несв према *ӣотӣирит*. — Нем'ō ју в'ише потпирев'ат, нека се см'ā^{е}њӣ; в. *ӣретеј*.

потпрӣшт'ит -'ӣштӣм св ‘покренути, изазвати незадржив смех’. — Прӣч'али н'ешто, бестиј'али и њ'ега п'отпрӣштӣ см'ије, реко да ће п'укнē на ребр'о; в. *ӣодушит*.

потрб'ушкē прил ‘на трбуху, пузећи’. — Потрб'ушкē сӯ се провӯкл'и и 'изнијели гл'āве, а м'ало је ф'алӣло да без њ'и ост'анӯ.

потров'ат -'ујем св ♦. — За тол'икē г'одине им'али сӯ ка^{е}[д]-да св'е опј'ачкајӯ и да потр'ујӯ што и[м] је пром'а^{е}кло.

потсвојче*; **потсвојчад** (?) зб; в. *ӣосвојит*, *ӣосвојчад*.

потурāв'ат -āј'ем несв према *ӣотурат*. — Не потурāј'и му више н'ишта: м'р̄твӣ се в'ише н'е подиже.

пофāл'ит (се) -'āлӣм се св ‘похвалити (се)’; в. *скубна*; ‖ **пофāл’'ат се** -'āл’āм (се) несв ‘похваљивати (се)’. — Њ'ега сӯ пофāљ'али онӣ што сӯ бӣл'и кā и 'он шт'о је; ‖ **пофал’ев'ат** -'ујем ‘исто’. — Тамо ће се 'они з'ōрē, д'ијелē мед'ање и пофал’'ујӯ тēшк'о м'о[же]ш да ср'етēш л’'ӯђе (нāко ако се којӣ прев'арӣ).

поф'алӣт -ӣм св ‘понестати’. — Поф'алӣше му двије кантињ'еле и мōр'ā је да шт'етује једну д'обру шт'ицу.

поц'укāт -āм св ‘покуцати’; в. *исӣравит*; ‖ **поц'укнӯт** -нēм св в. *разобручат*.

поч'екāт -āм ‘причекати’; в. *доконат*, *расӣрчкат*.

почет*; **почēт'а^{е}к** -тк'а м ♦; ***изр***. *чар'аӣӣн* ~ ‘отвор којим се при плетењу одређује величина чарапе; велика уста’. — В'ићи му вӯст'а: кā чар'апӣн почēт'а^{е}к.

поч'ешкāт (се) -āм (се) св, в. *чешкат*; ‖ **поч'ешкол'ӣт (се)** -ӣм (се) св дем. — Б'ол’е ви је да по'итāте нō да ве ђēд'о поч'ешколи и ђе ве не срōб'ӣ.

почијев'ат -'ијевāм несв **б.** ‘одмарати се на почивалу’; в. *кршања^{е}к*.

пошак'ат се -'āм се св ‘потући се песницама’. — Умј'ели сӯ 'они и да се пошак'ају, али сӯ се и мӣр'или б'р̄зо; в. *ӣошакетат се*.

пошенут (се)*; **пош'ењāт** (се) -'āм (се) несв ‘померати (се)’. — Нем'ō га пош'ењāт, б'иће мј'еста да се и овō т'амо уб'ачӣ.

пош'ишкāт*; **пош'ишколӣт** -ӣм св. дем. — Њ'ега ће сестр'а пол’'а^{е}ко да пош'ишколӣ, н'ајпрвō мало н'ōжицāма, а п'отл’е 'имā машӣн'у, да попр'авӣ.

п'оштовāт / **поштов'ат** п'оштујем . — Св'и сӯ га 'у село поштов'али.

пр'ав -а -о ‘невин’. — Нијесӯ 'они пӣт'али к'о је пр'ав, а к'о крӣв, нō р'ēдом [стрељали]; ‖ **прāв'а^{е}ц** прāвц'а м ‘права линија; смер’. — Ако је уф'атио прāв'а^{е}ц за К'ом, нēмāш му р'āшта збор'ит; ‖ **правин'а** ж ‘деоница правог пута’. — О[д]-Злат'ицē ти је онā правин'а д'о-грāда; ‖ **пр'аворијек** м ‘истина, истинитост’. – Е, т'ō ти је пр'аворијек и не м'ож га кал'а^{е}пит како се т'ебе 'оће.

празнов*; **пр'āза^{е}н** -зна -о **2.** ‘у коме нема никаквог садржаја’. — Шп'аг оће да се у њ'ега и ут'урӣ, теке да не ост'анē пр'āза^{е}н; ‖ **празн'ӣк** -ӣк'а м ‘пусти сиромах, бедник’. — Вел'ē да је Мōш'о п'очео да у тӯ њ'ину п'āртију упиш'ује и св'е овē н'аше празнӣк'е; ‖ **празнич'а^{е}к** -чк'а м ‘сиромашак’. — Празнӣч'а^{е}к п'ӯстӣ, а д'оба^{е}р кол’ко је т'ēжа^{е}к; ‖ **празнӣч'е** с ‘сирото дете’. — В'ӣкā је јед'а^{е}н ка^{е}[д]-сӯ му ђ'еца дōд'ила 'у планину: Т'урите т'ијема празн'ӣчāдима у т'орбу, да 'имајӯ што да из'ијӯ.

прасе*; **пр'асāд** зб; ‖ **прас'ичина** ж аугм. — Онā ме прас'ичина зам'ало об'āлӣ, за дл'аку је ф'алӣло да се не зав'āлӣм у прасад'āр; ‖ **прашч'ина** м аугм. — Бој'ат се да прашч'ина не изр'ишкā онӣ к'ами поред вр'āтӣ от прасадāр'а.

прāск'ат / **пр'аскāт** пр'āскāм / -āм несв ‘викати, галамити’. — Он пр'āскā, мā се 'она св'икла пā се не кв'артā; ‖ **пр'аснӯт** -нē св ‘викнути’. — Ако пр'аснē, она се изм'а^{е}кнē док га 'уја не пр'ођē; ‖ **пр'аштӣт** -ӣм св ‘огласити се праском’.

п'рвјена^{е}ц* / первијенац -нца м **1.** ‘прворођени син’; **2.а.** ‘прво рођење, први рој, младо пчелиње друштво’; **б.** ‘рођење првог роја, паројак’; в. *ӣчела*; **првјеншче*** с; ‖ **п'рвјеншчāд** зб. — Б'ачӣле сӯ овē двије кр'авице двоје л'ијепије п'рвјеншчāдӣ; ‖ **п'рвōм** прил ‘први пут’; в. *коӣно*, *навика*.

прдул’'ан м ‘дечачић’. — Ђēд'о је ун'уцима т'епā »прдул’'ан«, »смрдул’'ан«.

преб'иркāт -āм св ‘пажљиво пребрати, пробирати оно што је вредно’. — Ум'ије 'он да преб'иркā онō што ва^{е}л’'ā и нем'ō гл'еāт је ли што проп'уштио; ‖ **преб'ирколӣт** -ӣм св дем. — Преб'ирколио је 'он тō добр'е и тō што је ост'авио са^{е}д м'ож д'ат пр'асету.

пр'еблӣзу прил ♦. — Ђēд'о вел'ӣ да му, ево некō д'ōба, колико се г'ој прим'а^{е}кā^{е} 'огњу, н'ика^{е}д н'ије пр'еблӣзу.

превāл’'ат -'āл’āм св ‘примаћи ваљањем’. — Превāл’'али сӯ тē ш'ул’еве и с'а^{е}[д]-тē пол'а^{е}ко да ш'егајӯ; ‖ **превал’ев'ат** -ујем несв. — Н'ēће и[х] т'амо

више н'ико превал’ев'ат: он'ӣ што би м'огли — от'ишли сӯ, а ов'ијема што сӯ ост'али мл'ого је и онō што 'имајӯ.

превāл'ит -'āлӣм св ‘пређи велики пут’. — Н'ēћете ми, ч'ōче, пр'ōј поред пр'ага да не пред'а^{е}нēте, а тол'икӣ п'ӯт превāл'или; ~ **се** ‘претурити се’. — Н'екō је дијет'е в'а^{е}зда бӣл'о пор'ед њē, да се не спот'а^{е}кнē и не прев'āлӣ; ‖ **превал’ев'ат / превал’ӣв'ат** -'ујем несв према *ӣревалӣт*. — Превал’ев'али сӯ ман'итӣ и б'рже и д'ужē п'утеве, нароч'ито ако и[х] нев'ол’а поћ'ерā.

прев'ијāт -јем св ‘овејати пшеницу, пасуљ’. — 'Ето ме 'одмā теке још ово м'ало прев'ијем.

превиј'ача ж ‘чобанска »сувотица«’. — Сад велу пуст замјењује сламена ‘превијача’, за коју се прво посаде у земљу као лијес неколико сировијех прутова, па се они испреплету у полукружном облику, а врху њих дође неколико слојева сламе, најчешће ржане, а може по потреби и јечмене или пшеничне [13: 45].

преврет*; **прев'ирāт** -ē несв **1.** ‘преливати се преко ивице посуде (током кувања)’. — М'ичи га с 'огња, поч'ēће да прев'ирē; **2.** ‘ферментирати (обично о вину)’. — П'ази ка^{е}т п'очнē да прев'ирē, да ти не испл'ије из б'а^{е}чвē.

превод'ит -'одӣм несв ‘премештати’. — Превод'или сӯ и[х] из једнē пећ'инē у др'угӯ, бјēж'али ш њ'има из нев'ол’ē у неср'ећу.

прегāж'ат -'āжāм несв према *ӣрегазӣт*. — Ка^{е}д м'ука н'аврē, не тр'āжӣш бр'ōд нō прег'āжāш ће се зат'ечēш.

прегладњ'ет -'аднӣм св ‘прегладнети’; в. *гладињи*.

прēгл'ед м ♦. — Од'ио је на некē прēгл'еде и у Б'еоград, мā му, нас'ум, н'ēмā жив'ота; ‖ **прегл'едāт** -'едам св ‘обавити лекарски преглед, прегледати’. — Прегл'едāли сӯ га неколиц'ина и вел'ē да — „н'ије з'а пӯт“; ‖ **преглēд'ат** -'ēдāм несв. — Она не знāвāше ће сӯ га преглēд'али (пом'ињāла је Зāгр'еб и Л’убл’'ану), мā јōј се чињ'ӣ да ће тā^{е}н ћет'ић ост'ат шт'ета^{е}н.

преглод'ат -'оћēм св ‘пресећи, обично зубима, глодањем’. — Колико клеп'ећӯ и јез'иком и зӯб'има, јā нӣм би више преглод'али и он'ō што ни д'орат не м'оже.

прегн'ат* св **а.** ‘претерати (с једног места на друго’); **б.** ‘пређи, превршити меру прихватљивог, разумног понашања’; в. *арамбашовāт*.

преговн'ат -'āм св ‘извући се из непријатне ситуације’. — И т'ō сē преговн'ало: упӣс'али га ће и с'ебе.

прегон'ит -'онӣм несв ‘преувеличавати’. — Не ва^{е}л’'ā ни прегон'ит е под тол'икијем ч'ōјством м'оже и з'емл’а поч'ēт да пот'а^{е}њā.

пр'еградица ж дем. — Бӣл'а је т'ӯн и једна пр'еградица, а д'игли сӯ ју ка^{е}д сӯ ст'ају зӣд'али.

прегр̄н'ут -'р̄нēм св ‘обући топлији комад одеће’. — Прегр̄н'и тӣ и т'ō, н'ēће ти б'ит тēшк'о, а м'оже вал’'ат ако ст'ӯднē; ‖ **прег'ртāт** -ћēм несв. — Прег'рћē се ђēд'о и ка^{е}д је к'од огња.

преда^{е}н'ут -'а^{е}нēм св ‘одморити се, предахнути’; в. *извезатӣ*, *мрчов*, *оставӣт̄*, *̄превалӣт̄*.

предвостр'учӣт -ӣм св ‘превити двоструко’. — Предвостр'учи тō и б'ачи на дно крев'ета; ‖ **предвострӯч'ат** -'ӯчāм несв. — В'а^{е}зда је и гӯб'у предвострӯч'ала ка^{е}[д]-сē покријев'ала.

предријем'ат -'ијемāм / -'ијемл’ēм св ‘налазити се у полусну’. — Звāл'и сӯ и[х] на тē њ'ине куфер'ēнције, мā је 'она св'акӯ предријем'ала.

предркт'ат -'рктӣм св ‘провести време мучен дрхтавицом’. — Предркт'ā са^{е}м св'у нōј — да се ни н'а мā^{е} не см'ӣрӣм.

пр'ађе прил ‘пре’. – М'ало пр'ађе су туд'ије пр'ошли; ‖ **пређ'а^{е}шњӣ** -ā -ē ‘који се тиче прошлог времена’. — Зā нӣ пређ'а^{е}шњи в'ака^{е}т нēмā к'о више ни да прӣчā.

пр'ēј* пр'ēђēм св ‘пређи’. – Ако ти зм'ија пр'ēђē п'ут, 'иди сл'ободно; **прелаз***; ‖ **прел'аза^{е}к** -ска м ‘прелажење, прелаз’. — За прел'аза^{е}к п'реко плота нач'ињӣ се онā ст'адалица с ов'ӯ и с он'ӯ стр'āну па на њ'ӯ ст'анēш и прекр'очӣш; ‖ **прел'азӣт** -ӣм несв према *̄прēј*. — Мӣ ст'ārӣ ј'ош, н'екāко, прел'азӣмо т'амо надно лив'адē, мā богме св'е т'еже, а в'ама мл'āдијема је л'а^{е}ко: вӣ тō м'ожете и прелећ'ет.

прејавл’ев'ат -'ујем несв према *̄прејавӣт̄*. — В'ићела са^{е}м кад и[х] је прејавл’ев'ā преко Ћ'афē.

преков'ат -'ујем св према *кова̄т̄*. — Ōјд'о да онӯ л’'есу м'ало пр'екујем и ај'āчӣм; ‖**прекијев'ат** -'ијевāм несв. — Ост'ави бесп'ослицу, нем'ō тō прекијев'ат, нō пов'ади чив'ије пā ми дон'еси да нал'ожӣм.

пр'екодā^{е}н прил ‘током дана, дању’. — Д'ōјтē ти пр'екодā^{е}н да в'идē онē ст'арчеве.

прекон'ачӣт -ӣм св ‘преноћити’; в. *за̄ла̄к'а̄т̄*.

преконом'а^{е}дне*; н., в. *оном'а^{е}дне*.

прекопāв'ат -'ајем несв према *̄прекопа̄т̄* (в.). — За ов'ӯ г'одину гр'ад је урēд'ио да нēмā шт'о да се прекоп'аје.

прекоћ'утра прил ‘прексутра’. — Р'екоше да те д'ōј прекоћ'утра.

прекрāј'ат -'āјēм несв ♦. — М'учӣла се, к'рпӣла, прекрāј'ала, теке да се сирот'иња не м'а^{е}кнē у тӯг'у; ‖ **прекрој'ит** -'ојӣм св према *̄прекрајатӣт̄*; **а.** ‘♦’; **б.** ‘променити план, одустати од неке замисли’. — Пламӣр'ā је н'ешто, али је п'отл’е прекрој'ио и о-т'огā н'е бӣ н'ишта.

прекрāк'ат -'āчēм несв према *̄прекрочӣт̄* (в.). — Нагр̄д'или нес'оји чест'ита ч'оека пā да и[м] више н'ико ни пр'аг не прекр'āчē.

прекрāт'ит -'āтӣм св **1.** ‘прекинути бесмислену причу’. — Прекрāт'ите више тē ва'ше бестил'а^{е}ке и прдњ'аве; в. *жуга*; **2.** ‘скратити више него што је требало’. — Оће ли ми н'еко кāз'ат како са^{е}м овō мл’'ерӣла ка^{е}д га тол'икō прекрāт'и; ‖ **прекраћев'ат** / **прекрачев'ат** -'ујем несв. — Овӣ ул’'егоше у в'ел’ē бестил'а^{е}ке и не м'ислē б'р̄зо да прекраћ'ујӯ пā јā ōјд'о да поч'инēм док се 'они здогов'ōрē. — Нас'ум са^{е}м и ј'ā п'очēла кā он'ӣ тē н'ешто прекрачев'ā пā вӣк'ā »тр'ӣш кр'āтӣм и ј'опēт кр'āтко«.

прелада*; **прелāд'ит (се)** -'āдӣм (се) св **1.** ‘добити прехладу’. — Те добр'е је прелāд'ио: забр'ēкā^{е} и не м'оже ни к'ркнӯт; **2.** ‘освежити после жеге, спарине’. — 'Ајмо мӣ м'ало 'у лāд, дāко се овō доконч'ā ка^{е}д м'ало прел'āдӣ.

прелаз*; **прел'аза^{е}к** -ска м ‘♦’. — Веле да су тамо неђе на Морачу направили нечесов прелазаек на некакве жице; ‖ **прел'азӣт** -ӣм несв ‘прелазити’. — Начињ'еше се раб'оте да се преко Мор'ачē прел'азӣ кā преко пот'ока — да се св'е сј'āвӣ у пл’'ацу.

према^{е}кн'ут -'а^{е}кнēм св ‘нестати из видокруга’. — Ч'екāла је да прем'а^{е}кнӯ пр'еко бријега; в. *ӣрема^{е}ј*, *ӣремицаш*.

прем'азāт -жēм св према *мазаш*. — Н'ије се н'ишта д'есӣло: прем'ажите тō м'ало и н'ēће се позн'ат.

премен'ӯшта ж ‘промена, мењање (времена, расположења)’. — Св'акā је тā премен'ӯшта код мене у кол’'ено зап'ӣсāна: ч'ӣм се нам'āнē, јā н'икој н'а ногу.

премијес'ит -'ијесӣм св ‘промесити тесто’. — Премијес'и тō м'ало и турāј'и га да се печ'ē; ‖ **премјешев'ат** -'ујем несв. — Шт'о да га премјеш'ујем: м'ислӣш-и да га н'ētē м'ој ов'аквōга?

премј'естӣт -ӣм св према *ӣремјешћаш* (в.). — Они н'ајбол’е зн'ајӯ како ч'ōјсво м'оже н'ајбрже да се премј'естӣ п'от пр̄кно.

пр'емка ж геогр ‘брдски, планински превој, в. *ӣренка*’. – 'Имā [о]нā пр'емка о-Д'есарāђā^{е} к Л'утову Д'олу; ‖**пр'емчица** ж дем. — Он се изм'а^{е}кā^{е} нā нӯ пр'емчицу пā пр'ӣчā ов'амо с н'ама и т'амо с н'екијема.

премлāт'ит -'āтӣм св ‘испребијати’. — Кōга сӯ 'они премлāт'или б'р̄зо је крепāв'ā.

премундӯр'ит -'ундӯрӣм св ‘променити неку одлуку, предомислити се’. – Премундӯр'итē онō д'о пōднē још тр'ӣш.

преносит*; **прēн'ос** м ♦. — Пламӣр'али сӯ 'они прēн'ос кост'ӣ, нō нијес'ӯ м'ислӣли на н'езвāнē и на њ'ине вјешт'ине.

Преобр'ажēње с ‘светац Преображење Господње, 19. август’.

пр'епāћна в. *ӣаћна*.

препет*; **преп'ињāт** -ēм несв ‘превезивати’. — 'Ено га у лив'аду, преп'иње̄ т'елāд; ~ **се** ‘успињати се’. — На тако висок сјен се пудар препиње стубом. Они чувају виноград до бербе, која се зове „јемање“ [13: 105].

препријеч'ит -'ијечӣм св ‘направити препреку’. — Препријеч'ише некē к'очеве и дāко [овце] не иск'очē док се в'р̄нӯ.

преп'унӣт -ӣм св ‘напунити до врха’. — Нем'ō да преп'унӣш вр'ећу, тр'ебā и да ју зав'ēжēш; ‖ **препӯњ'ат** -'ӯњāм несв ‘пунити преко мере’. — М'ало је још т'ӯн ост'ало, мā ју нем'ō препӯњ'ат.

прераб'отāт се -ам се св ‘преморити се, посустати’. — Нем'ōте и[м] се бој'ат: н'ије се њ'има н'ика^{е}д д'есӣло да се прераб'отајӯ пā н'ētē ни с'а^{е}т.

пр'еседлина ж геогр ‘превој’. — Ка^{е}д изб'ијете на пр'еседлину, 'идите за л'ијевōм рук'ōм.

прескитар'ат -'āм св према *скитарāт*. — К'о зн'ā куд'ијен би тō св'е прескитар'ало ка^{е}д би се п'уштӣло; ‖**прескӣт'ат** -'ӣтāм св св према *скитāт*. — Прескӣт'али би 'они св'е кој би и[х] н'ōс обр̄н'уо, а н'оге п'онијеле; ‖ **прескитуњ'ат** -'āм св према *скитуњāт*.

преструг'ат -'ӯжēм св према *стругāт*. — Једв'а преструг'аше онӣ ш'ӯл’ и с'а^{е}-ће га л'а^{е}кче изв'ӯј; ‖ **престр'уголӣт** -'уголӣм св дем. — 'Они тē и т'ō да престр'уголē: не 'итā и[м] се нō м'огӯ и да^{е}н'а^{е}с па 'опēт.

прēć'еднӣк м ‘председник’. — Бӣв'ало је т'ије прēć'еднӣкā^{е} д'оста, али л’ӯђ'ӣ — не зн'āм ј'е ли.

претарāш'ит -'āшӣм св према *тарашит*. — Дв'āш са^{е}м св'е претарāш'ила и н'ēмā, а не зн'āм ђе са^{е}м тō сутур'ала.

претл’ат*; **претл’авина** ж ‘месо са много масноће, лоја’. — Надā^{е}к'ā сē кол’ко је м'огā^{е} онē претл’'авинē и н'āдāм се да н'ēће засп'ат за овц'ама.

претрој'ит -'ојӣм св ‘пресећи, поделити на три дела’. — Претрōј тӣ овō што си д'онијела и двā д'ијела н'оси.

претростр'учӣт -ӣм св ‘превити троструко’. — Претростр'учи тō и б'ачи на б'абӣн ба'ӯн; ‖ **претростр̄ӯч'ат** -'ӯчāм несв ‘превијати троструко’. — Ђēд'о се н'е би св'адио и ка^{е}д би му се покрив'ало претростр̄ӯч'ало — само да му не окрач'ā.

префорц'ат -'āм св ‘префорсирати’. — Префорц'ā је ђ'ецу и са^{е}д сӯ, мак'ањчāд, з'апр̄ла.

пр'ечнӣк м ‘дворучна тестера, кладара’.

пр'ешлица (ређе **пр'еслица)** ж ‘направа за предење вуне’. – И влас и нагрепци се преду на »прешлицу« [2: 30–31]; в. *ӣл'ас[т], ӣ'ас*.

пржул'ӣн -ӣн'а м ‘посуда за пржење кафе’. — Вӣк'ā је ђēд'о да некē ж'ене м'огӯ и бес пл’'ата и бес тавулӣн'а, мā н'е и без мл'инца и пржулӣн'а.

прибāд'ат -'āђēм несв ‘додатно убадањем поставити (притке, кочиће)’. — Вал’'аће овуд'ије да се приб'āђē ј'ош п'окојā [притка]; ‖ **приб'ос** -'одēм св према *прибадат*. — Приб'оди ј'ош п'окојӣ, н'ēтē смēт'ат.

прибāч'ат -'āчāм несв ‘према *прибачит*, прибацивати’. — Нем'ō[ј]те в'ише т'амо прӣбач'ат, н'осите код он'огā ст'ога. — Јед'а^е^н му је м'ало прибāч'ā [камена с рамена], мā га н'ије м'огā^е^ преб'ачӣт.

приблӣж'ит -'ӣжӣм св ‘примаћи (се), приближити (се)’. — М'ōрā б'ит да је добр'е б'ио ћōрн'уо ка^е^д је побāд'ā ост'ожа и овē двā ст'ога т'акō приблӣж'ио; ‖ **приближев'ат (се)** -'ујем / -'āјем (се) несв ‘приближавати (се)’. — Н'ēмā в'ише планин'ē: чоб'анима се пол’а^е^ко приближāј'е шк'ōла.

привал’ев'ат -'ујем несв према *привалит*. — Тō не м'islӣ да привал’'ује до[к] га н'еко не кл'епӣ по ћӯш'и.

привидāв'ат -ј'ем несв ‘притезати шрафове’. — Једа^е^н шараф'ић на врāт'а привидāј'е св'акӣ тр'еђӣ али п'ētӣ да^е^н; ‖ **привид'ат** -'āм св ‘притегнути шраф’. — Привид'ā[ј] м'ало и тā^е^ др'угӣ.

пригладњ'ет -'аднӣм св ‘огладнети’. — Јā те добр'е пригладн'ио, а к'уђа дал'еко.

пригледӣв'ат -'ујем несв ‘повремено погледивати’. — Приглед'ује и[х] 'она с'а^е^[д] да н'е би ć'утра бӣл'о п'озно; ‖ **приглēдн'ут** -'ēднēм св. — Приглēдн'и ми дијет'е док иск'очӣм [због природне потребе]; в. *опослит*.

приговн'ат -'āм св ‘привести крају посао у који се човек присилно укључује да би се смањила штета или избегла несрећа’. — Приговн'асмо и тō и п'уштите ме да пред'а^е^нēм: м'огла му је к'уђа изгор'ет.

прид'ат (се) -'ā (се); **в.** ‘прикључити се, наћи се у групи’. — Ка^е^д је ч'ēк нāп'ора^е^н па се изм'а^е^кнē, вел’'āше б'аба: кā да се двој'ица прид'аднӯ.

придобӣј'ат -'ӣјāм несв ‘окупљати истомишљенике, присталице’. — Ђēд'о је збор'ио да је тō кӣт'овићима бӣл'а н'ајла^е^кчā раб'ота: придобӣј'али сӯ онē којӣ сӯ бӣл'и кā и 'они сāм'и; ‖ **придоб'ит** -'ијем св према *придобијат*. — Зн'али сӯ како тē да и[х] придоб'ијӯ: само је тр'ебāло да и[х] приф'āбнӯ и онӣ којӣ сӯ бӣл'и н'ајбржӣ њ'има сӯ бӣл'и и н'ајбол’ӣ.

придријем'ат (се) -'ијемā[м] (се) св према *дријемат*, ‘придремати’. — Она пр'идријема к'од огња и р'ече да је снијев'ала да ју м'āјка »зов'ē«: и после двā д'а^е^на јō[ј] се »озōвн'ула« — само је зијевн'ула и снӣз'ала се са^е^ шк'ања. — Ов'омē се ђет'ету, кāда, придријем'ало и тр'ебā му пом'ој да н'ађē кушин'ић.

призā[ј]м'ит -'ā[ј]мӣм св ‘потерати, појурити’; в. *млита*, *л’енгуз*: ‖ **приза[ј]мл’еват** -'ујем несв. — Призамл’ев'али су, валā, док и[х] је бӣл'о, а с'а^е^д више н'ēмау ни кōг'а ни за ч'а^е^м.

приз'ирāт (се) -ē (се) безл ‘привиђати се, причињавати се’. — Мōр'аћу онӣ крб'āт м'ицāт 'ондолē: в'а^{е}зда ми се од њ'ега приз'ирē међ'ет.

пр'ије / **пр'ијед** прил ‘пре’; в. *звириница*, *ӣрӣалина*, *ӣрискакаӣ*, *ӣрова*, *сӣазиӣ*.

пријел'аз м ‘планински превој’, в. *ӣрелаз*. — Ловци [кљусе, гвожђа] подашију врећином, па их везане запињу на пријелазе и водоваље, кудије улазе зечеви, лисице, кунице и јазбачи (13: 114).

прикл’āн'ут -'āнēм св ‘уснути на тренутак’, в. *кл’анӣ*. — Јā се ж'алӣла б'аби да ми не д'ајӯ ни да прикл’'āнēм, а 'она велӣ: им'аћеш к'а^{е}д — на т'ā^{е}н св'ијет.

приков'ат* св; **прикијев'ат** -'ијевāм несв пр ема *ӣриковаӣ*. — Нем'ō више да прик'ијевāш ниједн'у [чивију] — тӯ се др'угā [прасад више] угон'ит н'ētē.

прилāд'ит -'āдӣ св **а.** ‘освежити после дневних врућина’; в. *дорабоӣаӣ*; **б.** ‘мало охладити’. — С'а^{е}д је с кл’'ӯча м'а^{е}кнӯто, нека се м'ало прил'āдӣ; ‖ **прилāдн'ут (се)** -'āднē[м] (се) ‘мало (се) охладити’. — Нека се ј'ош м'ал’о прил'āднē, ј'ош је вр'ела [вареника].

прикӯњ'ат -'ӯњāм св ‘накратко уснути’. — Оће ли б'ит срамот'а да овӣ мāт'уф лијеч'а^{е}к прик'ӯњā. — 'Оће се њ'ему да прик'ӯњā и на мат'ику, мā сē дос'а^{е}д в'а^{е}зда бӯд'ио (н'ије кā он'ӣ те сē ш њē превр̄н'уо).

прип'азӣт -ӣм св према *ӣазиӣ*; в. *времӣ*[1].

прип'анӯт / **прип'ас[т]** -нēм ‘припасти’. — Прӣч'ā је јед'а^{е}н да сӯ ст'āрӣ кӣт'овићи бӣл'и к'ршћени, а ов'ијема је прип'ало да дов'р̄шē он'ō што онӣ прв'ӣ нијес'ӯ.

прип'апрӣт -ӣм св ‘појачати зачин папром’. — Ђēд'о је ва'^{е}зда прип'априо ј'ећу пр'ије нō пр'ōвā.

припӣт'ат -'ӣтāм св ‘узгред запитати’. — Јā шћ'е да га н'ешто прип'ӣтāм, али ми п'рде 'у памēт — ć'етӣћу се ка^{е}[д]-д'ођēм д'ома; ‖ **припӣтн'ут** -'ӣтнēм св; в. *ӣодбос[ӣ]*; ‖ **припиткӣв'ат** -'ујем несв ‘запиткивати’. — Ка^{е}д га б'иднӯ припиткӣв'али, н'ētē му 'они ни тō забор'авӣт.

припола^{е}гā^{е}н'ит -'ā^{е}нӣм св в. *ӣола^{е}га^{е}ниӣ*. — 'А сӯ в'ићели да ид'ӯ за њ'има, 'они припола^{е}гā^{е}н'ише, л’'епче је у дрӯсв'о.

пр'ипрда м ‘човек који хоће на сваки начин да се нађе тамо где не припада’. — 'Ево дōђ'е и онā пр'ипрда; ‖ **припрдӣв'ат** -'ујем несв ‘долазити непозван, наметати се тамо где се не припада’. — Ст'ио би да се н'аћē м'ећу л’ӯђе па п'рипрдује и ће м'оже и ће не м'оже; ‖ **припр̄ђ'ет** -дӣм св ‘доћи непозван’. — Припр̄ђ'еше и 'они — там'ан кā да се беж њ'и н'ије м'огло.

приса^{е}бӣј'ат -'ӣјāм несв према *ӣриса^{е}биӣ*. — Приса^{е}б'ӣјā[ј] тō, н'ēмāм м'āлӯ вр'ећу за т'ō што ће да ост'анē; ‖ **приса^{е}б'ит (се)** -јем (се) св ‘овлаш-

но (се) сабити, збити’. — Н'у се 'тамо мал’о приса^{е}б'ӣте, да ć'едē и ов'ā раб'отница.

прӣс'овичица ж геогр дем ‘присоје’. — Гл'едā је за њ'има док сӯ ижл’'егли уз онӯ прӣс'овичицу.

приспј'енче -ета с в. *ӣрисӣјева^{е}к*. — Онō ће му приспј'енче завр̄ћ'ет к'апу окō глāв'ē: р'екā^{е} би да сӯ га м'ало разм'а^{е}кли; ‖ **приспј'енчић** м ‘исто’. — Мōр'аћу оногā приспј'енчића м'ало да т'егнēм за перч'инчић; ‖ **приспј'енчāд** зб. — Онā њег'ова приспј'енчāд намир'исāше н'афаку: ōјд'оше за Мōш'ом и Ђ'илāшом.

пр'итруса ж ‘додатак стоци уз редован оброк, испашу’. – Б'ачи и[м] тӯ глав'ицу куп'уса, нијесм'о и[м] мӣ дāв'али н'икаквије пр'итрӯсā^{е}; ‖ **притрӯс'ит** -'ӯсӣм св ‘додати стоци нешто хране мимо испаше’. — Ок'астрӣмо гр'āну да притр'ӯсӣмо овц'ама; ‖ **притрушев'ат** -'ујем несв. — Ђēд'о је са^{е}в'ӣјā гр'āне овц'ама да б'рстē и т'акō и пом'ало притрушев'ā ка^{е}д је бӣл'а слаб'ијā п'аша.

прифāб'ит -'āбӣм св ‘призвати, окупити овце узвиком’. — Зн'āвā је чоб'ан да и приф'āбӣ и к'ако да се т'а^{е}ча^{е}с ок'ō њега ок'упē; ‖ **прифāбн'ут** -'āбнēм св в. *ӣридобиш*.

приф'атӣт -ӣм св **в.** ‘пришити нешто што је почело да се рашива’. — 'Ајде, док ти је 'игла 'у рӯке, приф'ати ми овӯ п'улицу да се не ок'инē.

прифорц'ат -ам св ‘натерати на бржи посао’. — 'Они сӯ п'очēли да нагуз'ујӯ, мā ка^{е}д и је прифорц'ā, нијес'у в'ише м'огли.

причвр̄л’'ит -'р̄л’ӣм св ‘овлаш везати, стегнути (за непосредну потребу)’. — Причвр̄л’'и тō м'ало да се не прос'ӣпā дог д'оћēмо д'ома.

причекат*; **прич'екнӯт** -нēм (не)св ‘почекати, сачекати’; в. *врем*[1], *ладнуш (се)*.

п'рл’ина ж геогр ‘посна земља (прл’а)’; в. *наговнаш*.

проајвāн'ит -'āнӣм св ‘бесциљно проћи’. — Ако му се св'рснē, он ће л'а^{е}ко проајвāн'ит и до Мед'уна и до Уба^{е}л'а^{е}ца.

пробāд'ат '-āдāм / -'āђēм несв **1.** ‘бушити’. — В'р̄тӣ некакве р'упе, проб'āђē н'ешто да завид'аје; **2.** ‘имати јаке кратке болове, жигати’. — Ст'исли ф'искови па проб'āдајӯ, да 'очи иск'очē. — Некаквӣ ме »проб'ојци« проб'āђӯ испод пл'ећке пā да ви и[х] д'āм — дāко л'а^{е}кче проб'одēте и тē в'аше раб'отē; ‖ **проб'ос** -'одēм св. — Проб'ола му чив'ија ч'изму г'уменӯ пā му се закр̄к'ала 'у пēту.

пробāч'ат -'āчāм несв ‘пробацивати’. — Д'игли некакво к'оло на једну шт'ицу пā га г'āђӯ и проб'āчајӯ прож њ'ега л'опту.

проб'ира^е^к -'рка м ‘што је изабрано, избор’. — Др'угӣ ти бӣр'али и др'угӣ ти проб'ира^е^к даров'али.

пробӣск'ат -'ӣштēм св ‘претражити, пробрати’. — Пробӣск'али су 'они и п'онијели св'е што ва^е^л’'ало, а т'ō што је ост'ало н'ије ни за шар'ова.

пробница ж ‘сорта пшенице’; в. *рогосија*.

провр̄ħ'ет -т'ӣм св ‘проврте ти’; в. *вр̄тијел’ка*.

прогāж'ат -'āжāм несв према *прогазит*. — Н'еће га т'амо в'ише н'ико прогāж'ат: св'е ōјд'е у пл’'ацу, а овӣ па^е^њāт'и више не м'огӯ ни преко пр'ага.

прогл'едāт / **прогл'ејāт** -āм св ♦. — Нека трч'ē, прогл'едāтē кā и др'угē — ка^е^[д]-сē уд'аднӯ; в. *ħоран*.

прōг'он м ‘пут којим се стока изводи на п'асиште’.

продијев'ат -'ијевāм несв ‘провлачити, прометати’. — 'Узē некакву ж'ичицу и ш њ'ōм прод'ијевā онӣ кан'āф да тō јадосв'ēжē; ‖ **прођен'ут** -'енēм св. — Овӣ н'ōвӣ гл'авāри прођен'утē кон'а^е^ц и проз 'иглу плет'ићӯ.

прозбор'ит -'орӣм св према *зборит*; в. *одвуковат*, *свакорук*.

прој авл’ев'ат -'ујем несв према *прој авит*. — Прој авл’ев'али су овуд'ије бул’'уци да се нијес'ӯ м'огли размињов'ат, а с'а^е^д излӣњ'али и бул’'уци и чоб'ани.

проклӣњ'ат / **прокл'иња̄т** -ӣњēм несв ‘клети, призивати проклетство’. — Прокл'иња̄ла и[х] је, 'у ками затӯц'ала.

прокоп'ат -'āм св према *копат*. — Прокоп'атē 'они и св'акō б'рдо, а јā више не м'огу ни ф'очу да в'оду от к'уħē одб'ијем; ‖ **прокопāв'ат** -āј'ем / -'ајем несв према *прокопат*. — Нека прокоп'аје ко што м'оже, мā нека м'ене не зов'ē да га пом'ожēм.

прокос'ит -'осӣм св ‘направити откос кроз простор који се коси’. — Ка^е^д 'имā в'ише к'осāчā^е^, прок'осӣ се лив'ада и 'они се по њ'ōј раш'ӣрē; ‖ **прокāш'ат** -'āшāм несв према *прокосит*. — Прокāш'ало сē тō док је бӣл'о л’ӯђ'ӣ и б'ул’ӯкā^е^, а с'а^е^[д]-се све тō забор'āвл’ē: пр'ошли сӯ и л’'ӯђи и бул’'уци.

пролāд'ит се -'āдӣ се несв ‘прохладити се’. — Пол’'ако, нека се лијеч'а^е^к прол'āдӣ.

прол'аза^е^к -ска м ‘краћи пут, пречица’. — Н'ашли ми ђāц'и п'ут преко лив'адē и не зн'āм како да и[м] затв'орӣм тā^е^ прол'аза^е^к: ј'ес ми греот'ица, мā ј'ес и шт'ета; ‖ **прол'азӣт** -ӣм несв ‘пролазити’. — Повр онē стијен'ē прол'азӣло сē 'у Продоли.

пром'рзāт -'ржē[м] несв ‘мрзнути, смрзавати се’. — 'Ево ни зӣм'ē: п'очēло је да пром'рже; ‖ **пром'рзнӯт** -'рзнēм св ♦. — Е, колико сӯ ми пӯт'ӣ р'ӯке пром'рзле и укочāњ'иле се, добр'е ми је и ов'ō од њ'и ост'ало; ‖ **промрзнӯħ'е** -а с; в. *вуча^е^ц*; ‖ **промрзл'ина** ж ‘промрзли део тела; траг, последица промрзавања’. — М'учӣла ју је тā промрзл'ина те л'ијепо.

промӯт'ит -'ӯтӣм св према *мутити*. — Промӯт'и м'ало тē спл'ачине и пон'еси пр'асету.

пропамēт'ат -'ēтāм св ‘схватити, опаметити се’; в. *изаветати*.

проп'анӯт / проп'ас[т] -нēм св ‘пропасти’. — Док је бӣл'о л’ӯђ'ӣ, код њ'и је м'ало што м'огло да пропа'нē, а код ов'ије — м'ало што м'оже да прет'ечē.

проп'ēт се прōпнē се св ‘израсти високо’; в. *одрина*.

проп'иркāт -āм св ‘запалити ватру на огњишту’. — В'ићи 'имā ли ј'ош којā ж'ишка и проп'иркā[ј] ми 'ога^{е}њ; ‖ **проп'ирколӣт** -ӣм дем. — Проп'ирколӣће ђēд'о и б'р̄зо ћемо се згр'ијāт.

проријед'ит -'ијед̄ӣм св ‘проредити’. — Ка^{е}[д]-се пр'āшӣ фрмет'ӣн, он се и прор'ијед̄ӣ; в. *фрчка*; ‖**проређев'ат** -'ујем ‘проређивати’. — Не тр'ебā га проређев'ат в'ише ним'ало, ч'упнӯћемо покојӣ стр'ӯк ка^{е}д отф'ркнē. — П'очēла к'оса да му се проређ'ује пā се м'ажē некаквијема прдакар'ијāма, да сп'āсӣ мл'адōс.

проскитар'ат -'āм св према *скитарати*. — Нем'ō га пӣт'ат шт'о су св'е проскитар'али откā сӯ ј'утрōс преко пр'ага прескоч'или; ‖ **проскӣт'ат** -'ӣтāм св према *скитати*. — Зн'али сӯ ст'āрӣ: в'егни ђет'ету бул’'учић з'а врāт и н'ēће им'ат ка^{е}[д] да проск'ӣтā; ‖ **проскитуњ'ат** се -'āм (се) св према *скитуњати*. — Н'ађи ђет'ету в'а^{е}зда раб'отицу пā нека се ш њ'ōм и проскитуњ'ā.

просӯн'ут -'ӯнē[м] св ‘накратко изложити сунцу, просушити’. — Ка^{е}д је бāл’'а што н'а сунце износ'ила да прос'ӯнē, она је вӣк'ала „да га в'идӣ с'унце“.

протарāш'ит -'āшӣм св према *тарашити* (в.). — Протарāш'и тӣ м'ало т'удије, можда н'ађēш онō што си д'āвно забор'авӣла.

протрл’'ат -'āм св према *трл’ати*. — Протрљ'ā[ј] му прст'ић, помодр'еће му, добр'е гā прештӯл'ио.

прут*; **прут'ило** с ‘дуга танка мотка’. — Д'онесе некакво прут'ило д'уга^{е}чкō, а 'он зн'ā шт'о ће му.

профуј'ат -'āм св према *фујати* (в.). — Профуј'аше кā вј'ета^{е}р и н'е-виђо како се скр̄к'аше у гом'илу.

пукнут*; **п'уц'āч** м в. *пиисковина*; ‖ **пӯц'алина** ж бот. Colutea arborescens.

пунор'уча^{е}н -чна -о ‘који долази »пуних руку«, дарежљив’. — Тā^{е}н д'ōм је в'а^{е}зда б'ио пунор'уча^{е}н: дāв'али сӯ и Бōг и[м] је дāв'ā.

пӯсн'ица ж **1.** ‘празна, пуста кућа’; **2.** шаљ. ‘вагина’. — Н'ије валā штēђ'ела онӯ пӯсн'ицу в'ише нō да је т'ӯђā; ‖ **пустоп'ол’ина** ж геогр ‘равни-

на са слабом вегетацијом’. — Од овије пустоп'ол’ӣнāᵉ н'ēмā н'икаквē, а н'е в'ел’ē к'орӣсти; ‖ **п'ӯс[т]-ост'ā**! ‘узвик којим се прати »алак« (в.)’.

Р

раб'ота* ж **1.** ‘рад, посао’. – Каᵉд н'ађе ид'ēш на ов'аквӯ раб'оту, пром'исли пā 'иди паметн'ијē. – Н'екаᵉква др'угā раб'ота се припр'ēмā, м'оже да д'оћē др'угā в'ōјска; ***изр.*** *од'ер* ~ ‘тежак, исцрпљујући посао’, в. *одирāт*, *одер*; *ӣос'ер* ~ ‘лоше обављен, упропашћен посао’, в. *ӣосер*; **2.** ‘мера, неумереност’. – П'ио је без 'икаквē раб'отē и њ'ега је рак'ија укоп'ала; **3.** ‘полни орган’, в. *ӣодутӣорит*, *мркач*, *нӣредаᵉк*, *удовичина*; **4.** ‘препарат’. — М'азāли се некаквијема раб'отāма (да би се одбранили од вашака, шуге), в. *шоганче*; **5.** ‘замисао, пројекат’, в. *разбит се*; ***изр***. *'авēтнā* ~ ‘аветиња’; *бадиј'āвнā* ~ **1.** ‘узалудан, бесмислен посао’; **2.** ‘беспосличар’; *говњен'ā* ~ в. *говњени*; *међус'обнā* ~ в. *међусобни* / *међусобњи*; *н'иједнā* ~ ‘најгора сорта’. — Ђе нāђ'е да се с н'иједнōм раб'отōм прег'онӣш око ч'ōјсва и обр'аза; *гл'ӯвā* ~ ‘глува особа, глуваћ’, в. *дозват*; *л'ијеӣā* ~ в. *ӣал’аска*, *сунут*; *незнāв'енā* ~ в. *аветна* ~, *нес'ојскā* ~ ‘несој’, в. *несојски*; *ӣ̄ј'анā* ~ ‘пијаница’, в. *разграјāт се*, *стража*; *кв'инта* ~ ‘квит!, прекини причу!’; *к'ӯтара* ~ ‘неважни послови; играрија’, в. *кутара*; *р'ӯка раб'отē* ‘посао који се може брзо обавити’, в. *рука*, *ручник*; *кāз'āт раб'оту / р'еј раб'оту*, в. *ӣочкоњица*, *ӣроирит*, *стринорога*, *чаркāт*; ‖ **р'аботāт** -āм несв ‘радити’. – Ōјд'оше да нешто раб'отајӯ кот П'етра; ‖ **раб'отица** ж дем **а.** ‘послић’. – Кад је неко и најмању работицу у свечане дане присиљен учинити, крстећи се каже: „С грије’ом и мобом, да Бог и данашњи страшник не узму за зло“ [2: 496]; **б.** ‘ситнице, ситније ствари’. – Т'амо саᵉм наш'āᵉ св'акӯ раб'отицу: наш'āᵉн саᵉм ст'аᵉп што ж'ене мēт'ӯ варен’ику и пō њ'ега с'оли; ‖ **раб'отнӣк** м ‘радник’; в. *кућа*, *кутњик*; ‖ **раб'отница** ж ‘вешта и вредна домаћица’. – Н'ије ју бӣл'о раб'отницē и за'исто јōј се познāв'ало у к'ућу; в, *ӣрепочет*.

радница ж ‘пчела-радилица’; в. *брунцел*.

р'адовāт се в. *ӣревијāт*; ‖ **р'адōс[т]** -ости ж; в. *акобогда*.

разакија / разаᵉк'ија ж ‘врста лозе, грожђа’ [13: 104]; в. *розаᵉклија*.

разаᵉб'ирāт се / разаᵉбӣр'ат се -ēм се несв *разаᵉбр'āт се*. — Пол'аᵉкоте, овā се авēтн'ица не разаᵉб'ирē у тō што јōј пр'ӣчāте.

разбāч'ат -'āчāм несв ‘разбацивати’. — Ōјд'оше да разб'āчајӯ онӣ гн'ōј, ć'утра ће Мӣћ'о д'ōј да 'орē.

разв'адӣт -ӣм св ‘помирити’. — Једв'а и[х] разв'адӣше да се не наг'р̄дē пј'анē раб'оте; ‖ **разв'ађāт** -āм несв ‘мирити сукобљене стране’. — Л’'ӯђи

сӯ в'а^{е}зда разв'ађа̄ли ајва̄н'е да се не поб'ијӯ и не наг'р̄де̄, а б'ол’е би бӣл'о да нијес'ӯ: м'а^{е}ње би и[х] бӣл'о.

развида̄в'ат -ј'ем несв ‘одшрафљивати’. — М'учӣ се с онијема шара̄ф'има: за'рђа̄ли па̄ не м'оже да и[х] развид'аје; ‖ **развид'ат** -'а̄м св према *развидава̄т*. — 'Ето ме 'одма̄, само да ово̄ развид'а̄м.

разгла̄в'ит (се) -'а̄вӣ[м] (се) св ‘растурити на делове, распасти се’. — Ова̄ ће с'о̄рта л'^{а}еко да разгл'а̄вӣ и ћуск'ију, а ђ'е н'е̄ће ст'а̄рӯ стол'ицу; ‖ **разглавл’ев'ат** -'ујем несв. — В'ӣка̄ше ђе̄д'о да му је ж'а̄ што н'е̄ће доч'ека̄т да гл'еја̄ како ће да се разглавл’'ује то што сӯ кӣт'овићи начињ'ели.

разгла̄с'ит -'а̄сӣм св ‘проширити вест, глас’. — 'А се̄ разгла̄с'ило да сӯ п'оче̄ли да и[х] бач'ујӯ у ј'аме, ст'игла и[м] је и р'ијеч — ј'ама̄ри.

р'азговō̄р м ♦. — Ст'ио је и 'он да ид'е̄ на та̄^{е} р'азговō̄р, али му нека̄ ж'ена р'ече да за т'ō тр'еба̄ им'ат и б'р̄ке; ‖ **р'азговō̄ра^{е}н** -рна -о ‘говорљив, причљив’. — Зн'а̄ ли к'о шт'о је Мӣл’'и: нешто с'а^{е}д н'ије р'азговō̄рна ка̄ што је бӣл'а; ‖ **разговō̄р'ит** се -'ō̄рӣм се ‘попричати, договорити се’. — Д'ошли л’'ӯђи да се разгов'ō̄ре̄, а 'он п'оче̄ да пр̄д'ӣ како за тō тр'еба̄ пӣт'ат Бла̄ж'а.

разгод'ит -'одӣм св ‘одустати од неке намере, променити план’. — Не̄ћ'у га пӣт'ат што је разгод'ио тӯ раб'оту: њег'ова је па̄ га н'ека; ‖ **разга̄ђ'ат** -'а̄ђе̄м несв. — Не разг'а̄ђе̄ му се та̄ раб'ота, ма̄ ће м'ало скра̄јн'ут док ј'ош н'ешто в'идӣ.

разгр'абӣт -ӣм св према *гр'абӣт*. — Не̄ма̄ се т'амо шт'о тра̄ж'ит: овӣ сӯ гладн'ови св'е разгр'абӣли; ‖ **разграбл’ев'ат** -'ујем несв. — Иза он'ије н'ије ост'ало н'ишта што би ј'ош м'огло разграбл’ев'ат.

разгран'ат се -'а̄ се св ‘разрасти се ширењем крошње’. — Разгран'ала се̄ м'урва те добр'е: б'ићe под њ'ō̄м л'ијепō̄га л'а̄да.

разгр'е[п]с[т] -'ебе̄м св према *гр'е[ӣ]с[т̄]*. — Св'е је онō̄ разгр'ебла и нагр̄д'ила.

раздā̄в'ат -а̄ј'ем несв према *раздат̄*. — Овӣ нијес'ӯ им'али што да раздā̄ј'ӯ, а ђ'е би и им'али ка^{е}[д]-сӯ пр̄кн'ом и мј'ерӣли и ст'ица̄ли.

раздијел'ит -'ијелӣм св према *дијелит̄*. — Гл'еја̄ла са^{е}м га: једн'у је ј'абуку раздијел'ио на њ'и п'еторо, н'ајма^{е}њӣ д'ио 'узео за с'ебе па̄ и од њ'ега р'ецнуо комат'ић и д'а̄ га сестр'и.

раздријем'ат се -'ијема̄м се ‘расанити се’. — Раздријем'ате̄ се 'а и[м] пок'а̄же̄ш б'оцу.

раздрӯж'ит (се) -'ӯжӣм се св ‘искључити се из друштва’. — Они сӯ б'р̄зо раз'урили тō што сӯ здрӯж'или и н'ије и[м] бӣл'о те̄шк'о да се раздр'ӯже̄ ка^{е}[д]-су ост'али без н'ишта; ‖ **раздружев'ат (се)** -'ујем (се) несв; в. *здружева̄т (се)*.

разигр'ат се -'играјӯ се ‘растрчати се, разиграти се’; в. *т̄елад*.

разл'ичӣт -ӣм (не)св ‘разликовати’. — Н'екаᵉд је, велӣ, знāв'ā св'акō дријев'о, а с'аᵉд не зн'ā би ли разл'ичио б'укву и см'окву, а ђ'е б'уковӣ л'ӣс од ј'аворовōга; ‖ **различ'ит** -а -о ♦. — Св'и сӯ вӣк'али да сӯ тāᵉ блиј'ани различ'ити, а 'он и[м] је м'огāᵉ вј'еровāт каᵉд и[х] в'идӣ голор'епе: јед'аᵉн је им'ā бјел'егу испод гуз'ицē.

размијеш'ат -'ијешāм св ‘измешати’. — Разм'ијешā[ј] то још м'ало н'а огаᵉњ пā га тāᵉмā изм'аᵉки.

размр̄с'ит -'р̄сӣм св ♦; в. *мачад*; ‖ **размршев'ат** -'ујем ‘размрсивати’; в. *мрсит*[2].

размӯт'ит -'ӯтӣм св према *мутит*. — Размӯт'и ми к'апју бјел’'авинē, чињ'ӣ ми се да саᵉм се л'ијепо расӯш'ио.

разобруч'ат -'āм св ‘скинути обруче’. — Поц'укни тē 'обрӯче да ти се ч'аᵉбаᵉр не разобруч'ā; ‖ **разобрӯч'ит** -'ӯчӣм св ‘исто’ — 'Удри зл'о пр'ије нō се разобр'ӯчӣ; в. *заобручат*, *наобручат*.

разоглāв'ит -'āвӣм св ‘скинути коњу оглав’; в. *заоглавит*.

разор'ат -'орēм св ‘преорати ливаду’. — Оћу да пр'ōвāм да раз'орēм онӯ дōњӯ лив'адицу и да уб'ачӣм м'ало крт'ōлē. — Б'аба нē ћ'ерāла да б'р̄зо изгов'āрāмо »к'рӣвō р'ало Л'азāрово Кр'ӣвē л'азе р'азорāло« пā се смӣј'е каᵉд погр'ијешӣмо.

разриј̄ед'ит -'ијед̄ӣм св ‘учинити ређим, проредити’. — Каᵉ[д] се фрумет'ӣн пр'āшӣ, 'он се и разр'ијед̄ӣ; ‖ **разређев'ат** -'ујем несв ‘чинити ређим, проређивати’. — Н'ēће се тӯ више им'ат шт'о да се разређ'ује.

рāј'етаᵉн -тна -о ‘задовољан, доброг расположења’. — Д'аде јōј Б'ōг да рāј'етна скл'опӣ 'очи: нам'учӣла сē кā по једн'а њ'ēна дрӯг'а, мā 'оставӣ п'уну к'ућу; ‖ **рāј'етно** прил ‘задовољно’. — Ј'ес се нам'учӣла, мā рајетн'ијē н'ије м'огла поч'инӯт: на Вāск'рс сē причēст'ила, а на Вāск'ршњӣ понеђ'ел’нӣк — снӣз'ала се поред упр'ета.

рамат'из м ‘реуматизам’; в. *погазит*.

р'ана ж ‘повреда (обично у боју, ратном сукобу)’. — Н'ије му р'ана бӣл'а тēшк'а, нō се 'испоганӣ и н'е бӣ му ни л'ијека ни д'октора; ‖ **р'аница** ж дем. — Им'ā је некӯ р'аницу н'а рӯку, а п'очē да ц'ōтā кā да је без ног'ē ост'ā; **р'анӣт**[1] **(се)*** -ӣм (се) св ‘нанети рану, повреду’. — Њ'ега сӯ р'анӣли навр Гр'абовицē, а бр'ата му испод Браћ'аштицē. — Н'ашли сӯ га р'ањенōга испод једнē стијен'ē. — Б'ио је р'ањен на К'рново и т'амо му је пр'идā м'етаᵉк онӣ М'акочевић; в. *стога*; ‖ **рањāв'ат се** -āј'ем се несв. — Прӣч'ала н'екā да је у р'ат бил'а тр'ӣш рањ'āвāна, а једаᵉн пог'анӣ ћ'ед ју п'ӣтā је ли в'аᵉзда у 'истō мј'есто; ‖ **р'ањенӣк** м ♦. — Т'амо сӯ и[м] Њēмц'и поб'или и св'е онē р'ањенӣке, а бӣл'о и[х] је, вел'е, пет 'ил’āдāᵉ; в. *шкркутнут*.

р'анӣт[2] -ӣм* несв ‘устајати рано’. — Н'ēћемо валā р'анӣт пā дāко и т'ō на в'акае^е^т оп'ослӣмо; **р'ано*** прил . — Ć'утра ће бит р'ано ка^е^[д]-се г'ој д'игнēмо: не ч'екā не в'ел’ā раб'ота.

рањевина*; **рањ** (?).

рāсв'ит м ‘свануће, зора’; в. *ӣорано*.

раскиш'ат се -'ā се в. *скишаӣ*. — Јā метн'ула оп'а^е^нке да ми се раскиш'ајӯ, а онō и[х] п'а^е^шче п'онесе и ђ'аволисā: с'а^е^д нēмāм-шт'о об'ут.

расклāп'ат -'āпјēм несв према *расклоӣиӣ*. — Ст'āлно нешто скл'āпјē и раскл'āпјē, теке да н'ēмā в'ише м'ӣра кол’ко ни к'оњскӣ р'ēп; ‖ **расклоп'ит** -'опӣм св. ‘раставити на саставне делове, елементе’. — Не м'оже зн'ат шт'о је до[к]-га не раскл'опӣ.

расков'ат -'ујем св ‘одвојити оно што је ексерима састављено, расковати’. — Ка^е^[д] и[х] раск'ујеш, дон'еси ми тē штичур'ине да и[х] нал'ожӣм. — Расков'ā је двије шт'ице да и[м] тō изв'адӣ; ‖ **раскијев'ат** -'ијевāм несв према *расковаӣ*. — По в'а^е^с богов'етнӣ дā^е^н нешто зак'ијевā и раск'ијевā и не м'огу га на рӯч'а^е^к дозв'ат. — Не м'оже да пат'инē нō пов'а^е^здā^е^н нешто к'ује и раск'ијевā.

раскос'ит -'осӣм св према *косиӣ*. — Раск'осӣ се лив'ада пā п'отл’е св'акӣ кос'а^е^ц ћ'ерā д'ио којӣ уф'атӣ; ‖ **раскāш'ат** -'āшāм несв. — Ов'удијенā се в'ише н'ēће раскāш'ат е сӯ св'и косц'и от'ишли у пл’'ацу.

раскӯб'ат (се) -'ӯбāм (се) несв према *раску[ӣ]с[ӣ]* ‘отимати се о нешто’. — В'а^е^зда се окō н'ечеса раск'ӯбајӯ.

распӣр'ит -'ӣрӣ[м] св ‘појачати ватру’. — Нал'ожи т'амо п'одал’е о[д] сувов'инē и прип'ази да га вј'ета^е^р не расп'ӣрӣ.

распл'акāт -чēм св ‘изазвати плач, довести до суза’. — Ж'ӣв н'ије ако н'екō не распл'ачē; ‖ **расплакӣв'ат** -'ујем несв према *расӣлакаӣ*. — Н'ије му м'огло б'ит да п'онекō не расплак'ује, п'обрā в'ише ћ'отēкā^е^ нō др'угā, али н'ије помāг'ало.

распл’āск'ат (се) -'āскā се св ‘распрснути (се)’. — 'Испаде јōј [дињa] кā-из м'р̄твије и св'а се р'аспл’āска: м'āлōга су јōј 'аира в'ићели.

распл'ес[т] -'етēм св ‘расплести’. — Вӣк'ала је да би бӣл'а д'обра работн'ица ка^е^д би м'огла да испл'етē п'олу такō л'а^е^ко кā што ју м'оже распл'ес; ‖ **расплијет'ат** -'ијећēм несв према *расӣлес*[ӣ]. — Што вр'агови запл'етӯ тēшк'о се распл'ијећē; в. *наӣлијеӣаӣ*.

распознāв'ат -'āјем / -'ајем несв ‘идентификовати по траговима’. — Ј'ош се т'амо распознāј'ӯ некӣ тем'ел’и; в. *л’уцкоћа*; ‖ **распозн'ат** -'āм св према *расӣознаваӣ*. — Туд'ије се више ни п'ӯт не распозн'аје да се ус-пот'ок нав'ише изл'азӣло.

распоп'ит (се) -'опӣм се св ‘напустити свештеничку службу’. — Тō се распоп'ило и п'отл’е се упӣс'ало у тӯ њ'ину п'āртију.

распорēд'ит -'ēдӣм св ♦. — Нека ти тō сестр'а распор'ēдӣ; ‖ **распоређев'ат** / **распоређӣв'ат** -'ујем несв. — Ка^{е}д 'они тō п'очнӯ да распоређ'ујӯ, н'ико се мед'ање без 'они н'ēће дофāт'ат.

распростр'ијет -'острēм св ‘раширити, прострети’. — Она 'опрāла онē гӯб'е пā и[х] р'аспростр̄ла по оније пл'ōчā^{е} да се с'ӯшē.

расп'рчкāт / **расп'ршкāт** -āм св ‘растурити, упропастити’. — Расп'рчкāтē 'они б'р̄зо тō што су и[м] тā^{е} ст'арчеви ост'авӣли, нō да поч'екāмо — дāко се пр'еварӣм.

растрēс'ат се -'ēсā се, несв према *ӣрес[ӣ]* **1.** ‘доводити у стање трошности, расклиманости’. – Мл'огē тē се од овије к'ӯђā^{е} обурд'ат да и[х] др'угӣ [земљотрес] в'ише ним'ало не растр'ēсā; **2.** ‘сређивати вуну дрндањем’. — И тō би се растрēс'ало, кā пам'ук би се напр'авӣло; ‖ **растр'ēс[т]** -'ēм св према *ӣрес[ӣ]*. — Вел'ӣ б'аба да је ђēд'о крēн'уо да растрēс'е мл'адōс: оће да об'āлӣ онӣ гр'аб накрāј лив'адē; ‖ **растр'ескāт** -āм св према *расӣрес*. — Растр'ескāтē овӣ гл'авāри и онō м'ал’о што и[м] од овогā ц'р̄нōга нāр'ода прет'екло; ‖ **растр'есколӣт** -ӣм св дем. — На'учени сӯ 'они на зл'о пā тē и тō л'а^{е}ко да растр'есколē.

расушев'ат се -'ује се несв према *расушӣ се*. — 'А се испр'āзнӣ, б'а^{е}чва се расуш'ује и п'отле ју м'орāш забрēц'ат ка^{е}-ћеш да у њ'ӯ убач'ујеш гр'ожђе.

рач'ӯн -ӯн'а м ♦; в. *вадӣ*, *са^{е}крӣ*; ‖ **рачун'ат** -'āм несв **а.** ‘знати најпростије математичке операције (»таблицу множења«)’; в. *младуница*; **б.** ‘мислити, просуђивати, процењивати’; в. *лијеӣ 1*, *жњеӣва*, *ӣрсӣеновāӣ*; ‖ **рачӯнц'ија** м/ж. — Нем'ō ми тē рачӯнц'ије ни пред об'ор довод'ит, а не да ми и[х] у к'уђу ув'одӣш. — Вӣк'ā је јед'а^{е}н да рачӯнц'ије н'ēтē ни да п'рнӯ ако и о[д] т'огā некӯ к'орӣс не уф'атē.

рашч'истӣт -'ӣм св према *чисӣиӣ*. — Ум'ије он и да рашч'истӣ и скл'онӣ, мā му је п'онека^{е}д л'а^{е}кче да тō м'ене ост'авӣ; ‖ **рашчӣшћ'ат** -'ӣшћāм несв према *рашчисӣиӣ*. — Ōјд'е да рашч'ӣшћā т'амо з'а стōг и да т'урӣ нāст'ор.

рђа* ж, в. *ӣрикрас[ӣ] се*; ***изр***. 'рђа преко ч'ађē ‘неприличан гест’. — Преб'ачӣла 'рђу преко ч'ађē ‘о жени кад пребаци ногу преко ноге’; **'рђица** ж ‘особа способна само за ситну пакост или непододопштину, морална ситнеж’. — Гл'ејā са^{е}м једнē прӣл'икē тӯ 'рђицу како кл'епӣ некō ђет'еце од, може б'ит, пē-шез г'одӣнā^{е}, и 'уāбӣ се ка^{е}д оно п'очē да пл'ачē; ‖ **'рђāт** -ā несв ‘бити изложен корозији, рђати’. — Ка^{е}д 'у село п'очнē да 'рђā мат'ика, пр'ошли сӯ и с'ело и с'ел’ани. — Овē сӯ ти н'ōжице п'очēле да 'рђајӯ кā да ти в'ише не тр'ебајӯ.

реп* м; **реп'ина** ж аугм. — Д'офатӣ ме онā кравул’'ина реп'инōм и за 'уру 'око нијес'а^е^м м'огā^е^ отвор'ит; ‖ **реп'иħ** м дем в. *рей*. — Б'аба је вӣк'ала да је њ'ēно м'аче п'амēтно: подв'ије реп'иħ да му га не наг'азӣ; ‖ **реп'ачица** ж дем в. *рейача*. — В'идӣ се да ħе овā реп'ачица б'р̄зо да прет'ечē м'ājку — не држ'ӣ ју мј'есто.

рж ж в. *раж*. — Раж или рж сије се у Подању, Површу, па и у планинским лазовима (13: 96).

риђ'уша ж ‘риђа кобила’. — Пој'ашā је риђ'ушу и отиш'ā^е^ н'а Убли; ‖ **риђ'ушица** ж дем. — З'априје му онā риђ'ушица уз Р'ет и п'озно сӯ ст'игли.

риједит* несв ‘проређивати уопште’. — Дакле планинска гора се и сад „риједи“ несмотренијем „брањем“, јер у планинским „гвоздовима“ може сваки племеник да сијече по вољи и потреби коликогод хоће (13: 108); в. *фрчка*.

ријеч'ање гл. им. ‘спор, неспоразум’. — Ако гā и бӣл'о, међу љӯђ'има се с ријеч'ањем л'а^е^ко изглавл’ев'ало.

рика* ж; **рӣкн'ут** р'ӣкнē[м] св према *рикаӣ*. — Ако кр'ава р'ӣкнē, нам'оли се у ст'ају, н'ика^е^д не м'ож зн'ат да се не запл'етē; ‖ **рӣк'ава^е^ц** -вца м ‘»суви« кашаљ’. — Ст'искā^е^ гā рӣк'ава^е^ц, некол’ко дā^е^н'ā^е^ н'ије м'огā^е^ да^е^н'ут; в. *сув*.

рка* ж ‘комад старог платна, одеће, рита’. — Онда се улиште прислони и покрије каквом рком, да сунце пчеле не буни (13: 87).

рк'āч -'а м. в. *рковиӣ*. — Б'аба је вӣк'ала да се овијема ст'āријема ркāч'има нап'иње̄ 'у памēт.

рњ'ат (се) рњ'āм (се) несв ‘мучити, изнуривати (често бесмисленим захтевима, пословима)’. — Н'ēмā у тӯ к'уђу н'икаквōга нāч'ина: 'он рњ'ā на њег'ову б'āнду, а онā к'укавица кл'ецā између њ'ега и оније м'акāња̄^е^.

рог'ат -а -о ‘који има рогове’; в. *шуӣ*; ‖ **рōг'оња** м ‘во с великим роговима’. — Ч'ӯвā[ј]те се тије рōг'ōња̄^е^, м'огӯ 'они и ч'оека н'а рōг да д'игнӯ; ‖ **рож'ина** ж аугм ‘рог’. — Нāђ'е некакву рож'ину вол'ујскӯ и оħе да нач'ӣња̄ вод'ијер; ‖ **рошч'иħ** м дем. — Овоме јарч'ићу крēн'ули рошч'ићи,

рогосија* ж ‘сорта пшенице, »вељa пченица«’. — „Пченица“ има неколико врста. Тако су најприје биле познате: „мала“ и „вељa пченица“, „вељa“ се још зове и „рогосија“, а мала пченица и „пробница“. У потоње доба сије се још и „руска пченица“, затијем „голица“ и „бијела пченица“ [13: 97].

род* м, **рōд'о** -'а м ‘рођак’. — Кā си од'ио н'а Ријеку, јеси ли ми сријет'ā оногā рōд'а; ‖ **рōђ'о** -'а ‘исто’. — 'Ајде, р'ōђо, да поп'ијемо по једн'у.

ром'ача ж ‘дужинска мера’. — „Ромача“ дужина је с врха растегнутога палца до врха кажипрста (13: 131).

ромут'ина ж бот. ‘пузавица, павит’; в. *ломуӣина*, *окуӣина*.

рон'а^ец ронц'а м ‘ронилац’. — Бӣл'и сӯ заисто добр'и ронц'и: м'огли су под вод'ōм ост'ат в'ише од м'инӯта да не испл'ијӯ; ‖ **рон'ит** р'онӣм несв ‘ронити’ несв ‘пливати испод површине воде’; в. *ӣокосиӣ*.

р'удина ж геогр ‘зараван на стрмини, непогодна за обраду’. — 'Овце му се запл'андовāле повр онē р'удинē; ‖ **р'удиница** ж дем. — Изл'азӣ п'очēсто нā нӯ р'удиницу — кā да би т'амо н'ешто ст'ио да з'ӣђē.

рука* ж; **руч'ица** ж дем **1.** ‘мала рука, обично дечја’. — Ка^ед му се прим'а^екнēш, 'одмā устр'ептӣ и п'очнē да грацај'ā руч'ицāма; **2.** ‘део прирученних прибора који се хвата рукама; део рала, жрвња’. — Дрво које је у горњи жрвањ укруђено зове се »ручица« [2: 47 53]; ‖ **руч'урда** ж аугм. — Прип'ази се, д'ијете, да те 'он не доф'атӣ онијема руч'урдāма; ‖ **р'учка** ж в. *ручица*. — 'Отпаде ми р'учка од овē ц'езē и с'а^ед м'огу б'ачӣт и њ'ӯ и њ'ӯ; ‖ **р'учкица** ж дем. — Д'а ми је зн'ат ко ми сл'омӣ овӯ р'учкицу на ћ'икару: ***изр***. *др'угā* ~ ‘финија, завршна фаза посла’; в. *заглачиӣ*.

рум'енкāс -ста -о. — Ј'ес в'ечē рум'енкāсто, мā не вел'ӣ да ће ј'утро б'ит ведр'о; ‖ **румењ'ет се** -н'ӣ се несв ‘постајати румен, црвенети се’. — П'очēле су ј'агоде да румен'ē, им'аћемо и[х] б'р̄зо.

С

савард'āк* м; **савардач'ић** м дем. — Им'али сӯ 'они т'ӯн и једа^ен савардач'ић, али сӯ га д'игли; ‖ **савардāч'ит** се -'āчӣм се несв ‘држати се круто, надмено’. — Завр̄ш'ило двā рāзр'еда шк'ōлē и с'а^ед се савард'āчӣ међу ђец'ōм: мōр'аћу му тō изб'ит преко пр̄кн'а.

сакар'āћ* -āћ'а м ‘неугледан, ситан и хром човек’. — Овӣ сӯ се сакарāћ'и усӯш'или и на њ'и в'ише не м'оже да п'анē н'ика^ква 'рђа.

самораст м в. *самоник*. — Кртола која сама никне зове се „самораст“ [13: 100].

с'афица*; **с'афичица** ж дем; в. *л'уђавина 2*.

са^евӣј'ат се*; **са^евијӯт'а^ек** -тк'а м ‘окука, кривина’. — Размӣн'усмо се извише оногā са^евијӯтк'а к Рāд'евōј к'уђи.

са^епират*; **сā^еп'орица** ж ‘терет обавезе, притисак’. – Бӣл'а е на њ'ега сā^еп'орица г'р̄днā: добр'е је и тол'икō доч'екā.

са^ес'итнӣт -ӣм св ‘уситнити земљу припремајући је за сетву’. — Са^ес'итнӣш з'емл’у, уб'ачӣш гн'оја (да н'ије »гл'āдна«) и с'ијеш: и м'оли Светōга Ил'ију да ју баре п'онека^е[д] сквʼасӣ; в. *уариӣ*.

св'адбовāт -ујем. — Б'аба ће ć'утра да сва'дбује с ун'уком и вел'ӣ да јōј се не 'итā и да ће тō м'ој и с пр'ауном.

свадл’'ив -'ива -о ‘преке нарави, који се брзо и лако посвађа’; в. *свађалица*.

св'иђет с'е -дӣ[м] се св . — Р'екла би е сӯ се св'иђели једно др'угоēме.

св'ијетāᵉ свијетл'а -'о ‘светао, чист’; в. *шигањ*.

свирет*; **св'ирāч** м ‘човек који свира на фрули, свирали (н.)’. — Свираче, особито по двојицу њих, радо су слушали на сједницима, зборовима и станцима [13: 45]; ‖ **свирӯц'ат** -'ӯцāм несв. в. *свирукат*. — С'аᵉд ōјд'е за овц'ама, да и њ'има пом'ало свир'ӯцā — а ј'ā да поч'инēм.

св'рдāᵉн* св'рдла м **1.** ‘алатка за бушење рупа у дрвету’. – Зн'ā ли 'ико ђе саᵉм саᵉкр'ио онӣ св'рдāᵉн; **2.** ‘вртлог ветра, ковитлац’; ‖ **сврдо** с. – Набодо се ономадне на сврдо [4: 115]; ‖ **сврдлић** м ‘исто’. — Друго пролеће наново се обрћорогу рогови избуше сврдлићем или врелијем жигом, те му поново вежу јачијем стезањем (13: 51).

св'ој прил ‘свуда’. — За нāр'однӯ неср'ећу — они сӯ св'ој ст'игли; ‖ **св'ојкудије / св'ојкудијен / св'ојкудијенā** прил ‘исто’; в. *ӣуол’*. — Св'ојкудијен сӯ се намāл’'али, али међу л’ӯђ'има н'икāко нијес'ӯ м'огли да н'ађӯ мј'есто.

с'ело с в. *дим*, *заӣаᵉј*, *огаᵉњ*; ‖ **с'елина** ж (?), в. *оселина*; ‖ **с'елӣште** с ‘простор са траговима старих насеља’. — Зн'ало сē овуд'ије за некā стāрā с'елӣшта, мā ће и[х] б'ит в'ише н'ōвије; ‖ **с'еоцкӣ** -ā -ō ‘сеоски’; в. *вакаᵉм*, *закмеӣиӣ*; ‖ **сел’'āк** -āк'а м ‘сеоски становник, житељ’. — А шт'о смо нō сел’āц'и каᵉд из овогā к'амена изб'ӣјāмо к'ору л’'еба; ‖ **сел’āчкӣ** -а -о ‘који се односи на сељака’. — Н'ēмā г'рђēга п'осла од овогā н'ашēга сел’'āчкōга; ‖ **с'ел’анин** м ‘становник, житељ одређеног села, сусељанин’. — М'ӣ смо ти св'и ов'ōђе с'ел’āни. — Н'ēмā ов'амо више ни с'ела ни с'ел’āнāᵉ; ‖ **с'ел’āнка** ж. — Св'акā сē н'аша с'ел’āнка остр'игла и от'ишла у пл’'ацу, а нијед'н'а н'ēће 'у планину да к'упӣ см'ōк.

сенат* / сењ'ат сена / сењ'ā (ме) (не)св ‘осетити зебњу, наслутити опасност’. — Сењ'а ме н'ешто и јā реко — б'ол’е да се в'р̄нēм; в. *бирек*

с'ерна ж ‘прљава, неуредна жена’; ‖ **сер'ул’а** ж ‘исто’. — Вӣк'ала је б'аба да је св'е тē сер'ул’е, пōср'е, удров'име и таᵉкв'ē г'р̄днē р'ијечи сл'ушāла с'амо од жēн'āᵉ.

сестр'ица ж дем. — Нем'ō[ј] му сестр'ицу задијев'ат е ће се 'одмā на т'ебе нап'учӣт; ‖ **сестр'ичӣн** -ина -о ‘који припада сестрици’. — Не одв'āјē се о-тогā д'āра сестр'ичинōга.

сиромāш'аᵉк -шк'а м в. *сирома*. — М'ученӣ је сиромāш'аᵉк, а л'ијеп ч'ēк кол’ко је т'ēжаᵉк.

ситаᵉн*; **сӣтн'еж** ж ‘мала деца, нејач’. — Пӣшт'ӣ онā сӣтн'еш, а б'аба се ц'р̄нā међу њ'има смēл'а па п'очē и 'она да к'укā; ‖ **с'итнӣт** -ӣм несв ‘сит-

нити’. — Ов'ијема је н'ајлаᵉкче каᵉд 'упрӯ да с'итнē обр'аз и л’уцк'овину; ‖ **ситнишак** м ‘ситан кромпир’; в. *мањасак* [13: 101]; ***изр***. ~ *житō*. — Ситно жито дијели се на „озим“ и „јара жита“ [13: 96]; в. *унучад*.

сј'атӣт се -ӣмо се св ‘скупити се у групу, груписати се’. — За тр'ен се сј'атӣше, там'ан кā 'овце на сол'ило.

сјемењак м ‘кукурузни клип који се оставља за семе и круни пред сетву’; в. *шужбат* (13: 96).

скит'ара м/ж ‘скитница’. — Ов'ӣ сӯ заглавāр'или скит'аре и фуцм'уте и зат'ō се њ'инōме ч'ōјству н'икаᵉд н'ико н'ије м'огāᵉ ни прим'аᵉј; ‖ **ск'ӣтња** / **скӣтњ'а** ж ♦. — Од св'ије р'абōтāᵉ 'они се н'ајбол’е разум'ијӯ у скӣтњ'у.

ск'озна ‘оплођена (о кози)’. — Св'е сӯ ми ск'озне и б'р̄зо ће б'ит и ј'арāдӣ.

ск'отна ‘оплођена (о кући, керуши)’. — Не д'ӣрā[ј] ју, в'идӣши да је ск'отна и да ће б'р̄зо да се ок'отӣ.

скр'об м ‘посна сиротињска каша’; в. *каша*, *толокача*; ‖ **скроб'ановић** м ‘сиромах који се једва прехрањује’; в. *качамаковић*.

ск'ршӣт -ӣм св ‘сломити, одломити’; в. *уздркшат*.

скуба*; **ск'убна** ж ‘женска особа која се не брани енергично од мушке руке на својим облинама’. — Н'ēће те тā ск'убна гāћ'ат ни каᵉд ју за с'ису доф'атӣш, мā се н'ико н'ије пофāл'ио да јō[ј] је р'ашу д'игāᵉн.

ск'уђӣт (се) -ӣм (се) св према *кућит* (*се*). — Ск'уђӣтē се они б'р̄зо, умј'етни сӯ и 'отē, а таᵉкв'ē и Б'ōг пом'āжē.

слаб*; **сл'абōс[т]** ж ♦. — Ст'исла ју некā сл'абōс: н'ēмā ск'опости ни сл'анку да под'игнē, а н'е да преко пр'ага прекр'очӣ.

слāг'ат сл'āжēм несв ♦. — Оће овā пог'анчāд да ме 'учē како се сл'āжē бр'еме, а не зн'ајӯ да саᵉм и[х] ј'ā слож'ила в'ише нō 'они дāᵉн'āᵉ изброј'или; ‖ **слож'ит** -ӣм св.

сламњача ж в. *клачен* (13: 133); **сламур'ина** ж пеј; в. *смануш*[2].

слаᵉж'ат сл'аᵉжēм св **1.** ‘изрећи неистину, слагати’. — Тō ће да сл'аᵉжē пр'ије нō з'инē; **2.** ‘»издати«, не опалити (о пушци, пиштољу)’. — „Н'āсто, 'имāш дв'ā левōр'а, прод'ā[ј] ми јед'аᵉн“. — „Не м'огу, тр'ебā ми, ако ме јед'аᵉн сл'аᵉжē“.

слемишће с ‘ђубре; шламиште’; в. *расад* (13: 100).

слику*; **сл'ичӣт** -ӣм (не)св ‘бити сличан, наликовати’; в. *одграђеват*.

смāн'ут см'āнēм св ‘почистити, овлашно помести, смести нешто на гомилу’. — Смāн'и тō м'ало 'у крāј, да се не г'азӣ. — Смāн'и тӯ сламур'ину и преб'ачи ју у прасад'āр; ~ **се** см'āнēм се св ‘позеленети од пакости, зависти’. — Каᵉ[д] ч'унӯ нешто л'ијепо за н'ас, они се см'āнӯ од ј'ада; ‖ **см'āнӯт** -а -о **а.** ‘овлашно почишћен’. — Н'ека тē двије кр'ошње [гноја] тӯн см'āнӯте, п'отл’е

ћемо и[х] разб'ачӣт по згр'ади; **б.** ‘умно ограничен’. – Л'ијепа ђев'ōчица, з'алӯду, да н'ије м'ало см'āнӯта.

см'ацна ‘оплођена (о мачки)’.

см'а^{е}ј / **сма^{е}кн'ут** см'а^{е}кнēм св ‘свући, уклонити, одстранити’; в. *ма^{е}ј*; ‖ **см'ицāт** -'чēм в. *ђе̄тињи*.

сма^{е}њ'ат -'āм св ‘смањити’. — Ка^{е}[д]-се оп'ерē, м'ало ће се сма^{е}њ'ат и б'ићe му там'ан; ‖ **смā^{е}њ'ит** см'ā^{е}њӣм ‘исто’, в. *ӣо̄тӣирева̄т*.

смēтн'ут см'ēтнēм св ‘засметати’. — Не м'оже тō њ'има да см'ēтнē ни за дл'аку: 'они се не бр'āнē обр'азом нō топ'узом.

сметн'ут см'етнēм св ‘скинути с врха’. — См'етни ми озг'ōр пл'асу с'ијена да б'ачӣм тел'ету.

смēч'ит (се) см'ēчӣ[м] (се) св ‘омекшати’. — Лијеч'а^{е}к су се смēч'иле, али и[м] не ф'алӣ н'ишта. — Прӣч'ā је ђēд'о да је јед'а^{е}н дош'ā^{е} на пл’'ацу, п'ипл’ē некē п'ипӯне и п'ӣтā ж'ену што сӯ се смēч'или, а 'она њ'ему: да су т'ебе ј'утрōс ов'ōђе извр̄н'ули у четири 'уре пā те дос'а^{е}т п'ипāли, и т'ӣ би се смēч'ио.

смӣј'ат се / **смијеј'ат се**, -'е се несв ‘смејати се’. — Мōр'ā си му се смӣј'ат: ка^{е}д га в'идӣш — 'очи му се смӣј'ӯ. — Но се њему срце смијејаше [5: 127]; **см'ије** м ‘смех’; в. *кики*, *ӣодушӣ̄т*; ‖ **см'ијеша^{е}н** -шна -о ‘насмејан, увек спреман на шалу’. — См'ијеша^{е}н је и ка^{е}д га н'а пӯт ср'етēш; ‖ **см'ијешно** прил. — Бој'ӣм се, ђ'ецо, да ви н'ēће б'ит см'ијешно ка^{е}д ђēдō в'идӣ што се сте учињ'ели.

смијеш'ат см'ијешāм св ‘помешати, измешати’. — Св'е што му изн'есӯ да из'ије ђēд'о 'одмā см'ијешā и вел'ӣ да се тō ни 'у дрōб не раздв'āјē.

смл'адна ‘оплођена’. — Да се не би смладна животиња побацила, чува се од ране пиће, а најбоље од соли на ште срце, него се со даје од ноћи [13: 49].

смлāкн'ут / **смл'акнӯт** (се) -нēм (се) ‘мало загрејати’. — Поч'екā[ј] да се м'ало смл'āкнē, не тр'ебā тō ј'ес л'едно.

смок*; **см'очāт** -āм несв ‘зачињати, мастити (качамак сиром, скорупом)’. — См'очāла гā док м'āс по њ'ему попл'ије; ‖ **смоч'ит** см'очӣм несв ‘јести суву храну додајући јој смок’. — »М'учӣ се«: 'ије крт'ōлу с'а^{е} жāра и см'очӣ мл'āдијем ск'орӯпом.

см'оквица ж дем. — Бӣл'а је под пр'ōзором см'оквица и ист'ēгā^{е} са^{е}м се да једн'у доф'атӣм: н'ишта ми од њ'ē н'ије бӣл'о сл'ађē; ‖**смок'ов** -а -о ‘који је од смокве’; ‖**смок'овача** ж ‘смокова грана’.

смотр'ит см'отрӣм св ‘угледати’; в. *ума^{е}ј*.

смр̄д'алина ж в. *ба^{е}здалина*. — Не зад'ијевā[ј]те ми овӯ смр̄д'алину да ви ђēд'о не навēз'е гуз'ице; ‖ **смр̄д'ат** см'р̄дāм несв ‘невољно радити’.

— Н'ије га Б'ōг д'ā н'и за што: см'р̄дā туд'ијен и дāко не напр'авӣ шт'ету; ‖ **смрдул’'ан** м ‘дечачић’; в. *ӣрдул’ан*, *ӣрӣул’ан*.

см'рзлица ж ‘мраз’. — Затво'рите тā врāт'а и нем'ō[ј]те ми н'ишта додāв'ат нā вӯ см'рзлицу.

снев'ол’ӣт се -ӣм се св ‘снуждити се, онерасположити се’; в. *жол’авица*.

снерук'ē прил ‘неподесно за руковање (обично дешњаку с леве или леваку с десне стране)’. — Пошēн'и м'ало, снерук'ē ми је, не м'огу доф'атӣт. — Б'аба је вӣк'ала да јō[ј-ј]е снерук'ē ка^{е}д би јōј вал’'ала ј'ош једна р'ӯка.

снизат се* снижем се св **3.** ‘изненада се упокојити’; в. *рајеӣно*.

спав'аћӣ -ā -ē обично у изр. *сӣаваћа роба* ‘постељина’. — Св'е сӯ ти тē ал’'ине р'оба спав'аћā.

спл’āск'ат -'āскāм св ‘спљескати се, распрснути се’. — 'Испаде му онӣ п'ипӯн и в'а^{е}с се спл’āск'а.

спл’ōшт'ит -'ōштӣм св ‘дати нечему пљоснат облик’. — Д'ā[ј]те вӣ тō њ'има: зн'ајӯ 'они к'ако да и 'окрӯглӣ б'убӯл’ спл’'ōштē.

спот'а^{е}ј се / спота^{е}кн'ут се*; **спот'ицāт се** -чēм несв. — Ђедо Л'ӯка је вӣк'ā да му се т'амо не 'итā нō би да се овуд'ије још м'ало спот'ичē.

спр'асна ‘оплођена (о крмачи)’. — 'Обје сӯ ми спр'асне, а н'е знāм к'ако ћу и једн'у изӣм'ит.

спр̄д'ат се сп'р̄дāм се несв ‘ругати се, изругивати се’. — Овӣ се н'ōвӣ гл'авāри сп'р̄дајӯ с нāр'одом пā ће се д'есӣт да и једн'и и др'угӣ ј'еднāко изав'ētē; ‖ **спр̄дњ'а / сп'р̄дња** ж ‘ругање’. — Овӣ н'аши ибр'ети једв'а ч'екајӯ да ч'унӯ за ка^{е}кву спр̄дњ'у пā да ју 'одмā под'упрӯ.

спр'ема ж **а.** ‘све што је неопходно домаћинству за живот на катуну’. — Са^{е}д је н'екијема ла'^{е}кче: св'у спр'ему за изд'иг ишћ'ерајӯ камиōн'ом; **б.** ‘прибор, опрема’. — 'Оглāв, 'узда, седл'о и тō је тā спр'ема з'а коња што тр'ебā; ‖ **спрēм'ат** -'ēмāм несв ‘припремати, приправљати’; в. *заглавиӣ*, *зимница*, *чиӣаӣ*; ‖ **спрēм'ит** -'ēмӣм св према *сӣремаӣ*. — Смӣј'ӯ му се ибр'ети: вел'ē да сē спрēм'ио за т'а^{е}збину кā за 'Америку; в. *кушин, мек(офук)*.

спречāв'ат -āј'е[м] ♦. — Н'ико њ'и не спречāј'е да б'иднӯ л’'ӯђи, нō од њ'инскē с'умē тō је зал'ӯдњā раб'ота; ‖ **спријеч'ит** -'ијечӣм в. *ӣрилицаӣ*, *фујалица*.

спуз'ат се -'āм се св ‘оклизнути се’. — Јā се спуз'а с онē травул’'инē: м'огла са^{е}м мōз'а^{е}к прос'ӯт; ‖ **сп'узнӯт се** -нēм (се) св **а.** ‘мало се оклизнути’. — Сп'узнӯла сē п'иња б'абина и н'ије бӣл'о н'ишта: нем'ō пл'акāт; **б.** ‘учинити морални преступ’. — Док је бил'о л’ӯђ'ӣ, они сӯ гл'едāли да не сп'узнӯ, а овӣ да^{е}н'а^{е}шњӣ се з'ōрē и н'ајвишијема несојл'а^{е}цима.

ср'ат*; **с'ерало** с ‘скровито место за обављање »велике нужде«’. — Ижл’'егā^{е}н је, да прост'ӣш, на с'ерало; ‖ **сēр'алина** м/ж ‘»унеређено« дете’.

— Нем'ōте ми вӣк'ат на тӯ сēр'алину да ви ђēд'о не р'ечē раб'оту; ‖ **с'еркāт** -āм учест. — 'О, нāп'асти ђеч'иње: не смир'ује се и с'еркā каᵉд г'ој ч'учнē; ‖ **с'ернӯт** -ēм св према *срāт*. — С'ерни тӣ тӯн пā ћеш не ст'игнӯт и гл'е[д]āј да не осрам'отӣш г'аће.

ср'ећица* ж дем ‘срећа (често иронично)’. — Пот'рчи, ср'ећицо бāк'ина, и пон'еси овō стр'ӣни. — В'ићу јā да тē јōј 'очи искāк'ат од онē њ'ēнē ср'ећицē; **срēтњ'о** м ‘који је неког унесрећио, осрамотио’. — Онӣ срēтњ'о њег'ов, к'укāла му м'āјка, 'узē обр'аз и д'ому и бр'аству; ‖ **срēћ'о** м ‘исто’. — Је ли ко сријет'ā у пл’'ацу оногā срēћ'а мој'ēга, к'ами ми 'у дōм куј ми ōјд'е. — В'ићу ли ђе оногā мој'ēга срēћ'а? ‖ **срēћ'оња** м ‘исто’. — Срēћ'оња м'āјкӣн, к'ами јōј 'у дōм што је доч'екала; в. *срēтаᵉњ*, *срећица*.

ст'арешовāт -ујем несв ‘бити старешина’ пеј. — Нāр'оду сē свр̄н'уло каᵉ[д]-сӯ н'екӣ п'очēли да му ст'арешујӯ; ‖ **ст'арчић** м дем. — До[к]-гā бӣл'о, м'ало му је р'āвнијē бӣл'о, с'аᵉ[д] се ул’'егāᵉ: ст'арчић кā и др'угӣ.

ст'евана ‘оплођена (о крави), стеона, стелна’. — 'Имāм вај тр'ӣ [телета], а ј'ош сӯ ми дв'ије ст'еване.

ст'о*; **стодн'еваᵉц** -вца м ‘кукуруз који сазрева за сто дана’. — С'ијāли смо и онӣ фрумет'ӣн стодн'еваᵉц, за сто дāᵉн'āᵉ ст'ашē да се бер'ē; ‖ **стодин'āрка** ж ‘новчаница од 100 динара’. — Пр'ӣчā б'аба како јōј лӯп'ешче 'отē из рук'ē стодин'āрку и док се 'она авиз'ала — више га н'ије в'ићела.

столица*; **стōл’'а** ж хип деч. — Ćеди на стōл’'у, да б'иднēш в'ишӣ.

стопл'ит ст'оплӣм св ‘подгрејати’. — Ја теке стопл'ио мало вод'ē да се обр'итвӣм, а 'они на врāт'а: 'ајмо да онē р'озге поб'одēмо пā се п'отл’е бр'итви.

стр'āжа ж ♦. — Не зн'ā се којē је ј'аде т'амо трāж'ила пј'анā раб'ота теке гā стр'āжа зауст'авӣла, а м'огāᵉ сē и г'рђе пров'ес; ‖**стр'ажāр** м; ‖ **страж'ара** ж ‘стражарска кућица’. — Ч'екāла га испред страж'арē доклē сӯ га прон'ашли; ‖ **стражар'ица** ж ‘исто’. — Каᵉд је к'иша али сн'ијег, ул’'ежē у стражар'ицу; ‖ **стр'ажāрно** прил. — Д'ошли сӯ ов'ōђе за њ'ега и стр'ажāрно га пров'ели на К'уђу Р'огошића; ‖**стр'ажāрскӣ** -ā -ō ‘који се односи на стражарски посао’; в. *оградит*; ‖**стражāр'ит** / **страж'арчӣт** / **страж'ит** -'āрӣм / -'арчӣм / -'āжӣм несв ‘бити на стражи’. — Он је т'амо страж'āрчио и п'ēнсију зарāд'ио.

стр'ашило с ♦. — Побāд'али онā стр'ашила по башт'ини, а ђēд'о вел'ӣ да је гл'ејā како сē једнōм'е т'ица п'осрāла на к'апу.

стриж'ићӣ -ā -ē ‘који се односи на стрижу’.

стрӣк'о -а ‘стриц (одм.)’. — П'очēсто се ч'ује саᵉ стрӣк'ом; ‖ **стрик'ан** м ‘исто’; ‖**стрич'ан** м ‘исто’. — Н'ēће да ид'ē бе[з]-стрич'ана.

ст'рмēн -и ‘стрмина’. — Пр'ӣчā једаᵉн лов'аᵉц како му з'ēц п'објеже преко некē ст'рмēни, а н'еко пр'идаде: н'ије ст'ио да ч'екā да му се поб'ӯрā на

п'ушку; ‖ **стрмен'ит** -а -о ‘стрм’. — Сл'ушā саᵉм једн'ōга каᵉд вел’'āше да је овуд'ије св'акā ст'опа стрмен'ита пā ни п'амēт л'уцк'ā не м'оже б'ит др'укчā.

стрпат* св ‘убацити, набацити’; в. *љутидрача*; ‖ **стрпāв'ат** -ј'ем несв ‘убацивати’; в. *љутина*.

стрпељиво прил ‘стрпљиво’. — Како је на томе водопоју с пролећа и јесени „налога“, пастири се, очекујући ред, стрпељиво примичу, да се често чекање реда протегне по више од четири сахата [13: 62].

стр'ӯк м ‘стабљика младе биљке, засада’; в. *бунарић*, *нагрнут*, *прориједит*; ‖ **стрӯч'аᵉк** -чк'а м дем. — Под'игни тē двā-трӣ стрӯчк'а тē вј'етаᵉр обāл'ио; ‖ **струч'ић** м дем. — П'оćече нектēћ'и једаᵉн струч'ић фрметӣн'а и т'рже се кā да гā мат'ика 'у ногу ф'иштӣла.

ст'ӯд м; **ст'уда** ж ‘хладноћа’. — Нā вӯ ст'уду ни в'ӯк се 'у гору не ч'ује.

ступ м ‘раван квадратни земљишни облик’; в. *баштина* (13: 90).

ст'уцкāт -āм дем према *стуцат*. — Сту'цкāтē они б'р̄зо св'е што су и[м] ст'āрӣ ост'авӣли; ‖ **ст'уцколӣт** -ӣм св дем ‘постепено упропастити, остати без ичега’. — Каᵉ[д]-св'е ст'уцколē, пӣт'аће и[х] гуз'ица на кој'ӯ тē б'āнду.

стьп в. *кабал* (13: 110).

сув*; **сувāр'аᵉк** -рк'а м ‘сува гранчица’. — Она 'у рӯке дон'есē в'аᵉзда по ш'аку сув'āрāᵉкāᵉ, да нал'ожӣ 'огаᵉњ; ‖ **сувов'ина** ж ‘што је лако запаљиво (сува трава, лишће)’; в. *расширит*; ‖ **сувопл'етица** ж ‘мршавост’. — Њ'има је тō бӣл'о у р'ацу, тā сувопл'етица, м'ршāво, кā да се саᵉ суш'ека н'ије скӣд'ало; ‖ **сувопл'етичāв** -а -о ‘мршав, сувоњав’. — Она је, г'р̄дна, бӣл'а сувопл'етичāва, кā да дӯш'ē у њ'ӯ им'ало н'ије; ‖ **с'увогӯз** м ‘мршав човек’. — Што 'оћāше онӣ с'увогӯз те те з'ауставӣ прет к'ућōм М'арковōм?; ‖ **сувог'уза** ж ‘мршава жена’. — З'амаᵉче и 'он за онōм сувог'узōм и не вл’'еруем те се н'еђе н'ēтē поф'атāт; ‖ **сувог'уз** -а -о ‘мршав’. — Онō му дијет'е м'āлō и сувог'узо, мā ће се кā м'ачка ишчеп'ерӣт на св'акō дријев'о на којē му се св'рснē; ‖ **с'уворēп** м ‘мршав, сувоњав човек’. — Што 'оћāше онӣ с'уворēп те те з'ауставӣ прет п'оштōм?; ‖ **сувор'епа** ж ‘мршава, сувоњава жена’; ‖ **сувор'еп** -а -о в. *сувогуз*; ‖ **сувоп'изда** ж; ‖ **с'увотно** прил ‘мучно, сиротињски; посно’. — Жӣвј'ело сē и с'иротно и с'увотно; ‖ **с'ушичāв** -ā -ō ‘ јектичав, туберкулозан’. — Св'и сӯ 'они бӣл'и г'р̄дни, с'ушичāви; ‖ **сӯшн'ица** ж ‘сува гранчица, суварци’. — Ск'упӣла нар'амаᵉк сӯшн'ицē, да се проп'ӣрӣ 'огаᵉњ.

сӯјм'а*; **сујм'иф / сумл’'ив** -'ива -о ‘сумњив’. — 'Он и[м] је в'аᵉзда б'ио сујм'иф, а н'ико не зн'ā што га нијес'ӯ затв'арāли. — Њ'ега сӯ кā сумл'ивōга затвор'или; ‖ **сујм'иво** / **сумл’'иво** прил ‘сумњиво’. — Овијема н'ōвијема гл'авāрима н'икаᵉд н'ишта н'ије бӣл'о сујм 'иво зашто сӯ п'рвō п'уцāли па п'отл’е пӣт'али.

сӯн'ут с'ӯнē несв ‘овлаш изложити сунцу, просушити’. — Нека се још м'ало с'ӯнē пā га тāᵉмā пок'упи, м'оже и за пō 'урē; ‖ **С'унце** с ‘небеско тело’; ‖ **сунчан'ӣ** -'ā -'ō ‘који се тиче сунца’. — Ст'игоше у сунчан'ӣ зā'од; ‖ **сунч'ат се** -āм (се) ‘излагати се сунцу’. — Вӣ с'аᵉд идēт'е н'а море да се сунчāт'е, а м'ӣ смо тō чињ'ели на лив'аду: с к'осōм и греб'ул'ōм; ‖ **сунчан'ица** ж ‘здравствени проблеми изазвани јаким сунцем’. — Удр'ила ју сунчан'ица и двā д'аᵉна за с'ебе н'ије зн'ала.

с'уђӣт -ӣ св ‘напасти’. — Онā нāп'ас[т] с'уђӣла на м'ене да 'очи ископ'ā. — Што је овō с'уђӣло те се не зн'ā како се што об'рђē.

Т

тā ‘речца као уводни елеменат „заштитне формуле“ (од *ӣако*?) у заклињању да се говорнику догоди несрећа ако неко може помислити да је он другом припрема’. — Не зн'āм кој сӯ на'умӣли тā ме н'енāднā не ст'игла; в. *рало*, *уков*, *укијевāӣ*.

табиј'āт -āт'а м ‘?’. — Св'е се, вел'ӣ, чињ'ӣ по некаквōме табијāт'у, а 'она је вӣк'ала: како је Кӣт'о стио.

таксир'āт -āт'а м ‘мука, невоља’. — Нāђ'е ме таксир'āт од оногā ждр'ебета: ок'инӯло се и једв'а га ђ'еца уф'атӣше.

там'ан реч. в. *дом**, *домуз**

тандарат*; **тандар'исāт** -'ишēм несв ‘наклапати о неважним стварима, брбљати’. — Они ум'ијӯ теке да тандар'ишӯ; в. *ӣандарāӣ 2*.

т'аон'овечери прил ‘пре три вечери, прексиноћ’. — Ст'игли сӯ т'аон'овечери с планин'ē, а ђāц'и ј'утрōс — 'у шкōлу: н'ēмā в'ише ни планин'ē ни ч'обāнāᵉ; ‖ **т'аоном'аᵉдне** прил ‘пре три дана’. — Прӣч'ā е да гā т'аоном'аᵉдне в'идио н'а Убли; ‖ **т'аон'омлāнӣ** прил ‘пре три године’. — Мӣ тō велӣм'ō пр'осто: лāн'ӣ – он'омлāнӣ – т'аон'омлāнӣ, а так'ō и: јуч'ē – оном'аᵉдне – т'аономаᵉдне и с'инōј – он'овечери – т'аон'овечери.

т'афрӣт -ӣм несв ‘жестоко туђи, млатити’. — Т'афрӣла и[х] је 'она, мā је, нас'ум, п'озно п'очēла: ујāч'или су пā више не пом'āжē.

таш! узв. Кад се козе луче, говори се: „таш! таш! таш!“, а кад се овце луче пастир виче: „сак си! сак си!“, гоне се пред собом са „ис!!“, а заустављају се са „ис ђо!“, а ован са „арда ђо“, јер се он пред собом гони с „арда“, а јарац са „рч!“ (13: 52).

т'аᵉнаᵉк*; **таᵉњ'ат***-'āм несв **1.** ‘постајати тањи, тањити се’. – Таᵉњ'ајӯ више и л’ӯђи, нēмā и[х] к'о в'ише ни начӣњ'ат; **2.** ‘таложити се’. — П'ушти тō с'аᵉд, нека се таᵉњ'ā до ć'утра; ‖ **т'аᵉнко** прил ‘сиромашно, мучно’. — Н'а

та^{е}нко сē дōд'ило, не понов'ило се; ‖ **т'а^{е}нћо** прил ‘сасвим танко, танашно’. — Ић'ека^{е} гā, валā, т'а^{е}нћо, т'а^{е}нћо, т'а^{е}ње н'ије м'огло; ‖ **т'а^{е}нкогӯз** м ‘мршава мушка особа’; ‖ **таенког'уза** ж ‘мршава женска особа’; ‖ **та^{е}нког'уз** -а -о ‘мршав, сувоњав’. — Св'и сӯ 'они та^{е}нког'узи, а тō се њ'има и на обр'аз в'идӣ; ‖ **т'а^{е}нкорēп** м в. *ӣ'а^{е}нкогӯз*; ‖**та^{е}нкор'епа** ж в. *ӣа^{е}нког'уза*; ‖ **та^{е}нкор'еп** -а -о в. *ӣа^{е}нког'уз*.

т'а^{е}п оном, в. *омицаоник*.

тврд*; **тврдин'а** ж ‘нешто што је тврдо, што се не може лако уклонити, савладати’. — Мл’āв'али сӯ е тē т'амо н'ајла^{е}кче пр'ōј, мā сӯ нас'ум нал’'егли на тврдин'у: и от'у[д]-сӯ и[х] призā[ј]м'или; ‖ **тврдогл'авчāд** зб. — Не м'оже м'ученица издр'ијет ни са^{е} сво'ијема тврдогл'авчāдима, а ђ'е ће ж ђеверск'ијема и спор'едничкијема.

т'ејс*; **теџбина*** ‘тековина, оно што је стечено, зарађено’; **теч'ēње** с ‘исто’; ***изр***. *кр'ӣвō* ~ ‘неблагословена тековина’. — Кр'ӣвō теч'ēње — ни крвнӣк'у за веч'еру: ако је и м'ало, нека је з бл'агословом,

теле* с; **т'елāд** зб. — П'ази да тā т'елāд не доф'атē кон'опцем дијет'е ако се раз'играјӯ.

темерут*; **темер'учāд** зб ‘својеглава, непослушна дечурлија’. — Ка^{е}[д]-ти се об'иснӯ тā темер'учāд, тēшк'о сē од њ'и от'ēт.

тијел'о с ♦. — Нем'ō м'учӣт д'ӯшу, а тијел'о м'учи.

тл’āн'ут тл’āнēм св ‘дремнути’. — Јā тл’āн'ула пор'ед огња, а 'они почēш'е да се смӣј'ӯ; в. *кл’ануӣ*.

т'ō зам. ср. р. (облик за појачану негативну квалификацију). — Т'ō јед'ӣнō м'оже да осрам'отӣ л’уцк'ō 'име. — За т'ō не зн'āш ђ'е да га м'етнēш: 'у л’ӯђе — не м'о[же]ш, а у ж'ӣвō — ошт'етио си ми и 'овцу и маг'аре; в. *оно*, *оӣамеӣиӣ*.

толиц'ина м ‘»толико много њих«’. — Н'ије толиц'ину м'огā^{е} ни доч'екāт.

тоноб'ил’ м ‘ауто(мобил)’. — Не зн'āм ко је дош'ā^{е} теке му 'ено тоноб'ил’ више к'уђē; ‖ **тоноб'ил’āш** м ‘возач, шофер’. — Јā мāв'а, нō тоноб'ил’āш прōђ'е кā да ме н'ије в'идио.

топ'а^{е}ц* м; **топ'ит (се)** т'опӣм (се) несв **1.** ‘утапати се, давити се’. – Т'амо сӯ се топ'ила некā ђ'еца. – Јā са^{е}м се једн'ōм топ'ио, а изв'адӣла мē из вод'ē једна ђев'ōјка Т'омнина; **2.** ‘отапати (се)’. – Лōј сē топ'ила. – Т'опē онō мало сланин'ē. – Т'опӣ се сн'ијек те л'ијепо, н'ēмā више зӣм'ē; в. *исӣаручиӣ*; **3.** ‘наводњавати’. — Топ'или сӯ тē б'аштине ђē бӣл'о вод'ē да се заф'ӣрӣ и нав'р̄нē.

топ'уз м в. *дом**, *домуз**

торок*; **торок'ача** ж ‘брбљивица’. — Каᵉд онā торок'ача почн'ē да загл'ӯшā, зат'исни 'уши али бј'еж ис к'уђē.

трамп'ањ м ‘бургија, сврдло које се покреће бочном ручком’ (?).

трб'у* м; **трб'ушина** ж ‘велики трбух’. — Н'ије л'аᵉко ни нос'ит онол'икӯ трб'ушину; ‖ **трбул’'анче** -ета с ‘дете с истакнутијим стомачићем’. — Л'ијепо кā ј'абука онō трбул’'анче Гōл’'ино; ‖ **трбул’'āнчāд** зб. — Бāл’'а н'ајсретњ'ијā каᵉд јōј се об'иснӯ њ'ēна трбул’'анчāд.

тр'ӣ бр ‘3’; **трећ'āк** -āк'а м **а.** ‘трогодишњи ован’; **б.** ‘трогодишњи изданак биљке, »љетораст зановети«’; ‖ **трећер'алаᵉц** -лца м ‘во у трећој години орања’; ‖ **трећетеока / трећет'ел’ка** ж ‘крава која се трећи пут тели’; ‖ **трећој'агњица** ж ‘овца која се трећи пут јагњи’; ‖ **трећок'оска / трећокозка** ж ‘коза која се трећи пут кози’; ‖ **трећокозница** ж ‘исто’; ‖ **трећебратучед** м ‘четврти степен сродства’ [2: 12 18 19]; уп. *другобраћучед*; ‖ **трећ'ина** ж бр им ‘трећи део’; ‖ **тр'ећōм** прил ‘трећи пут’. – Трећом уфатио скакавце [2: 455]; в. *сркаћ*; ‖ **трећ'инōм** прил ‘за трећину (скупље, више)’; в. *вађевина*; ***изр***. *ћр'ећē ј'ућро* ‘тродневни помен, обично сутрадан после сахране’. — Мӣ смо в'аᵉзда држ'али тр'ећē ј'утро; ‖ **тр'ӣш** ‘трипут’. – Вуче га триш дневно [2: 13]; ***изр.*** *ћр'ӣш небир'улōк*, *ћриш машала*; ‖ **трог'одаᵉц** -оца м ‘коњ, во у четвртој години живота’; ‖ **трог'откиња** ж ‘кобила, крава у четвртој години’; ‖ **тројāн'ит се** -'āнӣ се несв ‘доносити на свет три младунчета’. — Чӯј'ā саᵉм једну б'абу каᵉд вел’'āше: нека ви се 'у кућу р'āђӯ, а 'у тōр бл'ӣзнē и трој'āнē; ‖ **трој'ица** / **тр'ōјца** ‘три мушке особе’. — Дōђ'оше трој'ица, отиш'āᵉ је ш њ'има и н'ије се врн'уо; **Тр'ојичӣндāᵉн / Тр'ојчӣндāᵉн** -инаᵉднē ‘Духови, Силазак Св. Духа; покретни празник који пада у седму недељу по Васкрсу; празнује се три дана, Педесетница’; ‖ **трол’'етнӣ** -ā -ō ‘трогодишњи’, ***изр.*** *ћрол’етна грозница*, обично и у клетви. – 'А, тр'ол’етнā ју ст'исла пā ју не пӯшт'ала!; ‖ **троћ'ошāс[т]** -ста -о ‘који има три повезане површине, тростран’; в. *насјеница*, *нашћеница*.

т'рт оном испуштања стомачног гаса (као знак да су некадашње физичке способности озбиљно редуциране); в. *дом**, *домуз**; ‖ **трт'алина** ж в. *ирдалина*. — 'Оди да бāл’'а цаᵉл'унē трт'алину, н'ије 'одāвно (ни пр'ије пō 'урē); ‖ **трт'ат** т'ртāм несв **а.** ‘повремено испуштати стомачни гас (о детету)’. — Т'рчкā туд'ијен и т'ртā и не зн'āм к'аᵉ[д]-ће нап'унит г'аће; **б.** ‘лутати, дангубити’. — Т'ртајӯ по сел'у, не зн'ајӯ шт'о тē о[д]-с'ебе; ‖ **т'рткāт** -āм несв дем према *ћрћаћ* ***а***. — Сл'ушā га ђēд'о како т'ртка пā вел'ӣ да ће, каᵉт порāст'е, б'ит д'обаᵉр за тӯ њ'ину п'āртију; ‖ **тртул’'ан** м ‘дечачић’. — Нем'ōте ми задијев'ат овогā тртул’'ана е ћу ви кāз'ат раб'оту.

трунтав*; **тр'унтāл’** м ‘онизак подебео човек успорених покрета’. — И ђ'ед му је б'ио тр'унтāл’ и чињ'ӣ се да се тā р'аца т'ēшко м'ијењā; ‖ **трӯнт'о**

-'а м ‘исто’. — За оногā трӯнт'а н'ико н'ије р'екāᵉ гр̄к'у р'ијеч; ‖ **трӯнт'оња** м ‘исто’. — Н'ēће ни онӣ трӯнт'оња б'ит м'аᵉњā погāнштʼина нō сӯ му бӣл'и от'аᵉц и ђ'ед; ‖ **трӯнт'оњица** м дем; ‖ **трӯнт'а** ж; ‖ **трунт'ача ж;** ‖ **трунт'ачица** ж дем. — В'иђе ли како онā трунт'ачица Мӣл’'ова п'орāсте у л'ијепу ђев'ōјку.

тр'упē*; **тр'упкāт** -āм несв ‘цупкати’. — Ђ'еца тр'упкајӯ, а т'етка и[м] се ј'ацкā и кā да н'ēће да пок'āжē што и[м] је д'онијела; ‖ **тр'упколӣт** -ӣм несв дем ‘поцупкивати’. — Ђ'еца се скāк'ања н'икаᵉд не над'ōстē: каᵉд не ск'āчӯ, макаᵉр тр'упколē.

тр'ускāт -āм несв према *ӣтруснӣт*. — Она њ'ему пом'ал’о тр'ускā, да се не пре'ије и да му се не ук'аᵉнē; ‖ **тр'усколӣт** -ӣм несв дем. — Њима сē шћ'ело у св'е што су пр'егли: нијес'ӯ се штēђ'ели 'од рāда, а и 'ујāк и[м] је пом'ало тр'усколио из 'Америкē.

тук-*; **т'укāт** -ā[м] несв ‘ударати у виме њушком при крају дојења (кад понестаје млека)’. — Каᵉт п'осӯ, она т'укајӯ ћӯш'ōм у в'име каᵉд омāᵉњӣ вар'еника, тō тā мл'āд; ‖ **т'укнӯт** -нē[м] св. — Каᵉд ј'агње п'рвӣ пӯт т'укнē, 'овца се пом'аᵉкне и одб'ије га; ‖ **т'уцкāт** -āм несв према *ӣтуцаӣт*. — 'Ено се ун'ук сп'р̄дā ж ђ'едом: 'узео и 'он да н'ешто т'уцкā; ‖**т'уцколӣт** -ӣм св дем. — Т'уцколē т'амо нешто цијелӣ д'āᵉн, а нēмајӯ каᵉд д'ōј да нешто из'ијӯ.

т'ӯрӣн м ‘нос’ (?). — В'ӣкāше ђēд'о каᵉ[д] се нал’'ӯтӣ: 'а, гōвн'о ти т'ӯрӣн п'опио, а од б'абē саᵉм чӯј'ā да ће ми т'ӯрӣн плāт'ит.

Ћ

ћ'ефнӯт се -нē се ‘прохтети се’, св в. *заӣрчиӣт*.

ћӣ! **ћӣјō**! ӯзв, в. *ћӣкāӣт*. — Нā свāкӣ кōр̄āк, кāд пāстӣр̄ ōвнā вӯчē, пōнāвљā мӯ свē једно: „Ћи, ћијо! Ћи, ој де!“ [13: 51].

ћ'ипрӣт -ӣм несв ‘наметати се тамо где се не припада, укључивати се у бесмислене послове’, в. *смрдуља**; ‖ **ћӣпр'а** ж ‘жена која се уплиће у послове које не разуме’. — И некē сӯ н'аше ћӣпр'е трч'але на тē куфер'ēнције кā да се т'амо беж њ'и није м'огло; ‖ **ћипр'ана** ж ‘исто’. — Н'ајбол’ē сӯ [афежејке] бӣл'е некē н'аше ћипр'ане којē сӯ ст'изāле на св'е куфер'ēнције, а нијес'ӯ им'але каᵉ[д] ђ'еци рӯч'аᵉк сигур'ат и за њ'и сӯ збор'или да сӯ тō „свл’'есне другар'ице“; ‖ **ћ'ипроша** ж ‘исто’. — Овē н'аше ћ'ипроше тр'ебāло би њ'има да дар'ујемо — дāко и 'оне пом'огӯ да и[м] се п'амēт чаᵉс пр'ије изј'аловӣ.

ћир'икāваᵉц -вца м в. *чирикāваᵉц*; **ћир'икāт** -кћē[м] несв ‘оглашавати се као зрикавац’.

ћирик'ат -'ā[м] несв ‘пасти траву до корена’. — См'отри 'овцу како пāс'е: ћирик'ā онӯ травч'ицу до земл’'ē; ‖ **ћир'икнӯт** -нēм св. — Кудије пр'ођӯ 'овца и к'оњ т'амо више нēмā шт'о ни да се ћир'икнē.

ћ'ол’а*; ћōл’'о м ‘ћело, ћелавац’. — Н'ашла некојēга ћōл’'а, м'ало јō[j]-је од оц'а мл'ађӣ.

ћ'ōр*; ‖ **ћōр'а*** / **ћ'ора** ж 1. ‘слабовида жена’. — Што је шћ'ела онā ћōр'а те те з'ауставӣ; 2. ‘мала петролејка’; в. *гас*; — Утӯл'и тӯ ћ'ору и в'иђи ђ'е ти је крев'ет; ‖ **ћ'орица*** ж 1. ‘слабовида девојчица’. — Чијā бј'еше онā ћ'орица з бабōм Стēф'ōм?; 2. ‘слаба лампа, петролејка’. — Н'у ми прим'а^{е}кни тӯ ћ'орицу дāко ми се м'а^{е}кнē овā м'а^{е}гла с оч'ӣн; ‖ **ћор'ан** м ‘слабовид мушкарац’. — Мене ми р'ече д'октор да ће овӣ ћор'ан нā-вō 'око прогл'ејāт на т'ā^{е}н св'ијет; ‖ **ћ'орета** м ‘исто’; ‖ **ћōр'оња** м ‘исто’. — Ср'етоше се ћōр'оња и ћ'орета па дāко једа^{е}н др'угојēга дов'едӯ д'ома; ‖ **ћ'оркāт** -āм несв ‘сањиво погледивати’. — Б'аба ћ'оркā пор'ед огња, мā јā нӣм св'е в'идӣ и св'е ч'ује што се пр'ӣчā; ‖ **ћōрн'ут*** / **ћ'орнӯт** -ēм св ‘показати знаке разрокости’. — Л'ијепо дијет'е, м'ā чēст'о ћ'орнē; ‖ **ћ'орна** ж ‘слабовида жена’. — Т'амо више нēмāш кōг'а ни ср'ес нāко понекӯ ћ'орну којӯ сӯ забор'авӣли и т'амо и ов'амо; ‖ **ћор'ул’а** ж ‘исто’. — Зн'ā ли се кој је онā ћор’ул’а заћōр'ела.

ћ'уба* ж; ‖ **ћ'убāс[т]** -ста -сто ‘који има ћубу’. — Им'ала са^{е}м п'овише тијен ћ'убастијен к'окошā^{е}кā^{е}н; ‖ **ћ'убица** ж дем а. ‘мала ћуба’. — Н'екол’ко ми п'иплāдӣ 'имā овē ћ'убице; б. ‘кокица са ћубицом’. — П'онесе ми лис'ица онӯ ћ'убицу.

ћ'ук-ћ'ук оном звука којим квочка окупља пилиће; ‖ **ћ'укāње** с гл. им. према *ћукāти*. — Вел'ӣ се ћ'укāње тō кв'очка ка^{е}д в'одӣ п'иплāт пā да јō[j] се не од'āл’ē.

ћутук*; **ћут'укāс[т]** -ста -сто ‘приглуп’. — Залуду л'ијеп з'а око, а ћут'укāс и незнāв'ен; ‖ **ћут'укоша** ж ‘плиткоумно женско чељаде’. — В'иђи да заск'очӣш онӯ ћут'укошу — да не п'очнē и т'ебе да пц'ује.

У

уāр'ит у'āрӣм св ‘припремити земљу за сетву’. — Саситњена и лијепо урађена земља каже се „уарена је“ [13: 94].

убā^{е}п'ат уб'ā^{е}пāм св према *ба^{е}пāти*. — Уф'атӣли га двој'ица и л'ијепо га убā^{е}п'али: о т'омē 'они ћӯт'али, а 'он више н'ије дōд'ио.

убāн'ит уб'āнӣм св ‘сести у наслоњач предвиђен за најстаријег члана породице или наугледнијег госта’. — Он л'ијепо убāн'ио у ђēд'ову наслоњ'ачу и д'ā[j] ми онӣ прут'ић да га д'игнēм. — Док је бӣл'о л’ӯђ'ӣ, зн'ало сē: у ђēд'ову

карӣг'у м'огāᵉ је ć'ес[ти] само он'ӣ кōм'е се 'он д'игнē, а с'аᵉд је тō зап'ало и н'екē за којē сē пр'еђе вӣк'ало да је убāн'ио кā гōвн'о у крч'евину.

убāч'ат уб'āчāм несв, уп. *убачевāт*, *убачит*, ‘убацивати’. — Мӣ смо, кāда, забор'авӣли да је в'акаᵉт да се којā кр'тōла уб'āча 'у земл’у.

убāᵉп'ат уб'āᵉпāм св ‘испребијати, изубијати’. — Убаепали су га и оставили бе[з]-живота. — За он'ē којӣ сӯ њ'и зап'адāли да и[х] уб'āᵉпајӯ т'ежā се к'азна н'ије мōр'ала трāж'ит.

убогāл’'ит (се) -'āл’ӣм (се) св ‘осакатити’. — Сл'омӣ н'огу и 'убогāл’ӣ се: д'октори шћ'ели да ју сујек'ӯ, он н'е даде, пā с'аᵉ[д] да в'идӣмо: оће ли н'а стāп али на шт'акл’е.

убрāд'ит се -'āдӣм се в. *забрадит се*. — Овē даᵉн'аᵉшњē ж'ене н'ētē ни 'у цр̄кву убр'āђене, а н'ētē више ни р'ашу и не зн'ā се кōм'е сē свр̄н'ило: жен'ама али л’ӯђ'има.

увр'атаᵉк -тка м ‘ливада уз шуму’. — Извише оногā увр'атка сӯ и[х] доч'екāли и т'ӯн и[м] је п'укла п'огибија:

ув'ршаᵉк -шка м ‘тренутак увршавања стога’. — 'Ено и[х], ст'игли сӯ до ув'ршка.

уг'āрница ж ‘поорано, угарено стрниште’. — Вӣђ'ā саᵉм н'ађе да на уг'āрницу пос'ијӯ фрмет'ӣн.

угн'ут се 'угнē[м] се св ‘повити се под теретом (обично о равној површини)’. — В'идӣши како сē тā шт'ица 'угнӯла, бој'ат сē да не поп'уштӣ под тē трӣ вр'ађе; ‖ **'угнӯт** -а- о ‘повијен’. — Н'ије ни њ'ему бӣл'о л'аᵉко: св'и га ј'ашāли у тӯ њег'ову п'āртију пā је зат'ō и ост'ā так'ō 'угнӯт и не м'оже да се испр'авӣ.

угњијезд'ит се -'ијездӣ[м] се св ‘угодно се наместити, угнездити се’. — И каᵉд је ост'арā, прӣч'ā је да му је н'ајл’епчē бӣл'о каᵉд је м'огāᵉ да се угњ'ијездӣ код б'абē у крӣл'о.

угонēт'ат -'ētāм св ‘разумети, схватити’. — Је л’ 'ико угонēт'ā о чаᵉму сӯ ни прӣч'али?

удвострӯч'ат -āм несв ‘превијати двоструко’; ‖ **удвостр'учӣт** -ӣм св ‘превити двоструко’.

удебл’'ат се -'āм се св ‘прекомерно се угојити’. — Удебл’'ā сē да не зн'ā како тē га н'оге носи'т; в. *шкаᵉнтат*.

удесеторостр'учӣт -ӣм св ‘удесетостручити’; в. *слободно*.

удомāћ'ит (се) -'āћӣм (се) ‘постати члан домаћинства, одомаћити се’. — Мōр'али бисте ме изаᵉгон'ит, да се не удом'āћӣм, а кā да не знāт'е којā ме раб'ота ч'екā; в. *кућница / кутњица 2*.

удров'има ж **а.** ‘немирна крава’. – Вēж'и тӯ удров'иму е ће прескоч'ит у лив'аду; **б.** ‘девојка, млада жена слободнијег понашања, намигуша’. —

Овуд'ије више н'ēмā нијед'ē удров'имē: св'е ōјд'оше у пј'ацу — да т'амо тр'āжē што овōђ'е нијес'ӯ н'ашле; према ***изр.*** *удр'ит̄ 'у виме* ‘добити упалу вимена, дојки’. — 'У виме ти удр'ило.

удуд'учӣт се -ӣм се св ‘остати незаинтересован у тренутку кад је неком и најмања помоћ драгоцена’. — Удуд'учӣла се 'рђа, а в'идӣ да се мӣ св'и поб'одосмо н'а нōс.

ужина*; **'ужинāт** -āм (не)св ж ‘руча(ва)ти’. — Пошто се стока помузе, пастир одводи стоку даље у пашу, па како је са стоком до ноћи, узме са собом у торбицу „ужину“: хлеб, сир и млијеко [13: 70]. — Ск'очи, д'ијете, и врр̄н'и онē 'овце, а н'ађи вријем'е да 'ужинāш.

узасобице прил ‘узастопце’. – Кад ћу ве триш узасобице питати: „Је ли било и хоће ли бити, да се брат сестром жени?“ ви сваки одговорите [2: 207–208].

'узāᵉ 'узла м ‘чвор’. – Чини се састоје у »замршевању урезника и везању узлова«. – Жене пуштенице вежу грозничавцима неке узлове [2: 298 533]; в. *ласт̄ика*.

узаᵉвр'ет уз'аᵉврӣ[м] / -'ӣ[м] св **1.** ‘прокључати, проврети’; в. *врет̄*. – Уз'аᵉврӣ се варен’ика и прен'оћӣ, или пред'āᵉнӣ, пā каᵉ[д]-се д'обро онā к'орица уф'атӣ и пож'ӯтӣ, 'успē се у онӣ ст'аᵉп (Бс); в. *урда*; **2.** ‘реаговати жестоко, с мржњом’; в. *исӣизмит̄*; **узаᵉв'ирāт** -'ирē несв ‘прокувавати’. – Дон'еси ми некō д'рво е ми овā варен'ика не м'ислӣ узаᵉв'ирāт.

узāᵉч'аᵉс / узл'ӣчаᵉс ‘у зао час, на несрећу’. — Отиш'āᵉ е т'амо узāᵉч'аᵉс и н'ико не зн'ā дōкл'ē ст'игāᵉ. — Узл'ӣчаᵉс сē т'амо ш њ'има наш'āᵉ, н'ешто и[м] је згријеш'ио и н'ашли сӯ га у кун'ету; ‖ **узāᵉч'аᵉшњӣ** -ā -ē ‘несрећни, злосрећни’. — Не зн'ā се је ли се 'ико врр̄н'уо с тогā узāᵉч'аᵉшњēга п'ӯта, нō сӯ и т'амо, нас'ум, им'али д'оста ј'āмāᵉ кā и ов'амо; в. *узличаᵉшњи*.

узвиш'ēње с ♦; ‖ **узвишēњц'е** -а с дем; в. *грудица*.

узврр̄ћ'ет се -тӣ се св ‘постати нервозан, узвртети се’. — Б'ӣ ми за ч'удо што се т'акō 'узврр̄ће: ј'ош је 'он н'ешто кр'ио; в. *ӣас[т̄] се*.

узглавје* / **узглавље** с ‘јастук’; ***изр***. *лежат̄ без узглавља* ‘бити сахрањен, покопан без опела’ [2: 172].

узгм'изат -'ижӯ св ‘узнемирити се, узврпољити се’. — Што сē овō св'е узврр̄ћ'ело и узгм'изāло кā да ће некӣ н'ōвӣ кијāм'ет.

уздркт'ат -'рктӣм св ‘уздрхтати’. — В'аᵉзда би од ј'ада уздркт'ала каᵉд би и[х] н'еко помēн'уо: л'аᵉкче и[м] је бӣл'о уб'ит ч'ēка нō ск'ршӣт с'ӯвӯ гранч'ицу.

уз'ēт 'узмēм св **1.** ‘узети’. – Јā уз'ē једну гранч'ицу пā м'ало и[х] кāрн'у. – Тāᵉмā [ј]у је 'узео Ив'ан Раш'овић до ц'р̄квē, теке н'ије дал'еко бӣл'о; **2.** ‘побратимити се’. – Узела је Вучету Микова Вујошевића Богом брата, а овај њу

Богом сестру [2: 234]; **3.** ‘зарадити’. – А ц'ио фр'ут с им'āња мој'ēга да прод'ā – не м'оже дваес мелеōн'āᵉ уз'ēт; **4.** ‘ступити у брак’. – Она је 'узēла овогā му мл'ађēга с'ӣна и 'имā ш њӣм ђев'ōчицу [2: 278–279]; **5.** ‘парализовати се’. – Кад се овом болешћу некоме једна страна тијела онеспособи, каже се: „Узела му се једна банда“ или „осунгулатио је“ [2: 523]; **уз'имāт** уз'имл’ēм несв. – Н'ије уз'имā тē л’'екове и с'аᵉд му в'ише не тр'ебајӯ; ‖ **узēт'иња** м / ж ‘парализован болесник’. – Тēшк'о је каᵉд је ч'оек узēт'иња 'у рӯку, нō је л'ијепо ако н'ије 'у глāву; ‖ **узетак** -тка м ‘исто’ . – [Парализованог] болесника зову »узетиња« или »узетак« [2: 523]; ‖ **'узма*** ж обично у клетви ~ *га 'узēла* ‘пострадати, нестати’;[6] ‖ **узм'идӯ*** -ува м **а.** ‘дуга стрма страна на којој се човеку „узима дах“ док се не испне на њен врх (често и као топоним)’; **б.** ‘што човеку узме све, а на крају и душу’. — Н'екијема н'ије оста'нӯло н'ишта нāко да ч'екају да д'ођē тāᵉн 'узмидӯ и да чињ'ӣ што му 'име вел'ӣ.

узигр'ат -'ā св ‘узнемирити се, усплахирити се’. — Каᵉд је в'ићела кој ōјд'оше, св'акӣ је дам'ар у њ'ӯ узигр'ā.

узмӯт'ит (се) -'утӣм (се) св ‘узнемирити се’. — 'Они сӯ овӣ несретњӣ нāр'од узмӯт'или 'а сӯ д'ошли и 'он се ј'ош н'ије о-тогā зл'а освијест'ио.

'ујʼ! 'ујʼ-'ујʼ! узв за терање птица-штеточина; в. *кошћени*.

ујавл’ев'ат -'ујем несв према *ујавит*. — Т'рчи, ујавл’'ујӯ ти [овце] у 'ограђу Мӣш'ову.

ујāч'ит ујʼ'āчӣм св ‘учврстити, ојачати’; в. *ӣрековат*. *ӣтафрит*.

уједно*; **ујединʼ'ење** с гл им; в. *здружевање*.

укаᵉл'аᵉпӣт -ӣм св **а.** ‘спаковати, укалупити’. — Укаᵉл'аᵉпи тō и б'ачи у треш'ел’ пā 'ајмо; **б.** ‘преуредити према мутним рачуницама’. — Укаᵉл'аᵉпӣтē тō 'они б'ол’е да и[х] тӣ не 'учӣш.

ук'опнӣ -ā -ō ‘који се тиче опреме за укоп покојника’. — Б'аба је бӣл'а спрēм'ила св'е ук'опнō бе[з]-скр'иању.

укочāњ'ит се* -'āњӣ се св **1.** ‘скорети се’. – Нечији укочањени оп’нци устрашише нечије говедо, стркло је, нијесу га више фатали [4: 92]; **2.** ‘промрзнути, смрзнути се’; в. *ӣромрузнут*.

укр'ајаᵉк -јка м ‘мало издвојен окрајак ливаде, њиве’. — Гл'ејā саᵉм како се нā-нӣ укр'ајаᵉк лив'адē 'играјӯ двā зеч'ића; ‖ **укр'ајчић** м. — Нā нӣ укр'ајчић навр лив'адē 'овце се ч'ēсто запланд'ујӯ.

укрāк'ат -āчēм несв ‘улазити, прелазити преко прага’. — М'оја га н'ога т'амо више н'ēће укрāк'ат нāко изав'ētӣм; ‖ **укроч'ит** -'очӣм св ‘уђи, пре-

[6] Вероватно траг католицизма у Кучима, према *Вазам* ‘Васкрс’, кајкавски *Вузем* ‘Васкрс’ (уп. и ж. име *Медуна* : *Мадона*).

корачити’. — Зн'ало сē в'а^{е}зда: ка^{е}[д]-ти ч'оек преко пр'ага укр'очӣ, к'уђу ти нап'унӣ, а од овијен да^{е}н'а^{е}шњијен тр'ебā гл'ејāт да ти у њ'ӯ не укр'āчӯ.

укрāт'ит -'āтӣм св ‘задржати овце на окупу’. — Кад пастир заустави стоку, да никуд не иде, већ да једним удутом пасе, каже се: „Укратио и’ је“ [13: 71] (грешка *Речник* 420: *укратӣко и’ је*).

ук'рдӣт -ӣм св према *крдит* ‘увећати, умножити број оваца у стаду, крду’. — Мл'āд је, а в'идӣ се да је р'ођен за домаћ'ина: ук'рдио је пр'еко двј'еста.

укрутит*; **'укрута** ж ‘?’

ул'аза^{е}к -ска м ; ‖ **ул'азӣт** -ӣм несв ‘♦’. — 'Ајде, ч'ōче, свр̄н'и, не зн'āм јеси ли ми 'ика^{е}д у к'уђу ул'азио.

'улијево прил ♦. — Ка^{е}д ижл’'ежē[ш]-ж-цāдē, њ'ина је к'уђа 'одмā 'улијево п'от-пӯт.

ум'ало прил ‘замало’; в. *ӣлијен*.

умекш'ат -'āм св ‘учинити да нешто постане мекше’. — Умекш'атē му пр̄кн'о ка^{е}[д]-се прим'а^{е}кнē, тō му се не м'оже размӣн'ут.

умета^{е}к*, **умече***; **ум'ечāд** зб. — Ов'омē сē нāр'оду свр̄н'уло б'езлијека: л’'ӯђе више нēмā к'о ни начињ'ет ни род'ит пā грӣн'ула ум'ечāд.

умијес'ит ум'ијесӣм св према *мијесит*. — Она тō 'умијесӣ и не зн'āм кој се 'изгубӣ, кā да ју вј'ета^{е}р п'онесē.

умијеш'ат (се) ум'ијешāм (се) св ‘ући, укључити се у спор (најчешће у дечју свађу)’, в. *ӯпул’ еј*. — Смӣр'ите се, ђецо, б'иће ви л'а^{е}кче нō да ви се ђēд'о ум'ијешā.

умј'ета^{е}н -тна -о ‘вешт, спретан, умешан’; в. *скуђит* (*се*).

умлāт'ит -'āтӣм св ‘убити’. — 'Умлāтӣ онӯ бареч'ину и пр'ебачӣ ју пр'еко плота.

умлāч'ит -'āчӣм св ‘мало подгрејати’. — Умлāч'и мало вод'ē, да ђēд'о п'лакнē н'оге.

умол'ит ум'олӣм св према *молит*. — Умол'или сӯ ју да и[м] отпōј'е једн'у од он'ије којē сӯ њ'ōј пōј'али ка^{е}[д]-сē удāв'ала.

умр̄с'ит ум'р̄сӣм св. — Д'ā[ј] тō м'ачету да ти разм'р̄сӣ ако си му дāл'а да ум'р̄сӣ.

унуче*; **ун'учāд** зб. — Бāл’'а је н'ајрадосн'ијā ка^{е}[д]-се ок'ō њē сј'атē ун'учāд пā 'она пођет'ињӣ.

упас[т]* / **уп'анӯт** -нēм св ‘упасти’. — Ка^{е}д је ч'оек с'āм, нека му и к'окошка преко пр'ага уп'анē пā му се макар и на пр'аг п'осрāла.

уп'асāт (се) уп'ашēм (се) св ‘обухватити опасачем, ставити под опасач’. — Не м'ож-га нагн'ат да уп'ашē кош'ул’у 'у гаће; ‖ **упашев'ат** -'ујем

несв према *упасат*. — Не упаш'ује кош'ул’у нō се голоск'очӣ, ма са^е^м му р'екла да ћу га, ако ми зашм'рцā, иза^е^гн'ат да прид'ā.

уп'ерӣт -ӣм св ‘усмерити, показати правац’. — На кōг'а је 'он п'рс уп'ерио тō је бӣл'о ј'еднāко кā да је и п'ушку.

уп'иркāт -āм св ‘упалити, подложити’. — Да в'ићу је ли ост'ала ж'ишчица, да пол’'а^е^ко уп'иркāм; ‖ **уп'ирколӣт** -ӣм св дем. — С'а^е^[д]-ће ђēд'о пол’'а^е^ко да уп'ирколӣ пā ће се дијет'е б'абино згр'ијāт.

упл’'ува^е^к -вка м ‘измет муве у облику црне тачкице’. — 'Ево ми је ост'авӣла упл’'ува^е^к нā вӯ кош'ул’у; ‖ **упл’'увāт** -је[м] св ‘упрљати упљувком’. — М'ичи тō да ти м'уве не упл’'ујӯ; ‖ **упл’унӯт** -нēм св ‘исто’. — Не м'оже се тō одбрāн'ит од м'увē да га не упл’'унē.

уплијет'ат -'ијеђēм несв према *упӣлес*[*ӣт*]. — 'Оне сӯ у м'ōј в'ака^е^т уплијет'але к'осу у онē плетен'ице, а са^е^д се св'е стрӣг'ӯ кā и м'оје л’'абе.

упрēд'ат -'ēдāм несв ‘скривати нешто ситно (у гатању)’; в. *вјешӣичина*; **упр'ес** -ēд'ем св према *упредат*. — Н'ајбол’е би бӣл'о ка^е^д би једна др'угōј н'ешто упр'еле.

урачун'ат -'āм св ‘укључити, убројити’; в. *достина*; ‖ **урачунāв'ат** -āј'ем / -'ајем несв према *урачунат*. — 'Они сӯ њ'и св'е урачунāв'али и у борц'е и 'у л’ӯђе, а ђēд'о вел’'āше да т'амо н'ије бӣл'о ни једн'ије ни др'угије.

урēд'ит ур'ēдӣм св ‘средити, уредити’; в. *брадурина*; ‖ **уређев'ат** -'ујем несв. — Св'е сӯ тō 'они уређев'али по св'ōме и к'ако др'укше нō нес'ојски.

усавардāч'ит се* -'āчӣм се св ‘усправити се и укочити кад неки посао треба брзо обавити’. — В'ићу јā да си се тӣ л'ијепо усавардāч'ио, мā би ти бӣл'о б'ол’е да пом'ожēш б'аби н'ō да те јā ћ'ерāм мал’'угōм.

ус'итнӣт -ӣм св према *ситнит*. — Св'е што је од л’ӯђ'ӣн ост'анӯло овӣ сӯ б'ӣрзо ус'итнӣли и н'ишта л'ијепō н'ије пред њ'има прет'екло.

ускоп'ат -'āм св ‘окопати’. — Ōјд'оше да ускоп'ајӯ неко мало крт'ōлē.

ускāк'ат -'āчēм несв **1.** ‘♦’. — Бӣл'о и[х] је којӣ сӯ ускāк'али и 'у воду и 'у ога^е^њ, мā сӯ та^е^кв'ӣ д'āвно излӣњ'али — овӣ уск'āчӯ јед'ӣнō т'амо ће ће и[м] б'ит мēк'о под гуз'ицōм; **2.** ‘прилазити да се у невољи помогне’. — Пор'еднӣк је в'а^е^зда ускāк'ā да пом'ожē и ка^е^д је бр'ат б'ио дал'еко; ‖ **ускоч'ит** -'очӣм св према *ускакат*.

успр'авӣт -ӣм св ‘подићи надгробни камен, обележити гроб’; в. *сӣоменик*.

устајат*; **усталашан** -шна -шно ‘који ноћу лако устаје’. — За вријеме млађења, особито бјагњила и козила, и укућани су као и пастири врло усталашни, да у које било доба ноћи изведу омлађена брава у кућу, и то баш на огњиште, ће га огрију, нахране и напоје [13: 49].

уст'асāт -'ашē св ‘надићи (о нивоу воде у реци)’. — Ум'ије и Мор'ача да уст'ашē, ма се б'р̄зо см'ӣрӣ.

устēз'ат се уст'ēзā се несв ‘бити неодлучан да се нешто прихвати, предузме’.

усукӣв'ат -'ујем несв према *усукаӣ*. — Усук'ујӯ се тāᵉ пр'утови да се в'ēжē тā ш'аᵉвница.

усӯш'ит (се) ус'ӯшӣм (се) ‘смежурати се од старости’; в. *скорел’ак*.

ут'ејᵊ ут'ечēм св **2.** ‘удати се без родитељског благослова’. — Ут'екла је и от'аᵉц јōј више н'икаᵉд 'име н'ије изговōр'ио.

ут'орнӣк м ‘други дан у недељи’; в. *армадура*.

утр'апӣт -ӣм св ‘ставити [кромпир] у трап’. — Утр'апӣсмо онō мало крт'ōлē пā дāко ју не потр'āжӣмо пр'ије нō се сн'ијег м'аᵉкнē.

утр'ијет* св. **1.** ‘уништити, сатрти’; **2.** ‘унети трљањем, утрљати’. — 'Утрē се тāᵉн мел'ем, трл’'āш да се то збл'āжӣ, да не бол'ӣ; ‖ **ут'ирāт** -ēм несв. — Овуд'ије се више нēмā шт'о ут'ирāт е сӯ овӣ тō св'е пораб'отāли.

утрострӯч'ат -'ӯчāм несв ‘троструко превијати’. — Вӣк'ала је б'аба да њ'ему покрив'ало не тр'ебā ни утрострӯч'ат е сē 'он см'рзāᵉн изн'ӯтра; ‖ **утростр'учӣт** -'ӣм св.

уф'атӣт -ӣм св ‘пришити, закрпити нешто што је почело да се цепа (обично о одећи)’, в. *ӣросиӣаӣ*.

Ф

ф'āјта ж ‘врста; сорта’. — И 'она је од овē н'ашē пог'анē ф'āјтē.

фала*; **фāл'ит (се)** ф'āлӣм (се) несв ‘хвалити (се), хвалисати (се)’. — Нијесм'о ни м'ӣ без н'екије којӣ сӯ б'ōни ако не ч'ујӯ да и[х] неко ф'āлӣ; ‖ **фал'иша** м ‘хвалисавац’. — Под'упри мал'ишу да порāст'е у фал'ишу.

ф'алӣт -ӣм св ‘погрешити’. — Ф'алио си што га н'е послушā.

фаслак : фастак / фаслаᵉк : фастаᵉк*; ‖ **фасл'ачāд** зб. — Изм'аᵉкимо се м'ало да онā фасл'ачāд не гр'ӣнӯ на н'ас; ‖ **фасл'ачина** м аугм. — Л'ијепо ти је што те тā фасл'ачина н'ије гāђ'ала крш'има; ‖ **фасл'ачић** м дем; ‖ **фаст'аᵉче** -ета с ‖ **фаст'ачāд** зб; в. *балавчад*.

фил’'аче -ета в. *фаслак*. — Не об'рђи се на тō фил’'аче да те крш'има не испр'атӣ; ‖ **фил’'ачāд** зб. — Узм'аᵉкни се о-тије фил’'ачāдӣ, да те не уч'инē г'р̄дна.

фитил’'ача ж ‘лампа без заштитног стакла’. — Тē сӯ фитил’'аче вал’'але т'амо ђе н'ије бӣл'о ни пӣрк'а да и[х] ут'ӯлӣ.

ф'р в. *озваш се*; **ф'рк-ф'рк** / **ф'рка-ф'рка** оном за брзо обављање неког посла. — Ђēд'о онијема н'ōжицāма, ф'рк-ф'рк, 'искреса онē пр'утове; в. *са^е^жимаш*.

ф'укара*; **ф'укарица** ж дем; ‖ **фукарч'ина** ж аугм. — Још је тō м'āл’ō, ф'укарица, мā обет'аје да ће да порāст'е у фукарч'ину и да преб'ачӣ и оц'а и ђ'еда; ‖ **фукарл'ук** / **фукарл'а^е^к** м ‘недостојан поступак, простаклук’. — Њ'ине фукарл'а^е^ке још н'ико н'ије м'огā^е^ измј'ерӣт.

фуцм'ут*; **фуцм'учāд** зб. — С тијема фуцм'учāдима н'ије л'а^е^ко издр'ијет и п'ази да те не доч'екајӯ пц'овкāма, а испр'атē крш'има.

Ц

ца! узв. Тако се вабе и козе, којима се, кад их издаље дозива, пастир гласка са: „а ца! ца! ца! икс! икс!“, а кад су му подаље, па би хтио да их заустави, виче: „ра! ра! арђој ђе“, а кад их пред собом гони виче: „кић, кић!“ (13: 52).

ц'иба^е^р*; **ц'ибрӣт се** -ӣ се ‘ведрити се’. — Поч'ињē да се ц'ибрӣ пол'а^е^ко, а и вријем'е му је.

ц'иганин* м; **Ц'иганин** м ‘припадник народносне групе’; ‖ **Ц'иганче** -ета с дем; ‖ **Ц'иганчāд** зб. — Пр'ӣчāше ч'оек како сӯ га једн'ōм скол'ила Ц'иганчāд да и[м] „дā д'инāр“, а 'он ижл’'ега^е^ бес такулӣн'а: бӣл'а ми је тō, вел’āше, в'ишā срамот'а нō да са^е^м од њ'и 'узео „тā^е^н д'инāр“.

ц'ик*; **а.** оном ‘звук којим се подражава оглашавање неких птица’; **б.** у **изр.** *ц'ик б'ездува*; в. *д'у*; ‖ **ц'ӣк** м, обично непром, ‘прва назнака свитања, расвита’. — У ц'ӣк зор'ē сӯ крēн'ули. — Ни ц'ӣк н'ије доч'екāла.

цингар'ӣн -ӣн'а м ‘муштикла’. — Нијес'ӯ није цингарӣн'ā^е^н им'али овӣ н'аши, нō п'онеко дон'есē пā се з'ōрӣ.

ц'ио*; **ц'ипц'ио** ц'ипцијел'а -'о ‘сав, без икаквог остатка’. — 'Из́еде с'āм ц'ипцијел'у д'ињу и да н'икōме н'е даде ни да ју пр'ōвā; ‖ **ц'ипа^е^нц'ио** ц'ипа^е^нцијел'а -'о ‘исто’. — Док си трепн'уо — ц'ипа^е^нцијел'у ју ом'а^е^коше.

цр'ијемоша ж в. *сријемоша*.

ц'р̄ква*; **црквʼица** ж дем. — Не зн'āм је ли у тӯ њег'ову црквʼицу м'огло да ул’'ежē десе[т]-дӯш'ā^е^; ‖ **црквењ'āк** -āка м ♦. — С'а^е^д гā м'ене зап'ало да б'иднēм тā^е^н црквењ'āк у овӯ ц'р̄кву н'ашу.

црн*; **црн'ина** / **црнин'а** -'ē ж ‘црна боја као ознака жалости’. — Та^е^д'ā^е^р је обӯкл'а црнин'у и н'ије ју до гр'оба ск'инӯла.

цӯњ'ат / ц'уњāт -āм несв ‘тражити, загледивати’. — Н'екӣ сӯ д'уго послије р'ата овуд'ије ц'уњāли и вел'ē да су н'ешто изгуб'или пā би дāко га н'ађӯ.

ц'упӣт -ӣм св ‘поскочити’. — Ђēд'о би, вел'ӣ, м'огāᵉ ц'упӣт кā што је н'екаᵉт, нō му се не д'ā пā н'ēће; ‖ **ц'упкāт** -āм итер. — Не-м'ош тӣ дијет'е нāћ'ерāт да мир'ује: и каᵉ[д] ćед'ӣ, оно ће баре да ц'упкā; ‖ **ц'упколӣт** -ӣм дем. — Сп'р̄дā се ђēд'о з б'абōм и вел'ӣ како је зап'азио да 'она саᵉ[д] ц'упколӣ прст'има он'акō како је н'екаᵉд ног'ама; ‖ **ц'упнӯт** -нēм св в. *цупит*.

цуран* м; **цура** ж ‘овца, »по краткоћи уха«’ [13: 48].

Ч

чаврл’'уга ж ‘причљива девојчица, причалица’. — Овā м'оја чаврл’'уга н'икāко да се ум'орӣ: чаврл’'ā, не прест'аје; в. *чеврл’ат* / *чаᵉврл’ат*.

ч'аплијез м бот ‘чапљан, Asphodelus albus’, уп. рум. *Cepleapu* [14: 109].

чарапа* ж, **чар'апӣн** само у изр. ~ *ӣочēт'аᵉк*, в. *ӣочетаᵉк*.

ч'екāт* -āм несв ‘чекати’. – Поздр'авио саᵉм му се да га в'ише нијес'аᵉм м'огāᵉ ч'екāт. – Ч'екаӯ да му д'ӯша исп'анē; в. *диветина*; **ч'екнӯт** -нēм несв ‘кратко сачекати’. — Ч'екните м'инӯт, 'ево изл'азӣм; ‖ **ч'екалица** м / ж ‘ходa, шпијун’. — Вӣђ'али смо тē ч'екалице туд'ије: в'аᵉзда сӯ нешто трāж'или, а 'они зн'ајӯ што сӯ нāд'или; ‖ **ч'екаџија** м ‘исто’. — Нијесм'о ни м'ӣ бӣл'и без н'екије ч'екаџӣјāᵉ којӣ сӯ прēж'али ђе ће се ко поср'ат.

чекет'ало с ‘дрвце које из млинског коша равномерно пропушта зрно у отвор на горњем камену’; ‖ **чекет'ат** -'ā[м] в. *чакарат*.

чел’ад'енце / **чел’адēнц'е** / **чел’ад'еце** -'ета с дем ‘младо благородно чељаде’. — Такв'ō ти чел’ад'енце и к'уђу нап'унӣ каᵉд у њ'ӯ ул’'ежē; в. *равнодушаᵉн*; ‖ **чел’ад'ећӣ** -ā -ō, в. *чел’адински*. — Вел’'āше б'аба да овӣ те д'ōдē на тē куфер'ēнције 'имајӯ чел’ад'ећē обл'иче, мā и[м] ниједн'у не разум'ијеш.

ч'ера ж ‘препознатљив генетски знак, обележје’; в. *једначит*.

ч'ешкāт /се) -āм (се) несв према *чешат*. — Н'ишта се нем'ō[ј] ч'ешкāт, нō по'итā[ј], да се не поч'ешкāш и т'амо ђе те не срōб'ӣ; ‖ **ч'ешколӣт се** -'ӣм се несв дем. — Гл'ејāм ве: лежӣт'е по[д] тōм м'урвōм и ч'ешколӣте се, а тō м'ожете и каᵉд изаᵉгнāт'е кр'аве; ‖ **ч'ешнӯт се** -'ēм се. — Ч'ешни се ј'ош једн'ōм и изл'ази: 'ено ти 'овце код Л'оквē; ‖ **ч'ешомӯд** м ‘ленштина, беспосличар’. — Дон'еси ми, д'ијете, онӣ ф'рштӯн да в'ићу оћу ли м'ој изаᵉгн'ат овē ч'ешомӯде да отв'орē онō ж'ӣвō.

чилек м ‘врста лозе, грожђа, »американка«’ [13: 104].

чобанче*; **чоб'анчāд** зб. — Р'еци тōј чоб'анчāди да, ус тē њ'ине с'игре, п'онека^е^т погл'ēднӯ и н'а овце и на гов'еда — да и[м] д'овечē н'е би ф'ршт̄ун пј'евā п'о пр̄кну.

чоек / **чек***; ч'ōјс[т]во ‘човештво, људскост’. — Војвода М'арко је р'екā^е^н да је јун'āшво ка^е^[д]-с'ебе бр'āнӣш од др'угōга, а ч'ōјство ка^е^[д] др'угōга бр'āнӣш о-с'ебе; ‖ **ч'ојски** прил ‘човечно’. — Ада л’'ӯђи н'ика^е^д нијес'ӯ нӣ м'огли др'укче нō ч'ōјскӣ, а нес'ојима ост'авјāли онó др'угō.

ч'ōрба ж ♦. — Умј'еле смо и м'ӣ свāр'ит ч'ōрбу ако се нешто н'ашло да се у котл'иħ т'урӣ; ‖ **ч'ōрбица** ж дем. — 'Ево је бāл’'а свāр'ила ч'ōрбицу за њ'ēну гл'āднӯ ђеч'ицу; ‖ **чорбул’'āк** -āк'а м. — Ђēд'о к'орӣ б'абу због њ'ēније чорбул’āк'ā^е^, мā му се смј'ешкā б'р̄к: после њ'и в'а^е^зда ост'авӣ с'ӯв пл’'ат; ‖ **чорбул’ина** ж пеј. — Пр'ӣчāше јед'а^е^н да је отиш'ā^е^ у прај'ател’а и да сӯ му т'амо дāл'и некӯ чорбул’'ину, а јā п'антӣм да му је от'а^е^ц им'ā п'рслӣ котā^е^н, нō тō ти је: нај'ело се пā забор'авило; ‖ **чōрб'оња** м ‘мушка особа која ће »бирати« чорбасто јело’. — Знāв'ā са^е^м некē чōрб'оње којӣ сӯ умј'ели заскоч'ит плеђ'е јагњ'еħē ка^е^д в'идē ч'ōрбу.

чудо*; ‖ **чудев'ēније** с ‘велико чудо, »чудо невиђено«’. — Б'аба вел’'āше да св'ијет н'ије вӣђ'ā та^е^ква'ōга чудев'ēнија кā ка^е^[д]-сӯ њ'и прӣм'или у тӯ п'āртију: ниједн'ōга јōј бр'абоњка у тор'ину н'ије ост'анӯло; ‖ **чудотвōр'а^е^ц** -рц'а м ♦; в. *ӣоклониш*.

Ц

ц'ибрӣт -'ӣм несв ‘пушити’. — Л’'епче ви је да ц'ибрӣте наизв'а^е^н н'ō да ми ђ'ецу ов'ōђе д'āвӣте тијем д'имом; ‖ **цӣбр'о** -'а м ‘пушач’. — Е, м'ōј ц'ӣбро, знāв'ā са^е^м једнōг'а којӣ је и о[д]-т'ебе б'ио м'а^е^њӣ ка^е^д гā б/аба науч'ила да ц'ибрӣ; ‖ **ц'иброња** / **цӣбр'оња** м ‘пушач’. — Вӣк'ā је н'екӣ да би цӣбр'оњāма тр'ебāло нат'а^е^ј димњан'ӣк н'а глāву — да и[м] н'ије дал'еко ка^е^д зад'имē.

Ш

шав* / **ш'а^е^в** / **шев** м ‘шав, шивење’ [2: 90]; в. *крој*; **шавац** м ‘кројач’ [2: 71]; ‖ **шавачки** -а -о ‘кројачки’ [2: 71]; ‖ **швење** с ‘шивење’; ‖ **шевница** / **ш'а^е^вница** ж **а.** ‘мотка, летва којом се учвршћује слама у крову’; **б.** ‘усукани прутићи којима се сламни покров на кући везује за рогове, »кључеве«’.

— Свака врста се притисне дугијем попријеченим прутом и тај се прут веже усуканим прутићима за кључеве. Ови се прутићи зову „шевнице“ [2: 84].

шак'ат се -'ам се несв ‘туђи се песницама’; в. *шакетат се*. — Они не зн'ајӯ како тр'ебā пā нека р'āдē што зн'ајӯ — да се шак'ајӯ (а јед'а^е^н је вӣк'ā: ка^е^т почнӯ, нека и[х] н'ико не раздв'āјē); ‖ **ш'ака^е^чкē** прил ‘шакама, песницама’. — Они се поб'ише ш'ака^е^чкē и п'осле п'одуго нос'или бал’'уше; ‖ **ш'ачица** ж дем. — Дōђ'оше н'екӣ и вел'ē да тē на некӣ к'урц да в'одē и ш'ачицу овије н'ашије, нас'ум да и[х] спр'ēмē за т'ō што су и сāм'и.

шал’аџија*; **шāл'а** ж ♦. — В'ӣкāше стрӣк'о да је ч'ēк којӣ не зн'ā за шāл'у ј'еднāко шт'ета^е^н кā и онӣ б'ез ува али б'ез носа; ‖ **шāлџ'ија** м ‘духовит човек, шаљивчина’. —Н'ика^е^д нијес'а^е^м ч'уо та^е^кв'ије шāлџ'ӣјā^е^ кā ка^е^[д]-смо двōр'ели ђеда Нēш'а: м'ене је тā^е^мā 'о[д]-смија др'ōб забол'ио; ‖ **шал’'ив** -а -о ‘који воли шалу, духовит’. — Тā је нāп'ас[т] бӣл'а шал’'ива: св'акōга је „доф'атио“, а ни с'ебе н'ије штēд'ио; ‖ **шал’'ива^е^ц** -вца м в. *шалџија*. — Р'ече ђедо Јōш'о да је Б'ōг п'ослā шал’'ивце да би л’ӯђ'има пом'огли да се р'ӯгајӯ см'рти и да се ш њ'ōм сп'р̄дајӯ.

шапа* ж; **шāп'оња** м ‘човек великих руку’. — Изм'а^е^ки се тӣ од оногā шāп'оњē да те 'он, и нектēђ'и, не доф'атӣ.

шāр'а^е^к -рк'а м ‘први знаци сазревања грожђа, воћа’. — Крēн'уо је шāр'а^е^к те л'ијепо и нека Б'ōг ур'ēдӣ да се од'ржӣ; в. *ӣрошарат*, *ӣрошарица*; ‖ **шāр'ат** ш'āрāм несв **1.** ‘украшавати шарама, бојити’. — 'Играјӯ се ђ'еца, ш'āрајӯ јāјц'а; **2.** ‘залазити к туђим женама’. — Вел'ē да сӯ му и стар'ӣ шāр'али, а ни њ'ему н'ије м'р̄зно; **3.** ‘показивати прве знаке сазревања (о грожђу, воћу)’. — 'Ево је, сл'ава Б'огу, п'очēло да ш'āрā, само да га не доф'атӣ м'аћа; ‖ **ш'аркāт** -āм дем в. *шарат 1.* и *3.* — П'ушти ђ'ецу нека ш'аркајӯ. — Рече ђēд'о да је гр'ожђе п'очēло да ш'аркā; ‖ **ш'арколӣт** -ӣм дем. — Ј'ош н'ије св'е забор'авио, ш'арколӣ п'онешто мā св'е м'а^е^ње; ‖ **ш'арнӯт** -ēм св ‘написати оштрије упозорење’. — Ш'арни му: нека 'учӣ али да д'ōдӣ ов'амо да иза^е^г'онӣмо у К'ом.

ш'ега^е^ц ш'екца м ‘тестерица за фино сечење тањих дашчица, летвица’.

ш'ењāт (сē) -āм (се) св ‘померати’. — Нем'ō[ј] га ш'ењāт.

шил’' еже* с; **ш'ил’ēж** ж ‘овчија двогодишња »млад«’. — Одв'ојӣ се тā ш'ил’ēж и 'она се чӯвā пос'ебе; ‖ **шил’'ежāд** зб ‘исто’. — Отиш'ā^е^ је да прод'ā некӯ шил’'ежāд и да нешто пон'есē ђ'еци.

шӣљц'е -'а ‘гвоздени шиљак на остању’; в. *бодањ*.

шишка ж в. *шишкара*. — Мнозина објесе о концу по коју борову шишку у расо, да сир од плеснивљења чувају [13: 76].

ш'ишкат*; **ш'ишнӯт** -нēм св ‘подшишати овлашно’. — Д'ођи да ти м'ало ш'ишнēм тāᵉн перч'ин; ‖ **ш'ишколӣт** -ӣм несв дем. — Не м'оже д'ōј, ево пō 'урē ш'ишколӣ бр'ата.

ш'ишњāваᵉц*; **шишњ'ара** м. — Пов'едоше ни одов'уд свак'утӯ шњув'ару и шишњ'ару и вел'ē да 'отē да и[х] заглав'āрē; ‖ **шӣшњ'о** -'а м ‘ситан лопов, штеточина’. — Док је б'ио н'аш, онӣ је шӣшњ'о ум'ио да ш'рбнē к'очāњ куп'уса али гр'ōз гр'ожђа, а в'иђеђемо кол'ико ће да напр'едӣ откā га 'они узēш'е; ‖ **шишњ'ат** -āм несв ‘бавити се ситним крађама’. — Док је тō шишњ'ало овуд'ије, мӣ смо га вод'или на кр'āткӯ 'узицу, а откā сӯ га ов'ӣ 'узēли — м'ало ће му, нас'ум, б'ит и в'ел’ӣ ур'иваᵉк.

шкаᵉнт'ат* / **шкаᵉнћ'ет** -т'ӣм несв ‘стењати, отежано дисати (под теретом)’. — Шкаᵉнт'ӣ в'аᵉзда и н'ије му ни л'аᵉко откā сē удебл’'āа.

шк'ӯра ж (обично мн) ‘спољашње, заштитно, прозорско крило’; в. *луйколиш*.

шл'āм* м **1.** ‘шљам, олош’. — Док је бӣл'о л’ӯђ'ӣн, за шл'āм сē зн'ало ће му је мл’'есто, а зн'āа се и с'аᵉ[д] ђ'ē мл’'есто — л’уђ'има; **2.** ‘неред, брлог’. — У тāᵉн њег'ов шл'āм јā не см'ијем ул’'еј: он за св'е зн'āа ђ'е му је што; ‖ **шлам'иште** с ‘смеће’; в. *зграбул’аш*, *слемишће*.

шмр̄к'ат / **шм'ркāт*** / **шмр̄ц'ат** / **шм'рцāт***; ‖ **шмркл’'ат** -'āм несв ‘бити прехлађен, шмрцати’. — Ј'ош пом'ало шмркл’'āа, али д'обро је — каква је бӣл'а; ‖ **шм'ркавица** ж **1.** ‘прехлада, назеб’. — 'Удāвӣ ме овā шм'ркавица и н'икāко да се 'отмēм; **2.а.** ‘прехлађена женска особа’. — Б'ол’āа ми је овā шм'ркавица ј'утрōс нō што је бӣл'а с'инōј; **2.б.** ‘незрела млада женска особа, балавица’. — Онōј њ'еговōј шм'ркавици нас'ум је п'ало н'āм да се уд'аје.

шог'анчāд зб. в. *шоганче*.

шортовање / шортоњање (?) ‘калемљење’; в. *наврћање* (13: 104).

штене*; **шт'енāд** -и зб. — У двā д'аᵉна п'окрепа јōј св'ије петоро шт'енāдӣ; ‖ **штен'ећӣ** -āа -ē ‘који се односи на штене’, в. *окоштиш се*.

шт'ерика ж ‘ручна лампа, батерија’. — Пр'еће смо им'али фењ'ере, а с'аᵉд овē шт'ерике ижл’'егле.

штета* ж; **штетнул’'ав** -а -о ‘који прави штету’. — Тō е м'āл’ō и штетнул’'аво и н'ије за в'ел’ӯ шт'ету, под'игните да не м'оже да доф'атӣ пā н'ēће; ‖ **штēтњ'о** -'а м ‘који ће оштетити неки посао, штеточина’. — Тāᵉн ће н'аш штēтњ'о и н'ајбол’ӯ раб'оту нагр̄д'ит.

шт'ица* ж; **шт'ичица** ж **1.** дем. — Н'ашло дијет'е некӯ шт'ичицу пā 'оће и 'оно да бл'ањā; **2.** ‘део рала’ [2: 47]; ‖ **штичур'ина** ж аугм пеј; в. *расковаш*.

штр̄б'ат*; **шт'рбнӯт***; **шт'рпкāт***; **шт'рпколӣт*** не/св **3.** ‘(у)красти малу вредност, (на)правити ситну штету’; в. *шишњо*.

ш'умāс -ста -о ‘шумовит’; в. *узвишењце*; ‖ **ш'умица** ж дем. в. *шума*; ‖ **шумн'ат** -а -о ‘шумовит’. — Испод онē глав'ицē шумн'атē н'ајпречӣ ти је п'ӯт 'у село.

шуру'п м ‘сируп’. — Тō с'а^{е}[д] ж'ене нач'ӣњајӯ тē шур'упе, а пр'ађе т'огā н'ије бӣл'о.

ш'ушта ж ‘подлога од плетених опруга у гвозденом кревету (обично војничком)’. — Под њ'ӣм она^{е}ква'ијем св'акā ће се ш'ушта растēгн'ут и шт'етовāт.

шчек'ат / **шч'екāт** -āм св ‘дочекати, сачекати; пресрести’. — Ка^{е}д га овӣ шчек'ајӯ, призн'аће и што га не п'ӣтајӯ.

Драгољуб Петровић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
dragoljub5rovic@gmail.com

(Примљено: 24. јула 2023;
Прихваћено: 26. септембра 2023)

Ивана Ћелић
Матица српска
Нови Сад
icelic@maticasrpska.org.rs

Јелена Капустина
Институт за српски језик САНУ
Београд
jelena.kapustina@isj.sanu.ac.rs

УДК: 811.163.41'282.3(497.6)
811.163.41'342
Изворни научни рад

Сузана Ј. Пешевић Стојановић

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА МАСЛОВАРА КОД КОТОР ВАРОША

Пешру

Овај рад представља дјелимично измијењен текст мастер рада под насловом *Фонетске особине говора Масловара код Котор Вароша*, одбрањеног 6. децембра 2022. године на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци пред комисијом коју су чинили: проф. др Мијана Кубурић Мацура, доц. др Слађана Цукут и проф. др Драгомир Козомара (ментор).

Члановима комисије захваљујем на помоћи и сугестијама приликом припреме текста за објављивање. Посебно захваљујем професору Драгомиру Козомари на подршци, смјерницама и помоћи током израде дипломског и мастер рада, као и припреме овог текста.

За корисне сугестије прије коначног уобличавања текста захваљујем академику Слободану Реметићу и др Марини Јуришић.

Захваљујем породици и пријатељима на подршци и разумијевању, као и информаторима на сусретљивости и сарадњи.

САДРЖАЈ

УВОД 751 (5)

ТОПОНИМИЈА И ОПШТА ГЕОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА СЕЛА МАСЛОВАРЕ 751 (5)

ИЗ ИСТОРИЈЕ МАСЛОВАРА 753 (7)

О СТАНОВНИШТВУ 756 (10)

О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА И О ОВОМ РАДУ . . 757 (11)

ФОНЕТИКА 759 (13)

ВОКАЛИЗАМ 759 (13)

ВОКАЛ *А* 767 (21)

ВОКАЛ *Е* 771 (25)

ВОКАЛ *И* 773 (27)

ВОКАЛ *О* 784 (38)

ВОКАЛ *У* 787 (41)

СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА *Ѣ* 789 (43)

Рефлекси дугог вокала *јаѿ* 789 (43)

Рефлекси кратког вокала *јаѿ* 792 (46)

Екавски рефлекси *јаѿа* 793 (47)

Икавски рефлекси *јаѿа* 794 (48)

Рефлекси секундарног *јаѿа* 795 (49)

САМОГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ 795 (49)

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ 802 (56)

К О Н С О Н А Н Т И З А М 804 (58)
СОНАНТ *Ј* 804 (58)
СОНАНТ *В* 808 (62)
СОНАНТИ *М*, *Н* И *Њ* 809 (63)
СОНАНТИ *Л* И *Љ* 811 (65)
СОНАНТ *Р* 812 (66)
ФРИКАТИВ *Х* 812 (66)
ФРИКАТИВ *Ф* 815 (69)
ОСТАЛИ ФРИКАТИВИ 817 (71)
ПЛОЗИВИ 818 (72)
АФРИКАТЕ 822 (76)
СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ *ШТ*/*ШЋ*, *ЖД*/*ЖЂ* 824 (78)
ОСТАЛЕ СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ 825 (79)
ПРОМЈЕНА КОНСОНАНАТА *К*, *Г* И *Х* 829 (83)
ЈОТОВАЊА 830 (84)
ЈЕДНАЧЕЊЕ СУГЛАСНИКА ПО ЗВУЧНОСТИ
И ПО МЈЕСТУ ТВОРБЕ 833 (87)
МЕТАТЕЗА 835 (89)
ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ 836 (90)
ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ 837 (91)
ТЕКСТОВИ 840 (94)
ЛИТЕРАТУРА 849 (103)
S u m m a r y 856 (110)

УВОД

ТОПОНИМИЈА И ОПШТА ГЕОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА СЕЛА МАСЛОВАРЕ

1. *Маслȍваре* (етници: *Маслова́рац* и *Маслȍва̄рка*,[1] ктетик: *маслȍварскӣ*) мање су насељено мјесто у Босни и Херцеговини. Налазе се у западном дијелу Републике Српске, тачније смјештене су у подножју планина *Бо́рја*, *Бȍрци* и *У́зломац*. Село се пружа уз обје обале ријеке *Кру̏шевицē*. Масловаре су дио територије општине *Кȍтор Ва́рош* и по организацији њена су мјесна заједница. Као мјесна заједница Масловаре укључују и села *Бȍрке* и *Га́риће*. Само село Масловаре састоји се из више заселака. То су: *Лау́ши*, *Ра́штани*, *Ба̏ре*, *Бȍдњӣк*, *Пȍдјелāј*, *Коло́на*, *Бу̏цāк* или *Го́рњē Маслȍваре*. „У географско-политичком и просторном смислу, унутар Општине Котор-Варош, а према својој величини и административној позицији, Масловаре се сврставају у насеља другог реда – вароши“ (Жупљанин 2013: 14). Кроз Масловаре пролази магистрални пут М-4, који повезује Бању Луку и Добој.

2. Занимљиво је поменути сам топоним Масловаре, односно његово поријекло. Наиме, у питању је сраслица, која је настала од именице *масло* и глагола *варити*, односно *варе* (треће лице множине презента). Постоји више легенди о настанку овог топонима. Прва легенда говори о томе да је овај крај био богат разном стоком, између осталог и свињама. Стога је била пракса (као што је и данас) да се крајем јесени, то јест почетком зиме, кољу утовљене свиње, те да се топи (вари) маст. Отуда је село добило име Масловаре. Друга легенда говори о томе да је било доста чобана у планинским предјелима и да је међу њима био обичај да варе млијеко и праве разне производе од тога млијека. Тако су једном, приликом варења млијека, чобани заспали од умора и котао је прекипио. Масло се сливало све до подножја планине и отад је то

[1] Поред ових етника, међу житељима Масловара могу се чути и: Маслова́рчанин и Маслова́рчāнка.

подручје добило назив Масловаре.[2] У Скоковом *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика* под одредницом *масло*, поред значења „уље“ и „маст, сало“, налазимо и значење „маст од млијека“ (Скок 1971–1974: 382). Под одредницом *масло* проналазимо и твореницу *масловара* са значењем „цицвара“ (Скок 1971–1974: 383). Из овога видимо да се наведене легенде могу повезати са значењем топонима Масловаре.

3. Према географској класификацији Јована Марковића територија Котор Вароша, самим тим и Масловара, припада доњоврбаско-доњобосанском крају,[3] који обухвата највећу површину перипанонске Босне (Марковић Ј. 1972: 158–159).

„У рељефном погледу простор Мјесне заједнице Масловара тежишно обухвата брдско-планинско земљиште са израженом долином рјечице Крушевице“ (Жупљанин 2013: 11). Масловаре окружују планине Узломац (1016), Борја (1077) и Борци (планина која се сврстава у ниске планине). Најнижа висинска тачка износи 369, а највиша 1.102 метра надморске висине (Жупљанин 2013: 12).

Клима овог краја свакако је условљена рељефом и близином планина. У основи клима је умјереноконтинентална, а планински крајеви имају континенталну климу. „На овом простору доста се јасно оцртавају сва четири годишња доба“ (Жупљанин 2013: 12). Зиме знају бити хладне и са сњеговима, док су љета топла (посљедњих година, усљед климатских промјена, температура љети достиже 40˚C, па чак и више).

Овај крај богат је ријекама. Највећа је *Крӯшевица*, чија су изворишта *Вилѐнскӣ ӣдӣок* и *Гребѐнскӣ ӣдӣок* на Борјима. Има више притока, али то су углавном потоци или мање ријеке – *Сӣтева́новина*, *Ва̀гањскӣ ӣдӣок*, *Ве̏ликӣ Ја́нковац*, *Ла̏ушкā ријѐка*, *Сӣровац ӣдӣок*, *Сла̀тӣкӣ ӣдӣок*, *Брѐскӣ ӣдӣок*, *Диклѐнскӣ ӣдӣок* и *У́зломац*. Крушевица се улива у ријеку *Вр̥̀бању* у *О̏боднӣку*, сусједном селу.

Најзад, ваља поменути и налазишта мрког угља, затим мангана на простору Узломца, „а помиње се и руда хрома на Борјима“ (Жупљанин 2013: 13).

[2] Ове двије легенде о настанку топонима Масловаре преузете су из књиге *Моја школа, монографија основне школе у Масловарама од 1920. до 2012. године* (Жупљанин 2013: 10–11).

[3] Доњоврбаско-доњобосански крај простире се „од ниске босанске Посавине на северу, до развођа између слива доњег Врбаса и слива Сане, односно доње Уне на западу, до корита доње Босне и њене десне притоке Криваје на истоку и границе Панонске области према Планинско-котлинској области (то јест средњој Босни) на југу. Ову границу чине развођа на планинама Мањачи и Чемерници, затим развође између Угара и Врбање, развођа између горњег тока Врбање и тока Лашве, развође на Мањачи изнад Жепча до развођа између десних притока Босне, Спрече и Криваје“ (Марковић Ј. 1972: 158–159).

ИЗ ИСТОРИЈЕ МАСЛОВАРА

4. О историји Масловара, па и Котор Вароша, нема много података. Један од разлога свакако је позиција ових крајева (забаченост у односу на „историјску сцену“). Други разлог дефинитивно је немарност которварошких и масловарских институција, од најранијих времена до данас. Институције и општинска и мјесна руководства показивали су се и показују се „као инертна, незаинтересована и са одсуством културолошких визија и осјећаја за историјске вриједности које овај крај посједује“ (Жупљанин 2013: 15).

5. „Прва историјска свједочанства у виду трагова (бронзани артефакти са локације Лаушевића – Лауша) говоре да је масловарска долина била насељена у бронзаном добу“ (Жупљанин 2013: 16). Прије тог периода може се само претпостављати да је на овим просторима постојао неки облик живота, и то на основу археолошких артефаката из неолита нађених код Котор Вароша, тачније на локацији Дуратовци. У *Хисшорији народа Југославије* помиње се да су Мезеји живјели на подручју Врбаса и Врбање у илирском периоду (Хисторија народа Југославије 1953: 17).[4]

Није пронађено много остатака из римског периода (Мргић-Радојчић 2002: 226). Међутим, два римска насеља у Шипрагама и у Подбрђу (некрополе стећака) „сведоче о континуитету становништва на овим локалитетима“ (Мргић-Радојчић 2002: 226).

6. Када је у питању средњовјековни период, постоје писани извори који помињу жупу Врбању (којој су припадале и Масловаре) и град Котор. Наиме, сачувана је повеља Стјепана Котроманића упућена Вукославу Хрватинићу, којом је босански бан даровао Хрватинићу жупе Врбању и Банице са градовима Котором и Кључем. Анто Бабић ову повељу смјешта у двадесете године XIV вијека (Бабић 1972: 22), што свакако одговара подацима Хазима Шабановића, који наводи да се жупа Врбања и град Котор помињу у првој половини XIV вијека (1959: 177), односно подацима Јелене Мргић-Радојчић, која ову повељу смјешта у 1326. годину (Мргић-Радојчић 2002: 226). С друге стране, Хамдија Крешевљаковић каже да се град Котор у жупи Врбањи први пут помиње око 1382. године (1991: 416). „Жупа Врбања се простирала око доњег и средњег тока истоимене реке, главне притоке Врбаса“ (Мргић-Радојчић 2002: 226). Да је и територија Масловара била дио ове жупе, говоре подаци о границама жупе Врбање:

[4] Да су на овом простору живјели становници илирског поријекла, помиње се и у књизи *Оншшине Кошор-Варош и Скендер-Вакуф у НОБ-у 1941–1945.* (Петрић 1985: 9).

„Налазила се источно од жупе Земуник, с којом се граничила на Врбасу до Звечаја, а затим су границу чиниле планине Осмача, Тисовац и Чемерница. На северу, према ʻземљиʼ Усори, границу је представљала планина Узломац, која се пружа у смеру северозапад-југоисток, а даље на истоку граница је додиривала западне падине Борја-планине. На југу је жупа Врбања граничила са жупом Мел, која се простирала око средњег тока Угра“ (Мргић--Радојчић 2002: 226).

У средњовјековном периоду долази до интензивнијег насељавања становништва на овим просторима, а самим тим и до стварања више насеља. Да је простор Масловара био насељен у средњем вијеку, свједочи и градина која се налази у Лаушима. Топоним *Лауши* и хидроним *Лаушка ријека*, према Јелени Мргић-Радојчић, указују на средњовјековне остатке – према мађарском личном имену *Лајош* (Мргић-Радојчић 2002: 229). У литератури није пронађено ниједно предање о поријеклу ових назива. Једино што смо забиљежили током разговора са информаторима јесте да су Лауши добили име по извјесном дјечаку Лаушу, који је живио на Градини.

7. Под Османлије Босна пада 1463. године. Исте године, под командом Матије Корвина, угарска је војска повратила Јајце и успоставила Јајачку бановину. Уз још десет градова, и град Котор (данашњи Котор Варош), а са њим и Масловаре, односно масловарска долина, ушли су у састав Јајачке бановине (Мргић-Радојичић 2002: 128; Жупљанин 2013: 18). Када је у питању турско освајање Котора (Котор Вароша), у литератури се јављају различити подаци. Котор су, према подацима Хамдије Крешевљаковића, Турци заузели прије 1519. године (1991: 416). Међутим, у књизи *Општине Котор-Варош и Скендер-Вакуф у НОБ-у 1941–1945.* помиње се да је Котор Варош пао у руке Турака 1528. године,[5] након што је Хусрефбег без борбе ушао у Бању Луку (Петрић 1985: 11). Јелена Мргић-Радојчић пак биљежи да је град Котор освојен до 1516. године (2002: 130). „Турска је посада сједила у Котору до 1838[. – С. П. С.] године (Крешевљаковић 1954: 162). Након пада Јајачке бановине под турску власт територија жупе Врбање организована је као посебна нахија. Временом град Котор јача, па се и нахија почела звати његовим именом од 1540. године“ (Далмација 1985: 76).

8. Период аустроугарске окупације веома је значајан за село Масловаре. У литератури се помиње да су аустроугарске јединице на подручје Котор Вароша (самим тим и Масловара) ушле првих дана августа 1878. године

[5] Ову годину, поред 1519. године, биљежи и Крешевљаковић у дјелу *Капетаније у Босни и Херцеговини* (1954: 162).

(Петрић 1985: 13). Значајно је поменути да су у том периоду Масловаре биле сеоска општина.

Најзначајнији податак ипак представља откривање руде мрког угља и отварање рудника у Масловарама (рудник је почео радити 1917. године), које су до тог периода биле искључиво пољопривредно-сточарски крај. Према подацима Јована Марковића, у которварошком басену налазило се око 130 милиона тона угља (1972: 161). „Рудник је био окидач за напредак и промјену комплетне физиономије па и историје овог простора“ (Жупљанин 2013: 18–19). У том периоду кроз Масловаре се гради и ускотрачна пруга, која је служила за превоз руде, дрвета и становништва. Пруга је повезивала Бању Луку и Масловаре, преко Котор Вароша, те Масловаре и Добој. Према Јовану Марковићу, ова пруга, изграђена 1889. године, најстарија је шумска жељезница на територији Босне и Херцеговине (1972: 161).

9. У вријеме Краљевине Југославије, Котор Варош, самим тим и Масловаре, припада Врбаској бановини, једној од четири бановине у Босни и Херцеговини, са сједиштем у Бањој Луци.

Развој Масловара траје све до Другог свјетског рата. Тако, на примјер, у међуратном периоду у Масловарама постоји рударска колонија, односно рударско насеље, у којем су живјели људи који су радили у руднику. Ово насеље било је веома урбанизовано у то доба – имало је струју, воду (тачније водовод), јавну расвјету, уваљане улице. Поређења ради, остала насељена мјеста, укључујући и Котор Варош и Кнежево (бивши Скендер Вакуф), пијаћом водом снабдијевала су се из природних извора и из бунара (Петрић 1985: 43). О урбанизацији и модернизацији Масловара у то доба свједоче и бројни садржаји за дружење и забаву. Тако је постојала Соколана, затим двије куглане,[6] па чак и тениско игралиште. Поред тога, дјеловао је и тамбурашки оркестар, као и соколско друштво, а пред Други свјетски рат почиње с радом и драмска секција (Петрић 1985: 51).

10. Други свјетски рат и ратна дејства на овом простору учинили су да Масловаре буду порушене до темеља. Тако је 1941. године услиједио и прекид рада рудника мрког угља. Послије рата, 1947. године, било је покушаја да се рудник поново отвори, али ти покушаји остали су неуспјешни. Све ово било је разлог да се Масловаре у поратним годинама споро развијају. „Тек осамдесетих година долази до значајнијег насељавања, односно, прилива становништва из околних села. У организационом смислу Масловаре су постале Мјесном заједницом Општине Котор-Варош, што су остале до данас“

[6] О рударској колонији и кугланама детаљније пише Бојан Петковић (2009: 33–43).

(Жупљанин 2013: 19). Данас, индустрија није развијена (нешто је развијенија дрвопрерађивачка индустрија), а и бављење сточарством и пољопривредом знатно је смањено због запошљавања становништва у фирмама у околним градовима.

О СТАНОВНИШТВУ

11. На простору Масловара претежно је насељен српски православни живаљ. Нешто Бошњака има у засеоку *Ђу́бе* и у селу *Га́рићи*. Оваква демографска структура била је још за вријеме владавине Османлија – „према турским дефтерима из 1604. године види се да је становништво које је насељавало ове крајеве православно са нешто муслиманског“ (Жупљанин 2013: 18).

12. Прије Првог свјетског рата дио Масловара уз долину ријеке Крушевице углавном није био насељен (разлог су, прије свега, биле обрадиве површине). Становништво је претежно насељавало села *Бо̀рке* и *Га́рић̄е*, те околне (брдовите) засеоке – *Лау́ше*, *Ра́шт̄ане*, *Го́рњ̄е Маслѐваре*, *Бо̀дњт̄к*. Тако је 1879. године у Масловарама било 490 становника (Попис 1879: 18), 1885 – 491 становник (Попис 1885: 34), 1895 – 542 (Попис 1895: 306–307), а 1910. године 670 становника (Попис 1910: 187–188).

Тек се касније становништво почело досељавати уз обалу Крушевице, као и у данашњи центар Масловара. Разлог досељавања, између осталог, био је и отварање рудника, што је допринијело да се доселе и људи других нација (највише Словенци и Хрвати). То говоре и подаци из пописа становништва из 1921. године, кад се биљежи да у Масловарама живи 939 становника – 857 Срба или Хрвата, 32 Словенца, један Чехословак, 33 Русина, један Пољак, два Руса, десет Нијемаца, један Румун/Цинцар и два Италијана (Попис 1921: 20–21). У сљедећим годинама број становника расте. Тако 1931. године у Масловарама живи 3.777 становника (Попис 1931: 118),[7] а 1953 – 4.574 становника (Попис 1953: 57–58).

13. Послије Другог свјетског рата, а нарочито након посљедњег рата (1991–1995) демографски проблеми Масловара нарочито су изражени. Године 1961. Масловаре заједно са Борцима и Гарићима броје 4.027 становника (Попис 1961: 87), затим 1971 – 4.331 (Попис 1971: 74–75), 1981 – 4.684 (Попис 1981: 99), а 1991. године 4.506 становника (Попис 1991: 163–164). По-

[7] За 1948. годину нисмо успјели доћи до података о броју становника у Масловарама. Пронашли смо само податке за цијели срез Котор Варош, којем су припадале и Масловаре, и који је тада бројио 33.189 становника (Попис 1948: 10).

даци са посљедњег пописа становништва (из 2013. године) показују нагли пад броја становника – Масловаре имају 1.930, а укључујући Борке и Гариће 2.782 становника (Попис 2013: 74–75), што је скоро дупло мање у односу на попис из 1991. године.

14. Данас су Масловаре насељене углавном становништвом средњих година, као и становништвом трећег доба, док млади махом одлазе у Котор Варош или у иностранство ради посла и бољих услова живота. „О миграцији становништва и тзв. бијелој куги сликовито говоре и сљедећи подаци: Основна школа у Масловарама са свим подручним школама школске 1969/70. године имала је 1.419 ученика, а 2009/10. свега 380 ученика“ (Жупљанин 2013: 14).

15. Када је у питању етнички састав и вјероисповијест, до 1895. године Масловаре су биле чисто српско православно село. Касније се досељавају и становници других нација и других вјера, с тим што је српско становништво и даље најбројније.

О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА И О ОВОМ РАДУ

16. Говор села Масловаре представља мјесни говор[8] који припада источној групи сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта.[9] Што се тиче ове групе говора, тек се у новије вријеме јавља веће интересовање за њих. Тако су истраживани сљедећи говори: говори сјеверозападне Босне (Вујичић и др. 1979), говор Бараћа у околини Мркоњић Града (Драгичевић 2000), говори требавских Срба (Драгичевић 2002: 205–211; 2004: 451–459), говор села Станари код Добоја (Козомара 2003: 637–643), говор села Кремне код Прњавора (Драгичевић 2008: 103–111), српски говори у насељима у околини Дервенте (Драгичевић 2010: 231–253), говор села Мујџићи (Драгичевић 2012: 171–189), говор јањских Срба (Драгичевић 2013: 191–203; 2014: 561–576), говор Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 697–710; 2017: 205–216), посавски говори између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 581–733), српски говори Шипова (Цукут 2017: 209–219; 2020: 529-536; 2021: 1–158), говор Бастаса код Босанског Грахова (Црњак – Козомара 2018: 129–147; Козомара 2022: 1–102), говор Чечаве (Козомара 2018: 148–174) и др.

[8] „*Мјесни говори* су реализације система на одређеном микропростору и с другим мјесним говорима сачињавају снопове заједничких изоглоса једног дијалекта“ (Окука 2018: 9).

[9] Класификација поддијалеката херцеговачко-крајишког дијалекта на сјеверозападни и југоисточни огранак, као и друге поткласификације преузете су од Милана Драгичевића (1986: 228; 2001: 85–86) и Павла Ивића (1998: 118–121; 2001: 183–184; 2018: 127–136).

Када је у питању говор младих, значајно је поменути магистарски рад Слађане Цукут *Говор младих Дервенте* (2013) и рад Драгомира Козомаре *Изговорне вриједности дугог вокала јат у говору младих Бањалуке* (2020: 197–208).

Добар дио грађе из посавске и семберске лексике сакупио је Илија Павловић у *Рјечнику говора Срба Посавине и Семберије* (2008). Међутим, овај аутор није лингвиста, те његова грађа „има ограничен значај за нашу научну литературу“ (Козомара 2016: 602). Дијана Црњак у својим истраживањима сакупила је обимну лексичку грађу у Лијевчу пољу и Жупи (Црњак 2006; 2007: 917–926; 2009: 523–535; Црњак – Савић 2016: 84–104) и у лакташком крају (2011).

Говор села Масловаре није био предмет посебних дијалектолошких истраживања. Најближи истраживани говори јесу говор села Бранешци код Челинца (Драгичевић 2003: 303–314) и говор Бање Врућице крај Теслића (Драгичевић 2007: 323–401; 2007а: 223–232). Ваља свакако поменути и рад *Говори сјеверне и сјевероисточне Босне* (Вујичић и др. 1985), коауторски рад Драгомира Вујичића, Далибора Брозовића, Асима Пеце и Јосипа Баотића, који обухвата и неке пунктове који се налазе у ближем сусједству Масловара (пунктови Очауш, Имљани, Скендер-Вакуф,[10] Средња Шњеготина и Подбрђе). Међутим, касније провјере показале су да постоје грешке теренских истраживача, које „утичу на то да се велик број тамо презентованих података, бар оних који ‘репрезентују’ говоре српског становништва, мора узимати с озбиљном резервом“ (Козомара 2016: 601–602).

17. Истраживање за овај рад обављено је у више наврата, у прољеће 2021. године, с тим што су провјере и допуне, с времена на вријеме, вршене све до краја јула 2022. године.

Највећи дио дијалекатске грађе прикупљен је снимањем спонтаних казивања информатора. Поред тога, кориштени су и специјализовани упитници за биљежење дијалекатског материјала. Будући да је ауторка овог рада поријеклом из Масловара, при сваком одласку у родно село користила је прилику да се сретне са старијим становништвом, те је биљежила поједине облике ријечи који су значајни за овај рад. Дакле, дијалекатска грађа прикупљана је методама које су убичајене у научној дијалектологији.

Када су у питању информатори, бирани су старији мјештани који нису напуштали стално мјесто пребивалишта или они који су одлазили на рад у иностранство (углавном шумски радници), а који нису били у интензивнијем контакту са говорницима других дијалеката. Жене информатори поријеклом

[10] Као назив пункта кориштен је овај облик с цртицом, стога је и овдје тако преузето.

су из Масловара, и удавале су се углавном у свој или у неки сусједни заселак. Сви информатори завршили су четворогодишње основно образовање или су ишли у вечерње школе, тзв. течај. Олакшавајућа околност била је та што ауторка рада познаје већину информатора и изабрала их је као репрезентативне и аутентичне представнике истраживане говорне зоне. Познанство, као и дијалог на дијалекту с информаторима свакако су допринијели томе да се информатори понашају природно, без потребе за хиперкорекцијом.

Циљ рада био је да се на фонетском нивоу истражи и опише говор села Масловаре код Котор Вароша и да се одреди његово мјесто у херцеговачко-крајишком дијалекту, тачније у његовом сјеверозападном огранку. Такође, овим радом ауторка је жељела да репрезентативни говор Масловара отргне од заборава, будући да је све мање старијег аутохтоног становништва чији говор није толико измијењен под утицајем медија и других цивилизацијских тековина.

ФОНЕТИКА

ВОКАЛИЗАМ

18. Вокалски систем говора села Масловаре има пет стандардних вокала – *а*, *е*, *и*, *о*, *у* – и вокално *р̥*, што се може констатовати и за остале говоре источнохерцеговачког, односно херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 1994: 130; Пецо 1980: 69; в. Николић М. 1972: 650; Петровић 1973: 29; 1978: 21; Дешић 1976: 33; Павлица 1984: 370; Вујичић и др. 1985: 13; Халиловић 1996: 45; Далмација 1997: 25; Драгичевић 2000: 10; 2003: 307; 2007: 331; 2008: 105; 2010: 232; 2012: 174; Козомара 2005: 24; 2016: 27; Црњак – Козомара 2015: 699; Цукут 2017: 210; 2021: 17 и др.), али и за српски стандардни језик. Тако се вокализам овога говора може приказати уобичајеном вокалском схемом, која показује да се сваки од ових гласова остварује и у дугом и у кратком алофонском лику:

и			у		ӣ			ӯ	
	е		о	+ р̥		ē		ō	+ р̥̄
		а					ā		

19. Прије свега, навешћемо примјере уобичајене употребе вокала, и то за сваки вокал понаособ, при чему су примјери случајно бирани:

а̏: *ба̏дњāк*, *бра̏ше*, *бра̏шно*, *ва̏тра*, *Вла̏шић*, *гра̏*, свѐ ʲе *за̏довōљно*, *здра̏вица*, *Ја̏сенōвца*, *ма̏рта*, *на̏ши* шѐфов, *пла̏вкаста* кре́да, свѝ су *ра̏досни*, *ра̏т*, *сва̏* чѐљāд, *сва̏какватје* пјѐсāмā, *сва̏тови*, *сва̏шта* ѝдē, *сла̏ма*, *ча̏шōм*;

гра̏бī, *да̏днē*, *зва̏о* се, *зна̏т*, *ка̏ʲе*, òнᵢ се *на̏тицјū*, *та̏дā*, *пла̏катти*, *пра̏вī*, *са̏шицјеш*, *ста̏вī*, *ткā̏ла* ʲе;

ни́сам *ба̏ш* ма́ла, спа́вал смо *за̏ʲедно*, *ка̏д* је лᵢје́по врᵢје́ме, *ка̏ко* òће, бѝло ʲе *ла̏кшē* жи́вт, *ма̏ло* сла̏мē, ỳстаʲемо *ра̏но*, ја̂ *са̏мо* шу́тим, *сва̏ђе* ʲе би́ло та̀к, *сла̏бо* па̂нтим, тô ʲе би́ло *та̏д*, òндā смо ỳтекли *та̏мо*, *та̏чно* нѐ знā.

а̀: *а̀вгуст*, *ара̀чица*, *богàтиʲī* чȍʲек, *да̀ска*, *дома̀ћин*, *Дра̀ган*, у *за̀дњē* врᵢје́ме, òна ʲе *здра̀ва*, *ка̀ᵉу*, *ка̀јмак*, мòтōр *лага̀ниʲī*, *ма̀рка*, *на̀кићене* кòшуље, *ра̀киʲа*, *ра̀стово* дȑво, *Са̀раʲеву*, *са̀чом*, *сва̀дба*, *ста̀мбенē* згра̀де, *та̀мницу*;

а̀шᵢковат, *зага̀лāмī*, *за̀клō* ʲе, *за̀мтшљā*, *на̀бāдā*, *пребā̀цујеш*, *ра̀змтшљāм*, *прика̀зује*, *ра̀стурī*;

ва̀љда ôн дȍђē, тô ʲе *да̀нас* та̀кō, *за̀тō* ʲе та̀кō, *кра̀ј* тебе, *на̀* тō, *на̀кō* пи̂тā, бȍјле су *са̀* свачи̂м, *са̀дā* па̂ђā, *угла̀внōм* на̂ђē.

â: *âјка*, *âр*, *грâне*, *двâ* муслима́на, *жâра*, *земљорâдничкӯ* зâдругу, *злâто*, *јâк* мòмак, *мâлā* спâвā, *млâдā* стȍʲī, ôн је *нâјмâњī*, *нâс* пѐтеро, *тâмђēње*, *прâвī* домàћин, *прâсе*, *Слâвкову* зѐмљу, *снâ*, *стâн*, *Стâнко*, *тâј* Бȍшко, *чâст*, *штâī*;

брâнī, *врâнī*, *врâтī*, *дâвāш*, *дâј*, *знâ*, *знâчī*, *кâжēм*, *млâтī*, *нâђē* се, *тâмтī*, *плâттиш*, *рâдē*, *рâдī*, *рâнī*;

вâмо ʲе тô.

а́: *бела́ју*, *бера́чи*, *Богоја́вљēње*, *вјенча́ње*, *вла́кно*, *вра́та*, *Врља́ка*, *генера́циʲа*, *гла́дан* је ôн, пѐт *да́нā*, *ја́ја*, *ковр̏та́ња*, *кола́чā*, *мушка́рцима*, *на́род*, *на́чин*, *та́рā*, *пла́ва* кòса, *пра́шком*, *ра́зликē*, *ра́скр̏шће*, *Ра́штанā*, òна ʲе *са́ма*, *спа́вање*, *тра́ви*, *шна́ле*;

òнᵢ су *бра́л*, *вра́нло* се, *за́вист*, *зва́ла* се, *ка́дло* се, *мла́т*, *нара́стē*, *нара́стӯ*, *ра́диʲо* ʲе, *ра́зликовал* се, *ра́зликује* се, *ра́стӯ*, *спа́вал* смо, *тра́жᵐти*, *упа́л* телеви̂зор, *ша́рало* ʲе;

ода́вдē ʲе òна, *ста́лно* ʲе та̀мо, *ства́рно* ʲе би́ло, *фа́ла* тѐб.

ā: *ги́гāљка*, *дрȕгā* вра́та, *Дȕшāнка*, *ѝспēглāну* кòшуљу, чѐтверо *јáјā*, *јȁнувāр*, *Југòслāвију*, *Ла̏зāреву* сȕботу, *ма̏њā* чѐљāд, *млȍгā* дјѐца, *муслѝмāнскō* сѐло, *нѐкā* жѐна, *ȍбᵢчāј*, *ȍвтрāк*, *ȍпāнци*, *òрāње*, *Пѝлāт*, *пȍкōјнā* мàти, *прȁвослāвље*, *прȍćāцᵢ*, *сва̏какāв* сам ȍдō, *стâрā* пјѐсма, *тањѝрā*, *тѐчāј*, *чѐљāд*, *чȕвāр*;

гребѐнāш, нѐ *дāј*, нѐ *знāм*, *нàбтʲāш*, *мôрāш*, *нêмā*, *одр̏жāвā* се, *ра̀змтшљāм*, *са̀чȕвāј*, *стр̏пā*, *ỳдāла* се, *чȕвāј*, *чȕпāј*;

ӣ *дāн-дàнас* је тàкō, *јѐднāко* смо рáдли, *јѐдносшāвно* жѐне врâтē, нéмаш *кàдā*, *нȁмā* мôрāш, *нȉкадā* нȉје ћȉȉо, нѐ дајӯ *нȉкāко*, *ȍдмā* дôђē, *ȍндā* нàбӣāш, *ȍндāрке* гребѐнāш, *сàдā* чȕпāј, ôн ће дóђ *шȕдекāр*.

ѐ: *вѐзē*, *вѐлкē* прȉчē, *вѐчē*, *вѐш*, *грѐбене*, *дјѐвēр*, *жѐшалскā* пјѐсма, *Љѐпосава*, *мјѐсēц*, *мјѐсшо*, *нѐко* ʲе трѐбō, *нѐкō* сѐло, *нѐшшо* ȕзмē, *пјѐсма*, *рѐбра*, *свѐкар*, *сѐбе* глѐдā, *смјѐну*, *срѐћē*, *шрѐћӯ* смјѐну, *чѐмēрнū* грā;

бјѐж, *глѐдājше*, *жѐло* се, *жѐши*, *јѐд* ȍнāј љѐб, *јѐсш*, *мѐшнушē*, *пјѐвале* су, *прѐгнēш*, *прѐла* ʲе се вȕна, *прѐузео* ʲе, *сјѐћāм* се, *шрѐбāш*, *шрѐбō* ʲе, *ȕзмēш*;

вѐћ је бȉло, *дѐ* дòфат, *ђѐ* ћеш, *ѐно* ȍнē кȕћē, *ѐшо* га, *јѐдносшāвно* тô врâтē, *јѐднōчке* дòшла, *нѐ* рече, ȉмāм јâ *нѐђе* кòшељу, *нѐкад* нàпӣђē, *нѐкāко* пòпустӣ, *пјѐшкē* мóрō ȉћи, *прѐкучē* бȉла óвде, *шѐк* дòшла.

ѐ: *бѐшōн*, *вѐчера*, *времѐна*, *дѐбелӣ* бѐз, *деведѐсēшā* гȍдна, *дјѐца*, *зѐмљē*, *јѐдан* стрȕк, *јѐлике*, *капѐлу*, *касѐшама*, *Макѐдōнију*, *мѐшла*, *мјѐснā* зȁʲедница, *нѐдља*, *нијѐдан* дâн, *њѐмачкā* вóјска, *Пѐшрове* пòкладе, *пошшѐни* љȕдᵘ, *прѐгаче*, *прегрешѐниʲе*, *цвјѐшнӣ* понѐдљак, *чѐшр* сâта, *чѐшљāње*, *шѐнᵘцē*, *шѐфови*;

вѐчерасмо, *испѐчē*, *исплѐшē*, *јѐсу*, *лѐжē*, *лѐшӣ*, *пѐрē* се, *прѐбло* ʲе, *прѐломӣ*, *прѐрежēмо*, *прѐрезō*, *рѐћи*, *сјѐдӣ* се;

нѐ дāмо, *нѐ* дōђē, *нѐ* знајӯ, *нѐ* идӯ, *нѐ* мере, *нѐ* сᵉћāм, *прѐш* кућōм.

ê: *бêдничкӣ* жȉвот, *дêкā*, *кêко*, *клêшōм* пòслу, *мêса*, нéма *њê*, *њêн* сȉн, *пêш*, *пêшӣ* сȉн, *Пêшро*, *привилêгију*, *сêдмā* гȍдна, *Сêко*, *Свêшē* Пêткē, *шê* жѐнē, *шêшкō* наᵛоружáње, *ћêр*, *Цêцо*, *чêлнӣци*, *шêсш*, *шêсшā* гȍдна;

вêжӯ, *крêнēмо*, *нêмā*, *нêће*, *нêћемо*, *нêш*, *свêжē*, *свêзāнᵘ* су, *сӣрêмāј*, *сӣрêмāм*, *чêпāмо* се, *шêшā*;

чêсшо ʲе нéма.

é: *безбéдносши*, *днéвнᵘце*, *кабинéше*, *наређéње*, *њéзна* ћêр, *пāрцéлā*, *пéмзᵘју*, *пéшак*, *пéшōм*, *пошшéње*, *прéдмēшā*, *предузéћу*, *прéсједнӣк*, *пролешéри*, *свéци*, *Словéнац*, *Срéдо*, *шунéлā*, *Чéдо*, *чéпāње*, *чéсница*, *Чéчавē*, *шéрӣу*;

вéзал су, *вéзла* ʲе, ȍнᵘ су *крéнли*, *лéћи*, *нéма*, *нéћу*, *прéди*, вȕна се *опрéде*, *прешрéсӯ*, јâ сам *разглéдō*, *шрéсе*;

прéшежно ʲе бȉʲо дȍбар, *свéдно* што нȉје бȉло.

ē: *вȕнē*, *генеᵃрáцијē*, *деведѐсēшā* гȍдна, *дјѐцē*, *звâнē* шàрвале, *југослòвēнскӣ* вòјнӣк, *кàмēњом*, *млȁђē* òд мене, *мȍʲē* мàтерē, *нѐђēљā*, *ȍнē* рубѐтне, осамдѐст *ôсмē* гȍдəнē, *Рàдēнка*, *сȉрēње*, *слȁмē*, *Сшéвē*, *шȍʲē* рубинѐтᵘне, бȕдӯ *шòпилијē*;

нѐ *дȍ̄ђē*, *дȍлазē*, *донѐсē*, *жа̏њē*, *зâ̄ђēмо*, *зàкоље̄*, *ѝспечē*, *кâжē*, *мѐ̄тнē*, *пȍвēжē*, *пра̏тē*, òна ʲе *пре̏узēла*, *рâнē*, *ѝзēшē*;

да̀ м је ма̏ло *бо̏ље̄*, *да̏ље̄* жа̏њē, *до́вдē* òстат, *дру̀кчијē* се пребáцло, òтēшē *кàсни*ʲ*ē* дру̀гī, ка̀д је *ла̀дницē*, *ла̏кшē* се опрéде, мѝ смо свѝ *овда́лēн*, *о̏клēн* ѝспаде, *о̏пēт* би́ла нòсēћā, кȍ ће се оку́пат *ра̀нијē*, *у̏вечē* дȏ̄ђē, *у̏в*ᵘ*јēк* дȏ̄ђē.

ѝ: *ви̏лама*, *ви̏ле*, *ди̏нāра*, *жи̏тарце*, *жи̏то*, *и̏дēње*, тȏ̄ *и̏сто̄*, *ки̏ша*, *Ли̏љāн*ᵘ, Бȍже *ми̏лī*, *Ми̏лца*, *млѝн*, нêмā *нѝшта*, *њи̏ва*, *њи̏вē*, нѐ дāмо *њи̏ма*, *пи̏ту*, *при̏пов*ᵘ*јēтке*, *си̏р*, *ши̏бастo* нѐшто, *шљи̏в*ᵘ*ца*;

*би̏*ʲ*о* ʲе, *би̏ћемо*, *ви̏дīм*, *ви̏сī*, *и̏грā* се, *и̏грāмо*, *и̏дēмо*, *ми̏слīм*, *си̏*ʲ*ал* смо, *си̏пā*, *ски̏нēш*, *сти̏гла* ʲе, *ши̏ла* ʲе;

ѝмā л *и̏ће* ѝког, жѐнскиња *и̏кāко* се снàлазла, *и̏пāк* сам дòшла, *и̏с* кола, *ни̏ће* нѝје мѐђē бѝло, *ни̏кадā* нѝје ћѝ*ʲо, њѐга нѐ знâш *си̏гӯрно*.

ѝ: *ви̏кенде*, *ви̏кендица*, *ви̏мом*, *ви̏тиљ*, *жи̏вот*, *змѝја*, *ѝзрез*, *Мѝланова* слàва, *Мѝлидрāг*, *мѝридбу*, *Мѝрјана*, *неѝмāњу*, *одлѝкāш*, *свѝмā* нȁма, *си̏тнē* стȍкē, *стрѝжба*, *тра*ᵉ*вѝри*, *трећѝну*, *фѝтиљ*, *чѝтаву* вѐчē, *ширѝне*;

вѝдīш, òнᵘ се *засмѝ*ʲ*ашē*, *ѝзбистрīш*, *ѝзвр̄нēш*, *ѝзломī* се, *ѝзмлāтī*, *ѝзносī*, *ѝмā*, *ѝмали* су, *ѝспēглā*, *ѝспекнē*, *ѝспират̄*, *ѝшли* смо, *пѝјучēмо*, *пѝштī*, *при̏тиснēш*, *при̏тисните*, *про̏ѝзвест̄*;

већѝнōм òна дȏ̄ђē, *ѝс* тē, *нѝ* јā, *нѝж* њиву, *нѝз* онī.

î: *бȋвшōј* Југòслāвиʲī, *вȋд*, Гȏјко бѝʲо *жȋв*, *жȋцā*, *зȋму*, *кȋлā*, *књȋгā*, *лȋст̄*, *пȋво*, *пȋр*, *прȋјо*, *репетȋтор*, на *свȋм* збòровма, *сȋна*, *стрȋнē*, *стрȋц*, *телевȋзору*, нѝс *тȋ* знáвала, *трȋ*, *фȋрма*, *чȋн*, *шљȋвā*;

вȋчē, *вȋчӯ*, *гȋгāш* се, *крȋснӯ*, *пȋј*, *пȋтā*, *пȋшēш*, *прȋмī*, *прȋчā*, *снȋмī*, *тȋчē* се, *шȋј*;

зȋм ѝдӯ прѝглāвци, бѝло им *крȋво*, *мȋрно* спâвā, *фȋно* ѝзглēдā.

и́: *бензи́ном*, *би́ће*, *ви*ʲ*оли́на*, *ви́шак*, *ги́гāљку*, *змѝје*, *једи́нство*, у *кабѝну*, *канти́на*, *ки́но*, *маши́не*, *Ми́ле*, *наби́*ʲ*āње*, *пи́сāње*, *пи́ћа*, *при́мōрје*, *при́редбе*, *ручни́ке*, *сви́ња*, *тањи́рā*, *Ти́то*, *Чели́нца*;

би́вало ʲе, тȏ̄ ʲе *би́ло*, *ви́кало* се, *жи́вīм*, *кази́ват*ᵘ, *наби́*ʲ*ат̄*, *ни́је*, *ни́смо*, *оши́шат̄*, *пи́тат̄*, *попи́сал* су, *ски́дат̄*, *уједи́нте* се;

три́пӯт̄ дòлазла.

ī: *а̀прīл*, *Бо̀дањīк*, *во̀јнīк*, *го̀дīнā*, *до̀њī*, àрман *зва̂нī*, нѝшта нêмā *индȕстрīскō*, *југослòвēнскī*, вȍјнīк, јѐдан *кȍ*ʲ*ī* и̏дē, *ко̏љīво*, *ку̏ћīшту*, *Ма̀зīн*, *нѐкī* млѝн, *о̏вī*ʲ*е* Хрвáтā, *о̏нī* партизáна, *о̀стāлī* гȍдīнā, *ра̀прīкā*, *пѐтровскī* пȏст, *пле̏тива*, *по̀кōјнī* òтац, *пр̄вī* рȕднīк, *Ра̀домīр*, *ру̀днīк*, *ску̏пљī* од дрвета, *спо̀менīк*, *чѐтнīци*, *чѐтвр̄тī* àпрīл;

бо̀лӣ, *вȕдӣш*, *во̀лӣ*, *го̀нӣ*, *др̀жӣ*, *жи́вӣ*, *ѝзломӣ*, *крѝшт̄ӣ*, *мȍлӣмо*, *на̀ӣђē*, *о̀бјесӣмо*, *ӣо̀мјерӣмо*, *ӣȍӣла* ʲе, *ӣо̀ш̄оʲӣ*, *ӣрѐсӯшӣ*, тô се *ба̂цӣ*, *срȕшӣмо*, *ст̄а̏вӣ*, *ст̄ȕдӣра̄ш*, *ђу́т̄ӣ*, *ȕбӣ*, *ȕдарӣ*, *ȕра̄дӣмо*, *фа̏лӣ*;

јѐдӣно ва̂мо до̀лазла.

ȍ: *Бȍгу*, *Бȍже*, *бȍјаци*ʲ*а*, ȍна ʲе *бȍлесна*, *бȍлес̄тан* чȍʲек, *Бȍшкōв* бра̏т, *вȍђа*, *го̀дӣна̄*, *дȍбар* чȍʲек, *зло̀*, *ко̀* ʲе ста̀риʲӣ, *ко̀ја̄* зна̂ ткȁт, *ко̀т̄а̄ру*, *Ко̀т̄ор* Ва́рош, *ȍбалē*, од *ȍб*ᵘ*чнōг* бра̏шна, *ȍва̄ј* чȍʲек, *ȍнӣ* го̀дӣна̄, *ȍӣш̄тина*, *ȍсам* го̀дӣна̄, *ӣȍкрӯӣно* бра̏шно, *ӣȍӣара*, *снȍӣ*, *сȍӣра*, *сӣȍменӣк*, *чȍʲек*;

вȍдӣ, *во̀лӣ*, *ко̀ӣа̄ло* се, *мȍлӣм*, *мȍре*, *нȍсӣ*, *нȍсӣмо*, *ȍдēмо*, *ȍднесе*, *ȍђеш*, *ӣȍкрије*, *ӣрȍст̄рēш*;

нêма̄ *бȍлан*, да̀ м је ма̀ло *бȍљē*, ȕда̄ла сам се го̀ре у Но́вће, *дȍље* по днȕу, ко̀ *јȍш* ѝз нашега сѐла, *мȍжда* с тӣ̂ чȕла, *ȍвдӯда̄* ѝдē, *ȍда̄вно* нêма̄, *ȍдма̄* до̂ђē, *ȍнда̄* до̂ђē, *ȍӣēт̄* ка̂жēм, *ȍт̄ӯд* до̂ђӯ, *ӣȍд* гла̄ᵛу, пȍзнē о̀стану *ӣȍслᵘјē*.

о̀: *Бо̀јана*, *бо̀сӣље*, *го̀веда*, *го̀дӣш̄т̄е*, *јевȍ̀јчица*, *до̀ручак*, *ко̀вчег*, *ко̀ма̄д*, *ко̀ноӣље*, *ко̀ӣриве*, *ко̀ферчић*, *ко̀шуљу*, *Маслȍварама*, *мо̀ја* ма̏ћиʲа, у *мȍʲе* врᵘје́ме, *мо̀мци*, *о̀на*, *о̀рас*, *о̀т̄ēл*, *о̀чнӣ* вӣ̂д, *ӣо̀ложнӣк*, *свȍ̀јōј* кȕ̏ћ, *угȍ̀ст̄ᵘт̄ељскӯ* шко̂лу, *ш̄ӣо̀рет̄*;

догȍвōрӣш, *до̀несӯ*, *мȍт̄а̄ш*, *ȍбоʲӣ* се, *одго̀нли* су, *о̀кит̄ӣш*, *о̀мјерӣш*, *о̀сӯшӣ*, *о̀т̄ка̄*, *о̀т̄кува̄ш*, *от̄рȍва̄т̄*, *о̀ђерашē*, *ӣо̀шō*, *ӣо̀ш̄т̄ӣва̄ј*, *расӣо̀рēдӣ* се, мӣ̂ се *о̀т̄имљēмо*;

го̀т̄ово ʲе, врᵘје́ме ʲе *до̀бро*, *о̀вда̄* мȍта̄ш, *о̀т̄* кућē, *о̀д* вунē, *о̀дувᵘјēк* те во̀љела, *ако̀* сла̄ва̄, *т̄о̀лкō* пу́та̄.

ô: *Бôг*, *бôлна̄* ра̀на, *бôмба*, *Бôрка*, *вôјску*, *дôба*, *Ђôле*, *зôб*, *кôла̄*, *кôст̄*, *мôј* Ми́ле, с *њôм* ѝдēмо, *ôвце*, *ôн* је *на̂јма̏ањӣ*, трѝјест *ôсмō*, *рôв*, *рôд*, *снôӣље*, *сôба̄*, *сôк*, *ст̄ô*, *т̄ôга* сѝра, *шкôлē*;

дôђӯ, *зôвнē*, *мôра̄*, *нôса̄ј*, *нôса̄ш*, *ôда̄*, *ӣрôђē*, *ст̄ôј*;

ајôј, ма *јôј*, *ô*.

о́: *бо́лнᵘцᵘ*, *бомбо́нама*, *Бо́рја̄*, *во́јска*, *Го́сӣу*, *дво́јку*, *дро́га*, *Ђо́рђē*, *егзо́дуси*, *коло́на*, *ко́нца*, *ко́ња̄*, *ло́ӣова*, *милиʲо́нима*, *мо́љац*, ѝшла ш *њо́ме*, *о́вна*, *ӣо́двōрнӣк*, *ӣо́јма*, *ӣро́вē*, *ӣро́зор*, *смо́т̄оњōм*, *т̄во́рнице*, *т̄елефо́не*, *чо́рба*, *чо́рбу*;

догово́рли се, *до́ђе*, *до́ђу*, *мо́рајӯ*, *мо́рали* смо, *но́сал*, *о́дајӯ*, *о́дало* се, *ӣо́ст̄ојале* су, *ӣо́ст̄оʲӣ*, *ӣро́ђᵘ*;

ко̀су ѝмала *до́вдē*, *до́клē* ѝдē шѐћер, *јо́ј*, *но́ј* до̀ Ба̄ра̄, *о́вде* сᵛ ȍра̄л, бѝла ʲе *о́нд*, *ӣо́себно* нѐшто на̀правӣ.

ō: *дрȕгōј* жѐн^{и}, *жѐљезнōм* мѐтлōм, тô *ȉстō*, брȁшна *кȕрузнōга*, *кȕћōм*, *мȍјōј* свѐкрв^{и}, *нѐкōг* ȍвтрāка, Тàмара нѐкад *нѐрвōзна*, у *њȉ^{ј}овōм* сѐлу, вéж *ȍнō*, *ȉéтōм*, *ȉрвō* пошт*é*ње, за *Рàдōјкинōм* кȕћōм, *рâнō* ȍнō вȍће, *снȍȉōвā*, *стȁромōдно* ^{ј}е бȉло, *телѐфōн*, *Хрвāцкōј*, *црнōг* ȍвтрāка, у *шѐснēстōј* гȍдни;

гȍвōрȉ, *догȍвōрȉш*, *дȑжō*, *ȉзōдāм* се, *ȉмō* сам, *ȉшō* ^{ј}е, *лѐжō* сам, *нàшō* сам, *нѐмōј*, нȉје *ȉóстојō*, *ȉȍшō*, *ȉребацȉвō* се, *ȉрезȉвō* се, јâ сам *ȉрѐсјекō*, *рѐкō*, *сàстō*, ôн је *стȁјō*, *стȁновō*, *ȕбрō*, *чȉтō*;

кȍлкō ȉмā, *овàкō* вȍди говóр^{и}ла, кȁко ^{ј}е *тàкō*, *тȍлкō* пȕтā.

ȕ: *бȕкве*, *вȕнē*, *Гȕтић*, мȉ *дрȕгȉ*, *дрȕгов*, *Ђȕрађ*, *јȕтро*, *крȕ*, *крȕшка*, *кȕрȕзā*, *кȕћа*, *кȕћнā* змȉја, *лȕком*, ȉ женско и *мȕшко*, *ȉȕȉак*, *ȉȕтрāвци*, *ȉȕшку*, *свȕ* нôћ, *стрȕчњāк*, *стȕдēн*, *стȕȉе*, *трȕдодāни*, *тȕчница*, *ȕ^{в}о*, *ȕлāз*, *ȕспомена*, *цȕре*, *шȕма*;

бȕдē, *бȕд^{и}*, *кȕвā*, *ȉȕцајȕ*, *ȉȕцат*, *скȕȉȉш*, *скȕȉт*, *слȕшāј*, *тȕцāмо* се, *тȕцајȕ* се, *ȕбāцȉ*, *ȕбије*, *ȕдāла* се, *ȕзмȕ*, *ȕмије* се, *чȕјēш*, *чȕти*;

дȕго ^{ј}е двâ дâна, *кȕд* је гȍј трѐбало, *кȕц*, *ȉȕ*, ни́је ȉмō *ȉȕно*, *рȕчно* сам кȍс^{и}јо, *тȕд* пȍкрије, *ȕ* воду, *ȕ* вōјску, *ȕ* колу, *ȕ* помōћ, *ȕ* трō^{ј}е, *ȕвечē* дôћē, *ȕв^{и}јēк* се пошти́вала, *ćȕтре* ће кре́ńт.

ȕ: *бабȕрна*, *вȕчи^{ј}ица*, *дрȕкчи^{ј}ȉ* зȕбȕн, *дȕга* пјѐсма, *Дȕшан*, *зȕбȕн*, *кȕȉус*, *кȕрузи*, брȁшна *кȕрузнōга*, *кȕчине*, *љȕљāшка*, *мȕшкȉ* су вéзал, *ȉерȕшāњу*, *ȉȕна* кȕћа, *рȕкама*, *сȕбоȉу*, *Сȕзана*, *тȕћȉ* чȍ^{ј}ек, *ȕскршњȉ* понѐдљак, *ȕчитељ*, *ȕштȉцȉ*;

ишчаȉȕрāш, *оȉкȕвāвāм*, *ȕбāцȉш*, *ȕвēжēш*, *ȕвест*, *ȕдарā*, *ȕдри*, *ȕжȉвā*, *ȕзēћу*, *ȕзмите*, *ȕкāȉȉш*, *ȕмрвȉ* се, *ȕмр^{и}јēће*, *ȕнȉћ*, *ȕȉȉтāј*, *ȕрāдȉмо*, *ȕсликāш* се, *ȕсȉ^{ј}о* ^{ј}е, *ȕста^{ј}емо*, *ȕтекнēш*, *ȕч^{и}ла* ^{ј}е, *чȕȉāмо*;

јâ нѐмām *кȕдā*, *тȕдā* по днȕу, *ȕ* нāс је дѐветеро, *ȕ* њē мȁти, *ȕ* сȕнце, *ȕ* шуму, *ȕз* рат, *ȕ^{ј}тру* ȉће.

ȗ: *глȗȉ* чȍ^{ј}ек, *гȗњ*, *гȗстȉ* сôк, *дрȗштāвā*, *дȗшу*, *зȗб*, *јȗла*, *Јȗлка*, *крȗг*, *кȗм*, *мȗж*, *лȗг*, *љȗди*, *њȗ*, *ȉрȗт*, *ȉȕт*, *рȗднȉк*, *рȗку*, *рȗно*, *сȗвȉ* шљȉвā, *Сȗзо*, *сȗнце*, *Тȗрци*, *ȗље*, *цȗрā*, *чȗдā*;

вȗцāј, *дȗнē*, *збȗбā*, *крȗжē*, *кȗȉā* се, *кȗȉȉ*, *лȗȉā*, *лȗȉāш*, *љȗбȉмо* се, *мрȗ*, *рȗчājте*, *свȗкō*, *снȗј*, *сȗнчала* се, *сȗшȉ*, *тȗкō*, *чȗвāј*, *чȗвāм*, *чȗј*, *шȗшȉ* се;

рȗжно ^{ј}е тô рѐћ, сјѐд^{и}ти *тȗ*, *тȗј* мѐтнēмо тê мȍчи^{ј}онце.

ȕ́: *Бањалȕ́кē*, *будȕ́ћност*, *грȕ́бо* сȕ́кно, *гȕ́њове*, *гȕ́сто* кој зôб, *Ђȕ́ку*, *жȕ́те* мàраме, *зубȕ́не*, *зȕ́ȉце*, *курȕ́за*, *Ла^{е}ȕ́ши*, *љȕ́дȉ*, *окрȕ́гло* кȍло, *Рȕ́жа*, *рȕ́жан* жȉвот, *рȕ́чак*, *ȉȕ́ра*, *ȉрȕ́гā*, *стȕ́ȉце*, *сȕ́кна*, *трȕ́бу*, *трȕ́ȉци*, *ȕ́же*;

вȕ́кла, *вȕ́ћ^{и}*, *довȕ́че*, *кȕ́ȉајȕ* се, *обȕ́^{в}ō* се, *обȕ́чеш*, *осȕ́шити*, *ȉро^{е}ȕ́че*, *слȕ́ж^{и}јо* сам, *стȕ́че*, *сȕ́шло*, *тȕ́кли*, *удрȕ́жла* се, *чȕ́ват*, *шȕ́тим*;

ш̄у́де на пре́лу, *ш̄у́ј* је би́ла.

ȳ: *вѐрш̄ȳн*, *др̀вен̄ȳ* ко̀л^{и}јēвку, *зу̀бȳн*, *ѝдȳ̄ѣ̄* го̀дəнē, *ја̏бȳ̄ка̄*, *ку̏рȳза̄*, *ку̏ѣнȳ* змѝју, свѐкар да вѝдӣ *мла̂дȳ* без ма̀раме *нѐкȳ* вѐчē, *о̀чӣ/ȳ*, *ӣо̀кōјнȳ* ма̀тēр, *са̀ӣȳн*, *сва̏кȳ* ша́лу, у *срѐдњȳ* шко́лу, *ш̄рѐѣ̄ȳ* смјѐну, *ц^{и}ја̂лȳ* но̂ѣ;

ву́кȳ, *до̂ѣ̄ȳ*, *ѝдȳ*, *ѝмајȳ*, *крѝјȳѣ*, *мѐш̄нȳ*, *нара́ш̄ȳ*, *о̀бȳ̄ѣ*, *о̀днесȳ*, *о̀кȳ̄ӣа̄*, *о̀сш̄анȳ*, *о̀ш̄ȳш̄ӣ* се, *ӣјѐвајȳ*, *ӣјѐвајȳѣ*, *ӣла̂чȳѣ*, *ӣо̀љȳ̄бӣш*, *ӣо̂чнȳ*, *ӣрѐвр̄нȳ*, *ӣро̀ш̄јерајȳ*, *расш̄р̀гȳ̄ј*, *свѐжȳ*, *сјѐдȳ*, *сш̄а̀нȳ*, *ȳ̂ѣ̄ȳ*, *укра́дȳ*, *чѐкајȳ*;

о̀вдȳ̄да̄ ѝдē, *о̀ш̄ȳд* до̂ѣ̄ȳ, њѐга нѐ зна̂ш *сѝгȳрно*.

р̏: *Вр̏бовскō*, *бр̏до*, *др̏во*, *жр̏ш̄ава̄*, *кр̏ме*, *кр̏ӣе*, *кр̏ӣцу*, *кр̏снӣ* кр̏у, *кр̏сш̄*, *кр̏шња̄ке*, *мр̏ву*, *мр̏вцу*, *ӣр̏жəнē*, о̀нō сто̀^{ј}ӣ на̀кō *ӣр̏љаво*, *ӣр̏ње*, *ӣр̏сш̄*, *ӣр̏сш̄ēн*, на *р̀ѣ̄аве* рѐчи, *Ср̏бе*, Репу̀блика *Ср̏ӣска̄*, *ср̏це*, то̂ ^{ј}е *ш̄вр̏ѣ̄ē*;

вр̏днēш, *гр̏лӣмо* се, *др̏жō*, *др̏кѣ̄ēм*, *др̏маш̄*, *мр̏знē*, *свр̏ѣ̄ē*, *смр̏знē*, *гр̏лли* се, *ш̄р̏га̄*, *ш̄р̏гаш̄*, *фр̏кнē*, *цр̏кнуш̄*, *цр̏че*;

бр̏жē вр^{и}јéме, *кр̏к*, *мр̏ско* м подла́гат.

р̀: бр̀дма, *Васкр̀сӣјна* цу̀ра, *Вр̀бању*, *Вр̀ба̄њцима*, *вр̀бӣк*, по *вр̀у*, *вр̀шал^{и}ца*, *Вр̀шац*, *др̀ва*, ради ло̀ва̄ца̄ *др̀ва̄рскӣ^{ј}е*, ло̀пата *др̀вена̄*, *др̀вēѣ̄ну*, *др̀жава*, *др̀жа̄ње*, на *гр̀бач^{и}*, *ковр̀ш̄а̄њ*, *кр̀мч^{и}ѣ̄а*, *кр̀снӣ* кр̀у, *Кр̀сш̄овда̂н*, А̀устри^{ј}а *ӣр̀ва̄* осво̀^{ј}ила, *ӣр̀слук*, *ӣр̀ш̄ину*, *Ср̀бијē*, *Ср̀ѣ̄ан*, *ш̄р̀говац*, *ш̄р̀кимица*, *Хр̀ва̄цка̄*, *Хр̀ва̄цкō ј*, *цр̀вена̄* ја́ја, *цр̀квенӣ* бу̀нāр;

др̀жаѣ̄е, *др̀жӣ*, *завр̀ша̄ва̄* се, *наш̄р̀ӣа̄*, *ӣош̄р̀ӣа̄ш*, *ӣр̀косӣм*, *развр̀ша̄ва̄*, *расш̄р̀гȳ̄ј*, *скр̀а*, *смр̀дӣ*, *сш̄р̀ӣа̄*, *чабр̀кајȳ*;

однѐсēм је до̀ље *кр̀качē*.

р̂: свѐкар *вр̂нш̄ав*, *гр̂дна̄* ра̀но, *жр̂вањ*, *кр̂в*, *кр̂ма̄ка̄*, *кр̂ӣа̄*, *смр̂зō*, *Ср̂ба̄*, *ср̂ӣ*, *ш̄р̂г*, *цр̂квē*, *цр̂нӣ* лу̀к;

згр̂нē се.

р́: вр́сш̄а̄, *др́ва̄*, *кр́мци*, *кр́мче*, *Кр́шѣе*, *мр́жња*, о̂н је *мр́ш̄ав*, *Ср́ѣо*, *ср́ӣом*, *ср́ӣу*, *Тр́ну*, зу̀бȳн се у *цр́но* о̀фа̄рба̄;

вр́ло, *вр́шȳ*, *завр́ши^{ј}о* се, *завр́шӣ*, *зацр́нло*, *звр́кала*, *кр́ч^{и}јо*, ни́је *мр́з^{и}јо*, *овр́ше*, *ӣр́скаш̄*, *развр́зе*, *ш̄р́ӣӣш*, *увр́нло* се, *умр́ш̄ви^{ј}о* се;

ја̂ у̀ куѣ̄у *бр́же*, *бр́зо* смр̀знē.

р̄: *за̀вр̄шен* ра̀т, на̀здравља̄ју за̀ *мр̄ш̄вē*, по̀ *ш̄р̄њу*, у̀ *цр̄кву*, *чѐш̄вр̄ш̄ӣ* а̀прӣл;

за̀вр̄шӣмо, *за̀гр̄нē*, *исӣрѐкр̄шѣ̄а̄ш*, *ѝсцр̄ӣљен* је, *на̀ш̄р̄ља̄*, *ӣрѐвр̄нȳ* се, *ӣрѝцвр̄ља̄ӣ*, *ра̀згр̄нē*;

о̀н^{и} су *на̏бр̄зо* сл^{и}јéпли.

20. Сонант *р* може имати вокалску функцију и мимо акценатске позиције:

Бȁкрлӣћā, *брзѝну*, нȁ *брду*, нȁ *вр*, *врли́нā*, *врӣа́ља*, *дерӣриѐнӣа*, *завр-зла̀ма*, *јѐӣрва*, *јѐӣрвама*, *ỳ крӣу*, *кришӣе́ње*, *ӣо̀врће*, *ӣовршѝна*, *ӣрѐврӣа*, нȁ *ӣрсима*, окò *ӣрсӣа*, *ỳ ӣрсӣићма*, *свѐкрва*, *Србија́нац*, нȁ *срце*, *ӣргòвнōм*, *ӣрӣ̂-чѐӣр* са̂та, *У:скрс*, *ỳскрснӣ* крỳ, *ỳскршњӣ* понѐдљак, *фрӣу̀ӣму*, *Хрва́ӣ*ᵘ, *црвѐне* мȁраме, *Црквѐнцē*, *чѐкрк*, *чеӣрдѐсēӣē* го̀дəнē, *шѐгрӣ*;

за̀врћē, *задржа́ваӣ*ᵘ се, *ѝзврӣӣм*, *ѝздржō*, *ѝсӣргā*, нѐ *мрдā*, *нȁӣрӣӣш*, *ѐдврћēш*, *ѐдврћȳ*, ни́су *ӣодржа́вал*, *ӣо̀мрле* су, òне су *ӣо̀ӣргале*, *ӣрѐврћē*, *ӣрѐкрсӣȳ* се, *ӣрѝдржӣм*, *ỳмрвӣ*, *ỳӣржӣ* се, *ỳӣржӣш*, *ỳӣрнȳ* се;

ѝсӣрва ʲе ô н дòлазᵘјо.

21. Ваља напоменути да је у положају испред вокала *о* < *л* углавном извршена девокализација некадашњег вокалног *р*: *ӣро̏сӣрō* ʲе, ô н је *ỳмрō*.

22. У вокалској функцији још се појављују и сонанти *л* и *н*, након редукције вокала *и*:

ḷ: тô се *бᵘје́ḷло*, *бо̀ḷли*, тô се *весѐḷло*, *во̀ḷло* се, *гу́ḷло* је, *дᵘје́ḷло* се, *дозво̀ḷла*, òнᵘ сʸ *дозво̀ḷли*, мѝ смо *досѐḷли*, *жѐḷло* се, òнᵘ су *запа́ḷли*, *згу́ḷла* сам, *кѝсеḷӣ*, *мо̀ḷло* се, òнᵘ сʸ *нава́ḷли*, *обᵘје́ḷло*, ја̂ се *одᵘје́ḷла*, *ӣобо̀ḷла* се, òнᵘ су *ӣодᵘје́ḷли*, *ӣоӣӣа́ḷла* се, ја̂ сам се *ӣресѐḷла*, ја̂ ћʸ *ра̀змисḷӣ*, *сасѐḷла* сам;

ӈ: *Бра́ӈнē* Ма̀рᵘцē, *Зѐӈцē*, Ми́ку *Ле́ӈнōга*, до *Миле́ӈнē* њѝвē, *ӣѐлеӈцу*, *ӣечѐӈца*, *ӣлеӣѐӈца*, *са́ӈце*, *сла̀ӈна*, от *Сӣа́ӈнē* кỳћē, *сӣрѝӈну* кỳћу;

гѝӈӣ, òнᵘ се *за̀бриӈли*, *ѝзгиӈло* ʲе свѐ, свѐ ʲе *изокре́ӈло*, òнᵘ су *кре́ӈли*, *кре́ӈӣ*, òна ће *окре́ӈӣ*, *освàӈли* су, *ӣо̀гиӈӣи*, *ӣоме́ӈла* ʲе, *ӣрѐкиӈло* ʲе, *ӣромᵘје́ӈӣ*, *ỳкиӈли* смо, *ỳкиӈло* се, *ỳкиӈӣ*.[11]

23. Промјена *ḷ* > *у* досљедно је извршена у примјерима: *вȳк*, *вȳкови*, *вȳна*, *вунѝца*, *дубѝна*, *дȳг*, *жу́ӣо* ко *сȳнце*, *ја̏бука*, *ја̏буково* сѝрће, *сȳза*, ни́је ѝмō *ӣȳно*. Ова појава карактеристична је за већину српских говора (Ивић 1991: 65).

24. Дистрибуција вокала у овом говору углавном је слободна. Као што се види у претходним примјерима, сваки се самогласник може појавити и у иницијалној и у медијалној и у финалној позицији, и то у сусједству свих сугласника.

[11] Када су у питању глаголи III Белићеве врсте, не можемо са сигурношћу тврдити да је *-ну-* > *-ни-* и да након редукције вокала *и* сонант *н* добија вокалску функцију. Постоји могућност да се прво редукује вокал *у* након чега *н* постаје вокално, јер смо биљежили и примјере гдје се вокал *у* чува. Више о томе у тачки 70.

И слоготворно *р* има нешто слободнију дистрибуцију него у стандардном језику. Ова појава, између осталог, јавља се због губљења велара *х* из сугласничког система овог говора. Овакво стање срећемо и у другим сјеверозападним ијекавским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Драгичевић 2010: 232 и тамо наведену литературу).

Главне одлике вокализма говора Масловара, карактеристичне и за друге ближе говоре сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, тичу се одређеног броја вокалских замјена, те бројних редукција вокала уз посебности у вези са вокалима појединачно. О свему томе биће ријечи у наредним поглављима.

ВОКАЛ *А*

25. Затварање вокала *а* у правцу вокала *о* није типично за говор Срба у Масловарама. Забиљежен је мали број примјера затворенијe артикулације и кратког и дугог *а* (највише се јавља у потврдном и одричном облику глагола јесам):

јѐса^{о}*м* ѝшō;

бѝ^{ј}о *са*^{о}*м*, забòрави^{ј}о *са*^{о}*м*, ѝшō *са*^{о}*м*, ра́ди^{ј}о *са*^{о}*м*, ја̂ *са*^{о}*м* би́вō, ја̂ *са*^{о}*м* вòл^{н}јо, ја̂ *са*^{о}*м* ѝмō, јѐо *са*^{о}*м*, ка́зō *са*^{о}*м*, ја̂ *са*^{о}*м* мо́рō, ја̂ *са*^{о}*м* òшō, пр̀ешō *са*^{о}*м*;

ни́са^{о}*м* се обу́^{в}ō;

òкāодӣмо се;

кѐ^{о}*ко* с^{е} ѐндāр зва́ло, *ӣа̀*^{о}*кō* се ѝрāдӣ.

Овакво стање може се констатовати и за истраживана говорна подручја најближа Масловарама – за село Бранешце код Челинца (Драгичевић 2003: 307) и за Бању Врућицу код Теслића (Драгичевић 2007: 332), те за најближе пунктове (169 Имљани, 178 Очауш, 181 Подбрђе,[12] 182 Средња Шњеготина)[13] обухваћене у истраживању говора сјеверне и сјевероисточне Босне (Вујичић и др. 1985: 14–22).

С друге стране, затварање вокала *а* у правцу вокала *о* честа је појава у многим говорима и о овој појави много је досад писано у литератури. Асим Пецо наводи више фактора који могу бити узрок овакве појаве: упрештавање старог вокалског система, страни утицаји (утицаји туђег вокализма), екстралингвистички чиниоци (као што су психофизички чиниоци) итд. (в. Пецо 1975: 92–95).

[12] У поменутом раду (Вујичић и др. 1985) као пункт 181 наведен је назив Побрђе, што није тачно. Назив мјеста гласи Подбрђе.

[13] Изузетак је говор муслимана у пункту 179 (Скендер-Вакуф, односно Кнежево).

Тако је затворенија артикулација вокала *а* честа: у говору Јајца и околине, али углавном код католика и муслимана (Павловић 1927: 109–110), у ијекавскошћакавским говорима (Брозовић 1966: 137), затим у говору Змијања (Петровић 1973: 29), у икавскошћакавским говорима западне Босне (Пецо 1975: 87–90), западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 33–34), сјеверозападним говорима сјеверно од ријеке Уне, гдје је претежно муслимански живаљ (Вујичић и др. 1979: 12–17), говорима сјеверне и сјевероисточне Босне (Вујичић и др. 1985: 14–22), у међуријечју Неретве и Ријеке дубровачке (Халиловић 1996: 45–46), у говору требавских Срба (Драгичевић 2004: 457), у српским посавским говорима, гдје је „помјереност дугог вокала *а* у правцу *о* веома честа појава и јавља се независно од позиције у ријечима и фонемског окружења“ (Козомара 2013: 281; 2016: 610–613)[14] и др.

Помјереност артикулације вокала *а* у правцу вокала *о* јавља се и у неким другим говорима, али углавном као факултативна појава или појава са веома ниском фреквенцијом (уп. Ившић 1913: 180; Драгичевић 1986: 45; 2008: 105; 2010: 235; 2012: 174; Црњак – Козомара 2015: 700; Цукут 2017: 213; 2021: 25). Ова појава није карактеристична ни за лакташки крај, као ни за Лијевче поље и Жупу, што се види из дијалекатске грађе прикупљене за истраживање пастирске лексике и лексике куће и покућства (Црњак 2006: 307–330; 2011: 199–206).

26. Замјена вокала *а* вокалом *о* такође није раширена појава у говору Масловара.

Аналогијом и дисимилацијом формирани су сљедећи фонетизми:

грȕшолна (среће се и облик: *грȕшална*),[15] *двјȅсто* мȁрāкā, нêмā нѝ тамо *нѝшто*, мȁло *пȍвлакē*, пȁдā ȕ *свашто*, *трѝсто* мȁрāка;

зȁбољā се, *зȁбољала* се, јâ сам се *пȍклоњала*, *склȍњат*, *склȍњō* ʲе.

Најчешће у мањем броју примјера замјене вокала *а* вокалом *о* биљежене су и у неким другим српским говорима (уп. Петровић 1973: 31–33; 1978: 35; Дешић 1976: 33–37; Павлица 1984: 370; Вујичић и др. 1985: 25–26; Драгичевић 1986: 45–48; 2000: 14; 2003: 307; 2004: 457; 2007: 332; 2010: 235; 2012: 175; Рамић 1999: 289; Козомара 2016: 615; Цукут 2021: 25).

[14] Баотић констатује да затварање вокала *а* у правцу *о* није одлика говора околине Дервенте (1983: 49).

[15] У Речнику српскохрватскога књижевног језика помињу се три лика ове именице: *грушавина*, *грушевина* и *грушалина* (РМС: 586), док се у Речнику Матице српске помињу ликови *грушавина* и *грушевина* (РСЈ 2011: 220). Стога не можемо са сигурношћу ни рећи да ли је овдје ријеч о замјени вокала *а* вокалом *о* или пак о замјени вокала *е* вокалом *о*.

27. Затварање вокала *а* у правцу *е*[16] јавља се у ограниченом броју лексема, а и ти гласовни облици „алтернирају с ликовима из стандардног језика“ (Козомара 2013: 285):

офа^{е}*нзи́ва*, *при*^{ј}*а*^{е}*ти́ељство*, *тра*^{е}*вѝри*, *тре*^{а}*вѝру*;

жа̏^{е}*њӯ*.

Ова појава позната је у многим нашим говорима (уп. Вуковић 1938–1939: 8–9; Петровић 1973: 33–34;[17] Дешић 1976: 36; Драгичевић 1986: 51; 2010: 235; 2012: 174; Црњак – Козомара 2015: 699–700; Козомара 2007: 241; Цукут 2021: 25 и др.).

28. Замјена вокала *а* вокалом *е*, уз неке домаће ријечи, углавном се јавља у именицама страног поријекла, и то кад вокал није под акцентом: у *ка̄та̀стеру*, *ко̀ште̄не̄* бо̀лест^{и}, *мѐтер*, тôг *Мѝлена* Бо́^{ј}ића, *офези́ва*, *офензи́ја*, *та̀мљен*.

Вокал *а* замијењен је вокалом *е* у именици *прӣја̄тељ* – *при̏је̄тељ*, *при̏је̄тељ̄е* – и то када се овом именицом означавају снахини, односно зетовљеви родитељи.

Ова се замјена јавља и у неким прилозима: *до̏скоре̄* би́ла во̀да чи̏ста, би́л ма̂јстор^{и} за̀ то̄ *се̏пера̄тно*, *сју̏тре* ће кре́нт, *су̏тре* нѐ мере, *су̏тре* ће кре́нт, *су̏трѐда̄н* пѐре̄, *су̏тредâн* до́ђе сѐстра.

Обично се чује *ма̏бе̄*, уз рјеђе *ма̏ба*.

Понекад се вокал *е* умјесто вокала *а* јавља и у ријечци *да* – јѐ л *де* – али се напоредо јавља и облик: јѐ л *да*.

Јављају се облици и *но̀ћас* и *но̀ћес*.

Замјену вокала *а* вокалом *е* биљежили су и други испитивачи (в. Петровић 1973: 34–35; Дешић 1976: 36–39; Драгичевић 1986: 48–51; 2003: 307; 2007: 332; 2008: 105; 2012: 175; Козомара 2016: 615; Цукут 2021: 25).

29. Што се тиче промјене *ра* > *ре* у три коријена: *враб-*, *крад-* и *раст-*, говор Масловара припада III Ивићевој зони[18] (в. Ивић 2018а: 472–476). У

[16] Далибор Брозовић биљежи глас *ä* у говору у долини Фојнице. Тај глас, према њему, има вриједност између *а* и *е*, односно Брозовић сматра да је тај глас ослабљена варијанта гласа *е* у одређеном гласовном окружењу (2007: 55–56).

[17] Драгољуб Петровић за затварање вокала *а* у правцу вокала *е* каже да би се могла претпоставити „јасна тенденција затварања сваког кратког послеакценатског *а*, без обзира на његово порекло, и то у распону између *а* и *е*“ (1973: 33).

[18] Трећа Ивићева зона најширa је и обухвата:

„1) већину северозападночакавских говора, и то на копну Хрватског приморја, на Кварнерским острвима, у Лици и у дијаспори насељеној из континенталних делова некада чакавске јужне Хрватске;

2) штокавске крајеве северно од границе зоне II, и то у Босни, у Славонији и код бачких

коријену *враб-* забиљежена је промјена *ра* > *ре*: *вре́бац* (само код једног информатора). Међутим, облик са *ре* ишчезава у овом говору, што је и очекивано у данашње вријеме. Из овога произилази да се коријен *враб-* најчешће јавља неизмијењен, односно у књижевном лику: *вра́бац*, *вра́пце*. Када су у питању коријени *крад-* и *раст-*, није забиљежен ниједан облик промјене *ра* > *ре*:

кра́дӯ, нѐће *кра̀ст*, *укра́дӯ*;

на̀рāсла, *нара́сте*, *нара́стӯ*, *ра́сла*, *ра́сте*, *ра́стӯ*.

Неизмијењене коријене *крад-* и *раст-*, те промјену *ра* > *ре* у коријену *враб-* биљеже и други испитивачи (Петровић 1973: 30; 1978: 61; Дешић 1976: 37; Далмација 1997: 71; Драгичевић 2000: 15; 2010: 235; 2012: 175; Козомара 2005: 29; Рамић 2010: 37), а овакво је стање и у пунктовима Подбрђе и Средња Шњеготина (Вујичић и др. 1985: 26). Дублетне облике у коријену *враб-* биљежи Драгичевић у личким говорима (1986: 51) и у говору Бање Врућице (2007: 332), и Козомара у српским говорима између Врбаса и Укрине (2013: 284; 2016: 613–614). Сва три коријена – *враб-*, *крад-* и *раст-* – без вршења промјене *ра* > *ре* забиљежена су у говору Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 700) и у српским говорима Шипова (Цукут 2017: 2013; 2021: 25–26)[19].

30. Супституција вокала *а* вокалом *у* јавља се у приједлогу с(а): *су̀* то^{ј}ӣм се кӯцало, *су̀* тōм во̀д^{и}цōм.

31. Замјена вокала *а* вокалом *и* јавља се у именици *вашар*: на *ва́шир*.[20] Лик *вашир* забиљежен је и у пунктовима Очауш и Имљани (Вујичић и др. 1985: 25).

32. Редукција вокала *а* јавља се и као дјелимична и као потпуна.[21]

Нису забиљежени примјери дјелимичне редукције у иницијалној позицији.

Вокал *а* дјелимично се редукује најчешће у медијалној позицији:

до̀б^{а}р за́кон, *жѐтал^{а}чкē* пјѐсме, *жѐтал^{а}чкӯ* пјѐсму, *ӯзај^{а}мнā* ка̀са;

Буњеваца који су насељени тамо у XVII в., а чије се порекло у крајњој линији везује за динарске пределе“ (Ивић 2018а: 474–476).

[19] Слађана Цукут биљежи само надимак *Вребац*, који „указује на то да ови говори припадају III Ивићевој зони“ (Цукут 2021: 25).

[20] Облик *ва́шир*, према усменој информацији Слободана Реметића, јавља се и у говору источнобосанских Ера. Овај облик као чешћи (уз *ва́шер*) биљежи и Мирослав Николић у србијанском Полимљу (1991: 219).

[21] Све редукције вокала (афереза, елизија, синкопа, апокопа) подијељене су на оне у иницијалној, медијалној и финалној позицији.

нàрāсла *с*^{а}*м*, пȍштовала *с*^{а}*м*, јâ *с*^{а}*м* би́ла, јâ *с*^{а}*м* забȍравла, ѝмала *с*^{а}*м*, нȍсла *с*^{а}*м*, јâ *с*^{а}*м* ѝдāла се, чȕла *с*^{а}*м*.

Поред тога, редукција вокала *а* јавља се и у финалној позицији, али у још мањем броју примјера: кȁко^{ј}е *бȉл*^{а} бли́з^{у} чѐсма, *ū*^{а} ȍндā дôђē, *ū*^{а} ȍне чȕле.

Из забиљежених примјера види се да ни ова појава није нарочито раширена у говору Масловара.

33. Слично као и са дјелимичном редукцијом, потпуна редукција вокала *а* не јавља се у иницијалној позицији.

Што се медијалне позиције тиче, потпуна редукција вокала *а* потврђена је само у неколико примјера:

чокола́дма;

јѐбла свȍју, *ка́зли* б ȍно, ни́је ћѐла *ка́з*^{и}*ш*, *ка́з*^{и}*ши*.

Забиљежен је један примјер потпуне редукције вокала *а* у финалној позицији: чѐкāј *д* ѝдēмо.

И ове се редукције могу сматрати ријеткима у истраживаном говору. Дјелимична и потпуна редукција вокала *а* није честа ни у говору Змијања (Петровић 1973: 36), ни у посавским говорима између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 614), као ни у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 38).

Ријечца *нѐка* обично се јавља без вокала *а*, али нису необични ни облици са *а*.[22]

ВОКАЛ *Е*

34. У говору Масловара вокал *е* углавном има стабилну артикулацију у свим позицијама у ријечи, уз одређена одступања која су карактеристична и за друге говоре сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Драгичевић 2007: 333; Козомара 2016: 616–617 и тамо наведену литературу).

Отворенији изговор вокала *е* није нарочито раширена појава у говору који је предмет овог рада. То поткрепљују и забиљежени примјери, који су малобројни:

гене^{а}*ра́ције*, чѐтрес *мѐшē*^{а}*ра*, на *ūе*^{а}*рȕшāње*;

ȍндāрке^{а} пȍсл^{и}јē ȍстанȳ.

Ову појаву биљежили су и други испитивачи у говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта у мањој или већој мјери (в. Петровић 1973: 36–37; 1978: 35–37; Дешић 1976: 52–53; Драгичевић 1986:

[22] Дешић сматра да се вокал *а* у ријечци *нека* може сматрати и као покретни вокал и као примјер редукције вокала *а* у финалној позицији (1976: 57).

64; 2004: 457; 2007: 333; 2010: 234; Козомара 2016: 616; Цукут 2017: 212; 2021: 20–21).

35. Слична је ситуација и са замјеном вокала *е* вокалом *а* (уп. Петровић 1973: 53; Дешић 1976: 53; Драгичевић 1986: 65; 2010: 235; 2012: 175; Козомара 2016: 616). Ова замјена јавља се најчешће у ријечима страног поријекла: *марцéдес*, *спацијалѝсте*, *тати́ве*, *фафарóне*.

Вокал *а* умјесто вокала *е* јавља се и у примјерима: *чаѝ̯ркā*, *чаѝ̯ркајӯ*. Замјена се јавља и у хидрониму *Крушевица – ỳ Крушавцу*. Овдје је важно напоменути да је изговор хидронима *Крушевица* код старијих мјештана много чешћи са вокалом *а*. Дисимилацијом су настали сљедећи примјери: *жѐталце*, *рашѐто*.

36. Замјена вокала *е* вокалом *и* јавља се у неколико примјера: *гӣјомета̄р*, *инжѝњēр*, *цѝмента*.

Промјена *е* > *и* јавља се и у глаголу *секирати (се)*: *нѐсикирāл* се, *сикѝрати* се и сл.

37. У вези са замјенама вокала *е* у овом говору присутне су и још неке појаве.[23]

38. Када је у питању замјена вокала *е* прелазним гласом „шва“, овом приликом забиљежена је у именици *дијете*, и то у зависним падежима, гдје долази до проширивања основе сугласником *т*: нêмā *дјѐтəта*, дâј *дјѐтəту* и сл.

39. Редукција самогласника *е* знатно је чешћа појава од супституција овог самогласника.

У иницијалној позицији ријечи није забиљежена потпуна редукција вокала *е*.

Губљење вокала *е* јавља се у медијалној позицији у облицима неких бројева:

деведѐст дрȕгē гȍдəнē, *деведѐст* пр̀вā гȍдна, *дѐст* дáнā, *дѐстеро* дјѐцē, *осамдѐст* дѐвēтē гȍдəнē, *осамдѐст* гȍдн̄ѝмā, у *седамдѐст* двѝје гȍдне, *четр̥дѐст*̄ пр̥̀вē гȍдəнē.

Ова редукција вокала *е* у облицима бројева јавља се и у говору Змијања (Петровић 1973: 37), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 60), у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 66), у посавским говорима

[23] Нпр. вокал *у* умјесто вокала *е* јавља се у: *пр̥̀екрстȕ се* – што се може тумачити аналошки према глаголима који у трећем лицу множине презента имају наставак -*у*.

између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 617), у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 38) и др.

У финалној позицији вокал *е* потпуно се редукује у облицима неких прилога и на границама ријечи (уп. Петровић 1973: 37, 58; Дешић 1976: 60; Драгичевић 1986: 66; Козомара 2016: 617):

и *го̏р* и о̀згō, до̏к сам *го̏р* на сѐлу, *до̏љ* знâш, *до̏љ* натр̥̀пā, *о́вд* прѐт куће̄м, *о́вд* у Институ́ту;

го̀ре *с-о̀крēнē*, го̀ре *с-ӣрѐбāцӣ*, мѐн *с-чѝнӣ*, ни́је *с-мо̀гла* жѐт^{и}, ни́је *с-о̏ндā* ра́дло, о̀ндā *с-о̀н^{и}* ни́су врâћал^{и}, па *с-уму́зе*, са̀станē *с-ва̀кō*, што̏ *с-ӣи̂чē*.

Са редукцијом вокала *е* јавља се и сљедећи облик: *а̀јд* рѐц. Најзад, вокал *е* потпуно се редукује и у тућицама *деӣерценӣ* и *маӣеријал*: *деӣр̥̀ценӣа*, *маӣрѝјāл*. Облик *маӣрѝјāл* јавља се и у говору источнобосанских Ера (према усменој информацији Слободана Реметића).

40. Дјелимично губљење вокала *е* веома је честа појава, и то у финалној позицији, односно на границама ријечи:

сво̂ј^{е} при́мāње;

ка̀ко с^{е} *зва́л^{е}*, јѐсмо *ку̏цал^{е}*, *не̂ћ^{е}* да бу̏дē, *нѝј^{е}* о̀ндāр бѝло, та̀д се *ӣјѐвал^{е}* о̀нē пјѐсме, *сӣӣ̄ље̄*;

да *с^{е}* не у̀рекнē, да *с^{е}* о̀но у̀б^{и}јēли, дјѐца *с^{е}* о̀бјесла, до̀бро *с^{е}* и не о̀б^{и}јēлӣ, је л *с^{е}* мо̀гло у̀сирт, ка̀ко *с^{е}* о̀ндāр зва́ло, ма̀ло *с^{е}* ѝзрēдӣ, м^{и}ја̂ћā *с^{е}* то̂, нѝје *с^{е}* о̀дмицала, о̀ндā *с^{е}* ѝшло, по̀мало *с^{е}* о̂н у̀ч^{и}јо, пра̀вē *с^{е}* на́бојде, свѐ м *с^{е}* чѝнӣ, ми̂ смо *с^{е}* вјѐнчāл^{и}, та̀мо *с^{е}* то̂ обрачу̀на, то̂ *с^{е}* о̂н придр̥̀жа́вō, то̂ *с^{е}* свѐ, у̀влāчӣ *с^{е}* о̀згō, што̏ *с^{е}* испрѐбӣјā, што̏ *с^{е}* у̀дāла;

бӣ^{ј}о *ј^{е}* по̀кōјнӣ, ко̏ *ј^{е}* ку̏цō;

шта̀ *ћ^{е}* о̂н ѝмат, шта̀ *ћ^{е}* се дѐст;

ба̀цā се *го̏р^{е}* и та̀мо, *го̏р^{е}* вӣсӣ, *го̏р^{е}* ко̀д њӣ, *го̏р^{е}* ко̀т куће̄, *го̏р^{е}* ку̏ћу, *го̏р^{е}* на̀ овō̄м, *го̏р^{е}* према Бо̀рцима, *го̂р^{е}* сам се у̀дāла, *го̏р^{е}* у сѐлу, *до̏љ^{е}* са̀ Бāрā, *до̏љ^{е}* у̀ пошту, ѝмā и зѐмљē *до̏љ^{е}* и свѐга.

Што се тиче дјелимичне редукције вокала *е* у медијалној позицији, забиљежено је само неколико примјера: *о̀с^{е}ћāм*, *ӣодго̀р^{е}ла* го̀ра ја̀ворова, шта̀ *ћ^{е}мо* мӣ.

41. Непостојано *е* чува се у примјеру: из *Вр̥̀шеца*.

ВОКАЛ *И*

42. Помјереност високог вокала предњег реда *и* према другим вокалима и његова замјена другим вокалима нису раширене појаве у говору села Масловаре, за разлику од редукције вокала *и*, и дјелимичне, и потпуне.

43. Забиљежени су неколики примјери замјене вокала *и* вокалом *е*. Ова замјена углавном се среће у ријечима страног поријекла: *мѐдецӣнскā* сѐстра, *фàмēлӣа*, *фàмелӣāрно* се скȕпӣмо, нȁшē *фàмēлӣē*.

На појаву супституције вокала *и* вокалом *е* указало је више испитивача штокавских говора (Пецо 1964: 40; 1966–1967: 285; Петровић 1973: 40; Дешић 1976: 54–55; Драгичевић 1986: 69; 2010: 236; 2012: 175; Халиловић 1996: 60; Козомара 2016: 617–618; Цукут 2017: 214; 2021: 26).

44. Високи вокал предњег реда *и* замјењује се вокалом *а* у ограниченом броју лексема: *баци̏кло*, тѝква *маси̏рача*.

Само у једној именици проналазимо замјену вокала *и* вокалом *у*: *зȕбӯн* (< тур. zibin).

45. Редукције неакцентованог вокала *и* карактеристичне су и за друге говоре сјеверозападног поддијалекта херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 2001: 183–184; Пецо 1980: 81–87), али и за друге штокавске говоре (уп. Ившић 1913: 187–188; Павловић 1927: 110; Вуковић 1938–1939: 25; Пецо 1964: 45–46; 1975: 99–100; Николић Б. 1964: 317–321; 1966: 236–242; 1968: 401–402; Реметић 1970: 113; 1985: 121, 130–133; Петровић 1970: 338; 1973: 40–44; 1978: 39–41; Дешић 1976: 61–70; Тешић 1977: 197; Симић 1978: 46; Вујичић и др. 1979: 22; Баотић 1983: 65–66; Окука 1983: 46, 48, 51; Павлица 1984: 372; Вујичић и др. 1985: 39–46; Драгичевић 1986: 69–73; 2001: 85; 2003: 308; 2004: 457; 2007: 334; 2008: 106; 2010: 236–237; 2012: 174; Вујичић – Пецо 1990: 35–42; Николић М. 1991: 200–206; Ђуровић 1992: 115–128; Халиловић 1996: 64–66; Далмација 1997: 37–39; Рамић 1999: 299–301; Козомара 2005: 30–32; 2016: 618–622; Црњак 2006; 2009: 523–535; 2011; Радовановић 2007: 742–743; Црњак 2007: 917–926; Марковић С. 2011: 430–433; Цукут 2013: 16–18; 2021: 33–39; Црњак – Козомара 2015: 701). Ипак, редукције високог вокала *и*, али и других вокала, много су чешће у сјеверозападном него у југоисточном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 2001: 85). И дјелимична и потпуна редукција вокала *и* најраширеније су појаве у говору Масловара када су у питању редукције вокала. Ово доприноси његовој нестабилној артикулацији у вокалском систему говора Масловара.[24]

46. Дјелимична редукција вокала *и* у иницијалној позицији јавља се у једном примјеру: *ӣред* ^{И}*ли̏ну*.

[24] Иако је и сам биљежио дјелимичне редукције вокала *и* у говору Змијања, Драгољуб Петровић је довео у питање постојање довољно изразите опозиције између дјелимичне и потпуне редукције вокала *и* (1973: 44).

47. Дјелимичне редукције вокала *и* у медијалној позицији много су бројније. У именским ријечима најчешће се остварују у сљедећим категоријама:

код именица које у својој структури имају неки суфикс: *Бо̀ж^и^ћ*, у *Божи́чков^и^ћма*, *вѐш^и^ћ*, по *Вла̏ш^и^ћу*, *Га́р^и^ћан^и^* су до̀шли, *Ду̏гоњ^и^ћ*, *Ђу́к^и^ћ*, Бо́са *Жма̏р^и^ћка*, *ко̀л^и^ће*, *кома̀д^и^ћ*, два̂ *кр̀мч^и^ћа*, *Ми̏ка̄нов^и^ћ*, трѝ *но̀ж^и^ћа*, *Пѐт̄руш^и^ћ*, у̀ *Сав^и^ћима*, *Ду̀ш^и^ца* Дра̀гана *С̄т̄о̀јанов^и^ћа*, са̀ оно̄к *с̄т̄о̀л^и^ћа*, од Бра̂нка *Ђо̄т̄^и^ћа*, *чѐк^и^ћем*, Пе́ра *Ше́б^и^ћа*;

Ба̏дњ^и^ца, у *бо́лн^и^ц^и^*, *ва̏р^и^ца*, то̂м *во̀д^и^ц̄о̄м*, *вр̀шал^и^ца*, *гѐг^и^це*, *гра̀нч^и^цу*, *Да̀н^и^ца*, *дво̀ј^и^ца* мома́ка̄, *де̏к^и^цу*, пу̀но *јѐч^и^це̄*, по *дне́вн^и^цама*, *дне́вн^и^це*, *Ду̀ш^и^ца*, *здра̏в^и^це*, у *Зѐн^и^цу*, *Зо̏р^и^ца*, *ја̀дн^и^ца*, *ку̏цал^и^ца*, *ла̏зар^и^ца*, *Љу̏б^и^ца*, *љуб^и^чи́це*, од *Ма̏р^и^це̄*, *ма̀ш^и^цама*, *мла̀д^и^цу*, *но̀г^и^це*, *о̏бал^и^ца*, *о̀кол^и^ца*, *ӣе́к^и^це̄*, *ӣо̀ган^и^ца*, *ӣре̏с^и^ца*, *ро̏д^и^ца*, тѐ *ру́ж^и^це*, око *ру̀к^и^це̄*, *ру̀ч^и^цама*, *сна́ш^и^ца*, *со̏б^и^цу*, *со̏ӣр^и^ца*, *с̄т̄о̀ӣан^и^ца*, *с̄т̄о̀ӣ^и^цу*, *т̄а̀бл^и^цу*, *т̄во́рн^и^це*, *т̄ка̀н^и^ца*, *т̄ро̀ј^и^ца*, *т̄у̀б^и^ца*, *у̏з^и^це*, *ча̏ш^и^цу*, у *Чеме́рн^и^ц*, *че́сн^и^цу*, *чо̀бан^и^ца*, *шѐн^и^ца*, *шљу̏в^и^ца*, *шу̏ӣ^и^цу*;

ба̏б^и^не, *До̀л^и^на*, *До̀л^и^не̄*, *ду̀мач^и^на*, за *имо̀в^и^ну*, *крѐве̄т̄^и^ну*, преко *лѐд^и^не̄*, *мјѐш^и^не*, *о̀млад^и^на*, *ӣу̀рев^и^на*, *ӣо̀т̄оч^и^на*, *ӣра̀ш^и^на*, *ӣрт̄ѐв^и^на*, на *Ро̏в^и^нама*, *ру̀б^и^не*, *рубинѐт̄^и^не*, *рука̀в^и^не*, *с̄т̄арјѐш^и^на*, на *с̄т̄о̀ж^и^ну*;

а̀ш^и^кова̄ња̄, *вра̀н^и^дба*, *вра̀т̄^и^ло*, од *јо̀ш^и^ке̄*, *ка̀нд^и^ло*, у *кокѐш^и^ња̄ке*, *комѝн^и^с̄т̄а*, ис *ко̀р^и^т̄а*, *Кор^и^ћа́нац*, *Ко̏р^и^ћан^и^* сѐло, *ку̏х^и^ња*, *мо̀л^и^т̄ве*, *мо̀ч^и^ло*, *му̀з^и^ку*, *му̀ниц^и^ја*, *о̏б^и^ча̄ј*, *ра́зл^и^ка*, на *Со̀л^и^ле*, *т̄ѐхн^и^ча̄р*;

испред суфикса *-т̄ељ*: од *ро̀д^и^т̄еља*, *ро̀д^и^т̄ељск^и^ӣ* са̀станак, *уго̀ст̄^и^т̄ељск^и^ӣ* шко̂лу;

у неким властитим именицама старословенског поријекла: *Бо̀р^и^славе*, *Бра̀н^и^мӣр*, *Вла̀д^и^мӣр*, *Мѝл^и^во^ј^е*, *Свѐт̄^и^слав*, *С̄т̄а̀н^и^мӣр*;

у наставку *-има* синкретичних множинских падежа код именица мушког и средњег рода: у *Вѐчић^и^ма*, у *Га́рић^и^ма*, у *Жу́ӣљан^и^ма*, о *кола́ч^и^ма*, с *ко̀њ^и^ма*, по *мјѐс̄т̄^и^ма*, *о̀рас^и^ма*, *о̀ч^и^ма*, у *Пѐт̄рушић^и^ма*, са *Рва́т̄^и^ма*, на *Сели́ш̄т̄^и^ма*, *у́с̄т̄^и^ма*;

у присвојним придјевима: *Ба́њ^и^на* ку̏ћа, ру́гло *Бо̏ж^и^ја̄*, с *Вла̀д^и^мировō̄м* жѐнōм, у *Да̀н^и^чинō̄ј* ку̏ћ, у̀ *Ма̀р^и^чинō̄ј* ку̏ћ^и^, *Но́в^и^на* сѐстра, *Ру́ж^и^на* ма̀т, *Ти́т̄^и^на* во́јска;

код осталих придјева: *ве̏л^и^ке̄* бу̀кве, *ко̏р^и^ћа̄нска̄* зѐмља, од *о̏б^и^чнōга* бра̀шна, у ка̀квē *ӣолѝт̄^и^чке̄*, *шѐн^и^чнӣ* кру̀;

код замјеница: *ко̀л^и^кӣ* су Ра́штан^и^, *њѐз^и^нōг* чо̀ека.

Као што се види из примјера, најбројније су редукције кад се вокал *и* нађе у сусједству сонаната.

Када су у питању глаголи, такође је највећи број дјелимичних редукција када се вокал *и* нађе у позицији поред сонаната. Највише примјера на-

шло се у формама радног глаголског придјева у мушком роду у једнини, гдје се у вокалској секвенци *-ио* развило интервокално *ј*, а потом се вокал *и* дјелимично редуковао – о томе више у тачки 96. Поред ове појаве, забиљежено је развијање интервокалног *ј* између вокала *и* и *о* у радном глаголском придјеву, при чему вокал *и* није дјелимично редукован (в. тачку 96).

Остали примјери јесу дјелимичне редукције вокала *и* у глаголским облицима у медијалној позицији, у случајевима када се вокал *и* нађе у сусједству сонаната:

*ба̀ц*ᵘ*ла* сам, *бо̀ј*ᵘ*ли* смо, тô се *вра́н*ᵘ*ло*, о̀на ʲе *до̀лаз*ᵘ*ла*, *јѐ-завр̥ш*ᵘ*ла*, у̀ то̄мʸ се *за̀рат*ᵘ*ло*, *ка̏зн*ᵘ*ла* ʲе, *о̄ко̀р*ᵘ*ли* смо се, *о̄ко̀ст*ᵘ*ли* смо, *о̄пра̏в*ᵘ*ле* се, *са̀кр*ᵘ*ла* се, са́мᵘ се *у̀б*ᵘ*ли*, јѐсам *у̀о̄амт*ᵘ*ла*, ка-сам *у̀ч*ᵘ*ла*;

мӣ се нѐ *в*ᵘ*до̄мо*, *до̀б*ᵘ*јēмо*ʸ мӣ, *са̏ш*ᵘ*јӯ*;

што̀ ʲе *наб*ᵘ*јѐно*, ӣʲако ʲе о̀на̄ј *о̀до̀б*ᵘ*јен*, ôн је *о̄емз*ᵘ*ја̀н*ᵘ*са̄н*, свѐ ʲе *о̄об*ᵘ*јѐно*;

*дозво̀л*ᵘ*ст*, о̀ће се *жѐн*ᵘ*ст*, *конт*ᵘ*ро̀л*ᵘ*сат*.

Доста су малобројнији примјери дјелимичне редукције у медијалној позицији у ситуацијама када се вокал *и* налази у сусједству осталих сугласника:

о̀нᵘ су *а̀ш*ᵘ*ковал*, *а̀ш*ᵘ*коват*, *до̀б*ᵘ*ће*, *доско̀ч*ᵘ*ћу* ја̂ тѐб, ôн ће *зара́д*ᵘ*т*, ни́је *за̀с*ᵘ*о̄а̄но*, *на̀к*ᵘ*селт* се, *нара́д*ᵘ*ће* се, *насл*ᵘ*ја́д*ᵘ*т*, *огра́д*ᵘ*т*, о̀не су *о̀т*ᵘ*шле* би́ле, мӣ смо *о̄о̀к*ᵘ*сле*, *о̄оло̀ж*ᵘ*ше*, *о̄о̀с*ᵘ*о̄а̄ј*, *о̄о̀ч*ᵘ*ст*ᵊ*т*, *о̄ро̀т*ᵘ*снē*, *о̄ро̀т*ᵘ*снēш*, *о̄у̀ст*ᵘ*т* ко̀ко̄ш, *ра́д*ᵘ*т*, *разгра̀нич*ᵘ*т*, *сјѐд*ᵘ*т*, *ћѐд*ᵘ*т*, *у̀б*ᵘ*ће* те, *угра́д*ᵘ*т*.

Када су у питању непромјенљиве врсте ријечи, дјелимична редукција вокала *и* у медијалној позицији забиљежена је у два примјера: *на́роч*ᵘ*то* о̀на̄ пјѐва̄, та̀к је *о̄то̄ри́л*ᵘ*кē* би́ло.

Дјелимична редукција високог вокала *и* у медијалној позицији најчешће се врши онда када се вокал *и* нађе у постакценатској позицији.

48. Финални вокал *и* највише се дјелимично редукује у номинативу множине именица мушког рода, у дативу једнине и множине именица и замјеница, те у локативу једнине именица женског рода:[25]

*авиʲо́н*ᵘ, *а́ров*ᵘ су би́ли, *ба́сов*ᵘ, *бера́ч*ᵘ, *биц̀ікл*ᵘ, *Бо̀јанић*ᵘ, *Бо̀рц*ᵘ, *верту́н*ᵘ, *во̀лов*ᵘ, *Га́р*ᵘ*ћан*ᵘ, *гу́њев*ᵘ, *збо̀ров*ᵘ, *зубу́н*ᵘ, *кола́ч*ᵘ, *ко̂нц*ᵘ, *ко̀њ*ᵘ се извѐдӯ, *ко̄а́ч*ᵘ, *Ко̀р*ᵘ*јēн*ᵘ, *Ко̀р*ᵘ*ћан*ᵘ, *ко̀фер*ᵘ, *крѐвет*ᵘ, *кр̥мц*ᵘ се ко̀љӯ, *кр̥̀шња̄ц*ᵘ, *ку̀руз*ᵘ, *Лау́ш*ᵘ, *Ли̏ља̄н*ᵘ, *ло́о̄ов*ᵘ, то̀ʲо̄ *љу̂д*ᵘ, *ма̂јст*ᵘ*ор*ᵘ за̀ то̄, *Маслова́рц*ᵘ, *Маслова́рчан*ᵘ, *ма̏т*ᵘ ѝзрежē, *мо̀мц*ᵘ ѝ цуре, *мо̀суров*ᵘ, *мо̄то́р*ᵘ, *муслима́н*ᵘ се врѐћајӯ, *мушка́рц*ᵘ ра̀згазē, *нѐдēльн̄ц*ᵘ, *Нᵘје́мц*ᵘ, *одлика́ш*ᵘ, *о̀о̄а̄нц*ᵘ, *Ѐ̄ша̄н*ᵘ, *о̀ч*ᵘ, *о̄арт̄иза́н*ᵘ, *о̄о̀ложн̄ц*ᵘ, *о̄о̀т̄оц*ᵘ, *о̄оче́ц*ᵘ, *о̄рѝʲат̄ељ*ᵘ, *о̄ро̀фесор*ᵘ, *ра̂дниц*ᵘ, *Ра́ш̄тан*ᵘ, *ро̀гов*ᵘ ѝдӯ,

[25] Наведен је само дио примјера када су у питању дјелимична и потпуна редукција самогласника *и* у медијалној и финалној позицији.

ро̀д^{и}*ш̄ељ*^{и}, *сва̏ш̄ов*^{и}, *снѝп̄ов*^{и}, *Србија́нц*^{и}, *Сш̄а́нковић*^{и}, *сш̄у̀денш̄*^{и}, Мâркове *ћѐр*^{и}, *у̀коп̄нш̄ц*^{и}, *у̀кућа̄н*^{и}, *у̀чиш̄ељ*^{и}, *Хрва́ш̄*^{и}, *Хрва́ћан*^{и}, *чѐш̄нш̄ц*^{и}, *швѐрцер*^{и};

Са́вет *безбе́дносш̄*^{и}, *о-дра́госш̄*^{и}, ѝт пō *нѝћ*^{и}, дѝста *чѐља̄д*^{и};

дјѐц^{и} ѝзломӣ, ѝћ *ке́к*^{и}, за *кѝсш̄*^{и}, дòнесēм *ку̀ћ*^{и}, òдо *ку̀ћ*^{и}, кâжēм *ма̀ш̄ер*^{и}, òдо *ма̀ш̄ер*^{и}, сѐстра *м*^{и} дòшла, дâм *млâд*^{и}, кâжēм *Мѝрјан*^{и}, ѝћ *Љѐп̄осав*^{и}, сва̀кōј мјѐснōј *п̄о́дрӯчниц*^{и}, сва̀кōј *реп̄у̀блиц*^{и}, мòјōј *свѐкрв*^{и}, мòјōј *сѐсш̄р*^{и}, дòнесēм *Су́з*^{и}, јâ са^{о}м *ш̄*^{и} при́чō, бôк *ш̄*^{и} су́д^{и}јо, мѝлӣм *ш̄*^{и} се бôго, однѐсēш *ш̄ка̀љ*^{и};

за̀маж *ѝч*^{и} и а̀јд;

у *Бањалу́ц*^{и}, у̀ *ба̄шч*^{и}, у̀ ^{о}нōј *б*^{и}*ј́ед*^{и}, у *бо́лни*^{и}*ц*^{и}, у *во̀д*^{и} бу̀дӯ, у *во́јсц*^{и}, по *гла́в*^{и}, на *гр̀бач*^{и} на́рода, у̀ свакōј *др̀жав*^{и}, по *дулума́ж*^{и} чѐстице, о *зѐмљ*^{и}, у нâјбо̀љōј *зѐмљ*^{и}, у *кафа̀н*^{и}, у *Кла̀душ*^{и}, у *ко̀л*^{и}*ј́ēвц*^{и}, пò *Крушевц*^{и}, у јѐднōј *ку̀ћ*^{и}, на *ло̀зар*^{и}, у *лу́ц*^{и}, на *ме́ш̄*^{и}, у *моча́р*^{и}, у на́роднōј *но̀шњ*^{и}, нà *њив*^{и}, у̀ онōј *о̀бал*^{и} би́ле, бу̀д на *п̄омо̀ћ*^{и}, та̀м у̀ *роб*^{и}, на *ру́ц*^{и}, у̀ *сјеч*^{и}, пò *слав*^{и}, у̀ *со̀б*^{и}, на *сш̄ра́н*^{и}, нà *сш̄у̀*^{и}, у *ш̄о̀рбиц*^{и}, у̀ онōј *ш̄ра́в*^{и}, у *ц̀унгл*^{и}, у̀ *шко̄л*^{и}, у̀ *шум*^{и}.

Кад су у питању глаголи, дјелимична редукција вокала *и* у финалној позицији најзаступљенија је у радном глаголском придјеву, односно у глаголским облицима који се граде помоћу радног глаголског придјева, те у инфинитиву и у глаголским облицима који се граде од инфинитива:

òн^{и} су *бу̀л*^{и}, ка-смо *бјѐжа̄л*^{и}, ка-смо с^{е} *вјѐнча̄л*^{и}, *во́дал*^{и} кòњи, ни́су *вра̏ћал*^{и}, òн^{и} су *вр̀л*^{и}, мӣ смо *го̀ш̄овл*^{и}, ка-су *до̀лазл*^{и} Н^{и}ј́емци, мӣ смо *до̀шл*^{и}, *др̏жа̄л*^{и} су, мӣ смо би́л *заѐсш̄ал*^{и}, òн^{и} с^{у} *зара́дл*^{и} пе́мзију, би́л су *зарѐбл*^{и}, мòј^{и} су мѐне *зва́л*^{и}, *у̀мал*^{и} смо, *у̀шл*^{и} смо, *у̀шћерал*^{и} из Ва́роша, *ку̀^{в}ал*^{и} смо, *ку́п̄ал*^{и} се, òн^{и} су *ку́п̄л*^{и} òд нāс, *ку̀п̄ова̄л*^{и} смо, мӣ смо *ку̀цал*^{и}, òн^{и} су *на̀п̄равл*^{и} једи́нство, *но̀сл*^{и} су, *одаби́рал*^{и} се, *о̀двел*^{и}, *о̏ра̄л*^{и}, *п̄ј̏ѐвал*^{и} смо двòјку, *п̄ла́ћал*^{и}, *п̄ѐсш̄ал*^{и} смо, *п̄рогѐнл*^{и}, мӣ смо *п̄ро̀шл*^{и} та̀мо, та̀кō смо *ра́дл*^{и}, ни́сте *рѐкл*^{и}, *сѝ^{ј}ал*^{и} смо, сла̀ву смо *сла̏вл*^{и}, *сп̄а́вал*^{и}, òн^{и} ни́с^{у} *ћѐл*^{и}, òн^{и} су *у̀бил*^{и}, *у̀вел*^{и}, *узга́јал*^{и} смо, *у̀кинл̄*^{и} прѐгаче, ни́су *у̀сп̄јел*^{и} попа́лт, òн^{и} су *ц*^{и}*ј́еп̄ал*^{и}, мòмци *че́п̄ал*^{и}, *шо́п̄ал*^{и} òрас^{и}ма;

бѝш̄^{и}, *да̏ш̄*^{и}, *до́ћ*^{и}, *ексу́раш̄*^{и}, *жѐнш̄*^{и}, *жѐш̄*^{и}, *забрињава́ш̄*^{и}, *задржава́ш̄*^{и} се, *зашп̄а́раш̄*^{и}, *ућ*^{и}, ја ћу *јѐсш̄*^{и}, не́ћ^{у} *казу́ваш̄*^{и}, *ка́з*^{и}*ш̄*^{и}, *ква̏сш̄*^{и}, *ку̏п̄ош̄*^{и}, *лѐжаш̄*^{и}, *лѐћ*^{и}, *но̀с*^{и}*ш̄*^{и}, *обно̀в*^{и}*ш̄*^{и} свѐ, *о̀куцаш̄*^{и}, *п̄ѐћ*^{и}, *п̄ѝш̄*^{и}, нѐће *п̄ла̏ћкаш̄*^{и}, *п̄о̀вӯћ*^{и}, *п̄о̀п̄ош̄*^{и}, *п̄ошш̄и́ваш̄*^{и}, *п̄ричу́ваш̄*^{и}, *п̄ро́ћ*^{и}, *рѐћ*^{и}, *сјѐћ*^{и}, *сла̏виш̄*^{и}, *сп̄ре́маш̄*^{и}, *сш̄ѐћ*^{и} нѐшто, *с́ѐћ*^{и}, *ш̄у́ћ*^{и}, *у̀биш̄*^{и}, *чѐкаш̄*^{и}, *шѝш̄*^{и}.

Малобројни су примјери дјелимичне редукције вокала *и* у финалној позицији у другим глаголским облицима:

ма̀кар *б*^{и} лѐжа̄ла, ка̏д *б*^{и} нѐко за̀пјевō, *бо̀р*^{и} се, *бу̀д*^{и} бôг с на̀м, *до́ћ*^{и}, *донѐс*^{и}, *жа̏њӯћ*^{и}, *јѐс*^{и} бѝ^{ј}о, *ква̏с*^{и} кòнопље, *ку̀п̄*^{и} кѐсе, *лѐз*^{и} ту̀, *наве́жен*^{и} су, òн^{и} су *о̀жењен*^{и}, *о̄п̄ро̀сш̄*^{и}, *п̄об*^{и}*ј́ен*^{и} смо, *п̄о̀квас*^{и}, *п̄о̀кӯп̄*^{и} с^{и}ј́ена, òн^{и} су *п̄о̀лӯп̄а̄н*^{и}, *п̄о̀ран*^{и} у̀ј^{у}тру, *п̄рѐб*^{и} òвда̄, *п̄ре́д*^{и} ву̀ну, *п̄рѐп̄о̀сш̄ав*^{и}, *п̄ро̀сш̄р*^{и} нà под, *ра́д*^{и} пòсō, *рѐц*^{и}, òн^{и} су *свѐза̄н*^{и}, *у̀сп̄*^{и} сѐб.

У непромјенљивим врстама ријечи дјелимична редукција самогласника *и* у финалној позицији забиљежена је само у два примјера: ѝ *зӣм*^{и} је та̀кō, *пōза́д*^{и} нѐмā нѝшта.

49. И потпуна редукција самогласника *и* веома је заступљена у говору Масловара.

Што се тиче потпуног редуковања вокала *и* у иницијалној позицији, оно је забиљежено у два примјера: *нѐкци*^{ј}*а*, *Тали*^{ј}*а́на*, који су биљежени и у низу других говора (в. Дешић 1976: 62; Баотић 1983: 64; Окука 1983: 46; Реметић 1985: 130; Драгичевић 1986: 70; 2003: 308; 2007: 334; 2008: 106; 2010: 237; Николић М. 1991: 203; Халиловић 1996: 64; Далмација 1997: 35; Рамић 1999: 300; Козомара 2005: 30; 2016: 618; Црњак – Козомара 2015: 702; Цукут 2017: 214; 2021: 33).

50. С друге стране, бројни су примјери потпуне редукције вокала *и* у медијалној позицији:

код именица које у својој структури имају неки суфикс: *ба̏ӣца*, *ба̏лавца*, *Бо̏шковца*, *броја̀нцу*, са *во̀дилцама*, *гѝбанца*, *гла̀вчицу*, ѝ *Грабовцу*, у *гра̀нцама*, *до̀ктурца*, *Дра̏кца*, *жѐталце*, *жѝтарце*, *здра̏вце*, по *једѝнцама*, на *кашчи́цу*, *колѐкце*, *кр̏ӣцу*, ѝ *Крушавцу*, ѝ *Крушевци*, *ку̏*^{в}*арци*, *лаза̀рца*, *латѝнцу*, *Љу̏ӣца*, *Ма̀залцē*, *ма̀рамца*, *Мѝлца*, по̀ *мрвцу*, *на̀здравца*, *на̀ӣолцу*, *наруцбѐнцу*, *о̀колцу*, *ӣечѐнцу*, *ӣигу́рце*, *ӣлетѐнца*, *ӣрофесо̀рца*, *рачу̀нцу*, *ру̏њавца*, *са́ӈце*, кот *секрета̀рцē*, *сѝ*^{ј}*алцу*, *сла̏марцу*, *слу̏шалцу*, *сӣлетѐнце*, *сӣра̏вцōм*, *стјѐнца*, *сто̀ӣанца*, *ћирѝлцу*, *учитѐљце*, *цјѐӣанце*, ис *Црквѐнцē*, *цу̏рце*, по̀ *чашцу*, *чо̀банце*;

на̀ *бабне*, *бабу̀рна*, *гаћу̀рне*, *го̏днама*, двѝје *го̏дне*, у *гра̀ђевну*, из *До̀лнē*, *женту̀рна*, *земљу̀рну*, *ја̀њетнē*, *кома̀дну*, *кошуљѐтну*, ма̏ло *крѐветнē*, на *Ло̀зевнама*, *о̀младна*, *ӣртѐвна*, *ра̀стовна*, *рубѐтне*, *свѝњетнē*, *собу̀рне*, *старјѐшна*, по *сто̏тну* пу́тā, *сукнѐвна*, о̀нē *телевѝзорне*, *трго̀вне*, у *трго̀вну*, у Бо̏сни и *Хѐрцеговни*, *цӣелѐтне*, *цурѐтне*, у *Шњѐгоӣни*, *шуӣѐтна*;

на *Вла̏шћу*, *живо̀тња*, *ка̏толкиња*, ѝзмē *ка̀шку*, ис *куӣа̀тла*, *но̏вне*, *сиро̀тња*.

у наставцима *-има* у синкретичним множинским облицима именица мушког и средњег рода, те у синкретичним множинским облицима именица женског рода на сугласник:

у *бера́чма*, на *бр̏дма*, у *Бр*^{и}*јѐстовма*, *ве́зовма*, са *во̀ловма*, на *вра̀тма*, у *гребѐнма*, *дјеверо̀вма*, *до̏ктурма*, у *др̏вма*, ѝ онӣм *ја́рмовма*, *ко̏лма*, с *ко̀њма*, у *ко̀тловма*, *кра̀мӣовма*, на *Крубља́цма*, пот *ку̀рузма*, у *Ла*^{в}*у́шма*, *милио́нма*, на *минобаца́чма*, на *мјѐс*^{ш}*ма*, у *ӣартиза́нма*, на *ӣѐћма*, *ӣешки́рма*, *ӣолѝтича̏рма*, у *ӣредузе́ћма*, *ӣре́лма*, ѝ *ӣрстићма*, у *Ра́штанма*, *ро̀д*^{и}*тељма*, ѝ сва-

ш̄овма, по *сѐлма*, по *снòп̄овма*, *Срѐбма*, ỳ некӣм *ст̄ва́рма*, *ѣ̀рма*, *чељáдма*, ỳ *чет̄н̄ц̄ма*, на *ш̄т̄ап̄и́ћма*;

у формама презимена на *-ић*: у *Бáновће*, уз Àлију *Бéговћа*, *Божи́чковћа*, *Бо́рћи*, *Васи́љевћи*, *Вучáновћ*, *Дòк̄т̄уровћа*, Пéрē *Ђáковћа*, у *Ђу́кће*, *Жмàрћи*, *Јовáновћа*, Дрàгн̄ња *Јôшћа*, у *Кр̑шће*, Стàнᵘмр̄ *Лáкћа*, *Мàлᵘјевћа*, Блáго *Мȉкāновћа*, Млàђена *Мóмћа*, у *Нóвће*, *Си́мћа*, *Пáвловћи*, у *Пѐт̄рушћима*, *Пѐшевћ*, *Пѐшевћа* вȋр, Нѐнāд *Пòп̄овћа*, *Пòп̄овћи*, *Смúљћа*, на *Ст̄àнишљевће*, *у Ст̄áнковће*, у *Ст̄òјановће*, кòд Рāнка *Трȉковћа*, у *Чóлћима*, *Чу́п̄ћи*;

у неким придјевима и замјеницама: *Брáн̑нē* Мàрᵘцē, *Васкр̑ст̄јна* цȕра, *вѐлкā* љу́бав, тȍʲн̄ кòмāд *вѐлкт̄*, пò *велкт̄м* њȉвама, *Ви́дна* ѣ̂р, *вòлкā* сȍпра, *вòлшнā* мáла, *Дрàгињни* рòдᵘтељᵘ, кȕћа *Зóрна*, *кòлкā* кȕћа, *Љȕп̄чт̄н* сȋн, до *Милéн̑не* њȉвē, *Мȉлчт̄н* Гòран, *нòлкē* љу́бави, *овòлкō* рȋно, *Сáвне* ѣ̀ри, *Срéдна* кȕћа, от *Ст̄áн̑нē* кȕћē, Дȕшāнка *Ст̄éвна*, *Тàмарнōг* мòмка, *Ти́т̄на* др̑жава, *т̄òлкȳ* шкȍлу, *Чу́лна* кȕћа, *Шва́бни* нȁм свѐ ви́кал;

те у облицима неких бројева: ỳ *т̄рт̄-чѐт̄р* сâта, четрдѐсēт *чѐт̄ри* гȍдне, *чѐт̄рст̄о* ȉљāдā.

Што се тиче глагола, потпуно редуковање вокала *и* најраширеније је у радном глаголском придјеву, док је у другим глаголским облицима доста рјеђе:

тȍ ʲе нȁјбȍљē *бᵘјéлло*, *бòјле* се, јâ сам се *бòрла*, òнᵘ су *бра́нли*, *вáбла*, òне су се *вȁдле*, тȍ се *весѐлло*, *вòдло* ʲе нâс, мȋ смо *вра́нли*, кȁт се *вра́т̄ли*, *гòнла* ʲе, *гр̑лли* се, тȍ је *гу́лло*, *дѐверла* ʲе, тȍ се нȉје *дѐсло*, *дᵘјéлло* се, *довòзли* су, òнᵘ се *договóрли*, *дозвòлла* ʲе, *дòлазли* смо, тȍ је би́ло *дòлазло*, мȋ смо *досѐлли*, *дру́жло* се, *жѐнло* се, *забòравла* сам, јѐс *завр̑шла*, *зàграбла*, мȋ смо *закљу́чли*, òнᵘ су *зап̄áлли*, *зàп̄āмт̄ила* сам, кȁт се *зàрат̄ило*, *зàчудла* се, *збàјбучла* ме, јâ сам *згу́лла*, *згȕрли* се, *зна́чло* ʲе, тȍ се *избéчло*, кȕћа се *изградла*, мȋ смо *ȉзлазле*, свѐ се *измᵘјéнло*, тȍ *се изнòсло*, јâ сам *изрòдла*, *искòчла*, *ȉскуп̄ли* се, *кáдло* се, *кȉт̄ли* се свȁтов, *кȕп̄ла* сам, *ку́п̄ли* смо, *лу́жло* се, *љу́бли* се, òнᵘ су *мȉслл̑*, *млáт̄ило* се, *мòлле* се, би́ла се *нàвадла*, *наговóрли* је, *нагòнле* се, *надòлазло*, *нàкит̄ла*, *нàп̄ат̄ли* смо се, *нап̄òјли*, вȋ би *нàп̄равле*, òнᵘ су *нàп̄равли*, *нап̄р̑косла*, *нàп̄рт̄ила*, јâ сам *нарáнла*, *нàст̄авли*, *нат̄òварли* су, *нат̄òп̄ила* се, *наȕчла* се, ни́смо *нòсле*, тȍ се *нòсло*, *нȕдле* ме, *обòрли*, мȋ смо се *одвòјли*, òнᵘ су *одгòнли*, ни́сам *одлу́чла*, Љѐпосава се *одљу́т̄ила*, *одрáнла* се, *одрéдло* се, *òп̄азли* су, ỳбили и *òст̄авли*, *òст̄арла*, *п̄âмт̄ила* сам, *п̄ȁт̄ила* се, òне су *п̄обᵘјéдле*, јâ сам тȍ и *п̄обòравла*, *п̄овлáчла* се, *п̄окòсла* је, òнᵘ се *п̄оми́рли*, не *п̄онòвло* се, свѐ су *п̄оп̄áлли*, *п̄ору́чла*, *п̄òст̄арла* су, вȁтра се *п̄от̄п̄áлла*, *п̄рȁвло* се скрȍб, *п̄ребáцло* се, *п̄рѐгазли* су, јâ сам *п̄ресѐлла*, тȍ се *п̄произвòдло*, *п̄рòлазло*, *п̄рòсли* су, *п̄рȕжла* òнȳ трȕбу, свѐ сам тȍ *рáдла*, *рȁнли* су, *расп̄у́чло* се, òнᵘ су се *рàст̄авли*, плȉтке јѐсᵘ се *сáдле*, *сàкрл* се, јâ сам *сасѐлла*, *свéт̄ли* смо, тàк се *сȕрло*, *скòчла*

сам, *сла̏вла* ʲе се сла̏ва, *слᵘје́пли* су, *сло̀жли* су свѐ, ја̂ сам се *сна̀лазла*, *спре́мла*, *ста̏вла* ни́сам, *ста̏вли* су, то̂ се *су́шло*, *тра̀ћли* су, то̂ се *тра̀чло*, *тре̏ла* се, *ѝбло* ʲе свѐ, *ѝватли* се, *увѐдло* се, *уда́вли* се, би́ла сам *ѝдарла*, о̀на се *удру́жла*, *ѝзмала* ʲе, ја̂ сам *ѝпа̄мтила*, *ѝфатила*.

У осталим глаголским облицима забиљежен је знатно мањи број потпуне редукције вокала *и* у медијалним позицијама:

бјѐжмо, *до̀ватше̄*, *догово́рте* се, *жѐнћу* се, *запа́лће*, *изба́цше̄*, *ја́вће* т се, *на̀правћемо*, *на̀правше̄*, *опре́мће*, *о̀тма̄м*, *по̀молше̄* се, *са̀лте*, *ѝдарће*, *ѝзма̄* се, *ѝзмајӯ*, *ѝзма̄т* ко̂нцᵘ, *ѝеди́нте* се.

Потпуно редуковање вокала *и* у непромјенљивим врстама ријечи забиљежено је у малом броју примјера: *ко̀лко̄* ѝма̄, *ко̀лко̄* го̏д, *ко̀лко̄* го̏ђ, нѝ на шта *на́лко* ни́је, *не̏колко̄* пу́та̄, *то̀лко̄* ѝма̄ш, *то̀лко̄* ра́вно.

51. Најупечатљивија појединост у вези са судбином вокала *и* у овом говору јесу његове редукције у финалним позицијама облика инфинитива (уп. Ившић 1913: 187; Баотић 1983: 65; Халиловић 1996: 64–65; Далмација 1997: 40; Драгичевић 2003: 308; 2007: 334; Козомара 2005: 32; Црњак 2006: 307–330; Црњак – Козомара 2015: 701; 2016: 619–620; Цукут 2017: 215; 2021: 36–37):

а̀шᵘковат, *ба̀цат*, *бѝт*, *бјѐжат*, *вѐчерат*, *вѝдјет*, *вѝдәт*, *вра́тәт*, *вра̏ћат*, *врᵘје́ћат*, *гле̏ат*, *гле̏дат*, *го̀товт*, *да̏т*, *до̀бит*, *дозво̀лᵘт*, *до̀итәт*, *до̀ᵗитәт*, *донѐст*, *до̀нᵘјē̄т*, *до̀ручковат*, *до́ћ*, *дочеки́ват*, *дре́кнут*, *дѝмат*, *жѐнᵘт* се, *жу̀нат*, *за̀клат*, *за̀па̄мтит*, *запи́сат*, *за̀ѝјеват*, *за̀спат*, *за́ћ*, *зашти́ћа́ват*, *зна̏т*, *ѝграт*, *ѝза̄ћ*, *избѐ́седәт*, *ѝзѝћ*, *изми́шљат*, *ѝзмоћ*, *ѝмат*, *ѝскат*, *ѝспират*, *исто̀чиљат*, *истре́сат*, *ѝстрѐст*, *ѝћ*, *ишчѐшљат*, *ја̀укат*, *јѐст*, *ка́зат*, *ка̀знит*, *кѝселт*, *контро̀лᵘсат*, *ко̀ѝат*, *кра̏ст*, *кѝват*, *ку́ѝат* се, *ла̀гат*, *лѐћ*, *ма̀кē̄т*, *мѐтат*, *мѐтәт*, *мᵘје́њат*, *мᵘје́шат*, *мла́тәт*, *мо̀тат*, *мо̀ћ*, *наби́јат*, *на̀брат*, *на̀зват*, *наки́љат*, *на̀китәт*, *на̀кує̄ат*, *на̀мазат*, *намири́ват*, *напа́сат*, *напи́сат*, *на́ћ*, *на̀ћерат*, *о̀бављат*, *обраћи́ват*, *о̀бут*, *о̀бӯћ*, *о́дат*, *о̀глеат*, *одбро̀ᵗит*, *одво̀ᵗит*, *о̀кишат*, *о̀крет*, *оку́ѝат*, *о̀ѝлакат*, *о̀ѝрат*, *опре́мат*, *о̀рат*, *о̀стат*, *о̀ćећ*, *о̀ттѝћ*, *о̀ткат*, *о̀тмат*, *отро̀ват*, *оцᵘје́дәт*, *очу̀ѝат*, *оши́шат*, *ѝа̏ст*, *ѝи́сат*, *ѝи́тат*, *ѝје̏ват*, *ѝла̀кат*, *ѝла́тәт*, *ѝла́ћат*, *ѝла̏ћкат*, *ѝо̀бјећ*, *ѝога́ћат*, *ѝо̀ᵗест*, *ѝо̀мазат*, *ѝома̀кē̄т*, *ѝонаѝи́јат*, *ѝонᵘје́ат*, *ѝо̀ѝит*, *ѝосᵘ́ат*, *ѝо̀сӯт*, *ѝотро̀ват*, *ѝо̀чē̄т*, *ѝо̀чиљат*, *ѝо̀чистәт*, *ѝра̏т*, *ѝрѐбират*, *ѝреда́ват*, *ѝрези́ват* се, *ѝрѐнᵘје́т*, *ѝрепозна́ват*, *ѝрѐсиѝат*, *ѝрѐсјећ*, *ѝрѐст*, *ѝрѐстајат*, *ѝри́ћ*, *ѝри́чат*, *ѝро̀ѝзвест*, *ѝро́ћ*, *ѝрочѝ̀тат*, *ѝрскат*, *ѝуто̀ват*, *ѝу̏цат*, *ра̏доват* се, *разврáтәт*, *ра̀звршат*, *разгра̀ничᵘт*, *ра̀змисао̊т*, *разрези́ват*, *ра́дәт*, *ра̀стат*, *ра̏товат*, *рѐзат*, *рѐћ*, *сви́рат*, *сѝᵗат*, *си́ћ*, *сјѐдәт*, *ска́кат*, *скѝнәт* се, *склѐњат*, *скѝ̏ує̄ат*, *сла̏т*, *слѝкат*, *слу̏шат*,

смо̀тат, *сна́ћ* се, *со̀ват*, *спа́ват*, *спре́мат*, *сре́дат*, *стА̏т*, *сте́зат*, *стѝгнит*, *се̏ст*, *ткА̏т*, *тр̏гат*, *тр̏пит*, *ту́ћ*, *у̀бит*, *у̀ватат*, *у̀вест*, *у̀вӯћ* се, *уга́ст* се, *у̀гледат*, *у̀дарат*, *у̀дат* се, *у̀зет*, *у̀краст*, *у̀љећ*, *у̀мр*ᶜ*јет*, *у̀нтћ*, *у̀пантат*, *упи́тат*, *у̀ску*ᵛ*ат*, *услужи́ват*, *у̀стајат*, *у̀тећ*, *у̀чит*, *ц*ᶜ*је́пат*, *цр̏кнут*, *ча̀стат*, *че̏кат*, *чѝстат*, *чѝтат*, *чу́ват*, *чу̀пат*, *чу̏т*, *ше́тат*, *шу́тат*.

Милорад Симић сматра да су ово „прије остаци супина него облици настали редукцијом завршног *и*“ (1978: 47).

Међутим, код истих информатора напоредо са редукованим *и* може се чути и:

бѝти, *бро̀јти*, *вра́тати*, *гово̀рти*, *дозво̀лти*, *др̏жати*, *же̏ти*, *зва̏ти*, *ѝмати*, *је̏сти*, *казѝвати*, *ка̀знити*, *ко̀сти*, *ку̏пити*, *ку́пти*, *л*ᶜ*је́чти се*, *ло̀мити*, *мје̏рти*, *на̀бити*, *обо̀гатати*, *обо̀рти*, *о̀дбити*, *осу́шити*, *отво̀рти*, *пѝти*, *пла̀кати*, *пла́тати*, *по̀гинти*, *пој̀ачати*, *по̀купти*, *по̀пти*, *поче́пти*, *са̀крити*, *сје̏сти*, *сла̏вти*, *ткА̏ти*, *тра́ж*ᶜᶜ*ти*, *у̀дати*, *у̀зети*, *у̀мати*, *чѝстити*, *чу̏ти*;

*вр*ᶜ*је́ћи*, *до́ћи*, *ѝћи*, *ле́ћи*, *мо̀ћи*, *о̀тћи*, *про́ћи*, *рѐћи*.

52. Велики број примјера са потпуном редукцијом вокала *и* у финалним позицијама забиљежен је и у множинским формама радног глаголског придјева:

о̀н*ᶜ* су *а̀ш*ᶜ*ковал*, *би́л* су, о̀н*ᶜ* су *ве́зал*, мӣ смо *ви́кал*, *вла́дал* су, *ги́гал* се, јѐсу *да́вал*, ни́су се *да́л*, *др̏жа̄л* смо, јѐсу *зараћи́вал*, јѐсу се *зарије́вал*, о̀н*ᶜ* су *за̀сновА̄л*, *зва́л* се, *зна̀л* смо, мӣ смо *ѝграл* ко̀ло, ни́су *у̀зиграл* се, *измѝшљал* су, *ѝмал* смо, *ѝсцјевал* се, ни́су се *ѝшћерал*, *је̏л* на̀полцу, *кла̏л*, *кр̏л* се, о̀н*ᶜ* с*ᵛ* *кр̏штА̄л*, *ку́пал* су се, јѐсмо *ку̏цал*, *лу́пал* смо, ни́су *мѝслл̥*, *мо́рал* смо, *наби́*ʲ*ал*, *на̀мјестил*, о̀н*ᶜ* су *на̀падал*, *на̀пал* су, *на̏сикирА̄л* су се, *но́сал* су, ни́смо *о̀бављал*, ни́су *о̀двел*, о̀н*ᶜ* с*ᵛ* *о̀рА̄л*, о̀н*ᶜ* су *о̀стал*, са́м*ᶜ* *пА̏л*, *пѝјукА̄л* смо, *пи́тал* сте, ни́су *подржа́вал*, ни́су се *пој̀ављи́вал*, *по̀клал* дје̏цу, *по̀крил* се, *пома́гал* су, *по̀падал* су, *попи́сал* су, мӣ смо *по̀сцʲал* до̀ста, *по̀стављал* су, *по̀стил* смо, ни́смо *по̀чЕ̄л*, *пошти́вал* су, *превла́дал* су, *пре̏л* смо, мӣ смо *пре̏ловА̄л*, о̀н*ᶜ* су *пре̏стајА̄л*, *пре̏узЕ̄л* смо, *припјева́вал*, *при́чал* су, би́л су *пропи́сал*, *про̀терал* су, *про̀тјерал* су, ни́су се о̀н*ᶜ* *ра̀звел*, *ра́зликовал* смо се, *ру́чал* смо, о̀н*ᶜ* се *са̀крл* у̀ котА̄р, *сѝ*ʲ*ал* смо, о̀н*ᶜ* су *сје̏дал*, *сје̏л* смо, *сла́гал* смо, ни́су *сма́трал*, ни́су *смје̏л*, *сн*ᶜ*је́л* смо, *спа́вал* ни́смо, мӣ смо *ста̏вљал*, *ста̀новА̄л* су, *ткА̏л* смо, *тре̏бал* смо, ни́с*ᵛ* *ће̏л*, *уби́јал*, *у̀змал* смо, о̀н*ᶜ* се *уми́вал*, Лау́ш*ᶜ* се *упи́сал*, *у̏познА̄л* се, *употребља́вал* смо, и̏ ста̄рӣ с*ᵛ* *ургѝрал*, *у̀честовал* су, ни́су *че̏кал*, о̀н*ᶜ* с*ᵛ* *чу̏л*, *штра̏јковал* су.

Нешто је мањи број потпуних редукција вокала *и* у финалним позицијама у неким тоничким и атоничким глаголским облицима:

у аористу глагола *бити*: (ја) вòл^{и}јо *б* глѐат, врâга *б* ѝ ōн да́вō, дòшла *б* òна, јâ *б* је трѐбала, кà *б^{ӣ}* те пò^{ј}ело, кàко *б^{ӣ}* ти рѐкла, кò *б^{ӣ}* се на́дō, нѐ *б* ỳрекло, нѐ *б^{ӣ}* смјѐла, нѐ *б^{ӣ}* ти знàла, јâ нѐ *б* бра́н^{и}јо, вӣ тô нѐ *б^{ӣ}* тр̑пле, нѐ *б* знàо ѝксāн, тӣ нѐ *б* знàо, ò̀нō *б^{ӣ}* се рàспало, свѐ *б* ôн, штà *б^{ӣ}* тӣ, штà *б* јâ;

у презенту помоћног глагола *јесам* – и у потврдном и у одричном облику:

јѐс бѝ^{ј}о, *јѐс* ѝшла, *јѐс* òрганизовāн, *јѐс* пòчēла;

нùс ѝмō, *ни́с* тӣ зна́вала, тӣ се *ни́с* ја́в^{и}јо, тӣ *ни́с* ка́дул, *ни́с* пи́тō, *ни́с* тӣ òшла, *ни́с* смјѐо, *ни́с* у ста́њу;

у енклитичким облицима другог лица једнине презента помоћног глагола *јесам*: вѝдла *с* штà, ви́ђала *с* тô, глѐдала *с* òнē ручни́ке, д^{и}је́те *с* ми, дòбро *с рѐкла*, забòравла *с^{з}* ђу́ду,[26] кàко *с* нâјгòрā, кàко *с* тӣ, кà *с* ѝшō, мòжда *с* и ỳпāмтла, мòжда *с* тӣ чỳла, позна́вала *с* тӣ, са́ма *с* пàла, сàмо *с* лѐгла, свѐ *с* мо́рала, свѐ *с* тӣ тô ра́дла, свѐ *с* ỳчи^{ј}о, тӣ *с* бѝла, тӣ *с* пòпи^{ј}о, у пра́ву *с* тӣ, чỳла *с* тӣ, чỳла *с* штà, штà *с* потрòш^{и}јо, штà *с* тӣ дѐверла, штò *с* зара́ди^{ј}о, штò *с* нāс зва́ла, штò *с* пòси^{ј}ō, штò *с* прòгутала, штò *с* ра́д^{и}јо, штò с тӣ кỳцала, штò *с* упи́сала;

тӣ *з* дòбӣла, ђѐ *з* би́ла;

у другом лицу једнине императива: *бѐр* јàгоде, *бѐр* пàмēт, *б^{и}је́л* тô, *бјѐж* òт куђē, *бјѐж^{ш}* кỳђ, јâ *бòд*, *бра́н* òнō, *бỳд* на помòћ^{и}, *ве́ж* òнō, *вѝд* ỳ Дракцē, дѐ *дòфатӣ*, *до́ђ* вâмо, ѐо *вѝд*, *забра́н* му, *зара́д* пе́мзију, *изви́н*, *ѝзлаз* ѝс куђē, *јѐд* јàб^{у}ке, *ка́ж^{ш}* тӣ, *мла́тӣ* слàму, Бòгу се *мòл*, *назòв* ме, *на̀прав* кà^{в}у, *на̀прав* кỳђење, *на̀прт̑ӣ* нà рȳке, *нòс* тô, *однѐс* тàмо, *опѐр* òнē рубѐтне, *отвòр* вра́та, *оте́ж*, *оти́ђ* тӣ, *òткач*, јâ *ѝодмеђ* лàвōр, ѝ тӣ њỳ *ѝодздрав*, *ѝдквас* òнāј бѐз, Бòже *ѝомòз*, *ѝонѐс* кỳђ, дрỳгē *ѝрàв*, *ѝрепòстав* тӣ, *ѝрỳж* òнȳ тру́бу, *рѐц* Јòвану, *ćѐд* и *тр̑ѝ*, *ђу́т* сàмо, тӣ *увòд*, *уѝа́л* ла́мп^{у}, *шу́т* сàмо;

у множинским облицима трпног глаголског придјева: ни́сте *за̀штѝђен*, *ѝзм^{и}јēшāн* су, мӣ смо *нера̀здво^{ј}ен*, *ра̀коѝчāн* смо, *ỳзмāт* кôнц^{и}.

Вокал *и* у финалној позицији редукује се и у глаголском прилогу садашњем:

крѝјȳ̑ђ, *ѝјѐвајȳ̑ђ*, *ѝла̀чȳ̑ђ*, *стоје́ђ*.

Потпуне редукције финалног *и* остварују се и у деклинационим формама типа:

у *Бањалу́ц*, ò̀дē л твòја ма́јка *Бо́ј*, у *бо́лн^{и}ц*, *вла́сов*, у *вòд*, *вòлов,* јâ говòри^{ј}о *Гòсѝан*, свòјōј *дјѐц*, *дрỳгов*, *зубу́н* су бѝл^{и}, *ја̀сенов*, ỳ онōј *кре́д*, у

[26] *Ђуда* или *ѓуда*, како се још може чути, јесте прслук, односно гуњ, зубун. Занимљиво је да су дугачке бијеле прслуке у прошлости носили католици, због чега су и прозвани бијелим Шокцима.

свòјōј *кȳћ*, донѐсēш *кȳћ*, ỳ *куħ*, пò *куħ*, *Лакшáш* су фи́ни, *Лау́ш* су пу́сти, *Лȉшљāн* прôђȳ, свȉ *љȳд* рâдē, *љȳд* ȉдȳ, Рȍткова *мȁш*, мòјōј *мȁшер*, ђѐ су *млȉнов*, по *нòħ*, ȍт пō *нȍħ*, *ȉјѐшлов*, на *ȉомòħ*, ȍнī *рâднȉц*, тȍ^ј^ī *рȁдов*, ȍвī *руда́р*, по *ру́ц*, *свȁшов*, у *сȍб*, у *средȉн*: ȍвōј *Сша́н*, на *стра́н*, *Тàмар*, по *шра́в*, у *шу́б*, мôм *ħȁħ*, *ħòшков*, ȍнī *фу́лов*, ỳ *чаш*, *чѐљāд* ȉмā дȍста, у *Чеме́рн^и^ц*, *чѐшнȉц*, нȁши *шѐфов*, ỳ *шкōл*, ỳ *шум*;

бȉше *м* дјѐца, ви́кō *м* је, да́ла *м* Дàн^и^ца, дòбра *м* рàки^ј^а, дòбро *м* је, жàлијē *м* је, жȁо *м је*, кȍ што *м* је, мȁтерē *м*, мр̏ско *м* подла́гат, не дàде *м* ђȁвō, нѐ дā *м* се, пи́сō *м* је, пȕнца *м*, свѐ *м* се чȉнī, тô *м* је припов^и^је́дō, чу́вала *м* д^и^је́те, штȍ *м* ни́сте, штȍ *м* трѐбā, штȍ *м* је тô;

би́ло *ш* је, бȍга *ш*, дȁ *ш* кâжēм, дȁ *ш* кȁ^ј^ем, дȁħу *ш* ôвцу, дòлазī *ш* ку́ма, ê^в^о *ш* њѐга, кȁко *ш* мòмак, мѐтнē *ш* ȍнȳ, мòгу *ш* рѐħи, нêмā *ш* Бȍга, ȍндā *ш* је, òстанē *ш*, òткā *ш* нѐко, тô *ш* је свѐ, тô *ш* кâжēм, тô ħе *ш* рѐħ, штȁ *ш* рѐкнē, штȁ *ш* трѐбā;

àјд *мѐн*, пò *мен*, *мѐн* је, *мѐн* је ȍтēла, *мѐн* у Ђу́кħе;

шѐб дȁднē, *шѐб* ȉзīħē, *шѐб* је;

нàправī *сѐб*, пробѐр *сѐб*, *сѐб* исплѐт, *сѐб* ȉстō тàкō, с^и^је́чеш *сѐб*, ỳсп^и^ *сѐб*;

њȉ^ј^ов рâднīци, *њȉ^ј^ов* сȉнов;

ма́л су, свȉ *мла́д* гȍре;

по *шрȋ-чѐш^и^р* дâна, ỳ *шрī-чѐшр* сâта, у *чѐшир* сâта, *чѐшр* дâна.

Најзад, финално *и* подвргнуто је потпуној редукцији и у непромјенљивим врстама ријечи – прилозима, приједлозима, ријечцама и везницима. Забиљежен је невелик број примјера:

бȍгам је тàкō, *кобојàг* ȉзводē, тô ^ј^е *шакорѐħ* нȉшта;

јѐ *л* се крȉло, јѐ *л* де, дȁ *л* по́сто^ј^ī, јѐси *л* мòгла, јѐ *л* òшла, јѐ *л* нѐдља, ȉмā *л* ȉħе, пȉјете *л*, дòлазī *л* ôн, јѐ *л* чȕла, јѐ *л* ме пи́тō, ни́је *л* упи́тō, ȉмā *л* ȉшта, мȍре *л* òна, штȁ *л* ȍпēт, смȉје *л* до́ħ, штȁ *л*, òħе *л* òна, бȉ *л* кȁ^в^у, јѐ *л* да, јѐсу *л* се сàстала, àси *л* тȋ, ȉмā *л сн^и^јêга*;

а кȁмол цȕра, *ал* мôрā твр̏до мòтат се, *ал* нѐ см^и^јēм, *ил* òд неког, *нȉш* је ра́дла, *нȉш* сам рѐкō;

рȁд вѐчерē, *рад* òчијȳ, *рад* свȍ^ј^ē, *уч* ср^и^је́дē;

зȋм ȉдȳ прȉглāвци, *љѐш* је нê^ј^ā.

53. Редукција вокала *и* јавља се и у морфолошким икавизмима (уп. Петровић 1973: 42–43; Дешић 1976: 126; Драгичевић 2010: 239–240; 2013: 196; Козомара 2016: 619; Цукут 2021: 44):

бȍлла ме нòга, нȉје *бȍлло*, ни́сам *вȉдла*, òн^и^ су *вȉдли*, јâ би *вȍлла*, *вȍлли* се, *дожи́вш*, *жѐлло* се, ни́је *жи́вла*, àјд *жи́вли*, *жи́вло* се, *жи́вш*, *зацр̏нло*, *из-*

лѐтла, òн^и^ се *мр̏зли*, јâ сам *одлѐтла*, *побо̏дла* се, јѐ л òно *полу̏дло*, *прелѐтли* су, ни̏је се *свѝдло*, òн^и^ су *слѐтли*, *тр̏пле* су, *тр̏пт*;

свѐтā *нѐдља*, у *нѐдљу*, *понѐдљак*.

54. Самогласник *и* замијењен је прелазним гласом „шва“ у сљедећим примјерима:

Вла́дəне сѐстрē, у *генѐтəци*, не́ма *го̀ведəнē*, ѝдӯћē *го̏дəнē*, *Гра̀дəна*, *и-Зѐнəцē*, *кућѐтəна*, тê *оградѐтəнē*, *о̀младəна*, ò д овē *о̀младəнē*, *по̀родəце*, на̏ше *ро̏дəце*, *сала̀тəце*;

ба́цəт, *вра́тəт*, *вра́тəти*, *го̀товəт*, *до̀итəт*, *дȍ^ј^итəт*, *завр̏шəт*, *ја́вəт*, *кри́вəт*, *кȳћəти*, *мла́тəт*, *на̀китəт*, *обо̀гатəти*, *пла́тəт*, *по̀чистəт*, *ра́дəт*, *ра́дећемо*, *сре́дəт*, *развра́тəт*, *у̀ватəт*, *у̀мəти* се, *у̀пантəт*, *ча̀стəт*, *чи̏стəт*.

55. Редукције високог вокала предњег реда *и* доводе до:

1. већег броја сугласничких скупина него у стандардном језику;
2. геминације;
3. веће фреквенције сонаната *л*, *р* и *н* са вокалском функцијом;
4. узлазног акцента на једносложницама, као и на ултими вишесложница.

Треба напоменути да је степен редуковања вокала одређиван на основу слушног утиска аутора рада (изложена грађа у раду је подијељена на примјере потпуне и дјелимичне редукције), те да степен редукције није увијек лако одредити. Тако су неки аутори смарали да дјелимично редукован вокал не постоји (Симић 1978: 50), други су се питали да ли се „остварује довољно изразита опозиција према резултату потпуне редукције“ (Петровић 1973: 44) и слично.

56. Секундарни вокал *и* јавља се у именицама страног поријекла *парадајз* и *шпајз*: *парадȁ^ј^иза*, *шпȁ^ј^из*.

ВОКАЛ *О*

57. У говору Масловара вокал *о* има прилично стабилну артикулацију, тако да у грађи није пронађено много примјера помјерања његове артикулације према другим вокалима, као ни супституције другим вокалима.

58. Помјерање артикулације самогласника *о* према самогласнику *а* овом приликом забиљежено је само у неколиким примјерима, и то кад се нађе иза акцентованог слога: *по̏тко^а^ва*, *су̀бо^а^та*, *фалцифѝко^а^ва̄нтх* дипло́мā.

59. Слична је ситуација и са замјеном вокала *о* вокалом *а*: *расӣаре*^{о}*ӣ́ивō*. Ваља поменути и придјев *шлогиран*, који се у говору Масловара изговара са вокалом *а*: *шла̀гӣра̄н*. Међутим, вокал *а* у овом примјеру има етимолошко поријекло (< њем. Schlag).

Замјена вокала *о* вокалом *а* није честа ни у српским говорима Шипова (Цукут 2017: 212; 2021: 21). С друге стране, ова је замјена чешћа у говору Змијања (Петровић 1973: 39), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 41), у икавскошћакавском говору у околини Дервенте (Баотић 1983: 57–58), у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 62–63), у говорима у међуријечју Неретве и Ријеке дубровачке (Халиловић 1996: 55), у посавским говорима између Укрине и Врбаса (Козомара 2016: 622).

60. Промјена *о* > *е* јавља се у одричним облицима глагола *моћи*: нѐ *мере*, нѐ *мереш*. „Ова промјена карактеристична је за главнину говора широм штокавског говорног подручја“ (Козомара 2016: 623). Занимљиво је то што се у одричним облицима овог глагола могу срести и облици без замјене *о* > *е*: нѐ *море*, нѐ *моремо*, док у потврдним облицима није забиљежена ова супституција.

Вокал *е* умјесто вокала *о* пронађен је и у једном придјеву: *ку̀ӣēвнē* ко̀шуље.

Досљедно је *гро̏б* и *гро̂бље*.

Суфикс *-еро*, умјесто суфикса *-оро*, у збирним бројевима (на примјер: *два́десēӣеро*, *два̏*^{ј}*есӣеро*, *дѐвеӣеро*, *о̏смеро*, *ӣѐӣеро-шѐсӣеро*, *сѐдмеро*, *ӣри́десēӣеро*, *чѐӣвере* та̀квē, *чѐӣверо*, *чѐӣверо-ӣѐӣеро*, *шѐсӣеро*) доприноси већој фреквенцији вокала *е* у говору Масловара.

61. Ријетки су случајеви затварања вокала *о* према вокалу *у*: *до̏б*^{и}*јēмо*^{у} мӣ̂, *сно̏*^{у}*јеш*.

62. Вокал *о* замијењен је вокалом *у* такође у малобројним примјерима: *армӯнику*, *до̏кӣур*, *до̏кӣурма*, *до̏кӣурца*, *кру̏мӣра*.

Дакле, ова замјена среће се у туђицама, и то у неколико лексема, што значи да је занемарљива. Супституција вокала *о* вокалом *у* није честа ни: у говорима у околини Дервенте (Драгичевић 2010: 236), у говору јањских Срба (Драгичевић 2012: 175), у посавским говорима између Укрине и Врбаса (Козомара 2016: 623). Није честа ни у истраживаним пунктовима који су најближи Масловарама (пунктови: 169 Имљани, 178 Очауш, 179 Скендер-Вакуф, 181 Подбрђе, 182 Средња Шњеготина) – овдје су биљежени примјери замјене вокала *о* вокалом *у* у сличним примјерима забиљеженим и у Масловарама (Вујичић и др. 1985: 28).

Супституција вокала *о* вокалом *у*, и то најчешће уз назале, много је карактеристичнија за западније говоре сјеверозападног огранка херцеговачко-

-крајишког дијалекта (в. Петровић 1970: 337; 1973: 30, 33; 1978: 38, 60; Дешић 1976: 42–47; Вујичић и др. 1979: 17–18 (код српског становништва); Павлица 1984: 371; Драгичевић 1986: 54–57, 59–61; 2000: 15; 2001: 85; Рамић 2010: 38 (I Рамићева зона – Грахово и Дрвар – а спорадично у Iб Рамићевој зони, у Гламочком пољу); Цукут 2021: 22–24 – у два пункта).

63. Вокал *о* замијењен је понекад вокалском скупином *оу* у именици *по̄шка*: *по̄ушка*, и у глаголу *про̄ба̄ти*: *про̀уба̄ј*, *про̀уба̄м*, поред стандарних облика: *про̑ба̄мо*, *про́ба̄ти*, *про́бо̄*. За ову појаву, по Дешићевом мишљењу, узрок треба тражити у утицају сусједних лабијалних сугласника *п̄* и *б* (Дешић 1976: 41).

64. Што се тиче дјелимичне редукције вокала *о* у иницијалној позицији, она је забиљежена у мало примјера, и то на границама ријечи (при чему се претходна ријеч најчешће завршава неким вокалом):

кре́да̄ *°волѝкт̄ᵢ/е*, ѐнō *°нàкō,* по̀ *°нōј*, ỳ *°нōј* бᵢ̂ј́едᵢ, по̀ *°нōм*;

сјѣ̄ам се *°ва̀к*, до́вле *°ва̀кō*, нѐкō *°д* дјѐцē.

У медијалној позицији вокал *о* често се дјелимично редукује у прилогу *нарочито*: *на́р°чито* ѐна̄ пјѐва̄.

Забиљежена су још два примјера дјелимичне редукције у медијалној позицији: ѝма̄ *на́р°да*, кр̊в *њѐг°ва*.

Нешто је више примјера дјелимичне редукције финалног вокала *о*:

да̀ʲе *не̏шт°*, *нѝшт°* то̂, кѐ *шт°* са̀д;

ва̂м° ѝзвадѝ, *ва̂м°* мѐтнē се, *ка̀к°* се зва́ло, та̀кō *нѐка̄к°*, *та̀к°* су, *та̀м°* бѝл, *та̀м°* нѐђе, *та̀м°* у Лаᵥу́шма, *та̀м°* у лу́цᵢ, *та̀м°* у Маслòваре, *та̀м°* у у́реду;

ѐт° штò, *са̀м°* ми̂ ни́смо, *са̀м°* нѐкē ша́ре, *са̀м°* слу̏ша̄;

ак° ѐћеш.

65. Потпуно губљење вокала *о* у иницијалним позицијама јавља се у неким придјевским замјеницама и прилозима:

ва̀ка̄ цу̏ра, *ва̀кē* ча̏ше, *ва̀кē* прòʲекте, *ва̀кӣ* љу̂д, са *ва̀кōм* кòсōм, *волѝкē* звјѐздице, то̂ ʲе *волѝкō*, у *волѝшнō* ста̀нē, *во̀лка̄* сто̀ка, *во̀лкē* цу̏ре, *на̀ка̄* лᵢ́ј́епа, *на̀кē* кривѝне, *на̀кē* комàдᵢ́ће, *на̀кӣ* љу̂д, *нолѝкē* ње̏ве, *но̀лкē* љу́бави;

ва̀к то̂ ра́дли, *ва̀кō* до̀лазли, *ва̂м* до̀ касно, *ва̂мо* до̀лазла, *во̀лк* у̀ра̄дѝ, *на̀к* ѐнō на̀пѝшē, *на̀кō* бо̀сᵢ ѝдēмо, *та̀мо-ва̂мо* о̂да̄мо.

Сличну ситуацију биљеже и неки други истраживачи (в. Дешић 1976: 59; Петровић 1978: 56; Далмација 1997: 36; Драгичевић 2000: 16; 2010: 237; Козомара 2005: 30; 2016: 624; Цукут 2017: 216–217; 2021: 38–39).

С друге стране, редукција вокала *о* у медијалним позицијама није забиљежена.

Ваља напоменути да се именица *ђаво* у генитиву једнине може јавити у два лика: *ђâвла* и *ђа̏вола*.

Финално *о* потпуно се губи у неким прилозима, ријечцама и везницима:

ва̀к пѐкла се, сјѐћām се *ᵒва̀к*, *вâм* дȍкасно, *во̀лк* ỳрāдӣ, *за̀мал* не ȍдо, *ка̏к* се рѐкнē, *ка̏к* ѝдēмо, *как* ȍћē, *ко̀лк* јѐдан сâт, *ко̀лк* ȍвдāлēн, *ко̀лк* ȍћеш, *ко̏лк* са̏д, *ма̀л* ȍперēш, *на̀к* ȍнō, *ша̀к* је бѝло, *ша̀к* отпри́лᵢке, *ша̀к* се догово́рли, ста̏вӣ *ша̏м* чо́рбу, *ша̏м* ỳ робᵢ, бѝла ка̀сāрна *ша̏м*;

ѐн ȍнō, *ѐш* ȍнōга, да *са̏м* нâђӯ;

ак ȍћеш, *а̏к* се шта̏ дѐсӣ, *ак* те ôн стѝгнē, *нѐг* да̀нас, *нег* ѝшт, *нѐг* је, *нег* тȍјō.

Губљење вокала *о* среће се понекад и у замјеници *свако*: *сва̏к* свȍ^{j}е.

ВОКАЛ *У*

66. Није забиљежена помјереност артикулације вокала *у* према другим вокалима.

67. Вокал *о* умјесто вокала *у* јавља се у именици *јануар*, при чему долази и до развијања интервокалног *в*: *ја̏новāра*.

Биљежено је само *на̀роквицу*.

68. Вокал *у* замјењује се вокалом *и* у сљедећим примјерима: *ву̀рина*, *иза̀^{j}ишра* дȍћē, *о̀^{j}ишра* дȍшла ȍна, *ӣо̀^{j}ишāрце*.

69. Вокал *у* дјелимично се редукује у медијалним позицијама у невеликом броју ријечи:

ја̏б^{у}ку, *ко̀ш^{у}љу*;

ни́сам *ком^{у}ници́рала*, тȍ *о̀б^{у}ле*, *ӣрика̀з^{у}је* се, тȍ би *ски̏н^{у}ло*;

о̀в^{у}да̄ ѝдē, *ỳ^{j}^{у}шру* ѝће.

Финално *у* дјелимично се редукује најчешће у:

дативу, акузативу и локативу једнине именских ријечи:

ње̏м^{у} се да̏днē, *ње̏м^{у}* у у́ста;

упа́л *ла́мӣ^{у}*, *ка̏ӣ^{у}* ỳ шаке, да̂ *ма̀рам^{у}*, *на средѝн^{у}* сȍпрē, *чѝшав^{у}* нôћ;

у *Ва́рош^{у}*, *у чѐм^{у}* дрỳгōм.

првом лицу једнине презента глагола *моћи*: не *мо̀г^{у}* ја̂ рѐћᵢ, не *мо̀г^{у}* ȍвō.

трећем лицу једнине презента помоћног глагола *јесам* – и потврдног и одричног облика:

јèс^{у} Ста́нковић^{и}, *јèс*^{у} се са́дле;

ȍдмā *с*^{у} ȍн^{и}, штȍ *с*^{у} кобајȁг, о́вде *с*^{у} ȍрāл, ȍбичā^{ј}и *с*^{у} тȋ, да *с*^{у} ȍн^{и} нȁселӣт, као да *с*^{у} ѝ бӣли, ста́лно *с*^{у} ви́кал, свѐ *с*^{у} прѐгаче, ѝшли *с*^{у}, дрȕгē *с*^{у} пȍчињале, штȍ *с*^{у} по́стојале, штȍ *с*^{у} пȕтрāвци, ђѐ *с*^{у} би́л, бѝла *с*^{у} ȍндā; *ни́с*^{у} се мȍгле, *ни́с*^{у} дȍктори мȍгли, *ни́с*^{у} ћѐл, *ни́с*^{у} ѝмал, *ни́с*^{у} ѝшла, *ни́с*^{у} бȍсе нȍге, *ни́с*^{у} далѐко.

првом лицу једнине футура I помоћног глагола *хӣјеӣи* – и одричног и потврдног облика:

не́ћ^{у} јâ, *не́ћ*^{у} јâ нѝком кази́ват^{и};

сȁ *ћ*^{у} јâ тѐб, јâ *ћ*^{у} ȍтӣћ, дȁ *ћ*^{у} мȍћ, јâ *ћ*^{у} се ȕвȳћ, јâ *ћ*^{у} ȕску^{в}ат, да *ћ*^{у} се одвȍ^{ј}ит.

Дјелимична редукција вокала *у* у финалним позицијама јавља се и у прилогу *близу*: *бȉл*^{а} *бли́з*^{у} чѐсма.

70. У глаголима III Белићеве врсте забиљежени су сљедећи примјери:

ȍн^{и} се *зȁбриӈли*, *ѝзгиӈло* ^{ј}е, свѐ ^{ј}е *изокре́ӈло*, *кре́ӈли* су, *кре́ӈӣ*, *окре́ӈӣ*, *освȁӈли* су, *ӣȍгиӈӣи*, *ӣоме́ӈла* ^{ј}е, *ӣрѐкиӈло* ^{ј}е, мȋ смо *ȕкиӈли*, тȍ се *ȕкиӈло*, *ȕкиӈӣ*.

Неки аутори сматрају да је у овим случајевима извршена промјена *-ну-* > *-ни-*, па да се онда вокал *и* редуковао, док је према другима у питању редукција вокала *у* (Дешић 1976: 70).[27]

У случају наше грађе, не можемо са сигурношћу тврдити да је у питању редукција вокала *и*, јер смо биљежили и примјере гдје се вокал *у* чува:

ȍна је *вара́кнула*, ни́с смјѐо *дре́кнуӣ*, *зѐзнуло* ^{ј}е, *мѐӣнушē*, *освȁнуо* ^{ј}е, кȁд би га *скȉнуло*, *цр̏кнуӣ*.

Супституција *у* > *и* овом приликом забиљежена је у случају: *сӣȉгниӣ*.

Медијално *у* често се губи у прилогу *овуда*: *ȍвдā* ѝдȳ.

Финално *у* потпуно се губи у невеликом броју примјера:

јâ *ћ* сѐб нȁправт, штȁ *ћ* јâ;

бли́з гȍре;

измеђ сѐбе, *измеђ* ȁȳтā.

71. За вокалске редукције Драгољуб Петровић каже да су карактеристичне за све сјеверозападне говоре нашег штокавског подручја „и у систему односа према нашим југоистичним говорима оне заузимају врло високо место“ (1973: 45), што показује и наша грађа.

[27] За редукцију вокала *у* у глаголима III Белићеве врсте Драгољуб Петровић каже да је једна „од најкрупнијих одлика наших западних штокавских говора“ (1973: 45).

СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА *Ѣ*

72. Вокал *јаѿ* је прасловенски дуги самогласник предњег реда „који се тако као посебан глас није очувао ни у једном од словенских језика“ (Николић С. 1984: 50). Питање о вокалу *јаѿ* једно је од најсложенијих у историји нашег језика (Белић 1960: 86). Сматра се да је његова основна вриједност у старословенском језику била широко *е* = *ä*, док је у српском језику вриједност била неправи дифтонг *іė* (Бошковић 1968: 28–29),[28] који је дао различите рефлексе у различитим областима српског говорног подручја. Што се тиче старије и новије дијалектолошке литературе, биљежени су различити рефлекси *јаѿа*, али ово питање „ни до данас није у потпуности расвијетљено“ (Цукут 2021: 39). Ивић сматра да је јекавска замјена *јаѿа* најкомпликованија „од свих штокавских замена овог гласа“ (2001: 177).

Говор Масловара, као и већину осталих говора херцеговачко-крајишког дијалекта, карактерише скоро досљедна ијекавска замјена некадашњег вокала *јаѿ*.

Рефлекси дугог вокала *јаѿ*

73. Екцерпирана грађа показује да су рефлекси некадашњег вокала *јаѿ* који је по поријеклу био дуг углавном једносложни са сљедећом гласовном вриједношћу – *ᵘjê*, *ᵘjé*, *ᵘjē*. Међутим, истраживачи српских говора биљежили су различите ситуације на терену.

У Пиви и Дробњаку Вуковић је констатовао да је рефлекс дугог *јаѿа* двосложан, при чему сонант *ј* у рефлексу *ује* иде од потпуне артикулације, преко прелазног *ј*, па до потпуне редукције (1938–1939: 12–13). Замјена дугог вокала *јаѿ* двосложна је и у говору Срба у Кладњу и околини (Реметић 1970: 110–111), у Горобиљу код Ужичке Пожеге (Николић М. 1972: 652), затим у говору Змијања (Петровић 1973: 49–50)[29] и у говорима у међуријечју Неретве и Ријеке дубровачке (Халиловић 1996: 74–80).

Рефлекси дугог *јаѿа* у говору Баније и Кордуна могу бити и једносложни и двосложни, с тим што Петровић сматра да су много чешће двосложне замјене (1978: 43–46). Једносложни и двосложни рефлекси дугог вокала *јаѿ* забиљежени су и у ијекавским подручјима западне Херцеговине (Пецо 1966–1967: 286–288), у западнобосанским ијекавским говорима

[28] Белић је мишљења „да је основна вредност јата био неправ и непотпун дифтонг који је, дакако, имао два дела, оторенији и затворенији: ᵉä, ⁱė или сл.“ (Белић 1960: 87).

[29] Једносложне рефлексе дугог *јаѿа* Петровић је на Змијању биљежио углавном код католичког становништва, док је код српског живља карактеристичнија двосложна замјена (1973: 49–51).

(Дешић 1976: 99–106), у ијекавским личким говорима, при чему Драгичевић наводи да је једносложна замјена чешћа од двосложне (1980: 163–169), и у говорима Поткозарја (Далмација 1997: 26–29).

Милан Драгичевић за насеља у околини Дервенте каже да двосложне замјене дугог јата релативно добро опстају у говору старијих мјештана, али да се и у њиховом говору јављају једносложне замјене, или оне које инклинирају ка једносложним замјенама у наведеним позицијама (Драгичевић 2010: 238–239). Јављање и двосложних и једносложних рефлекса дугог вокала *јат̄*, као и рефлекса који теже ка једносложним, биљежи се у говору српског живља у сјеверозападној Босни (Вујичић и др. 1979: 25–37), у говору требавских Срба (Драгичевић 2002: 172–173; 2004: 453), затим у говору села Бранешци код Челинца (Драгичевић 2003: 306–307),[30] у говору Срба Бање Врућице (Драгичевић 2007: 336–337), у говору Кремне (Драгичевић 2008: 104–105) и говору јањских Срба (Драгичевић 2013: 193–195).

Дијана Црњак и Драгомир Козомара у говору Јаворана биљеже углавном једносложне рефлексе (Црњак – Козомара 2015: 703). Оваква је замјена дугог *јат̄а* и у Ужичкој Црној гори (Марковић С. 2011: 445–449). Павлица за говоре у околини Удбине биљежи да је доминантна једносложна замјена дугог *јат̄а* под узлазним акцентом (али се јавља и замјена која нагиње ка једносложној замјени), док за дуги *јат̄* под силазним акцентом биљежи и једносложну и двосложну замјену (1984: 372–373).

Јосип Баотић помиње и ијекавске рефлексе старог вокала *јат̄* у икавскошћакавским говорима у околини Дервенте и за њих каже да се најчешће одликују једносложношћу (1983: 80).

Што се тиче урбане дијалектологије, Слађана Цукут у говору младих Дервенћана за дуги *јат̄* биљежи једносложне рефлексе, као и рефлексе који инклинирају ка једносложним (2013: 19–20). Драгомир Козомара у говору младих Бањолучана као доминанте рефлексе за дуги вокал *јат̄* биљежи рефлексе који нагињу ка једносложним – *ᵘје* (2020: 200–202).

74. Као преовлађујући рефлекси дугог вокала *јат̄* у говору српског живља у Масловарама јављају се рефлекси који инклинарају ка једносложним – *ѣ̂* > *ᵘјê*, *ѣ́* > *ᵘјé*, *ѣ̄* > *ᵘјē*. Дакле, екцерпирана грађа показује да је „вокал *и* из првобитног дифтонга *іе* редукован и изгубио слоговност, те да је други дио компоненте (вокал *е*) у свим позицијама постао дуг и носилац акцента кад год је такав слог био наглашен“ (Козомара 2005: 24–25; 2016: 626). Овакви рефлекси карактеристични су и за говор Срба у доњем Ливањском пољу (Рамић 2010: 50, 67), за посавске говоре између Врбаса и Укрине (Козома-

[30] Драгичевић каже да је ипак двосложна замјена најчешћа (2003: 306–307).

ра 2016: 625–628), али и за српске говоре у близини Масловара – Очауш и Средњу Шњеготину (Вујичић и др. 1985: 71–72). Уз невелики број двосложних замјена дугог вокала *јаш̄*, Слађана Цукут у српским говорима Шипова биљежи највећи број примјера који теже ка једносложности (Цукут 2021: 40–41).

75. Дуги глас *јаш̄* има сљедеће рефлексе:

Ѣ̂ > ᵘје̂:

бᵘје̂дни жи̏вот, *бᵘје̂ло̄г* бе̏за, *блᵘје̂д* ко кр̥̏па, *брᵘје̂г*, *вᵘје̂к*, *вᵘје̂сш̄и*, *двᵘје̂* ја̏бʸке, *лᵘје̂вш̄* не̏ко, с *лᵘје̂во̄м* ру́ко̄м, на *лᵘје̂вӯ* но̀гу, *лᵘје̂к*, да̀ ʲе *лᵘје̂ш̄* ôн, *ш̄лᵘје̂н*, *рᵘје̂ч*, *свᵘје̂ш̄*, у *свᵘје̂ш̄а*, *сᵘје̂но, снᵘје̂г*, *снᵘје̂га*, *срᵘје̂ду*, *ш̄ᵘје̂ло*, *ш̄ᵘје̂лом, ш̄ᵘје̂сш̄о*, *Цвᵘје̂ш̄и*, *цвᵘје̂ћа*, *цвᵘје̂ће*, *цᵘје̂ви*, *цᵘје̂лш̄* да̂н, у *цᵘје̂лш̄м* Маслòварама, по *цᵘје̂ло̄ј* Југòслāвиʲи;

бᵘје̂ле̄, *бᵘје̂лш̄*, *грᵘје̂ше̄*, *дᵘје̂ле̄* се, *дᵘје̂лш̄*, *зᵘје̂ва̄*, *мᵘје̂ња̄* сᵉ, *мᵘје̂сш̄*, *мᵘје̂ша̄ш*, *рᵘје̂ш̄ш̄*, *сᵘје̂ва̄*, *цᵘје̂ш̄а̄мо*;

бᵘје̂дно се жи́вло, та̀мо *лᵘје̂во*, би̏ло ʲе *лᵘје̂ш̄о*, *рᵘје̂ш̄ко* саʸм ра́диʲо.

Ѣ́ > ᵘје́:

бᵘје́да, у *бᵘје́дᵘ*, Бо̀сна *бᵘје́ла*, *бᵘје́ло* не̏што, на *брᵘје́гу*, у *Брᵘје́сш̄овма*, *вᵘје́нац*, *вᵘје́нце*, *врᵘје́ме*, *двᵘје́-ш̄рш̄* ја̏бʸке, *дᵘје́ла*, *дᵘје́ле̄ње*, *дᵘје́ш̄е*, *дрᵘје́нак*, *клᵘје́ш̄ш̄а*, *лᵘје́ка*, *лᵘје́кове*, *лᵘје́ш̄а* цу̏ра, *лᵘје́ш̄е* цу̏ре, *лᵘје́ш̄ʲе* пје̏са̄ма̄, *лᵘје́ш̄о* врᵘје́ме, *лᵘје́ску*, *млᵘје́ка*, *млᵘје́ко*, *Нᵘје́мци*, *одᵘје́ло*, на *одᵘје́лу*, *ш̄ᵘје́сак*, *ш̄ᵘје́ш̄ла*, *ш̄ᵘје́ш̄о̄*, *ш̄орᵘје́кло*, *ш̄рᵘје́во̄за̄*, у *Прᵘје́дору*, од *Рᵘје́ке̄*, уз *рᵘје́ку*, *рᵘје́чш̄*, на *свᵘје́ш̄у*, *свᵘје́ћа*, *свᵘје́ћу*, *сᵘје́ло*, *сᵘје́на̄*, на *снᵘје́гу*, уч *срᵘје́де̄*, *ш̄рᵘје́зна* је òна, *Цвᵘје́ш̄а*, *цᵘје́ло* ве̏че̄, *цᵘје́на*, *црᵘје́во*, *црᵘје́ш̄ом*;

бᵘје́ле̄ се, *бᵘје́ли*, *бᵘје́ḷли*, тô се *бᵘје́ḷло*, *врᵘје́дш̄*, *дᵘје́лᵘјо* се, òна се *дᵘје́ḷла*, *забᵘје́ли*, *залᵘје́вало* се, *замᵘје́сш̄*, *заш̄овᵘје́дајӯ*, све̏ се *измᵘје́нло*, *исᵘје́чеш*, *искорᵘје́нш̄*, *исцᵘје́ди*, нѝје се *лᵘје́гало*, *лᵘје́чш̄и* се, ôн ће *мᵘје́њаш̄*, *мᵘје́сᵘјо*, *мᵘје́ша̄ш̄*, *назадᵘје́вало*, *насᵘје́че̄ш*, *наслᵘје́дᵘш̄*, *нᵘје́су* би̏л, *обᵘје́ḷло*, *оболᵘје́вајӯ*, *огрᵘје́вајӯ*, òна се *одᵘје́ḷла*, *ош̄лᵘје́вш̄*, *осᵘје́че*, *осᵘје́чеш*, *ош̄сᵘје́че*, ја̂ ћу *оцᵘје́дəш̄*, *оцᵘје́нла* сам, *ш̄обᵘје́дᵘјо*, òне су *ш̄обᵘје́дле*, *ш̄огрᵘје́шла*, *ш̄одасᵘје́кӯ*, ја̂ сам се *ш̄одᵘје́ḷла*, *ш̄одᵘје́ḷли* су, *ш̄омᵘје́шајӯ*, *ш̄омᵘје́шали*, *ш̄омᵘје́ша̄ш̄*, ôн је *ш̄оцᵘје́ш̄о̄*, *ш̄ресᵘје́че*, *ш̄приврᵘје́дᵘш̄*, *ш̄римᵘје́ш̄ʲо*, ôн је *ш̄ришовᵘје́до̄*, *ш̄ромᵘје́нш̄*, *ш̄ромᵘје́шо̄* је, *ш̄роцᵘје́нли* су, тô се *рᵘје́шло*, *садᵘје́вајӯ*, *сᵘје́кӯ*, *сᵘје́че*, *сᵘје́чемо*, не *сᵘје́чеш*, òнᵘ су на̀бр̥зо *слᵘје́ш̄ли*, *снᵘје́л* смо, *усш̄ᵘје́вало*, јѐс *усш̄ᵘје́во̄*, *цᵘје́нш̄*, *цᵘје́ш̄аш̄*.

Ѣ̄ > ᵘје̄:

Бла̀говᵘје̄сш̄и, *за̀ш̄овᵘје̄сш̄*, *ко̀лᵘје̄вка*, у *ко̀лᵘје̄вцᵘ*, *Ко̀рᵘје̄нᵘ*, до *Ѐсᵘје̄ка*, тô ʲе не̏што *ш̄ре̏лᵘје̄ш̄о*, *ш̄ри̏ш̄овᵘје̄ш̄ке*, ѝ *рᵘје̄ку*, *ру̏ковᵘје̄ш̄*, на̀ *сᵘје̄ну*, ѝ *срᵘје̄ду*, по̀ *цᵘје̄лш̄* да̂н;

òна је *дȍн*ᵘ*јēла*, тȏ ʲе мѐн *дȍн*ᵘ*јēшо*, *зàдр*ᵘ*јēма*, *зȁн*ᵘ*јēла*, *зàл*ᵘ*јēшī*, Нѐнāд *зàм*ᵘ*јēнē*, *зàм*ᵘ*јēшиш*, *ѝзм*ᵘ*јēњāм*, *ѝзн*ᵘ*јēћу*, *ѝсир*ᵘ*јēчāне* су, *ѝсц*ᵘ*јēдиш*, *нàм*ᵘ*јēниш*, *òб*ᵘ*јēлī* се, нѝје *ȍдн*ᵘ*јēла*, нѝје *ȍдн*ᵘ*јēло*, *òс*ᵘ*јēцā*, тȏ се *òц*ᵘ*јēдī*, *òц*ᵘ*јēдиш*, *īòб*ᵘ*јēдī*, *īȍд*ᵘ*јēлī*, свѐ се *īòд*ᵘ*јēлī*, *īòд*ᵘ*јēлīмо* се, *īòд*ᵘ*јēлиш*, тȏ је *īòд*ᵘ*јēљено*, *īȍдн*ᵘ*јēла*, *īòм*ᵘ*јēшā* се, *īȍн*ᵘ*јēла*, *īòн*ᵘ*јēш*, *īòир*ᵘ*јēчī*, *īрѐн*ᵘ*јēш* је, *īрѐн*ᵘ*јēћē*, *īрèс*ᵘ*јēцā*, *īрòм*ᵘ*јēниш*, *рàсц*ᵘ*јēшī*, дȁ сᵉ òно *ỳб*ᵘ*јēли*, *ỳб*ᵘ*јēлīмо*, *ỳб*ᵘ*јēлīшо*, *ỳмр*ᵘ*јēш*, *ỳмр*ᵘ*јēће*;

мȏј се *вȁв*ᵘ*јēк* завељѝвō, бѝл су *мȁлоир*ᵘ*јē*, *òдув*ᵘ*јēк* те вòљела, *īȍир*ᵘ*јēко* смо ѝшле, *īрѐл*ᵘ*јēīо* ʲе бѝло тȁмо, *ỳв*ᵘ*јēк* се поштѝвала, *ỳш*ᵘ*јēсну* су жѝвли.

76. Рефлекси *јаш* у којима је дошло до његовог секундарног дужења имају исте вриједности као у претходним примјерима:

*в*ᵘ*jêрници*, *в*ᵘ*jéран* ко пȁс, *в*ᵘ*jéрносш*, *зд*ᵘ*jêлā*, *с*ᵘ*jêнка*;

*зàм*ᵘ*jēрā*, *īòм*ᵘ*jēрā* се, *īòм*ᵘ*jēрāм*, *см*ᵘ*jêрā*;

*нáм*ᵘ*jēрно* тàкō ỳрāдī.

77. Гласовни слијед *ије* биљежен је у случајевима кад се кратко *е* нашло у позицији испред сонанта *ј* и у флексионим наставцима старих тврдих основа код придјева и замјеница:

разỳмијем, *смѝје се*, нѐ *смијē* се, нѐ *смијēм*, нѐ *смијēш*, *смѝјеш*, *ỳмијем*;

òкāдī *нâјīрѝје* свᵘjéћу, *нȁјīрије* рáдᵘjо у Шњѐготни, *īȍслије* пȍснē òстану, нѝс смјѐо дрéкнут на дᵘjéте нѝ *īрије*, *īрѝје* би чȍʲек дȁо;

кàквīʲе ȍбичāјā, *лᵘjéīīʲе* пјѐсāмā, код *мȍʲīʲе* рòдᵘтēљā, од *ȍвīʲе* Хрвáтā, крéдā ᵒ*волѝкīʲе*, от *īрѐвīʲе* дáнā, пêт *īỳнīʲе* гȍдīнā (за још примјера видјети тачку 141).

Рефлекси кратког вокала *јаш*

78. Када је у питању рефлекс кратког *јаша*, он, за разлику од осталих рефлекса, не одступа много од стања у књижевном језику, као ни од стања у другим штокавским ијекавским говорима (уп. Реметић 1970: 111; Дешић 1976: 115–116; Петровић 1978: 48; Вујичић и др. 1979: 37–44; Драгичевић 1980: 173–174; 1986: 41; 2003: 307; 2004: 453; 2007: 337; 2008: 105; 2010: 239; 2012: 173; 2013: 195–196; Павлица 1984: 373; Халиловић 1996: 80–82; Рамић 1999а: 432; Козомара 2005: 27; 2016: 628–629; 2020: 198–199; Марковић С. 2011: 452–453; Цукут 2013: 20–21; 2021: 41; Црњак – Козомара 2015: 703). Изузеци који се јављају углавном су карактеристични и за друге штокавске ијекавске говоре. Примјери:

бјѐжāња, *вјѐжбе*, *вјенчáње*, *двјѐсша* ѝљāд, *дјѐвēр*, *дјѐверу*, *дјѐвōјке*, *дјевòјчица*, *дјешѝњсшва*, *дјѐшāшу*, *дјѐца*, *дјѐцōм*, *дјѐцу*, тȏ ʲе *дјѐчијē*, *дјѐчᵘцē*,

зâмјену, *захтијèвнијā* пјѐсма, са *звјѐздицама*, *здјѐлу*, *мјѐсēц* да́нā, *мјесе́цтī*, *мјѐснā* зàʲедница, *мјѐстима*, по *мјѐстима*, *мјѐсто*, *мјѐсту*, *мјѐшане*, *нâмјеру*, *нâмјештāј*, *о-дјѐлаћа*, *ѐдјеђа*, *ѝјесма*, *ѝјесме*, *ѝјѐтлов*, *ѝѐбједу*, у *ѝѐсјету*, *ѝрѐмјештāј*, на *ѝри́мјер*, *рâсвјетē*, на *рâсподјелу*, *свјѐже* вòђе, *свјѐсне* су òне, *свјѐтī* (ʿсавјетʾ) ти ʲе, Дрȕги *свјѐцкī* рàт, *сјѐдāљка*, *сјѐме*, *сјѐмена*, *сјеме́нце*, *смјѐна*, *стијѐнца*, *цвјѐтнā* нѐдља, *цвјѐтнī* понѐдљак, *цвјѐћка*, *цјѐпанце*, *чѐвјек*;

бјѐжāло, *бјѐжат*, *бјѐжи*, *бјѐжī*, *бјѐжти*, *вѝдјетī*, мȋ смо сᵉ *вјѐнчāлᵃ*, *вјѐровали*, *вјѐрȳј*, *вјѐрујем*, нѐ *вјерујем*, *дјѐли* (сијено), òнᵃ су *дјѐловал*, *дјѐловало*, *дòтијерā*, *дотијери́вале*, *замјѐњује*, *за́мјерᵃла*, *замјѐсујем*, *зàпјевā*, *зàпјеват*, ја̂ би *зàпјевō*, *избјега́вал*, *ѝзбјегли*, *ѝзмјерīм*, *ѝстијерā*, òнᵃ су *ѝстијерāни*, тô се *нàмјестī*, *ѐбјесī* се, *ѐбјесᵃјо*, *ѐбјесīмо*, *ѐбјесīте*, *ѐбјесīта*, *ѐбјесла*, *ѐбјешен*, *ѐмјерīш*, *ѐсјетī*, *ѝјѐвā*, сàт *ѝјѐвајȳ*, *ѝјѐвајȳћ*, *ѝјѐвал* смо, *ѝјѐвала* ʲе, тô ʲе се *ѝјѐвало*, *ѝјѐᵉāмо*, *ѝѐбјегли*, *ѝѐмјерīмо*, *ѝѐсјетэī*, *ѝѐтијерā*, *ѝрѐвјестīш* се, *ѝрѐсјећ*, *ѝрȉјева́вал*, *ѝронѐвјерī*, *рàсȉјевало*, ја̂ сам *ѝрѐсјекō*, *сјѐдē*, *сјѐдī*, *сјѐди*, *сјѐдᵃī*, *сјѐкō* се, *сјѐстī*, ја̂ се *сјѐтīм*, нѐ *сјећāм*, *сјѐћāм* се, нѐ *сјећāш* се, ни́сам *смјѐла*, ни́с *смјѐо*;

вјѐчитīо дòлазī, *гдјѐ* се гȍј сàстанȳ, *мјестīо* креве́ца, *нȉгдје* нѐмā тôг, *о́вдје* сᵘ ȍрāл, *ѝјѐшкē* дòлазли, тô се јѐло *рјѐћē*, *свȕгдје* бȉло тôга.

Досљедно је *зјѐнᵃца*.

Примјери јекавског јотовања наведени су у тачки 181.

Екавски рефлекси *јатā*

79. У говору Масловара присутан је одређени број екавизама:

свѐ ʲе *бѐдничкō*, Са́вет *безбе́дностīи*, *дѐвōјка*, *ѝзвѐсно* ʲе тô, *мѐсēц*, *нâмеру*, *на́слѐствō*, *нѐдељa*, од *ѐгрѐвнōг* др̏вета, *ѝдследњī* дâн, *послѐдњī мјѐсēц*, на *ѝри́мер*, *рѐ́ча*, *рѐчи*, *реше́ња*, *реше́ње*, Пр̏вī *свѐцкī* рàт, *слѐдѐћī* дâн, *Срѐм*, *цѐстā*, *чѐвек*, *чѐвече*;

жи́вела је, *изгòрело*, *ѝодгòрела*, *ѝòтсетī* се, *ѝрòтерајȳ*, *ѝрòтерал* су, ја̂ се *сѐћāм*, нѐ *сᵉћāм* се, *ѐсᵉћāш* се, *рѐжē*, *сазòрела*;

бѐдничкī се жи́вло, кȍсу ѝмала *до́вдē*, *дȍле* мȋ дȍђēмо, *о́вд* прѐт куће̄м, *о́вде* сᵘ ȍрāл, кȍлк *ода́вдē* тȁмо, бȉла ʲе *о́нд*, ѐно ʲе *о́нде*, *ѝѐслē* рàта.

Није забиљежен облик *тѐстā*.

Постојање ограниченог броја екавизама у ијекавским говорима Ивић не објашњава само специјалним гласовним условима, већ сматра да треба узети у обзир и утицај морфологије, „старе дублете или на моменте ванјезичке историје“ (Ивић 1994: 132–133).

80. Када је у питању секвенца *нћ*, јављају се само екавски облици: *нѐко* ʲе трѐбō, *нѐког* тȁмо ѝмā, *нѐчем* се нâдāш, *нѐштō* ȕзмē. Дакле, нису забиљежени

облици попут *њеко*, *њешто* (уп. Дешић 1976: 117–118; Драгичевић 1980: 189; 1986: 43; 2004: 453; 2007: 339; 2010: 240; 2012: 174; 2013: 197; Павлица 1984: 373; Халиловић 1996: 82–83; Далмација 1997: 30; Рамић 1999а: 437; 2010: 74–75; Козомара 2005: 43; 2016: 629; Марковић С. 2011: 454; Цукут 2021: 42).

81. Секвенца *рѣ* јавља се са екавским рефлексом:

по *брѐговма*, *врѐло*, *врѐћа*, *врѐћу*, *времѐна*, *гредо̀та*, *грѐшке*, во̏ћка ʲе *зрѐла*, *мрѐжа*, *трѐшња*;

са̀зрет, *срѐст*, *трѐба̄*.

82. Забиљежени су и екавски и ијекавски рефлекси у префиксу *прѣ-*:

пре́воз, *пре́лаз*;

пре̂ѣ̄м, *пре́ѣ*ᵘ, *прези́дат*, *претпо̀ставља̄м*;

прѐд њӯ, *преко̀* себе, *прѐт* кућу;

*пр*ᵘ*је́лаз*;

*пр*ᵘ*је̂ѣ̄*, *пр*ᵘ*је̂ѣ̄м*, *пр*ᵘ*је̂ѣ̄мо*, *пр*ᵘ*је́ћи*.

Као што се види из примјера, рефлекси су *пре* или *прије*, тачније *пр*ᵘ*је*. Нису забиљежени рефлекси *при* < *прѣ*.

Икавски рефлекси *јат*

83. У говору Масловара највећи број икавизама фонетске је природе. Наиме, ови се икавизми јављају када се кратко *јат* нађе испред вокала *о* < *л* и испред сонаната *ј* и *љ*, што је карактеристично и за друге говоре херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 1994: 132; 2001: 179; Вуковић 1938–1939: 17; Реметић 1970: 111; Петровић 1973: 54; 1978: 51–52; Дешић 1976: 122–125; Драгичевић 1980: 183; 1986: 42; 2003: 307; 2004: 453; 2007: 338; 2010: 239; 2012: 173; 2013: 196; Павлица 1984: 373–374; Халиловић 1996: 84; Рамић 1999а: 437–438; Козомара 2005: 51–52; 2016: 631; Марковић С. 2011: 455–456; Црњак – Козомара 2015: 704; Цукут 2021: 42):

бѝљег, *пре́ди*ʲ*о*, *сѝ*ʲ*а̄ње*;

ни́сам *вѝд*ᵘ*јо*, нѝје *во̀л*ᵘ*јо*, *грѝје*, о̀нᵘ се *засмѝ*ʲ*ашē*, ни́је *мр̏з*ᵘ*јо*, јѐ л јѐдан *нагдр*ᵘ*јо*, *на̀дије* му ѝме, *на̀сије* се, ја̂ се *о̀грије̄м*, *о̀грије̄мо* се, о̂н је *о̀дни*ʲ*о*, ми̂ смо *по̀си*ʲ*ал*, *по̀си*ʲ*ат*, не *по̀сије*, *по̀сијӯ* се, *проси*ʲ*а́вало* се, то̂ се *про̀сије*, *са̀дије* сᵘје̂но, ни́смо *сѝ*ʲ*ал*, *сѝ*ʲ*але* се, би́ло *сѝ*ʲ*а̄но*, *сѝ*ʲ*ат*, то̂ се *сѝје*, *сѝ*ʲ*о̄* се, нѝје *слѐт*ᵘ*јо*, *ћѝ*ʲ*о*, *у̀грије*, *у̀спије*, *у̀спи*ʲ*о*.

84. Очекивано, и овдје је присутан икавизам *сикира* (уп. Николић Б. 1964: 314; 1966: 235; 1968: 400; Реметић 1970: 112; 1985: 90–91; Тешић 1977: 192; Симић 1978: 45; Петровић 1978: 54; Вујичић и др. 1979: 49; Ђуровић

1980: 299; 1992: 89; Павлица 1984: 374; Драгичевић 1986: 42; 2007: 338; 2010: 240; 2012: 173; 2013: 196; Николић М. 1991: 247; Ивић – Бошњаковић – Драгин 1994: 228; Далмација 1997: 31; Рамић 1999а: 439; 2010: 78; Козомара 2005: 28; 2016: 631; Радовановић 2007: 739; Марковић С. 2011: 456): *сѝкира*, *сѝкирама*, *сѝкире*, са *сѝкирōм*, *сѝкиру*.

Одрични облици презента помоћног глагола *бити* (*ни́сам*, *ни́си*…) потиснули су конкурентске облике *н*ᵘ*е́сам*, *н*ᵘ*е́си* и сл. Само је једном забиљежено: *н*ᵘ*е́су* бѝл.

Преовлађују ликови са *ије* у глаголима типа: *зал*ᵘ*е́вало* ʲе, *зал*ᵘ*е́вати*, *са̀л*ᵘ*е̄ва̄ се* (уп. Козомара 2016: 631).

Јавља се и фонетски икавизам: *оти смѝ*ʲ*а*.

Не јављају се облици попут *двû*, *двѝсти* (само: *двѝје*, *двје̏сти*), које су биљежили поједини испитивачи у сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Петровић 1973: 51; Дешић 1976: 122; Драгичевић 1980: 183; 1986: 42; 2007: 338; 2010: 240; 2012: 173; 2013: 197; Далмација 1997: 31; Рамић 1999а: 431, 439; Козомара 2016: 631; Цукут 2021: 43).

Рефлекси секундарног *јати*

85. Псеудојатизми се јављају у именицама *водир* и *кромпир*[31]: *во̀д*ᵘ*е̄р*, *комп*ᵘ*е́ре*, *кумп*ᵘ*е́ри*, али и у неким другим ријечима:

дѝрјек, *дѝрјеци*, *на́мје̄рнице*, *ѐтмјен* чѐк, *од па̄п*ᵘ*е́ра*, *Стје̏пандâн*;

*вр*ᵘ*е́ћи*, *наш*ᵘ*е́вало*, *освјѐшта̄* се, *по̀кр*ᵘ*е̄ва̄* се, *сакр*ᵘ*е́вала*, *стр*ᵘ*е́пт*.

Ови примјери псеудојатизама карактеристични су за већину штокавских ијекавских говора.

Досљедно је *ја̀стр*ᵘ*е̄б*, тô ʲе *кѝсело*, *ко̀р*ᵘ*е̄н*.

САМОГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ

86. Када су у питању самогласничке скупине, њихова судбина слична је „главнини других српских говора у Босни“ (Драгичевић 2002: 209). Дакле, карактеристичне су контракције вокалских скупина, „с тим да резултати оваквих контракција варирају од говора до говора“ (Цукут 2021: 44).

87. Скупина *аа* < *аха* сажима се у *â* у сљедећим примјерима:

ма̀ло *грâ*, *сâт*, трѝ *сâта*, за два̀ʲест чѐтр̥ *сâта*, њѐгова *снâ*, от *стрâ* нѝје смјѐла ѝзѝ̄ћ, ѝмр̥ла ѐт *стра̄*.

[31] Ова појава забиљежена је у скоро свим ијекавским говорима (уп. Петровић 1973: 50; Дешић 1976: 126–127; Козомара 2016: 631; Цукут 2021: 44 и др.).

88. Самогласничка скупина *-ае-* сажима се у *-ē-* у основним, редним и збирним бројевима од `11 до `19, и то без изузетка:

до *два́нēст* са́тӣ, *девѐтнēст* кӣлā, дѐсет–*два́нēс* са́тӣ, до *једа̀нēст* са́тӣ, *оса̀мнēст* да́нā, *ӣѐтнēст* гѐдӣнā, *ӣетне́стак* да́нā, *седа̀мнēст* кӣлā, *три́нēст* гѐдӣнā, *шѐснēст* гѐдӣнā;

оса̀мнēстӣ дâн, *ӣѐтнēстӣ* рѐђендâн, *четр̥нēстē–ӣѐтнēстē* гѐдənē, *четр̥нēстōг* у мјесе́цу, *шѐснēстē* гѐдənē, у *шѐснēстōј* гѐдни;

два́нēстеро дјѐцē, њӣх *три́нēстеро*.

Сажимање самогласничке секвенце *-ае-* у *-ē-* (језичка црта коју је Драгичевић (2001: 87) сврстао међу црте које карактеришу источнију групу говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта) забиљежено је: у говору Пиве и Дробњака (Вуковић 1938–1939: 21), у говору источне Херцеговине (Пецо 1964: 42–43), у говору Срба у Кладњу и околини (Реметић 1970: 113), у говору села Горобиља (Николић М. 1972: 658), у говору Змијања (Петровић 1973: 60), у икавскошћакавским говорима западне Босне (Пецо 1975: 106), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 80–81), у говору Љештанског (Тешић 1977: 199), у говорима србијанског Полимља (Николић М. 1991: 212), у говорима у међуријечју Неретве и Ријеке дубровачке (Халиловић 1996: 69), у говору Поткозарја (Далмација 1997: 32), у говору Бараћа (Драгичевић 2000: 18), у говору требавских Срба (Драгичевић 2002: 206; 2004: 457), у говору села Бранешци код Челинца (Драгичевић 2003: 308), у говору Чечаве (Козомара 2005: 33), у говору Срба Бање Врућице (Драгичевић 2007: 340), у говору Кремне (Драгичевић 2008: 106), у говору Срба у околини Дервенте (Драгичевић 2010: 242), у говору Ужичке Црне горе (Марковић С. 2011: 437), у говору Срба села Мујџићи (Драгичевић 2012: 175), у говору Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 704), у посавским говорима између Укрине и Врбаса (Козомара 2016: 632), у говору Бастаса код Грахова (Козомара 2018а: 515), у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 46).

У говору Баније и Кордуна Петровић биљежи *-ае-* > *-āј-* (1978: 59). Исту ситуацију биљежи и Павлица у Удбини (1984: 376). Поред рјећих *-ē-* и *-ā-*, и Драгичевић у Лици биљежи *-āј-* као најчешћу замјену за вокалску секвенцу *-ае-* (1986: 75–76).

89. Секвенца *-ао-* чува се у сљедећим случајевима:

задо̀сталōг чо̀ека, *клао́ница*, *са̀обраћāј*;

мӣ смо би́л *задо̀стал*ᵘ, *задо̀стō*, *на̀оштрӣ* се;

на̀опāко но̀сӣ, о̀буо ʲе *на̀опачкē*.

Њено сажимање у *-ā-* забиљежено је у: *зâвā*, *зâву*, *са́нцама*, *са́нце*. Овакво сажимање секвенце *-ао-* имамо и у сљедећим придјевима: ôн је бȉ̏ʲо *нâпāк*, *нâпāка* м је бȉла свѐкрва, Ми́ле ʲе *пȍнāпāк*.

Када је у питању везник *као*, вокалска скупина *-ао* може бити упрошћена у *-о*:[32]

ко са̀дā, ни́је *ко* да̀нас, *кȍ* што, *ко* ȍвō, *ко* на́гōркиња ви́ла;

поред стандардног облика *као*:

као ба̀зēн, *као* цȕра, сашивѐне *као* ла̏чве, до̀шли *као* патро́ла, прегрешѐније *као* са̀т Пȉлāт, *као* ма̀ло, *као* мјѐснā за̏ʲедница, *као* по́двōрнȉк, *као* шка̏ф, *као* на̀ш ви̏р, *као* трȕдодāни, *као* јѐдна кȕћа, *као* за̀творенȉ, *као* ȍбалᵘца, *као* сјѐдāљка, *као* при́ʲи, *као* кѐцеља, *као* дро́га.

Нису забиљежени облици *ки*, *ка*, *кај* и *каво*.

Најзад, везник *као да* јавља се и у сљедећој форми: *кȍнда* смо у цȕнглᵘ.

Везник *као и* јавља се у сљедећим ликовима:

ко ѝ јā, *ко* ѝ садā;

кȍг Бôг и зѐмља;

кој снᵘјêг, *кȍј* Бôг, *кȍј* ȕкопнȉцᵘ, *кој* Бȍжᵘћ, *кȍј* ко̀лац, стȍʲȉш *кȍј* ка̀ндᵘло, тȉ си *кȍј* цвјѐћка, *кȍј* на ко̀њу, ми́рȉ *кȍј* бȍсȉље.

У грађи се нашао један примјер сажимања самогласничке скупине *-ао-* настале након губљења фрикатива *х* (*ахо* > *ао* > *оо* > *ō*> *о*): у *Ȍровōј*. У осталим забиљеженим случајевима ова се секвенца чува: са *гра̏ом*, *сна̀ōм*, *стра̀ōта*.

90. Акцентована секвенца *-ао* < *-ал* добро се чува:

прȉје би чȍʲек *да̏о*, *жа̏о* м, *зва̏о* се, *зна̏о* сам, *зна̏о* се, прȉʲе се кр̏мчић *кла̏о*, јѐ л ѝкад *пā̏о* шѐћер, *прā̏о* се, *стā̏о* је, *ткā̏о*.

Забиљежени су и неки примјери чувања ове секвенце и у случајевима када се акценат преноси на проклитике: јѐст ми ѝ *жао*, јѐст га ѝ *знао* одбрȍʲит.

Ненаглашена самогласничка скупина *-ао* < *-ал* сажима се *-ō* у облицима радног глаголског придјева у мушком роду једнине:

а̀нгажовō, *би́вō*, *вêзō*, *ви́кō*, *да́вō*, *да̏ровō*, *демобȉлисō*, *дȕгō*, нѐ *дō* бôг нȉком, *дȍзвō*, *докторȉрō*, *доноси́вō*, *до̀шō*, *дȕжō*, *заваљȉвō*, *за̀мȕкō*, *за̀клō*, *за̏сновō*, *за̏спō*, *ȕздржō*, *ȕзишō*, *изнѐмогō*, *ȕзрезō*, *ȕмō*, *ȕсјекō*, *ȕскō*, *ȕспекō*, *ȕшō*, *ка́зō*, *ква̏ртō*, *конкȕрисō*, *кȕᵉō*, *кȕвō*, *кȕповō*, *кȕцō*, *лѐжō*, *магистрȉрō*, *ма̏зō*, *мѐтō*, *мѐћō*, *мȍгō*, *мо́рō*, *на̀бављō*, *на́дō*, *нали́лō*, *на̀пō*, *на̀стō*, *на̀ћерō*, *на̀шō* сам, *обу́ᵉō* се, *обу́вō*, *ȍдвезō*, *ȍдвȕкō*, *ȍдлежō*, *ȍдрāстō*, *одрези́вō*, *ȍдре-*

[32] М. Николић сматра да није у питању упрошћавање вокалске секвенце *-ао*, већ да је *ко* „добијено контракцијом, уз накнадно скраћивање вокала *о*“ (1991: 215). Таквог је мишљења и Халиловић (1996: 69–70).

зо̄, *опо̀резово̄*, *осни́во̄*, *о̀сто̄*, *о̀ćеко̄*, *о̀тишо̄*, *о̀тᵘшо̄*, *о̀шо̄*, *пѐко̄*, *пѐтљо̄*, *пи́со̄*, *пи́тио̄*, *пјѐво̄*, *пла̏ко̄*, *пла́ћо̄*, *по̀колебо̄*, *по̀зно̄*, *по̀мого̄*, *пона́шо̄*, *по̀сло̄*, *послужи́во̄*, *по́стојо̄*, *по̀ćеко̄*, *по̀текō*, *по̀тргō*, *по̀шо̄*, *пребаци́во̄*, *прези́во̄* се, *прѐпо̄* се, *препре́зо̄*, *прѐрезо̄*, *прѐсјеко̄*, *прѐшо̄*, *придржа́во̄*, *при́мо̄*, *прѝпо̄*, *припов*ᵘ*је́до̄*, *прѝтјеро̄*, *при́чо̄*, *про̏до̄*, *пром*ᵘ*је́шо̄*, *про̀шо̄*, *пу̏ко̄*, *пу̏тово̄*, *пу̏цо̄*, *пу́шћо̄*, *разгле́до̄*, *разрези́во̄*, *распаре*ᵒ*ћи́во̄*, *ра̏тово̄*, *рѐзо̄*, *рѐко̄*, *са̀сто̄*, *сви́ћо̄* се, *су̂ко̄*, *сїу̏о̄*, *сјѐко̄*, *скло̏њо̄*, *слу̏шо̄*, *смр̏зо̄* сам се, *сни́мо̄*, *спа́во̄*, *спо̀мињо̄*, *спре́мо̄*, *ста̏вљо̄*, *ста̏јо̄*, *ста̏ново̄*, *сти̏го̄*, *ćѐко̄*, *тра̏јо̄*, *тра̏чо̄*, *трѐбо̄*, *ту̂ко̄* се, *у̏бро̄*, *у̏до̄*, *у̀змо̄*, *упи́со̄*, *упи́тио̄*, *усп*ᵘ*је́во̄*, *у̀стајо̄*, *чи̏тио̄*, *чу́во̄* се.

Ова појава карактеристична је за већину говора херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 1994: 133; 2001: 179; уп. Николић Б. 1968: 402; Реметић 1970: 112; Николић М. 1972: 657; 1991: 213; Петровић 1973: 59; Тешић 1977: 198; Вујичић и др. 1985: 35–36; Далмација 1997: 32; Драгичевић 2000: 18; 2002: 206–207; 2003: 308; 2004: 457; 2007: 340; 2008: 106; 2010: 242; 2012: 175; Козомара 2003: 639; 2005: 33; 2016: 633; 2018а: 516; Марковић С. 2011: 438; Црњак – Козомара 2015: 705; Цукут 2021: 44–45), изузев крајњег сјеверозапада (српски крајеви у Хрватској и сјеверној Далмацији) и једне арее на крајњем југоистоку овог дијалекта (сјеверозапад Црне Горе). Тако се *-ао* > *-а̄* биљежи у говорима сјеверозападне Босне, и то у оним пунктовима који су у личком сусједству (Вујичић и др. 1979: 20–21), у говору Удбине (Павлица 1984: 375), у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 77–78).

Секвенца *-ао* сажима се у *-о̄* и у *-а̄* у говору Пиве и Дробњака (Вуковић 1938–1939: 20–21), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 73–77), у говору Баније и Кордуна (Петровић 1978: 57–58), у ливањско-дувањским говорима (Рамић 1999: 303–304). Контракцију вокалске секвенце *-ао* > *-о̄* Милан Драгичевић сврстао је у особине које карактеришу источнију скупину сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (1986: 226; 2001: 87), што потврђује и наведена литература, али и наша грађа.

Сажимање вокалне скупине *-ао* < *-ал* јавља се и у неким именицама: *ко̀то̄*, *ти̏ј*ᵘ*е́то̄*, *по̀со̄*, на *по̀со̄*.

91. Вокална скупина *ау* чува се у већини позиција, без обзира на то да ли је акцентована или није:

Аустра̂лија, *А̀устриј̑а*, у *А̀устриј̑и*, у *А̀устрију*, мА̏ња̄ *а̀ута*, између *а̏ӯта̄*, из *а̀ута*, *а̀уто*, *ауто̀бус*, нêма̄ *ауто́буса*, у *ауто́бусу*, с *а̀утом*, *ка̏ӯч*, од *Лау́ша̄*, кроз *Лау́ше*, *Лау́ш*ᵘ, у *Лау́шма*, *пра̏унуча̄д*;

за̏узе̄ли, *ја̀укала*, зи̏нӯ *ја̀ката*, *ја̀учē*, *ја̀учēм*, *ја̀учēш*, *на̀умтмо*, ôн се *нау̏ч*ᵘ*јо*, ни́је да̀нас *нау̏чило*, *на̀учтш*, *нау̏чла* се;

а̀ӯ, *а̏ух*.

Сажимање ове вокалске скупине јавља се у прилогу *заувар*: *зȕвāр* је.

92. Секвенца *ее* < *еје*, након губљења интервокалног *ј*, редовно се сажима у сљедећим случајевима:

свéдно што ни́је бȉло;

ђê ȍнā кафàна, дȍље *ђê* сȁд ѝгралӣште, да вȉдē *ђê* ôн ȕбиjен, ȍни мóрајӯ погáђати *ђê* ôн ȍставиjо, гȍре *ђê* бȉла, *гдjê* бȉла кȕћа, *ђê* ȍнӣ Три́шӣн зȕбӯн, сȁд *ђê* Мȉрославова кȕћа, Бôг знâ *ђê* ôн мѐн, вâмо *ђê* сȁд Ђáковћа млȉн, *ђê* тâj факȕлтēт, *ђê* нȍсиjо одиjéло, кȁд је вȉдла *ђê* њȳ ȍдвело гȍре, штȁ jā знâм *ђê* ôн наȕчиjо, знáмо мȉ *ђê* грâђа.

93. Самогласничка скупина *-ео* < *-ел* биљежена је само у неизмијењеном облику:

зȁӣео, кȁд је тô *jѐо*, jâ бȉ jе *ȍдвео*, *ȍдузео*, *ȍӣео*, *ӣȍӣео* се, дȁ jе рȁт *ӣȍчео*, *ӣȍчео* плȁкати, *ӣрѐузео*, *рȁзаӣео*, *срѐо* га, *ȕвео* се, тȉ с *ȕзео*, *ȕзео* б.

Овако неимијењена биљежена је и у пунктовима у близини Масловара који су истраживани у склопу говора сјеверне и сјевероисточне Босне (Вујичић и др. 1985: 37), затим у говору Чечаве (Козомара 2005: 33) и у посавским говорима између Укрине и Врбаса (Козомара 2016: 634).

О сажимању секвенце *-ео* у *-ō* в. Петровић 1970: 340; 1973: 60; Пецо 1975: 107; Дешић 1976: 85–86; Тешић 1977: 198; Павлица 1984: 375; Николић М. 1991: 2016; Далмација 1997: 33; Драгичевић 2000: 18; 2002: 207; 2003: 308; 2004: 457; 2007: 340; 2008: 106; Марковић С. 2011: 439; Црњак – Козомара 2015: 705; Козомара 2018а: 518; Цукут 2021: 45.

Када су у питању придјеви са овом вокалском скупином типа *весео*, *дебео*, забиљежени су примјери гдје се чува сонант *л* на крају ријечи: *вѐсел* дјѐчāк, ôн је *дѐбел*.

94. Акцентована вокалска скупина *еу* чува се у сљедећим примјерима:

*нѐудāшӣ*jе цȕрā, *уљѐуша*;

комунѝсти су *ӣрѐузēл*, *ӣрѐузēла* је, Ти́то jе *ӣрѐузео*, *ӣреȕзимљȳ*, *ӣрѐузмē*; *нѐугодно* м је.

Ова вокалска скупина чува се и у неким ријечима страног поријекла: *ѐуро*, код *неурȍлога*, *рѐуму*, *феудȁлизам*.

95. Самогласничка секвенца *-ии-* након губљења интервокалног *ј* редовно се контрахује у примјерима: *Ѝлӣћ*, *кȕшӣца*, *рȁкӣца*.

Нису забиљежени примјери овог сажимања у компаративу и суперлативу придјева.

96. Вокалску скупину *-ио* < *-ил* у радном глаголском придјеву у мушком роду једнине разбија слабо прелазно *ј* у међувокалском положају:

*ба̏ви*ʲ*о*, *ба́ци*ʲ*о*, *би̏*ʲ*о*, *вра́ти*ʲ*о*, *га̀зи*ʲ*о*, *говòри*ʲ*о*, *гòни*ʲ*о*, *дȍби*ʲ*о*, *дȍни*ʲ*о*, *дȍпрати*ʲ*о*, *за̀би*ʲ*о*, *забòрави*ʲ*о*, *завр̏ши*ʲ*о*, *за̏пāмти*ʲ*о*, *зара́ди*ʲ*о*, *збȁви*ʲ*о*, *искори́сти*ʲ*о*, *кòси*ʲ*о*, *навòди*ʲ*о*, *насту̏пи*ʲ*о*, *нòси*ʲ*о*, *ȍдни*ʲ*о*, *ошу́ши*ʲ*о*, *пȁти*ʲ*о*, *пи̏*ʲ*о*, *пȍпи*ʲ*о*, *пòсти*ʲ*о*, *прȁви*ʲ*о*, *прѝфати*ʲ*о*, *ра́ди*ʲ*о*, *сми́ри*ʲ*о*, *ствòри*ʲ*о*, *су́ди*ʲ*о*, *ћи̏*ʲ*о*, *уба́ци*ʲ*о*, *ѝвати*ʲ*о*, *увла́чи*ʲ*о*, *ѝдари*ʲ*о*, *умр̏ти*ʲ*о*, *ѝпанти*ʲ*о*, *ѝсти*ʲ*о*, *ѝчи*ʲ*о*, *чȁсти*ʲ*о*.

Овакво стање биљежили су и други испитивачи (уп. Тешић 1977: 198, 204; Реметић 1985: 125; Николић М. 1991: 218; Халиловић 1996: 105; Драгичевић 2002: 207–208; 2003: 308; 2007: 341, 347; 2007а: 226; 2008: 106; 2010: 242; 2014: 56; Козомара 2003: 639; 2005: 34; 2018а: 518–519; Цукут 2021: 47, 49).

Слабо прелазно *ј* у међувокалском положају разбија секвенцу *ио* и у именским ријечима:

*ави*ʲ*óни*, *ави*ʲ*ȍнскō* слѝкāње, *ви*ʲ*олúнōм*, *камѝ*ʲ*ōн*, *кѝ*ʲ*оск*, педѐсēт *мили*ʲ*óнā*, *мòчи*ʲ*онца*, *пāнсѝ*ʲ*ōн*, *пàри*ʲ*онца*, *рâди*ʲ*она*, *фи*ʲ*óку*.

Понекад у вокалској скупини *-ио* интервокално *ј* јача, а вокал *и* дјелимично се редукује:

*бòр*ᵘ*јо* се, нѝје *бра́н*ᵘ*јо*, ȏн је *вѝд*ᵘ*јо*, *вòз*ᵘ*јо*, ја̂ саᵒм *вòл*ᵘ*јо*, ни́је *вра́т*ᵘ*јо*, *гово́р*ᵘ*јо*, *до́д*ᵘ*јо* ʲе, *дозвòл*ᵘ*јо*, *дòлаз*ᵘ*јо* ʲе, ȏн је *донòс*ᵘ*јо*, та̀кō ʲе *жи́в*ᵘ*јо*, ја̂ сам *забòрав*ᵘ*јо*, *за̀вад*ᵘ*јо* се, ра̏т се *завр̏ш*ᵘ*јо*, *зара́д*ᵘ*јо* ʲе, ȏн се *затвòр*ᵘ*јо*, *за̀чуд*ᵘ*јо* се, *ѝзвад*ᵘ*јо*, *изгòн*ᵘ*јо*, *изгра́д*ᵘ*јо* се, тѝ се ни́с *ја́в*ᵘ*јо*, ја̂ сам *кòс*ᵘ*јо*, *кр̏ч*ᵘ*јо*, *ку̏п*ᵘ*јо*, *ку́п*ᵘ*јо* си, ја̂ *лòм*ᵘ*јо*, *мјѐр*ᵘ*јо*, ни́је *мр̏з*ᵘ*јо*, *на̀бав*ᵘ*јо*, јѐ л јѐдан *нагòр*ᵘ*јо*, *на̀прав*ᵘ*јо* ʲе, *напу̀ст*ᵘ*јо*, *на̀тур*ᵘ*јо* ʲе, ȏн се *нау̀ч*ᵘ*јо*, *òбјес*ᵘ*јо*, ја̂ сам *обòр*ᵘ*јо, огра́д*ᵘ*јо*, *ожѐн*ᵘ*јо* се, *òкуп*ᵘ*јо*, ра̏т је *опу́стош*ᵘ*јо*, *òстав*ᵘ*јо* ʲе, ка̏-се *отвòр*ᵘ*јо*, *па́л*ᵘ*јо* ʲе, ни́с *пла́т*ᵘ*јо*, *поб*ᵘ*е́д*ᵘ*јо* ʲе, *подба́ц*ᵘ*јо*, шта̏-с *потрòш*ᵘ*јо*, *пра̏в*ᵘ*јо* се, *пра̏т*ᵘ*јо*, ја̂ сам *прѐбав*ᵘ*јо*, ни́је *приговòр*ᵘ*јо*, *при́м*ᵘ*јо*, *пробу́д*ᵘ*јо* се, *прора́д*ᵘ*јо*, *прòлаз*ᵘ*јо*, *пу̏ш*ᵘ*јо*, нѝје *ра́д*ᵘ*јо*, *разлòм*ᵘ*јо* се, *рòд*ᵘ*јо* се, *сасѐл*ᵘ*јо*, сѝр се *си̏р*ᵘ*јо*, *сла̏в*ᵘ*јо* ʲе, нѝје *слѐт*ᵘ*јо*, *слу́ж*ᵘ*јо* сам, *спре́м*ᵘ*јо*, *ста̏в*ᵘ*јо*, бȏгᵗ те *ствòр*ᵘ*јо*, *трѐп*ᵘ*јо*, бȏг је *ѝб*ᵘ*јо*, *ѝват*ᵘ*јо* ʲе, *увра́т*ᵘ*јо* се, *ѝдар*ᵘ*јо*, *уједи́н*ᵘ*јо* се, *ѝпрт*ᵘ*јо*, *ѝфат*ᵘ*јо* се, *ѝч*ᵘ*јо*.

Такође, вокалску скупину *ио* < *ихо*, након губљења фрикатива *х*, разбија слабо прелазно *ј* у међувокалском положају: шта̏ла *ѝ̏*ʲ*ова*, у *ѝ̏*ʲ*овōм* сѐлу, *Ти̏*ʲ*омпровē* сѐстрē.

Сажимање секвенце *-ио* није честа појава у говору Масловара. У грађи имамо само: *зам*ᵘ*јéнō*.

97. Секвенца *-оа-* настала након губљења интервокалног *ј* у именици *појас* јавља се и као сажета: ȍко *па̄са*, али и као неизмијењена: *па̏ја̄с*, ни *па̏ја̄са*.[33]

Вокалска секвенца *-оа-* сажима се у *-а̄-* и у именици *резервоар*: *ре̏зерва̄р*.

98. Слабије фреквентна вокалска скупина *-оо-* остаје неупроштена у твореницама типа: *пооба́рати*, *поо̀да̄вно* ʲе тȏ би́ло, *поо̀тпада̄*, *поо̀тпадали*.

Секвенца *-оо* < *-ол* редовно се контрахује у сљедећим примјерима:

во̂, *со̂*, нà *сто̄*, да̀ровō се *сто̂*, зà *сто̄*;

нѐко ʲе са̀д *у̀бо̄*;

мѐтар ѝ *по̄*, го̀дну ѝ *по̄* да́на̄, година ѝ *по̄*, са̂т ѝ *по̄*, ȍт *по̄* нȍћ^{и}, ȍт *по̄* да̂на, до̀ *по̄* нȍћи, у̀ *по̄* да̂на.

Ове контракције биљежене су и у другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Петровић 1978: 59; Драгичевић 1986: 83; 2000: 19; 2002: 208; 2003: 308; Козомара 2003: 639; 2005: 34; 2016: 635; 2018а: 519).

Вокалска секвенца *-оо-* < *-охо-* сажима се у *-о̄-* у глаголу *доходити*: *до́д^{и}јо*.

99. Самогласничка скупина *-оу-* никад се не упроштава:

брато̀убилачкӣ ра̀т, *па̀утӣка*, *само̀ук*;

дво̀ум^{и}јо се, *па̏удāле* се.

100. Вокалска скупина *уа* која настаје након губљења сугласника *х* чува се у хијату само у генитиву једнине именице крух – *кру̀а* – док се у осталим случајевима развија неки прелазни глас (в. т. 142).

101. Секвенца *-уо-* настала након губљења сугласника *х* такође се чува у хијату: *Ду̀ов^{и}*, ку̀рузнӣм *кру̀ом*.

Скупина *-уо* < *-ул* у радном глаголском придјеву најчешће се контрахује у *-о̄*:

кре́но̄, *мѐтно̄*, *накре́но̄*, *па̀гино̄*, *покре́но̄* је.

Овакво контраховање вокалске скупине *-уо* забиљежено је и у неким другим говорима херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Вуковић 1938–1939: 24; Николић М. 1972: 658; 1991: 217; Петровић 1973: 60; 1978: 59; Дешић 1976: 90; Павлица 1984: 375; Драгичевић 1986: 83–84; 2000: 19; 2002: 208; 2003: 308; 2007: 341; 2008: 106; 2010: 242; 2012: 175–176; Далмација

[33] Именице *па̂с* и *па̏ја̄с* у говору Масловара имају исто значење – ‘1. струк, односно најужи дио тијела између груди и стомака, 2. средство за опасивање одјеће у струку, нпр. вунени пас/појас’.

1997: 34; Козомара 2005: 34; 2016: 635; 2018а: 516; Марковић С. 2011: 440; Црњак – Козомара 2015: 705; Цукут 2021: 46).

Важно је напоменути да у говору који је предмет овог рада није забиљежен ниједан примјер *-уо* > *-уво*, што се јавља, на примјер, у говору Змијања (Петровић 1973: 60).

Контракција изостаје у примјеру када је секвенца под акцентом: ни *чу̏о*.

Секвенца *уо-* чува се у примјерима типа: *уо̀пште* га нѐмā, не зàнѝмā ме *у̀опште*. С друге стране, ова секвенца упроштава се у приједлогу *уочи*: *уч* пе́тка, *уч* срʲје́дē, *учи сла̏вē*.

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

102. У говору села Масловаре, као и у српском књижевном језику, јављају се покретни вокали *а*, *е* и *у*. Очекивано, покретни вокали потврђени су у говору свих испитаника. Екцерпирана грађа показује да је појава покретних вокала у говору Масловара факултативна. Не може се утврдити одређени критеријум на основу којег би се могло објаснити појављивање, односно изостајање покретних вокала.

103. Покретни вокал *а* најчешће се јавља у облицима генитива и акузатива једнине придјевско-замјеничке деклинације:

Гра̏хова *Бо̀санскōга*, га̏здē *ва̀рошкōга*, *вѐлкōга* бр̏да, *два́десēтōга* у мјѐсēцу, *дѐвēтōга* дѐцēмбра, *до̀брōга* здра̂вља, са̀мо слу̏шā *дру̏гōга*, у *јѐднōга* свʲје̂та, бра̀шна *ку̀рузнōга*, Ми́ку *Ле́ѐнōга*, ѝз *нашега* сѐла, *нѐквōга* свʲје̂та, од *нѐкога* та̀мо ѝзео, ни́смо зва́л *нѝкога*, од *о̀бʲчнōга* бра̀шна, код *о̀вōга* што̀ сам про̀дō кра̀ʷу, о̀д *овōга* са̀мо то̂, живо̀та *о̀нōга*, о̀д *онōга* Ми̑рка, од бѐза *о̀шкāнōга*, око два̀ʲес *ѝēшōга*, от *ѝрвōга* млʲје́ка, *сва̀квōга* мѐса, у *сва̀кога* ʲе нѐко до́дʲјо, *сва̀чега* ѝмā, *ста̂рōга* бѐза, ѝс *шога* ра̀та, *шо̂га* сѝра, *о̀-шōга* сѝра, *шѐнʲчнōга* бра̀шна.

Нешто рјеђе, покретни вокал *а* јавља се и у облицима датива, интрументала и локатива множине придјевско-замјеничке промјене: репу̀бликам *дру̏гима*, о̀ *другима* при́чал, *о̀вима* дру̏гима, до̀шō сам о́вде с *на̀шима*, *свѝмā* на̀ма.

Покретно *а* јавља се и у ликовима неких прилога:

ја̂ нѐмām *ку̀дā*, то̂ слу̏чājно *нѐкадā* бу̏дē, ѝзишла ʲе *нѐкудā*, *нѝкадā* нѝје ћѝʲо, *о̀шу̏дā* до̂ђȳ, *са̀дā* чу̏пāј, нѝ *садā* нѐ при̑чā, ѝзлазле и по пре́лу и *сву̏кудā*, *шу̀дā* по дну̀у.

Ове форме јављају се и сасвим су обичне и у ликовима без покретног вокала *а*:

б^и^јêлōг бѐза, *бȍлеснōг* иксáна, *вȉшōг* официра, *гȳсшōг* сȏка, *дѐбелōг* бѐза, *о-дѐбелōг* бѐза, *дѐвēшōг* дѐцēмбра, òвна *дȍбрōг* зàкољē, òд неког *дрȳгōг*, од *ȉсшōг* тȏга, у *јѐднōг* св^и^јêта, от *кȳпōвнōг* бѐза, *кȳрузовōг* брàшна, око *мáлōг* дјѐтəта, *Мâлōг* Бȍж^и^ћа, òд неког дрȳгōг, *нѐкōг* ȍвтрāка, *нијѐднōг* вȉшōг официра, *нȉкаквōг* прȍфīта, *њѐз^и^нōг* чȍека, од *ȍб^и^чнōг* брàшна, òд *овōг* се сáстојало, иза *ȍнōг* бр̥да, *òрашовōг* лȉста, *ȉдкōјнōг* Здрâвка, *ȉрâвōг* комȕнисту, од *рàсшовōг* др̥вета, *Свѐшōг* Сȉсоју, òт *свōг* ћàћē, нúје га бúло *слобȍдни^ј^ōг*, *сшàри^ј^ōг* брàта Слâвка, *сȳвōг* мêса, *Тàмарнōг* мȍмка, дȍ *шōг* врéлцета, око *шȏг* др̥вета вѐлкōга, *шȍјōг* Дȕшана, *ир̥нōг* ȍвтрāка, *чешр̥нēшōг* у мјесéцу, от *шѐн^и^чнōг* брàшна;

глȍбāлнȉм вȍдилцама, *зâпаднȉм* зѐмљама, с *мȍ^ј^ȉм* рȍд^и^тељма, ȕ *нашȉм* шȕмама, по *шȍ^ј^ȉм* днéвн^и^цама, *фѐдерāлнȉм* репȕбликама, у *ц^и^јêлȉм* Маслòварама;

кȁд је лàднијē, *нѐкад* нàȉћē, ѝзишла ^ј^е *нѐкуд*, сȁд ил *нȉкад*, *нȉкуд* нѐмеш ѝћ, *òшкуд* знâм, *ȍшȳд* дȏћȳ, нѝ *сад* нѐ прȉчā, *сȁд* је зàрāсла, и по прéлу и *свȕкуд*, тȏ ^ј^е бúло *шȁд*, *шȳд* пȍкрије.

104. Покретни вокал *е* нешто је рјећи од покретног вокала *а*. Слично као и за вокал *а*, у екцерпираној грађи скоро једнако заступљени су примјери са покретним вокалом *е* и они без покретног вокала.

Покретно *е* јавља се у облицима датива, инструментала и локатива једнине придјевско-замјеничке промјене и у инструменталу једнине неких именичких замјеница:

јѐдан *дрȳгōме*, кȍ ће за *кúме* штȁ рѐћ, *кȍжнōме* дȍктору, *кȍјōме* нúс рѐкла, *мáлōме* дјѐтəту, *млȁђōме* напр̥косла, бȕдē пȍ *мōме*, *мȏме* òцу, дȁ^ј^еш *нâјсшàри^ј^ōме*, *нѐкōме* психòлогу, *нѐкоме* ^ј^е смéтало, нѐ смијēм *нȉкоме* кáз^и^т^и^, бȍљē ш *њúме* нег бѐж ње^ј^а, ѝшла ш *њóме*, *ȍвōме* ѝмā десéтак гȍдȉнā, *ȍнōме* рȍ^в^у, *свȁкоме* по па^ј^úћак, Бȍгу се тȉ *свȏме* мȍл, бȍљē пȍ *шоме*, у *шȏме* тѐчāју, ȕ *шōме* ^ј^е тȏ, ш *чúме* ȉдē.

У овом говору јављају се и примјери форми без покретног вокала *е*:

Бȍсанскōм Грàхову, у *Гȍрскōм* Кȍтāру, нà *другōм* мјѐсту, на тȏм àрману *звâнōм*, ȕ *исшōм* секȕнду, сà *мōм* лѐжāле, *нѐком* је смéтало, нѐ дō бȏг *нȉком*, нѐ нудȉм *нȉчȉм*, у *њȕ^ј^овōм* сѐлу, сà *њȉм* се удрȕжла, јâ сам ȕстала зà *њōм*, нà *овōм кȕћȉшшу*, с *ȍнȉм* га прежмàкнāвāш, *ȍнōм* кȕрузу, ȕ *ōсмōм* рáзреду, *свȁкōм* пȍмало одрѐзујȳ, бȍјле су жѐне сà *свачȉм*, *Свѐшōм* Сȉсоју, ȕ тōм *свȏм* пȍслу, *шȉм* сам ѝ јā прáла, на *шȏм* àрману, ȕ *шōм* свѐму, *чȉм* се ^ј^е мȁзало.

Нису забиљежени примјери покретног вокала *е* у прилозима *већ*, *кад* и *сад*.

105. Покретни вокал *у* јавља се у ограниченом броју примјера након слога у ком се налази вокал *е*:

ва̏шему стрȕчњāку, *на̏шему* секрѐтāру, нà *свачему* ȕчᶦјо, ȕ тō̄м *свѐму*, би́ло ʲе бȍљē по *свѐму*, ȕ *шō̄мᵛ* се зàратᶦло, у *чѐмᵛ* дрȕгō̄м, по *чѐму* је òно òпӣсāно.

КОНСОНАНТИЗАМ

106. Константизам говора Масловара не одступа битно од гласовног система у нашем стандардном језику, као ни од других српских говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Петровић 1978: 64; Пецо 2001: 613; Козомара 2005: 35; 2016: 637; Драгичевић 2007: 342; 2010: 243; 2014: 562–563; Црњак – Козомара 2018: 205; Цукут 2021: 49). Угрубо речено, консонантски систем говора Масловара од стања у српском књижевном језику разликује се у сљедећем:

1. нестабилан је статус фрикатива *х*;
2. изговор сонанта *ј* често је нестабилан у интервокалним позицијама;
3. у процесима јотовања̄ понекад се јавља спирант *ć*.

Схематски приказ консонантског система изгледа овако:

Сонанти: в ј

м н њ
л љ р

Консонанти: к п т ћ ч ц

г б д ђ џ
(х) ф (ć) ш с
ж з

СОНАНТ *Ј*

107. У српским ијекавским говорима артикулација сонанта *ј* углавном зависи од његове позиције у ријечи, као и од гласовног окружења. Сусједни гласови могу утицати да артикулација сонанта *ј* ослаби или пак ојача.

108. У говору Масловара иницијално *ј* добро се чува у облицима броја *један* и глагола *јесам*:

јѐдан са̑т, *јѐдна* ма̀рка, *јѐднē* на̑цијē, *јѐдни* дрȕгӣма, зло̏ *јѐдно*, у *јѐднōг* св^{и}*ј*ѐта, *јѐднōм* жѐнōм, *јѐдну* по *јѐдну* по ре́ду;

јѐси бӣ^{ј}о, *јѐсам* ѝшла, *јѐса^{о}м* ȕпамт^{и}ла, *јѐсмо* о̏бавезно кȕцал, *јѐсӣ* се мѐтāла, *јѐсу* се зари^{ј}е́вал.

Добро се чува и у говору Станара (Козомара 2003: 638), затим у говору Бање Врућице (Драгичевић 2007: 345; 2007а: 226) и у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 49). Мало примјера губљења биљежи Драгичевић у српским говорима у околини Дервенте (2010: 243). Примјери и губљења и чувања забиљежени су у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 144–148), у говорима у околини Удбине (Павлица 1984: 377) и у говору јањских Срба (Драгичевић 2014: 563).

Сугласник *ј* у иницијалној позицији губи се у говору Баније и Кордуна (Петровић 1978: 68), у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 89), у говорима Грахова и Дрвара – у Рамићевој I зони (Рамић 2010: 39), у посавским говорима између Укрине и Врбаса (Козомара 2016: 641–642) и др.

Дакле, ово је изоглоса по којој се разликује западна скупина од источне скупине сјеверозападних говора херцеговачко-крајишког дијалекта – у западној скупини овог поддијалекта редукције сонанта *ј* у иницијалној позицији спроведене су у далеко већем броју случајева (в. Драгичевић 1986: 226; 2001: 87).

109. Стабилну артикулацију сонант *ј* има и у дугим рефлексима старог гласа *ѣ*. О томе је писано у тачки 75.

110. Да је артикулација сонанта *ј* нестабилна у интервокалним позицијама (уп. Николић М. 1972: 662–663; Петровић 1973: 69; Дешић 1976: 149–152; Вујичић и др. 1979: 57–58; 1985: 128–129; Павлица 1984: 377–378; Реметић 1985: 147–149; Драгичевић 1986: 88; Далмација 1997: 85; Пецо 2001: 621–622; Козомара 2005: 37; 2016: 641–642; Црњак – Козомара 2017: 207), већ је поменуто у тачкама 95 и 96. „Та је појава више условљена природом српскохрватског [сада српског – С. П. С.] *ј* него припадношћу некога говора овоме или ономе дијалекту одн. овој или оној дијалекатској скупини“ (Николић М. 1991: 282). До нестабилности сонанта *ј* долази у сљедећим позицијама:

а + е: *два^{ј}е́сӣак* го̏дӣнā, *за̏^{ј}ебāна* времѐна, мјѐснā *за̏^{ј}едница*, *за̏^{ј}едница*, *ја́^{ј}е*, Ми́лē *Кља́^{ј}е*, *о̏бичā^{ј}е*, *ӣа̏^{ј}ēвā*, *ра́^{ј}ē*, у *са̀ра^{ј}евскӯ* ѝстрагу, *Са̀ра^{ј}еву*, *случа^{ј}е́вā*, *ȕда^{ј}ē*;

ȕ *њега ^{ј}е* ба̏дњāк, *ња̏ма ^{ј}е* осамдѐсēт, *ӣа ^{ј}е* за̀киселӣш, *Ла̀зāрева ^{ј}е* сȕбота, *мо̏жда ^{ј}е* мо̀ја, *свӣрала ^{ј}е* центра́ла, *ја̀шӣа ^{ј}е*, *Љѐӣосава ^{ј}е* трӣјест о̑смō, *ца̏ба ^{ј}е*, *ӣо̏ла ^{ј}е* њӣ, *ћѐла ^{ј}е* о̀на, *ма̏сла ^{ј}е* Љȕбӣнка, *во́јска ^{ј}е* мо́рала, у *Маслò-*

варама ʲе ра́дʷјо, *канти́на ʲе* бѝла, *ѝшла ʲе* Ра́да, *бѝла ʲе* дȍбра, *прѐгача ʲе* дȍвлēн, *шта̄ ʲе* бѝло, *тр̏ила ʲе*, *шу́тила ʲе*, *ȕмрла ʲе* ȍна, *Дȕшанка ʲе* у тргȍвини, *свʷје́ћа ʲе* ȕпāљена, *сто̏ан*ʷ*ца ʲе* ду́жна, *ȍтишла ʲе* сѝта, *мили́на ʲе* бѝло, *ње̏га ʲе* и́сцр̏пло, *љу́та ʲе*, *Ау́стри*ʲ*а ʲе* нàправла, *кȕћа ʲе* на брʷје́гу, *па ʲе* мо́рō, *ѝстина ʲе* тô, *то̏га ʲе* немили́цā, *Сѝниша ʲе* фѝн, *рѐкла ʲе* мѐн, *кȍлкā ʲе* зѐмља, *би́ла ʲе* дȍбра, *па̏ла ʲе* кѝша, *милѝна ʲе* тô, *ка́нта ʲе* вȍдē;

тô се *да̏ʲе*, *да̀ʲе* се, *да̏ʲеш*, *дȍда*ʲ*е*, *за*ʲ*еба́вајȳ*, *изна̀ʲедāмо*, *на̀ʲедēм* се, *ȍста*ʲ*е*, *прѝста*ʲ*еш*, ка̏ᵀ се *ȕда*ʲ*ē*, *ȕста*ʲ*е* се, *ȕста*ʲ*еш*;

за̏ʲедно смо цȕровāле.

а + и: *Кља́*ʲ*ићка*, *ма̏*ʲ*ице*, по *па*ʲ*и́ћак*, *парада̀*ʲ*иза*, *тѐча̏*ʲ*и*, *шпа̀*ʲ*из*;

*бела̀*ʲ*ишēм*, *набела̀*ʲ*исала*, ни́смо *обича́*ʲ*или*;

тô ʲе âјка *иза̀*ʲ*ишра*.

е + е: *врʷје́ме ʲе* дȍбро, *о́вде ʲе* чѝтō, *мѐне ʲе* бȍдла, ȕ *мене ʲе* пȍкōјнā, *ђѐ ʲе* кȕћа, *свѐ ʲе* жи́вило, *о́нде ʲе* бѝла, *сва̏ђе ʲе* дрȕкчијē, *мѐне ʲе* ма̏т вȍдла, *при́мōрје ʲе* потрȍшло, *го̏ре ʲе* кр̏па, *нâјвѝшē ʲе* тô, ȕ *њē ʲе* нâјпрѐчā, *нâјго̏рē ʲе*, дȍ *скорē ʲе*, нѐкȳ *вѐчē ʲе* би́ло, *нâјза̏дњē ʲе* тô, ȕ *то̏ме ʲе* тô, ȍпēт *ме ʲе* бѝла, *нѐко̏ме ʲе* сме́тало, ȕ *мене ʲе* злȍ;

нѐ ʲедē, *нѐ ʲедēш*, *нѐ ʲест*.

и + а: *а̀влиʲа*, *администра́циʲа*, *Али́ʲа*, *Ау́стриʲа*, *Ба̀лиʲа*, *белѐгиʲа*, сла̏ва *Бȍжиʲā*, *бȍјациʲа*, *вȕчиʲа*, *генера́циʲа*, *дирѐкциʲа*, ма̀ло ʲе Ра̀дмила би́ла *захтјѐвниʲā*, *ѝстори́ʲа*, у *канцела̀риʲама*, *комѝсиʲа*, *кȍмшиʲā*, *кȍмшиʲа*, *лȕкшиʲа*, *Ма̀риʲа* Терѐзиʲа, *марвȕриʲа*, вѝшē *милиʲâрдū* парце́лā, *мѝлѝциʲа*, *млађа̀риʲа*, за *наби́ʲāње*, Бȍјана ʲе *нâјста̀риʲā*, *нâциʲа*, *парȍхиʲа*, *парти́ʲаши*, *погрѝʲāвā*, нâј сам бѝла *по̏пула̀рниʲā*, *прѝʲатељ*ʷ, *приʲате́љство*, преко *ра̂диʲа*, *ра̀киʲа*, *ро̀биʲа*, *Ру́сиʲа*, *сѝʲалцу*, *сѝʲāње*, ви́кал да̏ ʲе ȍна *сла̀биʲā*, *Слȍвēниʲа*, *солу́циʲа*, *социʲалѝстичкū* сѝстēм, *сȍциʲāлнō* им је рѐкло, *Срȍбиʲа*, Ђу́ка ȍд мене бѝла *ста̀риʲā*, нâј сам *ста̀риʲā*, *су̀диʲа*, *ћȕприʲа*, *фа̀мēлиʲа*, *Федера́циʲа* Бȍснē и Ѐрцеговнē, *ша̀ргиʲа*;

доби́ʲаћеш, јѐст ми *додиʲа́вало*, ȍнʷ се *засмѝʲашē*, *наби́ʲал*, *на̀биʲāно*, *на̀бū̏ʲāш*, *на̀вū̏ʲāј*, jâ сам *навѝʲала*, *наѝʲало* се, нѝје *ȍсиʲало*, мѝ̂ смо *ȍсиʲал*, *ȍсиʲаш*, *про́сиʲа́вало* ʲе, *сѝʲале* се, би́ло *сѝʲāно*, *сѝʲаш*, *уби́ʲају*;

мѝ̂ смо закљу́чли ви́шак *лѝниʲāрно*.

и + и: у *Ау́стриʲи*, *бога̀тиʲū* чȍʲек, *Бȍжиʲū* дâн, *вȕчиʲица*, на *геолȍгиʲи*, *дрȕкчиʲū* зȕбȳн, *здра̀виʲū* ʲе на́род бѝʲо, на *идролȍгиʲи*, у *изола́циʲи*, по цʷјêлōј *Југȍслāвиʲи*, *култȕрниʲū* љȕдʷ, на *ли́ниʲи*, *на̏јбога̀тиʲū* чȍʲек, кобоја̀г *на̏јкултȕрниʲū*, *нâјста̀риʲū* чȍʲек, кȍ ʲе ма̀ло *одра̀сниʲū*, кȍ ʲе бѝʲо *па̏мѐтниʲū*, у *па̀ртиʲи*, *при́ʲи*, *ра̀ниʲū* време́нā, у *Ру́сиʲи*, у *Слȍвēниʲи*, *ста̀риʲū* свʷјêт, у *старȕдиʲи*, *су̀диʲи*, *чѝʲū* ʲе тô бȍнтōн.

и + о: *бенефи̂ци*ʲ*о̄м*, *генера́ци*ʲ*о*, *јѐби* ʲ*ој* ма̀тēр, *Ма̀ли*ʲ*о̄вка*, да̀ʲеш *на̂јсшàри*ʲ*о̄ме*, ни́је га би́ло *слободни*ʲ*о̄г*, *Цви́*ʲ*о*, *чи̏*ʲ*о̄* ʲе о̀штриʲē;

*нави́*ʲ*о*, штȍ с *о̄ди*ʲ*о̄*, *си̏*ʲ*о̄* се (још примјера у тачки 96).

о + е: ра̂знē *бо̀*ʲ*ē*, *двȍ*ʲ*е* дјѐцē, *же̏шо*ʲ*ескē* пјѐсме, *кȍ*ʲ*ē* трѐбā чу̀пат, *Мѝл*ᵘ*во*ʲ*е*, у *мȍ*ʲ*е* врᵘје́ме, код *мȍ*ʲ*ē* ма̀терē, *нера̀здво*ʲ*ен* би́л, *ȍбо*ʲ*е*, *о̄дȍ*ʲ*ēдинō* љу́ди, *о̄рȍ*ʲ*екше*, *Ра̀диво*ʲ*ева* ба̏ба, преко *свȍ*ʲ*ē* тѐткē, *швȍ*ʲ*е* стру̏ке, *шрȍ*ʲ*е* љу́дō;

кȍ ʲ*е* богàтиʲō, *ка̀ко* ʲ*е* бѝʲо, *шô* ʲ*е* ду̀га пјѐсма, *ка̀ко* ʲ*е* тô, *шô* ʲ*е* о̀предено, *шô* ʲ*е* та̀кō, *шȍпло* ʲ*е*, *Срѐшко* ʲ*е* ѝшō, *му̏шко* ʲ*е*, *ма̏ло* ʲ*е* по̀шō, *кȍло* ʲ*е* ѝграло, *вѐсело* ʲ*е* би́ло, *пȍшшо* ʲ*е* бѝʲо, *бѝ*ʲ*о* ʲ*е* о́вд, *ȍнō* ʲ*е* та̀мо, *бѝло* ʲ*е* лᵘјêпо, *ѐно* ʲ*е* о̀бјесшта, *а̀ко* ʲ*е* цу̀ра, *шàкō* ʲ*е* тô, *прѝва̏шно* ʲ*е* ра́дᵘјо, *шшȍ* ʲ*е* чка̀о (‘крпио’) о̀граду, *мȍкро* ʲ*е*, *за̏шшо* ʲ*е* братоу̀билачкō ра̀т, *ѝ̄ѐкло* ʲ*е* се, *зна̏ло* ʲ*е*, *мо́рало* ʲ*е* о̀вō, *а̀ко* ʲ*е* ла́дно, *изгле́дало* ʲ*е* та̀кō, *ко̀лко* ʲ*е* да̀нас, *ȍшишло* ʲ*е*, *да́вно* ʲ*е*, *мо́рō* ʲ*е* бѝт, *сшáвно* ʲ*е* прѝча̂но, *ѝшло* ʲ*е* се, *го̀шово* ʲ*е*, *ја̀шшо* ʲ*е*, *о̀здō* ʲ*е* шу̏ма, *ѝ*ʲ*ако* ʲ*е* о̀нāј о̀дбᵘјен, *о̄шшо* ʲ*е* цᵘје́на, *ду̀го* ʲ*е* два̂ да̂на, *сшàромōдно* ʲ*е* бѝло, *зна̏о* ʲ*е* изми́шљат, *сла̏бо* ʲ*е* зна̏о, *до̀бро* ʲ*е* јȍш, *на̏мошāно* ʲ*е*, *фи̂но* ʲ*е* о̀сȳшāш, *ка̀ко* ʲ*е* ра́диʲо;

*ѝзбро*ʲ*ē* се, *крȍ*ʲ*ē* се, *ȍбо*ʲ*ē* се ја́ја, *ȍдво*ʲ*ē* се, о̀на ʲе *ȍдво*ʲ*ена*, не *о̄дȍ*ʲ*едē* се, *о̄дȍ*ʲ*едēш*, *о̄дȍ*ʲ*едошē*, *о̄дȍ*ʲ*едȳ*, јѐсам *о̄дȍ*ʲ*ела*, ка̀ б те *о̄дȍ*ʲ*ело*, *о̄дȍ*ʲ*есш*, *сшȍ*ʲ*ē*, *сшо*ʲ*е́ħ*, *сшȍ*ʲ*ēħи*.

о + и: *Вȍ*ʲ*ин*, *Вȍ*ʲ*ине*, *Вȍ*ʲ*инова* ма̀т, *гњȍ*ʲ*ива*, *двȍ*ʲ*ица*, на *кȍ*ʲ*ū* на́чин, *мȍ*ʲ*и* су ро̀дᵘтељи, код *мȍ*ʲ*ū*ʲ*е* ро̀дᵘтēљā, са *мȍ*ʲ*ū̄м* о̀цом, *обȍ*ʲ*ицу*, *о̄во*ʲ*и*, за *свȍ*ʲ*ū̄м* сто̀лом, *швȍ*ʲ*и* нѐ требајȳ се забрињáватᵘ;

тô се *бȍ*ʲ*ū*, *бȍ*ʲ*ū̄м* се, *крȍ*ʲ*ū̄ш*, *ȍбо*ʲ*ū*̄ се, *одвȍ*ʲ*иш*, *освȍ*ʲ*ила* ʲе, *о̄сшо*ʲ*ū*, *сшȍ*ʲ*или* су, *сшȍ*ʲ*ū̄мо*, *сшȍ*ʲ*ū̄ш*, *у̀зно*ʲ*ū*̄ се.

111. Артикулација сонанта *ј* може и јачати у појединим ситуацијама (уп. Петровић 1973: 69; Драгичевић 2007: 341; 2007а: 226; Цукут 2021: 50 и др.):

нѐ б *бра́н*ᵘ*јо*, ôн се *ожѐн*ᵘ*јо*, да̀ б го̀ре *ра̏в*ᵘ*јо*, *пробу́д*ᵘ*јо* се, *ро̀д*ᵘ*јо* се, *слу́ж*ᵘ*јо*, *сшво̀р*ᵘ*јо* (за још примјера в. тачку 96).

112. Кад је у питању сонант *ј*, напоредо с облицима *ка̂жēм*, *ка̂жēш*, *ка̂жē*, *ка̂жēмо*, *ка̂жēше*, *ка̂жȳ*, јављају се и облици са сугласником *ј*: *ка̏*ʲ*ем*, нѐ *ка*ʲ*ем*, *ка̏*ʲ*еш*, *ка̏*ʲ*е*. У вези са глаголом *казаши* и његовим облицима са сонантом *р* погледати тачку 153.

Сонант *ј* понекад се јавља и на мјесту фрикатива *х* (након губљења фрикатива *х* хијат се разбија интервокалним *ј*). О томе више у тачки 142.

113. Сугласник *ј* јавља се испред дентала *з*, па се упрошћава скупина *-јз-*: у *гу̏*ʲ*ицу*.

Паразитско *ј* јавља се у примјеру: *јѐсēнцом*; те у прилогу *шу*: *шȕ̂ј* ђê би̏ла, *шȕ̂ј* мѐтнēмо тê мо̀чи^ј^онце, *шу̏ј* је би́ла, ка̀кāв је *шу̀ј* жи̏вот. Ово паразитско *ј* у прилогу *шу* јавља се и у говору Змијања (Петровић 1973: 71), у говору Бање Врућице (Драгичевић 2007: 345), у говору јањских Срба (Драгичевић 2014: 564), у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 51) и др.

114. Редукција сонанта *ј* јавља се у придјевима на *-ски*: *индȕсшрӣскӣ* маши́нā, нȉшта нêмā *индȕсшрӣскō*, *ра̀кӣскӣ* ко̀тō, *хêмискӣ* са́став.

Сонант *ј* губи се и у другом лицу једнине и множине императива испред вокала *и*: *на̀вӣ* на̀ онō вра̀т^и^ло, *ӣо̀ӣ* ча̀шу, *ӣо̀ӣше*, *са̀вӣше*, *са̀крӣ* да нȉко нѐ видӣ, во̀дē *са̀лӣ* кљу̀чавē. Губљење финалног *ј* у облицима императива биљежили су и други испитивачи у говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Петровић 1973: 70–71; 1978: 69; Драгичевић 1986: 90; 2003: 310; 2007: 344; 2007а: 226; 2008: 107; 2010: 243; 2014: 564; Козомара 2003: 638; Цукут 2021: 50).

СОНАНТ *В*

115. Сонант *в* у говору Масловара углавном се изговара као у српском књижевном језику:

а̀јвāн, *вȉлама*, *во̀ду*, *во̀лов*, у мо̀^ј^е *вр^и^е́ме*, *вр̀шал^и^ца*, по *гла́ви*, *гла̀внӣ* за̀ славо̀м, *два̂* муслима́на, у *др̀ва*, *замрзива́чā*, го̀ра *ја̀ворова*, *о́вна*, *ӣи́вē*, ја̂ ћ^у^ се у̀вӯћ *ӣр̀вā*, *сва̀дба*, *сва̀к* је сѐб др̀жō, *сва̀каквӣје* пјѐсāмā, *свѐкар*, *свѐкрва*, *свȉ* смо ткȁли, *снȍӣōвā*, *сӣа́вāње*, ко̀т *Сшѐвē*, о̀дбити но̀гу *шво̀ју*, *шра́ва*, би́ло цу̂рā о̀станӯ *шѐӣаве*;

ко̀ноље су се *ва̀дле*, *вê̂жӯ*, *вѐзла*, *вѐчерāмо*, *вȉчē*, ка̀-се *вјенча́вала*, *вјѐшар*, *вр̀шӯ* ко̀њи, *до̀ведē* се, *до̀звō*, *за̀мрвӣ*, *зва́ла* се, *у̀звадӣ*, *наш̀оварӣ*, *ӣјѐвале* се, то̂ *се ӣо̀вēжē*, *ӣо̀вēжӯ*, *ӣра̀вла* се, *ӣрѐврћē*, *сад^и^е́вајӯ*, о̂н је *свѐзāн*, *у̀водӣ*, *у̀вӯћ*, *у̀мрвӣ* се, *чу́ваш*;

ва̀к по̀днесе пу̀шку, *ва̂мо* ^ј^е ко̀сō цѐста, ѝзбāцӣш сла̀му *ва̀ни*, *го̀шово* ^ј^е, до̀бије ја́јā *на́јвишē*, *ова̀кō* мѐтнē ма̀ло сла̀нанē, *о̀вде* то̂ нêмā, *у̀вечē*̄ до̂ђē.

116. Само у појединим ситуацијама има нестабилну артикулацију:

ӣјѐāмо;

ӣра̀о да̀ т ка̂жēм, *ӣра̀о* би́л до̀бри.

Понекад се и ријечца *ево* јавља без сонанта *в*: *ѐо*.

Ова појава позната је и у неким западнијим ијекавским говорима (в. Петровић 1973: 66; Дешић 1976: 141–144; Далмација 1997: 85; Црњак – Козомара 2017: 207–208; Цукут 2021: 51).

Нестабилност артикулације сонанта *в* показују и сљедећи примјери:

гла̑ᵉу, по̏д *глāᵉу*, за̏ *глāᵉу*, у̏ *глāᵉу*, *гла̀ᵉушу*, *го̏ᵉōра*, од *ђи̏нђӯᵉā*, *кра̏ᵉу*, *о̏ᵉō* се зва̏о скро̏б, за̀ *оᵉō* би̏ᵗо ма̑јстор, на *о̏ᵉōм* по́дрӯчју, уз *Ра̏соᵉу*, *ро̀ᵉове*, о̏нōме *ро̏ᵉу*, за̀ *слаᵉу*, у *ш̄а̀ᵉу*, *ш̄ра́ᵉу*;

ђи̏нђуᵉāле, *на̀ш̄раᵉи* се, *на̀ш̄раᵉш̄ш*, ни́саᵒм се *обу́ᵉō*, *ш̄љу̏ᵉāла* ʲе, *ш̄роᵉу́че*, *чу́ᵉало* се, *чу́ᵉаш̄*, *чу́ᵉō* се;

е̏ᵉо ме, *здра̏ᵉо*, ни́је би̏ло *ш̄ра̏ᵉо*.

117. Сонант *в* јавља се умјесто фрикатива *ф* у ријечима страног поријекла (примјери су наведени у тачки 148) и умјесто фрикатива *х* – након губљења *х* настаје хијат и тај хијат разбија интервокално *в* (примјери су наведени у тачки 143).

118. Сугласник *ф* умјесто сонанта *в* налазимо у именици *чаршав*: *ча̀ршаф*. Међутим, сугласник *ф* овдје је по поријеклу, јер је ова лексема преузета из турског језика – тур. çarşaf.

119. Веома ријетко иницијално *в* < *въ* остаје непромијењено, и то у ограниченом броју лексема:

Ва̀скрс;

Хри̏стос *ва̀скрсе*;

мо̑ј се *ва̏вᵘјēк* заваљи́вō, *ва̏ис̄тину* ва̀скрсе.

Најчешће се јавља самогласник *у* < *въ*:

удо̀вица, *у̀нуки*, *у̀нучāд*, *У̀скрс*, уч *У̀скрса*, у *у́ш̄орак*, *у̀ши*;

у̏вᵘјēк се пошти́вала.

Појава *въ* > *у* извршила се током XII вијека у свим штокавским говорима старога и новога типа (Белић 1960: 80), па и у говору Масловара. Облици са *в* углавном су се задржали, као што се и из примјера види, у ријечима које су у вези са васкршњим празницима, што представља остатке српскословенског језика.

120. У говору мјештана Масловара понекад се може чути и секундарно хијатско *в*: *ја̀нувāр*, *ја̀новāра*, из *Лаᵉу́шā*, у *Лаᵉу́ше*, *Лаᵉу́ши*, *ла̀ᵉӯшкē* цу̏ре, у *Лаᵉу́шма*, *ла̀чве*, *сиш̄ува́ц̄ᵗā*, *сш̄е̏вана* кра̏ва, *фе̏бувāр*.

Паразитско *в* типа *чу̏во* у овом говору не јавља се у облицима радног глаголског придјева.

СОНАНТИ *М*, *Н* И *Њ*

121. Сонант *м* обично се изговара као у српском књижевном језику:

бомбо́нама, *бо́рцима*, *жа́гōм*, а̑р *зѐмљē, ко̀мāд*, са *лу̏ком*, *ма̀раме*, *ма̀рка*, у *Масло̀варама*, *ме̏не* ʲе бо̏ла, *ми̑р*, *мје̏сēц*, ра̑днō *мје̏ш̄о*, *муслима́не*,

ѝ женско и *му̏шко*, у̀ *нашӣм* шу̏мама, *Н*ᵘ*је́мци*, *ње̏ма* нѐ да̄мо, на *ӣомо̀ћи*, *ӣри́мо̄рје*, *ру̀чно̄м* жа́го̄м, *се̏дам* сто̀тина̄ и̏ља̄да̄ Срⷭ̂ба̄, *шу̏мама*;

до̏бијем, не *до̏ржӣм*, *за̀ӣамӣти̑о* сам, *ѝмал*ᵘ су, *ка̂же̄м*, *ло̀мӣти*, *мо̀гу*, *мо́рајӯ*, *мо̂ра̄м*, *мо̂ра̄мо*, *на̀мазати*, *не̂ма̄*, *ни́смо*, *о̏де̄м*, *о̀дломӣ*, *ӣо̀могне̄*, *ӣрѐломӣ*, *ӣре̏узме̄*, *ӣромᵘје́нӣ*, ја̂ *сам* ра́дᵘјо, *сје̏ћа̄м*, *у̀зме*;

ва̂мо ʲе цѐста, *између* кла̂да̄, *ма̏ло* сла̏ме̄, да̀ ʲе *ма̏ње̄* жр̏та̄ва̄, *мо̏жда* с ти̑ чу̏ла, ја̂ *са̀мо* шу́тӣм, ста́лно ʲе *ти̏мо*, *угла̀вно̄м* на̂ђе̄.

122. Губљење сонанта *м* углавном се јавља у облицима глагола *немати*, па се новонастали *хијати* разбија интервокалним *ј*: *не̂ʲа̄* вѐзе̄, *не́ʲа* Бо̀га, *не̂ʲа̄м* по́јма, *не̂ʲа̄мо* за́кона, *не́ʲамо* шко̀лова̄нӣ пра̂вӣ љу́дӣ, *не̂ʲа̄ш* се ку̀да̄ вра̀ћат.

Губљење сонанта *м* јавља се у примјеру: *угла̀вно̄* о̀на.

123. Сонант *м* < *н* процесом једначења сугласника по мјесту творбе забиљежен је се у именици *ӣрабаба*: *ӣра̀мбаба*, *ӣра̀мбабе̄*, *ӣра̀мбабу*.

124. Секундарно *м* јавља се у именици *октӣобар* – *о̀ктӣо̄мбар*, *о̀ктӣо̄мбра* – по аналогији са називима других мјесеци.

125. У прилозима *јѐдно̄ч* и *одјѐдно̄ч* јавља се африката *ч* умјесто сонанта *м*.

126. И сонант *н* изговара се углавном као у стандардном српском језику. Примјери који се наводе у наставку изабрани су случајно:

Ӣлӣнка, *јѐдан* да̂н, *кафа̀на*, *ко̀ноиље*, *ку̏ћна̄* змѝја, *ло̀нац*, о̂н је *на̂јма̏њӣ*, у̀ *на̄с* је дѐветеро, *на̀тӣра*, *на́чин*, *на̏ш* нѝје да̀о, *не̏ка̄* жѐна, не̂ма̄ *ни̏шӣти*, *но̀гама*, *о́вна*, *о̂н* ни́је ре̏ко̄, *о̏на̄ј* пᵘје́сак са̀перѐш, *ӣо̏зне̄* о̀станӯ, *ӣо̀ко̄јнӣ* о̀тац, *ру̂днӣк*, *су̂нца*;

ду̂не̄, *зна̂*, *зна̏о* се, *зна̂чӣ*, *зна̂ш*, *на̀ба̄да̄*, *наби́јати*, *намо̀та̄*, *на̀ӣравӣ* се, *не̂ма̄*, *не̏ће*, је̏ст *ни́зала*, *нѝје* змѝʲа у̀јела, *ни́смо* ни ѝшле, *но̏сӣ*, *но̀сло* се, *о̀станӯ*, *ӣонаӣи́јати*, *ӣо̀нᵘје̄ти*, *ӣрѝтиснӣте*, *све̂за̄н*, *сно̏сӣ*, *сти̏гнӯ*, *су̂нчала* се, *у̀ранӣ* се;

ѝзбацитӣш сла̀му *ва̀ни*, и̏ *да̄н-да̀нас* је та̀ко̄, *да̀нас* свѐга ѝма̄, *на* ри̏зӣк, до̏бије ја́ја̄ *на́јвише̄*, *на̂јӣрӣје̄* ра́дᵘјо у Шњѐготни, *него* гра̀ се ску̏ᵛа̄, *не̏к* је и врѐла, *не̏кад* на̀ӣђе̄, дру̀кчиʲе̄ *не̏ка̄ко* го̀во̄ре̄, са̀д ил *ни̏кад*, *о̏нда̄* до̂ђе̄, *ӣо́себно* нѐшто на̀ӣраве̄, ни́је ѝмо̄ *ӣу̏но*, у̀стаʲемо *ра̀но*.

127. Сонант *л* се може јавити намјесто сонанта *н*, и то углавном због међуслоговних дисимилација: *ду̏лӯма̄*, *ду̏луми*.

128. Умјесто сонанта *н* јавља се сонант *њ* у сљедећим примјерима: *варѐњика*, *варѐњике̄*, *стӣра̀њскӣ* ра̀тнӣк.

129. Секундарни сугласник *н* јавља се у именици *прадјед*: *пра̀нђед, пра̀нђеда, с пра̀нђедом*; а понекад и у везничкој конструкцији *као да*: *ко̀нда* смо у ц̏унгл^и^.

У именици *близанци* забиљежено је паразитско *н* само код једног информатора: *близна̀нци*.

Паразитско *н* јавља се и у прилозима: *до́вдēн* ва̀кō обу́че се, тô ва̀кō но̀сӣш *до̀влēн*, *но̏оклēн* дру̏гō ни̏је би̏ло, тô ^ј^е *о̀влēн-до̀влēн*, *о̀клēн* ѝспаде.

130. Сонант *њ* у говору Масловара има употребу као и у стандардном српском језику:

у *ба̀њу*, *Бо̀дњӣк*, на *бра́њу*, *го̂рњē* зу́пце, *гу̂њ*, *до̂њē* зу́пце, *закачи́вāња*, *ка̀мēњом*, у *коко̀ш^и^њāке*, *ко̀ње*, *ко̀њ^и^*, *ма̀њā* а̀ута, *но̀шња*, у̀ *њē* ма̀ти, *ње́зна* сѐстра, *ню̂вā*, са̀ *ню̏м* се удру́жла, нѐ да̄мо *ню̏ма*, *ню̂ј* да̀днēш не̏што, на *о̀гнӣшӣу*, *ӣо̀њаве*, *сӣа́вāње*, у *сӣа́њу*, *сӣру̏чњāк*, *ӣка́ње*, *чѐшљāње*;

жа̀њē, ни́је *забрањи́вала*, *забрињáвāш^и^* се, *м^и^ју̂ењā*, ни́смо би̏ли ни *о̀жењен^и^*, *ӣе̏њē* се, *ӣо̀чињала* ^ј^е, *ӣо̀чињē*, ја̂ сам *са̀њāла*, *са̀њāм*, *са̀њāш*;

да̀ ^ј^е *ма̀њē* жр̏тāвā, *на̂јма̀њē* мје̏сēц да́нā.

СОНАНТИ *Л* И *Љ*

131. Сонант *л* по својим артикулационим карактеристикама у овом говору одговара вриједности коју има у српском књижевном језику:

у *Бањалу́ц*, *Бла́го*, о̀на ^ј^е *бо̀лесна*, *Вла̀шић*, *врли́нā*, *гла̂д*, *зло̀*, *инва̀лӣд*, *Јѐлēнко*, *ко̀ло*, *ла̀к* по̀сō, у *Ла^в^у́шма*, ко̀шуље би̏ле *л^и^ју́ӣе*, *лу̂г*, *лу̏к*, *милѝна*, *мла̂дā* сто̀^ј^ӣ, свѐ *но̀рма̀лно*, *одлѝкāш*, на *о̀лӣāр*, *ӣлеӣѐнце*, *ӣо̀слӣ̄ћ*, *сӣа̀кло*, преко *ӣелеви̂зора*, *ц^и^ју́ело* љѐто, *шко̂лē*;

во̀лӣм, *гр̏лӣ* се, тô се *да́ло*, ја̂ сам *до̀шла*, *же̏ло* се, би́ла *ѝзвела*, *издва́јала* се, о̀н^и^ су *ѝшли*, *ко̀ӣāла*, јѐсам се *крѝла*, *мо̀гли*, *ӣи́ла* се, *ӣла̀чēм*, *ӣо̀шла*, о̀н^и^ су *ӣревла́дал*, *ӣре̏ло* се, *ра́дла*, *рѐкла*, ја̂ сам *ско̀чла*, *сла̀вла* ^ј^е се, ја̂ сам *сӣа́вала*, *сӣи̏шāло* се, *чу̏ла* с;

ал пр̏вō по̀кр^и^ли смо се по̀њавōм, не̂мā *бо̀лан*, тѐле *или* о́вца, *ма̀ло* сла̀мē, *не̏колкō* пу́тā, *ӣо̀сл^и^јē* по̀знē о̀стану, мо̀реш у̀вест *сло̀бодно*, *ӣо̀лкō* пу́тā.

132. Досљедно је спроведена промјена *л* у *о* на крају ријечи у облицима радног глаголског придјева (примјери су наведени у тачкама 90, 93, 96). Промјена *л* у *о* јавља се и у сљедећим формама: *А̀рāнђеōвда̂н* (јављају се облици и без вршења гласовне промјене: до *А̀рāнђелова* да́на, на *А̀рāнђелōвда̂н*), *же̏ӣо^ј^ескē* пје̏сме.

Забиљежено је и неколико примјера аналошке вокализације сонанта *л*: *ва̀ри^ј^оц*, *за́сеок*, *за́си^ј^ок* (поред стандардног *за́селак*), *ӣа̀оц*.

Сонант *л* чува се у сљедећим случајевима: *вѐсел* дјѐчāк, ôн је *дѐбел*, двâ *ко́лца*, бѝо сам *мâл*, *окру́гал* сѝр, *ѿо̄пал* крỳ.

Досљедно је *сѿѐвана*.

133. Сонант *л* појављује се и у вокалској функцији. О томе више у тачки 22.

134. Сонант *љ* у говору Срба села Масловаре употребљава се као и у стандардном српском језику:

бо̀сѿље, *во̀диѿѣ̄ље*, *зѐмља*, *ље̄ѿо̀ѿа*, *ље̄ѿѝш̄* о̀д мене, *ље̄ѿо*, *љу̀ља̄шка*, *љу́ѿа* ʲе, *ѿе̄ѿѐљара*, *ѿрѝјеѿеље*, у *Про́кӯѿљу*, *ро̀дᵘѿељи*, *слâвље*, *снѝмаѿељ*, *ỳље*, ни́си *ỳса̄мљена*, *ỳчиѿељᵘ*, *шљѝва̄*, *шљѝве*;

ни́је *ва̀љало*, јâ сам *во̀љела*, *за̀коље̄* се, *за̀мѝшља̄*, *љỳбѝ̄* се, *љỳбѝ̄мо* се, *на̀бављо̄*, ôн се *на̀љӯѿѝ̄*, *ѿо̀здравља̄*, *ѿочѐшља̄ш*, *ѿо̄ѿребља́вало* се, *чѐшља̄ш* се;

до̀ље ѝшла и ѓѐдла, знâ *нâјбо̀ље̄*.

135. Умјесто сонанта *љ* у прилогу *доље* понекад се може јавити сугласник *ј*: *до̀је* о̀во̄. Исти је случај и са именицом *ѿљева*: *ѿјѐва*.

Ваља поменути и примјер гдје *љ* > *ј* > *ø*: до *ѿро̀ећа*.

СОНАНТ *Р*

136. Сонант *р* у говору мјештана Масловара, уз мала одступања, употребљава се као у српском књижевном језику:

бра̀шно, *вѝдре*, *вјѐѿар*, *дру̀га̄* вра́та, *дру̀кчиʲѝ̄* зỳбỳ̄н, *жâра*, *зо̀ра*, *ка̀луђера*, ви́ла о̀на̄ со̀прᵘца *о̀крӯгла̄*, *ѝа̀ѝрѝка̄*, *ѝрѝјеѿељᵘ*, *рѐба̄ра̄*, ма̀терē м *ро̀ђенē*, *ру́чак*, *свѐкар*, *сѝр*, *сѝрѣ̄ње*, *скро̀б*, *ѿру́бу*, *чо́рбу*, *шѐрѝицу*;

вѐчера̄мо, *за̀сирѝ̄*, *ѝ̀гра̄* се, *ѝсѝрѝча̄ј*, *мо̂ра̄*, *мо́рали* смо бѝт, *мо̂ра̄ш*, *на̀ѝравѝ̄* се, *о̀дрēдѝ̄*, *о̀ра̄ло*, *о̀ѿворѝм*, *ѝрѐвјесѝш*, *ѝрѐло* се, *ѝремо̀ѿа̄ш*, *ѝрѝѿисниѿе*, *ѝро̀сѿрē* се, *ѝрочѝѿа̄ѿ*, *ра́дло* се, *ѿрѐба̄*, *ỳра̄дѝмо*, *ỳра̄дѝш*;

го̀ре ѝдỳ за̀ нам, *јер* је ôн свêза̄н, *ѝрѝје* ко̀ањᵘ су вр̥лᵘ, ỳстаʲемо *ра̀но*, *ỳ̄ʲѿру* ѝће.

137. Сонант *л* може се јавити намјесто сонанта *р*, и то углавном због међуслоговних дисимилација: *на̀оча̄ле*.

138. Паразитско *р* јавља се у свега два примјера: *јо̀ргурѝ̄*, *брес* пи́та̄ња.

ФРИКАТИВ *Х*

139. Фрикатив *х* губи се или замјењује другим сугласницима у већини штокавских говора (уп. Вуковић 1938–1939: 7, 35–37; Николић Б. 1964:

325–326; 1966: 251; 1968: 405–406; Реметић 1970: 116–117; 1985: 160–169; Николић М. 1972: 650, 661–662; Петровић 1973: 63–65; 1978: 64–66; Дешић 1976: 131–135; Тешић 1977: 201–202; Симић 1978: 56–57; Вујичић и др. 1979: 58–76; Баотић 1983: 84–87; Павлица 1984: 376; Драгичевић 1986: 94–97; Вујичић – Пецо 1990: 89–94; Далмација 1997: 60–63; Рамић 1999: 318–321; Козомара 2003: 637–638; Марковић С. 2011: 468–472), с тим што је његова судбина умногоме повезана са националном и вјерском припадношћу говорника. Тако се у муслиманским говорима сугласник *х* углавном чува (уп. нпр. Петровић 1970: 340–341; Вујичић и др. 1979: 58–76; Вујичић – Пецо 1990: 89–94).

И у сугласничком систему истраживаног говора статус фрикатива *х* и даље је веома нестабилан (уп. Ивић 1991: 87–100), те се не може говорити о његовом знатнијем враћању у инвентар говора Срба у Масловарама. Постепена реинтеграција сугласника *х* у новије вријеме у складу је са стањем у другим ијекавским говорима (уп. Драгичевић 2003: 309; 2004: 457; 2007: 342–343; 2007а: 224–225; 2008: 106–107; 2010: 246–247; 2012: 176; 2014: 566; Козомара 2005: 36–37; 2016: 637–639; Цукут 2013: 26–28; Црњак – Козомара 2018: 206; Цукут 2021: 56).

140. Лексеме у којима се фрикатив *х* најчешће чује новијег су поријекла, и то најчешће туђице. Спорадично је његово јављање у лексемама из којих га је у већини српских говора било потпуно нестало. Није пронађен велики број примјера у којима се фрикатив *х* изговара као у српском књижевном језику:

иницијална позиција: за̀тō с и зо̀вē *ха̂-де̂-зе̂*, у Бо̀сни и *Хѐрцеговни*, ви̏шē *хи̏љāдā*, то̀јӯ *хра́ну*, о̀вӣ^{j}е *Хр̥ва́тā*, *Хр̥ва́ћани*, *Хр̥вāцкā*, ис *Хр̥вāцкē*, у *Хр̥вāцкōј*;

ко̀ *хо̀ће*, *хо̀ћемо* мӣ пјѐват;

и *ха̀јд* ѝшла ^{j}е Љу̏б^{и}ца.

медијална позиција: збо̀рӣште *гра̀ховскō*, у *Гра̀хову*, Бо̀санскōм *Гра̀хову*, ма̀ло ^{j}е Ра̀дмила би́ла *захтӣјѐвни^{j}ā*, *ку̏х^{и}ња*, у *ку̏х^{и}њи*, *Мѝхāјла*, *пāро̀хи^{j}а*, *психо̀логу*, ни̏кӣ *при́ход*, *про́хтӣјев*, гло̀бāлнā *тѐхника*, *тѐхн^{и}чар*;

на̀хрāнӣт, *прѝхватӣли* су, *у̀хватӣла*;

ахá, *ах̀а*.

финална позиција: *фалцифѝко^{а}вāнӣх* дипло́мā, *ша̀х*, *ша̀х-тӣо̀рӣта*;

а̏ух, *у̏х*.

141. Далеко је већи број примјера у којима се сугласник *х* губи:

иницијална позиција: *а̀јвāн*, код *ајва́на*, *ајва́ну*, *а̂јка*, *а̀љ^{и}на*, *а̀рамбаша*, *армо̀нике*, *арму̀нику*, *ѐклāња*, Федера́ци^{j}а Бо̀снē и *Ѐрцеговнē*, на *идроло̀ги^{j}и*,

двјѐста *ѝљāд* из Бо̏снē и Ѐрцеговнē, сѐдам сто̀тӣнā *ѝљāдā*, *ѝљаду* ма̀рāкā, *Ѝтӣлер*, *ла̀чве*, у *о̀тӣēл*, *о̀тӣелскā* спа́вāња, *Рва́тӣе*, *Ѐрвāцкā*, из *Ѐрвāцкē*;

ѐклā, ôн *ôдā*, *о̀дајӯ*, јâ сам *о́дала*, *о́дале* смо, *ôдāмо*, *о́датӣ*, свѝ тѐбе *о̀ћē*, *о̀ћемо* мѝ ѝћ, *о̀ћемо* ѝћи, *о̀ћеш* да дôћӯ;

ȁј ѝ јагоде, *ȁј* тѝ, љѐкове ѝ кесу и *ȁјде*, *ȁјмо* мјѐрти шѐћер, *ȁјтӣе* се догово́рте, *ѝтӣно* у Бањалу́ку.

медијална позиција: по *вр̏у*, до *Ȁрāнћелова* да́на, на *Ȁрāнћелōвдâн*, *Ȁрāнћеōвдâн*, са *гра̏ом*, са̀ *граом*, *гра̏орастӣа* ко́ка, *греòтӣа*, ку̀рузнӣм *кру̏ом*;

до̀итӣ, *до̀итӣэтӣ*, *ѝзōдāм* се, *скр̏ā* о̀граду;

а̀ко га *ӣла̀о* стêгнēш.

финална позиција: на *вр̏* Лав̏уша, на̀ *вр* ка̀шике, *кру̏*, гњêченӣ *гра̀*;

безо̀бразнӣ/е би́ло, *ва̀шӣ/е* њѝвā, око *вѐлкӣ* слâвā, проблѐмā *вѐлкӣ/е*, *до̀брӣ/е* пла́ћā, о̀панāкā *дру̏гӣ*, *ко̀-другӣ/е* ј̆е тô та̀кō бѝло, *о-дру̏гӣ/е* нâциј̆ā, од *жѐнскӣ* нâјста̀рйā, *зѐмљанӣ* по̀сӯдā, би́ло *ӣ* је ѝзēт, тӯ *ӣ* је по̀бло, Бôг *ӣ* по̀могō, нêш *ӣ* затво̀рт, *ка̀квӣ/е* о̀бичāјā, од би́ло *ка̀квӣ/е* плети́вӣнā, *л̆ѐ̆ӣ/е* пјѐсāмā, код *мо̀/ӣ/е* ро̀д̆тēљā, Слâвко од *му̀шкӣ*, *нâјго̀ријēе* п̆ѐ̆ја́нā, ко̀д *нашӣ/е* дôћē мома́кā, *на̀шӣ/е* ра̀дōвā, *нѐкӣ* бѐспослӣцā, *нѐкӣ/е* ћу̀мēзā, чу̀вāј се то̀ј̆ӣ/е *нѐсрестӣ/е*, *нѐудāтӣ/е* цу̂рā, у̀зā *њӣ*, *њû* ј̆е шѐстеро, о̀ко *њӣ*, *њû* дво̀ј̆ицу, *њѐј̆овӣ* кр̏пӣцā, *њѐј̆овӣ/е* ку̂ћā, од *о̀вӣ/е* Хрва́тā, кре́дā °*волѝкӣ/е*, *о̀нӣ* у̀штипāкā, о̀д *онӣ* парце́лā, *о̀нӣје* ко́њā, о̀д *онӣ/е* парце́лā, *о̀сӣалӣ* слâвā, то̀ј̆ӣ др̏жāвā *ӣо̀д̆ѐ̆ӣēљенӣ*, о̀т *ӣо̀знӣ/е* ва̀дӣто сјѐме, от *ӣољоӣрûвреднӣ* парце́лā, *ӣрâвӣ* љу́дӣ, от *ӣрвӣ/е* да́нā, *ӣу̀нӣ/е* го̀дӣнā, ѝмā *рâзнӣ* са̀д, од *рâзнӣ/е* пре́дмēтā, *ра̀ни/ӣ* време́нā, *ва̀какӣ/е* о̀дбирāкā, *ва̀какквӣје* чу̂дā, *ва̀какӣ* вр̏стā, от *сӣâрӣ/е* же́нā, *су̂вӣ* шљѝвā, *тӣо̀/ӣ* др̏жāвā, *тӣо̀/ӣ* ситува́цӣ̆ā, па̀смӣ *тӣо̀/ӣје*, *о̀-тӣо/ӣ/е* по̀рēзā, *фи́нӣ* љу́дӣ, *шко̀лованӣ* прâвӣ љу́дӣ, о̀вӣ̆е *што̀какквӣ/е*, *шу̀мскӣ* по̀слōвā;

(ја) во̀л̆ѐ̆ја *б* глѐат, јâ *б* се вра́тла, шта̀ *б* јâ рѐкла, јâ *б* бѝла, јâ нѐ *б* бра́н̆ѐ̆ја, јâ *би* трѐбала, (ја) *би* се ѝсплакала,

до́ђо јâ, (ја) *за̀чуд* се, јâ *зѝнӯ* ја̀укат, јâ *изго̀ро*, не *о̀до*, *о̀до* ку̀ћ̆ѐ̆, *о̀стадо*, *рѐко*, јâ *смр̏зо*, *цр̏ко*;

на̀мā дôћē, *о̀дма* дôћē.

142. Будући да се сугласник *х* губи(о) и у говору Масловара, као и у другим српским говорима, и да се тако развија(о) хијат, у неким случајевима дошло је до развијања секундарних сугласника у интервокалном положају. Навешћемо примјере за развијање секундарних сугласника *в* и *ј*:

1. *х* > *Ø* > *в*:

бу́ва, *ду̀вāн*, *ђѝнћуве*, *кру̏ва*, *ку̏вāна* ја́ја, за *ку̏вāње*, *ку̏варци*, *му́ва* ј̆е ѝпљу̏вāла, *ӣро́ва*, *ӣро́ву*, *сӣрѐва*, *су́ва*, *су́вӣјā*, *у̏во*/*у̏во*;

ѝскувāш, *кȳ̏ᵉāј*, *кȳ̏ᵉало* се, јâ ћу *кȳ̏ᵉаш̄*, *ош̄кȕвāвāм*, ѐна је *ош̄кȕᵉáвала*, *ош̄кувáвало*, *ӣрѐкȕᵉāа*, *ӣрѐкȕᵉаш̄*, *скȳ̏ᵉāа* се, ни́сам *скȳ̏ᵉала*, *скȳ̏ᵉāмо*, јâ ћу *скȳ̏ᵉаш̄*, *ȕскȕᵉāа*, *ȕкȕᵉāа* се;

зȕвāр је.

2. *х* > *Ø* > *ј*:

аждàја, *мȁћиᵗа*, штȁла *ћȉᵗова*, *ћȉᵗовӣᵗе* кȳ̂ћā, у *ћȉᵗовōм* сѐлу, *ӣро́ја*, са *ӣро́јōм*, *ӣрȍмаја*, *снȁᵗе*, *снàју*, *Тȉᵗомӣровē* мȁтерē;

ки́јаш̄и.

Присутна је и супституција *х* > *к* у ограниченом броју примјера: Ѝсуса *Крȉсш̄а*, Ѝсус *Крȉсш̄ос*, *кришћàнсш̄во*, *сирȍмāк*.

Један је примјер замјене фрикатива *х* сонантом *ј*: *ӣлȅ̄ј*.

Нису забиљежени примјери супституције *х* > *ф* и *х* > *г*. Супституција *х* > *г* не јавља се ни у многим другим говорима: западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 137), говорима у околини Дервенте (Драгичевић 2010: 247), говору Мујића (Драгичевић 2012: 176), говору јањских Срба (Драгичевић 2014: 566–568), говору Јаворана (Црњак – Козомара 2017: 206). Драгомир Козомара за посавске говоре између Укрине и Босне наводи по један примјер супстиција *х* > *ф* и *х* > *г* (2016: 639).

Сугласник *с* по аналогији се јавља у неким формама косих падежа именице *орах*: *ȍрас*, *ȍраса*, *ȍрāсā*.

143. У појединим облицима глагола *дрхш̄аш̄и* у медијалној позицији јавља се стара група *кћ*: *дȑкћēм*, *дȑкћȳ*.

О секвенци *-хв-* писано је у тачки 175.

144. Нису забиљежени примјери у којима се појављује секундарни глас *х*.

ФРИКАТИВ *Ф*

145. Процес реинтеграције фрикатива *ф* у сугласнички систем говора Масловара у поодмаклој је фази. И овдје важи констатација као и за српске говоре између Врбаса и Укрине, а то је да ће у врло скорој будућности замјене сугласника *ф* „другим сугласницима представљати секундарну језичку појаву“ (Козомара 2016: 639–640). Новија дијалектолошка литература показује да се фрикатив *ф* реинтегрише у све већој мјери у говорима херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Драгичевић 2003: 309; 2004: 457; 2007: 343–344; 2007а: 225–226; 2008: 106; 2010: 247–248; 2012: 176; 2014: 568–569; Козомара 2016: 639–640; Црњак – Козомара 2017: 207; Цукут 2021: 57).

С друге стране, нешто старија литература вјерно свједочи о томе да се фрикатив *ф* углавном замјењивао другим сугласницима (уп. Павловић 1927: 109; Вуковић 1938–1939: 7, 37; Николић Б. 1966: 248; 1968: 406; Николић М. 1972: 650, 662–663; Петровић 1973: 67–68; 1978: 67–68; Дешић 1976: 138–141; Тешић 1977: 202–203; Вујичић и др. 1979: 78–79; Баотић 1983: 87–88; Павлица 1984: 377; Реметић 1985: 156–159; Драгичевић 1986: 98–99).

146. Фрикатив *ф* најчешће се јавља у туђицама које су у српски језик ушле у новије вријеме:

иницијална позиција: *Фа́гус*, *фа́зā*, *фа̀кс*, *факу̀лтēт*, на *факултéту*, *фалцифѝко*ᵃ*вāнтх* дипло́мā, *фа̀мēлиⱼа*, *фа̀нēл*, *фанéлā*, кȁ су ȍнē *фа̀нēлскē* пȍчēле, *фа̀нтāзију*, *фа̏т*, *фâрба*, *фâрма*, *фафаро́не*, *фѐбрувāр*, *фѐдерāлнтм* репȕбликама, *Фѐдерāлнȳ* Југȍслāвију, *Федера́циⱼа* Бȍснē и Ѐрцеговнē, *Фе́ликс*, преко *фêрија*, *феудȁлизам*, *фѝлмове*, *фѝн* мȍмак, кȍса мѐка и *фи́на*, *фѝнāлнт* пȍслови, *фи́нт* љу́дт, *фиⱼо́ку*, нѝт је бѝло *фѝрмā*, *фѝрма*, *фѝрме*, у *фѝрми*, *фѝтѝтељ*, у *флȁши*, *флȁшу*, преко *Фȍнда*, *Фортту́на*, *Фра́њо* Тȕђман, *фрижѝдēр*, вȍдē *фрѝшкē*, *фрттȁљ*, *фрттȕтму*, *фрȕле*;

фȁлт, *фâрбајȳ*, *фȕрило*;

фȁмелиⱼāрно смо бѝстри, *фѝно* ѝзглēдā.

медијална позиција: тê *бенефѝције*, са *бенефѝциⱼōм*, *Вȁкуфци*, *ѝнфȳзију*, *јѐфтин* пра́шак, свѐ ⱼе *јефтѝниⱼē*, по *јѐфту*, *кȁфа*, *кафȁна*, у *кафȁнама*, у *кафȁн*ᵘ, *кафȁну*, ус *кȁфу*, *ки́фла*, *кȍфер*ᵘ, у *кȍферчић*, *нȁфта*, *офа*ᵉ*нзи́ва*, *офензи́ва*, *офици́ра*, *ѝлȁфōн*, *ѝлафо́на*, *ѝдјефтино*, *ѝрȍфесор*, *ѝрȍфесор*ᵘ, *ѝрȍфесору*, *ѝфесȍрца*, *ѝрȍфѝт*, *ѝрофи́та*, пêт је *стро́фā*, нȁ ваш *ѝелѐфōн*, *ѝелефо́не*, са *ѝелефо́ном*, *ѝѐлефōнскѝ* рȁзговōр, *шѐфōвā*, *шѐфови*, *шофе́ра*;

лȕфтā се, *ȍфāрбā* се, *ȍфāрбāш*, ни́су би́л ни *ȍфōрмѝт*, *рȁсформѝрā* се.

финална позиција: *Ѐшеф*, *ѣ̀иф*, ȳ онāј *шкȁф*;

ȕф.

147. Замјене фрикатива *ф* другим сугласницима присутне су у мањем броју примјера.[34]

Супституција *ф* > *ѝ* забиљежена у сљедећим примјерима:

ѝигу́рце, *сȍѝра*, пȍ *соѝри*, *сȍѝрица*, око *сȍѝр*ᵘ*цē*, зȁ *соѝрōм*, *Стѐѝāндȁн*;

јȁл се и нѐко *ѝрѐѝт*, *ѝрѐѝ*ᵘ*јо*, *ѝрѐѝла* се.

Замјене *ф* > *в* јављају се у ограниченом броју лексема: *ȁсвалт*, *ȁсвāлтā*, *вѐртȕн*, *вѐртȕнове*, *винца́ном*, *вѝтѝтељ*, трѝ *вртȁља*, *вȕрина*, по *јѐвту*, *јѐвту* да́нā.

[34] У ранијој дијалектолошкој литератури говори се о губљењу сугласника *ф*, те о честим замјенама овог фрикатива сугласницима *ѝ* и *в* (уп. Ивић 1991: 80).

Супституција *ф* > *в* јавља се и у облицима историзма *вучија*: *вȕчиј̑е*, из *вȕчијē*, *вȕчиј̑ица*, *вȕчиј̑ицу*, *вȕчиј̑у*.

ОСТАЛИ ФРИКАТИВИ

148. Сугласник *з* у говору Масловара углавном се изговара као и у српском књижевном језику:

свѐ ʲе *за̏довōљно*, *за̂друга*, *за̏ʲедница*, *збо̏р*, а̀рман *зва̂нū*, бȉло *здра̀во* и вѐсело, *зѐмљē*, о̏нē су *зрѐле*, *зȕбȳн*, *ȉзвор*, *Ма̀зūн*, *офа*ᵉ*нзи́ва*, *ūарūȉзāнскē* бриѓаде, то̂ м нȉје ба̏ш то̀лкō *ūо̏знāūо*, *ūо̏знē* о̀станȳ, *ра́зликē*, *ра́злог*, *ра́зред*;

до̀звашē, то̂ се *до̀знā*, *до̀лазē*, *забо̀равиј̑о* са°м, о̂н је *за̀вршен*, *за̂ђē*, *за̀чинū* се, *згр̂нē* се, *зна̂* се, нȉје *зна̏о*, *изази́вајȳ*, *ȉзбāцū*, *извѐдē*, *ȉзломū*, ка̏ко се *ūрези́вō*, *ȕ̏змē* се, *ȕлазūмо*;

без рука́вā, бȉл[а] *бли́з*[у] чѐсма, би́л ма̂јстор[и] *за̀* тō, *за* Бо̀ж[и]ћ, *за̏ʲедно* смо цȕровāле, до ма̏рта *за̏ūраво*, *из* Ла[в]у́ша, *ȉз* онōга, *ȕз* овē Церàкуше, *уз* р[и]је́ку.

149. И фрикатив *с* има артикулационе вриједности као и у стандардном српском језику:

аусūо̀бус, *го̏сūи*, из *Ја̏сенōвца*, *Југо̀слāвију*, *ūра̏вослāвља*, трȋ *са̂ūа*, *Свѐūōм* Сȉсоју, *свȕ* смо ткàли, у *сѐлу*, *сȉ̏ʲāње*, *Сȉсоју*, *сла̏ва*, *Србиј̑а*, Ђу́ка о̀д мене бȉла *сūа̀риј̑ā*, *су̀боūу*, *Ȕскрс*, *цѐсūа*, трȉјест *ше̂сūō;*

вѐчерасмо, о̀н[и] *су за̏сновāл*, *на̏сūȳ* се, *ни́сам*, *но̏сū*, тȕ̂ сам *о̀драсūō*, *о̀сūављā* се, *ūро̀слављā* се, ја̂ *сам* ра́д[и]јо, *свȉра̂*, мȉ̂ смо *сȉ̏ʲали*, *сјѐди*, *ски́даū*, *слȕ̂жū*, *смȉ̏ʲо*, *сно̏сū*, *сūȕсūū* се, *сūа̏вљā* се, *сūо̀ʲēћи*, *сūо̀ʲū*;

мȉ̂ смо по̀сиʲал *до̏сūа*, о̀тēшē *ка̀сниј̑ē* дрȕгū, по̏знē о̀стану *ūо̏сл[и]јē*, *с* во̀ловма, *са̀дā* чȕпāј, ја̂ *са̏мо* шу́тūм, *скро̂з* је о̂н са̏ мōм до̀шō, *сла̏бо* па̂нтūм.

150. Секундарни аналошки сугласник *с* јавља се у формама: *сūлеūѐнце*, *сūлеūѐнцу*.

Међуслоговне асимилације условиле су и појаву сљедећих ликова: то̂ се *о̀шȕшū*, *о̀шȕшūш*, *шȕ̂шū* се.

151. Као и претходни фрикативи, и фрикатив *ш* углавном се изговара као и у српском стандардном језику. Наведени примјери изабрани су методом случајног узорка:

бра̏шна, *ва̏ш* Дȕшан по̀кōјнū, *ко̀шаре*, *ко̀шуљу*, на *кȕ̏ћūшūу*, *Ла*ᵉ*у́ши*, *мȕ̀шкū* су ве́зал, нѐмā *нȉшūа*, *но̀шња*, *о̏ūшūина*, *Ра́шūани*, *сва̏шūа* се ра́дло, *чѐшљāње*, чȉ̏ʲō је *шȉ̏рē*, *ширȉна*, *ширȉнē*, *шљȉвā*, зна̂ш *шūа̏*;

вȉ̏дūш, о̂н је *за̀вршен*, *зна̂ш*, *исūерȕшā* се, *ȉшло* ʲе, *нѐмāш*, *о̀сȕшē* се, кȕруз[и] се *ūерȕшајȳ*, *ūо̏ђошē*, *ūо̏кријеш*, *ūо̀м[и]јēшā* се, *сūȕ̀дūрāш*, *сȕ̂шū* се, *ūрѐбāш*, *чѐшљā* се, *чȕ̏јēш*;

ни́сам *ба̏ш* ма́ла, *више* цр̥квē, *вȉшē* не́ма, у спо̀ру је *јȍш*, *ӣошӣо* у̀ њē, *уо̀ӣшӣе* нȉје би́ло.

152. Исти случај је и са сугласником *ж*:

Бо̀же, у̀чи *Бо̀ж*ᶣ*ћа*, *бо̀ж*ᶣ*ћнӣ* по̂ст, *вје̏жбе*, из *гро̂жђа*, *жа̏лосӣ*ᶣ, *жѐнскē* су би̏ле ко̀шуље, *же̏сӣокӣ* ра̀т, на̀ *жешӣву*, Го̂јко бȉ̏ᵗо *жȉв*, *жи́ва* ᵗе Дра̏кца, *жȉвоӣ*, на *жи́вце*, *жȉ̏ӣо*, *мр̥́жња*, *на̂јблȉ̏жӣ* то̀чак, *о̀жегом*, *ру́ж*ᶣ*це*, *ру́жна* ко̀са, *ру́жу*, *сӣрȉжба*, *ӣе́жак* жȉвот сѐљачкӣ, *у̀ж*ᶣ*на*, *у̀жичкō* ко̀ло;

бјѐжӣ, *др̥̀жӣ*, *же̏ло* се, *же̏нӣм* се, *жи́вӣм*, *за̀ка̄жӯ*, *ка̂жē*, *лѐжӣ*, ја̂ се *ма̏жēм*, *мо̏же*, *надо̀вēжēм* се, *на̀ложӣмо*, *на̀режē* се, *о̀жењен*, *ӣо̀вēжēмо*, *ӣо̀ка̄жēм*, *ӣо̀ложено*, *ӣрȉдр̥жӣм*, *ре̏жē*, *све̂жēш*, *ӣра̂жӣш*, *у̀вēжēш*, *у̀жӣва̄ј*, *у̀ӣр̥жӣ* се;

бр̥̏жē врᶣје́ме про̀лазло, *мо̏жда* с тӣ̂ чу̏ла, *ӣре́ӣежно* су жѐнскē же̏ле, *ру̂жно* се мушка́рцᶣ пона́шал.

153. Промјена *ж* > *р* веома је честа у формама презента глагола *моћи*:

нѐ *мере*, нѐ *меремо*, нѐ *мереш*, нѐ *м*ᵉ*реш*;

нѐ *море*, *мо̏ре*, *мо̏рем*, *мо̏ремо*, нѐ *моремо*, *мо̏реӣе*, *мо̏реш*.

Ова појава позната је већини говора херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 2001: 180; в. Николић Б. 1968: 407; Петровић 1970: 342; 1973: 75–76; 1978: 72; Реметић 1970: 121; Пецо 1975: 148; Дешић 1976: 199–200; Тешић 1977: 206; Симић 1978: 60; Вујичић и др. 1979: 52; Павлица 1984: 371; Далмација 1997: 83; Драгичевић 1986: 63; 2003: 310; 2007: 345; 2007а: 227; 2008: 107; 2010: 245; 2012: 177; 2014: 565; Рамић 1999: 296; Козомара 2003: 639; 2005: 38; 2016: 645, Црњак – Козомара 2017: 208; Цукут 2021: 53).

Ротацизам се јавља и у облицима презента глагола *казаӣи* (и *ӣоказаӣи*):

ка̂рē, *ка̂рēм*, *ка̂рēмо*, *ка̂рӯ*,

то̂ се *ӣо̀ка̄рē*;

али су чешћи облици са *ж*:

ка̂жē, *ка̂жēм*, *ка̂жēмо*, *ка̂жēш*, *ка̂жӯ*,

ӣо̀ка̄жē се, да̏ т *ӣо̀ка̄жēм*, *ӣо̀ка̄жēш*.

Забиљежен је и облик *мо̏рда*, али је уобичајено *мо̏жда*.

ПЛОЗИВИ

154. Плозив *б* у говору Масловара углавном има артикулационе вриједности као и у српском књижевном језику:

ба̀зēн, из *Бањалу́кē*, *ба́сов*ᵘ, *блузѝцу*, *бо̂с* си, *бо̀са* но̀га, *бра̏шно*, *бр̏до*, на *бр*ᵘ*jéгу*, *дѐбелā* ко̀шуља, *до̏бар* чо̏ᵗ̑ек, *зо̂б*, *jа̏б*ʸ*ке*, *ки̏шобрāна*, *о̏б*ᵘ*чāj*, *ро̏дбина*, *сва̀дба*, *скро̏б*, *Србија́нац*, чѐкаће о̀на *шѐбе*, *шо́рбе*, *шру́бу*, *чо̀бан*ᵘ*ца*;

ба̀цаш, *бјѐжаш*, *бра́ло* се, *бу̏бнēм*, *бу̏дē*, *до̏бије*, *ѝзбāцīш*, *набāцāш*, *наби́јаш*, *о̀бӯћ*, *одбāцāj*, *о̀дбиши*, *ѝпребāцујеш*, *ѝрѐбирале* се, *шрѐ̏бā*, о̀нᵘ су *у̀били*, *у̀бишᵘ*, *у̀б*ᵘ*ће*;

бо̏љē ро̀дī, знâм *до̀бро*, jâ о̀паз *о̏бнōћ* нѐшт, *ѝо́себно* нѐшто на̀правī.

155. Плозив *б* понекад се губи у формама презента глагола *шребаши*: *шрѐала* сам, нѐ *шреāм* се.

156. Експлозивни сугласник *ī*, као и сугласник *б*, углавном се изговара као и у српском стандардном језику:

зâīаднīм зѐмљама, *каīѐлу*, *ко̀ноīље*, *ку̀īус*, *о̏īшшина*, *īаршиза́н*, *īарцѐле*, до̀ онē *īила̀нē*, *īла́же*, *īлᵘjêн*, *īо̏jāса*, на *īомо̀ћи*, за *īо̏īару*, *īо̀īис*, *īошшѐни* љу̂дᵘ, *ѝрвō* поште́ње, *ѝрѐгаче*, да бѝднӯ *ѝрѝсшуīāчне*, *īу̏ш*, сѐла *сѝрѝскā*, *ћу̀īрије*;

за̀лᵘjēīī, *крѐīā*, *на̏сīӯ*, *о̀ѝерē*, *īѐрē* се, *īо̀сије*, *īо̀солī* се, *ѝра̏вī* се, *ѝрѐломī*, *ѝрѐрежē*, *ѝрѐузмē*, *ѝроѝзводē*, *ѝро̀слављā*, *уѝозна́вали* се, *у̀ѝрављајӯ*;

до ма̏рта *за̏ѝраво*, *на̂jѝрᵘjē* ра́дᵘjо у Шњѐготни, *īа* ка̀ко с, по̏знē о̀стану *īо̏слᵘjē*, *ѝрѐш* куће̄м, *ѝрѝје* се на̂jвѝшē у лу́гу пра́ло, *īо̀д* букве, *īошшо* о̂н ѝма̄ ру̂ке сла̀бе, *шрѝīӯш* се кру̏ о̀крēнē.

157. Слична је ситуација и са задњонепчаним сугласником *г*. Примјери су изабрани методом случајног узорка:

Бо̂г, *брига́де*, *га̀ће*, *генера́ци*ʲ*а*, *го̂* по̀д, дѐсет *го̏дīнā*, *Го̂јко*, *го̂рњē* зу́пце, *гра́нē*, *гу̏њ*, *гу̏сāлā*, *дру̏гō* ни́је би́ло, *за̂друга*, *ѝгра*, у *jѐднōг* свᵘjêта, *Југо̀слāвију*, *лу̂г*, *мо̂г* бра̀та, *на̏јбога̀шиʲī* чо̏ᵗ̑ек, Бо̀жића *на̏шега*, *но̀гōм*, о̀ставла *њѐга*, око два̀ᵗ̑ес *ѝēшōга*, *īо̀гача*, *ра́злог*, от *свѐга* доно̀сᵘjо, от *чѐга* плѐтēш;

глѐдā, *глѐдāш*, *го̀вōрē*, *грѝје*, *за̀грабла*, *ѝграмо*, *ѝграш*, то̂ се *изгребѐнā*, *ѝсѝēглā*, ни́је *мо̀гла*, не *мо̀гу*, о̀на се *на̏гнē*, *о̀гријемо* се, *īо̀могō*, нѐш *разгра̀ничᵘш*, *шрѐгнē*;

го̏ре би́ла бо̀рачкā ма̂рва, *го̀шово* ᵗ̑е, *ду̏го* ᵗ̑е два̂ да̂на, *ѐно* о̀нē ку̏ћē, би́ло *на̏jго̏рē*, ни́је дру̏гā во́јска *него* чѐтнīц, њѐга нѐ зна̂ш *сѝгӯрно*, *угла̀внōм* на̂ђē.

158. Сугласник *к* у говору мјештана Масловара изговара се у већини случајева као и у књижевном језику:

вѝкендица, то̂ ᵗ̑е *кѝсело*, *ко̏* ᵗ̑е бога̀тиʲī, *ко̀ло*, *ко̀ношљīишше*, за *ко̏су*, *ко̏цкē*, *ко̀шуље*, *кро̏īу*, *кру̏шка*, *ку̏ћа*, прѐт *куће̄м*, *мо̀кра* кро̏па, *нѐкā* жѐна, *нѐ-*

коме ʲ*е* сме́тало, *ӣла̏вкаса̄та* кре́да, *ӣо̀ко̄јно̄г* Здра̂вка, у *ӣо̀то̄ку*, на *ра́скр̄шћу*, *ру̀кама*, *сва̏ко̄* да̂н, *сва̏коме* по па ʲ*и́ћак*, *ће́рка*, *Ӯскрс*, *ӯ шко̄лу*;

свӣ су *ви́кал*, *ви́кала*, *ви́ко̄*, *до̀са̄до̄*, *ѝзмакне̄* се, *ѝсјеко̄*, *ка̂же̄*, *кази́ва̄ти*, *ка̏ӣље̄*, *ква̏се̄*, *ку́ӣало* се, *ку̏ӣово̄*, *о̀бавӣмо*, *о̀ӣка̄ш*, *ӣѐкле* се, *ре̏кне̄м*, ба̏дња̄к се *сје̏ко̄*, *ӣка̏ӣ*, *че̏кал* су;

ѝӣа̄к сам до̀шла, *ка̏д* је ла̀днијē, *ко̀д* на̄с, ја̂ не̂ма̄м *ку̀да̄*, *ку̏ц*, *ла̏кше̄* пла́тат тра̏ктор, да *ма̀кар* на ми́ру ӯмре̄, *не̏кад* на̀ӣђе̄, са̏д ил *нѝкад*, *ова̀ко̄* во̏ди гово́р^и^ла, *о̀ӣкуд* зна̂м, *ӣреко* ко̏љена̄, на̀ставӣ ко̀ло до зо̀ре̄ *ско̀ро*, ка̏ко ʲе *ӣа̀ко̄*, та̀ко̄ *ӣе̂шко* чу̀пат, *ӯв^и^је̄к* се пошти́вала.

159. Зубни сугласник *д*, уз неке изузетке, изговара се као и у српском стандардном језику:

Ба̏дњица, *во̀да*, *го̀дӣшӣе*, по *да́ну*, *до̏бар* чӯ ʲек, *ја̀дн̄ӣк*, *ко̀ма̄д*, *љу́до̄*, *на́род*, од *не̏кога* мо̀жда дру̏го̄га, *ра̂дн̄ӣк*, ӯ *ре̄д*, *ро̀д^и^ӣе̄ли*, ӯ *ру̏дн̄ӣку*, *сӣа̏ромо̄дно* ʲе би̏ло, ма̏ло *чокола́де̄*;

вѝдӣш, вӣ̂ се *догово́рӣе*, *до̀да̄*, *до̂ђӯ*, *донѐсӯ*, ја̂ сам *до̀шла*, *ѝде̄* се, *ѝде̄м*, *изгра́дла*, *о̀ка̄до̄* се, *оӣре́деш*, *ӣро̀бӯдӣм*, *ӣро̀да̄*, *ра̂до̄*, нѐ *ра̄до̄*, *сре̂дӣш*, о̀на се *ӯда̄ла*, ни́је *ӯӣадало*;

да̏ га за̀китӣш, *да́вно* ʲе ӯмрла, нѐ мерем ти *да̏ље̄* при́чат, *да̀нас* се ље̏пше̄ са̀пӣра̄, *до̏ље* смо мӣ̂ ѝмал па̏лчак, ту̏д по̀кри ʲе *до́ӣле̄*, *ко̀д* мене, *мо̏жда* с тӣ̂ чу̏ла, са̏д ил *нѝкад*, *о̀дув^и^је̄к* те во̀љела, *ради* ајва́на, *са̏д* је за̀ра̄сла, то̂ ʲе би́ло *ӣа̏д*.

160. Експлозивни сугласник *д* најподложнији је губљењу од свих плозива у овом говору. Сугласник *д* често се губи испред фрикатива *с* у сандхијским везама:

ка-с ѝшо̄, *ка-с* то̂, *ка-с* тӣ̂ на̀шла, *ка-сам* бӣ ʲо, *ка-сам* ро̀дла, *ка-сам* се ӯда̄ла, *ка-сам* до̀шо̄, *ка-сам* би́ла, *ка-сам* о̀дра̄сто̄, *ка-сам* сасѐдла, *ка-са^о^м* ра́ди ʲо, *ка-се* кру̏ прѐломӣ, *ка-се* ро̀дла, *ка-се* на̀љу̏тӣ, *ка-се* избе́чло, *ка-се* ѝде̄, *ка-се* д^и^је́те ро̀дӣ, *ка-се* шӣ̂ша̄, *ка-се* о̀ка̄дӣ, *ка-се* осни́во̄, *ка-се* ослѐбодӣ, *ка-се* за̀ратло, *ка-се* о̀бавӣ, *ка-се* о̀шӯшӣ, *ка-се* свѐ опре́де, *ка-се* пѐре̄, *ка-се* чѝстӣ, *ка-се* обу́чеш, *ка-се* изгребѐна̄, *ка-се* о̀сӯше̄, *ка-се* шѐн^и^ца, *ка-смо* о̀паса̄ле, *ка-смо* о̀дра̄сли, *ка-смо* мӣ̂, *ка-смо* досѐдли, *ка-смо* про̀шл^и^, *ка-су* о̀т^и^шли, *ка-су* о̀н^и^ о̀шли, *ка-су* партиза́н^и^, *ка-смо* пре̏ловāл, *ка-смо* на пре́лу, *ка-су* жѐталце, *ка-су* при́редбе, *ка-су* цу̏ре, *ка-су* превла́дал, *ка-су* ѝшли, *ка-су* мо́рал, *ка-су* монти́рали;

ку-су го̀ре о̀шли;

о̀-свачега бо̀лесно вр^и^је́ме;

са̏-се ожѐн^и^јо, *са̏-се* трѐбајӯ, *са̏-се* прика̀з^у^је, *са̏-се* укра̀шава̄, *са̏-се* то̂ нѐ ра̄дӣ.

Овај сугласник губи се испред плозива *д* и *ш*:

испред *д*: *ка-дȍбијеш*, *ка-дôђē*, *ка-дôђēш*;

кȍ-докшура, *ко-Дрàганē*, јѐдни *кȍ-другӣ'а* дȍлазӣмо, *кȍ-другӣ'е* ʲе тô тàкō бѝло;

о-дасáкā, *о-дàскē*, *о-двâ* дѐца, *о-двȁ'ес* грáдӣ, *ȍ-дв*ʲ*ē* лѝтре, *ȍ-дв*ʲ*ē* сѐстре, *о-дѐбелōг* бѐза, *о-дѐсеш* кѝлā, *о-дешриѐнша*, *о-дјешѝњствa*, *ȍ-досадē*, *о-дрáгосш*ʲ, *ȍ-дрвеша*, *о-дȑжавē*;

сȁ-дјѐца, *сȁ-дрȕгōг* увѐдē.

испред *ш*: *кȁ-ше* грȕнē, *кȁ-ше* пȍћерā, *ка-шѝ* ȕзмēш;

ко-шȍчка;

ȍ-шебе стàрʲē, *ȍ-шōг* нêʲā нѝшта, прʲêе се гàће мȕшкē прàвле *ȍ-шōга*, *ȍ-шрӣ* лѝтре, *о-шрѐћē* гȍдənē.

Експлозивни сугласник *д* губи се и испред африката *ћ*, *ц* и *ч*:

кȁ-ће бѝт, *кȁ-ће* дȍбити, *кȁ-ће* ȕзēти, *кȁ-ћу* се удáват, *кȕ-ћу* ѝзлазʲт, *сȁ-ће* Грóзда, *сȁ-ћу* скȕʷат;

о-чѐга ȍнō ᵒнàкō бѝло;

кȍ-цȑквē.

Забиљежен је и примјер губљења *д* и испред плозива *б*:

ка-б те пȍʲело.

161. Дентал *д* губи се и из форми глагола *гледаши* и из његових твореница:

јâ сам *глѐала*, *глѐаш*, *ѝзглēā*, *ȍглеаш*, *ѝрȍглеаш*, *ȕглеāмо*, *ȕглеаше*.

Често је његово губљење и из облика бројева *двадесеш* и *шридесеш* уз уклањање хијата убацивањем *-ј-*:

око *двȁ'ес* пêтōга дôћē тâј пȍсловођа, *двȁ'есш* чѐтр̥ сâта, *двȁ'есшеро* чѐљāди, *шрѝјесш* дрȕгō гȍдӣште, *шрѝјесш* сѐдам дáнā.

Само у једном случају забиљежено је губљење *д* у облицима броја *један*: *јѐан* прàо лʲêп мȍмак.

162. Ријечца *год* често се јавља у облицима са сонантом *ј* < *ђ* < *д*:

штȁ *гȍј*, кȍ *гȍј*, кȍлкō ʲе *гȍј*, штȍ *гȍј*, кàко *гȍј*, кȍ т је *гȍј* рѐкō, кȕд је *гȍј* трѐбало, штȁ ти *гȍј* нâћē, кȍга *гȍј*, кȕт си *гȍј* прѐгēта, кàд је *гȍј*, гдјѐ се *гȍј* сàстанȕ, кȁ сам *гȍј* слȕжʲјо, кàд *гȍј* нâћē, дȍклē *гȍј*, дȍ-*гȍј* је слȕжʲјо, кȍ*гој* дôћē, àко ʲе штȍ*гој* стѝгло.

Много су рјеђи стандардни облици са *д*: ћѐ се *гȍд*, кàко *гȍд*, штȍ ʲе *гȍд*, *дȍ-год* нѝсу ѝзиграл се, кȍʲӣ ʲе *гȍд*, *шшàгод* ȕрāдӣ, *шшȍгод* трѐбā, а у једном примјеру забиљежен је лик и са африкатом *ћ*: кȍлкō *гȍћ* љȕдӣ.

У облику *јàшша* присутна је замјена сугласника *д* сонантом *ј* (није забиљежен облик са сугласником *д*).

163. Секундарни сугласник *д* може се чути у именици *зрак*: *здра̑к*.

164. Сугласник *ѿ* у овом говору изговара се као и у другим ијекавским говорима и у српском књижевном језику:

а̀вгусѿ, Сла̑вко ѝстō *бѝсѿар*, *капѐтāн*, на *контро́лу*, *ко̀сѿи*, ѻ̀-дв^{и}јē *лѝѿре*, *љѐѿо*, не̑мā *нѝшѿа*, *пā̀мешина* ^{ј}е о̀на, *пѝѿа*, *решѝѿор*, *сва̀ѿови*, *сѐсѿра*, *ѿа̑ј* факу̀лтēт, *ѿо̑* ^{ј}е гра̀ђевинскӣ стру̀чњāк, *ѿрѐћӣ* да̑н, *ча̑сѿ*, *чѝѿавē* Југо̀слāви^{ј}ē, *шѿа̀* ја̑ зна̑м, *шѿѐѿа*;

јѐсѿ, о̀н^{и} су *монѿи́рали*, *на̀мјесѿил* су, *о̀пра̄ѿ*, *о̀ѿишō*, *пā̑мѿӣ*, *пѝѿā*, *прѐсипа̄ѿ*, *ѿѐсѿӣрāм*, што̀ се *ѿѝчē*, нѐ *ѿребāш*, *ѿу́чемо* се, *сѿа̀новō*, *сѿе́за̄ѿ*, мо̀гу *у̀зē̄ѿ*;

би́ло *интересā̀нѿно*, то̑ *ѝсѿō*, *срѐѿно* дјѐцу стѐкли, то̑ ^{ј}е би́ло *ѿа̀д*, ста́лно ^{ј}е *ѿа̀мо*, *ѿе̑шко* ра̀скиде, *ѿо̀лкō* пу́тā, сјѐд^{и}ти *ѿу̑*, *уо̀пѿе* нѝје по́стојō ко̀лāч, *че̑сѿо* ^{ј}е не́ма.

165. Губљење плозива *ѿ* забиљежено је у финалној позицији код прилога *опе̄ѿ*, те у облику броја *пе̄ѿ*:

пе́-ше̄сѿ го̀дӣнā;

о̀пē ба̀цāј, *о̀пē* на̀ставӣмо, *о̀пē* по̀ мени, *о̀пē* мо̑рāш, *о̀пē* свѝ ѝдēмо, *о̀пē* та̑ј, *о̀пē* до̀шла.

АФРИКАТЕ

166. Африкате у говору српског живља села Масловаре, уз мале изузетке, изговарају се као у српском књижевном говору:

сугласник *ц*:

у *Бањалу́ц^{и}*, *дво̀ј^{и}ца* ве̑жӯ за̀ нам, *дјѐца*, *ла̀мпица*, *ло̀нац* мл^{и}ја́ка, *пу̀цање*, *су̀књицу*, *су̑нца*, *ћирѝлицу*, *у̀шѿипци*, *цѐсѿа*, *ц^{и}ја̑лō* сѐло, *че́сница*, *чѐѿнпци*, *чо̀бан^{и}ца*;

ба̀цаѿ, *ба̀цāш*, *ба̑цпӣ*, *ѝзбāцпӣш*, *избā̀цујеш*, *ѝсцрпӣљен* је, *ку̀цнēм*, *ку̀цō*, *набā̀цāш*, *одба̀цāј*, *оц^{и}ја́нла* сам, *прѐбāцпӣш*, *рѐц^{и}*, *ѿу̀цāмо* се, *у̀бāцпӣ*, *уба́ци^{ј}о*, ја̑ *цр̥ко*;

ку̀ц, *пјѐш^{и}це* си́ћ и ѝзӣћ.

сугласник *ч*:

вѐчē, *вѐчера*, то̀лкō ^{ј}е *дуга̀чак*, о̀на *дуга̀чка*, *ко̀вчег*, у *Ко̑рчули*, *лѝчнā* ка̑рта, *ло̀вачкō* збо̀рӣште, *мо̀чило*, на ко̀^{ј}ӣ *на́чин*, *о̀бичан* ру́чак, *ру́чак*, *ру̀чнōм* жа́гōм, бо̀јле су жѐне са̀ *свачӣм*, *ча̀ше*, *Че́до*, *че́сницу*, *чѐѿири* го̀дне, *чи̑н*;

вѐчерајӯ, *дову́че*, *зна̑чӣ*, *изву́чеш*, *наву́чеш*, *нас^{и}ја́чеш*, *о̀чисѿӣ* се, *по̀чињē*, *по̀чнē*, *почу̀пајӯ* се, *при́чајӯ*, *разву́че*, *учѝнли* су, *чѐкајӯ*, *чѐшљāш*, *чу́ваѿ*;

чи̑м ѝзāђēм.

сугласник *ћ*:

Бо̀жић, *бо̀жићнӣ* по̑ст, *бра̏ћа*, *во̀ће*, *врѐћу* сла̏мē, *га̏ће*, *дома̀ћин*, *ѝдӯћē* го̀дəнē, ѝ *кући*, на̀ овōм *кӯ̏ћӣшӣу*, *на̑јвѐћӣ* ра̀т, *но̑ћ*, *ӣо̀врће*, ӯ *ӣомōћ*, *св*ᵘ*јéћа*, *ӣрѐћā* го̀дна, *ӣрећѐну*, *цв*ᵘ*јѐће*, *Шӣи́рић*;

*ву́ћ*ᵘ, *да̀ћу*, *нѐће*, *не́ћу*, *о̀дврћӯ*, о̀не се *о̀креће̄ӯ*, *о̀сјећā*, то̑ се *ӣо̀врӯћӣ*, *ӣрѐн*ᵘ*јēћē*, *ӣренѐћили* су, *ӣрѐноћӣм*, *ӣрѐсјеће*, *ӣри́ћ*, *ӣро́ћ*ᵘ, ја̑ се *сјѐћāм*, *ћу́ӣӣ*, *ѝбиће*, *ѝзēћу*, *чѐкаћу*;

не др̑жӣмо нѝшта, *већ* пѐт кокѐши^{j}ӯ; штѐ ни́с рѐкла та̀кō *сѝнōћ*.

сугласник *ц*:

бо̀јаци^{j}*а*, *о-деӣрцѐнӣа*, Ра̏довāну *Ка̏рацићу*, *наруцбѐнцу*, ѝ *цеӣ*, *цѐӣић*, ра̑ди^{j}о *Цу̀нгла*, у *цу̀нгл*ᵘ;

ца̏ба ^{j}е рѐћ^{и}, *ца̏бē* штѐ се пѝ^{j}е.

сугласник *ђ*:

Бо̑рка *А́нђина*, *А̀рāнђелōвда̑н*, *во̀јсковоћа*, *гра̏ђани*, *гра̀ђевинскӣ* стру̏чњāк, *гра̑ђу*, *гро̑жђе*, *ђа̏вō*, са *ђа́цима*, *мла̏ђā* о̀д мене, чѐкаћу ја̑ и о̀нӯ *на̑јмла̏ђӯ*, са *ӣрѐђама*, *ро̀ђенда̑не*, *Ср̑ђан*, *су̀ђе*, *ѝрођенӣ* шѐћер;

јѐс *ви́ђала*, *до̑ђē*, *ђѝнђу*ᵉ*āле*, *за̑ђēм*, јѐсу *зараћи́вал*, *ѝзāђе*, *ѝзӣ̄ђē*, *изи́ћи*, *на̀дōђē*, *на̑ђē* се, *на̑ђēш*, *на̀ӣ̄ђē*, *наре́ђајӯ* се, *обраћи́ваӣ*, *оӣи́ћи*, *ӣро̑ђē*, *ра̑ђā*, *сна́ђе* се;

измећу но̀гӯ^{в}ā, *мећу* чѐлама, бу̏дē *рјѐђē*.

Дакле, систем африката у овом говору веома је стабилан.

167. Обично је: *Ма̀ђāр*, *мађа̀р*ᵘ*ца*, *Ма̀ђарскā*. Нема потврда ових примјера са сугласником *ц* (уп. Петровић 1973: 72; Козомара 2003: 638; Драгичевић 2007: 346; 2007а: 227; 2014: 570; Црњак – Козомара 2017: 208; Цукут 2021: 60).

168. Помјерен изговор сугласника *ћ* и *ч* јавља се само код једног испитаника:

ја̑ *ћ*ᵘ*у* при́мти;

*кѝч*ʰ*ице*, *са̏ч*ʰ нѐкӣ, *ч*ʰ*ела́дма*.

Ова појава може се објаснити тиме што је овај испитаник из засеока Долина, који се налази поред Гарића, гдје живи муслиманско становништво. Код српског живља досљедно се чувају африкатски парови.

169. Супституције *ч* > *ћ* карактеристичне су за сљедеће примјере: *мо̀сквӣћ*, *О̀ћаӯш*, *сѐндвић*.

Замјену сугласника *ц* сугласником *ђ* налазимо у именицама *цезва* и *цем*: *ђѐзма*, *ђѐзму*, *ђѐм*.

Када су у питању супституције африката *ч* > *ћ* и *џ* > *ђ*, у пунктовима најближим Масловарама који су, између осталих, били предмет истраживања говора сјеверне и сјевероисточне Босне (пунктови 169, 178, 181, 182), утврђено је да су ове супституције присутне код католичког становништва у Подбрђу (пункт 181) и код муслимана у Скендер-Вакуфу, односно Кнежеву (пункт 179) (Вујичић и др. 1985: 142–143; Пецо 2001: 623–626).

СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ *ШТ*/*ШЋ*, *ЖД*/*ЖЂ*

170. Рефлекси сугласничких скупина *ШТ/ШЋ* и *ЖД/ЖЂ*, насталих од старијих скупина **st'* (**sk'*) и **zd'* (**zg'*) у процесима јотовања и палатализација, показују да говор Масловара припада штакавској скупини говора (према класификацији Јована Вуковића (1963: 23)).

171. Замјена старих сугласничких скупина **st'* (**sk'*) искључиво је секвенца *шт̄* код именица на *-ште̄*:

бу̀ньт̄ште̄, у *бу̀ньт̄штӯ*, *го̀дт̄ште̄*, *гра̀дилт̄ште̄*, *двѐрт̄ште̄*, *ђу̏брт̄ште̄*, ло̀вачкō *збѐрт̄ште̄*, *зѐмльт̄ште̄*, *ѝгралт̄шта̄*, *ѝгралт̄ште̄*, *ко̀нопльт̄ште̄*, *ку̀палт̄ште̄*, с *ку̏ћт̄шта̄*, *ку̏ћт̄ште̄*, на *Љетѝшта̄*, *о̀гньт̄шта̄*, *о̀гньт̄ште̄*, на *о̀гньт̄штӯ*, *по́седов*ште̄*, *ра̀тт̄ште̄*, *сѝрт̄ште̄*.

Није забиљежен ниједан примјер са *шћ*.

Досљедно је: *шта̂т̄* дȕг, *шта̂т̄* ȕ рȳке, *шта́та̄*, *шта̂тѝћма*, са *шта́том*.

Група *шт̄* настала од старих група **st'* (**sk'*) јавља се и у сљедећим ријечима:

на̏мјешта̄ј, *неима́шт̄ина*, *ѐт̄шт̄ина*, два́нēст *ѐт̄шт̄ина̄*, *ѐт̄шт̄инама*, у *ѐт̄шт̄ини*;

врѝшт̄т̄имо, ѐн^и^ с^у^ *кр̏ишта̄л*, *кр̏ишта̄ло*, *крѝшт̄ē*, *крѝшт̄т̄*, *крѝшт̄т̄имо*, *кр̏шт̄ена*, *ѝшт̄т̄*, *ѐништ̄ено*, *ѐт̄ут̄шта̄* мѐзак;

уѐт̄ште̄ га нѐма̄, *ȕт̄ште̄* ме не за̀нт̄ма̄.

Облици презента глагола *искати* у говору Масловара гласе: *ѝшт̄ē*, дакле само са групом *шт̄*.

172. Шћакавизми нису нарочито чести у говору мјештана Масловара и они су углавном резултат подновљеног јотовања:

кр̏шћено̄ ѝме;

исѝрѐкр̏шћа̄ш, ни́је *ѝ̄ушћо̄*.

173. У најближим истраживаним говорима стање је сљедеће: у говору села Бранешци (Драгичевић 2003: 309) и у српским говорима Имљана, Очауша и Средње Шњеготине (пунктови 169, 178, 182) претежнија је секвенца *шт̄* (за разлику од говора муслимана у Скендер-Вакуфу, односно Кнежеву

(пункт 179) и говора католичког становништва у Подбрђу (пункт 181), гдје је заступљенији већи број шћакавизама (уп. Вујичић и др. 1985: 148; Пецо 2001: 633–635), у говору Бање Врућице јављају се обје секвенце, и *шт̄* и *жд*, с тим што Драгичевић истиче да је секвенца *шћ* чешћа (Драгичевић 2007: 347; 2007а: 228–229).

174. За скупину **zd'* (**zg'*) забиљежена су два примјера: *звѝждӣ*, *мо̀ждан̄и* ỳда̄р.

ОСТАЛЕ СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ

175. Судбина осталих сугласничких скупина у овом говору слична је њиховој судбини и у другим ијекавским говорима:

бз-: *зо́ва*, *зо́ву*.

-бн-: ја̂ о̀паз *о̏вно̄ћ* нѐшто (напоредо се употребљава и стандандардни облик *о̏бно̄ћ*).

-вд-: ѝмал смо ра́не̄ *до́влē*, то̂ ва̀ко̄ но̏сӣш *до̏влēн*, то̂ ʲе о̀влēн-*до̏влēн*, ѝшли *овда́лē*, одба̀ца̄м ко̀лко̄ *о̀да̄влē*.

Напоредо се користе и облици са сугласничком групом -вд-: ко̀су ѝмала *до́вдē*, *до́вдēн* ва̀ко̄ обу́че се, ко̀лк *ода́вдē* та̀мо.

-вј-: *чо̏ека*, *чо̏еку*, *чо̏ʲек*, са̀ *чоʲеком*.

-вн-: *дне́мнӣца̄*, *дне́мнице*.

вр-: *врешѐна*, *врешѐно*.

гв-: *гво̂жђе*, *гво̀зденӣ* чо̏ек.

гд-: *до̏ња*.

гдј-: *ђѐ* ʲе ко̏ћа, *ђѐ* го̀ј, *ђѐ* се го̀д.

-гдј-: ѝма̄ л *ѝђе* ѝког, *нѐђе* пу̏цо̄, *нѝђе* нѝје мѐђē бѝло, ни́је *сва̀ђе* јѐдна̄ко.

гл-: *гли́сша*, *гли́сше*.

-гм-: би́ла *бо̀ме* трѝ-чѐтр̥ го̀дне, *дабо̀ме* да̀ ʲе та (у употреби је и облик *бо̀гме*).

гн-: *гнʷје́здо*, *гњо̂ј*, *гњо̏ʲӣва*, *гњо̏ʲӣво*.

-гн-: *са̀гњије*.

-гњ-: *ја̀ња̄д*, *ја̀ње*, *ја̀њеша*, *ја̂њци*.

Судбина ове сугласничке скупине иста је и у неким другим говорима (в. Николић Б. 1968: 410; Петровић 1973: 86; 1978: 82; Дешић 1976: 178; Тешић 1977: 208; Симић 1978: 63; Павлица 1984: 381; Драгичевић 1986: 115; 2003: 310; 2007: 349; 2007а: 229; 2010: 246; 2014: 566; Далмација 1997: 72; Козомара 2003: 642; 2005: 39; 2016: 647; Црњак – Козомара 2017: 209; Цукут 2021: 59).

-двј-: *мѐђед*.

-дг-: *ӣогрѝ^{ј}ава̄*.

-дз-: *ѐзо̄внē* се.

-дм-: *ѐдма̄* до̂ђē.

-дн-: ра́ди^{ј}о *јѐно* чѐт^{и}р го̀дне.

-дн-: *ѝсӣанē*, *ӣа̏нē*, нѐ *ӣанē*, нѐ да̄ј Бо̀же да *ӣа̏нēм*, *ӣро̀ӣанē*, *ра̀сӣанē* се, с*ӣа̏нē*, *ѝӣанӯ*.

Сугласничка група *-дн-* често се упроштава и у другим сродним говорима (в. Петровић 1973: 86; 1978: 82; Дешић 1976: 258; Павлица 1984: 381; Драгичевић 1986: 116; 2007: 349; 2007а: 230; 2010: 246; 2014: 566; Далмација 1997: 72; Козомара 2005: 39; 2016: 647; Црњак – Козомара 2017: 209; Цукут 2021: 59.

-дс-: *о̀сјекла*, *о̀скочӣ*, на *о̀сусӣво*, *о̀сусӣво*, на *о̀сусӣву*.

Нису забиљежени примјери у којима сугласничка група *дс* остаје неизмијењена. О судбини групе *д-с* у сандхијским везама више у тачки 186.

-дсј-: *ӣре́сједнӣк*.

-дск-: *љу̀цкē* ру́кē, *љу̀цӣва*, *Швѐцка̄*.

-дст-: *ӣре́сӣа̄внӣци*.

-дств-: *на́слēсӣво*, *срѐсӣво*.

-дхр-: *о̀дра̄нӣ*, *одра́нла* се.

-жд-: *мо̏рда* ни́с нѝка̄ко (напоредо се користи и стандардни лик *мо̏жда*).

зв-: *звѝждē*.

-зв-: *ђѐзма*, *ђѐзму*.[35]

-зг-: *мо̏зга*.

зн-: *зна̂м*, *зна̂ш*.

ј-ј: *на̂ је* вѝшē, *ну̂ је* бѝ^{ј}о ви̂р, *њо̂ је*, *о̏на̄ јѐдан* да̂н, *ӣо̀ко̄ јо̄ј* ду̂шу, *ӣа̂ Јо̏шнӣк*, *ӣа̂ једѝнсӣвенӣ* на́чин, јѐдан во̀јнӣк *ӣа̂ југослòвēнскӣ*, *ӣу́ је* збо̀рӣште.

-јн-: *ко̏мба̄је*.

-јск-: *индѝсӣрӣскӣ* маши́на̄, *ра̀кӣскӣ* ко̀то̄, *хе̂мискӣ* са́став.

-кј-: *ӣрѐкључē* би́ла о́вде, Сњѐжана до̀н^{и}јēла *ӣрѐкучē*.

-кс-: кра́ља *Алеса̀ндра*, *ру̏са̄к*.

кђ-: ње́зна *ђе̂р*, од на̂с *ђѐрӣ*, Ма̂ркове *ђѐр^{и}*, ни *ђѐри*, *ђе́рка*, *ђе́рке*, *ђе́ркō̄м*, *ђе́рку*.

[35] Овај облик налазимо и на подручју Лијевча поља и Жупе и у лакташком крају (Црњак 2006: 209; Црњак – Савић 2016: 92).

-лн-: *сӣáвно* ʲе пȍслᵘјē прȋчāно.
-љд-: *вàлда* змúʲе да нѐ идȳ ỳ кућу (чест је и стандардни лик *вàљда*).
-мд-: *седамдѐсēт*, *седамдѐст*, *осамдѐсēт*, *осамдѐст*.
мл-: *млâд* мȍмак, *млáда*, *млâдē* цȳре, *млȁдōст*.
-мљ-: *зѐмља*, *зѐмље*, *зѐмљē*, *зѐмљōм*.
мн-: *млȍгā* чѐљāд, на *млȍгē* љȳде, *млȍгī* смо бúлᵘ, *млȍго* сȏбā, *млȍжēња*.
мн-: сȁ *мōм* лѐжāле.
-мн-: *осàмнēст*, *седàмнēст*.
-мњ-: *сȕмљиво* ʲе тȏ.
-мт-: *ūâнтūм*, *ūâнтūш*, *ỳūāнтūʲо* ʲе, *ỳūāнтūāт*.
-нд-: *комадȁнт*.
-нз-: *брȍнза*, *ūéмзиʲа*, *ūéмзијē*, *ūéмзију*, у *ūéмзију*.

Судбина ове сугласничке скупине иста је и у неким другим говорима (в. Петровић 1973: 88; 1978: 83; Дешић 1976: 203; Драгичевић 1986: 118; Далмација 1997: 67; Козомара 2016: 649; Црњак – Козомара 2017: 210).
-нј-: *инѐкције*.
-нр-: *вàредно* ʲе дȍшло (присутан је и стандардни лик: *вàнредно*).
-нс-: *ùксāн*, на *инзулúну*, *ùсāн*,[36] *исáна*, *шȁмсē*.
-нстр-: *иструмѐнти*.
-нт-: нêмā га *мȍментāлно*, *моментâлно* тȁмо пȁдā.
-нтр-: *концѐтрāт*.
-пк-: *клȳко* (уз стандардни лик *клȳūко*).
пљ-: *ūлȁћкали*, нêће *ūлȁћкат*.
пс-: *сȍвāла*, *сȍват*, ȏн *сȕје* Бȍга, *сȕјȳ*.
-пс-: *тѐвсија*, *тѐвсије*, *тѐвсију*.[37]

Чести су и стандардни ликови са сугласничком групом *ūс*: *тѐūсија*, у *тѐūсиʲи*.
пт-: *тȉца*, *тȉце*.
пф-: дѐст *фéнтнгā*.
пч-: *чѐла*, *чѐле*, дрȳштāвā *чѐлē*.
-пч-: *закȍвчā*, *кȍвча*, *скȍвчā*, *скȍвчāш*.

Много су чешћи стандардни ликови: *кȍūча*, *кȍūчē*, *закȍūчат*, *зȁкоūчāл*.
пш-: *шѐнᵘца*, от *шѐнᵘцē*, *шѐнᵘцу*, *шѐницу*, *шѐнᵘчнт* крȳ.

[36] У Шкаљићевом рјечнику турцизама под истом одредницом дато је: *инсан*, *иксан*, *ихсан*, *исан* (Шкаљић 1966: 347). Дакле, не може се са сигурношћу говорити о томе који се сугласник губи и да ли се губи.

[37] Павле Ивић констатује да је многе говоре источнохерцеговачког дијалекта карактеристичан прелазак сугласничких група *ūс* и *ūш* у *вс* и *вш* (2001: 180).

-пш-: све Мâркове ћѐр^и *љѐвшā* ȍд *љевшē,* кȍ ће се *љѐвшē* ȍбȳћ, мȍмци *љѐвшӣ*, *нâјљѐвшā* сȕкња, код мȍ^ј^ӣ^ј^е бȉло *нâјљѐвшē*.

-рк-: *цȉкулāр*.

-рм-: *жȁндāри*.

свр-: *шврȁка*.

скр-: *скрȍб*, *скрȍба*.

сл-: *шȕшāм*.

сљ-: *сљеӣóчнице*, *шљѐме*, *шљѐӣӣ*.

-см-: *ӣúсмо*, *ӣјѐсма*.

ст-: *ст̄áбло*.

-ст-: *мáсан*.

-ст: дѐсет-*двáнēс* грáдӣ, *ӣѐт̄нēс* дáнā, *чѐт̄ерес* дрȕгō гȍдӣште, *шêс* нѐђēљā.

Ни у другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта сугласничка скупина ст- не упроштава се често, а кад се упроштава, онда је то у облицима бројева (в. Петровић 1970: 343; 1973: 83; 1978: 78; Дешић 1976: 183–184; Драгичевић 1986: 120; 2007: 350; 2007а: 230; 2010: 246; 2014: 566; Далмација 1997: 76; Козомара 2003: 640).

-ств-: *ȕчес̄товал*, *ȕчес̄товала*.

-стст-: *шêс̄то* мȁрāкā.

-сф-: *ȁсвалт̄*, *асвȁлт̄т̄рāн* пȕт.

схв-: *нѐ свāт̄јȳ*, *схвȁћāш*.

-ткв-: *рȍква*, *рȍквē*, *рȍкву*.

-тљ-: *ӣрȁкљаче* (присутни су и стандардни облици: *ӣрȁт̄љаче*, *ӣрȁт̄љачōм*).

-тн-: *мѐт̄нē* се, *мѐт̄нē*, *мѐт̄нēм*, *мѐт̄нēш*, *мѐт̄ȳ*, тȉ ћеш *мѐт̄эт̄*.

-тп-: *ӣреӣȍс̄тав* тȉ, *ӣреӣȍс̄тави*, *ӣрѐӣос̄тāвка*.

-тск-: *дѐмокрацкā* зȁ^ј^едница, из *Ȑвāцкē*, у *Ȑвāцкōј*, Пȑвӣ *свѐцкӣ* рȁт, Дрȕги *свјѐцкӣ* рȁт, зȁ овōм вóјскōм с*ȍвјецкōм*, *Хȑвāцкā*, ис *Хȑвāцкē*.

-тст-: *дѐвес̄то* мȁрāкā, *ӣêс̄то* мȁрāкā, *ӣêс̄то*-шêсто мȁрāкā, *сӣрȍс̄тав^и^јо* ^ј^е, *сӣрȍс̄тавли*.

-тств-: по *богȁс̄тву*.

тх-: *т̄вȍр*.

-ћк-: *вȍћка*, *вȍћке*.

-ћн-: свȁ *ӣрѐсрет̄на*, *срѐт̄но* се ѝ узēли; уз чешће: *срѐћна* ^ј^е ȍна, *срѐћни* смо, *срѐћно* вам.

-ћњ-: *вȍћњāк*, ѝз *вућњāка*, *вȍћњāц*.

-фк-: кȍд Рāнка *Трȉковћа*, у *Трȉковћима*.

-фр-: *со̏пра*, *со̏прица*.

-фт-: *је̏фтина* ра́на, то̂ ʲе *јефтѝниʲе̄*, *по̀јефтино* ʲе свѐ.

-хб-: *а̀баб*, *аба́би*.

хв-: *ва̏та̄*, *ва̏та̄ј*, *фа́ла* тѐб.

-хв-: дѐ *до̀фат*, *ру̀кофа̄та*, *по̀фатајӣ*, *прѝват*, *прѝфатиʲо*, *ѝват*, *ѝватимо*, *ѝватиʲо*, ни́су *ѝвате*, *ѝвати* се, *ѝфат*, ка̏ʳ се су́мрак *ѝфатиʷјо*, *ѝфати* су, *ѝфата* ʲе.

хл-: ка̏д је *ла̀днијеē*, *ла́дно* бѝло, *ла̂дња̄к*, *ла̏че*.

-хл-: *ола́ди*, *о̀ла̄дӣ*, *о̀ла̄дӣмо*.

хљ-: *ље̏б*, *ље̏ба*.

-хн-: *за̀ма̄нēш*.

хр-: дјѐчиња̄ *ра́на*, свѐʲē *ра́нē*, *ра̂нē* се, *ра̂нӣш* ги́це, *ра̂ст*, *ра̀стовна*, од *ра̀стовōг* дрвета;

-хр-: *на̀ра̄нӣ*, ја̂ сам је *нара́нла*, *са̀рана*, *са̂рана*.

-чк-: *ма̏чка*, са̀ *мачкама*, *ма̏чкама*, *Њѐмачка̄*;

ӣла̏ћкали, нѐће *ӣла̏ћкат*.

шк-: *шко̂ла*, *ѝ-шкōлē*, ѝ *шкōлу*.

шн-: *шњи́ре*, *шњѝта*, *шњѝца*.

-шств-: *дру́штво*.

шт-: Бо̀рʷславе, *та̀* ја̄ зна̂м.

-шч-: *ба́шча*.

У говору Масловара мање је сугласничких скупина које подлијежу замјенама или упрошћавању него у неким другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (уп. Петровић 1973: 83–88; Дешић 1976: 198–208; Далмација 1997: 65–76), што је условљено и временском дистанцом између проучавања говора, као и промјенама у језику и говору.

ПРОМЈЕНА КОНСОНАНАТА *К*, *Г* И *Х*

176. Промјена консонаната *к*, *г* и *х* у овом говору јавља се у формама у којима се јавља и у другим ијекавским говорима, али и у српском књижевном језику:

Бо̀же дра̂гӣ, *дру̂же*, *чо̀вјече*;

о̀чʷ, за̀ *очи*, у *о̀чима*, *о̀чима*, *у̀ши*, *у̀шʷма*;

*Бо̀жʷ*ħ, *дјево̀јчица*, у јѐдан *јелѝчиħ*, на *кашчи́цу*, *кр̀мчиħ*, *лѝчна̄* ка̂рта, *пра̀шʷна*, *ру̀чица*, објѐма̄ *ру̀чʷцама*, *ру̀чице*, *ру̀чно̄м* жа́го̄м, по десе́так *сто̀жна̄*, *на сто̀жʷну*;

ву́че, не *ву́чеш*, *дову́че* се, *изву́чеш*, *ѝспечē* се, *исту́че* жѐну, *нау́чеш*, *напѐчē*, *насʷје́чеш*, *обу́че* се, *обу́чем*, тӣ се *обу́чеш*, *осʷје́чеш*, *пресʷје́че*, *пресје́че*,

про^{е}*у́че*, *ӣу̀че*, *разву́че*, *разву́чеш*, *с*^{и}*је́че* се, *с*^{и}*је́чем*, *с*^{и}*је́чемо*, не *с*^{и}*је́чеш*, *сӣу́че*, мӣ̂ се *ӣу́чемо*;

ру̏чно сам ко̀с^{и}јо.

Познати су и облици: *не̏ја̄чка* ра̀ки^{ј}а, све̏ ^{ј}е бѝло *не̏ја̄чко*.

177. Друга палатализација, односно сибиларизација, такође се јавља у формама у којима се јавља и у стандардном језику и у другим ијекавским говорима:

сва̏ко̄ј *реӣу̀блиц*^{и}, по *р*^{и}*је́ц*^{и};

у *Бањалу́ц*^{и}, у *во́јсци*, у *ко̀л*^{и}*је̄вц*^{и}, у *лу́ц*^{и}, у Са̏в^{и}ћа *р*^{и}*је́ц*^{и}, у *ру́ц*^{и}, на *ру́ц*^{и}, у *сна́зи*, на *Су̀ӣјесци*;

дјеча́ци, *ка̏ӣолици*, *кр̏мци*, *кр̏шња̄ц*^{и}, *ме̏ци*, *мо̀мци*, *нѐде̄льнӣци*, *до̀ӣа̄нци*, *до̀раси*, *ӣо̀ложнӣц*^{и}, *ӣо̀ӣоц*^{и}, *ӣоче́ц*^{и}, *ӣрѝгла̄вци*, *ӣро̏ћа̄ц*^{и}, *ӣр̏слуц*^{и}, *ра̂днӣци*, *ра̂днӣц*^{и}, *сӣановни́ци*, *сӣоли́ћци*, *Ту̂рци*, *у̀коӣнӣц*^{и}, *у̀сӣа̄нци*, *у̀шӣиӣци*, *че̏ӣнӣц*^{и}, *че̂лнӣци*;

мо̀мцима, *о̀рас*^{и}*ма*;

са *ћа́цима*, са *мо̀мцима*;

по̀ *ӣалчэцима*;

ле̏зи, Бо̏же *ӣомо̀зи*, *рѐц*^{и}, *рѐци*^{е}*мо*.

178. Веома ријетко друга палатализација изостаје у формама датива и локатива једнине именица женског рода: у̀ то̄ј *за̂други*, о̀стане̄ *сӣо̏ки*, свѐкрва о̀ставӣ *у̀нуки*.

Најзад, ваља напоменути да се у именици *орах*, поред облика номинатива, датива, инструментала и локатива множине, у којима се по правилу врши гласовна промјена, сугласник *с* по аналогији јавља и у падежима гдје не долази до палатализације: *о̀рас*, *о̀раса*, *о̏ра̄са*.

ЈОТОВАЊА

179. Старо јотовање, као прасловенска појава, у овом говору јавља се тамо гдје је уобичајено и у српском књижевном језику:

вѝћенӣ, то̂ ^{ј}е *за̀бра̄њено*, *за̀гађено*, *за̀ра̄жена*, *за̀шӣӣћен*, свѐ ^{ј}е *у̀сеље̄но*, *у̀сцр̄ӣљен*, *на̀кићене*, *на̀ӣушӣенӯ*, *ожа̀лошћен*, ја̂ са^{о}м *о̀жењен*, *о̀жењен*^{и}, *ӣо̀д*^{и}*је̄льен*, *ӣо̀свѣ̄ћена*, *ӣо̀сӣављено*, ко̀фер^{и} о̀нӣ *ӣра̏вљенӣ*, *ра̂ћено*, бӣ̏^{ј}о *ро̏ђен*, ни́је бӣ̏^{ј}о Бра́не *ро̏ђен*, *ро̀ђена̄*, ма̏терē м *ро̀ђенē*, бӣ̏^{ј}о *су̂ђен*, *су̂ђена* ^{ј}е, *су̂ђенӣ*, *ујѐдӣњени*, *у̀рођенӣ*, ни́си *у̀са̄мљена*;

бр̏ӣшē, *ве̂жӯ*, *ви̂ђала*, *ви̂чē*, *ви̂чӯ*, *вра̏ћа̄*, о̀н^{и} се *вра̏ћајӯ*, *до̏ркћēм*, ни́је *забрањи́вала*, *забрињáвāӣ*^{и} се, *за̀вēжēм*, *за̀врћē*, *за̏јашӣ*, *за̀ка̄жӯ*, *за̀коље̄*, *за̀коље̄ш*, *за̀мӣшља̄*, ја̂ сам *зами́шљала*, *зарађи́вал*, *зарађи́вала*, *за̀ӣēжēш*,

зашшићáвашш, *измúшљашш*, *ùзрежē*, нѐ *јāвљā* се, *јàучē*, *јàучēм*, *кâжē*, *кâжēм*, *кàжњāвāмо* се, *кȁпљē*, *кȍљē* се, јâ се *мȁжēм*, *нàбављā*, *нàбављō*, *наддòвēжēм* се, *нàздрављā* се, јѐст *нàздрављало*, *нàздрављајӯ*, *наплàђује*, *нàрежē* се, *òбављал*, *òбављашш*, *òдижē*, *òдрежӯ* се, *òкреће*, *окýпљало* се, *òсшављā* се, *òсшављало* се, *пùјучēмо*, *пûшӯ* се, *плáћалᵘ*, *плáћашш*, *плȁчē*, *плȁчēм*, *плȁчӯ*, тô се *пòвēжē*, *пòвēжēмо*, *пòвēжӯ* се, *пòвпчē*, *пòвпчӯ*, *пòвраћала*, *погáђашш*, ни́су се *појављúвал*, *пòкāжē* се, *пòкāжēм*, тô се *пòклоњā*, *пòклоњāј* се, *пòклоњāш* се, *пòклоњала*, *пòнављāм*, *пȍсваћā*, *пòсваћāм*, *пòсваћāмо* се, *пòслāжӯ*, *пòсшављā*, *прѐврћē*, *прòслављā*, *рáђала*, *рàзгрћӯ*, *рàзмпшљāм*, *распареᵒћúвō*, *рȅжē*, *свêжē*, *свêжēш*, *свêжӯ*, *сјѐћāм* се, *скȕпљā*, *слâжē* се, мѝ смо се *смјењúвал*, *сшȁвљајӯ*, *сшȁвљал*, *сшȁвљала* се, *сшȁвљало* се, јâ сам *сшȁвљō*, *ỳвēжēш*, тô ʲе се *упошребљáвало*;

весѐљāк, *вȍђа*, *вȍјсковоћа*, *грȁђани*, на *грàђевну*, *ȕмењāка*, *млађàлук*, *млађàриʲа*, *пȍроћājā*, òт *прēћā*, *прȅћу*;

Бањалýка, из *Бањалýкē*, пóдрӯчју *бȁњалучкōм*, из *Бâњē Лýкē*, у *Бањалýку*, у *Бȁњӯ Лýку*, *Нùкољдâн*;

вȕшē нѐ мере нѝ плакат, *жȕвљū* ѝсāн, *јȁчē* дᵘјéте, *млȁђā* òд мене, *млȁђē* òд мене, *млȁђū* мòмак, *млȁђūʲем* мòмцима, дàбōгдā *млȁђōм* напр̏косла, *млȁђōме* напр̏косла, *нâјблȕжū* тòчак, дȍбије јáјā *нáјвишē*, *нâјвȕшē* чѐтверо, *нâјмлȁђā* ʲе Гȍрдана, чѐкаћу јâ и ȍнӯ *нâјмлȁђӯ*, тô се јѐло *рјѐђē*, *слȁђā* вѐчера, *скȕпљū* од др̏вета, тô ʲе *швр̏ђē*.

Чује се̏ и облик: сȁмо сᵘ òне јȍш *вȕшљē*.

180. Ново јотовање врши се тамо гдје је уобичајено и у другим ијекавским говорима (уп. Петровић 1973: 77–78; Дешић 1976: 163–164; Козомара 2016: 652–653 и осталу наведену литературу), као и у српском стандардном језику. Редовно је спроведено у:

збирним именицама на *-је*: *весéља*, *грôбља*, из *грôжђа*, *грôжђе*, *здрâвља*, *кàмēња*, *кàмēњом*, *рáскр̏шће*, *слâвље*, *снôпље*, *сȕђе*, *цвᵘјêће*;

у облицима присвојних придјева на *-ји*: *гòвеђā* кȍжа, *гòвеђē* кȍжē, *крȁвљē* млᵘјéко, *крȁвљēг* млᵘјéка;

у глаголским именицама: *Богојáвљēње*, на *брáњу*, *др̏жāње*, *ѐклāња*, *задужéња*, *зрáчēње*, *измúшљāња*, *испишúвāње*, *кáђēња*, *наᵉоружáње*, *наређéње*, *окȕпљāња*, *опрéмāњā*, *òрāње*, *ослобођéња*, *оснúвāња*, *пâмћēње*, *пјѐвāње*, *пошшéње*, *пресељáвāње*, *прúмāње*, за *решéње*, *сȕʲāње*, *слȕкāње*, *спáвāња*, *шкáње*.

Нису забиљежени примјери типа *нешшијак*, *родијак* и сл.

И даље је уобичајено јотовање фрикатива *с* у говору Масловара само у неколико лексема: *прȍћāцᵘ*, *прȍћāци*, *ćȕшра* нѐ мере, *ćȕшре* ће крéн̏т, *ćушрѐ-*

дāн дóђе сѐстра. Јавља се и лик *сјȕтре* и стандардно *сȕтра*. Ово се, стога, може сматрати маргиналном појавом.

Нису забиљежени примјери јотовања сугласника *з*.

Изузетак од новог јотовања јавља се у примјеру: *дивѝна*.

181. Јекавско јотовање сонаната *л* и *н* врши се у категоријама у којима се спроводи и у српском стандардном језику:

жѐљеза, *жѐљезнōм* мѐтлōм, *кȍљēнā*, *Љѐпосава*, с *Љѐпосавōм*, *Љѐпосаву*, *љепȍта*, из нȁкē *љепȍтē*, за *љѐпоту*, *љѐпшē* и здрàви^ј^ē свѐ, *љѐпшī* ȍд мене, *љѐсково* др̏во, на *Љетѝшта*, преко *љѐта*, преко *љѐтнōг* врѐмена, *љѐто*, зȏб *мљевѐна*, *нâјљѐпшī* мȍмак, *њѐмачкā* вóјска, за *Њѐмачкȳ*, *Сњѐжана*;

дȁнас се *љѐпшē* сȁпīрā, код мȍ^ј^īе бѝло *нâјљѐпшē*, ȍнō огра́д^и^јо *прȍљетōс*.

Поред ових примјера, постоје примјери јекавског јотовања који нису стандардни, „али су много ограниченији него у говорима на крајњем југоистоку херцеговачко-крајишког дијалекта“ (Козомара 2016: 653).

Уз изолован случај *вȍљела*, у овом говору типични су морфолошки икавизми наведени у т. 53.

Нема потврда промјене *нЂ> њи*.

У множинским формама именице лијек јављају се дублети – са извршеним јекавским јотовањем и без јотовања: *л^и^јéкове*, *љѐкōвā*, *љѐкове*.

Прилог *доље* углавном се јавља са извршеним јекавским јотовањем: *дȍље*. Веома се ријетко може чути екавизам: *дȍле*.

Кад су у питању секвенце *дЂ* и *тЂ*, јекавско јотовање не спроводи се досљедно, већ је ограничено на одређене лексеме:

ђѐд, *кȕђеље*, ȍнȳ *кȕђељу*, *мѐђед*, пѐт *нѐђēљā*, *Нѐђēљко*, *прȁнђед*;

ѝшћерā, ни́су *ѝшћерал*, *ѝшћерашē*, *нȁћерā*, *нȁћерат*, *нȁћерō*, *ȍћерā*, *ȍћерāмо*, *ȍћерашē*, *пȍћерā*, *пȍћерāј*, *прѐћерајȳ*, *рȁшћерајȳ*, *ћéрајȳ* се;

нѐ ћеде, нѐ ћеднē, ни́с^у^ *ћѐл*, *ћѐла* ѝћ, нѝје *ћѐо*, *ћѝ^ј^о* ^ј^е;

одлѐће;

ђѐ су ȏвце, *ђѐ* гȍј, *ђѐ* се гȍд, ѝмā л *ѝђе* ѝког, *нѐђе* пȕцō, *нѝђе* нѝје мѐђē бѝло, ни́је *свȁђе* јѐднāко.

Јекавско јотовање није спроведено у ријечима типа:

дјѐвēр, *дјѐвōјка*, *дјѐца*;

дјѐти.

Овакво стање показује да јотовање секвенце *дђ* има ограниченије домашаје у односу на друге српске ијекавске говоре, како на говоре из југоисточног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (в. нпр. Вуковић 1938–1939: 44–45; Пецо 1964: 61–67; 1966–1967: 288–289) тако и у односу

на блиске говоре из сјеверозападне скупине говора (нпр. Петровић 1973: 79; Дешић 1976: 157–159; Далмација 1997: 78–79; Драгичевић 2010: 249–250).

Јекавско јотовање секвенце *сћ* у овом говору своди се на свега неколико глагола:

бѐ́ćедӣмо, *избѐ́ćедәт̄*, ôн је *ȍ́ćекō*, *ȍ́ćет̄ла* сам се, jâ ћу *ȍ́ćеħ*, *ȍ́ćеħē*, *ӣȍ́ćекō*, *ӣȍ́ćеħат̄*, *ćѐд* и пре́ди, *ćѐдāj*, *ćѐдē* се, *ćѐдēм*, *ćѐдӣ*, *ćѐдӣмо*, *ćѐдӯ*, ни́смо *ćѐкли*, ни́је *ćѐкō*, *ćѐст̄*, jâ се *ćѐħāм*, *ćѐħ*^{и};

и на именицу *сјеме*: *ćѐме*.

182. По такозваном специјалном јотовању јотују се групе *-јт̄-* и *-јд-*:

дȍ́ђе, *дȍ́ђē*, *дȍ́ђēм*, *дȍ́ђēмо*, *дȍ́ђēш*, *дȍ́ђӯ*, *ȕзāђе*, *нàдōђē*, *нâђē* се, *нâђēш*, *ӣрȍ́ђē*.

Нису забиљежени примјери изостанка јотовања у овим секвенцама, што је карактеристична особина шћакавских говора Босне (више о нејотованој секвенци *-јт̄-* и *-јд-* в. Цукут 2021: 63–65). Ваља овдје напоменути најближе истраживане говоре – нејотована секвенца *-јд-* јавља код католика у Подбрђу – пункт 181 (Вујичић и др. 1985: 151; Пецо 2001: 636–637) и у говору Срба Бање Врућице код Теслића (Драгичевић 2007: 348; 2007а: 229).[38]

ЈЕДНАЧЕЊЕ СУГЛАСНИКА ПО ЗВУЧНОСТИ И ПО МЈЕСТУ ТВОРБЕ

183. Једначење сугласника по звучности, поред примјера карактеристичних и за стандардни српски језик, очекивано, сасвим је обично у сандијским везама, што поткрепљујемо примјерима који слиједе.

Звучни сугласник *з* „обезвучава се“ кад се нађе испред безвучних сугласника:

бес ӣȍсла, *ȕс кола*, *ис кȍр*^{и}*т̄а*, *ис Кȍт̄ор* Ва́роша, *ис кра́ма*, *ис крѐвет̄а*, *ис куӣàт̄ла*, *ȕс куħē*, *ȕс Па̄вловӣħā*, *ȕс т̄ē* вȕчијē, *ȕс т̄ога* ра̀та, *ȕс фӣрмē*, *ис Хр̥вāцкē*, *ис Црквѐнцē*, *крос ӣро́зōр*, *нис ӣâлчак*, *ус кàфу*, *ус кȍсу*, кȕћа *ȕс куħу*, *ус т̄âj* факȕлтēт.

С друге стране, ако се сугласник *с* нађе испред звучних сугласника у сандхи везама, онда се *с* „озвучава“:

тӣ *з дȍбӣла*, ħѐ *з би́ла*, штȍ *з дȍби*^{ј}*о*;

одȍзгō *з Гра̀дәнē*.

184. Велар *г* прелази у свој безвучни парњак *к* када се нађе испред неког безвучног сугласника, било у сандхијским везама, било у ријечи након редукције вокала *и*:

[38] У говору Срба Бање Врућице јављају се, поред сачуваних група *-јт̄-* и *-јд-*, и облици са *ħ* и *ħ*.

бо̑к с нȁм, *бо̑к ше* јȁдан, *бо̑к ше* не ȕбиjо, *бо̑к ше* ствòриjо, *бо̑к ши* дȁо, *бо̑к ши* су́диjо;

Дра̏кца, вȉд ȕ *Дракцē*, *Дра̏кцē*, *колѐкце*.

Није риједак случај ни обрнутог процеса:

дог до̑ђȳ, *дог* до̑ђē, *дог* диjéте, *не̏г* бȕдē.

185. Сугласник *г* настао од *к* једначењем по звучности понекад се губи у сандхи везама испред другога *г*: *до̀-год* нѐ стигнē, *до̀-гој* нѐ до̄ђē.

186. Звучни сугласник *д* једначи се по звучности кад се нађе испред безвучних сугласника:

испред сугласника *к*: *ко̀ма̄т* крȕва;

исто̀т кладē, *ко̀т кра̄вā*, *кот кȕ̏ђē*, *кот ко̀жарē*, *от кȕпо̄вно̄г* бѐза, нȉ *от кога*, *от ко̀нопа̄льā*, *о̀т курȳза̄*, *от кȕрȳза̄*, *от ко̀пр̄вā*, *от ко́нца*, *от ковр̄та́ња*, *от комшȉлука*, *от кȑма*, *от ко̀мшт̄ā*, *от ку́мē*, *от Кра̏инē*, *от ко̀нопљē*, *от ко̏же*, *о̀т кућē*, *по̀т кладу*, *пот кȕрузма*, *пот ко̀ма̄ндо̄м*, *пре̏т кућо̄м*, *са̏т ко̀су*, *са̏т ка̑жēм*;

испред сугласника *п*: *ка̏т по̏пије*, *ка̏т по̀гледа̄ш*, *ка̏т по̀ђошē*, *ка̏т по̏гледā*, *ка̏т по̀требā*, *ка̏т по̏чнȳ*, *кот по̀па*, *кот Пе́трē*, *от пи́вē*, *от пла̏ча*, *от по̀ко̄јнē* ма̀терē, *от поче́тка*, *от пле̏тива*, *от по̀ткē*, *от парце́лā*, *о̀т прēђā*, *от по̏слōвā*, *о̏т по̄* нȍђи, *о̏т по̄* да̑на, *от пи́ћа*, *от пе̑т* лȉтāрā, *от пла́тна*, *от половȉнē*, *от пољопр̄вредн̄т* парце́лā, *пот по̀дом*, *пот приват^и^за́ијē*, као *са̏т Пȉла̄т*, *са̏т по̀вичȳ*, *са̏т па* са̀д, *са̏т про̏стȳ*, *са̏т про̏стрē*, *са̏т по̏пијем*, *са̏т пра̏вимо*;

испред сугласника *с*: *ка̏т сам* ȉшла, *ка̏т сам* до̀шла, *ка̏т се* то̑ о̀ткā, *ка̏т сам* цȕра бȉла, *ка̏т сам* ја̑ о́дала, *ка̏т сам* по̀шла, *ка̏т сам* ско̀чла, *ка̏т сам* до̀шō, *ка̏т сам* завр̏шла, *ка̏т сам* се ȕдāла, *ка̏т сам* о̀стала, *ка̏т са^о^м* пре̏шō, *ка̏т свēжē*, *ка̏т се* о̀сȳшē, *ка̏т се* по̀јāвȉш, *ка̏т се* ру̑чā, *ка̏т се* мо̀тāло, *ка̏т се* вра́тла, *ка̏т се* о̀перē, *ка̏т се* исперȕшā, *ка̏т се* почȕпајȳ, *ка̏т се* ко̀љē, *ка̏т се* о̀ткā, *ка̏т се* ро̀диjо, *ка̏т се* шȉје, *ка̏т се* пробу́диjо, *ка̏т се* о̀телȉ, *ка̏т се* на̀здравȉ, *ка̏т се* ȉдē, *ка̏т се* ȉспечē, *ка̏т се* ȕвео, *ка̏т се* по̀вēжē, *ка̏т си* га ошу́шиjо, *ка̏т смо* сȉшли, *ка̏т смо* стȉгли, *ка̏т срēдȉш*, *ка̏т сте* сȉјале, *ка̏т стȉгнē*, *ка̏т су* ȕбилȉ, *ка̏т су* до̀шли, *кот свѐкра*, *кот свѐкрвē*, *ко̀т Сла̏вка*, *кот Сте́вē*, *кȕ̏т се* ȉдē, *о̀т сво̄г* ћа̏ћē, *от свѐга* то̑ ^ј^е пра̏вито, *от сво̑га* то̑га ра̑да, ја̑ трѐба̄м ȕкраст се *от сво̀т^ј^е*, *от смȉ^ј^а*, *о̀т срећē*, *от Ста́ннē* кȕ̏ћē, *от ста̑рт^ј^е* же́нā, *о̀т стрȉнē*, *от су́кна*, *пот са̀чом*, *пот сви́њцом*, *пот ста̏ринскȉ*, *пот стрѐсом*, *са̏т сам* забо̀равла, *са̏т са̏перēм*, *са̏т сва̏кē* нѐдљē, *са̏т сјѐдē*, *са̏т смо* ру́чал, *са̏т ства́рно*;

испред сугласника *ч*: *кат̄ чȁшу* ȳзмȳ, *кат̄ чȳпајȳ*, *от̄ чѐга* плѐтēш, *от̄ Челѝнца*, *ȍт̄ чет̄нпкā*, *от̄ чѐт̄р* аконтáције, *сȁт̄* чȳјем;

испред сугласника *ш*: *кȍт̄ шт̄алē*, *от̄ шампóна*, *от̄ шпȍрēт̄ā*, *пот̄ шѐћером*, *прет̄ шкȏлōм*, *прет̄ шкȏлу*, *сȁт̄ шт̄о* ѝмā.

187. Сугласник *д*, односно *т̄* (након једначења по звучности) понекад се губи у сандхи везама испред *т̄*, *ћ*, *ц*:

ка-т̄е гȍнī, *ка-т̄ȋ* бȳдēш ткȁо, *ка-т̄ȏ* ѝмā, *ка-т̄рѐбā*, *кȍ-т̄ōга* дȏђē тȃј пȍсловођа, *о-т̄вȍ^{j}ē* кȳћē, *ȍ-т̄ē* кȳћē, *ȍ-т̄ōга* прѐла, *ȍ-т̄о^{j}т̄^{j}е* пȍрēзā, сȁд ȍвāј *о-т̄рȉдесēт̄*, *пре-т̄ргȍвнōм*, *сȁ-т̄и* кȃжēм;

кȁ-ће ѝћ, *сȁ-ћу* јȃ;

кȍ-цр̄квē.

188. Када се фрикативи *з* и *с* нађу на крају ријечи испред предњонепчаног сугласника којим почиње сљедећа ријеч, јављају се и асимилациона прилагођавања по мјесту творбе (уп. Петровић 1973: 85; 1978: 81; Дешић 1976: 199; Драгичевић 1986: 110; 2003: 310; 2010: 248; 2014: 569; Марковић С. 2011: 495; Цукут 2021: 58):

ме-ш чѝнī, *мȍжда-ш чȳла*;

бѐж ње^{j}а, *нѝж њиву*, *нѝш чт̄м* се нѝсмо мȁзале, *ш Љѐпосавōм*, *ш њȋм*, *ш њȋма*, бȍљē *ш њѝме* нег бѐж ње^{j}а, ѝшла *ш њóме*, *ш чȍеком*.

Фрикатив *с* једначи се по мјесту творбе и у именици *сљеме*: *шљѐме*.

МЕТАТЕЗА

189. Што се тиче замјене редослиједа фонема у говору српског живља села Масловаре, екцерпирана грађа показује да нема важнијих посебности у односу на остале ијекавске говоре у окружењу.

Док је за неке друге ијекавске говоре важна појава метатезе у именицама *лакат̄* и *нокат̄*, у овом говору само се спорадично могу чути облици попут: *нȍци*, *нȍцима*. Дакле, много су чешћи стандардни облици: *нȍкат̄*, *нȍкт̄и*, *нȍкт̄ијȳ*. Нису забиљежени примјери метатезе именице *лакат̄*. Овакво стање поклапа се са констатацијом Драгомира Козомаре да би ријека Врбас могла бити западна граница распростирања ове појаве (Козомара 2016: 655).

Остали случајеви замјене редослиједа фонема слични су као и у већини ијекавских говора. У питању је ограничен број ријечи, углавном именица страног поријекла: *бȁрјāк*, *ѝнфракт̄*, *пōлȳвер*, *шȁрвале*.

Досљедно је *ријéзга* (< језгра).

Метатеза није присутна у: *ма̏насшӣр*, *ма̏насшӣра*, *на̏ћве*.

Редовно је: *са̏в* на́род, *сва̏* чѐљāд.

Метатеза је забиљежена и у неким прилошким облицима: *во́ј* на спра̀ту, *јѐвда* ʲе ôн тô и завр̥ш^и^јо, дòшли *но́де* да чу̏јӯ, ѝшли *овда́лē*, мӣ смо свѝ *овда́лēн*.

Забиљежен је један примјер метатезе у презенту глагола *спава̄ти*: д^и^је́те *ӣсê*.

ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ

190. Облици именице *кукуруз* као и ријечи изведене од ове именице у говору Масловара срећу се у хаплолошким ликовима:

куру́за, *ку̏рӯзā*, у *ку̀рузе*, *ку̀рузе*, ка̏ се *ку̀руз^и^* бѐрӯ, *ку̀рузнӣ* крӯ̀, *ку̀рузнӣм* крӯ̀ом, *ку̀рузнōга* крӯ̀^в^а, *ку̀рузовōг* бра̀шна (уп. Дешић 1976: 191; Вујичић и др. 1985: 34; Драгичевић 1986: 126; Рамић 1999: 302; Козомара 2003: 643; 2016: 656; Црњак – Козомара 2017: 213; Цукут 2021: 68).

Јављају се и хаплолошки облици замјеница *икакав* и *никакав*, али искључиво у зависним падежима: без *ѝкē* по̀моћи, нѐ правē *нѝкē* сканда́ле, ни́је ѝмō *нѝкӣ* при́ход, ни́је ѝпадало у о̀бзӣр *нѝкō* дрӯ̀гō.

У радном глаголском придјеву глагола *мислити* и његових деривата може доћи до изостављања слога: ка̀ко јâ тô *ѝзмисла*, *мѝсла* ʲе Љу̀бӣнка ѝћ, ни́сам *мѝсла* да̀ ћ^у^ мо̀ћ, јâ сам *мѝсла* нѐ мерем јâ тô дожи́вт, ни́су нѝ *мисли* ку́пт.

Хаплолошка уопштавања присутна су и у сљедећим примјерима глагола:

нѐ меш про́ћ^и^;

мо̀ш нару́чт, *мо̀ш* развра́тат, *мо̀ш* ка́зат;

да̀-ш тӣ ѐтӣћ, *да̀-ш* тӣ мѐн ѐтӣћ, *ћѐ-ш* зна̀т, *ка̀ко-ш* се прези́ват, *мѐн-ш* чѝнӣ, *шта̀-ш* о̀ндā, *шта̀-ш* тӣ;[39]

ѐш ча̀стат, *ѐш* са̀дā;

бѝла *ѐшла*, ни́с *ѐшла*, јѐ л *ѐшла*, *ѐшле* су, љу̏д^и^ *ѐшли*, *ѐшли* су, јâ сам *ѐшō*;

нêш разгра̀ничит, *нêш* ѐбут, *нêш* пра̀т.

Присутни су и хаплолошки облици неких прилога: *ѐзгō* ѝдē марце́дес, *ѐздō* прѝцвр̥љӣ, нêмā *ѐклē* дрӯ̀гō, *ѐклēн* ѝспаде, *нѝоклēн* дрӯ̀гō нѝје бѝло.

[39] За ове примјере Пецо сматра да су се, након редукције вокала *е* из глаголске енклитике, у контакту нашли сугласници *ћ* и *ш*, те да је африката *ћ* редукована, јер у себи већ садржи елементе фрикатива (Пецо 1975: 101).

ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

191. Вокалски систем говора села Масловаре код Котор Вароша има пет стандардних вокала и вокално *р*, уз неке посебности које су уобичајене и за друге ближе говоре. Сви ови вокали могу бити кратки и дуги и јавити се у све три позиције у ријечима – у иницијалној, медијалној и финалној.

Дистрибуција сонанта *р* у слоготворној функцији нешто је шира него у стандардном језику. Ова појава, између осталог, јавља се и због нестабилног статуса велара *х* и честих редукција вокала *и*. Усљед губљења високог вокала *и*, у слоготворној функцији могу се наћи и сонанти *л* и *н*.

Артикулација самогласника углавном је стандардна. Помјеренији изговор појединих вокала биљежен је у невеликом броју примјера, за разлику од неких других ијекавских говора, тако да се те појаве могу сматрати факултативним и маргиналним.

Супституције вокала остварују се углавном у оној мјери која карактерише и друге говоре сјеверозападног поддијалекта. Што се тиче промјене *ра* > *ре*, истраживани говор припада III Ивићевој зони, с тим што промјена *ра* > *ре* у коријену *враб-* скоро да је ишчезла (забиљежена је у говору само једног информатора). Замјена вокала *о* вокалом *у* није одлика ових говора (ограничена је на неколико лексема страног поријекла). Ово је једна од изоглоса на основу које се говор Масловара смјешта у источну групу сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта.

За разлику од примјера отвореније или затвореније артикулације појединих вокала, забиљежен је много већи број примјера редукција вокала, и дјелимичних и потпуних. Високи вокал предњег реда *и* најчешће се редукује, и потпуно, и дјелимично, у медијалној и финалној позицији, што је узрок његове нестабилне артикулације. Потпуна редукција вокала *и* у медијалној позицији доприноси појављивању већег броја сугласничких скупина, а понекад долази и до геминације. Потпуне и дјелимичне редукције осталих вокала доста су рјеђе. И редукције и супституције вокала најчешће су иза акцентованог слога.

У говору Масловара јављају се сва три покретна вокала – *а*, *е* и *у*. Покретни вокали *а* и *е* најчешће се појављују у формама придјевско-замјеничке деклинације, те код неких прилога. Најрјеђе се јавља покретни вокал *у*. Подједнако су чести и ликови без покретних вокала код истих информатора и не може се одредити критеријум по којем би се одредило њихово јављање, односно изостајање.

Замјена старог вокала *јат̄* је ијекавска. Поред малобројних примјера двосложне замјене старога вокала *јат̄* који је по поријеклу дуг, рефлекси *јат̄а* углавном су једносложни, односно инклинарају ка једносложним – *ᵘјé*, *ᵘјê*, *ᵘјē*. Двосложна замјена среће у наставцима старих тврдих основа придјевско-замјеничке деклинације. Рефлекси кратког вокала *јат̄* не одступају много од стања у књижевном језику, као ни од стања у другим штокавским ијекавским говорима.

Није забиљежен велики број примјера нестандардних икавизама и екавизама. Облици који су забиљежени у овом говору убичајени су и у другим српским ијекавским говорима. Екавски рефлекси *јат̄а* јављају се у секвенцама *нЂ* и *рЂ*. С друге стране, у префиксу *ӣрЂ-* забиљежени су и ијекавски и екавски рефлекси, док рефлекси *ӣри* < *ӣрЂ* нису карактеристика истраживаног говора. Број псеудојатизама у границама је као у осталим штокавским ијекавским говорима.

Вокалске скупине под акцентом углавном се чувају. У случају кад нису акцентоване, вокалске скупине се контрахују или су разбијене сонантом *ј* и, доста рјеђе, сонантом *в*. Медијална вокална скупина *-ае-* у бројевима од `11 до `19 даје *-ē-*. Финална неакцентована вокална скупина *-ао* досљедно се сажима *-ō* у радном глаголском придјеву, док финална секвенца *-ео* < *-ел* није подложна контракцијама. Када је у питању самогласничка скупина *-ио* у мушком роду једнине радног глаголског придјева, њу разбија слабо прелазно *ј* у међувокалском положају – *-иʲо* – при чему сонант *ј* може понекад јачати, а вокал *и* дјелимично се губити – *ᵘјо*. Скупина *-уо* < *-ул* у радном глаголском придјеву најчешће се контрахује у *-ō*.

Консонантски систем говора Масловара не разликује се много од стања какво налазимо у српском књижевном језику, као и у великом броју говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. Одступања од стандардног језика углавном се огледају у нестабилној артикулацији фрикатива *х*. Поред одређеног броја примјера у којима се јавља фрикатив *х* (углавном ријечи новијег поријекла), забиљежен је велики број примјера у којима се сугласник *х* губи и/или замјењује сугласницима *ј* и *в*, те много рјеђе сугласником *к*.

С друге стране, реинтеграција сугласника *ф* у доброј је мјери завршена. Ријетко се замјењује, а ако до тога дође, јављају се супституције *ф* > *ӣ* и *ф* > *в*.

Сонанти *ј* и *в* имају нестабилну артикулацију уколико се нађу између појединих вокала (сугласник *ј* нестабилну артикулацију има у сљедећим позицијима: *а* + *е*, *а* + *и*, *е* + *е*, *и* + *а*, *и* + *и*, *и* + *о*, *о* + *е*, *о* + *и*; сугласник *в* има нестабилну артикулацију када се нађе у сљедећим позицијама: *а* + *и*, *а*

+ *о*, *а* + *у*, *о* + *о*, *о* + *у*, *у* + *а*). Сонант *ј* у иницијалној позицији добро се чува. Дакле, и ово је једна од изоглоса по којој се истраживани говор смјешта у источну скупину сјеверозападних говора херцеговачко-крајишког дијалекта.

Остали сонанти могу се понекад губити, али се могу јавити и као секундарни гласови. Међусобне замјене сонаната јављају се усљед асимилационо-дисимилационих процеса.

Систем африката је стабилан.

Одступање од стандарног језика огледа се и у проширењу консонантског система говора Масловара спирантом *ć*. Спирант *ź* није забиљежен.

Доминантне су скупине *шт̄* и *жд* настале од старих скупина **st'* (**sk'*) и **zd'* (**zg'*). Дакле, овај говор припада штакавској групи говора. Јавља се веома мали број шћакавизама, и то претежно као резултат подновљеног јотовања. Судбина сугласничких скупина слична је њиховој судбини у већини говора херцеговачко-крајишког дијалекта.

Промјена консонаната *к*, *г* и *х* у овом говору јавља се у формама у којима се јавља и у другим ијекавским говорима, али и у српском књижевном језику.

Резултати старог и новог јотовања не показују већа одступања од стања у другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. У процесу новог и јекавског јотовања формиран је констриктив *ć*. Јекавско јотовање обухватило је нешто већи број сугласника него српски стандардни језик, али у много мањем обиму од говора југоисточног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. Јотовање секвенце *дЂ* има мање домашаје него у другим говорима сјеверозападног поддијалекта херцеговачко-крајишког дијалекта. Оваквом стању свакако је допринијело ширење норме стандардног језика. Сугласничке секвенце *-јш̄-* и *-јд-* увијек се јотују.

Када је у питању метатеза, примјери који се јављају карактеристични су и за друге говоре сјеверозападног огранка. Овдје ваља поменути јављање метатезе у именици *нокаш̄* (у именици *лакаш̄* није забиљежена), што се поклапа са констатацијом да би ријека Врбас могла бити западна граница распростирања ове појаве.

Забиљежени примјери хаплологије не показују одступање од других говора сјеверозападне скупине херцеговачко-крајишког дијалекта.

На основу изложених података на крају се може констатовати да говор Масловара припада источном огранку сјеверозападне скупине херцеговачко-крајишког (источнохерцеговачког) дијалекта, што је већ упућено у т. 16.

ТЕКСТОВИ

Ѐнӣ, ѐна ʲе дѐље разлиʲéвала млиʲéко. Зва́ле се нѐ̏ћве. И ѐна ʲе ѝ онē дрвенē нѐ̏ћве разлиʲéвала тѐ млиʲéко да се бѐљē кѐ̀јмачӣ. И ѐна ʲе кѝпла тầј кѐ̀јмак и вѐ̏дла мâст и нѐсло се прода́ват муслима́нима. Ѐна ʲе тѐ̀кō ѝзмала дѝʲо ћѐрма свѐʲӣʲем. Нѐшто ако ѝмā, ѐ̀ко ʲе мѐ̀гла ѝзēт, нѐкӯ сѝкњицу или блузѝцу или нѐшто тѐ̀кō, тôга ʲе ѝзмала. И мѐ̀раме да мѐ̀гӯ сѐб нѐ̀вēст и тѐ̀кō. Бѐза тôга мѐ̀ло. И ѐна ʲе сѐ̀д нѐсла у магѐ̀зу дѐље и разлиʲéвала, а црњуга змѝја се нѐ̀вадла пѝти. Ѐна нѝје знѐ̀ла, јѐби ʲōј мѐ̀тēр, змѝја пѐ̀пӣла, ѐна вѝдла да ѝмā кѐ̀јмак. А змѝја се напи́јала кѐ̀лкō ʲе њôј трѐбало. И сѐ̀д ѐниʲ нѐ дајӯ тê змѝје ѝбит и свѐ̀ кѐ̀ʲе мѐ̀н: „Ѐ̀јд, одбѐ̀цāј тӯ змѝју, одбѐ̀цāј је, тô ʲе кѝ̏ћнā змѝја, нѐ смијē се ѝбитиʲ.“ И јѐ̀биʲга, јâ њӯ одбѐ̀цāм кѐ̀лкō ѐ̀дāвлē дѐ̀ље дѐ̀љē от твѐʲē кѝ̏ћē, Бôркā. Змѝја се ѐ̀пē врâтӣ, дôђē. И јâ је би́ла… Мôј Ми́ле бѝʲо ма́лен и Жâрко ʲе бѝʲо ра́диʲо у Хрвāцкōј. Мѝрјана и На́да сѐ̀ мōм лѐ̀жāле. Бѝла двâ крѐвета. Звѐ̀о се кѝјер. И двâ крѐвета. Ѐне лѐ̀жāле гѐ̀ре, а јâ и смо Ми́ле, ѝзмал смо тӯ… И ѐнā лѐ̀мпица мâлā, мâлā, тѐ̀кō гѐ̀ре ѐнāј фѝтӣљ увла́чиʲо се. Ни́је бѝло стѐ̀кла, ни́је бѝло нѝшт. Јâ ѐ̀паз ѐ̀бнōћ нѐшт… А бѝла двâ трѐ̀па ѝ тōм мôм кије́ру пот пѐ̀дом. Ѐ̀паз јâ нѐшто ѝвлāчӣ, диʲéте псê, ѝвлāчӣ сᵉ ѐ̀згō. Јôј, јâ ру́кōм, вѝдӣм јâ ла́дно – змѝја. Јâ, нêмā кѝдā, јâ њӯ мôрāм бѐ̀цат. И јâ ѐнӯ змѝју сѐ̀ себе и бѝ̏бнēм дѐ̀ље. И зѐ̀вēм јâ сѐ̀д њѝ, Мѝрјану. Зѐ̀вēм Мѝрјану: „Ô Мѝрјанā, ô Мѝрјанā!“ „Штѐ̀ ʲе?“ „Дѐ̏“, рѐ̀ко, „упа́л ла́мпʸ.“ Нѐ мерем јâ, дрѐ̏кħēм свѐ̀. „Дѐ̏ упа́л тӯ лѐ̀мпицу“, рѐ̀ко, „ба́цила сам змѝју сѐ̀ себе“. А ѐна ħе-т: „Нâдо, Нâдо, слѝ̏шāј тѝ, кад ѐна пôђē, мѝ ħемо бјѐ̀жат. Мѝ ħемо ѝтеħ“. Кѐ̀ ħе змѝју чѝ̏т да ѝдē. Јâ нêмā кѝдā, рѐ̀но мѐ̀ја, јâ ѐ̀пē нѐ̀пипāм нѐ̀кāко ѐнӯ шѝпцу, ѝпāлӣм ѐнӯ лѐ̀мпицу, ѐ̀бађēм свѐ̀, нêмā. Бôг је ѝбиʲо. Ѐ̀творӣм јâ и трѐ̀пове. Нêмā ʲе, ѝзишла ʲе нѐ̀кудā, ѐ̀тишла. Ѝјʸтру ѐ̀пē дѐ̀шла дѐ̀ље млиʲéку, ѐ̀јд ѐ̀пē бѐ̀цāј. Бѝ̏ħē Пѐ̀трове пѐ̀кладе. Спре́мало се за Пѐ̀трове пѐ̀кладе. Вѐ̀кō, зва́ли се чâнци, спрêмā се, кѐ̀љē се о́вца, спре́мајӯ ѝштипци, спрѐ̀ма. Нѐ̀сӣ се нѐ̀ збор и зѐ̀вӯ се дѐ̀ље кѐ̀ʲӣ су нѐ̀познāти и рѐ̀дбина и тѐ̀кō. И ѐниʲ ħе ѐ̀тӣħ нѐ̀ збор, а јâ сам ѐ̀стала кѐ̀ куħē. И сѐ̀-ħу јâ, ѐ̀нӣ, ѝħи ис кра́ма дѐ̀итāт кѝ̏рӯзā да ѝмрвӣм ко́кама вѐ̀черу. Јâ ѝ крāм, а ѐна се прѝ̏жла и лѐ̀жӣ. У кра́му сѝ̏нчала се. А јâ ѝ куħу брѐ̀жē-бѐ̀љē. Ѐ̀ħу јâ мâјку-т, доскѐ̀чиħу јâ тѐ̏б.

…

И јâ ѝ куħу на шпѐ̀рет мѐ̀тнēм ра́њку вѐ̀дē, пѐ̀ ħʸ јâ ѝскуʷат ра́њку вѐ̀дē. Јâ свѐ̀ дѐ̀летӣм, ѝмā ѐна лѐ̀жӣ. Јâ подјѐ̀рујем пѐ̀д онӯ вѐ̀ду да штѐ̀ прѝје ѝскуʷā ѐнā вѐ̀да. А јâ лијêпо дѐ̀несēм па крѐ̀к, пљѝ̏с, пљѝ̏снēм пѐ̀ њōј. Јѐ̀, кѐ̀д је стѐ̀ла дрѐ̀мат по кра́му, чѝнӣ-м се крâм ѐ̀днесе. И сѐ̀д јâ нѐ смијēм нѝ̏коме ка́зитиʲ. Сѐ̀-ħу шу́тāт да вѝдӣм штѐ̀-ħ се дѐ̀ст. Ѐ̀к се штѐ̀ дѐ̀сӣ, јâ изгѐ̀ро. Не́ħʸ јâ нѝ̏ком

казѝват^и^. Гȍдну да́нā нѝком казѝвала нѝсам. И вѝчӯ ȍн^и^: „Нêмā змѝјē“. Јâ сȁмо шу́тӣм. Нêмā змѝјē. Пȍшō пȍкōјнӣ свѐкар, па ће м^и^је́њат пȍд у свѝњца, па до́ђе, кâжē: „Âнђо, нàшō сам, нàшō сам“, кȁ^ј^е, „ȍнӯ змѝју, крѐпāла пот свѝњцом.“ Са́ма јâ мѝслӣм, знâм јâ штȁ ^ј^е њȏј би́ло. Ал нѐ смијēм нѝшта рѐћ^и^. И тàк је тȏ. Кȁд је прȍшла гȍдна да́нā, ȍндā ћу јâ рѐћ^и^ Мѝрјан^и^: „Знâш, тӣ, Мѝрјана, штȁ ^ј^е би́ло са ȍнē змѝјē?“ „Штȁ ^ј^е би́ло, бȏк те не ȕб^и^јо?“ Кȁ^ј^ем јâ њȏј тàкō. „Ѐто“, кȁ^ј^е, „Бȏјо, вѝдӣш“, кâжē, „штȁ с^у^ ȍн^и^ нâс, кȍлкō с^у^ ȍн^и^ нâс пȁтили и мȕчили, а“, кâжē, „змѝја се нàвадла на мл^и^је́ко и ȕлазла“, кȁ^ј^е, „мȍгла нâс је и потрȍват. Ѐто вѝдӣш да се нѝје нѝшта дѐсло.“ А јâ нѝсам смјѐла рѐћи, јер бȍ^ј^ӣм се крѐпаће кȍњ или бѝ̏ће нѐшта, пȍгиӈти нѐко, јѐб^и^ га, па шу́тла сам, па кȁко ^ј^е тàкō. Кȁд је прȍшла гȍдна да́нā ȍндāр јâ кâжēм Мѝрјан^и^ тàкō. Мѝрјан^и^ јâ рѐкла. Сȁд дȁ л је Мѝрјана њѝма рѐкла, дȁ л нѝје, јâ нѐ знāм. Јâ њѝма нѝсам нѝкад рѐкла.

Бо́ја Јота́новић, 1931.

Јâ се сјѐћāм рȁта, дȍбро се сјѐћāм дȁ сам мо́рō бјѐжат у шȕму, у шȕму и тȁмо иза ȍнōг бр̏да. Ѝмā тȁмо вѐликē бȕкве. Обȍрли љȕди сѐби ȍнē вла́ке дȕгачкē кȍлк ода́вдē тȁмо до… вȍлкē. Сȁмо пресија́че нȁ двā мјѐста и рàсцијēпӣ и за вȍловма прѝквачи и довȍзли ȍнē вѐлкē вла́ке кȕћ^и^. И ȍндā, ȍнē, ȍнē вла́ке прѐс^и^јēцā и у шпȍрет. Свѐ са сѝкирōм ра́дло. И знâм, знâм дȍбро ȍнē вѐлкē бȕкве, а бѝ̏^ј^о сам мâл и кȁ-сам дȍшō гȍре пȍд онē бȕкве лѐжат, а и прѐпō ме ȍнāј Рàстовац, ȍнō бр̏до. Прѐпō се ȍнō вѐлкōга бр̏да Рàстōвца и нѝсам смѝ̏^ј^о испред бȕквē ѝзāћ. И свѝ̏ чѐљāд ȍдајӯ тȁмо, о́дајӯ и при́чајӯ, а јâ чѝм ѝзāђēм, ȕгледāм бр̏до, прѐпанē, јâ, јâ, јâ ȍдмā пȍт кладу. И знâм дȍбро дȁ су мѐне рѐкли: „Àјде, Вêљо, ѝзлази, дȍни^ј^о Трѝвȕн пу́рē“. А јâ нѐ сми^ј^ēм да ѝзāђēм испȍт кладē. Прѐпō се ȍнōг бр̏да Рàстōвца и кȁ-сам ȍдрāстō, дȍшō, пȍзнō, пȍзнō ȍнӣ Рàстовац бр̏до. Кȁ-сам ȍдрāстō, мȁло вѐћӣ дȁ сам, дȍшō на, ȕ шуму… и пȍзнō ȍнō бр̏до гȍре.

Вѐлемӣр Пѐтрушић, 1936.

Јѐса^о^м ѝшō, ȍвāј, тȏ ^ј^е, рѐци^е^мо, нѝје бѝло ȍндāр тȍ^ј^ӣ^ј^е кȍмбāјнā и бȍгōвā. Шѐн^и^ца, на́род штȍ… Пре́тежно су жѐнскē су жѐле, а мȕшкӣ су, мȕшкӣ су ве́зал ȍнō снȏпље и нȍсили и дјѐли и тàкō тȏ, ȍвāј, и ȍно се, и ȍно се трѐбā осу́шити пâр врѐмена, јѐдно нâјмȁњē мјѐсēц да́нā ȕ онōј стȍгури звâнōј, и ȍндāр дȏђē, дȏђē тâј àрман звâнӣ на лѐдини. Ȕзмē се мȍтика и скѝнē се, скѝнē се ȍнā гȍре повр̏шина тра́вē и тȏ се бâцӣ и дȏђӯ, ȍвē, дȏђē чȍ^ј^ек, дȏђӯ кȍњ^и^ и ѝмā у средѝни ȕдарӣ се звâнӣ тȏ ^ј^е стȍжēр у средѝн, ȍнē, ȍнē, ȍн^и^ се, окру́гло

би́ло. И ѐнӣ снѐпов^и^ се вàкō свѐ рêдӯ по ре́дом свѐ. Ѐ, вàкō гѐре-с ѐкрēнē клâс, а дѐје ѐвō. И сàд увѐдē двѐ^ј^е, двѐ^ј^е ко́њā и сàдā тàмо свѐзāн. Ѝмā јѐдан што гѐнӣ кѐње. Бӯдē тàмо кѐд онѐг стѐжēра. Гѐр ѐн^и^ ѐбāђӯ кѐлк јѐдан сâт врѐмена. Ѐбāђӯ. Ѐндāр извѐдē кѐња. Ѐндāр, ѐндāр ѐвӣ мушка́рц^и^ претре́сӯ ѐнō знâш. Мàло ѐпēт, па ѐпēт, па јѐдно трӣ пу́тā тàкō. И ѐндāр се, ѐвāј, тâ слàма ѝзбāцӣ свà, жѝто ^ј^е ѐстало. И сàдā кѐње, кѐње ѝзвело и, ѐвā, тô жѝто сад згр̊нē се. Ѝмā и зѐмљē дѐљ^е^ и свѐга ѝз онѐга. И кà-се шѐн^и^ца жàњē…

…

И тàкō, ѐвāј, ѐндāр тô на кàмару. Ѐ сàд трѐбāш чѐкат^и^ да бӯдē вјѐтра. Нêмā га ѐдмā мѐментāлно. Знàјӯ љӯд свӯ нôћ бѝти, сјѐд^и^ти тӯ и чѐкат вјѐтра, на тôм àрману звâнōм. Дà, да дôћē вјѐтар. Дог дôћē вјѐтар, ӯзмē се ѐнā, ѐнā лѐпата д̊рвенā и бàцā се гѐр^е^ и тàмо пàдā, пàдā свàшта, и зѐмљē. И мàло с^е^ ѝзрēдӣ ѐнā, на́роч^и^то ѐнā, ѐнā пјѐва о-тôг. Нѐ мере се јѐст^и^, ѝако тô ѝдē и ӯ млин и ѐпēт, али тô, тô ^ј^е тàкō. И тô се, ѐвāј, ѝзрēдӣ и ѐпē се мàло прѐсӯшӣ, прѐсӯшӣ и ӯ млин. Мѐљē се и јѐдē се тô.

…

Ѐ, ни́је свàће јѐднāко, ѐто, тô-т је. Ѐвāј, свàкō сѐло нѐкāко ѝмā дрӯкчијē, дрӯкчијē, ѝмā дрӯкчијē, ѝмā ра́злика гѐ^в^ōра. Ѐо вѝд, ӯ нāс о́вде и гѐре Бѐрц^и^ гѐре вѐћ. Мӣ сàд кâжēмо, рѐци^е^мо, жѐна ил цӯра Рàдēнка, мӣ кâрēмо Рàдēнка, ѐн^и^ кâрӯ Рàдēнка. Дрӯкчијē нѐкāко.

Дрàган Стоја́новић, 1931.

Тô ^ј^е би́ла као јѐдна кӯћа и тàкō. И сàд, јâ кàт сам вѐћ вâмо нàрāсла дà сам цӯра и Бѐж^и^ћ, пре́ло. Мѐне тàкō, мома́кā ѝмала са свѐ стра̂не, àл, Сӯзо дра̂гā, ни́сам јâ одлу́чла ни кѐме ћу, ни штà ћу, него ӯвēчē мѐја мàћи^ј^а пѐстављā пи́тāње мôме ѐцу. Кѐ ^ј^е, кѐме би сàд, знâш. А свѐ ѐнē мѐмке што јâ, ôн тàкō, а пѐкōјнōг Здра̂вка, кâжē: „Àк ѐће нѐк идē сӯтре“. А јâ њѐм^у^ дàнас рѐкла, на Бѐж^и^ћ, да не́ћу. Ц^и^ја̂лӯ нôћ ѐд бригē нѐ мере зàспат, нѐће ме вѝшē ни пи́тат. А ӯј^у^тру ѝће и ôн нà збор и дѐле мӣ дôћēмо. Ц^и^ја̂лӣ ӯбога дâн кѐло ѝграā. Мàло, мàло тѐбе ѝс кола ѝзводē. Ѐ, извѐдоше дѐле, пàлчак, а дѐље чѐкајӯ чѐтверопѐтеро и јâ, штà ћу, јâ не́ћу да рѐкнēм, ни́сам зà удајē, ни́сам и вôљно. А тâј мôј чѐ^ј^ек и Љӯбӣнкӣн ѐтац, ѐн^и^ су би́л дрӯгов, ѐн^и^ су вѝдли дà ^ј^е су ѐн^и^ мѐне ѐдвел, ѐн^и^ су ѐзгō нѝз онӣ крâј, ӯ палчак и дѐље. Сàмо су мѐне вàкō зà рӯку ӯфатили. Ѐн^и^ су ѐстал, чѐтворо-пѐторо ѐвӣ^ј^а штѐ су… и пѐново гѐре и ни́сам се ӯ коло мѐгла ӯватэт, него прàо нàкō, бѝла àвли^ј^а и бѝла нѐкā шљѝв^и^ца. Пѐкōјнӣ ђѐд: „Рѐц и нêмā ти вѝшē гѐвōра, па сàд ил нѝкад“. Àј тàмо-вâмо,

ѐдбӣ^{j}ам, не́ђу. Ѝзишли ми̂ кѹ̏ђ, скро̂з је о̂н са̏ мо̄м до̀шо̄, до̀прати^{j}о ме до̀ куђе̄ и ре̏кне̄м ја̂. На̀ Стјепанда̂н до̀ни^{j}о-м као са̀т што̀ ^{j}е за̂рука. До̀ни^{j}о-м че̏шаљ, оглѐдало, не̏кӯ ма̀раму и ја̏б^{у}ку. Е̏, то̂ ^{j}е ме̏н до̀н^{и}јēто.

…

А пје̏вале смо ба̂с, пје̏вале смо дво́јку. Па у ви̏шē, ѹ̏ трō^{j}е, ѹ̏ четверо мо̀ш. А ба̂с тро̀^{j}е, на̂јви̏шē че̏тверо ил тро̀^{j}е, а дво́јку ја̂ и смо мо̀ја ро̀д^{и}ца Љѐпосава пје̏вале. Ѝ да̄н се да̀нас јѐднē пје̏смē сје̏ђа̄м. Ка̀^{j}е:

Ки̏ша ӣа̏да̄, бѝсӣру во̀ду му̂ӣӣ,
о̀вӯ ӣје̏сму ӣре̏ба̄ сва̀ко чу̏ӣи.
Сва̏кӣ мо̀мак, цу̏ра, ӣа и жѐна
чу̂јӣе ӣје̏сму о̀во̄га вре̏мена…
Бо̀јанић^{и}, сѐло крај До̀боја
у̀ вама ^{j}е о̀ва̄ ӣје̏сма мо̀ја.
У̀ вам је жи́вела дѐво̄јка
ӣо̀ имену Ја́нковић, Сла̀во̄јка.
Би́ла мла́да, румѐна и фи́на
у̀мала ^{j}е шѐснēсӣ го̀дӣна̄.
У До̀бојy завр̑шла шко̂лу
и ӣа̏мо ^{j}е у̏забра̄ла ло́лу.
На сва̏кӯ је ша́лу наво̀ди^{j}о
на р̏ђаве ре̂чи је на̏веде,
ӣа̏ јӯ ја̏дну, ре̏че, да одвѐде̄.
…
Тро̂ ^{j}е ју̏ӣра во̀ди дола̀з^{и}ла
и ова̀ко̄ во̀ди гово́р^{и}ла:
„До̀бро ју̏ӣро, во̀дицē сӣу̀дена̄,
мла̏до̄сӣ мо̀ја за̀ ӣебе ^{j}е су̂ђена.
Во̀лӣм се ја̂ за̀ ӣебе у̀даӣи,
него ва̀кӯ сра̏моӣу че̏каӣ^{и}“.
То̂ изре̏че и ѹ̏ воду ско̀чӣ.
Тро̂ ^{j}е да̂на но̀сӣ Бо̀сна б^{и}је́ла,
но̀сла ^{j}е до јѐдно̄га сѐла.
И ӣу́ј су је мла́ду у̀фаӣили
и у ӣа̂мнӯ мага̀зу сӣа̏вили.
Ту́ј је би́ла ӣро̂ б^{и}је̂ла̄ да̂на,
до̀к јōј до́ђе комѝсиј^{а} гла̀вна̄.
До̀кӣур ӣа̂ра̄

свȕдā ӣрогȍвāрā:
„Мȍја Сӣâно, мȍја гр̥днā рȁно!“
Сȕзе брӣшē, нē̑ā Сӣáнē вӣшē…

Јȍвāнка Бóјић, 1945.

Јâ знâм кȁд је пȍкōјнā ȍнā Цӣнā, ал Цӣнā нӣје бӣла дȍбра, бӣла ȍна на жӣвце. Јȁукала и дâн и нȏћ, кȍлкō глâса ӣмā. Нȅпрекӣдно јȁучē. Пȅрē Ђáковћа мȁт[и]. И ȍна [ј]е дȍшла ȍд некē Дрȁкци. Бӣ[ј]о Нóво мâл. И штȁ ће ȍна јȁдна, кȏ нӣје урачȕњива, ȍна вӣкала: „É, јȅст ӣ л[и]јēп, јȅст ӣ л[и]јēп. É, јȅст ӣ л[и]јēп“. И Нóво [ј]е пȍчео плȁкати, знȁчӣ двâ дâна и двӣје нȏћ[и] нȅпрекӣдно плȁчē. Нȅпрекӣдно. И дȍшла, нȅ знâм кȏ [ј]е дȍшō óвде. „Àјде“, кȁ[ј]е, „зȍвē те Дрȁкца, д[и]јéте скȁпā“. Ôн вӣшē нȅ мере нӣ плакат, ал стáлно, нéма спáвāња.

…

И сȁд, знâш, кâжē, бӣла [ј]е Цӣнā и зȁчудла му се, кȁо дȁ [ј]е л[и]јêп. Кȁ[ј]е, да ӣмā кȏ да бâцӣ ȕгљēње. Па кȏ ће, кад нéма óвде нӣко. И мȍја ће мȁт. Ȍна нӣкад тȏ нӣје рáдла. Ȍна кȁ[ј]е: „Јâ ћу бáцт, па сȁм“, кȁ[ј]е, „нȅг бȕдē њȅгово кр̥снō ӣме на помȍћ“. Тȏ [ј]е кȁо слȁва.

…

Јâ сам ӣшла ш њóме. Мáла. Ȍна ȍнō, дȍбро нӣсам бȁш мáла, бâцӣ ȍнāј ȕгљēн у ȍнȕ вȍду, ȍно пӣштӣ ко д[и]јéте. Ȍнāј ȕгљēн тȍлкō пӣштӣ. И ȍна тȁкō трӣ пȕтā ȍнōг ȕгљена, ȍнȕ жӣгу бâцӣ и Дрȁкца ће њȅга мȁло ȕмəти. На кашчӣцу дȁ му јȅдну мȁкар кáпцу у ȕста. Бȏк с нȁм, ôн нȁкō… ôн се умр̥твиј̑о от плȁча, ôн с[е] умр̥твиј̑о. И кȁ[ј]е зȁспō. И Дрȁкца свȅ ćȅдла, нӣје смј̑ȅла се одмȁкēт, кȁ[ј]е, ȕмр[и]ј̑ēће ôн. Нӣје с[е] ȍдмицала ȍд њега. Кȁт се пробȕд[и]јо, ôн нȏрмāлан. Ȅт.

Милéна Станӣшљевић, 1950.

Ȁ па, нȍсле смо кȍшуље о-дȅбелōг бȅза. Тȏ нӣје бӣло дрȕгē прӣ[ј]е нȍшњē него опрéдеш. Кȍнопља се звáла. Пȁ [ј]е зȁкиселӣш, пȁ [ј]е бӣла јȅдна, мӣ смо звáли стȕпа. Тȍјȕ кȍнопљу кад ӣзвадӣш из вȍдē, фӣно [ј]е ȍсȕшӣш. И бӣла [ј]е тâ стȕпа и тȏ, знȁло [ј]е се, тȏ се испод тȅ стȕпē… и тȏ кад извȕчеш, тȏ [ј]е влáкно, кȏ што сȁд ȍнā слӣчно тра[е]вӣри. Тȏ влáкно ȍшȕшӣш. Тȏ си, мӣ смо вӣкал „набӣ[ј]ал“. Тȏ [ј]е ȍтишло у пȍздеру. Тȏ влáкно извȕчеш и ȍшȕшӣш. И кȁ-си га ошȕши[ј]о, нâђē се нâс нȅколкō, тȏ фӣно ишчапȕрāш свéдно ко тӣ кȁ-се чȅшљāш, па ȍнē свȍ[ј]е влáсове тȍјō штȏ [ј]е наб[и]јȅно, тȍ[ј]ӣ кȍмāд вȅлкӣ. Фӣно нȁ онē сӣтнē

комади́ћке ра̀стурӣш. Вла́сов се зва́ли и ѝмајӯ грѐбени. Ѝмā тô са̀д у стару̀ди^ј^и. И са̀д то̀^ј^ӣ грѐбени… Ѝ тē вла́сове нѐколкō пу́тā наву́чеш на̀ тē грѐбене и тô ма̀ло почѐшљāш ко ко̀се и за̀вијеш у̀ онē фи̂но. Па ѝ јā сам тô но́сала и прѐла. И за̀вијеш о̀нē фи̂но власи́ће као са̀д о̀вӯ тре^а^вѝру кад мо̀тāш. И тô, ѝмā се прѐса, ѝмā се вретѐно, тô се опре́де. И тô ^ј^е све́дно ко̀, о̀пēт ка̂жēм, сли̏чно о̀вōј тре^а^ви̏ри. Тô ^ј^е о̀предено, смо̀тāно, о̀прāно и да̀^ј^еш ко̀јā ткâ. Зна̂ се ко̀јā жѐна у сѐлу ткâ. Њôј да̀днēш нѐшто и пла̂тӣш. И ка̀-се то̀^ј^ӣ бѐз о̀ткā, би̏днē бѐз у ту́б ти до̂ђē, фи̂но сѐби у̀змēш ма̀казе, ис^и^ј^е́чеш, о̀мјерӣш, са̀шијеш (шта̀ сам и ја̂ ши̏ла) са̀шијеш ко̀шуљу. Зна̂ се до́клēн извѐзеш, па ви̏дла-с, преко телеви̂зора, ѝмā тê но̀шњē. И ми̂ фи̂но у̀б^и^ј^ēлӣмо. При̏је се на̂јви̏шē у лу́гу пра̀ло, лу̀г у̀ крпу и тô о̀ткувāш и о̀нӯ во̀ду и тô ^ј^е на̀ј бо̀љē б^и^ј^е́лло.

…

Па пра̀о да̀-т ка̂жēм, ѝскрено, ѐт ѝмāм ѝ јā л^и^ј^е́пē шко̂лē. За̀ мене ^ј^е бѝло тô чѐтр го̀дне ко са̀д о̀сам. Ја̂ сам нѐкад ѝ дјецу у̀ч^и^ла. Ѐто, ти̂ тô при̂чāш. Мѐне о̀ставӣ јѐдна учитѐљца. Зва́ла се Мѝрјана и јо̀ш јѐдан из Га́рӣћā, Àган му би́ло ѝме. Ми̂ смо би́л одлика́ш^и^. Нѐ смијēм ја̂ пред Го̀раном, би̏^ј^о ^ј^е и Го̀ран одли̏кāш. И са̀д ако о̀на, изви́н опро̀ст^и^, д^и^ј^е́те-с ми, о̀на о̀дē шāјцати, мла́да ^ј^е. И са̀д, ил о̂н ил ја̂ во̀дӣмо то̀^ј^ӣ ра́зред. Ни́с смјѐо дре́кнут на д^и^ј^е́те нѝ приј̄е, јѐрбо о̂н тѐбе о̀нōј учитѐљци. Ѝ прије ти̂ са̀д д^и^ј^е́те прѐгледāш тô што̀ ^ј^е се пи́сало. Па ѐт ка̀^ј^ем, ја̂ сам са̀мо чѐтр го̀дне, а̀л су тê чѐтр го̀дне пра̂вē бѝле чѐтр го̀дне. И ти̂ ка̂жēш шта̀ по̀редӣм ил са̀дā. Па тê мо̀^ј^е чѐтр го̀дне шко̂лē бѝле су ко са̀д о̀сам.

Љѐпосава Пѐшевић, 1941.

Пра̀нђед. Сасѐл^и^јо. Би̏^ј^о до̀бар ко̀сац. А Ту̀рци вла́дали. Јо̀ван му би́ло ѝме. А би̏^ј^о су̀ди^ј^а у Тра̂внӣку, о̀вō ^ј^е би́ло њѐгово. Бѐглук, бѐговина. И ту̂ о̀стала са̀мо јѐдна ба̀ба. И о̂н ни́је ѝмō ни̏кӣ при́ход. И по̀шаљē, ка̂рē: „Àјд рѐц Јо̀вану нѐк идē на ко̀сидбу, нѐк по̀тјерā ко̀ња, ко̀су. Да̀ђу два̂ Ту̀рчина да ко̀сē. Àко га сти̏гнӯ да̀ му но̀ге ос^и^ј^е́кӯ и ѝзāђу ја̂ да ви̏дӣм чи̏^ј^ō ^ј^е ши̏рē, чи̏^ј^ō ^ј^е о̀штријē, чи̏сто“. И та̂ј на̀ш ста̂рӣ Јо̀ван, о̀ндā два̀^ј^ест шѐст го̀дӣнā ѝмō, мо̀мак би̏^ј^о. Ко̀ња за̀јашē, ко̀су и на Ко̀ри́ћāне. Два̂ муслима́на, јѐдан ко̀сӣ, јѐдан о̀штрӣ. Ô н би̏^ј^о ја̂к, до̀бар ко̀сац и свѐ до̀ уж^и^нē, бѝла у̀ж^и^на око трӣ са̂та, и̏здржō. И ви̏д^и^јо нѐ мере да̀љē, о̀ćеђē му но̀ге. И о̀н^и^ су у̀жинāли, по̀клепāли ко̀се и о̂н обо̀^ј^ицу пресјѐче. И за̀јашӣ ко̀ња и у Тра̂внӣк то̂м су̀ди^ј^и, а о̀вō ^ј^е њѐгова бего̀вина. „И шта̀ ^ј^е, Јо̂во? Шта̀ ^ј^е?“ Ка̂рē: „Ја̂ сам њӣ прѐсјекō“. Нѐ́ђу. У та̀мницу.

…

И ôн му дòшō и рѐко: „До два́нēст са́тӣ мôрāмо те погу̀бти“. Ка̏ј̏е: „Погу̀бте“. И дôђē у једа̀нēст, ка̏ј̏е: „Јôво, ѝмā дру̀гā солу́ци ј̏а“. „Штā ј̏е?“ Кâжē: „Ѝмā жѐна тӯ и тӯ, у Маслòварама, за́сиок Лав̏у́ши, са́ма, педѐсēт двӣје гòдне“. А њѐму два̏ј̏ест шêст. Кâрē: „Ак ѐђеш да̀ђу ти кòња јòш јѐднōг, да ѝмāш пâр, и да̀ђу ти на̀ша, на̀шу двòј̏ицу да̀ те òтпратē. Нѐ знāш тӣ прекò шӯмā по нòђ и“. Ка̏ј̏е: „Не́ђу. Ста̀ра!“ Ка̀д је òвāј да за̀клопӣ, кâрē: „Òђу!“ „Ѝзлази! Пробѐр сѐб кòња, па упа́р свòјијем“. И јòш двòј̏ица муслима́нā и прекò шӯмā и довѐдӯ га тӯ. И тô кòр ѝ ђāнскā зѐмља, па ѝмō ј̏е ѝљаду ду̀лӯмā. И ода́тле смо мӣ пòстал ѝ.

…

Па òвā ј̏е Гра̀дəна тӯ. Тô ј̏е, тô ј̏е бѝ̏о грâд, па̀ ј̏е нѐкā Ма̀ри ј̏а Терѐзи ј̏а, òна ј̏е бѝла тâј вòјсковођа. И òн ѝ су гòре на̀правли, гòре ка-дôђēш, ѝмāш òнē пр̏жənē штò ј̏е зӣда̄но. Ѝмāш као зѐмљанӣ нѐкӣ пòсӯдā, òнӣ кома́дā. И тӯ ј̏е òна гòре би́ла, би́ло. Ни́су мòгли при́ђ. И кâжӯ да̀ ј̏е òна ода́тлē ѝбла па̀шу на Паши́нцу више Бѐнешовē кӯђē, одòзгō з Гра̀дənē. Ѝбла га и кâжӯ тӯ, да̀ ј̏е нâјвѐђā зи́ма, тӯ нêмā сн ѝ ј̏ēга, гдје ѝбла. Јѐ, јѐ, тô при́чал су мѐни òвӣ стâрӣ. И гòре бѝло тô фӣно, гòре су ѝгралӣште бѝло дјѐчи ј̏ō. Са̀д је за̀рāсла, нêмā. Нѝко тô ни́је истражи́вō. Штѐта, ка̀ко ни́је штѐта. Да̀! А при́чајӯ да̀ ј̏е з Гра̀динē би́ла кòжнā ђу̀при ј̏а на Бу̀троваче. Лӯка Кориђа́нац на̀м при́чō. Ја̀, ја̀! Òвō свѐ бѝло Па̀нōнскō мôре. И ка̀ко ј̏е тô наш ѝ ј̏е́вало кòжу на̀ кожу…

Стâнко Кориђа́нац, 1939.

И препòстав прѝје кад не́ма шљѝвā. Дòбро ѝ нāс је ѝв ѝ ј̏ēк ма̀ло та̀мо бѝло шљѝвā, а прѝје се òд јабук: нѝје пѐкла ра̀ки ј̏а. Нѝје вâм дò касно. И мӣ ка̀ко, мӣ смо сѝ̏ј̏ал свӯ лу́ку пот ку̀рузма и òвō о́вде. А мӣ мѐтнēмо кома̀дарē сѐб по јѐдно двѝје òнē ка̀це.

…

Пòкōјнӣ та̀та ѝспечē òт курӯзā и ѝмāмо ра̀кијē. Òнē кад нѐстанē, òпēт се дру̀гā кома̀дара пра̀вӣ. Òнō што òста ј̏е, ку̀пӣ се та̀мо у ка́нте. Рâнӣш ги́це, да̂вāш пòмало и кра̀вама и ѝједно рâнӣш ѝ стоку и сѐбе на̀пӣјāш и свѐ тô та̀кō би́ло, а са̀д кâжēм ти…

Ра́да Кориђа́нац, 1945.

Гу́њеве нòсли смо ѝ мӣ, и зубу̀неве и гу́њеве. Òнō от су́кна на̀правē се од о́вцē, опре́де се и òткā се. И òндāр се тô ѝ ступу нѐкакву нòсло и ва́љало. И тô смо мӣ нòсли. А мôј òтац нѝје ђѐо. Ѝ онō дôба ôн је бѝ̏ј̏о ку̀лтӯран, јѐбō

му ти̂ ствòра. Ô н̏ије ћѐо, ка̀ј̑е, нòси̑ј̑о свѐ од̏ијéло ѐ̀в̑ō прâвō, н̏ије ћѐо нòст гу̀њēвā и тѐ̀јō, па га за̀тō за̀звāл Шва́бо. Ѐ̀ дāн-да́нā гѐ̀ре мôм бра̀ту свѐ ви̂чӯ Шва́бо. И Шва́бни на̀м свѐ ви́кал, Шва́бни, ђê нòси̑ј̑о од̏ијéло, жа̀лост̏и, за̀звāл га Шва́бо. Шва́бе нòсл̏и од̏ијéло. Н̏ијéмц̏и. Бѝл богàти̑ј̑ī òд нāс свѝ, култу̀рни̑ј̑ī. И, ѐ̀нī, ôн н̏ије ћѐо, ôн је, ка̀ј̑е, нòси̑ј̑о свѐ ѐ̀вō од̏ијéло, а ѐ̀нī су òстāлī, јóј, нòсл̏и, ѐ̀ндā нòсл̏и ѐ̀нē кòшуље од бѐ̀за òткāнōга и гà̀ће. Јóј, са̀мо гà̀ће дѐ̀ље, нéј̑а н̏ лāчā, нéј̑а н̏ишт, òд онōг дѐбелōг бѐ̀за и òзгō кòшуља и ма̀ло тѐ̀д пѐ̀крије дóтлē тàк, кòшуља ј̑е òзгō пà̀ла.

…

Н̏ије кòд нāс óвде. Дѐ̀ље у Òровōј, дѐ̀ље да̀ље̄, и по Вáрошу и… Мôј се ва̀в̏ијēк заваљѝвō от смѝ̑ј̑а. Бѝ̑ј̑о нѐ̀ђе ко-дѐ̀ктура, па̀ ј̑е Шòкца забòравла ѐ̀нī зѐ̀бӯн. Ѐ̀ њī су дóвлē зубу́н бѝл̏и. Ѝ тō б̏ијêлē нѐ̀сē от су́кна. Ѐ̀ нāс се мàкар вра́н̏ило. И вàкō нàправī̑ш ко са̀д мôј полѐ̀вер тòлкō. А òн̏и су дѐ̀ље до пéтā, па ѐ̀нē б̏ијêлē. Па̀ ј̑е òна забòравла тâј зѐ̀бӯн, ѝзишла. Ка̀ј̑е, дѐ̀ктур ѝдē, ка̀ј̑е, ви̂чē: „Нѐ̀ка, забòравла-с ђу́ду, забòравла-с ђу́ду.“ Па мôј спòмињō ц̏ијêлī жѝвот. Нѐ̀ђе бѝ̑ј̑о кот дѐ̀ктура, ка̀ј̑е, ѝдē дѐ̀ктур, ка̀ј̑е, ви̂чē забòравла-с ђу́ду. Јѐ̀ст, ка̀ј̑е, и ђу́да, ѐ̀нā зубéнчина б̏ијêлā.

…

Па̀, пòсијӯ се кòнопље, ćѐ̀ме ѝмā, пòсијӯ се. Сва̀к је сѐ̀б др̏̑жō кòнопљѝште у нâјбѐ̀љōј зѐ̀мљ̏и штѐ̀ мѐ̀ре бѝт. Ка̀ј̑е – кѐ̀ кòнопљѝште. И пòторī и што ѝмā нâјбѐ̀љōг или ку́пнōг ђѐ̀брета ил шта̀ јā знâм. И са̀д тô нара́стē и са̀д јѐ̀дна вр̏̑ста стѝгнē прѝје. Ѝдēш, почѐ̀пāш, а пѐ̀знē òстанӯ пѐ̀слијē. И почѐ̀пāш и у рѐ̀ковēт свê̑жēш и ѐ̀ндā ѐ̀ већӯ, зва́ла се мòчи̑ј̑онца. Ѐ̀ већӯ мòчи̑ј̑онцу и мòч̏ило. Сва̀к је ѝмō свò̑ј̑е мòч̏ило. У Ѐ̀кēвцу, ѐ̀ нāс та̀мо у Ѐ̀кēвцу. А и ва̀ш̏и су сѝгӯрно по р̏ијéц̏и та̀мо. Ла̀в̏у́ш̏и су по р̏ијéци. Нѐ смијēш ѐ̀ велкӯ вѐ̀ду, ѐ̀днесе кад ѐ̀дарī пѐ̀вōдањ, ѐ̀днесе. Мѝ̑ смо ѝмал гѐ̀ре Ѐ̀кевац и сва̀к је свò̑ј̑е мòч̏ило ѝмао и сва̀чи̑ј̑ō се мòч̏ило зна̀ло. Ѝдēш. Ѐ̀, ка̀ко нâс н̏ије змѝја ѐ̀јела, мѐ̀лѝм т̏и се бôго. Гѐ̀дну да́нā ѐ̀нō стò̑ј̑ī нàкō пр̏̑љаво. Мѝ̑ бòс̏и ѐ̀љегнēмо. Свѝ̑ ѐ̀нō òчистѝмо мòч̏ило, тѐ̀ј мѐ̀тнēмо тê мòчи̑ј̑онце, кòнопље, и трѝ нѐ̀дље стò̑ј̑ē ѐ̀ тōј вòд̏и. И ѐ̀ндā ѝзвадѝмо и прѐ̀стрēмо преко лѐ̀д̏инē. Òперēмо ѝ фѝно у вòд̏и, бѝстрōј, ѐ̀пēт да̀ с̏у чѝсте и прѐ̀стрēмо и òсӯшē се. И ѐ̀пēт пòкуп̏и, и донѐ̀с̏и, и стѐ̀па ј̑е би́ла ѐ̀ свакога нѐ̀каква, са̀мо вàкō млâтī. Тѝ̑ се пѐ̀пнēш нà онӯ стѐ̀пу и двâ се кóлца ѐ̀дарē, та̀мо и вâмо, и ѐ̀нī штâп јѐ̀дан, с̏р̏̑г. Јѐ̀дно дѐ̀ље др̏̑жī ѐ̀нӯ рѐ̀ковēт пòда ступōм, а јѐ̀дно ј̑е нà ступ̏и. Ѐ̀, јѐ̀ст ми доди̑ј̑áвало, òтпадошē нòге. По ц̏ијêлī да̂н нàбѝ̑ј̑āј кòнопље. Па зôвнē те нѐ̀ко да нàбѝ̑ј̑āш кòнопље ц̏ијêлī да̂н. И тò̑ј̑ō прѐ̀дѝво се тàкō нà̀бије и ѐ̀ндāр ѝстргā на ма́ле вàкō и пòправī снòпове и ѐ̀ндā вла̀чѝље се зòвӯ ѐ̀увечē. Мѝ̑лī бôго! Нâс је пѐ̀на кѐ̀ђа

цу̏ра̄, пра̀ш^и^на ^ј^е, ми̑ се нѐ в^и^дӣмо от пра̀ш^и^не̄ док на̑с дѐсет о̀но̄ ра̀скида̄ и о̀но̄ прѐдӣво и гребѐна̄. И изгребѐна̄ш о̀но̄ и по̀вадӣмо л^и^ј̂е̂по, ѝма̄ о̀снова се по̀вадӣ пр̥вӣ пу̑т, па по̀утка што̀ ће се… Ја̂ сам ткà̀ла, а̀! Ткà̀ла сам ја̂, Бо̀гу се ти̑ мо̀л. И̊мала на̀тру, и ка̀т сам цу̏ра би̏ла, и ва̑мо сам ткà̀ла кот свѐкр̥ве̄. И па̀ре зарађи̏вала, ткà̀ла и св^и^ј̂е́ту и сѐб.

Ра̀до̄јка Ђу̏кић, 1938.

Јѐде̄м чо́рбе̄, о̀на на̀име гра̀, ко̀нда се ко̀за по̀пиша̄ла у̀ њега. Ни̏т је за̀пр̥жен ко̀ што спа̀да̄, пли̏ва̄ј за̀ онӣ јѐдан гра́шак. И ка̀ка̄в је ту̏ј жи̏вот? Ни̏ка̊ка̄в. Да̀ Бо̄г са̀чу̏ва̄. Свѐкрва ^ј^е ко̀т кућѐ. Свѐкрва. Иза̀^ј^итра, у̏вече̄, вечѐрас кад вѐчера̄, свѐкар на̀ре̄дӣ ко̀ ће шта̀ ћу̏тре ра́д^и^т. И̊за̀^ј^итра не́ма да ѝма̄ до̀ручак, да ѝма̄ нѐко нѐшта. О̀нӣ кру̏ на̀режу̏, ѝзломӣ, о̀н^и^ о̀ставе̄. Ћу̏трѐда̄н ка̑же̄, трѐба̄ Сла̀во̄јки за до̀ручак, да ѝма̄ по̀^ј^ест. А ми̑ ј̂о̄ј но̀сӣмо др̥ва иза̀^ј^итра. Ј̂о́ка њѐга до̑ђе̄, па укра́де, стр̥па̄ у̀ њедра. Ми̑ о̀дошмо у др̥ва. „Ра̀до̄јка, дѐ, ми̑ њѐга по̀^ј^ијѐмо“. И ми̑ у др̥вма по̀^ј^ијѐмо. Нѐ пазӣмо ни̏ што ^ј^е о̂н би̏^ј^о у̀ њедрима, ни̏ што ^ј^е су̏в, ни̏ што ни̏ђе ни̏шта. Да̑ј да̀ се ти̑ на̀^ј^ијѐш. Ал нѐма̄. До̀носӣмо ми̑ ку̏ћ о̀на̄ др̥ва, о̀н^и^ фрту̀тму – „По̀^ј^ела“, ка̀^ј^е, „Ђу́бина ма̀чка Сла̀во̄јкӣн кру̏“. Ка̀^ј^е Ј̂о́ка, са̀мо ми̏гне̄ о̀ком на̀ мене, шу́т. Ми̑, пра̑ве̄ смо ми̑ ма̀чке. Свѐкрва о̀ставе̄ у̀нуки. У̀нук о̀но̄ ја̑ма̀њо̄ј, а ми̑ дру̏гӣ ка̀ко та̀ко̄, ка̀ко та̀ко̄. Ил шта̀, ил шта̀, нѐма̄ нам за до̀ручак не по́сто^ј^ӣ, не по́сто^ј^ӣ нѐшта. Ма нѐ мере кру̏^в^а на̀ку^в^ат, бо̑г^т^ ти да̀о, ка̀-су мло̀га̄ чѐља̄д. На̑с је би́ло три́не̄стеро у̀ ку̏ћ^и^. Ма шта̀ ти̑ ми̏слӣш ко̀лкӣ ту̏ј кру̏ трѐба̄, па ло̀нац гра̑. Ма о̀на на̀м ни̏је мо̀гла на̀ку^в^ат кру̏^в^а да̀ ^ј^е би̏ло јѐст до̀во̄љно, ал на̀ко̄ би́ло ^ј^е са̀мо за̀маж о̀ч^и^ и а̀јд.

…

Ни́је се бо̑г зна̑ ка̀ко ни… јѐдӣно шта ѝма̄ нѐка̄:

Подго̀рела го̀ра ја̀ворева
подго̀рела, па се подло̀мила.
По̀д ње̄м И́во вра́не ко̀ње чу̑ва̄,
ко̀ње чу̑ва̄, а ру́чка по̀глѐда̄.
Се́ка му је ру́чак до̀н^и^јѐла.
Ру́чак ру̑ча̄, а у се́ку глѐда̄.
„Се́^ј^о̄ мо̀ја, у̀зѐћу за љу́бав.“
„Шу́ти, бра̀те, му̏ко̄м се за̀му̏ко̄.
Шу́ти, бра̀те, во̀да те о̀дн^и^јѐла…“

Ра̀до̄јка Но́вић, 1941.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 1972: Anto Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo: Svjetlost.

Баотић 1983: Josip Baotić, Ikavskošćakavski govori u okolini Dervente, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* IV, Sarajevo, 7–208.

Белић 1960: Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика I, Фонетика*, Београд: Нолит.

Белић 1999: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела, девети том, прир. Драгољуб Петровић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Бошковић 1968: Радосав Бошковић, *Основи упоредне граматике словенских језика* I, *Фонетика*, Београд: Научна књига.

Брозовић 1966: Dalibor Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb, 119–208.

Брозовић 2007: Dalibor Brozović, Govor u dolini rijeke Fojnice, *Hrvatski dijalektološki zbornik* XIII, Zagreb, 1–183.

Вујичић и др. 1979: Dragomir Vujičić, Milorad Dešić, Asim Peco, Dalibor Brozović, Govori sjeverozapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* II, Sarajevo, 7–157.

Вујичић и др. 1985: Драгомир Вујичић, Далибор Брозовић, Асим Пецо, Јосип Баотић, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник* V, Сарајево; Драгомир Вујичић, Фонетске особине, 13–170.

Вујичић – Пецо 1990: Dragomir Vujičić, Asim Peco, Govori centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* VI, Sarajevo, 7–248.

Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог* XVII, Београд, 1–113.

Вуковић 1963: Jovan Vuković, Bosanski i hercegovački ijekavski govorni tipovi, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XVII, Sarajevo, 17–28.

Далмација 1985: Stevo Dalmacija, *Iz istorije nekih srednjovjekovnih toponima Bosanske Krajine*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, poseban otisak iz Zbornika referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 75–80.

Далмација 1997: Стево Далмација, *Ијекавски говори Поткозарја*, ур. Ранко Рисојевић, Бањалука: Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић“.

Далмација 2004: Стево Далмација, *Рјечник говора Поткозарја*, Бања Лука: Глас српски – Графика.

Дешић 1976: Милорад Дешић, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник* XXI, Београд, 1–316 + карте.

Драгичевић 1980: Милан Драгичевић, Рефлекси јата у данашњим личким говорима, *Српски дијалектолошки зборник* XXVI, Београд, 147–233.

Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, Говор личких јекаваца, *Српски дијалектолошки зборник* XXXII, Београд, 7–238 + карте.

Драгичевић 2000: Милан Драгичевић, *Списи о западнијим српским говорима*, гл. ур. Миодраг Живановић, Бања Лука: Медиа центар Прелом.

Драгичевић 2001: Милан Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетности* I, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 79–89.

Драгичевић 2002: Милан Драгичевић, Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба, *Српски језик* VII/1–2, Београд, 205–211.

Драгичевић 2003: Милан Драгичевић, О говору села Бранешци у околини Челинца, *Српски језик* VIII/1–2, Београд, 303–314.

Драгичевић 2004: Милан Драгичевић, О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба, у: Јудита Планкош (ур.), *Зборник радова са трећег међународног скупа Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица: Градска библиотека Суботица – Нови Сад: Филозофски факултет у Новом саду, Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Народна библиотека Србије, 451–459.

Драгичевић 2007: Милан Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине), *Српски дијалектолошки зборник* LIV, Београд, 323–401.

Драгичевић 2007а: Милан Драгичевић, Биљешке о важнијим особинама сугласничког система говора Срба Бање Врућице крај Теслића, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* L, Нови Сад, 223–232.

Драгичевић 2008: Милан Драгичевић, Белешке о говору села Кремне у западној Босни, *Српски језик* XIII/1–2, Београд, 103–111.

Драгичевић 2010: Милан Драгичевић, Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни, *Јужнословенски филолог* LXVI, Београд, 231–253.

Драгичевић 2012: Милан Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, *Српски језик* XVII, Београд, 171–189.

Драгичевић 2013: Милан Драгичевић, О рефлексима гласа јат (ѣ) у данашњем говору јањских Срба из југозападне Босне, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* XXVI/13, Ниш, 191–203.

Драгичевић 2014: Милан Драгичевић, О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне, *Српски језик* XIX, Београд, 561–576.

Ђуровић 1980: Радосав Ђуровић, Рефлекси јата у околини Прибоја, *Српски дијалектолошки зборник* XXVI, Београд, 235–317 + карте.

Ђуровић 1992: Радосав Ђуровић, Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник* XXXVIII, Београд, 1–378.

Жупљанин 2013: Сњежана Жупљанин (ур.), *Моја школа, монографија основне школе у Масловарама од 1920. до 2012. године*, Лакташи: Графомарк.

Ивић 1998: Павле Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLI/2, Нови Сад, 113–132.

Ивић 1991: Павле Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, ур. Добривоје Јевтић, Ниш: Просвета.

Ивић 1994: Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти (њихова структура и развој)*, I књига, прир. Мато Пижурица, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Ивић 2001: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, *Увод и штокавско наречје*, Целокупна дела, том II, прир. Драгољуб Петровић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Ивић 2018: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци*, *2. О дијалектологији*, Целокупна дела, том X/2**, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Ивић 2018а: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци*, *2. О дијалектологији*, Целокупна дела, том X/2***, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Ивић – Бошњаковић – Драгин 1994: Павле Ивић, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, 1, Увод и фонетизам, у: *Српски дијалектолошки зборник* XL, Београд, 1–419.

Ившић 1913: Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, knj. 196, Zagreb, 124–154.

Клаић 1968: Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih rijeli, izraza i kratica*, Zagreb: Zora.

Клајн – Шипка 2006: *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.

Козомара 2003: Драгомир Козомара, Кратак преглед консонантског система говора села Станари код Добоја, *Српски језик* VIII/1–2, Београд, 637–643.

Козомара 2005: Драгомир Козомара, *Говор Чечаве (села у сјевероисточном дијелу општине Теслић)*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци.

Козомара 2013: Драгомир Козомара, О вокалу *а* у српским посавским говорима имеђу Врбаса и Укрине, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* XXVI/13, Ниш, 279–288.

Козомара 2016: Драгомир Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Укрине, *Српски дијалектолошки зборник* LXIII, Београд, 583–733.

Козомара 2018: Драгомир Козомара, Морфолошке особине говора Чечаве, у: Слађана Цукут (ур.), *Зборник радова посвећен проф. др Милану Драгичевићу*, Бања Лука: Филолошки факултет, 148–174.

Козомара 2018а: Драгомир Козомара, Судбина вокалских скупина у говору Бастаса, *Српски језик* XXIII, 513–522.

Козомара 2020: Драгомир Козомара, Изговорне вриједности дугог вокала јат у говору младих Бањалуке, у: Милош Ковачевић (ур.), *Актуелна питања фонетике и фонологије српског језика*, Вишеград: Андрићев институт, 197–208.

Козомара 2022: Драгомир Козомара, Фонетске особине говора Бастаса, *Српски дијалектолошки зборник* LXIX, Београд, 1–102.

Крешевљаковић 1954: Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.

Крешевљаковић 1991: Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela II*, prir. Avdo Sućeska i Enes Pelidija, Sarajevo: Veselin Masleša.

Марковић Ј. 1972: Јован Марковић, *Географске области Социјалистичке Федеративне Републике Југославије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства Србије.

Марковић С. 2011: Славољуб Марковић, Говор Ужичке Црне горе, *Српски дијалектолошки зборник* LVIII, Београд, 343–668.

Мргић-Радојчић 2002: Јелена Мргић-Радојчић, *Доњи краји: Крајина средњовековне Босне*, Београд: Филозофски факулет – Бања Лука: Филозофски факултет, Историјски институт.

Николић Б. 1964: Берислав М. Николић, Сремски говор, *Српски дијалектолошки зборник* XIV, Београд, 201–412.

Николић Б. 1966: Берислав М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник* XVI, Београд, 179–313 + карта.

Николић Б. 1968: Берислав М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, 367–473.

Николић М. 1972: Мирослав Николић, Говор села Горобиља (код Ужичке Пожеге), *Српски дијалектолошки зборник* XIX, Београд, 619–746.

Николић М. 1991: Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник* XXXVII, Београд, 1–549.

Николић С. 1984[3]: Светозар Николић, *Старословенски језик I*, *Правопис – гласови – облици*, Београд: Научна књига.

Окука 1983: Милош Окука, *Говор Раме*, Сарајево: Свјетлост.

Окука 2018: Милош Окука, *Српски дијалекти*, Нови Сад: Прометеј.

Павлица 1984: Драган Павлица, О говору околине Удбине, *Српски дијалектолошки зборник* XXX, Београд, 357–424.

Павловић 1927: Миливој Павловић, О становништву и говору Јајца и околине, *Српски дијалектолошки зборник* III, Београд.

Павловић 2008: Илија Павловић, *Рјечник говора Срба Посавине и Семберије*, Београд: Беокњига.

Петковић 2009: Bojan Petković, *Sjećanja koja ne blijede*, Banja Luka: N.I.G.D. DNEVNE NEZAVISNE NOVINE d.o.o.

Петрић 1985: Nevenka Petrić (ur.), *Opštine Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941–1945.*, Kotor Varoš: Radnički univerzitet „Đuro Pucar Stari“.

Петровић 1970: Драгољуб Петровић, Прилог познавању муслиманских говора западне Босне, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* XIII/1, Нови Сад, 335–352.

Петровић 1973: Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*, Библиотека Зборника за филологију и лингвистику, Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику XIV/1–2 и XV/1–2, Нови Сад.

Петровић 1978: Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Просвјета.

Пецо 1964: Асим Пецо, Говор источне Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник* XIV, Београд, 1–200 + карта.

Пецо 1966–1967: Асим Пецо, Јекавске оазе у западној Херцеговини, *Јужнословенски филолог* XXVII, Београд, 267–306.

Пецо 1975: Асим Пецо, Икавскошћакавски говори западне Босне (I дио: Увод и Фонетика), *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник* I, Сарајево, 1–264.

Пецо 1980[2]: Asim Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Beograd: Naučna knjiga.

Пецо 2001: Асим Пецо, Консонантизам босанскохерцеговачких говора, *Српски дијалектолошки зборник* XLVIII, Београд, 607–696.

Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, 241–366 + карта.

Пипер – Клајн 2015: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Попис 1879: file:///C:/Users/User/Downloads/Glavni_pregled_politickoga_razdijeljenja.pdf, преузето 10. 5. 2022.

Попис 1885: Ortschafts- und Bevölkerungs-Statistik von Bosnies und der Hercegovina nach dem Volkszählungs-Ergebnisse vom 1. Mai 1885, Aemtliche Ausgabe / Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885, Službeno izdanje / Штатистика мјеста и житељства Босне и Херцеговине по попису од 1. маја 1885, Службено издање, Sarajevo–Сарајево: Landesrackerei – Zemaljska štamparija – Земаљска штампарија.

Попис 1895: Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895., sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima, sastavio Statistički odjel Zemaljske vlade, sa preglednom kartom, izdala Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu / Главни резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини од 22. априла 1895., са подацима о територијалном раздјељењу, јавним заводима и рудним врелима, саставио Статистички одјел Земаљске владе, са прегледном картом, издала Земаљска влада за Босну и Херцеговину, Sarajevo–Сарајево: Zemaljska štamparija – Земаљска штампарија, 1896.

Попис 1910: Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910, sastavio Statistički odjel Zemaljske vlade, sa preglednom kartom konfesija, izdala Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu / Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини од 10. октобра 1895, саставио Статистички одјел Земаљске владе, са прегледном картом конфесија, издала Земаљска влада за Босну и Херцеговину, Sarajevo–Сарајево: Zemaljska štamparija – Земаљска штампарија, 1912.

Попис 1921: Дефинитивни резултати пописа становништва од 31 јануара 1921 год. / Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 januara 1921 god. / Résultats

définitifs du recensement de la population du 31 janvier 1921, Сарајево–Sarajevo: Државна штампарија – Državna štamparija, 1932.

Попис 1931: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/4001-5000/4760/Definitivni_rezultati_popisa_stanovnistva_od_31_marta_1931_godine_Knjiga_II.pdf, преузето 10. 5. 2022.

Попис 1948: https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1948/Pdf/G19484001.pdf, преузето 10. 5. 2022.

Попис 1953: http://publikacije.stat.gov.rs/G1953/Pdf/G19534001.pdf, преузето 10. 5. 2022.

Попис 1961: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1961. godini, Nacionalni sastav stanovništva FNR Jugoslavije, podaci po naseljima i oštinama, knjiga III / Population, households and dwellings census in 1961, National structure od population in FNR Yugoslavia, Data on localities and communes, Vol. III, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1994.

Попис 1971: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971. godini, Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije, podaci po naseljima i oštinama, knjiga II / Population, households and dwellings census in 1971, National structure od population in SFR Yugoslavia, Data on localities and communes, Vol. II, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1994.

Попис 1981: Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije, knjiga I, Podaci po naseljima i oštinama / National structure od population in SFR Yugoslavia, Vol. I, Data on localities and communes, Beograd: Savezni zavod za statistiku, s. a.

Попис 1991: Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991, Stanovništvo po naseljenim mjestima, Sarajevo: Statistički bilten 257.

Попис 2013: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/gradovi_opstine_naseljena_mjesta/Rezultati_Popisa_2013_Gradovi_Opstine_Naseljena_Mjesta_WEB.pdf, преузето 26. 5. 2022.

ПСЈ 2014: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Радовановић 2007: Драгана Радовановић, Вокалски систем говора Средње Колубаре, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* L, Нови Сад, 733–746.

Рамић 1999: Никола Рамић, Ливањско-дувањски говорни тип, *Српски дијалектолошки зборник* XLVI, Београд, 263–426.

Рамић 1999а: Никола Рамић, Стање континуаната јата у говору Срба Ливањског поља, *Српски језик* IV/1–2, Београд, 419–446.

Рамић 2010: Никола Рамић, *О јатовским изоглосама*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Реметић 1970: Слободан Реметић, Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини, *Прилози проучавању језика* VI, Нови Сад, 105–133.

Реметић 1985: Слободан Реметић, Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник* XXXI, Београд, XIX + 555.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

РСЈ 2011[2]: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Ружичић 1934: Гојко Ружичић, Главније особине неких икавских говора западне Босне, *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановић* I, Београд, 31–45.

Симић 1978: Милорад Симић, Говор села Обади у босанском Подрињу, *Српски дијалектолошки зборник* XXIV, Београд, 1–124.

Скок 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Станојчић – Поповић 2010: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Стевановић 1970[2]: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнојезичка норма)* I, Београд: Научна књига.

Тешић 1977: Милосав Тешић, Говор Љештанског, *Српски дијалектолошки зборник* XXII, Београд, 159–238 + карта.

Халиловић 1996: Senahid Halilović, Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* VII, Sarajevo, 1–262 + карте.

Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи*, ур. Драго Бранковић, Бања Лука: Филозофски факултет.

Црњак 2007: Дијана Црњак, Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* L, Нови Сад, 917–926.

Црњак 2009: Дијана Црњак, Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, *Годишњак за српски језик и књижевност* год. XXII, бр. 9, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 523–535.

Црњак 2011: Дијана Црњак, *Пастирска лексика лакташког краја*, Младенко Сађак (ур.), Бањалука: Филолошки факултет.

Црњак – Козомара 2015: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, О вокализму говора Јаворана, *Српски језик* XX, 697–710.

Црњак – Козомара 2017: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, Особине консонантског система говора Јаворана, *Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XXVIII, бр. 15, Ниш: Филозофски факултет, 205–216.

Црњак – Козомара 2018: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, Ткачка лексика Бастаса, у: Драгомир Козомара, Слађана Цукут (ур.), *Зборник радова посвећен проф. др Милану Драгичевићу*, Бања Лука: Филолошки факултет, 124–141.

Црњак – Савић 2016: Дијана Црњак, Биљана Савић, *Скице из етнолингвистике*, Бања Лука: Друштво чланова Матице српске у Републици Српској.

Цукут 2013: Слађана Цукут, *Говор младих Дервенте*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука: Филолошки факултет.

Цукут 2017: Слађана Цукут, Важније особине вокализма српских говора околине Шипова, *Прилози проучавању језика* 48, Нови Сад, 209–219.
Цукут 2020: Слађана Цукут, Распрострањеност група *-јш-* и *-јд-* у српским говорима околине Шипова, *Српски дијалектолошки зборник* LXVII, Београд, 529–536.
Цукут 2021: Слађана Цукут, Српски говори Шипова, *Српски дијалектолошки зборник* LXVIII, Београд, 1–158.
Шабановић 1959: Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.
Шкаљић 1966: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

Suzana J. Pešević Stojanović

PHONETIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF MASLOVARE NEAR KOTOR VAROŠ

S u m m a r y

The thesis represents a phonetic description of the Serbian speech of Maslovare near Kotor Varoš. The material leads to the conclusion that this speech belongs to the eastern group of the northwestern branch of the Herzegovina-Krajina dialect.

The vocalism of this speech is comprised of five standard vowels and a vocalic *r*, whose articulation is mostly standard. Deviation from the standard language is about both a specific number of the vowels' substitutions and frequent reductions of the *i* vowel in the final and medial position of words. The reflexes of the long vowel *jat* are mostly monosyllabic. The substitutions of the short *jat* do not deviate a lot from the situation in the literary language and neither has a large number of the examples of the non-standard Ikavian and Ekavian been recorded. Beside the *r* sonant, some other sonants can have the function of a vowel. Unaccented vowel groups are contracted or broken with the *j* and *v* sonants.

In essence, the pronunciation of consonants does not deviate from the situation of the standard language and circumstances in other Shtokavian speeches. Deviation from the standard language is mostly seen in the unstable articulation of the *h* fricative, which is mostly lost or some other sounds appear instead of it, while the *f* labiodental has a more stable position in the system. The *j* and *v* sonants have unstable articulation if they appear between specific vowels. A number of consonant replacements and secondary consonants has been recorded. The

system of affricates is stable. Deviation from the standard language is also seen in an enlargement of the consonant system of this speech by the *s4* spirant, created in the processes of the new and Ijekavian iotation, while the *z4* spirant has not been recorded. The *št* and *žd* groups are dominant, created from the old **st'* (**sk'*) и **zd'* (**zg'*) groups, which means that the speech of Maslovare belongs to the Shtokavian speech group. The Ijekavian jotation encompasses a larger number of consonants than the standard Serbian language. The jotation of the sequence *д*Ђ has a smaller range than other speeches of the northwestern subdialect of the Herzegovina-Krajina dialect. The consonant sequences *–jt* and *–jd* are always iotized. Cases of metathesis and haplology have been confirmed in this speech, too.

Keywords: Maslovare, phonetic description, vocalism, consonantism, dialectology of the Serbian language, Eastern Herzegovinian (Herzegovina-Krajina) dialect, eastern group of the northwestern branch of the Herzegovina-Krajina dialect.

Самостални истраживач
suzana.pesevic95@gmail.com

(Примљено: 25. маја 2023;
Прихваћено: 26. септембра 2023)

ДОДАТАК

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. *Српски дијалектолошки зборник* (коме стоји у поднаслову *Расправе и грађа*) објављује оригиналне, претходно необјављене радове: монографије из српске дијалектологије (описе фонетских, морфолошких, акценатских и синтаксичких система појединих говора), дијалекатске речнике, оригиналне (и прегледне) научне радове везане за све нивое дијалектолошких језичких истраживања и дијалекатску грађу, научну критику и полемику, приказе, хронике, библиографске прилоге. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Српском дијалектолошком зборнику*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба навести у посебној напомени, при дну прве странице чланка. Уколико рад (монографија) представља одбрањену докторску или магистарску тезу, мастер рад или дипломски рад аутор је дужан да то наведе (према традицији часописа) на почетку рада, у краћем тексту (попут уводне напомене) који следи одмах након имена аутора и наслова.

Аутор је обавезан да поштује научне и етичке принципе и правила приликом приреме рада, у складу са међународним стандардима. Аутор предајом рукописа Уређивачком одбору *Српског дијалектолошког зборника* гарантује да понуђени рад представља резултат сопствених истраживања, да не крши ауторска права или права било које треће стране, да су приликом писања рада поштована правила научне методологије у погледу цитирања туђих извора и навода, и да рад није под тим, нити под било којим другим насловом, објављен или понуђен на објављивање у било којем другом часопису у земљи или иностранству.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом и за њих се примењује *Правопис српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Нови Сад: Матица српска, 2010).

Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег.

а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом.

б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, може се у одговарајућој напомени навести библиографски податак о оригиналу.

в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правописа српскога језика*, а када се страно име први пут наведе, може се у загради дати и изворно писање, осим ако је име широко познато (на пример, Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (на пример, Филип Ф. Фортунатов).

г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора треба транскрибовати на српски језик, на пример (Белић 1941) / (Каролак 2004).

д) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

3. Рад садржи: а) име, средње слово (по жељи аутора) и презиме аутора, б) наслов, в) сажетак и кључне речи на српском (када су у питању краћи радови, а не монографије и речници), г) основни текст и дијалекатске текстове (уколико их рад има долазе после закључка), ђ) списак цитиране литературе (и извора), е) резиме на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски) и превод кључних речи на језик резимеа и ж) назив и седиште установе у којој је аутор запослен и електронску адресу. Прилози су интегрисани кроз основни текст (карте, графикони, табеле и др.), односно дају се на одговарајућим местима у раду, и само уколико постоје посебни разлози, могу бити на крају рада. Дужина рада зависи од тематике и договора са Уредништвом (с обзиром на чињеницу да се у часопису објављују монографије, речници, али и краћи научни радови).

Име, средње слово и презиме аутора штампају се изнад наслова центрирано, а у приказима, хроникама и критикама испод текста уз десну маргину италиком.

Наслов (и поднаслов) дају се центрирано, верзалом.

Сажетак, који укратко представља проблем, циљ, методе и резултате истраживања (до 10 редова), даје се на српском језику, без ознаке *Сажетак*; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста).

Кључне речи (до 10) дају се на српском језику; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст.

Дијалекатски речници и монографије немају сажетак и кључне речи, што је у складу са традицијом часописа и уобичајеним начином објављивања овакве врсте радова.

Основни текст прилога у часопису *Срӣски дијалекӣолошки зборник* даје се на начин који одговара конкретној врсти рада (којој прилог припада) – речник, монографски опис, краћи научни рад, приказ. Структура основног текста у монографијама: уводна напомена (захвалност, пројекат, информатори и сл.), садржај, увод, разрада (која може имати различити број поглавља, односно целина), закључна разматрања (или закључак), дијалекатски текстови (нису обавезни већ пожељни додатак раду), списак литературе и извора, скраћенице, регистар (није обавезан), резиме на неком од светских језика. Дијалекатски речници, у складу са традицијом часописа, имају уводне напомене (увод) испред основног текста речника, у којима аутор износи детаље које сматра битним, даје списак скраћеница, карте и сл. Називи поглавља се дају центрирано верзалом (и могу имати римски број испред).

Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводе се на крају рада после резимеа на страном језику (уз леву маргину). Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (на пример, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Самостални истраживачи и аутори којима научноистраживачки рад није примарна професија такође назначавају свој статус. Електронска адреса аутора даје се италиком након података о установи у којој је аутор запослен. Ако је аутора више, дају се адресе свих њих.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм, наводи се у посебној подбелешци, која је звездицом везана за наслов рада.

Код хронике, приказа и критике назив и седиште установе у којој је аутор запослен дају се испод имена аутора (које се налази испод текста уз десну маргину), а испод тога наводи се и електронска адреса италиком.

4. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора, године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене заграде. Уколико је реч о поновљеном издању, редни број издања наводи се у експоненту иза године у списку литературе, на пример:

(Ивић 1986: 128)	за библиографску јединицу:	Ивић 1986[2]: Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд: Српска књижевна задруга.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130)	за библиографску јединицу:	Ивић 1986[2]: Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд: Српска књижевна задруга.

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130)	за библиографску јединицу:	Ивић 1986[2]: Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд: Српска књижевна задруга.

Уколико је реч о страном аутору, презиме треба транскрибовати на српски језик, на пример Џејмс Марфи за James J. Murphy, у тексту рада и парентезама, а изворни облик и писмо наводи се у списку литературе, на пример:

(Марфи 1974: 95)	за библиографску јединицу:	Марфи 1974: James J. Murphy, *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*, Berkeley: University of California Press.

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у парентези и текстуалној библиографској напомени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (Грицкат 1957а: 12; Грицкат 1957б: 16). Уколико више аутора носи исто презиме, потребно је навести и иницијал имена или разликовни сегмент, на пример, Ивић М. 1992; Ивић П. 1957 (за Милка Ивић, Павле Ивић) или Поповић Љуб. 1996; Поповић Људ. 2006 (за Љубомир Поповић, Људмила Поповић) и сл.

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској напомени наводи се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*:

(Ивић и др. 2007)	за библиографску јединицу	Ивић и др. 2007[4]: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига.

Уколико библиографски извор има два аутора, у парентези се користи одмакнута црта између њихових презимена, на пример:

(Пипер – Клајн 2014)	за библиографску јединицу	Пипер – Клајн 2014[2]: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Уколико библиографски извор има два или више издавача, односно места издања, између њих користи се црта, на пример:

(Клајн 2003)	за библиографску јединицу	Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Други део, Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у текстуалној библиографској напомени није потребно наводити презиме аутора, на пример:

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат из те области срочио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, на пример (Белић 1958; Стевановић 1968).

5. Подбелешке (подножне напомене, фусноте), обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се подбелешка односи. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Подбелешке се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе.

6. Литература је одељак у коме се разрешавају библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна ме-

ста (висећи параграф – Paragraf у менију Format, опција Hanging, увлачење 1 cm).

Литература се наводи на следећи начин.

Књига:

Име и презиме аутора, име и презиме другог/других аутора ако је реч о коауторству, *Наслов књиге*, податак о броју тома, податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства, место издања: издавач.

Примери:

Белић 1958[2]: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развитку: лингвистичка испитивања*, 1, Београд: Нолит.

Милетић 2001: Светозар Милетић, *О српском питању*, избор и предговор Чедомир Попов, Нови Сад: Градска библиотека.

Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

Речник:

Наслов речника (податак о редактору), податак о броју тома, место издања: издавач, година.

Примери:

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

ECJC: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (red. Eva Havlová), 1–, Praha: Academia, 1989.

Фототипско издање:

Име и презиме аутора, *Наслов књиге*, место првог издања: издавач, година првог издања; место поновљеног, фототипског издања: издавач, година поновљеног издања.

Пример:

Соларић 1810/2003: Павле Соларић, *Поминак књижески*, Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Рукописна грађа:

Име и презиме, *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име), место настанка: институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

Јован Николић, *Песмарица*, Темишвар: Архив САНУ, Београд, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији, на пример: 2а–3б, а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Секундарно ауторство:

У *Српском дијалектолошком зборнику* зборници научних радова описују се према имену уредника или приређивача.

Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Радовановић 1996: Милорад Радовановић (ур.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник.

Рад у зборнику радова:

Име и презиме аутора, Наслов текста у зборнику, у: Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Луковић 1996: Милош Луковић, Специјални стилови, у: Милорад Радовановић (ред.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 143–157.

Рад у часопису:

Име и презиме аутора, Наслов текста у публикацији, *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум), место, стране на којима се текст налази.

Пример:

Гортан-Премк 2017: Даринка Гортан-Премк, Српска лексикографија данас, *Јужнословенски филолог* LXXIII/3–4, Београд, 291–313.

Прилог у новинама:

Име и презиме аутора, Наслов текста, *Наслов новина* датум, број страна.

Пример:

Кљакић 2004: Слободан Кљакић, Черчилов рат звезда против Хитлера, *Политика* 21. 12. 2004, 5.

За публикације доступне онлајн наводи се иза свих података интернет адреса и датум преузимања/приступа.

7. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, а у себи садржи основне поставке и резултате истраживања. Резиме треба да буде на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски). Уколико аутор није у могућности да обезбеди коректан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а Уређивачки одбор *Српског дијалектолошког зборника* обезбедиће превод. После резимеа треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

8. Текст рада за *Српски дијалектолошки зборник* пише се електронски на страници А4 формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а сажетак, кључне речи, резиме, цитирану литературу, изворе и подбелешке словима величине 10 pt. Уколико аутор користи специјалне фонтове, неопходно је да их приложи.

Радове рецензирају три квалификована рецензента. Поступак рецензирања је анониман, осим уколико обе стране (аутор и рецензент) не изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

Уколико је неко од рецензената тражио дораду рада, аутор се упознаје са захтевима. Након исправки/дораде, чланак се поново доставља рецензенту/рецензентима ради провере испуњености постављених услова. Након тога Уредништво доноси одлуку о објављивању.

Додатно, по пријему позитивних рецензија, Уређивачки одбор задржава право да од аутора захтева да рад уреди према нормама часописа, односно да свој рад усклади са Упутством за ауторе. Аутор је дужан да у року, који (у складу са величином рада) одређује главни уредник, изврши коректуру рада, уколико то буде од њега затражено.

Рок за завршетак процеса рецензирања радова је 12 месеци од предаје рукописа.

9. Часопис излази годишње. Радови се примају током целе године, а главни уредник у договору са Уређивачким одбором одређује (након рецензирања радова) да ли се рад прихвата, под којим условима (да ли су потребне мање или веће дораде) и када се може објавити.

10. Електронску верзију рукописа у Word и PDF формату треба послати на адресе: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com. Рукописи и прилози се не враћају.

НАПОМЕНА

Текстови „Уређивачка политика“ и
„Упутство за припрему рукописа за штампу“
часописа *Српски дијалектолошки зборник*
налазе се на интернет адреси:
http://www.isj.sanu.ac.rs/izdanja/casopisi/srpski-dijalektoloski-zbornik/

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'28

СРПСКИ дијалектолошки зборник = Recueil de Dialectologie Serbe / главни уредник Слободан Реметић. – 1905, књ. 1–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1905– (Београд : Планета принт). – 24 cm

Годишње.

ISSN 0353-8257 = Српски дијалектолошки зборник

COBISS.SR-ID 18167554